

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE STUDII SUD-EST EUROPENE

MESTESUGUL DOCTORIEI

Primul tratat românesc de medicină

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

Scanned with OKEN Scanner

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE STUDII SUD-EST EUROPENE

MEȘTEȘUGUL DOFTORIEI

Primul tratat românesc de medicină

Ediția manuscriselor românești BAR nr. 933 și 4841

Studiu filologic, studiu lingvistic,
ediție, glosar și indice

de

LIA BRAD CHISACOF

Copyright © Editura Academiei Române, 2017
Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate editurii.

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea 13 Septembrie nr. 13, Sector 5
050711, București, România,
Tel: 4021-318 81 46, 4021-318 81 06
Fax: 4021-318 24 44
E-mail: edacad@ear.ro
Adresa web: www.ear.ro

Referent științific: Gh. CHIVU, membru corespondent
al Academiei Române

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

**Meșteșugul doftoriei : primul tratat românesc de medicină : ediția
manuscriselor românești BAR nr. 933 și 4841/ studiu filologic,
studiu lingvistic, ed., glosar și indice de Lia Brad Chisacof. -
București : Editura Academiei Române, 2017
ISBN 978-973-27-2712-6**

I. Brad-Chisacof, Lia (ed. șt.)

091(498):61

*Lucrare editată cu sprijin financiar din Fondul Recurent al Donatorilor,
aflat la dispoziția Academiei Române*

Redactor: Alexandra CIUTACU
Tehnoredactor: Mariana MOCANU
Coperta: Mariana ȘERBĂNESCU

Bun de tipar: 12.09.2017. Format: 16 / 70 × 100
Coli de tipar: 64 + 16 facsimile.
C.Z. pentru biblioteci mari: 61 : 398 · 47 (498)
C.Z. pentru biblioteci mici: 61

CUVÂNT-ÎNAINTE

Meșteșugul doftoriei (Meșteșugul doftoricesc), primul tratat românesc de medicină a cărui ediție apare în urma unor eforturi remarcabile ale doamnei Lia Brad Chisacof, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române, ilustrează vocația de sinteză a culturii române, în general, și a tradiției medicale românești, în special. Deși a fost precedat de câteva texte medicale mai importante, printre care *Alegerile lui Ippocrate*, una dintre calitățile principale ale *Meșteșugului* este temeritatea marilor dimensiuni. Cealaltă, desigur, este demersul finalizat care, în mod tragic am zice, nu a văzut însă lumina tiparului imediat după redactarea tratatului.

Fără îndoială, parte a Iluminismului românesc, acest manuscris care nu are nicio preocupare conștientă pentru limba folosită, dorind doar să fie pe înțelesul tuturor românilor (prin inserțiile de limbă greacă probabil și al grecofonilor care tranzitau acest spațiu), subliniază unitatea românească și aduce un repertoriu terminologic extraordinar de vast. Multe cuvinte sunt păstrate fie în limbajul popular, fie în cel științific actual.

Tratatul face proba unei impresionante erudiții științifice, de la concept la detaliu.

Prin dese referiri la Hipocrate lucrarea se înscrie în linia Iluminismului medical, mai precis într-o linie de reconsiderare a tradiției hipocratice. În articolul dedicat hipocratismului de *Enciclopedia franceză*, Hipocrate este numit *bătrân divin, părinte al medicinei sau stea polară a medicinei*. În textul *Meșteșugului* Hipocrate, al cărui nume apare de peste șaiszeci de ori, e numit *preaînțeleptul mare Ippocrate și cel mare și cel mai de vază dintre doctori*. Și mai venerat este Galen ((*Clavdie*) *Galinos* în text), amintit de peste o sută treizeci de ori, onorat cu un etern atribut de *înțelept*. În legătură cu o epidemie de ciumă de la Roma ni se spune: „Galinos mare om era și vreadnic, atuncea trebuia mai mult slujba lui, însă deaca s-au început ciuma în Roma, măcar că nu era nicidecum îndatorat, dar s-au sculat de acolo și au fugit la moșia lui în Țara Grecească. Nebunie iaste să nu fugă cineva și să se dea în laturi acolo unde arată vreamea și mijlocul să fie lesnire de a năzui. Încă vedem de multe ori cu ochii, și mai în toate zilele, ce dobândă și ce procopseală iau cei obraznici și aruncători în primejdie, cu vitejia și îndrăzneala lor cu care râd de cei înțelepți și cu luare aminte. Iar mai în scurt care va vrea să fugă de nevoia ciumei, într-un adevăr trebuie să meargă departe, și atuncea de va și auzi degrab că au încetat, dar târziu și cu vreame să se întoarcă, că într-alt fel nu va lua mult folos din fuga lui, mai vârtos poartă ciuma cu sine, precum cuprind aceste două stihuri care le zic latinește: Haec tria tabificam tollunt, adverbia pestem. Mox, longe, tarde, cede, recede, redi”.

Se recurge la tradiția arabă, la un medic numit Vazu pentru remediul unei anumite dureri de cap și la Serapion, pe numele său adevărat Yahya ibn Sarabyun, pentru cancerul uterin.

Din repertoriul celor menționați în *Meșteșug* nu lipsește nici celebrul Avicenna (980–1037), citat în legătură cu un remediu ginecologic, cu administrarea și efectele opiumului și cu antidotul pentru mușcătura de șopârlă.

Tratatul abordează pe rând afecțiunile umane începând cu capul (capitolul I), părțile capului (capitolul II), pieptul, adică inimă și plămâni (capitolul III), stomacul și intestinalele (capitolul IV), ficatul, splina și alte organe (capitolul V).

Remarcabil este segmentul dedicat ginecologiei (capitolul VI) care îl evocă pe Oribasius (în text Orivasie) (326–403), primul dintre compilatorii bizantini, medic al lui Iulian Apostatul. Principalii autori citați în acest capitol sunt Aetios din Amida (502–575) și Paul din Egina (625–640). Aetios, numit în text Aetie, a fost primul medic creștin mai cunoscut, care a studiat la vestita școală din Alexandria, fiind apoi medic de curte al împăratului bizantin Justinian I. Compilația sa numită *Tetrabiblos* era un amestec între cele mai valoroase tradiții grecești și misticismul creștin, volumul al șaisprezecelea fiind o chintesență a cunoștințelor ginecologice ale lumii greco-romane. E demn de menționat faptul că aceste cunoștințe, precum și instrumentele medicale aferente (dintre care în *Meșteșug* avem *pusula*, adică *speculum*) au rămas neschimbate mai mult de o mie de ani. Paul din Egina, numit în text *Pavel Eghinitul*, care a trăit în secolul VII d.Chr., a fost ultimul medic bizantin mai bine cunoscut. Chirurg la bază, acesta era de asemenea ginecolog și obstetrician. În mod ciudat, la acest capitol, în legătură cu semnele sarcinii este citat și Albert cel Mare, *polymath*-ul aristotelian și alchimistul devenit sfânt catolic.

Capitolul VII este dedicat în întregime frigurilor, în principiu, așadar, febrei cu diverse cauze, iar capitolul VIII se referă la afecțiunile exterioare,

Ultimul capitol (IX) este capitolul de pediatrie. Dacă în Antichitate pediatria era mai mult implicită, medicul persan Al Razi (865–925), citat în *Meșteșug* ca *Razis doftorul Barbaretos*, a fost autorul primului tratat de nosologie infantilă.

Din punct de vedere farmacologic lucrarea este caracteristică pentru Epoca Luminilor în care principiile terapiei medicamentoase erau încă în mare parte aceleași din Antichitate, justificate de sistemul celor patru umori (sângele, flegma, fierea galbenă și fierea neagră) și de patologia indusă de acestea. În acest fel medicamentele aliate cu dieta aveau ca efect esențial provocarea eliminării (prin vomitive și purgative) materiei patogene, nimic altceva decât umoarea aflată în exces sau deteriorată. *Meșteșugul* pare să fie favorabil curentului inițiat de Leonhart Fuchs (în text *Fuxiu*) care dorea să combată hegemonia arabă din medicină prin readucerea în actualitate a autorilor antici Dioscoride (menționat, în text, în partea de istoria medicinei), Hipocrat și Galen. Michael Ettmüller (1644–1683) (în text *Etmuleros*) este citat de șapte ori mai ales în legătură cu remedii. El face parte, în logica acestui tratat, din *doctorii himicești*, probabil farmaciștii de mai târziu. Cu totul remarcabil este faptul că multe rețete farmaceutice scrise în formulă prescurtată în latină se regăsesc în *Meșteșug*. Am putut să le verificăm acuratețea

care pare să trimită la o familiaritate a autorului român sau, așa cum presupune editoarea Lia Brad Chisacof, balcanic cu domeniul farmaciei.

Lucrarea nu e tributară totuși medicinei noi, de vreme ce împărtășește din plin teoria celor patru umori, vorbește prea puțin de circulația sângelui (unul dintre puținii termeni neacoperiți în acest text) ori de mușchi (o singură ocurență sub forma *șoriceș*).

Logica compunerii acestei impresionante lucrări este, pe de-o parte, un suprem omagiu adus medicinei științifice, al cărei istoric deschide tratatul, începute în Antichitate, iar pe de alta, un fel de replică dată unei lucrări de mici dimensiuni, *Pax Corporis*, aparținând lui Francisc Pariz Papai și apărută la Cluj-Napoca, lucrare ce precede cu aproape un secol *Meșteșugul doftoriei*. Dacă acolo se sugerau anumite remedii, în *Meșteșug* numărul acestora este copleșitor, se folosesc resurse multiple adaptate celor mai diverse condiții geografice ori sociale.

Patocenoza ce reiese din *Meșteșug* (așadar aceea a ținuturilor noastre în secolul al XVIII-lea) pare să fi fost foarte diversă pe un fond de sifilis (în textul *Meșteșugului*, *frinție* sau *sfrinție*). Pesta (în textul acesta numită *ciumă* și menționată de aproape o sută de ori) a cedat locul variolei (în acest text numită fie *vărsat*, fie *bubat*) endemo-epidemice cu accese la intervale de aproximativ cincisprezece ani. Prezent, cancerul (numit *carchin* și trecut printre afecțiunile externe) pare prea puțin ocurent. Dizenteria (*disenterie*), amintită în text de cinci ori, era prezentă, dar foarte răspândită pare să fi fost ftizia (numită *oftică* sau *ohtică*), menționată de treizeci de ori.

Am conchide invitând, desigur, la un studiu de proporții mult mai mari asupra conținutului științific specific al acestui prim tratat românesc de medicină a cărui apariție la Editura Academiei Române e mai mult decât oportună și nu poate fi lăudată îndeajuns. Fiind o importantă realizare de filologie și nu numai, el va servi atât ca sursă pentru istoria medicinei românești, cât și ca un prețios reper pentru evoluția farmacologiei și a școlii medicale românești în ansamblu.

Acad. Victor Voicu

IZVOARE ȘI LUCRĂRI DE REFERINȚĂ

- ALR = *Atlasul lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea I: *Părțile corpului omenesc și boalele lui*, Cluj, Muzeul Limbii Române, 1938.
- Babinotis, Gheorghios, *Λεξικό της νέας Ελληνικής γλώσσας*, Atena, 1998.
- Bidu-Vrânceanu, Angela, Călărașu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaș, Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela, *Dicționar de științe ale limbii*, București, Editura Nemira, 2001.
- Brătescu, Gh. (coord.), *Din tradițiile medicinei și ale educației sanitare*, București, Editura Medicală, 1978.
- Bologa, V. L., Brătescu, G., Duțescu, B., Milcu, Șt. M. (ed.), *Istoria medicinei românești*, București, Editura Medicală, 1972.
- Caciuperi, Apostol, *Dicționar român-aromân*, București, Editura Du Style, 1996.
- Căprioară, C., *Limbajul medical popular românesc*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2014.
- Chivu, Gh., *Stilul celor mai vechi texte științifice românești*, în LR, XXIX, 1980, nr. 2, p. 111–122, XXX, 1981, nr. 1, p. 45–60, nr. 2, p. 139–147, nr. 3, p. 221–231, nr. 5, p. 505–514.
- CILRL = Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Ion Gheție, Alexandra Moraru, Emil Suci, Floarea Vârban, Florentina Zgraon (autori), Ion Gheție, Gheorghe Chivu (coordonatori), *Contribuții la istoria limbii române literare. Secolul al XVIII-lea (1688–1780)*, Cluj, 2000.
- DA = *Dicționarul limbii române*, tom I, partea I–III, tom II, partea I–III, București, 1913–1949.
- DDA = Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*, editori: Nicolae Saramandu și Manuela Nevaci, București, 2013.
- DELR = *Dicționarul etimologic al limbii române*, M. Sala, A. Avram (redactori responsabili), vol. I, II, București, Editura Academiei Române, 2013, 2015.
- DER = Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, București, 2002.
- DIARO = Matilda Caragiu Marioțeanu, *Dicționar aromân (macedo-vlah)*, București, 1997.
- Dimaras, Istoria = K. Th. Dimaras, *Istoria literaturii neogrești*, București, 1968.
- Dimitrakou, Lexikon = Dimitrios V. Dimitrakou, *Νέον Λεξικόν*, Atena, 1969.
- DLR = *Dicționarul limbii române* (DLR), serie nouă, București, Tom VI, 1965–1968, Tom VII, Partea I–II, 1969–1971, Tom VIII, Partea I–V, 1972–1984, Tom IX, 1975, Tom X, Partea I–V, 1986–1994, Tom XI, Partea I–III, 1978–1983, Tom XII, Partea I, 1994, Tom XIII, Partea I, 1997, Tom XIV, 2000.

- DLRTR = Mariana Costinescu, Magdalena Georgescu, Florentina Zgraon, *Dicționarul limbii române literare vechi (1640–1780). Termeni regionali*, București, 1987.
- Eineder, *Paper Mills* = Georg Eineder, *The Ancient Paper-Mills of the Former Austro-Hungarian Empire and Their Watermarks*, Hilversum, 1950.
- Elian, *Bizanțul* = Al. Elian, *Bizanțul, biserica și cultura românească*, Iași, 2003, p. 262–266.
- Episcopescu, V. Șt., *Oglinda sănătății și a frumuseții omenești*, 1829.
- Episcopescu, V. Șt., *Apele metalice ale Rumâniilor mari*, Buzău, Tipografia Sfintei Episcopii, 1837.
- Episcopescu, V. Șt., *Practica doctorului de casă ... c-o prescurtare de chirurgie*, 1846.
- Filipovici Nicolae, Serrano Perez Raul, *Dicționar spaniol-român*, București, Editura Științifică, 1964.
- Gheție, Ion (coordonator), *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532–1780)*, București, Editura Academiei Române, 1997.
- Gheție, *Introducere* = Ion Gheție, *Introducere în dialectologia istorică românească*, București, 1994.
- Ioanid, G., *Dicționar elino-românesc*, București, 1864.
- ILR = *Istoria lingvisticii românești*, Iorgu Iordan (coord.), București, 1973.
- Îndreptarea Legii*, ed. Andrei Rădulescu, V. Grecu, Gh. Cronț, Ctin. Tegăneanu, A. Teodorescu, R. Dimiu, O. Sachelarie, Gh. Nicolaiasa, Al. Costin, V. Gaftoescu, Anicuța Popescu, M. M. Sadoveanu, Gh. Vlădescu-Răcoasa, București, Editura Academiei RPR, 1962.
- Sala, Marius, *De la latină la română*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, seria „Limba română” 1, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998.
- Vârtosu, *Paleografia* = Emil Vârtosu, *Paleografia româno-chirilică*, București, 1968.
- Vlahos, Gherasimos, *Θυσαυρός της εγκυκλοπαιδικής βάσεως τετράγλωσσος*, Veneția, 1801.

ABREVIERI

Ac.	= acuzativ	num. card.	= numeral cardinal
adj.	= adjectiv, adjectival	num. ord.	= numeral ordinal
adv.	= adverb, adverbial	pers.	= persoană, personal
aor.	= aorist	p. ext.	= prin extensie
ar.	= aromână, aromân(esc)	pf. c.	= perfect compus
art.	= articol, articulat	pl.	= plural
aux.	= auxiliar	pol.	= limba polonă, polonez
BAR	= Biblioteca Academiei Române	pos.	= posesiv
bg.	= limba bulgară, bulgar, bulgăresc	prep.	= prepoziție
conj.	= conjuncție	prez.	= prezent
conjug.	= conjugare	pron.	= pronume, pronominal
D	= dativ	pt.	= pentru
expr.	= expresie	rom.	= limba română, român(esc)
f.	= filă	rus.	= limba rusă, rus(esc)
fem.	= feminin	s.f.	= substantiv feminin
G	= genitiv	s.m.	= substantiv masculin
gr.	= limba greacă, grec(esc)	s.n.	= substantiv neutru
hot.	= hotărât	s.v.	= <i>sub voce</i>
imper.	= imperativ	sârb.	= limba sârbă, sârbesc
imperf.	= imperfect	sg.	= singular
ind.	= indicativ	sl.	= slav
lat.	= limba latină, latin(esc)	sp.	= limba spaniolă
m.	= masculin	subst.	= substantiv
ms.	= manuscris	suf.	= sufix
maced.	= limba macedoneană	tc.	= limba turcă, turc(esc)
magh.	= limba maghiară, maghiar	ucr.	= limba ucraineană, ucrainean
n.	= neutru	ung.	= unguresc
neart.	= nearticulat	v.	= vezi
nehot.	= nehotărât	var.	= variantă
ngr.	= limba neogreacă, neogrec(esc)	v. sl.	= limba slavă veche, vechi slav
N	= nominativ	vb.	= verb(al)
n. pr.	= nume propriu	viit.	= viitor

STUDIU FILOLOGIC

MANUSCRISELE ROMÂNEȘTI NR. 933 ȘI 4841 DIN FONDUL BIBLIOTECII ACADEMIEI ROMÂNE OPINII DESPRE *MEȘTEȘUGUL DOFTORIEI*

Semnalat încă din deceniul al patrulea al secolului trecut, după ce fusese achiziționat de Academia Română în 1898¹ și studiat la început mai ales din punctul de vedere al conținutului medical², manuscrisul intitulat *Meșteșugul doftoriei*³ este semnat Ioan Adam și datat 1760. În realitate, lucrarea completă a cărei parte este manuscrisul menționat cuprinde două tomuri, cel de-al doilea, *Meșteșugul doftoricesc*⁴, aflat în secvență perfectă cu primul, fiind examinat destul de târziu în amănunt⁵, deși făcea parte din colecția Bibliotecii Academiei Române din 1925.

Ne referim, așadar, la ms. rom. BAR 933 cu dimensiunile 33 × 22 cm (fiind scris de aceeași mână, cu excepția unor inserții ale unei a doua mâini (vezi facsimilul 1), mereu aceeași, la f. 81^r 4 rânduri, 93^r jumătate de rând, 133^v–134^r, în total 24 de rânduri, 138^r–139^r). Se remarcă file tăiate inegal la f. 72–77 pentru a proteja însemnările de pe margine, ceea ce ar indica faptul că înainte de a fi legat, manuscrisul a circulat sub formă de file libere. Acesta a fost dăruit de D. A. Sturza Academiei Române. Al doilea tom este ms. rom. BAR 4841, ce are dimensiunile 31,5 × 21,5 cm (fiind scris de o mână între f. 1 și 57^v, o a doua mână între f. 58^r și 278^r, fără nici o altă inserție) și provine din colecția profesorului de la Medicina din București, Șt. Sihleanu.

Principalul exeget filolog al lucrării este N. A. Ursu. În *Formarea terminologiei științifice românești* din 1962 Domnia Sa a publicat unele date, pentru ca într-o contribuție mai recentă⁶ să privească cele două manuscrise în unitate și să reia discuția privind această incitantă lucrare.

¹ Pompei Gh. Samarian, *Medicina și farmacia în trecutul românesc*, vol. I (1382–1775), Călărași, 1935.

² V. L. Bologa și colab., *Contribuții la istoria medicinei în R.P.R.*, București, Editura Medicală, 1955, p. 142. În *Istoria medicinei românești*, din 1972, lucrarea nu mai apare menționată.

³ Ms. rom. BAR 933. De acum înainte în text, după modelul lui N. A. Ursu, MDI.

⁴ Ms. rom. BAR 4841. De acum înainte în text, după modelul lui N. A. Ursu, MDII.

⁵ N. A. Ursu, *Meșteșugul doftorii*, primul tratat de medicină în limba română tradus din grecește de doctorul muntean Ștefan Vasile Episcopescu, între anii 1805 și 1817, în LR, LV, 2006, nr. 5–6, p. 403–416.

⁶ LR, LV, 2006, nr. 5–6, p. 403–416.

În istoriile limbii române lucrarea este menționată în legătură cu stilul științific și tehnic din secolul al XVIII-lea și există deja un consens asupra datării ei, pe baza surselor de istoria limbii române, cu aproximație 1760–1770⁷. Cel care a contribuit decisiv la această datare a fost Gh. Chivu care, analizând atent caracteristicile limbii *MD*, a încadrat cu cele mai juste argumente lucrarea în limba română de până la 1780⁸.

Datorită faptului că *MD* l-a preocupat pe N. A. Ursu, reluăm firul contribuțiilor savantului fără a proceda la o anamneză completă, punctând doar concluziile.

Autorul amintit crede așadar că s-a pierdut traducerea greacă a operei (care nu e un original, căci e o traducere după John Iohnston, *The Idea of Practical Physick in Twelve Books*, publicată în 1557)⁹, aparținând medicului Francisc Pariz Papai (1649–1716), *Pax Corporis*, făcută de negustorul sibian, om de carte, Ioan Adam¹⁰, a cărei versiune românească este *MD*¹¹. N. A. Ursu crede că l-a identificat pe autorul acestei traduceri a *MD* în doctorul Ștefan Vasile Episcopescu, născut în București la 1777. Doctorul amintit, autorul mai multor scrieri medicale bine-cunoscute în sec. al XIX-lea, nu a făcut totuși niciodată referire la această lucrare ce i se atribuie. Argumentele aduse în favoarea paternității sunt profesia medicală a lui Episcopescu, faptul că există suprapuneri între terminologia din manuscrisele *MD* și cea folosită de Episcopescu în scrierile sale și, în general, caracteristicile de limbă aferente zonei Olteniei de care era legat presupusul autor. În sfârșit, se evocă asemănarea, cu totul discutabilă după părerea noastră, între caligrafia unui manuscris autograf al doctorului oltean și unul dintre cele două manuscrise în care se păstrează *MD*.

Foarte mulți dintre termenii specializați care se regăsesc în scrierile lui V. Șt. Episcopescu au fost preluați în lucrări lexicografice, de unde reiese că primele atestări se află în operele doctorului mai sus amintit:

asurzeală, s.f. „surzenie” are o primă atestare în *Oglinda sănătății și a frumuseții omenеști*, 1829, identic cu *MD*.

înfiebințeală, s.f. „temperatură” are o primă atestare la Episcopescu, *Practica doctorului de casă ... c-o prescurtare de hirurgie*, 1846, identic cu *MD*.

umezeală, s.f. „umoare, substanță umedă secretată de unele țesuturi sau organe” are o primă atestare la Episcopescu, *Apele metalice ale Rumâniilor mari*, 1837.

zeamă, s.f. are o primă atestare în 1814 și în *Lexiconul de la Buda*. Episcopescu, *Oglinda sănătății și a frumuseții omenеști*, 1829, identic cu *MD*.

Există o altă categorie de termeni specializați comuni cu *MD* având o primă atestare la începutul secolului al XIX-lea:

⁷ Ion Gheție (coord.), *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532–1780)*, București, Editura Academiei Române, 1997, p. 291.

⁸ Gh. Chivu, *Stilul celor mai vechi texte științifice românești*, în LR, XXIX, 1980, nr. 2, p. 111–122, XXX, 1981, nr. 1, p. 45–60, nr. 2, p. 139–147, nr. 3, p. 221–231, nr. 5, p. 505–514.

⁹ P. Cernovodeanu, *Scientific and cultural contacts between England and the Romanian Lands (1650–1720)*, în *Romanian Studies*, 2, Leiden, 1972, p. 99–100.

¹⁰ Ath. Karathanasis, *Elenismul în Transilvania*, București, 2003, p. 80.

¹¹ N. A. Ursu, art. cit., LR, LV, 2006, nr. 5–6, p. 403.

abureală, s.f. „evaporare, transpirație”, care în DA are o primă atestare la Odobescu.

îndemna, vb. „a stimula” are o primă atestare la I. Ionescu.

răsăritură, s.f. „tresărire, palpitație” are o primă atestare la Odobescu și în dicționare.

Semnalăm în seria cuvintelor existente în scrierile lui Episcopescu și:

sugiu, s.n., „panarițiu”, *Practica...*

N. A. Ursu remarcă două cuvinte pe care le consideră de proveniență germană, și nu dialectale, și anume:

știuc, s.n. „bucată” < germ. *stück*., de fapt curent în graiul din jurul Făgărașului.

Cuvântul apare cu pl. **ștuculeae** care, după părerea noastră, urmează paradigma s.f. din ar. (ex. *Gingie gingae*).

zupă, s.f., ca variantă a cuvântului *supă* acesta este curent în graiul ardelenesc.

să mănânce niscar zupă acrișoară (MDI 198^v)

și zupuri făcute cu făină (MDI 147^v).

O reluare a studiului elementelor lexicale din *MD* ne relevă elemente neobservate de N. A. Ursu, care nu sunt consecvente cu aria graiurilor sudice. Avem, așadar, în vedere lexeme ce țin de graiul ardelenesc:

betegos, adj. „bolnăvicios”

dar și cei din mătcile muierilor ce să suie în sus, aburii putrezi și betegoși (MDI 170^v)

căpărat, adj. „zgâriat”

Cu toate acestea vinu tare căpăratul să nu bea, că mai mult îl vatămă (MDII 39^v)

căpărătoriu, adj. „aspru, care zgârie”

iute la gust, amar și fără plăcere, și știros, și cam căpărătoriu (MD II 238^v)

cicir, s.n. „borș”

udând pâinea în țiciri și obicinuindu-să cu acest cicir (MDI 126^v)

ciorăi, vb. „a chiorăi”

atunci bolnavul simte mai vârtos ca o întindere în pânțele lui, carele să umflă și îi iuiește și ciorăiaște tare (MDI 186^v)

covaci, s.m. „fierar”

lucrează fierării ádică covacii (MDI 159^v), inexistent în MDII.

crastavete, s.m. (MDI 29^v, 30^v, 91^v, 144^v)

zeama de crastavete sălbătăc cu amestecat și cu chiclaminu și cu praf scoate (MDI 30^v).

frunzele de crastaveate sălbatec (MDII 141^v).

fărtal, s.n. „unitate de măsură”

un fărtal de ceară spălat de zece ori în apă reace (MDII 82^v).

ghivezi, s.m.pl. de la *ghiveci*

chermeziu cu care vâpsesc ghivezii (MDII 126^v).

îmbucătoriță, s.f. „îmbucătură”

sau să ude într-însul vreo îmbucătoriță să mănânce (MDI 51^v)

înghipa, vb. „a împunge”

când să pogoară și curge prin zgău oarecare materie iute și rozătoare Corrosiva materia și face rănirea. ... că o împunge și o înghipă... și puroi împușite ... între creștet (MDII 139^v)

închicinea, adj. „diminuat” < magh. *kicsi* – mic
tuse închicinea (MDI 97^v)

înnecuș, s.n. „înecare” (MDI 58^v)

întristătos, adj. „întristător” (MDII 11^v)

învitător, adj. „vital” (?)

lipsesc dar puterile ceale învătătoare ori pentru vreo slăbiciune a vinelor, sau pentru multa încălecare (MDII 85^v)

lepedeu, s.n. „acoperământ; cearșaf”

sau să-l învălească cu un lepedeu (MDII 180^v)

livefu, s.n. „băutură acră”

la început să o fiarbă cu liură, adică livefu (MDI 109^v)

cu bureate muia în liveji sau în apă oțătită (MDII 134^v)

liură, s.f. „băutură acră”

legându-le strânsu cu bete late, apoi să le dea vin oțet, adică τζιπουπάβα, ori liură apătos (MDI 109^v)

La început să o fiarbă cu liură, adică livefu (MDI 109^v)

adică fidea cu liura, sau fără miele de pâine cu liură, ori orez, ori (MDI 110^v)

maramă, s.f. „basma”

și să-i strângă fluierile picioarelor cu mărâmi (MDI 120^v)

mânzăli, vb. În MD „a mânji”. Probabil o contaminare de sens cu **a mângăli**, în graiul ardelenesc verbul are sensul „a suga cu putere ca un mânz”.

Vatămă dar și mânzălesc pre cei ce întâmpină, cu mușcarea, și cu balele (MDII 257^v)

aprins și ars cu leamne mânzălite de salamandra (MDII 256^v)

oldă, s.f. „copaie”

să puie să șază într-o oldă sau albie ori într-o puțină până la gât și să-i facă abur (MDII 237^v)

motarii, s.f. pl. – „organ sexual feminin” (?) < matar „pasăre”, cf. mătălău

cursoarea muierilor să doftorească ca și cea rea curgere de sămânță a bărbaților. Iar de va fi având înlăuntru rane să împingă vreun Linamentum mercuriale, ungându-se prin motarii (MDII 128^v)

păcălos, adj. „derutant”

să cunoaște... din stare păcăloasă și din vremea primăverii (MDI 80^v)

pișca, vb. „a fi iute la gust”

și atunci nu pișcă, ci să întinde și să umflă stomahul, răgăiește acru și sărat, sete nu are. Și acestea destule pentru pricepe rea pricinii care naște patimile cele mai de sus (MDI 122^v)

pătică, s.f. „farmacie”

ia de la pătică spiridon de pucioasă (MDI 95^v)

paticărie, paticărie, s.f. „farmacie”

cele acestor asemenea care să facu la paticărie (MDI 128^v)

rezemuș, s.n. „sprijin”

la partea aceea și le izgonește, adică spre rezemușul urechilor (MDI 71^v)

șmag, s.n. „gust”

care mieroase dulce că cu aceste șmaguri (MDI 128^r)¹².

Cuvintele de mai sus se completează cu referirile din text la zona Ardealului:

„...care îi zic la Brașov țiperig (MDI 76^r)

θragananθa carea să zice rumânește la Ardeal bradu ciumei (MDII 59^r)

...Care la Ardeal să zice coada șorecelului (MDII 79^v)

...Pe dinafară să adaoge la zgău scorțătoare răcoritoare făcute din zeamă de răchită de salcie, de iarba otrăvitoare ce să cheamă vozchiamoz iarba ce o numesc ardeleanii iarbă grasă ... (MDII 130^r)¹³.

O altă categorie sunt lexemele de proveniență moldovenească:

boroghina, s.f. „borhot de prune care au rămas în cazan”

materie imputită și puturoasă ca niște boroghină (MDII 1^v)

glomoz (a se), vb. „a se amesteca¹⁴, „a se încurca”

vinele care se trag prin grebăn să glomozescu (MDI 59^r)

scârnă, s.f. „murdărie, resturi”

ca să nu oprească și scârna cea uscată (MDI 160^r)

zmredui, vb. „a contamina”, cu prima atestare până acum în 1799.

ca niște vătămători ce sânt spurcă și înșiși văzduhul și înveninează și așa zmreduindu-se naște pierzarea aceasta a ciumei (MDII 203^v)¹⁵.

Acestora li se adaugă fonetisme și forme flexionare specifice fie graiului transilvan, fie celui moldovenesc:

arșâc, s.n. „os mic”

arșâcul de porcu arzându-să și puindu-să la aceasta folosește (MDI 133^r)

așăza, vb.

s-au făcut ca cleiul, și s-au așăzat în mațu (MDI 139^v)

bășâcă, s.f.

să umpli o bășâcă de bou cu lapte dulce ori cu apă (MDI 141^v)

această încuiere, și astupare a bășâcii cei priimitoare de veninu (MDII 16^r)

borduf, s.n.

și umflătură de borduf (MDII 90^r)

eșî, vb.

flegma cea groasă și închegată care din grosimea ei nu poate eșî afar (MDI 79^r)

împărtășare, s.f.

Dar are împărtășare stomahul și cu umerile (MDI 4^v)

jâganie, s.f.

i-au mușcatu scorpiia sau altă jâganie otrăvitoare (MDI 53^r)

¹² Din cele 26 de exemple, 16 sunt din MDI, 10 din MDII (2 sunt comune).

¹³ În timp ce în MDI avem o trimitere punctuală, referințele din MDII sunt generice.

¹⁴ DA s.v. golomoș, vb. golomozi (Ban.) = „a vorbi fără înțeles”. Glomozi. Com. Straja în Bucovina „a sfârâma”, „a amesteca”.

¹⁵ Repartiția acestor lexeme este în mod evident egală în MDI și MDII.

leșâna, vb.

să-i sloboază sânge destul, dar nu până va leșâna omul (MDI 53^v)

muiet, adj.

seu vechiu de porcu și nesărat, untu ceară și scoici arse și muiete prăjâte și pune peste rane (MDI 72^v)

toate muiete în oțet sau oțet de puru, sau oțet cu miere (MDII 15^f)

nădușât, adj.

căci aceștiia nici neagră nici galbenă n-au față ca cei cu liθarghiia, ci cu măsură nădușâtă (MDI 45^r)

oblojătură, s.f.

Așâjderea și plastore, și oblojături să faci (MDI 123^v)

păpară, s.f.

păpară cu apă și cu unt de vacă amestecat (MDII 167^f)

pușoasă, s.f.

mirodii la nas deșteptătoare aducem bolnavului, precum e ..., pușoasă (MDI 43^v)

rășână, s.f.

de făină de orzu, împreunându-le acestea cu rășână (MDI 54^r)

tușât, s.n.

împreună cu tușatul va scoate din adâncu flegmă (MDII 101^v)¹⁶

Există și lexeme din graiul bănățean-oltenesc:

adoora, num. adv., „a doua oară”, atestat în ar. mai ales ca **adaură**:

și iar le mai dă undă adoora (MDI 91^v)¹⁷

dovâncă, s.f. „adâncitură”

să adâncează și face dovâncă (MDII 98^v)

dovâncătură, s.f. „adâncitură”

dovâncătura piciorului (MDI 96^v)

horșaf/horsaf, s.n. „compot de prune”

și să încheagă ca mustul sau ca horșaful (MDII 204^v)

peare făcute horsaf (MDII 241^v)

os, s.n. „sâmbure”

pânză să îl bea adeaseori, acesta goneaște piatra prea minunat. (Alta) Bine iaste la această trebuință să mănânce adeaseori sâmburi de alune și sâmburi de oase de cireașe (MDII 55^r) (același sens există și în ar.)

procoviță, s.f. „pătură de lână”¹⁸

ștuc de pâslă sau de procoviță deasă (MDI 103^r)

trușie, s.f. „marmeladă”

doftoriile ce ia să fie mai mult pornitoare de ud și pă fieștecare zi să mănânce trușie (MDII 57^v)

știubei, s.n. „trunchi scorbuos pus vertical în pământ ca să se adune și să vină la suprafață apa unui izvor”

¹⁶ Aceste forme par să predomine în MDI (din 14 ocurențe, 12 sunt din textul menționat).

¹⁷ Magdalena Vulpe, *Numeralul de tipul adoară, d-a dora, adăurat... în dacoromână, în Opera lingvistică*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2004.

¹⁸ ALR II: h. 287

știubeaiele ale cărora ape măcar că sânt subțiri și ușoare însă foarte reci (MDII 231^v)¹⁹.

Un contingent compact de cuvinte sunt de proveniență aromânească.

Sunt în primul rând lexeme provenite din dialectul aromân, cu paradigmă ușor diferită față de dacoromână:

sânge cu formă de pl.

...și iaste arătat că omoșorul să vatămă atunci și... să rănescu și să putrezescu udându-să din **sângiurile** cele (ar. sândze, pl. sândzuri) crude și din scursurile care curgu din cap și acestea sânt semnele sinahului (MDI 56^v).

Lexeme cu forme ușor diferite față de cuvintele corespunzătoare din dacoromână:

dafn pentru *dafin*

... Apoi să o speale cu apă fiartă cu coajă de **dafn**... (MDII 147^v)

rândurică pentru *rândunică*

... găinași de **rândurică** mai nainte pân a nu cădea la pământu cu pământu cuibului și amestecă-o cu oțet²⁰... (MDI 41^v)

trandafil pentru *trandafir*

... Alta fă o turtă de **trandafili** și o udă cu vin cald... (MDII 277^f)

...și pune-le toate acestea în câtăva apă de cicoare sau apă de **trandafil** ca să stea o noapte sās să moaie și dimineașa le fierbe și să stricori bine... (MDII 126^f)

selină/sealină pentru *țelină*

pisează **selină** și sfărâmituri de pâine curată și pune la ochi (MDI 65^v)

Ajutorează dar la aceasta molotru, **sealina** și stafilinul să fie fiarte bine (MDII 60^v).

Lexeme cu forme identice cu dacoromâna, dar cu sensuri diferite:

luna, s.f. „alună”

fă dintr-însa mici ștuculeae ca bobul sau ca **lunile** și le înfășură împrejur cu ceară... (MDI 97^f)

vad, s.n. „por”

...iar să-l întărească cu cele stifoase ca să nu mai cază iar rana șăzutului ce să numește elinește *о́прыгъ* adică flogera și latinește fistula iaste un **vadu** *strimtu*²¹ și adâncu la lungime și înfășurat împrejur... (MDI 160^f)

Lexeme inexistente în dacoromână:

ori, s.f. pl. „mătăanii”. În MD, mărgea:

Pentru **ori** adică lacrăme de cerbu (MDI 21^v)

Lexemelor de mai sus li se adaugă o serie care sunt comune dialectelor dacoromân, aromân și meglenoromân:

arupe, vb.

cu scuipatul **arupe** (MDI 111^v)

¹⁹ Aceste elemente par să fie dominante în MDII (6 ocurențe din 8).

²⁰ V. găinăt de rânduarea (ms. rom. BAR nr. 4765, f. 4^v).

²¹ Și adj. *strimtu* are forma din dialectul aromân.

colărez, s.n. „bucățele de cocă făcute din făină”, apare și în dialectul meglent.
În *MD* se află în raport de sinonimie cu **glonțulețe** (*MDI* 83^v), **alicu** (*MDI* 83^v):
Și aruncînd sâmburii din lăuntru fă colăreți (*MDI* 67^v)
gălbénare, s.f. „gălbenuș”

Deci să cuvin aici toate câte cu măsură însuflețează capul și înfierbântările sîngelui. Adică gălbénare de ou cu apă de trandafil, pusă deasupra moalelui capului ca o glavie (*MDII* 277^v)

pân, prep. pt. prin

stărnuta, vb., formă metatezată pentru *a strănuta*

nu să pot sătura de somnu, stărnută adeseori, curge și pică din nasul lor, și alte asemenea pătimescu (*MDI* 56^v)

... să metahirisească cele ce scot flegmă și stărnutătoare... (*MDI* 70^v)

... La ceastă patimă iaste bine să obicinuiască bolnavul a trage prafuri de stărnutat ca să coboare umezeala cea cu flegmă...

și să puie la nas prafuri de stărnutat (*MDI* 55^v)

șcheto, adj. „simplu”, cf. ar. *schet*, *schetă*, *scheti*, *schete*

...bucata lui să fie șcheto și de multe feluri... (*MDII* 126^v)

tinde, vb. „a întinde”

... și să o tinzi pe o pânză ca un plasture... (*MDI* 82^v)

...bine să se facă ca mazărea apoi și sfărîmînd acestea bine tinde-le pe postav (*MDI* 154^v)

și i le leagă dasupra buricului și dup ce le vei lega tinde-le pe o pânză... (*MDI* 154^v)

urdinare, s.f. „diaree”

Iar de s-au întămplatu din zbărcituri la început să ia curățenie bolnavul și totdeauna să se hrănească cu bucate umede și grase și pornitoare de urdinare ca să nu oprească (*MDI* 159^v)

N. A. Ursu amintește conjuncția copulativă *i* cu etimologie slavă. În contexte însă ca: *tămăduire de greață i plecate*, sensul e cel disjunctiv, așadar a se citi „greață sau plecate”. Este exact sensul conjuncției *î* din greacă, împrumutată și în ar.

Un cuvânt pe care N. A. Ursu îl consideră atestat prima dată în *MD*, dar care apare la începutul sec. al XVIII-lea în *Foietul Novel* ca **utrubii** se regăsește, în afară de *MD*, și într-un dicționar contemporan cu manuscrisul, și anume *Dicționar grec-român după alfabet*²². Este vorba despre **otroabe** „măruntaie; organe interne”, folosit în sinonimie cu **măruntăi** (*MDI* 119^v) și cu **droburi**:

... Adică cărnurile mațelor și celorlalte otroabe și urmează primejdie de moarte... (*MDI* 153^v)

ădică pentru boalele ficatului ale splinii și ale altor otroabe (*MDI* 21^v)

boalele ficatului, ale splinei, ale rănichilor, ale bășicii și ale altor droburi (*MDII* 1^v).

²² Lia Brad Chisacof (ed.), *Dicționar grec-român după alfabet*, București, Editura Academiei Române, 2005.

Etimonul său este macedoneanul²³ **уѣроба** „măruntaie”, iar în dialectul dacoromân presupunem că acesta există mai ales prin forme diminutive consemnate în DA sub *hodrobele*.

Din zona sudică provin forme fără *h* protetic și preponderent nediminutive, mai apropiate de etimon, dar cu sens diferit de al acestuia: *utrube* „toate lucrurile din casă”²⁴; *utruba* „casă veche dărăpănată”²⁵; *utrul* „lucruri casnice uzuale”²⁶; *utrubele* „lucrurile, obiectele din casă”²⁷.

Din zona nordică provin formele cu *h* protetic și diminutive²⁸: *hodrobele*, cu var. *hodrobele*: 1. „obiecte, lucruri trebuincioase la drum, bagaj”; 2. „obiecte de care se servesc ciobanii la stână”; 3. „lucruri (ne)trebuincioase într-o gospodărie, calabalâc, catrafuse”²⁹; 4. „complex de unelte de preț mic”³⁰; 5. propriile noastre observații pe teren în jud. Alba, zona Blaj, ne-au relevat sensul răspândit în limbajul copiilor, „organul sexual masculin”. Avansăm ipoteza cum că acest ultim sens este cel inițial reprezentând o extensiune a sensului etimonului.

O legătură cu dialectul aromân pare să aibă și inovația **iubește**, s.f. „dragoste, amor” < pers. III sg. indicativ prezent/pers. II sg. imperativ a vb. *a iubi*:

și să-i lipsească privealiștile și întâlnirile și adunările ceale de iubește și îndeletnicirile care îi îndemnează și scornescu pofta împreunării (MDII 82^v)

Să câștigă aceasta din hrană de multe feliuri, și din huzururi și odihne, și din griji ceale de iubește (MDII 83^v)

Iar cea deopotrivă iubește tocmește nașterea și pentru aceasta muierile mai mult de bună voie să îngrechează (MDII 152^v)

Să doarmă în așternuturi moi, și să gândească și să cetească câte îndemnează spre iubește și poftă (MDII 86^v)

În dacoromână și în dialectul aromân există **câștigă**, s.f. „grijă”³¹ și în aromână există **dișcântă**, s.m. „cântăreț”³².

Cuvântul **iubește/iubește** este folosit în raport de complementaritate cu **dragoste** și **iubire**, s.f. „iubire”:

că trebuie să căutăm bine și să chivernisim și dragostea cea creștinească și așa să cade să ne păzim de ciumă (MDII 189^v)

²³ Mile Tomici, *Dicționar român-macedonean*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 617, s. v. *măruntaie*.

²⁴ „Cum vorbim”, anul III, 1951, nr. 12, p. 37.

²⁵ Dorina Bărbuț, *Dicționar de grai oltenesc*, Craiova, Asociația Independentă Literară, Artistică, Culturală și Editorială „Mileniul III”, 1990, p. 215.

²⁶ „Cum vorbim”, anul III, 1951, nr. 6, p. 30.

²⁷ Maria Marin, Iulia Mărgărit, *Glosar dialectal Muntenia*, București, Editura Academiei Române, 1999, p. 269.

²⁸ Practic în seria celor consemnate în DA

²⁹ Romulus Todoran, *Graiul din Vâlcele*, în „Materiale și cercetări dialectale”, București, 1/1960, p. 74.

³⁰ Șt. Pașca, *Glosar dialectal*, Academia Română, „Memoriile Secțiunii literare”, seria III, tomul IV, București, 1928.

³¹ N. Saramandu, Manuela Nevaci (ed.), Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân*, București, Editura Academiei Române, 2013, s.v. *câștigă*.

³² *Ibidem*, s. v. *dișcântă*.

nu să săvârșesc fără vătămare și paguba **dragostei creștinești** (MDII 190^v)
 să ne stăpânim viața și moartea în **iubire** de oameni (MDI 7^v)
 după cum zice Aetie, să cade să arătăm semn de **iubire** de oameni (MDII 241^v)
 și în sinonimie cu **amor**:

Pentru bolnăvirea fetelor și a văduvelor din **amor** (MDI 21^v)

Tot o legătură cu logica dialectului aromân ar putea avea și adv. **pititindine**, cf. ar. *didinde*, adv., „dincolo”, *dinde*, adv., „de cealaltă parte”.

Observăm, aşadar, proveniența panromânească a lexicului din MD. Această caracteristică pare să-l lege, am zice definitiv, de secolul al XVIII-lea, MD confirmând o caracteristică observată de mult timp de lingviști³³.

Inserarea ubicuă a unor lexeme aloglote este, după părerea noastră, perfect intenționată și vizează transformarea limbii române într-un instrument vehicular.

Româna e îmbogățită, așa cum s-a văzut, cu multe elemente intradialectale, iar în descrierea bolilor și în recomandarea remediilor (cel mai adesea plante) se procedează la consemnarea denumirilor în greacă, latină, turcă, italiană, maghiară, arabă, sârbă:

Sau din doftorii și băuturi iuți cum iaste savina ce să zice **turceaște** Kara ilgniși din altele mai tari (MDII 139^v)

arde scoici și alte conhilii de mare cele zic **grecii** κυρίους και πορφύρας și le fă prafu (MDI 72^v)

să zice **italiceaște** antimonio crudo, și **ungureaște** Piskolth, **turceaște**, demir bozan sau antimat, iar **greceaște** apla să cheamă sidirachi, ádecă fierișor cu care își văpsesc muierile sprânceanele (MDI 72^v)

și o trebuiescu doftorii la multe doftorii, **arăpește** sandațihin, **turcește** cust (MDI 84^v).

Dintr-o perspectivă sociolingvistică asistăm, aşadar, la o multitudine de schimbări de cod³⁴. Cele care implică latina sunt cele mai numeroase și sunt fie rețete farmaceutice³⁵ subsumabile Scd-urilor ce reprezintă un transfer de limbaj³⁶ sau celor directive conform unei indicații din text

și le-am scris **latineaște** ca să priceapă spețiarii (MDII 29^v)

fie explicații de termeni, Scd-uri referențiale³⁷ propriu-zise:

Latinește să numește de la doftorii cei mai noi **congelation**, ádică împreună închegare și înghețare (MDI 44^v)

Latinește să numește **furor** (MDI 47^v)

Spasmosul latinește se numește **convulsio**, și ungurește ghiori, care iaste o patimă când vinele și carnea cea vânoasă care le numescu mies poate fi cârceii, negândit și fără veste să apucă (MDI 52^v) etc.³⁸.

³³ Ion Gheție (coord.), *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532–1780)*, București, Editura Academiei Române, 1997.

³⁴ De acum încolo, în text, Scd.

³⁵ Vezi studiul lingvistic al prezentei ediții.

³⁶ G. Lüdi, *Forms and Functions of Bilingual Speech in Pluricultural Migrant Communities in Switzerland*, în *The Fergusonian Impact* (ed. J. A. Fishman, A. Tabouret-Keller Clyne), Berlin, 1986.

³⁷ P. Muysken și R. Appel, *Language Contact and Bilingualism*, Londra, Baltimore, Melbourne, Auckland, 1987.

³⁸ Vezi glosarul de cuvinte și expresii latine.

Asemeni acestor schimbări de cod și cele ce implică limba greacă³⁹ și, într-o mai mică măsură, cele ce implică maghiara⁴⁰ și turca⁴¹ ating toate domeniile medicale.

Finalitatea acestui demers inclusiv, în lipsa altor mărturii, trebuie dedusă. Prima supoziție posibilă ar fi legătura cu învățământul medical pentru care *MD* ar fi servit drept manual. A doua astfel de supoziție ar fi o finalitate pur științifică. Manuscrisul are și o conexiune indubitabilă cu compania comercială de la Sibiu, al cărei membru de vază era Ioan Adam. *MD* ar fi putut să fie (aceasta e o a treia supoziție legată de finalitate) un ghid la îndemână pentru companiștii aflați în continuă circulație și, în funcție de locul unde s-ar fi aflat aceștia la un anumit moment, erau ajutați să-și identifice remediile.

Comaniile comerciale de la Sibiu și Brașov foloseau cu precădere greaca transformată și ea în cod vehicular mai devreme cu un secol decât româna. Acel cod a beneficiat de un studiu special⁴², ce ne indică folosirea unor importante segmente lexicale din română (inclusiv din dialectul aromân).

Dacă considerăm româna din *MD* ca pe un cod vehicular, atunci se poate spune că este extrem de îngrijit, îmbogățirea sinonimică este intenționată și că există o gradație ierarhică a predominanței codurilor cu care se face schimb, ce începe în *MDI* cu greaca, iar în *MDII* cu latina, în care se dau rețetele farmaceutice, trecând apoi prin greacă, turcă, maghiară, germană și eventual sârbă⁴³.

În *MDI* întâlnim desigur schimbări de cod foarte clare ce trădează o întrebuințare cotidiană a limbii grecești, dublată de un set:

– de interferențe grafice:

*Că de nu-l vei προφταζει pe bolnavul atunci la început, la urmă iaste târziu și fără vreme (MDI 113^r)*⁴⁴

mai vârtos, scoate afară ασκαρίδελε (MDI 156^r) etc.

– de interferențe morfologice (se marchează cazul acuzativ din greacă la împrumuturile din greacă în română):

Dar în ziua de astăzi după grece o numim seliniasmon (MDI 34^v)

și chiar de încercări de a introduce în greacă lexeme din limba română în general. (Considerăm că este vorba despre câteva cuvinte întâlnite în titlurile grecești din *MDI*, și anume: *op* < ar. *ori*, γούσεσ < *gușă* (f.11v), ζέρος < *zer*: Τα λεγόμενα όρρος του γάλακτος ήτοι ζέρο (MDI 16^r).)

În consecință, atribuirea *MD* unui autor ca V. Șt. Episcopescu devine problematică, cu atât mai problematică cu cât nu putem să explicăm, pe de-o parte,

³⁹ Evidențiate în glosarul de cuvinte grecești.

⁴⁰ Vezi glosarul de cuvinte maghiare.

⁴¹ Vezi glosarul de cuvinte turcești.

⁴² Loredana Dascălu, *Din arhiva companiei negustorilor greci din Sibiu. Texte epistolare grecești*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2013. Acest studiu concluzionează cum că practic se schimbă codul inițial grecesc într-o variantă comparabilă cu alte câteva astfel de variante teritoriale ale aceleiași limbi de bază.

⁴³ Vezi cuvântul *bandrăvițe* și mențiunea Țării Sârbești.

⁴⁴ Vezi notele de subsol ale ediției de față.

legătura acestuia cu greaca, limbă cu care *MD* are multiple conexiuni, apoi cu maghiara, din care *MD* este parțial tradus, cu turca și, în sfârșit, cu graiurile transilvan și moldovenesc.

DATAREA MANUSCRISELOR

MDI este datat 1760, an ce corespunde probabil începutului eforturilor de redactare. Așa cum am menționat mai sus și cum se va vedea în continuare, manuscrisele sunt databile până la două sau trei decenii mai târziu, cu mențiunea că *MDII* pare să îl preceadă pe *MDI*. Filigranele hârtiei folosite în cele două manuscrise par să confirme limitele cronologice ce reies din analiza limbii celor două manuscrise.

Astfel, filigranul predominant din *MDI*, o frunză de ferigă sub care se află inscripția IAK, sub care iarăși se află un medalion reprezentând o lebădă cu pene înfioate subinscripționat la rândul său WEITRA (vezi facsimilul nr. 15) corespunde exact figurii nr. 1685 din planșa nr. 436 din Eineder *Paper Mills*, care indică o moară de hârtie a familiei Lammer. O mostră unică din acest filigran s-a reperat într-un document datat 1780 păstrat într-o arhivă vieneză. În *MDI* acest filigran apare la ff.^{r-v} 5, 12, 14–16, 20–23, 25, 26, 28, 29, 32–37, 39–44, 47–51, 53–57, 59, 64–67, 69, 103, 104, 162.

În *MDII* filigranul predominant (ff. 1, 2, 5, 7, 9, 14, 16, 19, 21, 23, 25, 27, 28, 36, 39, 46, 49, 50–51, 55, 67, 69, 71, 73, 75, 79, 80, 122, 124, 125, 129, 133, 148, 149, 154, 156, 161, 168, 170, 172, 174, 175, 183, 185, 187, 189, 191, 193, 280, 282) este un digram, CS, sub care se distinge un C. Acest filigran corespunde, cu diferența unei coroane surmontante, figurii 1073 din planșa 279 din Eineder (vezi facsimilul nr. 16) care indică moara Toscolano din Lombardia. Filigranul din Eineder este datat 1771. În acest manuscris apar și alte filigrane dintre care identificabile în Eineder *Paper Mills* sunt trigramele CIA (ff. 235, 245, 246, 249, 255, 257, Eineder planșa 250, figura 926/27), datat 1786–1795 și GFA (f. 207, Eineder planșa 142, figura 503), datat 1785. Mai există două filigrane ce reprezintă probabil contramărci, și anume trei tridente dispuse în formă de triunghi (ff. 6, 8, 15, 29, 30, 31, 37, 38, 42, 43, 44, 47, 48, 51, 52, 68, 70, 78, 81, 82, 86, 87, 92, 93, 101, 102, 114, 121, 126, 128, 130, 147, 150, 151, 157–159, 166, 167, 177, 184, 192, 194, 201, 205, 209, 210, 212, 224, 226, 241, 281) și un arc cu săgeată (5 × 4 cm) ce nu are niciun corespondent în Eineder, *Paper Mills* (ff. 105, 106, 109, 110–113, 115, 211, 213, 215, 216, 219, 221, 223, 225, 231, 259, 261, 265, 266).

PATERNITATEA MANUSCRISELOR

Manuscrisele fiind anonime sau, mai degrabă, semnate în numele altui autor, așa cum presupunem noi, disputa auctorială va rămâne neîndoios mereu deschisă.

Cu toate acestea ne asumăm o ipoteză pe care o susținem cu argumentele de mai jos.

Dacă considerăm elementele lexicale ale manuscriselor o arheologie a personalităților sau, presupunând că avem a face cu vorbitori nativi de aromână, așa cum ne indică prezența elementelor lexicale din acest dialect, dacă presupunem că refacem itinerariile lor românești, atunci acestea ar fi cu precădere sudice, eventual cu o ședere în Oltenia, o trecere prin Ardeal și o altă prin Moldova.

Din biografia doctorului Episcopescu (ale cărui opere datează din intervalul 1824–1846)⁴⁵, nimic nu justifică recurgerea la cuvintele aromânești sau meglenite. De asemenea, deși tatăl său era de origine greacă, se știe că Episcopescu era orfan și a crescut în mediul catolic de la Bărăție, unde e greu de crezut că se cultiva greaca. Textul *MD* e plin de termeni grecești care fie sunt denumirile științifice ale bolilor sau remediilor, fie cele curente în greaca vorbită. Presupunem, așa cum am arătat mai sus, că toți acești termeni apar acolo intenționat, *MD* urmând a fi folosit pe o arie geografică întinsă.

O discuție aparte este și aceea în legătură cu echivalentele turcești ale denumirilor bolilor sau remediilor. Nu reiese de nicăieri cum ar fi dobândit doctorul Episcopescu cunoștințele sale de turcă:

Sau din doftorii și băuturi iuți cum iaste savina ce să zice turcește Kara ilgniși din altele mai tari (MDII 139^v).

Există apoi referiri explicite la realități ce depășesc spațiul românesc:

înecuș adică din înecare, fiindcă bolnavului i să nălucește ca cum s-ar îneca, iar în ziua de astăzi unii din rumelioți o numesc βραχύν (MDI 58^v)

Din text reiese că autorul a fost martorul unei epidemii de ciumă:

Deci aburii cei de supt pământ împingându-se cu mare silă și răsuflând prin găurile pământului ca niște vătămători ce sânt spurcă și înșiși văzduhul și înveninează și așa zmreduindu-se naște pierzarea aceasta a ciumei. Precum și scriu istoricii să se fi întâmplat aceasta în multe locuri și aci. Și noi în vremile noastre o am văzut⁴⁶ (MDII 203^{r-v})

Se face referire probabil și la francmasonerie, dacă nu este vorba despre companiștii de la Sibiu:

Mai în scurt aici la această carte a noastră cât au fost cu puțință pentru dovedirea și trebuință fraților ce să vor întâmpla, am arătat puțințele dări împrativă și doftorii gonitoare de otravă, înprotiva înfricoșatei boale a ciumei... (MDII 203^v–204^r).

Argumentul cel mai la îndemână este cel paleografic (v. facsimilele nr. 2, 3, 4, 5), în care, după părerea noastră, este evidentă identitatea mâinilor din manuscrite, unul românesc autograf, un altul datat 1786 și provenit din cancelaria domnească de la București, altul grecesc, apoi *MDI*. Manuscrisul grecesc, studiat din punctul de

⁴⁵ V.L. Bologa, G. Brătescu, B. Duțescu, Șt. M. Milcu (ed.), *Istoria medicinei românești*, București, Editura Medicală, 1972, Episcopescu este considerat „primul dintre popularizatorii cunoștințelor medicale din Țara Românească” (p. 151).

⁴⁶ Posibilitățile cronologice ar fi 1784 și 1786, când epidemia a fost de mici dimensiuni la București, sau 1792, când epidemia a fost severă (P. Cernovodeanu, *Spitalul de ciumați Sf. Visarion de la Pantelimon*, în G. Brătescu (ed.), *Pagini de istoria medicinei românești*, București, Editura Medicală, 1984, p. 77.

vedere al conținutului literar, a relevat paternitatea celui despre care vom vorbi mai jos⁴⁷).

Un al doilea argument ține de sfera reconstituirii unei biografii extrem de complicate și de misterioase a cuiva cunoscut mai ales în chip de revoluționar grec. Împrejurările specifice vieții sale (sfârșită tragic), începute în Tesalia și continuate la Constantinopol, București (unde, cu intermitențe, a locuit aproximativ douăzeci de ani), Iași (probabil trecând prin nordul Bucovinei și Ucraina⁴⁸), Sibiu și Viena, mai ales ca grămatic domnesc, dar și ca agent de influență al francezilor⁴⁹, cuprind perioade și episoade neclare⁵⁰. Acesta este motivul pentru care în reconstituire suntem nu numai tentați, ci chiar nevoiți să luăm în considerare și date dintre cele mai diverse. Unele provin dintr-o zonă care, după logica contemporană, este atinsă cu predilecție de ficțiune, adică din literatura beletristică. Un roman englez apărut în primele decenii ale secolului al XIX-lea, după o prelucrare foarte atentă a datelor culese de autorul său într-o lungă călătorie făcută în partea europeană a Imperiului Otoman și în nordul Africii, pare să ne aducă o parte din datele de care avem nevoie. Personajul principal al acestui roman, care îi dă și titlul, se numește Anastasius. Complex și controversat, *Anastasius* e conceput astfel încât să poată furniza cititorului englez cât mai multe date în legătură cu modul otoman de existență și are printre altele și preocupări de ... medicină. El este ucenicul unui vraci evreu despre care ne putem imagina că folosea și rețete în ladino, un dialect spaniol, detaliu ce se va adeveri util în cursul ediției noastre. Ideea că prototipul său putea să fie Rigas din Veletin⁵¹ poate fi susținută prin extrem de multe argumente. Sunt asemănările de biografie, este faptul că Rigas din Veletin își dă la un moment dat o identitate cu același nume⁵².

⁴⁷ Iliia Hatzipanaiotis-Sangmeister: „Στοιχειώματα και συνταγές από τον 18ο αιώνα. Ο κώδικας 725 της Γενναδείου Βιβλιοθήκης”, *Göttinger Beiträge zur byzantinischen und neugriechischen Philologie* 2 (2002), p. 23–37. De aceeași autoare «Το Σχολεῖον των ντελικάτων ερασιτών και το Ερωτος Αποτελέσματα: Νέα Στοιχεία για τα στοιχειώματά τους» *Ο Ερασιστής* 23, (2001) p. 143–165, și Lia Brad Chisacof, *Closed doors performances of dancing poetry in Wallachia at the end of the 18th century*, „Revue des études sud-est européennes”, vol. 45, n. 1–4 (2007), p. 207–219.

⁴⁸ Ms. gr. BAR nr. 116.

⁴⁹ Avem în acest sens mărturiile unei călătorești engleze (v. Elizabeth Craven, *A Journey through the Crimea to Constantinople in a Series of Letters to His Highness the Margrave of Brandenburg, Anspach, and Bareith, Written in the Year MDCCCLXXXVI*, Second Edition, Londra 1789, p. 238), precum și ale unui diplomat francez (v. Andrei Pippidi, *Νεότερα για τα τελευταία χρόνια του Ρήγα στο Βουκουρέστι* (Date noi în legătură cu șederea lui Rigas la București), in *Τα Ιστορικά* 39 (decembrie 2003), p. 503–509.

⁵⁰ Astfel un cântec popular grecesc consemnează șederea lui Rigas în Oltenia (Th. Blancard, *Essai d'une étude additionnelle à l'histoire moderne de la Grèce, de la Turquie, la Roumanie*, Ernest Flammarion, Paris 1896 p. 321), după cum există dovezi că a trecut prin Moldova (v. Nestor Camariano, *Rhigas Veletinlis. Compléments et corrections concernant sa vie et son activité*, „Revue des études sud-est européennes”, 18, nr. 4, 1980, p. 687–720, 19, nr. 1, 1981, p. 41–70.

⁵¹ A. Pippidi, «Sur l'agitation révolutionnaire dans les Principautés roumaines vers 1800», „Revue des études sud-est européennes”, nr. 1–2 (1999–2000), p. 27–38.

⁵² După părerea noastră, numele este semnificativ fie într-o filiație cu neomartirul cu același nume și oarecum contemporan cu autorul, fie într-o filiație cu Sfântul Anastasie din Antiohia, citat de pildă în *Îndreptarea Legii* în legătură cu un elogiu adus puterii de vindecare a remediilor: *Iar noi vedem în zioa de astăzi că de va lovi neștine pe cineva cu o sabie și să-l vază toți dohtorii și alt om tot să zică că l-au rănit de moarte și de nu-l vor vrăciui va muri omul, iar deaca oar vindeca acea rană se-ar tămădui și ar scăpa de moarte, iar de l-ar lăsa nevindecat ar muri, acelaia nu i-au fost nașterea lui, nice nărocul lui să moară, căce că erbile l-au tămăduit* (ed. Andrei Rădulescu, p. 597).

Reținând, aşadar, posibilitatea acestei asocieri ocupaţionale aducem în sfârşit (spre identificarea mâinii din *MDI*) argumente textuale, şi anume din scrierile autorului menţionat mai sus, respectiv Rigas din Velestin, numit postum Fereos. Cele mai cunoscute se leagă de *Culegerea sa de fizică*, Φυσικής απάνθισμα, un manual de cunoştinţe despre natură pe care îl redactează în Ţara Românească şi îl publică la Viena în 1790. În capitolul dedicat animalelor şi altor fiinţe există un pasaj lung despre naşterea umană care pare să fie introdus în mod illogic în acel text. Reproducem în traducere aceste pasaje în comparaţie cu fragmente din *MDII* referitoare la naştere⁵³.

O altă categorie de scrieri sunt poeziile sale, creaţii originale, în care referinţele la medicină sunt frecvente. Ca să amintim doar un exemplu, e o poezie ce se regăseşte în romanul *Efectele amorului* şi care face elogiul rozmarinului, plantă ce apare adeseori în *MD*⁵⁴, respectiv are 9 ocurenţe în *MDI* şi una în *MDII*.

În sfârşit, argumentele decisive vin dintr-o comedie compusă de autor în limba greacă tot pe teritoriu românesc⁵⁵ începând cu 1786 şi ajunsă la Sibiu, oraş cu care are legătură şi *MD*. Dezvăluind personalitatea accentuată a autorului, piesa are trei personaje *alter-ego*-uri ale acestuia, dintre care unul (Matios) poate fi bănuit a avea tangenţe cu medicina, de vreme ce ceilalţi se plâng că el încearcă să le dea pilule greu de înghiţit!⁵⁶ Argumentul cel mai convingător, după părerea noastră, ne vine însă de la personajul principal al comediei, domnitorul Nicolae Mavrogheni, conceput astfel încât să illustreze descrierea nebuniei din *MD*. Chiar titlul comediei *Vârtejul nebuniei* (în care vârtejul ar putea fi o referinţă la *vortex*-ul lui Descartes, o variantă a conceptului de gravitaţie) aminteşte pasaje din *MD*, respectiv „cuibul nebuniei”⁵⁷. Faptul de mai sus, ce presupune conţinutul *MD* cunoscut (fie şi numai autorului care poate din prudenţă nu foloseşte acelaşi sinonim din piesă pentru nebunie, şi anume τρέλλα din textul *MD*, unde găsim λολάγκα, λύσα, παλαβοσύνη, τρελαμάρα (*MDI* 40^v))

⁵³ αν δεν έχει τόσην δύναμιν το νήπιον να σπάσει το σακουλάκι εις το οποίον ευρίσκεται, χρειάζεται η μαμή να συμβοηθήσει και να το σπάσει (*Florilegiu de fizică*, p. 148) ... (dacă copilul nu are destulă putere să spargă săculeţul în care se găseşte trebuie ca moaşa să ajute şi să-l spargă) Έτυχε πολλές φορές ότι αυτό το σακουλάκι εκόλησε τρόπον τινά εις το κορμί του παιδιού ... το οποίον οι απλοί άνθρωποι νομίζουν πως είναι πουκάμισον του νηπιού... (151) (De multe ori s-a întâmplat ca acest săculeţ să se lipească de trupul copilului ... ceea ce oamenii simpli cred că este cămaşa copilului).

⁵⁴ Δεντρολίβαν' ευωδιαν, /Χαμαδούτσικο μ'δενδράκι/Φουντοτό μου κλωναράκι/Των ιατρών είσαι φωστήρας/Και των άρρωστων σωτήρας (Mireasmă de rozmarin/copăcelul meu micuţ/crămurica mea deasă/esti lumina doctorilor/esti mântuirea bolnavilor) Ερωτος Αποτελέσματα (ed. Mario Vitti) ş.a. p. 20.

⁵⁵ Este comedia *Vârtejul nebuniei*, în Lia Brad Chisacof, *Antologie de literatură greacă din Principatele Române. Proză şi teatru. Secolele XVIII–XIX*, Bucureşti, 2003, p. 213–377.

⁵⁶ Lia Brad Chisacof, *op. cit.*, p. 230.

⁵⁷ „visuri înfricoşate şi spăgere şi neîncetată turburare a minţii, vorbă multă şi netrebnică şi aiurea graiuri necuviincioase. Arsură şi înfierbinţea de cap.” (*MDI* 47^v), Περί μανίας adică nebunie/Nebunia iaste o patimă cumplită obicinuit să zicem λολάγκα και λύσα και παλαβοσύνη και τρελαμάρα (*MDI* 40^v) „Cuibul şi locul nebunii/Din cele zise arătat iaste că cuibul boalii aceştia să află mai virtos la peliţa creierilor care din arsura şi văpaia pricinuieste durere şi face unflături arsuroase şi băşici şi așa chinuieste pă bolnavul cu necontenită zmintea de minte şi nebunie şi cu mare arsură şi căldură. Această fierbere a creierilor uneori să întâmplă la măsură mai mare, alte ori la măsură mai mică precum şi singură sminteala minţii nu să întâmplă totdeauna într-un fel. Căci şi sângele uneori mai mult, alte ori mai puţin să aprinde şi arde”.

este menit să sporească umorul piesei! În același text apare fără o plasare logică cuvântul românesc *știucă* glosat. În *MDI* acest cuvânt are o singură ocurență, în *MDII* are trei și apare și un sinonim, *lufo*, glosat după cum urmează:

ori cu untura peaștelui ce să cheamă lufo și rumânește îi zicem știucă
(*MDII* 271')

Din punctul de vedere al datării cele de mai sus și probele aduse în anexe par să indice 1786 ca dată *post-quem* pentru redactarea finală a *MD* și 1797 ca dată *ante-quem*.

Mai rezultă din prezentul studiu filologic cel puțin două argumente suplimentare în sprijinul acestei paternități. Primul ar fi legat de lexemele din dialectul aromân, originea aromânească a lui Rigas din Velestin, cel puțin pe linie paternă, fiind un fapt cunoscut.

Cel de-al doilea ar fi limbile la care se recurge în terminologia medicală și farmaceutică, care ajută la confirmarea nu doar a cunoștințelor presupusului autor (știa turcă, italiană, franceză și germană), ci și a itinerariilor sale și a împrejurărilor de viață (a se vedea mai sus discuția despre lexemele provenite din ladino).

Dacă ipoteza noastră este, așa cum credem noi, corectă, atunci ea confirmă datarea *MD* făcută de Gh. Chivu, respectiv deceniile al șaptelea sau al optulea ale secolului al XVIII-lea. Manuscrisele cu care comparăm mâna din *MDI* sunt date între 1767 și 1787, iar cel cu care comparăm *MDII* este datat 1797. *MDI* pare să aparțină lui Rigas, *MDII*, unor grămăticici. Ce ar rezulta de aici? Că Rigas este cel care a preluat „proiectul” inițial al lui Ioan Adam pe care a reușit să-l transforme doar în *MDI*, iar pentru *MDII* a folosit serviciile unor copişti profesioniști care au preluat textul inițial ca atare. Faptul ne este confirmat și de împrumuturile interdialectale de care ne-am ocupat, cele mai multe ocurențe provenind din *MDII*. Ce ar însemna aceasta? Că pe măsură ce traducerea/redactarea textului înainta se producea o omogenizare a lexicului îndepărtându-se împrumuturile interdialectale.

Sederea lui Rigas la Calafat s-a petrecut prin 1789–90, astfel încât elementele lexicale atribuibile graiului oltenesc pot avea legătură cu acest episod sau poate trebuie interpretate din principiu doar prin prisma graiului muntenesc, familiar lui din practica zilnică a românei în cancelaria domnească de la București.

O problemă este traducerea din *Pax corporis*⁵⁸. Dacă Ioan Adam putea să știe foarte bine limba maghiară ca absolvent al colegiului din Aiud, despre Rigas se știe doar că era multilingv (greacă, română, turcă, italiană, franceză și germană). Reiese din nou că a existat o traducere făcută de Ioan Adam, fie în greacă, fie chiar în română preluată de *MD*.

Ca lucrare medicală *MD* este un demers tipic iluminist, plasat cronologic exact în perioada consacrată a iluminismului medical transilvănean⁵⁹, adică începând cu deceniul al șaselea al sec. al XVIII-lea și până în ultimele decenii ale aceluiași secol. Acest iluminism (din care făcea parte și Ioan Piuariu Molnar, cel

⁵⁸ Discutată de N. A. Ursu și apoi de Gh. Chivu, în *Stilul celor mai vechi texte științifice românești*, în LR, XXIX, 1980, nr. 2, p. 222.

⁵⁹ Iosif Spielmann, *Activitatea educativ-sanitară a medicilor iluminiști din Transilvania în secolul al XVIII-lea și la începutul celui următor*, în Gh. Brătescu (coord.), *Tradițiile medicinei și ale educației sanitare*, București, Editura Medicală, 1978, p. 123.

care cerea în 1793 ca lucrarea sa *Method* să fie citită țăranilor cu voce tare⁶⁰) adapta „tezele generale ale acestui curent la condițiile unei societăți semi-feudale”.

Faptul constituie încă un argument în favoarea atribuirii paternității lui Rigas, una dintre figurile cele mai însemnate ale iluminismului balcanic.

Autorul își asumă riscurile compunerii *MD*:

să mănânce bucate zămoase și să sorbit și altele aseamenea și nu bagă seamă graiul acela care mai mult să cuvine la dânșii unde zice „Cel ce nu voiaște să postească lui Hristos, postească lui Galin”, âdecă carele nu voiaște să-și pedepsească trupul postind pentru Hristos să-l pedepsească acum în școala doftorului. Pentru aceasta acest cap poate să întâmpla să rămâie nescris și să-l treacem la această urmare a cărții noastre însă pentru a nu să face și de aceasta cartea scuipată, însemnez câteva ajutoare și orânduiri care s-au arătat atâta de cei vechi mai mult cât și de cei noi și de cei de acum doftori (MDII 101^r).

SURSELE TEXTULUI

Voluminosul manuscris al *MD* este compus din două tomuri, din care primul are o introducere în limba greacă în care Ioan Adam explică cum s-a născut *MD*

... Această scriere lămuritoare și de întindere mai mare am compus-o din diverse cărți ale doctorilor vechi și ale celor noi în greacă și latină și maghiară pe care le-am citit cu atenție începând să citesc și să scriu din 1724 ocupându-mă când aveam liber la Sibiu și când aveam prilejul când mă întorceam de la târguri și trebuie numele și cărțile tuturor scrierilor de medicină //f.8^v să le pun în ordine separat ca să afle cei interesați. Mi s-a arătat prilejul mai vârtos de nou apăruta carte a lui Francisc Pariz de Papa, profesor de medicină reprezentant al acestei științe în Elveția, profesor plătit la colegiu sau școala de la Aiud în Transilvania pe care l-am prins și eu când am studiat acolo în anul 1702 și 1703 de la Sfânta Întrupare, care carte scurtă și cuprinzătoare el a numit-o Pacea trupului, Pax corporis.

Acest segment este datat 1760.

După un sumar general în greacă (*MDI* 9^v–12^v) urmează de la 13^r o altă prefață: Ετερον προοίμιον νοητικόν, προς τους αναγινώσκοντας φιλομαθείς και φιλογραμμάτους τους αδελφούς. care începe cu:

Fiecare doctor oficial se cade să cunoască de fapt atât situația sănătății omului, cât și boala și decăderea acesteia în măsură mare sau mică de unde se naște și provine.

Introducerea este urmată (*MDI* 15^r) de un scurt curs de medicină intitulat Σύντομος διδασκαλία Περί του τι εστίν ιατρική, και τίνες αι αιρέσεις αυτής κατά τους αρχηγούς και πόσα εισί τα μέρη αυτής, και ποια τα είδη των ιατρικών των τε απλών και των συνθέτων, κατ όνομα και κατά σειράν του αλφαβήτου, urmat de un sumar în română (*MDI* 20^r–23^r).

⁶⁰ Ibidem, p. 124.

O confruntare cu un manuscris autograf al lui Ioan Adam⁶¹ ne-a ajutat să respingem ipoteza conform căreia preambulul ar fi putut să fie scris de mână aceluiași, MDI, uniform din punct de vedere al mâinii, fiind caligrafiat din perspectiva părții grecești de o manieră specifică sfârșitului de secol XVIII. Ioan Adam scria, așa cum era de așteptat pentru cineva ale cărui limite de viață, neprecizate în niciuna dintre lucrările în care e amintit autorul, erau penultimul sau ultimul deceniu al secolului al XVII-lea (dacă în anul 1702 era elev la Aiud înseamnă că era adolescent) și deceniul al șaptelea al secolului al XVIII-lea, într-o manieră bizantinizantă.

Ioan Adam a tradus în greacă un tratat despre remedii al lui David Samuel Madai⁶², tratat ce s-a publicat la Halle în 1772, după ce fusese tradus în 1756, așa cum reiese din prefața la MD în cel puțin două rânduri⁶³. O comparație cu introducerea la traducerea făcută de Ioan Adam din Madai ne relevă o mare asemănare. Există parafraze:

*Și de la început Ziditorul întregii Zidiri l-a făcut pe om sănătos și cu bună dispoziție și desăvârșit în toate, și i-a dat și putere pentru sine, pentru suflet și pentru trup l-a făcut puternic și atotdesăvârșit și ca atare fără boli și prin forță nemuritor/... Dar din neascultare, lăsând deoparte porunca Ziditorului, a pierdut tot așa desăvârșirea sănătății sale, ajungând la diferite boli și slăbiciuni, și până la urmă la starea de muritor*⁶⁴ cf. *Se putea ca starea omului să rămână perfectă și fără boală și de tot sănătoasă așa cum l-a făcut la început Ziditorul astfel încât perfecțiunea să-i fie întreagă și sănătatea sufletului neatinsă tot așa și cea a trupului și să rămână totdeauna la fel. numai că el nesocotind cu de la el putere porunca dumnezeiască singur și-a făcut rău și a pierdut perfecțiunea și bunăstarea și despărțindu-se astfel de bunăstarea cea mare care era păzirea poruncii lui Dumnezeu s-a supus dorinței și puterii cărnii ca slugă și ostatec și de atunci sufletul a*

⁶¹ Mai știm de existența încă unui manuscris, și anume Ioan Adam, *Compendiu de științele naturii*, Sibiu, 8 mai, 1709. 269 f. 15 × 11 cm, păstrat la Biblioteca Națională din Atena sub cota 1182 (vezi facsimilul 11).

⁶² Titlul complet e Σύντομος ερμηνεία περί της ενέργειας και ωφέλειας μερικών εκλεκτών και δοκιμασμένων ιατρικών, οπου πιστώς και ευστόχως συσκευάζονται, και ετοιμώς διαπωλούνται εις το ορφανοτροφείον της εν τη Σαξονία Μαγδεπουργικής Αλλης παρά του εξοχωτάτου εν Ιατροίς, και επιφανεστάτου Κυρίου Δαβίδ Σαμουήλ Μαδάι... μεταφρασθείσα από το Λατινικόν εις την απλήν των σημερινών Γραικών διάλεκτον παρά του ελαχίστου εν σπουδαίους Ιωάννου Αδάμη. Εν τω Ορφανοτροφείω της 'Αλλης, έτει σωτηρίω 1772.

⁶³ F. 8^r, rând 8 de jos.

⁶⁴ Και απ' αρχής μεν ο Δημιουργός απάσης της Κτίσεως έπλασε τον Ανθρωπον όλον υγιή και ευδιάθετον, και τέλειον εις τα πάντα διδόντας του και το αυτεξούσιον, κατά τε την ψυχήν και κατά το σώμα τον έκαμεν άρτιον και παντέλειον και ακολούθως άνοσον και δυνάμει αθάνατον, /... μα ύστεραν δια την παρακοήν οπου ηθέτησε την εντολήν του Ποιητού ... έχασε και την τελειότητα της Υγείας του, καταντήσας εις διάφορα Νοσήματα και Ασθένειες κα τέλος εις την θνητότητα (Σύντομος ερμηνεία περί της ενέργειας και ωφέλειας μερικών εκλεκτών και δοκιμασμένων ιατρικών, οπου πιστώς και ευστόχως συσκευάζονται, και ετοιμώς διαπωλούνται εις το ορφανοτροφείον της εν τη Σαξονία Μαγδεπουργικής Αλλης παρά του εξοχωτάτου εν Ιατροίς, και επιφανεστάτου Κυρίου Δαβίδ Σαμουήλ Μαδάι ... μεταφρασθείσα από το Λατινικόν εις την απλήν των σημερινών Γραικών διάλεκτον παρά του ελαχίστου εν σπουδαίους Ιωάννου Αδάμη. Εν τω Ορφανοτροφείω της 'Αλλης, έτει σωτηρίω 1772, p. 6-7.

*început să simtă orice fel de schimbare a trupului și a mers mai departe boala aceasta, acest rău pe care îl numim boală și suferință și în sfârșit acela pe care cu putere și în întregime îl distruge și îl face să dispară pe om, adică moartea cea amară și întristătoare*⁶⁵,

după cum există și completări, cum este, de pildă, menționarea lui Galenus, inexistent în istoricul medicinei din Madai. Traducerea din germană în greaca arhaizantă a aceleiași lucrări se făcuse practic tot atunci de către altcineva, un anume August Teofil Maier și se publicase la Halle în 1752⁶⁶. Traducerea din *Pax Corporis* ar fi urmat să fie tipărită la Cluj, ceea ce, deși un autor grec o citează⁶⁷, nu s-a întâmplat niciodată. Am întreprins în acest sens cercetări în diverse biblioteci. Demersul nostru confirmă această absență care pare definitiv consemnată de repertoriul cărților publicate pe teritoriul habsburgic⁶⁸.

Ce rezultă, după părerea noastră, din cele de mai sus? E foarte probabil ca traducerea greacă a lui Adam să fi existat, după cum se poate să fi existat *doar* materialul strâns din literatura medicală amintită de autor în prefață, iar acesta, aflat la o vârstă înaintată, să fi recurs la ajutoare pentru ducerea la bun sfârșit a demersului său. E cert că Ioan Adam nu a scris cu mâna lui preambulul tratatului medical, dar textul (preambulul), așa cum se poate vedea din ediția de față, îi aparține și datează foarte probabil din 1760. Ipoteza cea mai plauzibilă este că el nu a mai apucat să ducă la bun sfârșit ceea ce-și propusese și altcineva, care nu a dorit să se afirme (poate după exemplul hipocratic), a făcut-o.

Să ne concentrăm acum pe conținutul celor două manuscrise.

Este de domeniul evidenței că preambulul grecesc și restul textului românesc sunt scrise de aceeași mână într-o caligrafie databilă, după partea grecească, la sfârșitul sec. al XVIII-lea⁶⁹.

Există posibilitatea ca Adam să le fi scris într-o primă versiune, acum pierdută, și ca altcineva, și anume în cazul *MDI* Rigas, iar în cazul *MDII* simpli copiiști (vezi facsimilele 7, 8, 9 și 10), în care avem un document de cancelarie datat 1797 și file din *MDII*), să le fi copiat împreună cu textul ce urma, făcând unele schimbări și completări. Schimbările constatabile sunt cele ce țin de titlurile capitolelor date în *MDI* care nu se regăsesc întocmai în *MDII* (începând cu *Cartea V*):

⁶⁵ Cf. Εδύνετο μὲν ἡ στάσις τοῦ ἀνθρώπου νὰ μείνῃ ἐντελής καὶ ἀνοσος καὶ καθ' ὅλου υγιής καθὼς ὁ ποιητής καὶ δημιουργός ἐξ ἀρχῆς τὸν ἐπλασεν, ὥστε νὰ ἔχῃ ἀκαίρεαν τὴν τελειότητα, καὶ ἀφθορον τὴν υγιάν τῆς ψυχῆς ομοῦ καὶ τοῦ σώματος καὶ νὰ διαμένῃ πάντοτε ὁμοίος /ἀλλ' αὐτὸς ἀντεξουσίως παραβαίνωντας τὴν θεῖαν ἐντολήν, μοναχὸς τοῦ ἐβλάψε τὸν εαυτὸν τοῦ, καὶ ἔχασε τὴν τελειότητα καὶ εὐεξίαν τοῦ καὶ χωρίζωτας δια τοῦτο ἀπὸ τοῦ ἀκρον ἀγαθόν τοῦ, οποῦ ἦτον ἡ φύλαξις τῆς τοῦ Θεοῦ ἐντολῆς, υπέταξεν εαυτὸν εἰς τὸ θέλημα καὶ εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς σαρκός, ὡσάν σκλάβον καὶ αἰχμάλωτον (*MDI* f. 3^r).

⁶⁶ Cu titlul *Σύντομος διήγησις περὶ φαρμάκων τινῶν εὐδόκιμων τῶν ἐν Ἑλλάδι τῆς Σαζονίας*.

⁶⁷ Ath. E. Karathanassis, *op. cit.*, p. 80.

⁶⁸ Petrik Geza, *Magyarorszag Bibliographiaja 1712–1860*, Budapesta, 1891.

⁶⁹ Vezi facsimilul nr. 6.

Cartea V

Care coprinde pentru patimile dinlăuntru, ádică pentru boalele ficatului, ale splinii și ale altor otroabe (MDII 1^r: Care coprinde pentru patimile dinlăuntru, ádică pentru boalele ficatului, ale splinei, ale rănichilor, ale bășicii și ale altor droburi).

Cap. 1 Pentru volburarea ádică arsură și umflarea ficatului (MDII 1^v Pentru slăbiciunea ficatului).

Cap. 2 Iar pentru aceea (MDII 4^v Pentru arsura ficatului).

Cap. 3 Pentru închiderea ficatului (MDII 4^v Pentru încuierea sau astuparea ficatului).

Cap. 4 Pentru multe și osebite boale ale splinii (MDII 10^v Pentru discrasiile ceale de multe feluri și pentru arsura și încuierea și învârtoșările și alte umflături și dureri ale splinii).

Cap. 5 Pentru gălbenare (MDII 16^r Pentru gălbinare).

Cap. 6 Pentru slăbiciunea care vine dinlăuntru (MDII 20^v Pentru cahexia, ádică sfoișteala trupului).

Cap. 7 Pentru dropică (MDII 21^r Pentru idropică).

I. Pentru umflare din apă când să face pântecile ca toba (MDII 32^v Pentru timbanit, ádecă toboșoiu, și pentru doftoria lui).

II. Pentru apa care întră pân trup și să umflă la toate părțile (MDII 35^r Pentru idropica anasarca, și pentru tămăduirea ei).

Cap. 8 Pentru melanholia cea cu ipohondrie (MDII 37^r Pentru melanhonia ce să numește ipohondriachi).

Cap. 9. Pentru patima ce să numește scorbutu stricarea sângelui (MDII 44^r Pentru ceia ce să chiasmă patimă scorbuticească).

Cap. 10 Pentru patimile rărunchilor și pentru puiatră (MDII 48^r Pentru boala rănichilor, și a multor feluri de patimi ale rănichilor, și pentru puiatră).

I. Mai nainte cunoștință pentru patima de boala rănichiului și de puiatră (MDII 50^r).

II. Pentru umflare cu puroi și bășăcare la rărunchi (MDII 57^v Pentru umflarea cea cu puroi și rănirea rănichilor).

III. Pentru volbura rărunchilor (MDII 62^r Pentru învârtoșarea și bășicarea rănichilor)⁷⁰.

IV. Pentru curgerea de sânge din rărunchi (MDII 61^r Pentru curgerea sângelui rănichilor).

Cap. 11 Pentru boalile bășăcii și a opririi udului ádică fiangu (MDII 62^v Pentru boalele bășăcii udului și pentru opririle și silele udului, ádecă ale pișării).

I. Pentru cel ce să pișă sânge (MDII 62^v identic).

II. Pentru cei ce să pișă fără<ă> voie (MDII 65^r identic)

III. Pentru volburarea și împuroirea bășăcii (MDII 66^v Pentru arsura și coptura bășăcii udului).

IV. Pentru ranele și tragerea bășăcii (MDII 68^r Pentru ranele și rănirile bășăcii udului).

V. Pentru puiatra care să face în bășăcă (MDII 70^r Pentru pietrele ce să nasc în bașica udului).

VI. Pentru oprirea udului (MDII 71^v identic).

⁷⁰ Aici se schimbă și ordinea capitolelor

VII. Pentru ieșărea cea grea a udului ádică să pișă greu (MDII 74^v Pentru nelesnirea udului, când anevoie și cu silă să pișă).

VIII. Pentru picarea udului ádică numai pică când să pișă. (MDII 76^v Pentru stricurare, când să pișe stricurându-se și picând).

IX. Pentru trecerea udului ádică orice ar bea îndată să pișă (MDII 78^v Pentru diavit, când va bea ceva și iarăș curând aceastași să pișă).

Cap. 12 Pentru multe feluri de boale la boasă și împrejurul lor (MDII 80^f Pentru multe feluri de boale ale mădulariului celui născătoriu de copii și ale părților dimprejurul lui).

I. Pentru rana boasălor (MDII 80^v Pentru satiriasis și priapismos).

II. Pentru umflarea boasălor (MD II inexistent).

III. Pentru aruncarea sămânții făr<ă> voie (MDII 82^v Pentru curgerea seminții).

IV. Pentru neputința lucrării sulacului (MDII 85^v Pentru părțile ceale nelucrătoare care nu pot a să împreuna trupește).

V. Pentru volburarea și durerea boasălor și a peliții (MDII 88^v Pentru arsura și durerea coaielor și a pielii lor).

Cap. 13 Pentru boșorogire și surpare (MDII 90^f Pentru rumperea și surparea adecă boșitura).

Cap. 14 Pentru îndurerea încheiturilor și pentru podagrie (MDII 96^f Pentru durori de picioare).

Cap. 15 Pentru durerea șalelor (MDII 110^f Pentru ishiada).

Cartea VI

Care coprinde pentru boalele părții fâmeiești. Ádică pentru osebite neputințe care să întâmplă la muieri (MDII 115^f Pentru feliurile boalelor care să întâmplă la partea fâmeiască...).

Cap. 1 Pentru oprirea firii ádică a curgerii cei dup<ă> lună (MDII 115^f Cap întâiu pentru ținerea lunătăciilor).

Cap. 2 Pentru peste măsura curgerea firii (MDII 120^f Pentru prea curățenia și curgerea de sânge a zgăului).

Cap. 3 Pentru cea fără vreme lepădarea și nașterea copilului (MDII 124^v Pentru lepădarea de copil).

Cap. 4 Pentru curgere din matca muierii puroi (MDII 127^f Pentru muiereasca cursoare).

Cap. 5 Pentru vătămarea poftii de împreunare și pentru pofta împreunării cea făr<ă> măsură (MDII 129^f Pentru vătămarea poftii de împreunarea trupească și pentru cea fără măsură desfrânare).

Cap. 6 Pentru bolnăvirea fetelor și a văduvelor din amor, ca cum le-ar prinde frigurile (MDII 130^f Pentru fierbințeala cea albă adecă înverzirea).

Cap. 7 Pentru înneccarea mătci (MDII 131^f Pentru înneccarea zgăului sau surparea).

Cap. 8 Pentru aruncarea și umflarea mătci (MDII 133^f Pentru căderea înainte a zgăului).

Cap. 9 Pentru umflarea și dropicirea mătci (MDII 134^f Pentru burdușirea și idropicirea zgăului).

Cap. 10 Pentru îngreuierea și împietrirea mătci (MDII 136^f Pentru ceia ce să chiamă mili).

Cap. 11 Pentru volburarea și înfierbințeala mătci (MDII 137^f Pentru arsura zgăului).

Cap. 12 Pentru rănirea mătci (MDII 138^v Pentru rănirea zgăului).

Cap. 13 Pentru umflare care să prefacă în carchin (șters) broască la matcă (MDII 140^v Pentru învârtoșarea).

Cap. 14 Pentru carchin când să face la matcă (MDII 141^f Pentru carchinoma zgăului).

Cap. 15 Pentru închiderea și astuparea mătci (MDII 142^v Pentru strângerea zgăului).

Cap. 16 Pentru grea naștere a copilului (MDII 144^f Pentru nelesnirea nașterii).

Cap. 17 Pentru cele ce să întâmplă mai nainte nașterii și după naștere patimi la muieri. Învățătură cu tămăduiri (MDII 147^v Din cartea ce să numește Pax Corporis a celui de odinioară filosof și doftor ungur Franghiscu Papai, ajutorințe îndămânatece și lesne la feliuri de patime ale muierilor, nainte de a naște și după ce nasc. Tălmăcite după ungurie).

Cap. 18 Pentru patimile ce să întâmplă la muieri mai nainte de a naște și după ce nasc sfătuitoare doftorie.

Cap. 19 Pentru stârpire și nerodire (MDII 152^v Pentru stârpirea și nerodirea).

I. Câte lucrează firește pentru zămislire (MDII 155^f Câte lucrează firește pentru zămislirea).

II. Cum să cunoști pă fâmeie dă iaste grea (MDII 155^v Cum să cunoști pă muiare dă iaste grea).

III. Cum să cunoști dă iaste grea cu fecior au fată (MDII 156^f Cum să cunoști de iaste parte bărbătească sau fâmeiască).

Cartea VII

Care coprinde pentru felimea frigurilor (MDII 159^f Pentru fierbânțeli adegă friguri).

Cap. 1 Mai nainte cunoștințe obicinuite pentru friguri (MDII 159^f Unde înseamnă câteva mai nainte cunoștințe cu amăruntul pentru dânsle).

Cap. 2 Pentru frigurile din toate zile (MDII 159^v Pentru frigurile ceale pe fiește care zi).

Cap. 3 Pentru frigurile de a treia zi (MDII 161^f identic).

Cap. 4 Pentru frigurile de a patra zi ádică cartana (MDII 165^v Pentru frigurile de a patra zi care să numesc cartana).

Cap. 5 Pentru frigurile ce să numescu cu arsură (MDII 170^v Pentru frigurile ce să cheamă arsură).

Cap. 6 Pentru frigurile cele păsiclite (MDII 173^f Pentru frigurile firește).

Cap. 7 Pentru frigurile cele îndeșate (MDII 175^v Pentru frigurile ceale îndeșite).

Cap. 8 Pentru langoare și frigurile cele cumplite (MDII 177^v Pentru langoare care să zice boală ungurească și pentru frigurile cele greale febris maligna).

Cap. 9 Pentru pete și frigurile cele cu pete (MDII 181^f Pentru peate și friguri pătate).

Cap. 10 Pentru vărsatu și stărlici (MDII 182^v Pentru bubaturi sau vărsaturi).

Cap. 11 *Pentru ciumă* (MDII 186^r identic).

I. *Tămăduiri osebite și cuviincioase la această boală a ciumii* (MDII 188^v Osebite *ajutorințe și doftorii pentru ciumă*).

II. *Pentru camfora* (MDII 196^v *Pentru camfora*).

III. *Pentru zmirnă* (MDIIf. 197^r *Pentru zmirna și altele*).

IV. *Pentru puiatra ce să chiiamă bezoar* (MDII 196^r *Pentru bezoar*).

V. *Pentru ori ádică lacrăme de cerbu* (MDII nu există).

VI. *Pentru bășăca ciumii ádică gálma ce să zice ciumă* (MDII 200^r *Pentru bășica carea să zice de obște ciumă*).

VII. *Pentru întâmplările ciumii iar învățătură* (MDII 200^r *Doftoria acelor bășici și gálci*).

VIII. *Pentru osebite tămăduiri și paze* (MDII 201^r *Pentru usebite ajutorințe și păziri*).

IX. *Pilda bolnavului celui ciumat* (MDII nu există).

Cartea VIII

Care coprinde pentru boalele cele din afară ale trupului (MDII 206^r *Pentru boale de dinafară*).

Cap. 1 *Pentru umflături, bube cu puroi și bășăci* (MDII 206^r *Pentru arsura a multor umflături gálci și bășici*).

Cap. 2 *Pentru pleșuvire și cădere de păr* (MDII 209^v *Pentru pleșuvirea și cădearea perilor adecă rărimea părului*).

Cap. 3 *Pentru chelie* (MDII 211^r *Pentru ceaia ce să numeaște chelie*).

Cap. 4 *Pentru guși. pentru ghidură și broască* (MDII 212^v *Pentru guși și umflăturile și gálcele de supt piale ce să zic și broaște*).

Cap. 5 *Pentru durori bune, umflături bășăci și buboi* (MDII 214^v *Pentru alte umflături, gálci și bube, buboaie*).

Cap. 6 *Pentru buboi (șters) sugiu* (MDII 215^v *Pentru umflarea de supt unghii*).

Cap. 7 *Pentru foc viu* (MDII 216^r *Pentru brâncă*).

Cap. 8 *Pentru râie* (MDII 218^v identic).

Cap. 9 *Pentru carchin* (MDII 220^r *Pentru carchin și mâncătură*).

Cap. 10 *Pentru înghețarea mădulărilor* (MDII 222^v *Pentru înghețarea mădulărilor de ger și pentru degerăturile din palmele mâinilor și talpele picioarelor*).

Cap. 11 *Pentru arsură de foc sau pentru opărire la vreo mădulare* (MDII 223^r *Pentru arsura focului și de zeamă fiartă*).

Cap. 12 *Pentru pecingine și pentru alte răsuflări rele* (MDII 224^v *Pentru pojar și alte bășici mici și pentru zbârcituri*).

Cap. 13 *Pentru uscarea mădulărilor* (MDII 227^r *Pentru părțile ceale uscate*).

Cap. 14 *Pentru zgărcirea mădulărilor* (MDII 227^v *Pentru zgărcirea sau zbârcirea*).

Cap. 15 *Când cade cineva din locu înnalt* (MDII 228^v *Pentru când va cădea cineva din loc înnalt sau după cal, sau să va arunca și va sări jos*).

Cap. 16 *La osebite rane și vătămături* (MDII 229^v *Pentru multe feliuri de zgaibe și rane*).

Cap. 17 *Pentru cangrenă și sfachel* (MDII 232^v *Pentru cangrena și mâncătura*).

Cap. 18 Pentru malafranța, ádică sfrinție (MDII 235^r Pentru boala cea franțozească, adecă frinția).

Cap. 19 Pentru lepră (MDII 240^r Pentru lepră care să zice fildeșâie).

I. Pentru rușăț la obrazu (MDII nu există).

II. Pentru acrohordon și bandravițe, adinefi (MDII nu există).

III. Pentru mirmichia ádică zmăcnițe (MDII nu există).

Cap. 20 Pentru fel de fel de leacuri împotriva celor otrăvitoare ierburi, mademuri și mușcături (MDII 243^r Pentru doftorii și pentru mușcături otrăvitoare).

I. Pentru antimonie ádică pîiatra răsticului (MDII 244^r Pentru antimoniu).

II. Pentru hrisulcu a căriia apă iaste otrăvitoare (MDII 244^v Pentru apa cea trăgătoare de aur).

III. Pentru argintu viu și zmanțu (MDII 244^v Pentru argintu viu și zmalțu).

IV. Pentru ipsos (MDII 245^r Pentru ghipsos).

V. Pentru sandarahi, var și șoricioaică (MDII 245^r Pentru sandaraha, var și șorecie).

VI. Pentru buruieni și ierburi otrăvitoare de obște (MDII 245^v Pentru ierburile ceale otrăvitoare de obște).

VII. Pentru burefi otrăvitori (MDII 245^v Pentru burefi cei răi sau ciupercile).

VIII. Pentru ioschiamos (MDII 246^v Pentru ioschiam sau dischiam căruia îi zicem rumâneaște bobul porcului).

IX. Pentru mantragora (MDII 246^v Pentru mătrăgună).

X. Pentru aconitu (MDII 247^r Pentru omag).

XI. Pentru coriandru (MDII 247^v identic).

XII. Pentru conion, cucuta ádică manguda (MDII 248^r Pentru cucută).

XIII. Pentru afion (MDII 248^v identic).

XIV. Pentru suliman (MDII 249^v identic).

XV. Pentru ixia (MDII 249^v identic).

XVI. Pentru păianjăn (MDII 250^r identic).

XVII. Pentru mușcarea albinelor și a viespilor (MDII 250^v Pentru împungerea viespilor și a albinelor).

XVIII. Pentru mușcarea de omizi (MDII 251^r Pentru mușcătura coropișniței).

XIX. Pentru mușcarea de scorpie (MDII 251^r Pentru mușcături de scorpie).

XX. Pentru mușcarea de năvăstuică (MDII 252^r Pentru nevăstuică).

XXI. Pentru mușcarea de șărpi și de șopârle (MDII 252^v Pentru mușcările de șarpe și de năpârci).

XXII. Pentru mușcarea de aspidă (MDII 254^r Pentru mușcătura de aspidă).

XXIII. Pentru mușcarea de șărpi de apă (MDII 255^r Pentru șarpele de apă).

XXIV. Pentru vasiliscu și altele. (MDII 255^v Pentru vasilisc și alte oarecare).

XXV. Pentru salamandra. (MDII 256^r Pentru salamandra căria îi zicem șolomendriță și pentru vătămarea ei).

XXVI. Pentru înghițire de lipitoare (MDII 256^v Pentru înghițirea lipitorii).

XXVII. Pentru broaște de baltă (MDII 257^r Pentru broaște râioase de uscat și pentru cele de baltă).

XXVIII. Pentru gărgăuni vutristidon, streche și pătiocampi (MDII 257^v Pentru gândaci și omidă de brad și ceaia ce să chiamă butristis).

XXIX. Pentru cei mușcați de câine turbat și pentru patima temerii de apă (MDII 258^r Pentru cei mușcați de **jiganii** turbate și pentru patima cea temătoare de apă).

XXX. Pentru cei mușcați de oameni (MDII 261^v idem).

XXXI. Pentru pentru mai nainte pază de otrăviri (MDII 261^v Pentru mai nainte păzire a celor otrăvicioase).

XXXII. Pentru bucatele și băuturile cele otrăvitoare care sânt obicinuite la noi (MDII 263^r Pentru mâncările și băuturile ceale de casă, otrăvitoare la noi).

Cap. 21 Pentru boalele cele de obște ale copiilor celor mici mai ale pruncilor atât pentru cele din afară cât și pentru cele dinlăuntru (MDII 263^v Pentru ceale mai alese boale ale pruncilor celor mici, atât pe dinafară cât și pe dinlăuntru).

Începutu pentru a cunoaște pruncul ce să naște dă iaste sântos sau nu.

I. Când are pruncul multă arsură și aprindere (MDII 264^v Pentru când are pruncul multă arsură adecă aprindere).

II. Când ieste o fipa pe capu lui ori alte bubșoare (MDII 265^r Pentru când ies rane și pleasne în capu copilului).

III. Pentru răsuflările care ies la copii din spurcu și altele (MDII 265^r Pentru spuză ce să face la copil).

IV. Când să dăoache copilul (MDII 265^v Pentru când să zavistuiască pruncul și să deoache de vreun voitoriu de rău și să strică cu vederea).

V. Pentru speriatu copiilor și răsărire din somnu (MDII 266^v Pentru spaima copiilor).

VI. Pentru turburarea și neliniștirea copiilor (MDII 267^r Pentru turburarea și neliniștea copilului).

VII. Pentru epilepsia copiilor (MDII 267^r Pentru epilepsia copiilor celor mici).

VIII. Pentru amorțeala și nemișcarea copiilor (MDII 267^v Pentru încleștarea și nemișcarea pruncului).

IX. Pentru curgerea și volburarea urechilor lor (MDII 268^r Pentru curgerea și arsura urechilor).

X. Pentru ranile cele din gură și pentru crăpăturile buzelor copiilor (MDII 268^v Pentru ceale ce să zic aște care să fac în gură și pe buzele copiilor).

XI. Pentru durerea și putrezimea de gură (MDII 269^r Pentru durerea și putreziciunea gurii).

XII. Pentru mâncarea de dinți și creșterea lor (MDII 269^v Pentru **mâncărimea** dinților).

XIII. Pentru broasca de supt limbă sau **limbariță** (MDII 270^v Pentru brostăcelul de supt limbă).

XIV. Pentru tusea copiilor și guturaiu (MDII 270^v Pentru tusea copiilor și trohna).

XV. Pentru durerea gâtului și a **înghițitoarei** (MDII 271^r Pentru durerea gâtulejului).

XVI. Pentru astuparea și **îngrădirea** nărilor (MDII 271^v Pentru astuparea nărilor).

XVII. Pentru sughițare și vărsare (MDII 271^v Pentru când oticnește și varsă copilul).

XVIII. Pentru durerea inimii sau a pântecelui (MDII 272^f Pentru durearea de inimă și a pântecelui).

XIX. Pentru când să umflă și iese afară din loc pântecile lui (MDII 272^v Pentru când să umflă și iase afară pânțele).

XX. Pentru când i să închide pântecile (MDII 272^v Pentru când să țină pânțele copiilor).

XXI. Pentru urdinare (MDII 273^f Pentru urdinarea **pruncilor**).

XXII. Pentru ișărea dosului (MDII 273^v Pentru când să sloboadă în jos șazutul copiilor).

XXIII. Pentru scremut și gemere (MDII 274^f Pentru scremetul pruncilor).

XXIV. Pentru limbrici (MDII 274^f identic).

XXV. Pentru surpare a boșelor sau umflare la boasă (MDII 275^f Pentru boșirea copilului).

XXVI. Pentru buricu când să umflă și iese afară (MDII 275^f Pentru pruncii cei **buricoși**).

XXVII. Pentru frecătură și opărire (MDII 276^f Pentru frecarea și opărirea).

XXVIII. Pentru bășăci, bube cu puroi și alte umflături ale copiilor (MDII 276^f Pentru gâlcile și bășicile **pruncului**).

XXIX. Pentru boale ce vin la copii din desimea și răsărirea părului (MDII 276^v Pentru **deșimea cea păroasă a pruncilor**).

XXX. Pentru volburare și aprindere cu durere la cap (MDII 277^f Pentru **patima copiilor ce să cheamă siriasis**).

XXXI. Pentru pruncii care horcăiescu și răgușescu (MDII 277^v Pentru pruncii ce horcăiesc sau **hârâiesc**).

XXXII. Pentru pruncii care nu pot vorbi (MDII 277^v Pentru pruncii cei fără de glas).

XXXIII. Pentru înțarcarea pruncilor (MDII 277^v Când trebuie să înțarcăm pruncii).

Alăturările de mai sus evidențiază diferențele dintre MDI și MDII. Dacă așa cum presupunem MDII a precedat MDI, atunci acesta din urmă are:

1. refaceri de traducere (reformulări): Pentru bucatele și băuturile cele otrăvitoare care sânt obicinuite la noi /Pentru mâncările și băuturile ceale de casă, otrăvitoare la noi;

2. explicitări: Pentru boale ce vin la copii din desimea și răsărirea părului. /Pentru **deșimea cea păroasă a pruncilor**;

3. traduceri românești ale unor xenisme: Pentru volburare și aprindere cu durere la cap/Pentru **patima copiilor ce să cheamă siriasis**.

Dacă comparăm titlurile grecești ale capitolelor cu traducerile lor românești din MDI și MDII remarcăm câteva fenomene:

1. MDII e mai aproape de originalul grecesc din care preia denumirile bolilor ce nu se mai regăsesc în versiunea „definitivă” din MDI.

XXX. Pentru volburare și aprindere cu durere la cap (MDII 277^f Pentru **patima copiilor ce să cheamă siriasis**) etc.

2. MDI încearcă mai degrabă echivalări ale termenilor medicali. Astfel, de ex. pentru „paralizie” avem **tremurare** (MDI 32^f).

3. MDI încearcă explicarea unor termeni medicali pe care evident îi introduce în limbă, explicație care desigur nu există în greacă, unde termenul e *paralizie: tremurare adică prostește luare din iele* (MDI 32^v), Cap. 6 *Pentru bolnăvirea fetelor și a văduvelor din amor, ca cum le-ar prinde frigurile.* (MDII 130^v) *Pentru fierbințeala cea albă adecă înverzirea*). Traducerea din MDII redă fidel termenii grecești λευκοθερμασία și χλώρωσις.

Un caz aparte îl constituie noțiunea de *aftă*, redată în titlu ca: *răni care se fac în ceru gurii și împrejur la gură* (MDI 20^v), dar care apare în MDII și cu realizarea *aftă*.

4. traducerea termenilor grecești în sens particularizant: *pentru rușața și durerea gingiilor* (MDI 20^v) redă *despre bolile care se întâmplă la gingii*.

5. echivalări ale unui termen grec cu doi termeni românești: *pentru fierbințeala și arsura stomahului* (MDI 20^v) redă *flegmonul* stomacului.

6. echivalări ale unor serii sinonimice grecești cu un singur termen: *Pentru limbrici* (MDI 20^v) vs. *Περί ελμίνθων και σκολήκων ήγουν γλύστρες*

O comparație cu presupusul original al lui Papai evidențiază diferența de volum (600 de pagini față de 195) și apoi de concepție.

Textul MDI și MDII insistă pe traducerea din Papai. Nu există date concrete, dar se poate presupune o legătură cu măsurile luate de administrația habsburgică tereziană pentru îmbunătățirea situației igienice a locuitorilor Transilvaniei⁷¹:

După zicerea papii Franghiscu iaste patima ficatului ea păste fire și fără măsură o cumplită și neliniștită și prea grea boală la om, iar pricina care o naște pre dânsa iaste strâmtorarea și închiderea acelor multe (MDI 1^v);

...Acestea și altele multe feluri dă leacuri proaste citește la învățatu Aetie cap. x cape 50 și mai departe care fiind multe nu putem toate să le scriem aici. Scoposul nostru iaste să tălmăcim numai iatrosorul cel ungurescu care avem înainte/... (MDI 30^v);

vom scrie mai pe largu la a cincea carte de la iatrosorul cel ungurescu (MDI 49^v);

Alte doftorii mai proaste și mai cu lesnire la troahnă de la Franghiscu Pariz Papa. Cartea I cap. 5 Doftoria cea dintâi și mai îndeletnică la guturaiu (MDI 57^v);

Curățește frumos și tămăduiește patima gâtlejului. Acestea de la Franghiscu de Papa (MDI 88^v);

Acestea de la iatrosorul cel ungurescu (MDI 96^v);

Iar noi însă cei de obște și mai nevățați urmăim mai mult pre Papai Ferent ungurul ce au fost doftor și filosof carele au lăsat scris în cartea de doftorie a lui că nu are loc nicidecum nicio tăiere de vână nici sicuasis sau alt oarecare ajutorință rănitoare la boala acesta (MDII 32^v);

⁷¹Vezi Teodora Daniela Sechel, *Healthcare Policy and the Social Discipline in Transylvania (1740–1830)*, OEG Jahrbuch, Winkler Verlag, 2011, p. 232.

... Iar de aici încolo scriem câteva și din cea înțelepțească doftorie a unguirilor care au dat afară de obște și pre scurt cel de odinioară prea ales **Franghiscu Pariz Papai** pentru boalele muerilor, la Cartea 6, Cap. 4... (MDII 147^v);

...Din cartea ce să numeaște *Pax Corporis* a celui de odinioară **filosof și doftor unguir Franghiscu Papai** ajutorințe îndăminatece și lesne la feliuri de patime ale muerilor înainte de a naște și după ce nascu. Tălmăcite după unguire... (MDII 147^v);

pentru pleșuvirea și pentru perii cei ce cad avem a cuprinde urmând la toate înțelepciune a doftoriei cea uigurească a lui **Franghiscu Papai** pre carea o au numit *Pax corporis* adecă *Pacea trupului* (MDII 210^v);

...Pentru adevărata cercare și dovedire ne sfătuiască și doftorul unguresc **Franghiscu de Papa** la cartea a X a *Păcii trupești*, cap.31. și zice să cade ca să aflăm întâiu și să ne încredințăm pentru patima acesta care arată acest feliu de sămne... (MDII 259^v).

Să comparăm un capitol din lucrarea lui Papai cu capitolul corespunzător din MD⁷²:

PARTEA A VII-A

Despre guturai și alte scurgeri de la creieri

FOCARUL: Guturaiul, de fel, nu este altceva, decât un lichid inutil care se curăță din cap spre părțile inferioare. Deoarece creierul omului este mai mare decât creierul oricărui animal și este alimentat de numeroase artere, nu prididește să mistuiască toate lichidele nutritive transportate de artere. O mare parte a acestor lichide se scurg, ca printr-o pâlnie, pe nas și pe gură, în mod regulat, în fiecare zi. Iar, când lichidul curge excesiv, rezultă din asta ceea ce se numește Guturai.

MDI 55^r

Cap. XI: Pentru cataru, adică troahnă

Această patimă care o numim noi astăzi pă limba noastră guturaiu elini o numescu catarul, latinii *distillationem*, ungurii *capia* și dup firea ei alt nimicu nu iaste fără numai o pogorâre și o curgere în jos de zemurile cele netrebnice sau de prisosiri din cap la părțile cele de jos adică la gură la gâtleeu la nări că omul fiindcă are creieri mai mari decât toate celelalte vite căroră creierii slujăscu vine multe și în /nenumărate spre dare de viață și creștere nu poate de tot în sineși a mistui toate acele zemuri hrănitoare și umedeli care care prin vine să suie în sus și sălășluiesc acolo, ci în toate zilele cu măsură și cu bună rânduială o parte //f. 55^v a zemurilor acelora ca cu o pâlnie iar o varsă și o scoate afară din gură și din nas. Iar când să va întâmpla aceasta peste fire și fără măsură și curge multă flegmă din creieri la nas și în gâtleeu atunci să naște boala aceasta care o numim troahnă

⁷² Subliniem părțile fără corespondent în original.

dar are osebite boala aceasta și să împarte în trei chipuri căci când curat la gât și la ceru gurii să pogoară jos umezeala cea cu prisoseală a creierilor să numește caparu și guturaiu iar când curge la nări kopíça rumânește curgere de muci. Iar când curge spre gât și la beregată pân încă a să aspri și a să îngroșa și pelița care o îmbracă și a să îngroșa și glasul omului, atunci patima să numește răgușare și apucare de gât latinește *rauxedo* ungurește răcătel și acestea pentru hotărârea și numele troahnei. (pe margine κατάρως kopíça când să rușaste nasul și până la βράχως răgușare)

CAUZELE: Se întâmplă când creierul răcește peste măsură sau când este cald fără măsură. Când este rece, în interior lichidele se împrăstie și fierb nesatisfăcător, transformându-se în salivă apoasă care se scurge. Dacă creierul este prea fierbinte, se formează mult abur din cauza fierberii lichidelor care, tot așa, nerisipându-se, se transformă în apă și salivă.

CAUZELE EXTERIOARE sunt mai grave: Când omul se încarcă fără măsură cu mâncare și băutură sau când se hrănește cu alimente grase, mult prea copioase. În afară de asta, din cauza unor lucruri, partea de jos a corpului – stomac, ficat, splină – devine când prea fierbinte, când prea rece, ceea ce are efect, mai ales, asupra creierului, care la rândul lui devine brusc când prea rece, când prea fierbinte. Cum ar fi, de exemplu, pe timp vară, umblând mult, omul se înfierbântă și transpiră, iar dacă intră într-un loc răcoros, cum ar fi într-un magazin sau pivniță, creierul lui se simte apăsător din cauza aerului fierbinte din exterior și din cauza aerului rece din interior și astfel se formează un fel de

Pricina sinahului și celor ce curg din creieri

Din doao pricini să naște troahna sau din multă și fără măsură umezeală a creierilor sau din multă a lor fierbințeală. Și când sânt reci creierii să întorcu la stare rea și răcoroasă și nu să mistuiescu cu bună orânduială întrînșii zeurile nici să răsipescu spre creșterea lor ci să prefacu în flegmă apătoasă și curgu jos. **Așajderea și când sânt foarte fierbinți fac multe abureli pân a mistui zeurile** Care aburi neputând a să topi și a să răsipi iar să întorcu în apă și în flegmă și curgu jos. Pricini pă dinafară ale troahnii sânt acestea mai vartos când vreun om să îngreuiază peste măsură cu mâncare multă sau cu băutură multă sau când mănâncă altfel de bucate care nascu vânt și abur gros și mult osebit de acestea Când părțile cele de jos adică ficatul, stomahul splina lui sânt au mult reci au mult calde și pă dinafară încă, orice va fi care poate fără veste sau a răci sau a încălzi tare creierii, ca cum am zice vara la căldură umblând cineva mult la căldură și la arsură să va înfierbânta și să va năduși apoi de va merge fără veste să între la

condens, așa cum am storce sucul unui fruct. Așa se explică de ce în perioada de toamnă suferă mulți de guturai. Deoarece părțile expuse ale corpului în căldura verii se blochează brusc și, fiind strâmtorate, își elimină lichidele, într-un fel sau altul.

locu rece sau în pârniță rece sau în boltă și să-și ia căciula din capu îndată îi răcește capu și curgu mucii la trohnă. Căci aerul cel pă dinafară și rece încunjurând și strângând împresoară creierii cei cu multă umezeală și cu multe zemuri asemenea precum strângem cu mâna buretile cel udu și stoarcem apă dintr-însul și aceasta iaste pricina decât toamna atâția de mulți întrohnăți căci mădulările dar fiind deșchise și despuiete la mari călduri și la zăduhul verii atunci fără veste să cuprind și să string din proaspătă răcoreală a toamnii și așa scot dintr-înșii umezeala i scot pre dânșii la orice cale pot. **Iar când pentru mădulări la care pică din creieri umezelile trebuie să știm că astfel de umezeli adică cursuri totdeauna curgu jos la părțile cele mai slabe ale trupului. Adică de vor fi plămânii putreji și vesteji și curgu în plămâni Iar de va fi stomahul rece curgu în stomah și în celelalte asemenea Însă mai adevărat în trei locuri au obiceiul a să așaza aceste picături adică la pieptul omului la gât și la nas de unde uneori mari și cumplite răgușăli să întâmplă măcar că și la alte părți să coboară jos pân vine între trupurile cele cărnose precum la umere la spate la supțiori care patimă să arată cu mare slăbiciune și trândăvire și cu nume obștit să numește prostește greață și plecate Așăjderea uneori vin jos și la ochi și la dinți și la celelalte de unde urmează curgere de ochi durere de ureche /56^r durere de dinți cumplită, fierbințială liniștită și arzătoare și uneori ca o durere de podagrie la mădulările omului. Alte ori sinahul să alcătuiește din zemuri atât de cumplite și sărate...**⁷³

⁷³ Textul românesc continuă pe alte șase file, ceea ce ne arată proporția dintre textul tradus și cele adăugate din diverse alte surse unele poate chiar populare.

Este foarte posibil ca întreg conținutul tratatului *Pax Corporis* să se regăsească în *MD* după modelul fragmentului citat mai sus.

Restul surselor folosite⁷⁴, toate amintite în prefața greacă, sunt citate în text la modul anonim:

Și pentru asurzeală destule sânt acestea tălmăcite din cele elinești, latinești, ungurești iatrosofuri pre limba grecească și rumânească, cât ne-au fost puțința (MDI 74^v)

În acest sens se face referire la o scriere populară de medicină:

Iar la obștitul iatrosof (MDI 63^v);

Și acestea pentru boala ochilor din obștitul și prost iatrosof spre trebuința săracilor destule. (MDI 65^v);

Ajutorințe proaste din iatrosoful cel obștit (MDI 88^v);

strică mai mult pre cei ce lăcuiesc în părțile ceale de lângă mare, iar la noi să întâmplă rar. Însă iaste trebuință să arătăm, și pentru aceasta oarecare, precum am găsit la o parte latinească după orânduiala ce iaste pusă înaint (MDII 44^v)

sau eponim:

vom scrie și osebit pentru fieștecăre de la Pavel și de la Aetie după tălmăcirea lui Leonard Fuxiu (MDI 128^v);

Să cade iarăș ca și ranele să le păzim netămăduite în multe zile. Și acestea dar sânt destule pre larg pentru ishiada, dintr-ale lui Pavel și ale lui Franghisc de Papa înțeleptul doftor, și Fuxiu, și Etmulleru, și a altora scrise cu mâna câte am aflat (MDII 114^v);

Scrie Razis doftorul Barbaretos (MDII 155^v);

după sfătuirea doftorului Serapion varsă deasupra zeamă de patlagină (MDII 142^v);

că îndată se îngrechează, Alvert cel Mare o zice. (MDII 155^v);

le cuprinde în scris Etmuleros la Cap 3, închietura a șasea (MDII 182^v);

Și iarăș după cum zice Etmuleros (MDII 224^v);

arată pre larg Etmulerie, Ungeros, Fuxios, Redoletios, Vieros, și alții prea mulți dascali și doftori himicești din cei mai de curând (MDII 199^v);

Oarecare Antonie Ludovic doftor ales de la Lisvona zice cum că țiparii în vreamea ciumei (MDII 203^v);

Iar cel mai nainte pomenit Petru de Abono laudă cum că să ia bolnavul (MDII 248^r);

MDI se află într-o evidentă complementaritate cu ms. rom. BAR nr. 1840, după părerea noastră și a specialiștilor care ne-au precedat în examinarea lui⁷⁵ greșit datat în Catalogul manuscriselor românești în sec. al XIX-lea, el aparținând sec. al XVIII-lea, mai precis fiind databil 1790. Acest manuscris bilingv româno-grec, scris de aceeași mână din MDI⁷⁶, cuprinde în partea românească o versiune a Alegerilor lui Ippocrat⁷⁷, dar care nu are nicio suprapunere perfectă cu textul MD.

⁷⁴ Gh. Chivu, *Stilul celor mai vechi texte științifice românești*, în LR, XXIX, 1980, nr. 3, p. 222.

⁷⁵ Este vorba despre Paul Cernovodeanu și Nicolae Vătămanu în studiul *Alegerile lui Ippocrat – prima traducere în românește a Aforismelor lui Hippocrate*, în G. Brătescu (ed.), *Pagini de istoria medicinei românești*, București, Editura Medicală, 1984, p. 127.

⁷⁶ Vezi facsimilele nr. 13 și 14.

⁷⁷ F. 3–27.

Demn de menționat este faptul că autorii studiului despre *Alegerile lui Ippocrate* au încercat schița unui portret al autorului acestei copii bucureștene a unui manuscris aflat acum la Iași. Manuscrisul bucureștean (așadar, ms. rom. BAR nr. 1840) este pe bună dreptate socotit superior ca stil celui ieșean, fiind mai complet. Autorul său ar fi putut să fie „un profesionist, medic, sau mai curând bărbier, chirurg, dar nu puteam înlătura nici ipoteza ca un om cu carte, din afara tagmei medicale, să fi fost interesat să posede un asemenea ghid terapeutic, așa cum se obișnuia să se colecționeze rețete pentru cele mai variate afecțiuni”⁷⁸. Acest portret ipotetic se potrivește cu ipoteza auctorială expusă mai sus de noi, adică cu Rigas din Veletin.

Un argument suplimentar în favoarea acestei presupuneri sunt două denumiri: una din MDII 118^r: *încă și curcubeu de Țara Sârbească bându-se cu vin*, precum și o denumire sârbească din ms. rom. nr. 1840, faptul că Rigas a trecut de mai multe ori prin Serbia (unde și-a găsit de altfel sfârșitul) fiind bine cunoscut:

...Pentru raci/Cenușa racilor de râu deaca să vor arde să scoată ca de doao linguri. Apoi să s-adaoge jumătate din rădăcinile ierbii ce iaste în chipul aceea care la sârbi să numește ghenția... (AI: 51).

Citatele din Hipocrate nu sunt preluate întocmai în MD din *Alegerile lui Hipocrate* (AI), p. 146^r:

În vremea verii frigurile de a patra zi să întâmplă de multe ori a fi mai scurte, iar cele de toamna sunt lungi și mai vârtos cele ce să apropie cătră iarnă.

MDII 166^v:

Frigurile ceale de a patra zi sânt obicinuie a ținea mult, și în vremea toamnei stăpânește mai de multe ori, urmând pre altă oarecare rădăcină fierbințelă și de multe ori deaca apucă pre om în vremea de toamnă, iernează cu dânsle, și nici încetează până primăvara, iar mai vârtos uneori mearge și îl ține până și în doi ani. Iar de să va întâmpla vara, mai curând și mai lesne să tămăduiaște.

AI, p. 155:

De să va pișa cineva sânge și puroi și solzișori și va avea duhoare grea, însemnează rănire bășăcii.

MDII 68^r–68^v:

Urmează la bolnav dureare iute în bășică totdeauna când să va pișa și când va scoate puroi. Și de vor fi întinăcioase ranele să pișă împreună oarecare băloase și drojdioase, care să și așază la fundul vasului ca niște făină groasă. Uneori iarăș scoate cu udul ca niște solzi și frunze mici puturoase, și ca niște lână sau peri. Iar de să va trage și să va lăți rana, atuncea să pișă ca o țesătură puruoasă și puturoasă. Încă și oprire de ud să întâmplă, și partea boșelor lui să întinde cu desfrânare. Iar durearea

⁷⁸ Paul Cernovodeanu și Nicolae Vătămanu în studiul *Alegerile lui Ippocrate – prima traducere în românește a Aforismelor lui Hippocrate*, în G. Brătescu (ed.), *Pagini de istoria medicinei românești*, București, Editura Medicală, 1984, p. 133.

să întâmplă nu numai când iaste rănită șa va udului, ci și când să face rană înlăuntru mai adâncă lărgimea bășicii, pre care să o cunoști într-acest chip: deacă rana să va fi făcut în cerbicea bășicii, sau în șa va udului ei, atuncea numai când va înceape să se pișă, sau când va săvârși udul, simte durere, și aceasta să întâmplă mai mult când iaste udul iute

Cf. AI, p. 160:

De vor curge la muiere **lunătăciile** când va fi grea, iaste cu neputință a fi pruncul sănătos.

MDII 155^v:

De să vor opri **lunătăciile** ei fără altă pricină sau neputință de mai nainte, însă fireaște să curăță și până la a treia și a patra lună, dar mai puțin decât după obiceiul. Iar deaca vreodată la ceale **îngrecate**⁷⁹ curg obicinuințele, însemnează cum că nu iaste sănătos pruncul ce va să se nască.

Cf. AI, p. 179:

Iar acestea toate sânt semne de moarte, adică de va fi boșul cel d-a dreapta rece și amorțit, unghiile vinete, degetile mâinilor și picioarelor reci, urechile reci, prevăzătoare, zgârcite, nasul ascuțit, **tâmpilele capului strânse**, piiala vârtosă și uscate, șa a tot obrazul mucedă, negricioasă și vânătă.

MDI 39^v

Atunci poți face cercare într-acestași chip să vezi de trăiește sau ba: pune apă într-un vas peste pieptul lui, și de să mișcă apa semn iaste cum că încă răsuflă, măcar încet și puțin. Sau ține vreo oglindă la gura lui și daca va răsufla, să aburează oglinda.

MDI 118^r:

Iar cei din zemuri subțiri pățimași, ce să răsipescu zeurile și mergu în sus curând au aceste semne de moarte la obrazul lor: **nasul lor ascuțit**, ochii cufundați, **tâmpilele scăzute**, și alte semne de moarte care rânduiește Ipocratu.

Filiația celor două manuscrise, MD și AI, trebuie urmărită și în ocurențele lexicale. Remarcabile sunt acelea ce țin de traducătorul muntean al AI din ale cărui lexeme provenite din graiul oltenesc MD reține, credem noi, în mod creator familia de cuvinte legate de *a dovâncă*, fără însă a folosi participiul din AI, ci două substantive, MDI *dovâncătură*, MDII *dovâncă*, ambele cu același sens – „adâncitură, șanț”. MD mai are în comun cu AI următoarele lexeme:

aforisme (MDI 36^v: *cartea a doua Aforisme*), absent în MDII.

brâncă „erizipel” (MDI 77^v: *brâncă sau bubă cu puroi la nas*, MDII 216^r *Această patimă căreia îi zicem brâncă, nu iaste alt decât o arsură a pielii, sau sânge cu venin galben, strâns și aprins supt piale*).

carchin „cancer” (MDI 147^v *carchin, adică mâncătură la mațe*, MDII 220^r *Carchinul iaste o patimă prea grea, și cea mai rea și mai scârnavă decât toate umflăturile și bubele, de obște să numeaște mâncătură*).

⁷⁹ Vezi mai jos în dreptul cuvântului *năvarnică*.

curățenii „purgative” (MDI 32^r *Iar de nu va conteni patima să ia curățenii mai tari din care mai cercată iaste aceasta, MDII 108^v să se curățe cu curățenii de folos).*

deșărtare „purgație” (MDI 37^v *curățenii pentru deșărtarea trupului, MDII 77^r trebuie să deșărtăm curând cu curățenii umădătura cea rea).*

dietă „regim alimentar” (MDI 116^r *Dietă și tămăduire la bătaia inimii, MDII 104^v și mai în scurt mijlocul dietei iaste ca aceștia ce au revmatica să mănânce bucate mai uscate).*

elevor „iarba lui Tatin” (MDI 47^r *Căci lucrează elevorul cu tărie MDII 113^v elevor negru, căruia îi zicem iarba lui Tatin).* Predomină forma elevoron.

fierbințeală „febră” (MDI 24^v *Durerea de capu de va fi cu mare arsură și fierbințeală, MDII 139^r urmează și fierbințeală nu atâtă iute, ci mai moale, însă cu groază și cu scuturare) în total 349 de ocurențe. cf. friguri, folosit cu același sens în tot textul.*

îngrecate „însărcinate” (v. mai sus).

învârtoșare „duritate” (MDII 140^r *Învârtoșarea să socotească o umflătură vârtoasă și tare ca piatra, umflare peste fire, fără simțire), absent în MDI.*

limbrici rătunzi „ascaride” (MDI 153^r *deci cel ce are limbrici rătunzi simte mușcare), absent în MDII.*

limbrici lungi „tenia” (MDI 152^v *Deci cu totul sânt dă trei feluri de limbrici: unii rătunzi, lungi, și groși, carii să nascu în mațele cele subțiri, și să apropie de stomah, și de multe ori să suie în sus, și ies din gura omului, încă și din nări), absent în MDII.*

lunătăcii „menstruație” (MDII 115^r *Lunătăciile muierilor, care să zic și obicinuințe, încep a curge la al patrusprezecelea an al vârstei mai cu seamă), absent în MDI.*

năduh „sufocare”, alt sens decât în AI (MDI 105^r *alteori să întâmplă din grea suflare și din rău năduh, și din junghiu, și din alte grele boale, MDII 245^r și urmează năduh, și nelesnire de ud).*

năvarnică „gravidă” (MDI 103^r *Măcar în orice vreme din cele patru părți ale anului, sau bărbat va fi sau muiere, de s-ar întâmpla și năvarnică), absent în MDII.*

odorosi „zgomotul intestinelor” (MDII 131^v *mațele lor odorosesc), absent în MDI.*

putreziciuni „stări septice” (MDII 232^v *stărvirile cărnii, rumperile, zdrucirile, tragerile, gâlci rănite, rane cu dureare și cu arsură, fără puroi, adâncate, și cu prisosuri de carne, umede și împușite, umezeli reale, pașteri, putreziciuni și mâncături, rane neagre, și sânuri), absent în MDI.*

răsuri „răsături” (MDII 238^v *să-l rază cu pila, sau cu fierăstrăul, și să fie răsurile cât de mărunte), absent în MDI.*

solzi „scuame” (MDI 78^v *Când limba să volburează și să umflă. sau face solzi și să jupoaie, MDII 218^v Iaste încă de multe feliuri, și scoate de multe ori și oarecare solzi de carne ca tărățele).*

spurcu „furuncul” (MDII 225^v *Alt feliu de pojar mai iaste, oarecare rușală și spurc bășicat), absent în MDI.*

troahnă „catar” (MDI 55^r *Iar când să v<a> întâmpla aceasta peste fire și făr<ă> măsură, și curge multă flegmă din creier, la nas și în gâtuleju, atunci să naște boala aceasta care o numim troahnă), absent în MDII.*

urdinare „enterită, diaree” (MDI 145^r *rădăcină de lobodă sălbatică, puindu-le în vin să se moaie dă-i să bea că i să oprește urdinarea, MDII 200^r La urdinare trebuie să se slujască cu diascordion).*

vase „intestine” (MDI 32^v *vinele carele sânt vase și sulinare duhurilor*), absent în MDII.

Din păcate situația absențelor nu ne dă un rezultat semnificativ, căci un număr egal (6) de lexeme din AI lipsesc atât din MDI, cât și din MDII.

Un alt manuscris cu care MD se află în complementaritate, după părerea noastră, căci mâna din MDI pare să se regăsească între f. 6^v și 39^r, 110^v și 126^v, este ms. gr. nr. 1101 din colecția BAR. Acesta cuprinde atât remedii, cât și un glosar de plante, și anume *Adunare de câteva doftorii mai îndemânatică*⁸⁰ și câteva descrieri ale proprietăților terapeutice ale unor fructe⁸¹. El mai cuprinde un manual de medicină, alcătuit din întrebări și răspunsuri care începe cu *Cartea a doua a remediilor medicinei și chirurgiei* (Βιβλίον δεύτερον, Θεωρίαι των ιαμάτων της ιατρικής, και της χειρουργίας)⁸², câteva rețete⁸³ și o listă a celor mai alese remedii ale medicinei și chirurgiei⁸⁴. Αγαρικόν αγγελική σύνθεσις, αίμα τράγου σάγγουε ίρκου ιταλικά. În *Cartea remediilor* citim: Πότε βάνονται εις χρήσιν τα συπτικά ... Αυτά βάνονται εις χρήσιν όταν ακολουθήσει καμία ανοιγμάδα αγγείου ... ποια πράγματα είναι συπτικά ... Εξω από την κοινήν πυκνωτική κόνιν, είναι ο χάλκανθος λευκός, ο ασβεστομένος, το πνεύμα του αυτού, καθώς ακόμη το τελείωτατον του οίνου, της τερμινθίνης, η βώλος).

La f. 28^v există un remediu pentru diaree⁸⁵: *când [burta] omului merge de multă vreme să ardă o piele de iepureși să o fiarbă tare cu vin și să o bea că se vindecă.*

În MDI (f. 144^r) remediul aceleiași boli este:

De s-au adunat materiia cea cu venin înlăuntru în mațe să puie glistiruri la șăzutul bolnavului, făcute de orz fiertu cu zahar roșu, cu untu de trandafir, gălbenuș de ou, și de asemenea ca acestea. Și după ce să va deșărta zemurile cu venin din mațe, să-i dea ceva lucru stîfos și întăritor, precum iaste rodozaharu, cel de gutui, cel δια τριών σαντάλων, mursă de miere și altele, încă și măr ori pară, νέσπολες, ori gutuie. Iar pă dinafară ce fel de lucruri să puie, le vom scrie mai jos, dar și căldură, άδικά aburi să facă la șăzutul lui, cu vreo apă stîfoasă, când va scoate prisosul pă dedesupt.

În ms. gr. 1101 la f. 36^r găsim:

Fă plastru pentru rinichi și pentru mijloc și pentru alte locuri unde are dureri astfel fă smoală, sare românească, tzintzifili⁸⁶, ia din toate a fel și fă-le ca făina și pune-le într-o oală. Intâi pune smoala să se topească și

⁸⁰ F. 29–48

⁸¹ F. 50–52.

⁸² F. 54–87.

⁸³ F. 87^v.

⁸⁴ F. 88–97. Titlul complet fiind Κατάλογος των εκλεκτοτέρων ιαμάτων της ιατρικής, και χειρουργικής τέχνης, με μίαν βραχείαν και ακριβή εξήγησιν των μεταλλικών, ημιμεταλλικών, σιδηρών, ρητινωδών, κομμιδοδών, χυλισμάτων, ριζών, ξύλων, και σπόρων, νεωστί προστεθείσαν, συναριθμούμενα μόνον εις τούτα και τα βότανα, και τα σύνθετα ιατρικά, και άλλα οπού είναι πολλά γνωστά, όλα εδώ βαλμένα κατά αλφάβητον εις κοινήν χρήσιν και ωφέλειαν των φιλομαθών.

⁸⁵ όταν ο άνθρωπος έχει πολυκαιρινήν κίνησιν δέρμα λαγωνιού να το κάψει, και να το βράσει με κρασί δυνατά και ύστερα να το πίνει και ιαθήσεται.

⁸⁶ Formațiune lexicală calchiată după gr. πεντάφυλλον în care credem că distingem ar. tzintzi – cinci și gr. φύλλα.

amestecă bine și fă plastru și să stea opt zile și e dator 5 când îl doare într-o parte sau alta⁸⁷.

Iar în MDI 103^{r-v}:

Apoi pune-o între două cărămizi calde nouă ca să sugă zeama ei, și numai să rămâie puținel jălavă, și așa caldă cât va suferi bolnavul, pune-o la coasta care junghie și-l acopere bine. Au orzu, mălaiu, și foi de dafin, și mătăcină, și sare, pisează-le și le fă plastor, și le pune la durere.

În ms. gr. 1101 la f. 126^r găsim:

Când se oprește udul omului să fierbi măduva cu vin alb sau roșu să rămână trei căni, dă-i să bea și-i pornește udul. Alta pentru această boală, omoară o prepeliță, ia-i creierul și amestecă cu puțin rachiu și dă-i să bea că pornește pe dată⁸⁸.

Iar în MDII 65^v:

Dec<i> foloseaște foarte, smoala, sau rășina, sau tămâia, oricare, sfăram-o mărunț, și dintr-aceasta luund ca un dram sau mai puțin, dă-i să bea cu vin roșu, sau cu apă de florile acachiei, sau de tiscovină, sau în apă în care să va fi călit oțel. Alta. Iar fireaște lucrează și această pentru udul cel fără de voie: să arzi gât de cocoș, și pisându-l ca praful, dă bolnavului să bea flămând cu apă caldă, sau frige-l și dă-i să mănânce flămând. Alta. Coaie de iepure făcându-le praf dă să bea cu vin de tămâioasă. Alta. Flori de levcanther sau tigvă, sau smirnă să bea cu vin până a nu cina. Alta. Prăfește sămânță de rută sălbatecă și dă-i să bea aseamenea până în trei zile. Alta. Scoate limba gânsacului, și într-acel ceas să o arzi, și pisează-o ca făina, și dă pișăciosului să bea cu vin.

La f. 39 avem rețeta hidromelului, absentă în MD:

cum se face hidromelul astfel îl facem în zece mertice de apă punem un scutel de miere, adică un mertic să fiarbă până rămâne a treia parte și astfel se face hidromelul⁸⁹.

Același raport de complementaritate există între MD și un manuscris grecesc provenit din Țara Românească, ms. nr. 725 de la Biblioteca Ghenadion din Atena (v. facsimilul nr. 4). Manuscrisul anonim este preponderent literar (cuprinde poezii fanariote), dar are și câteva rețete medicale și culinare. Mâna predominantă este, după părerea mai multor autori, cea a lui Rigas. Două rețete merită citate, deși conținutul lor nu se regăsește reproduș în MD:

Rețetă pentru epilepsie

Doi berbeci (cuvânt românesc în text glosat de autor ca oaie de parte bărbătească) să fie arși și să le aducă stomacul cald, și să îi spele cu vin

⁸⁷ Κάμε έμπλαστρον δια τα νεφρά και δια την μέσην και αλλού οπού σφάζει ούτως ποιεΐται πίσσαν ζάφην, άλας βλάχικον, τζιντζηφίλη, κοπάνισον ομού όλα και κάμε τα αλεύρι και βάλ' τα εις τζουκάλι. Πρώτον να βάλλεις την πίσσαν να αλλαλύσει και ανακάτωσον καλά και ποιήσον έμπλαστρον και ας στέκει ημέρας οκτώ και οφείλει 5 όταν σφάζει τα πλευρά ή και αλλού

⁸⁸ Όταν σταματήσει το νερόν του ανθρώπου, την μετούγα φρουζουλέας να την βράσεις με κρασί άσπρον ή κόκκινον να μείνει τρία φλιτζάνια, δός του να πίνει και κινεί το ουρόν του. Άλλον δια αυτό το πάθος σκότωσε μια χαρακάζα, επάρε της το μυαλόν και ανάλα ολίγον με ρακήν ως σπηρή σισιάρι, και dos πιείν και κινεί παρευθύς.

⁸⁹ πως γίνεται το υδρόμελον ούτως το κάμνωμεν σε δέκα μερτικά νερόν βάνομεν ένα σκουτέλι μέλι, ήγουν ένα μερτικόν και ας βράσει όσον να φυράσει το τρίτον και έτζι γίνεται το υδρόμελον.

cald și să pună pe deasupra și iarbă mare și flore de puțosa (așadar cuvinte românești în text) ... Și din toate astea să prepare stomacele și călduțe să le pună copilului una în față alta în spate și să le țină ore 24 dacă poate sau chiar și 12 (ms. nr. 725 Biblioteca Ghenadion, 25^v)⁹⁰.

Pentru comparație vezi MDII 38^{r-v}:

Pentru o femeie care nu poate să nască

Ia un dram de ulei de sabină și fă două merticuri din jumătate de dram, jumătate de dram le amesteci cu puțin șofran udat în apă și o uzi cu el și cu ajutorul lui Dumnezeu în jumătate de oră naște. Și dacă nu naște o uzi și cu cealaltă jumătateși naște. Ceea ce am văzut eu cel ce scrie cu ochii mei cum a născut într-un sfert de oră (ms. nr. 725 Biblioteca Ghenadion, 26^v)⁹¹.

Pentru comparație vezi MDII 144^{r-v}, capitolul *Pentru nelesnirea nașterii*.

Invocarea ajutorului divin pentru vindecare este absentă în MDI, dar apare de opt ori în MDII (respectiv la 71^v, 96^v): *și să va tămădui cu ajutorul lui Dumnezeu* (134^r, 138^v (*Iar când să va însănătoșă cu voința lui Dumnezeu*), 186^r (*Apoi după toate acestea, ajutând Dumnezeu, să slobozească bolnavul*), 189^v (*să scape de moartea ciumei cu mila lui Dumnezeu*), 237^v, 263^v).

Dacă ipoteza noastră auctorială este corectă, explicația lipsei de identitate dintre rețetele manuscrisului acum atenian (datat cu începere din 1776) și MD este intervalul de timp de un deceniu, poate chiar două, în care autorul și-a îmbogățit cunoștințele (în MD avem explicația cauzelor bolilor) și zestrea de remedii.

O vagă legătură terminologică există între MD și un segment al ms. rom. nr. 4765 (intitulat *Arătare pentru cele trebuitoare doftorii. Cum pe acum în jos le arăt*), datat 1793 și care a aparținut mitropolitului Dositei Filitti. Găsim următoarele:

f. 32^v:

De durerea de măsele să arzi sticlă în foc și să o pisezi bine ca praf și să o cerni prin sită și să o ții în gură.

Cf. MDII1: 53^v

Ceale zdrobitoare de pietri câte sânt singure, am scris destule la începutul doftoriei, către carele aibi și pre acestea: sticlă arsă și făcută prafu

f. 32^v:

Când înghite omul lipitoarea să fierbi oțet tare și miere și să le bea de două trei ori. Că o va lepăda.

Cf. MDII2: 257^r:

Care bând apă să va întâmpla de a înghiți lipitoare și să va pogori în stomahul, simte oarece pișcare în gura pântecelui, că acesta iaste semn

⁹⁰ Ρετζέτα για την επιληψίαν. Δύω υπερμπέτζια (ήγουν πρόβατα αρσενικά μεγάλα) να τα κάψουν και να φέρουν τον σκεμπέ ζεστό, και να τα πλήνουν με κρασί ζεστό, και να είναι κοπανισμένα ακρουμοβότανο, και φλόρε δε πουτζόσα, και σινάλα, και από αυτά όλα να τα πρεπαρίσει τους σκεμπέδες, και ζεστούτζικα να τα βάλει εις το παιδί ένα εμπρός, και ένα οπίσω, και να τα βαστάζει ώρας 24 αν ημπορεί η δώδεκα καν.

⁹¹ Εις γυναίκα οπού δεν ημπορεί να γενήσει. Λαμβάνεις λάδι και το κάμνεις δύο μερτικά από μισό δράμι και το μισό δράμι, το ανακατώνεις με ολίγου κρόκου μουσκεμένου νερό και της το ποτίζεις, και συν Θεώ αγίω με μισήν ώρα γενά. Και εάν δεν γενήσει την ποτίζεις και το άλλο το μισό, και γενά. Το οποίον το είδα εγώ ο γραφεύς οφθαλμοφάνως οπού εγέννησεν μέσα εις ένα κάρτο.

cum să fi înghițit lipitoare, iar uneori scuipă și sânge înflorit cel ce pătimește, scuipând cu silă, pentru că să lipească lipitoarea în gâtleeu. Deci pre lipitorile ceale înghițite le scoate sorbindu-se leșie de silfion cu sare și cu oțet, sau zeamă de rădiche cu oțet, ori să mănânce untdelemn proaspăt, care omoară și pre iale și pre alți viermi ai pântecelui. Iar de să va fi agățat lipitoarea în mijlocul gâtleeului, să ghidele cu leșie tare cu apă de piatră acră, cu oțet și cu puținel vitriol, sau țeperig cu apă, sau cerneală de caraboiu fiartă cu oțet, sau salamură cu muștariu. Iar de să va fi lipit la rădăcina gâtleeului încât să ajungă cătră gură, atuncea cu o unealtă hirurghicească care să aseamănă ca ciocul de cocor, să o tragă afară, însă să fie meșterul mult îndemânatec și cercat. De va fi stătut în beregăți, să ție în gura lui făină de rodii, și apă reace, și va ieși singură, fiind că simte răceala..... unii au dat la cel ce pătimește ca să înghiță doftoria ce să zice coreos. Iar eu, zice Galinos, totdeauna m-am slujit cu usturoiu singur și n-am avut trebuință de coreos.

f. 34^v:

De durerea capului muștariu să-l pisezi bine și să-l amestici cu miere și să te ungi în creștet. Iar e durerea de cap să iei o pânzătură groasă și moale nu vârtoasă. Și să o uzi cu oțet tare și să legi cap și să șază până ce să va face capul pielea neagră Ca să Ca să fie sănătos la cap și să nu fie dinții întregi și când vei dormi în toată vremea să pui oțet cu pânzătură caldă la cap.

Cf. MDII 2: 205^r:

Sau să încălzească cărămidă și să o ude cu oțet de trandafili, și cu vin bun, și învălindu-o îndoit cu vreo pânzătură să o puie deasupra.

f. 34^v:

De durerea dinților corn de cerb să-l arzi bine și să-l pisezi bine Și să presări seara pă dinți și de măsele Iar de durerea dinților oțet tare și cu sare și piatră vânăță să speli în gură și cu lână neagră nespălată și să ungi jaleș grecescu și coadă de șopârlă și să presări în gură.

Cf. MDI 79^v-80^r:

Așa lucrează și prafu του μικρού κενταβρίου arsu, și cornu de cerbu arsu, și pisat ca prafu, și cu miere amestecat să ungi, și rădăcină de moltru arsu, și cu miere ungându-să, și drojdii de untdelemn în căldare fierte și închegate cu mierea, și mere de chiparos asemenea arse, και το μίσυ cu vin, sau cu vin cu miere amestecat, să s<ă> frece και η χαλκίτης, crudă cu untdelemn topită, să s<ă> ungă numai la mădulările cele ce pătimescu, și altele care scriesăm înapoi pentru limbă Cap. 11, σύμφυτον ήτοι κουσολύδαν să s<ă> facă ca mazărea, și o leagă la frunte și la gâtul bolnavului, unsă pe cârpă ca un plastor. mai mult lucrătoare decât aceasta, iaste plastoru de-l vei afla, ce să cheamă la spițarie plastor στοικτικόν του κρολλίου tinzându-l pe cârpă precum mai sus și legându-l. (Alta) Pisează pialtră acră και καλκίδα, άδικά σόκαλκες, să facă prafu măruntu, apoi încălzește cu zmoală umedă stoarsă, și amestecă-o împreună și atunci tinzându-o pe o cârpă ca un plastor, leagă-l cu aceasta. Sau fă plastor de făină de orzu, și oblojaște părțile dinților cele dimprejur. Dar

fiindcă au mare împreună pătimire și unire vinele cele mici și vinișoarele ce să întindu și să răsipescu la urechi cu acele vine care mergu și să țin la dinți, pentru aceea cu cuviință facu aceia carii tămăduiescu durerea dinților și dăspre urechi. Deci la partea dintelui care doare să pice în ureche puținel unt de migdale amară, sau așa să stoarcă zeama de usturoiu verde, amestecându-o cu tiriac bun, și să pice în urechea bolnavului, sau mai de pripă, să curețe un cățel de usturoiu bine și să-l înfigă în ureche. Sau să fiarbă mătăcină, sau cimbru cu oțet, și să priimească bine aburul caldu în ureche. De v<a> fi durerea dinților cu arsură mare, numai oțet rece să pice în urechea bolnavului dăspre partea dintelui cu durere. (Alta) Să dezgroape vlăstarul din rădăcină, care să numește φλόμος, acești ierbi îi zicu ungunii buruiana sfântului Gheorghe, și latinii primula veris, apoi să-l spele bine lăsându-l să s<ă> usuce, și când iaste trebuință să-l moaie în oțet, din care oțet să ia bolnavul puținel în pumn, și să-l soarbă cu nasul la nări, dăspre partea dintelui cu durere.

f. 34^v:

Pentru **sfrinție** Psaladin și găinaț de rândurea și tărețe de grâu și albus de ou și nun alb să le amestici și să ungă pântecile că-i va trece.

Cf. MDII2: 140^r:

Aseamenea și sandarahi (care să zice turceaște zampt) și ipochistida (nar fițeti) deaca rana să va fi făcut din întinăciunea **sfrinției** vei adăuga la aceale mai sus și 60 chinavar, și să o afumi cu oala [...] însă tot trupul ei băgându-l în baie să nădușască Și la ceale mai sus unsori să adaogi și argint viu să ungă, și să afume cu fum făcut de chinavar, baie de nădușit care am zis mai sus, ce să cheamă stufa, iaste prea de folos fiindcă usucă tot trupul. Iar pentru doftoria ranei caută Cap 66 al lui Pavel.

f. 35^r:

Pentru râie rădăcină de rug verde și untură de porc și sare și piper pisat și oțet tare și să le pui toate într-o oală noauă și să le fierbi apoi să te ungi alta iarăș puciosă și piatră acră și piatră vânăță

Cf. MDII 2: 219^{r-v}:

Doftorii de râie

Fiind că să naște râia din prisosirea flegmei ceii sărate, întâiu să cade să se ferească bolnavul cu totul de câte nasc fiarea cea neagră, sau flegma, iar care sânt aceastea le vom arăta nainte în capul cel pentru carchin. Iar cu câte sânt bune de zeamă și lesne de mistuit, și curătesc sângele, cu acelea să-și facă diétă. Vin să bea bun, însă amestecat cu apă. De va fi trupul cărnos și plin, să-și lase sânge din vâna cea din mijloc. Deci câți se supără de patima aceasta, întâi să ia vreo curetenie bună, odată și de doauă ori, ca să șteargă umădătura cea sărată, și să o scoată afară din trup...⁹²

Încercând să recapitulăm concluziile privind complicata chestiune a paternității MD, supoziția noastră este, așadar, că autorul inițial este cel semnat, Ioan Adam, iar cel care a reluat lucrarea, recopiind volumul I, îmbogățindu-l cu multă greacă și

⁹² Pentru continuarea textului, foarte lung, vezi mai departe ediția de față.

selectând remediile, a fost Rigas din Velestin. Faptul că *MDI* s-a aflat în colecția D. A. Sturza înainte de a fi donat Academiei Române este semnificativ în acest sens, Dimitrache Sturza, un strămoș al aceluia, fiind în legătură cu Rigas. Avem o dovadă că *MDI* a fost folosit de cei apropiați lui Sturza din însemnarea aflată pe un manuscris⁹³. Tot semnificativ este și faptul că *MDII* s-a păstrat undeva în Oltenia, unde l-a găsit probabil Ștefan Episcopescu. Rămăsese probabil acolo de prin 1789, când Rigas a petrecut un timp mai îndelungat în acea zonă.

Desigur, și nu în ultimul rând, caracterul cu totul deosebit al textului *MD*, în care se regăsesc elemente dialectale din întreaga limbă română, rezidă în aceea că avem dovada clară a circulației sale, chiar dacă (în condițiile în care a rămas totuși în manuscris) nu de proporțiile intenționate de cei care l-au compus, **pan-românești**.

Fiind primul tratat românesc de medicină, *MD* e un reper pentru stadiul terminologiei medicale de la sfârșitul secolului al XVIII-lea⁹⁴ care, trebuie s-o subliniem, este relativ completă. Surmontând dificultățile de care autorul inițial e conștient:

Aici la ceale mai sus zise înseamnă cerșind iertăciune de la fieștecare iubit cetitoriu, cum că având socotință la toate, să le punem în cea mai de obște vorovire, pentru mai lesnirea priceperii, la unele cuvinte am întâmpinat multă nedomirire și lipsire (MDII 186^v).

MD cuprinde realizări lexicale pentru întreaga arie medico-farmaceutică, respectiv anatomie, fiziologie, patologie, igienă și farmacie dintre care:

- unele sunt **vechi și stabile**: *gălbinare* pt. „hepatită”;
- altele reprezintă **încercări de specializare**, reprezentând, așadar, împrumuturi interne (ex. *amorfire* pt. „anestezie”, *apucătură* pt. „puseu”, *cămașă* pt. „membrană”, *cărnicea* pt. „excreșcență”, *cocoșitură* „protuberanță”, *duh* pt. „spirt”, *gărgăitură* „gărgăială” pt. „gargară”, *întunecare* pt. „lipotimie”, *unt și untură* pt. „alifie”);
- altele sunt **înovații prin împrumut** (*loan creations*) datorate dorinței de a înlocui un cuvânt străin (*piștoaie* pt. „pipetă”);
- altele sunt **calcuri sau împrumuturi prin traducere** (*loan translations*) (*ficătesc*, adj. pt. „hepatic”, după gr. *ηπατικός*, *ficătos*, s.m. pt. „bolnav de hepatită”, *fildeșie* pt. „lepră”;

altele iarăși sunt **împrumuturi din diverse limbi** (*apoplexie* < gr. *αποπληξία*, *carchin* < gr. *κάρκινος*, *carchinoma* < gr. *καρκίνωμα*, *condit/condită* < it. *condita*, *conserva/conserva* < it. idem, *discrasie* < gr. *δυσκρασία*, *lanțeta* < it. *lancetta*, *laxativ/laxativu/laxativus/laxativon* < lat. *laxativus* și magh. *nister* < tc. *nişter*, *poplite* < lat. idem, *trătare* < lat. *tractare*).

Conform sociolingvisticii⁹⁵, dacă *MD* ar fi reușit să fie tipărit sau dacă așa cum noi presupunem nu ar fi dispărut prematur cel care i-a dat ultima versiune, atunci acest limbaj medical s-ar fi impus practic cu o generație sau două mai devreme.

⁹³ Ms. rom. BAR 3127 ce poartă mențiunea: „de pe un tratat ce-l are dumnealui logofătul Dimitrachi Sturza cercate și dovidite de folositoare” datat 1841 ghenari 15, Neculai Proca paharnic.

⁹⁴ Vezi Gh. Chivu, *Stilul celor mai vechi texte științifice românești*, în LR XXIX, 1980, nr. 2, p. 111–122, XXX, 1981, nr. 1, p. 45–60, nr. 2, p. 139–147, nr. 3, p. 221–231, nr. 5, p. 505–514.

⁹⁵ Vezi, de pildă, Hans Henrich Hock, Brian D. Joseph, *Language History, Language Change, and Language Relationship: An Introduction to Historical and Comparative Linguistics*, Mouton de Gruyter, 2006.

STUDIU LINGVISTIC

GRAFIA

INVENTARUL GRAFEMELOR CHIRILICE

Studiarea grafiilor *MD* ne-a condus spre întocmirea următorului inventar de slove:

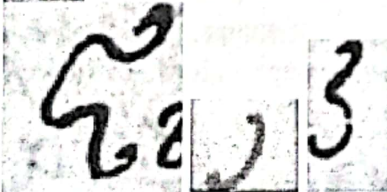
А, Б, В, Г, Д, Е, Ж, З, И, Ї, І, К, Л, М, Н, О, П, Р, С, Т, У, Ф, Х, Ц, Ч, Ш, Щ, Ъ, Ь, Ю, Я, Ѧ, ѧ, Ѩ, ѩ, Ѫ, ѫ, Ѭ, ѭ, Ѯ, ѯ.

În *MDII* apare și slova Ѧ notând vocala [î].

Prezintă variante:

MDI

MDII

s		l	
n		s	
m		m	
i		n	
		a	

În afara slovelor chirilice, în manuscrise mai apar pasaje scrise în greacă de aceleași mâini, unde avem următorul inventar de litere grecești:

Αα, Ββ, Γγ, Δδ, Εε, Ζζ, Ηη, Θθ, Ιι, Κκ, Λλ, Μμ, Νν, Ξξ, Οο, Ππ, Ρρ, Σς, Ττ, Υυ, Φφ, Χχ, Ψψ, Ωω

Există și citate latinești scrise de obicei de alte mâini, cu alfabet latin, la următoarele file din MDII: 28^v, 29^r, 29^v, 32^r, 34^r, 33^v, 34^v, 35^v, 43^v, 44^r, 45^v, 46^r, 47^r, 47^v, 48^r, 52^v, 53^v, 55^r, 55^v, 64^r, 74^r, 75^v, 76^r, 78^r, 79^v, 82^v, 84^v, 85^r, 90^r, 90^v, 95^r, 103^v, 105^r, 107^r, 119^r, 119^v, 122^v, 128^r, 129^v, 130^v, 139^r, 140^r, 142^v, 143^r, 143^v, 146^v, 152^r, 172^v, 175^r, 177^v, 179^v, 180^r, 181^r, 185^v, 196^v, 201^r, 218^r, 221^v, 222^r, 225^r, 225^v, 226^v, 227^v, 229^r, 231^r, 231^v, 234^r, 235^v, 239^v, 242^v, 247^v, 248^r, 249^r, 257^r, 268^r, 271^r, 272^r, 274^r, 275^r, 276^r.

VALOAREA SLOVELOR

Nu pun probleme de echivalare următoarele slove:

Б, в, г, д, ж, з, и, ї, і, к, л, м, п, р, с, т, ъ, ф, х, ц, ч, ш, щ, ъ, ѣ, ю, ѡ, ѡ, ѡ, ѡ, ѡ, ѡ.

Următoarele slove sau grupuri de slove necesită unele precizări privind valoarea fonetică și distribuția lor în cuvânt:

а

а se înregistrează în toate pozițiile având de obicei valoarea [a].

1. [ja] după slova ї (ortografiere absentă în MDI): дискрасїа (MDII: 1^r), веціа (MDII 58^v).

2. [ua] după slovele ъ ѡ: лугре (MDI 55^r), луга (MDII 6^r), доса: (MDI: 33^r).

3. [ea] precedat de slova ч: ачаста (*passim*).

е

Grafemul е, foarte apropiat de cursiva grecească ε, corespunde lui [e] în poziție postconsonantică etc. La inițială absolută ешире, ешит, епуре еи (MDII: 1^v) și după slova к sau după o vocală plenisonă, е are valoarea diftongului [je]: поезире (MDI, MDII *passim*). Diftongul [je] e notat în cazuri rare не иедеръ (MDI: 32^r).

и, ї, і, ю

и este notat în toate pozițiile cu valoarea [i], [j]: инимъ (MDI: 32^r), винишоариле (MDI 38^v), ѡни (MDII2: 27^r), тиръноуїаце (MDII1: 34^v).

ї (i scurt) nu e reperabil în MDI, dar apare în MDII: лнтай (6^r).

і

і (i cu tremă), cu valoarea [i], apare numai în interiorul cuvintelor, înaintea vocalelor: вїе (MDI: 32^v), дофторїи (MDII: 29^v).

ю

Slova ю este notată în toate pozițiile. Ea notează vocala [u] după africcate palatale moi: члмъ (MDI: 21^v), лнкшнїюр și după dentala [r] rostită moale: цетиторюл (MDII: 175^v), рлмторю (MDII: 175^v). La inițială sau în poziție medială, după toate consoanele (cu excepția celor menționate anterior), ю are valoarea [ju]: фелюри (MDI: 24^r), юбиторю (MDI: 47^v).

к

Slova *к* în poziție postconsonantică sau înaintea unei vocale nepalatale corespunde velarei [k]: *акълм* (*MDI*: 55^r; *MDII*: 28^r), *аколо* (*MDI*: 55^r), *кълноскъл* (*MDI*: 95^r). Precedată însă de o slovă corespunzătoare unei vocale palatale, *к* notează palatala [k']: *кеме* (*MDI*: 154^r) etc.

ѿ, Ѿ

ѿ de obicei la inițială de cuvânt sau în cazul pron. personal fem. formă neaccentuată:

ѿ în poziție medială e de obicei suprascris: *дѣсѣсѣнѣ* (*MDI*: 38^v).

ѿ în poziție medială, precedând slova *а*, aflată în aceeași silabă, ѿ corespunde semivocalei [ɤ]: *доѿа* (*MDI*: 29^r, 33^r), (*MDII*: 50^v), *зисѿа* (*MDI*: 30^r, 33^v) (*MDII*: 25^r, 42^r, 59^v, 65^v).

ѿ la inițială de silabă, în grafii de tipul: *доѿѣ* (*MDI*: 33^r), *доѿѿ* (*MDII*: 136^r, 162^v, 175^v), *ноѿѿ* (*MDI*: 24^v; *MDII*: 9^r, 13^v, 65^v, 66^r, 73^r), slova ѿ redă diftongul [ɤă].

ѿ este notat în interiorul cuvintelor, după o consoană: *ѿнтоарче* (*MDI*: 30^v; *MDII*: 125^r), *морѿ* (*MDI*: 39^r; *MDII*: 133^r), *тоате* (*MDI*: 40^r, *MDII*: 125^r), *вор* (*MDI*: 41^r, *MDII*: 125^r);

ѿ este notat și la finala cuvântului: *аколо* (*passim*).

ѹ, Ѻ

Slova *ѹ* și combinația de slove, întâlnite în diverse distribuții, au în *MDI* valoarea fonetică: [u] sau [ɤ]: *пентрѹ* (*passim*), *абѹри* (32^v), *дѹрери* (33^r), *павѹѹ* (32^r).

ѹ se întâlnește în toate pozițiile, cu ambele valori [u] sau [ɤ].

La inițială absolută copiiții notează mai degrabă *ѹ* decât *ѹ*, pentru a realiza valoarea [u]: *ѹн* (*MDI*: 41^v etc.; *MDII*: 60^v), *ѹнде* (*MDI*: 42^v; *MDII*: 66^r), *ѹмѣла* (*MDI*: 75^r; *MDII*: 91^r).

ѹ final postconsonantic are numeroase ocurențe: *стомахѹ* (*MDI*: 37^v; *MDII*: 2^r), *молотрѹ* (*MDI*: 42^v; *MDII*: 4^r), *орезѹ* (*MDI*: 113^v; *MDII*: 1: 3^r), *пластрѹ* (*MDII*: 1: 4^r).

ѹ final alternează cu paiericul în *MDII*1: *дрѹѣ* (21^r), *сок* (33^v), *спик* (4^r), *фриг* (27^r), *стомах* (5^v), *драм* (3^r), *лемн* (4^r), *ом* (1^v), *ѹмезим* (2^r), *пѣлин* (3^v), *поѹцин* (3^v), *исоп* (4^r), *сироп* (4^v), *рар* (3^v), *захар* (3^r), *лор* (3^r), *мироситор* (3^v), *кълдоѹрос* (1^r), *фроѹмос* (3^r), *принс* (4^v), *цирос* (3^v), *мѣллот* (3^v), *оцет* (3^v), *волнав* (4^r), *орз* (2^r), *миѣз* (3^v). În *MDII*2 paiericul apare cu totul sporadic: *слаѣ* (101^v), *оѹд* (60^r), *кип* (101^r), *трѹп* (101^r), *вас* (202^r), *орз* (58^r), *моск* (126^v).

Suntem de părere că valoarea fonetică a lui *ѹ* final nu e zero, scribii *MD* fiind extrem de stăpâni pe valorile slovelor. O dovadă a faptului că paiericul are valoarea tradițională în *MDII*1 este prezența cuvintelor *чимѣр* (4^r), *лѹѹнтр* (2^r), *молотр* (3^v) scrise cu paieric după consoana finală.

Excludem, așadar, categoric ca slova să se păstreze în această poziție în virtutea tradiției grafice.

(MDI: 33^r), *ⲁⲙⲡⲣⲟⲧⲓⲃⲉ* (MDII: 2^v), *ⲓⲱⲥⲓ* (MDI: 37^v, MDII: 58^r), precum și slovele *ⲓ* și *ⲉ* în poziție medială *ⲁⲛⲓⲕⲓⲉⲓⲁⲣⲉ* (MDII: 1^v), *ⲁⲓⲕⲣⲁⲥⲓⲁ* (MDII: 1^v), *ⲁⲟⲫⲧⲟⲣⲓⲉ* (MDII: 3^r), *ⲃⲓⲟⲩⲁⲗⲁ* (MDII: 6^r).

ⲓⲁ apare accentuată cu ison la inițială: *ⲓⲁⲥⲧⲉ*, *ⲓⲁⲣ* (MDI 32^r) și în mijlocul cuvintelor: *ⲓⲁⲛⲟⲩⲁⲓⲉ* (MDII: 274^r).

Există ocurențe aberante din punct de vedere al accentului: *ⲫⲓⲉⲣⲃⲓⲛⲓⲥⲓ* (MDII2: 176^r).

Uneori isonul este confundat cu accentul ascuțit: *ⲁⲛⲁ* (MDII: 6^r).

Accentul grav nu apare.

Titla (~), folosită la marcarea slovelor suprascrise, la abrevieri și la scrierea cifrelor, apare doar în forma cea mai răspândită în MDII 2: *ⲁⲙⲟⲣⲥⲉⲥⲕ* (62^v).

Paiericul (˘) este notat sporadic, mai ales la substantive și adjective în MDII deasupra consoanelor simple *ⲕ*, *ⲛ*, de la finele cuvintelor. Grafiile cu paieric alternează cu cele care au consoana finală suprascrisă sau cu cele care au *ⲥ* final. În asemenea condiții este dificil de stabilit valoarea paiericului. Cum considerăm că grafiile cu *ⲥ* final acoperă o pronunțare reală și nu o tradiție grafică, atunci paiericul ar putea avea valoarea [u], pe care totuși nu am notat-o ca atare decât în cuvinte ca *ⲛⲉⲛⲧⲣ* (1^v).

SEMNE DE PUNCTUAȚIE ȘI DE ORTOGRAFIE.

ALTE SEMNE GRAFICE

Punctul este folosit mai ales pentru a marca sfârșitul unui enunț.

Semnul (:) este folosit în mod similar, pentru indicarea sfârșitului propoziției sau chiar al unui paragraf etc.. Când apare în mijlocul unui enunț, acest semn poate avea valoarea semnului (;), iar însoțit de o liniuță simplă (-:) poate indica sfârșitul enunțului (etc.).

Virgula este plasată în general judicios și înregistrează multe apariții în frazele excesiv de lungi și elaborate ale cronicii.

Parantezele rotunde, rar folosite în epocă, apar de mai multe ori în acest text, utilizarea lor indicând fie o glosă a unui termen (MDI: 24^r *ⲁⲓⲕⲁ ⲕⲗⲟⲥⲟⲧⲉⲁⲗⲁ* (sărire), MDII: 76^r: *ⲕⲱ ⲕⲁⲧⲱⲥⲛⲓⲧⲁ* (ce să cheamă grecește *artemisiia*)), fie intercalarea unei explicații (MDI: 29^r *ⲁⲓⲣⲓⲱⲱ ⲥⲡⲉⲣⲓⲱⲁ* (să zice sămânță de cânipă), MDII: 276^r *ⲥⲁ ⲙⲓⲫⲗⲁ ⲃⲱⲣⲓⲕ* (care să cunoaște când îl apeși, să întoarcă iarăși, și să aruncă înapoi)).

La sfârșitul rândului, copisti MD nu utilizează practic niciun semn, liniuța simplă [-] marcând, atunci când apare, despărțirea cuvintelor. Sfârșitul titlurilor este marcat doar în MDI cu [:] (32^r).

Cifrele din text sunt notate cu cifre-slove însoțite de: punct medial în MDII2 (58^v), două puncte: MDI (46^v), MDI 1 (14^r).

Paginile manuscrisului sunt numerotate atât prin cifre, cât și prin anticiparea primului cuvânt al paginii următoare.

FONETICA

MDI și MDII reflectă particularități fonetice specifice atât variantei sudice a limbii române literare de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, cât și particularități specifice graiurilor nordice și dialectului aromân.

VOCALISM

[a]

[a] posttonic etimologic este conservat în *dascalul* (MDII 172^v), *dascali* (MDII 200^r, 202^v, 278^r).

[a] neaccentuat este menținut netrecut la [ã] în conjuncția *daca* (MDI 24^v, 25^v, 26^r, 26^v, 28^v, 82^r), *deaca* (MDII1: 53 ocurențe, MDII2: 352 de ocurențe).

[a] protonic a evoluat la [ã] în cuvântul *măcar* < ngr. μακάρι (MDI, MDII *passim*).

[ã]

[ã] neaccentuat se păstrează nealterat: *bărbat* (MDI 103^r, 109^r, 116^v etc, MDII 67^v, 68^r, 86^r, 113^v, 123^v etc.), *împăratul* (MDII: 177^v) (*al doilea Maximilian împăratul, Suliman împăratul turcilor*), *sănătate* (MDI: 84^r, 105^r, 106^r, 120^r; MDII: 20^r, 35^r, 78^r, 138^v, 273^r), *să spărie* (MDII: 133^r);

[ã] protonic este păstrat nealterat în *fămei* (MDI: 26^r). Tot în poziție protonică [ã] < [a] a evoluat la [e] în *letineaste* (MDI: 55^r, 55^v, 78^r), cf. însă: *latin* (MDII: 34^v), *latinească* (MDII: 44^v), *latineaste* (MDII: 29^v), *latinește* (MDI: 101^v; MDII: 46^r, 71^v, 82^v, 87^v, 89^r, 99^r, 99^v, 107^r).

[ã] final se păstrează în prepoziția *cătră* (MDII2: 81^r etc. (82 ocurențe)) sau trece la *e* în *către* (MDI: 28^v etc. (13 ocurențe); MDII1: 1^r etc. (20 ocurențe); MDII2: 79^v etc. (8 ocurențe)).

Adverbul/conjuncția *iară* apare cu fonetismul etimologic *ă* (MDI: 33^r etc. (2 ocurențe); MDII2: 61^r etc. (10 ocurențe)), dar preponderent cu forma *iar* în MDI: 20^r etc. (1162 ocurențe) și în MDII1: 1^r etc. (365 ocurențe), iar în MDII2: 58^r etc. (993 ocurențe). Apare cu 1 ocurență și forma cu *-și* în MDII1: 34^v.

Paradigma verbului *a locui* și derivatele acestuia atestă păstrarea lui [ã] etimologic: *lăcuiaste* (MDII2: 135^r, 193^v, 253^v, 213^r), *lăcuiesc* (MDII: 44^v), *lăcuință* (MDII2: 239^r, 254^r), *lăcuiitori* (MDI: 79^v) etc.

Asimilarea lui [ã] cu [o] este generală în cuvinte precum: *folos* (MDI: 73^r; MDII1: 4^v), *folositoare* (MDI: 91^v; MDII1: 3^r), *soroc* (MDI: 143^r; MDII1: 7^r: *sorocul boalii*).

[ã] mai este conservat în *rădică* (MDI 28^r; MDII 278^v) și *răsipi* (MDI 39^v), *răsipitoare* (MDI: 152^v), dar este trecut la [i] în *ridica* (MDII: 90^v). Trecerea lui [ã] la [i] s-a făcut prin stadiul intermediar [â]. Cele mai multe ocurențe reflectă acest stadiu: *râdica* (MDII1: 9^v; MDII2 143^r).

Cuvinte precum *sfărâmând* (MDI: 77^v; MDII2: 90^r, 101^r etc.), *stărpire* (MDII2: 152^v), *stărpiciune* (MDII2: 153^r) conservă vocala [ã] în poziție posttonică. Evoluția lui [ã] la [i] s-a produs mai ales în MDI *sfărâmat* (MDI: 83^r) și *sfărâmând* (MDI: 86^r).

[e]

Fonetismul etimologic se conservă în *strein* (MDI: 98^v), *streine* (MDI: 98^v; MDII: 128^v), *streinetatea* (MDI: 127^v), *streini* (MDI: 128^r), dar *străine* (MDI: 131^r).

[e] medial aton este păstrat în cuvinte ca: *nemeri* (MDII1: 13^r, MDII2: 71^v).

Formele cu fonetismul vechi alternează cu cele în care [e] aton a evoluat la [i] prin asimilare: *cetească* (MDII2: 86^r), *cetirea* (MDII2: 201^v), *cetitoriu* (MDII2: 175^v), *ceti* (MDI: 62^v); *citească* (MDI: 63^v; MDII1: 11^v, MDII2: 187^v), *citește* (MDI: 60^v, 77^v), *cîtescu* (MDI: 64^v), *cîti* (MDI: 64^v), *cititoru* (MDI: 77^v) etc. Alternanța nu se întâlnește însă în *nîmic* (MDI: 40^r, 43^r; MDII1: 24^r, MDII2: 58^v), *nîmica* (MDI: 50^r), unde se observă numai formele mai noi, cu [i].

În cuvinte de tipul *fecior* (MDI: 21^v; MDII2: 81^r), *fecioru* (MDI: 66^r); *oameni* (MDI: 50^v; MDII1: 38^v; MDII2: 137^r etc. (13 ocurențe)), *oamenii* (MDI: 49^v; MDII2: 176^r etc. (7 ocurențe)), *vedea* (MDI: 51^v; MDII2: 15^r, 30^v; MDII2: 219^v etc. (12 ocurențe)), *veni* (MDI: 63^r; MDII2: 246^v etc. (9 ocurențe)), [e] medial aton este totdeauna păstrat, fără să se închidă la [i]. Sub influența lui [i] din silaba următoare, [e] în poziție tonică trece la [i] în *răzmîriță* (MDII2: 177^v). În *adecă* (MDII2: *passim*) se păstrează vocala etimologică e.

Acceași alternare a formelor etimologice cu [e] și a celor mai noi cu [i] se constată și în tratamentul lui [e] final aton în cuvintele: *aicea* (MDI: 52^r (2 ocurențe); MDII1: 15^v (12 ocurențe), MDII2: 75^r (14 ocurențe)), *aici* (MDI: 25^r, 28^r, 30^r; (86 ocurențe); MDII1: 2^r etc. (14 ocurențe); MDII2: 63^r (88 ocurențe)), *atuncea* (MDI: 31^v etc. (6 ocurențe) MDII1: 11^r (46 ocurențe); MDII2: 60^v (190 ocurențe)). Dar *atunci* (MDI *passim*; MDII *passim*), *căci* (MDI *passim*; MDII *passim*), *nici* (MDI *passim*; MDII *passim*).

În cazul prepozițiilor *din* și *prin*, precum și al compuşilor acestora, [e] + [n] etimologic alternează cu [i]: *den* (MDI 30^r), *denainte* (MDI 70^r; MDII2: 92^v etc.), *dînainte* (MDI 48^v etc., MDII1: 25^v, MDII2: 96^r etc.), *dîntr-însa* (MDI 34^r), *dîntr-aceasta* (MDI 35^r), *dîntr-aceasta* (MDI 36^r), *dîntr-acela* (MDI 37^r), *dîntr-acel* (MDI 37^v), *dîntr-acestea* (MDI 40^v), *dîntr-un* (MDI 47^r), *dîntr-înșii* (MDI 49^v), *prin* ((MDI *passim*; MDII *passim*)).

Sincopa vocalei [e] ([i]) a fost întâlnită în *drept* (MDI *passim*; MDII *passim*).

[i]

[i] etimologic a fost conservat în *strîmtoreză* (MDI 142^r; MDII1: 17^v, 44^v), *strîmtu* (MDI 160^v).

[î]

Fonetismul vechi cu [î] este conservat în toate formele verbului *a intra*: *întrat* ((MDI *passim*; MDII *passim*), *întrări* (MDI *passim*; MDII *passim*), *întrînd* (MDI *passim*; MDII *passim*)).

Trecerea vocalei [î] la [u] e reperată în poziție nazală, în cuvintele *umbla* (MDI: 33^v; MDII2: 60^r), *umblare* (MDI: 107^v, MDII1: 1^v, MDII2: 97^v), *umblet* (MDI: 27^r, MDII2: 127^r).

[o]

[o] se păstrează în *nedomirire* (MDII2: 187^r)

[u]

[u] etimologic aton nu a evoluat la [o] în *încungiurându* (MDI: 137^v), *încungiură* (MDII1: 24^r, 38^r; MDII2: 144^v, 171^r, 172^r, 176^v, 191^v, 201^r), *încungiurase* (MDII2: 201^v), *încungiure* (MDII2: 162^r, 171^r), *încungiurat* (MDII2: 188^v), *încungiurate* (MDII1: 1^r), *încungiurare* (MDII1: 22^v; MDII2: 188^v), *încungiurați* (MDII2: 201^r), *încungiurând* (MDII2: 203^v), *încunjurat* (MDI 116^r), *încunjură* (MDI: 106^r), *încunjurând* (MDI 55^v).

Formele verbului *a cuprinde* prezintă atât forme cu [u] etimologic, cât și forme unde s-a produs trecerea la [o]: *cuprind* (MDI 117^v), *cuprinde* (MDI 132^v; MDII1: 5^v; MDII2: 62^v), *cuprindere* (MDII1: 162^r), *cuprinză* (MDII1: 25^r; MDII2: 178^r), *cuprinzătoare* (MDII2: 103^v), *cuprinzătoriu* (MDII2: 172^v), *cuprinzându-l* (MDI: 138^r), însă *coprinde* (MDI: 57^r, 156^r; MDII1: 1^r), *coprinsul* (MDI: 59^v), *coprinsu* (MDI: 88^r).

[u] slav este trecut la [o] în *osteneală* (MDI: 26^r; MDII1: 22^r, MDII2: 58^r), *ostenescu* (MDII1: 8^r), *osteni* (MDII2: 91^r), *ostenim* (MDI: 46^v), *ostenită* (MDI: 61^r), *ostenitu* (MDII1: 22^v; MDII2: 116^v), *ostenitor* (MDI: 103^r), *ostenind* (MDI: 106^r).

[u] final postconsonantic apare mai ales la finala desinenței verbale -esc la persoana a III-a pl.: *amorfescu* (MDI: 110^r), *argănescu* (MDI: 110^r), *crescu* (MDI: 106^v; MDII1: 10^v), *curățescu* (MDI: 104^r), *folosescu* (MDI: 105^v; MDII1: 7^v), *grăiescu* (MDI: 111^r), *hrănescu* (MDI: 109^v; MDII1: 56^r), *iufescu* (MDI: 107^r), *izbăvescu* (MDI: 107^v), *izgonescu* (MDI: 109^v), *întărescu* (MDI: 100^v, 108^r; MDII1: 4^v), *învolveșcu* (MDI: 105^r), *numescu* (MDI: 110^v; MDII1: 26^v), *poftescu* (MDI: 105^r), *răcorescu* (MDI: 108^r), *răsipescu* (MDI: 103^v), *sfātuiescu* (MDI: 109^r), *tămăduiescu* (MDI: 104^r; MDII1: 45^v) etc.

[u] final postconsonantic se întâlnește în cuvinte de origine latină, după o consoană simplă sau după un grup de două consoane: *arsu* (MDI: 115^r; MDII1: 23^v, MDII2: 264^r), *largu* (MDI: 127^r; MDII1: 11^v), *multu* (MDI: 153^r; MDII1: 11^v), *semnu* (MDI: 153^v; MDII1: 10^v, MDII2: 91^v), *sântu* (MDI: 156^v).

În cele mai multe cazuri consoana finală este suprascrisă: *mult* (MDI *passim*; MDII *passim*), *tot* (MDI *passim*; MDII *passim*).

Stabilirea valorii lui [u] final, în condițiile în care, în contexte fonetice identice, copistul notează fie [u], fie consoană suprascrisă, fie paieric, este dificilă.

Vocale în hiat

[a] – [u] și [ă] – [u] în hiat sunt menținute în formele verbului *a căuta*: *caută* (MDI: 106^r; MDII1: 5^v, MDII2: 66^v), *caute* (MDI: 128^r; MDII1: 53^r, MDII2: 59^r), *căuta* (MDI: 26^v; MDII1: 38^v, MDII2: 166^v), *căutăm* (MDI: 36^v; MDII2: 65^v), precum și în adv. *înlăuntru* (MDI: 39^r; MDII1: 1^r, MDII2: 60^v).

Alternanța [a] – [ia] în cuvinte de tipul *viață* și *a pieri* indică faptul că diftongului [ia] îi corespundea uneori hiatul [i] – [ia]: *viața* (MDI: 101^v) – *viiața* (MDI: 74^v), *piare* (MDII: 125^r) – *piiare* (MDI: 227^r).

Grafiile de tipul *prîimească* (MDI: 98^r), *prîimit* (MDII2: 99^v); *prîimitoare* (MDII1: 16^r), *neprîimitori* (MDI: 38^r) notează conservarea hiatului [i] – [i], cf. însă: *primit* (MDI: 128^v; MDII1: 26^r).

Forma *a doa* (MDI 44^r, MDII1: 50^v) reflectă, probabil, existența hiatului [o] – [a] sau mai degrabă [o] – [ua].

Hiatul [u] – [u] este notat în gerunziul verbului *a lua* cu [â] devenit [u] prin asimilare: *luund* (MDII2: 66^v), dar *luând* (MDI: 136^r), *neluând* (MDI: 154^r).

Diftongi

[ɛa]

În poziție medială, tonică, diftongul [ea] este conservat atât în cuvinte de origine latină, cât și în cuvinte de alte origini: *fealiuri* (MDII2: 148^v, 216^v), *reale* (MDI 208^r, 211^v, 220^v, 224^v, 230^r, 232^v, 233^r, 234^v, 235^v; MDII1: 12^r, MDII2: 58^v), *treace* (MDI 238^v, 256^r, 261^r, 262^v, 266^r, 270^r; MDII1: 48^r), *veade* (MDII2: 196^v), *vreadnic* (MDII2: 85^r), *vreadnică* (MDII2: 145^v), *vreadnice* (MDII2: 189^r), *ureachea* (MDII2: 179^r) etc. Formele cu [e] sunt frecvente: *feliuri* (MDI 24^r; MDII1: 5^r, MDII2: 63^r), *vede* (MDI 45^r; MDII1: 5^v, MDII2: 94^r).

[ea] accentuat, în poziție finală, este notat întotdeauna: *avea* (MDI: 24^v; MDII1: 3^r, MDII2: 95^v), *bea* (MDI: 21^r; MDII1: 2^r, MDII2: 58^r), *cădea* (MDI: 30^r; MDII1: 17^r, MDII2: 63^r), *făcea* (MDI: 34^v; MDII2: 114^v), *scădea* (MDI: 41^v; MDII1: 4^r, MDII2: 93^r) etc.

La finală absolută [e] alternează cu [ea] în cazul adverbelor *asemene* (MDI 49^v; MDII2: 60^r), *aseamenea* (MDII1: 18^r, MDII2: 59^r), *asemenea* (MDI 24^r; MDII1: 1^r, MDII2: 213^r). În cazul adverbelor *aicea* (MDI: 52^r, MDII1: 15^v, MDII2: 75^r), *atuncea* (MDI: 31^v; MDII1: 1^r, MDII2: 60^v) se întâlnesc preponderent formele cu diftong (rezultat din adăugarea particulei deictice *a*).

[iá]

Diftongul [iá], în poziție moale, nu s-a redus la [ie]: *iale* (MDII1: 18^r; MDII2: 106^r), *iaste* (MDI: 1025 ocurențe; MDII1 (307 ocurențe), MDII2 (1062 ocurențe)).

Reducerea diftongului a avut loc numai în cuvântul *muierile* (MDI: 40^v; MDII1: 24^v, MDII2: 86^r).

[ia] aton, la finală absolută, este păstrat și în notare: *nebuniia* (MDI: 42^r).

[ie]

Precedat de o consoană velară, diftongul [ie] alternează cu [e]: *chiema* (MDI: 58^v), dar *chema* (MDI: 118^r; MDII2: 201^v), *chemând* (MDI: 108^v). Alternanță se notează și după labiala *p*: *pier* (MDII2: 105^r), *piere* (MDII1: 11^r), *pierd* (MDII2: 82^v), *pierde* (MDI: 33^r; MDII1: 32^v, 33^r, 34^r), *pierdere* (MDI: 20^r), *pierdu* (MDI: 30^v), dar *perind* (MDI: 159^r), *perit* (MDII2: 177^v).

[iu]

Diftongul [iu] s-a păstrat și în derivatele cu sufixele *-(ă)toriu*, *-(i)toriu*, la forma articulată a subst.: *mântuitoriul* (MDII2: 205^v).

[óa]

Diftongul [óa] în poziție tonică este conservat în *doauă* (MDI: 44^r; MDII1: 19^v; MDII2: 208^r), redat în grafia *доаѡѡ, нѡаѡѡ* (MDII2: 22^r).

[uă]

În poziție finală este notat prin *ѡ*, care ar putea avea valoarea [oă] sau [uă]: *doauă* (MDI: 44^r; MDII1: 19^v; MDII2: 208^r).

CONSONANTISM

Labiale

Oclusivele labiale și fricativele labiodentale se păstrează nepalatalizate: *bine* (MDI: 25^r; MDII1: 2^v, 25^r; MDII2: 59^r), *minte* (MDI: 40^r; MDII2: 173^r), *piatră* (MDI: 43^r; MDII1: 5^r; MDII2: 58^v), *pierd* (MDII2: 82^v).

Labiodentala surdă [f] este palatalizată în stadiul [h'] doar în *hiară* (MDII2: 251^v). În celelalte atestări [f] se menține nealterat: *fier* (MDI 69^r, 76^v, 81^r, 87^v etc.), *fire* (MDI: 89^r; MDII1: 11^r; MDII2: 58^v etc. 38 ocurențe), *firească* (MDI: 92^v; MDII1: 5^v, 17^r, 22^r; MDII2: 65^r etc. (27 ocurențe)). Reperăm ocurența [fh]: *fhierbânta* (MDI: 126^v), *fhheartă* (MDI: 133^v), *fherbe* (MDI: 81^r).

Formele *învăbind* (MDI: 157^r) și *învălite* (MDII1: 38^r; MDII2: 90^v) indică o rostire dură a lui [v], astfel încât [e] > [ă]. Fenomenul este subsumabil influenței graiurilor nordice. În text majoritatea labialelor sunt rostite moale: *meargă* (MDI: 127^v; MDII1: 21^r; MDII2: 109^v).

În cazul prepozițiilor *pe* (MDI: 255 ocurențe; MDII1: 27 ocurențe; MDII2: 435 ocurențe), *pentru* (MDI: 968 ocurențe; MDII1: 210 ocurențe; MDII2: 828 ocurențe), se constată rostirea moale a labialei [p]. Se întâlnesc cu rostire dură *pă* (MDI: 1^r (505 ocurențe); MDII1: 2^r (103 ocurențe); MDII2: 2^r (11 ocurențe)).

Dentale

Rostirea moale a dentalei [d] alternează cu pronunțarea dură, în acest din urmă caz producându-se transformarea în mediale a vocalelor anterioare *i*, *e*, *ea*:

[i] > [î], [e] > [ă], diftongul [ea] s-a redus la [a]: *de* (MDI: 2^r etc. 8122 ocurențe; MDII1: 1^r etc. 1983 ocurențe; MDII2: 58^r etc. 7108 ocurențe), – *dă* (MDI: 2^r etc. 387 ocurențe; MDII1: 177 ocurențe; MDII2: 72 ocurențe), – *deasupra* (MDI: 3^v etc. 18 ocurențe; MDII1: 69 ocurențe; MDII2: 347 ocurențe), – *dasupra* (MDI: 24^v etc. 154 ocurențe; MDII2: 147^v), *de-adinsul* (MDI: 39^r; MDII1: 6^r etc. 5 ocurențe; MDII2: 66^r etc. 21 ocurențe), *den-adinsu* (MDI: 72^v), – *den-adinsul* (MDI: 90^r etc. 2 ocurențe; MDII2: 63^r), – *din-adinsu* (MDI: 110^r; MDII1: 32^r; MDII2: 165^v); *deznădăjduită* (MDII2: 172^v), – *dăznădăjduit* (MDI: 117^r), *dăznădăjduire* (MDI: 49^v), dar numai *destul* (MDI: 37^v etc. 145 ocurențe; MDII1: 3^v etc. 13 ocurențe; MDII2: 101^v) și *îndestul* (MDI: 46^v etc. 3 ocurențe; MDII1: 3^v etc. 4 ocurențe; MDII2: 61^v etc. 53 ocurențe).

Consoana [t] este rostită moale în *stins* (MDI: 9 ocurențe; MDII2: 16 ocurențe), *stinge* (MDI: 39^r, 42^r etc. 18 ocurențe; MDII1: 12^v etc. 6 ocurențe; MDII2: 151^v etc. 19 ocurențe), *stingere(a)* (MDI: 25^r; MDII1: 23^r; MDII2: 172^r, 232^v), *stinsu* (MDII1: 14^v etc. 3 ocurențe).

[n] a evoluat la [r] prin disimilare în *amăruntul* (MDI: 24^r etc. 16 ocurențe; MDII1: 15^v, 31^v, 49^v; MDII2: 97^r etc. 6 ocurențe).

[z] e rostit dur: *putrezăciune* (MDII1: 8^v) spre deosebire de *putrezime* (MDI: 69^v), *putreziciune* (MDII1: 44^r), *putrezească* (MDI: 155^v; MDII1: 14^v; MDII2: 246^r), *putrezesc* (MDII1: 45^v, 50^v; MDII2: 88^r, 233^r, 234^r), *putrezescu* (MDI: 43^v, 50^r, 56^v, 119^v, 124^v), *putrezește* (MDII1: 22^v; MDII2: 91^r, 255^v, 256^v), *putrezește* (MDI: 79^r, 87^v, 102^v, 124^v, 147^v, 153^r; MDII2: 124^v), care reflectă o pronunție moale.

În cazul pronumelui reflexiv *se* (MDII1: *se deosebește* 45^r etc.; MDII2: *se cheamă* 61^v etc.), forma curentă în text este *să* (*să deosebește* (MDI: 38^v etc. 7797 ocurențe; MDII1: *să trage*, 1^r etc. 2258 ocurențe; MDII2: *să pișă*, 58^r etc. 8128 ocurențe)), cu [e] velarizat în stadiul [ă], datorită pronunțării dure a lui [s]. Forma *se* (MDI: 109 ocurențe; MDII1: 25 ocurențe; MDII2: 802) se întâlnește totuși; ea apare fie lângă conjuncția *să*, marcă a conjunctivului: *să se* (MDI: *să se ferească* (34^v), *să se împreune*, 36^v etc. (25 ocurențe); MDII1: *să se deșărteaze* (41^r) etc. 4 ocurențe; MDII2: *să se slujască* (59^r) etc. 714 ocurențe), fie însoțind verbul la modul gerunziu la diateza reflexivă: *-se*: (MDI: *întărâtându-se* (26^v), *întrebându-se* (41^r) etc. (27 ocurențe); MDII1: *amestecându-se* (4^v), *topindu-se* (44^r) etc. MDII2: *potrivindu-se* (60^r), *uscându-se* (61^v) etc. 192 ocurențe) etc.; *-să* (MDI: *întâmplându-să* (152^v), (217 ocurențe); MDII1: *învârtoșându-să* (7^r), (51 ocurențe); MDII2: *cade-să* (67^v) etc. (6 ocurențe)).

Rostirea moale a consoanei [t] este generală: *ascuțită* (MDI: 135^v), *curățenii* (MDII1: 17^v), *curățesc* (MDII2: 234^v), *curățitoare* (MDI: 79^v; MDII1: 19^v), *puțin* (MDI: 109^r etc. 9 ocurențe), *puțină* (MDII2: 147^v, 176^v), *puținel* (MDI: 132^v, 133^v). Pronunția dură s-a remarcat în cuvinte de origine turcă: *țaparicon* (MDII2: 22^r), *sergețan* (MDII2: 169^v).

Vibranta [r] este conservată în: *pre* (MDI: *pre tineri* (24^v) etc. 246 ocurențe; MDII1: *pre umezeala* (1^r) etc. 168 ocurențe; MDII2: *pre cel stricat* (58^v) etc. 655 ocurențe), *preste* (MDII1: *preste dânsa* (12^v) etc. 3 ocurențe; MDII2: *preste măsură* (63^r) etc. 15 ocurențe).

Mai puțin numeroase per total sunt formele disimilate: *pe* (MDI: *pe jumătate* (20^r) etc. (255 ocurențe); MDII1: *pe omu* (10^r) etc. (27 ocurențe), MDII2: *pe deasupra* (58^r), etc. (435 ocurențe), dar mai numeroase ocurențele lui *peste* (MDI: *peste măsura* (21^v) etc. 99 ocurențe; MDII1: *peste puțină vreme* (6^r), 2 ocurențe; MDII2: *peste răniichi* (61^r) etc. 105 ocurențe). Disimilarea s-a produs și în unele cuvinte în care [r] s-a menținut în limba literară, în MDI avem o singură ocurență: *pentu* (MDI: *pentu cei ce să întunecă* (31^v)).

Precedând diftongul [ea] în poziție moale, [r] are un timbru dur: *hotăraște* (MDI: *după cum hotăraște* (34^v, 52^r, 134^v, 139^v, 147^r), *gloduraște* (MDII2: *să gloduraște pe dinafară* (97^v)), *uraște* (MDI: *Care uraște pe oameni* (49^v); 122^r; MDII2: *uraște mâncarea* (181^r), *ci o uraște* (259^v)).

[r] etimologic este păstrat în *gurgur* (MDI: *și la gurgur* (88^r)), *turbura* (MDII2: *să va turbura omul* (85^v) etc. 4 ocurențe; MDII2 (101^v)), *turbure* (MDI: 26^v; MDII1: 5^r; MDII2: 102^r), *turburare* (MDI: 20^r; MDII1: 7^r; MDII2: 99^v), *turburat* (MDI: 29^r),

turburată (MDI: 30^v), *turburatu* (MDII1: 17^r), *turbură* (MDI: 49^r), *turburăcioasă(e)* (MDII1: 15^v), *turburându-se* (MDII2: 102^r) etc.

Rostirile cu [r] sunt extrem de frecvente în MDII, fiind absente în MDI: *cariu* (MDII1: 36^r), *chehlibariu* (MDII2: 79^v), *chehlimburiu* (MDII: 263^v), *chihlibariu* (MDII2: 71^v, 73^v), *mărariu* (MDII1: 32^v; MDII2: 71^r, 75^r etc.), *mădulariu* (MDII1: în G. 47^v; MDII2: 61^v, 81^r, 81^v), *măgariu* (MDII2: 89^v), *stejariu* (MDII2: 80^v), *muștariu* (MDII2: 95^v), *mărgăritariu* (MDII2: 96^r), *prunariu* (MDII2: 109^r).

În MDI predomină formele în care [r] palatalizat a evoluat la r: *ajutor* (MDI: 36^r), *biruitor* (MDI: 52^r), *chehlibar* (MDII2: 267^v), *chehlimbar* (MDI: 25^r, MDII1: 51^r), *chihlibar* (MDII2: 61^v), *chihribar* (MDII1: 46^v), *mădular* (MDI: 53^r, MDII1: 48^r), *măgar* (MDI: 77^r), *mărar* (MDI: 81^r), *muștar* (MDII1: 42^r), *stejar* (MDI: 84^r, 9 ocurențe; MDII1: 34^r; MDII2: 64^v, 65^v, 80^r, 191^r, 253^v).

Prepalatale și palatale

Urmate de [e] și [i], îndeosebi în poziție tare, consoanele [s] și [j] au timbru moale: *mânjesc* (MDII2: 236^v), *păienjenite* (MDII1: 17^v), *pătrânjelul* (MDII2: 73^r, neart. 73^v), *slujiia* (MDII2: 89^v), *vârtejehul* (MDII2: 71^v), *veștejesc* (MDII2: 173^r). Numeroase sunt formele care atestă o rostire dură: *așăzându-se* (MDI: 160^v); *deșărtare* (MDI: 48^r); *descojască* (MDII2: 224^v), *deșărtu* (MDI: 132^v), *goajă* (MDII2: 61^v), *moașăle* (MDII2: 182^v), *mușățel* (MDI: 158^r), *mușățelul* (MDII2: 260^r), *necăjăsc* (MDII2: 264^v), *oblojaște* (MDII1: 36^r, 52^r etc.; MDII2: 73^v, 78^r, 252^v etc.), *oblojaști* (MDII2: 60^v, 274^r, 251^v etc. 23 de ocurențe), *pătrânjăl* (MDII2: 272^v), *pătrunjăl* (MDI: 155^v), *prăjaște* (MDII2: 209^v), *șăzând* (MDI: 44^v), *șăzutului* (MDI: 158^r); *slujăsc* (MDII2: 84^r, 266^v), *slujăscu* (MDI: 152^r), *stânjăn* (MDII2: 270^r), *vârtejăl* (MDII2: 71^v).

Precedând diftongul [ea], când în silaba următoare există o vocală prepalatală, [s] și [j] sunt pronunțați dur: *săvârșaste* (MDI: 82^r, MDII1: 3^v, MDII2: 68^v).

[s] în acest context fonetic are un timbru moale în: *săvârșește* (MDI: 39^r, MDII2: 65^v), *săvârșească* (MDII2: 62^r).

[g] este conservat în următoarele cuvinte: *încungiurarea* (MDII1: 22^v), *încungiurate* (MDII1: 1^r), *încungiură* (MDII1: 24^r, MDII2: 144^v), *încungiurându* (MDI: 137^v), *încungiure* (MDII2: 162^r).

Formele *feliul* (MDI: 42^v; MDII1: 37^v, 38^v; MDII2: 93^r etc. 11 ocurențe), *feliuri* (MDI: 24^r, 63^r, 117^r, 137^v, 138^r; MDII1: 5^r; MDII2: 62^v etc., 75 ocurențe) notează timbrul moale, palatalizat al consoanei [l].

[l] este nepalatalizat în: *fel* (MDI: 25^r, 26^r, 28^r etc. (132 ocurențe); MDII1: 1^v (93 ocurențe); MDII2: 58^r etc. (90 ocurențe)); *feluri* (MDI: 21^v etc., 72 ocurențe)). Aceste forme sunt preponderente în MDI.

Laringala [h]

Laringala [h] este conservată în cuvinte de origine grecească: *melanholie* (MDI: 20^v, art. 21^r etc.; MDII1: G: 44^r; MDII2: 104^v), *melanholicos* (MDI: fem. 157^r, 157^v etc.; MDII1: fem.: 11^v, 45^r; MDII2: 141^v; fem. 104^v), *melanholicesc* (MDII1: fem.: 44^r; MDII2: fem. 167^r; pl.: 104^v), *stomah* (passim).

GRUPURI CONSONANTICE

Grupul [mp] a fost păstrat în *rumpe* (MDI 63^r, 74^r, 74^v etc. (12 ocurențe); MDII1: 22^v, 23^r; MDII2: 206^r etc. (13 ocurențe)), *rumpere* (MDII1: 32^r, art. 44^v, 62^r, 269^v, pl. 38^v; MDII2: 181^v, pl. art. 62^r, 63^r, 177^r).

Grupul [sm] a evoluat la [zm]: *zmulge* (MDI 76^r), *zmulgere* (MDII2: pl. 135^v), *zmulsură* (MDI 75^v) și *zmult* (MDI fem. 75^v); sonorizarea nu este notată în *smintit* (MDI: 42^v).

În cuvinte de origine slavă, grupul [sv] a evoluat la [sf]: *sfete* (MDI: 158^v), *sfint* (MDII2: fem. 252^r), *sfînțit* (MDII2: 66^r), *sfânt* (MDII2: G. pl. 198^v), *sfârșit* (MDI: 176^r; MDII1: art. 7^v, 24^v; MDII2: 175^v, 184^r, art. 95^v, 171^r, 172^v, 173^r, 188^v), *sfârșitură* (MDI: 20^v, art. 134^r).

ADAPTAREA FONETICĂ A ÎMPRUMUTURILOR NEOLOGICE

Vocalism

Evoluția [a] aton – [ă] s-a produs în: *bărbier* (MDII2: pl. 270^r), *bărbier* (MDI art. 76^r, 79^r), *tirăni* (vb.) (MDII2: 190^v, 214^v), *tirănu* (vb.) (MDII1: 34^v).

Sucesiunile vocalice grecești [au], [eu] au fost redactate [av], [ev]: *Avgușt* (MDII2: 254^r), *avgust* (MDII1: 20^r, MDII2: 202^r), *evfrolinon* (MDI 62^r), *evpatoriu* (MDII1: 4^r; MDII2: 64^r, 231^r), *evforvion* (MDII1: 30^v), *evrisimon* (MDII1: 50^v), *evpatorin* (MDII2: 232^r, 237^r), *evropeni* (MDII2: art. 239^v), *evzomon* (MDII2: 247^v, 252^r), *evfrasia* (MDII2: 250^r), *Evghenitul* (MDI 37^v), respectiv [af], [ef]: *efpatorion* (MDII1: 30^v, 35^r, 35^v, *passim*; MDII2: 211^r), *eforbion* (MDII1: 36^v, *passim*), *pefcu* (MDI 110^v). Faptul se datorează influenței pronunției neogrecești.

Consonantism

Labiala [b] la inițială de cuvânt sau de silabă este redată prin [v] în: *amvliopie* (MDI 63^r, 63^v), *Aravia* (MDII2: 93^r, 197^r, 256^r), *aravica* (MDI: 44^v), *aravicesc* (MDII2: 67^r), *aravicește* (MDII2: 196^r, 204^v), *amvra* (MDI: 57^r, 57^v; MDII1: 41^r; MDII2: 64^v). Aceste forme reflectă influența grafiei și pronunției neogrecești.

[s] intervocalic este păstrat nesonorizat în: *filosof* (MDII2: 147^v), *iatrososof* (MDI: 63^v, 66^r, 88^r). Aceste forme reflectă grafiile din greacă.

Există consoana dentală [θ] reperată în xenisme: MDI *calaicanθ* (25^r), *liθarghie* (20^r, pl. 42^r, 43^r, 43^v), *liθargos* (43^r), *paθos* (58^v), *pireθron* (25^v), *profθaxim* (56^v), *suverθu* (44^v), *θuchididu* (46^v); MDII1: *agriolapaθu* (3^r), *archevθ* (29^r, 47^r), *calcuθa* (4^r), *cassuθa* (2^v, 4^r, 9^r, 19^v, 31^r, 36^r), *calaminθa* (4^r), *ipomalaθron* (39^r), *lapaθ* (18^v), *liθospermon* (50^r, 57^v), *maθimaticeshti* (30^r), *miacanθa* (9^v), *noθa* (5^r), *parθenion* (47^r), *struθion* (50^v), *struθiu* (19^v), *ticoliθos* (50^v), *xanaθion* (50^v), *parθenudi* (51^v), *θlaspis* (7^v), *θerm* (52^v), *θerme* (9^v, 14^v), *θermos* (9^r), *terevinθ* (33^r), *terevinθon* (43^v), *terevinθun* (46^v), *ticoliθos* (54^r), *xilopaθa* (3^r), MDII2: *alθe* (268^r), *alθea* (112^v), *archevθ* (155^v, 191^r), *arnefθ* (128^r), *arnevθ* (92^v, 191^r, 210^v), *aspaθ* (147^r), *Aθina*

(191^r), *calanθiu* (180^v), *calθi* (195^v, 196^r), *canθaridas* (64^r), *cassuθa* (237^r), *caθetir* (68^r etc., 8 ocurențe), *caθetira* (65^r), *caθetiras* (68^v), *caθetirizma* (65^r), *epiθim* (142^r), *epiθimon* (86^r, 142^r, 237^r, 242^r), *iachinθ* (71^r, 201^v), *levcanθemon* (260^v), *levcanθer* (65^v), *liθospermon* (71^r), *maθimaticesθi* (121^v), *Maθiol* (249^r, 257^v), *Miθridat* (118^v etc., 4 ocurențe), *Miθridation* (195^r etc. 8 ocurențe), *narθica* (69^v), *oxicanθa* (148^r), *oxilapaθa* (171^v), *parθenion* (79^v, 87^r), *parθenudion* (74^r), *parθenudiu* (71^v, 73^v, 75^v), *pireθron* (112^r, 113^v), *psiliθra* (181^r), *psiniθion* (249^v), *terebinθ* (77^r), *terevinθ* (77^v etc. 7 ocurențe), *ticoliθon* (71^r), *tiθimalon* (207^v, 209^v), *tracanθa* (69^v, 122^r, 175^v, 271^r), *xanθiu* (71^r), *xiniθra* (180^v), *θapsia* (249^v, 250^r, 257^r), *θeodor* (154^v), *θeodoricon* (154^v), *θericalis* (204^r, 254^v), *θerm* (102^v etc., 8 ocurențe), *θerme* (118^v), *θessalia* (86^r), *θhalis* (193^v), *θhefrastos* (25 3^r), *θheodot* (232^r), *θheombos* (192^v), *θheomistos* (198^r), *θimalos* (88^r), *θimbra* (108^r, 117^v), *θimon* (108^r, 116^v), *θimos* (76^r), *θimvra* (255^v), *θlaspis* (113^r), *θracanθa* (59^r, 61^v), *θragacanda* (59^r, 61^v), *θrimb* (86^r), *θrumbi* (65^r),

MORFOLOGIA

SUBSTANTIVUL

Declinarea

Substantivul *aramă* (MDI: 40^r etc.; MDII2: 156^r, 195^v, 210^v, 227^r) apare în text numai cu desinența *-ă*, de declinarea I, formele în *-e*, de declinarea a III-a, specifice epocii anterioare, nefiind înregistrate. De asemenea, *cenușă* (MDI: 24^v (2 ocurențe); MDII: 13^r) și *grijă* (MDI: 38^r (18 ocurențe); MDII1: 41^v, 57^r; MDII2: 129^v (12 ocurențe)) apar numai cu forme specifice declinării I, în text neîntâlnindu-se *cenușe* și *grije*, caracteristice graiului din Muntenia.

Genul

Substantivul *veac* are pluralul masculin *veaci* (MDII2: 207^v).

Rod e folosit la neutru: *rod de cucunare* (MDII2: 192^r), *roduri* (MDI: 50^v; MDII1: 45^v, MDII2: 73^r). Femininul *roadă* este utilizat cu sensul „recoltă”: *roada* (MDI: 30^r etc.; MDII1: 35^v).

Numărul

Substantivul *mână* are la plural forma *mâini* (MDI 125^v etc., 23 ocurențe; MDII1: 36^v etc., 6 ocurențe; MDII2: art. 74^v etc., 35 ocurențe), specifică ariei sudice.

La genitiv-dativ singular, substantivele care fac pluralul în *-e* au terminația *-ei* (formată din desinență și articol): *ciumei* (MDII1: 271^r; MDII2: 59^r), dar *ciumi* (MDI: 21^v), *doftoriei* (MDI 1^r; MDII1: 26^v; MDII2: 95^r), dar *doftorii* (MDII1: 1^r), *epilipsiei* (MDI: 20^r; MDII2: 267^v), dar *epilipsii* (MDI: 34^v), *paticariei* (MDII2: 271^r), *vinei* (MDI: 39^v; MDII1: 1^v; MDII2: 127^r), dar și *vinii* (MDI: 27^r), *dietei* (MDII1: 2^r; MDII2: 104^r), dar *dietii* (MDI 59^v, MDII1: 7^r). Cele cu singularul în *-ă* și pluralul în *-i* au la

G-D articulat singular terminația *-ii*: *bășicii* (MDII1: 1^r; MDII2: 65^v), *peliții* (MDI: 21^r), *ținerii* (MDI: 20^v), *umezelii* (MDI: 63^r; MDII1: 1^r; MDII2: 91^v) etc.

Avem plurale feminine în *-e* (azi în *-i*): *rane* (MDI: 22^r etc., 21 ocurențe; MDII1: 15^v, 45^v, 57^v; MDII2: 58^v etc. 27 ocurențe); reperăm însă și forme în *-i răni* (MDI: 20^r, 20^v; MDII1: 46^v). Substantivul *piatră* are la plural N-Ac. nearticulat, forma *pietri* (MDI: 58^v, 61^v etc. 7 ocurențe; MDII1: 47^r, 49^r, 53^v; MDII2: 71^r etc. pl. art. 70^v etc. 38 ocurențe), dar reperăm și forma în *-e*: *pietre* (MDI: 61^v, 104^r, 124^v, 142^r; MDII1: 52^r (însemnare pe margine).

Femininele în *-ură*, tot de declinarea I, fac pluralul în *-i* (mai vechi *-e*): *amestecături* (MDI: 101^r, 147^v; MDII1: 9^r, 30^v; MDII2: 76^r, 132^v; art. 129^r), *începături* (MDI: 48^v, 135^v), *legături* (MDI: 42^r, art. 29^r etc. 13 ocurențe; MDII2: 92^r, art. 96^r etc. 11 ocurențe) etc. la fel ca acum.

Femininele terminate în *ie* (hiat) fac G.-D. singular în *-iei*: *alifiei* (MDII2: 82^r), *andidiei* (MDI, MDII1: 2^v), *aristolohiei* (MDII2: 93^r), *cahexiei* (MDII1: 21^v), *discrasiei* (MDI: 10^v, 26^v; MDII1: 10^v, MDII2: 126^v), *doftoriei* (MDI: 1^r, 20^v; MDII1: 26^v, 39^r, 53^v; MDII2: 103^r, 116^v, 126^v, 210^r, 222^v, 233^v), *eparhiei* (MDII2: 192^v), *epilipsiei* (MDII2: 267^v), *fildeşiei* (MDII2: 243^r), *frinției* (MDII2: 238^r), *hirughiei* (MDII2: 105^r), *Iaponiei* (MDII2: 196^v), *Indiei* (MDII2: 256^r), *Italiei* (MDII2: 156^r), *jigăniei* (MDII2: 154^r), *jigăniei* (MDII2: 228^r), *Lotrighiei* (MDII2: 201^v), *materiei* (MDII2: 163^v, 182^r, 240^v), *melanholiei* (MDI: 52^v; MDII1: 37^v, 41^r, 43^v), *paticariei* (MDII2: 271^r), *podaghiei* (MDII2: 108^v), *podalghiei* (MDII2: 105^v), *podagriiei* (MDII2: 109^r), *trândăviei* (MDII1: 45^r), *vrioniei* (MDII1: 28^v, 33^v, 35^v), *sfrinției* (MDII2: 140^r), *tăriei* (MDII2: 100^r). Găsim însă și forme în *-ii*: *epilipsii* (MDI: 35^r).

Substantivul *grijă* are pluralul în *-uri*: *grijuri* (MDI: 51^r, 63^v).

Substantivul *vreme* are formele de plural feminin *vremi* (MDII2: 96^v, 184^r, 188^v, 194^r, 195^r etc.), *vremile* (MDI: 85^v; MDII2: 190^r, 203^v).

Unele substantive neutre au forme de plural atât neutre, cât și masculine: *grunji* (MDI: 112^r; MDII1: 20^r, MDII2: 63^r), cf. însă *grunjuri* (MDII1: 3^r, 15^v etc.; MDII2: 135^r, 150^v, art. 64^v, 74^r).

Observăm forma de plural neutru *folosuri* (MDI: 41^r) pentru subst. *folos*.

Cazul

D este construit și cu prepoziția *la*: *mult folos dau la ofticoși* (MDI: 115^r), *multă arsură dă la cel bolnav* (MDII2: 177^v).

Numele proprii. Numele proprii masculine au articol proclitic la genitiv și dativ: *lui Aetie* (MDI: 30^v, 32^r, 52^v, 60^v, 63^r, 63^v, 86^v, 88^r, 98^v, 109^v, 110^r, 114^r, 121^v, 124^v, 125^v; MDII1: 11^v, MDII2: 87^v), *lui Agapie* (MDII2: 126^v, 151^v, 220^r, 229^v), *lui Andromah* (MDII2: 242^r, 247^r), *lui Avva* (MDII1: 2^v, 4^r, 35^v, MDII2: 175^r), *lui Avel* (MDI: 144^v), *lui David* (MDII2: 187^v), *lui Dimocrit* (MDI: 49^r), *lui Dionis* (MDII2: 81^r), *lui Dioscorid* (MDII2: 255^r), *lui Dumnezeu* (MDI: 53^v, 54^v, 59^v, 60^r, 61^r, 62^r, 67^v, 70^r, 71^v, 82^r, 88^v, 90^v, 92^v, 97^v, 98^v, 98^r, 109^v, 102^r, 103^r, 106^r, 108^v, 110^v, 112^r, 116^r, 120^v, 130^v, 140^v, 144^v, 151^v, 153^r, 155^r, 155^v; MDII1: 36^r, 44^r, 56^v; MDII2: 76^r, 96^r, 117^r, 117^v, 118^v, 134^r, 135^v, 139^r, 189^v, 190^r, 203^v, 212^r, 237^v, 247^v, 252^r, 253^r), *lui Eginet* (MDII2: 71^r, 106^r), *lui Etmüller* (MDII1: 2^v; MDII2: 181^v), *lui Franghisc Pariz Papai* (MDI: 107^v, 128^v; MDII1: 54^v; MDII2: 105^v, 114^v, 151^v, 210^v), *lui Hartman*

(MDII2: 235^v), *lui Filon* (MDIII1: 2^v), *lui Galinos* 10^v, 131^v, 132^r, 136^v, 140^r; MDII2: 101^r, 169^r, 172^v, 175^v, 176^v, 188^v, 207^r), *lui Hristos* (MDII2: 101^r), *lui Ipocratu* (MDI: 27^r, 114^r, 125^v; MDII1: 24^v), *lui Iracilie* (MDI: 34^v), *lui Licurg* (MDII2: 193^v), *lui Maθiol* (MDII2: 249^r, 254^v), *lui Martianu* (MDII2: 112^r), *lui Mercurie* (MDII2: 93^v), *lui Miθridat* (MDIII1: 28^v; MDII2: 118^r, 154^v), *lui Parachels* (MDII2: 231^v), *lui Pavel* (MDI: 58^v, 110^r, 133^v, 156^v, *Pavlu* (MDI: 26^r, 44^v, 71^r, 98^v; MDIII1: 18^r; MDII2: 88^v, 114^v, 133^r, 140^r, 255^r), *lui Proclu* (MDII2: 114^r), *lui Ruf* (MDII2: 195^v), *lui Riverie* (MDI: 123^r), *lui Rumel* (MDII2: 105^v), *lui Solomon* (MDII2: 123^v), *lui sultan Suliman* (MDII2: 177^v), *lui Tatin* (MDIII1: 42^v, 43^r; MDII2: 87^v, 113^v, 118^v, 132^v, 147^r, 149^r, 219^r, 247^r, 257^r), *lui Timeu* (MDII2: 64^r), *lui Ţeodor* (MDII2: 154^v, 165^v), *lui Ţuchididu* (MDI: 46^v).

Întâlnim și forme cu articole enclitice: *unsoarea Agripei* (MDIII1: 33^v).

ARTICOLUL

Articolul hotărât -l este uneori omis la substantivele masculine și neutre (MDI: *începe a le veni firea după obiceiu* fâmeiesc (36^r); MDII2: *precum iaste obiceaiu a să tămădui și celelalte rane* (222^v)).

La nominativ-acuzativ, substantivele proprii masculine primesc uneori articol enclitic: *Eghinitul* (MDI: *Eginitu*: 44^v, 138^r; MDIII1: 18^r, 54^r, 57^r; MDII2: 95^v, 133^r, 135^v, 138^r etc. (11 ocurențe)).

Numele topice sunt articulate (MDII2: *Parişul, cetatea cea mare a franţezilor* (188^r)).

Articolul posesiv-genitival are forme variabile, la fel ca în graiurile sudice (MDIII1: *degetul cel mare al piciorului* (31^v), MDII2: *semn al nelesnirii udului* (75^r), (MDI: *la orice slăbiciune a stomahului* (123^r); MDIII1: *cartea a cincea a Meşteşugului* (1^r), MDII2: *dreagerea cea multă a bucatelor* (58^r); *trei împăraţi ai Ţării Nemţeşti* (MDI 123^v; MDII2: *cei aleşi doctori dascali ai vremii* (202^v)), *slăbiciuni ale stomahului* (MDI 123^v; MDII2: *părţile cele alese ale trupului* (203^r)).

Întâlnim dezacorduri (MDI: *al treia fel* (40^v); *patima melanholiei să naşte mai vârtos din zemuri melanholicose care coprinde mintea omului* (49^r); *pricina ... al stricării lui* (157^r), *Drept aceea amestecă laptele cu al pătrălea parte de apă* (144^r)).

De asemenea, găsim folosirea redundantă: *face întâi dezlegare aburilor și a umezelii* (MDIII1: 1^v).

Articolul demonstrativ-adjectival prezintă la masculin singular forma *cel*: *somnul cel mai nainte cunosător* (MDI: 24^r), *sângele cel clocotitor* (MDI: 25^r), *apucă pre cel bolnav* (MDIII1: 1^v), *zaharul cel rozat* (MDIII1: 2^v) etc., *omul cel otrăvit* (MDII2: 244^r), *tiriacul cel ales* (MDII2: 247^r).

Întâlnim un caz de folosire redundantă (MDI: *și unt de migdale cel dulce să ungi* (26^v)).

La feminin plural apare atât forma *cele* (MDI: *bucate de cele multe* (27^r); MDIII1: *părţile lui cele gârbovicioase* (5^v); MDII2: *cele mai multe doici* (277^v)), cât și forma *ceale* (MDI: *ceale stifoase* (133^v); MDIII1: *băuturile ceale răcoritoare* (6^r) etc. MDII2: *umădăturile ceale iuţi* (58^r)).

La G. forma de masculin apare uneori cu dezacord (MDI: *trupul bolnavului cel slab și uscat* (115^r), *din prisoseala veninului cel negru* (116^r), *multa băutură a vinului cel vechiu* (135^v), MDII2: *amorfirea locului cel cu peri* (153^v).

MDI: *A doftorului celui arăpescu Vazu* (27^r), *măduha osului celui după spate de tot* (38^v), MDII1: *alte semne ale veninului celui negru* (11^r) MDII2: *boale ale mădulariului celui născătoriu* (80^r).

La genul feminin, forma de G. este cea etimologică *cei* (*ecce + illae*): (MDI: *a colicii cei cumplite* (137^v), *oprirea scărării cei uscate* (142^r); MDII1: *zeama buruienii cei fâmeiești* (9^r), *puterii cei trăgătoare* (11^v); MDII2: *închiderea treacerii ei cei de mai jos* (72^r), *puterii cei țitoare* (78^v)).

ADJECTIVUL

Adjectivul *nou* are femininul *noauă* (MDI: *cărămidă noauă* (24^v); MDII1: *oală noauă* (9^r)) și masculinul plural *noi* (MDI: *unii din cei mai noi* (115^v); MDII2: *de cei noi ... doftori* (101^r)).

Gradele de comparație. Complementul comparativului este introdus prin adverbul *decât/decātu* (MDI: *mai rău decât toate* (28^r), MDII1: *să face mai sâlnecă decât încuierea* (8^r), MDII2: *mai mare primejdie decât toate* (63^r)).

Adjective substantivizate (v. mai jos capitolul *Derivarea*).

PRONUMELE

Pronumele personal

Pronumele personal *însu/însa* apare în construcții prepoziționale: *dintr-însa* (MDI: *să bea dintr-însa* (152^r); MDII1: *muind într-însa pânză* (4^r)), *dintr-însele* (MDI: *câte dintr-însele sunt cu flegmă* (130^v); MDII1: *ceale ce să gătescu dintr-însele* (57^r); MDII2: *și untul făcut cel dintr-însele* (73^r)), *dintr-însul* (MDI: *care ies dintr-însul* (143^v); MDII1: *să bea dintr-însul* (53^v); MDII2: *dintr-însul făcut electuarion* (64^r)), *într-însa* (MDI: *udând într-însa puțintică cârpă* (116^v); MDII1: *să moi într-însa dafn* (55^r), *topeaște într-însa* (53^r); MDII2: *într-însa să puie tigve* (276^v) etc.), *într-însele* (MDI: *zeamă fiartă dintr-însele* (86^r); MDII1: *să stea într-însele câțva ceas* (34^v); MDII2: *să moi într-însele bureate* (92^v)), *într-însul* (MDI: *le suga într-însul* (85^r); MDII1: *moaie într-însul un bureate* (33^v); MDII2: *picând într-însul câteva picături* (95^r)), *într-înșii* (MDI: *înmulțindu-se într-înșii aceste jigării* (154^r)).

Compușii lui *însu, însa*, adică *dânsul, dânsa*, au frecvență mai mare în text: *dânsa* (MDI: 72^r etc. (19 ocurențe); MDII1: 46^r etc. (8 ocurențe); MDII2: 78^v etc. (31 ocurențe)), *dânsul* (MDI: (20 ocurențe); MDII1: (4 ocurențe), *dânșii* (MDI: 39^r etc. (18 ocurențe); MDII2: 101^r etc. (6 ocurențe)), *dânsele* (MDII1: 13^v etc. (13 ocurențe); MDII2: 70^v etc. (11 ocurențe)).

Pronumele *ea, el*. Iată frecvența în cifre: *ea* (MDI (12 ocurențe); MDII1 (1 ocurență); MDII2 (2 ocurențe)); *el* (MDI (9 ocurențe); MDII1 (3 ocurențe), MDII2 (15 ocurențe)).

Pronumele de întărire

Adjectivul singular masculin este folosit pentru feminin: *însuși* (MDI: *sau de chimen ori însuși ruta* (152^v)).

Găsim forme variabile ca gen, dar invariabile ca număr: *înșiși* funcționează ca m. sg.: *ca niște vătămători ce sânt spurcă și înșiși văzduhul* (MDII2: 203^v); *însuși* m. pl. (absent în MDI, MDII1 și MDII2), cf. însă la feminin: *să bea ... însuși ruta* (MDI: 152^v); *însăși* (absent în MDI; MDII1: *Iar mai de multe ori umflătura aceea nu să întâmplă atâta la acesta însăși splina* (10^v), absent în MDII2).

Valoare de pronume de întărire (adjectiv pronominal) are și *singur/sângur*: *și să meastece în gură frunze de rută împreună cu unt de vacă proaspăt sau măcar singur untul de vacă* (MDII2: 244^v), *încă arătat și fără supărare tămăduiesc încuierea sângure aceste doftorii* (MDII: 19^v).

Pronumele reflexiv

Pronumele reflexiv are la Ac. atât forma accentuată *sine* (MDI: *să-l ajute cu leacurile potrivite chiar dacă el pe sine și interesul lui îl nesocotește* (7^v); MDII1: *Această boală singură să arată pre sine* (49^v); MDII2: *această buruiiană după Dumnezeu să împuternicesc pre sine împotriva otrăvii* (196^v), 5 ocurențe), cât și forma amplificată cu *-și*: *sineși* (absentă în MDI și MDII1; MDII2: *să bea din apele ceale fierbinți de sineși* (58^v)).

Pronumele demonstrativ

Pronumele demonstrativ de apropiere are în majoritatea cazurilor particula inițială *a-*:

– *acesta* (MDI: *udă cu acesta cărămidă* (24^v); MDII1: *și cu acesta unge pă dinafară* (34^v), *că acesta trage vântul* (34^v), etc; MDII2: *care și acesta mai mult să vestească* (196^v), *acesta să aduc la Anglittera curățit* (196^v), *aceasta* (MDI: *iar de nu poate suferi aceasta bolnavul* (27^v); MDII1: *să ia dar dintr-aceasta atâta* (34^v); MDII2: *însă ia aminte aceasta cu den-adinsul* (60^v)).

– *acestea* (MDI: *Fieștecare dintr-acestea* (64^v)).

– *aceștia* (MDI: *Aceștia iaste slăbiciunea* (32^v); MDII1: *semnile boalii aceștia sânt aceste* (1^v); MDII2: *Pentru doftoria patimii aceștia* (60^v)). Formele cu afereza lui *a-* se întâlnesc mai rar: *aceastea* (MDI: *Dintr-aceastea să pici* (100^v); MDII1: *Dintr-aceastea să pici* (18^v) etc. (79 ocurențe); MDII2: *însă toate aceastea fierte* (58^v) etc. (79 ocurențe) etc.)).

Întâlnim de asemenea formele cu *-și*:

– *acestași/acestași* (MDI: *o singură ocurență: bine este în acestași chip a-l afuma* (145^v)).

Situația este similară și în cazul **adjectivelor pronominale demonstrative**:

– *aceasta* (MDI: *Și aceasta să numește* (24^v) etc. (622 ocurențe); MDII2: *însă ia aminte aceasta cu den-adinsul* (60^v) etc. (720 ocurențe); *acest/aceste* (MDI: *după aceste deșărtări* (32^v); MDII1: *mai arătate toate aceste întâmplătoare urmări* (48^v); MDII2: *să bea și băuturile când să vor întâmpla ... aceste feluri de boale* (147^v)).

Pronumele demonstrativ de depărtare

– *acela* (MDI: și cu *acela* pospăiește trântii cei sparți (159^v); MDII1: să fiarbă nard mult... și *acela* să bea (30^v); MDII2: și *acela* apucă de pretutindenea toate părțile ei (68^v); *aceea* (MDI: și fierbe într-*aceea* foi de tei; MDII1: și *aceea* ce să cheamă *ticoliθos* (54^v); MDII1: fiindcă stă *aceea* drept etc. (36 ocurențe), MDII2: în apa *aceea* să ameastece (168^v))

Formele cu afereza lui *a-* se întâlnesc rar: *ceaia* (formă absentă în MDI și MDII1; MDII2: Bună ar fi *ceaia* ce să zice rob (204^v)), *ceaia* ce să numește broască (213^v); *ceea* (MDI: la apă de *ceea* care lucrează fierarii (159^v); *ceale* (MDI: *ceale* asemenea ca *acestea* (138^v); MDII1: *aceasta* să face leasne cu *ceale* ce să zic săculeațe (52^v); MDII2: mai vârtos la *ceale* ce să zic negăurite (116^{r-v})).

În cadrul aceleiași serii pronominale mai găsim forme ca: *ceialaltă* (MDI: și cu *ceialaltă* care iaste trasă de la subșiori (51^v), MDII1: ca cum l-ar încinge de la o parte până la *ceialaltă* (37^v); MDII2: de nu va putea să nădușască cu una să cearce cu *ceialaltă* (197^v). (MDII1: una are vedere vie și înflorită, iar *ceialaltă* gălbenușoasă și veștejită (25^v) etc. (4 ocurențe))

Situația este similară și în cazul *adjectivelor pronominale*:

– *aceea* (MDI: atunci *aceea* durere mai adevărat să numește chin al stomahului (135^v); MDII1: face trebuință ca *acrimea aceea* să să îndrepteze (43^v); formă absentă în MDII2)

– *acela* (MDII1: foarte bun iaste plastrul *acela* (33^v); MDII2: pe fieștecare lună sângele *acela* din trupul fâmeii (115^v)).

– *ceialaltă* (MDI: și din *ceialaltă* parte a trupului (71^v); MDII2: Iar pre *ceialaltă* dietă a hranei lui să o păzească precum am arătat (68^v) etc. (8 ocurențe)).

Adjectivele pronominale demonstrative au particula deictică *-a* atunci când vin după substantiv:

– *acesta* (MDI: pentru *aceea* bolnavul *acesta* să petreacă în aer răcoros (27^v); MDII1: lucrul *acesta* iaste păzit (31^v); MDII2: cărbunele *acesta* obicinuiaste de multe ori a să întoarce (201^v)).

– *acestea* (MDI: că prafurile *acestea* ajută foarte bine (31^v); MDII1: rățetile *acestea* sânt prea cercate (35^v); MDII2: care nu suferă lângă *acestea* toate (101^v)).

Găsim G exprimat fără articolul genitival: *Dar pricini mai adevărate acestora durere cumplită, priveghere* (MDI: 121^v)

La G-D se conservă încă formele vechi *aceii* (formă absentă în MDI și MDII1; MDII2: să-l ungă pe deasupra *aceii* părți cu unsoarea (234^v)), *aceștii* (MDI: din ce pricină s-ar întâmpla *această* boală a *aceștii* patimi (161^v)).

Întâlnim forma refăcută *acestei* doar în MDI: *pricina cea lucrătoare acestei patimi* (35^v), formă absentă în MDII1 și MDII2.

Adjectivul pronominal demonstrativ de apropiere la m. sg. și pl. este întărit de particula *-și*: *acestași* (MDI: într-*acestași* chip (145^v)), formă absentă în MDII1 și MDII2.

Pronumele relativ

Care prezintă forme variabile în funcție de gen, număr și caz: *care* (uneori pt. plural): MDI: iar de sânt mai iuși *acelea care* scoate apă pă dedesupt (134^v), bucate împotriva *care* nascu zeurile cele veninoase (134^v), bucate *care* au rămas în stomah

(133^v); MDII1: *stricăciunea splinei care iaste un vasu de trebuință* (37^r), *să sfātuim și a treia care să zice ipohondriac* (37^r), MDII2: *pățimește în locul în care lăcuiaște și vreama anului* (134^{v-r}); *carea* (MDI: *setea fără măsură carea după cum hotărăște Galinos* (134^v), *ori fă săculețul într-alt chip carea precum arătarăm înapoi* (141^r), *băutura întâmpină și profaxeste stomahul, carea de va fi nealcătuită* (136^r), MDII2: *partea cea născătoare, carea fiind adunată* (134^{v-r}); *carele* (MDI: *cele ce dășartă capul... carele le pun la nas* (30^r), *iaste tot lucru carele sau cu una sau cu alta mijlocire aprinde ... creierii* (40^v), *cele două mari vine carele împreună aduce* (49^r), și *conăcescu la această părticică moale carele le priimește* (85^r); MDII1: *filosofu carele au lăsat scris în cartea de doftorie a lui* (32^r), *idropicire... carele să face din vântul ce să adună* (32^v), *carele pornesc și nădușala și udul* (29^r), MDII2: *pre carele toate seamnele îl arată sânger* (204^r), *boalele trupului omenesc, carele fiind și acestea multe și usebite* (206^r).

Relativul *ce* apare mai des decât *care*, desemnând atât ființe, cât și lucruri (MDI: *pentru a cunoaște pruncul ce să naște de iaste sănătos sau nu* (22^v), *boala ce să numește caros* (45^r), *altele ce sânt groase* (47^r); MDII1: *locurile ce am zis mai sus* (22^r) etc., *nu simtu bucata ce mănâncă* (22^v), etc.; MDII2: *feliul idropicii ce să cheamă aschit* (93^r), *să-l pui la șalele celui ce pătimește* (92^v)).

Pronumele relativ compus *cel ce* prezintă la G.-D. și forme amplificate cu *a* deictic în MDI: *Iar pentru băutura celora ce să supără de dâșii* (156^v), cf. MDI cu *silă mare de glasul celor ce sânt pân prejurul lor* (43^v), MDII1: *care să aseamănă la firea celor ce să zic alcalii* (26^r), MDII2: *Boală a celor ce curvesc* (236^r).

D pronumelui relativ compus *cel ce*, la masculin plural este redat printr-o construcție cu prepoziție: MDII2: *Și dar cătră cei ce privesc, să arată moale carchimul* (221^r); cf. însă: MDI *aceste semne urmează celor ce pătimescu* (47^v).

Pronumele nehotărât

– *altul/altele* (MDI: *la simțire slujăscu altele* (33^r); MDII2: *și să lipeaște prin împreunare de la unul la altul* (235^v)), adj. nehot.: *iaste tot lucru carele sau cu una sau cu alta mijlocire aprinde și arde creierii* (MDI: 40^v).

Pronumele *alt, alta* este utilizat cu valoare neutră, cu sensul „altceva” (MDII1: *nu ajutorează alt mai bine decât lăsarea sângelui* (18^r); MDII2: *și să puie alt atâta vin* (149^v)). Acesta îi precede uneori pronumelui negativ (MDI: *alt nimic nu iaste fără numai o pogorâre* (55^r); MDII1: *nu iaste alt nimic decât sare* (45^r); MDII2: *care nu sânt alt nimic decât o ieșire* (200^r)).

– *altceva* (MDI: 24 ocurențe; MDII1: 1 ocurență; MDII2: 13 ocurențe).

– *cineva* (MDI: 67 ocurențe; MDII1: 7 ocurențe; MDII2: 63 ocurențe)/*cinevaș*: (MDI: (2 ocurențe) (*când va socoti cinevaș că acest urlet ... i să trage dinduhul vânturos* (41^r)).

– *ceva/cevași* (MDI: *ceva: sau ceva rău poate* (25^r) etc. 34 ocurențe; MDII1: *Iar pentru doftorie să ia în gură ceva comfeta* (2^v) etc. 21 ocurențe; MDII2: *nici să mănânce ceva crud* (58^r) etc. 62 ocurențe).

– *câtva* (MDI: *dată în undă în câtva ceas* (45^v); MDII1: *să stea într-însele câtva ceas* (34^v), *ca uneori după câtăva vreamă să ia bolnavul vreo doftorie* (52^v) etc. 20 ocurențe; MDII2: *și moaie într-înșul câtva bureate* (272^r) etc. 36 ocurențe)).

- *cutare* (MDI: 1 ocurență (*când are vreme cutare și când n-are* (148^v)).
- *fiecare/fiteșcare/fieștecare* (MDI *fiteșcare*: 4 ocurențe, *fieștecare*: 10 ocurențe; MDII1: *fiecare*: 1 ocurență; MDII2: *fieștecare*: 143 ocurențe).
- *oricare* (MDI: 3 ocurențe; MDII1: 3 ocurențe; MDII2: 14 ocurențe).
- *oricine* (MDII1: 1 ocurență; MDII2: 4 ocurențe).
- *orice/oarece* (MDI: *orice*: 102 ocurențe; MDII1: *orice*: 10 ocurențe /*oarece*: 7 ocurențe; MDII2: *orice*: 49 ocurențe/*oarece*: 8 ocurențe (*pentru care am scris puține oarece la sfârșitul capului dintâi al cărții* (116^v)).
- *oarecare/oareșcare* (MDI: *oarecare*: 6 ocurențe/*oareșcare*: 2 ocurențe; MDII1: *oarecare*: 37 ocurențe; MDII2: *oarecare*: 133 ocurențe).

– *unul* – forma refăcută *unele* este majoritară în MD (MDI: *care unele s-au scris la cei cu junghiu* (111^v), iar *când pentru volburarea ori îngrădirea vreo altii mădulări să va întâmpla nepoftă* (126^v); MDII1: *Unele mai mici și altele mai mari* (49^v), MDII2: *căci unele ca acestea cu uscăciunea lor mistuiesc puroile* (234^v)).

La G.-D. pl. întâlnim *uniia* în MDII2: *deci cătră doftoria uniia ca aceștia* (251^v), dar mai ales *unora*: MDI: *unora le pică din nas* (43^v); MDII1: *unora ca acestora le iaste și gura puturoasă* (11^v), MDII2: *asemenea unora ca acestora* (116^v), iar la singular *unii* (*Ori să spintece pântecile unii rațe și să-l puie dasupra* (MDI: 141^v), *fiteșcare dintr-acestea iaste pricina unii alteia* (122^v), *rădăcina unii ierbi ce să cheamă acoronu și buruiana șarpelui* (MDII1: 8^v)).

– *vreunul/vreuna* (MDI: *precum ziserăm cu mare luare aminte ... vreunui fălcer învățatu* (161^v), *sângele vreunii vite* (159^v); MDII1: *făcându-să umflătură în vreun drobu ales, adevă în ficatu sau în splină* (32^v); MDII2: *să o bage în zeama vreunii bucate* (272^v)).

Se întâlnesc adjectivele pronominale nehotărâte: *câtva* (MDI: *dată în undă în câtva ceas* (45^v); MDII1: *câtva spirt de țiperig* (46^v); MDII2: *vărsând deasupra și câtva untul de lemn* (61^v); *oareșcare* (MDI: *Să afle și alte oareșcare unturi bune la spițarie* (121^v)); *vreun/vreo*: *să zice când vreun bolnav își va pierde ținerea de minte* (MDI: 46^v); *să sparge vreo vână a lor sau pentru că coace arsura părții... sau pentru umădăturile ceale iuți* (MDII2: 58^v). Remarcăm forma cu inversiune fonetică: *vol* pentru *vreo*: *Să iasă pă vol crăpătură strâmtă* (MDI: 69^v).

Adjectivul pronominal nehotărât *tot/toată* intervine în structura G, la fel ca în epoca anterioară (MDI: *patimă de tot trupului* (50^v); MDII1: *vinele a totu trupul* (11^v), *care au melanholia din împreunata patimă a tot trupului* (50^v), *pricina de obște a toată idropicia* (22^v), *însușirea a toată ființa lui* (4^v), *semne de obște a toată idropica* (23^v); MDII2: *prisosirea sângelui a tot trupul* (61^v), *când va stăpâni ciurma a tot norodul* (186^v), *rușire a tot trupul* (259^v), *ca o adunare pre scurt a toată doftoria* (242^v), *pearderea a toată patima* (260^v)), ca și *a toate* (MDII2: *ziditoriului a toate Dumnezeu* (205^v)).

Adjectivul pronominal nehotărât *tot* cu sensul de *orice* (MDI: *să să ferească de toată gâlceava și turburarea minții* (31^v)).

Adjectivul pronominal nehotărât *tot* are sensul de *fiecare* (MDI: *cu aceasta toată starea lui o preface la mai bine* (57^v); MDII1: *toată stare trupului se face mai trândavă* (20^v); MDII2: *Dar obștit la toată sughițarea ca să contenească* (130^v)).

Însoțite de *măcar*, *cine*, *care* și *ce* au valoare de pronume și adjective nehotărâte (MDI: *cu ochii o vede măcar cine uitându-să înlăuntru în gură* (88^r), MDII2: *care măcar cine poate să-l facă și să-l bată* (221^r)); *măcar care vei afla dintre acestea* (MDI: 72^v) și (MDI: *în scurtu cu un cuvântu măcar ce parte va amorți ...* (33^v)).

Pronumele negativ

- *nimeni*: *astăzi nimeni nu este chiar și pe de-a întregul* (MDI: 13^r);
- *nimic*: *căci acest bolnav din sineși nu scoate nimic afară* (MDI: 43^r);
- *niciuna*: *de nu să va întâmpla niciuna dintre acestea lucrări* (50^v); MDII1: *de nu să va întâmpla niciuna dintru acestea* (11^v);

Pronumele negative apare și cu forma deictică:

- *nimica* doar în MDI: *nu-l oprește nimica când au liniște* (32^r); *nu scot nimica fără numai prea puțin sânge* (157^r).

- *nimenea* (MDI: *nimenea nu se apucă* (89^r)).

Întâlnim și adjective pronominale:

- *niciun/nicio* (MDI: *nu-i va vătăma niciun feliu de otravă* (262^r)); (MDI: *o priimește fără nicio discolie înlăuntru stomahul* (136^r) etc. (35 ocurențe); MDII1: *și curăță fără nicio mâncătură* (7^r) etc. (10 ocurențe); MDII2: *însă fără nicio poftă de mâncare* (81^r)).

NUMERALUL

Numeralele cardinale propriu-zise sunt cel mai adesea redată și prin slove-cifre. Întâlnim și formele: *noauă* (MDII2: *noauă ori* (116^v, 122^r)); *doauă* (MDI: 44^v; MDII1: 24^r).

La numerele ordinale întâlnim forme nearticulate (MDII2: *a doauă scriere* (62^r)).

Numeralul ordinal *întâi* se acordă după gen (MDI: *întâia patimă* (43^r); MDII1: *Cartea Întâi*; MDII2: *întâia doftorie* (68^v)), cât și în forme compuse: *dintâi* (MDI: *cel mai dintâi doftor* (54^v); MDII1: *capul cel zis al părții dintâi* (37^r); MDII2: *bucata dintâi ce au mâncat* (70^r)); *dintâiu* (MDI: *capul cel dintâiu* (132^v); MDII1: *dobândește dureri mai tari decâtu ceale dintâiu* (24^r); MDII2: *neputința ceii dintâiu mistui* (77^r)), cu valori adjectivale și adverbiale.

Articolul hotărât însoțește atât numerele simple (MDI: *al doilea fel când iese sânge* (147^r), *cu al patrulea parte de apă* (144^r); MDII1: *al doilea chip* (21^v); MDII2: *cuvântul al cincilea* (114^v)), (MDII1: *a patra parte de apă să fiarbă* (35^v); MDII2: *alteori într-a șaptea* (261^r), *într-a patra carte* (70^r) cât și pe cele compuse (MDII2: *al patrusprezecelea an* (115^r)).

Am observat și forme neacordate ale articolului posesiv-genitival *a* (MDI: *precum arătarăm la a treia și la a cincea cap la a treia carte a noastră* (157^r)).

Am întâlnit numere colective: *câteștrele*: *căci atunci câteștrele simțirile împreună să vatămă și pătimescu* (MDI: 40^v).

Se remarcă numeralul adverbial *adoora*: *și iar le mai dă undă adoora* (MDI: 91^v).

VERBUL

Conjugarea

Unele verbe se încadrează în alte conjugări decât în limba actuală. Astfel, *a adăuga* prezintă forma de infinitiv *adaoge* (să *adaoge* (MDI: 152^r); imperativ, *adauge* (MDII1: 37^v); MDII2: să *adaoge* (130^r)). Apare, de asemenea, forma veche *a cure*, cu *e* velarizat ca urmare a rostirii dure a consoanei *r*, *cură: pre cei ce le cură sângele* (MDI: 118^v); întâlnim totuși infinitivul lung substantivizat: *curgere* (MDI: 156^v; MDII1: 39^r; MDII2: 134^v).

Verbele *a rămâne* și *a fine* sunt folosite la conjugarea a II-a: *ține* (MDI: 26^v); *rămânea* (MDI: 26^r; MDII1: 3^r; MDII2: 179^v); .

Oscilații între conjugarea I și a IV-a se înregistrează la:

adeveri

– conjug. I: *adeverează* (MDI: 127^r; MDII1: 29^v; MDII2: 259^v) – *adevărat* (participiul verbului *a adevăra*) (MDI: 60^v; MDII1: 45^v; MDII2: 259^v);

– conjug. a IV-a: *adeverește* (MDI: 128^r); *adeverit* (MDII1: 27^r; MDII2: 222^v).

Tot în conjugarea a IV-a sunt încadrate următoarele verbe care acum aparțin conjugării I: *curăți* (MDI: 28^r; MDII1: 3^r, MDII2: 59^r); *curățesc* (MDII: 234^v); *curățitoare* (MDI: 79^v; MDII1: 19^v).

Diateza

Formele reflexive din româna contemporană ale unor verbe sunt redată prin diateza activă și invers: *însă deaca după înțarcare va bolnăvi, iarăș trebuie să-i dăm lapte* (MDII: 278^r).

De cele mai multe ori reflexivele au valoare pasivă (MDI: *Căci cei cu liibarghia când să întreabă răspundu* (44^v), *spre partea care iaste umflătura pentru pricină ce s-au scris aiurea* (71^v); și *câte s-au scrisu în capul dinapoi* (MDII1: 6^v); *ado-i pre ceale ce s-au zis ajutorințe de locuri* (MDII2: 60^v)).

Moduri și timpuri

Indicativ și conjunctiv prezent. Verbul *a slobozi* la persoana a III-a plural prezintă forme fără sufixul verbal *-esc*, la persoana a III-a singular (MDI: *să sloboază sânge la fluierul piciorului* (87^r); MDII2: *ca să sloboază afară udul* (74^v)).

A lucra și *a adeveri* sunt înregistrate cu sufixul *-ez*: *adeverează* (MDI: 127^r; MDII1: *o adeverează umflăturile* (26^r); MDII2: *care să adevereză* (288^v)), *lucrează* (MDI: 131^v; MDII1: *cât lucrează aceste buruieni* (26^r); MDII2: *lucrează cu mijloace* (189^v)), în timp ce *a defăima* apare în forma *defaimă* (MDI: *Galinos ... o defaimă* (89^v)).

Sufixul verbal *-esc* este consemnat în paradigma verbelor *a curăți* și *a miroși*: *curățescu* (MDII2: *curățesc* (234^v), *miroseaște* (MDII1: 41^r), *să mirosească* (MDII2: 246^v), *mirosescu* (MDI: 121^v). Cf. MDII2: *să le miroase* (132^v)). De reținut și forma *istoresc* (MDII2: *care toate pre larg le istoresc* (243^r)).

Iotacizarea verbelor în *-d*, *-t* sau *-n* de conjugările a II-a, a III-a și a IV-a este un fenomen încă bine reprezentat: *să puie* (MDI: 122^v; MDII1: 42^t; MDII2: 246^f), *să rămâie* (MDII1: 43^v), *să nu rămâie* (MDII2: 160^v), *să scază* (MDI: 140^v; MDII2: 153^v), *să șază* (MDI: 158^t; MDII1: *să nu șază jos* (152^v)), *să vază* (MDI: 85^t) etc.

Verbul *a vrea* auxiliar are la persoana a III-a singular forma *va*: *care va să zică* (MDI: *va să zică grecește* (127^v); MDII1: *când va să-și facă treaba lui să nu șază jos* (152^v)).

Imperfectul indicativului. Remarcăm formarea imperfectului direct de la forma infinitivului scurt la conjug. IV: *și așa pre ascuns îi omorâia* (MDII: 192^v)

La persoana a III-a plural a verbului *a fi* apare rareori forma veche, cu desinența *-a*: *era* (MDII2: *altele era întâi stearpe* (153^t) etc.).

Perfectul compus. La persoana a III-a singular, auxiliarul are întotdeauna forma *au* (MDII1: *au arătat de multe ori și învățatu* (31^v), *ungurul ce au fost doftor și filosofu* (32^t); MDII2: *au durut pre cineva mațul de-a dreapta* (98^t), *durearea ... au obicinuit să apuce pre om* (100^v)).

Viitorul. Am întâlnit și o formă alcătuită din auxiliarul *a vrea* și conjunctivul prezent al verbului respectiv: *va* (MDI: *pre care va să-l coprinză guturaiul* (56^t), *aceea ce va să să-ntâmple* (56^v); MDII1: *va să vie să-l cuprinză* (25^t)); *vor* (MDI: *carii vor să cază la această boală* (48^v), *spun ... cele ce vor să fie* (50^t)).

Cu valoare de viitor apare și o construcție cu gerunziul (MDII1: *ficatul să să fi arzând singur* (5^v)).

Prezumtivul a fost întâlnit mai ales cu forme de viitor anterior perfect: *să va fi* (MDI: *de să va fi închis pânțele lui* (41^v); MDII1: *de să va fi făcutu idropica* (35^v), *de să va fi născut ... piatra* (49^v); MDII2: *deaca rana să va fi făcut* (68^v), *de nu să va fi lipit* (70^v)); *să vor fi* (MDI: *de să vor fi tras cu ajutorințele* (142^v), *când zemuri să vor fi opritu* (151^v); MDII2: *niscareva puroi ce vor pogorî din rănichi* (72^t), *din nădușală să vor fi făcut ranele* (89^v)).

Imperativ

ude-i pielea capului (MDI 27^v).

ado-i pre ceale ce s-au zis ajutorințe (MDII2: 60^t).

Conjunctiv. În anumite contexte în loc de **conjunctiv prezent** întâlnim infinitivul: *face a și iase afară piatrile* (MDII: 52^t).

Conjunctivul perfect. Auxiliarul pentru persoana a III-a singular este întotdeauna *a fi* (MDI: *să fi înghițit un șarpe* (52^v); *apă reace care să fi băutu multă* (24^t), *întru care să fi stins oțel aprins* (30^t); MDII2: *întru care să fi stins ... fier* (66^v)).

Gerunziu. Fenomenul iotacizării verbelor cu radicalul în *-n* este bogat ilustrat și la acest mod, ca și la indicativ-conjunctiv prezent: *puind* (MDI: *puindu-i la șăzut săpun* (43^t); MDII1: *puindu-le toate de o parte* (27^v); MDII2: *puind înlăuntru și un grăunte de camfur* (107^v)); cf. *rămânând* (MDI: 44^v; MDII1: 49^v), *rămânând* (MDII2: (113^v)).

Participiul. Verbul *a sta* are numai forma reduplicată *stătut* (MDI *de au stătut împrejurul gătlejului* (92^v) 12 ocurențe); MDII2: *au stătut mult ceas bolnavul* (72^t) (6 ocurențe)). În cazul lui *a zmulge* formele participiale sunt *zmultă(e)*: (MDI *cârpă zmultă* (75^v)); cf. *smuls(ă)*: (MDI *pânză smulsă* (65^t)).

Supinul apare frecvent în construcții care le dublează pe cele cu infinitivul: *de crezut* (MDI: și în scurtu nu e *de crezut* la lungimea lor ce să află (152^v); MDII2: *iaste de crezut* că pătimește împreună (99^v), *că iaste de crezut* cum când cineva care voiaște răul altuia îl vatămă (265^v); cf. *iaste a* (MDI: tămăduirea ... *iaste a* să feri de a trece (26^v), mai bine *iaste a-l* curăți (31^v), mai bine *iaste a* le fierbe (159^v); MDII2: *iaste a* ieși dințele (269^v), cf. MDII2: tămăduirea aceștii cu anevoie *dă tămăduire* patimă (161^v).

ADVERBUL

Adverbele cu particula deictică **-a** sunt puțin numeroase, fiind concurate de formele mai noi: **aicea** (MDI: 2 ocurențe: *Aicea iaste bună și deșărtarea care să face cu nădușală* (52^v), *că aicea e bine și folosește...* (55^v); MDII1: 12 ocurențe: *că aicea toate să fie mai puternice, și să să amestice* (15^v); MDII2: 12 ocurențe: *Aicea trebuiaște să stâmpărăm iuțimea udului* (75^v); **aici** (MDI 85 ocurențe: *bine iaste aici să ungi nările bolnavului* (25^v); MDII1: 13 ocurențe: *mai bine folosește aici slobozirea vinei* (2^v); MDII2: 97 ocurențe: *Însă aici chibzuim cu adevărat pentru spargerea și mâncarea vinelor...* (63^v), **asemene** (MDII2: 2 ocurențe); cf. **însă: asemenea**: (MDI: 310 ocurențe: *lovește și bate durerea asemenea ca și bătaia vreunii vine* (24^v); și **aseamenea**: (MDII1: 48 ocurențe: *aseamenea să tămăduiescu cu toate acealea care am scris înapoi* (18^v) etc.), MDII2: 2 ocurențe: *aseamenea îndulcindu-se* (59^v); **atuncea** (MDI: 6 ocurențe: *și atuncea să tragă pă nări din apa aceea cu sfecle* (32^v); MDII1: 46 ocurențe: *atuncea doauă ajutorințe folosesc mai chiar* (18^v); MDII2: 190 ocurențe: *atuncea curățește-l cu ceale pornitoare de ud* (60^v); **atunci** (MDI: 265 ocurențe: *atunci la partea aceea nu numai tremurare* (33^v); MDII1: 17 ocurențe: *pentru slăbiciunea stomahului atunci să să împărtășească* (2^v); MDII2: 26 ocurențe: *să fie de atunci mulsu și cald* (59^v)). **Pretutindeni** apare cu varianta **pretutindenea** (MDII2: 11 ocurențe: *să seamănă pretutindenea sânge mai reace și mai flegmaticios* (21^v)) și cu variantele: **pititindenea** (MDI: 135^v) și **petutindenea** (MDII: 148^v).

Adverbe și locuțiuni adverbiale de mod

– **aieva**: *coprinde pre omul boala aceasta aieva deodată după altă oareșcare arsuroasă și iute boală* (MDI: 116^v).

– **anevoie** (MDI: 31: ocurențe: *și mai anevoie să tămăduiește* (28^v); MDII1: 19 ocurențe: *o face alunecoasă și anevoie de mișcat* (1^v); MDII2: 55 ocurențe: *iaste anevoie de mistuit* (58^v)).

– **câtva** (MDII2: 13 ocurențe: *după ce să va primbla câtva* (58^v)).

– **câteundeva** (MDII1: *și rar câteundeva să află care să poată ținea* (26^v); MDII2: *cursoare de să va face din umădătura ... care însă rar câteundeva se întâmplă* (98^v), *care rar și pe câteundeva să face* (166^v), *acest feliu de friguri rar pe câteundeva se întâmplă să se înceapă singure* (174^v)).

– **cu adevărat** – adevărat, serios (MDI: 33^v, 35^v etc.; MDII1: 24^v; MDII2: 107^v, 110^v (30 ocurențe)).

- **cu amăruntul** – amănunțit (MDI: 33^v (16 ocurențe); MDII1: 15^v (3 ocurențe); MDII2: 97^r (6 ocurențe)).
- **cu chin** (MDI 102^r).
- **cu dreptate** – corect, bine (MDII1: **cu dreptate** să cuvin și aici (10^r); MDII2: mai vârtos și **cu dreptate** iaste (189^{r-v})).
- **cu iscusință** (MDI: 28^v, 29^r; MDII2: 59^v, 71^r).
- **cu legiuire** (MDII2: 189^r).
- **cu nevoie** – greu, dificil (MDI: 94^v, 113^r; MDII2: 62^v).
- **dă nevoie** (MDI: 88^v).
- **de față** – în mod direct, față în față (MDI: **de să arată de față** sânt de moarte (89^v); MDII2: **asemănare urmează ... asemănare de față** prea vârtoasă (93^v)).
- **de măsură** – suficient (MDII1: **cu ceale ce încălzesc de măsură** (12^r)).
- **de nevoie** – necesar (MDII2: 72^r, 138^r, 188^r, 210^r, 244^r).
- **de rușine** (MDII2: 72^v).
- **departe** – mult (MDII2: **departe după** lăsarea sângelui (111^v)).
- **desăvârșit** – complet, definitiv (MDI: **s-au tămăduit desăvârșit** din epilepsie (36^v) etc. (12 ocurențe); MDII1: **iar de vin să se ferească desăvârșit** (2^v) etc. 8 ocurențe; MDII2: **și va înceta desăvârșit** arsura (60^v) (36 ocurențe)).
- **de silă** (MDII2: 72^r).
- **foarte**: mult – tare: (MDI: 9 ocurențe); MDII1: **folosește foarte** (2^r), **se impute foarte** (13^v) etc.; MDII2: **nalba foarte folosește** (60^r); (MDI: **că suge foarte flegma care prisosește** (25^v), 8 ocurențe; MDII1: **deșchide foarte** (9^r); MDII2: **il doare foarte la partea cea născătoare** (68^v) etc.).
- **greu** – tare (MDI: **atunci mai greu** chinuiește pre bolnavul (102^r); MDII1: **scorbutul care supără greu** părțile ceale mai dinlăuntru (43^v); MDII2: **frunzele îi miroșesc greu** (248^r)).
- **într-adins** – intenționat (MDII: **să lipească într-adins** plastru (246^r)); vezi și **cu de-adinsul**: (MDII: **însă să iei aminte cu de-adinsul** ca să nu pui deasupra ficatului ceva rece (6^v)).
- **în scurt** – pe scurt (MDI: **în scurtu nu e de crezut** (152^v), **în scurtu** (159^v); MDII1: **și mai în scurt** de toate ceale (57^r); MDII2: **și mai în scurt după** ce îl va stăpâni (259^r)).
- **mai vârtos** (calchiat după gr. μάλιστα: 1. mai ales (MDI: **acest fel de materie se adună mai vârtos** în pântecile copiilor (153^r); MDII1: **să umflă, și mai vârtos** de va fi în arsură (5^r); MDII2: **și mai vârtos** să se ferească cu totul de câte acresc lesne (58^r), **mai vârtos** de va fi bolnavul bătrân (58^v); 2. – mai mult, într-o măsură mai mare: (MDI: **mai vârtos** scoate afară ascaridele (156^r); MDII1: **și mai vârtos** i să dăzlânează tot trupul (1^v); MDII2: **să să ferească mai vârtos** de câte pornesc udul (61^v)).
- **măcar** – cel puțin (MDI: **măcar** două sau trei îmbucături (31^v); MDII1: **măcar** orice fel de discrasia (1^v); MDII2: **măcar** durerile ceale ce întărită le vom micșora (68^v)).
- **numai** – mai (MDI: 121^r). **Lipsește numai** încă pentru de iznoavă spunere a mai afla.
- **obștit** – în mod obișnuit (MDI: **Cât să cuvine obștit** pentru dieta celui cu durerea de dinte (83^v)).

– *pe dreptate* – corect, bine (MDII: *pe dreptate s-ar osândi ca un pizmăreț* (189^v)).

– *pre lesne* – ușor, fără dificultate (MDI: *bătrânii pre lesne nu se tămăduiescu* (31^v); MDII: *această patimă se primejduiește pre lesne cu cea multă adunare* (130^v)).

– *poate fi* – probabil (MDI: *poate fi cârceii negândit și fără veste să apucă* (52^v)).

Adverbe și locuțiuni adverbiale de loc

– *departe*: MDI: *nu se depărtează departe una de alta* (143^v); MDII2: *iar de afară pricinile departe pot să fie de acestea* (116^r).

– *pă pititindinea* – peste tot: *carea să întinde pă pititindinea în toate părțile lui* (MDI: 135^v).

Adverbe și locuțiuni adverbiale de timp

– *cu vreme* – cu timpul (MDI: *se topește cu vreme* (48^v), *câte puțin puțin cu vreme se usucă* (112^v)), cu varianta *cu vreame* (MDI; MDII2: *cu vreame încetează de sine și să săvârșeaște* (65^v) (4 ocurențe)).

– *iarăș* – *iară* (MDII2: *să să îmbăieze încă nu numai odată ci iarăș iară adesea în aer* (104^v)).

Întâlnim și adverbe ce funcționează ca adjective invariabile⁹⁶:

– *asemene*: *Și totdeauna pătimeaște și are durere asemene* (MDII2: 98^r).

– *asemenea*: *și altele asemenea să le fierbi în apă* (MDI: 26^v); *să ia în gură ... și altele asemenea dări împotriva* (MDII1: 2^v).

– *desăvârșit*: *care să cunoaște din cea desăvârșit răsuflarea durerii* (MDII2: 60^v).

PREPOZIȚIA

Am selectat numai acele prepoziții sau locuțiuni prepoziționale care prezintă, în general, forme sau sensuri diferite de cele din limba contemporană.

– *cătră* 1. – în ceea ce privește, față de (MDII2: *să întâmplă cătră această încă și icniri și mâncătură la stomah* (59^v)); 2. – spre (MDI: *durere necurmată cătră oasele ceale dintâiu ale spinării* (59^v)); 3. – la (MDII2: *să trag cătră rinichi* (61^v) etc.).

– *către* – despre: (MDI: *alta către aceia care nu țin bucata* (131^v); MDII1: *către acestea încă iaste trebuință* (10^v)).

– *de/dă*: *Sfăramă sâmburi dă ghindă dă stejar* (MDII2: 65^v) – 1. – cu (MDII1: *umplerea lui de oarecare grase și lipicioase ... umădături* (1^v); MDII2: *făcute de untu de trandafir* (60^v), *abur făcut de ierburi moicioase* (60^v), *împreunare de muiere* (61^v), *starea trupului trebuie să să prenoiască de bucate cu bună zeamă* (62^r)); 2. – de la: (MDI: *un gram de șofran dă Beci pisat* (95^v)); 3. – din: (MDI: *numai o parte de capu* (24^r), *de flori ... de mușătel* (26^v); MDII2: *unsori făcute de untul de trandafil* (59^v); *curcubeu de Țara Sârbească* (MDII: 118^r); 4. – din cauza: (MDI: *dacă va fi de căldură și de firbințală aprins* (24^v), *sau dă durere să îngreuiază capul* (24^r), *pentru durerea de capu de vin* (25^v), *turburarea minții de gânduri* (31^v); MDII1: *tânjeaște de*

⁹⁶ Gramatica limbii române, vol. I, Cuvântul, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 594.

uscăciune bolnavul (11^v); MDII2: iar când cămașa ... să va întinde **dă** umezeală (91^v); 5. – dintre: (MDI: pricinile **dintru** care se naște această patimă sânt bucate de cele multe și cu bune zemuri (27^v)); 6. – pentru (MDI: cele **de** stărnutat (28^v), dar nu iaste **de** pricina noastră să scriem aici **pentru** aceasta (31^v), tămăduiri **de** întunecare (32^v); MDII1: iar **de** a să cunoaște ale splinii, ia aminte acestea (11^v), să facă îndemnare **de** pofta mâncării (11^v); MDII2: ceale ce s-au zis ajutorințe **de** locuri (60^v), **pentru** aceia să desparte **de** a nu fi tot aceastași cu sângele (127^v)).

– **de cătră/de către** – dinspre (MDI: din vâna umerilor **de către** partea care îl doare (28^v); MDII2: facere de bine să se facă **de cătră** oraș sau sat (189^v)).

– **den** – din (MDI: să naște această patimă **den** mulțimea ... aburilor (30^v) (2 ocurențe); cf. să naște această patimă **den** mulțimea, ádică din umplere sau din iuțimea aburilor);

– **despre** (MDI: 3 ocurențe; MDII1: 2 ocurențe; MDII2: 22 ocurențe) /**dăspre**: (MDI: 50 ocurențe; MDII1: 2 ocurențe): 1. – la, dinspre (MDI: **despre** amândouă părțile puindu-se (90^v) /pune venduze la gât **dăspre** amândouă părțile (33^v); MDII1: uneori **despre** o parte, alteori **dăspre** amândouă (25^v), care de vei privi-o împotivă **despre** laturi (44^v); MDII2: părțile lumii **despre** miază-noapte (136^v)); 2. – de la (MDI: părțile trupului ceale **despre** margine (133^v), vâna umerului **dăspre** capu (30^v); MDII2: cea îngrecată întorcându-se **despre** o coapsă spre ceaialaltă (125^v)); 3. – din (MDI: dieta și hrana bolnavului **dăspre** toate să să păzească aceasta (85^v); MDII2: coastele **despre** spate ale bolnavului (65^v)); 4. – în (MDI: ci stă drept și **dăspre** amândouă părțile întinsu (52^v); (MDII2: **despre** amândouă părțile iaste surpat omul (91^v));

– **fără** – decât numai, în afară de, cu excepția: (MDI: **fără** a nu să întâmpla nicio curgere (26^v); MDII1: **fără** de numai va face trebuință (2^v); MDII2: **fără** numai **pentru** durezza (91^v)).

– **împotiva** (MDI: 4 ocurențe; MDII1: absent; MDII2: 24 ocurențe) /**împotivă**: (MDI: absent; MDII1: 11 ocurențe; MDII2: 46 ocurențe); – în fața, vizavi de (MDI: absent; MDII1: durerea iaste grea și iaste întărită **împotiva** a însuși rănichilor (48^v), care de vei privi-o **împotivă** despre laturi (44^v); MDII2: să nu păcătuim **împotiva** lui Dumnezeu (190^v)).

– **întru** – în (MDI: sânt împreunate amândouă **întru** o întrupare (29^v) (10 ocurențe); MDII1: **întru** o noapte (9^v) (26 ocurențe); MDII2: **întru** adevăr și cu ajutorul lui Dumnezeu (237^v) (35 ocurențe)).

– **la** – în (folosit cu nume proprii) (MDI: **la** Beci (123^v); MDII1: **la** Meșteșug (2^v); MDII2: **la** Beciu (177^v), **la** Anglitora (196^v)).

– **pe** – în (MDII1: **pe** fieștecare săptămână de două ori (56^v), MDII2: să bea bolnavul **pe** fieștecare zi (227^v)).

– **pre** – pe (MDI: mai vârtos **pre** tineri (24^v) (246 ocurențe); MDII1: **pre** deasupra prin gură (2^v) (168 ocurențe); MDII2: **pre** mișcarea umădăturilor o răsipește (58^v) (655 ocurențe)); cf. **pe** (MDI: 255 ocurențe; MDII1: 27 ocurențe; MDII2: 435 ocurențe); **pă** (MDI: 505 ocurențe; MDII1: 103 ocurențe; MDII2: 11 ocurențe).

– **pentru** – despre (MDI: scară coprinzătoare **pentru** toate boalele omului (20^v), **pentru** durerea de cap (20^v); MDII1: acestea sunt **pentru** dieta (2^v); MDII2: **pentru** învârtoșarea și bășicarea rănichilor (62^v)).

– **printru** – întru, în (MDII1: ca **printru** o stricurătoare (10^v), strocându-l **printru** o pânză (54^v)).

– **spre** 1. – asupra, despre, în legătură cu (MDI: *doftorul cel învățat spre cuibul și nașterea boalii* (31^v); 2. – împotriva: (MDII2: *să răsăptăm spre bolnav spre stricăciunea lui și piarderea* (204^v)); 3. – pentru, în sprijinul (MDII2: *spre ușurarea durerii* (67^v)), *foloseaște spre orice feliu de mușcătură* (254^v), *precum o vom arăta aici spre îndestulare din sfătuirile doftorilor* (258^v)).

CONJUNCȚIA

O serie de conjuncții și locuțiuni conjuncționale au sens și/sau formă diferite de cele din limba contemporană sau chiar au dispărut:

– **au** – sau (MDI: *fecior au fată* (21^v), *durere de capu din rană au din căzătură* (28^v)).

– **căci** – pentru că, deoarece: (MDI: *căci cămășile lor au începutul ... de la pelița creierilor* (25^v) (258 ocurențe); MDII1: *căci și răcoreaște și porneaște udul* (56^v) (41 ocurențe); MDII2: *căci răceala lucrează arătare de slăbiciune* (65^v) (125 ocurențe)); vezi și **căci că** (MDII2: *căci că putrezirea se întâmpă fără otrăvire* (186^v)).

– **de** (sens final) – ca să (MDI: *pisează-o de o fă praf* (31^v)).

– **de** – dacă (MDI: *Iar de nu va putea vărsa* (119^v/120^v), (cu varianta **dă**: *dă iaste vreme de iarnă* (96^v)); MDII1: *de va vărsa veninul negru* (11^v); MDII2: *de va vărsa cineva sânge sau puroi* (58^v), *care să întâmplă de va fi rădicat sau va fi cărat ceva greu* (120^v), *iar dă să va învechi patima* (79^v)).

– **precum** – cum (și așa caldu **precum** iaste MDI (121^v); MDII1: *pentru doftorie să ia în gură ceva comfeta precum iaste zaharul cel rozat* (2^v); MDII2: *precum să întâmplă și la întindere* (66^v)).

– **de vream ce** – deoarece (Că **de vream ce** iaste firească orânduială a muierilor să se curățe (MDII: 120^v)).

– **drept aceea** (MDI: *drept aceea cel mai bine trebuie să împlânzim zemuire* (72^v) (34 ocurențe)), cu varianta **drept aceeaia** (MDII2: *Drept aceeaia să lipsească jocurile și săltările* (194^v) etc. (10 ocurențe));

– **măcar că** (MDI: *și unge-i rana, măcar că iuțesc durerea* (29^v)).

TOPICA

Grupul verbal

Subiect-predicat

Subiectul apare uneori plasat după predikat: *Trebuie să priceapă cu osârdie doftorul cel isteț* (MDI: 46^v); *Această patimă care o numim noi astăzi pă limba noastră guturaiu* (MDI: 55^v); *Această patimă ce-i zicem noi trânji uscați și trânji ișâfi la șăzutu* (156^v); *Această patimă care o numim noi idropică* (MDII2: 1^v), *Însă aceastea toate așa le zic eu* (MDII2: 189^v), *încă și când sânt ei sănătoși mai puțin să înfrânează* (MDII: 239^v).

Verb-complement

Complementul direct precede verbul determinat cu precădere când este exprimat prin substantive: *pierderea de minte să zice când vreun bolnav își va pierde ținerea de minte* (MDI: 46^v), *pre umflătura de mațu și pre umflătura dintre coapse o tămăduim așa* (MDII: 92^v).

Grupul nominal

Atributul substantival genitival, precum și atributul adjectival exprimat printr-un adjectiv posesiv sunt adeseori antepuse substantivului: *dă să va fi întâmplat patima aceasta din tari curățiri* (MDI: 46^v); *Din două pricini să naște troahna. Sau din multă și fără măsură umezeală a creierilor, sau din multă a lor fierbințeală* (MDI: 55^v); *care cu însuși a lor zburătoare sare pier acrima cea podagricească* (MDII2: 105^v); *de acel stricat și întinat sânge împărtășindu-se pruncul* (MDII: 182^v).

Topica frazei

În pasaje traduse din maghiară traducătorul urmează fidel ordinea cuvintelor din acea limbă, efectul fiind un înțeles obscur al textului: *Dar noi, mai în scurtu, scriem pentru durerea de ochi, talmăcindu din cuvântu în cuvântu iatrososul cel ungurescu al profesorului Papai* (MDI: 60^v).

Uneori, predicatul este plasat la sfârșitul propoziției sau al frazei: *Sfârșitul cărții a treia a Meșterugului Doftorii ce învață pentru cele dimprejurul pieptului și pentru cele dintr-însul ale plămânilor și ale inimii patimile ce să întâmplă* (MDI: 121^v); *Chiperis, rădăcină de ar, casia, floare de shin și nard și zeama rădăcinii de iarbă mare și smirnă să mănânce ca cât un grăunte sau să bea* (MDII2: 118^v).

SINTAXA

SINTAXA PROPOZIȚIEI

Raportul de coordonare

Coordonarea se realizează cel mai adesea conjuncțional și mai puțin prin juxtapunere. Coordonarea prin *juxtapunere* este de regulă însoțită de joncțiune în cazul ultimului termen, iar prepoziția care introduce părțile de propoziție se repetă înaintea fiecărui element.

Coordonarea copulativă este marcată cu ajutorul conjuncțiilor: *și, nici (nece)* (MDI: *nu iubescu răceala și cele reci nici să folosescu de dânsule răceala* (26^v); MDII1: *care neputând nici pre deasupra ... să răsuflă ... nici pă dedesupt* (22^v); MDII2: *nu să va goni răutatea și nici durearea, nici fierbințeala* (60^v)), – *iar(ă)* (MDI: *iar celelalte întâmplări și răniri ... mare parte să tămăduiescu* (161^v); MDII1: *care să cheamă soghos iar grecește zohos și capcalon* (2^v); MDII2: *iar din ierburi îl folosește nalba și buruiana ... entivos* (58^v));

– corelativele **nu numai ... ci și** (MDI: *și unge pre bolnavul nu numai la frunte ci și la nări* (26^v); MDII1: *că de să va învechi încuierea nu numai la ficatu ci și la toate părțile trupului ...* (8^v); MDII2: *iar împreunarea cu muier, nu numai la bube și la rane, ci și la toate celelalte patimi ... iaste vătămătoare* (58^v)), **și ... și** (MDI *precum e săpunul ... și fiere de oaie cu untdelemn ... și mustul prazului ... și cimbru pisat* (66^v); MDII1: *și urmează și aprindere iute și tuse uscată ... și sete ... și nepoftă de bucate și lipsă de somn* (5^v); MDII2: *și un dram de piatră ... și fierțură de ghimpi ... și de buruiănă ... și un dram de volos armenion și sirop rozat* (61^v)), **nici ... nici**: (MDI: *doftoriile să nu fie nici prea calde nici prea reci* (26^v); MDII1: *nici înfirbântându nici răcind* (4^v); MDII2: *nici durearea, nici fierbințeala, nici greotătea va înceta* (60^v)).

Uneori însă conjuncția **și** nu are niciun fel de valoare, fiind introdusă oarecum expletiv de autor (MDI: *Și pentru asurzeală destule sânt acestea tălmăcite din cele elinești* (74^v); MDII1: *Și acestea ajungu pentru arsura ficatului* (7^v); MDII2: *Și aceasta ádecă usebit să cuvin numai la umflătura boșelor* (89^v)).

Repetarea lui **nici/nice**: primul **nici** este o conjuncție copulativă, al doilea având mai degrabă o funcție adverbială, de întărire a negației. Marcând de obicei încheierea unei serii enumerative negative, în care fiecare termen a fost introdus de **nici**, primul termen al repetiției are, deci, valoare copulativă (MDI: *cei ce au trânji deșchiși nu li să lipește nici junghiul nici altă cangrenă ... nici altă patimă ... poate nici lepră, nici alte boale, nici spuzături și vărsături* (159^v); MDII1: *are acest fel de lucrare, iar nici înfirbântându nici răcind* (4^v), și *nici să vede cu vederea nici să cuprindă cu apucarea* (5^v); MDII2: *și nici să stea drept poate bolnavul nici să umble pe picioare* (59^v)).

Coordonarea disjunctivă se realizează cu ajutorul conjuncțiilor **au** și **sau**. Dacă disjuncția conține mai mulți termeni, atunci conjuncția se repetă în fața fiecăruia: (MDI: *...i să pare ca cum l-am lovi la cap cu un ciocan au i-ar sparge capul, au ca cum i-ar întinde toate vinele capului...* (29^v); *să naște sau din prisosința fierii, sau din flegmă, sau din aburi ..., sau din arsură* (24^v); MDII1: *poate să puie și rădăcină de oxalida, sau de mărar, sau de chimen în apă* (8^v); MDII2: *și suflă vântul despre răsărit sau cel subțire sau voreas* (194^v)).

Sucesiunea **sau ... au** (MDI: *și iar sau tot capul coprinde durerea au numai o parte de capu* (24^v)).

Sucesiunea **au ... sau** (MDI: *au singur sau cu oțet să-i ungi capul* (30^v)).

Tot cu valoare de conjuncție disjunctivă apare și **când** (MDI: *coprinde jumătate partea capului cu mare iuțime când de-a dreapta, când de-a stânga* (25^v); MDII2: *ci să o schimb când pre una, când pre alta* (202^v)).

Coordonarea adversativă este marcată prin conjuncțiile:

– **ci** (MDII1: *dar nici în cea umedă nicidecum, ci numai în cea uscată sânt durere mare* (11^v); MDII2: *nici puroaiele ... vor fi drojdioase și noroioase, ci albe și ușoare* (59^v)),

– **însă** (MDI: *câte puțin să-i dășărtăm, însă adeseori nu deodată* (119^v); MDII1: *în câte o vreme să gunoiază prisos destul însă nu atâta ca o închegare de sânge* (1^v); MDII2: *și sânt siliți de multe ori să-și facă trebuința însă anevoie și cu osteneală* (70^v)) și are puține realizări la nivel propozițional.

Raportul de determinare

Raportul dintre subiect și predicat

Subiectul

Dintre numeroasele particularități ale exprimării subiectului, se remarcă în primul rând folosirea infinitivului cu această funcție (MDI: *tămăduirea ... iaste a să feri de a trece și a rămânea în căldură* (26^v), *bine iaste a amesteca și a roade sămânța* (40^v); MDII2: *de toată nevoia iaste a fi omul șchiop* (114^v)) etc. În aceste cazuri subiectul are ca predicat o expresie unipersonală ca formă și impersonală din punctul de vedere al conținutului. Nu de puține ori subiectul în infinitiv este determinat de un predicat exprimat prin verbul *a fi* cu sensul impersonal „trebuie” (MDII2: *locul unde iaste a ieși dintele* (269^v)).

Predicatul

O particularitate a predicatului verbal este exprimarea acestuia prin verbe la gerunziu adeseori din încercarea de a evita imperativul: MDII1: *crestează cu măsură pielea cefii ... scoțându-i sânge ca de o litră* (42^v), *Fierbe acestea toate și strecurându-le zeama pune înlăuntru miere de trandafir...* (148^v). MDII1: *mai pisează să să facă ca creierii și după acestea, întinzându-i pe o pânză, oblojaște splina...* (13^v) MDII2: *să fierbi rădăcină de nalbă sălbatecă adăogându-i câțva oțet ... și dă să bea cald* (64^v), *coaie de iepure făcându-le praf dă să bea cu vin de tămâioasă* (65^v).

Omiterea predicatului verbal este rar atestată, acest fenomen datorându-se, pe de-o parte, faptului că MD este un tratat de medicină ce are formulări clare și, pe de alta, faptului că predicatul poate fi subînțeles (MDII1: *că iaste o patimă prea iute și aduce chin prea cumplit și în scurt de moarte* (142^v)).

Elidarea verbului copulativ *a fi* a fost, de asemenea, înregistrată (MDI: *să fie cu măsură încălzite, iar nu peste măsură* (66^v), MDII1: *țâțele lor sânt scăzute, iar nu umflate* (25^v), MDII2: *de va fi nou tiriucul, iar nu vechiu* (102^v); *să fie tânăr, bun și greu și rășinos, iar nu vechiu și putred* (237^v)).

La fel ca subiectul, numele predicativ este adesea exprimat prin infinitiv sau supin (MDI: *Și capul doftorii iaste a încălzi trupul* (46^v)) (MDII2: *ci dară de crezut iaste* (24^v)).

Numele predicativ exprimat prin adverbe și locuțiuni adverbiale este frecvent întâlnit: *ci mai bine iaste a-l curăți fără strănutare* (MDI: 31^v); *atâta mai bine iaste de-și va umplea sânul* (MDII1: 19^v), *nu iaste atâta de rău* (MDII2: 63^v).

Acordul predicatului cu subiectul

Cazurile de dezacord între subiect și predicat sunt explicabile dialectal: MDI: *De unde și nemișcați rămâne aceștia și ca niște neglăsători* (59^v)

Raportul atributiv

Toate tipurile de atribut sunt bine reprezentate în textul de față. O frecvență ridicată o prezintă atributul substantival adnominal. În cazul atributelor multiple remarcăm implicarea nominativului: *vătămarea lucrările minții celor stăpânitoare afară din răsuflare* (MDI: 20^v).

Construcțiile prepoziționale cu *a* și *de*, echivalente cu genitivul, sunt, de asemenea, atestate (în multe feluri patimă a melanholiilor (MDI: 50^v), Cartea a cincea a Meșteșugului doftoricesc (MDII: 11^r), materia cea rădăcată a umflăturii (MDII2: 206^v); curcubeu de Țara Sârbească (MDII: 118^r). Reperăm și construcția mixtă în care genitivul este marcat atât prepozițional, cât și enclitic: *din împreunata patimă a tot trupului* (MDI: 50^v), *fața a tot trupului* (MDII1: 15^v).

Am reperat și construcția în care atributul pronominal este realizat printr-un dativ posesiv la persoana a III-a singular: *albeața-i și pana-i* (MDI: 61^r).

Atributul verbal este exprimat de regulă prin verbe la infinitiv, forma scurtă, însoțit uneori și de prepoziția *de*: *putere de a usca* (MDII1: 10^v), *nădeajde de a trăi bolnavul* (MDII: 72^v) etc. Atributul verbal se realizează printr-un verb la supin: *doftorii de vărsat* (MDII: 257^v)⁹⁷.

Atributul adverbial se construiește printr-o locuțiune adverbială însoțită de un articol demonstrativ: *doftorii cei de acum* (MDI: 55^r), *dietii cei de mai înainte* (MDI: 81^r), *rădăcină de pin de cei de josu* (MDII: 19^v), *cei de acum culegători de ierburi* (MDII2: 73^r).

Atributul adjectival este adeseori antepus substantivului (MDII2: *întâmplătoare urmări, mici bucăți*).

Atributul adjectival pronominal este întotdeauna acordat cu substantivul regent în gen și număr: MDI: *o parte mare a zemurilor acelora* (55^v), MDII1: *sau în locul acestuia pechioladon* (33^v), (MDII2: *a prafului acestuia* (238^r), *stricăciunea și otrava umădăturilor acelora* (211^v).

Atributul adjectival exprimat printr-un adjectiv pronominal demonstrativ, uneori, când precedă substantivul determinat, prezintă particula *-și*: *într-acestași chip* (MDI *passim*), (MDII2: *dintr-acestași decoct* (119^v), *și-l pune la acestași loc* (126^v), *întru acestași chip laudă* (164^v), *acestași folos dă și ceapa* (195^v)).

Raportul completiv

Complementul direct nume de persoană sau nume comune (asimilate prin conținut cu numele proprii) se construiește aproape întotdeauna cu ajutorul prepoziției *p(r)e* (MDI: *il doare capul pe om* (24^r), *această patimă mai vârtos pre tineri îi supără* (24^v); MDII1: *când vei clăti pe bolnavu* (23^v), *să adăpăm pre bolnav cu eupatorion* (4^r); MDII2: *dintr-acestea să bea la seata lui pe oricare va vrea* (67^r), *lărgimea bășicii pre care să o cunoști în acest chip* (68^v)).

Complementul direct este adesea exprimat printr-un verb la infinitiv, însoțit, uneori, și de prepoziția *de* (MDI: *iaste bine să obicinuiască bolnavul a trage praful de stărnutat* (25^v), *care face de a să năduși omul cu aburi* (33^v)).

În cazul formei atone a pronumelui personal la persoana a III-a singular feminin *o*, aceasta este așezată înaintea verbului determinat sau după acesta (MDI: *apoi sfărâma-o și o amestecă* (150^r), *și topindu-o o curăță și scoate afară din trupu* (139^v), (MDII1: *apa care va bea-o* (57^v), *pisează-o și o fierbe cu apă* (53^r), *și o amestecă cu zece picături de untu... apoi pune-o în puținică zeamă de prune* (39^v), MDII2: *într-acest*

⁹⁷ În MDI: 24^v avem: *doftorie de vărsătură* adică ca să verse pâ gură și în MDII: 42^v *doftorii de vărsătură*.

ceas să o arzi și pisează-o ca făina (65^v), ca o arsură care o ar face cu ac aprins (188^v)).

Verbul *a trece* (cu sensul „a trece cu vederea” și „a se întâmpla”) se construiește cu acuzativul (MDII: încă și aceasta să cuvine să o scriem și să nu o treacem ... (243^v)).

Complementul indirect. Întâlnim construcția cu prepoziția *la*, însoțită de substantiv în acuzativ, cu valoare de dativ (MDI: căci folosesc ... și la cei cu finere pentru tămăduire (45^v), folosește și la cei cu revmatica (110^v); MDII: iar la cea îngrecată nu să întâmplă aceasta (25^v), MDII: Din multe ... pricini să întâmplă nelesnirea nașterii la cele îngrecate (144^v), că multă arsură dă la cel bolnav (177^v)).

Anticiparea și reluarea complementului indirect prin forme pronominale atone este foarte bine reprezentată (MDI: spală-i picioarele (25^v), au i-ar sparge capul au ca cum i-ar întinde toate vinele (29^v), caută de vezi curgu-le din nări mucul (46^v), MDII2: iar pe dinafară pune-i iarăș plastori (259^v), că împlinidu-li-se pofta (262^v)).

Complementul de agent este introdus numai de prepoziția *de* (MDI: Creierii care s-au uscat de arsură (42^v), că unii să nebunescu mai mult de multă lumină (42^v), MDII2: au tămăduit pre cel mușcat de câine (260^v)).

Complementul circumstanțial de loc. O serie de adverbale și de locuțiuni adverbale exprimă circumstanța locală: *de laturi* (MDII2: buzele lui umflate pe de laturi să arată ca cum ar înflori (141^v); *în laturi* MDI: și să se dea în laturi din calea nasului (76^v)).

Complementul de loc este construit și cu ajutorul unor locuțiuni prepoziționale ieșite din uz sau cu sens diferit în româna contemporană: *De către/cătră* are sensul *la* (MDI: mai vârtos acelea care să află de către spate (54^v)); (MDII: pentru ce dar nu și de cătră fața ciumei (190^v), Dreptul au fugit de cătră fața foamei (190^v), facerea de bine să se facă de cătră oraș sau sat (189^v)).

Complementul circumstanțial de mod se exprimă mai ales prin adverbale și locuțiuni adverbale cu aceeași valoare, menționate anterior.

Complementul de mod comparativ de inegalitate este construit de obicei cu *decât* (MDI: mai bine decât aceasta atingându-o de dinți (157^v), MDII: care iaste mai mică decât toate pasările (54^v), (MDII2: Iar mai rea decât toate și mai de moarte iaste (268^v)). Iar cel de egalitate cu *ca* (MDI: sare mărunță ca făina (160^v), și gaură asemenea ca fluiul și ca trestiiile (160^v), MDII2: pusă deasupra moalei capului ca o glavie (277^v)).

Complementul circumstanțial de timp este exprimat cel mai adesea prin adverbale și locuțiuni adverbale cu valoare temporală, prezentate anterior.

Raportul temporal de anterioritate poate fi redat prin verbe la gerunziu (MDI: și ceară destulă amestecând și încălzindu unge în toate zilele (160^v); MDII1: Lepădând aripile și picioarele lor, și pisându-i măruntu să îi amesteci cu vin (54^v), MDII: ori pisând grașiță cu apă de trandafil să ungă moalele capului (277^v)).

Complementul circumstanțial de cauză este exprimat frecvent prin verbe la gerunziu (MDI: căci umplându-se capul, umezeala o trimite iar la parțile cele supuse (56^v), MDII2: Că udul acesta pogorându-se din rănichii în bășică... să ține într-însa (71^v). Se mai exprimă și prin substantive sau substitute ale acestora, precedate de prepoziții și locuțiuni prepoziționale. Elementele de relație cel mai des întâlnite sunt *de* și *din* (MDI: dacă va fi de căldură și fierbințeală aprinsu pielea capului (24^v), duhurile care să nascu din aburi (24^v); MDII: semnile ficatului celui ce pătumește de arsură (5^v), pentru acestea pricini să întâmplă feliuri de arsuri ... sau din prisosul

sângelui care fierbe (5^r), MDII: și orice altă patimă să va întâmpla **de acolo** (58^v), Când să vor întâmpla ranele rănichilor **din** ceale iuși și mușcătoare **umădături** (58^v).

Remarcăm și utilizarea prepoziției **pentru**: (MDI: iar de nu poate a suferi acesta bolnavul **pentru vârsta și pentru slăbiciune** (27^r); MDII: să sparge vreo vână a lor sau **pentru** că coace **arsura** părții... sau **pentru umădăturile** ceale iuși (58^r).

Remarcăm de asemenea folosirea locuțiunilor adverbiale **pentru aceasta/aceea**: (MDI: **Pentru aceea** aduce la gât răgâieli puturoase (56^v); MDII1: și **pentru aceasta** să umflă (10^v), MDII2: **pentru aceia** pute rău (66^v), **pentru aceasta** anevoie să curățesc puroaiele dintr-însa (66^v)).

Complementul circumstanțial de scop este exprimat cel mai adesea prin verbe la infinitiv (MDI: oprescu căldura cea firească **spre a trece** de la partea cea mai nainte următoare la mădulari (32^v), cărora creieri slujăscu vine multe și în scurt nenumărate **spre dare** de viață și creștere (55^v); MDII: iscusit organ **spre răcorirea** ficatului (3^v), splina s-au rânduie firește **spre a trage** din ficatu umădătura (11^v) MDII: și să aibă zgăul ei împuternicit **spre a suferi** bine pre cel ce are în pânțe (148^v)).

Întâlnim adeseori complementele de scop realizate prin substantive provenite din infinitivul lung însoțite de prepoziții (MDII: când sămânța lui iaste neotrivită **spre nașterea** de copii (152^v)).

Complementul circumstanțial instrumental este introdus de prepozițiile **cu** și **pren** (prin): (MDI: tămăduiesc **cu ajutorințele** care arătarăm (161^r), deci să tămăduiește **prin fălcer** patima aceasta (161^r); MDII: umflătura să face arătată să o apuci **cu mâna** (5^v), că acesta iaste **prin cercare** bine cunoscut (4^v), MDII2: nici să vede **cu vederea** (5^v), tămăduiește desăvârșitu încuierile și astupăturile ficatului **prin mijlocirea** pișatului (9^v)).

Complementul condițional este introdus prin locuțiunea adverbială **într-alt chip** „altfel” (MDI: atunci îndată trebuie să o oprim cu doftorii stifoase și îndesetore ca **într-alt chip** să primejduiește să dea în idropică (159^r)).

Complementul opozițional este **introdus** de locuțiunea prepozițională **în loc de**: (MDI: **în loc de vin** apă de scorțișoară (27^r); MDII: și **în loc de migdale** poate să facă lapte bun (53^r), MDII2: **în loc de cârpă** pune frunză de patlagină (275^v)).

Complementul circumstanțial cumulativ este realizat la nivel substantival și pronominal, fiind introdus de locuțiunile prepoziționale **afară de** (din, dentru) și (pe) lângă (MDI: și mijlocescu la aceasta orice bucată ... și **pe lângă aceștia** câte scadu ... fierbințeala (157^r); MDII: iar stomahul lui **lângă aceștia** trebuie să-l împuternicească cu mâncăruri cuviincioase (52^r), MDII: **Lângă aceștia** încă să-l obicinuiască pre bolnav ... a-și vărsa udul cu silă (66^v)).

Complementul circumstanțial de excepție este introdus de adverbul **lângă** și locuțiunile adverbiale **afară de**, **afară din** și **afară dintru** (MDI: și **afară dintr-aceștia** încă să mai deosebescu ... că la această patimă urmează fierbințeală (44^v); MDII1: însă **afară de aprindere**, iaste asemenea ca al celorlalți oameni (38^v), **Afară din acest** lăudatu riobarbaron, sânt și alte doftorii (27^r), și mesele de al doilea să-i lipsească **afară din** puține nuci, migdale, rodii (26^v), **Afară dintr-aceștia** foarte de folos iaste la această boală, să mănânce ... trementină (6^r), MDII: însă **lângă aceasta** să nu păcătuim împotriva lui Dumnezeu (189^v), Iar deaca **afară de** cea roșie, câte mai puține bucă și treace (91^v), **Afară dintr-aceștia** să laudă încă și aceste fără durere (108^r)).

Elementul predicativ suplimentar nu e diferit de limba de azi, realizându-se prin substantive precedate sau nu de prepoziții sau locuțiuni prepoziționale (MDI: *să le lege la coapsile ca un baier* (34^v); MDII2: *să învăluiești într-însa câtăva terpentină ca o alună* (67^v)); prin pronume (MDI: *fierbându-le toate acestea împreună* (39^v)), adjective (MDI: *și face lucrarea ei fără orânduială și turburată și strâmbă ...* (31^v); MDII2: *și să le faci prafu prea subțire* (59^v), iar aceasta să socotească drept mai bună (84^v)); numerale (MDI: *subțiorile lui amândouă să le strângă bine cu fașa* (36^v); MDII2: *băutura lui asemenea să fie fiertură subțire, cea a doaua care s-au zis* (238^v)), forme verbale nepersonale (verbe la gerunziu (MDI: *încă zice că au văzut un om supărându-se de patima aceasta* (116^v); MDII2: *Smirna iaste o lacrămă de copaciu ce răsare la Aravia, stricurându-se în oale* (197^v); participiu (MDI: *negândit îl coprinde precum zice Galinos* (53^v), *încă zice că au văzut un om supărându-se de patima aceasta* (116^v)), infinitiv (MDII2: *... friguri firește căci nu să socotescu după stare ci după a avea* (173^v), precum și adverbe (MDI: *uneori să întâmplă numai la o parte, la cum am zice la mână...* (32^v), (MDII2: *fiindcă văzduhul cel smreduit pipăindu-l împreună și asemănându-se...* (178^v)).

Raportul apozitiv

Legătura cu elementul regent se realizează cu ajutorul adverbului *adică/adeacă* (MDI: *urmează fierbințele cumplită și arsuroasă și grea răsuflare mare, **adică** strimtorime de răsuflare* (101^v); MDII1: *sămânțe câte răcesc și împuternicesc ... **adică** pojghiță de zeamă de orz* (2^v), MDII2: *sirop violato **adeacă** de micșunele* (58^v)).

SINTAXA FRAZEI

Coordonarea

Coordonarea copulativă se realizează cu ajutorul conjuncțiilor *și, iar(ă), nici*, al corelativelor *nu numai ... ci și*: (MDI: *zemurile **nu numai** să să împuțineze **ci** să să **și** tragă în jos* (85^v)), *nici...* (MDI: *dar să nu-și tulbure mintea nici să să necăjească* (131^v)), *nici ... nici*: (MDI: *nimic nu ajută, **nici** moaie, **nici** contenește durerea* (138^v)), *nu ... nici* (MDI: ***nu** le umezește **nici** le udă* (136^v)), *și ... și* (MDII1: 3^v) *să puie opt loturi de zeamă de lămâie **și** alt atâta de apă de trandafir **și** alt atâta zahar **și** să o fiarbă bine până când să va curăți de spumă **și** dintr-aceasta să bea caldă câte puțin...*

Coordonarea adversativă este marcată prin conjuncțiile *ci* (MDI: *care nu înfierbântă tare **ci** numai desumflă* (139^v)), *iar(ă)* (MDI: *toate legumile să-i lipsească, **iar** în locul verdețurilor să mănânce molotru* (140^v)) și *însă* (MDI: *iar de va fi stomahul rece curgu în stomah ... **însă** mai adevărat între locuri au obicei a să așăza* (55^v)). *Dar(ă)* nu este folosit cu această valoare (MDI: *dietă colicii trebuie să să facă după osebirea pricinilor ... **dar** aici nu strică să arătăm puțineale obștit* (138^v)).

Coordonarea disjunctivă este mai puțin întâlnită la nivel frastic. Ea se realizează prin conjuncțiile *au* (MDI: *ca să sugă acolo locul **însă** va ruși, **au** măcar să să **și** rănească* (33^v)) și *sau* (MDI: *la tămăduire trebuie să cercetăm oare să sloboază bolnavul sânge **sau** să să curețe* (29^v)); (prima cu o frecvență mai mică), precum și

prin corelativele *au ... au* (MDI: *i să pare ca cum l-am lovi ... cu un ciocan au i-ar sparge capul, au ca cum i-ar întinde toate vinele capului* (29^v); sau ... sau (MDII2: *au rădicat vreo sarcină grea, sau au sărit tare, sau au căzut jos, la loc înalt, sau altceva de silnicie au pătimit* (61^v)).

Coordonarea conclusivă apare foarte frecvent la nivelul frazei, ea fiind marcată de obicei prin conjuncția *deci* (MDI: *căci mășcare lor ... le taie puterea, deci bine iaste să le strângă picioarele* (42^v)).

Mai puțin întâlnită la nivelul frazei, locuțiunea conjuncțională *de unde* poate realiza un raport conclusiv (MDI: *și rămâne bolnavul la aceeași stare ... de unde să arată să fie o patimă de mijloc* (44^v)).

Frazele foarte lungi și greoaie ale tratatului sunt adesea coordonate între ele, raportul cel mai des întâlnit fiind cel conclusiv. Astfel, coordonarea conclusivă la nivel transfrastic este realizată printr-o gamă largă de conjuncții și locuțiuni conjuncționale: *așadar* (MDI: *așadar întâia doctorie la cei umflați la pânțele rânduim băutura aceasta* (132^v)), *deci dar* (MDI: *deci dar durerea de cap să naște sau din prisosința fierii sau din fegmă* (24^v)), *unde dar* (MDI: *și pică în ureche unde dar silește durerea cea nesuferită și fără măsură scoțând pe omul din minte* (68^v)).

Coordonarea cauzală este marcată prin conjuncțiile *că* (cel mai adesea) și *căci*, plasate la începutul frazelor, având adesea și o nuanță explicativă (MDI: *căci sau pă dinlăuntru îl doare capul pe om sau pă dinafară* (24^v), *să iuțește durerea lui căci din nemâncare cresc zămurile cele rele* (28^v); MDII1: *nici multă materie leapădă căci patima acesta ține mai mult* (1^v); MDII2: *să să scalde iaste prea de folos, căci cu covârșirile strică ranele ceale anevoie de tămăduitu* (58^v)).

Subordonarea

Propoziția subiectivă. Verbele personale au ca subiect propoziții subiective introduse prin pronume sau adjective pronominale (MDI: *de să va apuca cel ce pătimește de unile doftorii* (71^v), sau *cine poate să facă căciulă umplută ... cu lucruri întăritoare de creier* (59^v); MDII1: *iar cei ce uneori pătimescu aceasta dobândescu rane mai nevindecate* (15^v); MDII2: *cine dar după întâmplare va avea antimonion crud, să piseaze îndată volon armenion* (244^v), și *cel ce va vrea poate să se slujască și cu acealea* (59^v)).

Predicatele verbale sau nominale exprimate prin verbe și expresii verbale impersonale, forme impesonale ale unor verbe personale și adverbe predicative au ca subiect propoziții subiective introduse prin conjuncțiile / loc. conj. *că, să, ca ... să, de, cum că* (MDI: *nu să cuvine să scriem aici* (28^v), iar *când iaste să se întâmple curgerea sângelui din nas la vreun om* (75^v), *pricină nu poate să fie la această patimă fără numai sau cum că să împușinează duhurile* (32^v); dintru acestea arătat iaste *cum că* *cuibul aceștii boale să află la vine* (32^v), foarte bine iaste să ia bolnavul vreo doftorie ... *adică ca să verse pă gură* (25^v), *de-i vor coprinde trânjii iaste bine ...* (52^v), *de va curge sânge din partea cea dreaptă a nasului iaste bine ... iar de va curge din partea cea stângă iaste cu stricăciune și de moarte* (75^v), iar *cele spuse săculețe mai bine iaste a le fierbe cu vin roșu stîfos au măcar să le ude într-însul* (159^v); MDII1: *să aude că licăiaște ca un borduf cu apă* (21^v), scoposul doftorii iaste *ca să îndreptăm*

discrasia (2^v), înseamnă **cum** că găurelele bășicii sunt încuiate împrejur (17^v), aseamenea iaste bine să scoată zeama savinii ... și să o bea (55^v), trebuie să-l adăpăm mai înainte cu ceale ce tâmpesc mișcarea umădăturilor (58^v), înseamnă **cum** că au început bucata a să opri puținel la stomah (146^v); MDII2: iaste trebuință ca să le curățim din trup cu curățenie cuviincioasă (65^v), MDII2: nu prea iaste nădejde de a trăi bolnavul (72^v) etc., însă fiindcă nu iaste atâta de crezut **cum** că umădătura cea flegmaticioasă să poată să se înfierbinte ... (159^v), pentru aceea trebuie să să ferească cu totul de ceale vârtoase (57^v); MDII2: bine iaste încă ... să bea în fieștecare dimineață (64^v), încă prea de folos iaste a-l pune într-o puțină și să-i faci aburi cu buruieni (80^v), de toată nevoia iaste de a fi omul șchiop (114^v).

Propoziția predicativă (MDI: nădușeli precum iaste ca să moaie nițel tiriacul ca cu o alună (40^v), înseamnă **cum** că zemurile au putrezit (25^v); MDII1: și de mere zeama prea bună iaste să bea (2^v), înseamnă că să trage patima din singură discrasia (17^v); MDII2: cuviincios obiceaiul iaste să facem cațetir bolnavului (76^v), înseamnă întâiu că durearea ... să trage din năcrimea ... durorilor (99^v).

Propoziția atributivă se introduce printr-o mare varietate de elemente de relație ca în româna contemporană:

– adverbele – când (MDI odihna când nu ne împărtășăm din nicio osteneală (27^v); MDII1: de va urma tragerea scorviticească când să adună și să zgârcesc ceale dinapoi ale pulpelor (47^v); MDII2: să fie un feliu de melanholie când otrava să aseamnă și urmează pre umădătura trupului (259^v); – unde (MDI: iar pă dinafară la locul unde iaste între boasă și între șăzut să-l uzi cu unt (151^v); MDII1: adecă la fluierul acela unde amorțește (51^v); MDII2: la osul cel sfințit unde să încep vinele (66^v), să o pui la partea unde iaste dureare (113^v);

– pronumele relativ invariabil de (MDI: iar pricina precum spuserăm de să nascu aceste zemuri rele iaste cându cea caldă ori cea rece discrasie (125^v);

– conjuncțiile/locuțiunile conjuncționale – ca să: (MDI: să poarte grija ca să aibă cu lesne ieșirea la poiană (40^v); MDII1: că numai aceasta iaste cea mai chiar temelie a doftoriei lui ca să sufere câtă va putea să nu bea (26^v); – că (MDII1: și leagă-i tălpile bolnavului că acestea trage durerea în jos cu mare folos (24^v), să bea zer de lapte că folosește foarte (41^v); MDII2: să să ferească încă și de împreunare truască că pricinuieste lepădarea (143^v); – căci (MDI: caută leacurile care le-am arătat la durerea capului ... căci asemenea folosescu și la durerea de jumătate de cap (29^v), pentru durerea de cap căci ține multă vreme (31^v), să bea zer de lapte că folosește foarte ... căci acesta stare sângelui cea stricată o îndreptează (41^v); MDII2: iar să usăbește umflătura aceasta de cea adevărată a zămisirii căci aceasta nepotrivită iaste și nu să adauge pre rând (135^v); – cum că (MDII1: laudă unii pre oarecare untu tare ce îl scot din uleiul de in ... cum că iaste prea pătrunzător ... (47^v)). – să (MDII2: foarte bună iaste și mazărea să o fiarbă și să bea zeama ei (118^v);

Pronumele relativ *ce*, folosit în locul construcției *pe care* din limba de azi, introduce, de asemenea, subordonate atributive (MDI: iaste și altă patimă care să întâmplă la nasul omului ce o zic polipoda (77^v), caută și cele mai multe ce le arată Ipocrat (24^v); MDII1: topește înlăuntru doftoria ce o numesc ecligma (33^v); MDII2: și să bea adeasea zeamă de pearseci ... de iarba ce o numim sângerel (79^v), mașile

s-au vărsat afară din cămașa ce le ținea (91^v), fiarbe buruiana ce-i zicem sângerel (207^v), topind câtăva smirnă ce îi zic turceaște mersafi (140^v).

Completiva directă se leagă de regentă prin aceleași instrumente gramaticale ca în limba epocii: locuțiunile conjuncționale: – *cum că* (MDI: *căci aceasta iaste un semnu cum că să tămăduiaște degrabă* (54^v); MDII1: *zic cum că uneori ai fi topitu piatrile rănichilor* (54^r); MDII2: *zic cum că pricina să fie râurile ce curg pe acolo* (213^v)), – *cum să* (MDI: *și poate afla și meșteșugul cum să le metahirisească* (57^v); MDII1: *iaste și oarecarea altă boală ... ce să numeaște latineaște scorbutus, iar elineaște adevărat cum să zice nu gălesc ...* (44^r); MDII2: *și o vedem cu ochii cum să așează noroiul apei* (70^r)), pronumele relative *care*, *cât*, *ce* și adverbele relative *când*: (MDI: *mai de multe ori însemnează luzie ... când vreun bolnav să află în mare boală* (24^r), – *cum* (MDI: *trebuie să luăm seama cum să îmblânzim sângele* (41^r); MDII2: *iar cum la rănichii să să fi făcut umflături cu puroiu și rane, vei cunoaște din acest fel de semne* (58^r)) etc.

Completiva indirectă este introdusă prin locuțiunea conjuncțională *cum că* (MDI: *numai să arată așa cum că să mișcă și să clătește* (156^v)).

Circumstanțiala de timp. Raportul de anterioritate (cel care redă limita de durată a acțiunii din regentă) este marcat prin folosirea lui *până când* (MDI: *la început până când iaste patima proaspătă trebuie să o tămăduim* (51^v), *întoarce-o până când să va sângea* (76^v); MDII1: *să o iarbă bine până când să va curăți de spumă* (3^r); MDII2: *fiarbe ... cu vin bun până când va rămânea a treia parte* (65^r)); – *până nu* (MDI: *și să apropie la rană până nu să vor schimba întâi la stomah* (113^r); MDII1: *și mai bine iaste până nu va mânca, să soarbă o lingură de zeamă de cremole* (8^v); MDII2: *și pentru aceasta până nu să va subția și să scază pânțele lor nu pot să zămislească* (153^v)); – *cât* (MDI: *acel bolnav de nu va mânca cât va rămânea nemâncat atâta crește și să iuțește durerea lui* (28^r)).

Raportul de simultaneitate este redat prin adverbul *numaidecât* (MDI: *iar alteori să începe ... și vrând să vorbească, numaidecât i să prinde glasul și vorba i să taie* (117^v)) și locuțiunea adverbială *numai cât* (MDI: *că numai cât le va gusta cel fără poftă destul i să va hrăni trupul* (126^v); MDII2: *și de va mușca, atuncea îndată nu dă dureare groaznică ... numai cât doare puținel rănirea* (258^v)).

Dacă/deacă/daca sunt folosite pentru exprimarea raportului de posterioritate (MDI: *dar să le schimbi acestea adeseori că daca să învechescu nu folosescu* (26^v), MDII1: *ca daca să va scoate piatra, să aibă grijă ... să nu-l mai supere* (57^r), MDII2: *d-acia deaca vor treace opt ceasuri să-i dea altă băutură nădușitoare* (204^v));

După se folosește pentru exprimarea aceluiași raport (MDI: *după deșertarea a tot trupu să încălzească locul cu unsori* (37^v)), *că* *zeturile cele reci după ce să înăcrescu și să strică în stomah fac oareșcare mănăcrime* (127^r); MDII1: *să mănânce omul adeseori trementină ... și după aceasta să bea apă de eupatoriu* (6^v); MDII2: *folosește încă dimineața după ce să v-a primbla câtva, să bea din apele ceale fierbinți* (58^v)).

Propoziția circumstanțială de mod propriu-zisă se introduce mai ales prin adverbele *cum* și *precum* (MDI: *și de-l va mistui cum se cuvine, nu numai pofta conținește și potolește ...* (127^v), *să întâmplă uneori ... răsipire ... precum o arată pă largu înțeleptul Galinos* (127^v); MDII1: *să le fiarbă legate cum am zis mai sus* (30^r),

și umflătura **precum** am zis să arată depărtată (5^v); MDII2: măcar să o bea **cum** va vrea bolnavul (73^v), largesc fluierul udului **precum** am însemnat în Capu pentru împitruirea rănichilor (74^v), însoțite de corelativul așa (MDI: rămân acolo în pânțele și **asa** îl umflă **precum** arată Galinos (132^v); MDII2: să le poarte **asa precum** am zis mai sus (202^v). Locuțiunea conjuncțională încă nici (MDI: îndată îl doare mai mult **încă nici** nu suferă să-l atingă sau să-l pipăie cineva (24^v)).

Propoziția circumstanțială consecutivă se introduce cel mai frecvent prin adverbul cât, însoțit de corelativul **atât(a)** (MDI: câți să pedepsescu de această boală li să întunecă ochii ... pân într-**atât cât** uneori cadu jos (30^v), MDII1: iar **atâta** mai puternice să fie ale splinii, **cât** mai cu groasă hrană să slujește (14^v); MDII2: întâiu îl doare capul **atâta cât** apucă durerea și la ochi cei ce pătimește (116^v)) sau prin conjuncția pân încât (MDI: unii ... slobozirea sângelui din vână bărbătește o suferă ... **pân încât** și leșână (48^v)).

Propoziția circumstanțială consecutivă mai poate fi introdusă și prin locuțiunea adverbială într-alt chip – altfel (MDI: atunci îndată trebuie să o oprim cu doftorii stifoase și îndesetore **că într-alt chip** să primejduiește să dea în idropică (159^v)).

Propoziția circumstanțială de cauză se construiește cu conjuncțiile că, căci, locuțiunile conjuncționale căci că, pentru că, pentru căci, pentru aceasta, pentru aceea (aceaia) (MDI: are vreo câteva feliuri **căci** ... îl doare capul pe om sau pă dinafară (24^v); (MDI: pân nu va conțeni să nu o ia, **pentru că** asupra silii îi va veni durere nesuferită (25^v); MDII1: să zice dar patima aceasta melanholia ... **pentru că** totdeauna să întâmplă deodată cu stricăciunea splinii (37^v); MDII2: aceeaia să întâmplă ori **pentru că** s-au spart undeva ... ori **pentru că** să deschid găurelele udului (62^v); (MDI: deci netăgăduit **pentru aceasta** iaste și stomahul lor uscat (50^v); MDII1: sângele ... să oprește ... și **pentru aceasta** să umflă (10^v); MDII2: să umezească bășica neîncetat, **pentru aceasta** anevoie să curățesc puroaiile dintr-însa (66^v); (MDI: sânt împreunate amândouă întru o întrupare ... și **pentru aceea** împreună dor (28^v); MDII1: de aicea dar să naște umflătura ... **pentru aceea** și umflăcioasă să numească melanholia aceasta (37^v); MDII2: puține puroi ies dintr-însa ... **pentru aceeaia** pute rău (66^v); și acesta uneori să întâmplă bun la crasis și numai **pentru căci** au prisosit strică capul... (47^v); MDII1: la țaran să bea zeama ei iaste prea de folos, **că** și ea umezește și moaie splina (15^v), nici multă materie leapădă **căci** patima aceasta ține mai mult (1^v); MDII2: să osebească lovirea de putreziciune ... **căci că** putrezirea să întâmplă fără otrăvire (186^v)).

Propoziția circumstanțială de scop este introdusă, de regulă, de conjuncțiile ca (MDI: băuta lui să fie bine mistuitoare ... **ca** din cruzimea și tăria ei a nu rămânea multă vreme nemistuită la stomahul cel slabu (31^v); – ca să (MDI: îndată de va fi cu puțință să sloboză sânge ... **ca să** să sloboză și să iasă sângele cel clocotitor (25^v); MDII1: să citească și la cartea lui Ipocratu ... **ca să** priceapă că toate discrasiiile întru o întocmire să potrivescu (11^v); MDII2: să o verși înlăuntru prin cocean cu sufloiu **ca să** meargă în bășică (77^v); am întâlnit și conjuncția de (MDII2: **De a** să pearde negul bine iaste să faci și aceasta (226^v)).

Propoziția circumstanțială de scop este introdusă și prin locuțiunile conjuncționale: pentru aceasta și pentru aceea/aceaia (MDI: hrana bolnavului să să potrivească cu puterea lui și **pentru aceasta** să-i lipsească mâncarea cea multă (92^v);

MDII1: poate să aducă gangrină și carchin ... **pentru aceasta** trebuie să aibă pază cu de din-adinsul locul cel deschis (32^v); MDII2: **pentru aceasta** iaste bine să ia curățenii (77^v), **pentru aceasta** precum am zis să fie legat bine (93^v); (MDI și **pentru aceea** mai din vreme trebuie să să chivernisească cu doftorii (24^v); MDII1: **pentru aceea** trebuie încetu-încetu să umezimu și să muiemu uădăturile ceale dease ... (8^v); MDII2: **pentru aceea** nu vatămă la cetăți să sloboază fără nici o altă teamere puști și tunuri (192^v); – pentru ca să (MDI: și **pentru ca** să-l păzim din vreme îi slobozim sânge (51^v); MDII1: zahar cât va ajunge **pentru ca** să să facă dulci la gust (3^v); MDII2: vărsând deasupra și câtva untulemn **pentru ca** să se facă alunecoase (61^v)) etc.

Propoziția circumstanțială condițională se construiește adesea cu conjuncțiile d(e)aca și de (daca este mai puțin frecventă decât de) (MDI: iar durerea de cap ... coprinde pielea capului și atunci numai **de** va atinge sau va mișca părul bolnavului îndată îl doare (24^v); **dacă** îl va dura pă cineva capul multă vreme ... acela să ferească să năcazu la apoplexie (24^v); MDII1: **deaca** discrasia cea rece va fi fiind ficatul, trebuie să neslujim cu doftorii ceale împotivă (3^v); MDII2: **deaca** să vor umplea și să vor întinde mațele împresoară pre rinichi și-i strâmtorează (60^v)). Tot cu rol condițional este folosit și adverbul când, în corelație cu atunci/atuncea (MDI: această durere de capu să întâmplă **când** o oareșcare ... scursură ... să strânge la gura stomahului și atunci să rădică aburi rele ... (28^v); MDII1: căci **când** adecă iaste cald și arde ficatul, atunci mai de multe ori răcește stomahu (2^v); MDII2: iar **când** rănichii vor curăți pre sânge ... atunci îndată să slobozi sânge celui bolnav (62^v)).

Propoziția circumstanțială concesivă este introdusă printr-o mare varietate de elemente joncționale:

Adverb:

– cât (MDII: căci **cât** de mult de s-ar vărsa afară udul, dar toată bășica desăvârșit nu poate să se deșărteze (68^v); căci **cât** iaste de nesuferitoriu pântecel, atâta mai rău să sălbătăcească nelesnirea udului (76^v));

– măcar (MDI: de nu vom dobândi alceva, **măcar** durerile ceale ce întărâtă le vom micșora (68^v));

și locuțiuni formate cu ajutorul acestui adverb:

– măcar că (MDI: și unge-i rana **măcar** că iuțescu durerea (28^v); MDII1: atunci **măcar** că încetează și să micșorază durerile însă umflătura să face arătată (6^v); MDII2: multa postire **măcar** că curățește udul, dar să face mai iute și face mâncătură mai silnică (60^v));

– măcar cât(u) (MDI: abia și cu zăbavă îți răspundu **măcar** cât de tare strigându-i (43^v), mai bună nădejde iaste ... pentru slobozire **măcar** cât să să arunce ... înfocarea și umflătura (89^v); MDII1: acest fel de încuiere a ficatului ține multă vreme și **măcar** cât am strâmtora-o... (8^v); și **măcar** cât de mare să fie umflătura, cu toate acestea poate să aibă bunănaidejde bolnavul (24^v); MDII2: udul care rămâne înlăuntrul ei **măcar** cât de puțin va fi, ... apucă de pretutindenea toat părțile ei (68^v));

– măcar de (MDI: să să ferească tare de dânsel bolnavul ... **măcar** de ar păși și pagubă mare (32^v); MDII1: să se ferească ca de focu **măcar** de ar păși și pagubă mare (32^v); am zis că să numește și flegmaticire albă, **măcar** de au osebite (35^v); MDII2: gutui care **măcar** de sânt și tiroase, însă sânt pornitoare de ud (79^v)).

Remarcăm corelativele: *cu toate ace(a)stea* (MDI: *cu toate acestea spasmos să întâmplă din altă pricină* (53^f); MDII1: *de va rămânea ... ceva din gălbinare ... și cu toate acestea pișatul lui va ieși curat ...* (20^f); MDII2: *cu toate acestea usebim aici pre dregătorii cei mai întâiu stătători* (190^f); *și pentru aceea: (MDII1: fiindcă boala aceasta să trage ... din înfierbânțea și arsura rănichilor pentru aceea nu vatămă* (57^f)).

Propoziția circumstanțială de excepție este introdusă prin adverbul *decât* (MDI: *că încuindu-să mai mult să vatămă decât să folosește* (145^f); MDII1: *folosește întâi să încalece pe cal ... și mai bine ar fi ... să umble singur cu picioarele lui ... decât să-l ție* (27^f)).

Propoziția predicativă suplimentară este introdusă prin *cum* (MDI: *Această dar slăbiciune ... uneori să întâmplă și din veninul cel galben cum iaste și la boala de colică* (27^v); MDII2: *și adeseori îi vine arsură ca cum s-ar înfierbânta* (121^f)).

Propoziția circumstanțială instrumentală este introdusă de *cu ... ce* (MDI: *și să împărtășească împreună cu ceea ce să numește umeraria* (51^v), *să curețe capul cu cele ce scot flegma* (57^v), MDII1: *adăpăm pre el cu cele ce deschid și pornesc ceale dinlăuntru* (7^v); MDII2: *să-l adăpăm mai înainte cu ceale ce tâmpesc mișcarea umădăturilor celor iuți* (58^v)).

Propoziția circumstanțială sociativă e rar întâlnită în MD și este introdusă de *cu câte* (MDI: *să lipește cu cele stifoase și cu câte se împreunează cu dânsule* (109^v)).

FORMAREA CUVINTELOR

1. Derivarea cu sufixe

Derivarea cu sufixe este bine reprezentată, mai ales la substantive și adjective. Sufixele substantive și adjectivale cel mai frecvent întâlnite sunt:

-aș: MDI: *trâmbițași* (63^f);

-(ă)ciune: MDI: *amarăciune* (82^f etc.), *înțelepciune* (45^v), *nesticăciune* (75^f), *slăbiciune* (27^f etc.), *spurcăciune* (61^v etc.), *stricăciune* (28^f etc.), *urăciune* (art. 49^v), *uscăciune* (21^f etc.); MDII *albiciune* (249^v), *amărăciune* (38^f), *apăciune* (21^f), *cruziciune* (193^f), *iertăciune* (186^v), *împușiciune* (186^v), *înnecăciune* (22^v etc.), *îtinăciune* (182^v), *înțelepciune* (197^f, 210^f), *gălbînăciune* (23^v), *gălbîniciune* (98^f), *lipiciune* (116^f), *mortăciune* (181^v), *otrăviciune* (233^v, 261^f), *plăviciune* (130^v), *putrezăciune* (8^v), *putreziciune* (8^v etc.), *răutăciune* (264^v), *scărpinăciune* (17^v), *slăbiciune* (1^f etc.), *slăbăciune* (17^v), *spurcăciune* (57^f), *stricăciune* (10^f etc.), *uscăciune* (1^v etc.);

-ătate: MDI: *streinătatea* (127^v), *vecinătatea* (49^f), MDII *vecinătate* (194^v);

-ătură: MDI: *adăpături* (28^f, 159^f), *adunături* (42^f), *afumătură* (73^v etc.), *alergături* (26^f), *aruncături* (28^v), *ascunsături* (125^v), *ațățături* (87^v), *băătură* (25^v), *bășăcături* (116^f), *căzătură* (28^f), *crăpătură* (60^v etc.), *crestătură* (44^f etc.), *frecătură* (32^f etc.), *îmbucătură* (87^f etc.), *începături* (48^f), *închegături* (76^v, 147^v), *întărâtătură* (129^v), *învățătură* (29^f etc.), *învârtejătură* (135^v), *legături* (29^f etc.), *mâncătură* (33^f), *mușcături* (118^f), *oblojături* (55^f etc.), *oblăjături* (129^f etc.), *pânzătură* (75^v), *picătură*

(29^v etc.), *pișcătură* (28^v, pl. 118^r, 153^v), *presărături* (35^r, 39^v), *pusături* (140^v, 154^r), *rădicăturile* (99^v), *răsături* (121^r), *răzătură* (83^r), *sărătură* (72^v etc.), *scăldătură* (120^v, pl. 65^v), *scărpînătură* (153^v), *scărmănătură* (157^v), *scurmănătură* (160^r), *sfărâmături* (38^r, 65^r) *spălătură* (160^r etc.), *spărgături* (53^r), *spuzături* (59^r), *sorbături* (119^v), *stărnutătură* (77^v etc.), *strânsătură* (143^r), *strănutături* (63^v), *sugătură* (126^v etc.), *ștersătură* (30^r), *trăsătură* (83^v, pl. 74^r), *țesătură* (151^r), *udătură* (29^r etc.), *umflătură* (48^v etc.), *uscătură* (26^v), *vărsătură* (24^v, pl. 62^v), *vătămătură* (60^r), MDII: *alergătură* (263^r), *amestecătură* (69^v), *apucătură* (175^v), *arsături* (32^r), *destrămătură* (232^r), *frământătură* (13^v), *frecătură* (96^r), *îmbucătură* (177^r), *împunsături* (31^r), *încălecătură* (88^v), *învățătură* (11^v), *legătură* (107^r), *măncătură* (7^r), *mușcătură* (17^v), *oblăjătură* (7^r), *picătură* (23^v), *pânzătură* (205^r), *pisături* (13^v), *rădicătură* (90^v), *săpătură* (15^v), *sărătură* (26^v), *scăldătură* (27^r), *scărpînătură* (45^r), *strânsătură* (47^v), *stricurătură* (78^r) *surpătură* (145^r), *țesătură* (68^r), *umădătură* (11^r), *umflătură* (5^r), *vărsătură* (2^v), *vătămătură* (31^v, 185^v);

-eală: MDI: *abureală* (49^v etc.), *amețeală* (30^v etc.), *amorțeală* (32^r etc.), *asurzeală* (73^r), *cerneală* (32^r), *clocoteală* (24^r, 50^v), *fierbințeală* (MDI 24^r etc.), *gârgâielile* (90^r), *înfierbințeală* (24^r etc.), *întuneceală* (38^v etc.), *nădușeli* (40^r), *orânduile* (73^r etc.), *osteneală* (26^r etc.), *poiezeală* (25^v etc.), *pospăieli* (85^r), *prisoșeală* (31^r, 55^v), *răceală* (26^r etc.), *răcoreală* (29^r etc.), *râgăieli* (56^v etc.), *rânduile* (129^v etc.), *sminteală* (44^v, G. 40^v), *surzelii* (73^r), *rânduile* (95^r etc.), *socoteală* (40^v etc.), *umezeală* (25^r etc.), *volbureală* (28^v), *zminteală* (40^r etc.), *zugrăveală* (42^v), MDII: *abureală* (87^r, 268^r), *amețeală* (116^v, 246^v), *cerneală* (257^r, 270^v), *chiverniseală* (57^r etc.), *clipeală* (243^v, 254^v), *dogoreală* (24^r), *fierbânțeală* (1^v etc.), *fierbințeală* (23^r etc.), *îndrăzneală* (128^v, 129^v, 145^v, 146^r, 168^r, 170^r, 246^r), *înfierbânțeală* (16^v, 17^r, 251^r), *înfierbințeală* (72^v etc.), *mistuieli* (257^r), *mucezeală* (75^r), *nădușeală* (4^v), *năvădeală* (25^v), *opreală* (18^r, 58^r), *orânduile* (101^r), *osteneală* (22^r etc.), *procopseală* (190^v), *răceală* (47^r etc.), *răcoreală* (172^r etc.), *rumeneală* (13^v), *socoteală* (17^v etc.), *ticneală* (137^v), *umezeală* (4^v etc.), *văpșeală* (46^r, 218^r), *zminteală* (18^r);

-ie: MDI: *andidie* (24^v etc.), *alifie* (25^r etc.), *amvliopie* (62^v), *apoplexie* (24^v etc.), *bătaie* (25^v etc.), *beție* (24^v, 25^v), *citanie* (63^r), *copilărie* (35^v), *curățenie* (25^v etc.), *doftorie* (24^v etc.), *epilipsie* (31^r etc.), *fandăsie* (52^v), *flăcăraie* (44^r, 49^v), *gresie* (78^v), *hârtie* (62^v, 76^r), *hirurgie* (60^r), *ipohondrie* (50^v), *jăganie* (54^r, 64^r), *lăcomie* (43^r), *lămâie* (42^r), *lenie* (34^r), *leșie* (24^v), *liθarghie* (43^v etc.), *luzie* (24^r), *materie* (31^v, 4 etc.), *mânie* (32^r etc.), *melanholie* (28^r etc.), *nebunie* (24^r etc.), *necurătenie* (38^r), *oaie* (76^r), *osârdie* (46^v etc.), *păticărie* (58^r etc.), *pâlnie* (55^v etc.), *petrecanie* (51^r), *piftie* (41^v), *ploaie* (76^r), *podagrie* (47^v, 56^r), *primejdie* (28^v, 39^r, 39^v, 68^v), *purgație* (79^v), *rășăchie* (57^v), *rodie* (77^v), *salcie* (48^v), *sălbăticie* (41^r), *scamonie* (69^v), *scumpie* (78^r, 79^v), *semeție* (41^r), *spițarie* (28^r etc.), *strădanie* (59^r, 61^r), *ștevie* (72^r), *tămâie* (MDI 29^v), *tirighie* (61^r, 67^r), *trândăvie* (39^r), *trestie* (68^v), *urgie* (48^r), *urechie* (70^v), *utârnă* (51^v), MDII *andidie* (19^v, 40^v), *albie* (34^v, 112^v), *alifie* (15^v etc.), *asurzie* (179^r), *baie* (MDII 13^v etc.), *bărbăție* (113^v), *bărbie* (212^v), *bătaie* (111^v etc.), *beție* (65^r), *chelbășie* (212^v), *ciripie* (89^v, 212^v), *citanie* (38^v), *curățenie* (40^v, 104^v), *curățenie* (8^v etc.), *curăție* (curățitorilor 115^v), *curvie* (119^v), *doftorie* (23^v etc.), *drojdie* (9^r, 39^v, 40^r), *discrasie* (10^v etc.), *epilipsie* (45^r, 81^r, 121^r), *fălie* (28^v), *gălăgie* (21^r), *gânganie* (54^r, 87^r, 87^v), *gutuie* (146^r), *hârtie* (30^r etc.), *idropicie* (23^v etc.), *idropichie* (160^v),

ipilepsie (MDII2: 131^v), *jiganie* (MDII2: 95^r), *lăcomie* (22^v), *lămâie* (29^v, 4 etc.), *leșie* (13^r etc.), *martie* (45^v, 149^r), *materie* (22^r etc.), *mărturie* (202^v) *mânie* (24^r etc.), *melanholie* (37^r etc.), *mercuralie* (149^r, 215^r), *necurățenie* (pl. art. 139^v), *necurăție* (127^r, 139^v, pl. art. 139^v), *nebunie* (129^v etc.), *nevoie* (62^v etc.), *oaie* (13^r etc.), *osârdie* (49^v, 199^v), *paticărie* (28^v, 2 etc.), *păpădie* (164^v etc.), *păticărie* (12^v, 191^v), *pâlnie* (185^v) *ploaie* (23^v, 173^r), *podagrie* (105^r), *primejdie* (31^v etc.), *purgație* (117^v), *râie* (25^r etc.), *rodie* (92^v, 93^r), *rogdie* (215^v), *salcie* (12^r etc.), *scorpie* (52^r etc.), *scumpie* (206^v), *sfinție* (187^v), *sfrinție* (75^r), *silnicie* (61^r, 125^v, 145^r, 168^r), *slobozenie* (163^r, 190^v), *speție* (30^v, 36^r), *spitărie* (13^v), *spețarie* (43^v), *spețiarie* (26^v etc.), *șorecie* (187^r), *șteavie* (71^r etc.), *tămâie* (13^v etc.), *tărie* (12^v etc.), *temelie* (26^v, 188^r), *tigaie* (112^v, 152^r, 209^v, 222^v), *trestie* (30^v etc.), *trușie* (57^v), *unghie* (30^v etc.), *văpaie* (44^v etc.), *usie* (49^v), *voie* (62^v etc.), *vrăjitorie* (42^v, 85^v), *vrednicie* (75^v), *vrionie* (110^r, 112^r), *zavistie* (85^v);

-ime: MDI: *acrimie* (75^r etc.), *adâncime* (92^r, 92^v), *asprime* (56^r), *cruzime* (31^v, 38^v), *asurzime* (72^v etc.), *desime* (art. 44^r etc.), *felimie* (47^r etc.), *feliurime* (art. 21^v), *grăsime* (34^r etc.), *grosime* (152^v etc.), *iuțime* (25^v, 3 etc.), *îmblânzime* (art. 80^v), *lățime* (115^v), *lărgime* (28^r etc.), *lungime* (152^v etc.), *mărimie* (119^r etc.), *mâncărimie* (60^v etc.), *mulțime* (25^v etc.), *netezime* (146^r, art. 145^v), *osebime* (art. 32^v), *prisosime* (74^v etc.), *prostime* (art. 36^r), *putrezime* (22^v etc.), *răcorime* (131^r, art. 95^r), *rărime* (art. 74^v), *slăbănogime* (117^v), *strimtorime* (101^v), *șubrezime* (152^v, 153^v), *subțime* (art. 74^v etc.), *știrime* (127^v etc.), *umezime* (art. 134^r), *uscățime* (95^r etc.), *ușurime* (28^r etc.), *vechime* (150^r), MDII: *acrimie* (43^r etc.), *adâncime* (172^r etc.), *asprime* (245^r), *boierime* (art. 189^v), *cătățime* (238^v), *cruzime* (art. 192^v), *desime* (153^r, 276^v) *deșime* (224^v etc.), *feliurime* (162^r etc.), *felurime* (11^v etc.), *grăbime* (art. 12^v), *grăsime* (98^r etc.), *gresime* (art. 22^v), *grosime* (144^r etc.), *însușime* (art. 159^r), *iuțime* (2^r etc.), *întărime* (art. 74^r), *întregime* (187^v), *întunecime* (38^v, 254^r), *lărgime* (138^v etc.), *lățime* (152^v), *lungime* (48^r etc.), *mărimie* (48^r etc.) *mâncărimie* (44^v etc.), *mulțime* (18^r etc.), *năcrime* (art. 28^r etc.), *rărime* (92^r etc.), *subțime* (115^r, art. 83^r), *subțime* (art. 27^v etc.), *știrime* (82^r etc.), *usturime* (10^r etc.), *vechime* (169^r, 170^r);

-ință: MDI: *ajutorință*, (39^r etc.), *cunoștință*, (70^r etc.), *cuviință* (59^v etc.), *necuviință* (47^v etc.), *neputință* (47^v etc.), *putință* (38^r etc.), *silință* (39^r etc.), *trebuiință* (37^r etc.), *voință* (15^r), MDII: *ajutorință*, (89^v, 113^v etc.), *cunoștință* (63^r etc.), *cuviință* (62^r etc.), *ființă* (91^r, 99^r), 128^r etc.), *iscusință* (59^r, 71^r etc.), *necuviință* (67^v, 69^v, 124^r etc.), *neputință* (71^r etc.), *nevoiuță* (102^v, 106^r etc.), *socotință* (103^v etc.), *știință* (93^v etc.), *trebuiință* (63^r, 65^r, 73^r etc.);

-mânt: MDI: *acoperământ* (74^r etc.), MDII: *acoperământ* (G. 193^v), *acoperemânt* (211^v), *așăzământ* (pl. 39^r, art. 40^v), *scăzământ* (art. 29^r);

-oare: MDI: *cicoare* (141^v), *culoare* (32^r), *duroare* (112^r), *floare* (24^v, 54^v), *înghițitoare* (88^v), *lângoare* (21^v), *pișuitoare* (159^v), *putoare* (74^r, 113^r, 130^v), *răcoare* (126^v), *răzătoare* (129^r), *răziitoare* (100^r), *strânsoare* (106^v), *sudoare* (110^r), *unsoare* (29^v, 33^v etc.); MDII: *astupătoare* (267^r), *cicoare* (30^r, 41^r, 162^v etc.), *cursoare* (98^v, 127^v), *duhoare* (190^r), *floare* (41^r, 50^v, 76^v), *izgonitoare* (125^v), *lingoare* (177^v), *lipitoare* (256^v), *moare* (250^v, 274^r), *mulsoare* (64^r), *putoare* (46^v, 186^v, 188^r), *scrisoare* (189^v), *scuipitoare* (254^r), *sugătoare* (107^r), *târătoare* (251^v), *unsoare* (36^v, 52^r, 56^v etc.), *urdoare* (198^r), *vrăjitoare* (203^v);

-șug: MDI: *meșteșug* (27^r etc.); *meșteșugu* (31^v etc.); *meșteșugului* (59^v etc.), *vicleșug* (153^r), MDII *meșteșug* (64^r etc.); *meșteșugului* (115^r etc.); *meșteșuguri* (159^v etc.); *vicleșug* (188^v etc.);

-tură: MDI: *afumătură* (73^v, 92^r), *amestecătură* (57^r, 135^r), *bătătură* (25^v etc.), *bășcătură* (art. 102^r), *băutură* (25^v etc.), *căscătură* (art. 104^r), *căzătură* (20^r etc.), *crăpătură* (69^v etc.), *crestătură* (44^r etc.), *frecătură* (23^v etc.), *gărgăitură* (87^r), *gloditură* (142^v), *hârâitură* (113^r), *izbitură* (60^v), *îmbucătură* (87^r), *încălzitură* (131^r etc.), *încheitură* (art. 161^r), *încuitură* (102^r), *înghițitură* (86^v etc.), *întărâtătură* (129^v etc.), *învățătură* (20^r etc.), *învârtejătură* (135^v), *legătură* (67^v etc.), *lovitură* (28^r etc.), *mâncătură* (33^r etc.), *moietură* (138^r), *muietură* (146^v, art. 117^r), *mușcătură* (135^v), *natură* (94^v, 114^v), *oblojătură* (116^r etc.), *pânzătură* (75^v), *picătură* (29^v etc.), *pilitură* (150^r), *pișcătură* (28^r etc.), *răsăritură* (24^v), *răzătură* (83^r), *ruptură* (93^v), *sărătură* (72^v etc.), *săritură* (art. 112^v), *scăldătură* (120^r, 139^v), *scărmănătură* (157^v, 160^v), *scurmănătură* (160^r), *scărpinătură* (152^v, 153^v), *scuturătură* (111^r), *sfârșitură* (21^r), *sorbitură* (120^r, art. 111^v, 120^v), *spălătură* (160^r), *stărnutătură* (77^v, 130^r), *strânsătură* (143^r), *sucitură* (135^v, 143^r), *tăietură* (33^r etc.), *topitură* (art. 155^r), *trăsătură* (83^v, 104^r), *țesătură* (151^r etc.), *udătură* (29^r etc.), *umflătură* (48^v etc.), *umplutură* (art. 128^r), *untură* (103^v), *uscătură* (26^v etc.), *vărsătură* (24^v etc.), *zvâcnitură* (115^v), MDII *aburitură* (117^r), *acritură* (94^v), *alergătură* (263^v), *amestecătură* (69^v, 74^r), *apucătură* (175^v, 273^v), *arsură* (5^r, 5^v, 97^r), *băutură* (2^v, 3^r, 6^r, 7^r, 83^v), *căldură* (12^r, 21^v), *chiorăitură* (37^v), *cocoșitură* (237^r), *coptură* (68^r, 114^v), *cursură* (15^v), *destrămătură* (232^r, 234^r), *dogoritură* (33^r), *fiertură* (12^v, 14^v, 60^r, 205^v), *frământătură* (13^v, 81^r), *frecătură* (96^r), *ghințură* (113^v, 195^r), *împunsură* (250^v), *încălecătură* (88^v), *încălzitură* (15^v), *închietură* (47^r etc.), *încurătură* (pl. art. 194^r), *învățătură* (11^v, 15^v, 93^r), *lăutură* (219^r), *legătură* (107^r), *lipitură* (92^v), *lovitură* (91^r), *măsură* (1^v etc.), *mâncătură* (7^r, 17^v), *carchin* (32^r), *mușcătură* (17^v, 250^v), *oblojătură* (7^r), *oblojătură* (7^v etc.), *oblojitură* (6^v etc.), *papură* (123^v, 240^r), *pânzătură* (205^r etc.), *picătură* (23^v), *pilitură* (9^r etc.), *rădicătură* (90^v etc.), *răsură* (8^v), *roșitură* (2^r), *salamură* (60^v etc.), *săpătură* (15^v), *sărătură* (26^v, 109^v, art. 113^r), *săritură* (90^v etc.), *scăldătură* (27^r, 34^v), *scărpinătură* (45^r), *scobitură* (32^r), *storsură* (129^v), *strânsătură* (47^v), *străvitură* (32^v), *stricurătură* (77^r etc.), *tăietură* (15^v), *țesătură* (68^r), *umădătură* (11^r etc.), *umflătură* (5^r, 5^v, 7^r, 14^v), *untură* (36^v etc.), *vărsătură* (2^v, 5^v), *vătămătură* (31^v), *zdrucitură* (54^v, 77^v);

-une: *putrejune* (MDI: 112^v, 146^v);

-ător(iu) și -tor(iu): MDI: *amorțitor* (141^r, fem. pl. 42^v), *ascultător* (65^v), *ascultător* (Voc. 54^v), *așăfător* (91^v), *chibzuitor* (pl. 24^r), *clocotitor* (25^r), *coprinzătoare* (20^r), *cunoscător* (24^r, pl. 24^r), *curățitor* (149^r, 149^v), *curgător* (53^r, pl. 157^r, fem. pl. 38^v), *cuvântător* (G. 50^r, fem. 40^v) *dășteptător* (39^v), *deșărtător* (fem. 40^v, pl. 29^r), *deșteptător*, 39^v, subst. 43^v), *doborător* (fem. 46^v), *fierbântător* (101^r), *folositor* (fem. 26^r), *împotriviitor* (fem. 25^v), *îndreptător* (151^r), *înfierbântător* (122^r, fem. 47^r, pl. 34^r, 47^r), *întărâtător* (pl. 115^v), *întăritor* (132^r, 144^r, fem. 37^v, pl. 29^r), *întâmplător* (fem. 33^v), *înviiitor* (152^v, fem. 32^v), *lucrător* (34^r etc.), *mirositor* (101^r, fem. 27^v), *mistuiitor* (pl. 143^r etc.), *mișcător* (152^v, fem. pl. 27^v), *nemistuiitor* (fem. 30^v), *ostenitor* (102^v), *otrăvitor* (fem. pl. 58^r), *pătrunzătoru* (39^v, 132^r, fem. pl. 38^v), *păzitor* (fem. pl. 24^v), *pișătoare* (43^v), *pișcător* (44^r, 47^v, 66^r, 113^r, pl. 115^v, fem. 38^v), *pricepător* (fem. pl. 45^v), *pricinuiitor* (fem. 42^v), *răcoritor* (fem. 42^v), *răsăpitor* (fem. 42^v), *răsipitor* (108^v,

118^v, fem. 30^r), *răsuflătoru* (26^r, 94^v), *simțitor* (99^v), *sorbitor* (140^r), *spălător* (148^v, fem. 148^v, subst. 109^r), *stăpânitor* (fem. 21^r, pl. 34^v), *stărnutător* (92^v, 130^r), *strănutător* (39^v etc., subst. 39^r), *strângător* (144^v, 150^r, fem. pl. 29^v), *suflător* (106^v, 137^v, fem. 66^r, pl. 66^r), *șitor* (fem. 149^r), *umflător* (fem. 151^r), *următor* (32^v), *uscător* (108^v, fem. 47^r, 108^v), *ușurător* (28^v), *vătămător* (83^v, 106^r, 112^v, 122^v), *văzător* (64^r), *vestitor* (fem. pl. 38^v), *zburător* (fem. pl. 26^v), *MDII acritor* (fem. pl. 43^r), *acurățitor* (fem. pl. 104^r) *amestecător* (fem.), *amorțitor* (fem. pl. 129^v, 153^r), *aprinzător* (fem. 51^r, 206^v), *arzător* (fem. sg. 17^r etc.), *asudător* (fem. 105^r), *chibzuitor* (fem. 16^v, 258^v), *călit* (fem. 84^r), *căscător* (fem. 129^v), *concenitor* (fem. 159^v), *covârșitor* (fem. pl. 142^r, 233^r), *cunoscător* (fem. pl. 71^v etc.), *cuprinzător* (fem. 65^r, 103^v), *curățitor* (fem. 28^r etc.), *curgător* (fem. 79^r, 232^v, pl. 268^r), *cuvântător* (fem. pl. 232^v), *desfător* (fem. 112^r), *despărțitor* (fem. 22^r), *deșertător* (fem. 19^r, 30^v, 176^v), *dezlegător* (fem. 15^r, 137^v, fem. pl. 33^r, 137^v), *dezdăcinător* (fem. 52^r), *doftoritor* (fem. 84^v), *dogoritor* (fem. 23^r), *făcător* (23^r etc.), *fierbântător* (fem. 80^v), *fierbător* (220^r), *folositor* (3^r etc.), *gonitor* (fem. 201^v etc.), *hotărător* (fem. pl. 174^r), *hrănitor* (99^v etc.), *împrotivitor* (fem. pl. 67^r, 192^v, 194^r, 196^r), *împungător* (fem. pl. 93^v), *împuternicitor* (fem. 20^r etc.), *încărnitor* (fem. pl. 201^r), *începător* (fem. 131^v, 159^v), *închiegător* (fem. 121^v), *închietor* (fem. 5^r), *înfierbântător* (fem. 52^v, 129^r, 204^r), *înfloritor* (fem. 116^r), *îngroșător* (fem. 128^v), *îngrozitor* (fem. 45^r), *întărâtător* (fem. 129^v), *întâmplător* (fem. 89^v etc.), *întingător* (fem. 116^r), *întrecător* (fem. pl. 101^r) *înștiințător* (fem. pl. 105^r) *învățător* (fem. 175^v), *învitător* (fem. 173^v etc.), *junghietor* (fem. 91^v), *legător* (fem. pl. 114^v), *lepădător* (fem. 16^r etc.), *lesnitor* (pl. 114^v, 148^v), *lovitor* (186^v etc.), *lucrător* (73^r etc.), *mâncător* (fem. 45^r etc.), *mergător* (fem. 131^v etc.), *mirositor* (78^r etc.), *mistuitor* (fem. 3^v etc.), *mișcător* (fem. pl. 96^r, 129^v, 137^v, 216^r), *mulțitoare* (fem. 272^v), *muncitor* (fem. 107^v, 258^r), *mușcător* (58^r etc.), *mutător* (fem. 47^v), *năcritor* (fem. 99^v), *nădușitor* (fem. 27^v, 1 etc.), *născător* (fem. 21^v etc.), *necuvântătoare* (pl. 178^r), *neîncălzitor* (fem. 14^v), *nelucrător* (fem. pl. 85^v, 96^r) *nemistuitor* (fem. 9^r), *nepriimitor* (fem. 266^r), *neroditor* (fem. 155^r), *nesimțitor* (fem. 73^r), *neusturător* (fem. pl. 67^r, 69^v), *omorător* (fem. 249^v), *opritor* (fem. 8^r etc.), *osebitor* (fem. pl. 67^v), *ostenitor* (fem. 23^v), *otrăvitor* (fem. 16^v etc.), *păscător* (253^r etc.), *păzitor* (fem. 196^r, 210^r), *pierzătoare* (fem. 100^v etc.), *poftitor* (3^r, 9^v), *poiezitor* (fem. 129^v, 137^r), *pornitor* (fem. 7^v etc.), *prefăcător* (fem. 43^v), *priimitor* (fem. 16^r etc.), *prisositor* (fem. 37^r, 127^v), *purtător* (fem. 183^v etc.), *putrezitor* (fem. 174^r), *răcitor* (fem. 248^r), *răcoritor* (fem. 6^v etc.), *rămăitor* (fem. 49^r), *rănitor* (fem. 32^r), *răsfățător* (fem. 129^r, 130^v), *răspunzător* (fem. 11^v), *răsuflător* (fem. 99^r), *rozător* (fem. 122^v etc.), *rumpător* (fem. 259^r, fem. pl. 130^v), *scoțător* (fem. 135^r, 135^v), *sfărâmător* (fem. pl. 51^v, 56^r), *sfătuitor* (fem. 147^v), *silnicitor* (fem. pl. 141^v), *simțitor* (fem. 136^r, 209^r), *strănutător* (fem. pl. 134^r, 147^r), *strângător* (fem. 21^r etc.), *stricător* (fem. 58^v etc.), *scoțător* (fem. 129^r etc.), *scoțitor* (fem. 74^v, pl. 47^r), *simțitor* (fem. pl. 49^r, 121^r), *smulgător* (fem. 129^r), *subșitor* (fem. 8^r etc.), *supărător* (fem. 103^r), *ștergător* (fem. 128^v), *șuierător* (fem. 82^r), *tăietor* (fem. 14^r etc.), *tămăduitor* (fem. 196^v), *târător* (fem. 256^r etc.), *temătoare* (fem. 258^r), *topitor* (50^v, 175^v), *trăgător* (11^v etc.), *tremurător* (fem. 131^r, pl. 116^v), *șitor* (fem. 72^r etc.), *umezitor* (171^r), *umflător* (fem. 32^v etc.), *ungător* (fem. pl. 211^v), *următor* (fem. 24^v etc.), *uscător* (fem. 27^r etc.), *usebitor* (fem. 217^v etc.), *usturător* (fem. 83^r etc.), *vătămător* (fem. 21^v etc.), *veselitor* (fem. pl. 130^v), *veștejitor* (fem. 173^r), *viețuitor* (21^r, 25^v, pl. 84^r, 85^v), *viitor*

(189^v), *vindecător* (pl. 234^v), *vrăjitor* (203^v), *zburător* (fem. 26^f etc.), *zburdător* (fem. pl. 129^v), *zdrobitor* (fem. pl. 53^v, 54^v, 109^v);

-esc(u) / -ească: MDI: *arăpescu* (27^f, 149^f, 150^f), *bătrânească* (81^f), *câinescu* (55^f, fem. 56^v), *criticesc* (146^f, 146^v, 193^v), *elinesc* (pl. 60^f), *fămeiesc* (36^f, 113^v), *firesc* (art. fem. 38^v), *grecesc* (fem. 74^f), *indienescu* (25^v), *muierescu* (82^v, 152^f, 158^f), *nefirească* (115^v), *rumânească* (74^f), *trupească* (131^f), *ungurescu* (30^f, 60^v), MDII *alhimicesc* (244^v), *aravicesc* (66^f), *arăpesc* (80^v etc.), *câinesc* (9^v, 35^v), *chelticesc* (191^v, 263^f), *diavolicesc* (203^v), *doftoricesc* (1^f, 159^f, 206^f, art. 172^v), *filosoficesc* (56^f, 94^f), *halivonicesc* (78^f), *himicesc* (45^v etc.), *hirurghicesc* (23^v etc.), *indicesc* (238^f, 239^v), *italicesc* (19^f etc.), *ishiadicesc* (114^f), *malvaticesc* (78^f, 95^f), *melanholicesc* (11^v), *metalicesc* (88^f), *podagricesc* (99^v), *schiliticesc* (50^v), *scorbuticesc* (39^f), *spaghiricesc* (93^v), *spaniolicesc* (78^f, 95^f), *stomahicesc* (99^v, 205^f), *fămeiesc* (131^f, 145^f), *firesc* (16^v etc.), *lunătăcesc* (136^v, 136^f), *muie^fesc* (142^r), *omenesc* (165^v etc.), *unguresc* (105^v, 259^v), *vrăjitoresc* (fem. pl. art. 266^v);

-icesc (u): MDII: *diavolicesc* (203^v), *doftoricesc* (1^f, 159^f, 206^f, art. 172^v);

-ăcios: MDI: *mâncăcios* (fem. 108^f), MDII: *adâncăcios* (7^v), *apăcios* (94^v), *bolnăvicioasă* (5^f etc.), *mâncăcioasă* (211^v)

-os: MDI: *albicios* (fem. 118^f), *apătos* (86^f etc.), *arsuros* (fem. 74^v etc.), *bălos* (97^v, fem. 154^v), *călduros* (51^f etc.), *căpățânos* (105^v, 111^v, 115^v), *cărnuos* (fem. 119^v), *cleios* (fem. 99^v), *colțos* (fem. 160^v), *cuviincios* (85^v etc.), *fierbincios* (fem. 24^v etc.), *gălbenicios* (102^v), *găunos* (82^f), *geros* (fem. 147^f), *îndesos* (fem. 108^f), *înnecos* (fem. 120^v), *întinos* (fem. 147^f), *întunecos* (45^f), *lăptos* (fem. 113^v), *lipicios* (89^v etc.), *lucios* (128^v), *luminos* (fem. 43^v, 118^v), *lunecos* (fem. 140^v), *mânios* (89^v etc.), *melanholicos* (51^f etc.), *melanholios* (49^f, 71^v), *mucos* (fem. pl. 147^v), *mustos* (fem. 64^v), *necuviincios* (fem. 50^v), *neinimos* (35^v), *nemângăios* (fem. 68^f), *neputincios* (113^f etc.), *oțetos* (92^v), *păcălos* (fem. 80^v), *păclos* (54^v), *practicos* (72^v), *primejdios* (56^v etc.), *puturos* (76^v etc.), *răcoros* (109^f etc.), *sănătos* (53^f etc.), *sângerios* (51^f etc.), *solzos* (fem. 78^v), *somnoros* (fem. 45^v, 46^f), *spumos* (107^f), *stifos* (91^f, 109^v etc.), *stricăcios* (38^v), *știros* (136^v, 145^f, fem. 130^v), *subțios* (116^v), *ticălos* (fem. 81^f), *trebuincios* (58^f etc.), *țestos* (fem. 37^v), *unsuros* (140^v etc.), *untdelemnos* (fem. pl. 127^f, 154^v), *untuos* (fem. 127^f), *uscăcios* (fem. 27^f, 34^f), *veninos* (48^v fem. 122^f), *vânos* (fem. pl. 53^f), *vânos* (52^v), *vânturos* (70^f, fem. 138^f), *vârtos* (fem. 79^v etc.), *vâscos* (fem. 147^v), *vederos* (fem. 43^v), *veninos* (fem. 73^f etc.), *volburos* (89^v etc.), *zămos* (fem. 138^v), *zemos* (90^f etc.), *zeros* (fem. 107^f), *zgrăunțos* (107^f), MDII *aburos* (7^v), *albicios* (70^v), *alunecos* (131^f etc.), *apătos* (20^v etc.), *aprinzăcioasă* (6^f), *arzăcioasă* (176^v etc.), *bălos* (10^f, 59^v), *bășăcioasă* (25^v), *bășicoasă* (177^f), *călduroasă* (17^f, 125^f), *cărnos* (204^f etc.), *cimșiros* (238^f), *ciumos* (198^v, fem. 203^f), *cleios* (240^v etc.), *copturoasă* (35^f), *cornos* (254^v), *cuviincios* (18^f etc.), *drojdios* (240^v, fem. 184^f), *ficăcios* (80^v), *ficătos* (2^f), *fierbincios* (109^v etc.), *fierbâncioasă* (2^f etc.), *flegmaticios* (239^f, fem. 11^f etc.), *flegmonicoasă* (35^f), *fricos* (fem. 146^f), *friguroasă* (166^f), *frumos* (fem. 29^f etc.), *gălbejos* (25^v), *gălbenicioasă* (24^f etc.), *gros* (8^f etc.), *grunjoasă* (100^f), *grunjuos* (64^v), *holicoasă* (141^f), *humoasă* (109^v), *idropicos* (26^v, 27^f, 28^v, fem. 91^f), *imputernicioasă* (205^f), *impuțicioasă* (138^v), *înghimpoasă* (261^f), *înnoroioasă* (168^v), *întinăcioasă* (153^v, 211^v), *întristăcios* (37^v), *întristătos* (11^f), *întunecoasă* (137^f), *lăptos* (28^f, fem. 28^f), *leroasă* (261^v), *lipicioasă* (51^v, 133^f, 209^f, 211^v), *lucioasă* (38^f), *luminos* (139^f), *lungoricioasă* (177^v), *mâniicios* (11^f), *melanholicioasă* (218^v etc.),

melanholicos (40^r etc.), *melanhonicoasă* (11^r), *mincinoasă* (134^v etc.), *moicios* (40^r, pl. 143^r), *mucos* (245^v), *moicioasă* (52^r, 110^r), *moinicioasă* (36^r), *molicioasă* (44^v), *mortăcioasă* (190^r), *muicioasă* (67^r), *năsăpos* (153^v), *năsipos* (48^v etc.), *negricios* (214^r etc.), *neputincios* (22^r etc.), *nesățioasă* (23^v), *noduroasă* (239^v), *noriois* (10^r etc.), *osărdioasă* (35^r), *otrăvicios* (245^v etc.), *otrivicios* (216^r), *pământoasă* (49^r), *păclos* (8^r), *păcloasă* (194^r), *pângăricioasă* (235^v), *pântecoasă* (145^v), *pietroasă* (6^r etc.), *primejdioasă* (24^v, fem. 72^v, 131^r, 177^v), *pulpoasă* (107^r), *puroioasă* (140^r, 252^v), *putincioasă* (150^r), *putrezicioasă* (8^r), *puturoasă* (11^v, 13^v, 145^r, 241^r), *rănichios* (49^v), *rășinos* (237^v etc.), *răioasă* (199^v etc.), *sănătos* (96^v etc.), *sărăcăcioasă* (11^r), *sângeros* (8^r etc.), *scorojoasă* (240^v), *screpucios* (229^v), *seios* (217^r), *seninos* (139^r), *seticioasă* (78^v), *slăbănăcioasă* (47^v), *soioasă* (142^v), *spumos* (134^v, fem. 181^v), *stricăcioasă* (44^v, 243^v), *stufos* (273^v), *subțicioasă* (15^v), *sufălacios* (82^r), *știroș* (7^v etc.), *târăcioasă* (183^r), *ticălos* (213^r etc.), *trebuincios* (18^r etc.), *tufoasă* (113^v), *turburăcioasă* (245^r), *țestoasă* (253^r, 256^v), *umedos* (86^v etc.), *omezicios* (21^v etc.), *umezoasă* (81^v etc.), *umflăcios* (37^r etc.), *unsuros* (217^r), *urduroasă* (198^r), *uscăcioasă* (21^r etc.), *văpăioasă* (5^v), *vânoasă* (46^v etc.), *vânturoasă* (99^v), *vârtoasă* (6^r etc.), *veninos* (16^v etc.), *viicioasă* (233^r, 233^v), *zămoasă* (99^r, 100^r), *zemoasă* (39^r etc.), *zeros* (61^r etc.);

Sufixul adverbial: *-ește/-eaște* a fost, de asemenea, înregistrat: MDI: *elineaște* (138^v), *arăpește* (62^r, 85^r), *elinește* (24^r etc.), *grecește* (58^v etc.), *latinește* (44^v etc.), *letinește* (55^v, 78^r), *prostește* (64^r, 151^r), *rumânește* (55^v etc.), *talienește* (31^v, 62^r), *turcește* (85^r), *ungurește* (52^v etc.), MDII: *elineaște* (90^v etc.), *franțozeaște* (71^v), *greceaște* (90^r etc.), *italiceaște* (244^r), *latineaște* (48^r etc.), *rumânește* (1^r etc.), *turceaște* (148^r), *ungureaște* (48^r etc.), *ungurește* (9^r, 16^r, 21^v).

2. Derivarea cu prefixe

Derivarea cu prefixe este, de asemenea, bogat ilustrată în MD. Cele mai întâlnite prefixe sunt următoarele:

de-

MDI Adj. *desăvârșit* (48^v);

Adv. *desăvârșit* (36^v, 52^r etc.);

des/ dez-/dăz-

MDI

Subst.: *despărțire* (89^v etc.), *despuire* (93^v);

Adj.: *descojât* (97^r etc.), *descoperit* (40^r), *despicat* (83^r, 98^v etc.), *despumat* (92^r, etc.), *desumflător* (160^v);

Vb. *despărți* (73^v, 137^v), *descoji* (130^v), *destupa* (115^r), *desumfla* (78^v etc.);

MDII

Subst.: *descărcare* (192^v), *despărțire* (24^r), *desfrânare* (81^r etc.), *deslușire* (99^r), *desfacere* (121^r), *destrămătură* (232^r, 234^r), *descântec* (266^v);

Adj.: *descojit* (58^v), *despărțit* (25^r), *despărțitor* (22^r), *desăvârșit* (99^r, 202^r);

Adv.: *desăvârșit* (60^v etc.), *descoperit* (82^r, 98^r), *deslușit* (110^v etc.);

Vb. *descorda* (142^v), *desface* (172^r, 188^r), *destrăma* (179^r), *desumfla* (34^v etc.), *despărți* (99^r etc.), *descoji* (165^r etc.), *descorda* (142^v), *descoperi* (188^r);

MDI

Subst.: *dăznădăjduire* (49^v);

Adj.: *dăzlegat* (131^v), *dăznădăjduit* (117^v);

Vb.: *dezgropa* (80^r), *dezvălui* (103^v), *dezhădăcina* (142^r); *dăzcoji* (77^v), *dăzghina* (124^v), *dăzlega* (143^r, 156^r), *dăzlipi* (100^r etc.), *dăzmetici* (128^r), *dăzhădăcina* (37^r);

MDII

Subst.: *dezlegare* (1^v etc.), *dezlânare* (208^v), *dezgropare* (188^r);

Adj.: *dezlânat* (83^r), *dezlegat* (110^r, 110^v), *dezlegător* (15^r, 33^r);

Vb.: *dezbrăca* (149^r), *dezgoli* (161^v), *dezlega* (58^v etc.), *dezlâna* (107^r, 108^r), *dezlipi* (71^v), *dezhădăcina* (226^v), *dezvăta* (193^r, 277^v); *dăzhădăcina* (227^r);

în- / îm-

MDI

Subst.: *împietrire* (21^v, 133^r), *încălzitură* (71^r, 103^v, 109^v), *începere* (73^r), *încegare* (97^r), *încegătură* (76^v), *încheitură* (88^v), *închidere* (74^v), *încuitură* (102^r), *înfierbițală* (128^r etc.), *înfierbântare* (128^r), *îngrădire* (132^v), *înmulțime* (101^v), *înmulțire* (45^r, 83^r), *înstrăinare* (49^r), *întărire* (61^r, 105^v), *întindere* (25^v, 66^r, 138^r), *învăluire* (142^r), *învârțășare* (94^v), *învârtejăla* (131^r, 135^v), *învârtejătură* (13^v), *învolverare* (67^v);

Adj.: *încenușat* (87^v), *încicinea* (97^r), *încropit* (67^v, 68^r, 74^r, 106^r), *încurnurat* (105^r), *îndelesnic* (57^r), *îndeletnic* (76^r), *îndelungat* (36^r etc.), *îndemânatec* (51^r), *îndemânatic* (37^v, 104^v), *îndemnător* (100^r), *îndesos* (108^r), *îndeșat* (73^r, 214^v), *îndeșit* (50^r), *îndulcit* (96^r, 97^v), *însemnat* (30^v), *înspicat* (27^v), *întărit* (28^v), *întinat* (41^r, 42^v), *întreit* (58^v, 111^r, 139^r), *înveninat* (105^r), *înviitor* (117^v etc.), *învolt* (157^v);

Adv.: *îndestul* (53^r etc.), *înlăuntru* (28^r etc.), *îndată* (31^v etc.);

Vb.: *împietri* (85^v, 142^r), *încălzi* (67^r etc.), *încega* (67^r etc.), *încinde* (107^v), *încinge* (111^r), *încovăi* (107^v), *încovoia* (71^r), *încropi* (67^r etc.), *încuia* (102^r), *încuibă* (69^v etc.), *încunjura* (106^r), *îndelunga* (35^v, 67^r), *îndemna* (44^r etc.), *îndesa* (38^r etc.), *îndesi* (47^r), *îndeși* (42^r etc.), *îndulci* (27^r etc.), *îndupleca* (48^v), *înfășura* (133^r), *înfierbânta* (130^v), *înfrâna* (131^r), *înfricoșă* (136^r), *înfășura* (140^r), *înmulți* (27^r, 61^r, 94^r etc.), *înmuia* (120^v), *însănătoșă* (44^r etc.), *însemna* (25^v etc.), *înstrăina* (65^v), *însufleși* (33^r), *întări* (28^r etc.), *întina* (147^r), *întinde* (24^v etc.), *învăli* (101^r), *învălu* (24^r etc.), *învârtoși* (98^r), *învechi* (26^r, 47^v, 51^r etc.), *învenina* (138^v), *înverzi* (62^v), *învia* (117^r), *învineși* (50^r, 117^v), *învolveră* (40^v), *învolveri* (105^r), *învorbora* (40^v), *învolveră* (24^r, 66^v);

MDII

Subst.: *îmbăiere* (86^r etc.), *îmbăiere* (64^v etc.), *îmbucătură* (177^r), *îmburdușire* (134^r), *împănare* (145^r), *împărțire* (240^r), *împiedicare* (96^v), *împietrire* (62^v, etc.), *împietruire* (64^v etc.), *împreunare* (62^v etc.), *împrotivire* (109^r), *împungere* (91^r), *împușcătura* (147^r etc.), *împușinare* (67^r), *încuire* (61^v etc.), *încurătură* (194^r), *îndemănare* (149^r etc.), *îndemână* (164^r), *îndestulare* (127^r), *îndeșire* (115^v, 143^r), *îndulcire* (79^v, 153^v), *înfierbântăla* (251^r), *înfrânare* (58^r etc.), *îngrădire* (131^r etc.), *îngrecare* (134^v), *îngropare* (189^v), *întărime* (74^r), *întărătare* (69^v, 100^v, 131^v), *întindere* (66^v), *întoarcere* (67^v etc.), *întristare* (58^r etc.), *înțarcare* (64^r), *învârtoșare* (62^r etc.), *învârtoșire* (88^v), *învârtejire* (92^r).

Adj.: *îmbrăcat* (263^r), *împăroșat* (277^r), *împănat* (110^v), *împărtășit* (97^v), *împătrit* (263^r), *împietros* (70^r), *împietruit* (135^r, 198^r), *împistrit* (127^v, 130^v), *împungător* (93^v), *împuțernicitor* (105^r, 150^r), *împuțicios* (134^r etc.), *împuținat* (63^r); *încropit* (69^r etc.), *încuibat* (186^r), *îndemânatec* (146^v), *îndeșit* (175^v, 176^r, 192^v), *înfrișat* (149^r), *îngreacat* (115^r etc.), *îngropat* (188^r), *îngroșător* (128^v), *întinacios* (68^r), *învălit* (90^v), *învăluit* (91^v), *învitător* (85^v).

Adv.: *îndată* (58^r etc.), *îndestul* (106^v etc.), *înlăuntru* (63^r etc.).

Vb.: *îmbăia* (58^v etc.), *îmbărbăta* (86^r), *îmbăta* (160^v), *îmbătrâni* (136^v, 153^r), *îmblânzi* (69^v etc.), *îmboldi* (220^v), *îmbrăca* (123^v), *îmbuca* (70^r), *împăna* (134^v), *împărtăși* (99^v, 164^v, 182^v), *împărți* (62^r etc.), *împedeca* (256^v), *împlini* (90^v, 228^v), *împietri* (151^r), *împinge* (92^r etc.), *împodobi* (249^v), *împrăstia* (227^r), *împresura* (72^r etc.), *împreuna* (75^v, 87^r, 144^r etc.), *împrospăta* (106^v etc.), *împrospeta* (217^r), *împrotivi* (100^r), *împunge* (96^r, 161^v), *împușca* (95^r), *împuțernici* (59^r etc.), *împuți* (188^r), *împuțina* (60^v etc.); *încorda* (70^v), *încropi*, *încungiura* (144^v etc.), *încuia* (72^v etc.), *încuibă* (98^r etc.), *încumeata* (181^r), *încuviința* (205^v), *îndemna* (114^v etc.), *îndestula* (130^r), *îndeși* (114^v etc.), *îndrepta*, *îndulci* (59^r, 69^r), *înfierbânta* (251^r etc.), *înfige* (220^v etc.), *înfrișă* (116^r, 269^v), *înfărâna* (129^v, 138^r), *îngrășa* (120^r, 154^r), *îngreca* (142^v), *îngreoia* (116^r, 167^v), *îngreona* (100^r etc.), *îngrija* (130^r), *îngropa* (196^r etc.), *îngroșa* (120^r etc.), *îngrozi* (63^r, 100^r), *înjunghia*, *înmulți*, *înnoi*, *însemna*, *întări* (62^r etc.), *întărâta* (63^v etc.), *întinde* (60^v etc.), *întoarce* (58^v etc.), *întrei* (76^v), *întrista* (130^r etc.), *întăpa* (64^v), *întărca* (278^r), *învăli* (113^r), *învălui* (67^r), *învârteja* (110^v), *învârtoșa* (66^v etc.), *învechi* (63^r etc.), *înzgăibi* (68^r).

ne-

MDI

Subst.: *neadormire* (24^v), *neasemănare* (119^r), *necuviință* (47^r, 52^v), *nedulceață* (126^v), *negândire* (43^r), *neglăsuire* (59^r, 98^r), *nehrană* (153^v), *neînfrânare* (38^r etc.), *nemâncare* (28^r etc.), *nemistuire* (20^v etc.), *nemistuială* (31^r), *nemișcare* (22^v etc.), *nemutare* (72^r), *neodihnă* (117^r), *nepoftă* (20^v etc.), *nepriveghere* (45^r), *neputință* (24^v), *nerânduială* (94^v), *nerodire* (21^v), *nesățiu* (30^v, 32^v, 38^r etc.), *nesimțire* (38^v etc.), *nesomn* (46^v etc.), *nestricăciune* (75^r), *nevedere* (65^r).

Adj.: *neadevărat* (fem. pl. 8^v), *neafumat* (fem. 63^v), *neamestecatu* (24^v), *nearătat* (fem. pl. 106^r), *neasemănatul* (46^r), *neastâmpărat* (fem. 199^r), *neastupat* (fem. 112^v), *nealcătuit* (fem. pl. 116^v), *necinat* (59^v), *neclintit* (102^v), *necopt* (fem. pl. 137^v), *neconținut* (31^v, fem. pl. 29^v), *necătenit* (fem. 31^r), *necovârșat* (fem. pl. 42^r), *necumplit* (fem. pl. 49^r), *necurmat* (fem. 98^v), *necuviincios* (fem. pl. 41^r), *necuvios* (fem. pl. 46^r), *necuvântător* (fem. pl. 49^v), *nedeprins* (m. pl. 81^v), *nedeștept* (42^r), *nefiresc* (fem. pl. 25^r), *negăurit* (fem. pl. 82^v), *negândit* (34^v, fem. pl. 5^v), *neglăsuitor* (m. pl. 59^r), *negreșit* (34^v), *nehotărât* (28^v), *neinimos* (fem. 35^v), *neîncetat* (fem. 41^r), *neînfricat* (m. pl. 47^v), *neînsemnat* (59^r), *neînvățat* (m. pl. 101^v), *nemărginit* (41^r), *nemâncat* (28^r), *nemângâios* (fem. 68^r), *nemistuit* (59^r, fem. 31^v), *nemistuitor* (fem. 9^r), *nemișcat* (fem. 1^r), *nenumărat* (177^v, fem. 256^v, fem. pl. 239^v), *neobicinuit* (fem. 189^r), *neodihnit* (fem. 40^r), *neoprit* (135^v, fem. 134^r, fem. pl. 264^r), *nepățimitor* (49^r), *nepișcat* (fem. pl. 66^v, m. pl. 126^v), *nepotrivit* (2^r etc.), *neprefăcut* (fem. pl. 16^r), *nepriceput* (fem. 43^v), *nepriimitor* (38^r), *neputincios* (30^v), *nesăbuit* (m. pl. 59^r), *nesărat* (26^v), *nesclipit* (45^r), *nesculat* (43^v), *neseșios* (fem. 38^v), *nesimțit* (117^v),

nesocotit (39^r), *nespălat* (fem. 112^r), *nespus* (fem. 104^v), *nestifos* (fem. pl. 81^v), *nestinsu* (44^r), *nesuferit* (fem. 25^r), *netăgăduit* (50^r), *netămăduit* (fem. 53^r), *netocmit* (fem. 128^r), *netras* (26^r, 42^v), *netrebnic* (8^v etc.), *neturburat* (131^r), *nefinut* (153^v), *nevădit* (118^r), *nezdrobit* (160^v).

MDII

Subst.: *nebăutura* (109^r), *nebăgare* (de seamă 139^v etc.), *nebunie* (129^v etc.), *necunoștință* (258^v), *necurătenie* (pl. 165^v), *necurăție* (127^r etc.), *necuviință* (67^v etc.), *neuibebire* (66^v), *nedeslușire* (250^v), *nedelegare* (112^r), *nedomirire* (186^v), *nedormire* (22^v), *negreșire* (234^v), *nehrănire* (45^r, art. 111^r), *neînchipuită* (136^r), *neînvățați* (144^v), *nelenevire* (109^r), *nelesnire* (67^v etc.), *neliniștire* (267^r), *nelucrare* (4^r etc.), *nemâncare* (103^v etc.), *nemistuire* (23^r etc.), *nemișcare* (137^r etc.), *nenăștere* (152^v), *nenemerire* (21^v, 83^v), *nepoftă* (5^r etc.), *nepotrivire* (187^r), *neplăcere* (178^r, 199^v), *nepriceapere* (173^v, 215^v), *neprocopsire* (art. 209^r), *neputincios* (art. 86^v, 88^v), *neputință* (1^r etc.), *nerodire* (152^v, art. 152^v), *nesatul* (109^r), *nesăturare* (78^v, art. 230^v), *nesimțire* (38^v etc.), *nesocotință* (art. 173^v), *nestâmpărare* (129^v etc.), *nesuferire* (50^r), *neștiință* (258^v, 209^r), *netrebnicie* (103^r, 103^v), *netrecut* (205^v), *netrudire* (137^r), *nețineare* (66^r, 102^v), *neusturător* (67^r), *neveștejit* (fem. 36^v), *nevoie* (58^r), *nevoiață* (69^v, 1 etc.), *nevoitoriu* (15^v etc.).

Adj.: *neadevărat* (46^v etc.), *neadeverit* (91^r etc.), *neadormită* (38^r), *neamestecat* (86^v etc.), *nearătată* (5^v, 63^r, 93^v, pl. 31^v, 178^v), *nearsă* (36^v, 128^r), *neasămănată* (58^r, 258^v), *neasemănat* (fem. 220^v, fem. pl. 187^r), *neastâmpărată* (38^r, 130^v), *neatins* (fem. 209^v), *nebântuit* (96^v), *nebun* (pl. 258^v), *necercată* (91^r), *neclătit* (134^r), *necoaptă* (116^r etc.), *necunoscute* (178^r), *necrezut* (203^v), *necurat* (11^v etc.), *necurățit* (16^v, fem. 92^r), *necurmată* (59^v, 175^v, fem. pl. 137^r), *necuvântător* (pl. neutru 178^r), *necuviincioase* (188^r, 247^v), *nefierbâncioase* (19^v), *nefiert* (58^v, 1 etc.), *nefrământată* (116^r), *nefript* (fem. 54^v etc.), *negăurite* (116^r), *negreșit* (110^r etc.), *neiscușiți* (111^v), *neîmpărtășiți* (104^v), *neîncălzită* (20^r), *neîncălzitoare* (14^v), *neîncetat* (fem. sg. 1^v etc.), *neînchegată* (50^r), *neîncinse* (132^v), *neînduplecat* (137^v), *neînfrânată* (125^r, pl. 198^v), *neîngropat* (pl. 203^v, fem. pl. 188^r), *neîntinat* (fem. 196^v), *neînvățat* (91^r etc.), *neliniștit* (fem. 1^v), *nelucrător* (fem. 85^v, pl. 95^v), *nemăsurat* (fem. 187^r), *nemâncat* (247^r), *nemistuit* (48^v etc.), *nemistuitor* (fem. 9^r), *nemișcat* (fem. 1^r), *nemoicioasă* (75^r), *nemutată* (47^r), *nenumărat* (177^v etc.), *neobicinuit* (fem. 189^r), *neoprit* (fem. pl. 264^r), *neplăcut* (246^v, 248^v, pl. fem. 274^v), *nepisată* (163^v), *nepotrivit* (141^v etc.), *nepriimitor* (fem. 266^r), *nepus* (fem. 31^v), *neputernic* (fem. 8^r, 39^r, 159^r), *neputincios* (21^r etc.), *neputred* (fem. pl. 197^r), *nerănit* (141^r), *neroditor* (fem. 155^r), *nesărat* (107^v etc.), *nesățios* (23^v), *nescris* (101^r), *nesfărâmat* (126^r), *nesimțitoriu* (87^r, fem. 73^r), *nespălat* (fem. 113^r etc.), *nestins* (47^v etc.), *nestricat* (fem. 196^v, 212^r, fem. pl. 197^r), *nestrânse* (132^v), *nesuferit* (38^v etc.), *nesuferitoriu* (76^r, pl. 38^v), *nesupus* (170^r), *netămăduit* (65^v etc.), *netopită* (88^v), *netreabnic* (227^v), *netrebnică* (22^r), *netrebuincios* (32^v), *neusturător* (69^v), *nevătămat* (181^v etc.), *nevăzut* (fem. pl. 180^r), *nevârșnic* (227^r), *neveștejit* (4^r etc.), *nevindecat* (15^v), *nevrișe* (182^r), *nezmintite* (56^v).

Adv.: *neclăpit* (265^v), *necurmat* (9^r etc.), *negreșit* (73^r etc.), *neîncetat* (39^v etc.), *nelipsit* (98^r, 127^r), *neschimbat* (14^v),

Vb.: *neauzind* (208^r), *negrăbindu-se* (261^v), *neputând* (165^v), *neschimbând* (114^v), *neștiind* (199^v), *nevoiaște te*, *nevoim* (129^r, conj. pers. III sg. 146^r, 260^v, pers. I, pl. 227^v, pers. III pl. 249^v).

răs-

MDI: răscoace (86^v), răscoapte (147^v), răsufare (88^v), răsufător (94^v), răsufătoare (94^v).

MDII: răsădit (115^v), răscopt (271^v), răsturnare (133^r), răsufare (18^r).

O serie de substantive, adjective, dar mai ales verbe, sunt înregistrate fără prefix, în forme diferite de limba literară actuală: *bicinui* (MDI 109^r), *bolnăvit* (MDI 33^v), *cerca* (MDI 36^v), *fierbânta* (MDII2: 164^v), *fierbântări* (MDI 53^r), *lesnire* (MDI 160^r), *lesnit* (MDII 18^r), *numire* (MDII 220^v), *osebit* (MDI 20^v), *rudi* (MDI 127^r), *ruși* (MDII 68^r), *spuma* (MDI 35^v), *tinde* (MDI 42^v), *veninat* (MDI 73^r).

3. Schimbarea valorii gramaticale

Enumerăm în cele ce urmează principalele tipuri de schimbări înregistrate:

1. *Verbe la infinitivul lung cu valoare de substantiv*: *afumare* (MDI: 43^v, MDII: 132^r), *amorțire* (MDI: 149^r, MDII: 137^v), *amuțire* (MDII), *aruncare* (MDI: 106^r), *bășăcare* (MDI: 20^v) / *bășicare*, *bolborosire* (MDI: 20^v), *bolire* (MDII: 10^r), *boșorogire* (MDI: 21^v), *chiorțăire* (MDII: 116^v), *conținere* (MDI: 75^r), *curgere* (MDI: 75^r) / *curgire*, *dășchidere* (MDI: 109^r), *deșchidere* (MDI: 106^v), *desfrânare* (MDII: 120^v), *despărțire* (MDI: 48^r), *deșărtare* (MDI: 48^r), *dovedire* (MDII: 190^r), *durare* (MDII: 121^r), *fierbântare* (MDI: 53^r), *flegmaticire* (MDII: 21^v), *furnicire* (MDII: 226^v), *glăsuire* (MDI: 56^r), *găunoșare* (MDI: 84^r), *gârbovire* (MDII: 114^r), *îmbăiere* (MDI: 78^r, MDII: 123^r), *împietrire* (MDI: 125^r, MDII: 143^r), *împietruire* (MDII: 64^v), *încețare* (MDI: 52^v), *închidere* (MDI: 138^r), *închipuire* (MDI: 35^r, MDII: 146^r), *înduplecare* (MDII: 199^r), *înfierbântare* (MDI: 125^v, MDII: 277^r), *îngrijare* (MDII: 193^v), *îngrijire* (MDII: 97^v), *înstrăinare* (MDI: 49^r), *întărâtare* (MDI: 95^r, MDII: 100^v), *înumplere* (MDI: 30^r), *învârtășare* (MDI: 94^r), *învârtoșare* (MDII: 131^r), *învârtoșire* (MDII: 48^r, 93^v), *jădrelire* (MDII: 138^r), *jdrerire* (MDII: 81^v), *lesnire* (MDI: 160^r, MDII: 190^v), *lipsire* (MDI: 117^r), *lucrare* (MDI: 30^v, MDII: 192^v), *lungire* (MDII: 199^v), *mirosire* (MDI: 76^r), *năucire* (MDII: 257^v), *nelesnire* (MDII: 60^v), *neținere* (MDII: 66^r), *numire* (MDII: 220^v), *picare* (MDI: 21^r), *plinire* (MDII: 187^v), *postire* (MDII: 59^v), *preclătire* (MDII: 94^r), *primblare* (MDII: 129^r), *prisosire* (MDI: 102^v), *rădicare* (MDI: 86^r), *rănire* (MDI: 67^r), *răpire* (MDII: 178^r), *răsufare* (MDI: 35^v), *rumpere* (MDII: 179^r), *scârțâire* (MDII: 116^v), *scuipare* (MDI: 106^v, MDII: 61^v), *scurgere* (MDI: 108^r), *scuturare* (MDI: 128^r, MDII: 70^v), *sfățuire* (MDI: 140^r, MDII: 95^v), *slăbănogire* (MDI: 63^r, MDII: 100^r), *spăimântare* (MDI: 117^r), *spălucire* (MDII: 121^r), *stâmpărare* (MDII: 82^r), *strâmtorare* (MDII: 131^v), *stârpire* (MDI: 21^v, MDII: 135^r), *stârvire* (MDII: 230^r), *stricare* (MDI: 32^r), *stricurare* (MDII: 60^v), *strigare* (MDI: 56^r), *sughitare* (MDI: 128^v), *sugrumare* (MDI: 88^r, MDII: 131^r), *surpare* (MDI: 20^v, MDII: 90^r), *terciuire* (MDII: 162^v), *tragere* (MDI: 21^r, MDII: 232^v), *țiuire* (MDI: 30^v), *vădere* (MDI: 63^r), *vărsare* (MDI: 118^r), *veninare* (MDI: 122^r), *veștejare* (MDI: 112^v), *volburare* (MDI: 119^r), *zătăcnire* (MDI: 39^v), *zgămăire* (MDII: 42^v).

2. *Verbe la participiu cu valoare de substantiv*: *băut* (MDI: 31^v), *bubat* (MDII: 159^v), *fapt* (MDI: 43^r, MDII: 259^r), *scuipat* (MDI: 46^v, MDII: 212^r).

LEXICUL

Cuvinte latine moștenite

abure, s.n. < albūlus
 acăța, vb. < accaptiāre
 acru, adj. < acer
 adăpare, s.f. < ādaquāre
 adins, adv. < ad ipsum
 afuma, vb. < affūmare
 aiurea, adv. < aliubi
 amar, adj. < amarus
 arm, s.n. < armus
 asemenea, adv. < assīmīlis
 asuda, vb. < assudare
 au, conj. < aut
 auzi, vb. < audire
 bată, s.f. < vīta
 bală, s.f. < *baba
 bărbat, s.m. < barbatus
 bărbie, s.f. < barbilia
 bășicare, s.f. < vessicāre
 bășică, s.f. < ues(s)ica
 bea, vb. < bibere
 beat, adj. < bibitus
 beserică, s.f. < basilica
 blând, adj. < blandus
 blândețe, s.f. < blanditia
 braț, s.n. < brachium
 brânci, s.f. < branca
 brostac, s.n. < *brotāchus
 bucă, s.f. < bucca
 bunătate, s.f. < bonitatem
 căca, vb. < cacare
 călcâi, s.n. < calcaneum
 căpățână, s.f. < *capitina
 cărnos, adj. < carnosus
 cățel, s.m. < catelus
 câine, s.m. < canis
 cerbice, s.f. < cervīcem
 cercare, s.f. < circāre
 certa, vb. < quaerere
 coastă, s.f. < costa
 coiu, s.n. < coleus
 crier, s.n. < cerēbrum
 cumpăt, s.n. < *compitum
 cunună, s.f. < corōna
 cupluși, vb. < complexire

cur, s.n. < culus
 dășărt, s.n. < desertus
 deaget, s.n. < digitus
 deșchide, vb. < discludere
 dos, s.n. < dorsum
 drept, adj. < *derectus
 dulce, adj. < dulcis
 falcă, s.f. < falcem
 ficat, s.n. < ficatum
 fiere, s.f. < felem
 foale, s.f. < fōllis
 foame, s.f. < fames
 flămând, adj. < *flammabundus
 frunte, s.f. < frontem
 fugi, vb. < fugire
 furnica, vb. < fornicare
 galben, adj. < galbīnus
 geană, s.f. < genae
 geme, vb. < gemere
 genuche, s.n. < genuculum
 ghindură, s.f. < glangula
 gingie, s.f. < gingīua
 gură, s.f. < gula
 gușă, s.f. < geusia
 iarbă, s.f. < hērba
 inimă, s.f. < anima
 încumeta, vb. < committere
 înghiți, vb. < ingluttire
 îngreca, vb. < *ingrevicare
 întărâta, vb. < interritare
 junghia, vb. < iugulare
 legumă, s.f. < legūmen
 limbă, s.f. < lingua
 linge, vb. < lingere
 maț, s.n. < matia
 mădulare, s.f. < medullaris
 măruntaie, s.f.pl. < *minutalia
 măsură, s.f. < mensura
 mătrează, s.f. < matricia
 mielă, s.f. < agnella
 nară, s.f. < nares
 parte, s.f. < partem
 păr, s.m. < pilus
 păros, adj. < pilosus
 pânțece, s.n. < panticem
 picior, s.n. < peciolus

piept, s.n. < pectus
 pișa, vb. < *pissare
 plăpând, adj. < palpabundus
 plumun, s.n. < pulmonem
 pulpă, s.f. < pulpa
 puți, vb. < *putire
 rărunchi, s.m. < *renunculus
 rumpe, vb. < rumpere
 rumpere, s.f. < rumpere
 sat, s.n. < fossatum
 saț, .n. < *satium
 săltare, s.f. < saltare
 sân, s.n. < sinus
 sânge, s.n. < sanguem
 sângeros, adj. < sanguinosus
 scălda, vb. < excaldare
 spăimânta, vb. < *expauimentare
 spinare, s.f. < spinalis
 spurc, s.n. < spurcus
 stâng, adj. < *stancus
 strimt, adj. < strinctus
 subțioară, s.f. < subala
 sufla, vb. < sufflare
 sughițare, s.f. < subglutire
 șale, s.f.pl. < sella
 tâmplă, s.f. < tempula
 tânăr, adj. < tener
 teamere, s.f. < timēre
 tinde, vb. < tēndere
 tomna, s.f. < autumnus
 țâță, s.f. < titia
 umer, s.m. < hūmērus
 unghie, s.f. < ungula
 urca, vb. < oricare
 ureche, s.f. < auricula
 urdoare, s.f. < putulus/*putulina
 vână, s.f. < uena
 vârtute, s.f. < virtūtem
 vechiu, adj. < vēclus
 vedea, vb. < uidere
 vindeca, vb. < uindicare
 vintre, s.f. < uenter
 vreun, adj. < vere

Cuvinte neolatine

barbieriu < it. barbiere, cf. ngr.
 μπαρμπιέρης
 betonica < sp. betonica
 condita, s.f. < it. condita

dicocț, s.n. < lat. decoctus
 fumaria, s. f. < sp. fumaria
 macarune, s.f. < it. ven. Macaroni, cf. ngr.
 μακαρούνια
 opopanaca, s.n. < sp. opopanax
 lanțeta, s.f. < fr. lancette, it. lancetta
 luțo, s.m. < sp. lucio
 materiia < lat. materia
 ruca < lat. eruca (sativa)
 sifun < it. sifone
 tormentila τορμεντήλα – scrântitoare < sp.
 tormentila

Cuvinte slave

aieve, adv. < jave
 bandraviță < scr. bradavița
 basna, s.f. < basnū
 bold, s.n. < bodli
 câlți, s.n. < klūci
 crâmpei, s.n. < krop
 crastaveți, s.m. pl. < bg. krastavița
 dobândi, vb. < dobyti, dobodo
 dobrancă, s.f. < bg. Dobranka, n. pr.
 doică, s.f. < dojkū, dojka
 drob, s.n. < drok
 feștilă, s.f. < svēstilo
 gopli, vb. < ciopli < čepiti
 gunoi, s.n. < gnoi
 izbăvi, vb. < izbaviti
 mied, s.n. < medū
 pleupă, s.f. < pohlupka
 poiezi, vb. < poiezd
 priimi, vb. < prijeti, priima
 procoviță, < pokrovia
 tină, s.f. < tina
 utârnîe, s.f. – dimineată < utrânia
 utroabe, s.f. < maced. utroba
 vârnă, s.f. < vrana
 vrana, s.f. < vrana
 zăduh, s.n. < * zaduchia, bg. zaduh
 zmâcnîțe < smikvika

Cuvinte de origine greacă

adiant, adj. < αδύαντος
 amfisvene, s.f. < (?) αμφίβια
 amvra, s.f. < άμβρα

arhigu, s.m. < αρχηγός
 cagri, s.n. < κάγγρος
 carchin, s.n. < καρκίνος
 carchinomă, s.f. < καρκίνωμα
 cataplasma, s.f. < κατάπλασμα
 cārămidă, s.f. < κεραμίδι
 chiverniseală, s.f. < κυβέρνησις
 coma, s.f. < κόμα
 dafnon, s.n. < δάφνον
 discolie, s.f. < δυσκολία
 discrasie, s.f. < δυσκρασία
 disenterie, s.f. < δυσεντερία
 ecligma, s.f. < έγκλειγμα
 ectromos, s.n. < εκτρομός
 efpatorion, s.n. < ευπατόριον
 elat, s.n. – brad < έλατο
 epilipsie, s.f. < επιλυψία
 epimelie, s.f. < επιμέλεια
 fidea, s.f. < φιδές
 flegma, s.f. < φλέγμα
 flegmonie, s.f. < φλεγμονία
 floghera, s.f. < φλογέρα
 gust, s.n. < γούστο
 iconomisi, vb. < εικονομώ
 idropicie, s.f. < υδροπικεία
 istorie, s.f. < ιστορία
 melangholie, s.f. < μελαγχολία
 metahirisi, vb. < μεταχειρίζω
 migmă, s.f. < μείγμα
 nostimadă, s.f. < νοστιμάδα
 ofporie, s.f. < ευπορία
 paparoane, s.f. < παπαρούνα
 parthenudiu, s.n. < παρθενούδιο
 podagra, s.f. < ποδάγρα
 proftaxi, vb. < προστάζω
 rodozahari, s.n. < ροδοζάρι
 stacos, s.m. < στακός

Cuvinte de origine turcă

cafaltă, s.f. < kahvaltı
 caşcaval, s.n. < cacio-cavallo
 catâr, s.m. < katyr
 chilim, s.n. < kilim, kilim
 cilibiu, adj. < čelebi
 cimşâr, s.n. < čimşir

ciorbă, s.f. < çorba
 divan, s.n. < divan
 feligean, s.n. < fincan
 horşaf, s.n. < khorşab
 memlebie, s.f. < leblebi
 năhramă, s.f. < mahrama
 nisaştea, s.f. < nişasta
 nister, s.n. < nişter – bisturiu
 pacea, s.f. < paça
 papuc, s.m. < papuç
 para, s.f. < para
 tefter, s.n. tefter < τεφτέρι
 telal, s.m. < τελλάλης
 tulpan, s.n. < τουλπάνι < tc.tülbent
 zefc, s.n. < zevk
 zernacate, s.f. < zerinkadeh

Cuvinte de origine germană

fălcer, s.m. < Feldscherer
 fărtal, s.n. < Quartal
 moldă, s.f. < Molde
 pătică, s.f. < Apotheke
 păticărie, s.f. < Apotheke
 ştuc, s.n. < Stück
 ŭucher, s.n. < Zucker
 zupă, s.f. < Suppe

Cuvinte de origine maghiară

Ardeal, n. pr. < Erdely
 beteag, adj. < beteg
 bogace, s.f. < pogácsa
 briceag, s.n. < bicsak
 chibzui, vb. < kepezni
 cicir, s.n. < csiger – vin slab
 curui, s.m. < karoly
 frinția, s.f. < franc
 goz, s.f. < goz
 goşti, s.f. < goz
 lăcătuş, s.m. < lakatos
 liură, s.f. < löre
 livej, s.n. < leves – supă
 neam, s.n. < nem
 oraş, s.n. < város

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Ediția manuscriselor românești BAR nr. 933 și nr. 4841, manuscrise ce conțin două părți ale aceluiași text, dar în redacții ușor diferite, este o încercare de păstrare a caracteristicilor limbii fiecărui copist/redactor.

Trebuie menționat de la bun început că *MDII* pare să fie manuscrisul cel mai vechi, care are doi copişti distincți, motiv pentru care apare menționat ca *MDII1* (între f. 1–58) și *MDII2* (f.58 – sfârșit).

Am utilizat metoda transcrierii interpretative, astfel alfabetul chirilic a fost transpus în cel latin păstrând caracteristicile fundamentale ale limbii textului, iar în stabilirea valorii fonetice a slovelor am ținut seama de datele istoriei limbii române și de cele ale dialectologiei istorice. Datorită specificului textului, în care este implicată limba greacă, utilizată în redactarea mai multor pasaje, dar și pentru a facilita accesul la transcriere pentru cititorii nespecialiști, nu am recurs la diacritice specifice foneticii.

Au fost păstrate dubletele care reflectă particularitățile lingvistice regionale sau dialectale: *daca* (*MDI*: 24^v etc., 22 ocurențe), *MDII1*: 57^r, ~ *dacă* (*MDI*: 6^v), ~ *deacă* (*MDII2*: 68^v etc., 2 ocurențe), ~ *deaca* (*MDI*, 61 ocurențe, *MDII2*, 280 ocurențe), precum și dublete care reflectă oscilația normei lingvistice (sau grafice) la un moment dat: *este* (*MDI*, 27 ocurențe, *MDII1*, 2 ocurențe, *MDII2*, 1 ocurență 78^v), ~ *iaste* (*MDI*, 1034 ocurențe, *MDII1*, 538 ocurențe, *MDII2*, 1301 ocurențe), *ieste* (*MDI*, 2 ocurențe).

Slovene suprascrise au fost coborâte în rând și redactate cu italice.

În transcrierea slovelor polifone am optat pentru următoarele soluții:

e a fost transcris e:

– la inițială de cuvânt, în formele flexionare ale verbului *a fi*: ера = era (*MDI*: 38^r, *MDII1*: 27^v, *MDII2*: 97^v), ете = este (v. mai jos);

– la inițială de cuvânt, în unele forme ale pronumelui personal de pers. I și III: еу (*MDI*: 124^r)/еѣ (*MDII2*: 189^v) = eu, еи = ei (*MDI*: 45^r, *MDII1*: 21^v, *MDII2*: 116^r);

– la inițială de silabă, aflat în hiat cu i: кріе(р) (*MDI*);

e a fost transcris ie:

– la inițială de cuvânt: еиѣре = iepure (*MDII1*: 54^r etc.) *MDII2*: 64^v etc. ерѣри = ierburi (*MDII1*: 30^v etc., *MDII2*: 58^r etc.), еиѣре = ieșire (*MDII1*: 8^r *MDII2*: 72^v);

– la inițială de silabă: тае = taie (*MDII2*: 73^v), креерии = creierii (*MDII1*: 13^v, *MDII2*: 72^v);

ѣ a fost transcris prin ea: ѣѣм = le-am (*MDI*: 28^r, 39^v, *MDII1*: 20^r etc., *MDII2*: 109^v etc.), пѣѣѣ = putea (*MDI*: 39^v, *MDII1*: 5^v, *MDII2*: 58^v etc.);

ѣ a fost transcris ca ea: кѣѣѣ = cheamă (*MDI*: 99^r);

MDII2: 91^r), n-ar (MDI: 39^v), n-avem (MDI: 146^v), s-au (MDII1: 14^v, MDII2: 60^r), ș-au (MDII2: 78^r).

Au fost respectate normele actuale privitoare la punctuație.

Cifrele chirilice au fost transpuse în cifre arabe. Semnele diacritice (accentul, spiritul etc.) au fost notate în transcriere doar în două cazuri: *ако́ло* = *acoló* și *а́декъ* = *ádecă*.

Numărul filei a fost indicat cu caractere bold în rând pentru că textul are notații marginale pe care le-am reprodus. Aceste notații apar ca atare în text, cu excepția secțiunii cu coloane bilingve, unde apar în chenar. Începutul fiecărei file recto este marcat în text prin două bare oblice (/), începutul fiecărei file verso este marcat printr-o bară oblică (/).

MEŞTEŞUGUL DOFTORIEI

//f. 2^r Ιστορία των ιατρών

Η οποία διαλαμβάνει περί της αρχής και προβιβάσεως της ιατρικής επιστήμης ήγουν πόθεν άρχισεν και κατάγεται και πως επροχώρησεν εις τελειότητα μέχρι σήμεραν

Αρχήν μεν ουν έλαβεν η ιατρική καθώς ιστορούσιν οι ακριβολογήσαντες από τους Αιγυπτίους, οίτινες και αυτοί έλαβον αυτήν από τους Εβραίους. Η δε προχώρησις αυτής θεωρείται κατά τρεις ηλικίας, ων η πρώτη επί των γραικών και λατίνων ήκμαζον, η δεύτερα επί των Αράβων και Ιουδαίων και η τρίτη επί των Χρηστιανών. Μανθάνομεν γουν από τας ιστορίας, ότι πρώτοι από όλους οι Αιγύπτιοι εσχόλαζον και μετήρχοντο την ιατρικήν τέχνην, καθώς όλοι σταθερώς ομολογούν οι ιστορικοί, αλλά και ο λογαριασμός συνεπιβεβαιώνει, και γαρ ο Ηρόδοτος εν *Ευτέρπη* ιστορεί ότι εις αυτό το έθνος των Αιγυπτίων η κάθε μια νόσος είχε ξεχωριστά τον ιατρόν της, δηλαδή ο μεν να ιατρεύει το κεφάλι, ο δε τα ομμάτια, ο δε τα οδόντια. Μαρτυρεί ακόμι το πώς εις κάθε μήναν είχασι συνήθειαν τρεις ημέρας να καθαρίζονται, διότι ενόμιζαν πως από τα φαγητά προέρχονται όλες αι ασθένεις, επειδή εις αυτούς ο μεν αέρας ήτον καλώτατος, και άμεμπτος, οπου καμίαν μεταβολήν δεν έπασχεν, ούτε από τινά βλάβην του σώματος προήρχετον εις αυτούς η ασθένεια, διότι, ως αυτός ο Ηρόδοτος λέγει, οι Αιγύπτιοι είχασι τα σωματά τους πάντων ανθρώπων υγιέστατα, ήγουν απλώς ειπείν, από όλους τους ανθρώπους γερότερα. Λοιπόν εις αυτό συμφωνεί ο Ηρόδοτος με τον σύγχρονον αυτού Ιπποκράτην, το πώς η ιατρική να έλαβεν την αρχήν της από την διαιτικήν διδασκαλίαν οπου εμαθητεύετον

//f. 2^r Istoria medicilor

Istoria medicilor care cuprinde începutul și avansarea științei medicale, adică de unde a început și de unde se trage și cum a avansat spre perfecțiune până astăzi.

Așadar, meșteșugul doftoriei și-a avut începutul, după cum povestesc cei ce știu mai bine, de la egipteni care și ei au luat-o de la evrei. Înaintarea ei se judecă după trei vârste, dintre care prima a înflorit la greci și latini, a doua la arabi și iudei, și cea de-a treia la creștini. Aflăm, așadar, din istorii că cei dintâi dintre toți egiptenii au studiat și au mânuit știința meșteșugului doftoriei după cum toți istoricii o mărturisesc statornic, dar o confirmă și logica, și Herodot în *Euterpe* povestește că la acest neam al egiptenilor fiecare boală își avea doctorul ei, adică unul care să vindece capul, altul ochii, altul dinții. Mărturisește și că în fiecare lună aveau obiceiul trei zile să se curețe, căci credeau că toate bolile vin din mâncăruri, pentru că la ei aerul era foarte bun și neatins, căci nu pățise nicio schimbare. Boala lor nu venea nici din vreo vătămare a trupului, pentru că, așa cum spune Herodot, egiptenii aveau trupurile mai sănătoase decât ale tuturor

εις τους Αιγυπτίους. Οι δε Αιγύπτιοι όλην τους την σοφίαν όπόση και αν ήτον την έλαβον από τινά Ερμήν τρισμέγιστον λεγόμενον, όστις ήτον καθώς τινές οίονται, μαθητής του πατριάρχου Νώε, και παιδαγωγός του Χους Ηουχάμ και των παιδών αυτού ; Ίσιδος και Οσίριδος. Προτήτερα δε από τον πόλεμον της Τροάδος με πολλά χρόνια ήκμαζεν ο Απώλλων τον οποίον δια την ένδειξιν και φανέρωσιν της ιατρικής τέχνης οι Έλληνες τον αποθέωσαν, και τον είχαν ονομάσει θεόν μετά θάνατον. Πιθανόν δε είναι ότι και ο Αβράαμ, και Ιακώβ, και ο Ιωσήφ να επλάτηναν και αυτοί την τοιαύτην σοφίαν, περιδεύοντες και ξενιτευόμενοι εις την Αίγυπτον, καθώς υπολαμβάνομεν από την Αγίαν Γραφήν .Ο τοίοςδε Ασκληπιός υιός του ρηθέντος Απόλλωνος, ήφερε την ιατρικήν από την Αίγυπτον εις την Ελλάδα, την οποίαν τόσον την διεσάφησεν προχωρώντας και μετερχόμενος, οπού λέγουσι να ανέστησε τον υιόν του Θησέως Ιππόλυτον από τον θάνατον διότι έπεσεν εις λιποθυμίαν διο και ως θεόν τον ετίμησαν, και βασιλέα τον εψήφισαν, και αρχηγόν της ιατρικής. Επροσκυνείτο δε αυτός ο Ασκληπιός εν πρώτοις εις την Επίδαυρον πόλιν της Αχαΐας και δια τούτο λέγεται παρά των ποιητών Επίδαυρειος. Δεν είναι ανάρμοστον εδώ να αναφέρωμεν και τα ιερογλυφικά σημεία της εικόνας αυτού του Ασκληπίου εσήμαιναν. Ητον ουν ο. Ασκληπιός ζωγραφισμένος με γλαύκα, ήγουν το πουλί οπού κοινώς το κράζομεν μπούφον, όπερ δηλοί, ότι ο ιατρός τυχαίνει να είναι έξυπνος και επιμελητικός εις την επιστήμην του. Το δε καπέλο και η κομπάρικη ράβδος οπού εφόρει δηλοί ότι τόσον την δύναμην του φαρμάκου, όσον και την δύναμιν του αρρώστου να την ζυγιάζει καλά και

οαμενιlor, adică ca să spunem simplu, erau mai tari decât ale tuturor oamenilor. Așadar Herodot e de acord în aceasta cu contemporanul lui, Hipocrate, cum că meșteșugul doftoriei și-a avut începutul în învățătura dietetică care se învăța la egipteni. Egiptenii și-au luat toată înțelepciunea, atâta câtă era, de la Hermes, zis Trismegiston, care, așa cum cred unii, era învățăcel al Patriarhului Noe și dascăl al lui Hus Iuham și al copiilor lui, Isid și Osiris. Cu mulți ani înainte de războiul din Troia a înflorit Asclepios, fiul lui Apollon, pe care pentru mănuierea meșteșugului doftoriei grecii l-au preaslăvit și l-au făcut zeu după moarte. E foarte probabil ca și Avraam, Iacob și Iosif să fi sporit și ei această înțelepciune străbătând Egiptul pribegind pe acolo, așa cum înțelegem din *Sfânta Scriptură*. Acest Asclepios, fiul zisului Apollon, a adus meșteșugul doftoriei din Egipt în Grecia, pe care așa de mult a întărit-o înaintând și căutând încât se spune că l-a întors pe fiul lui Tezeu, Hipolit, din moarte, căci căzuse în leșin, din care pricină a fost cinstit ca un zeu și l-au numit împărat și voievod al meșteșugului doftoricesc. La început se închinau acestui Asclepios mai întâi în

εύστοχα, μήπως και νικήσει το φάρμακον την ισχύν του αρρώστου. Ο δε όφης εδηλούσεν ότι επιδέξια και με καλήν παρατήρησιν να προσφέρει το φάρμακον. Ο δε δράκων και το σκυλλί ομού εν τη χειρί, ίνα θεωρεί με πολλήν αγχίνουαν και καλονουσίαν την έκβασιν της νόσου και το εγνωσμένον πάθος με επιτηδειότητα χωρίς κανένα βλάψημον

Ασκληπιός ζωγραφισμένος με γλαύκα, ήγουν το πουλί οπού κοινώς το κράζομεν μπούφον, όπερ δηλοί, ότι ο ιατρός τυχαίνει να είναι έξυπνος και επιμελητικός εις την επιστήμην του. Το δε καπέλο και η κομπιάρικη ράβδος οπού εφόρει δηλοί ότι τόσον την δύναμην του φαρμάκου, όσον και την δύναμιν του αρρώστου να την ζυγιάζει καλά και εύστοχα, μήπως και νικήσει το φάρμακον την ισχύν του αρρώστου. Ο δε όφης εδηλούσεν ότι επιδέξια και με καλήν παρατήρησιν να προσφέρει το φάρμακον. Ο δε δράκων και το σκυλλί ομού εν τη χειρί, ίνα θεωρεί με πολλήν αγχίνουαν και καλονουσίαν την έκβασιν της νόσου και το εγνωσμένον πάθος με επιτηδειότητα χωρίς κανένα βλάψημον

cetatea Epidaurului din Ahaia și de aceea este numit de către poeți epidaurean. Nu e nepotrivit aici să amintim semnele hieroglifice ale imaginii lui Asclepios. Era așadar Asclepios zugrăvit cu buhă, adică cu pasărea pe care îndeobște o numim bufniță, care arată că doctorul se întâmplă să fie deștept și studios în știința lui. Pălăria și toiagul noduros pe care le poartă arată că atât puterea leacului cât și puterea bolnavului le cumpănește bine și cu înțelepciune, astfel încât leacul să învingă puterea bolii. Șarpele însemna că dădea leacul cu îndemânare și cu bună băgare de seamă. Dragonul și câinele le ținea în mână ca să vadă cu multă dibăcie și limpezime cum merge boala și ca să cunoască patima cu pricepere fără să facă vreun rău,

/f. 2^v να το εκβάλλει, την τε παρούσαν υγείαν να την φυλάττει, και την επικειμένην νόσον να την φυγαδεύει. Με το άλλο του χέρι εβάστα ένα μήλον του πεύκου, το οποίον εσήμαινεν ότι να τζακίζει το σκληρότατον τζέφυλλον της ιατρικής τέχνης. Εις την δεξιάν του μερέαν είχεν εξευγμένην άλλην εικόνα πτερωτήν της υγείας, ότι ο ιατρός τυχαίνει να φροντίζει όχι αισχροκερδείαν, αλλά να εγνοιάζεται την σωτηρίαν του ανθρωπίνου γένους. Το δε πουλίον, ότι να διωρίζει ακριβώς την δίαιταν, ήγουν την αρμόζουσαν τροφήν. Το δε δασερόν και άγριον και μακρουλόν γένειον, σημαίνει πως όχι άλλος παρά οπού να είναι προβεβηκώς και τέλειος εις την ηλικείαν και εις την τέχνην να καταπάνεται εις την θεραπείαν της νόσου. Ταύτην την εικόνα του Ασκληπιού εις ένα καιρόν θανατικού την ήφεραν οι ρωμάνοι από τον Επίδαυρον εις την Ρώμαν και μέσα εις το καράβι οπού την έβαλαν εισέβηκεν ένας όφης μεγάλος και αυτοί ωσάν θεόν τον εδέχθησαν. Ο γουν Ασκληπίος από την Αίγυπτον ερχόμενος εις την Ελλάδα, εφιλώθη με τον Χίρωνα τον Θεσσαλόν, τον και κένταυρον λεγόμενον όστις ήτον άνθρωπος δίκαιος και πολλά σπουδαίος, σύγχρονος του Ηρακλέους, έπειτα και διδάσκαλος του Αχιλαίως, και εγνώριζεν όλες τες ενέργειες και δυνάμεις των βοτάνων. Και μετά τούτον εστάθη και κάποιος Παίων ονόματι, ιατρός επίσημος και πολλά δόκιμος. Πάντες δε ούτι φαίνονται να ήξευραν τινά βοτανικήν εμπειρίαν και όχι άλλην δεινότεραν τέχνην της ιατρικής, και δια τούτο μυθολογούσι δια τον αργείον Μελάμποδα τον υιόν του Αμυθάονος, το πώς να ιάτρευσε με τον ελλέβορον τας προιτίδας γυναίκας της Θράκης από την μανίαν και παλαβοσύνην, όθεν και το ελλέβορον εκλήθη Μελαμπόδιον, όμως πριν να κυριεύσει η εμπειρική αίρεσις, οι ελλήνες όλους εκείνους οπού επιδεξιεύονταν εις τινά μαθήματα, και μάλιστα εις την ιατρικήν, τους ονόμαζαν υιούς των θεών, και ήρωας, μάλιστα δια την λαμπρότητα του γένους. Διότι εις εκείνον τον παλαιόν καιρόν, όσοι ήσαν ευγενείς και από

/f. 2^v sănătatea prezentă să o păzească, iar boala amenințătoare să o alunge. În cealaltă mână ține un rod al pinului, care înseamnă că lovește coaja groasă a științei medicinei. În partea dreaptă avea zugrăvită altă imagine a sănătății înaripate, adică medicul se întâmplă să aibă grijă nu de câștig ușor ci să se îngrijească de mântuirea neamului omenesc. Pasărea <înseamnă că> recomandă întocmai dieta, adică mâncarea potrivită. Barba deasă ca de sălbatic și lungă nu înseamnă altceva decât că este înaintat și desăvârșit în vârstă și în meșteșug pentru ca să se apuce de vindecarea bolii. Această icoană a lui Asclepios au adus-o romanii în niște timpuri de <molimă> de moarte de la Epidaur la Romași în corabia în care au pus-o a intrat un șarpe mare, iar ei l-au primit ca pe un zeu. Asclepios, venit în Grecia din Egipt, s-a împrietenit cu centaurul numit Chiron din Thesalia, care era om drept și foarte însemnat, contemporan cu Heracles, apoi și dascăl al lui Ahilleus, și cunoștea toate lucrările și puterile plantelor. Și după acesta a trăit și un oarecare Peon pe numele lui, doctor vestit și foarte experimentat. Toți aceștia par să fi avut o experiență a plantelor, nicicum alt meșteșug doftoricesc mai grozav și de aceea se povestește despre Melampous din Argos, fiul lui Amithaon, că ar fi vindecat cu elevor femeile Proitide din Tracia de nebunie și aiureală, de unde și elevorului i s-a spus melanpodion, atâta doar că pentru a întrece erezia empirică, grecii i-au numit pe toți aceia care se pricepeau la aceste lecții și mai ales la medicină, fii ai zeilor și eroi, mai vârtos pentru strălucirea neamului, pentru că în acele timpuri vechi cei care erau născuți bine și din familie

ένδοξον φαρμακείαν, εσχόλαζον εις τα τοιαύτα μαθήματα και επιστήμες, και ήσαν κατά πολλά τιμημένοι, αγκαλά τώρα εις τους εδικούς μας καιρούς δεν ψηφούνται ωσάν να είναι μέσα εις ουτιδανά καλύβια, και διάγουσι πλέον καταφρονεμένοι. Μετά δε τους ενδόξους πρώτους εκείνους ήρωας, οπού είχαν απλήν και αρετήν επιστήμην της ιατρικής, ύστερα εφύτρωσαν εις την Ελλάδα άλλες τρεις αιρέσεις ιατρών, δηλαδή εμπειρική, δογματική, και μεθοδική, και την μεν εμπειρικήν πρωτάρχησεν ο Ακραγαντινός Ἄκρων, τον οποίον επαίνεσε πολλά με την μαρτυρίαν του ο συμπολίτης αυτού Εμπεδοκλής ο φυσιόλογος, όστις ήνθιζεν περί τους χρόνους του ιατρού Ιπποκράτους, και τον αφιέρωσεν εις τους συμπατριώτας του τους Σικελιώτας, καθώς αναφέρει ο μέγας Πλίνιος εις βιβλ. 29, κεφ.1 της *Φυσικής Ιστορ.* Ούτος ο Ακρων έγινε φημισμένος, και εδοξάσθη τα μάλιστα /καθώς μαρτυρεί ο Πλούταρχος, και ο Αέτιος, και Παύλος ο Αιγινήτης/ από τούτο ότι ωσάν εκυρίευσε χαλεπός και άγριος λοιμός, ήγουν θανατικών εις την Σικελίαν, επρόσταξε να ανάψουν στίαν μεγάλην πολλαχόσε να καίει, και έτζη με τούτο έπαυσεν η πανούκλα. Είναι δε πιθανόν ότι και ο Ιπποκράτης εντεύθεν να εδανείσθαι και να έμαθε την ιατρειάν εις τον μέγαν λοιμόν εκείνων των Αθηναίων /οπού τον περιγράφει εις πλάτος ο Θουκυδίδης, και μετά τούτον ο ποιητής Τ.Λουκρέτζιος με στίχους λατινικούς /οπόταν επρόσταξε και άναψαν παντού ξύλα διάφορα μυριστικά και ευωδιαστικά, και λουλούδια στεφανωματικά, καθώς το μαρτυρά ο Γαληνός εις τον περί αντιδότων βιβλίον του. Μετά τον Ακρωνα, διέλαμψαν και άλλοι έξακουσμένοι εμπειρικοί, ωσάν ο Αθηναίος Κρίτων φίλος του Σωκράτους, ο Φιλιστίων, ο Φιλίνος Μηνόδοτος, και ο Σεραπίων, όστις έγραψε *Τα ευπόριστα*, εκάλουν δε ταύτην την αίρεσιν ήτοι επιστήμην τηρητικήν ήτοι μνημονευτικήν, και ωσάν εδυνάμωνεν η εμπειρική

vestită se ocupau cu aceste lecții și științe și erau foarte cinstiți de oameni, deși acum în timpurile noastre, nu sunt băgați în seamă ca și cum ar sta în colibe de nimic și trec aproape disprețuiți. După acei primi eroi care aveau virtutea simplă a științei medicinei, au crescut apoi în Grecia alte trei erezii ale medicilor, adică empirica, dogmatica și metodica. Empirica a început-o Acrantinos Acron, pe care l-a laudat mult prin mărturia sa concetățeanul lui, Empedocle fiziologul, care a înflorit în anii doctorului Hipocrat și l-a dăruit concetățenilor lui sicilienii așa cum relatează marele Plinius în Cartea 29, capitolul 1 a *Istoriei naturale*. Acest Acron a devenit celebru și a fost onorat și mai mult (așa cum mărturisesc Plutarch și Aetie și Pavel Eghinitul) din aceea că a dominat o ciumă îngrozitoare și sălbatică, adică de moarte, în Sicilia, a poruncit să se aprindă un foc mare și să ardă mult și astfel s-a oprit ciuma. Probabil că Hipocrat de-acolo, de la acea ciumă mare a atenienilor (pe care o descrie în amănunțime Tucidide și după el poetul Lucretius în versuri latine) a împrumutat și a învățat medicina când a poruncit de s-au aprins peste tot diverse lemne mirositoare și înmiresmate și flori care se pun în cunună, așa cum mărturisește Galenus în cartea lui despre antidoturi. După Acron au strălucit și alți empirici vestiți precum Criton din Atena, prieten cu Socrate, Philistion, Philinus Minodotus și Serapion care a scris *Mâncare la îndemână* au numit această erezie sau știință de observație sau mnimoneutică și pe când empirica prindea puteri

//f. 3^r άρχησαν οι άνθρωποι να βεβαιώνουσι και να αποδείχνουν την δοκιμήν των πραγμάτων με αιτίας και με λογαριασμούς, και ούτως κατά μικρόν να υποφύεται η δογματική ιατρεία, ήτις και λογική και ρατζίοναλία λέγεται, η οποία εσυχνεύετο πρωτίτερα από τον Ιπποκράτην παρά τοις κνιδίοις, και ραδίοις, και κώοις. Εμαθητεύετο δε εις τούτο τον τρόπον : τω προειρημένω Ασκληπιώ, εγένοντο υιοί ο Ποδαλίτριος και ο Μαλάων, οι οποίοι όριζαν την Μεσηνίαν εις την Πελοπόννησον και απ'εκεί επήγαν τας κολωνείας αυτών εις τον πόλεμον της Τρωάδος, καθώς γράφει ο ποιητής Ομηρος, και ο μεν Μαλάων εφονεύθη εις την Τρωάδα υπό Ευρυπυλίου υιού του Τηλέφου, οι δε τούτου απόγονοι αυθεντεύσαν τα πατρικά τους εις την χώραν τους την Μεσηνίαν, έως ου υπέστρεψαν οι καλούμενοι Ηρακλείδαι εις την Πελοπόννησον, την οποίαν αυτοί μετά υποτάζοντας την εις την εξουσίαν τους, edίωξαν εκείθεν όλους τους Πελοπίδας και Νηλείδας, και ασκληπιαδείους, οίτινες έφυγαν, ένας edώ και άλλος αλλού, μάλλον δε πιθανόν να ανταμώθησαν και με τους απογόνους του Ποδαλειρίου, ο δε Ποδαλείριος, ωσάν αιχμαλωτίσθη η Τροία από φορτούναν της θαλάσσης, εκατήντησεν εις την Σκύρον, πόλιν της Καρίας, και εκεί εσχόλαζαν και ησύχαζαν, αφίνοντας την φροντίδα της βασιλείας τους, δια την τότε μεγάλην σύγχυσιν της Ελλάδος, και ήνοιξεν εκεί σχολείον, και edίδασκε παραδίδοντας την πατρικήν επιστήμην, και αυτό το σχολείον έγινε διαβόητον κατά πολλά εις όλους τους Έλληνας, έως και εις την Ασίαν και αυτήν την Περσίαν, και επληθύνοντο οι ιατροί, μάλιστα εις την Ρόδον και Κνίδον, και την Κω νήσον, αι οποίαι τρεις πόλλες με μεγάλον ζήλον emάλλοναν ποία να υπερέβει και να αυξήσει την ασκληπιάδειον τέχνην καλλήτερα. Πολεμώντας γουν ποια να νικήσει και να δοξασθεί περισσότερον, τέλος πάντων όλας τας λοιπάς τας υπερέβηκεν η κώα σχολή τόσον με την

//f. 3^r au început oamenii să se convingă și să demonstreze încercarea lucrurilor prin cauze și prin raționamente și astfel puțin a înflorit medicina dogmatică care se cheamă logică și rațională care se practica înainte de Hipocrate de cei din Cnidos și din Rhodos și din Cos. Știința lor s-a perpetuat după cum urmează: Asclepios, zis mai înainte, i-a avut fii pe Podaletrios și Machaon, care porunceau în Mesinia din Peloponez și de acolo s-au dus în coloniile lor în războiul Troiei așa cum scrie poetul Homer, și Machaon a fost ucis la Troia de Euripilios, fiul lui Telephos, iar urmașii lui au făcut să înflorească moștenirea părintească în țara lor, Mesinia, până când s-au întors cei mai sus ziși heraclizi în Peloponez pe care ei apoi supunându-l puterii lor i-au gonit de acolo pe toți cei veniți din Pelopida și Neleida și adepți ai lui Asclepios care au plecat unul ici altul colo, de bună seamă probabil că s-au întâlnit cu nepoții lui Podaleirios. Podaleirios, după ce a căzut Troia, după o furtună pe mare, a ajuns la Skyros, oraș din Caria, și acolo și-a făcut meseria și s-a liniștit, lăsând grija împărăției lui pentru marea nebuloasă a Greciei și a deschis acolo o școală și a predat dând drept învățătură știința strămoșească, și școala aceasta a devenit vestită în mare parte tuturor grecilor până în Asia și până în Persia și s-au apropiat doctorii, mai ales în insula Rodos și insulele Cnidos și Cos, care cele trei insule cu mare zel s-au certat care să domine și să facă să crească meșteșugul lui Asclepios mai bine. Luptându-se așadar care să biruie și să fie mai vestită, până la urmă școala din Cos le-a întrecut pe celelalte, atât prin bogăția și numărul

περίσσευσιν και τον αριθμόν των προκομμένων τεχνητών, όσον και με την φαιδρότητα των γεγραμμένων επιχειρημάτων τους, αγκαλά και η Κνιδία σχολή είχε και αυτή την αξίαν της, διότι πολήν καιρόν εμαθήτευε και αυτή και παρέδιδε την ιατρικήν. Εις δε το σχολείον της Κω νήσου εγενήθη και ανετράφη ο σοφώτατος Ιπποκράτης του Πίκλην μέγας ο οποίος κατά μεν τον πατέρα κατάγεται από τον Ασκληπιόν, κατά δε την μητέρα από τον Ηρακλέα, και ήτον από τον Ασκληπιόν δέκατος έβδομος εις την γενεαλογίαν, οίον Ασκλέπιος, Ποδαλείριος, Ιππόλοχος, Σώστρατος, Δάρδανος, Κλεομιτίδης, Κρίσαιμις, Θεώδορος, Σώστρατος β', Κρίσαιμις β', Θεώδορος β', Σώστρατος γ', Νεβρός, Γνωσίδικος, Ιπποκράτης, Ηρακλείδης, Ιπποκράτης Ιπποκράτης ο μέγας και κορυφαίος των ιατρών. Ο κώος εγενήθη δε υπό μητρός Φαναρέτης ηρακλειδείας δι' ην εαυτόν εικοστόν αριθμεί από τον Ηρακλέα. Ηνθιζε δε τα μάλιστα τω καιρώ του πελοποννησιακού πολέμου, βασιλεύοντος των Περσών Δαρείου του μακρόχειρος, όντινες νομίζουνσιν υιόν της Εσθήρ εβραίας γυναικός παρά την *Θεία Γραφή*, σύγχρονοι δε αυτού ήκμαζον και οι φιλόσοφοι περιφανείς, ό,τε Δημόκριτος Αβδηρίτης διδάσκαλος αυτού του Ιπποκράτους. Πρωταγόρας ο σοφιστής και Φιδίας Αθηναίος ο άκρος και διαβόητος ανδριαντοποιός. Ανάμεσα δε εις τους πολλούς μαθητάς του Ιπποκράτους, πλέον διαβόητοι ήσαν οι δύο υιοί αυτού Θεσσαλός Ιπποκρατίδης και Δράκων Ιπποκρατίδης, έτι δε και ο γαμβρός αυτού Πόλυβος, όστις μετά τον πενθερόν ανέλαβε την φροντίδα του σχολείου, τέως οι μεταγενέστεροι του Ιπποκράτους εκράτησαν συνεχώς την παπποδικήν τους διδασκαλίαν επί έτη σχεδόν διακόσια, και ο μεν Θεσσαλός αφήκεν υιόν Ιπποκράτην Τρίτον, ούτος δε πάλιν Ιπποκράτην Τέταρτον, και ούτος Δράκοντα β' και εξ αυτού εγενήθη Ιπποκράτης

mare al meşterilor învăţaţi, ca şi prin strălucirea lucrărilor lor scrise, deşi şcoala din Cnidos îşi avea şi ea preţuirea ei pentru că mult timp a studiat şi a paradosit medicina. În şcoala din insula Cos s-a născut şi a crescut prea înţeleptul mare Hipocrate din Piclis, care după tată se trage din Asclepios, după mamă din Heracles şi a fost al douăzeci şi şaselea după Asclepios în genealogie. Aşadar: Asclepios, Podaleirios, Ippolohos, Sostratos, Dardanos, Cleomitides, Crisamis, Theodoros, Sostratos al doilea, Crisamis al doilea, Theodoros al doilea, Sostratos al treilea, Nebros, Cnossidicos, Hipocrate, Heracleides. Hipocrate cel mare şi cel mai de vază dintre doctori, cel din insula Cos, s-a născut din mamă prea virtuoasă care se trăgea din Heracles, prin care el se numără al douăzecilea de la Heracles. A înflorit cel mai mult în timpul războiului peloponezic în timpul domniei lui Darius al persilor, cel cu mâna lungă, pe care îl credeau fiul femeii evreice Ester după *Sfânta Scriptură*. Contemporani ai săi au înflorit şi mândrii filozofi Democrit din Abdera, dascălul lui Hipocrate, Protagoras Sofistul şi Phidias din Atena, marele şi vestitul sculptor de statui. Printre mulţii discipoli ai lui Hipocrate mai cunoscuţi au fost cei doi fii ai lui, Hippocratides Tesalianul şi Dracon Hippocratides, ca şi ginerele lui, Polybos, care după socru a preluat grija şcolii, iar la moartea lui, urmaşii lui Hipocrate au ținut continuu învăţătura lor strămoşească cam două sute de ani, iar Tesalianul l-a lăsat pe fiul său Hipocrate al treilea, acesta pe Hipocrate al patrulea, şi acesta pe Dracon al doilea, şi din el s-a născut Hipocrate

/f. 3^v Πέμπτος. Ο δε Σούιδας μνημονεύει περισσότερους Ιπποκράτας από την γενεάν του πρώτου Ιπποκράτους τον δε Πολύβον εις την διαδοχήν και κυβέρνησιν του ιπποκρατικού σχολείου ηκολούθησε Διοκλής ο Καρύστιος, όστις πρώτος εδίδαξε και έγραψε τα ανατομικά, ιατρός χρηματίσας του βασιλέως Αντιγόνου. Τούτον διεδέξατο Πραξάγορας κώος έσχατος των ασκληπιάδων παρά τούτω δε ήσαν συμμαθηταί, Φιλότιμος, Εύδημος και Ηρόφιλος ούτος παρέκλινεν και παραμέρησεν από το ιπποκράτικόν σχολείον, και ευθύς ηκολούθησαν τον ο Χρύσιππος και ο Ερασίστρατος. Ανακαινισθείσα δε αύτη η ιατρική πολύν καιρόν ήνθισε και εκράτησεν, ως το μαρτυρεί ο Στράβων ο γεωγράφος, ο οποίος έζη εις τον καιρόν του Αυγούστου καίσαρος. Πασών δε εσχάτη και τελευταία εστάθη η μεθοδική αίρεσις, ης αρχηγός εγίνετο Θεμίσων ο λαοδικεός, τον οποίον ηκολούθησεν Σωρανός εφέσιος, Μασαίος, Αντίπατρος, Θεσσαλός ο Τραλλιανός, Αγαθινός ο μέγας και ο Αρχιγένης, όστις εις τους χρόνους του ιμπεράτωρος Αδριανού κατά το 120 έτος της Σωτηρίας, ούτως γουν ύστερα από τον ρηθέντα Ιπποκράτην διαδοθείσα η ιατρική τέχνη και επιστήμη διεμοιράσθη και ετραβίχθη εις τρεις στάσεις, ήτοι νεωτερισμούς ήγουν αιρέσεις, και άλλοι μεν ονόμαζαν τους λόγου τους λογικούς ήτοι δογματικούς, άλλοι μεθοδοκούς, και έτεροι εμπειρικούς νέους, η δε λοιπή ιατρική του Ιπποκράτους από τους πολλούς νεωτερισμούς και αλληλομαχίας πολλά εταπεινώθη και εκαταφρονήθη, και εκυλιούνταν εδώ και εκεί ωσάν άνοστη, τουτέστι δίχως κόκκαλα, εώς τον καιρόν του Κλαυδίου Γαλινού, όστις εκατάγετον από την Πέργαμον της Φρυγίας και ήκμαζεν εις τη Ρώμην, κατά τους χρόνους των αυτοκρατόρων Αδριανού, και των Αντωνίνων αμφοτέρων, και Κομμώδου, περίπου το 180 έτος της Χριστού Γεννήσεως, πατρός μεν Νίκωνος γεωμέτρου και

/f. 3^v al cincilea. Suidas amintește mai mulți Hippocrate din generația primului Hippocrate. Lui Polybos în moștenirea și conducerea școlii hippocratice i-a urmat Diocles din Caristia, care a predat primul și a scris anatomia, doctor plătit de regele Antigonos. Lui i-au urmat Praxagoras din Cos, cel mai mare din urmașii lui Asclepios, pe lângă el erau colegi Philotimos, Eudemos și Erofilos, acesta a deviat și s-a despărțit de școala lui Hippocrate și i-au urmat direct Chrysippos și Erasistratos. Înnoindu-se, acest meșteșug doftoricesc mult timp a înflorit și a ținut așa cum mărturisește geograful Strabon, care a trăit pe timpul împăratului Augustus. Mai presus de toți și ultima a fost erezia metodică al cărei conducător a fost Themison din Laodiceea, pe care l-au urmat Soranos din Efes, Maseos, Antipatros, Tralianos din Tesalia, Agatinos cel mare și Arhigenes din timpul împăratului Hadrianus în anul 120 al lui Christos, astfel încât după numitul Hipocrate meșteșugul și meșteșugul doftoriei moștenite s-au împărțit și au continuat în trei stadii, adică inovații, așadar erezii, și alții au spus că meșteșugul doftoricesc după moartea lui Hipocrate, din pricina înnoirilor și luptelor dintre ei, a decăzut mult, a fost disprețuit și s-a desfășurat ici și colo fără niciun haz, adică fără șira spinării până în vremea lui Claudius Galenus, care se trăgea din Pergamon din Frigia și a înflorit la Roma în anii împăraților Hadrianus, Antoninus și a lui Commodus aproximativ în anul 180 de la nașterea lui Christos, avându-l drept părinte pe Niconus geometrul, excepțional arhitect și om bogat. Astfel Galenus, după ce a respins cele plăcute empiricilor și

αρχιτέκτονος αρίστου και πλουσίου, ούτος ο Γαληνός ύστερα απορρίχνοντας τα αρέσκοντα των εμπειρικών και μεθοδικών, ανήγαγε την αρχαίαν αξίαν και γεροσύνην κατά το 140 έτος. Τούτον εμμίσαντο και άλλοι πολλότατοι έλληνες ιατροί, Αραταίος, Αέτιος, Αμυδηνός, Παύλος Αιγυνήτης περί το 424 έτος επί Θεοδοσίου του Μικρού, Αλέξανδρος Τραλλιανός, Οριβάσιος περί το 366 έτος επί Ιουλιανού του Παραβάτου, Κορνήλιος Κάσιος, Διοσκορίδης, Αναξαρβαίος επί Αντωνίου και Κλεοπάτρας, Δαμασκηνός, Φιλάρετος, Θεόφιλος, Διονύσιος, Κάσιος και έτεροι, μέρος μεν αρχίατροι, μέρος δε υπίατροι, και μέρος γεωπονικοί. Από δε τους λατίνους ιατρούς πρώτος εγένετο ο Κορνήλιος Κέλσος, ο Κίκερων εκείνος των ιατρών κατά το 24 έτος επί Τιβερίου καίσαρος, όν εμμήσαντο Στριβώνιος, Λάργος, Κουίντος, Σέρενος, Καίλιος Αυρελιανός, Μαρκέλος, Θεώδορος, Κωνσταντίνος, ο Αφρος Πρισκιανός, Ανδρομαχος φίλος του Νέρονος κατά το 64 έτος όστις κατεσκεύασε την θηριακήν, Ιωάννης Φαρνέλιος, Λεονάρδος Φούξιος, Φώρεστος Ενώνιος και άλλοι αναρίθμητοι πρακτικοί οίτινες λέγονται γαληνικοί. Μετά δε καιρόν εφάνησαν άλλοι νεωτερισταί και αντιστάθηκαν εις τους γαληνικούς, οι λεγόμενοι χυμικοί, ούτω καλούμενοι παρά του Φιλίπου Θεοφράστου Παρακέλσου ο οποίος κατάγετον από την Ελβετίαν χώραν της Γερμανίας πλησίον Τιγούρου, γενηθείς εκεί εις ένα χωρίον κατά το 1493 έτος, ούτος λοιπόν ισχυρώς αντιστάθηκεν εις τους ακόλουθους του Ιπποκράτους και του Γαληνού. Ολην του δε την επιστήμην και διδασκαλίαν τη ήντλησεν από τα χυμικά ποιήματα του Ραιμούδου Λουλίου μοναχού φραντζεσκάνου, όστις έζη περί το 1240 έτος γενηθείς εις την Μαγιωρίκαν νήσον, και του Αρνόλδου ντε Βίλλα Νόβα, ιατρού και φυσιολόγου, εξακουσμένου περί το 1260 έτος της χριστουγεννήσεως, έτι δε και από τον Ιωάννην ντε Ρούπε

metodicilor, a reînviat vechea valoare și înțelepciune în jurul anului 140. Lucrul acesta l-au imitat și alți foarte numeroși medici greci – Aratos, Aetie, Amydenos, Pavel Eghinitul în anul 424 în timpul împăratului Theodosios cel Mic, Alexandros Tralianos, Orivasios în anul 366, în timpul împăratului Flavius Claudius Iulianus Apostata, Cornelius, Casius, Dioscoride, Anazarveos în timpul lui Antonius și a Cleopatrei, Damaschinos, Filaretos, Theofilos, Dionysios, Cassios și alții, unii medici primari, alții medici simpli și alții medici de țară. Dintre medicii latini, primii au fost Cornelius Celsus, Ciceron, acela dintre doctori în anul 24 sub împăratul Tiberius, pe care l-au imitat Stribonius Largus, Quintus Serenus, Caelius Aurelianus, Marcellus, Theodorus, Constantinus, Afrus Priscianus, Andromachus, prieten cu Nero care a construit Colosseumul în anul 64, Ioannis Farnelius, Leonhart Fuchs, Forestus, Enonius și alții fără număr doctori practicanți care se numesc galenici. După vremuri au apărut alții noi și s-au opus galenicilor, așa numiții chimici, așa numiți de Filip Theofrast Paracelsus care se trăgea din Elveția, țară a Germaniei aproape de Thurgau, născut acolo într-un sat în anul 1493, acesta așadar s-a opus cu putere urmașilor lui Hipocrate și ai lui Galenus. Toată știința lui și învățătura și-a luat-o din scrierile chimice ale lui Ramon Llull, călugăr franciscan, care a trăit în jurul anului 1240, născut fiind în insula Mallorca, și a lui Arnold de Villanova, medic și fiziolog vestit în jurul anului 1260 după Christos și mai ales de Johannes de Rupescissa,

//f. 4^r Σκίσσα, Ισαάκιος ολλανδέζον, Τριθέμιον, και άλλους χυμικούς οπού έξουν εις το περασμένον σαίκουλον, οποίας λογής πολλοί ήσαν ανάμεσα εις τους λατίνους ήτοι φράρους μοναχούς, κοινώς να ειπούμεν φρανγκοκαλόγερους. Οι δε χυμικοί ούτοι παράγουσι την τέχνη τους από τον ειρημένον Ερμήν τον Τρισμέγιστον, εκείνον τον πατριάρχην και πρωτοφιλόσοφον των αιγυπτίων, σιμά εις τους οποίους λέγουσι να εχρησίμευε, και να εδουλεύετο η χρυσοποιητική τέχνη, ήγουν οπού φτιάνει το μάλαγμα, εώς τους καιρούς του βασιλέως Διοκλητιανού, ο οποίος Διοκλητιανός λέγουσι να κατέκαυσεν όλα τα βιβλία αυτών περί της αυτής τέχνης, διότι με το μέσον αυτής, και με την εργασίαν αυτής ξεθαρρεύοντες και ενισχυριζόμενοι εκάμνασι τοςάκις επανάστασιν κατά των ρωμαίων. Αύτη η χυμική τέχνη εμεταχειρίζετον και εις τους Άραβας καθώς είναι φανερόν από Γέβρον και ετέρους συγγραφείς, έλαβον δεν αυτήν και οι Άραβες παρά των Αιγυπτίων και την εμαθήτευν, και εις τον ύστερον εμετάδωσαν την και εις τα μέρη της Ευρώπης, μαζί με την ελληνικήν φιλοσοφίαν σμίγωντας την ,και με το άρθρον της ιδίας αυτών διαλέκτου επωνόμασαν την αλχυμίαν. Θεόφραστος τοίνυν ο Παρακέλσος <ανήα> εν τοις τοιούτοις μέχρι θαύματος άξιος και δοκιμώτατος, σπαγειρικήν ταύτην ωνόμασεν, επειδή και όλη περιγίνεται εν τω σπαν και αγείρειν ως το λέγουν οι λατίνοι in extrahend seu separando et congregando sive coagulando tota occupatur των δε καθηγητών ταύτης της χυμικής επιστήμης, άλλοι μεν είναι χυμιάτροι, άλλοι δε χρυσοποιητικοί και τέλος. περί ων εν άλλοις ζητητέον, από δε τους νεωτέρους χυμικούς εξοχώτεροι εισίν ούτοι. Ο Τρεβιζάνος, ο Κοουρφερμοντάνος, ο Ιωάννης ντε Οποντάνος, ο Κβαρτζετάνος, Πέτρος Σεβηρίνος, Πενότος Δορνέος, Ρουλάνδος, Αλέξανδρος ντε Σύχτεν, και Οσβάλδος

//f. 4^r Isaac Hollander, Trithemius și alți alchimiști care au trăit în secolul trecut și au fost mulți cei de felul acesta printre latini, adică printre frații călugări franciscani, pe limba poporului numiți călugări franci. Acești alchimici își trag meșteșugul de la amintitul Hermes Trismegiston, patriarhul și filozoful dintâi al egiptenilor, aproape de care se spune că s-a folosit și a lucrat meșteșugul făcător de aur, adică care fabrică aur, până în timpul împăratului Dioclețian, care Dioclețian se spune că a ars toate cărțile lor despre acest meșteșug pentru că prin acest mijloc și prin lucrarea lui au prins curaj și putere și de multe ori s-au revoltat împotriva romanilor. Acest meșteșug chimic se folosea și la arabi, așa cum se vede de la Geber și alți scriitori, l-au luat și arabii de la egipteni și l-au învățat, și pe urmă s-a răspândit și în părțile Europei împreună cu filozofia greacă amestecându-le, și cu articolul limbii lor l-au numit alchimie. Theofrast, și între ei Paracelsus, valoros până la minune și foarte experimentat, a numit-o spageirică, pentru că toată se desfășoară în σπαν (rar) și αγείρειν (a aduna) încât latinii o numesc *in extrahendo seu separando et congregando sive coagulando tota occupatur*. Dintre profesorii acestei științe chimice, unii sânt chimiatri (doctori chimici), alții chrisopoetici (făcători de aur) și, în sfârșit, dintre cei căutați de chimicii mai noi, excepționali sânt aceștia: Trevisano, Coufer? Montanus, Ioan Hopontanus, Barcetanus, Petrus Severinus, Gerardus Penotus, Dorn Rulandos, Alexandrus Sihten și Oswald

Κρόλλιος. Ας ιδούμεν τώρα και τους Ἀραβας ιατρούς. Ωσάν εχάθησαν και συνετρίβησαν τα ιατρικά μαθήματα εις τους γραικούς και λατίνους, ήρπασαν εις του λόγου τους οι Ἀραβες αυτήν την δόξαν των γραμμάτων, αφόντης άρχισαν οι βασιλείς αυτών Μαχωμέτ και Αλ Μανσόρ να οικοδομούσι σπουδαστήρια μεγάλα, και να συνάζουσι βιβλιοθήκας και να εγείρουσι γυμνάσια και σχολεία περιφανή εις το βασίλειον της Αφρικής Μαρόκκο καλούμενον, και με άκραν φιλοτιμίαν φιλοδωρούντες τους εαυτών διδασκάλους με πλερωμές και δωρεές πλουσιωτάτες επαρακινησάντους εις την μετάδοσιν και πλατυσμόν των καλών μαθημάτων και επιστήμων, όθεν εις διάστημα χρόνων ικανών ήνθισαν εκεί άνδρες αξιόλογοι και παθηματικοί εις άκρον. Από όλους δε πρώτοι και εξοχώτεροι ήσαν ο Ισαακ και ο Σεραπίων. Τούτους δε ηκολούθησαν ο Αβερρόης και ο Αβικένας /οίτινες ήκμαζον περί τους 1100 χρόνους από Χριστού/ο Μεσούε,ο Ράξης, ο Βενζοχάρ, και Αλσαχαράβιος, και όμως απ'αυτούς όλους ο Αβικένας έχει πλέον διαλυτήν και πολυδαίδαλον χωνευτικών φαρμάκων ποικιλότητα, εις τόσον οπου ο Χεούρνιος γράφει, όλα τα ιατρικά του παρόντος αιώνος εξ αυτού να αναβλύζωσιν.Ο δε Αβερροής έγγραφεν εξήγησιν και υπομνηματισμούς εις όλα τα βιβλία του Αριστοτέλους. Οθεν απλώς και κυρίως ονομάζεται κομμεντάτωρ, παρά δε τινών καταφρονητικώς κομμεντίτωρ. Λείπεται ακόμη να ειπούμεν ολίγα και δια τους ιατρούς των Ιουδαίων, οι οποίοι και αυτοί την ιατρικήν εδώθεν και εκείθεν εις τα διάφορα αυτών τρακτάτα και συγγράμματα παρέδωκαν μεληδόν και εις λεπτά μερίδια, ως εστίν ιδείν εν τω Εβραϊκώ λεξικώ του Δαβίδ ντε Πόμις, όπερ ετυπώθη εις την Βενετίαν και αύτη μεν ούτως έχει η της ιατρικής ιστορία κατά συναρμογήν και παράδοσιν αν της εξ'αρχής μέχρι και σήμερον.

Crolius. Să vedem acumă și medicii arabi. Pe când se pierdeau și se toceau cunoștințele de medicină la greci și latini, arabii au apucat la ei această glorie a literelor, de când au început împărații lor Mahomed și Al Mansur să construiască școli mari și să adune biblioteci și să întemeieze gimnazii și școli vestite în regatul Africii numit Maroc, și cu mare cinste dăruind dascăli de-ai lor cu plăți și daruri foarte bogate, i-au făcut să dea mai departe și să extindă lecțiile cele bune și științele, astfel încât într-un interval de ani lungi au înflorit acolo bărbați valoroși și vindecători foarte buni. Dintre toți, primii și excepționali au fost Isaac și Serapius. Lor le-au urmat Averoe și Avicena (care au înflorit în jurul anilor 1100 de la Christos), Mesue, Raze, Benzohar și Alsaaharabius, dar dintre ei toți Avicena a avut o mare varietate explicată și meșteșugită de medicamente digerabile, astfel încât, scrie Cheurnius, toate medicamentele secolului prezent se trag de la acesta. Averoe a dat explicații și comentarii tuturor cărților lui Aristotel. După aceasta pur și simplu și în primul rând se numește comentator, de unii în mod disprețuitor, comentitor. Lipsește să mai spunem câteva lucruri despre doctorii iudeilor, care și aceștia, de ici și colo, medicina au răspândit-o în diversele lor tratate și scrieri în parte și în părți mici așa cum se poate vedea în *Lexiconul ebraic* al lui David de Pomis, care s-a tipărit la Veneția și aceasta este istoria medicinei în armonie și tradiție de la început până astăzi.

/f. 4^ν Ιστορία συντομωτάτη, περί του βίου και της διαγωγής του εν ιατροίς περιβόητου Γαληνού

Κλαύδιος Γαληνός ο εξακουσμένος ιατρός εγενήθη εις την Πέργαμον πόλιν ένδοξον της Μικρής Ασίας, εκ πατρός μεν Νικώνος ονομαζομένου, ο οποίος ήτον εις την γεωμετρικήν και αρχιτεκτονικήν πολλά έμπειρος και πλούσιος κατά πολλά και εις τας άλλας επιστήμας της εγκυκλίου σοφίας εις άκρον πεπαιδευμένος, και φυσικά δοσμένος εις την φιλοσοφίαν, και εξαιρέτως εις την αστρολογίαν, καθώς το ομολογεί ο αυτός Γαληνός εις το η' βιβλίον των *Θεραπευτικών* του και εις το θ' βιβλίον των αυτών διηγάται το πώς όταν πρωτάρχισε να σπουδάζει εις την φιλοσοφίαν ενυπνιάζετο, ότι ο πατήρ αυτού τον νούθητα να μάθει την ιατρικήν, και υπακούωντας τον προθύμως επιμελείτο εις την μάθησιν της αυτής τέχνης, ώστε οπού και τη έμαθεν τελειότατα από καλούς και άκρους διδασκάλους οπού ευρίσκονται εις την Ελλάδα, με όλον οπού τέλεια διδαγμένος από τον ίδιον πατέρα του ήτον εις την γραμματικήν, αριθμητικήν, και λογικήν επιστήμην. Ηκμάζε δε εις τους χρόνους των αυτοκρατόρων Αδριανού και Αντωνίνου του Ευσεβούς και Μάρκου Αντωνίου και Κωμμόδου κατά το 160 σωτήριον έτος και επεκείνα, και επί μεν του αυτοκράτορος Αντωνίνου ήλθε πρώτα από την Ελλάδα εις την Ρώμην, ως καθώς το διηγάται εις τον προοίμιον των *Ανατομικών* του, έπειτα υπείγεν εις την Αλεξανδρείαν, Αίγυπτον και Παλαιστίνην, και διήρχετο όλην την Συρίαν, και άλλους πολλούς τόπους, και πάντοτε ερέυνα και περιεργάζετο επιμελώς τα όσα αρμόζουν προς την τέχνην της ιατρικής. Από δε την Αλεξάνδρειαν γενόμενος είκοσι ετών, επέστρεψεν εις την πατρίδα την Πέργαμον, και εκεί όσα ιατρικά εμαθητεύθη και εγνώρισεν, τα επαράδωσεν εις τους φίλους

/f. 4^ν Istorie foarte scurtă a vieții și petrecerii celui vestit între doctori Galenus

Claudiu Galenus, faimosul doctor, s-a născut în orașul Pergamon, vestit în Asia Mică, din tată numit Nikon, care era foarte priceput în geometrie și arhitectură și foarte bogat și foarte educat în celelalte științe ale înțelepciunii enciclice și predispus de la natură către filozofie, excepțional în astrologie, așa cum mărturisește chiar Galenus în cartea a cincea *Despre tămăduiri* și în cartea a șasea, unde povestește că atunci când a început să învețe filozofia îi venea somnul și că tatăl lui l-a pus să învețe meșteșugul doftoriei și ascultându-l cu dragă inimă s-a ocupat cu învățătura acestui meșteșug, astfel încât a deprins-o perfect de la dascăli buni și foarte buni care se găsesc în Grecia, deși era desăvârșit învățat de către chiar tatăl său gramatică, aritmetică și logică. A înflorit în anii împăraților Hadrianus și Antoninus Eusebius și Marcus Antonius și Comodus în anul 160 și următorii de la Mântuire și în timpul lui Antoninus a venit mai întâi din Grecia la Roma, așa cum povestește în Predoslovia *Anatomiei* sale, apoi s-a dus la Alexandria în Egipt și Palestina, a străbătut toată Siria și multe alte locuri și totdeauna a cercetat și a observat atent toate cele legate de meșteșugul doctoriei. De la Alexandria, având el douăzeci de ani, s-a întors în Pergamon, baștina sa, și acolo câte remedii a învățat și a cunoscut, i-a învățat și pe prietenii lui, doctorii, să le încerce și să le

του τους ιατρούς δια να τα δοκιμάσουν και να τα βεβαιώσουν, και του εδόθη η φροντίδα να ιατρεύει τους πληγωμένους από τα ξίφη εις την μονομαχίαν, δηλαδή τους γλαδιατόρους, και τόσον ευτύχησεν εις την θεραπείαν τους, οπού δεν απόμεινε κανένας ανιάτρευτος από όσους επιχειρίσθηκεν. Κατόπιν από ταύτην την επιστάσιαν, πάλιν επορεύθη εις την Ρώμην, και εκεί ιάτρευσεν έναν φιλόσοφον περιπατητικόν ονόματι Εύδημον από την Τρίδιπλον Καρτάναν Θερμασίαν. Μετά πάντα κληθείς εις την γυναίκα τινός άρχοντος ονόμα τιουστού ασθενούσαν, έστοντας να επρογνώρισε με την στόχασιν της τέχνης, πως αυτή από τον έρωτα, ήγουν από την αγάπην αρρώστησε ,και καταμαραίνεται. Εκ τούτου τον εφθόνησαν οι άλλοι ιατροί, και υποπεύωντας μην τον επιβουλευθούσι, δια τον κίνδυνον, πάλιν ανέδραμεν εις την πατρίδα του. Όμως μετ'όλίγον καιρόν ύστερα μετεκαλέσαν τον εις την Ρώμην ο αυτοκράτωρ Μάρκος Αυρήλιος, ίνα συνοδεύσει μετ'αυτού εις την εκστρατείαν οπού έμελλε να κάμει κατά των Γερμανών, πλην με πολλήν δέησιν και ικεσίαν, απόκτησεν άδειαν να απομείνει ήσυχος εις την Ρώμην, εις όσον καιρόν γουν έλειπεν ο αυτοκράτωρ. Αυτός ο Γαληνός, έχοντας ησυχίαν άκρα, καιρόν επιτήδειον, δεν έλειψε ποτέ να μετέρχεται την φιλοσοφίαν, και να διασαφίζει την ιατρικήν επιστήμην, και τόσον εις το να διδάσκει, και αναπαραδίδει όσον και εις το να σημαδεύει εγγράφως, με αξιοθαύμαστον ευκολίαν και σαφήνειαν και ευγλωττίαν διέλυε και απέλεγγχε τα σφαλερά και ψευδομένα δόγματα των ανταγωνιστών και σοφιστών, ως ουδείς άλλος, και διερμήνευε την αληθινήν γνώμην με παραδείγματα ιστοριών, και με λογαρισμούς ακριβεστάτους, μάλιστα με την τέχνην του ορίζειν, και διαιρείν, και αποδεικνύειν διαλεκτικώς υπερασπίζετο

probeze și i s-a dat grija să-i vindece pe cei răniți cu sabia la dueluri, adică pe gladiatori, și așa de bine a reușit în vindecarea lor că n-a rămas nici unul nevindecat din câți a avut în mână. După această îngrijire, a plecat iarăși la Roma, și acolo l-a vindecat pe un filozof peripatetic pe numele lui Eudemos din Tridiplos sau Cartana din Thermasia. Apoi, chemat la soția unui arhonte renumit pe mare, Tiustus, care era bolnavă, a aflat ce are [aceasta] prin judecata meșteșugului, că ea din dragoste adică de amor s-a îmbolnăvit și se usucă. Din această pricină ceilalți doctori l-au disprețuit, și bănuind [el]că vor să-i facă rău, s-a întors din nou la baștina lui. Peste puțin timp însă a fost iar chemat la Roma de împăratul Marcus Aurelius ca să însoțească împreună cu el campania pe care urma să o facă contra germanilor, numai că cu multe rugăminți și insistență a primit învoire să rămână liniștit la Roma în timp ce împăratul era absent. Galenus, având liniște totală și timp destul, nu a uitat să se ocupe cu filozofia și să întărească meșteșugul doctoriei și să predea și să reproducă și să noteze în scris cu o ușurință demnă de admirat, iar cu siguranță și cu elocință a explicat și a separat greșelile și dogmele greșite ale opozanților și sofistilor ca nimeni altul și a interpretat părerea adevărată cu exemple de povestioare și cu socoteli foarte exacte; mai ales cu știința de a defini, de a împărți, de a demonstra dialectic s-a apărut

//f. 5^r και εσπούδαζε να διαφεντεύει και να επαυξάνει τα παρά του Ιπποκράτους εκδοθέντα. Έγραψε δε πολλά και διάφορα βιβλία, ου μόνον περί ιατρικών, αλλά και περί φιλοσοφίας, και γραμματικής, και γεωμετρίας, και έτι περί διαλεκτικής, καθώς μαρτυρά ο Σουίδας. Τόσον δε ήτον αφιλόδοξος και εμίσα τους επαίνους, οπού δεν ηθέλησε ποσώς να υπογράψει το όνομά του εις τα συγγράμματά του, και όμως όσον έφευγε και εκαταφρόνει την φήμην του, άλλο τόσον επλατώνετο και εφημήζετο περισσότερο, εις τους μεγάλους άρχοντας και ηγεμόνας είχε πολλήν τιμήν και αξιότητα, και μάλιστα εις τους προωνομασμένους καίσαρας, εις την χρείαν των οποίων εσκεύσεν εις την Ρώμην μίαν εξαίσιον θηριακήν αντιφάρμακον, καθώς το φανερώνει εις το περί αντίδοτων, συνέβη δε ποτέ, να πυραιτά ήγουν να θερμαίνεται ο υιός του αυτοκράτορος Κώμμοδος, όθεν κράζοντας τον Γαληνόν, ευθύς οπού τον έδωσε το αρμόδιον ιατρικόν, τον άφισεν η θερμασία, λοιπόν εκ τούτου αδύνατον είναι να το διηγάται τινάς πόσους επαίνους, και ευχαριστίας του έκαμαν, όχι μόνον η Αυγούστα Φαυστίνα η γυνή του αυτοκράτορος, αλλά και οι άλλοι πολλοί μεγιστάνες του παλατίου. Οπόταν εγύρησεν ο αυτοκράτωρ Μάρκος από τον πόλεμον προεκήρυξαν οι ιατροί, πως μέλλει να τον πιάσει θερμασία, δι ην αιτίαν εκάλεσαν τον Γαληνόν, ο οποίος πιάνοντας τον σφιγμόν της αρτηρίας του, εκατάλαβε παρευθύς πως δεν έχει κανένα κίνδυνον από θερμασίαν, μόνον κάποιον βάρος εις το στομάχι, από το φαγείν οπού έφαγε και δεν το εχώνευσεν, εις το οποίον συμφωνώντας και ο ίδιος αυτοκράτωρ, του είπεν : καλά λέγεις, έτζη είναι λοιπόν ως καθώς τον εδιώρισεν ο Γαληνός, εχρίσθη απέξω με νάρδιον έλαιον, και έπιεν ολίγον κρασί με πιπέρι ανακατωμένον, και εν τω άμα υγίανεν. Οθεν πολλά τον εδεξιώθη και τον εκαλοπίασεν, και όλην την φροντίδα και επίσκεψιν του σωματός του την αφιέρωσεν

//f. 5^r el și a studiat cum să apere și să sporească cele spuse de Hipocrate. A scris și cărți multe și diferite nu doar despre remedii, ci și despre filozofie și gramatică și geometrie și mai ales despre dialectică așa cum mărturisește Suidas. Era așa de lipsit de ambiție și ura atât de mult laudele, încât nu a dorit în niciun fel să semneze numele său pe scrierile lui și deși a ocolit așa de mult și a disprețuit faima, aceasta s-a răspândit și s-a auzit și mai mult între arhonții cei mari și hegemoni. Se bucura de mare cinste și prețuire mai ales printre cezarii mai sus numiți pentru nevoia căroră a făcut la Roma un antidot excepțional, tiriac, așa cum arată în cartea despre antidoturi. S-a întâmplat atuncea să aibă febră, adică fierbințeală, feciorul împăratului, Commodus, la care chemându-l pe Galenus, acesta i-a dat pe dată remediu potrivit, l-a lăsat fierbințeala, astfel încât e cu neputință de povestit câte laude și mulțumiri i-au adus nu doar Augusta Faustina, soția împăratului, ci și ceilalți curteni de la palat. Când s-a întors împăratul Marcus din război, au prevăzut ceilalți doctori că îl va prinde fierbințeala, motiv pentru care l-a chemat pe Galenus care luându-i pulsul din arteră a înțeles pe dată că nu este nici un pericol de febră, ci doar o greutate la stomac de la o mâncare pe care a mâncat-o și nu a mistuit-o. Și însuși împăratul fiind de aceeași părere i-a spus: „Bine zici, așa este cum a zis Galenus”, a fost uns pe piele cu ulei de nard și a băut puțin vin amestecat cu piper și s-a făcut bine pe dată. De atunci l-a primit bine și s-a purtat frumos cu el și a lăsat în seama lui

εις τον Γαληνόν. Τόσον δε ήτον χρήσιμος και περίχαρος εις τα ήθη ο Γαληνός, οπού μόνον με τα χαϊδευτικά του και κανακευτικά λόγια, και με την ιλαροτητά του εφάινετο να ιατρεύει τους αρρώστους, από δε τον θυμόν και κακίαν, τόσον άπεχεν, ωσάν από την τρελοσύνην. Και εις του λόγου του ακόμι οπού εσυντύχενε, και εις το έργον οπού εκαταπιάνετο τόσον αγάπα την σταθερότητα, οπού μήτε κανέναν κίνδυνος, μητε φροντίδα της τιμής του δεν ήμποριε ποσώς να τον σαλεύσει από τον δρόμον και σκοπόν της γνώμης του. Εις την θεράπευσιν των νοσημάτων, επροτίμα πάντοτε τα κοινά, τα απλά, και ευπόριστα, από τα πολυτελή και πολυέξοδα, και το πλέον θαυμαστότερον, οπού όλα τα ιατρικά μόνον με το ίδιον του χέρι τα εσκεύαζεν, και σκεύαζοντας τα μοναχός του, τα επρόσφερνεν εις τους αρρώστους πρόθυμα και υπηρετικά, μάλλον δε κανένα ποτέ ιατρικόν δεν ήτον οπού να επροπότισε τινά, πριχού να το γευθεί και να το δοκιμάσει αυτός πρώτα. Δια ταύτην λοιπόν την ενάρετον καλοσύνην του, και δια την άκραν αγχύνοιαν και επιδεξιότητά του ήτον πολλά αγαπημένος και περιπόθητος άμετρα όχι μόνον εις την πατρίδα του, αλλά και εις άλλα έθνη, και εις ξένους τόπους, ακόμι και εις τους μεταγενεστέρους δεν εφάνησαν ποτέ τοιούτης λογής αχάριστοι, ούτε θέλουν γένει και μετά ταύτα αγνώμονες από τους μαθητάδες των ιατρών, οπού να μην μνημονεύουν αθάνατα τον αξιέπαινον Γαληνόν, ο οποίος εις το ύστερον εντελειότητι γηράσας, απέθανεν εις την πατρίδα του την Πέργαμον, και άφησεν εις τους ανθρώπους όνομα ένδοξον, και όμως ενδοξότερον και μακαριώτερον όνομα ήθελεν έχει, εάν επίστευεν εις τον Χριστόν, και εις τον Μωυσήν, τους οποίους ενίστε τους αναφέρει εις τα συγγράματά του αμή έμεινεν εις την απιστίαν, ομοφρονώντας με τον

Galenus toată grija și controlul trupului lui. Atât de folositor și de inspirat în purtare era Galenus încât numai vorbele lui mângâietoare și măgulitoare și veselia lui păreau să-i vindece pe cei bolnavi. De furie și răutate atât de departe era de parcă ar fi fost nebun, iar în întâmplările lui și în lucrul de care se ocupa atât de mult îi plăcea statornicia încât niciun pericol și nicio grijă pentru cinstea lui nu putea să îl depărteze de drumul și scopul părerii lui. În vindecarea bolilor alegea întotdeauna lucrurile simple, la îndemână, față de cele complicate și scumpe, și lucrul cel mai de mirare că toate remediile le făcea cu mâna lui și făcându-le singur le dăruia celor bolnavi cu toată dragostea și cu supunere, cu atât mai mult cu cât niciun remediu nu exista pe care să-l înghită cineva fără ca el să-l fi gustat și încercat mai întâi. Așadar pentru această virtuoașă bunătate a lui și pentru grija atât de mare și pentru îndemânarea lui era foarte iubit și dorit fără măsură nu doar pe meleagurile lui ci și la alte neamuri și în locuri străine. Chiar și la urmași n-au mai apărut niciodată astfel de oameni care să nu ceară favoruri, iar printre mulții discipoli ai doctorilor nu vor exista [oameni] să nu-și aducă aminte la nemurire de Galenus cel demn de laudă care mai pe urmă îmbătrânind desăvârșit a murit la baștina lui, Pergamon și a lăsat oamenilor un nume vestit și prea-fericit și ar fi avut un nume și mai vestit și mai mult pomenit dacă ar fi crezut în Christos și în Moise pe care câteodată îi amintește în scrierile lui, numai că el a rămas în necredință, având aceleași convingeri

/f. 5^ν Πλάτωνα και μη πειθόμενος, ότι ο Θεός δύναται τα πάντα ως παντοδύναμος, και εκ του μη όντος τα πάντα παρήγαγε, και ημπορεί να μεταβάλλει την φύσιν των όντων ως θέλει, και βούλεται, με την παντεξούσιον του δύναμιν. Και ταύτα μεν αρκείσθω περί του Γαληνού.

Προοίμιον παραινετικόν προς τους μετριοφρονούντας φιλομαθείς συννοπαδούς τε και ομοφίλους αναγνώστας τους φυσιολογικών ακροαμάτων εφιεμένους, και τω παρόντι πονήματι προθύμως εντευξομένους.

Ως καθώς δίχως καμμίαν αντιλογίαν ή πρόφασιν, προς μόνον τον ποιητήν και πλάστην μας Θεόν είναι χρείαν να καταφεύγωμεν, εκεί και εις εκείνα τα περιστατικά οπού λείπουν και δεν ευρίσκονται τα αρμόζοντα μέσα και εργαλεία και η ασθένεια είναι παρά συνήθειαν και έξω της φύσεως, οίον έξοχος παίδευσις και τιμωρία παρά Θεού /ωσάν εις τον καιρόν του Δαβίδ το Μέγα θανατικόν, και εις την οικίαν του Αβιμελέχ δια την αρπαγήν της Σάρρας, η κλεία στείρωσις των γυναικών, οπού δεν έδυνε το να συλλάβει καμμία γυναίκα εις την μήτραν της κανένα παιδίον, ούτε εκείνη οπού συννέλαβεν ημπορίε να γεννήσει /έτζη επ' αληθείας εκ του εναντίου δικαίως κρίνομεν ωσάν εκπειράζοντας κύριον τον Θεόν, και ωσάν εθελούσιον ριψοκίνδυνον, εκείνον οπού διαλογίζεται, λέγωντας πως μόνος ο Θεός είναι αρκετός να ιατρεύσει πάσα λογής ασθένειαν, και έτζη παραμελεί αυτοπροαιρέτως και παρατρέχει προπετώς την θεραπείαν του οπού ημπορούσε να την μεταχειρισθεί με τα μέσα εκείνα οπού τα εχάρισεν ο Πάνσοφος Δημιουργός εις την φύσιν. Και λοιπόν απερίσκεπτως και αδιάκριτα καταφρονά <ωσάν με πεισμονήν

/f. 5^ν cu Platon și necrezând că Dumnezeu poate orice, căci El este atotputernic și din nimic a făcut totul și poate să schimbe firea celor ce trăiesc după cum voiește și dorește cu puterea lui cea a atestatepânitoare. Ajung toate acestea să le spun despre Galenus.

Predoslovie de laudă către cititorii de obște înțelepți, iubitori de carte, tovarăși și de același neam, aplecați către ascultările firești să primească cu tot sufletul această scriere trimisă cu drag

Așa cum fără vreo împotrivire sau pricină doar către făcătorul și ziditorul nostru Dumnezeu trebuie să ne îndreptăm, acolo și la acele împrejurări care lipsesc și care nu găsesc mijloace potrivite și instrumente și boala este peste obicei și dincolo de fire adică pedeapsă din cale afară și urgisire de la Dumnezeu (ca în timpul lui David marea epidemie și în casa lui Abimeleh din cauza răpirii Sarei stârpirea femeilor, când nu era posibil să ia nicio femeie copil în pânțece nici cea care-l lua nu putea să nască) tot așa într-adevăr dimpotrivă judecând drept și cum l-am încerca pe Domnul Dumnezeu și ca o primejdie dorită, acela care gândește zicând că singur Dumnezeu ajunge ca să vindece orice fel de boală și astfel neglijează din proprie voință și nesocotește cu obraznicie vindecarea pe care ar putea-o mânui cu acele mijloace pe care le-a dăruit firii Ziditorul cel prea înțelept, așadar pe negândite și fără

την δωρεάν του Θεού και προξενά > την απόλειαν του. Ανάγκη είναι να αποθάνει από την πείναν, εκείνος οπού δεν θέλει να δουλεύσει και να εργάζεται, λογιάζοντας μόνον και απαντέχοντας, ότι ο παντοδύναμος Θεός, οπού θρέφει τα πέτρινα του ουρανού, και ενδύνει τα κρίνα του αγρού, δύναται να τον θρέψει και αυτόν και να τον ενδύσει αμέσως, και δίχως τον κόπον αυτού και εργασίαν, ώστε οπού και ο παλαιός ποιητής Ησίοδος έλεγεν ο καλός γεωργός οπόταν προσεύχεται εις τον Θεόν, πιάνει με το χέρι του την εχέτλην ήγουν το κέρατον του αροτρίου. Του διαβόλου συμβουλή είναι αυτή: ει υιός ει του Θεού βάλλε σεαυτόν κάτω από την κορυφήν του ιερού, και θέλουν σε φυλάξει οι άγγελοι να μην πάθεις τίποτες, μα όποιος έχει γνώσιν δεν ξεθαρρεύει, αλλά χαλεύει την σκάλαν να κατέβει. Όποιος αναμένει και καρτερεί την ιατείαν του από θαυματουργίαν τότε εις τον καιρόν, οπόταν του βολεύει, και ευρίσκει επιχείρας έτοιμον το μέσον, και τον ελεύθερον τρόπον να κυβερνηθεί, εκείνος σφάλει πολλά και αμαρτάνει εναντίον της πανσοφού πρόνοιας και τάξεως οπού μας έδειξεν ο Δημιουργός της κτίσεως εις το να βοηθούμεσθεν. Ιδού ψέγωμεν και περιγελούμεν ημείς οι χρησητιανοί τους εθνικούς και απίστους, οι οποίοι εις την κάθε μίαν νόσον και ασθένειαν τους είχασι ξεχωριστά από έναν ιάσιμον θεόν να τους θεραπεύει, και μάλιστα οι αιγύπτιαιοι, και δια τούτο οι ιατροί του καιρού εκείνου ήσαν αργοί εις αυτούς, και δεν είχαν τίνα εργάζονται ώστε και η τέχνη τους ήτον ανωφελής και ανάργητος. Εάν αναφέρεις εδώ τον βασιλέα της Ιουδαίας Ασά από την Αγίαν Γραφήν, δεν ήμαρτεν εκείνος

cumpănire disprețuiește <aproape cu încăpățănare darul lui Dumnezeu și prilejuiește> nimicirea lui. E nevoie să moară de foame acela care nu vrea să muncească și să lucreze gândindu-se numai și așteptând că atotputernicul Dumnezeu care hrănește tainele cerului și îmbracă crinii câmpului poate să-l hrănească și pe el și să-l îmbrace pe loc și fără strădania lui și munca lui astfel încât poetul din vechime Hesiod zicea: țăranul cel bun când se roagă lui Dumnezeu, prinde cu mâna cornul plugului. Sfatul diavolului este acesta: Dacă ești fiu al lui Dumnezeu pune-te sub capul Celui Sfânt și te vor apăra îngerii să nu pățești nimic, dar cel ce are știință nu deznădăjduiește, ci caută să găsească scara să coboare. Cel care rămâne și-și așteaptă vindecarea din facerea de minuni atunci pe loc când îi convine și găsește pe loc mijlocul pregătit și felul liber de a se chivernisi, acela greșeste mult și păcătuiește față de pronia cea înțeleaptă și de ordinea pe care ne-a arătat-o făcătorul zidirii ca să ne ajutăm. Iată cum când îi acuzăm și râdem noi creștinii de neamuri și necredincioși care la fiecare boală și suferință au câte un zeu tămăduitor care îi tămăduiește și mai cu seamă egiptenii, și de aceea doctorii din acea vreme erau înceți și nu știau ce să facă iar meșteșugul lor era fără folos și fără arginți. Dacă amintești aici pe regele Iudeei, Așa, din Sfânta Scriptură, nu a păcătuit el

//f. 6^r εις αυτό ότι προσέπευτεν και κατάφευγεν προς τους ιατρούς εις την ασθένειαν του, αλλά εις αυτό μόνον, ότι τόσον επροσκολλήθη εις αυτούς, ώστε οπού ξεθαρρώντας τελείως άφινε την ελπίδα του όλην εις την οδηγίαν τους, και αλησιμόνησε καθόλου Κύριον τον Θεόν αυτού εις την ασθένειαν του και παντελώς δεν την εξήτα την ιατείαν από τον Θεόν, καθώς το φανερώνει η *Ιστορία* εις το β' των παραλειπομένων, κεφάλαιον 15 στίχ 12 κάμνει γουν χρεία περισσά να ειδοποιούμεν εις τον καλόν και επιδέξιον ιατρόν, ημπορούμεν ακόμη και να ξεθαρρέσωμεν ποτέ εις την μαθησίν του, εις την τέχνην του και την εμπιστοσύνην, και ακακίαν του, και τυχαίνει να αρκούμεσθεν και να αναπαυόμεσθεν εις την επιμέλειαν του, ωσάν ο μέγας Αλέξανδρος εις τον ιατρόν του τον Φιλίππον, μα πάλιν σιμά εις αυτόν, να ελπίζομεν την καλήν αποτελείωσιν, και το καρπόν της εργασίας του να απαντέχωμεν από τον άκρον ιατρόν, και μόνον εξ ουρανού κυβερνώντα τα πάντα ναύαρχον και σωτήρα και κύριον, και να ζητούμεν την ιατείαν μας. Τούτο δε είναι εν αληθεία βεβαιωμένον, ότι εκείνα εξωτερικά όργανα και τα μέσα, μετά οποία πολλάκις έδειξεν ο παντοδύναμος Θεός διαφόρους θαυματουργίας εις την θεράπευσιν των αρρώστων, δεν ενεργούσαν μοναχά αφ'εαυτούτως, με την φυσικήν τους δύναμιν, όμως ουδέ πάλιν απλώς να ειπούμεν, κατά την φύσιν τους δεν ήσαν βλαπτικά, ούτε ενάντια προς την θεραπείαν των νοσημάτων, διότι η χρήσις αυτών με όλον απελάμβανε καλόν τέλος αγκαλά και τόσον δυνατά και έτοιμα δεν εδύνοντο να ενεργήσουν και να βοηθήσουν ωσάν η ίδια δύναμις και η θαυματουργία η θεϊκή. Όθεν εις εκείνο το ξύλον, οπού έδειξεν ο Θεός τω Μωυσή, δια να γλυκάνει το παρόν ύδωρ της Μερράς Ητον και κάποια φυσική δύναμις και ενέργεια. Με άλας εθεραπεύθησαν θαυμασίως τα αλμυρά και βλαπτικά δια ύδατα της Ιεριχώ δια μέσου του προφήτου

//f. 6^r prin aceea că a căzut la picioarele doctorilor și s-a dus la ei atunci când a fost bolnav, ci doar prin aceea că așa de mult s-a legat de ei încât și-a pierdut cutezanța de tot și și-a lăsat toată nădejdea să fie condusă de ei și a uitat de tot pe Domnul și stăpânul lui la boală și n-a cerut deloc vindecare de la Domnul așa cum vedem din *Istoria* în partea a doua din cele păstrate, Capitolul 15, rândul 12, mai multă nevoie e să-l facem cunoscut pe doctorul cel bun și iscusit, putem să fim încurajați de știința lui, de meșteșugul lui, de încrederea-i și bunătatea-i și se întâmplă să ne simțim bine, să ne odihnim în grija lui, precum Alexandru cel Mare în prezența doctorului lui Filip, și tot aproape de el, să sperăm într-un sfârșit bun. Iar fructul lucrării lui să îl luăm de la doctorul cel mare și numai din ceruri conducând toate cele, cărmaci și mântuitor și stăpân și să ne găsim vindecarea. Lucrul acesta este într-adevăr sigur că acele instrumente dinafară și dinăuntru cu care de multe ori a arătat preaputernicul Dumnezeu diferite minuni în vindecarea bolnavilor nu au lucrat numai de la sine, cu puterea lor firească, totuși ca să nu spunem din nou simplu, prin firea lor nu erau vătămătoare, nici împotriva vindecării bolilor deoarece folosirea lor, deși avea sfârșit bun fie el și puternic și pregătit, nu puteau să lucreze și să ajute ca însăși puterea și facerea de minuni dumnezeiască. De unde și în lemnul acela pe care Dumnezeu i l-a arătat lui Moise ca să îndulcească apa de la Marah era și o putere a firii și o lucrare. Cu sare s-au vindecat minunat cele sărate și

Ελισαίου, πλην ουχί εναντίον της φύσεως, καθώς και ο μάγειρος την πολλήν άλμην του αλατισμένου οψαρίου, πάλιν με νερόν αλατοισμένον συνηθά να την ευγάζει, και να το νοστιμεύει με την τάξιν και οδηγίαν της φύσεως, μα και ανίσως και δεν ήσαν αλμυρά εκείνα τα ύδατα /καθώς τινές οίοντας /παρά μόνον από άλλην καμίαν λύμνην και σαπρότητα εβρωμούσαν και ήσαν ολέθρια, όμως πάλιν φυσικά πράγματα εμεταχειρίσθη ο Ελισσαίος προς την θαυματουργίαν, δι'ότι και τώρα την σήμερον τα σαλιασμένα και βρωμισμένα νερά εις τα πηγάδια με άλας συνηθούμεν να τα παστρεύωμεν και να τα ιατρεύωμεν. Εις την έρημον δια το δάγκαμα των οφιδίων, ο Θεός επρόσταξε να υψώσουν έναν όφιν χαλκωματένιον, ηξεύρωμεν δε καλώτατα το σων αυτό το μετάλλον ήγουν το χάλκωμα έχει φυσικά κάποιαν δύναμιν εναντίαν προς τα φαρμακερά δαγκάματα. Ακόμη έως και σήμερον κρατούμεν δια καλόν και πολλά ωφέλιμον το συχνόν λούσημον εναντίον της λέπρας και άλλης ρυπαράς λώβης της επί του δέρματος ,μάλιστα εις τα κλωθογυρίσματα των βαθέων υδάτων να αλούωνται οι κάμνοντες, δια τούτο και ο προφ. Ελισαίος το αυτό εσυμβούλευε να κάμει ο Νέεμαν ο σύρος. Το έμπλαστρον εκείνο οπού έφτιασεν από σύκα ο προφ. Ισαΐας και το επέθηκεν εις τον βουβώνα και εις την πληγήν του βασιλέως Εξενίου /ιδέ εις το 38. Κεφ. Στιχ 21 Ησαΐου /το αυτό βεβαιώνει, και το ηξεύρομεν οφθαλμοφανώς πόσον χρησιμεύει το κατάπλασμα των συκών εις πάσα λογής πρίσμα και αποστήματα να τα μαλακαίνει και να τα ωριμαίνει. Και αυτός ο Κύριος ημών Ιησούς Χριστός θέλωντας να ιατρεύσει τον εκ γενετής τυφλόν, δεν έλαβε μακάρι ποίας λογής λάσπην ήτοι πηλόν κοινόν, αλλά με τον ίδιον του συάλι εποίησεν πηλόν, και με ταύτον επέχρισε τους οφθαλμούς του τυφλού. Αλήθεια είναι πώς να έχει και πνευματικόν νόημα η θαυματουργία για εκείνη,

vătămătoare prin apa Ierihonului prin mijlocirea profetului Elisei, numai că nu împotriva firii, precum bucătarul multa sare a peștelui sărat, din nou cu apă sărată obișnuiește să o scoată și să-i dea gust după ordinea și comanda firii, și chiar dacă nu au fost sărate apele acelea (așa cum știu unii), ci doar dintr-un alt lac și miroseau urât a putreziciune și erau distrugătoare, totuși lucruri firești avea în mână Elisei ca să facă minuni, pentru că și acum în ziua de azi apele grase și imputite în puțurile cu sare obișnuim să le curățăm și să le vindecăm. În pustiu, pentru mușcătura de șarpe Dumnezeu a orânduit să ridice un șarpe de bronz. Știm foarte bine că metalul acesta dur, adică bronzul, are din fire o putere față de mușcăturile otrăvite. Până și astăzi considerăm bun și foarte de folos spălatul des împotriva leprei și a altor boli rele de pe piele, mai ales în vântejurile apelor adânci să se spele cei bolnavi, de aceea și profetul Elisei, tot așa l-a sfătuit să facă pe Neeman Sirul. Plasurele acela făcut din smochine de profetul Isaia și l-a pus pe moliciunile și pe rana împăratului Ezenie (vezi capitolul 38, rândul 21, în *Isaia*) confirmă același lucru, și știm din ceea ce vedem ce mult folosește cataplasma cu smochine în orice umflătură și bubă cu puroi ca să le moaie și să le facă să coacă. Și chiar Domnul nostru Isus Christos dorind să vindece pe orbul din naștere nu a luat absolut de loc noroi adică nămol obișnuit, ci doar cu scuipatul său a făcut lut și cu acesta i-a uns ochii orbului. Cu adevărat are înțeles duhovnicesc minunea aceea

/f. 6^ν και φανερώνει πως εις την τυφλοσύνην των νοητών οφθαλμών να δεν είναι άλλη καμία καλλήτερη αλειφή προς θεραπείαν, από τα σωτήρια λόγια τα εκπορευόμενα δια στόματος αυτού του Χριστού και Θεού ημών. Όμως και αυτό φανερόν είναι ότι το νηστικόν σῶλι του ανθρώπου πολύ ωφελά εις διάφορα πάθη και ασθένειες των οματίων. Το δε επίχρισμα εκείνο οπού να αλείφωσιν οι πρεσβύτεροι τον άρρωστον με το έλαιον, οπού αναφέρεται εις το κατά Μάρκον 'Άγιον Ευαγγέλιον εις το στ' κεφάλαιον και εις την καθολικὴν επιστολὴν του αγίου αποστόλου Ιακώβου κεφάλ. Ε' αλήθεια φανερώνει κάποιαν ενέργειαν ανωτέραν από την φυσικὴν, όμως εάν συλλογισθῇ τινάς τας πολλές βοηθείας και ωφελείας οπού κάμνει και φυσικά το έλαιον εις τους αρρώστους, δεν ημπορεί να αναιρέσει τελείως και αυτουνού την ιαματικὴν δύναμιν την σωματικὴν. Αλλ' όμως πάλιν δεν ομοιάζει εδώ να με αφερεί και να εξισάσει τινάς αρμόδια την θείαν χάριν οπού είχεν η σκιά του Αγίου Πέτρου, και του Αγίου Παύλου το μανδήλιον, οπού αναφέρεται εις τας *Πράξεις των Αποστόλων*. Κεφάλ. οπού τω τότε καιρῷ πολλοί ασθενεῖς ελάμβανον και εγνώριζαν εις αυτά την βοήθειαν τους. Αρκεί μας τούτο να ηξεύρωμεν: Όταν ο Παντοδύναμος Θεός με θαυματοργίης ηθέλησε να θεραπεύσει ασθενεῖς, τα εξωτερικά ήτοι αισθητά και σωματικά πράγματα ωςάν σύμβολα μερικῆς φορές τα επιχειρίσθη, τότε μας έδειξε με τούτο, ότι εις τα τακτικά μας θεραπεύματα έχουσι τόπον και αρμόζουν τα φυσικά μέσα, και αυτά να είναι τα πλέον ευμεταχείριστα. Διότι έστώντας και να έπαυσε τώρα το ιαματικόν χάρισμα, με το οποίον θαυματούργει ο Θεός εις την αρχὴν της χριστιανοσύνης, και της επιστροφῆς των εθνών, και πολιτεύετο εις την πρωτότυπον εκκλησίαν, το οποίον και αυτός ο απόστολος Ιάκωβος εκώλυε να μην το αμελούμεν, έπαυσε και η επίγνωσις των πολλών γλωσσών εις τους καιρούς μας,

/f. 6^ν și arată că la orbirea ochilor minții nu este o alifie mai bună pentru vindecare decât vorbele mântuitoare pornite din chiar gura lui Christos Dumnezeu nostru. Doar că și aceasta se vede, că scuipatul pe nemâncate al omului ajută mult la diverse boli și suferințe ale ochilor. Ungerea aceea cu ulei făcută bolnavului de cei mai bătrâni așa cum zice *Evanghelia după Marcu*, în capitolul VI, și în epistola catolicească a Sfântului Apostol Iacob, capitolul V, cu adevărat arată o anumită lucrare mai mare decât cea firească, dar dacă se gândește cineva la multele ajutoare și foloase pe care le are din fire uleiul la cei bolnavi nu poate să nesocotească de tot puterea vindecătoare a acestuia pentru trup. Dar din nou nu se potrivește aici să mă întorcă din gând și să pun la aceeași înălțime harul ceresc pe care l-a avut umbra Sfântului Petru și năframa Sfântului Pavel care este amintită în *Faptele Apostolilor* cap (loc gol) unde în timpul acela mulți bolnavi primeau și cunoșteau în acestea ajutorul lor. Ne ajunge să știm aceasta: când Atotputernicul Dumnezeu cu minuni a vrut să-i vindece pe cei bolnavi, cele dinafară adică ale simțurilor și trupesti lucruri precum simboluri le-a mânuit uneori, atunci ne-a arătat prin aceasta că în leacurile noastre obișnuite încap și se potrivesc mijloace firești și că acestea sunt cele mai ușor de mânuit. Căci de ar fi să se oprească acum harul vindecării cu care Dumnezeu făcea minuni la începutul creștinătății și la întoarcerea neamurilor și care își petrecea timpul în biserica de la început pe care chiar apostolul Iacob nu ne lăsa să o uităm, s-ar opri și

ομοίως και το χάρισμα της προφητείας ομού λοιπόν είναι χρεία, ίνα ως καθώς τες γλώσσες των αλλότριων με πολλύν κόπον τες μαθαίνομεν, και εις την εξήγησιν των γραφών διάμεσου των οδηγών και διδασκάλων προχωρούμεν, τοιουτωτρόπως και εις την ιατρείαν των σωματικών ασθενειών μας, τυχαίνει να προφθανώμεσθαι με τα χόρτα και βότανα, και φυτά, και άλλα είδη φυσικά. Αλλά και ανίσως εμεταχειρίζετο ο Ίψιστος εις τες θαυματουργίες, τα μέσα εκείνα οπού είναι ενάντια των ασθενειών μας δια να δείξει πως και δίχως εκείνα ημπορεί και κάμνει ο,τι θέλει τόσον μετ'αυτά,όσον και δίχως αυτά, όμως από τούτο δεν ακολουθά, ότι να καταφρονούμεν ημείς τα μέσα, οίον τα εργαλεία τα φυσικά, και να καρτερούμεν μόνον θαυματουργίες, και την υπέρφυσιν ενέργειαν του Ποιητού και Θεού, να γένει και εις ημάς, τα όσα θαυμάσια έκαμεν εις τους Ισραηλίτας, οπού τους έθρεψε με το μάννα σαράντα χρόνους εις τη έρημον, και λογιάζοντας τούτο, δεν κάνει χρεία, ούτε τυχαίνει να αμελήσωμεν τώρα την εργασίαν μας, το γεώργημα, το αροτρίασμα, το σπάρσημον, το θέρισμα, και άλλα. Ότι δε οι ιατροί εις μερικών ασθενιών ιατρίαν δεν ημπορούν να ενεργήσουν, και να προχωρήσουν, η και μάλιστα δεν ημπορούν να γροικήσουν και να μάθουν την ποιότητα, και την αιτίαν της νόσου, όμως και από τούτο δεν ακολουθά το πως καν ουδεμίαν ασθένεια να δεν ημπορεί να ιατρευθεί με τα κατά φύσιν μέσα και εργαλεία. Η μεν γαρ αιμορροούσα γυνή, οπού μνημονεύεται εις τη *Ιεράν Ευαγγέλιον*, να δεν εδυνήθησαν ποσώς οι ιατροί να την βοηθήσουν, επειδή κατά θείαν και μυστικήν οικονομίαν ήτον διορισμένη η θεραπεία της, εις τον άκρον ιατρόν και σωτήρα μας, αλλ'όμως και τότε και τώρα την σήμερον η τοιαύτη ασθένεια ημπορεί να ιαρευθεί μετά καταφύσιν επισχειρήματα των ιατρών. Αυτά δε τα υποδείγματα μας φανερώνουν, το πως πλατύτερα να άπλωσεν η φθορά και η ρευστή διάθεσις

cunoștința limbilor celor multe în timpurile noastre și tot așa și darul profeției, astfel încât e nevoie așa după cum învățăm limbile străinilor cu mare greutate, tot așa și în explicarea scripturilor prin mijlocirea sfaturilor dascălilor să înaintăm și tot așa și în vindecarea bolilor noastre trupești se întâmplă să preîntâmpinăm cu plante și buruieni și altele ale firii. Dar și dacă nu ar mânuî cel prea înalt minunile, mijloacele care sânt împotriva bolilor noastre ca să arate că și fără ele poate să facă ce vrea cu ele și fără ele, totuși din asta nu urmează că noi disprețuim mijloacele adică instrumentele cele ale firii și că așteptăm numai minuni și lucrarea ziditorului Dumnezeu cea peste fire să se facă și la noi așa cum a făcut minuni pentru israeliteni, pe care i-a hrănit cu mână patruzeci de ani în pustiu și socotind aceasta nu este nevoie și nici nu se întâmplă să nesocotim acuma lucrarea noastră, lucrarea pământului: aratul, semănatul, secerișul și celelalte. Faptul că doctorii la vindecarea anumitor boli nu pot să lucreze și să meargă înainte sau chiar mai mult, nu pot să gândească și să afle calitatea și pricina bolii, totuși și din asta nu înseamnă că nicio boală nu se poate vindeca cu instrumente și mijloace împotriva firii. Femeia care sângerează, care este amintită în *Sfânta Evanghelie*, dacă nu au putut-o ajuta în nici un fel doctorii deoarece în chibzuința cea sfântă și tainică era rânduită vindecarea ei, la doctorul și mântuitorul nostru cel de sus totuși și atunci și acum astăzi această boală se poate vindeca cu lucrarea firească a doctorilor. Aceste exemple ale noastre ne arată că mai mult s-a întins distrugerea și așezarea nemișcată

//f. 7^r του ανθρώπου, παρά η τέχνη και επιστήμη των ιατρών. Και άλλο ακόμη ότι αυτοί οι ιατροί εις την εργασίαν και επιχρισίν τους δεν είναι ασφαλείς και αλάνθαστοι, αλλά όλη η δύναμις και η ενέργεια του κόπου τους υπό του Θεού εξουσιάζεται δια να μην ιδιοποιούσιν εις τον εαυτόν τους τον καρπόν των καμάτων τους, και να μην λογιάζουν άλλο τίποτε, πάρεξ ότι αυτοί εις την εργασίαν και κόπον τους λογούνται ωσάν δούλοι υπήκοοι και υπηρέται του Θεού και της φύσεως. Και γαρ τον Ασκληπιόν κεραυνός ήγουν αστροπελέκι τον εβάρεσε και απέθανε, διότι εις τες θεραπείες οπού έκαμε και ευτυχούσεν, αγάπα και υπόφερνε να τον προσκυνούν ωσάν Θεόν. Και εκείνος ο μιαιρός Μενεκράτης, οπού ήτον μέγας και περίφημος ιατρός εις την Συρακούσαν πόλιν της Σικελίας, και του βασιλέως των λακεδαιμονίων Αιγησιλάου, καθώς ιστορεί ο Πλούταρχος, ιάτρευε κάθε άρρωστον δωρέαν, ήγουν μόνον χάριν φιλίας, και άλλο δεν εξητούσεν απ'εκείνους οπού ιάτρευε, παρά μόνον να τον εγνωρίζουν και να τον κρατούν ωσάν τον θεόν τον Δία, λίαν αναιδώς, και αδιάντροπα, με το να επιτύχαινε και ευδοκιμεί εις την θεράπευσιν μερικών αρρώστων. Τούτον ποτέ επιτήδεια εις καιρόν και τρόπον ευάρμοστον καλά τον ενέμπαιξαν ο βασιλεύς της Μακεδονίας Φίλιππος, έστώντας να έκαμεν ένα δείπνον ήτοι φίλευμα και τραπέζι βασιλικόν εις τους μεγιστάνας και άρχοντάς του, εκάλεσεν εκεί και τον Μενεκράτην, και αυτουνού του ητοίμασε ξεχωρα από τους λοιπούς καλεσμένους μοναχήν τράπεζαν εις το παλάτιον, εις το πρωτείον του συμποσίου, εις την οποίαν δεν έβαλαν ποσώς κανένα φαγητόν, παρά μόνον ένα θυματήριον με ευώδη και μυριστικά ευωδίσματα, και εκεί τον ετίμησαν να καθίσει ωσάν Θεός και αυτός. Ο Μενεκράτης πρώτα μεν αλαζονικώς υψηλοφρονώντας το εχάρη κατά πολλά δια την τιμήν οπού του έκαμαν, μα ύστερα ωσάν είδεν πως οι άλλοι φίλοι έτρωγαν και

//f. 7^r a omului decât meșteșugul și știința doctorilor. Și încă ceva: acești doctori în lucrarea și ungerea lor nu sânt siguri și fără greșală ci toată puterea și lucrarea muncii lor de Dumnezeu este condusă ca să nu își însușească numai ei fructul faptelor lor și ca să nu gândească altceva ci doar că ei în lucrarea și munca lor sânt ca niște servitori supuși și lucrători ai lui Dumnezeu și ai firii. Și trăsnetul sau fulgerul lui Asclepios i-a fost povară și l-a omorât pentru că în vindecările făcute și reușite i-a plăcut și a suferit să i se închine precum unui Dumnezeu. Și acel mizerabil Menecrate care era doctor mare și vestit la Siracuza, oraș al Siciliei și al împăratului lacedemonienilor Hegesilaos, după cum povestește Plutarh, vindeca orice bolnav pe gratis, adică numai de dragul prieteniei, și nu cerea nimic altceva de la cei pe care îi vindeca ci doar să-l recunoască și să îl țină ca pe Zeus aproape fără rușine și fără omenie pentru că a reușit și a avut izbândă în vindecarea câtorva bolnavi. Nicidecum folositoare într-un timp și o manieră potrivită a introdus-o regele Macedoniei, Filip, chiar dacă a făcut o masă, adică simpozion împărătesc, supușilor și arhonților lui, l-a chemat și pe Menecrate și lui i-a pregătit aparte de ceilalți oaspeți o masă singură la palat, în fața simpozionului, pe care nu au pus nicio mâncare, ci doar un jertfelnic cu mirosmi bune și acolo i-au pregătit să șadă precum un zeu. Acest Menecrate mai întâi cu trufie și disprețuitor s-a bucurat mult pentru cinstea ce i s-a făcut, dar după aceea când a văzut că ceilalți prieteni mâncau și beau bucuroși la masa împărătească, iar el ședea

έπιναν ευφραινόμενοι εις το βασιλικόν τραπέζι, αυτός δε εστέκετο και επείνα ανάμεσα εις τα θαύματα, τότε έδειξε φανερά του λόγου του, πως είναι μοναχά άνθρωπος και ουχί θεός, και τοιουτοτρόπως απελέχθη και ενεμπαίχθη γελοίως και η υπερήφανη τρελαμάρα του παρά του βασιλέως. Σφάλουσιν εκείνοι ως καταγέλαστοι, οπού λέγουν, πως μόνον εις την *Βίβλον* του Σειράχ να ευρίσκεται γραμμένη εντολή περί της θεραπείας του σώματος και περί βοήθειας των ιατρών διότι και ο Σωτήρ ημών το λέγει πως οι άρρωστοι και οι κακώς έχοντες χρειάζονται ιατρόν και αυτός δε μοναχός του συνεχώς και απαύστως αρρώστους εθεράπευεν εις όσον καιρόν ευρίσκετον ανάμεσα εις τους ανθρώπους. Ο προφητάναξ Δαβίδ εις τον πζ ψαλμόν ούτω λέγει: *μη τοις νεκροίς ποιήσεις θαυμάσια, ή ιατροί αναστήσουσι και εξομολογήσονται σοι, τους νεκρούς εδώ με ενάντιον νόημα, ανιάτους πίστης Ραφαείμ, τοτέστιν αχρείους τους ονομάζει, οπού δεν δύνονται να βοηθήσουν ένας τον άλλον, δείχνοντας με τούτον, πως ανάμεσα εις τους ζώντας είναι χρειζόμενη η ιατρεία.* Εις το κα' κεφάλαιο της *Εξώδου* τοιούτον νόμον παραδίδει ο Μωυσής. *Ο πληγώσας τον έτερον χρεωστεί να πλερώσει, να δώσει τα έξοδα της ιατρείας του.* Ακόμη και δια τον Ιωσήφ γράφει η *Βίβλος της γενέσεως* εις τον ι' κεφάλαιον, πως είχε ιατρούς εις την κούρτην του, και δια μέσου αυτών εκήδευσεν και ενταφίασε το νεκρόν σώμα του πατρός αυτού Ιακώβ, κατά την συνήθειαν του τότε καιρού, με διάφορα και πολύτιμα ευώδη μυρίσματα. Ακόμη και ο Σολομών λέγουσι, να έγγραψε πολλά βιβλία, εύμορφα και εξαίσια περί πραγμάτων ιατρικών. Προς δε ταύτα αρμόζει και εκείνο οπού ερμηνεύει ο προφήτης Ιερεμίας εις κεφαλ. η' *ουχί εστί βάλσαμον εν Γαλαάδ μη ουν εστί ιατρός, άνα τί ουκ εθεραπεύθη η θυγατήρ του λαού μου ακόμι και αυτός ο Απόστολος Λουκάς ιατρός ήτον και εις τον ι' κεφάλαιον του κατ'αυτόν Ευαγγέλιον αναμνησκει δια τον πληγέντα*

flămând printre minuni, atuncea a înțeles mai bine cine este, că e doar un om și nu zeu, și astfel l-au îndepărtat și au râs de nebunia lui fudulă pe lângă împărat. Greșesc aceia demni de râs care spun că doar în Biblia lui Sirah se găsește scrisă o poruncă despre vindecarea trupului și despre ajutorul doctorilor, căci și Mântuitorul nostru spune că cei bolnavi și cei care suferă au nevoie de doctor și acesta singur mereu și fără zăbavă a vindecat bolnavi în timp ce se găsea printre oameni. Cel mai mare dintre profeți, David, în *Psalmul* 87 zice astfel: *Oare morților vei face minuni? Sau doctorii din țara umbrelor se vor ridica și Te vor lăuda pe tine?* Morți aici cu înțeles pe dos, nevrednici de credință, *rafain*, adică mișei îi numește, care nu pot să se ajute unul pe celălalt, arătând cu aceasta că printre cei vii este nevoie de vindecare, în capitolul XI: al *Ieșirii* aceeași lege o predică Moise: *Cel ce îl rănește pe celălalt trebuie să plătească, să dea plata vindecării lui.* Chiar și despre Iosif scrie *Cartea Facerii*, în capitolul 21, că avea doctori la curtea lui și prin mijlocirea lor îngrijea și îngropa trupul mort al tatălui său Iacob după obiceiul acelor timpuri cu mirodenii diferite și foarte scumpe. Se spune că și Solomon a scris multe cărți frumoase și aparte despre lucrurile meșteșugului doftoricesc. Aici se potrivește și ceea ce interpretează profetul Ieremia în capitolul 8: *Au doară nu mai este balsam în Galaad? Au doară nu mai este acolo doctor? De ce dar nu se vindecă fiica poporului Meu?* Chiar și Apostolul Luca era doctor și în capitolul 10 în *Evanghelia* după el, amintește de cel rănit de hoți

/f. 7^ν υπό των ληστών, οπού ο παροδεύων
σαμαρείτης του επρόσφερεν ιατρικόν,
επίχειλον έλαιον και οίον το οποίον έως και
τώρα το λέγουν αλειφήν ή μύρον του
Χριστού. Αυτός ο Κύριος ημών αναφέρει το
κοινόν εκείνον γνωμικόν ήτοι παροιμίαν,
οπού συχνά συνηθίζεται εις τον κοινόν λαόν
ιατρέ θεραπεύσον σεαυτόν. Οχι πώς να δεν
δύνεται ποτέ κανένας ιατρός παντάπασι να
ιατρεύσει του λόγου του, οπού μονάχος του
ηξεύρει καλλήτερα την διάθεσιν και την
κλίσιν του κορμιού του, και με αρμόδια
ιατρικά να το βοηθήσει, ανίσως δε αυτός
εαυτόν και το ίδιον το συμφέρον καταμελεί
και δεν φροντίζει, και αλλουνούς μεν
ωφελεί και βοηθά, τον εαυτόν του δε
εθελουσίως αφήνει, και με ανάρμοστον
δίαιταν και τροφήν χαλνάει του λόγου του,
τότε εις εκείνο δεν φταίγει, ούτε σφάλλει
ούτε ελλαττούται η μέθοδος της ιατρικής,
αγκαλά ενδέχεται να συμβαίνει ποτέ και
τούτο πως ο μεν ιατρός να είναι καλά
γνωστικός και επιδέξιος εις το να ωφελέσει
άλλον άρρωστον, μα δια λόγου του δεν είναι
αρκετά βοηθός και καλόβουλος, ώστε οπού
και αυτός να έχει χρείαν από αλλουνού
χειραγωγίαν, ώσπερ και προς τον προφήτην
Δαβίδ, όταν έπεσεν εις θανάσιμον αμαρτίαν
και ετυφλούτο, άλλος προφήτης επέμφθη ο
Νάθαν δια να του ανοίξει τα ομμάτια, και να
τον θεραπεύσει. Τούτο δε μόνον ανίσως και
σταθμίζει εδώ και να αξίζει τίποτε εις
αυτήν την υπόθεσιν, οίον αν είναι
προωρισμένος εις κάθε άνθρωπον ο όρος
και το τέρμινον της ζωής του, οπού να δεν
είναι δυνατόν ούτε να τον προβιβάσει, ούτε
να τον κοντέψει ή να τον σταματίσει, όμως
εάν στοχασθώμεν καλά αύτη είναι η
συντείνουσα και παρακινούσα εις αυτό
αιτία, ίνα εώς οπού ημπορούμεν με την
ανοικτήν και ελεύθερον στράταν, να μην
απελπίζωμεν, ούτε να απογινώσκωμεν και
να απαργιάζωμεν τον εαυτόν μας εις τες
αρρώστιες μας, διότι δεν είμεσθεν τέλειοι

/f. 7^ν căruia Samariteanul care trecea
pe acolo i-a dat drept leac un ulei
pentru tuse și cunoscându-l până
astăzi se numește alifie sau mir al
lui Christos. Domnul nostru
amintește zicala aceea de obște
adică proverbul care se obișnuiește
adeseori la oamenii de rând:
Doctore, vindecă-te pe tine. Nu că
nu se poate vreodată ca un doctor să
se vindece pe sine, care singur știe
mai bine înclinarea și aplecarea
trupului lui și cum să-l ajute cu
leacurile potrivite chiar dacă el pe
sine și interesul lui îl nesocotește și
nu are grijă, pe ceilalți are obligația
să îi ajute și să se lase pe sine din
voința lui și cu dietă nepotrivită și
cu mâncare se strică pe sine atunci
pentru aceasta nu este vinovat, nici
nu greșește, nici nu este de vină
metoda meșteșugului doftoricesc
chiar dacă se poate întâmpla ca
doctorul să fie învățat și iscusit, să
ajute alt bolnav, dar pentru sine nu
este destul de ajutor și cu
bunăvoință încât să aibă nevoie de
ducerea de mână a altuia așa cum a
fost cu Profetul David când a căzut
în păcatul de moarte și a orbit,
alt profet a fost trimis, Nathan, ca
să-i deschidă ochii și să-l vindece.
Lucrul acesta chiar dacă se oprește
aici și nu valorează nimic în această
privință deși fiecărui om îi este
dinainte hotărât sorocul și sfârșitul
vieții lui, hotarul și lungimea vieții
lui, chiar dacă nu este cu puțință să
o lungească, nici să o scurteze, nici
să o oprească, totuși, dacă ne
gândim bine, aceasta este pricina ce
grăbește și pornește calea liberă și
deschisă, nepierderea nădejzii. Să
nu nesocotim și să nu neglijăm

οικοκυρέοι, αυθένται και εξουσιασται της ζωής μας, αλλά οικονόμοι και με λογαριασμόν φύλακες, και ούτως με το να δεν ηξεύρομεν βέβαια το αποβησόμενον της αρρώστιας μας, άρα προς ζωήν κλίνει, ή προς θάνατον, δια τούτο χρέος έχομεν εις την τοιαύτην αμφιβολίαν, να ακολουθούμεν, και να μεταχειριζόμεσθην όλα εκείνα οπού αρμόζουν ελεύθερα προς διαμονήν και επικράτησιν της ζωής μας, το δε τέλος αυτής να το συστήνωμεν και να το αναθέτωμεν εις την πάνσοφον πρόνοιαν και επίσκεψιν του τα πάντα προς το συμφέρον οικονομούντος, και αυτεξουσίως κυριεύοντος της ζωής ημών και του θανάτου, και εις την φιλόανθρωπον αυτού ευσπλαχνίαν και αγαθότητα. Αυτές γουν αι συλλογές και οι διαλογισμοί με επαρακίνησαν και εμένα τον ευτελή και ανάξιον εξ ιδίας μου προαιρέσεως να συντάξω και να ερμηνεύσω μετά πολλού μόχθου τα πολλά χρήσιμον τούτο και ωφελιμοτάτον ιατροσόφιον, ανάμεσα εις καθημερούσιες διατριβές και εις τα συνηθισμένα έργα της πραγματείας μου και δια να μην αμελήσω την δωρεάν ήτοι το δοθέν μοι παρά Θεού τάλαντον ηγωνίσθηκα και εκοπίασα κατά διάστημα χρόνων ικανών κατά ολίγην μου μάθησιν οπού μοι ευεργέτησεν ο χορηγός των αγαθών και πάσης ευδοκίμου γνώσεως δια να ωφελέσω τον πλησίον κατά δύναμιν και μάλιστα δια αγάπην των φιλομαθών αδελφών ηξεύρωντας πως τοιαύτα βιβλία δεν ευρίσκονται εις την απλήν μας διάλεκτον ώστε να είναι εις κοινήν των αναγινωσκόντων ωφέλειαν. Εις το οποίον ο σκοπός μου δεν είναι να δείξω καμίαν εμπειρίαν και γνώσιν εις τους πολυμαθείς και πρακτικούς ιατρούς του νυν καιρού, οπού μετά έργον ακολουθούν και μεταχειρίζονται την επαγγελίαν και την επιστήμην

bolile noastre pentru că nu suntem mai-marii desăvârșiți, domni și stăpâni ai vieții noastre, ci doar chibzuitori și paznici cu rânduială și astfel, dacă nu știm sigur dacă pricina bolii noastre către viață înclină sau către moarte, totuși suntem datori către această îndoială să urmărim și să mânuim toate cele care se potrivesc liber șederii și stăpânirii vieții noastre. Sfârșitul ei să-l dăm și să-l așezăm proniciei prea înțelepte și căutării acesteia și cu voința noastră să ne stăpânim viața și moartea în iubire de oameni, milă și bunătate. Aceste gânduri ale mele și întrebări m-au făcut și pe mine nevrednicul din chiar pornirea mea să compun și să interpretez cu multă străduință această scriere de meșteșug doftoricesc de tot folositoare, printre îndeletnicirile mele zilnice și printre treburile obișnuite ale comerțului meu și ca să nu neglijez darul, adică talantul pe care mi l-a dăruit mie Dumnezeu. M-am luptat și m-am străduit timp de mulți ani după puțină mea știință pe care mi-a dăruit-o stăpânul celor bune și a științei celei încercate să-mi ajut aproapele după putere și mai vârtos din dragoste pentru frații iubitori de carte, știind că astfel de cărți nu se găsesc în limba noastră proastă ca să fie spre folosul de obște al cititorilor. În care scopul meu nu este să arăt vreo experiență și cunoștință medicilor cu multă carte și practică ai timpurilor noastre, care cu muncă urmează și mânuiesc meseria și știința

//f. 8^r της ιατρικής τους, ούτε γαρ προς αυτούς γράφω δια καθοδηγίαν τους, αλλά μόνον ελόγιασα να συμβοηθίσω το περισσότερον τους χυδαίους και αμαθείς και πένητας οικοκύρους οπού δεν δύνονται όταν ασθενήσουν, να τρέχουν πάραυτα και να προσκαλούσι τους τελείους και μεγάλους ιατρούς αν του ς κοιτάζουν και μάλιστα εις τα χωρία και μερικούς τόπους των ιδιωτών οπού γληγορότερα ευρίσκει ιατρείαν και βοήθειαν το άρρωστον κείνος το άλογον, ή ο βοϊδι ή το πρόβατον παρά ο άρρωστος άνθρωπος. Από τούτο δε το βιβλίον ημπορεί να αναγινώσκει και να μαθαίνει πας άνθρωπος ασθενής τα προς την ανάγκην και χρείαν του και ανήσως δεν ηξεύρει και γράμματα να το διαβάσει ο άρρωστος ας βάνει άλλον οπού ηξεύρει να αναγινώσκει και να ερμηνεύσει τα περί της ασθένειας του και από τα πολλά και διάφορα ιατρικά και βοηθήματα οπού ερμηνεύει. Αν δεν ευρίσκει το ένα να ενεργήσει ας δοκιμάσει το άλλο, και θέλει επιτύχει αν δεν ευρίσκει το δείνα το βότανον εις την ιδίαν οικίαν του, ας το χαλεύσει εις αλλουνού κήπον το χόρτον, αν δεν το αποκτήσει από τον ένα γείτονα ή ίλον του ημπορεί να το ζητήσει από άλλον τινά. Ας προσέχει δε επί τούτω ακριβώς πας ένας ακριβώς, ότι το παρόν ιατρολόγιον δεν στέλνει όλα εις την ποτικαρίαν και εις τας σκευασίας των σεπλασιαρίων και φαρμακοποιών, αλλά περισσότερον ναφέρει και δείχνει τα απλότερα και ασύνθετα πράγματα και όραγανα οπού μέγα μέρος ευρίσκονται ις δις τους τόπους μας τούτους, και εύκολα τα αποκτούμεν εδώ εις τας κατοικίας μας, επειδή και προμυθεύεται το πλείστον δια χάριν των πενέτων ως είρηται. Και ας έχωμεν συγνώμην δια την μακρολογίαν οπού παρεκλίναμεν από το προκείμενον επειδή δε τώτα εις τους δικούς μας καιρούς οι περισσότεροι όταν ασθενήσουν έχουν συνήθειαν παρευθείς να κράζουν κανέναν ιατρόν επίσημον, να τους παρηγορήσει και

//f. 8^r meșteșugului lor doftoricesc, nici să scriu pentru ei ca să le fie îndrumare; m-am gândit numai să ajut mai mult pe gospodarii de jos fără învățătură și săraci, care nu pot să alerge departe când se îmbolnăvesc și să-i cheme pe medicii desăvârșiți și mari să-i examineze, mai ales dacă sunt în sate și în locuri depărtate unde mai repede își găsește vindecare și ajutor calul beteag sau boul sau oaia decât omul bolnav. Din această carte poate să citească și să învețe orice om bolnav cele pentru nevoia și trebuința lui, și chiar dacă nu știe carte ca s-o citească, bolnavul n-are decât să-l pună pe altul care știe să citească și să erminevsească cele despre boala lui și din cele multe și diferite leacuri și ajutoare pe care le interpretează. Dacă nu găsește unul care să-i fie bun, să încerce altul și va reuși. Dacă nu găsește cutare buruiană în casa lui, să caute în grădina altuia, dacă nu o dobândește de la un vecin sau neam de-al lui, poate să o ceară de la altul. Fiecare să bage de seamă că tocmai această scriere de meșteșug doftoricesc nu-i trimite pe toți la farmacie și la preparatele negustorilor ambulanți și a farmaciștilor, ci mai mult aduce și arată lucrurile simple și necomplicate și instrumentele care se găsesc în mare parte în aceste locuri ale noastre și cu ușurință le dobândim aici în casele noastre pentru că sânt dăruite în mare parte pentru cei săraci așa cum se spune. Și să ne fie cu iertare pentru că ne-am depărtat de subiect pentru că în vremurile noastre cei mai mulți când se îmbolnăvesc au de obicei să cheme pe dată un doctor oficial care

να θεραπεύσει ελπίζοντας να ιατρεύθουσι και να τους δώσει εκείνος την υγείαν τους, το οποίον και συμβαίνει πολλάκις και όμως με πολλά έξοδα τούτο στοχασμένοι με καλόν σκοπόν οι διαβόητοι ιατρολόγοι της εν Σαξονία Μαγδεμπουργικής Χάλλας περί τας αρχάς του νυν τρέχοντος αιώνας, επενόησαν κάποιον τρόπον ευκολότερον εις το να ωφελέσουν τους κατά τόπον ασθενούντας και δίχως παρουσία ιατρού και εξέδωκαν μερικά ιατρικά ευδοκιμώτατα και στερεά, τα οποία τα αγοράζουν και αυτοί οι εξαίρετοι, και τα μετέρχοντας εις πολλούς τόπους, τα οποία εδείχθησαν πως ωφελούςιν εις διάφορα πάθη και ασθενείας, ήτοι πωλούμενα δια μέσου των εμπορών ήτοι πραγματευτών οπού τα φέρνουσιν με την αρμόζουσαν τιμήν τους και εις διωρισμένα κιβώτια ήτοι σεντουκόπουλα συστεμένα, μαζί με την ερμηνείαν τους, την οποίαν εγώ ο ελάχιστος ακριβέστατα την εξήγησα από το γερμανικόν ιδίωμα και λατινικόν ιδίωμα εις την απλήν φράσιν και διάλεκτον την εδικήν μας προτροπή και παραίνεσει, ομού και δαπάνη του ημετέρου συμπατριώτη, Κυρίου Κυρ Ζαφειράκη Δημητρίου του του εν πραγματευτές περιωνύμου, η οποία ετυπώθη ευπρεπέστατα εν έτει τω παρελθόντι 1756 και ταύτα μεν τα ιατρικά της Χάλλας ως χρήσιμα και επιτήδια τα προσφέρνω και εγώ θαρρετά δια πάσα λογής ασθένειαν, εις έτερον ιατροσόφιον συντομώτερον, οπού νεωστί το εσύνθεσα, τούτο δε το διεξοδικόν, και εις πλάτος επαυξανόμενον σύγγραμμα το εσύναξα από διάφορα βιβλία των παλαιών ιατρών και των νεοτέρων ελληνικά και λατινικά και ούγγρικά, όσα ανέγνωσα επιμελώς, αρχόμενος του θεωρείν και συγγράφειν από τους 1724 ενασχολούμενος όπόταν είχα την άδειαν εις το Σιμπίνι, και μόλις επιτυχαίνω τας ευκαιρίαν, όταν ξαναγύριζα από τα πανηγύρια, και δει πάντων των ιατρολόγων τα ονόματα και βιβλία θέλω

să îi îmbuneze și să-i trateze sperând să-i vindece și să le dea sănătatea, ceea ce se și întâmplă de multe ori, totuși cu multe cheltuieli. Gândind astfel cu scop bun, vestiții profesori de medicină din Magdeburg Halle în Saxonia la începuturile veacului curent au înțeles un fel mai ușor de a-i ajuta pe cei bolnavi din partea locului și fără prezența doctorului, încât au dat câteva încercări de medicină statornice pe care le cumpără cei excepționali și se folosesc în multe locuri și s-a văzut că sânt de ajutor la diverse patimi și boli, fie vândute prin negustori fie vânzători care le aduc la prețul lor potrivit și în cutii speciale sau în casete sistematice cu interpretarea lor pe care eu prea umilul cu exactitate am explicat-o din limba germană și latină în frază simplă și în limba noastră îndemn și povață, tot așa și prin împrumutul compatriotului nostru Kir Zafirachi Dimitriu cel cunoscut între neguțători, care s-a tipărit cum nu se poate mai bine în anul din trecut 1756, și aceste leacuri de la Halle folositoare și eficiente le dăruiesc și eu cu curaj pentru orice fel de boală în altă scriere de medicină mai scurtă pe care am făcut-o din nou. Această scriere lămuritoare și de întindere mai mare am compus-o din diverse cărți ale doctorilor vechi și ale celor noi în greacă și latină și maghiară pe care le-am citit cu atenție începând să citesc și să scriu din 1724, ocupându-mă când aveam liber la Sibiu și când aveam prilejul, când mă întorceam de la târguri și trebuie numele și cărțile tuturor scrierilor de medicină

/f. 8^v να βάλω εις κατάλογο ξέχωρα δια είδησιν των ανακρινόντων. Αφορμήν δε μοι έδωκεν μετά πόθου μάλιστα το νέον εκδοθέν βιβλίον το ιατρικόν του Φραγγίτζεου Πάριζ ντε Πάπα, ιατροδιδασκάλου και συγκαθέδρου της εν τη Ελβετία τοιαύτης επιστήμης, προφέσσωρος δε χρηματίσαντος εις το κολέγιον ήτοι σχολείον του Ανιουδίου εις την Τρασυλβανία, τον οποίον επρόφτασα και εγώ σπουδάσας εκείσε κατά το 1702 και 1703 έτους της θείας σαρκώσεως, το οποίον σύντομον και επαρκεί βιβλιάριον το ονόμασεν εκείνος ειρήνην του σώματος *Pax Corporis* ήγουν περί των νόσων ήτοι ασθενειών του ανθρώπινου σώματος, και περί των αιτιών και των φωλέων, προγνωσεώντε και διαφορών, και περί του τρόπου της θεραπείας αυτών διδασκαλία και μέθοδος την οποίαν αυτός εμαθητεύθη τόσον εκ στόματος πολλών σπουδαίων και πρακτικών έτι ζώντων αυτού διδασκάλων και καθηγητών, όσον και από διάφορα συγγράμματα των παλαιών ιατρών, και από την συνεχή πείραν και πράξιν την περί πολλούς αρρώστους δοκιμασμένην και μαρτυρουμένην, ερμήνευσε δε ταύτην πολλά εσκεμμένως, και τηλαυγώς εις συγγρικήν γλώσσαν, κάμνωντας χάριν προς το ομόφυλόν του οπού δεν είχεν άλλο τοιούτον σύνταγμα ιατρολογικόν εις την ιδίαν διάλεκτον, εστάθη λοιπόν τούτο το ιατροσόφιον του Πάπας και στέκεται παντού εις τα μέρη τούτα προς χρήσιν και ωφέλειαν πολλών δεομένων και μάλιστα των πτωχών, οι οποίοι συχνά το διαβάζουσι, και περιέχει σχεδόν όλα τα είδη των νοσημάτων και ασθενειών από κεφαλής μέχρι ποδών, διηρημένα εις οκτώ βιβλία ξεχωριστά, κατά την τάξιν, οπού εμιμήθηκα και εγώ γράφοντας όλα αραδικώς τα κεφάλαια, καθώς ευρίσκονται τυπωμένα. Μην έχοντας δε εις τούτον τον άβουλον και δυστυχισμένον καιρόν, προς ποίον αρμόδιον υπεράσπιστην και διαφέντευσην να το αφιερώσω, καθώς το ζητά η συνήθεια, ίνα έχει το κύρος και την επίσκεψιν, προσφέρω αυτό εις την

/f. 8^v să le pun în ordine separat ca să afle cei interesați. Mi s-a arătat prilejul mai vârtos de nou apăruta carte a lui Francisc Pariz de Papa, profesor de medicină, reprezentant al acestei științe în Elveția, profesor plătit la colegiu sau școala de la Aiud în Transilvania, pe care l-am prins și eu când am studiat acolo în anul 1702 și 1703 de la Sfânta Întrupare, care carte scurtă și cuprinzătoare el a numit-o *Pacea trupului*, *Pax corporis*, adică despre bolile, adică suferințele trupului omenesc și despre pricinile și cuiburile semnele și deosebiriile și despre felul vindecării lor învățatură și metodă, pe care el a învățat-o și prin viu grai de la mulți însemnați până astăzi dascăli și profesori practici din vremea lui ca și din diverse scrieri ale doctorilor vechi și din experiența continuă și practica pe mulți bolnavi încercată și mărturisită, a tălmăcit-o foarte atent și curat în limba maghiară dând-o în dar neamului lui care nu avea altă compunere ca aceasta de meșteșug doftoricesc în limba lui, a fost așadar această carte de meșteșug doftoricesc a lui Papai și este peste tot în aceste locuri spre întrebuințarea și folosul multor nevoiași și mai ales celor săraci care o citesc adeseori și cuprinde aproape toate felurile de boli și suferințe de la cap până la picioare, împărțită în opt cărți separate în ordine, pe care am imitat-o și eu scriind totul la rând în capitole așa cum se află ele tipărite. Neavând în aceste timpuri fără voință și nefericite către care patron și apărare să o dedic, așa cum este obiceiul ca să aibă autoritate și căutare, o dăruiesc aceasta obștii neamului meu, zic a

κοινότητα του ημετέρου γένους, λέγω των γραϊκών ήτοι ρωμαίων και μάλιστα των φιλομούσων και γραμματισμένων, δι'αγάπην φιλίας και χριστιανικήν ευγνωμοσύνη και δια μνημόσυνον μου αιώνιον και συν τούτο λογιάζω ότι οι μεν φιλομαθείς και φιλόφρονες όσοι είναι φιλογράμματοι και φιλοβίβλιοι και γνωστικοί, οπού οπωσδήποτε αισθάνονται την ωφέλειαν των γραμμάτων <και πείθονται> πως αυτά να είναι δώρον Θεού προς τους ανθρώπους και ένα από τα χαρίσματα του Αγίου Πνεύματος κατά τα λόγια του Απόστολου Παύλου, θέλουν τα δεχθεί, και μετά πόθου και κατανύξεως θέλουν τα διαβάσει ως ευπρόσδεκτα και χρήσιμα προς την βοήθειαν και παρηγορίαν των ασθενούντων, και να μακαρίζουν τον επιπονέσαντα αδελφόν, με εύνοϊαν καθαράν, και καρδίας αγνότητα, όσοι δε πάλιν ή εκ φύσεως ή από φαύλης συννήθειας, και πονηράς γνώμης και διαθέσεως είναι κατήγοροι και κατάλαλοι, και καταφρονηταί, οπού τα χλευάζουσιν ως μισογράμματοι, και τα έχουν δια παίγνιον και διαπεριγέλειον, και τα κρίνουν δια ανωφελή και μάταια, και καμωμένα, ως το λένουν, μόνον δια τα άσπρα οι τοιούτοι φανερώνουν έξω τον ενδιάθετον φθόνον οπού τον έχουν εκ φύσεως, και γαρ αγαπούσι την κατάκρισιν, ωσάν ο Ζωίλος, και ο Μώμος, οι οποίοι φυσικά το έχουν από ζηλοφθονίαν να εφευρίσκουν και να σοφίζονται ψευδή σφάλματα και κατηγορίες εναντίον των καλλητέρων τους, προς ψόγον αυτών και όνειδος, επειδή πάντοτε το καλόν φθονείται και ζηλεύεται, το δε κακόν και άχρειον κανείς δεν το ζηλεύει, ακόμη ως καθώς λέγει ο ποιητής Οβίδιος *Pascitur in vivis livor post fata quiescit ex merito quem tuetur honos* ήτοι ο φθόνος και η ζηλία μόνον προς τους ζόντας αγριεύεται και θρασύνεται, προς δε τους νεκρούς και αποθαμένους παύεται, και τότε μετά τον θάνατον φανερώνεται τι άξιζεν η τιμή του καθενός. Και αλλού πάλιν λέγει ο αυτός

grecilor sau a romeilor și mai vartos celor iubitori de muze și învățați din dragoste pentru prietenie și recunoștință creștinească și pentru veșnica mea pomenire și cu aceasta mă gândesc că cei iubitori de carte și înțelepți câți sânt iubitori de învățătură și iubitori de cărți și știutori care oricum simt folosul literelor <și sânt convinși> că ele sunt darul lui Dumnezeu către oameni și unul din harurile Sfântului Duh după cum spune Apostolul Pavel, le vor primi și cu sete și căință le vor citi pentru că sunt la îndemână și de folos și spre ajutor și mângâiere a celor bolnavi și să îl prea fericească pe fratele care s-a ostenit cu adevărată bunăvoință și curățenia inimii aceia care din fire sau din obișnuință proastă și gând rău și pornire sunt acuzatori și vorbesc mult și disprețuiesc, care le ocăresc căci sunt pe jumătate învățați și le socotesc jucării și glume și le judecă ca nefolositoare și zadarnice și făcute cum se zice doar pentru bani, aceia pe dinafară arată distrugerea de dinăuntru pe care o au din fire și iubesc judecata, ca Zoil, ca Momos, care din fire au plăcere de rău să găsească și să se gândească la greșeli neadevărate și învinuiri împotriva celor mai buni decât ei spre muștrare și rușine pentru că totdeauna cel bun este nimicit și este invidiat, cel rău și netrebnic nu este invidiat de nimeni, așa cum spune poetul Ovidiu *Pascitur in vivis livor post fata quiescit ex merito quem tuetur honos* adică distrugerea și invidia doar către cei vii se întărește și prinde curaj, către cei morți și îngropați nu mai există și atunci după moarte se vede ce a prețuit cinstea fiecăruia. Și în altă parte spune el

//f. 9^r Scripta placent a morte tere. Quia ladere vivos livor injusto carpere deure solet ήγουν αφού αποθάνει ο άξιος άνθρωπος, τότε γνωρίζονται και επαινούνται τα συγγράμματά του, αμή εις τα ζώντα του ο φθόνος τα καταδαγκάνει και τα ξεχίζει με τα παράνομα οδόντια του, συνέβηκε τούτο και συμβαίνει πολλάκις εως το σήμερον από τους εθελοκάκους και φθονερούς ανθρώπους, το οποίον μήτε εγώ ο ευτελέστατος είναι δυνατόν ζώντος μου να το αποφύγω, άρχισαν γαρ μερικοί Ζώιλοι να σκώπτουν και να εξουθενώνουν τα όσα έγραψα και γράφω, όμως μετά τον θανατόν μου θέλουν παύσει το δάγκαμα και την χλεύην, και τότε θέλουν ζήσει και να ξετιμήσουν τι άξιζαν οι κόποι μου. Δεχτείτε λοιπόν αδελφοί εν Χριστώ ποθεινότατοι το ταπεινό μου ποίημα ευχαρίστως και με άδολον και καθάραν ιλαρότητα, μάλιστα όσοι είσθε σπουδαίοι, και έχετε τινά πόθον εις τα ψυχοφελεί γράμματα, και αναγινώσκετε το πολλάκις ως αναγκάιον και πολλά χρειαζόμενον, επειδή καθώς είπα διαλαμβάνει καταλεπτώς και εξηγά εύκολα εις απλήν γλώσσαν όλα τα αίτια, τας φωλέας, τα σημεία, τα προγνωρίσματα, και τας θεραπείας ήγουν ιατρείας εκάστης νόσου και ασθένειας, από κεφαλής εώς ποδών και ποσώς μην καταφρονάτε το πρόθυμον επιχειρημά μου, διότι ως καθώς λέγει ο Πλίνιος Σεκούνδος, κανένα βιβλίον δεν είναι τόσο αχαμνόν, οπού εις κάποιον μέρος του να δεν ωφελεί τίποτες. Και επειδή δεν εδόθη εις ημάς τους ανθρώπους να ζούμεν πολλήν καιρόν, καθώς το γράφει πάλιν αυτός εις τας επιστολάς του, λοιπόν ας αφίσωμεν κανένα καλόν και επάξιον έργον, να είναι διαπίστωσιν εις τους μεταγενέστερους και να μαρτυρά πως ήμασθαν ποτέ και εξήσαμεν εις τούτον τον κόσμον, το οποίον όχι με άλλο τίποτες, παρά μόνον με το γράμμα αποκτίζεται,

//f. 9^r Scripta placent a morte tere quia ladere vivos livor, et injusto carpere deuce solet, adică după ce moare omul de valoare atunci se cunosc și se laudă scrierile lui pentru că în timpul vieții lui distrugerea le mușcă și le sfâșie cu dinții fără lege. S-a întâmplat asta și se întâmplă de multe ori până astăzi, la oamenii doritori de rău și distrugători, lucru care nici eu cel prea umil nu pot în timpul vieții mele să-l ocolesc, au început așadar unii să caute să desființeze ceea ce am scris și scriu, numai că după moartea mea se vor opri din mușcat și din batjocură și atunci vor trăi și vor prețui ce au însemnat eforturile mele. Primiți așadar frați întru Christos însetați umila mea scriere cu bună dispoziție curată mai ales cei care sunteți cu învățătură și aveți o dorință pentru literele folositoare sufletului și citiți-o adeseori ca folositoare și mult de folos pentru că așa cum am spus cuprinde în amănunt și explică ușor în limbă simplă toate cauzele, cuiburile, semnele, semnele prevestitoare și vindecările adică remediile fiecărei boli și suferințe de la cap până la picioare și nu disprețuiți deloc isprava mea făcută din suflet pentru că așa cum spune Plinius Secundus nici o carte nu este așa de slabă ca măcar o parte a ei să nu folosească la ceva. Și pentru că nouă oamenilor nu ne-a fost dat să trăim mult timp, așa cum scrie același în *Epistolele* lui, să lăsăm ceva bun și de valoare să fie dovadă pentru cei ce vin după noi și să mărturisească că am trăit în această lume care nu cu altceva ci numai cu slova se dobândește, aceasta dar este

αυτό γὰρ εἶναι κτήμα αθάνατον, καθὼς το
λέγουσιν οἱ σοφοὶ πάντες καὶ διαμένει
αἰώνιον, ὑπὲρ πάντας τοὺς διαβεβαιμένους
καὶ τὰ νυν ἀφανισμένους χρυσοὺς καὶ
αργυροὺς ἀντριάντας, καὶ τὰ πολυτελῆ
ἀγάλματα τῶν ἡμιθέων ἡρώων, μᾶλλον δὲ
καὶ ὑπὲρ αὐτὰ τὰ ἐπτὰ θεάματα τοῦ
κόσμου. Ἄμποτες νὰ δώσει ὁ Πανάγαθος
νὰ ἐνεργήσει καὶ νὰ ὠφελέσει τὸ παρὸν
πονημάτιον, κατὰ τὸν προκείμενον μου
σκοπὸν, πρὸς δόξαν Θεοῦ καὶ βοήθειαν
τοῦ πλησίου, καὶ πρὸς παρηγορίαν πολλῶν
δεομένων, τῶν ἐνδεινέσ ἀρρώστιες
κατεχομένων. Ἀμήν. Ἐτελειώθη ἐν τῇ
Ἑρμανούπολει ἤτοι Σιμπινίῳ τῆς
Τρανσυλβανίας ἔτει Χριστοῦ 1760 κατὰ
μῆνα Ἀπρίλλιον

zidire nemuritoare așa cum spun toți
înțelepții și rămâne veșnică deasupra
tuturor vestitelor busturi de aur și
argint acum dispărute și deasupra
statuilor scumpe ale eroilor semizei
mai mult chiar decât cele șapte
minuni ale lumii. Să dea Dumnezeu
să lucreze și să folosească opera de
față în scopul meu gândit spre slava
lui Dumnezeu și ajutorul aproapelui
și spre mângâierea multor nevoiți
care au boli rele. Amin!

Terminat în Hermannstadt,
Hermanopolis, adică Sibiu, în
Transilvania, în anul Domnului 1760,
în luna aprilie

/f. 9^ο. ΠΙΝΑΞ ΚΑΘΟΛΙΚΟΣ

Πασών των εν τοις οκτώ βιβλίοις περιεχομένων ασθενειών του ανθρώπου. Βιβλίον
πρώτον

Το οποίον διαλαμβάνει περί των εξαιρέτων ασθενειών της κεφαλής
Κεφάλαιον α' περί κεφαλγίας, ήτοι πόνον της κεφαλής.....φύλλ.1

1 παράγραφον 1 περί της από οίνου κεφαλγίας

§2.Περί ημικρανίας, ήγουν μισοκέφαλον

§3. Περί της αποψυχρότητος κεφαλαλγίας

§4. Περί της από ξηρότητος και υγρότητος κεφαλαλγίας

§5. Περί της από πληθώρας ήτοι περισεύματος κεφαλ.

§6. Περί της από χυμών χολερικών κεφαλαλγίας

§7. Περί της από φλεγματοδους λυμού κεφαλαλγίας

§8. Περί της από του στομάχου κεφαλαλγίας

§9. Περί της δια πληγήν ή πέσημον κεφάλ.

§10. Περί της εν τω πυρετώ κεφαλ.

§11. Περί της ημικρανίας επανάληψις

§12. Περί πολυχρονίου κεφαλαλγίας ήτοι κεφαλαίας

§13.προς πάντα πόνου της κεφαλής

Κεφάλαιον β' Περί σκοτοδεΐνης, ήτοι ζάλης, και δράλλης

Κεφάλαιον γ' Περί παραλυσίας και τρομάρας

Κεφάλαιον δ' Περί επιληψίας και σελινιασμού

Κεφάλαιον ε' Περί αποπληψίας κοινώς καταρροής

Κεφάλαιον στ' Περί φρενήτιδος και λήρου

Κεφάλαιον ζ' Περί ληθαργίας

Κεφάλαιον η' Περί κάρου

Κεφάλαιον θ' Περί κατόχου και καταλήψεως

Κεφάλαιον ι' Περί κώματος ήτοι βαθυπνίας

Κεφάλαιον ια' Περί αμνημοσύνης και απομωρώσεως

Κεφάλαιον ιβ' Περί μανίας ήτοι παλαβοσύνης

Κεφάλαιον ιγ' Περί μελαγχολίας

Κεφάλαιον ιδ' και ιε' Περί σπασμού

Κεφάλαιον ιστ' Περί κατάρου ήγουν συναχίου

Κεφάλαιον ιζ' Περί του εφιάλτου ήτοι μωράς

//f. 10^ο Βιβλίον δεύτερον

Το οποίον διαλαμβάνει περί των ασθενειών τινών μορίων της κεφαλής, οίον των
ομματίων, των αυτίων, της μίτης, της γλώσσης, των οδοντίων, του στόματος, των
γούλων, του σταφυλίτου, και του λάρυγγος

Κεφ. α' Περί οφθαλμίας ήτοι πονόματον

Κεφ. β' Περί ωταλγίας ήτοι πόνου των αυτίων

Κεφ. γ' Περί του εσωτερικού πόνου των αυτίων

Κεφ. δ' Περί ήχου και συριγμού των αυτίων

Κεφ. ε' Περί παρωτίδος ή λούγκας

Κεφ. στ' Περί δυσηκοΐας

Κεφ. ζ' Περί αιμορραγίας ρινών

Κεφ. η' Περί άλλων ασθενειών της μήτης
Κεφ. θ' Περί του υπογλωσσίου βατράχου και ετέρων
Κεφ. ι' Περί άφθων και άλλων νοσημάτων του στόματος
Κεφ. ια' Περί βρώμας και δυσωδίας του στόματος
Κεφ. ιβ' Περί οδονταλγίας ήτοι πόνου των οδοντίων
Κεφ. ιγ' Περί παθών οπου συμβαίνουν εις τα γούλη
Κεφ. ιδ' Περί των παθών του σταφυλίτου
Κεφ. ιε' Περί παριθμίων, αντιάδων και βελανιδίων
Κεφ. ιστ' Περί πόνου του λαιμού και του λάρυγγος
Κεφ. ιζ' Περί συνάγχης, κυνάγχης, ήτοι πνιγμού
Κεφ. ιη' Περί ραγάδων και σχίσματος των χειλέων
Βιβλίον τρίτον

Το οποίον διαλαμβάνει περί των ασθενειών του θώρακος ήγουν του στήθους, και εν αυτώ του πνεύμονος και της καρδιάς

Κεφ. α' Περί βηχός και βραχνιάσματος
Κεφ. β' Περί δυσπνοίας και άσθματος
Κεφ. γ' Περί πλυρίτιδος ήτοι πόνου των πλευρών
Κεφ. δ' Περί πνευμονίας ήτοι στένωσις
Κεφ. ε' Περί αιμοπτυσίας
Κεφ. στ' Περί εμπυοπτυσίας και εμπυικών
Κεφ. ζ' Περί φθίσιος ήτοι κτηκίο
Κεφ. η' Περί παλμού της καρδιάς ήτοι καρδιογμού
Κεφ. θ' Περί συγκοπής, εκστάσεως και λειποθυμίας
Βιβλίον τέταρτον

Το οποίον διαλαμβάνει περί των ασθενειών του στομάχου και των εντέρων

Κεφ. α' Περί αδυναμίας του στομάχου
Παράγραφον 1 Περί ναυτίας, αναγουλιασμού και τζέμερη

§2 Περί ανορεξίας

§3 Περί της κηνώδους βρέξεως

§4 Περί βουλίμου και λίμας

/f. 10^v Κεφ. β' Περί αποβολής του φαγητού και απεψίας

Παράγραφον 1 Περί λυγμού ήτοι λυγκιασμού

§2 Περί απεψίας ήτοι κακοχωνεύσεως

§3 Περί φλεγμονής του στομάχου

§4 Περί πνευματώσεως ήτοι φουσκώματος της γαστρός

§5 Περί χολέρας ήτοι χολιασμού

§6 Περί δίψης αμέτρου

Κεφ. γ' Περί πόνου του στομάχου ήτοι καρδιαλγίας

Κεφ. δ' Περί κωλικής νόσου, και στύψεως της κοιλίας

Κεφ. ε' Περί ειλεού, ήτοι στροφού της κοιλίας

Κεφ. στ' Περί διαρροιας ήγουν ρύσιν κοιλίας

Κεφ. ζ' Περί λειντερίας και λιξουρίας

Κεφ. η' Περί δυσεντερίας

Κεφ. θ' Περί τεινεσμού ήτοι βιασμού

Παράγραφον §1 Περί κατεβασμού του κωλοντέρου
§2 Περί ραγάδων του κωλοντέρου
Κεφ. ι' Περί ελμίνθων και σκολήκων ήγουν γλύστρες
§1 Περί του δρακοντίου ήγουν της τρίχας
Κεφ. ια' Περί αιμορροΐδων
Κεφ. ιβ' Περί ραγάδων, κονδυλομάτων, και άλλων παθών της έδρας
Βιβλίον πέμπτον
Το οποίον διαλαμβάνει περί των εντός παθών, ήτοι περί των ασθενειών του
σηκοτίου, της τε σπλήνας, της φούσκας, και άλλων εντοσθίων
Κεφ. α' Περί φλεγμονής και πρίσματος του συκοτίου
Κεφ. β' Περί φλεγμονής του συκοτίου
Κεφ. γ' Περί εμφράξεως του συκοτίου
Κεφ. δ' Περί διαφόρων νοσημάτων της σπλήνας
Κεφ. ε' Περί ικτέρου ήγουν κιτρινάδας
Κεφ. στ' Περί καχεξίας ήτοι χλωμιασμού
Κεφ. ζ' Περί υδέρου ήτοι υδροπικίας
§1 Περί τυμπανίτου και θεραπείας αυτού
§2 Περί του ανασάρκα ύδρωπος
Κεφ. η' Περί της υποχονδρικής μελαγχολίας
Κεφ. θ' Περί του καλουμένου σκορβιτικού πάθους
Κεφ. ι' Περί νεφρίτιδος και λιθιάσεως
§1 Περί προφυλακής του νεφρίτου
§2 Περί αποστήματος και ελκώσεως των νεφρών
§3 Περί φλεγμονής των νεφρών
§4 Περί αιμορραγίας των νεφρών
Κεφ. ια' Περί των νοσημάτων της φούσκας, και περί δυσουρίας ήγουν φίαγκο
§1 Περί του κατουρούντος αίμα
§2 Περί των ακουσίως ενουρούντων
§3 Περί φλεγμονής και εμπύασεως της φούσκας
§4 Περί πληγών και αλκώσεων της φούσκας
§5 Περί λίθων των εν τη φούσκα φυομένων
//f. 11^r §6 Περί ισχυρίας, όταν σταματά και εμποδίζεται το ούρον
§7 Περί δυσουρίας, όταν δύσκολα κατουρεί
§8 Περί στραγγουρίας, όταν μόνον σταλλάζοντας ουρεί
§9 Περί διαβήτου, όταν είτι και αν πεί, παραύτα
Κεφ. ιβ' Περί διαφόρων νοσημάτων του αιδοίου και των περί
§1 Περί ελκώσεως του αιδοίου
§2 Περί σατυριάσεως και πριαπισμού
§3 Περί γονοροίας ήτοι ρύσιν του σπέρματος
§4 Περί απράκτων μορίων μη δυνάμενων αφροδισίας
§5 Περί φλεγμονής και πόνου των διδύων, ήτοι ορχιδίων, και του οσχέου
Κεφ. ιγ' Περί κήλης, ήγουν κατέβασμα ή χύσημον
Κεφ. ιδ' Περί αρθρίτιδος και ποδάγρας
Κεφ. ιε' Περί ισχιάδος
Βιβλίον έκτον

Το οποίον διαλαμβάνει περί των νοσημάτων του θηλικού γένους, ήγουν περί διαφόρων ασθενείων, οπού συμβαίνουν εις τας γυναίκας

Κεφ. α' Περί επισχέσεως των καταμηνίων

Κεφ.β' Περί υποκαρθάσεως των καταμηνίων

Κεφ.γ' Περί εκτρωσμού, ήτοι αποκόψεως του εμβρυού

Κεφ.δ' Περί του γυναικείου ρους

Κεφ.ε' Περί βλάβης των αφροδισίων και μορίων απράκτων

Κεφ.στ' Περί λευκοθερμασίας ήτοι χλωρώσεως

Κεφ.ζ' Περί του πνιγμού της υστέρας

Κεφ.η' Περί προπτώσεως της υστέρας

Κεφ.θ' Περί εμπνευματώσεως ήτοι υδροπικιάσεως της υστέρας

Κεφ.ι' Περί της καλούμενης μύλης

Κεφ.ια' Περί φλεγμονής της υστέρας

Κεφ.ιβ' Περί ελκώσεως της υστέρας

Κεφ.ιγ' Περί σκιρρώματος και σκληρίασης της υστέρας

Κεφ.ιδ' Περί καρκινώματος της υστέρας

Κεφ.ιε' Περί φίμου και φιμώσεως της υστέρας

Κεφ.ιστ' Περί δυστοκίας, ήτοι δυσκολίας της γέννας

Κεφ.ιζ' Περί των προ της γεννήσεως και μετά την γένναν συμ

Κεφ.ιη' Περί σειρώσεως και ακαρπίας

§1. οσα ενεργούσι φυσικά δια την σύλληψιν

§2. Πώς να γνωρίσεις την γυναίκα ανίσως εγκαστρώθη

§3. Πώς να γνωρίσεις αγώρι είναι η κορίτζι

Βιβλίον έβδομον

Το οποίον διαλαμβάνει περί τα διάφορα είδη των πυρετών, ήτοι των θερμασιών

Κεφ.α Προγνωρίσματα κοινά δια τους πυρετούς

Κεφ.β' Περί του καθημερινού πυρετού

Κεφ.γ' Περί του τριταίου πυρετού

/f. 11^v Κεφ. δ' Περί του εταρταίου πυρετού, ήτοι καρτάνας

Κεφ.ε' Περί του καλουμένου καύσου πυρετού

Κεφ.στ' Περί του εκτικού πυρετού

Κεφ.ζ' Περί του καλουμένου συννόχου πυρετού

Κεφ.η' Περί της λοιμικής και μοχθηρού πυρετού

Κεφ.θ' Περί πετεκίων, και πετεκιαλίων πυρετών

Κεφ.ι' Περί ευλογίας και αστράκας

Κεφ.ια' Περί του λοιμού ήτοι πανούκλας

§1. Ιάματα ειδικά δια την πανούκλαν

§2. Δια την κάμφοραν

§3. Δια την σμύρναν

§4. Δια το μπεζοάρ

§5. Δια το ορ

§6. Δια τον βουβόνα, οπού λέγεται κοινώς πανούκλα

§7. Δια τα συμπτώματα του λοιμού επανάληψις

§8. Περί διαφόρων αλεξιτηρίων και φυλακτηρίων

§9. Παράδειγμα αρρώστου πανουκλιασμένου

Βιβλίον όγδοον

Το οιοποῖον διαλαμβάνει περί των εξωτερικῶν νοσημάτων, των ἐκτός του σώματος
Κεφ.α' Περί πρισμάτων, αποστημάτων και οιδημάτων
Κεφ.β' Περί φαλακρώσεως και ρεύσεως τριχῶν
Κεφ.γ' Περί πιτυριάσεως ἤτοι κασίδας
Κεφ.δ' Περί χοιράδων, ἡγουν δια τες γκούσες
Κεφ.ε' Περί φλύκταιων ἡγουν τζήριτζες, και δια το κάρτι
Κεφ.στ' Περί προνυχίας
Κεφ.ζ' Περί ερυσιπέλατος, ἤτοι ανεμοπύρωμα
Κεφ.η' Περί ψώρας
Κεφ.θ' Περί καρκίνου και φαγεδαίνης
Κεφ.ι' Περί ξεπαγιασμένων μορίων
Κεφ.ια' Περί καϊμάδας πυρός και θερμού βραστοῦ
Κεφ.ιβ' Περί λειχήνας και ρυτίδων
Κεφ.ιγ' Περί απεξηραμένων μορίων
Κεφ.ιδ' Περί σουφρόματος και ζαρώματος
Κεφ.ιε' Ὅταν πέσει τινὰς ἀπό τόπον υψηλόν ε'
Κεφ. ιστ' Εἰς διάφορα ἔλκη και πληγώματα
Κεφ.ιζ' Περί γαγγραίνης και σφακέλου
Κεφ.ιη' Περί της γαλλικῆς νόσου, ἤτοι μαλαφράντζας
Κεφ. ιθ' Περί ελεφαντιάσεως ἡγουν λέπρας
§1. Περί ερυθράδος ἐπὶ του προσώπου
§2. Περί ακροχορδόνος ἤτοι μπαδραβίτζας
§3. Περί μυρμηκίας
Κεφ.η' Περί διαφόρων δηλητηρίων, ιοβόλων και φαρμακερῶν δαγκαμάτων
//f. 12^r Παράγραφος §1. Περί του αντιμονίου
§2. Περί του χρυσούλκου ὕδατος
§3. Περί του υδραργύρου
§4. Περί του γύψου
§5. Περί σανταράχης, ασβέστου, και αρσενίκου
§6. Περί βοτάνων και χώρτον φαρμακερῶν κοινῶς
§7. Περί φαρμακερῶν ἤτοι ζουρλομανιταρίων
§8. Περί υοσκιάμου
§9. Περί μανδραγόρου
§10. Περί ακονίτου
§11. Περί κοριάνδρου
§12. Περί κωνείου, τζικούτας ἤτοι μαγκούνας
§13. Περί του μηκονίου, ἤτοι αφιόν
§14. Περί του ψιμυθίου ἤτοι φτιασίδι
§15. Περί της ιξίας
§16. Περί ἀράχνης και φαλαγγίου
§18. Περί κεντρίματος σφήκων και μελισσῶν
§19. Περί δαγκώματος σκολοπένδρας
§20. Περί μυγαλῆς ἤτοι νυφίτζας
§21. Περί οφιοδήκτων
§22. Περί δήγματος ασπίδος
§23. Περί ὕδρων, ἡγουν νεροφιδίων

- §24. Περί του βασιλίσκου και άλλων τινών
 §25. Περί σαλαμάνδρας και βλάβεως αυτής
 §26. Περί καταπόσεως βδέλλας
 §27. Περί φρήνων και βατράχων λιμναίων
 §28. Περί κανθαρίδων.βουτριστίδων, και πιτυοκάμπτου
 §17. Περί σκορπιοδήκτων
 §29. Περί λυσοδοήκτων και περί υδροφοβίας
 §30. Περί ανθρωποδήκτων
 §31. Περί προφυλακής των δηλητηρίων
 §32. Περί των οικείων και συμφύλων ημίν φαρμακερών βρωμάτων και πομάτων
 Κεφάλαιον κα' Περί των γενικωτέρων ασθενειών των μικρών παιδίων και νηπίων, των τε εξωτερικών και εσωτερικών
 Προοίμιον, περί το πώς γνωρίζεται το υγιεινόν βρέφος, το άρτι γεννωμένον
 §1. Όταν έχει το παιδίον πολλήν καύσιν και φλόγωσιν
 §2. Όταν ευγένουν ελκώματα εις την κεφαλήν του
 §3. Όταν ευγαίνει εξανθήματα Olt var
 §4. Όταν βασκαίνεται το παιδίον
 §5. Περί σκιαγμού και ξεσπασμού των παιδίων
 §6. Περί ταραχής και ανησιχίας του παιδιού
 §7. Περί επιληψίας των μικρών παιδίων
 /f. 12^v Παράγραφον § 8. Περί πήξεως και ακινησίας του παιδιού
 §9. Περί εκροής και φλεγμονής των αυτίων του
 §10. Περί άφθων των εν τω στόματι και χείλεσι του παιδιού
 §11. Περί αλγηδόνοσ και σαπρίας του στόματος
 §12. Περί οδαξισμού και οδοντοφυίας
 §13. Περί του υπογλωσσίου βατράχου
 §14. Περί βηχός παιδίων και κόρυζης
 §15. Περί πόνου του λάρυγγος
 §16. Περί εμφράξεως των μυκτήρων
 §17. Περί λυγμού και ξεράσματος
 §18. Περί καρδιωγμού και πόνου της κοιλίας
 §19. Περί όταν πρίσκεται και εξέχει η κοιλιά του
 §20.Προς κοιλίαν παιδιού επεχομένην
 §21. Περί κοιλίαν παιδίων φερομένην
 §22.Προς έδραν παιδίων προπίπτουσιν
 §23. Περί τεινισμού των παιδίων
 §24. Περί των ελμίνθων, ήγουν γλυστρες
 §25. Δια το σπάσμα και κατέβασμα του παιδιού
 §26..Προς τα εξώμφαλα βρέφη
 §27. Περί παραδημάτων και συγκαμάτων
 §28. Περί φλύκταιων και αποστημάτων του παιδιού
 §29. Περί δασύτητος τριχώδους του παιδιού
 §30. Περί σιριάσεως των παιδίων
 §31.Προς τα ρέγγοντα βρέφη οπού ρουχαλιάζουν
 §32.Πότε γαλακτιστέον τα νήπια

//f. 13^r Ἐτερον προοίμιον νοουθετικόν,
προς τοὺς ἀναγινώσκοντας φιλομαθεῖς
καὶ φιλογραμμάτους τοὺς [ταῖα]
ἀδελφούς

Κάθε ἐπίσημος ἰατρός, κάνει χρεῖα νὰ
ἱεῦρει ἐμπράκτως, τόσον τὴν υγιεινὴν
κατάστασιν τοῦ ἀνθρώπου ὅσον καὶ τὸ
βλάψιμον, καὶ τὴν φθορὰν αὐτῆς εἰς
μέγαν καὶ (ταῖα) εἰς μικρόν μέτρον, πόθεν
γεννᾶται, καὶ προέρχεται. Ἡ μὲν υγεία
σαν μία ἐντελεχία, ἡγουν σωστή
τελειότης τῶν δύο μερῶν τοῦ ἀνθρώπου,
τοῦ σώματος λέγω καὶ τῆς ψυχῆς, εἶναι
τοιούτης λογῆς διάθεσις, οπού ο
ἄνθρωπος δίχως ἀνακοπὴν καὶ ἐμπόδιον
ἐκάστου μέρος ἡμπορεῖ νὰ φυλάττεται
καὶ νὰ ωφελάται. Ὡστε ὅποιος βούλεται
νὰ μάθῃ τι ἐστὶν υγεία, πρέπει νὰ
γνωρίσῃ ἐν πρώτοις, νὰ καταλάβῃ καλὰ,
εἰς τινὰ κατάστασιν εὐρίσκεται ἡ ποιότης
τοῦ ὅλου ἀνθρώπου, ἡ ὁποία συνίσταται
ἀπὸ ταῦτα τὰ δύο μέρη οπού εἶπαμεν καὶ
τὴν μὲν κατάστασιν εἴτε διάθεσιν τῆς
ψυχῆς, τὴν γνωρίζομεν ἀπὸ τῆς γερῆς
αἰσθήσεως καὶ ἀπὸ τοὺς ἀρτίους καὶ
ερρωμένους λογισμούς τοῦ νοός, ὅταν
εἶναι ὁ ἄνθρωπος σωστός εἰς τὸ νουν τοῦ
καὶ εἰς τὴν γνώμην τοῦ δε σώματος τὴν
διάθεσιν τὴν καταλαμβάνομεν ἀπὸ τὴν
ἀνατομίαν τουτέστιν ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξιν
καὶ συναρμογὴν πάντων τῶν μελῶν, καὶ
τῶν ἁρθρῶν, καὶ τῶν ἀρμοριῶν αὐτοῦ
κινημάτων. Εἰδύνητο μὲν ἡ στάσις τοῦ
ἀνθρώπου νὰ μείνῃ ἐντελής καὶ ἀνοσος
καθ' ὅλου υγείας καθὼς ὁ Ποιητὴς καὶ
Δημιουργός ἐξ ἀρχῆς τὸν ἐπλασεν, ὥστε
νὰ ἔχῃ ἀκαίρεαν τὴν τελειότητα, καὶ
ἄφθορον τὴν υγείαν τῆς ψυχῆς ομοῦ καὶ
τοῦ σώματος καὶ νὰ διαμένῃ πάντοτε
ὁμοίος /ἀλλ' αὐτός ἀντεξουσῶς
παραβαίνοντας τὴν θεῖαν ἐντολήν,
μοναχός τοῦ ἐβλαψε τὸν εαυτόν τοῦ, καὶ
ἔχασε τὴν τελειότητα καὶ εὐεξίαν τοῦ καὶ

/f. 9^v–f. 12^v

Tablou general al tuturor bolilor
omului cuprinse în opt cărți¹

**//f. 13^r Altă precuvântare
sfătuitoare pentru frații iubitori
de învățătură și de carte**

Fiecare doctor oficial trebuie să știe în
practică atât starea de sănătate a
omului, cât și pe cea de boală, iar
decăderea acesteia într-o măsură mai
mare sau mai mică de unde se naște și
provine. Sănătatea ca entelehie, adică
perfectiunea adevărată a celor două
părți ale omului, zic trupul și sufletul,
este o astfel de înclinație că omul
neîntrerupt și fără piedică a fiecărei
părți poate să se păzească și să se
folosească. Astfel încât cine vrea să
află ce este sănătatea trebuie să
cunoască mai întâi, să învețe bine, în
ce situație se află starea omului întreg
care se compune din aceste două părți
pe care le-am spus și situația sau
înclinația sufletului o cunoaștem din
simțurile cele puternice și din
gândurile tari și puternice ale minții
când este omul întreg la minte și la
părere. Înțelegem înclinația corpului
din anatomie, adică din dezvoltarea și
articularea tuturor membrilor și
încheieturilor și din mișcările
mădulelor lui. Se putea ca starea
omului să rămână perfectă și fără
boală și de tot sănătoasă așa cum l-a
făcut la început Ziditorul, astfel încât
desăvârșirea să-i fie întreagă și
sănătatea sufletului neatinsă, tot așa și
cea a trupului și să rămână totdeauna
la fel. Numai că el, nesocotind cu de
la el putere porunca dumnezeiască,
singur și-a făcut rău și a pierdut

¹ Vezi filele 20^r–23^r din manuscris.

χωρίζοντας δια τούτο από το άκρον αγαθόν του, οπού ήτον η φύλαξις της του Θεού εντολής, υπέταξεν εαυτόν εις το θέλημα και εις την εξουσίαν της σαρκός, ωσάν σκλάβον και αιχμάλωτον, όθεν έκτοτε η ψυχή άρχισε να αισθάνεται κάθε λογής εναλλαγήν και τροπήν του κορμιού, και ηκολούθησεν αυτό το πάθος, αυτό το κακόν, οπού το λέγομεν νόσον και ασθένειαν, και τέλος πάντων εκείνο οπού κατά κράτος και ολότελα καταστρέφει και αφανίζει τον άνθρωπον, ήγουν ο πικρός και κατώδιος θάνατος, εις τόσον οπού μόνο οι προπάτορες ημών και πρωτόπλαστοι εγεύθησαν ολίγον καιρόν και απόλαυσαν την αφθαρσίαν και εγνώρισαν τι είναι η σωστή και ακέραια υγείαν. Διότι εκείνοι εις τα ευδιαθέτα σωματά τους, οπού τα είχασεν εις όλα τα μέλη τους καλά ορδινιασμένα, ανεμπόδιστως και αταράχως ενεργούσε το πνεύμα ήγουν η ψυχή η οποία ενέργεια οδηγούμενη από την άλαστον του Θεού δικαιοσύνην και αγαθότητα, χωρίς καμίαν κλόνησιν και παραφοράν εκείνο οπού ήθελεν βλάπτει τώρα εδώ τας αισθήσεις, ο το σώμα εξουσιάζων νουν καθαρώς και σοφώς διακείμενος, την του ανθρώπου ακεραιότητα, δεν ημπορούσε να την διαφθείρει και να την βλάψει και τοιουτοτρόπως εις εκείνην την κατάστασιν ούτε αρρώστια ήθελεν είσθαι, ούτε ιατρείαν ούτε κανέναν ιατρόν εχρειάζετον. Μα έστωνδας και να εβλάθηκεν και εφθάρη εκείνη η καλή διάθεσις και η στάσις, ηκολούθησεν εξής η λύμη αύτη τόσον της ψυχής όσον και του σώματος, ήγουν το βλάψημον και το εμπόδον, και το πάθος και απλώς ειπείν η αρρώστια και ασθένεια, νόσος ώστε οπού την σήμερον κανέναν δεν είναι σωστά και τέλεια γέρος, ολίγοι ευρίσκονται υγείεις οι δεν οσούντες και άρρωστοι αναρίθμητοι, υποκλινείς και εις την φθειράν ευκολότρεπτοι, και προς τον θάνατον και θνητότητα ρέπονδες. Λοιπόν ενοερά η

desăvârșirea și bunăstarea și despărțindu-se astfel de bunăstarea cea mare care era păzirea poruncii lui Dumnezeu, s-a supus dorinței și puterii cărnii ca slugă și ostatec și de atunci sufletul a început să simtă orice fel de schimbare a trupului și a mers mai departe boala aceasta, acest rău pe care îl numim boală și suferință și în sfârșit acela pe care cu putere și în întregime îl distruge și îl face să dispară pe om, adică moartea cea amară și întristătoare până într-atât încât numai strămoșii noștri și primii oameni au gustat puțin timp și s-au bucurat de desăvârșire și au cunoscut ce este adevărata și neatinsa sănătate. Pentru că ei în trupurile lor așezate cum se cuvine pe care le aveau bine ordonate în toate măduarele fără piedici și fără tulburare lucra spiritul, adică sufletul, care lucrare condusă de dreptatea neschimbată a lui Dumnezeu și de bunăstarea lui, fără nicio tulburare și decădere ce avea să facă rău acum aici simțurilor, cel ce stăpânește trupul și mintea cu limpezime și care șezând cu înțelepciune n-a putut să distrugă întregimea omului și să îi facă rău și astfel în acea situație n-ar fi existat nici boală nici vindecare și nici n-ar fi fost nevoie de vreun doctor. Dar stricând și vătămând și acea bună dispoziție și stare a urmat mai departe această suferință atât a sufletului cât și a trupului adică stricarea și piedica și patima și întrucâtva boala și suferința și betegeala astfel încât astăzi nimeni nu este chiar și pe de-a întregul, puțini sânt zdraveni iar cei în suferință și bolnavi fără număr, supuși către moarte și înclinați spre a se schimba ușor. Așadar în închipuire sufletul omului este schimbat și îndepărtat de harul lui Dumnezeu și supus dorințelor și pornirilor cărnii, ascultă

ψυχή του ανθρώπου απηλλοτριωμένη ούσα και αποξενωθείσα από την χάριν του Θεού και υποταγμένη εις τα θελήματα και τες ορμές της σαρκός υπακούει και ακολουθά τα διεστραμμένα αυτής κινήματα, και τας επιθυμίας αυτής κατεργάζεται αι αισθήσεις και αυτές δεν είναι προσεχείς και δόκιμες και εις τόσον δεν ενεργούν, ώστε οπού τώρα εις την ελεεινήν και θλιβεράν ταύτην

/f. 13^v κατάστασιν κατά αλήθειαν πολλά χρειάζομενος είναι ο ιατρός εις τους ανθρώπους, όσον και η θεραπεία, ήγουν η ιατρεία, και ο όντος δυστυχισμένη και άθλια είναι εκείνη η πολιτεία οπού δεν έχει εις ποίον να ξεθαρρέσει και να συστήνει ο άνθρωπος την διαμονήν και την φύλαξιν της υγείας του. Τι είναι γουν σήμερα η υγεία, μη ούσης της ακεραιότητος και αδιαφθορίας, δεν είναι άλλο, παρά μία τοιαύτη κατάστασις του ανθρώπου εις την οποίαν τόσον ο νους αυτού κατά το δυνατόν ησυχίαν άγει και χουζουρεύει, όσον κατά μέλη του σώματος είναι ηρμωσμένα, οπού εις καιρόν χρείας όλα τα κινήματα και ενεργήματα τους χωρίς εμποδόν και ενόχλησιν να τα κατορθώνει και να τα εργάζεται. Εξ εναντίας δε πάλιν νόσος και ασθένεια είναι τοιαύτη η κατάστασις εις την οποίαν ούτε η ψυχή δεν έχει άνεσιν ή ανάπαυσιν, ούτε το συμβεβηκός αυτής και σύντροφον σώμα δεν είναι καλώς, και κατά τα μέρη αυτού ευθετώς διακεείμενον, οπού να ημπορεί να ακολουθά και τα καλά συμβούλια του πνεύματος ήγουν της ψυχής, και να αποτελειώνει την λοιπήν εργασίαν του χωρίς μεγάλην θλίψιν και εμπόδον. Ως καθώς γουν εκείνα οπού προξενούν την άνεσιν και ησυχίαν του νοός και την ακεραιότητα του σώματος είναι συμβοηθά καλά της υγείας ούτω πάλιν εκ του εναντίου εκείνα οπού οίον δη τρόπον εκταρασύουσι και θλίβουσι τον νουν, και την καλήν συνναρμωγήν των

și urmează mișcările lui contorsionate și dorințele lui chinuiesc simțurile iar acestea nu sânt cu băgare de seamă și încercate și de aceea nu lucrează astfel încât acum în această situație jalnică și tristă

/f. 13^v cu adevărat e mare nevoie de doctor pentru oameni și de vindecare, adică de doftoreală, și cu adevărat nefericită și disperată este acea cetate care nu are cui să se adreseze și cui să îi arate omul starea și paza sănătății lui. Așadar, ce este astăzi sănătatea nefiind a întregimii și a nedistrugerii, nu e altceva decât situația omului în care atât mintea lui atât cât poate, produce liniște și huzurește, iar mădulele trupului sunt așezate astfel încât în ceas de nevoie toate mișcările și lucrările lor fără piedică și plictiseală le poate isprăvi și lucra. Dimpotrivă boala și suferința este acea situație în care nici sufletul nu are ușurință și răgaz și nici trupul care i se întâmplă și îl însoțește nu se simte bine și nu e așezat cum trebuie în părțile lui ca să poată să urmeze sfaturile cele bune ale duhului adică ale sufletului ca să termine restul lucrării fără multă tristețe și piedică. Așa cum cele ce provoacă ușurința și liniștea minții și întregimea trupului ajută bine sănătatea, tot așa dimpotrivă cele care tulbură și întristează mintea și buna lucrare împreună a mădulelor trupului distrug toate, se fac boală și suferință pentru că așa gândește și e de acord sufletul cu trupul încât cel care se împotrivește gândului adică sufletului nu poate să fie bun nici prin trup, ci îl

μερών του σώματος βλάπτουσιν όλα γενοῦσι νόσον και αρρωστήματα διότι ἔτζι ευστοιχεί και συμφωνεί η ψυχή με τον ἴδιον σῶμα της ὥστε εκείνο οπου εναντιέται τω νοῶ ἥτοι τη ψυχή δεν εμπορεί να εἶναι καλόν οὔτε δια το σῶμα ἀλλ'ἐκταράττει αὐτό και θλίβει το και ἀναπάλιν η ψυχή δεν ευρίσκεται καλά κειμένη ἡγουν δεν σώζεται καλά εις το βλαμμένο σῶμα και εκείθεν γεννᾶται και προέρχεται η καλούμενη οδύνη ἥτοι ο πόνος ὅστις εἶναι ἔργον του νου και δεν εἶναι ἄλλο τίποτε, παρά μια λυπηρά αἰσθησις εν αὐτῷ τω νοῶ, και αἰσθησις οπου γροικά την βλάβην του σώματος, και οπου λέγομεν κοινῶς, πως μας πονοῦν τα μέλη αὐτό δεν εἶναι τοσοῦτον, καθὼς μόνον μας φαίνεται, διότι χάριν λόγου συμβαίνει ποτέ οπου να τουφεκίσουν τινά εις το ποδάρι, εκείνο παρευθύς γίνεται ἐκπληκτος, ἡγουν εκστατικῶς και δεν αισθάνεται καθόλου το βάρεμα, εν δε τω μεταξύ, ἀπάνω εις την ἐκστασιν πιάνουν και του δένουσι την πληγὴν, και ὕστερα ὡσάν του συνέλθῃ ο νους, αν τον ερωτήσουν, που τον πονεῖ, λέγει τον πονεῖ η ἄκρα του ποδαρίου, με ὅλον οπου με ὥραν ικανὴν προτῆτερα εἶχεν λαβωθεῖ, και του ἐπέρασεν ἢ τον εστράβλωσαν το βόλι, και αὐτός ὕστερα το ἐγνώθηκε και το αισθάνηκεν. Και να συμπαιράνω του λόγου μου με ἀπλότητα, ἐστῶντας και η λογική ψυχή του ἀνθρώπου, κατὰ την φύσιν της ἀνάμεσα εις τον Θεόν, και εις τα ποιήματα αὐτοῦ, τοιούτης λογῆς κτίσματα εἶναι. Οπου καθὼς, ἀπό τον ἕνα και μόνον Θεόν δεν εἶναι τίποτες μεγαλύτερον ἢ υψηλότερον, ἔτζη και η ψυχή ἀνάμεσα εις ὅλα τα αισθητά και νοητά πράγματα υπερτέρα ευρίσκεται και ἀξιώτερα, και ἀγκλαλά να εἶναι ἐνωμένη και να συγκοινωνεῖ με το εὐατὴς σῶμα, και εκ ψυχῆς και σώματος δεν γίνονται δύο πρόσωπα, δύο υποστάσεις, ἀλλὰ ἕνα πρόσωπον, και μια ὑπόστασις, με ὅλον τούτο η ψυχή μηδέ ποτέ ἠθέλεν

tulbură și îl întristează și din nou sufletul nu se găsește așezat bine adică nu se mântuiește bine în trupul cel primejdut și de acolo se naște și vine așa-zisa suferință adică durerea care e lucrarea minții și nu e nimic altceva decât un simțământ trist în acest cuget, un simțământ ce înțelege distrugerea trupului despre care în mod obișnuit zicem că ne dor mădularele, asta nu e numai așa cum ni se pare pentru că spre pildă se întâmplă uneori ca un om să fie împușcat în picior, el e surprins imediat, adică uimit și nu simte de loc greutatea, între timp în plin extaz îl prind și îi leagă rana și apoi, pe când își revine în simțiri, când este întrebat unde îl doare, zice că îl doare vârful piciorului deși s-a rănit mult timp înainte și glonțul a trecut prin el sau s-a ră tăcit și de abia mai târziu a simțit și a băgat de seamă. Și, ca să trag eu concluzia cu simplitate, deși spiritul logic al omului prin natura lui între Dumnezeu și zidirile acestuia, este o astfel de zidire. Cum nimic nu e mai mare și mai înalt decât unul și singur Dumnezeu, tot așa și sufletul între toate cele ce le simțim și le înțelegem se află cel mai de preț și deși e unit și comunică cu trupul său și din trup și suflet nu se fac două persoane, două ipostaze, ci o persoană și o ipostază cu toate acestea sufletul nu se va amesteca niciodată și nu se va întrista de trup chiar dacă nu va rămânea în desăvârșirea dintâi pe care a luat-o de la Dumnezeu. Astfel încât cauza principală și premergătoare a tuturor mișcărilor plictisitoare ale minții și ale zidirii sufletului din care în cea mai mare măsură se nasc și vin bolile, nu e alta decât așa cum se spune depărtarea de Dumnezeu și pornirea de a merge în jos și de a se rostogoli spre trup a

συγχυσθεί και να θλιβεί από το σώμα, ανίσως ήθελεν απομείνει εις την πρώτην αυτής τελειότητα, οπού είχεν λάβει παρά του Θεού, ώστε λοιπόν ολονών των οχληρών κινήματος του νοός, και των συγλύσεων της ψυχής εξ ων πλεονάκις γενώνται και προέρχονται τα νοσήματα /κυριώτερη και προηγούμενη αιτία δεν είναι άλλο, αλλά ως ειρήται η από του Θεού αλλοτρίωσις αυτής και η προς το σώμα κατωφερής ροπή και κατάκλισις, ης τροφός η ασελγής επιθυμία, εις τόσον οπού η των επιθυμιών και των ορέξεων ακρασία και απληστία, είναι φανερά και βέβαια φθορά και χαλασμός της υγείας, και ρύπος και μολυσμός της ψυχής. Τουναντίον δε πάλιν, ειρήνη και ησυχία της ψυχής, και συν αυτή θεμέλιον της υγείας η μετά του Θεού διαλλαγή της ψυχής είναι, η οποία βρύσις πασών των αρετών

//f. 14^r και πάσης σοφίας και συννέσεως. Και λοιπόν δια την αμαρτίαν, μετά την παρακοήν των πρωτοπλάστων ηκολούθησαν πολλά και διάφορα πάθη και αρρώστιες εις την ανθρώπινην φύσιν, και εις όλα τα περιστατικά αυτής, επειδή τα πάντα υπετάχθησαν εις την αράν εκείνην επικατάρατος η γη εν τοις έργοις σου ακάνθας και τριβόλους ανατελεί σοι, και τα εξής, και σχεδόν όλα τα στοιχεία, εγένοντο βλαβερά, ό,τε αίηρ και το πυρ, και η γη και το ύδωρ. Το βρώμα και η τροφή μας ετράπη εις φαρμάκι, το μέλι εις χολήν, τα γλυκά εις πίκραν και βλάψιμον. Όλα τα ζώα ωσάν θυμωμένα ευρίσκονται κατά τον άνθρωπον, και ορμώσι προς εκδίκησιν του Θεού. Αυτή η γη δεν υποφέρει να βαστά εις την ράχην της τους αμαρτωλούς ούτε στέργει να δουλεύει πλέον και να τρέφει τον επισφαλή και παρήκοον άνθρωπον τον εγκάτοικον της, αγκαλά και να υπακούει ποτέ και να υπερετεί, μα ευθύς ανακατώνει την εργασίαν της με την προειρημένην <κατάραν> και με τον θάνατον, και όμως

cărei doică e dorința netrebnică până într-atât încât neînfrânarea și aviditatea dorințelor și poftelor e decădere evidentă și sigură și distrugere a sănătății și îmbolnăvire a sufletului. Dimpotrivă iarăși, pacea și liniștea sufletului și împreună cu ea împăcarea sufletului este temelia sănătății împreună cu Dumnezeu a sufletului care e izvorul tuturor virtuților,

//f. 14^r și a întregii înțelepciuni și a prudenței și așadar prin păcat după neascultarea celor dintâi zidiți au urmat multe și diferite suferințe și boli ale firii omenești și în toate împrejurările ei pentru că toate s-au supus aceluia blestem, afurisit pământul în lucrările tale, spini și mărăcini se nasc și altele asemenea și aproape toate stihiile s-au făcut dăunătoare aerul și focul și pământul și apa. Mâncarea și hrana noastră s-au făcut otravă, mierea fiere, cele dulci amărăciune și distrugere. Toate viețuitoarele se află ca supărate pe om și năvălesc întru răzbunarea lui Dumnezeu. Acest pământ nu suferă să rabde în spinarea lui pe păcătoși și nici nu consimte să mai lucreze și să-l hrănească pe omul cel greșit și neascultător care luciește pe el, chiar dacă uneori ascultă și se supune, dar imediat amestecă lucrarea cu blestemul zis mai sus. Și totuși mult îndurătorul Domn și făptuitor al

ο πολύσπλαχνος Κύριος και Δημιουργός της κτίσεως, μετά την ρηθείσαν κατάραν, παλί έδειξε το έλεος αυτού και την άπειρον ευσπλαγχνίαν, και ευλόγησε πάλιν μετά τον κατακλυσμόν, το ανθρώπινον γένος, ανακαινίζωνας τον διαφθαρέντα κόσμον, και εδιώρισεν εις το πλάσμα του μίαν ευρυθμίαν και τάξιν γνωστικήν, εις το να ευρίσκει βοήθειαν εις την ανάγκην και χρείαν του ο ξεπεσμένος άνθρωπος, οίον μετά βότανα και χορτάρια, με τα φυτά και ξύλα και λιθάρια, και άλλα διάφορα είδη της φύσεως, και αγκαλά από ένα μέρος επλήθυναν αι ασθένειες, και τα νοσήματα εις τους ανθρώπους, μα πάλιν εξ εναντίας εδόθησαν και άπειρα είδη ιατρείας και βοηθείας από τα άνωθεν στοιχεία. Όθεν δια να μην βασανιζώμεσθην παντελώς εις τες ασθένειες μας, και ακόμη δια να λαμβάνωμεν και να έχωμεν καιρόν μεταννίας και επιστροφής, εδίδαξέν μας ο Πανάγαθος να ευρίσκωμεν θεραπείαν από την τέχνην της ιατροσύνης, και αρμόδια ιατρικά εις τες σπετζιαρίες, και εις τους κήπους και λιβάδια, ώστε λοιπόν η ιατροσύνη είναι μια δωρεά και ευλογία παρά Θεού, και μια χάρις εξάίρετος του Ευεργέτου, οπού τραβίζει τον αμαρτόντα άνθρωπον προς την μετάνοιαν καθώς το μανθάνομεν από το *Ιερόν Ευαγγέλιον*, μόνον ημείς ταύτην την χάριν να την πιστεύωμεν, και να μην καταφρονούμεν. Ιατρεύει γουν ο πολυέλεος Κύριος τους ανθρώπους, όχι μόνον με τον λόγον του και με τα θαύματα αλλά και με τα μέσα και όργανα οπού αράδιασεν, και δια μέσον της ιατρικής τέχνης, και πρέπει να δοξάζωμεν τόσον οι γεροί, όσον και οι άρρωστοι την χάριν του Θεού οπού δεν μας αφίνει, παντάπασιν απεγνωσμένους να χανώμεσθην έξαφνα και αδιόρθωτα, αλλά να προσέχωμεν δια την σωτηρίαν της ψυχής μας, φυλάττοντες και την ευρωστίαν του σώματος ακόμι και δια τούτο να ευχαριστούμεν οπού με τούτο μας δείχνει πώς να γνωρίζωμεν τον εαυτόν

facerii, pace și liniște zidirii după blestemul de care am spus și-a arătat din nou mila lui și îndurarea lui nesfârșită și a binecuvântat din nou după potop neamul omenesc înnoind lumea distrusă, și a menit facerii lui un ritm bun și o ordine a cunoașterii ca să găsească ajutor la ananghie și nevoie și omul căzut, adică cu buruieni și plante, cu lemne și cu pietre și alte lucruri diferite ale firii, și, deși pe de o parte s-au înmulțit bolile și suferințele oamenilor, totuși din altă parte li s-au dat și nesfârșite feluri de tămăduiri și ajutorințe din stihiiile de sus. Astfel ca să nu ne chinuim de tot în bolile noastre și încă ca să luăm și să avem timp de căință și întoarcere, cel de tot bun ne-a învățat să găsim vindecare din meșteșugul doftoriei și doftorii potrivite în farmacii și în grădini și pajiști așadar doftoria este un dar și o binecuvântare de la Dumnezeu și un har ales al binefăcătorului care îl trage pe omul păcătos către căință așa cum aflăm din *Sfânta Evanghelie*, numai că noi acest har trebuie să îl credem și să nu-l disprețuim. Așadar atât îndurătorul Dumnezeu îi vindecă pe oameni nu numai cu vorba și cu minunile, ci și cu mijloacele și instrumentele pe care le-a împrăștiat și prin meșteșugul medicinei, și trebuie să slăvim și cei sănătoși și cei bolnavi harul lui Dumnezeu, care nu ne lasă cu totul fără nădejde să ne pierdem deodată și fără îndreptare, dar să băgăm de seamă la mântuirea sufletului nostru, păstrând și sănătatea trupului și pentru aceasta să mulțumim că prin ea ne arată cum să ne cunoaștem pe noi și poziția noastră, cum să ne ținem trupul sănătos și cum să îl ajutăm când se întâmplă să se îmbolnăvească. Și după aceea să cinstim și pe doctorii

μας και την διαθέσιν μας πώς να κρατούμεν γερόν το κορμήν μας, και πώς να τα βοηθούμεν οπότεν τύχει να αρρωστήσει. Έπειτα να τιμώμεν και τους παρατύχοντας ευδοκίμους ιατρούς, οπου είναι παιδεμένοι εις ταύτην την φιλάνθρωπον τέχνην, και οπου έχουν στοργήν και αγάπην προς τον πλησίον αδωροδόκητον, συντρέχοντες προθύμως προς την επίσκεψιν και βοήθειαν των ενοχλούμενων και αγωνιζομένων αρρώστων, τους τοιούτους λέγω να ευλαβούμεσθην ως υπηρέτας Θεού, καθώς ορίζει ο σοφώτατος Ιησούς ο Σιράχ εις κεφαλ. 38 του βιβλίου του και ως καθώς ενουθετήσαμεν και ημείς αρκετά εις το προοίμιον της μετάφρασεως οπου εκάμαμεν εις την *Ερμηνείαν των ιατρικών της Χάλλας* εν έτι 1756 ώστε και μετά θάνατον τους τοιούτους να τους μακαρίζωμεν, οπότεν ιδούμεν

/f. 14^v και γνωρίσωμεν ωφέλειαν από την συνδρομήν τους, και από τα συγγράμματά τους. Εγνώριζαν τούτο ποτέ και τα πεπλανεμένα έθνη και οι παλαιοί οι Έλληνες, ετίμων γαρ και εφιλοδώρουν υπέρμετρα τους ιατρούς δια την υπεροχήν και αξίαν της τέχνης, και τον μεν Ιπποκράτην οπότεν υπήγεν εις την Άβδηραν, ευγήκεν έξω όλη σχεδόν η πόλις και προϋπαντησέντον, δια να θεραπεύσει τον Δημόκριτον ασθενούντα, και ου μόνον οι άνδρες αλλά και οι γυναίκες, και γέροντες και παιδιά, και τον εφήμιζαν με τας πλέον τιμητικάς προσηγορίας και τίτουλα, ονομάζοντας τον πατέρα και σωτήρα της εαυτών πατρίδος... Τον αυτόν Ιπποκράτην οπότεν υπήγεν εις την Αβδήραν, ευγήκεν έξω όλη σχεδόν η πόλις και προϋπάνδησεν τον δια να θεραπεύσει τον Δημόκριτον ασθενούντα, και ου μόνον οι άνδρες αλλά και οι γυναίκες, και γέροντες και παιδιά και τον εφήμιζαν με τας πλέον τιμητικάς προσηγορίας και τίτουλα ονομαζόντες τον πατέρα και σωτήρα της εαυτών πατρίδος

iscusiți ce se vor ivi, care sânt școliți în acest meșteșug iubitor de oameni și care au milă și dragoste pentru aproape fără să primească daruri, venind de bună voie să cerceteze și să ajute bolnavul cel chinuit și care se luptă, pe aceștia zic să îi cinstim ca pe servitori ai lui Dumnezeu așa cum poruncește înțeleptul Iisus Sirah în capitoul 38 al cărții lui și așa cum am învățat și noi destul în predoslovie traducerii pe care am făcut-o *Erminiei doftoriilor* de la Halle în 1756, astfel ca și după moarte pe aceștia să îi fericiim când vedem

/f. 14^v și recunoaștem folos din strădania lor și din scrierile lor. Au cunoscut aceasta și neamurile rătăcite, și grecii cei vechi au cinstit așadar și au prețuit fără măsură pe doctori pentru meșteșugul lor excepțional și prețios, iar pe Hippocrate când s-a dus în Abdera a ieșit aproape întreaga cetate și l-a rugat să îl vindece pe Democrit care zăcea bolnav și nu numai bărbații ci și femeile și bătrânii și copiii, și l-au umplut de faimă prin cuvântări în cinstea lui și titluri, numindu-l tată și mântuitor al patriei lor. ... Tot pe Hipocrate până și senatul atenienilor l-a cinstit tare, și așa de mult i-a mulțumit că a eliberat țara de răul acela aducător de moarte, încât i-au făcut și o sărbătoare ca să petreacă în numele lui și i-au dat un dar regesc, o coroană cu o mie de galbeni. Nepotului lui Aristotel, Erasistratos, Ptolomeu regele i-a dăruit o sută de talanți de aur care

τον αυτόν Ιπποκράτην ακόμη και η γερουσία των αθηναίων μεγάλως τον ετίμησεν, και τόσην ευχαριστίαν του έκαμεν, διότι ήλευθέρωσε την χώραν τους από το χαλεπώτατον εκείνο θανατικόν ώστε οπού του επέσπισαν και μίαν εορτήν να πανηγυρίσουν εις το ονομά του και του εχάρησαν δώρον βασιλικόν, ένα στεφάνι δια χίλια χρυσά. Τον έγγονον του Αριστοτέλους Ερασίστρατον τον εδώρησεν ο Πτολωμαίος ο βασιλεύς εκατόν τάλαντα χρυσίου τα οποία σήμερον λογούνται εξήντα χιλιάδες φλουρία, διατί ιατρεύσε τον πατέρα του, τον Αντίοχον. Κάποιος δε Κβίντος Στερτίνιος οπού ήτον ξακουσμένος ιατρός εις την μεγαλόπολιν Ρώμην, ελάμβανε πλερωμήν από τους καίσαρες δώδεκα <χιλιάδες> και πεντακόσια φλουρία, με όλον οπού δια την μερικήν και ξεχωριστήν δουλεύσιν του έπερνε χρονικής έως δέκα πέντε χιλιάδες. Ακόμη αυτοί οι καίσαρες των ρωμάνων εξόδιασαν εις τους ιατρούς πλερωμήν πλουσιωτάτην, ωσει διακόσια πενήντα σεστέρτζια, καθώς ιστορεί ο Πλίνιος εις τον κάθε χρόνον, έκαστον δε σεστέρτζιον άξιζεν μονέδα σημερινήν είκοσι φλουρία, εις δε τους άλλους τεχνήτας μόνον εκατόν, και ας άφησες την αριθμήσιν των βραβείων και οψωνίων οπού εκάρδαιναν ποτέ οι ιατροί παρά των εθνικών, διότι τώρα εις τους καιρούς των χριστιανών, δεν πρέπει να πραγματώνται και να προσέχουν εις τα κέρδη, αλλά να σπουδάζουν μόνον την αλήθειαν, και να προσέχουν μάλιστα πώς να ωφελέσουν και να σώσουν τους κάμνοντας. Και όμως εκείνες τες τιμές και τα δώρα τα έδιδαν οι παλαιοί όχι δι'άλλο παρά μόνον διότι εκαταλάβαιναν την άκραν επίγνωσιν και διδασκαλίαν, και πράξιν των ιατρών τους, οπού έδειχναν εις τους πολλούς με την ενέργειαν τώρα δε την σήμερον ολίγη διάκρισις φυλάσσεται αν άμεσα εις τους ιατρολόγους, άσωτας να προτιμώνται πολλάκις οι ανάξιοι και οι άχρειοι, παράνω από τους δοκίμους και πρακτικούς

astăzi se socotesc șaiszeci de mii de florini pentru că l-a vindecat pe tatăl lui, Antioh. Un anume Quintus Stertinus care era un doctor vestit în marea cetate a Romei a luat drept plată de la Cezar douăsprezece mii cinci sute de florini, deși pentru lucrarea lui separată lua pe an până la cincisprezece mii. Încă acești Cezari ai romanilor cheltuiau pe doctori plată bogată până la două sute cincizeci de sesterți așa cum povestește Plinius, în fiecare an, fiecare sesterțiu valora în moneda de azi douăzeci de florini, iar celorlalți meseriași le dădeau doar o sută. Și să lăsam socoteala premiilor și răsplăților pe care le luau vreodată doctorii de la oameni, pentru că astăzi în vremurile creștinilor nu trebuie să se facă negoț și să se preocupe de câștiguri, ci doar să se învețe adevărul și să se bage de seamă cum să le fie de folos și să-i mântuiască pe cei morți. Și totuși acele cinstiri și daruri le dădeau cei din vechime nu pentru altceva ci numai pentru că înțelegeau suprema cunoștință și învățătură și lucrare a doctorilor lor, arătând-o celor mulți prin fapte. Astăzi se păstrează puțină deosebire între cei cu știință de doftorie și, fără nădejde de îndreptare, sunt preferați de multe ori cei fără valoare și netrebuiți față de cei învățați și cu practică.

//f. 15^r Σύντομος διδασκαλία Περί του τι
εστίν ιατρική, και τίνες αι αιρέσεις αυτής
κατά τους αρχηγούς και πόσα εισί τα
μέρη αυτής, και ποία τα είδη των
ιατρικών, των τε απλών και των
συνθέτων, κατ'όνομα και κατά σειράν
του αλφαβήτου

1. Τι εστίν ιατρική .Ο Ορος

Ιατρική εστί τέχνη του επιμελείσθαι την
ευεξίαν του σώματος και λέγεται παρά του
ιάσθαι την αρρώστιαν, κοινώς δε να
ειπούμεν μία μάθησις και εμπειρία πώς να
κυβερνά και να φυλάττει την υγείαν του
ανθρώπου και πώς να την ανορθώνη και να
την αποκαταστήνῃ όταν βλάπτεται. Είδη δε
της ιατρικής κατά τους καθηγητάς και τας
αιρέσεις αυτών εισί διάφορα, κυρίως δε
τέσσαρα, οίον εμπειρική, δογματική,
μεθοδική και σπαγειρική ήτοι χυμική. Και
εμπειρική εμπειρικός τέχνη λέγεται οπού
μόνον από δοκιμήν και παρατήρησιν
ιατρεύει κανένας ιατρός τους αρρώστους,
και αυτή είναι των ιδιώτων και των
χωριάτων και του κοινού λαού, ούκρικα
λογάται paratz orvolsag όθεν ο εμπειρικός
καλείται paralw orwos ιατρός χωριατικός
και ιδιωτικός και τέλος. Δογματική
δογματικός δε είναι η οποία με καλούς
λογαριασμούς και με στόχασιν ιατρεύει τον
άρρωστον και αυτή εναντιώνεται με την
εμπειρικήν, ήτις με μόνην την εμπειρίαν
ιατρεύει, ταύτην λοιπόν την δογματικήν
μετέρχεται ο Ιπποκράτης και αντάμωνε την
εμπειρίαν με τους λογαριασμούς ήγουν
αιτιολογίας.

Μεθοδική μεθοδικοί δε πάλιν τέχνη
ελέγετο, οπού με κάποιες προμελετημένες
απόδειξεις και κανόνες έδιδεν βοήθειαν εις
το να απογυρίζει και να αναγείρεται η
βλαμμένη υγεία του ανθρώπου και αυτή
πάλιν αντιπαραβάλλεται με την άνωθεν
δογματικήν, ακουμπίζοντας μόνον εις τες
απόδειξεις και εις τους διορισμούς των
διδασκάλων της. Άρχησε δε ταύτην την
αίρεσιν κάποιος Θεμίσων από την

//f. 15^r Învățătură pe scurt despre
ce este medicina și care sânt ereziile
ei după conducători și câte sânt
părțile ei și care felurile de doftorii
ale celor simple și ale celor
compuse după nume și după
ordinea alfabetului

1. Ce este medicina. Termenul

Medicina este meșteșugul îngrijirii
bunăstării trupului și se numește
după vindecarea bolii, să spunem mai
pe înțeles o învățătură și experiență
cum să conduci și să păzești sănătatea
omului și cum să o îndrepti și să o
faci să se restabilească când este
atinsă. Felurile medicinei după
profesorii și ereziile lor sânt mai
multe în principal patru adică:
empirică, dogmatică, metodică și
stagirică, adică chemică. Și meșteșug
empiric se spune despre acela care
numai prin încercare și observație
vindecă un doctor pe bolnavii și
aceasta este a oamenilor simpli și a
țăranilor și a poporului de rând, se
cheamă ungurește paratz orvolsag,
de unde medicul empiric se cheamă
parals orwos, al țăranilor și al celor
de jos. În sfârșit, dogmatica este
aceea care cu gânduri bune și cu
înțelepciune vindecă pe bolnav, iar
ea se împotrivește empiricii care
vindecă doar cu experiența, așadar
Hippocrate folosește această
dogmatică și s-a opus empiricii prin
raționamente adică etiologii.

Metodică s-a numit meșteșugul
care cu unele demonstrații gândite
mai înainte și cu reguli a dat ajutor
ca să se întoarcă și să vină înapoi
sănătatea vătămată a omului și
aceasta iarăși se compară cu
dogmatica de mai sus sprijinindu-se
numai pe demonstrație și pe regulile
dascălilor ei. A început această

Λαοδίκειαν της Συρίας, μαθητευθείς υπό Ασκληπιάδου του λογιστικού ιατρού, και τέλος πάντων την ετελείωσε και την εβεβαίωσεν ο από τας Τράλλεις καλούμενος θεσσαλός, ο οποίος έζη κατά τους χρόνους του μυαρού τυράννου και κακίστου θηρίου, του Νέρωνος και καθώς γράφει ο μέγας Πλίνιος εις βιβλ. 29 κεφάλ. 1 αναίρεσε και ηφάνισεν όλα τα δόγματα και τα άρεσκοντα των προγενεστέρων ιατρών, και ωσάν λυσσασμένος ηγριώνετο και κατεπολέμα όλους τους συγχρόνους αυτού ιατρούς και τοσούτον υψώθη η μεγαλαυχία αυτού του λαοπλάνου θεσσαλού Θεσσαλός οπού εις το μέσον της στράτας εν τη Ρώμη της καλούμενης Αππίας, δια μνημοσύνη του επέγραψε τον εαυτόν του ιατρονίκην, ήγουν νικητήν όλων των ιατρών, και δεν είχε εντροπήν παντού να καυχάται, πως αυτός εις διάστημα έξη μηνών έχει να ποαραδώσει όλην την τέχνην και επιστήμην της ιατρικής εις τους μαθητάς του, με όλον οπού ύστερον έμεινεν εντροπιασμένος ο γαΐδαρος, διότι δεν ημπόρεσε να κατορθώσει την υπόσχεσίν του. Τα δόγματα γουν των ανωτέρω δύο αιρέσεων, ωσάν ψευδή και σφαλερά τα ελέγχει φανερά ο Γαλινός. Ομως ο Ιπποκράτης Ιπποκράτης ο κώος δίχως καμίαν φιλονεικίαν νομίζεται να είναι πρώτος και άκρος αρχηγός πάντων των ιατρών, τον οποίον ηκολούθησαν εξής οι περίφημοι ούτοι Διοκλής ο Καρύστοος, Πραξαγόρας κώος, Ηρόφιλος χαλκηδόνιος, Ερασίστρατος χίος, Μνησίθεος ο αθηναίος, Ασκληπιάδης ο βίθνιος, Κιανός ο και Προυσίας επιλεγόμενος, και ύστερα πάντων ο άνωθεν Γαλινός, Γαλινός ωσάν υπό θεού οδηγούμενος, την διεσκορπισμένην επιστήμην ταύτην, ανήγειρεν την και ανεκαίνησιν, και τα άρεσκοντα αυτού όλοι τα στέργουσιν έως και την σήμερον. Και περί μεν των ειρημένων τριών αιρέσεων, των εμπειρικών και δογματικών και μεθοδικών τίνες

ερεzie un oarecare Themison din Laodicea Siriei, învățat de Asclepiade doctorul cel cu logică întărite de urmașii lui Thrales Tesalianul care a trăit în anii blestematului tiran și al fiarei prea rele Nero, și cum scrie marele Plinius în Cartea 29, capitoul 1, a distrus și a făcut să dispară toate dogmele și cele ce plăceau doctorilor dinaintea lui și ca turbat s-a înfuriat și a combătut pe toți doctorii contemporani lui și atât de mult s-a ridicat megalomania thesalianului care a înșelat poporul încât în mijlocul unei străzi din Roma, numită Appia, și-a scris <numele> spre pomenirea sa ca învingător în medicină, adică învingător al tuturor doctorilor și nu i-a fost rușine să se laude pretutindeni că el în interval de șase luni o să răspândească tot meșteșugul și știința medicinei la discipolii lui, cu toate că după aceea a rămas rușinat, măgarul, pentru că nu a putut să-și țină făgăduința, fiind fals și greșit așa cum clar ne arată Galenus. Totuși Hipocrate din Cos fără nicio concurență e considerat primul și cel mai important conducător al tuturor medicilor pe care l-au urmat pe urmă vestiții Diocles din Calisteea, Praxagoras din Cos, Erofil din Calcedonia, Erasistratos din Chios, Mnesitheos din Atena, Asclepiade din Bitinia, Kianus zis și cel de Bursa, ales și apoi mai înalt decât toți Galenus, care de Dumnezeu condus a întărit și a înnoit această știință împrăștiată și tuturor le place până astăzi ceea ce i-a plăcut lui. Și despre cele mai sus zise trei erezii ale empiricilor și dogmaticilor și metodicilor

/f. 15^v ήσαν οι καθηγηταί και οι μαθηταί αυτών κατ'όνομα, εις πλάτος έγγραψαμεν εις το προοίμιον των μεδικαμένων της Χάλλας, οπού εμεταφράσαμεν ρωμαίικα από το λατινικόν εν έτει 1756 ως άνωθεν είπαμεν.Λείπει να ειπούμεν και περί της τέχνης των σπαγειρικών ήτοι χυμικών εδώ ολίγα τινά όσον δια είδησιν. Τέταρτος γουν τρόπος και μέθοδος ιατρικής είναι η υστερότερος η καλούμενη σπαγειρική και χυμική {χυμικοί}η οποία μετέρχεται την θεραπείαν όλον με τα χυμικά ιάματα, αύτη ονομάζεται και παρακελσιστική από τον αρχηγόν και εφευρετήν αυτής τον Παρακέλσον Θεόφραστον Θεόφραστος Παρακέλσος τον από της Ελβετίας, ο οποίος ήκμαζε κατά τους 1500 χρόνους και τοιούτης λογής ιατρικήν ακολουθούσι την σήμερον οι περισσότεροι εις όλα σχεδόν τα εσπέρια μέρη και εις την Γαλλίαν,Γερμανίαν,Βρεταννίαν και τα πλησίονχωρα τούτοις, ώστε οπού όλα τους τα φαρμακοπολεία ήτοι σπετζιαρίες είναι γεμάτες από τοιαύτα ιατρικά καμωμένα από αλχυμικήν τέχνην.Τοιούτης λογής βιβλία των χυμικών ευρίσκονται πάμπολλα οίον τα του Μιχαήλ Ετμουλλέρου, Δανιήλ Σεννάрту φραγγισκου Συλβίου Ντελεμπόε.Η άρξα Μωυσέως του Γεωργίου Χοπρνίου, η ιατρικοθήκη Θωμά του Μπαρτολίνου,Ζακούθου του λυσιτανίου και τέλος. Ούτοι αναιρούσι και απορρίχνουσι καθ' όλου τα του Ιπποκράτους και του Γαληνού Τοιαύτα γουν είναι και τα περιβόητα μεδικαμένα της Χάλλας, οπού τα περιφέρουν τώρα και τα πωλούν παντού όσον και οι πραγματευτάδες και όμως το παρόν edikón μας βιβλίον παραδίδει τα πρόχειρα βοήθηματα δια τους απλουστέρους και ενδεείς, και φυλάττει τα μάλιστα όσα ερμήνευσαν οι άνωθεν δογματικοί ήγουν οι ακόλουθοι του Ιπποκράτους.

2. Πόσα είναι τα μέρη της ιατρικής και εις πόσα διαιρείται
Της όλης ιατρικής κοινώς πέντε μέρη υποθέτουσι, δηλαδή τρεις επίσημες

/f. 15^v au fost profesorii și învățăceii lor după nume am scris pe larg în *Predoslovie medicamentelor de la Halle* pe care am tradus-o în limba romeică din latină în 1756 așa cum am spus mai sus. Lipsește să spunem și despre meșteșugul spagiriților sau chimicilor aici câteva lucruri numai pentru informare. Așadar al patrulea mod și metodă de medicină este cea din urmă numită spagirică și chimică care folosește vindecare numai cu remedii chimice; se numește și paracelsică de la conducătorul și descoperitorul ei Paracelsus Theophrastus din Elveția care a înflorit în anii 1500 și prin acest fel de medicină urmează astăzi cei mai mulți aproape în toate locurile din nord și în Franța, Germania, Britania și în țările înconjurătoare încât toate farmaciile lor sau spițăriile sânt pline de aceste doftorii făcute cu meșteșug alchimic. Cărțile de acest fel ale chimicilor se găsesc foarte multe, adică a lui Michael Etmüller, Daniel Senartos sau Senart, Francisc Silvius zis și Franz De Le Boe ei împart și resping complet cele ale lui Hipocrate și Galenus; acestea așadar sânt și vestitele medicamente de la Halle pe care le folosesc acum și le vând peste tot chiar și negustorii și totuși cartea noastră de față dă ajutoarele la îndemână pentru cei simpli și nevoiași și păstrează mai vârtos cele interpretate de dogmaticii de mai sus adică de urmașii lui Hipocrate.

2. Câte sânt părțile meșteșugului doftoricesc și în câte se împarte
Se presupune că medicina generală

θεωρητικῆς οἷον φυσιολογίαν, φυσιολογικόν παθολογίαν και σημειωτικήν. Και φυσιολογία μεν εἶναι περί των εν ανθρώποις φυσικῶν πραγμάτων, ἥτοι περί της διαθέσεως του ανθρώπινου σώματος και κατά τούτο εις τους ιατρούς τα λεγόμενα φυσικά και η φυσιολογία δεν απλώνεται παράνω από μόνην την σύστασιν και κράσιν του ανθρώπου, ὥστε οι ιατροί εις τη φυσιολογίαν τους ἄλλο δεν περιεργάζονται, παρά μόνον εκείνα οπου αρμόζουν δια την φύσιν του ανθρώπου, τα οποία τα λέγουν ἐπτά πράγματα φυσικά οἷα εισί 1. Τα στοιχεῖα 2. Αἱ κράσεις, 3. Τα μῶρια του ανθρωπίνου σώματος 4. Οἱ χυμοί 5. Τα πνεύματα 6. Αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις 7. Αἱ ἐνέργειες αὐτῶν των δυνάμεων και ἐπειδή ἐτούτα χρεωστά ο καλός ιατρός ἐκτοθεν αρκετά και τέλεια να τα ἡξεύρει, δια τούτο και ονομάζεται κοινῶς φυσικός και φυσιολόγος ἐδῶ περιλαμβάνεται και η λεγόμενη ανατομική μέσα εις την ιατρικήν φυσιολογίαν. Παθολογία παθολογικόν δε εἶναι περί των παραφύσιν των εν ανθρώποις πραγμάτων, εν θα συνοδεύει και η ακριβὴς αιτιολογία, περί των αιτιῶν των ενεργητικῶν των διαφόρων παθῶν, ἡγουν των νοσημάτων, ὅπου ἀντάμα και εκ της φυσιολογίας θεωροῦνται ἐπιμελῶς ἕτερα παλιν ἐπτά πράγματα τα λεγόμενα μη φυσικά οἷα εισί 1. Ο αέρας 2. Η βρώσις και η πόσις 3. Η κίνησις και η ἡρεμία 4. Τα διαχωρήματα και τα συνεχόμενα 5. ο ὕπνος και ἀγρυπνία 6. Τα παθήματα και συγχύσματα της ψυχῆς, τα οποία ὅλα διορθῶνται με την ἀρμόδιον και τακτικὴν γυμνασίαν και πάντα μεν εἶναι τα τρία θεωρητικά μέρη της ιατρικῆς. Πρακτικά πρακτικόν μεν εἶναι δύο υγιεινὴ ἥτοι προφυλακτική, δια την φύλαξιν της υγείας. υγεία Υγεία δε εἶναι η κατά φύσιν στάσις και διάθεσις των μωρίων εις το ζωντανόν σῶμα, καθὴν δύναται ο ζωντανός ἄνθρωπος να δουλεύει και να τελειώνει τες φυσικῆς του ἐνέργειες της δε υγείας ἐναντία εἶναι

are în total cinci părți, adică trei oficiale teoretice, adică fiziologia, patologia și semiotica. Fiziologia este despre lucrurile naturale din oameni, adică despre așezarea trupului omenesc, și după aceasta la doctori așa-zisa fizică și fiziologia nu se întinde peste constituția și compoziția omului, încât doctorii în fiziologie nu se uită la altceva decât la cele ce se potrivesc naturii omului care sunt șapte lucruri naturale: 1. elementele; 2. amestecurile; 3. părțile corpului uman; 4. umorile; 5. spiritele; 6. puterile sufletești; 7. lucrările acestor puteri. Și pentru că doctorul bun trebuie să le știe destul și perfect pentru asta se și numește îndeobște fizic și fiziolog. Aicea este cuprinsă și așa zisa anatomică din fiziologia medicală. Patologia este despre lucrurile din afara naturii omului aicea urmează și etiologia exactă a cauzelor diverselor boli active și adică a maladiilor care împreună și de la fiziologie sânt considerate cu grijă. Iarăși din nou șapte lucruri numite naturale care sânt: 1. aerul; 2. mâncarea și băutura; 3. mișcarea și liniștea; 4. distracțiile și cele ce urmează; 5. somnul și veghea; 6. suferințele și tulburările sufletului care toate se îndreaptă cu exercițiul potrivit și totdeauna sânt cele trei părți teoretice ale medicinei. Practice sânt două: igiena și profilactica pentru păstrarea sănătății. Sănătatea este starea sau dispoziția conform naturii a părților din trupul viu conform căreia poate omul viu să lucreze și să-și termine lucrările naturale. Împotriva sănătății sânt

//f. 16^r η νόσος ήγουν ασθένεια, νόσος νόσος δε είναι η παραφύσιν του κορμιού και της κορμής διάθεσις και την μεν υγείαν αναθεωρούσιν οι ιατροί εις την φυσιολογίαν, την δε νόσον, δι' ης η φυσική ενέργεια βλάπτεται την ερμηνεύσιν εις την παθολογίαν. Σημειοτική σημειωτικόν δε είναι μέρος της ιατροσύνης, το οποίον από τα παρόντα συμπτώματα προδιαβαίνει επί τας αιτίας της νόσου να τας εξετάζει, ώστε παθογνωμικόν σημείον παρά τοις ιατροίς λογάται, εκείνο οπού επανεβαίνει αντάμα με την νόσον και φανερώνει την ίδιαν αυτής φύσιν, ωσάν χάριν λόγου εις την πλευρίτιν, ο οξύς πυρετός και η δύσπνοια ήγουν δυσκολία της αναπνοής από τον πόνον του πλευρού και με τον βήχα. Αυτά γαρ τα σημεία διακρίνουν και φανερώνουν τας αιτίας των ασθενειών. Και άλλα μεν σημεία λέγονται διαγνωστικά οπού διακρίνουντας αιτίας και τα συμπτώματα των παρώντων νοσημάτων, άλλα δε προγνωστικά, οπού προμηνούσι τα αποβησόμενα και τα μέλλοντα αυτών. Αλλα δε πάλιν αναμνηστικά, οπού αναγνωρίζουσι τα πρώην γενόμενα και καμωμένα πάθη του κορμιού δια να φθάσουν εις ενθύμειν τί λογής ήσαν. Δια δε κοντολογίαν απλώς να ειπούμεν, δύο μέρη είναι της ιατροσύνης κυριώτερα, ένα η υγιεινή υγιεινή οπού συστήνει και φυλάττει την υγείαν του ανθρώπου, και άλλο η θεραπευτική, θεραπευτική οπού ανορθώς και αποκαταστένει την απολυμένην και βλαμμένην υγείαν αυτού, και αυτή είναι κυρίως ιατρική, οίον τέχνη και μέθοδος, οπού διδάσκει το ιατρεύειν τα νοσήματα, και εις αυτήν αναφέρονται και τα επίλοιπα τρία μέρη, τα άνωθεν ειρημένα, οίον το φυσιολογικόν, και το σημειωτικόν, πρακτικός δε ιατρός λογάται, όστις ευδοκίμησεν εις όλα τα άνωθεν, τόσον με την θεωρίαν, όσον και με την πράξιν.

//f. 16^r boala, adică vătămarea. Boala este starea contra firii a trupului și dispoziție a trupului, sănătatea o judecă doctorii în fiziologie iar boala a cărei lucrare naturală este vătămată se interpretează în patologie. Semiotica este o parte a doftoriei care din simptomele prezente precede cauzele bolii ca să le examineze astfel încât se numește de către medici semn patognomic acela care răsare împreună cu boala și înfățișează chiar această natură, așa de pildă la pleurită, febra mare și dispneea, adică greutatea de respirație de la durerea plămânului și tuse. Aceste semne disting și arată cauzele bolilor. Și alte semne se cheamă diagnostice care distingând cauze și simptome ale prezentelor boli, unele prevestitoare care prevestesc rezultatele și cele ce le vor urma, altele anamnestic care recunosc suferințele întâmplare înainte și avute ale trupului ca să ajungă la memorarea de ce fel au fost. Ca să scurtăm să spunem simplu că două părți ale doftoriei sunt mai importante, una – igiena care adună și păstrează sănătatea omului, și alta – terapeutica, care îndreaptă și redă sănătatea lui distrusă și rănită. Aceasta este medicina propriu-zisă, adică meșteșug și metodă care învață tămăduirea și bolile, și la ea se referă și următoarele trei părți numite mai sus, adică fiziologia, patologia și semiologia. Se numește medic practic acela ce e încercat în toate cele mai de sus, atât în teorie, cât și în practică.

3. Πόσων λογίων είναι τα ιατρικά, κατά την ποιότητά τους

Τα ιατρικά οπού βοηθούσι τους αρρώστους εις το να αναλάβωσι την υγείαν τους και να γλυτώσουν από την ασθένειαν τους, είναι πολλά και διάφορα, και άλλα μεν απλά και άφταστα, άλλα δε σύνθετα και με την τέχνην σκευασμένα των φαρμακοποιών ήτοι σπετζιάριδων και κατά την ποιότητα είναι απειροπλάσια, καθώς τα ηύρασι και τα ερεύνησαν και τα κατεσκεύασαν κατά καιρούς οι απ αιώνας ιατροί των διαφόρων εθνών της οικουμένης, μάλιστα όσοι εγένοντο εις τα τιαύτα δοκιμώτατοι και προκομένοι, λέγονται ουν ιατρικά ...

1. Απόζεμα ήτοι απόβρασμα, οπότεν βράση κανένα φυτόν ή χόρτον ή άλλο είδος, δια να πει ο ασθενής τον χυλόν ήγουν το ζουμί του, λατινικά Decoctum
2. Ζουλάπιον zularium ένα ποτόν γλυκισμένον, καμωμένον από ζουμί χρήσιμον και από συρόπιον χωρίς να βράσει ωσάν νερόν κοινόν.
3. Πότισμα από πράγματα καθαρτικά, καρδιακά και αλλοιωτικά, αναλυόμενα εις χυλόν ή εις απόβρασμα ή εις έγχυμα εις μίαν δόσιν potio.
4. Συρόπιον Syrupus φτιασμένον από αποβράσματα, ή χυλούς ή εγχύματα, συρόπιον με ζάχαριν ή με μέλι γλυκισμένον δια κάποιον είδος στεκάμενον.
5. Οίνος ή ζύθος ιαματικός, όταν βάλλουν εις αυτά κανένα βότανον ή χόρτον αρωματικόν να μουσκέψει, δια να πάρει την ευωδίαν και δυναμίν του. Εδώ αναφέρεται και ο Ιπποκράτιος

3. De câte feluri sânt doftoriile după calitatea lor

Doftoriile care ajută pe bolnavi ca să își păstreze sănătatea și să scape de boală sânt multe și diferite, unele simple și neprefăcute, altele compuse și făcute cu meșteșugul farmaciștilor sau spițerilor și, după calitate, sânt: infinite, așa cum le-au găsit și le-au cercetat și le-au făcut în timp și de veacuri doctorii diverselor neamuri ale universului, mai cu seamă cei care au devenit mai încercați în ele și mai vestiți. ...

1. Apozema sau fiertură, când fierbe cineva o plantă sau o buruiană sau altceva, în latinește decoctum.
2. Zularium, o băutură îndulcită făcută din zeamă de folos și din sirop fără să fiarbă ca apa obișnuită.
3. Băutură din lucruri curățitoare de inimă sau care modifică, dizolvate în lichidul vegetal sau în fiertură sau într-o doză, potio.
4. Sirop, sirupus făcut din fierturi sau terciuri sau lichide sau sirop cu zahăr cu miere îndulcit dintr-un fel de zaț.
5. Vin sau bere tămăduitoare, când se pune în ele vreo plantă sau buruiană aromatică să-și lase zeama ca să-i ia mirosul și puterea. La ele se referă și Hipocrate.

/f. 16^v οίνος, οπού τον λέγουν οι φράγγοι κλαρέτο, γεμισμένος με άρωματα και με γλυκισμένος ζάχαριν.

6. Υδρομέλι, όπερ λέγεται και μελίκρατον, πόμα μελιτωμένον, τουτέστι μέδο και μελισοβίνο.
7. Υδροζάχαρι νερόν από βρύσιν και με ζάχαρι.
8. Ελαιοζάχαρι. λάδι δεστιλλάτο ανακατωμένο με ζάχαριν.
9. Αμόλγιον ή αμέλγαμα Emulsio από τα εντόσθια των πορικών, και τα σπέρματα χυλός καμωμένος ωςάν γάλα.
10. Αμυγδαλάτα ομοιάζωσι γάλα ευγαλμένον από αμύγδαλα διαλεγμένα.
11. Πτισάνη. Πόμα βρασμένον από κριθάρι και νερόν από βρύσιν, κοινώς κριθαρόνερον.
12. Κριδαράτο Hordeaza βρασμένο φαγί από κριθάρι ξεφλουδισμένον ήγουν αρπακάσι με νερόν.
13. Τα λεγόμενα όρρος του γάλακτος ήτοι ζέρο
14. Τα λεγόμενα Extracta quinta essentia βαλσαμικά και Tinctura οίον εκχυλώματα, τα πλέον καθαρώτερα μέρη του είδους, από τα χοντρώτερα ευγασμένα δια μέσου της εγχύσεως.
15. Το ελιξίρ ένα ιατρικόν ζυμωμένον από πολλά και διάφορα των απλών είδη συνθεμένον, πράγμα ρευστόν, μέσον έχον το σύστημα του μεταξύ του συροπίου και του ύδατος, και είναι λέξις περσική, από το ξορ, το οποίον σημαίνει γάλα, ή χυλόν γαλακτώδους ουσίας.
16. Η δίαιτα ήγουν απόβρασμα εκ των ιδρωματικών, κάν τε να αλλοιώνει, κάν τε να κενώνει, και δια τούτο λέγεται κοινώς δίαιτα, διότι συννηθά να δίδεται με την κυβέρνησιν της διαίτης ήγουν της τροφής.
17. Το λεγόμενον Bochetum και είναι το ποτόν της διαίτης
18. Απόβρασμα αλέκτωρος ήτοι του πετειναρίου, χυλός βρασμένου πετεινού με είδη ιδρωματικά και με αλλοιωτικά.

/f. 16^v vin căruia francii îi spun clareto, în care se pun cu arome și îndulcit cu zahăr.

6. Hidromel care se numește și melicraton, poțiune cu miere, adică mied și vin cu miere.
7. Hidrozahar – apă de la izvor cu zahăr.
8. Eleozahar – ulei distilat amestecat cu zahăr.
9. Amolgion, emulsio, amalgama din măruntaiele și semințele fructelor făcut ca un lapte.
10. Amigdalata seamănă cu laptele scos din migdale alese.
11. Tizană – poțiune fiartă din grâu și apă de la izvor, în limba vorbită apă de grâu.
12. Hordeaza – mâncare fiartă din grâu decorticat, adică arpacaș cu apă.
13. Așa-zisul zer al laptelui.
14. Așa-numitele Extract Aquinta Esentia balsamice și Tinctura, adică soluțiile de acest fel, cele mai curate scoase din cele mai groase prin stoarcere.
15. Elixir – un medicament frământat din multe și diferite feluri simple și compuse, lucru stătător are drept mijlocire sistemul între sirop și apă și este cuvânt persan din xor care înseamnă lapte, sau terci de substanță lăptoasă.
16. Dieta, adică fiertură din plante sudorifice să nu se strice, să nu se golească și de aceea se numește obișnuit dietă pentru că se obișnuiește să se dea împreună cu dieta, adică cu mâncarea.
17. Așa-zisul Bocetum, care este băutura dietei.
18. Fiertură de cocoș sau zeamă fiartă de cocoș cu feluri de diverse plante sudorifice și care întăresc.

19. Δεστιλλάτα, τα οποία είναι νερά ευγασμένα από διάφορα είδη.
20. Moretum ένα ποτόν φτιασμένον από μούρα, με το οποίον ενδυναμούνται το αληθινόν έγκυον εις τας γυναίκας, και το ψευδές και άχρειον εξωθούνται.
21. Polsetum τούτο είναι ζέρο ήγγουν ορρός ήγγουν ορρός γάλακτος ανακατωμένος με οίνον και γλυκασμένος με ζάχαριν, και είναι ποτόν συνηθισμένον εις τους εγκλέζους δια τες θερμασίες.

Ιατρικά δε εσωτερικά μαλακά είναι τάδε

1. Βώλος, κοινώς μπούκωμα, και είναι ένα σύστημα μελιτερόν καμπόσον πυκνώτερον, και ωσάν ένα ψωμάκι μικρόν εις την ποσότητα, όσον να το χάψει τινά μονοφόρα.

2. Ελετουάριον, ήτοι έκλειγμα, κοινώς ματζούνι, και είναι ή αρωματικόν με διαλεκτά αρώματα καμωμένον, ή καθαρτικόν σολουτίβο και λαξατίβο, οπού να κινά την κοιλίαν ή οπίατο και ναρκωτικόν, όπερ λέγεται και Laudanum opiatum.

3. Ζαχαρετόν, το λένουν οι ιατροί Conserva και είναι ένα είδος καμωμένον από άνθη, από φύλλα, και από ρίζας στουμπισμένες, δια να βαστάξει εις καιρόν χρείας.

4. Γελατίνη χυλός πυκνωμένος, κοινώς πυκτή, λαμπρός και γλοιώδης ωσάν κόλλα, λέγεται ακόμη και Galreda, η δε πικτή των κυδωνίων λέγεται υπό των σπετζιάρων μαρμελίτα.

5. Έκλειγμα κοινώς είναι είδος ιατρικόν οπού να το γλύφει με την γλώσσαν ο άρρωστος, λατινικά λέγεται Linctus Lambile, αραβικώς δε λοχ, φτιάνεται τούτο από είδη θωρακικά ήτοι στηθικά δια τα πάθη της τραχείας αρτηρίας, του τε πνεύμονος και του στήθους

19. Destilata, care sânt ape scoase din diverse feluri.

20. Moretum, o băutură făcută din dudge cu care se întărește adevărata sarcină la femei, iar cea falsă și netrebuită se dă afară.

21. Polsetum: acesta este zer, adică zeamă de lapte amestecat cu vin și îndulcit cu zahăr și este băutură obișnuită la englezi pentru fierbințeli.

Leacuri interne moi sânt acestea:

1. Bol, în limba obișnuită îmbucătură, este o compoziție mai dulce și mai încheagată ca o pâinișoară mică la greutate ca să poată fi înghițită dintr-odată.

2. Eletuarion sau ecleigma, numit obișnuit magiun și este sau aromatic, făcut cu arome alese, sau de curățire, solutiv și laxativ, care pune în mișcare burta, sau opiaceu și narcotic care se numește și Laudanum opiatum.

3. Zahareton, pe care doctorii îl numesc Conserva, este un fel făcut din flori, frunze și din rădăcini storcite ca să ajungă în vreme de nevoie.

4. Zeamă de gelatină deasă, în limba obișnuită piftie, lucitoare și alunecoasă ca un lipici se numește și Galreda, piftia de gutui se numește de către farmaciști marmelita.

5. Ecleigma pe limba obișnuită este un fel de leac pe care să-l lingă bolnavul cu limba, în latinește se numește Linctus Lambile, în arabă Loh, se face din felurite sucuri ale toracelui sau ale pieptului pentru bolile arterei traheene, adică a plămânilor și a pieptului

//f. 17^r 6. Γάρον λατινικά Sapa, αραβικά ρόμπ, και είναι μούστος ζεσταμένος κάντε με φωτίαν, κάν τε με την θερμην του ηλίου, και πυκνωμένος εις σύστημα μέλιτος.

7. Κόνδιτον ήτοι ηρτυμένον, τούτο σκευάζεται από είδη δυναμωτικά, δια την ενίσχυσιν και στερέωσιν των ηγεμονικών μορίων του σώματος, και λέγεται από το άρτυμα και την τριχείαν, ήγουν την νοστημάδα του, διότι με το άρτυμα φτιάνεται.

Ιατρικά δε πάλιν εσωτερικά στερεά λέγονται και είναι τάδε:

1. Η καλούμενη Pasta regia Morselli κοινώς να ειπούμεν δαγκαματοπούλον το οποίον σκευάζεται από διάφορα είδη αναλύοντας ζάχαριν, και διαπλάττωντας εις βώλους ήτοι μπουκώματα.
2. Το παντάλεον, ίδιον δια το στήθος και το πλεμόνι, το οποίον το αφίνουν να γένει δυνατόν και σφικτόν.
3. Το πινεολάτον φτιασμένον από κουκουνάρια και από ζάχαριν ισομερώς, και ούτω σκευάζονται τα στερεά ματζούνια πινεολάτον.
4. Ελετουάριον, στερεόν εις σχήμα τετράγονον ωσάν πινακίδα, ή μακρουλά ωσάν μορσέλλια ελετουάριον ή στρογγυλά, ωσάν τροχοπούλα ή σφαιρίδια, ή πλακούντζια ήγουν πηττόπουλα, εδώ αρμόζει και το λεγόμενον, Manus Christi.
5. Τα καταπότια ήτοι πιρούλες, κοινώς χάπια, μικρά είδη ωσάν βόλια εις το να καταπίνουν εύκολα.
6. Τα καλούμενα όλλιπα και είναι πηττόπουλες φτιασμένες από έγχυμα συσκευαμένον και με σιτάρευρον ζυμωμένον με ζάχαρι.
7. Τροχίσκοι λέγονται και παστιλλοι και σφαίρια και κυκλίσκοι εις σχήμα τροχού μικροτάτου, φτιάνονται από σπόρον του

//f. 17^r 6. Garon, în latinește Sapa, în arabă rob, și este must încălzit, în niciun caz cu foc, de loc la căldura soarelui și îngroșat precum mierea.

7. Conditon sau condimentat: acesta se face din lucruri întăritoare pentru întărirea și învârtoșarea părților mai importante ale trupului și se numește de la condimente și adică de la gustul lui bun pentru că se face cu condiment.

Leacuri interne tari se cheamă și sânt acestea:

1. Numita Pasta regia Morselli, în limba obișnuită îi spunem mușcătură mică care se prepară din diverse lucruri topind zahăr și împărțindu-le în glonțulețe sau înghițituri.
2. Pantaleon, mai ales pentru piept și plămân, pe care îl lasă să se întărească și să se strângă.
3. Pineolaton făcut din cucunare și din zahăr în părți egale și astfel se fac magiunurile uscate pineolaton.
4. Eletuarion, solid în formă de pătrat ca o tăbliță sau mai lung ca morselia sau rotunde ca rotițele sau globulețele sau plăcuțe, adică pâinișoare. Aici se potrivește și așa-zisa Manus Christi.
5. Pastile obișnuit numite hapuri, lucruri mici ca niște glonțuri ca să se înghită ușor.
6. Așa-zisele olipa care sânt pâinișoare făcute din infuzie cu făină de grâu frământată cu zahăr.
7. Rotițe se cheamă și pastile și sfere și cerculețe în formă de roată foarte mică, se fac din sămânță de

θέρμου ήτοι λουπινάρια,
ανακατώνοντας και διάφορες σκόνες
μέσα εις χυλόν ήτοι ζουμί, τα οποία
στεγνώνονται και φυλάττονται πολύν
καιρόν δια την χρείαν.

8. Τα λεγόμενα μουσκαρδίνα, οπού δίδουν
κάποιαν ευώδη ηδονήν δια τα χνώτα
του ανθρώπου.
9. Τα τρίματα ήτοι σκόνες και πούλβερεις ,
από διάφορα είδη στουμπισμένα
θλασμένα και τετριμμένα. Η πλέον
λεπτοτάτη σκόνη καλείται αραβικά
αλκοχόλ.
10. Τράγημα, είναι και αυτό σκόνη σμιμένη
από διάφορα είδη, και την παίρνουν οι
νοσοῦντες με την ζάχαριν.
11. Αλάτια διάφορων ειδών και βοτάνων.
12. Σαφράνια ήγουν κρόκοι.
13. Άνθη ευγαλμένα, κατακαθημένα, και
με την τέχνην της αλχυμίας
κατεσκευασμένα.
14. Τα λεγόμενα κονφεκτούρα τα οποία
είναι σπέρματα και καρποί και φλούδες
και αρώματα τυλιγμένα και αλειμένα με
ξηρόν ζάχαριν, και ονομάζονται
διαφόρως από τα είδη τους οίον ντε
άμβρα, ντε καλαμίνθα, ντε
κιναμώμο, ντε μόσκο, ντε γκαλάγγα, ντε
τραγακάνθα, ντε κόστο, ντε ύσσωπο,
ντε ρόζα, ντε κρόκο, ντε ζιγγιβέρι, ντε
άκορο, και έταιρα πλείστα, αυτού
αρμώζει και η καρδιακή σκευασία
Confectio Cordialis και η νέα δια ρόδον
Nowela Confectio Rosata και το
λιθοτρίβιον, οπού λύει και λεανίζει την
πέτραν της δυσουρίας, και ταύτα μεν
ούτως, ας ειπούμεν εξής και περί των
εξωτερικών ιαμάτων.

Τα ιατρικά εκείνα οπού προσφέρονται
απέξω εις το κορμί του νοσοῦντος
ανθρώπου, λέγονται εξωτερικά, και τούτον
άλλα μεν αρμόζουν εις τα περισσότερα
μέρη και μέλη του κορμιού, άλλα δε είναι

term adică lupinaria, amestecând
și diverse prafuri în zeamă adică
în substanță sau zeamă care se
usucă și se păstrează mult timp
pentru nevoi.

8. Așa-zisele Muscardina care dau o
plăcere bine mirositoare pentru
respirația omului.
9. Răzăturile sau pulberile de diverse
feluri, presate, uscate și rase. Cea
mai fină pulbere se cheamă în
arabă alcohol.
10. Desert este și aceasta, o pulbere
luată din diverse lucruri și o iau
cei bolnavi cu zahăr.
11. Săruri de diverse feluri și plante.
12. Șofran sau crocos.
13. Flori scoase, presate și cu
meșteșugul alchimiei pregătite.
14. Așa-zisele confecturi care sânt
semințe și fructe și coji și mirosuri
înfășurate și amestecate cu zahăr
uscat, se numesc în chipuri diferite
după felurile lor, adică de ambra,
de caliminta, de chinamono, de
mosco, de galaga, de traganta, de
costo, de isopo, de roza, de croco,
de zighiberi, de acoro, și altele
multe. Aici se potrivește și
preparatul pentru inimă Confectio
Cordialis, și cel nou din trandafir
Nowela Confectio Rosata, și
pulberea de piatră care topește și
moaie piatra care împiedică urina,
și acestea în așa fel să spunem mai
departe și leacurile pe dinafară.

Leacurile acelea care se dau în
exterior omului celui bolnav se
numesc externe și astfel unele se
potrivesc la cele mai multe părți ale
corpului, altele sânt speciale numai

ίδια δια μερικά μόνον μέρη, και το καθέν από αυτά έχει την καθολικήν ονομασίαν του, όσα λοιπόν είναι αρμόδια να προχειρίζονται απέξω εις τα περισσότερα μέρη του κορμιού είναι τοιαύτα:

1. Επίθεμα, το οποίον γίνεται από πράγματα υγρά και σταλακτικά προσθέτωντας και κάποιες σκόνες και μερικά είδη, και βάνεται εις κάθε τόσον και μέρος του σώματος.
2. Λούσιμον ήτοι πλήσιμον, το να πλένει τινάς εις μερικόν λουτρόν, κάντε την κεφαλήν, κάντε τους πόδας αυτού, κάντε τους βραχίονας ή άλλο μέλος.
3. Αμπορος κοινώς λέγεται πυρία και πυρίαμα, και τούτο γίνεται ή υγρόν με κανένα πανί ή σφογγάρι βρεμένον με νερόν ζεστόν ή ξηρόν βαλμένον μέσα εις κανένα σακούλι.

/f. 17^v 4. Βαλανείον το οποίον είναι η φυσικόν λουτρόν εις τα αυτοφυή ύδατα των μετάλλων και μινέρων, τα θερμά ή τεχνικόν οπού να το φτιάσει κανείς δια χρείαν του, να λούει το κορμί του.

5. Το σεμινούπιον, ήτοι ημίλουτρον, όταν εγκαθίζει μόνον εις μερικά μόρια του κορμιού του.
6. Εγκάθισμα το και αιμητήριον λεγόμενον, όταν δεν εγκαθίζει μέσα εις ύδωρ ή εις υγρότητα αλλά λαμβάνει την ζέσταν και άμπορον από κάτω από σκαμνή τρυπημένον, λατινικά vaporarium.
7. Βαλανείον λακωνικόν, λατινικά Sudatorium, ιταλικά λέγεται στούφα, όταν κάμνουν τινά μόνον με τον αχμόν και με τον άμπορον να ιδρώνει, χωρίς να βαπτίζεται μέσα εις νερόν, και ει μεν είναι ο αθμός θερμός και ξηρός λέγεται stuta suica ει δε και είναι θερμός υγρός λέγεται stuta humida.
8. Εμβροχή κοινώς βρέξημον και περέχυμα, και δρόσιμα και στάλαγμα,

pentru anumite părți și fiecare dintre ele are numele lui general, cele care sânt potrivite pentru a fi folosite pe dinafară la cele mai multe părți ale trupului sânt acestea:

1. Epitema, care se face din lucruri lichide și care picură adăugând și unele prafuri și câteva altceva și se pune din când în când la câte o parte a corpului.
2. Spălătură, adică să se îmbăieze fiecare membru al trupului și pe capul lui și pe picioare, și mâinile lor sau altă parte.
3. Amboros, în limba obișnuită se numește pyrya și pyryama și aceasta se face fie lichidă cu pânză sau burete pe care îl udăm cu apă caldă, sau uscată pusă într-un sac.

/f. 17^v 4. Balaneion care este o baie naturală în ape naturale minerale calde sau încălzite pe care o face cineva în folosul său să-și îmbăieze trupul.

5. Seminupion sau jumătate de baie când își înmoaie numai anumite părți ale trupului.
6. Ședere când nu se așază în apă sau în umezeală, ci primește căldura și aburul de jos de sub un scaun găurit, în latinește vaporarium.
7. Balaneion laconic, în latinește Sudatorium, italienește se numește stufa, când se lucrează numai cu aburi ca să asude fără să se ude în apă și numai dacă aburul este cald și uscat se numește stuta suica, și dacă este cald și lichid, se numește stuta humida.
8. Embrohe, în limba obișnuită udare, când un lichid ca să facă

όταν τίποτε υγρόν δια να κάμει τον άμπορον το διαχύνουσιν εις τον πάσχον μέρος κατ'ολίγον από πάνω σταλλάζοντας, οίον χύνοντας το λάδι, ή άλλο είδος από ψηλά.

9. Το δε λεγόμενον embrocatio όταν τρίβουν τινά αγαληνά και χαϊδευτικά με έλαιον, ή βάπτουσι κομάτι μαλί ή μανδήλιον εις έλαιον ή εις άλλο είδος υγρόν, και το προσάπτουσιν εις τα μέλη του ασθενούντος.
10. Επίχρισμα, ήτοι αλειψιμον Linimentum όταν χρίουσι τον ασθενούντα, με τίποτε χονδρότερον από το λάδι, και πλέον αναλυτόν από το μύρον ήγουν την αλειφήν. Δηλαδή εις τα μοριάτου απέξω.
11. Μύρον τοπικόν, έχον το σύστημά του χονδρότερον, από την εξ'ελαίου αλειφήν, και σκόνη και κηρόν.
12. Κηρωτόν κοινώς κηράλειμα καμωμένον από αγιοκέρι και λάδι, και τούτο είναι δυνατότερον από το μύρον, ήγουν το ουγβέντο, μαλακώτερον δε από το έμπλαστρον.
13. Έμπλαστρον τοπικόν, το οποίον όταν μεν ψυχρανθεί ,γίνεται και στέκει δυνατόν και στερεόν και ωςάν ζεσταθεί τότε αναλύεται και μαλακαίνει. Απλώνεται δε εις πανί ή εις βύρσαν τουτέστι πετζί ψηλόν ή περγαμένον, και προσάπτεται εις τον πάσχοντα τόπον, και κολλά δυνατότερα. Εδώ αρμόζει και το λεγόμενον έναιμον, οπού συγγολλά και κλείει τας πληγάς.
14. Το σπάνδραπον, το οποίον είναι ένα πανί εμπλαστικόν, το βαπτόμενον εις υγρόν έμπλαστρον, και εξής τω μορίω επιτιθέμενον.
15. Το κατάπλασμα ήτοι μάλαγμα τοπικόν όπου φτιάνεται ωςάν φάβα από τα σαπήματα των αποζεμάδων.
16. Η ψίχα ήτοι φάβα από μεσαίαν ψωμίου ή από αλεύρι ζυμωμένον καμωμένη.

aburi se varsă pe mădularul bolnav, picurând puțin, puțin deasupra, picurând uleiul sau altceva de sus.

9. Numita embrocatio, când se freacă ceva plăcut și mângâietor sau se moaie o bucată de lână sau de basma în ulei sau în altfel de lichid și se pune pe mădulele celui bolnav.
10. Unsoare, adică Linimentum, când se unge cel bolnav cu ceva mai gros decât un ulei și mai subțire decât mirul, adică cu alifie, adică pe mădulele lui pe din afară.
11. Mir local care este mai gros decât alifia din ulei și pulbere și ceară.
12. Cheroton făcut din ceară și ulei și acesta este mai puternic decât mirul, adică unguent mai moale decât plasturele.
13. Plasture local care când se răcește se face și stă tare, iar pe când se încălzește se topește și se moaie. Se întinde pe o pânză sau pe o piele subțire sau pergament și se pune pe locul suferind și se lipește mai tare. Aci se potrivește și așa-zisul strângător de sânge care se lipește și închide rănilile.
14. Spandrapon, care este o pânză muiață în lichid de plasture și mai departe întinsă pe mădular.
15. Cataplasma sau amestec local, care se face precum bobul, din putregai de la fiertura de plante.
16. Bobul din miez de pâine sau făcut din făină frământată.

17. Οδρώπαξ ήτοι πίπτωμα, λατινικά picatio παρομοιάζει με το έμπλαστρον και το βάνουν δια να θρέψει το μόριον και να το ζωοποιήσει και να ευγάλει το άχρηστον απ' αυτού.
18. Ο ζιναπισμός, τούτο γίνεται από σκόνην του σιναπίου και από άλλα πράγματα αυστηρότερα και όταν μεν είναι ελαφρότερον και μόνον κάμνει τον τόπον κόκινον, λέγεται φοινιγμός, όταν δε φτιασθεί ισχυρώτερος ο δρώπαξ, και τραβά και ευγάζει φουσκαλίδας τότε λέγεται βεζικατώριον.
19. Καυτήριον, και καυστικόν και καταβρωτικόν cottosivum οπού και εις το δέρμα και την σάρκα και κάμνει πέτζαν και όστρακον, ή με την στίαν και πυρ, ή με σίδηρον πυρωμένον ή με πυρωτικά εργαλεία των χειρουργών.
20. Η φοντανέλλα ήτις γίνεται όταν με καυτηρόν ισχυρόν ανοίγεται κάποιον έλκος μικρόν, προς το να ξεθυμαίνει και να αποστραγγίζεται η βλαβερά ύλη του κορμιού.
21. Τα σακουλόπουλα κάντε τετράγωνα, κάντε άλλης λογής φτιασμένα, είναι και αυτά κάποια πυριάματα ήτοι θελητήρια, γεμισμένα με διάφορα είδη λεανισμένα και στουμπισμένα από τα απλά, τα οποία προσάπτονται εις τα πονεμένα μέλη του σώματος.
- Ιδού καταγράφομεν και τα ονόματα των άλλων εξωτερικών ιαμάτων μερικών οπού αρμόζουν ξέχωρα εις τινά μέρη του ανθρώπινου σώματος και απ' αυτά:
1. Πρώτον μεν είναι το καλούμενον φροντάλε, οπού καταχύζει το μέτωπον φλεγμαινόμενον του νοσούντος, και αυτό λέγεται κοινώς παρά των ιατρών ανακόλλημα.
 2. Το οξυρρόδιον, καμωμένον από όξον και από ροδόλαδον, δια την κεφαλαλγίαν.
 3. Το λεγόμενον κούκουφα, και καταπούτζιον, και κοινώς σκιάδιον, το
17. Odropax, în latinește picatio cu plasture, și se pune ca să hrănească mădularul și să îl învie și să scoată lucrul fără folos din el.
18. Zinapismos: acesta se face din pulbere de sinap și din alte lucruri mai severe și când este mai ușor și face locul roșu se cheamă foinigmos, când se face mai puternic drapax, și trage și scoate bășici, atunci se cheamă vesicatorion.
19. Cauterion și caustic și de înghițit cottosivum care și pe piele și pe carne face coajă și os sau în vatră cu foc sau cu fier înroșit sau cu instrumente de foc ale chirurgilor.
20. Fontanella care se face când cu un instrument ars puternic se deschide o gaură mică ca să iasă și să se filtreze substanța vătămătoare a trupului.
21. Săculeții, pătrați și de alt fel, sunt și aceștia: cataplasme, umplute cu diverse lucruri omogenizate și cernute din cele simple care se pun pe membrele dureroase ale corpului.
- Iată că descriem și numele celorlalte leacuri pe dinafară dintre care unele se potrivesc separat la unele membre ale trupului uman și sânt acestea:
1. Primul este așa-zisul frontale, care descarcă fruntea aprinsă a celui bolnav și aceasta se numește în limba obișnuită de către doctori, lipitură.
 2. Oxyrodion făcut din oțet și din ulei de trandafir pentru durerea de cap.
 3. Așa-numitul cucufa și catapution și în limba obișnuită orbeală, pe

οποίον το φορούν οι άρρωστοι εις το κεφάλι δια τα πάθη του εγκεφάλου, ή τα ράπτουσι μέσα εις το σκιάδι τους.

4. Το κολλύριον, και με τούτο το όνομα κράζεται πάσα ιατρικόν δια μάτια. Είναι λοιπόν τοπικόν

//f. 18^r οφθαλμικόν, καν τε υγρόν, καν τε ξηρόν, το λέγουν αραβικά σιέφ και αλκοχόλ.

5. Το γαργάρισμα, και είναι ιατρικόν δια τα πάθη του στόματος, δια να γαργαρίζει ο ασθενής τον φάρυγγά του και τον γούργουρον, και να τον πλένει χωρίς να το καταπίνει.
6. Διακλύσματα διάφορα δια να ξεπλένει το στόμα του, όταν πολυκρατίουνται εις το στόμα τα ιατρικά οπού παίρνει, και τα αναγυρίζει εδώ και εκεί με την γλώσσαν του.
7. Αποφλεγματισμός Caput purgium τουτέστι καθαρισμός της κεφαλής, δια τα φλεγματικά πάθη του εγκεφάλου και αν μεν είναι ξηρός ο τρόπος του, λέγεται μασσικατόριον, εάν δε είναι υγρός, είναι ωσάν το γαργάρισμα.
8. Οδοντοτρίβιον Pentitricium δια να τρίβει τινάς και να παστρεύει τα οδόντια του, και είναι ένα από οδοντοτρίβιον τα λεγόμενα κοσμητικά ιατρικά.
9. Ερρινα, λατινικά Nasalia caput purgia εις σχήμα μακρουλόν, και ωσάν πυραμίδες, οπού φταρνηστικά τα εμπάζουν μέσα εις τους μυκτήρας, και λέγονται παρμικά, ήγουν φτανιστικά sternutatoria.
10. Υποθυμιακά και υποκαπνίσματα Suttimenta et sussumigationes οπού κάμνουν τινά μυρωδίαν υποκάπνισμα βαλλόμενα εις την φωτίαν, κάντε δια ηδονήν, κάντε δια την υγείαν, είτε υγρά, είτε ξηρά.
11. Μυρίσματα οσφραντικά odoramenta οπού δίχως φωτίαν δίδουν οσμήν και μυρωδίαν, και εδώ αρμόζουν τα μυρωδάτα βάλσαμα.

care îl poartă cei bolnavi pe cap pentru bolile creierului sau le cos în pălărie.

4. Collyrion cu acest nume se numește orice leac pentru ochi. Este așadar local

//f.18^r pentru ochi și lichid și uscat, în arabă îl numesc sief și alcohol.

5. Gargară este un leac pentru bolile gurii ca să își spele bolnavul faringele și omușorul; și le spală fără să o înghită.
6. Diverse spălături ca să-și spele gura când țin mult în gură medicamentele pe care le iau și le mută ici și colo cu limba.
7. Curățitor de flegmă, Caput purgium, adică curățare a capului pentru bolile cu flegmă ale creierului, și dacă este uscat se cheamă masicatorion, dacă este lichid este precum gargara.
8. Praf de dinți Pentitricium cu care să-și ferece cineva și să-și curețe dinții și este pilitură de dinți, așa-zisele medicamente cosmetice.
9. Errina, în latinește Nasalia caput purgia, în formă lungă ca niște piramide care provoacă strănutul și intră în mucoasă, și se cheamă de strănutat, adică sternutatoria.
10. Afumături și afumături de jos, în latină Suttimentha et sussumigationes care fac un fum cu miros dacă sânt puse în foc fie pentru plăcere fie pentru sănătate, sau lichide sau uscate.
11. Mirosuri, aduimecătoare, odoramenta, care fără foc lasă miros și mireasmă și aici se potrivesc balsamurile mirositoare.

12. Το σκούδο και αυτό είναι ένα τοπικόν στομαχικόν φτιασμένον εις σχήμα ασπίδος ήγουν ωσάν σκούδο σακούλιον δυναμωτικόν.
13. Πεσσός και πεσσάριον, είναι ιατρικόν φτιασμένον από έριον ήγουν μαλί κτενισμένον δια τα πάθη της υστέρας των γυναικών εις σχήμα στρογγυλόν, πρησκωτόν.
14. Nascale είναι και αυτό ομοίως ένα είδος στρογγυλόν, ωσάν κόμπος δια τα πάθη της υστέρας.
15. Οι βάλανοι, είναι ωσάν μοτοί και φητήλια, οπού τα εμπάζουν εις τον αφεδρώνα τινός αρρώστου τα οποία εάν είναι μακρουλά, λέγονται υποβολιμαία suppositoria, εάν δε στρογγυλά λέγονται σφαιρίδια και κομπάκια, και αν είναι φτιασμένα ωσάν κουκία, τότε λέγονται κόνδυλοι.
16. Κλυστήρι και κλύσμα και ένεμα Ablutio είναι ένα υγρόν το οποίον από μίαν φούσκαν με το σιφούνι το εγχύνουσιν εις τον αφεδρώνα του νοσούντος, δια να κινήσουν την κοιλίαν του.
17. Εγχύματα Inicationes σκευάζονται ακόμη εις διάφορα μέρη του σώματος, οίον εις τα αυτία, εις την φούσκαν, εις το αιδοίον, εις τους συρρίγγας ήγουν φίστουλες, και εις άλλους τόπους, εκείνο οπού εγχύνουν εις την μήτραν της γυναικός, το λέγουν κλυστήρι της υστέρας και μετρεγλυτικόν ιατρικόν, διότι η σύριγξ εκείνη, δι' ης το υγρόν εγχύνεται μέσα εις την μήτραν, καλείται μητρεγχύτης.
18. Το αντίδωτον Amuletum περίαμα και περίαπτον το αντί σημαίνουσιν, και είναι κάποια πράγματα οπού τα βαστούν μερικοί εις το κορμίν τους, και φυλάγονται από το βλάψημον, και τοιαύτα πολλά διηγάται ο Γαληνός, από τον Αρχιγένην, και μερικά οπού τα κάμνουν στεφάνια, και βάνωντάς τα εις το κεφάλι, παύει ο πόνος τους, και
12. Scudo – și acesta este un leac pentru stomac făcut în formă de scut ca un săculeț dătător de putere.
13. Pessos și pessarion este un leac făcut din păr de la animale, adică păr pieptănat pentru bolile uterului femeilor de formă rotundă umflată.
14. Nascale este și acesta așa un gen rotund ca un nod pentru bolile uterului.
15. Sânt ca niște fire de in și fitile pe care le pun în șezutul unui bolnav care dacă sunt lungi se numesc suppositoria, dacă sânt rotunde se numesc sfere mici și noduri, și noduri mici, și dacă sânt făcute ca linte se numesc condili.
16. Clistir și clismă, spălătură – Ablutio, este un lichid care dintr-un flacon cu un sifon se introduce în anusul bolnavului ca să-i facă burta să meargă.
17. Infiltrații, Inicationes, se fac în diverse părți ale trupului, adică în urechi, în bășică, în vagin, în trompe, adică în fistule și în alte locuri; acela care se varsă în uterul femeii se numește clistir al uterului și remediu al uterului medical pentru că trompa aceea prin care se varsă lichidul în uter se numește infiltrație uterină.
18. Antidotul, în latinește Amuletum periamă și periapton, înseamnă același lucru și sânt anumite lucruri pe care unii le țin în trupul lor și se păstrează de vătămare și despre astea povestește mult Galenus de la Archigenes, și unele dintre ele le fac coroane și punându-le pe cap

άλλοι πάλιν δένοντάς τα εις τα μπράτζα τους, γλυτώνουν από την θερμασίαν. Ξένελθον λέγουσιν άλλο φτιάσημον το οποίον κρεμούσιν εις τον λαιμόν τους και φεύγει η αρρώστια τους.

19. Σπαραδράπον ονομάζουσι το εμπλαστικόν βέλος εκείνον οπού το εμπάζουσι μέσα εις τα βαθειά τρύματα και πληγώματα.

Όσον δε δια την επίγνωσιν των απλών λεγομένων φαρμάκων ήτοι ιατρικών, οπού περιλαμβάνεται εις το δεύτερον μέρος της ιατρικής, το θεραπευτικόν, είναι χρεία ο βουλόμενος να αναγινώσκει τους παλιούς συγγραφείς έλληνας μεν, οίον τον Θεόφραστον, τον Διοσκορίδην, τον Γαληνόν, τον Αιγινήτην Παύλον, τον Αμυδηνόν Αέτιον, τον Οριβάσιον, Ακτουάριον, Συμεόν τον Σέθον, και εκ λατίνους δε τον μέγαν Πλίνιον, Κορνήλιον Κέλσον, Κάστωρα Δουράντης, Ματθιόλον, και τον πλάτωνικόν φιλόσοφον Απουλήιον. Από δε τους αραβικούς κομμεντάριους, δεν βλάπτει να αναγινώσκει τινάς μερικά όσα φαίνονται να ήσαν αγνώριστα εις τους έλληνας, πλην με προσοχήν και στόχασιν, διότι πολλά βρίσκονται παρ' αυτοίς σφαλερά και ανάρμοστα, και απ' αυτούς μόνος ο Σεράπιον υπερβαίνει τους άλλους όλους με το να εξήγησεν σαφέστερα τα περί των φυτών, και βοτάνων από τον Διοσκορίδην και Γαληνόν, ο δε Αβικένας, ο Αβηρροής, ο Μεσούε, Έσρας, Χαμέη, και οι εξής, το περισσότερον φλυαρούσιν. Ακόμη χρήζει εις τον ιατρόν να γνωρίζει και να ιξεύρει τας δυνάμεις και ενεργείας των βοτάνων, και χόρτων και φυτών, και λιθάρων, και μετάλλων, και μινέρων και των ομοίων. Αύτη γαρ η επιστήμη είναι αναγκαία εις την ιατρικήν φυσιολογίαν, την λεγόμενην βοτανικήν. Καθώς και ημείς, Θεού βοηθούντος, θέλομεν ιστορίσει μερικά εις άλλο βιβλίον, ερμηνεύοντες συντόμως τα εξαιρετώτερα βότανα οπού ωφελούσιν εις διάφορες ασθένειες. Και ταύτα μεν ούτως.

încetează durerea, și alții legându-le pe brațe scapă de febră. Xenelton se cheamă altă lucrare pe care o agață de gâtul lor și le dispare boala.

19. Sparadrapon se numește acul tăiat pe care îl introduc în găurile adânci și în răni.

Cât despre cunoașterea leacurilor zise simple sau a medicamentelor cuprinse în partea a doua a medicinei, terapeutica, este nevoie ca cel ce dorește să-i citească pe scriitorii cei vechi greci adică pe Teofrast, Dioscoride, Galenus, Pavlu Eghinitul, Amidinon Aetius, Orivasius, Actuarion, Simeon Sethon, și dintre latini pe marele Plinius, Cornelius Celsius, Castor Durandes, Mاتيolon și pe filozoful platonice Apulius. Dintre comentatorii arabi nu strică să citească cineva câteva lucruri dintre cele ce par să fi fost necunoscute grecilor, numai cu atenție și băgare de seamă pentru că multe se găsesc la ei greșite și nepotrivite și dintre ei numai Serapius îi întrece pe ceilalți toți explicând mai precis cele despre plante și buruieni de la Dioscoride și Galenus, Avicenna, Averhoes, Mesue, Esras, Hamei și ceilalți în mare parte bat câmpii. Mai este nevoie încă pentru un doctor să cunoască și să știe puterile și lucrările plantelor și ierburilor și pietrelor și metalelor și mineralelor și celor asemenea. Această știință așadar e necesară fiziologiei medicale, numita botanică. Tot așa și noi, dacă ne ajută Dumnezeu, vrem să povestim câteva în altă carte interpretând pe scurt plantele mai speciale de care este nevoie în diversele boli. Și acestea astfel

/f. 18^v §4 Καταγραφή και ονομασία των ιατρικών απλών και συνθέτων, κατά τας δυνάμεις και ενέργειες αυτών, οπού προσφέρονται εις τους αρρώστους, εκδίδεται εν ταύθα κατά αλφάβητον ομού με την εξήγησιν τους:

Ἄδιψα φάρμακα, ἥτοι ιατρικά λέγονται, ὅσα παύουσι την δίψαν.

Αλεξιφάρμακον, αντίδωτον, αλεξιτήριον, οπού εναντιούνται εις το λεγόμενον δηλητήριον ἡγουν φαρμάκι, ὅθεν και αντιφάρμακον ονομάζεται.

Ἄλιμα οπού εμποδίζουν την πείναν.

Αλλοιωτικά, οπού εις κάποιον τρόπον αλλάζουν καμίαν ποιότητα των χυμών.

Ανακολλήματα, προσφέρονται εις το μέτωπον και εις τους οφθαλμούς. Frontalia διακαταψυχίαν.

Αναστομικά, οπού ανοίγουν τους πόρους ἡ τας πληγάς.

Αναψυκτικά infrigidantia οπού κρυώνουν.

Ανώδυνα, και παρηγορητικά, οπού παύουν τους πόρους.

Απόζεμα, τουτέστι βράσημον ἡ απόβρασμα τινός ξυρού ἡ βότανες ἡ χόρτου decoctum.

Αποκρουστικά Repellentia οπού εμποδίζουν το τρέξημον του χυμού.

Αποφλεγματισμός caput purgium είναι λούσιμον της κεφαλής εναντίον του φλέγματος του εγκεφαλίου.

Αραιωτικά Rarefacientia οπού ανοίγουσιν τους πόρους του δέρματος δια να εκπνέουσιν και να ξεθυμαίνουν.

Αρθριτικά οπού συμβάλλουσιν εις τας ευρώδη και υμενώδη μόρια του κορμιού, ωσάν εις την χειράγραν και ποδάγραν.

Αντεπιληπτικά, οπού βοηθούσι τους επιληπτικούς.

Αντινεφριτικά, οπού ιατρεύουν τους νεφριτικούς.

Αναπίνοντα Absorbentia οπού ρουφίζουν ωσάν το ξιφούνι.

Βάλανοι είναι ραβδάκια μικρά ἡ

/f. 18^v 4. Descriere și nume ale leacurilor simple și compuse după puterile și lucrările lor care se dau celor bolnavi, se scriu aici după alfabet tot așa cu explicația lor:

Leacuri fără sete, adică leacuri care opresc setea.

Antidot care se opune numitei otrăvi, zisă și fărμαc, de unde și antileac se cheamă.

Alima care împiedică foamea.

Schimbătoare, care într-un fel schimbă o calitate a zemurilor.

Anacollemata, se dau pe frunte și pe ochi, Frotalia pentru răcire.

Anastomica, care deschid porii sau rănila.

Anapsyptica in frigidantia care răcesc.

Anodina care opresc durerile.

Apozema, adică fiertură de ceva uscat sau plante sau ierburi decoctum.

Cele care resping:

Repellentia care opresc curgerea zemurilor.

Aposflegmatismos caput purgium este o spălătură a capului contra arsurii creierului.

Cele care răresc

Rarefacientia, care deschid porii pielii ca să respire și să se ușureze.

Artrite care iau parte la părțile corpului cele largi și cele cu membre cum ar fi durerea de mâini și de picioare.

Cele contra epilepsiei care îi ajută pe epileptici.

Cele contra rinichilor care îi vindecă pe cei cu nefrită.

Cele care absorb, precum vârtejul: Absorbentia.

Balanoi sunt bețișoare mici sau

φετήλια, οπού τα χώνουν εις το κάθισμα του νοσούντος.

Βεζοαρδικά.

Βαλσαμικά, και βάλσαμα ιατρικά και τραυματικά.

Βηχικά, οπού χρησιμεύουν εις τον βήχα.

Γαλακτοποιητικά, οπού προβιβάζουν το γάλα της τοκάδος.

Διάκλυσματα ιδέ κλυστήρια.

Διαβρωτικά, οπού έχουσι δύναμιν να τρώγουν τα εκφύματα της σαρκός.

Διαφορητικά Discutientia οπού σκορπίζουν και ευκερώνουν την βλαβεράν ύλην του πρίσματος με κάποιον άδηλον διαπνοήν, ήγουν με τα χνώτα οπού δεν γροικούνται.

Διαπεραντικόν, φάρμακον είναι ιατρικόν οπού διαπερνά το κορμί όλον.

Διουρητικόν, είναι εκείνο οπού κινά το ούρος.

Διαπνητικά, οπού έχουν δύναμιν να ωριμάζουν το απόστημα, και να κινούσι το έμπυον.

Δηλητήριον, είναι φαρμάκι θανατηφόρον.

Εγχύματα injectiones infusiones.

Ειδικά, τα οποία λέγονται και τοπικά, και έχουσι καμίαν αναφοράν, και ιδιότητα εις κανένα μέρος ή ενδόσθιον, τοιαύτα καλούνται παρά των ιατρών, άλλα καρδιακά, άλλα κεφαλιακά, και άλλα στομαχικά, κηστικά κτλ.

Εκφραντικά και **ελλίνδρια**, προς το να τραβίζουν έξω τον θυμόν του κορμιού, κοινώς φοντανέλλες.

Εκκοπρετικά οπού αδειάζουσι την κοιλίαν από τα περισσεύματα, κοινώς κενωτικά της γαστρός.

Ελπητικά οπού τραβούν έξω το έμπυον. Suppurantia.

Εμβροχή intinctum ήγουν περέχυμα.

fitile pe care le introduc în șezutul bolnavului.

Bezoardica.

Balsamice și balsamuri medicale și pentru răni.

De tuse, care ajută la tuse.

Cele care fac lapte, care ajută celei care a născut.

Diaclismata, vezi clistiruri.

Cele mâncătoare care au puterea să mănânce excrescențele cărnii.

Diaforetice:

Discutientia, care împrăstie și substanța vătămătoare a talașului cu o răsuflare care nu se simte, adică cu respirația care nu se percepe.

Cel trecător, leac care trece prin tot trupul.

Diuretic este cel care pornește udul.

Diapnetice, care au puterea să coacă buba și să miște puroiul.

Otrava este un medicament ucigător.

Injectii – Injectiones.

Infuzii – Infusiones.

Speciale care se cheamă și locale și nu au nicio referință și virtute în niciun loc sau măruntaie, acestea se numesc de către doctori unele cardiace, altele cefaleice, altele stomacale, chistice etc.

Ecfranticata și ellindria, ca să tragă afară esența trupului, în limba obișnuită, fontanele.

Purgative care golesc burta de resturi, în limba obișnuită cele ce golesc burta.

Care trag afară puroiul, Suppurantia.

Implozie Intinctum adică Emetice și exereumatice, care lucrează în stomac ca să scape de lichide bolnavul, Vomitoria.

Εμετικά τα και εξερευματικά, οπού ενεργούσιν εις το στομάχι δια να ξεράσει ο αρρώστος, Vomitoria.

Ελκτικά, ήτοι επισπαστικά aurahentia οπού σύρνουν τους χυμούς από τα κάτω εις την άνω επιφάνειαν, και τα ξωτικά πνεύματα ομοίως λέγονται και μετασυγκριτικά.

Εκχολιστικά Extracta

Εμπλαστικά.

Εμπυρευματικά, οπού παύουσιν την φλεγμονήν.

Επικεραστικά. Ekatrizantia.

Ερρινα, τα και παρμικά λεγόμενα και οσφραντικά, τα οποία τραβίζονται εις τους μυκτήρας κάμνουν να φταρνίζονται

//f. 19^Γ **Εσχαρωτικά,** λέγονται και καυστικά, και καντήρια, οπού καίουν και κάμνουν δομήν εις την πέτζαν του επιδέρματος η οποία λέγεται κοινώς εσχάρα και όστρακον.

Εύλυτον φάρμακον, οπού λύει εύκολα την κοιλίαν ή άλλοτι.

Ελμινθοκτονικά Vermes necautia.

Ηπατικά οπού με την ιδιότητα τους βοηθούσι το συκότι, ήπατος αναστομικά ανοίγονται τους πόρους των φλεβών εν τω ήπατι.

Θαλκτικά και παραμηθικά τα ανώδεια.

Ιδρωτικά ήτοι **ιδρωματικά,** οπού προάγουσιν τον ιδρώτα .

Καθαρτικά, καθάρσια .purgantia

Ισχαιμα, οπού σταματεί το αίμα εις την φλεβοτομίαν.

Ισχυτήριον φάρμακον το δυναμωτικόν και κραταιωτικόν Roborans τούτο λέγεται και τονικόν, οχυρωτικόν και στερεωτικόν. Conforans roborans Όλα ταύτα είναι ομώνυμα ένα και το αυτό δηλούσιν.

Aurahentia care trag zeururile de jos în sus și spiritele sălbaticе tot așa se cheamă și metasincretice.

Extracta.

Emplastice, cele care se ung.

Empireumatica care opresc infecția.

Epikerastica ecatrisantia.

Cele pentru nas și de strănutat, care se cheamă și pentru miros, care se trag în mucoase și ne fac să strănutăm.

//f. 19^Γ Escarotice se cheamă și caustice și cauteria, care ard și fac coajă pe scoarța epidermei, care se cheamă de obicei exhară și scoică.

Leac care se topește ușor în burtă sau în altă parte.

Cele care omoară viermii, Vermes necautia

Hepaticе, care prin felul lor de a fi ajută ficatul, anastomice hepaticе deschid porii venelor din ficat.

Ușurătoare, cele anodine.

Cele pentru sudoare, care provoacă sudoarea.

Catartice, care curăță, purgantia.

Ischemice, care opresc sângele la tăierea venelor.

Ischeterion, leac care întărește, acesta se numește și tonic și întăritor, toate acestea sânt omonime, înseamnă unul și același lucru.

Καθαρτικά, ήτοι κενωτικά, κοινώς λεγόμενα κινητικά όσα κινούσι την κοιλίαν.

Καρδιακά, τουτέστι στομαχικά, οπού ενδυναμώνουν το στομάχι.

Καταπίνοντα Absorbentia αλκαλικά.

Καταπλάσματα ήτοι μαλάγματα τοπικά.

Κατάψυχα, οπού κρυώνουσιν και ψυχραίνουν το κορμί, όπερ και καταψυχτικά λέγονται.

Κεφαλικά οπού βοηθούσιν εις τον πόνον της κεφαλής και του [*loc liber*]

Κολλητικά Glutnantia

Κολλύρια λέγονται τα ιατρικά των ομματίων.

Κοσμητικά λογούνται τα φτιασίδια, με τα οποία στολίζουν και ευμορφαίνουν τα κορμιά τους, όθεν και τα καλιβλέφαρα, οπού καλλωπίζουν τα ματόφυλλά τους.

Κλυστήρια και ενέματα και κλύσματα το αυτό σημαίνουν και ιδεόπισθεν την καταγραφήν τους.

Κυστικά τα προς θεραπείαν της φούσκας.

Καθαιρετικά. Qua cutium leniter arrodunt ιδε διαβρωτικά

Λεπτυντικά Actenuantia εναντίον των πυκνουμένων, και εμφραττομένων γλίσχρων χυμών.

Λίθων θρυπτικά, οπού λειοτριβουσι την πέτραν της φούσκας και των νεφρών.

Λυτικά φάρμακα, τα και χαλαστικά, οπού αναλνούν και ευγάζουσιν την εν τω μέρει συναθροισμένην ύλην.

Μαλακτικά Emollientia όσα έχουσι δύναμιν να μαλακαίνουνσιν ή τας πληγάς, ή άλλο βλάβημον, ή όγκωμα του κορμιού, και ταύτα ή θερμά είναι, ή μέτρια και τα σκληρά τα απαλύνουσιν,οίον τους θρόμβους του αίματος διαλύουσι το πεπυκνωμένον γάλα το αραιώνουσιν και τλ.

Catartice adică care golesc, de obicei se numesc pornitoare, cele care pornesc burta.

Cardiace, adică pentru stomac, care întăresc stomacul.

Care se înghit, Absorbentia alcaline.

Cataplasme, adică cataplasme emoliente locale

Care îngheață și răcesc trupul, de unde și răcoritoare se numesc.

Cefalice, care ajută la durerea capului și a [*loc gol*]

Coletice Glutmantia.

Coliruri se cheamă leacurile pentru ochi.

Cosmetice sânt considerate sublimările cu care se împodobesc și se înfrumusețează trupurile tot așa și cele pentru înfrumusețarea genelor cu care se fac mai frumoase genele.

Clistituri și clisme înseamnă același lucru (vezi mai sus descrierea lor).

Chistice – cele pentru vindecarea vezicii.

Curățitoare – Qua cutium leniter arrodunt (vezi diabrotice).

Care subțiază, Actenuantia împotriva lichidelor îngroșate și care nu pot să curgă și medicamente litice și ușurătoare care sparg pietrele, care prefac în praf piatra din vezică și din rinichi.

Leacuri care topesc și scot substanța blocată în unele locuri.

Cele care moaie, Emollientia, cele care au puterea să înmoaie fie rănille, fie altă rănire sau carne crescută în trup și acestea sânt fie calde, fie mijlocii și pe cele tari le înmoaie, adică cheagurile de sânge le topesc și laptele îngroșat îl răresc.

Μελαναγωγά οπού διώχνουσι το μελανγχολικόν χυμόν.

Μάννα, και μυροβάλανα συμβαίνουν εις τα καθάρσια.

Μύρον κοινώς **αλειφή**, διαφόρων ονομάτων.

Μύρον στομαχικόν ήτοι αλειφή αποφρακτική.

Μάζα, το κοινώς **μπουρέκιον**, φτιασμένον με βούτυρον.

Ναρκωτικά Stuporem inducenutia τα οποία έχουν ιδίαν απόκρυφον δύναμιν εις το να αποδένουν και να αμβλύνουν τας αισθήσεις, όθεν ο πόνος παύεται, και πιάνει ο ύπνος τα ρεύματα σταματούσιν, απλώς ειπείν, δια των τοιούτων χάνεται η αίσθησις εις κανένα μέλος και θάμβος επάγεται, τα αυτά λέγονται και υπνωτικά, διότι φέρνουν ύπνον, και αποκοιμάται ο άρρωστος,ώστε και ανώδεια νοούνται.

Νευριτικά οπού δυναμώνουσιν τα νεύρα.

Νευφριτικά, οπού βοηθούσιν εις τον νεφρίτιν, πόνον των νεφρών.

/f. 19^v **Ξηραντικά** όσα εναντιούνται εις τα μαλακτικά με την ενεργείαν τους **Exiceantia**

Οδοντιακά είναι ιάματα για τα δόντια.

Οφθαλμικά δια τα μάτια.

Οσφραντικά δια ευωδιαν,και δια φθάρνισμα.

Παλυντικά Inerassantia εκείνα οπού χοντραίνουν,με την ενέργειαν τους, τους λεπτοτέρους χυμούς.

Πεπτικά Digestiva ήγουν χονευτικά δια να χονεύει το φαγί εις το στομάχιον πεπαστικά **Maturantia**.

Πεσσώριον και **πεσσός** είρειται ανωτέρω.

Πνευμονικά όσα χρησιμεύουν δια το πλεμόνι.

Cele care conduc cerneala, care dau afară umoarea melancolică.

Mana și ghindă aromată apar la catartice.

Mir în limba obișnuită, alifie cu diverse nume.

Mir pentru stomac, adică alifie opritoare.

Maza în limba obișnuită burechi făcută cu unt.

Narcotice Stupore inducentia care au aceeași putere ascunsă să strângă și să tocească simțurile din care se oprește durerea și te apucă somnul, curenții se opresc să spunem mai simplu prin acestea se pierde simțul dintr-un mădular și urmează amețeală și acestea se numesc și hipnotice pentru că aduc somn și bolnavul adoarme și nu simte durere.

Neuritice, care întăresc nervii.

Nefritice, care ajută la nefrită, durerea rinichilor.

/f. 19^v Cele care usucă. Acelea care se opun celor care înmoaie cu lucrarea lor și este Exiceantia

Cele pentru dinți sânt remedii pentru dinți.

Oftalmice pentru ochi.

Cele pentru miros prin miros frumos și pentru strănut.

Inerassantia, cele care îngrașă prin lucrarea lor zemurile mai subțiri.

Peptice digestiva, adică pentru digestie, ca să se digereze mâncarea în stomac se cheamă Maturantia.

Pessorion și pessos se vorbește mai sus.

Pneumonetice, cele ce folosesc pentru plămâni.

Προφυλακτικά είναι διάφορα εν τοις περί υγιεινής.

Πυκνωτικά Condensantia λέγονται και στεγνωτικά αυτά σφίγγουσι τους πόρους του δέρματος, και σταματίζουν την μη αισθημένη διαπνοήν τους.

Πυρωτικόν φαρμάκι, οπού με τη φωτίαν ενεργεί, καιώντας το δέρμα κατά την χρείαν οπού συνέβη.

Παρασκευαστικόν οπού πλέα διαθέτει παρά ενεργεί την κάθαρσιν.

Πωρωτικά Callum generantia δια το πέτζασμα και τα γούλη.

Ρυπτικά Detergentia οπού καθαρίζουν του δέρματος και όλους τους ρύπους και λύμες αποσφογγίζουν.

Σαρκωτικά οπού διώχνουν τα εμπόδια εις το να θραφεί η σάρκα εις την πληγήν.

Σηπτικά Putrefacentia οπού σαπίζουν και τρυπούσιν ωσάν η φουντανέλλα και λύνουσι την λεπτήν σάρκα.

Σκληρωτικά Indurantia οπού δυνατεύουν.

Σκόνες διάφορων ειδών. Pulveres medicinales.

Σπληνικά φάρμακα οπού ωφελούσι τους σπληνιάρους.

Στηθικά, Pectoralia δια την ιάσιν των κακών του στήθους.

Στεγνωτικά τα οποία λέγονται και στυπτικά, και συνακτικά, οπού έχουν δύναμιν να συνάγουν, να πυκνώνουν, να σφίγγουσι την αραιωτέραν και χαυνοτέραν ουσίαν.

Στομαχικά οπού ωφελούσι τον στόμαχον.

Στυπτικά Astringentia οπού στύφουσι την κοιλίαν.

Σφαίρια λέγονται αι πιλούλες ήγουν τα χάπια.

Τμητικά φάρμακα Incidentia οπού συμφέρουν εις τους γλιστρούς, και κολλητικούς χυμούς, να τους κόπτει, και να τους διαλύει.

Profilactice sânt diverse dintre cele pentru igienă.

Cele pentru îngroșare, Condensantia, se numesc și uscătoare, ele strâng porii pielii și opresc respirația lor care nu se simte.

Leac de foc care lucrează cu foc arzând pielea după cum este nevoie.

De pregătire care mai mult pregătește decât lucrează la curățire.

Porotice Callum generantia pentru piele și pentru gingii.

De spălat – Detergentia, care curăță pielea și toate murdăriile și vătămrile le șterg.

Sarcotice care resping piedicile pentru ca carnea să hrănească rana.

Septice, Putrefacentia, care putrezesc și găuresc precum fontanella și topesc carnea cea subțire.

Sclerotice, Indurantia, care întăresc.

Prafuri de diverse feluri, Pulveres medicinales.

Leacuri pentru splină care le folosesc celor bolnavi de splină.

Cele pentru piept – Pectoralia – pentru vindecarea bolilor pieptului.

Cele care usucă, care se numesc și astringente, și care au putere să adune, să îngroașe, să strângă substanța mai rară și mai moale.

Cele pentru stomac, care folosesc stomacului.

Cele care strâng Astringentia care strâng burta. Sfere se numesc pilulele, adică hapurile.

Leacuri pe sectoare Incidentia care ajută la limbrici și la zemurile lipicioase să le taie și să le topească.

Τοπικά ιάματα, τα και ίδια λεγόμενα και ειδικά, οπού ισχύουν και να ενεργούν εις ένα διωρισμένον μέρος ή τόπον.

Τονικόν φάρμακον, το ενδυναμούν.

Τραυματικά **Vulneraria** οπού ιατρεύουν τας πληγάς.

Υδραγωγά οπού κινούσι το ύδωρ και την υγρότητα.

Υπήλατα φάρμακα, τα την κοιλίαν λύονται, καθάρσια.

Υπνωτικά φάρμακα, οπού δίδουσιν ύπνον και ατρεμίαν ποιούσιν. ίδε όπισθεν ναρκωτικά.

Υποχωρούμενον φάρμακον, το κάτω διαφεδρώνος εξαγον υποχώρημα δε λέγεται το αποπατούμενον.

Υποκαπνίσματα είτε **υποθυμιάματα** **Suflumigantia**

Υστερικά ιάματα οπού συμβάλλουσιν προς θεραπείαν της υστέρας ήγουν της μήτρας.

Φλεβοτομία, τουτέστιν εκβολή αίματος από την φλέβα.

Φλεγμαγωγά καθάρσια, οπού κενώνουν τα φλέγματα.

Χαλαστικά, τα και λυτικά λεγόμενα, οπού χαλούσι και λύουσι κανένα πρίσμα ή φούσκωμα των μερών του σώματος ή οπού αδιάζουν την εν τω μορίω συνναθροισμένην ύλην χωρίς να γένει καμία ανοιγμά δια πληγής ήγουν να ξεπρίσκεται και να ξέπεται το πρίσμα.

Χολαγωγά, καθάρσια οπού κενώνουσι τες χολές **Bilem purgantia**.

Ψαμμισμός είναι κάποιον είδος θεραπείας, οπού ιατρεύει μέσα εις άμμον το πάθος της υδρωπικίας.

Ψύλωθρα Depilatoria πράγματα οπού μαδίζουν τας τρίχας τινός μορίου, ήγουν εις το να πέφτουν αι τρίχες και να γυμνώνεται το δέρμα.

Leac local care se cheamă și Speciale care întăresc și lucrează într-un anume loc.

Leac tonic cel care dă putere.

Traumatica (?) Vulneraria care vindecă rănilile.

Hidragoge, care fac să se miște apa și umezeala

Hepilate, leacuri care topesc burta, curățitoare.

Leacuri hipnotice, care dau somn și fac intrepiditate uită-te mai sus la Narcotice.

Leac care dă înapoi.

Afumare și Suflumigantia.

Leacuri pentru isterie: cele care contribuie la vindecarea uterului, adică a zgăului.

Lăsare de sânge, adică izbucnire de sânge din vână.

Flegmagogice, curățitoare, care golesc flegma.

Chalastice și topitoare, care distrug și topesc o umflătură a părților corpului sau care golesc substanța strânsă într-un mădular fără să se facă nicio deschidere prin rană, adică să se desumfle și să curgă umflătura.

Care duc bila curățitoare care golesc bila, Bilem purgantia.

Psammismos este un fel de vindecare care tămăduiește în nisip boala idropicii. Depilatoria – lucruri care scot firele de păr dintr-un mădular, adică fac să cadă firele de păr și să se golească pielea.

Ωσούντα φάρμακα, τα και αποκρουστικά καλούμενα και υπακτικά, και υπήλατα, λατινικά **Repellentia** οπού παροξύνουν και σπαράττουν την κίνησιν του αίματος.

Ωριμαστικά, τα και πεπαντικά **Maturantia** οπού απαχύνουν και ωριμάζουν το όγκωμα ή το έμπνον.

Ωτικά ήτοι ακουστικά οπού χρήζουν δια την ιατρείαν των αυτιών και της ακοής.

Leacurile ce împing, care se cheamă și respingătoare, numite și pentru ficat și de ficat, în latinește **Repellentia**, care grăbesc și agită mișcarea sângelui.

Orimastice și de maturizare, **Maturantia**, care îngroașă și maturizează tumoarea sau puroiul.

Cele de urechi sau acustice de care este nevoie în vindecarea urechilor și a auzului.

//f. 20^r Scară coprinzătoare pentru toate boalele omului celui ce să află în optu cărți

Cartea I

Care coprinde pentru alesele boale capului

Cap I. Pentru durerea de capu... 1

Paragrafu 1 Pentru durerea de cap din vin ... 4

2 Pentru jum<ă>tate durere a capului ... 4

3 Pentru durerea capului din răceală

4 Pentru durerea capului din uscăciune și umezeală ... 6

5 Pentru dur. capului din prisoseala sângelui... 6

6 Pentru dur. cap. din zeurile veninului ... 7

7 Pentru durerea cap. din zemuri cu flegmă ... 8

8 Pentru dur. de cap din stomah... 9

9 Pentru dur. de cap din rană sau din căzătură... 9

10 Pentru dur. de capu din friguri ... 10

11 Pentru dur. de cap pe jum<ă>tate iar învățatură... 11

12 Pentru dur. de cap când ține multă vreme... 12

13 La fieștece durere de cap învățatură... 13

Cap. II. Pentru întunecare, amețală și turbare... 14

Cap. III. Pentru tremurare și luare din iele... 17

Cap IV. Pentru amorțală și tremurare, ádică prostește luare din iele

Cap. V. Pentru epilepsie și cei ce să nebunescu dup<ă> lună... 22

Cap. VI. Pentru apoplexie, ádică cataroiu ... 30

Cap. VII. Pentru cei zmintiți de minte ce vorbescu aiurea... 33

Cap. VIII. Pentru liθarghie ádică cel ce doarme dus... 39

Cap. IX. Pentru caru, ádică vătămarea lucrărilor minții celor stăpânitoare afară din răsufare... 41

Cap. X. Pentru ținare și apucare cam în chip de nebunie ... 42

Cap. XI. Pentru cel ce doarme cu somnu adâncu și iar altul ce nu poate dormi... 44

Cap. XII. Pentru uitare, ádică pierderea ținerii de minte și nebunie... 45

- Cap. XIII. Pentru mania, ádică nebuniia cea rea... 48
 Cap. XIV. Pentru melanholie... 51
 Cap. XV. Pentru spasmos, ádică zgărcirea vinelor... 58
 Cap. XVI. Tot pentru această patimă ... 62
 Cap. XVII. Pentru guturaiu... 63
 Cap. XVIII. Pentru efialtu, ádică nălucire înneceare și spaimă cu răsărire din vis ... 70

Cartea II

Care coprinde pentru boalile mădulărilor capului precum ale ochilor urechilor, nasului, limbii, dinților gurii, gingiilor, omoșorului și a gâtlejului.

Cap. 1 Pentru durere de ochi... 73

Cap. 2 Pentru durere de urechi... 84

/f. 20^v Cap. 3 Pentru cea dinlăuntru durere de urechi... 89

Cap. 4 Pentru glăsuirea și țiuirea urechilor... 92

Cap. 5 Pentru durerea și umflarea zgărciurilor de la urechi... 95

Cap. 6 Pentru grea auzire și asurzeală... 98

Cap. 7 Pentru curgerea sângelui din nas... 101...

Cap. 8 Pentru alte boale ale nasului... 106

Cap. 9 Pentru broasca de supt limbă ádică limbariță și-altele... 109

Cap. 10 Pentru răni care să facu la ceru gurii și împrejur la gură... 111

Cap. 11 Pentru putoarea și miros greu al gurii... 113

Cap. 12 Pentru durerea dinților... 115

Cap. 13 Pentru rușața și durerea gingiilor... 125

Cap. 14 Pentru patimile omoșorului... 127

Cap. 15 Pentru durerea de la rădăcina limbii... 130

Cap. 16 Pentru durerea gâtului și a gâtlejului... 133

Cap. 17 Pentru durerea de la înghițitoare... 134

Cap. 18 Pentru crăparea și spargerea buzelor... 143

Cartea III

Care coprinde pentru boalele pieptului și pentru cele dintr-însul plămânii și inima

Cap. 1 Pentru tuse și răgușală... 145

Cap. 2 Pentru dispnie, ádică grea răsuflare și năduh ... 154

Cap. 3 Pentru junghiu ... 160

Cap. 4 Pentru stenosis durerea dimprejuru plămânilor care să zice și πνευμονία ... 167

Cap. 5 Pentru scuipare cu sânge ... 169

Cap. 6 Pentru scuipare cu puroi și răniți la piept... 178

Cap. 7 Pentru oftică... 182

Cap. 8 Pentru bătaia inimii și mișcare iute a pântecelui... 188

Cap. 9 Pentru sfârșitură și leșân și slăbiciune... 191

Cartea IV

Care coprinde pentru boalele stomahului și ale mațelor

Cap. 1 Pentru neputința stomahului... 201

Paragrafon

I. Pentru icniri [*sters*] greață și plecate... 206

II. Pentru nepoftă

III. Pentru poftă câinească ... 208

IV. Pentru foame fără<ă> sațiu ... 212

Cap. 2 Pentru vărsarea bucatelor și nemistuirea ... 214

I. Pentru icnire și sughițare ... 216

II. Pentru nemistuire, ádică rea mistuire ... 218

III. Pentru fierbințeala și arsura stomahului ... 220

IV. Pentru umflarea pântecelui ... 222

V. Pentru turburarea stomahului din pricina veninului ... 223

VI. Pentru sete fără<ă> măsură ... 226

Cap. 3 Pentru durerea stomahului, ádică durerea de inimă 228

//f. 21^r Cap. 4 Pentru colică și încuierea pântecelui ... 232

Cap. 5 Pentru bolborosirea și durerea mațelor ... 241

Cap. 6 Pentru multa urdinare ... 243

Cap. 7 Pentru λειεντορία, ádică scoaterea bucatelor nemistuite fiind mațele subțiri ... 248

Cap. 8 Pentru disenterie ádică boală de inimă... 250

Cap. 9 Pentru scremete ádică acel ce nu poate ieși și face mațe ... 259

I. Pentru coborârea mațului curului, ádică işărea dosului

II. Pentru crăpături la gaura curului

III. Pentru limbrici ... 262

Cap. 10 Pentru dracontion. Pentru negi ori ghindure ... 270

Cap. 11 Pentru trânji ori zbârcituri ... 270

Cap. 12 Pentru crăpături, umflături pentru işărea mațului [*sters*] dânsului pentru fistule de la cur ... 276

Cartea V

Care coprinde pentru patimile dinlăuntru, ádică pentru boalele ficatului ale splinii și ale altor otroabe

Cap. 1 Pentru volburarea ádică arsură și umflarea ficatului

Cap. 2 Iar pentru aceea

Cap. 3 Pentru închiderea ficatului

Cap. 4 Pentru multe și osebite boale ale splinii

Cap. 5 Pentru gălbenare

Cap. 6 Pentru slăbiciunea care vine dinlăuntru

Cap. 7 Pentru dropică

I. Pentru umflare din apă când să face pântecile ca toba

II. Pentru apa care întră pân trup și să umflă la toate părțile

- Cap. 8 Pentru melanholia cea cu ipohondrie
 Cap. 9 Pentru patima ce să numește scorvitu stricarea sângelui
 Cap. 10 Pentru patimile răunchilor și pentru pîiatră
 I. Pentru mai nainte paza de durerea răunchilor
 II. Pentru umflare cu puroi și bășăcare la răunchi
 III. Pentru volbura răunchilor
 IV. Pentru curgerea de sânge din răunchi
 Cap. 11 Pentru boalile bășăcii și a opririi udului ádică fiangu
 I. Pentru cel ce să pișă sânge
 II. Pentru cei ce să pișă făr<ă> voie
 III. Pentru volburarea și împuroirea bășăcii
 IV. Pentru ranele și tragerea bășăcii
 V. Pentru pîiatra care să face în bășăcă
 VI. Pentru oprirea udului
 VII. Pentru ieșărea cea grea a udului ádică să pișă greu
 VIII. Pentru picarea udului, ádică numai pică când să pișă
 IX. Pentru trecerea udului ádică orice ar bea îndată să pișă
 Cap. 12 Pentru multe feluri de boale la boasă și împrejurul lor
 I. Pentru rana boășlor
 II. Pentru umflarea boășlor
 III. Pentru aruncarea sămânții făr<ă> voie
 IV. Pentru neputința lucrării sulacului
 V. Pentru volburarea și durerea boășlor și a peliții
 /f. 21^v
 Cap. 13 Pentru boșorogire și surpare
 Cap. 14 Pentru îndurerea încheiturilor și pentru podagrie
 Cap. 15 Pentru durerea șalelor

Cartea VI

Care coprinde pentru boalele părții fămeiești. Ádică pentru osebite neputințe care să întâmplă la muieri

- Cap. 1 Pentru oprirea firii ádică a curgerii cei dup<ă> lună
 Cap. 2 Pentru peste măsura curgerea firii
 Cap. 3 Pentru cea făr<ă> vreme lepădarea și nașterea copilului
 Cap. 4 Pentru curgere din matca muierii puroi icniri [sters] icniri [sters]
 Cap. 5 Pentru vătămarea poftii de împreunare și pentru pofta împreunării cea făr<ă> măsură
 Cap. 6 Pentru bolnăvirea fetelor și a văduvelor din amor, ca cum le-ar prinde frigurile
 Cap. 7 Pentru înecarea mătci
 Cap. 8 Pentru aruncarea și umflarea mătci
 Cap. 9 Pentru umflarea și dropicirea mătci
 Cap. 10 Pentru îngreuierea și împietrirea mătci
 Cap. 11 Pentru volburarea și înfierbințea mătci
 Cap. 12 Pentru rănirea mătci

Cap 13 Pentru umflare care să prefacă în carchin (*sters*) broască la matcă

Cap. 14 Pentru carchin când să face la matcă

Cap. 15 Pentru închiderea și astuparea mătci

Cap. 16 Pentru grea naștere a copilului

Cap. 17 Pentru cele ce să întâmplă mai nainte nașterii și după naștere
patimi la muieri. Învățătură cu tămăduiri

Cap. 18 Pentru stărpire și nerodire

I. Câte lucrează firește pentru zămislire

II. Cum să cunoști pă fâmeie dă iaste grea

III. Cum să cunoști dă iaste grea cu fecior au fată

Cartea VII

Care coprinde pentru felimea frigurilor

Cap. 1 mai nainte cunoștințe obicinuite pentru friguri

Cap. 2 Pentru frigurile din toate zile

Cap. 3 Pentru frigurile de a treia zi

Cap. 4 Pentru frigurile de a patra zi adică cartana

Cap. 5 Pentru frigurile ce să numescu cu arsură

Cap. 6 Pentru frigurile cele păsiclite

Cap. 7 Pentru frigurile cele îndeșâte

Cap. 8 Pentru langoare și frigurile cele cumplite

Cap. 9 Pentru pete și frigurile cele cu pete

Cap. 10 Pentru vărsatul și stărlici

Cap. 11 Pentru ciumă

I. Tămăduiri osebite și cuviincioase la această boală a ciumii

II. Pentru camfora

III. Pentru zmirnă

IV. Pentru pîiatra ce să chiiamă bezoar

//f. 22^r V. Pentru ori adică lacrimi de cerbu

VI. Pentru bășaca ciumii adică gâlma ce să zice ciumă

VII. Pentru întâmplările ciumii iar învățătură

VIII. Pentru osebite tămăduiri și paze

IX. Pilda bolnavului celui ciumat

Cartea VIII

Care coprinde pentru boalele cele din afară ale trupului

Cap. 1 Pentru umflături, bube cu puroi și bășaci

Cap. 2 Pentru pleșuvire și cădere de păr

Cap. 3 Pentru chelie

Cap. 4 Pentru guși, pentru ghindură și broască [*sters*]

Cap. 5 Pentru durori bube, umflături bășaci și buboi

Cap. 6 Pentru buboi [*sters*] sugiu

Cap. 7 Pentru foc viu

Cap. 8 Pentru râie

- Cap. 9 Pentru carchin
 Cap. 10 Pentru înghețarea mădulărilor
 Cap. 11 Pentru arsură de foc sau pentru opărire la vreo mădulare
 Cap. 12 Pentru pecingine și pentru alte răsuflări rele
 Cap. 13 Pentru uscarea mădulărilor
 Cap. 14 Pentru zgărcirea mădulărilor
 Cap. 15 Când cade cineva din locu înalt
 Cap. 16 La osebite rane și vătămături
 Cap. 17 Pentru cangrenă și sfache/
 Cap. 18 Pentru malafranța ádică sfrinție
 Cap. 19 Pentru lepră
 I. Pentru rușată la obrazu
 II. Pentru acrohordon și bandravițe, adineți
 III. Pentru mirmichia ádică zmâcnițe
 Cap. 20 Pentru fel de fel de leacuri împotriva celor otrăvitoare ierburi, mademuri și mușcături
 I. Pentru antimonie ádică piiatra răsticului
 II. Pentru hrisulcu a căriia apă iaste otrăvitoare
 III. Pentru argintu viu și zmanțu
 IV. Pentru ipsos
 V. Pentru sandarah, i var și șoricioaică
 VI. Pentru buruieni și ierburi otrăvitoare de obște
 VII. Pentru bureți otrăvitori
 VIII. Pentru ioschiamos
 IX. Pentru mantragora
 X. Pentru aconitu
 XI. Pentru coriandru
 XII. Pentru conion, cucuta ádică manguda
 XIII. Pentru afion
 XIV. Pentru suliman
 /f.22^v XV. Pentru ixia
 XVI. Pentru păianjăn
 XVII. Pentru mușcarea albinelor și a viespilor
 XVIII. Pentru mușcarea de omizi
 XIX. Pentru mușcarea de scorpie
 XX. Pentru mușcarea de năvăstuică
 XXI. Pentru mușcarea de șărpi și de șopârle
 XXII. Pentru mușcarea de aspidă
 XXIII. Pentru mușcarea de șărpi de apă
 XXIV. Pentru vasiliscu și altele
 XXV. Pentru salamandra
 XXVI. Pentru înghițire de lipitoare
 XXVII. Pentru broaște de baltă
 XXVIII. Pentru gărgăuni vutristidon, streche și pătiocampi

- XXIX. Pentru cei mușcați de câine turbat și pentru patima temerii de apă
 XXX. Pentru cei mușcați de oameni
 XXXI. Pentru pentru mai nainte pază de otrăviri
 XXXII. Pentru bucatele și băuturile cele otrăvitoare care sânt obicinuite la

noi

Cap. 21 Pentru boalele cele de obște ale copiilor celor mici mai ale pruncilor
 atât pentru cele din afară cât și pentru cele dinlăuntru

Începutu pentru a cunoaște pruncul ce să naște dă iaste sântos sau nu

- I. Când are pruncul multă arsură și aprindere
- II. Când ieste o fipa pe capu lui ori alte bubșoare
- III. Pentru răsuflările care ies la copii din spurcu și altele
- IV. Când să dăoache copilul
- V. Pentru speriatul copiilor și răsărire din somnu
- VI. Pentru turburarea și neliniștirea copiilor
- VII. Pentru epilepsiia copiilor
- VIII. Pentru amorțeala și nemișcarea copiilor
- IX. Pentru curgerea și volburarea urechilor lor
- X. Pentru ranile cele din gură și pentru crăpăturile buzelor copiilor
- XI. Pentru durerea și putrezimea de gură
- XII. Pentru mâncarea de dinți și creșterea lor
- XIII. Pentru broasca de supt limbă sau limbariță
- XIV. Pentru tusea copiilor și guturaiu
- XV. Pentru durerea gâtului și a înghițitoarei
- XVI. Pentru astuparea și îngrădirea nărilor
- XVII. Pentru sughițare și vărsare
- XVIII. Pentru durerea inimii sau a pântecelui
- XIX. Pentru când să umflă și iese afară din loc pântecile lui
- XX. Pentru când i să închide pântecile
- XXI. Pentru urdinare
- XXII. Pentru isărea dosului
- XXIII. Pentru scremut și gemere
- XXIV. Pentru limbrici

//f. 23^r XXV. Pentru surpare a boașelor sau umflare la boasă

- XXVI. Pentru buricu când să umflă și iese afară
- XXVII. Pentru frecătură și opărire
- XXVIII. Pentru bășâci, bube cu puroi și alte umflături ale copiilor
- XXIX. Pentru boale ce vin la copii din desimea și răsărirea părului
- XXX. Pentru volburare și aprindere cu durere la cap
- XXXI. Pentru pruncii care horcăiescu și răgușescu
- XXXII. Pentru pruncii care nu pot vorbi
- XXXIII. Pentru înțârcarea pruncilor

//f. 24^r**Meșteșugul doftorii****Cartea întâi
Pentru boalele capului****Cap. I. Pentru durerea capului**

Durerea capului nu iaste un fel, ci are vreo câteva feliuri, căci sau *pă* dinlăuntru *îl* doare capul pe *om* sau *pă* dinafară. Și iar sau tot capu coprinde durerea au numai o parte de capu. Încă iar sau durerea săgetează capu ca un junghiu, sau dă durere să îngreuiază capul, ca cum l-ar împresura vreo greutate sau povară. Și aceasta să numește (carivariia) ádică greutate de capu sau împunge și ca cum am zice să țințiește durerea sau mai bine să zicem lovește și bate durerea asemenea ca și bătaia vreunii vine. Și aceasta să numește (palmos) ádică clocoteală, izbitură, sărire și acestea sânt felurile și usebirile durerilor capului.

osebite feluri
ale chefalghii
ádică ale
durerii
capului

Pentru cuibul și locul durerii de capu

Cuibul și locul durerii de capu cei din lăuntru și adânci iaste la (pericranion) ádică la pelița care învăluie împrejur creierii, care peliță să numește elinește minix și acești creieri fiindcă n-au nicio simțire n-au durere nicidecum. Și această durere de capu la rădăcinile ochilor ajunge. Iar durerea de cap cea *pă* dinafară coprinde pielea capului și atunci numai de va atinge sau va mișca părul bolnavului, îndată *îl* doare mai mult încă nici nu suferă să-l atingă sau să-l pipăie cineva.

cuibul/ boalii

Pentru pricinuirile durerii capului

Pricinuirile durerii capului sânt în multe feluri și durerea capului care junghe atunci să întâmplă și să face când sau fierea (*sters*) veninul cea galbenă care să află la sângele omului sau abureala și fumurile care să urcă del stomah ajungu și împungu pelița creierilor iar greutatea de capu (ádică carivariia) care simte bolnavul greutate la capul lui atunci să face când poiezește și prisosește flegma, ádică umezeala cea rece la creieri. Palmos (ádică clocotirea (*sters*) lovirea) să face mai cu seamă del vânturile cele oprite și ținute și del<a> duhurile care să nascu din aburi, ádică împungerea și ținuirea. Durerea care să bate ca vâna să naște la vinele cele vii, ádică (artiries) din înfierbințeala cea multă a sângelui care prisosind să învorburează împrejur și să întoarce. Deci dar durerea de cap să naște sau din prisosința fierii veninului, sau din flegmă, sau din aburi și vânturi sau din arsura și înfierbințeala sângelui.

carivaria
greutatea de
capu
palmos,
îndevătu [...],
clocoteala
παράδερμα
του κεφαλίου
bătaia de cap

Semne mai nainte cunoscătoare și chibzuitoare ale durerii capului

durerea pe
dinafară
durerea pe
dinlăuntru

când din
căldură v<a>
fi
când din
poiezitura
fierii îl va
durea

de multă
vreme

afumătură

Cât pentru semnul cel mai nainte cunoscător, durerea capului singură să pricepe și să cunoaște la om. Iar semnalele ei cele pentru cu amăruntul cunoștință care curat cunosc la ce sfârșit îl va aduce pe bolnav sânt de multe feluri căci durerea capului cea pe dinafară nu iaste de moarte, iar durerea pă dinlăuntru de să va întâmpla la înfierbințelea prea călduroasă și de curând zămislită ádică la friguri, mai de multe ori însemnează luzie ca cum am zice nebunie sau pierdere de minte când vreun bolnav să află în mare boală și-l va coprinde fără<ă> veste mare durere de capu și iar așa fără<ă> veste și fără<ă> nicio pricină va înceta de la dânsul, aceea iaste prea de moarte. Dac-a-l <va> durea pă cineva capu multă vreme fără<ă> nicio căldură /f. 24^v și înfierbințelea, urechile lui țiuiescu și pocnescu, auzirea lui să îngreuiază și mădulările lui să slăbescu dă neputință și să moaie, acela să s<ă> ferească să nu cumva să cază la apoplexie (ádică la cataroi) și pentru aceea mai din vreme trebuie să s<ă> chivernisească cu doftorii mai nainte păzitoare împotriva aceștii boale. {când din beție să v<a> bolnăvi} De va cădea cineva în boală fierbincioasă din jocuri și din sărituri, și-l v<a> coprinde durere de capu, ádică din beție și din vin neamestecatu cu apă aceluia i să v<a> întâmpla sau curgere de sânge din nas, sau cutremurare, sau răsăritură. Dar și altă mai bună cunoștință a durerii de capu iaste și aceasta: dac-a va fi de căldură și de fierbințelea aprinsu, pielea capului bolnavului iaste întâi la pipăire fierbinte și uscată, ochii lui roșiți și poftescu să s<ă> răcorească aceștii cu unsori și cu pipări reci. Iar dacă iaste din poiezitura fierii (șters și înlocuit cu zemurile veninului) durerea și arsura lor iaste mai cumplită, obrazul îngălbenit, gura amară și această patimă mai vârtos pre tineri cei mai ferbinți la fire îi supără. De v<a> fi fără<ă> glas acel ce-l doare capul, friguri i să pricinuieste. Durerea de cap cea de multă vreme de v<a> aduce sete, neadormire, neputință, mișcare de pânțece, pân la urmă îl aduce la asurzire. Caută și cele mai multe ce le arată Ipocrat.

Tămăduiri și doftorii în multe feluri de durere de capu

De v<a> fi pă dinafară durerea de capu, numai cu călduri și cu nădușali poți să ajuți pă bolnavul într-acești chip: amaracon ádică jaleș (șters) sau betonică sau mușățel sau molotru sau cardos sau din toate acestea câteva sau orice vei afla dintr-acestea îndată fierbe puțințel cu oțet, apoi udă cu acesta cărămidă nouă și acoperindu-i capul cu postav afumă pă bolnavul de multe ori în toate zilele cu aburul acela. (Alta) să arzi foi de viță, ádică vlăstari cu frunze de viță și din cenușa lor făcând leșie bună, cu aceea să

speli capul bolnavului și să tămăduiește. De va avea arsură multă mai bine folosește să faci leșie cenușă de varză arsă. Dacă va fi durerea de capu cea dinlăuntru cu căldură și cu arsură, ia andidie κίχόριον sau vlăstare de iarbă ce să numește πατιονία sau iarbă mare care vei găsi mai curând, pisează-o bine și leagă-i capul cu aceasta. De va avea bolnavul împreună și neadormire, fărămă câteva marule ádică lăptuci sau paparoane ádică floare de macu și mai bune sânt cele albe dacă vei găsi, sau στρύχνον și așa pisate leagă-le la cap să coprinză toată fruntea și tâmplele. Sau așa: pisează măr cu gălbenare de ou și cu sare moale έπειτα σαφράνιωσето¹ și întinzându-o pe o pânză leagă-i capul cu aceasta. Mai bună iaste la durerea capului din toate floarea de viță sălbatecă sau verde sau veștedă să o fierbi cu oțet, apoi să o pisezi și să o tinzi pe o pânză ca un plasture și să o legi. Sau pisează iarbă mare verde cu aluat acru și de vei găsi puțin unt de trandafir, sau apă amestecă și leagă-o ca un plastor. Durerea de capu de va fi cu mare arsură și fierbințeală, frunze verzi de rută, ridiche rasă, sare moale, aluat acru, oțet tare, împreună le ia acestea și frământă-le sau pisează-le bine să s<ă> facă ca mazărea, apoi tinde-le pre o pânză și leagă-i tălpile bolnavului, că acestea trage durerea în jos cu mare folos. Iar de să v<a> usca, iar să le primenești. Lângă acestea foarte bine iaste să ia bolnavul vreo doftorie de vărsătură, ádică //f. 25^r ca să verse pă gură, gătindu-o cu om care pricepe la aceasta. Încă și din vâna care să trage de l<a> frunte a slobozi sânge mult folosește la arsură και φούσκα να τραβίξει εις το αχамνόν της κεφαλής ή εις άλλο μέρος². Și venduzile asemenea ajută bine la aceasta. Iar de va pocni durerea și să va bate ca vâna și are mare arsură sau căldură, îndată dacă va fi cu puțină să sloboază sânge sau din vâna cea mijlocia sau din vâna capului ca să s<ă> sloboază și să iasă sângele cel clocotitor sau de l<a> vâna frunții. Și de v<a> conteni cumva durerea capului, câte puțin să ia de vărsătură, ádică vomitorium (cu litere latine). Dar până nu v<a> conteni să nu o ia, pentru că asupra siliu îi va veni durere nesuferită sau vreo vână să v<a> sparge, sau ochii lui să vor întuneca, sau ceva rău poate să s<ă> întâmple. (Alta) Ádică apă sau zeamă de στρύχνον αειζώου ή κωλοκήτης sau osebit care vei afla, sau din toate câte o parte și le amestecă și spală capul bolnavului la frunte și la tâmple, și la pleopele ochilor și pă dasupra leagă-l cu frunze de tei albu. De v<a> fi copil și aceasta singură îi folosește: să legi rădăcină de pătlagină la gâtul lui. Bine ajută la aceasta să legi partea care îl doare sau cu alifie de plop sau de plop albu, pentru răcorire și stingere de multă căldură și arsură. La această pricină ca să s<ă>

επίθεμα
punere pă
dasupra

καταπλάσματα

εμετικόν de
curățenie
φλεβοτομία
lăsare de
sânge

vomitorium

ποδόνιπτρον
a spăla
picioarele

¹ apoi amestec-o cu sofran

² și bășică să tragă la ceafă sau în altă parte

εις
καρηβαρίαν
la îngreuiere
de cap
επίχρισμα
ungere

προπότισμα
băutură

επίθεμα
punere pă
dasupra
καθάρσιον
curățenie

tragă arsura cea multă de sus la părțile cele de jos folosește să speli picioarele bolnavului de multe ori cu acest fel de spălare: să fierbi în apă paparoane ádică foi de macu albu și foi de plop albu și lăptuci și cu apa aceea spală-i picioarele când v<a> fi iarnă, bine iaste să le speli cu leșâie fiartă cu cenușă de plop și cu cenușă de cocean de varză sau să pisezi zmicele de plop și fierbi-le și spală-i picioarele. Dup<ă> spălare rade rădiche și amestecă-o cu sare și cu oțet și leagă tălpile bolnavului cu aceasta. Când v<a> fi vreme, iaste bună și aceasta: a frânge măruntu zmicele de viță tânără și pisându-le stoarce zeama lor și frământându-o cu făină de orzu, fă colărezi molceluși, leagă-i partea care îl doare. De v<a> fi capul greu de durere și i să pare ca cum ar purta vreo povară, atunci nu iaste trebuință să-l răcorești ci mai vârtos să-l încălzești, că patima aceasta să întâmplă mai mult din flegma cea rece și din umezeală. Așâjderea și când duhurile cele nefirești, ádică vânturile, ajungu la capu și-l îmboldescu, bine iaste aici să ungi nările bolnavului și tâmplele și moalele capului cu unt de chehlibar, bun iaste și νόρδοϋ. Încă să-i afumi și capul cu prafu de chehlibar, să pisezi sâmburi de piersică iarna, și să-i fierbi cu apă { επίθεμα punere pă deasupra } de ierovotanon și să legi capu bolnavului. Vara să pisezi frunză de piersicu și cu alte atâtea frunze de ierovotanon fierbi-le în vin și leagă capu bolnavului. Într-un vas să oțetești apă de ierovotanon cu picături de calaicanθ și să bea bolnavul adeseori câte o lingură dintr-acestea. Copilu mic când are greutate la capu, care să cunoaște din stricăciunea ochilor lui, numai cu pânză încălzită să-i freci obrazul și capul că să folosește. (Alta) Meiu și sare mărunță încălzește într-o tigaie bine și așa cald pune-l într-un /f. 25^v săculeț de pânză de in și leagă-i capul bolnavului cu acela și apoi iar să-l încălzești când să v<a> răci. La această durere de capu nu iaste trebuință a slobozi sânge, mai bine iaste vreo curățenie sau de vărsătură ca să curețe flegma. Sau vreun săculeț cu leacuri într-însul molcelușe să-l pui în vin și să ia dintr-însul care acesta îl facu cei știutori și doftorii cei învățați. La această patimă iaste bine să obicinuiască bolnavul a trage prafuri de stărnutat ca să coboare umeazeala cea cu flegmă, și în toate zilele să ia tiriacu ca o alună. (Alta) Tarhon indienescu ce să chiiamă pireθron, sau de acesta ce să face pă la noi, să amestece adeseori rădăcina lui în gură că suge foarte flegma care prisosește și o împuținează cu multa curgerea balelor.

1. Pentru durerea de capu de vin dintr-ale lui Pavlu și Aetie

de va fi din
beție durerea

Daca doare capul de beție și băutură multă și nu poate bolnavul să-l mistuiască, ci încă clocotește în stomahul lui, să bea apă încropită să-l verse, iar de l-au mistuit și iar îl doare, să

amestice unt de trandafir cu oțet și zeamă de iederă sau de varză și să ude capul lui, sau foi de varză udate în apă să s<ă> lege la capu, căci firește e împotrivoare aceasta la beție. Folosește și varza să o mănânce caldă, așăjderea și linte și mere și pere. Băutura lui să fie apă curată și dup<ă> aceasta mănucarea lui să fie bine mistuitoare. Ca să nu te îmbeți, mănâncă mai nainte cinci- șase migdale pă nemâncate sau bea vin cu pelin sau mănâncă varză crudă. La beție ca să te deștepți bea zeama του μικρού κενταβρίου sau de cornu de cerbu sau porunbu (sters) <περιστέριον> pisat în apă.

δίαιτα
cumpănă

2. Pentru durerea de jum<ă>tatea capului

Aceasta iaste o patimă foarte cumplită și coprinde jum<ă>tate partea capului cu mare iuțime când de-a dreapta, când de-a stânga. Și unii simțu durerea afară din capu, iar pă alții îi pătrunde durerea tocmai din adâncul capului, iar pă alții numai pelița creirilor ori tâmplelor îi doare. Și care au durere în capu dinlăuntru, aceia simțu durere și la rădăcinile ochilor. Iar câți au durere pă dinafară, numai de capu să vaită. Așadar de v<a> simți greutate la capu bolnavul, iaste semnu de poiezeală și prisosința flegmii la creieri. Iar dacă v<a> pătrunde durerea cu îmboldituri, însemnează iuțimea aburului i a zemurilor și a fumurilor care să suie la creieri. Iar dacă pognește durerea și face bătaie ca la vână, însemnează flegmoní, ádică arsură înfocată la creieri, iar dacă face întindere, ádică țintuire, de nu v<a> avea greutate și bătaie, însemnează mulțime de duhori nemistuite și de suflări crude. Iar cu greutate și cu bătătură însemnează ardere de pelița creierilor și mulțime de zemuri strânse acolo. Simțu durere și la rădăcinile ochilor, căci cămășile lor au începutul și nașterea de la pelița creierilor și de acolo să țin. Iar dacă să v<a> întâmpla la durere de capu și friguri însemnează cum că zemurile au putrezit și s-au încălzit din arsură mare (sters flegmă). Și acestea sânt osebirile mai nainte semne de cunoștința pentru orice durere de capu de obște. Și tămăduirile să facu dup<ă> osebirea pricinilor, așadar dup<ă> aflarea și starea patimii să s<ă> dea și doftoriile. //f. 26¹ La durerea de capu din friguri care să naște mai mult din arsura soarelui, din osteneală multă a drumului, din căldură și din baie, din mânie și din întâmplări călduroase, iaste bun untul de trandafir amestecat cu puținel oțetu, apoi untul de mușătel și aceste răcoritoare: αείζων μαρούλιον, αντράκλα, πολύγονον, αγουρίδες, στρύχνον, ήτοι βεσικαρία, ψύλλιον και τα όμοια³, cu zeama lor să le metahirisească acestea și orice altă doftorie și la partea cea denainte a capului. Bolnavul să s<ă> afle în văzduh slobodu și răsuflătoru dar nu închis, ádică răcoros și să aibă miros frumos de

multe feluri
de dureri de
capu

fierbințeală
ádică arsură
mare

când din
înfierbântare
a frigurilor îl
va durea

³ iarbă grasă, salată, ... aguridă, sau vesicaria și cele asemănătoare

semnile
durerii
dintr-această
boală

micșunele, *νυμφαίαις*, trandafiri și altele sau vântură (*sters* pritocește) apă rece din vas în vas și să răcește aerul. Mâncarea lui să fie puțină și răcoroasă ádică dă lăptuci, dă grașiță, de apă de orzu, ouă proaspete zemoase, pui de găină, sau pui de porumbu cu aguridă și pește de puiatră și lapte de migdale. Băutura dacă v<a> suferi, să fie cu apășoară sau vin cu apă sau apă cu scorțișoară sau de andidie, και οξυζάχαρι. Întâi să poarte grija a avea somnu și odihnă bună, a fi depărtat de împreunare de fâmei. Udui lui și prisoseala pântecelui să le scoată, osteneli, înfierbințeli, băi, alergături, mânie și de patimi care încălzesc trupu să se apere. Așâjderea de glasuri și de gâlcevuri și de spaime să s<ă> apere. Semne mai nainte cunoscătoare a durerii de capu din friguri care o numescu doftorii έγκανσις osebite sânt acestea: pielea bolnavului la pipăire arde și întâiași dată mai uscată să arată, ochii lui să rușăscu și poștește să-l răcorească și să-l ude împrejur și să-l ungă cu răcorite lucruri și să folosește cu acestea.

Altă tămăduire la aceasta dintr-ale lui Pavlu

καταπλάσματα

Să faci o cataplasma ádică plastor, să coprinză fruntea și tâmplele capului bolnavului într-acești chip: amestecă sau moaie pită cu vin acru și cu unt de trandafir sau cu migdale sau cu trandafiri uscați sau moi, sau cu izmă και γληχόνα. Sau pâine cu frunze de piersică și busuioc împreună cu oțet, unt de trandafir amestecă, sau sâmburi copti de iederă amestecă cu oțet sau cardama, tai-o mărunțel și o amestecă cu oțet și cu unt de trandafir sau aluat cu unt de trandafir sau crin uscat cu oțet, dar să le schimbi acestea adeseori că dacă să învechescu nu folosescu.

3. Pentru durerea de capu din răceală

semnile
durerii din
răceală

δίαιτα

Semnile acești dureri de capu sânt cam potrivă cu cele de sus, nu pricepu acești bolnavi nicio arsură sau căldură la capu. Obrazul lor netras și galben dar nu uscat, ochii lor nu sânt roșii, ci cam umflați și galbeni. Nu iubesc răceala și cele reci, nici să folosescu de dânsle. Răceala dar aici să înțelege un fel dă răceală și stare dă fire rea, fără<ă> a nu să întâmpla nicio curgere dă zemuri reci, tămăduirea acestora așa iaste: a să feri de a trece și a rămânea în căldură, a să feri și de lapte, dă pește și dă cele ce răcorescu. Să mănânce ouă proaspete zemoase, carne de păsări și altele asemenea, să bea vin subțire și fără<ă> apă care le folosește. Să lucreze cu trupul și mai vârtos să încalece calul, ca să nască de iznoavă căldurile. Băile cele calde sânt folositoare la aceștiia. Somnul lor să fie /f. 26^v cu măsură, și mai bine le folosește să fie dăștepti decât a dormi. Dă necazuri, de gânduri și de cele asemenea patimi ca acestea să s<ă> apere. Doftoriile să nu fie nici prea calde nici prea reci, căci firea creierilor nu priimește covârșările. Deci

dar dup<ă> cum zice Galinos, să încâlzești untul de rută și udă-i pielea bolnavului că să tămăduiește îndată, iar dacă voiești să-l încâlzești, mai bine pune puținel piper sau ευφόρβιον în untdelemn și acesta aduce căldură. Așâjderea folosește și untu de neftu și untu de crin. Să faci și mir, ádică alifie într-acestași chip: unt de rută, unt de crin, αμάρακον, betonică, piper, ευφόρβιον, cinci grăunțe și puținică ceară amestecă-le toate și unge pre bolnavul nu numai la frunte ci și la nări. Încă să faci și o apă așa: de flori μελιλώτου și de mușătel și αμαράκον, de cimbru, de betonica, σαμψύχου și φασκομηλιά, frunze de dafin, στοιχάδος și altele asemenea, să le fierbi în apă și să le pui într-un săculeț să le ungi cu oțet și să le pui pă capu.

εμβροχή
ήγγουν
περέχυμα

unsori

4. Pentru durere de capu din uscătură și din umezeală

Uscătură și umezeală să înțelege acea oareșcare rău crasis și făptură uscăcioasă și umedă care întărâtându-se de căldură și de răceală pricinuieste durere la capu. Să naște dar din uscătură durerea capului, din aerul cel coprinsu de uscătură, de doftorii uscăcioase, de foame, din osteneli, din împreunări cu fâmei și din patimi, și turburări ale sufletului. Așâjderea și durerea din umezeală să naște din aerul cel coprinsu de umezeală, din băi calde și altele care afară din fire umezesc și uscătura vei pricepe de v<a> curge puțin, sau de nu vor curge nicidecum prisosirile, ádică flegmă umedă din nările bolnavului, dacă îi v<a> fi ochii adâncăți și de v<a> fi avut mai nainte de patimă multă priveghere. Iar umezeala să înțelege când curgu mucii mult, când sunt ochii umflați. Și de v<a> fi foarte somnoros bolnavul și care are durere din uscătură, să petreacă în aer umedu și să mănânce câte aduc umezeală și sănt bine zemoase, gălbenuș de ou și carne și zeamă de păsări zburătoare, vin subțire și cu apă amestecat. Somnul lor să fie mai mult, să nu ostenească, ci să <să>odihnească, să<să> ferească de muieri, de foame, de sete și de orice usucă. Băi încropite să obicinuiască și să nu-și facă inimă rea sau să s<ă> turbure la minte. Și cel ce pătimeste durere din umezeală să ție dietă ádică cumpătare, împotriva celor mai sus arătate ádică de uscătură. Uscătura tămăduiește το βιόλαδον și unt de migdale cel dulce să ungi nu numai fruntea, ci și nările și urechile. Fă și mir ádică alifie: fă unt de βιόλας και νουμφαίας sau de vițel sau de găină și unt proaspăt nesărat, amestecă-le acestea toate și unge pre bolnavul. Încă poți face și apă de βιόλε și din nalbă și alte ierburi de umezeală. Iar umezeala cu doftorii împotriva o doftorim carele vor căuta cei silitori dintr-aceste arătate mai sus.

pricinile ce
sânt din
uscăciune

pricinile ce
sânt din
umezeală
semnile din
umezeală

δίαιτα

unsori

5. Pentru durerea de capu din mulțime și din prisos.

Πληθόρα și mulțime numescu doftorii grecești prisosirea celor patru supuri ádică zemuri sau prisosimea a singur sângelui, dar trebuie să știm că curatul sânge nu să află niciodată la nicio

pentru durere
care să naște
din prisosiri

δίαιτα

a-și slobozi
sânge

vână a nu fi amestecat cu puținel venin, //f. 27^r sau cu flegmă, sau cu zer din zeamă și umezeală. Când dar crește și prisosește sângele, trebuință iaste să crească și cele zemuri, ádică cursuri toate dup<ă> măsura lor și dup<ă> potrivire. Așadar cu cuviință această de prisosire durere de capu o numescu durere de capu din sânge. Iar potrivirea cursurilor la prisosire așa iaste, cum că sângele totdeauna să află mai mult decât celelalte cursuri și le covârșăște, apoi flegma, a treia veninul cel galben și pe urmă cel negru. Pricinile dintru care să naște această patimă sânt: bucate de cele multe și cu bune zemuri, odihna când nu ne împărtășăm de nicio osteneală, nici ne îmbăiem, nici ne nădușăm, nici vreo deșărtare firească sau din meșteșug nu facem. Și semnile cele mai nainte cunoscătoare sânt acestea: ochii și obrazul să rușăscu, vinele să întindu și să umflă atâta cât și cele mai mici care nu să vedea mai nainte curat să vădu, bătaia vinii iaste mare și iute, udul cam roșu și des, vinele tâmplelor să bat și durerea capului să îngreuiază. Pentru aceea bolnavul acesta să petreacă în aer răcoros și uscat, să s<ă> ferească de carne, de ouă zemoase și de orice aduce multă hrană, să manânce arpăcaș ori colesățâ de orz și să bea apă de orz, legumi răcoroase, andidii, grașățâ, lăptuci și altele asemenea. Vin să nu bea, în loc de vin apă de scorțișoară. Umbletul să fie cu măsură, să s<ă> frece, să s<ă> îmbăieze adeseori, întâi să-și deșarte trupul ca să nu pricinuiască fierbințeală. Să doarmă cu măsură să nu-și facă inima rea, să s<ă> supere. Dar îndată să-și sloboază sânge de l<a> vâna capului de l<a> cot du<pă> sfătuirea lui Ipocrat și lui Galinos și a doftorului celui arăpescu Vazu. Iar de nu poate a suferi aceasta bolnavul pentru vârstă și pentru slăbiciune, să puie vendeze, dar cu la capu ce la părțile cele de aproape, precum sfătuiește Galinos iar dup<ă> acesta să obicinuiască a lua doftorii răcoroase și σφυκτικά precum am spus îndărăt la durerea capului de fierbințeală. Pântecile lui să aibă urdinare, iar de i să v<a> întâmpla încuiere, să ia βούγλωσσον, limba boului ádică μπουραντζίαν, ρόδα από βιώλες, prune, stafide, οξυφοινίκια κοινώς ταμαρίνδος, κουράν μυροβαλάνου κιτρίνου, rădăcină dă iarbă dulce, κάπνιον γκολοπένδριον, πολυπόδιον, αγαρικών, ζιγγιβέρι⁴, de toate câte puțin și să-l fiarbă în apă de izvor pân v<a> scădea jum<ă>tate, apoi să le strecoare și îndulcindu acea zeamă cu zahăr, să bea în toate diminețile. Să-și lege capul cu flori αλθαίας, τύλης, de mușătel și melilotu și să s<ă> ungă cu unt de mușătel și cu unt de anason și cu altele asemenea dintr-acestea și plastore bune poate să facă un doftor iscusit.

⁴ tamarin, în grai popular tamarind, smoc de mirovalan galben, rădăcină dă iarbă dulce, fumariță, ferigă, dobrancă, zimghiveri

6. Pentru durere de capu din zeurile veninului.

Această patimă să începe și să naște din toate acelea care afară din fire încălzesc și usucă trupul și mai deosebit capul și înmulțesc veninul cel galben și sânt acestea după cum zice Galinos multe gânduri și grijile, mâniia și răutatea, osteneala, munca, îndeletnicirea și silința, privegherea, înfrânarea. Pă lângă acestea și mâncările cele veninoase, ceapa, usturoiu, prazu și altele asemenea. Semnile aceștii dureri sânt acelea /f. 27^v care am zis mai sus pentru arsură, fără numai durerea aceasta iaste mai iute și pișcă și obrazul galben, gura amară, ochii, nările, limba uscate. Acest bolnav să petreacă în aer răcoros, umedu care să prefacă stropind adeseori și udând pardoseala casii și aruncând flori și vlăstări de ierburi răcoroase și umede, precum mai sus am arătat. Deci trebuie toată diēta să fie umedă, mâncarea lui să fie umedă și bine mistuitoare, lăptuci, grășăță, pește măruntu din locuri pietroase. Vinul să-l părăsească de tot, (șters băutura) băutura să fie numai apă fiartă sau de scorțișoară, să lase tot necazul și inima rea. Cât pentru tămăduință, întâi trebuie să dășarte zeurile cele veninoase ca să s<ă> subțieze, să s<ă> facă mai mișcătoare, asemenea și flegma să nu să închege. Fă dar sirop de βιώλες, νυνφαίαν, antidii și de trandafir și amestecând zeama lor, să bea în toate diminețile până nemâncate, să faci și ζουλάπιον de trandafir și de micșunele fiert cu sămânță de crastaveți, de dovleac, (șters ori de tigră) de grașiță, rădăcină de andidie și dă cicoare, νυνφαίας și dă lăptuci și prune ζίνζιφα. Să deșartă, ádică să curăță spuma zeurilor cu zeamă dă pelin sau cu αλόην ή με την ιεράν πικράν μόνην ή με ολίγην καμωνίαν ή με καταπότιον της αλοής ή χρυσόν ή αλεφάγγινον, ή από ρήον βάρβαρον⁵ și altele mai multe doftorii, caută-le înapoi. Iar de nu v<a> putea dormi bolnavul, ude-i pielea capului με νυμφαιώλαδον ή με κονόλαδον⁶, ádică unt de foi de mac sau să ia puținel afion sau fruntea lui unge-o με τροχύσκους, ήγουν ζυμάρι του τριγόνου⁷. Pavlu Cartea 12 sămânță de selină. Ιοσκυάμου <οπίου> και ύδατος λείου⁸.

pricina aceștii
patimi
pricina aceștii
patimi

δίαιτα

sirop
curățător

7. Pentru durerea de capu din zemuri cu flegmă

Să naște această durere din câte pricinuiesc flegmă la capu care sânt: aer rece cu umezeală, bucate asemenea, ádică pește, lapte, legumi, poame, șădere, huzur, mult somnu și alte asemenea.

pricina de
unde să naște

⁵ cu aloe sau cu ierapicra singură sau cu puțină scamonia sau cu pojiune de aloe sau hrison sau alefahinon sau din rionbarbaron

⁶ cu ulei de nufăr sau cu unt de frunză de mac

⁷ cu tablete sau făină de tirighie

⁸ ioschiam, opiu și apă simplă

δίαιτα

Semnile sânt acestea: greutate de capu, obrazul albu și umedu, curând adoarme bolnavul, iaste leneș și ca cum n-ar simți capul lui plin de prisosiri și altele. Aerul care coprinde pă bolnavul să fie firește cald și uscatul, iar de nu iaste așa, să-l prefacem cu meșteșugu cu mirezme frumos mirositoare, cum iaste scorțișoara, tămâia, cuișoare <ξυλαλόη> odagaci și altele. Carne friptă să mănânce și înspicată cu slănină, vin subțire să bea și să s<ă> îndeletnicească cu măsură. Întâi dar să deșarte flegmele cu miere de trandafir, οξύμελι απλόν και σύνθετον, και σκυλλητικόν σιρόπιον εκ στοιχάδος αποστακτικόν ζωμόν υσώπου, αμαράκου, μπετονίκας φασκομηλέας și altele încă rădăcini de molotru și dă pătrunjăl και πεωνίας⁹, sămânță de anason, μαράθρου και σεσέλι, στοιχάδος, οριγάνου, ερφυλλίου, αμαράκου, καλαμίνθας, μπετονίκας, φασκομηλέας και κιναμώμου διαλεγμένους¹⁰. Fierbi-le acestea cu apă dăstulă pân v<a> scădea jum<ă>tate, apoi stoarce-le și presoară cu zahăr, adaogă și οξύμελι și siropu din isopu și dă să bea bolnavului. Îi folosește și curățenie să ia, sau hapuri de urdinare încet încet //f. 28^r să s<ă> deșarte flegma sau și glistir dup<ă> rânduiala lui. Să facă gargară în gură cu zeama de isop, de betonică, de cimbru făcută cu οξύμελι. Îi folosescu încă și cele de stărnutat și ierburi mirositoare și mirezmele, ádică alifiile care mai sus le-am arătat. Și de la spițarie să ia antidoton cu credință făcute¹¹ δι' άμβρας, δια μόχου, δια ρόδινου αρωματικού, δια κυμίνου δι' ανύθου, tiriatic, μηθριδάτιον, δι' ακόρου, δι' αμαράκου, δια ροζμαρίνου¹² și altele, iar pentru durerea de cap care să naște din zemuri de melanholie nu să cuvine să scriem aici. Că acea să coprinde la capu ce iaste pentru melanholie la cartea.

αντίδοτα,
λογές¹¹

8. Pentru durerea de capu din stomah

Această durere de capu să întâmplă când o oareșcare puțină scursură <χυμός> și iute să strânge la gura stomahului și atunci să rădică aburi rele de l<a> pânțece la capu și facu durerea. Și semnul aceștii dureri de cap iaste o durere cumplită care simte bolnavul ca o pișcătură și greața care supără stomahul. Încă acest bolnav de nu v<a> mânca, cât v<a> rămânea nemâncat atâta crește și să iuțește durerea lui, căci din nemâncare crescú zeurile cele rele la stomah și mai mult facu stricăciune. Pentru aceea dar, pre cei care să supără de această patimă îi tămăduim mai degrabu deșartându-le cele rele ale stomahului și nu punem niciun leac la capul lor fiindcă

⁹ oțet de miere simplu și amestecat și sirop de lavandă în picături, zeamă de isop, jaleș, petunie, salvie, scorțișoară alese

¹⁰ mărar și ricin, lavandă, cimbru, alămăioară, jaleș, somnișor, petunie, salvie și scorțișoară alese

¹¹ feluri de antidoturi

¹² (feluri de antidoturi) de ambră, de mosc, de parfum de Rodos, de chimen, de anason, tiriatic, mătrăgună, de obligeană, de jaleș, de rozmarin

durerea nu să țină la capu, ci să naște din scursurile cele rele care rădică aburi la creieri. Adapă pre bolnavul cu apă încropită și silește-l să verse băgându-și degetul sau vreo pană în gură, și veninul cel galben pentru ușurimea ce are mai cu lesnire iese afară. Iar scursurile cele cu flegmă acre și sărate, mai mult să așază la lărgimea stomahului decât la gura lui, și folosește mai bine de vor sta jos, căci mai lesne să coboară de l<a> stomah în mațe. Strică dar mai rău decât toate când zemurile cele rele să încuie înlăuntru în cămășile pântecelui și nu pot ieși, la care patimă iaste foarte folositoare doftorii ce să chiiamă ιεράπικρά. Dup<ă> ce să v<a> curăți și să v<a> deșărta cu această doftorie stomahul, să manânce bolnavul mâncare bine mistuitoare și la stomah bună, ca și zemurile cele rele care prisosescu în stomah să le mistuiască și puterea cea mistuitoare împreună cu stomahul să le întărescă. Așadar să ia acest fel de doftorii care sânt lucrătoare la aceasta care le vom arăta la cartea, cap unde vom spune starea cea rea a stomahului. Îi folosește dar să s<ă> îmbăieze dup<ă> vărsătură și să manânce puținică pâine sau măslina albe sau strugure sau ceva asemenea.

adăpături

ιεράπικρά

baie

9. Pentru durere de capu din rană au din căzătură

De multe ori să întâmplă durere de capu de lovitură sau de cazătură. Când i să întâmplă această durere, să s<ă> ferească a nu bea vin nicidecum bolnavul, să s<ă> ferească de carne și de toate mâncările care aduc multă și groasă hrană. Mai vârtos de-l prind și frigurile, îi folosește lui πτισάνη ádică /f. 28^v apă de orzu fiartă, gălbenușul oului, zeama de lobodă fiartă, de lăptuci, de andidie și de dovleacu, apoi și odihna și liniștea trupului și să s<ă> păzească de arsura soarelui, de băi, de glasuri, de strigări, de silință și de aruncături și de bucate acre, iuți și sărate. Și de-i v<a> fi rana din căzătură sau din lovitură, îi trebuiescu doftorii lipicioase și care nu aduc flegmă ádică dup<ă> făr<ă> s<ă> v<a> l<a> jum<ă> tate cumplită mișcarea alteori uneori lui când nu flegmă, ádică care oprescu flegma și arsura, ádică dup<ă> ce i să v<a> închide semnul ranii, apoi și ușurătoare ca să contenească durerea. Care dureri să întindu când spre partea ranii, când prin prejur, căci pelița ce iaste prin prejuru osului capului, ádică pelița care închide creierii și pielea care să întinde pe dinafară acestii pelițe sânt împreunate amândouă într-o întrupare și sântu întinse în tot capul și pentru aceea împreună dor și toate părțile capului mai vârtos. Dacă v<a> aduce rana pă împrejurul osului capului, să taie și să rază locu foarte cu iscusință și așa să-l tămăduiască. Iar dacă să v<a> despica vreo particică din creieri sau pelița cea mai sus numită și v<a> face vâltoare, are primejdie mai mare și mai anevoie să tămăduiește. Din toate mai bine ajută slobozirea

δίαιτα

φλεβοτομία

κλυστήρι

τοπικά
επιθέματα

επίχρισμα

cunoștință
pentru durerea
de cap din
friguriglistir
σικίωμα

δίαιτα

sângelui din vână, să sloboază sânge dacă v<a> putea răbda vârsta și puterea cea vie a bolnavului, din vâna umerilor de către partea care îl doare, iar dacă nu v<a> putea suferi slobozire de sânge, să-și deșarte pântecile cu glistir de prisosiri și de zemurile care să suie la părțile cele de sus și apoi să ia doftorii care îi ajută la răcoreală. Ajută dar și a-și uda și a-și răura capul și a muia puținică lână în untdelemn dulce și a lega capul ca să nu răcească creierii, care sânt izvorul și începutul tuturor vinelor. Ajută la acesta și apele cele făcute. De se vor răni împreună și pelița creierilor, lipește-o με χύλον σταλακτόν καλαμίνθας και αποσπάσον αυτήν με κεχράλοιον ξηρόν¹³. Du<pă> aceea unt de trandafir și untură veche de rămător nesărată amestecă și pune-o peste rană încropită. Iar de are volbureală (sters flegmă) și arde pielea sau pelița cea mai sus numită fără<ă> a nu avea durere mare, amestecă puțințel oțet cu unt de trandafir și unge-i rana, măcar că iuțescu durerea. Iar de să v<a> umfla și v<a> face apostemă, amestecă pelin și γληγόνιον cu unt de trandafir iar dacă v<a> scădea umflătura și volbureala (sters flegma) să ia doftorii molcelușe precum mai jos vom spune pentru durerea de cap cu friguri.

10. Dacă îl v<a> durea capul pre cel care îl prind frigurile

Întâi să socotești oare împreună cu frigurile i să întâmplă și durerea sau pre urmă, după<ă> ce s-au întărit și au crescut căldura. Căci dacă nu i s-au întâmplat durerea aceasta la începutul frigurilor, ci după<ă> aceea au începutu, atunci nu iaste trebuință de nicio doftorie. Căci de-l doare atunci capul, însemnează mai nainte sau vărsătură sau curgere de sânge din nas nehotărât, precum arată mai pe largu Ipocrat la cele dintâi cunoștințele lui și Galinos împreună cu dânsul. Iar de-l apucă durerea îndată cu frigurile, aceasta să întâmplă din zemurile cele iuți și din aburii //f. 29^r care să suie în sus pentru iuțimea frigurilor și pentru slăbiciunea și neputința părții capului. Așadar de să v<a> întâmpla durerea din mulțirea și prisosința zemurilor, de v<a> suferi să-și sloboază sânge, după<ă> întâia și a doua lăsare, adică după<ă> ce-l v<a> lăsa frigurile, mai vârtos de v<a> fi bolnavul trupeș și sângeros, încă să deșarte pântecile cu glistir. Și legăturile și frecăturile folosescu, și a pune venduze la ceafă și la umeri, îi folosescu și apele și răcorelile izgonitoare, și ierburile cele deșărtătoare și întăritoare. De să v<a> întâmpla vară și firea călduroasă, s<ă> mănânce bucate răcoroase și cu puțin oțetu, dar iarna și la fire răcoroasă să mănânce calde și încropite, ungându-și capul cu unt de anason

¹³ cu zeamă care curge din somnișor și desparte-o cu ulei de chihlimbar uscat

oțetit. De *v<a>* fi frigurile prea cumplite, neputând adormi bolnavul, să ude capul cu răcoreli ádică cu ape de flori de macu sau του αειζώου și altele care sânt pentru somnu și facu răcoreală. Ca cum am zice flori de βιόλες, νυμφαίαις, de trandafir, orzu curățit de coajă și flori de macu και αειζώου fierbi-le toate împreună în apă destulă până *v<a>* scădea a treia parte și fă udătură de folos și udă pă bolnavul. Du<pă> ce vei răcori creirii, trebuie iar să încălzești capul și să deșărți rămășățele zemurilor, cu ierburi cuviincioase. Unt de mușățel, de anason, de crin, și zeama lor ajută multu, iar de vor fi prea tari și lipicioase zemurile, pune într-acestea έρπυλλον γλυχόνιον, ή καλαμίνθαν ή ζιζύμβριον să fiarbă împreună. La urmă întărește capul cu unt de trandafir, cu betonică, cu mușățel και μελιλώτον. Dar trebuie să știm că nu numai cei ce au durere de capu la friguri, ci și la toate patimile și durerile capului bolnavii să *s<ă>* ferească de cele ce lucrează firește și aduc durere și greu patul la capu. Care sânt acestea: άγνου σπέρμα (să zice sămânță de cânipă), zeamă de pelin, laptele care să bea, zmirnă, tămâie, grăunțe de iederă, κρόκον, επικέδνον, κυκλάμινον, στύρον care de vei bea puținel răsipește gândurile și melanholiia, iar de vei bea mult aduce somnu turburat, măslina negre, αφάκη, όροβοι și altele asemenea.

εμβροχή ήτοι
περέχημα

δίαιτα

11. Pentru jumătate durere de capu, iarăș altă învățatură

Pentru patima care să chiiamă jum<ă>tate de capu ce-i zic elinește imicraniia am scris înapoi câteva, cât pentru tălmăcirea și numele ei. Dar n-am isprăvit pricinile, cunoștințele și tămăduirile ei, aici dar împlinim cele ce lipsescu. Pricina aceștii patimi și boale iaste aburii și zemurile multe sau calde sau reci care să răvarsă în vinele și în artirii când scoțând afară creierii și pelițele capului, prisosirile și necurățeniile lor, când zemurile cele rele din aburi în sus din părțile cele de jos către cele de sus. Și semnile boalei aceștii vei căuta și vei cunoaște din cele pân aici arătate. Mai adaugu când *v<a>* fi durerea la pelița din prejuru osului, atât îl doare <semne> de cumplit, că nu suferă bolnavul nici să te atingi, nici să-l pipăi, căci împreună și pielea cea pe dinafară îl doare și să vaietă. /f. 29^v Dieta bolnavului să *s<ă>* facă dup<ă> cele mai sus arătate, mai vârtos să *s<ă>* ferească de câte pricinuiescu multe și cumplite abure ádică usturoiul, ceapă, rădiche, muștar și asemenea. La tămăduire trebuie să cercetăm oare să sloboază bolnavul sânge sau să *s<ă>* curețe. Și de să *v<a>* întâmpla durerea din mulțimea și din prisos, să sloboază sânge din vâna umerului dăspre capu la partea care îl doare. De să *v<a>* întâmpla durerea din prisoseala vreunii cursuri, să *s<ă>* curețe cu doftorii cuviincioase care mai sus am arătat, apoi sau cu degitile mâinii, sau cu pânză subțire să-și frece fruntea jum<ă>tate, mai vârtos

pricinile
patimii

δίαιτα

τămăduiri

către tâmp^{le}. De v<a> simți din durere arsură multă, să ia din cele răcoroase, de nu v<a> avea arsură, să ia din cele călduroase, însă la amândouă să amesteci și întăritoare și strângătoare cum iaste mirul εις την ψυχράν διάθεσιν¹⁴ ádică unt de anason, ή ίριον, piper albu, έρπυλον, καστόριον, ευφόρβιον și ceară cât v<a> ajunge, împreună-le toate și fă unsoare, ádică alifie, și unge jum<ă>tate fruntea și tâmp^{le}. Și aceasta iaste foarte minunată să-i pici în ureche: să amesteci untdelemn^u dulce και ευφόρβιον și pică o picătură în ureche. Dar ευφόρβιον să pui sau mai mult, sau mai puțin dup<ă> simțire care v<a> avea trupul bolnavului, sau mai tari, sau mai slabe. Dar acest ευφόρβιον folosește firește pre cei ce doare capul jum<ă>tate precum adeverează Aetie să-l moi în oțet și de v<a> durea partea cea dreaptă a capului, să-l pui la stânga, iar de-l v<a> durea cea din stânga să-l pui la dreapta și degrabu încetează durerea. (Alta a lui Aetie) Fărâma râme, ádică mațele pământului, sau cărnurile mercilor și cu acestea unge pre bolnavul că să tămăduiește minunat. Sau pisează roada sâmburilor de piersică și-i unge jum<ă>tate capul, ádică tâmp^{le} care îl doare, iar de să v<a> întâmpla durerea din aburi fierbinți și din zemuri, caută leacurile care le-am arătat la durerea capului din friguri și din zemu^{ri}, căci asemenea folosescu și la durerea de jum<ă>tate de capu.

12. Pentru veche durere de capu

Durerea de capu care să țin^e de multă vreme, de l<a> doftorii cei elinești să numește chefa^{le} și iaste cu anevoie a să tămădui, și din pricini mici pricinuieste mari junghiuri, pân într-atât cât nu sufer^e bolnavul nici lovitură, nici glas, nici vorbă, nici strigări, nici focu, nici lumină de focu, nici vin să bea, nici mirosuri frumoase, nici vreo mișcare, ci iubește numai a zăcea la întuneric și în loc liniștit. Pentru mărimea durerilor lui și i să pare ca cum l-ar lovi la cap cu un ciocan, au i-ar sparge capul, au ca cum i-ar întinde toate vinele capului. Pă unii îi pătrunde durerea pân la rădăcinile ochilor și aduce patima aceasta când dureri necontenite, când și când junghiuri, când încetare, și iar în vreme hotărâtă îi coprinde ca și epilepsia. Pe unii îi doare pelițele creierilor, //f. 30^r pe alții numai împrejurul osului și să nașteaceastă patimă den mulțimea, ádică din înumplere sau din iuțimea aburilor celor dinlăuntru și celor din afară care coprind osul, sau din flegmă (sters) sau volboreala sângelui sau din slăbiciunea capului și caută osebirile durerilor încă noi unde și dieta și cunoștințele să le cercetezi. Începutul tămăduirii să fie din slobozirea sângelui de la vinele capului de la cot, de nu v<a> opri ceva și glistiruri tari poate să puie. Și pricepând că încă prisosește sângele φλεβοτόμησε και την ρύνα αρκετά και δοσ αυτό την ιεράν¹⁵, iar de să suie aburii la capu slabu

semnile
boalii

pricina

tămăduire

¹⁴ în stare rece

¹⁵ ierapicra din aloë

fiind, trebuie să tragem la tot trupul care acesta să face cu glistiruri și cu legătura părților celor dăspre margine și cu frecăturile părților celor de jos. Și să fie și ieră mai cu vârtute și după ce-i vei deșărta tot trupul, să metahirisești cele ce dășartă capul și-l întărescu. Și deșartă capul cele ce scot flegmă și care să numescu *έρρινα ιατρικά* ádică carele le pun la nas, precum iaste zeama de crastavete sălbatăc cu lapte amestecat și cu chiclaminu și cu praz. Scoate dar zemurile și untdelemnul cel crud, ádică care să face din măslin necoapte, și untul de trandafir au singur, au cu oțet, să-i ungi capul celui ce pătimeste și de vor fi focurile călduroase, iar de vor fi călduroase și nu vechi, să metahirisești răcoroase și răsipitoare doftorii câte precum iaste unt de mirtu (*sters*) mușătel de anason și cele mai sus numite. Iar de v<a> fi prisosirea zemurilor deasă, *έρπουλον ή γλυχονίου κόμην ή καλαμύνθας* fierbi-le în untdelemn și vei deșărta prisosirile care dau putere. Acestea răsipește și topește mai vârtos: το ορθόν περιστέριον, sau verde sau uscat, să-l fierbi cu rădăcinile și cu *έρπουλλον* în untdelemn, cu acesta să ungi capul tãmãduiești tot felul de durere de capu care vine din răceală sau din zemuri groase.

13. Doftorii de obște la orice durere de capu din ale lui Aetia

Să arzi osu de cerbu și-l amestecă cu unt de trandafir și unge-i locul care îl doare. Sfărâmă busioc și fă cataplasma. Amestecă izmă cu oțet și unge-l ziua de două ori sau fărâmă *αγριολάπαθον και κικίδια ομού* și unge tãmplele și fruntea și îndată contenește durerea, găinafi de rãndurică mai nainte pân a nu cădea la pãmântu, cu pãmântul cuibului ei împreună, moai-le în oțet într-un vas de lemn și-l unge, pisează cardama și amestecă-o cu oțetu și cu unt de trandafir și fă-i grosimea ca de ceară și pune-i-o în capu, că să tãmãduiește îndată. Acestea și altele multe feluri dă leacuri proaste citește la învățatul Aetie, Cartea. X, Cap. 50 și mai departe care fiind multe, nu putem toate să le scriem aici. Scoposul nostru iaste să tãlmăcim numai iatrosorul cel ungurescu care avem înaintea

gogoși de
răstic

/f.30^v Cap. II. Pentru amețală, <întunecare ádică>

Această patimă care o numescu elinii *σκοτοδύνην και σκότωμα*, iar grecii *ζάλη και αντράλλη* să întâmplă acesta când iaste stomahul slab și neputincios și să suie dintr-însul niște aburi iuți și fierbinți amestecați cu vântu, ádică aer și coprind creierii și acolo <ră> su<f> lãrile cele (prin care simțim și ne mișcăm) să amestecă împreună cu dãnsele și așa să învărtescu înlăuntru în scãfãrliile creierilor. Pentru aceea acești bolnavi nu vãdu drept și oblu cu ochii, ci li să pare toate înaintea lor ca cum s-ar învărti ca roata, de multe ori să întunecă și cadu jos sau clatină capul fiindcă zemurile cele din cap mișcă, și scãfãrliile creierilor să stenohorisescu, pentru aceea și durerea să întâmplă mare.

Cuibul întunecării

Boala întunecării rareori să întâmplă fără slăbiciune și boala stomahului, măcar că nu tăgăduim cum că și la singuri creierii să pot naște din zeurile cele cu flegmă acest fel de aburi care pricinuiescu întunecarea dar aceea rareori să întâmplă. Ci mai adevărat la stomahu/ cel slab să încuibează această patimă.

Pricinile boalii

Pricini pă dinafară ale întunecării sânt toate acelea câte pot slăbi stomahu/ și a să strânge într-însul multe zeururi crude și nemistuitoare care sânt mîncarea cea multă fără orînduială, băutura multă, beții dese și nesațiu mai vîrtos mîncările și băuturile de noaptea. Când însă să află aerul și mai rece și mai gros și bucatele cele crude și grele la mistuit și cu zeururi rele care pricinuiescu vîntu, ádică poamele γγγύλια rădichile, usturoiu și ceapă și tot felu de hrană groasă care cu zăbavă să mistuiește la stomah. Să întâmplă uneori și din căzătură din lovitură și din alte întâmplări. Dar nu iaste de pricina noastră să scriem aici pentru aceasta.

Semne mai nainte cunoscătoare

Semnile aceștii boale sânt cunoscute și nici trebuie să le numim fiindcă singură de sineși iaste însemnată, ci mai vîrtos să luăm seama pricinilor și cuiburilor ei. Numai pentru obiceiul să spunem vreo câteva: câți să pedepsescu de această boală li să întunecă ochii lor numaidecât din oarece și puțină pricină pînă într-atât cât uneori cadu jos pre pămînt. Uneori toate li să arată că să întorcu, alteori sînguri ei să învîrtescu și să întorcu, vederea lor să moaie și îndată cum vădu, sau roată întorcându-să, sau apă sau vazu involburându-să fără veste și ei să învîrtescu căci cum zice Aetie vederea ochiului dacă v<a> întâmpina roata, să mișcă și să întoarcă împreună și ea și face lucrarea ei fără orînduială și turburată și strîmbă și la întâia patimă a creierilor când pătimescu, întai urmează durere iute la capu și greutate și țiuire de urechi și unii își pierdu simțirea mirosului alții simțirea gustului iar la împreunarea pătimirii a stomahului și a pîntecelui urmează durere καρδιωγμός ádică durere de stomah și //f. 31^r durere de pîntece și grea. Mai vîrtos pătimescu aceasta când să încălzescu de arsura soarelui sau din a pricină după ce i să încălzește capu și să topescu zeururile și încep a să întoarcă împreună și pă câți îi ține mult de nu pot scoate mistuiala lor, nemistuială și arsură înlăuntru au totdeauna și să umple de vînturi multe. Udu/ lor iaste subțire și puțin și dă iaste cuibu/ patimii tocmai în creieri, să întâmplă împreună și durere de capu și întunecare de ochi. Urechile țiuiescu, greu auzindu și alte asemenea semne să arată. Dar pă lângă acestea poate că stomahu/ mistuiește bine, toate dar acestea să întâmplă la creieri din prisoală sau a sîngelui, sau a veninului cel galben sau a flegmii sau a veninului cel negru. Și acestea fiștecare să arată și

napii

să cunoaște din însuși semnul lor și să iaste patima din stomah sau din părțile cele de jos, ádică din splină, din ficați și la muieri din patimile și primejdiile zgăului, care o poți pricepe de vei lua seama cu amăruntul, încă și tămăduirile trebuie să le facă și să le alcătuiască doftorul cel învățat despre cuibul și nașterea boalii.

Semne chibzuitoare

Cât pentru bună cunoștința întâmplării aceștia să știi bine: această amețală și întunecare de nu v<a> fi veche și rareori apucă pã om, nu iaste atâta de rea și mai cu lesnire să tămăduiește decât cea veche și necâtenită. A doua, bătrânii prea lesne nu să tămăduiescu când v<a> fi din zemuri reci și cu flegmă, iar la tineri mai cu lesnire. Și de v<a> fi din prisoseala sângelui când amețala îl v<a> coprinde pã om până într-atâta încât îl v<a> face a să încovăia și a să mișca și a să clătina și încă a cădea și pre pământu, puțină nădejde iaste pentru dânsul, căci degrabu v<a> cădea la epilipsie sau la cataroi.

Tămăduiri pentu cei ce să întunecă

Cât pentru dietă cel cu întunecarea să petreacă în aer curat și luminos să s<ă> ferească de aer amestecat și pãclos, să mănânce bucate cu bune zemuri și bine mistuitoare care nu aduc vântu care sânt: carne de prepeliță, de clapon, de găinuși, carne de găină, de vițel, pește pietros și câte cu lesnire să mistuiescu. Să s<ă> ferească de câte suie la capu aburi, vinul să-l amestece cu apă, să fie subțire, albu și nu prea vechiu sau mursă dă miere aleasă. Ostenteala lui să fie cu măsură, ziua să nu doarmă, iar noaptea să doarmă mai mult, să nu-și facă inima rea, să nu să uite la lucruri care să învârtescu precum sânt roatele, nici să umble pã râpe, că toate acestea iuțescu patima. Cât pentru tămăduire de vei pricepe și vei cunoaște cum că sângele la bolnav prisosește, întâi degrabu slobozi sânge din vâna capului dăspre umere, de v<a> suferi puterea lui fiindu-i patima ori proaspătă sau veche. Numai ia seama la slobozirea sângelui să nu-i scoți sânge mult deodată, căci fãr<ă> veste v<a> cădea bolnavul jos. Numai câte puțin sloboade-i până v<a> ajunge măsura, apoi să ia curățenie care iaste făcută în chip de săculeț. Iaste mai bună și dintr-acestea să bea bolnavul până /f. 31^v într-o săptămână, căci acesta nu numai curățește zeturile cele rele de la stomah, ci și creierilor le dă putere. Pã lângă aceasta folosește a curăți creierii cu prafuri strănutătoare sau mai bine iaste a-l curăți fãr<ă> strănutare, căci aici nu folosește atâta iuțimea și îmboldirea la creieri. Să rază sfecle roșii și storcând zeama lor să o fiarbă cu amaracon, dup<ă> aceea va το αποσφονιάσουν și să ție bolnavul gura lui plină cu apă curată și atuncea să tragă pã nări din apa aceea cu sfecle atâta fãr<ă> silință și îmboldire, curăță prea bine zeturile cele rele de

δίαιτα

tămăduire
φλεβοτομία

magheran

δίαιτα
αναγκαία¹⁶

l<a> creieri și să o facă adeseori. La amețeala și întunecarea capului cea de multă vreme și veche foarte bun și de folos iaste să-i răsuși o bășică îndărăt în făgașul gâtului dup<ă> meșteșugu ei. Dar fiindcă această boală să tămăduiește mai vârtos cu bună dietă, trebuie¹⁶ să iasă mai cu amăruntul și bucatele lui și băutura lui și somnul lui să nu fie prea afară din măsură. Dacă v<a> fi cu puțință, băuta lui să fie bine mistuitoare și într-acest chip ca din cruzimea și tăria ei a nu rămânea multă vreme nemistuită la stomahul cel slabu. Căci așa făcând acolo fumuri și aburi dă pricină și materie la umezeală, pentru aceea caută la spițarie σπόρον κουβί κοινώς λεγόμενον κούμπεπε¹⁷ și sparge bolnavului să bea pă nemâncate și dup<ă> aceasta îndată să amestece două grăunțe întregi și să-și închiză gura și nasul degrabu cât v<a> putea suferi, ca să treacă puterea lui prin capu așa să facă în toate diminețile câțava vreme. (Alta) Usucă iarba cea verde του γαρδελιού care îi zic talienește cardoni benedito și elinește atratulίδα și pisează-o de o fă praf și în toade (sic) diminețile pune puținel cu vin caldu să bea de aceasta. (Alta) Să prăjască pită și să o moaie în vin și să o pospăiască cu prafu de κούβιον ή κολιάνδρου ή αγριοσισάρου sau de frunze de garofe (sic) și să mănânce pă nemâncate, că prafurile acestea ajută foarte bine la această boală. Mai vârtos cel ce să supără de această boală nu e bine să rămâie făr<ă> cafaltă dimineața măcar două sau trei îmbucături. Căci la stomahul cel slabu și deșartu îndată să amărăscu zemurile și aduc la creieri aburi amărăcioase și pișcătoare. Să bea adeseori și neconținut apă de mușătel sau dă betonică sau vin făcut cu aceast fel dă ierburi. La vremea culesului de vin, măcar câte un păhar dup<ă> prânzu și dup<ă> cină. Dupu orice bucată să amestece în gură dă cele de mai sus numite lăudate grăunțe de κουβίου sau două trei migdale sau pere coapte, sau gutuie să metahirisească dup<ă> bucate.

băuturi

gustare
dimineața

Mai de oameni proști

Cel ce iaste sărac și om prost să înghiță pă nemâncate și dup<ă> mâncarea mai câte un grăunte de tămâie ca grăunțul piperului, dar mai bun ar fi sacâzul. În toate serile să frece pă bolnavul cu postav caldu la toate părțile, de la gât pân la coapse. Dar capul să nu-l frece nicidecum, că frecătura cea caldă umezește și topește zemurile la creieri și scoate aburi dintr-însele carea aici la această patimă iaste foarte primejdioasă și cu stricăciune. Să s<ă> ferească de toată gâlceava și turburarea minții, de gânduri, //f. 32^r de inimă rea, de întristare, de mânie și de asemenea alte turburări să-s<ă> ferească tare de dânsle bolnavul ca de focu măcar de ar păți și pagubă mare.

¹⁶ dietă necesară

¹⁷ fruct de arbore de piper ce să cheamă prostește cumbebe

Tămăduiri de întunecare dintr-ale lui Aetie și Pavlu Eghinetu

Dacă *v<a>* fi bolnavul încă în puterea lui și nu-l oprește nimica, când au liniște și nu-i supără patima, întâi să sloboază sânge din vâna umerului dăspre capu, pentru stricarea patimii. Dar sângele să-l lase câte puțin precum am zis mai nainte și cu slobozirea sângelui să-i ude capu cu oțet de trandafir, puindu-l în zeamă de πολυγόνου sau de iederă sau udând lână în apă de trandafir sau în apă de viță să o puie pă pânțete. Du<pă> aceea să *s<ă>* curețe bolnavul cu ιεράν și dup<ă> ce să *v<a>* isprăvi, să metahirisească glistir iute από κεντάβρειον ή κωλοκυθίδα. Du<pă> aceste deșărtări să puie vendeze la partea cea dinnapoi a capului ádică la ceafă creștându-i pielea. În urmă dup<ă> acestea să metahirisească doftorii care scoate flegma și de strănutat. Iar de să *v<a>* întâmpla a opri ceva slobozirea sângelui, sau mârșăvia sau neputința sau bătrânețile bolnavului, întâi să-i deșarte pântecile cu glistir făcut de tărâțe de miere și (șters de spumă de săpun) silitră, apoi să ia adeseori την δια της αλοής ιεράν πικράν¹⁸. Iar de nu *v<a>* conteni patima, să ia curățenii mai tari din care mai cercată iaste aceasta: μαράθον βρασμένον με οξύμελι¹⁹ să-l amesteci cu unt de finic sau de rută, ή σκαμονίας, să ia și de flegmă, să o scoată și de gârgăială από ορίγανον, γληχόνιον μετά οξύμέλιτος²⁰. Iar în nas varsă-i zeamă της αναγγαλλίδος ή κυκλαμίνου sau de rădăcină de sfecă sau silitră pisată με μελάνθιον și cu untdelemn vechiu curată tare. Du<pă> aceasta să meargă la baie și să-să îmbăieze cu doftorii care curată și de i să *v<a>* încălzi tare capul la baie, să-l răcorească cu unt de trandafir acru. Și de *v<a>* conteni răutatea cu aceste mijlociri, să lipsească doftoriile cele mai tari. Iar de nu *v<a>* conteni, întâi să-i deșarte pântecile au cu curățenie au cu glistir. Apoi să sloboază sânge din artiriia dăspre tâmple dup<ă> urechi cu meșteșugu fâlcerei care ne învață procopsitul Pavlu Eghinitis la Cartea VII, cap. 4, περί αρτηριοτομίας. Iar când coprinde patima pre bolnavul, să-l deșteptăm cu lucruri alese mirositoare și cu frecătură și asemenea și cu prafuri tari precum vom spune la cele pentru nebunie. De *v<a>* fi întunecarea din stricarea stomahului și are durere la inimă și-i vine greață, să poate tămădui cu acest fel de vărsătură: să iei anason, sămânță de rădăcină și de napi și rădăcinile lor și fierbi-le în apă destulă pân când *v<a>* scădea a treia parte. Apoi stoarce zeama lor și o amestecă și οξύμελι σκυλλητικών și să bea. Dup<ă> mâncare să înghiță și apuri ce să numescu de stomah, să ia doftorii care închidu și strângu ușa stomahului precum iaste το διακιδωνίου ηλεκτουάριον și altele singure gutuiele și pere stifoase și asemenea ca acestea.

εμετικόν de
vărsătură

¹⁸ alifie pentru spaimă

¹⁹ mărar fiert cu oțet de miere

²⁰ din oregano, mentă cu oțet de miere

Cap. III. Pentru amorțeală și tremurare (scris ulterior cu cerneală mai închisă la culoare)

ădică prostește luare din iele

Tremurarea i amorțeala să întâmplă și iaste sau la vreo parte de trupu, precum ar fi la capu sau la limbă <semn și scris jos cu cerneală mai închisă la culoare sau la mână> sau la picioru sau și la mai multe mădulări împreună. Și pricina boalii iaste împuținarea duhurilor celor vii care dau putere <pricina boalii> și însuflețescu sângele mădulărilor sau mai puțin oareșcare încuiere <Aceștia iaste slăbiciunea și neputința părții aceea iar slăbiciunii pricină iaste> /f. 32^v acestor duhuri care să întâmplă pentru vreo pricină și nu lasă a să risipi și să învieze mădularile, și întru adevăr pricină nu poate să fie la această patimă fără<ă> numai sau cum că să împuținează și să micșorează duhurile, sau că vinele carele sânt vase și sulinare duhurilor să îngrădescu și să astupă și îngrădescu vinele zemurile sau scursurile cele umede și lipicioase și groase și așa pricinuiescu (șters amorțeală) cu osebimea și tremurare la mădulări. Dintru acestea arătat iaste cum că cuibul aceștii boale să află la vine și la duhurile cele înviitoare.

Pricina amorțelii și a tremurării

Toate acestea, ădică și împuținerea și îngrădirea, să nascu din zemurile cele rele reci și cu flegmă care să află la sânge, măcar că în urmă, când va ajunge pân într-atâta încât sau lipsesc duhurile acelea, sau pentru îngrădirea vinelor să închidu și nu trec prin nicio mădulare, atunci la partea aceea nu numai tremurare ci încă și amorțeală urmează după<ă> obicei într-acest chip încât nici în sus, nici în jos nu poate omul să miște partea aceea sau să o clatine. Și poate tuturor acestora de obște pricina cea din afară să fie un fel precum iaste vântul cel rece carele foarte împuținează și micșorează căldura cea firească și înviitoare care înviază și mișcă acele părți, apoi și hrana cea rece și groasă, multul nesațiu și băutura de vin. Căci precum băutura de vin cea cu rânduială și cu măsură înnoiește și de iznoavă înviază duhurile sângelui, așa iar împotriva cea fără<ă> măsură și peste fire moaie și amorțește acestea. Încă și neputința cea rece, și slăbiciunea bătrâneților pricinuiește neputința vinelor. Sau uneori mai vârtos mare pricină de tremurare sânt fumurile și aburii aceia carii scot băile unde să lucrează, precum de argint viu, carii aburi suindu-să și răsuflând sânt foarte cu stricăciune și otrăviți, precum o pătimescu de multe ori zlătarii și băiașii. Și ca să zicem mai pă scurt decât Aetie și decât Eghenitul, amorțirea să naște din cele multe groase și lipicioase și liniștite zemuri care îngrădescu vinele (șters care) și oprescu căldura cea firească, ădică puterea cea vie, spre a trece de la partea cea mai nainte următoare la mădulări și într-aceștii chip: de va răci

din ce să
naște
amorțeala

cinevași de zăpadă sau i să vor strânge cuivași vinele să naște amorțirea și numele (*sters amorțeli*) paralisii iaste mai de obște și coprinde multe feluri de boala aceasta și vei ști că acea amorțire care urmează ἀποπληξία să numește παραπληγία, iaste aceasta când o parte a omului sau din dreapta sau din stânga pierde împreună și simțirea și mișcarea și uneori să întâmplă numai la o parte, ca cum am zice la mână sau la picior și la limbă. Iar tremurarea să naște cu totul din slăbiciunea vinelor, încă și din firea cea foarte răcoroasă Din băuturi reci și mai vârtos la înfierbințeală când bea cineva fără <ă> măsură și în scurt din prisosirile zemurilor celor groasă și cu anevoie mișcătoare din băutura fără <ă> sațiu și vin fără <ă> apă din bătrânețe și din frică.

din ce să
naște
tremurarea

Pentru osebirea patimii aceștia

Amorțirea mădulărilor în două chipuri să întâmplă a fi: întâi când mădularea //f. 33^r nu să mișcă, nici simte. A doua când mădularea nu să mișcă, nici simte, a doua când mădularea să mișcă dar nu simte, dar aceasta să întâmplă fiindcă și vinele de două feluri sânt: unele spre mișcarea mădulărilor, altele la simțire slujăscu. Și uneori acestea, altelei acelea, altelei și acestea și acelea slăbescu și să bolnăvescu. Această dar slăbiciune și bolnăvire a lor, măcar că să face mai deseori din zemurile cele reci și cu flegmă, dar uneori să întâmplă și din veninul cel galben, cum iaste și la boala de colică. Și care parte iaste să s<ă> amorțească din astfel de venin, întâi o prinde durere mare și cumplită. Dar din flegmă nu iaste așa, că veninul iaste iute și cumplit și mănâncă și mușcă, iar flegma nu, să socotește dar amorțeala cu boalile capului, că nașterea ei o are din zemurile care pică și să scurgu din cap, care zemuri închiacă (*sic*) și poiezescu și slăbescu vinele cele subțiri care să tragu de l<a> creieri <căci creierii sânt> începutul tuturor vinelor celor mici, precum și inima vinelor celor mari, precum spun doftorii cei anatomicești.

Semne mai nainte cunoscătoare și chibzuitoare de amorțire

Aceste patimi (adică amorțirea și tremurarea) fiindcă să aseamănă la firea lor, așadar și la semnale lor sânt potrivite, din care să păzești acestea mai cu adevărat și mai cu amăruntul, care parte începe a tremura iaste semnu de multe ori cum că acea parte va și amorți, și iarăș partea care va amorți, de va începe vrecăteoa a tremura iaste semnu bun, că însemnează cum că s-au izbăvit duhurile cele vii și sângele din încuiere. De să v<a> întâmpla tremurare la niscăi mădulări de om bătrân, mai cu seamă pân la moarte așa rămâne, și mai nainte dă veste sau de apoplexie, sau mai puțin vreunii mădulări amorțire, vreo mădulare care va amorți de va începe împreună a să veșteji adică a să usca, nu mai are nădejde de tămăduire, iar amorțirea, care curge din boale de colică măcar

că are dureri mai cumplite, dar fiindcă să naște din zemuri calde să tămăduiește mai lesne decât aceea care să naște din zemuile care prisosescu cu flegmă. Pentru aceea de va avea cel cu amorțea și arsură aprinsă, ádică înfierbințeală, să nu aibă temere nici să s<ă> sperie, căci mai vârtos cu împotrivire fierbințeala aceea răsipește și prea mistuiește materia cea cu flegmă. De va plesni și să v<a> tăia vreo vinișoară sau din lovitură, sau din vers tură și dintr-aceasta va amorți vreo mădulare de aiurea, nu poate afla tămăduirea ei, fără numai din doftoriia ranii, măcar că aceasta nu să întâmplă totdeauna.

Tămăduirile amorțirii

dieta

băutură

baie de a să năduși

socotința doftorelii

De va fi omu sângerosu și peste măsură (ádică πλεθωρικός) și simte vreo mâncătură ca de furnici (ádică ca cum i-ar amorți sau îl mănâncă încetu) la partea cea amorțită, atât mai bine îndată la partea cea slabă să sloboază sânge din vâna capului. Dar să nu ia sânge mult, că slobozirea de sânge răcorește, dar la această boală trebuie mai mult să încălzim pă bolnavul, așadar să s<ă> afle în casă caldă mai vârtos la începutul patimii cât de puțin pân la 15 zile. Dieta mâncării lui să fie alcătuită asemenea, să mănânce mai bine bucate uscate decât zemoase și mai bine fripte decât fierte, numai să fie bine mistuitoare care are putere din începutul patimii până în două săptămâni, mâncarea lui să fie carne friptă de vite sălbatică au dă păsări. Mai bun decât toate iaste porumbul /f. 33^v cel sălbaticu, fiindcă iaste foarte uscatul și opritor, și mai vârtos de va suferi puterea bolnavului de multe ori folosește tare, ca să postească și a să feri de totu felul de bucată să nu mănânce. Peștile și carnea de rămător sânt foarte de stricăciune, asemenea și băutura lui să fie puțină și rară să bea de va putea vin dres cu mușătel sau cu pelin. Încă iaste bună și mursa și miedul, căci toate acestea au putere de uscăciune. Ziua nicicum să nu doarmă, numai noaptea cu măsură, să aibă odihna gândului și inimă bună. Dar folosește foarte și mișcarea trupului, să petreacă în aer cald și uscat, bucata lui să fie de molotru, de selină sălbatică, de ισώπου, de magheran, de fascomileon και σατουρίαν ήγουν κουνέλιον. Nădușala iaste foarte de folos și frumos împuținează și micșorează mulțimea zemuilor care au coprinsu creierii și vinele cele mici. Pentru care ajută baiia cea cu sudoare, care face de a să năduși omul cu aburi și cu afumături, sau de să va afla undeva ape firești calde care izvorăscu din locuri cu pucioasă, sau din locuri stifoase sau sărate, să ducă acolo pă bolnavul cu căruța să s<ă> îmbăieze și-i va folosi multu. În scurtu cu un cuvântu măcar ce parte va amorți <ádică să v<a> lua precum zicu cei mai de obște> de va putea umbla bolnavul, să umble cât va putea și cum va putea mișcându-și trupul lui, iar de nu va putea, să-l poarte alții și cu postavuri calde să-i frece trupul cu putere, că și acestea toate împuținează flegma. Dar trebuie să ia

seama bine aici doftoru cel învățat ca să priceapă că la această amortire de mădulări când nu-și va pierde omul fără<ă> veste fața, nici nu să va adâncă obrazul, iaste semnu cum că zeturile să coboară jos din măduha gâtului spre spate, ádică la fâgașul spinării. Dar când își va schimba obrazul lui și-și va pierde fața lui și să v<a> slăbi și va rămânea adâncată, atunce zeturile să tragu și curgu înaintea din creieri, ádică materiia cea cu flegmă care naște boala, pentru aceea și doftoriile după starea cea întâmplătoare trebuie să le alcătuiască. Și de va curge îndărăt la spinare umezeala aceea, pune venduze la gât dăspre amândouă părțile ca să tragă puțin sau la partea cea amorțită, numai să fie ușoare și fără<ă> creștături ca să tragă sângele și căldura și duhurile acolo. Iar de nu priimește venduzile acolo, alcătuiesti-le la părțile cele mai de aproape și după<ă> aceea să frece părțile cele bolnave și să le ungă cu unsori cuviincioase și lipicioase de sâmburi de dafin, πυρέθρου, ακόρου, στοιχάδος, μπετονίκας, ευφορβίου, ριτίνης și altele. Fierbe cu vin sămânță de muștar apoi scoate-o și o sfărâmă bine ca mazirea sleită și unge-l cu acia o pânză rătundă ca o turtă mică și leagă-o la mijlocul gâtului ca să sugă acolo locul pân să v<a> ruși, au măcar să s<ă> și rănească, apoi ia foi verzi de varză și le pălește la focu și cu acestea acopere locul până să va tămădui rana. (Alta) Fă această alifie: ia de la spițarie ευφώρβιον και πύρεθρον, din fieștecăre câte un dram sau câte un lot și le pisează și le cerne și adaogă la dânsule jum<ă>tate de lot de piper pisat și sare moale și pune-le toate acestea în untdelemn. Aruncă înlăuntru și puținică ceară ca să s<ă> întărească ceva și le încălzește la foc și cu această alifie să ungă tare și să frece bine părțile cele bolnăvite de două ori într-o zi. De nu vei găsi ευφώρβιον και πύρεθρον, pune sămânță de muștar pisată că e bună și aceasta mult. //f. 34^r Încă mult ajută și πετρόλαδον la părțile cele bolnăvite frecându-le adeseori cu aceasta. La această trebuință folosește și untura de vulpe, de pisică sălbatică, de μέλιδος și de ursu căci aceste unsori sânt toate și înfierbântoase și întăritoare. Bun iaste și untul dă neftu la această trebuință, dar care vei câștiga dintr-aceste unsori, îndată să le pui la lucrare. Numai pân a nu unge mădulările, totdeauna întâi să le freci cu postavuri calde, în casă caldă. (Altă alifie) Pentru mai curând și mai degrăbu iaste bună și grăsimea și untura rații cei de casă, atât la tremurare cât și la amorțeala mădulărilor. Care grăsimi ca să o faci mai lucrătoare și mai întăritoare fă așa: taie și zmulge o rață bună și grasă și-i scoate toate mașile și o umple cu jaleș ca și cu magheran și cu cimbru și cosându-o să nu să verse ierburile dâintr-însa, frige-o frumușăl și încet, și câtă untură va pica strânge-o toată într-un vas și pune încă pe atâta oțet bun și tare și le dă undă toate la foc și cu acea untură oțetită denaintea jăratecului unge-i și-i freacă mădulările care îi tremură sau cele amorțite pă toată ziua de câte două sau dă trei ori. (Alta) Încă și această

σικία

unsoare,
ádică alifieεπίχρισμα δια
την τρομάραν

gargară

băi de ape
calde din fire

doftorie iaste cu lesnire dar mare putere și lucrare are a ajuta părțile cele slăbite. Vezi aceasta: să sapi rădăcină de urzică și să o pisezi bine cu mușătel, cu molotru și cu jaleș, apoi să pui pișatul bolnavului peste acestea și să fiarbă împreună bine și așa cald cât va putea suferi, să-și spele cu apa aceea părțile cele amorțite adeseori. Iar noaptea să ude o bucățică de postav într-însele și încălzindu-l bine să înfășure aceste părți cu dânsul și să doarmă. Poate și aceasta: topește unt de chehlibar sau de cuișoare împreună, cu untură de vulpe sau dă pisică sălbatică sau de ursu și cu aceasta să le ungă. Sau așa: să frece tare cu postav cald părțile acelea pân când să va ruși, apoi să le ungă sau cu κουκουναρόλαδο ή με varδόλαδov ή με τερμινθόλαδov²¹. Încă mai bine va fi dacă le va unge mai nainte με πετρόλαδov și așa să le frece și pă urmă de iznoavă să le ungă cu cele de mai sus numite unsori că să folosește mai bine. De va amorți numai limba, fiind celelalte părți săn<ă>toase, îndată să caute muștar și acela să-l ție în gură să-l roază. Decât aceasta iaste mai bun să pici trei sau patru picături de unt de anason dulce pă limba bolnavului. Într-aceștași chip folosește și spirit de cireasă negre ádică precum o numește mai prost rachiu cel al doilea fierț al lor căci spiritus să face ca rachiu. Sau așa: ia de la spițarie puținel ευόρβιον, pisează-l și fă praf și cu o țevă suflă-i-l să meargă la rădăcina limbii, că peste puțin va scoate bale multe. Căci acesta iaste mai tare și mai lucrător decât toate și așa ușurează limba cea legată. (Alta) Fă acest fel de gargară, ádică apă să speli gura bolnavului: ádică πύρεθρον sau în locu de aceasta cocean de tarhon dumesnic de casă, și jaleș și isop fierbi-le în vin și să-și spele adeseori gura cu aceasta. Încă și apele cele calde precum e în Țara Ungurească la Ghionghi, la Varodin, la Budém, la Mehadiia și la alte multe locuri tare folosescu bolnavului să s<ă> scalde, căci aceasta cu puterea ei cea cea uscăcioasă foarte bine scade și mistuiește prisosirile zemurilor care strică trupul. Sau unde nu să află altfel de baie, {băi cu meșteșug} poate să facă și cu meșteșug într-aceștași chip: //f. 34^v ia calacan mult, pucioasă, puiatră acră și sare, fierbi-le tare cu apă pân va scădea a treia parte și cu aceea scaldă pe bolnavul adeseori de iznoavă primenindu-o și încălzindu-o acea apă. Iar precum zice înțeleptul Aetie și Pavlu Eghenitul la vătămarea limbii, întâi deșartă trupul, apoi sloboade-i sânge supt limbă și pune-i vendeze supt falcă, apoi să metahirisești din cele ce scoate flegma și presărături de muștar și unsori. Asemenea și când să v<a> vătămă bășaca udului, iar cu asemenea doftorii obștite să o ajuți. La șăzutul lui să s<ă> ungă cu unt de rută ή varδόλαδov sau unt de crin și asemenea care pentru mai mare folos să le amesteci cu unt ή καστόρειον ή χαλβάνην ή οποπανάκα și să bea câte pornescu udul. Asemenea și amorțirea

²¹ ulei de cucunar sau de nard sau cu ulei de terepentină

sulacului să tămăduiește *când* nu iese sămânța și nu poate să s<ă> împreune omul, dar trebuie să încălzească coapsile și spatele. Folosește dar pe acești bolnavi și coaile cerbului să le lege la coapsile lui ca un baier, și carne de cerbu să mănânce sau de ariciu sau cracatiță și pasărea care să numește ψάρος. Iar boășile castorhului sânt mai bune la toată amorțirea. Să s<ă> ferească de bucate și băuturi reci, după-urmarea acestora doftorul cel învățat poate tămădui și a celorlalte mădulări amorțirile.

Cap. IV. Pentru epilipsie și seliniasmos

Epilipsiia iaste, după cum hotăraște Galinos spasmos, ádică mișcare tuturor mădulărilor trupului, dar nu totdeauna, ci la câte o vreme cu stricarea lucrărilor celor stăpânitoare, ádică a minții și a simțirilor și să chiiamă așa fiindcă coprinde strașnicu și negândit simțirea capului și mintea. Această patimă elinii o numiia boală sfiiță căci făcea oareșce uimire fără<ă> veste la cei dimprejur, încă și patima lui Iraclie, căci supăra astfel de patimă pă Iraclis, și boală mare și grea. Iar latiniil il numescu boală κομιτζιάλην căci câți au (șters) avea astfel dă neputință, să arăta la comiții ádică la soboară și la adunări. Dar în ziua de astăzi după<ă> grece o numim seliniasmon (sic) și apucare pă dinafară. Să socotește epilipsiia cu boalele capului, că are cuibul ei la pelița creirilor ca și cele mai sus numite, că măcar că nu o pricepe omul cu gândul lui, dar când il scutură cu uimire (șters) și-l coprinde [...] întâi această peliță care e împrejurul osului, să mișcă și să clatină. Și mișcându-să ea și să scutură și să clatină împreună toate vinele trupului din toate părțile, atât acelea care sânt orânduie pentru mișcarea trupului, cât și cele ce sânt pentru simțire, că vinele acelea sânt făcute din firea și materiia peliții aceea. Și așa să trag și să țin și să nascu de acolo ca niște ațișoare subțiri, întinse la tot trupul. Și când începe a să scutura această peliță din vreo pricină iute care o atinge, atunci negreșit și să scutură și să clatină tare și toate vinele trupului. Pentru aceea în ceasul acela să pierde toată simțirea omului, ádică vederea, auzirea, gândul și fandasii și celelalte.

cuibul/ boali
de creieri

Despărțirile epilipsii

//f.35^r Epilipsiia iaste de trei feluri, ádică să face în trei chipuri. Dar la toate să întâmplă a pătimi creierii după cum hotăraște Galinos. Întâi când iaste de întâia patima, când sânt bolnăviți creierii și aceasta să întâmplă când zemurile cele groase cu flegmă și lipicioase sau cele cu melanholie și iuți îngrădescu vadurile duhurilor la vine de nu pot a trece la văgăunile creierilor și așa începe a să scutura creierii ce sânt începătura vinelor precum am zis și să silescu a împinge și a izgoni nodul cel stricacios care oprește duhurile. Și cum că să naște această răutate din zemurile cele groase cunoscut iaste, că apucă pre omul fără<ă> veste și iar

sulacului să tămăduiește când nu iese sămânța și nu poate să s<ă> împreune omul, dar trebuie să încălzească coapsile și spatele. Folosește dar pe acești bolnavi și coaile cerbului să le lege la coapsile lui ca un baier, și carne de cerbu să mănânce sau de ariciu sau cracatiță și pasărea care să numește ψόρος. Iar boășile castorhului sânt mai bune la toată amorțirea. Să s<ă> ferească de bucate și băuturi reci, după-urmarea acestora doftorul cel învățat poate tămădui și a celorlalte mădulări amorțirile.

Cap. IV. Pentru epilipsie și seliniasmos

Epilipsia iaste, după cum hotăraște Galinos spasmos, ádică mișcare tuturor mădulărilor trupului, dar nu totdeauna, ci la câte o vreme cu stricarea lucrărilor celor stăpânitoare, ádică a minții și a simțirilor și să chiiamă așa fiindcă coprinde strașnicu și negândit simțirea capului și mintea. Această patimă elinii o numia boală sfiită căci făcea oareșce uimire fără<ă> veste la cei dimprejur, încă și patima lui Iraclie, căci supăra astfel de patimă pă Iraclis, și boală mare și grea. Iar latini îi numescu boală κομιζιάλην căci câți au (șters) avea astfel de neputință, să arăta la comiții ádică la soboară și la adunări. Dar în ziua de astăzi după<ă> grece o numim seliniasmon (sic) și apucare pă dinafară. Să socotește epilipsia cu boalele capului, că are cuibul ei la pelița creirilor ca și cele mai sus numite, că măcar că nu o pricepe omul cu gândul lui, dar când îl scutură cu uimire (șters) și-l coprinde [...] întâi această peliță care e împrejurul osului, să mișcă și să clatină. Și mișcându-să ea și să scutură și să clatină împreună toate vinele trupului din toate părțile, atât acelea care sânt orânduite pentru mișcarea trupului, cât și cele ce sânt pentru simțire, că vinele acelea sânt făcute din firea și materia peliții aceea. Și așa să trag și să țin și să nascu de acolo ca niște ațișoare subțiri, întinse la tot trupul. Și când începe a să scutura această peliță din vreo pricină iute care o atinge, atunci negreșit și să scutură și să clatină tare și toate vinele trupului. Pentru aceea în ceasul acela să pierde toată simțirea omului, ádică vederea, auzirea, gândul și fandasiia și celelalte.

cuibul boalii
de creieri

Despărțirile epilipsii

//f.35^r Epilipsia iaste de trei feluri, ádică să face în trei chipuri. Dar la toate să întâmplă a pătimi creierii după cum hotăraște Galinos. Întâi când iaste de întâia patima, când sânt bolnăviți creierii și aceasta să întâmplă când zemurile cele groase cu flegmă și lipicioase sau cele cu melanholie și iuți îngrădescu vadurile duhurilor la vine de nu pot a trece la văgăunile creierilor și așa începe a să scutura creierii ce sânt începătura vinelor precum am zis și să silescu a împinge și a izgoni nodul cel stricacios care oprește duhurile. Și cum că să naște această răutate din zemurile cele groase cunoscut iaste, că apucă pre omul fără<ă> veste și iar

zgău, mitră,
matcă

curând îl lasă. Al doilea să face dup-împreunata pătimire, din starea cea rea a stomahului, ádică când creierii iuțindu-să să clatină și să silescu a izgoni toate cele ce să suie în sus din gura pântecelui, așadar fiind stomahul bolnăvit, atunci pătimește împreună și creierii și iutindu-să stomahul trebuie să s<ă> turbure și să s<ă> scuture și creierii <și toate vinele trupului>. A treia închipuire a epilipsii iaste când din vreo parte a trupului, ca cum am zice din fluierile piciorului sau din υστέπav a vreunii fămei de curând îngreunată sau de curând născută, întră și izvoraște încet vreun aer subțire și rece și să suie încet încet, de l<a> spate și pe la gât până la creieri și aceasta așa o simte bolnavul și o pricepe când va să-l apuce, precum spune Galinos pentru un copil care pătimea astfel de boală și încă fiind în simțirea lui, zicea cum că astfel de vântișor subțire și recișor îi venea întâi de l<a> fluierile picioarelor, apoi trecea drept la coapsele lui <și la deșărt> și apoi de acolo să suia la spate și la gât pân la capu și până la creieri. Și dup<ă> ce sosea acolo, nu-și mai aducea aminte ce pătimea. Dar acest fel de epilipsie iaste foarte rară și rareori să întâmplă, iaste și altă deosebire la epilipsie, căci sau toată pelița coprinde care-i împrejură osului și atunci tot trupul îl chinuiește patima, sau numai o părțică de această peliță și atunci numai o parte osebită a trupului chinuiește și supură sau mâna sau piciorul sau pleupele ochilor sau uneori întreagă jum<ă>tatea trupului coprinde.

Pricinile

Aceștii boale pricinile din care să naște poate-le pricepe și fieștecare bine din cele mai sus spuse. Dar să mai aducem și altele la mijlocu, mai aproape pricina aceștii patimi iaste când zemurile și aburii sau cu mulțimea lor să umflă, ádică împovărează și iuțescu pelița creierilor, sau cu puterea lor cea cumplită care mănâncă și pișcă să atingu de peliță și o scârbescu și dintr-aceasta să întâmplă a să scutura, a să clătina și a să bate pelița aceea și cu aceea toate celelalte vine ale trupului și acele zemuri și abure sau acolo înlăuntru în creiră să nascu, și ies sau din părțile cele de jos ies, și să suie dasupra, ádică, de l<a> stomah, de l<a> limbrici care să nascu /f. 35^v în mațe și în pânțe la muieri din stricarea zgăului ádică a mătcii, și măcar din orice parte de trup dar și din vadurile vinelor uneori să întâmplă ca un vântișor subțire și rece și merge la părțile cele de sus, precum mai nainte am zis pân într-atât încât îl pricepe și-l simte omul și îndată într-acei ceas ce îl apucă boala aceasta și-l chinuiește. Supără patima aceasta mai vârtos pe copilașii cei tineri și pe prunci apoi pe copiii carii cresc. Iar pre cărunți și bătrâni niciodată sau rareori. Zic dar pă prunci și pe copii, căci au firea creirilor mai umedă.

Αφορισμός
βιβλ. 5
κεφάλ. 7

Semne cunoscătoare și chibzuitoare de epilepsie

Până nu coprinde pe omul această boală, nu poate cineva să o cunoască mai nainte și să priceapă din vreun semnu arătat cu adevărat pipăirea ei și ajungerea ei. Dar pre care obicinuieste a-l supăra, acela mai mult pricepe și o simte mai nainte decât altcineva să priceapă când îi va veni, căci de multe ori fără<ă> nicio veste îl coprinde negândit și fără<ă> veste. Dar aceasta trebuie să știm că dacă să află la creieri pricina cea lucrătoare aceștii patimi și acolo să nascu zemurile și aburile cele cumplite, atunci nu iaste niciun semnu că acesta, cât a putea vreun om să cunoască și să priceapă mai nainte cum că va coprinde pă cineva epilepsia. Iar de să naște din părțile cele de jos, adică de la stomah și altele, atunci mai vartos să poate întâmpla vreun sammu mai nainte vestitor. În ceasul acela, sau stomahul începe să s<ă> turbure și a-i veni greață, lumina ochilor a să întuneca, urechile a să astupa și a urla, obrazul a să îngălbeni, limba a să mișca fără<ă> orânduială și ochii o și mușcă și precum am zis mai sus întră în mădulările cele de jos oareșcare suflări reci și începe a merge în sus în vadurile vinelor până la capu. Și când va sosi de față întâmplarea, cade jos fără<ă> veste bolnavul și să scutură și orcănește, uneori strigă cu glas mare, alții tremură și să tăvălescă împrejur. Dar mai ales semnu iaste din toate când spumează la gură, căci celelalte sânt de obște și la alte boale. Unii și fără<ă> voia lor să pișă sau să cacă sau și sămânța lor și-o aruncă. Dar urmează mai nainte decât toate acestea la cei cu epilepsie oareșcare rea răsuflare și o stare neinimoasă și a trupului și a sufletului și întristare și cebăluială și visuri înfricoșate și turburate și durere de capu și împlinire neconținută și iuțime de suflare și altele asemenea. Câți dar au patima din pricina stomahului, mai nainte să întâmplă lor bătaia stomahului legănându-i și mușcându-i stomahul și de n-or mânca, sau de vor zăbovi a mânca aceștia, îndată să biruie de patimă. Dar din zgăul muierii de va fi, să întâmplă la dânsa întunecări și amețală de capu, uimire, grea răsuflare și altele asemenea. De va fi din limbrici, acestora semnele să arată mai nainte așa: îi mănâncă nasul, le pute gura, la stomahul lor cade greață și să umflă. La care iaste această răutate prea iute și să sălbăticește patima foarte și îl chinuiește cumplit, curând îl omoară cu iuțimea ei și cu adesele lovituri. Dar la mai mulți ține vreme multă și să îndelunghează în mulți ani, iar de nu v<a> înceta la copilărie când ajungu a crește //f. 36^r sau când începu a le veni firea după<ă> obicei fâmeiescu, sau când vor rămânea năvarnice, cele mai multe moru împreună cu această patimă de nu le va sprijăni vreun ajutor del vreun doftor iscusit. Și aceasta o adeverează Ipocrat zicând: cei cu epilepsia să izbăvescu mai nainte de tinerețe și câți nu vor scăpa pân la 25 de ani mor împreună cu patima. Pre câți îi apucă epilepsia are obicei a le veni la asemenea vreme când dă luna înapoi sau la ivitul lunii sau la sfârșitul lunii sau la împlinirea lunii, fiindcă luna firește stăpânește la toate lucrurile cele cu umezeală precum spun filosofii și dintr-aceasta au luat patima numele cel obștit, a să numi seliasmos και φεγγάρισμα. De să v<a> naște vreun om împreună cu această patimă, fiind și părinții lui cu epilepsie, sau de vor fi fost mai nainte cu această patimă, nu scapă de dânsa până la moarte. De va prinde pre cel cu epilepsie frigurile de a patra zi și-l va ținea vreme multă, după ce să v<a> izbăvi de friguri mai cu mult să tămăduiește împreună și de epilepsie. Căci pre zemurile cele rele care nascu epilepsia frigurile cele îndelungate cu fierbințeala lor și cu prinderea lor încet-încet le topește și le mistuiește. Și de voiești să cunoști pre cel cu epilepsie,

tămâiază pre dânsul cu zmoală sau cu piatră γαγάτης sau cu cornu de capră, sau dă-i să mănânce ficat de țap, sau să-l mirose friptu că îndată îl face de cade jos. Și de vei creșta degetul lui cel mare de l<a> picior măcar din orice parte și cu sângele care va curge de-i vei unge buzele celui ce au căzut, îndată să v<a> scula. Așâjderea și ierburi mirositoare și cu mirodii frumoase deșteaptă pre cei cu epilipsie și caută la Aetie carte. 8 cap. 14.

Tămăduiri de multe feluri pentru epilipsie

Ajutorințele care lucrează și folosesc la această boală la două vremi să facu: întâi când iaste de față și îl apucă, a două când îl lasă și când apucă pre cineva pe dinafară, precum vorbește prostimea. Îndată la început să-l puie să stea în loc luminos și curat și făcând o lopătică mică dă lemnul să o înfășură cu postav subțire și să o cufundeze εις οπόν ήγουν νερόν της κακαλίας²² sau în apă de trandafir și să o puie între dinții lui ca să nu-și rănească limba lui. Capul lui să i-l îndrepteze în sus bine <subțiorile lui amândouă și fluierile picioarelor să le strângă bine cu fașă> sau cu pânză îngustă și mai vârtos de au priceput dasupra lui a i să sui vintșoru cel rece dup<ă> cum am zis, atunci să-l frece tare cu postav cald de l<a> șăzut în jos picioarele lui. Să-l strige pe numele lui cu glas mare. Nasul lui și degetul lui să le strângă, încă și vreun prafu de strănutat tare să-i sufle în nas nu strică. În gura lui să-i verse puțintică apă de aur sau apă de cireasă negre sau trei picături de unt de chehlibar, iar de nu să v<a> întâmpla altceva, oțet bun și tare. Să piseze curând tare rută și să-l ude cu oțet și cu aceasta să-i frece nasul lui sau cu unt de chehlibar sau cu unt de bradu sau cu vreo apă frumos mirositoare, să-l afume cu zmoală sau cu iarba της μικράς γεντιανής care are flori ghimpoase (poate fi și hameiu). De va fi muiere bolnavul și are patima din zgău, precum mai nainte am spus, să arză pene și să ție la nasul ei fumul cel puturos. Dar mai bune decât toate sânt penile de prepeliță și în gura ei să verse /f. 36^v apă de izmă, împreună și unt de izmă de vor afla. Și dup<ă> aceasta să ungă tare spatile ei cu unt de cacaliia sau de izmă sau de rută sau de chehlibar. De va fi copil sau pruncu bolnavul, nu trebuie să căutăm a-l ajuta cu doftorii precum zice Eghenitul, fiindcă vârsta lui să primenește cu cele veninoase și cu cele mai uscate și hrana lui vine la măsură, mai cu seamă singură patima să contenește numai la dietă să luăm seama dup<ă> cum zice Ipocratu, mai vârtos la doică, ca să mănânce bucate bine mistuitoare, să nu să împreune cu bărbatul, că i să strică laptile. Cele calde și uscate folosesc. Capul copilului să-l ungă adesea cu unt de anason sau cu ιρίόλαδον amestecat cu prafu de chiperu (κηπέρου) ίρίδος, αδιάντου, untu de măgheran și celor asemenea. De multe ori numai

cartea a doua
Αφορίσμε

²² în suc, adică apă de mărgăritărel

cu aceasta să lecuia copii, suflând în gura lor câteodată fumul tutunului. Bun iaste și fumul de zmoală sau de chehlibar să le sufle. Iar cea mai adevărată și mai întemeiată doftorie la cei cu epilipsie iaste și să cuvine atunci când nu iaste asupra omului boala și cât pentru dietă să petreacă în aer călduros și uscat, mai vârtos de va fi patima din prisosul flegmii. Carne nicidecum să nu mănânce, fără numai din păsări sălbatice. Legumi, pește, vin să s<ă> ferească dă iele a nu mânca. Să bea mursă de miere sau vin subțire cu apă amestecat. Capere să mănânce, că-i folosescu de minune. Așâjderea să-și miște trupul și să-l frece mai vârtos la capu. În baie să nu facă vreme multă, împreunarea lui să fie cu măsură, ziua să nu doarmă nicidecum, numai noaptea cu cumpăt. Să s<ă> păzească de usturoiu, dă ceapă, de muștar, și din altele asemenea iuți. Și acestea rânduiește Eghinitul de va fi omul plin și sânger, să-și sloboază sânge din mână și de la om isteț și învățat să ia în toată luna la sfârșitul lunii vreo curățenie pentru flegmă sau haturi, sau altfel, mai puțin pân la trei sau patru luni. Iar de nu să v<a> întâmpla astfel de om iscusit, să sape și să scoată coceanul της χαμαικτής ήτοι σαμπούκου ήγουν μπίζια²³ împreună cu rădăcina, să-l spele și să-l fiarbă bine cu lapte sau cu vin și din zeama aceea să bea pã toate zilele pã nemâncate câte o lingură-două pân la o vreme, pân<ă> când va pricepe bine că s-au curățit. Și ca să nu crească iar de iznoavă zemurile cele rele la trupu, la sfârșitul lunii i la civert de al patrilea și la contenirea luminii să fiarbă rădăcină της σαλσαπαρίλας cu apă de fântână și dintr-aceasta să bea la setea lui obicinuindu-o pân în patru luni. Aceasta mult mistuiește prisosirile zemurilor cu flegmă. Unii pentru pricina aceasta purtând καυτήριον, ádică ρινολαβίδα, în fâgașul grumazului s-au tămăduit desăvârșit din epilipsie. De să v<a> închide pântecile sau de copil, sau de bătrân la această boală, întâi din toate cu vreun meșteșugu să-l facă a fi slobodu căci pân atunci nu ajută celelalte doftorii. Din vechime mulți doftori isteți și numiți au cercat cu multe feluri de doftorii a birui și a scoate această înfricoșată boală dintru care vom spune unele din cele mai numite și folositoare: Din toate apele ierburilor mai lăudată iaste apa de cirășă negre, mai vârtos dă le vei sfărâma cu sâmburii lor, lăsându-le să s<ă> veștejască și să s<ă> înăcrească și ca din prunele cele înăcrite care scot aburul, ádică picături de rachiu, așa și le să le scoți aburul și din picăturile acelea în toate zilele câte o linguriță să bea bolnavul, dar dă //f. 37^r două sau de trei ori să le mai prefierbi în căldarea de rachiu. (Altă băutură) Το νερόν της κακαλίας, του φλόμου, της πεωνίας και από τα άνθη της φυλλυρίας²⁴ folosește de minune. Și toate apele acestea mai bine lucrează de

doftorie mai
aleasă

băutură de
curățenie

²³ al socului sau sambucco

²⁴ apă de mărgăritărel, de coada mielului și din florile de bujor și din florile teiului

οσφραντικά

λάδια
πρόσφοραplastore de
multe feluridoftorii
ascunse
pentru cei cu
epilipsie

vei face bucățele mărunte pui de rânduiea vii sau coțofană și să-i pui împreună cu florile ce am zis în lambic, să abureze apa lor împreună. Acestor ape băutura pentru tămăduirea epilipsii de multe cercări iaste lăudată. Dar mai bine iaste să faci așa: sămânță de πεωνία, și frunze de flori care să nascu deasupra lui πρίνο (adică poate fi mugur) usucă-le, apoi pisează-le și le fă prafu și ia puținel dintr-acela cu vârful cuțitului și-l amestecă cu vreo apă din cele mai sus numită și să bea bolnavul mai vartos la sfârșitul lunii. Aceasta să o facă în toate zilele până nemâncate. Încă și cu cele mirositoare folosește a întări creierii într-acești chip: să ia din prafu sămânții peonii și a florilor mugurului câte patru dramuri de fiteșcare și prafu pisat subțire de nucșoară, de frunzișoară și de cuișoare câte două dramuri, rută și isop uscat și pisat, fiteșcare câte un dram și jum<ă>tate, să le amestece toate acestea și să le coacă într-o punguliță de mătase roșietică și să o poarte la gâtul lui și să o mieroase adeseori. Din unturi mai lăudate sânt: untul de chehlibar, încă cu mult mai bun iaste să fie de chehlibar albu. Ἐτι δε και το πυξόλαδον²⁵ și unt de pucioasă. Dintr-acestea care vei afla, sau deosebit, sau toate împreună cu măsură potrivită amestecându-le în apa care am pomenit mai sus, foarte bun iaste să bea cinci-șase picături dimineața până nemâncate sau când va vrea să s<ă> culce. Încă și la copil mic poți să dai o picătură-două, cu vreo apă din cele de mai sus îndulcind-o cu puținel zahar. Încă plastur poți să faci sau la om mare sau la om mic, să i le lipești la moalele capului, care plastore înroșază capul, dar zemurile cele stricacioase le suge afară cu mare folos. Să iei dar piper și sămânță de muștar și găinaț de porumbiță, de fiteșcare câte două dramuri și le fă prafu, apoi usucă coceanul της παιωνίας, τα άνθη του πρίνου και σπόρον της παιωνίας²⁶ și le pisează de le fă prafu și din prafu fieștecăriia să iei câte trei dramuri apoi πετρόλαδον, ceară, zmoală cât va ajunge. Și încălzindu-le la jărat, să facă alifie pentru emblastron, unge-i până pânză cât va ajunge să-i coprinză moalele și-l lipește să stea până îl va putea suferi. De-i vei pune și pe grumazii lui să s<ă> lipească împreună, atât mai bine trage și suge. De va fi pricina patimii din limbrici atât la om mare cât și la om mic, iaste trebuință să metahirisești acele doftorii care vom arăta înaintea la capu pentru lecuirea limbricilor list ... Și sânt și alte oareșcare doftorii care măcar că nu să arată de a dăzrădăcina des<ă>vârșit pricina patimii, dar cu puterea și cu lucrarea lor cea aleasă și ascunsă prea mult folosescu la această boală fără<ă> nicio. Și fă așa la luna lui martie: strânge vreo doi-trei pui de corbu din cuibul lor și pune într-o oală nouă și o usucă la cuptor să s<ă> facă cenușă /f. 37^v și dintr-acel prafu să dai celui ce pătimeste să bea sau în vin sau în vreo apă din

²⁵ tot așa și ulei de merișor²⁶ de bujor, flori de stejar și sămânță de bujor

cele înapoi numite dă două sau dă trei ori într-o zi. Aceasta o laudă foarte și iaste de minune. Asemenea lucrează și bășaca de porcuscă uscându-o la cuptor și făcându-o prafu, să o metahirisești precum mai sus am zis. Asemenea să faci și cu ficatul de vulpe uscându-l și făcându-l prafu. Toate dar acestea dă le vei da la muiere, să fie în apă de izmă. Dar decât aceasta iar mai bună iaste apa του αβροτόνου, încă și zerul din brânză. Sau pipotă, stomahu de iepure usucă-o și o fă prafu și cu marginea cuțitului ia puținică și o amestecă în apă de παιωνία și dă celui cu epilipsia să bea de trei ori într-o zi, aceasta decât toate iaste și mai întăritoare și mai lucrătoare. Astfel de doftorii să laudă și altele mai multe, dar din cele mai multe acestea sânt cele mai vestite și mai îndemânate care am spus aici și împreună cu acestea ajutorințe lucrătoare sânt: să bea sāmânță²⁷ de rută cu apă amestecată sau zeama της μπεβονίας ρίζης²⁸ sau de cardamá sau de foi της πενταφύλου ή τον καρπόν του βαλσάμου²⁹ în toate zilele. Broască testoașă dup<ă> uscat, friptă και εκχυλομένης οξύλαπαθον χλορόν³⁰ să bea cu vin din începutul lunii pân la treizeci, aceasta ajută foarte și pre cei nebunateci. Taie rădăcina celui de munte ερυγγείου (care iaste o iarbă cu foi înguste și mici și are flori în chipul aurului și în chipu ochiului) și o pisează bine apoi amestecă miere destulă și dāntr-acesta dă bolnavului tot la 5 zile să mănânce până să v<a> împlini anul întreg, apoi nu-l mai apucă patima, nici mai cade jos. Foarte folosește celor cu epilipsie (altă mână) Καστόριον dup<ă> vreo curățenie se ia cu mied (sfârșit altă mână) și pilitura de fildeș ca de două lingurițe în toate zile cu miedu să o bea pân la cinci-șase zile. Το σεσέλι ή αριστολοχία και του σπονδυλίου η ρίζα και ο καπνός³¹, cu apă dāsmorțită bāndu-le, destul folosește pre cei cu epilipsie de l<a> stomah dar și rădăcina της παιωνίας purtându-să și legānd-o la grumazii copilului pân la stomah de minune lucrează. Ajută dar mult slobozirea de sânge adeseori de la fluierile piciorului și de la genuche. Acestea de la Galinos și de la alții. Și la câți să începe epilipsia de l<a> vreo parte arătată a trupului sau de l<a> mână sau de l<a> picior sau de l<a> pulpă ca un vântuleț rece precum mai sus am zis, dup<ă> deșărtarea a tot trupului, să încălzească locul cu unsori și să lege cu o funioară pă dasupra și să puie plastore rari care prefac starea cea rea, precum iaste το διαλθείας, διαμνησαίου și altele και το λεπήδιον, και το ιουλιάνιον οξύμέλι³² și tiriacle foarte folosește και η αποσχάσις των σκελών³³

ποτά και
σιτία²⁷

băile cele
calde din fire

²⁷ băuturi și mâncăruri

²⁸ rădăcină de bevonia

²⁹ de tormentila sau fructul balsamului

³⁰ și suc de ștevie verde.

³¹ ricin sau talpa găștei sau rădăcină de spondil și fumariță

³² de nalbă, de Mneseon și altele și chefir și oțet de miere

³³ și tăierea vinelor de la picioare

frecătură

glistir

doftorii
pentru copiii
cei miciunt de
migdale

adeseori făcându-să și băile cele din fire calde și la toată vremea vieții lor aceștia să s<ă> ferească de bucate groase de mistuit și cu zăbavă, și de mâncarea de cu seară și de turburare și de băutură de mult vin după<ă> baie și de câte sânt iuți la miros și umple capul, și a să uita jos din locuri înalte și a face vreme multă în baia cea dreasă. Și de arsura soarelui cât vor putea să s<ă> ferească. Încă le folosește a mânca adeseori capere și tarhon, strădăniile și frecăturile la toate mădulările și după<ă> toate la capu sânt de folos și bătrânilor și copiilor numa să cade cu curățenii pentru deșărtarea trupului //f. 38^r să s<ă> ostenească, că puterea lor iaste fără<ă> vârtute și slabă. Dar mai bine cu glistiruri, mai vârtos bătrânii δια κενταβρίου, αριστολοχίας, πολυποδίου³⁴ și anason să s<ă> deșarte, apoi să metahirisească cele cuviincioase amestecări în gură, gărgăituri și de ale nasului mirodii sau frecături, iar la copii glistiruri domoale și sfărămituri, ádică prafuri, și de muștar iar la bătrâni mai lucrătoare glistiruri carii să ia și αντίδοτα. Dar fiindcă această boală mai vârtos la pruncii și la copiii cei mici să obicinuieste, supărând pre cei mai mulți și chinuindu-i pân la moarte, așadar vom cerca tămăduirea lor și o vom face într-acestași chip, măcar că aceasta iaste foarte cu greu la metaherisire dar folosește. Ádică fiind pruncii neputincioși și nepriimitori cu lesnire de ierburi și de doftorii și mai vârtos sănătatea lor pricinuindu-li-să din laptele doicii sau a mumei lor care le dă țâță cu care trăiescu și să hrănescu, pentru aceea doica lor să aibă purtare de grijă la chiverniseala ei și la ajutorința ei, așadar fiindcă <pân era ei în pântecile mumii lor> s-au strânsu la stomahu multă tină și necurătenie, din care necurătenie foarte curând apucă pă copii boala aceasta. Deci după<ă> nașterea lor pân la cinci sau șase zile sau și mai nainte așa să faci: amestecă zahar curat cu unt proaspăt de migdale frumos și-i unge pe dinlăuntru gura copilului să o lingă. Că aceasta frumos, fără<ă> nicio silință, scoate și izgonește toate cele netrebnice și necurătenii din stomahul lui. De nu vei afla unt de acesta, iaste bun și untul cel proaspăt să-l amesteci. Încă mai bine de-l va fi scuturat vreodată boala, iaste trebuință să aibă pântecile descuiat totdeauna, ádică să aibă urdinare. De va fi rău la stomah și-l doare, care vei cunoaște când scoate pă dedesupt sau pă dasupra lapte închegat, ádică când să face laptele ca brânza într-însul, atuncea ajută-l cu plastur sau cu frecătură, sau cu unsoarea stomahului după<ă> învățătura care vom scrie pentru boalele pruncilor list. (loc gol). Deci doica copilului ce pătimește să mănânce bucate fierbinți și băuturi calde ca să fie totdeauna laptele mai cald și mai subțire, dar nici să mănânce mult, nici să bea mult cu neînfrânare, ci să aibă înfrânare cu măsură. Și mai vârtos de mult vin să s<ă> ferească, că de-l va bea peste măsură,

³⁴ din albăstrea, talpa găștei, dobrancă

nu iaste *cu* puțină copilul ce suga a scăpa din boala aceasta sau a-i trece. Căci la o bețivă doică ca aceasta laptele iaste foarte fierbinte și degrab să înăcrește și să amăraște la stomahul copilului de unde să suie în sus zeturile cele amară și aburii carii cu amar ajungând și îmboldind creierii și așa să îndesează și împreună vine boala aceasta. Ci mai bine să bea bere și să mănânce cu măsură precum am zis. Ziua să nu o lase să doarmă, iar pre copilul uneori să-l îmbăieze cu vin, fiind vinul mai înainte bine fiertu cu καστόριον sau cu ράδιον της παιωνίας și să-l ungă sau cu unt de rută sau cu γλυστόλαδον. Uneori când îi e sete, să-i dea să bea puțină apă της κακαλίας sau de flori de tei, sau să-i ungă gura cu zulap făcut din παιωνία ca să s<ă> lingă pân prejur și să-și mestice gură. Să piseze sau să rază coceanul παιωνίας, ádică vlăstaru ei sau ramuri, și să-l lege într-o cârpă subțire și să-l puie la gâtul lui ca să i să suie zmagul și mirosul în cap. Și în scurt să zicem cât pentru dietă la mâncare și la băutură: ori mic va fi, sau mare, mult strică nesațiu și lăcomia și mai vârtos beția și vinul fără<ă> apă care iaste însuși muma ce naște această boală și mai rău strică pă copii vinul cel mult că fără<ă> aceea au fire /f. 38^v fierbinte și vinișoarele fiindu-le subțiri și slabe, vinul mai rău le usucă și le slăbește. Orice bucată iute și pișcătoare care naște zemuri iuți iaste stricăcioasă cum e usturoiu, ceapa, rădichia și sărăturile, acrima și cele cu mirosii. Încă și carnea de găinușă să socotește foarte de stricăciune pentru lucrarea ei cea ascunsă, că are obicei a mânca adeseori și a să hrăni με το ελλέβορον și să nu o mănânce care iaste supus la patima aceasta.

îmbăiere

unsoare

luare aminte
pentru oprire
de vin i altele

Cap. V. Pentru αποπληξία, ádică cataroi

Apoplexia iaste o patimă mare și foarte iute și cumplită căria începutul, nașterea, firea și pricina iaste tot una cu aceea ce am scris îndărăt la Cap. III: pentru amorțire. Numai cu atât să deosebește că apoplexia tot trupul coprinde, iar amorțirea numai o parte. Această boală când găsește pre om, îi ia toată mișcarea și simțirea și mintea lui de tot, afară numai din răsuflare, măcar că și aceasta totdeauna să strică când mai mult, când mai puțin. Și în scurt să zicem, câți vor cădea la această patimă de vii sânt morți sau nesimțire desăvârșit fiindcă să strică toate lucrările stăpânirii gândului de la dansa, la stăpânirea cea de obște a vinelor și a duhurilor, ádică la creieri, căci când pătimescu creierii toate părțile trupului pierdu toată mișcarea, împreună și simțirea.

Cuibul și pricina boalii

Aceștii înfricoșate boale mai adevărată pricină iaste mai mult zeturile care prisosescu cu flegmă, ádică cele reci, groase și lipicioase care poiezescu și umple cămările stăpânirii capului și

scăfârliile creierilor și măduha osului celui după <ă> spate de tot. Dar să întâmplă aceasta sau fără <ă> veste și negândit, sau câte puțin și mai cu zabavă, după <ă> cum să întâmplă și zeurile sau mai subțiri și curgătoare, sau mai groase și lipicioase adică când să trag și să încheagă. Dar măcar că să întâmplă uneori și din prisoseala sângelui sau oprindu-să și încuindu-să sângele, iar până dinafară pricina iaste, toate acelea care nascu și strângu zeurile cele reci adică aerul cel rece carele strânge și încheagă umezeala și prisosirile creierilor, bucatele cele reci și nemistuirea lor și cruzimea multă și nesețioasă, băutura de vin, adică ospețile cele de noapte, mâncările și băuturile cele zăbavnice, bețiia adese și zefcurile, și mai deosebit băutura de vin cea de dimineață și până nemâncate, adevărat aduce trupul să cază la această patimă. Rareori să întâmplă și de căzătură și de lovitură când să v<a> întâmpla a turbura creierii și facu zeurile să curgă încoace și încoló sau când are rea stare toată ființa creierilor și să v<a> muta din starea lui cea întreagă.

Semne mai nainte cunoscătoare ale apoplexii

Semne mai nainte vestitoare de apoplexie sânt acestea: întâi când va cădea cineva la boală mult ținută sau să va amorți vreo parte a trupului de l<a> dânsul, sau tot trupul, sau i să v<a> zminti mintea. Unul ca acesta cu lesnire cade la această primejdie, dar mai vartos această patimă coprinde până bătrâni și în vreme de iarnă și când iaste frig tare. Dar de să v<a> întâmpla vreodată în tinerețe și în vreme de vară, însemnează mare nevoie și vine mai nainte de boală durere de cap prea iute și umflare de vinele cele pătrunzătoare, întuneceală și amețală de cap, sclipeală de ochi și firească //f. 39^r și fără <ă> socoteală la părțile cele dăspre margine și la tot trupul bătaie, adică răsăritură și grea mișcare, scârșnire de dinți când doarme, udul lor ca rugina de aramă, neagră și puțină și când să așază să face ca făina și când boala să arată de față și iaste acestea să ivescu fără <ă> veste și nesocotit, omul să spăimântează și își uită, cade jos cu mare orcăială și zace fără <ă> răsuflare nemișcat și fără <ă> simțire, fără <ă> nicio fierbințeală. De multe ori și obrazul lui să strâmbează și să întoarce îndărăt, îi curgu lacrimi fără <ă> voia lui, gura lui stă căscată și deschisă, ochii lui sau să cufundă înlăuntru și să închidu, au rămân deschiși, gura lui de multe ori spumează și, precum s-au spus, toată simțirea lor și mișcarea să pierde. Trăiescu ca morți și numai ca cum ar dormi cu ochii închiși să arată, iar când să v<a> întâmpla primejdiia la treapta cea mare uneori fără a spuma sau a orcăi omul să stinge și moare. La această boală sânt supuși, adică cu lesnire ajungu, câți simțu la capul lor greutate multă vreme. Apoi sânt mult somnoroși, capul lor amețește și să întunece de multe ori, la tot trupul lor să află mare trândăvie și lene și amorțeală. Lumina ochilor de la dânsii fără <ă> nicio pricină să moaie și să întunece adeseori, ochii lor și obrazul lor să umflă uitați, zăpăciți și totdeauna fără <ă> inimă și grei la răsuflare și îndărătnici și altele.

Semne chibzuitoare celor cu apoplexie

La această boală cu câtă iaste mai bună și mai arătată răsuflarea bolnavului, atât iaste mai bună nădejdea și iar împotriva, cu cât iaste mai puțină, atât iaste semnu mai rău. Când vei vedea dar răsuflarea a să opri foarte sau cu mare silință a să face și mult lipsită sau mutată din starea ei cea firească, atunci să socotești că

iaste mare boală la starea creierilor și primejdie prea mare și vătămarea răsuflării mare. Dar uneori atâta de puțină răsuflare să află cât să socotește omul ca un mortu. Atunci poți face cercare într-acestași chip să vezi de trăiește sau ba: pune apă într-un vas peste pieptul lui, și de să mișcă apa semn iaste cum că încă răsuflă, măcar încet și puțin. Sau ține vreo oglindă la gura lui și dacă va răsufla, să aburează oglinda. Această patimă de va fi peste măsură niciodată nu să tămăduiește, sau rareori, căci nu poate să o ajute cu niciun fel de ajutorință și mai de multe ori înfricoșează cu moarte grabnică. Și măcar cum va fi, de va scăpa cineva dintr-aceasta, nu iaste cu puțință să rămâie săn<ă>tos, ca să nu aibă vreo parte vătămată și amorțită. Căci au tot trupul să vatămă, au unele mădulări, sau își pierdu mintea, sau în adese primejdii ale patimii cadu. Această boală până în șapte zile mai mult nu poate să o ducă omul, fără numai la început îndată până are puținică putere îl va coprinde fierbințeleală aprinsă, căci fierbințeleala începe a mistui cu focul ei care fierbe și a răsiپی materiia apoplexii și așa ușurează boala. Iar de va asuda mult dup<ă> apoplexie, iaste primejdios lucru și semnu de moarte. Căci aceasta de au și rămas încă ceva putere la om o rădică de tot și o topește.

Doftorii de apoplexie

Această boală fiind foarte mare și iute, care curând săvârșăste pre om, pentru aceea îndată și de pripă trebuiește ajutorința și tămăduirea. Așadar cu denadinsul, cum îl va apuca pre omul în ceasul acela, îndată să-l /f. 39^v apuce și să-l scuture, să-l miște tare și să-i frece cu putere mâinile lui și picioarele și îndată mai din vreme să sloboază sânge la partea cea mai moale din vâna cea mijlocie. Nu iaste trebuință să-i sloboază sânge mult, făr<ă> cât asemenea cât va putea să ia sângele oareșcare mai bună mișcare de sineși. Iar de va fi omul tânăr și la puterea lui și iaste plin și sângeros și cu vârtute, să-i ia sânge mai mult de la amândouă spatele, sau din mâna cea dreaptă, dar cum am zis, pân încât a începe a să i să mișca puterea iar nu și să s<ă> slăbească și să s<ă> stingă căldura. Dar să ia seama bine și la bătătura vinei și la fața obrazului și la răsuflare și așa să-i sloboază sânge ca să nu i să întâmple ceva mai rău. Iar de iaste foarte bătrân și neputincios, nu trebuie să-i sloboază sânge, ci să-i facă glistir care să numește ένεμα και υποβόλεμα και επιστόμιον³⁵ tare și iute și pătrunzătoru rădică un cep din miere, din săpun, din aloiu și din sare, fierbându-le toate acestea împreună până să vor încheaga și făcându-le ca un cep să-l puie la șăzutul lui. Sau fiarbă bun glistir de lucruri mai tari și să-i puie ca să tragă materiia la părțile cele de jos. Apoi vreun

φλεβοτομία

praj
stărnutător

³⁵ clismă și supozitor și muștiuc

afumătură

παρνικά
strănutătoareκαυτήριον
fântâneaspirt de
apoplexie

prafu tare mirositor și dășteptător, ádică strănutător, să-i sufle în nas și să-l strige. Iar în gură să-i verse apă de scorțișoară bună și tare ca să s<ă> încălzească bine trupul lui, sau să-i ungă gura cu muștar iute pă dinlăuntru. Să încălzească o tigare de fier și să i-o ție dasupra capului cu fundul în sus ca să-i coprinză capul bine să i-l încălzească și să o facă aceasta adeseori. Unii au făcut și așa și s-au folosit foarte: au ras capul celui cu apoplexie și i l-au spălat cu rachiu tare și bun și așa l-au aprinsu și din arsura aceea frumos s-au dășteptat și s-au sculat bolnavul. Dar mai bine ar fi să ungă capul lui cu unt de rusănă (sic) sau cu unt de chehlibar și așa să-l aprinză. Îndată să-l afume pre bolnavul cu rășină sau cu chehlibar și cu untul lor să-i ungă nasul, tâmplele și moale (sic) capului, iar între acestea să pice două-trei picături de unt de chehlibar în apă de jaleș și să-i puie în gura lui, sau puțintică apă și tare de cireașă negre. Să-i lege tare cele de supt genuchele lui și de nu v<a> avea zăticnire răsuflarea lui, n-ar strica să-i dea și vreo băutură de ierburi ca să verse pă gură, să scoață afară flegma care îl înneacă. Iar de răsuflă greu, să s<ă> ferească să nu-i dea, că-l va înneca de nu va fi altceva să arză cornu de capră sau părul ei și să-l afume la nas cu acesta, că iaste foarte bun și dășteptător, mai vârtos la muieri. Sau să-i verse oțet tare pă cărămizi arse și cu aburul acela să-l afume. Talpele picioarelor să i le ungă cu oțet sărat și să puie vreo capră să i le lingă, că din limba ei cea aspră împungându-l bolnavul să v<a> deștepta. Pă urmă să-i puie vendeze la cap și la spate cu creștături sau îndărăt la cap în ceafă, sau, de va putea suferi, pă la șolduri și să-l plimbe în pat țiindu-l. Folosește la această primejdie să-i ungă capu bolnavului ras cu unt de mușățel, de anason și de rută și de alte mirositoare amestecate cu apă σπονδυλίου ή καλαμίνθας sau să i-l pice cu mursă de miere și strănutătoare aduse la nări să-i facă από οπουπανάκα ή σαγαπηνόν ή χαλβάνης ή καστόριον și să-l ungă. Iar deșteptătoare αποστρουθιον ή ελλεύορον άσπρον ή καστόριον care le-am zis și mai sus, iar udături și presărături de mușățel μελίλωτον γληγόνιον, μεγεράνι (sic!), cimbru, καλαμίνθαν και σατουρίαν și altele de să v<a> rări și să va lăți și să v<a> ușura puțin boala, să facă fântânea ádică semnu și pecete la brațele mâinii lui și să le poarte în toată //f. 40^r viața lui. Și de să v<a> putea a să întrema și va scăpa bolnavul, să fie cu mare luare aminte, ca să nu-l coprinză de iznoavă boala și să nu contenească a face cele de folos lucrătoare doftorii care le-am numit pân<ă> aici. Să află la spițarie niște ape iuți și tari care le-au alcătuit și le-au lăsat cei învățați doftori, le-au dat spre folosul de obște ce să numescu ape de apoplexie și rachiu de apoplexie, din care poate să bea adesea câte o lingură. Bună iaste și apa de nardon și care vei putea să alcătuiești, ádică să faci, cu nardon și cu jaleș.

Bine iaste a amesteca și a roade sămânță de *κουβίον* ádică *κουμπεμπέ* sau rădăcină dă *πυρέθρου* sau rădăcină de tarhon dă cel obicinuit adeseori, ca să-i curețe balele. Uneori să metahirisească și leacuri de nădușeli precum iaste ca să moaie niștel tiriacu ca o alună εις οπόν ήτοι νερόν της ακτής³⁶ și să bea, și pă urmă să s<ă> acopere bine, mai ales noaptea. În tot anul să ia de două ori curățenie deșărtătoare de flegmă și în baie dreasă ádică făcută, s<ă> îmbăieze și să poarte grija ca să aibă cu lesnire ieșirea la poiană și a materii pântecelui și a udului. Și unsoare și frecăturile trupului adeseori să le metahirisească, mai vârtos la șăzut, cu rută, cu chimen și cu silitră și câte scot și trag afară duhurile. Și unde să v<a> întâmpla să petreacă și spre locuri la mărgini le mării, cât i să cuvine pentru hrană și pentru dietă, iaste trebuință totdeauna să fie la căldură și la aer călduros sau iarna sau vara. Căci această boală nimica alt nu scornește de iznoavă mai curând ca răceala. Băutura lui să fie de mursală și apa hiartă cu scorțișoară, iar de vin să s<ă> ferească, afară numai când îl va amesteca cu apă. Mâncarea să-i fie puțină, cât va putea să mistuiască stomahul cel slabu și să fie bine mistuitoare, molcelușă și zemoase și folosește să puie în bucată jaleș, magheran, rozmarin, και γλυχόνιον ήγουν τζούμπριτζα, iar muștarul în toate zilele să nu-i lipsească. Ziua să nu doarmă, capul să nu-i fie descoperit, mai vârtos noaptea să nu să culce fără<ă> căciulă. Dar întâi căciula să o afume cu răsână sau cu chehlibar, și așa să o puie în capul lui. Să-i frece mădulările adeseori cu postavuri calde și să metahirisească celelalte ajutorințe care am spus înapoi pentru amorțirea trupului de jum<ă>tate.

δίαιτα

Cap. VI. Περί φρενήτιδος ádică pentru cei ce vorbescu aiurea

Φρενίτης και φρένεσις {pentru nebunie} precum zice Galinos, iaste flegmatisirea (șters) <o vorboreală> la tâmple sau la însuși creierii cu iuți înfrigurări care aduce zmintea la minte și vers re, ádică când să aprind pelițele creierilor la vâ/voară, sau însuși creierii cu tare înfierbințeală și să mișcă mintea omului. Într-alt chip să numește vătămă de minte și bârfire și nebunie, iar prostește ieșire din minte, și grăiește aiurea. Această boală iaste împotrivă apoplexii, căci apoplexii să naște din flegmă și din zemuri reci, iar nebuniia din calde care fierbu, arsuroase și fierbinți tare, cu venin galben. Acea tot trupu la somnul adâncu îl cufundă, iar aceasta cu neodihnită priveghere chinuiește pre om.

Deosebiriile nebunii

Sântu dar trei usebiri, ádică trei feluri de nebunie dup<ă> cele trei simțiri ale minții /f. 40^v cele mai adevărate, când să vatămă precum iaste: părerea, socotința și ținerea de minte. Și întâi

³⁶ în suc, ádică apă de griș

când iaste vătămată partea cea din nainte a creierilor, atunci să mișcă și părerea sau nălucirea omului și vorbește drept, dar i să nălucescu lucruri ciudate și niscovate. Și la aceștia iaste întreagă socotința și ținerea de minte. Dar când să v<a> vătămă inima creierilor cea din mijloc, atunci să zmințește socoteala minții cea cuvântătoare, și atunci au părere dreaptă la minte dar vorbescu fără<ă> socoteală, și la aceștia iaste întreagă părerea și ținerea de minte. Al treia fel de nebunie iaste când să vătămă partea cea dinnapoi dăspre ceafă a creierilor, și atunci să pierde ținerea de minte, și aceasta iaste mai mare nebunie decât toate, căci pierzându-să ținerea de minte a omului, să pierde împreună și gândul și părerea, și nu-și aduce aminte dă cele ce s-au făcut mai nainte, nici vorbește drept, nici i să pare mai mult după<ă> orânduială, căci atunci câteștrele simțirile împreună să vătămă și pățimescu, precum acestea toate le adeverează Galinos cu pildă. Și dintr-acestea trebuie să știe fiteșcare doftor cum că fantasia, ádică părerea, are locul ei la partea cea denainte a creierilor. Iar mintea, ádică gândul, la mijlocul lor, iar ținerea de minte la partea dinnapoi. Deci după vătămarea fiteșcăroră acestor trei părți, să alcătuiască și doftoriile la locul unde să cuvine.

Cuibul și locul nebunii

Din cele zise arătat iaste că cuibul boalii aceștia să află mai vârtos la pelița creierilor, care din arsura și văpaia pricinuieste durere și face umflături arsuroase și bășâci și așa chinuiește pă bolnavul cu neconțință zmințeală de minte și nebunie și cu mare arsură și căldură. Această fierbere a creierilor uneori să întâmplă la măsură mai mare, alteori la măsură mai mică, precum și singură zmințeala minții nu să întâmplă totdeauna într-un fel, căci și sângele uneori mai mult, alteori mai puțin să aprinde și arde.

Pricina patimii a zmintelii de minte

Să naște dar nebunia când au sângele prisosește și înfierbântându-să, sau zemurile cele din veninul cel galben aprinzându-să, coprinde creierii sau pelița lor și ca o flacăra îi aprinde. Iar de să v<a> întâmpla vreodată să să prea arză afară din măsură veninul cel galben din fierbințeală și să va preface în venin negru, atunci să întâmplă mai rea și mai de stricăciune nebunie, și mai de moarte decât toate. Și pricina cea dinafară a aceștii boale iaste tot lucrul carele sau cu una sau cu altă mijlocire aprinde și arde creierii și silește tare sângele cu fierbițeala (sic) a să învorboră și a nu încăpea nu numai în vine, ci a să jbate ca să iasă afară din creiri. Să întâmplă uneori și la frigurile cele înfierbântate, căroră urmează în urmă peste patru zile, sau și mai în urmă și din împreunarea pătimirii stomahului sau a peliții când sânt neputincioase împreună cu creierii. Dar aceasta nu să socotește nebunie, ci numai oareșcare zmințeală din minte și nu iaste atâta de moarte. Iar muierile de multe ori cadu în nebunie și vorbescu aiurea, sau când li să închide firea și nu curge după<ă> rânduiala cea firească, sau când nascu, după<ă> naștere fiind lehuse și contenescu a să curăți //f. 41^r zemurile și cele de prisos care iaste trebuință să iasă afară, ci dintr-acestea să pricinuieste și să naște nebunia.

Semne mai nainte cunoscătoare pentru boala nebunii

Semnile dar a celor care să facu adevărat nebuni sânt acestea: neconțință priveghere, și neîncetată turburare a minții lor, visuri înfricoșate și spăimâtoase, vorbă multă netrebnică și aiurea graiuri necuviincioase, arsură și înfierbințeală de

cap. Udul lor întâi iaste turbure, apoi să curăță și să subție, somnul lor turburat și spăimântat. Și când să scoală și sar și strigă sălbatec, unii cu răs din pricina zeturilor celor sângeroase, alții cu semeție din pricina veninului cel galben și cuvintele lor fără<ă> rânduială și fără<ă> simțire, și întrebându-să ei fără stare și fără<ă> încredințare, neadevărate, și amestecate cuvinte răspundu și mai vârtos aceia care au fost mai nainte blânzi și dumesnici, uneori îi doare partea cea dinnapoi a capului ce să numește ceafă. Ochii lor sânt cam sângerați și întinați, uneori uscați și strânși, uneori lăcrămoși și urduroși, și și-i freacă. Limba lor să asprește și din nasul lor curge sânge și uneori scarmână câlți, alteori curăță coji și le amestecă, și adună păruri, gunoaie după<ă> hainile lor și după<ă> așternuturi și ca o înfierbințală îi coprinde în câtă vreme îi stăpânește boala. Fiindcă la dânșii încuibeză foarte tare frigurile, bătaia vinii o au puțină și neputincioasă și puțințel tare și vânoasă. Răsuflarea lor iaste mare și arătată (precum zice Ipocrat la semnele lui cele cunoscătoare) întâi când pătimescu creierii. Iar nebuniia când să face din pătimirea minților cea împreunată, atunci și răsuflarea nu iaste asemenea și ipohondriile să trag în sus și fierbințală destulă au, precum iarăș de vor fi din pricina stomahului, obrazul lor iaste fierbinte și sângeros. Având vinele pline, iar când să va împreuna zeturile cele cu flegmă cu cele veninoase, atunci și numele și pricina o au împreună alcătuită și să numește atunci patima ἀγρυπνων κόμα, ádică somnu cu uimire, sau κάτοχος, ádică care să ține precum vom spune înaintea. Și pă câți va coprinde tare veninul cel galben și cu flegmă (șters) <flăcărându-să> aceia, își ies din minte cu sălbăticie și cu mânie. Și de-i nu-i vor lega, nu să dumesnicescu, și câte zicu și facu în ceasul acela le uită, până într-atât încât unii să cer să s<ă> pișă și după<ă> ce-i aduc oala nu să pișă și iar să pișă fără a voi să le aducă oala. Dar din flegmatisirea (șters) fierberea și arsura nebunii de multe ori cadu și la alte boale precum sânt răcelile, junghiul, durere de gât și altele. Ochii lor sclipescu, apoi, când va coprinde adevărat nebunia pre cineva, are mare sete, răsuflarea lui grea, gura și limba i să usucă, măcar că să întâmplă uneori la arsura cea nemărginită a nu le fi sete. Care cu atât mai mult atunci iaste boala mai primejdioasă și de moarte, că în ceasul acela să vatămă tare și mintea omului.

Doftorii a celor îșiți din minte, ádică pentru nebuni

La această boală mai nainte decât toate trebuie să luăm seama cum să îmblânzim sângele cel mánios și turburat. Așadară întâi iaste trebuință să-l ajutăm degrabu cu slobozirea sângelui din vână, că nu iaste alt ajutor mai grabnicu. Dar întâi să vedem de va putea suferi vârsta bolnavului, de va fi din pătimirea frigurilor și nu de altă boală. De va fi udul sângeros și obrazul roșu și vârsta

φλεβοτομία

κατάψυχα

crește și trupul /f. 41^v să află în stare bună și alte semne care arată prisos de sânge, atunci să-i sloboază sânge îndată de la cot din vâna cea mijlocie care o numescu ουμεράλην și cât suferă puterea lui, atât să-i sloboază dar nu pân va leșina și nici precum greșăscu unii, căci mai bine e puțin^{te} sânge să-i sloboază pentru mișcarea cea cumplită a lui și sila. Crestătura să fie cu socoteală bună potrivită. Să nu cumva să-și dăzlege bolnavul legătura, că să primejduiește. Încă să luăm seama și la aceasta care de multe ori să întâmplă, că de să va fi închis pânțele lui cu toate acestea, și nu are urdinare, atunci mai bine iaste întâi cu un glistir bun și tare să-l curățim.

glistir

Apoi să-i slobozim sânge la cot, și a doua zi de supt limbă, și cât va arăta puterea și arsura lui, sau mai mult sau mai puțin sânge să-i scoatem. Bine iaste și la frunte drept să-i sloboază sânge. Iar de să va întâmpla ceva a opri slobozirea sângelui, să sloboază sânge cu crestături după <ă> ceafă și la spate puind vendeze, căci și aceasta trage jos zemurile de la creieri. De va fi muiere și i să va fi închis obicinuita fire după <ă> cum au muierile și din zmintea minții vorbește aiurea, mai bine iaste a treia zi să-i slobozi sânge de <a> marginea piciorului, și încă de nu va scădea arsura ei, să sloboază sânge de la mână din degetul cel mare, din vâna capului. De nu va putea să sloboază sânge, să puie vendeze la părțile ei cele de sus și jos, adică la gât, la spate, la genuche și la fluier. Apoi după <ă> slobozirea sângelui, de nu va veni somnu, cu orice meșteșugu să o facă a-i veni somnu deci să-i facă: apă de sămânță de dovleac și de sămânță de pepene galben și din sămburi de migdale, lapte de migdale cu apă de lăptuci și să bea dintr-aceasta să adoarmă. Încă mai bine iaste să bea apă de macu sălbatec câte o lingură, câte o lingură. Aceasta poate să o bea fiteșcare fără nicio stricăciune. Foi verzi de varză să le usuce la foc și ungându-le με μύρον αιχειρινόν, care să chiamă la spițarie πόπιον să-i lege fruntea și tâmplele cu acesta. (Alta) Să piseze tare τον υπνωτικόν στρύχνον ήγουν το αλυκάκαβον³⁷ și să-l presare pre o cârpă și cu acesta să-i lege fruntea și mâinile lui pă la încheieturi și talpele picioarelor. (Alta) Cu unt de trandafir, cu oțet de trandafir și cu apă de trandafir și cu albeață de ou bată-le cu lingura bine, apoi sofrănești-le, apoi îndoiește o cârpă în patru sau cinci îndoituri, și udându-o cu aceasta leagă-i capul bolnavului. (Alta) Aceasta iaste mai minunată și mai cu putere a îmblânzi astfel de nebunie: stoarce zeama lăptucilor și pune încă pe atât lapte de muiere înlăuntru și unt de trandafir, și amestecându-le acestea bine, unge-i fruntea lui cu această alifie împreună și tâmplele și supt perna lui să-i pui flori de macu, și ή μήλα του μανδραγόρου³⁸. (Alta de somnu) Μύρον

legături și
frecături
vendeze

υπνωτικά

³⁷ strihnu somnifer adică alicacav

³⁸ sau fructe de mandragoră.

αιγειρινόν, βιολάδον, σπόρον υακίμου και φλούδαν της ρίζης μάνδρας, όπιον, κρόκον³⁹, puținel օțet și ceară albă, împreună-le și le fă alifie și-i unge tâmplele. Fă-i și apă într-acestași chip: άνθη βιόλων ξηρών, κόκκινα τριαντάφυλλα, νυμφαίαν, οπού την λέγουν νενουφάριν⁴⁰ orz curățit de coajă, sămânță (sic) de macu albu, și sămânță de lăptuci fierbi-le toate împreună cu apă de izvor până va scădea a treia parte, și cu aceasta udă-i și-i răcorește capul nebunului. Bine iaste la această boală și cele ce răcorescu pă dinlăuntru precum e apa fiartă, trandafiri, stafide sălbaticе și ή οξαλίδα ήγουν γουραονίτζαν⁴¹ vânturându-le ca zeama de pițlie, să bea bolnavul și ca să-i răcorească mai bine //f. 42^r să pui înlăuntru și αφρόνιτρον. (Alta) Apa cea fiartă să o innăcrească cu zeamă de lămâie, au cu rachiu, άdică spirt του καλακανθίου și să o bea, aceasta iaste foarte răcoritoare. Iar dă bea numai apă curată, ca să nu-l strice fă așa: pune pâine în apă și fierbe-o până va începe a clocoti, iar mai mult să nu o fierbi, că n-are dulceață, apoi încropește-o și o strecoară și să bea. Inima lui adeseori să i-o spele pă dinafară cu օțet de trandafir sofranit, au să moaie înlăuntru un petec de pânză roșie sau cărmăzie, și să o puie peste inima lui. Ca să scoatem zemurile din capu, nu puțin folosește să frece picioarele lor cu sare și cu օțet și altele asemenea, încă și legăturile le ajută foarte, căci cât pot trebuie să stea tot la nemișcare. Și de vor fi bogați și răsfățați cei zmintiți la minte să-i ție bine slugile, iar de vor fi mai săraci, să-i lege strânsu, căci mișcarea lor cea multă și fără orânduială le taie puterea, deci bine iaste să le strângă picioarele cu legături până prejur, dar să-i pipăie adeseori să nu să rănească. Încă și cele mai sus numite udături dă răcoreală, cele de trandafir să fie încropite, căci când să flemuiește (sters) fierbe sau învorburează pelița creierilor nu strică doftoria cea rece nici cea caldă, căci cea rece îndeșaste vadurile, și nu lasă a să răsipi prisosirile capului, iar cea călduroasă îndoiește focul înfierbântării. Așadar, de va fi vară, cea de trandafir trebuie să fie bine încropită și să o dea cu puținel օțet, iar de va fi iarnă, să fie cu cumpăt caldă. Asemenea folosește și zeama του στρύχνου ήτοι φυσελίδος⁴² scurgându-să și picând și a pătlăginii și celor asemenea, și untul de mușățel amestecându-l cu օțet iaste bun. Iar de va fi nebuniia mai iute, curățindu mai nainte pre bolnavul precum am zis cu slobozirea de sânge sau cu glistir, să coci vârfurile de macu cu untdelemn și unge-i capul și obrazul adeseori. Și fruntea îi unge cu rotițe de somnu, și dă-i lui la nări din cele mai nainte mirodii, άdică cum e de

εμβροχή
ήγουν
περέχυμα

apă de
trandafir

³⁹ mir de plop negru, ulei de micșunele, sămânță de (?) și coajă de rădăcină de mandragora, opiu, sofran

⁴⁰ flori de viorele uscate, trandafiri roșii, plămân de baltă căruia îi zic nufăr

⁴¹ măcriș, sau gura oiții (?)

⁴² de pătlăgea sau pālălău

pentru
adormire

ναρκοτικά
και έτερα⁴⁴

διαφοριτικά

εμβροχή

διαπευστικόν

venduze

trandafir, βιόλων, νυμφαίας, καμποράς, *și* de alte flori căci trebuie să adormi *și* să amortești puterea minții cea stăpânitoare, ádică creierii carii s-au uscat de arsură. Ca să-i contenim privegherea cea fără<ă> măsură precum s-au spus, pentru conținere de multă neadormire fă alifie așa: ia μύρον αιγειρινόν ήτοι πόπιον, βιόλαδων, σπορον υοσκιάμου, φλούδαν της ρίζας μάνδρας⁴³, afion două grăunțe, șofran trei grăunțe, puținel oțet *și* ceară albă cât va ajunge. *Și* amestecându-le toate, încălzești-le *și* unge tâmplele bolnavului, *și* va dormi precum am scris mai sus. Dupu toate acestea, după ce să v<a> învârtejî bolnavul, *și* să v<a> domoli cele flegmatice (*șters*) volboreala, care să întâmplă la a treia zi, atunci trebuie să lăsăm cele dă somnu *și* cele amorțitoare, băuturi, adăpături,⁴⁴ *și* unsori, care răcorescu foarte, căci din necovârșată răcoreală bolnavul cade din boala nebunii în boala liθarghii, ádică în somnu adâncu *și* nedeștept *și* să face mai de moarte patima. Deci trebuie să-i dăm alte feluri de doftorii, care <răsipescu> împreună materiia zeurilor, amestecând cele răcoroase cu cele călduroase, la care trebuință, din multe cercări *și* folosuri mai lăudată iaste aceasta: aprinde canfur *și*-l stinge în apă de trandafir *și* aceasta să o faci de multe ori pân va trece bine mirosul *și* puterea canfurului în apa /f. 42^v de trandafir *și* atunci spală capul bolnavului cu aceasta. (Alta) Fierbe chimen sau molotru *și* mușătel, mult fierte, apoi pisează-le acestea bine *și* tinzându-le pe o cârpă, leagă-i capul. *Și* de să va întâmpla, mai bine va fi cel verde *și* tânăr chimenu sau molotru. Așâjderea *și* cu unt de mușătel sau unt de chimen să ungă fruntea lui *și* tâmplele. Să-i facă udătură din flori de mușătel, de anason, με μελυλώτου, αλθαίας *și* de altele asemenea. Unii în ceasul acela dăspică în mijlocu o găină vie sau un cățel mic, *și*-l pun la fruntea lui. unii plămânii de berbece așa cald cum îl scot dintr-însul sau încălzit în apă fiartă îl pun pă frunte. De va zăbovi *și* va ținea pre bolnavul multă vreme această patimă, fierbe έρπυλλον ή σπονδύλλιον cu untdelemn *și*-l unge, că aceasta iaste pricinuitoare de răsuflarea vinelor celor mici *și* trage afară zeurile cele grase ale creierilor: Dar sfătuiește Galinos bolnavul să s<ă> obicinuiască să ia καστόριον care foarte folosește pre cei zmintiți la minte, căci iaste tare subțire *și* minunat, pătrunde zeurile cele dese nu numai la locurile cele care sânt pân prejurul creierilor, ci *și* la aceste oase. De va rămânea obrazul celui smintit de minte *și* după<ă> slobozirea sângelui netras, ádică sânt<ă>tos *și* roșu, crestează-i cu măsură pielea cefii *și*-i lipește venduze, scoțându-i sânge ca de o litră. *Și* dă-i de mâncare băutură de apă de orzu, sau άλικος, sau fărămituri de pâine muiete în miere de trandafir, ή τα διαχόνδρου ροφήματα ή

⁴³ mir de plop negru sau de mac, sămânță de măselariță, coajă de rădăcină de mandragora

⁴⁴ narcotice *și* altele

υδροροζάτον ή ποδόμηλον ή γλυκόν υδρομήλον⁴⁵, sau andidii și lăptuci fierte. Iar de v<a> avea multă căldură, să le mănânce și crude, și măduvă de dovleacu și de pepene, și de crastavefi. Apă rece să nu bea nicidecum, iar după ce i să va potoli fierbințeala și căldura, să mănânce ouă zemoase și lăptuci încălzite și câte răcorescu și umezescu cu măsură. Să bea și câte puțin vin subțire, pentru câștigarea puterii dar amestecat cu apă. Încă și scaldătura folosește acestor bolnavi a să îmbăia în apă dulce și încropită numai dă le va fi trupul uscat și întinat, căci nu vatămă atâta mulțimea boalii, cât uscătura trupului și privegera lui cea fără<ă> măsură. Deci fiindcă umezește și răcorește căldura, nu numai multa uscăciune ci încă și privegherile cele neconținute și zmintea minții și fierbințeala, împreună poate să o potolească. Dar precum de multe ori am zis, bolnavul trebuie întâi să-și deșarte trupul, apoi să se îmbăieze. Și tămăduirea aceștii boale, după ce vom vedea bolnavul sculându-să și întremându-să, o isprăvim cu o curățenie bună făcută από ρηομπάρμπαρον. De nu v<a> avea bolnavul urdinare firească la pânțele a să curăța singur și după<ă> ce ș-or veni în firea lor, să s<ă> ferească de beție, de mânie, și din stricarea bucatelor și mai mult de arsura soarelui. Iar pentru dieta celor zmințiți de minte acestea trebuie să păzească: casa unde zace bolnavul să nu fie nici prea caldă, nici prea rece ci cu măsură, și de să va întâmpla vreme de iarnă, să fie mai călduroasă, iar de va fi vară, să fie mai răcoroasă ca și aerul să s<ă> potrivească cu felul boalii. Așăjderea și lumina casii să fie cu măsură, că unii să nebunescu mai mult de multă lumină, alții iar de întunerec, și carii nu suferă lumina, trebuie să-i punem în casă mai întunecoasă. Iar cei ce să înțelepțescu la lumină să-i punem în casă mai luminată dar să nu fie vreo zugrăveală sau lucruri pestrițe în casă, că acestea foarte turbură și zmintescu mintea celui ce pătimește. Deci //f. 43^r acestea toate cercetându-le cu amăruntul să potrivim și noi cele trebuincioase: să meargă la dânsul prietenii cei mai cunoscuți și îndrăzneți și să-i slujască, dar aceia să nu-i strige fără<ă> orânduială și fără veste, ci uneori cu cuvinte dulci și dumesnice să-l parigorisească. Alteori și mai iute să-l certe și să-l mustreze, numai să ia seama bine să nu-i facă inima rea și să-l întristeze. Iar de să va întâmpla a să întrista și a-și face inima rea, îndată să-i dea să mănânce vreo bucată făcută cu ierburi acre și răcoroase, căci cât îi iaste deșărt stomahul lui, cu atât mai mult să turbură și i să zmințește capul, pentru care iaste bună lăptuca, agurida, και η οξάλις ή γουιν (loc gol). Să ia seama bine să nu i să încuie pânțele, iar de să v<a> întâmpla aceasta, să-l ajute puindu-i la șăzur săpun făcut, sau glistir după<ă> învățătura cea mai din sus, căci acest

scaldătură
adică
îmbăiere

curățenie

δίαιτα
καθολική

⁴⁵ sau băuturi de griș sau apă de trandafir sau rodii sau apă de trandafir dulce

pentru udu a
putea își

băutură cu
socoteală

cuibu/ boalii

bolnav din sineși nu scoate nimic afară, ádică nici să cacă, nici să pișă, și de multe ori i să oprește și udu. Pentru care foarte folosește apa του γιγγιδίου ήτοι χοιριφυλλίου, care să numește prostește asmaťuchio, căci aceasta iaste foarte folositoare la udu, ádică pornește udu. Și mijlocul lui să-l ungă με σκορρπίόλαδον, sau puind mâna la partea unde stă bășaca să o apese jos frecându-o ca să-l facă să s<ă> pișe. Măncarea lui precum am spus să-i fie πισάνης χυλός ή κριθαρόνερον, sau fărămituri de pâine, με υδρομέλι ή με ροδομέλι. Din legumi să mănânce andidii, lăptuci, nalbă și altele asemenea. La răpaosul boalii poate să mănânce pești de piatră și cu solzi. De va avea căldură multă să mănânce rodie, cireasă. Băutura lui să fie apă fiartă cu orzu sau cu scorțișoară, amestecând și sirop de βιόλες, de trandafiri, και νενοούφαρον, dar și dintr-acestea cu măsură să bea, nu cu lăcomie, căci cum zice Ipocrat cei ce sânt zmintiți la minte trebuie să fie puțin băutori. Cu orice meșteșug iaste trebuință a-l face să doarmă, precum mai sus am rânduit. Deci scoțând îndată de la vreo vită plămânile, încă cu iele calde să-i lege creștetul capului și, dup<ă> ce să v<a> răci, să-i lege altele. Încă la această boală sânt cuviincioase și toate doftoriile care am spus mai sus la capu cel dintâi pentru durerea capului din friguri, list 5, căci ajută foarte a le metahirisi așăjderea și cei zmintiți la minte. Și vezi acolo.

Cap. VII. Pentru ληθαργία, ádică cel ce doarme dus

Liθargos iaste o patimă împotriva zmintelii de minte, ádică o amortire și în scurt o adormire și un somn nesculat, somnu adâncu și înnecat. Latiniil îl numescu vetermus, carele iaste vătămare părții sufletului cei cuvântătoare, și locul ádică cuibu/ tot unul îl are cu a zmintelii de minte, ádică zic creierii. Dar materiia împotrivă căci liθarghiia să naște din flegmă, mai umedă și mai rece, care umezește capul, și pre carii îi coprindu această boală, toate lucrurile și faptele uită de tot. Și niciun cuvântu nu țin minte, nici socotescu, și dintr-aceasta s-au numit boala liθarghiia, că λήθη va să zică uitare și negândire, iar άργη pipăire și însemnează astfel de patimă care aduce uitare nepricepută și nesimțită la om.

Pricina boalii

Să naște această patimă precum am spus din flegmă care cu răceala și cu umezeala ei cufundă și moaie creierii și îl înneacă în somn foarte adâncu, și sânt două începuturi ale celui cu liθarghie: una din întâia patimă a minții și a utroabelor din pânțele /f. 43^v și atuncea împreună pătimescu și creierii. (Alta) Când întâi pătimescu însuși creierii, și pre unii așa din început îi apucă patima, iar alții mai în urmă, dup<ă> alte iuți boale cadu într-această patimă, mai vartos din zmintea minții, când peste măsură răcescu, din leacurile

cele amorțitoare, cadu în liθarghie, încă și din friguri adesea, și din toate zilele, și din cele de a doua zi și a treia zi și din alte boale.

Semne și chibzuiri celor cu liθarghie

La cei ce sânt coprinși cu liθarghiia acestea urmează: tremurare cu slăbiciune, ádică înfierbințeală cu zăstămpuri și nu prea iute, fiindcă la această patimă să putrezescu zeururile cele cu flegmă, precum adeverează Galinos și doborâre, ádică adormire. Bătaia vinii lor iaste mare, rar (corectat rară) și legănându-să răsufierea lor și neputincioasă. Sânt de-a pururea somnoroși, și cu anevoie la dășteptare și grei la răspunsu, ádică abia și cu zăbavă își răspundu măcar cât de tare strigându-i. Leneși și fără<ă> lucrare de tot, uneori deschidu ochii lor și cu silă mare de glasul celor ce sânt pân prejurul lor deșteptându-să, iar închidu și adormu. Sânt foarte uimiți și cam fără<ă> minte, căci de multe ori mergând să s<ă> pișe, de le vei da în mână pișătoarea în ceasul acela, își uită ce facu. Și după ce-i stăpânește răutatea, tot trupul lor să face trândav și amorțitu și ca cum ar fi mort. Jos zăcându, cu fața în sus, să trag în jos spre picere după căpătăiu. Măinile lor și picerile întinse, unora le pică din nas, cascu adeseori și țin gura lor deschisă, ca cum ar fi uitat-o a o închide. Unii și orcăiescu mai tare, bărbia lor spânzură în jos, și unii să cacă mai moale, iar altora li să încuie pântecile.

Udul lor iaste ca de vite și unii tremură și să nădușăscu, și acestea urmează la patima aceasta.

Doftorii pentru cei cu liθarghie

Pre cei bolnavi de această patimă trebuie să-i punem în casă luminoasă și vederoasă și călduroasă. Mâncarea lor să fie subțire, mai rărită și uscată, gătită cu selină sau cu anason, cu chimen, cu piper, cu scorțișoară, cu cuișoare, și cu alte dresuri. Să mănânce păsări sălbatici și pui de găină, prepelițe, sturji și mierre, vrăbii și porumbi, pești de piază. Iar din legumi să mănânce praz, sparanghel, pătrunjă, molotru, και χαμεδάφνη, și altele ca acestea, πτισάντης ζωμόν, ádică zeamă de orzu sau de ovăs, ή άλικά μετά οζυμέλιτος ή γλυχονίου⁴⁶. Băutura lui să fie mursală de mierre sau vin cu apă amestecat subțire și albu ca să aducă închidere. Și acestea pentru diétă. Iar pentru tămăduire să-i facă acestea cu luare aminte: de va suferi puterea și firea bolnavului să cuvine și aici slobozirea sângelui, degrab la început, precum învață înțeleptul Galinos. Iar de nu suferă, să deșarte pântecile cu glistiruri tari precum am arătat la capu pentru apoplexie, apoi să-i udăm capul cu untdelemn cu καστόριον ή οζυποδίνου, căci trebuie să-i scoatem zeururile din capu precum învață Galinos. Pă lângă acestea ajută a freca și mărgiunile mădulărilor lui, με πύρεθρον, piper, sare, oțet, ή víτρον

δίαιτα

⁴⁶ sau de culoare roșie cu oximel sau mentă

frecături mirosuri de stărnutat și de afumare	οπτόν με κόκκινον κνηδίου ⁴⁷ , încă și mirodii la nas deșteptătoare aducem bolnavului, precum e καστόριον, mucus stins al lumânării, zmoală moale, rășină χαλαβάνη, σαγαπηνόν, pușoasă, cornu de cerbu, αβροτόνον, πευκεδάνον, σίλφιον, λίθος γαγάτης, căcăreze de țap, din fieșcare dintr-acestea aprinzându-să, să-l afumi pă dedesupt că foarte folosește și dășteaptă pă cei cu liθarghie să-i împungă pulpele, sau să-i scoată perii dup' trup, sau să-i frece picerile pân să vor face roșii silindu-l ca să s<ă> deștepte, sau să puie οἶτ με θυμόν, sau cu cimbru, sau cu tarhon, și alte asemenea, fierbându-le și apropiindu-le la nasul bolnavului ca să meargă aburul lor la creieri //f. 44 ^r și ca să topească în desimea și grosimea zemurilor. Încă să ungă și gura și cerul gurii cu iuți și tari ierburi, precum am zice cu muștar amestecat cu miere. Με αντίδοτον του Μιθριδάτου ⁴⁸ cu tiriacu, και με σκόνην πυρέθρου ⁴⁹ și să cerce cu degetul să arunce flegma care s-au așăzat în gâtleeju. Asemenea folosește să-l silească și cu cele strănutătoare. Încă, de va suferi bolnavul, să-i facă doftorii care scot flegma, από ύσοπον, de cimbru, sau de mătăcină, sau de muștar (sters) napi amestecându-o cu οξύμέλι. Iar de va rămânea boala, să-i rază capu, și să i-l încălzească cu sare și cu meiu, puindu-l cald într-un săculeț, ή ας την συνναπήσουν με σύκα ξυρά και με συνάπι ανακατωμένον με ξύδι ⁵⁰ , apoi să-i puie venduze la ceafă, uneori deșarte cu multă flăcăraie, alte ori cu creștătură. Asemenea și la cel dintâiu și la al doilea os al suflându-i dăspre umere. Să-i ude capul cu καστόριον topindu-l în puțintel οἶτ mai vârtos precum învață Tralilianos Alexandros să-i dea să bea și καστόριον amestecat cu οξύμέλι, că mulți s-au însă<ă>toșat numai cu aceasta fiind ei la tot trupul amortiți și cu nesimțire. Pe lângă acestea să ia seama ca să aibă pântecile urdinare făcându-i sau glistiruri, sau ierburi lucrătoare la udu. Să-i ude sulacul cu unt de rută amestecat cu puțintel καστόριον, la băutura lui să-i dea câte sânt care subție și pot tăia grăsimea zemurilor: țelină, molotru, αδίαντον, și zeama au laptele care ies dintr-acestea, îndemnându-l mai vârtos să bea aceste băuturi, suflându-i în gură cu țeava și picându-i, măcar apă îngropită (sic) și îndulcită cu puțintică miere. Aceasta tămăduiește și flegma (sters) fierberea cea dinlăuntru, iar la nas să-i apropie muștar (sters) váπυ cu οἶτ amestecat sau καστόριον arsu sau ελατήριον cu οἶτ amestecat cu lapte să-i verse, ή κυκλαμίνου χυλόν, sau rădăcina lui moale să i-o sufle și altele asemenea. Iar de va ținea vreme multă patima <și bolnavu să află încă în puterea lui> să ia την διακολοκινθύδος ιεράν și să metahirisească cele de strănutat la nasul lui, από ελεβόρον άσπρον, στρούθιον ήτοι
tarhon γληχόνιον mătăcină	
επιχρίσματα	
αποφλεγματισμός	
συκία	
glistir pentru udu stropire	
τμητικά	

⁴⁷ sau nitru care se vede cu urzică roșie

⁴⁸ cu antidotul lui Mitridat

⁴⁹ și cu praf de românică

⁵⁰ și să o amestece cu smochine uscate și muștar amestecat cu οἶτ

λαναρίαν, piper și καστόριον și cele mai sus numite, iar de să va întâmpla să îmbătrânească patima, και να εγκλίνει⁵¹ îndată îi folosește să-l primble adeseori fiindu-l pă mâini, și să-l ducă la baie. Căci aceasta la ceasul acesta iaste mult de folos și de trebuință. Căci spune Tralilianos cel mai sus numit pentru unul cu liθarghie, greu fiind la boală, pân într-atât încât când îl rădica, nu pricepea, nici nu simțea, carele peste 18 zile din boală dup<ă> ce au intratu în baie atâta răpaos și ajutorință au simțit asupra lui, cât îndată s-au sculatul din somnu și asculta curat pre ceilalți când grăia, grăind și el cuvintele întregi și pă cei cunoscuți pă toți cunoscându-i. Iar de nu v<a> suferi căldura băii, pentru neputința lui să s<ă> îmbăieze măcar în casă cu apă caldă într-un pat sau într-o puțină. Dar să ia aminte bolnavul să nu i să ude capul nicidecum cu apa. La baie să-l spele cu săpun mai tare și mai pișcător, făcut din drojdii arse din muștar, πύρεθρον, din piper și din grăunțe de dafin, din var nestinsu, și să aibă înmlăuntru víθρον de două ori pă atātu. Și acestea sânt de ajunsu până aici. Iar cele calde ajutorințe celor cu liθarghie caută-le la Cartea V, la cap. 4 ale prea înțeleptului Aetie, și încă la Cartea a treia, cap. 9 ale lui Pavlu Eghinitu, din care acestea și noi aducând le-am scris cu vorbă obicinuită mai pă înțeles.

Cap. 8. Περί κόπων. Ádică vătămarea lucrărilor celor stăpânitoare afară din răsuflare

Iaste și altfel de liθarghiia care să numește κόπος, dar aceasta iaste lipsirea simțirilor și tuturor mișcărilor, ádică o nesimțire și o nemișcare la tot /f. 44^v trupul, cu vătămarea lucrărilor celor stăpânitoare, rămânând săn<ă>toasă și nevatămându-să numai răsuflarea. Aravicá să numește suverθu, dar are dăspărțire de liθarghie, precum o adevează Aetie. Căci cei cu liθarghiia când să întreabă răspundu și nu zac de tot fără glas. Iar cei ce cadu într-această patimă să stăpânescu tare de un somn foarte adâncu și, de-i vei împunge, simțu puținel dar nu grăiescu nimica nici deșchidu ochii lor. Și afară dintr-acestea încă să mai deosebescu, precum însemnează Pavel, că la această patimă întâi urmează fierbințeală și acestea mai iuți, iar la cel cu liθarghie apoi mai în urmă. Și iarăș această patimă să face după alte întâmplări și friguri (sters) junghiuri ca cum am zice după înfierbințeală, dup<ă> epilepsie, dup<ă> strimtorarea creierilor, uneori înghesuind osul cel dimprejuru capului, alteori împreună strimtorând păzitorul tâmplelor și scăfârliia cea denainte a creierilor, iar cel cu liθarghie are oareșcare a lui deosebită stare. Să deosebește această patimă încă din apoplexie, căci într-aceasta să vatămă mult răsuflarea, că cel cu apoplexie, de ar și vrea, cu mare silință răsuflă iar caru, precum o adeverează Galinos, răsuflarea nicidecum nu să vatămă (Pricina). Să naște caru din zemuri reci și umede, când coprindu creierii așa lipicioși ca cleiu και ωσάν οξύς⁵². Semnile aceștii boale poți să le cunoști de câte puțin mai sus am zis, căci aceștii să cufundă în adâncu somnu și cu anevoie de dășteptat, o lor să închidu și să deșchidu totdeauna și adeseori să înfierbintează cu slăbiciune, ádică liniștită și ascunsă căldură. Iar cât pentru dieta și mâncarea și tămăduirea acestora, tocmai acelea să cuvin care am scris pentru cei cu liθarghie. Numai cu atâta să facem aducerea mai aspră și mai subțire, ca să taie și să subțieze zemurile mai tare și să adaogăm plastore la stomah și alte leacuri care încălzescu și aduc putere. Că stomahul acestora iaste plin de flegmă care mult îl

⁵¹ și să se închidă

⁵² ca oțetul

răcescu și aduc umezeală. Care leacuri le vom spune mai pre largu la Cartea IV, cap. 1 pentru neputința stomahului.

Cap. 9. Περί κατόχου και καταλήψεως, ádică ținere și apucare

Κατοχή και κατάληψις iaste un fel de boală din cele spuse nu atât deosebit. Și să tâlcuieste mai prosteste ținere și apucare. Elinește o zic altfel: καταφοράν και άγρυπνον κόμα. Latinește să numește de la doftorii cei mai noi congelation, ádică împreună închegare și înghețare. Iaste dar aceasta o negândită și făr<ă> veste ținere și apucare, atât la minte cât și la tot trupul omului, pierzându toată simțirea și mișcarea, și rămâne bolnavul la aceeași stare și chip la care să afla când l-au apucat, sau șazând sau zăcând, sau închiși sau deschși având ochii lui, de unde să arată să fie o patimă de mijloc, între liθarghie și între nebunie și un fel de nebunie și de sminteală de minte, căci să întâmplă mai vârtos din zemuri melanholicose precum mai jos vom spune. Și cât dăspre răceală, iaste asemenea cu cel care are liθarghie. Iar cât dăspre uscăciune, să potrivește cu nebuniia și din pricina aceasta câți să ticăloșescu din patima aceasta nici să potrivescu asemenea nebunilor, nici de tot cu cei cu liθarghie. Și dăspre mijlocul amândurora acestor patimi.

Pricina boalii

Această răutate uneori să naște din prisoseala sângelui precum arată Aetie când sângele cel mult deodată și fă (sic) veste să suie și împresoară capul și îl umple peste măsură, precum aceasta au văzut-o numitul Aetie la un tânăr cu mult sânge //f. 45^r carile s-au ținut așa trei zile nici să-și miște pleopele și genile lui nici să-și miște ochii lui la strigările cele cumplite și certări, nici a răspunde nicidecum. Iar a patra zi i s-au făcut mare curgere de sânge făr de veste din nasul lui, și îndată îi trecu de toată supărarea care avea. Să face încă adeseori și din zemurile cele melanholicose, ádică reci și uscate, când îi coprindu partea creierilor cea dinnapoi și o îngreuiază. Dar se deosebește ținerea de boala ce să numește caros, care mai nainte am scris precum zice Galinos, căci la boala ce se numește caros, pleopele ochilor totdeauna rămân închise, iar la boala ținerii aceștia uneori să deschidu. Să deosebește și de boala liθarghiei, măcar că amândouă aceste patimi să nascu din răceala cea făr<ă> măsură. Dar precum zice iar Galinos la cel cu liθarghie, răceala iaste amestecată cu umezeala, iar la această patimă a ținerii iaste cu uscăciune, și pentru pricină și osebite destul.

Semne pricepătoare ale aceștii boale

Apucă pre omul această patimă făr<ă> veste și rămâne mai făr<ă> glas și făr<ă> simțire și nici aude ce-i grăiescu, nici răspunde când îl întreabă. Nu să vede nicicum a răsufla, ci zace mai ca un mort. Bătaia viniu lui iaste mică, întunecoasă și neputincioasă și încă foarte deasă, zăbavnică, și ca cum i-ar lipsi. Duhul lui când des, când rar, iar la câte o stare de vreme răsuflă tare. La pânțele n-are urdinare, asemenea și udu i să oprește, ádică câte puțin iese și aceasta să întâmplă nu pentru uscăciune, căci un bolnav ca acesta uneori are multă umezeală, ci pentru nesimțire. Obrazul lui când și când să rușaste, ádică când i să întâmplă de înmulțirea sângelui, iar alteori să înnegrește când să întâmplă din zemuri melanholicose. Iar ochii lui rămân de tot nemișcați și cam înghețați, măcar și de i-ar pipăi cineva nu să mișcă. Uneori să vădu cum că dormu și adormitează, alteori să uită nesclipit și nemișcați.

Unul ca acesta zace *cu* fața în sus și întinsu, alteori pune mâna lui la cap sau la ochi, sau la nas, ca cum ar vrea a să scărpină. Unii iar să apucă de *zidu* cel mai aproape și care sânt de mijlocu coprinși de această patimă, dă le vei vărsa ceva *udu* în gura lor înghit, iar de sânt stăpâniți de patimă aruncă afară pă nas. Și în scurtu să zicem nici *cu* cei zmintiți la minte aseamănă la toate, nici *cu* cei cu liθarghie, precum și mai sus am zis, căci semniile sânt cam de obște atât ale celor zmintiți de minte, cât și a celor cu liθarghie, spre materia care îi coprinde tare schimbându-să. Dar deosebim pre cei cu apucarea de cei cu liθarghiia, căci flegma biruie fierea, căci aceștiia nici neagră nici galbenă n-au față ca cei cu liθarghiia, ci cu măsură nădușată. Câți dar au priveghere multă și nu să pișă sânt foarte sălbateci și cumpliți, și răsuflarea lor cea grea să întinde și nădușăscu, asemenea și câți aruncă băutura pă nas. Iar dă iaste muiere care pătimește, și vei să pricepi de iaste această boală și nu din înneccarea mătcii bolnăvită, cunoaște dintr-aceste semne: de zace culcată firește, de simte pre cei ce grăiescu, de să scoală și iar să aruncă jos și zic unii pre cel cu ținere să fie altceva, ádică deosebit dă cea cu nepriveghere κόμα precum am zice somnu dus și nu împreună alcătuit. Având pricina făr<ă> amestecare, ádică materie mai răcoroasă și mai uscată care îngrădește scăfârliia cea dinnapoi a creierilor din care de să v<a> apuca bolnavul făr<ă> veste, la acel chip rămâne întru care l-au apucat, ádică sau stând sau șázând sau uitându-să sau având ochii închiși. Pentru aceea îi numea pre ei cei vechi eli (sic) κατόχους ή κατεχομένους, ádică coprinși au ținuti, iar cei mai noi κατοχίην και κατάλυσιν, ádică /f. 45^v ținere și apucare o numescu patima aceasta căriia tămăduirea asemenea iastecu acele mai sus zise dar dup<ă> osebirea întâmplării să schimbă de la doftorii cei învățați.

Tămăduiri pentru acești bolnavi

Dieta și hrana bolnavului dup<ă> dăspărțirea întâmplării care urmează și dup<ă> pricinile trebuie să să orânduiască și să s<ă> păzească. Deci acest bolnav să cade să mănânce au odată într-o zi, au la a treia zi, căci, fiind patima aceasta foarte tare primejdioasă, de să v<a> întâmpla vreodată să s<ă> greșască sau la mâncare sau la băutura lui, pentru aceiia cu mare înțelepciune și cu amăruntul socoteală trebuie să-i poarte grija doftorul la mâncarea lui care să fie mai umedă precum iaste arpacașul, și alte asemenea. Apă să nu bea nicicum, că e împotrivă, că aduce vânt mult, și rădică valuri, umflă splina și nu încetează setea, ci mai vârtos o aprinde. Să-i fie lui băutura de mursă, sau de miedu, dată undă în câtva ceas. Și acestea le zicem pentru dietă, iar cât pentru tămăduire, de va fi cu mult sânge bolnavul și i să rușaste obrazul, și are bună tăria lui și puterea, nu zăbovi nicidecum să-i slobozi sânge de la cot, din vâna cea din afară, cât va fi de ajuns. Iar de oprește firea și puterea

dieta

φλεβοτομία

κλυστήρι

εμβροχή
επίχρισμα
αλείψιμον

bolnavului, deșartă-i pântecile, cu mai moi glistiruri, precum e borșul de tăreje și de αφρονίτρου, ádică spumă de silitră, și de miere, și de flori de boranzine, καπνίου, θύμου, επιθύμου, ρίζαν πολυποδίου, φύλλας σένας, și altele care vom arăta mai nainte la cele pentru melanholie. Și, de să v<a> slobozi pântecile cu aceste glistiruri, foarte bine, iar de nu să v<a> porni urdinarea, să fiarbă tărâțele cu rădăcină de λέβροπον dá cel negru, ádică cu rădăcina lui, și să le puie la obrazul (sters) șázutul lui, să-i ungă capul cu untdelemnul dulce și încropit, fiert cu έρπυλον ή με ιρμόλαδον, sau cu unt de anason și de să v<a> arăta mai fierbinte capul lui, așază-i la capu cele răcoroase, precum sânt cojile de macu, le prăjaște cu untdelemnul în tigiaie și unge capul. Iar de să v<a> arăta mai răcoros, unge-i-l cu unturile cele mai sus numite. Dă iaste udu bolnavului gras și gros, ádică des, să bea zeamă fiartă de țelină sau de anason, ή καλαμίνθα, sau de altă iarbă care subție. Tot trupul lui să i-l ungă cu unt de anason, și mai vârtos de să v<a> întâmpla vreme de iarnă. Iar când i să v<a> întâmpla și tremurare bolnavului, să topești o drahmi de καστόριον, ádică un dram împreună cu mursă de miere și varsă-i în gură. Și acestea așa. Iar celelalte mai cuviincioase tămăduiri vei afla unele la capul pentru zmenteala minții, altele la capu pentru liθarghie, și altele înaintea la capu pentru melanholie, căci folosescu toate acestea și la cei cu ținere pentru tămăduire.

Capu 10. Περί κόματος, ádică somnu adâncu care acii adoarme acii să dășteaptă

Din părțile cele de jos ale trupului oareșcare aburi umezi și calzi să suie la capu când au înfierbințeli, și umplându-i capul facu această patimă care o zic doftorii coma. Iaste dar această patimă precum spune Galinos oareșcare somnu greu și cu anevoie la dășteptat ádică abia și cu anevoie să dășteaptă omul, pentru aceea și somnoroasă κόμα să numește. Mai obicinuit să zicem somnu dup<ă>, ș-acest bolnav nu poate să s<ă> dăștepte, nici să dășchiză curat ochii lui, ci numai îi dășchide și-i închide și să trage spre om cu adâncu.

Osebiri și semne boalii și pricine

pricina
patimii

Iaste dar această patimă celor cu κόμα de două feluri, ádică somnoroasă și dășteaptă //f.46^r și a somnoroasă să naște uneori când prea mult să umezescu creierii care să întâmplă la unii beți. Să naște încă și la cei ce să înfierbântă cu friguri sau cu cutremurare când aburii cei umezi și fierbinți din părțile de jos ale trupului să suie sus și umple creierii și alteori iar să întâmplă numai din răceala care coprinde partea cea dintâi a simțirii ádică creierii. Așadar și din multă umezeală și din răceala creierilor urmează astfel de somnu și adormire adâncă, iar semnile patimii aceștia precum zice Aetie sânt acestea: la coma cea somnoroasă are bărbiia

lui și falca lui pogorâtă și plecată și așa doarme, și de câte ori îl dășteaptă iar îndată îi e somnu, și iar cade la adormire, și capu are mai umedu. Iar coma cea dășteaptă iaste somnu deștept și precum învață Galinos εις τα επιδημικά του⁵³ acest bolnav nu poate să privegheze cu ochii deschiși ci numai îi închide și-i dășchide cercând să adormiteze și iar rămân dăștept. Și să naște această comă din flegmă amestecată cu venin galben și mai mult din multă neputința mădulărilor când puterea și vârtutea omului atât iaste de slabă și trândavă cât nu poate ținea deschise pleopele ochilor. Semnile aceștii boale sânt acestea: alte lucruri grăiescu, ádică necuvioase și făr<ă> cale și <tot trupu lor> zace urât și neasemănatul, tot trupu lor arătându-să la dânșii unile semne de acel fel de care am arătat înapoi pentru cei nebuni și pentru cei cu liθarghie.

Tămăduirile celor cu coma

Tămăduirea acestora să face de două feluri: fiind și coma în două chipuri și coma cea somnoroasă să ajută cu doftoriile care am scris înapoi pentru caru și cel cu liθarghie, ádică să zicem în scurt întâi să s<ă> deșarte tot trupul, dup<ă> aceea, de va fi din răceală, să s<ă> încălzească cu cele călduroase, iar de va fi din umezeală, să ia dă cele uscăcioase. Coma cea dășteaptă are trebuință de tămăduire, unile de ale celor zmintiți de minte și altele dă ale celor cu liθarghie și vei cunoaște aceasta din prisosirea zemurilor, și de biruie flegma pre veninu cel galben, aleargă la tămăduirea liθarghii, iar de prisosește veninul cel galben mai mult decât flegma, întoarce-te mai vârtos la ajutorințele celor din nebunie, deci câte să cuvin pentru tămăduirea celor cu coma. Caută la cele dinnapoi capete pentru nebunie și pentru liθarghie. Și pă lângă acestea la această patimă folosește βάλανημα, ádică a-i pune la șazut fetiluri care le bagă înlăuntru, căci acestea lucrează foarte și iuțescu și dășteaptă. Să-i facă și stropire cu unt de trandafir pă capul lui, sau cu unt de mușățelu, fiind amestecat cu oțet iute să-i ungă capul. De va fi capul lui foarte răcit, să amestece unt de anason cu untdelemnul dulce, și încălzindu-l să-i ude capul, și în scurt să zicem câtă vreme va ținea durerea capului, atât să metahirisească cele călduroase. Să fiarbă și mătăcină și rută cu untdelemnul, și să s<ă> ude. Mâncarea lui să fie de arpăcaș, με το απομέλι.

Cap. 11. Pentru pierdere de minte și de socoteală, și bâlbăire și pentru μωρόσεως, ádică nebunie copilărească

Pierdere de minte să zice când vreun bolnav își v<a> pierde ținerea de minte și nu ține minte nicidecum ce vorbește sau ce face. Și se întâmplă această patimă câteodată numai din sineși la unele boale și câteodată și cu vătămarea gândului, precum vătămarea gândului întâi se naște la om și apoi urmează și pierdere de ținere de minte carea (corectat) care /f. 46^v de va ținea mult pre om și să v<a> pierde împreună și gândul lui, atunci să naște patima care să chiiamă μωρόσις, deci să vatămă amândouă acestea și să pierdu, ádică ținerea de minte și gândul. La boalele cele cu liθarghie și cu caros încă și când vor conteni liθarghiia și caros,

⁵³ în cele despre epidemii

pricina patimii urmează pierderea tinerii de minte, și pricina patimii iaste crasis a omului cea rece și rea, din care stăpânindu-să creierii să pierde de tot și să vatămă greu ținerea de minte. Dar această răceală uneori iaste umedă alteori uscată și măcar care dintr-acestea pricinuieste această răutate.

Semne și cunoștințe aceștii patime

Trebuie să priceapă cu osârdie doftorul cel isteț pricinile și osebirile patimii aceștii și de s-au întâmplat răutatea din crasis rea și uscată care prisosește și cuprinde scăfârliia creierilor cea dinnapoi sau locurile unde stau, sau tâmplele, atunci dese și singure privegheri chinuiescu pre bolnavul. Iar de s-au întâmplat din uscăciune cu fierbințeală, atunci arată zminteli de minte și nebunii, iar din umezeală singură aduce răutate la ținerea minții împreună și la gându și trândăvire, ádică amorțire și somnu neconținut care îi zicu cataforan și adormiri prelungite și adânci și nebulie, iar de să va împreuna și răceala cu umezeala, atunci să arată îndestul ca cei cu liθarghie și cu caros și patimile cele doborâtoare în jos. Și de voiești să cunoști firea lor cea grea care s-au înmulțit și au biruit la acești bolnavi, carii au pierdut ținerea lor de minte, ia seama la somnul lor pân vei pricepe dacă sânt ei mult somnoroși au cu măsură dormu, sau nicidecum nu dormu. Căci somnul cel mult însemnează mulțime de umezeală, iar cel potrivit răceală împreună cu umezeală, iar nesomnul fierbințeală cu uscăciune. Pă lângă acestea încă caută dacă vezi curgu-le din nări mukul sau din gură scuipatul, au sânt uscate părțile acestea și vei pricepe patima. Deci bine cunoscându-să acestea cu lesnire poți găti și doftoriile pentru tămăduirea fiteșcăreia părți.

Tămăduiri pentru uitare și pentru celelalte

De să va fi întâmplat patima aceasta din tari curățenii, sau din deșărtări fără<ă> măsură și din desile slăbiciuni ale trupului, sau din uscăciune care au slăbit puterea și au vatămat ținerea de minte, doftorii
întăritoare nu iaste trebuință nicicum să cercetăm altceva fără numai cu doftorii întăritoare și cu de iznoavă câștigarea hrani și să ajutăm pă bolnavul, căci după<ă> ce să v<a> întrema trupul și să vor aduna împreună puterile, îndată vine de să aşază de iznoavă și ținerea de minte. Și care sânt acele dăspre hrană trebuincioase ajutorinți le vei afla la capul ce coprinde pentru frigurile cele păsăclite la om, ádică învechite și neconținute foi 861 și de s-au întâmplat din bătrânețe adânci vătămarea tinerii de minte, în deșărt ne ostenim cu alte doftorii, numai destul iaste să ținem dieta cea cuviincioasă care după<ă> pricinile cele de multe feluri vom rândui mai jos. Dar câți fără<ă> veste și negândit pierdu ținerea de minte și celelalte părți sânt săn<ă>toase, unii ca aceștii vor cădea la epilepsie sau la

slăbănogiia mădulărilor și vinelor sau la apoplexie sau altă mare răutate îi așteaptă. Deci cu tot felul de silință și osârdie, trebuie să-l păzim mai nainte pă bolnavul să nu cază la boala care va să-i vie, căci cu care doftorii izgonim patima care să întâmplă la om, cu acelea iarăș putem să oprim care va să-i vie. Oprescu dar boalile cele mai sus zise întâi doftoriile care subție și care taie, apoi și curățeniile cuviincioase și asemenea acestora. De s-au întâmplat pierderea ținerii de minte din alte boale, ádică din liθarghie sau din ciumă, atunci trebuie mai cu silință să proftaxim doftoriia, și cum că la ciumă urmează pierdere de ținere de minte, arătat iaste din istoriia lui Θuchididu, care spune Galinos. Și capul doftorii iaste a încălzi trupul bolnavului tot și pă dinafară și pă dinlăuntru de s-au întâmplat din rece și rea crasis, iar dă iaste //f. 47^r și din umezeală, să i-l și usuce împreună și dă iaste cu uscăciune, să-l încălzească împreună și să-l umezească. I: procī. Deci cele înfierbântătoare sânt vara untdelemnul caldu, iarna ιπιόλαδον, ádică unt de zambacu, sau unt de crin, amestecat cu oțet mai iute. Încă și έρπυλλον, σπονδύλιον, καλαμίνθα, și cele asemenea fierte. Unii pun înlăuntru sâmburi de dafin sau piper sau silitră, bună iaste și iarba de καστόριον cu untdelemnul să s<ă> puie la ceafă. Ajută la ținere de minte și pilitura de fildeș, să s<ă> bea cu mersă de miere și cornul dă cerbu și καστόριον asemenea. După curățenie să s<ă> bea ca un dram și băutura dă ελλεβόριον albu, aduce mare ajutorință atât la începutul boalii, cât și la sfârșit, căci lucrează elevorul cu tărie. Și pân a nu apuca patima pre omul ajută încă pă dinlăuntru și ierburile cele mirositoare άκορον, zahar, flori dă betonică, rozmarinu, vărδον, μελισσοχώρτον și altele fierbându-să cu piper, cu scorțișoară, cu cuișoare și cu altele. Bună iaste și care să numește ιεράπικρά και ιερά Ρούφου și cele ce scot flegma și cele dă strănutat apropiindu-să la nas dup<ă> deșărtări și câte curățescu capul și gura și nările, care să numescu ale nasului. Și de prisosescu zemurile cele cu sânge, sloboade-i sânge din vână sau pune-i glistir tare, sau ia την ιεράν de curățenie, sau unge-i capul amestecat untdelemnul cu trandafir μυρσίνην και σχίνοϋ. Cele mai de prisos caută-le la cele pentru liθarghie (Díeta și chiverniseala celor vătămați la ținere de minte). Cât pentru díeta bolnavilor acestora care au stricată ținerea lor de minte, hrana lor trebuie să fie cu socoteală, ca să aibă putere înfierbântătoare și uscătoare, ca să subție zemurile și să s<ă> ferească de toate cele răcoroase, precum sânt verzile, poamele, brânza, laptele, și din altele ce sânt groase la zemuri și umede bucate care pricinuiescu vânt. Căci acelea turbură mintea, iar acestea îndesescu duhurile cele vii. Din vreme în vreme să ia și câte puținel cimbru, θύμβραν ήτοι σατουρήαν και βλυχούνι και ραφανίδαϋ. Și totdeauna să s<ă> păzească dă nemistuire, că aceasta strică mintea și gândul tare. Vin

înfierbân-
tătoare

prafuri

mirositoare
ierburi făcute
băuturi

să bea subțire albu și vechiu, căci acesta cu fierbințeala lui cea potrivită și alte multe de folos lucrează, dar și sufletul omului împlânzește și domolește și-i face mișcări cu bună alcătuială. Iar băutura cea multă și fără<ă> măsură, sau de apă sau de vin, iaste mai rea decât toate și strică foarte pă bolnavul căci umezește tare capul și multa umezeală pricinuieste mare uitare. Somnul să fie cu măsură și să nu să sature de dânsul. Împreunarea cu fămeliia să-i fie rară, că împreunarea peste măsură nu folosește nici săn<ă>tatea, nici gândul, mai vârtos face slăbiciune și să face asemenea boșorogii mișcarea adeseilor împreunări și răcoreala care vine dintr-aceasta oareșcum îndesează și amorțește gândul. Și după<ă> ce să v<a> curăți bolnavul, să metahirisească συναπισμόν la ceafa lui apoi să s<ă> îmbăieze în baie, să s<ă> păzească dă nemistuire, dă osteneală, dă arsură și de ger, de bucate grase cu duhuri și umede. Și acestea destule sânt aici pentru pierderea ținerii de minte, iar cele mai multe caută-le la cele mai sus numite. Iar nebuniia iaste pierderea priceperii și aceasta să osebește de bâlbâire căci⁵⁴ nebuniia și nebuniia cu urmare și zice și face, iar bâlbâirea fără<ă> urmare să schimbă dintr-un vântu într-altul, și bâlbâirea mai mult apucă pe bătrâni, iar nebuniia până și la copii și la tineri și la altă vârstă de oameni, dar mai nainte de acestea, oareșcare boală urmează. Și să facu aceste patimi amândouă când prisosește răceala la creieri, dar uneori să facu din singură felime precum iaste la drumuri când plouă sau suflă vântu și răcește capul. Uneori iar când oareșcare flegmă curge la creieri, iar tămăduirea amândorura acestora iaste aceea care am spus mai sus, pentru cei cu epilipsie /f. 47^v numai cu doftorii înfierbântătoare, dar nu uscăcioase și trebuie să le proftaxim îndată după naștere dă vor fi toate părțile bolnavului săn<ă>toase și de va fi fost întâi mintea lor întreagă, și pă urmă s-au făcut nebuni. Dar acestea destule sânt pân-aici. Iar din cele mai nainte zise vei cunoaște mai bine tălmăcirea lor.

Cap. 12. Περί μανίας, ádică nebunie rea

Nebuniia rea iaste o patimă cumplită, obicinuit să zicem λολάγκα και λύσα και παλαβοσύνη και τρελαμάρα. Latinește să numește furor, căci care vor cădea într-aceasta să facu fără<ă> orânduială neînfricați, sălbăticiindu-să ca jăgăniile. Dar să deosebește mania din işirea de minte, căci la işirea din minte să întâmplă înfierbințeală, iar aceasta să face fără<ă> nicio înfierbințeală.

prisosirea
sângelui

Pricina și semnale

Să naște patima aceștiia când prisosește sânge mult άσηπον și să suie curgând în creieri și acesta uneori să întâmplă bun la

⁵⁴ diferența între nebunie și pierderea rațiunii

semnile

crasisși numai pentru căci au prisosit strică capul precum să întâmplă la cei ce să îmbată. Alteori să întâmplă amestecat cu venin galben. Iar înțeleptul Galinos zice că să naște mania din zemuri pișcătoare și mai fierbinți precum iaste veninul cel galben, sau din călduroasă și rea stare a creierilor. Iar semnile manii sânt acestea: până a să nu nebuni, omul simte mai nainte durere și neputință la capul lui, precum și cel cu podagrie pân a nu-l apuca podagriia simte mai din vreme durere la picioare, urechile lui țiuescu și li să pare că audu oareșcare cântece și vede împrejurul ochilor ca oareșce strălucire, priveghere neconținută și grijă mare au. Greutate la cap simte și i-l scutură și dup<ă> ce să v<a> învechi patima toate acestea mai dese să facu și aducu pornire mai sălbatică la cel ce pătimește și poftă de curvie. Încă noaptea să pângărește pă sine și neconținut ochii i să adâncează și nici mișcă nimicu. Deci când să întâmplă mania numai din sânge, când prisosește, aceste semne urmează celor ce pătimescu: rădu neconținutu căci li să pare că vădu cu ochii lor oareșcare idoli și vederi vrednice de răs, obrazul lor iaste vesel și cântă adesea căci uneori din aburii cei care mergu în sus oareșcare sunete să împreunează și stau împrejur urechilor și li să pare ca cum ar auzi cântece de lăutari. Și ținerea lor de minte stă întreagă, căci aceasta să arată din cântecele lor care să obicinuiescu, iar fantasia și gândirea lor iaste vătămată. Dar când să întamplează de să împreună sângele cu veninul cel galben și să face mai pișcător și să iuțește, ádică să îmboldește din venin creierii pă dinlăuntru și pelițile, atunci cei ce pătimescu să facu cu mânie și sălbatici și îndrăzneți și lovescu pă care ajungu și-l înjură cu mânie. Căci cu câtă măsură să v<a> amesteca veninul cu sângele, cu atâta să prefac cele frumoase și împodobite și să întindu cele ale mâinii și sălbatică, și dup<ă> ce să v<a> coace mai mult și să v<a> îngroșa veninul cel galben, ca să îmboldească și să mișce creierii lui și pelițile creierilor, atunci să face cea mai sălbatică nebunie și ișire din minte la bolnav, că au fost unii așa de nebuni cât însuși carnea lor își mânca. Și pă prietenii lor ca niște dușmani îi izgonea, bătându-i și răbindu-i fără<ă> milă. Pentru aceea drept au grăit înțeleptul Ipocrat la rânduielile lui⁵⁵ că nebuniile care să facu cu răsuri sânt mai cu nădejde de doftorie, iar câte să facu cu grijă și cu gânduri sânt mai primejdioase, deci să întâmplă că cel nebun uneori rade și să bucură, cu necuviință și fără<ă> socoteală, //f. 48^r și uneori să mânie și să înrăutățește, căci când rămâne flămând, ádică de nu va mânca sau când va mânca mâncare mai iute și mai sărată și face turburare și mișcare mai multă, atunci sângele lui să mișcă și să face mai iute și așa să sălbătește cel ce pătimește mai

τμήμα στ'
Αφop. Νγ⁵⁵

⁵⁵ secțiunea 6 Aforisme 53

rău. Iar când să întâmplă în stare în împotrivoare, să îmblânzește mai bine, mai vârtos și de multe ori fără altă ajutorință, numai cu puținică mâncare și cu hrană care să cuvine să prăpădește și să topește cu vreme zemurile care supără tare și rămânând creierii fără prisosiri, să curăță ei și scapă. Pre unii din vremi în vremi îi apucă patima, pre alții o dată într-un an, iar pre alții de două ori sau de mai multe ori, precum să adună ádică câte puțin materia care supără. Și apucă patima aceasta pre puțini mai nainte de creștere, iar pre mai mulți după ce cresc și mai în urmă, dar mai vârtos pă bărbați decât pă muieri. Iar din bărbați câți să supără din oareșcare patimi sufletești, precum sânt cei ce glumescu, cei ce iubescu râsurile, cei ce râdu fără vreme, cei fără supunere, cei cu mânie, cei cu grijă, cei iubitori de argintu, încă și cei ce beau mult și cei ce pătimescu nemistuire adeseori și cei ce nu scot prisosirile cele obicinuite. Pentru aceea și unele muieri să nebunescu când li să oprește firea cea muierească. Și sânt felurile nebunii în mii de feluri și în scurt nenumărate, care mult iaste să le arătăm câte una. Deci carii vor să cază la această boală arată oareșcare semne din cele mai nainte spuse, ca niște începături nebunii ce va să vie, ádică râdu fără socoteală, nefiind așa obicinuiți să sâ umple de urgie și să sâ mânie de orice pricină mică, țiuescu urechile lor, strălucescu ochii, stau în priveghere și în gânduri, capul li să îngreuiază și câte alte mai sus spuserăm facu, precum le scrie înțeleptul Aetie la Cartea X, cap. 8.

Tămăduirile aceștii patimi

Deci trebuie să poarte grija vreun doftor învățat tare a cerceta pre un bolnav ca acesta mai nainte arătării acestor semne sau după ce să vor arăta niscai semne dintr-acestea și să-i facă cele trebuincioase. Deci după ce mai nainte să vâ cunoaște patima, sau de au coprinso tare pă bolnavul, dieta să-i fie umedă, sorbitoare, și bine mistuitoare a porni pântecile, și într-aceștii chip cât a nu naște nicidecum sânge și de vin cu totul să sâ ferească și după ce-i va da omului această dietă pân în trei zile, atunci să-i sloboază sânge la cot, din vâna cea din afară. Iar nevăzându-să această vână, să-i sloboază din cea mijlocie, iar de nu s-or vedea nici acestea, să caute vâna de la fluieru piciorului și mai vârtos la muiere, căci coborându-să sângele de acolo să pornescu adeseori și firea cea muierească. Iar de nu s-or vedea nici aceste vine, să sloboază sânge din mărginile mâinilor sau picioarelor. Deci întâi să caute să facă bună deșărtare cu slobozirea sângelui și așa să cerceteze părțile care pătimescu și sânge atât să-i scoată cât va putea suferi puterea lui. Că după ce să vâ potoli flăcăraia și arsura, îndată ia răpaos și mângâiere bolnavul, și să astâmpără și încă i să deșchide cale spre celelalte ajutorinți. Dar fiindcă unii cea dintâi slobozire a sângelui

dieta

φλεβοτομία

din vână bărbătește o suferă, iar celelalte dup<ă> aceasta cu greu, pân încât și leșână, pentru aceea iaste trebuință la cea dintâi slobozire să deșarte cât trebuie, că așa să deșartă împreună multe prisosuri din cele cu vântu și cu aburi. /f. 48^v Și când curge sângele totdeauna să-i apuce bătătura vinii, carea de s-o vedea scăzută, îndată iar să-i deșarte vână, și dup<ă> ce de iznoavă își va câștiga puterea bolnavul, a doua zi iar să-i sloboază sânge, uneori și a treia zi, păzind despărțirea și puind sare. Iar dup<ă> slobozirea sângelui, să-i ude capul cu unt de trandafir și cu oțet sau cu zeama πολυγόνου, sau cu unt de floare de viță, sau cu unt de măru. Apoi să ia lână întinată și să o ude cu untdelemn, să o puie la piele, ádică la partea cea dinaintea a capului <schimbându-i-o adeseori și de iznoavă puindu-i-o>, apoi dup<ă> deșărtare seara, în tot chipu să stea să-i aducă somnu. Că dup<ă> ce să v<a> deșărta sângele, de va coprinde pă bolnav neadormirea îl face mai iute și mai sălbatec. Deci negândit să-i dea leacu de somnu care să numește διακώδιον cu zeamă de arpăcaș sau cu apă care bea și va aduce somnu deplin vesel. Căci mulți nebuni luând astfel de leacu s-au întorsu și și-au venit în mintea lor. Deci de va vedea cum că dup<ă> darea leacului doarme somnu întregu, a treia zi iar să-i dea o linguriță, από διακώδιου⁵⁶ că aceasta numai are obicei după slobozirea sângelui, împreună cu diéta cea cuviincioasă, a însănoașă pe omul desăvârșitu. Dar dup<ă> ce să v<a> întoarce să s<ă> păzească să nu-i mai dea dintr-acest leac, căci amorțește simțirile și face pre omul uimit. Încă să aibă grijă să nu i să închiză pântecile, ci să-l sloboază cu hrană bine mistuitoare și cu glistiruri. Folosește foarte: mult unt de βιολάδον, amestecându-l cu lapte de muiere și iar să-i facă udătură de micșunele uscate, άνθη της νομφαίας, flori de sanie, și de trandafir, foi de lăptuci, sămânță de macu, violes, ádică micșunele, grașă și de orzu, să-i ude capu, acestea făcându-să, să-i facă și ajutorințe de ale locului, ádică, de va fi trebuință, să-i slobozească sânge din vâna din mijlocu a frunții, tăindu-o cu lanteța, iar nu cu nister să o lovească, precum facu unii nepricepuți. Că de multe ori să face umflătură și fierbere de sânge din rană. La pelița cea dimprejurul osului au să-i puie lipitori împrejurul capului, mai vârtos la piele. Iar la cei ce au sânge mai veninos, peste cinci zile să le dea curățenie deșărtătoare de venin, care iaste η διάλωσις ιεράπικρά⁵⁷, ca o linguriță cu mursă de miere, sau zeamă din rădăcinile sfeclelor să-i verse în nări că-i curăță capul, sau să-i facă ελατήριον με γάλα και χάλκανθον ήτοι καλακάνθι⁵⁸, sau de stărnutat să-i dea de elevoron albu και στρούθιον, sau de scoaterea de flegmă de sacâz și de stafide

εμβροχή

υπνωτικόν

εμβροχή

lipitori

ελατήριον
de stărnutat
αποφλεγματισμός⁵⁶ din codic⁵⁷ sau soluție de ierapicra⁵⁸ zâmberec cu lapte și calaican

sălbatică, sau de gărgăială de oximeli fiartă cu βλυχούνι, ádică mătăcină, sau isop. Să-i facă pornire la pânțecă cu curățeni *δια κενταβρίου, δια γεντιανής*, și rădăcina de ghentiani iaste folositoare să-i dea să bea un dram cu mursă de miere, asemenea și αριστολογία. Dar din toate mai vârtos folosește nebunilor rădăcina του υπομαράθρου și sămânța să o bea în toate zilele cu apă. Așâjderea și rădăcina της βρυονίας, iar la muieri trebuie să ne silim să *s<ă>* mișce firile lor cele fâmeiești și peste șapte zile să ia την του Γαλινού ιεράν⁵⁹, care dă multă mișcare cu mulțimea ce are de στοιχάδος. Și, de n-o vrea cel nebun să bea curățeniile acestea, ca să-l înduplece, să le puie în bucata lui într-ascunsu sau în pâinea lui sau în zmochine grase sau în curmale și dup<ă> ce să *v<a>* întoarce bolnavul să-l ducă la baie și acolo să-l ajute cu ierburi îmbăietoare ca să *s<ă>* izgonească toate prisosurile ce au rămas. Dar să *s<ă>* ferească de toată bucata și băutura care naște veninul și în toată primăvara să-și sloboază sânge pentru pază mai din vreme și să ia curățenie, mai vârtos de-i prisosește veninul, iar muierile cu deșărtarea să lucreze obicinuitele lor firi și //f. 49^r celelalte prisosuri. Și de poștești mai multe doftorii la boala nebunilor, vei afla din capul ce să arată mai jos pentru melanholie.

Cap. 13. Pentru melanholie

Melanholiia iaste o mutare și o înstreinare de minte și ca oareșcum nebunie și ișăre din minți, dar făr<ă> înfierbințeală, și cu aceasta să deosebește de nebuniia frenesis, dar iaste boală cumplită și foarte mult ticăloșăște pe om.

Pricina și osebirea melanholi

Patima melanholi să naște mai vârtos din zemuri melanholicose care coprinde mintea omului și-i schimbă firea și aceasta în trei chipuri să întâmplă: întâi când tot sângele omului care să află în vine să preface în venin negru și să face melanholicos și atunci dup<ă> obștita împreunare a patimii trupului să vatămă împreună și creierii și să melanholisescu. A doua când celălalt sânge iaste tot nepătimitor, și sãn<ă>tos la tot trupul. Numai sângele cel dimprejurul creierilor să schimbă și să preface în venin negru. Dar și aceasta iarăș în două feluri să întâmplă, căci sau de aiurea să naște astfel de sânge și curge la creieri, sau înlăuntru în creieri să naște, fiindcă înfierbințeala cea dinlăuntru arde și prea coace sau veninu cel galben sau sângele cel mai gros și mai negru. A treia când întâi pătimescu utroabile cele dimprejurul stomahului, și au să înfrăcărează (sic) ori au stare rea, atuncea și capul împreună pătimește și lucrează zmințeala minții, căci vătămându-să cele dimprejurul stomahului, să suie sus în creieri sau oareșcare parte din zemurile cele vătămate, sau un duh și o suflare rea, și abureală de abur melanholicos. Căci precum să întâmplă la unii, când să suie în sus unele abureli, ca spuza sau fumu, sau un gros abur din pânțecile lor, sus la capu li să pare că vădu naintea ochilor ca cum ar ploua, sau să varsă ceva, așâjderea după ce să vor sui aburile cele melanholicose la creieri ca fumul, sau ca spuza, atunci să nascu întâmplările patimii cele melanholicose în gândul omului și-l turbură. Deci dup<ă> cele spuse trei chipuri și osebiri de melanholie sânt de toate: un chip când tot trupul omului să umple și să prisosește de sânge melanholicos, altul când astfel

⁵⁹ cea sfântă a lui Galinos

de sânge coprinde numai creierii și al treilea, când ipohondriile dimprejuru stomahului sânt vătămate, și au stare rea, și trag cu dânsule la asemenea patimă și pă creieri. Acest chip de melanholie o numescu elinii φυσώδες και υποχονδριακόν, și pentru aceasta vom scrie mai pe largu la a cincea carte de la iatrosorul cel ungurescu. Și vei ști că ipohondriia să numește elinește cele două părți ale mijlocului trupului d-a dreapta și d-a stânga, supt pânțec și supt stomah, și nu iaste de minune cum de aiurea și din altă parte primește începutul și nașterea patima, căci, ce fel de patimă are gura pânțecelui, cu lesnire aduce la împreună pătămire și creierii pentru rudeniia și unirea ce au spre dânsule cele două mari vine carele împreună aduce încă și pe inimă la o împreună pătămire, pentru vecinătatea ce are cu dânsa. Așăjderea și diafragma care desparte plămâni de stomah, căci iaste tot de o fire și să aseamănă la firea /f. 49^v lui. Dar are împărțășare stomahul și cu umerile, ádică cu spatele trupului dăspre partea care iaste alcătuită cu dânsul și încă cu toată partea spatelui până la gât, și de la gât până la creieri, de unde cu lesnire precum am spus să zmreduiescu și creierii din aburul cel cu melanholie al stomahului și al ipohondriilor. Și pentru chipurile melanholiei, cele mai adevărate atâtea aflăm de la Pavlu și de la Aetie.

ce iaste
ipohondriia

Semne mai nainte cunoscătoare și chibzuitoare pentru melanholie

Semne obștite la orice melanholie sântu întâi frica, fiindcă petrecu ca niște spăimântați, întristarea căci totdeauna sânt întristați și cu inimă rea, apoi zavistiia și urăciunea și de oameni urăciunea care uraște pe oameni, și acestea curat le rânduiește Ipocrat⁶⁰ a învățăturile lui zicând: „de să v<a> învechi frica și întristarea la cineva, dintr-aceasta să cunoaște melanholia. Deosebite dar semne și năluci la cei cu melanholie sânt multe și în multe chipuri, căci și scursura care naște patima nu iaste una, căci unii să socotescu pre sineși ca cum ar fi vite necuvântătoare, urmându-le și glasul lor. Precum spune Galinos pentru oareșcare ce să socotea că iaste cocoș și când auzea că cântă cocoșii bătând din aripi și el asemenea bătându-și subțiorile cânta ca cocoșul. Alții iar să socotescu că sânt vase de pământu, precum acesta iar povestește, și temându-să dă cei ce-i întâmpină să dau în laturi ca să nu-i zdrobească ca pă niște vase, dar acestea toate le pătimescu pentru uscățimea melanholiei. Așăjderea și cei ce gândescu că pielea lor a fi ca niște tefteruri uscate. Alții iar să tem de moarte și alții iar o poftescu și de multe ori să omoară singuri, căzând în dăznădăjduire. Și socotind să scape de mai mari răutăți unii rădu totdeauna, urmând lui

τμήμα στ'
Αφορ.κγ⁶⁰

⁶⁰ secțiunea 6 Aforisme 53

Dimocrit, și așa cu blândețe și cu glume fandasiia lor să prefacă, alții împotriva, d-a p<u>r<u>rea plângu și lăcrămează ca Iraclit, fiind la minte uimiți și spăimântați și milostivi și lăcrămoși iubindu pustietățile, adică a trăi și a lăcu singuri. Unii dintr-înșii bănuiescu că i-au fermecatu sau i-au adăpat cineva cu otravă, și această bănuială o țin adevărată și când râgâiescu le pute gura ciudat. Alții iar alte lucruri socotescu, și li să nălucește, fiindcă această boală iaste în multe feluri. Și faptele și semnile celor cu melanholie sânt nenumărate, ca cum am zice pentru temerea lor. Altul să teme și de cei mai buni ai lui prieteni <și altul și de toți oamenii>, unul să sperie a ieși la lumină și aleargă tot la întunerecu, altul iar fuge de cele întunecoase, dar cei mai mulți iubescu să șază la întunerecu și la mormânturi și la pustietăți. Unii fug și de apă și să tem și de vin și de untdelemn și de orice lucru umedu, asemenea ca și cei mușcați de câine turbatul. Dar toate acestea le face fața veninului celui negru, când umbrează cu întuneceala lui locul minții, adică capul, și lucrează astfel de spaime.

Alții iar fug de lucruri necumplite ca de cumplite. Unii să duc dup<ă> cele care //f. 50^r care nu sânt bune ca cum ar fi bune și poftescu și mâncare mai multă, că gura de la pântecile lor stă deschisă și răcoroasă și unii sânt băutori de vin, căci răceala cere a să încălzi. Au dar nemistuire neconținută, că trupul lor d-a pururea să turbură de prisosiri. Pentru aceea și stomahul lor să află la rea stare că totdeauna îl răcescu zeurile cele melanholiche. Pântecile lor mai vârtos să usucă, că duhurile și suflările care sânt împrejurul ipohondriilor, adică a coapselor celor mici, să oprescu și nu mergu jos, ci să suie în sus. Deci netăgăduit pentru aceasta iaste și stomahul lor uscat dar fiindcă mănâncă mult, să strânge oareșcare materie deasă și stricătoare care merge la părțile cele de jos ale pântecelui, să închid și să deschidu ochii lor fiind cei mai mulți ieșăți la ochi și buzați pentru duhul cel gros și sânt negri pentru vărsarea zeurilor și îndeșăți pentru mulțimea prisosirilor celor grase. Sânt și mult grăitori și iuți la limbă și peltici și uscați la glas. Unii dintr-înșii socotescu ca cum le-ar veni oareșcare putere pe dinafară ca de la D<u>mn<e>zeu și spun de multe ori mai nainte cele ce vor să fie ca niște prooroci, pre carii deosebit îi numesc elinii uimiți la dumnezeire. Deci să înnegrește zeama lor când cu covârșire înfierbântându-să, când iar prea răcindu-să și aceasta să arată ca cărbunii cei ce ardu când sânt aprinși cu flăcările luminează tare, iar stingându-să flăcările, să înnegrescu. Asemenea face și răceala la fața sângelui luminată precum vedem și pă dinafară unele trupuri că din multă răceală să învinețescu și înnegrescu. Iar covârșirea fierbințelii iarăși și ea uscând și mistuind umezelile de unde să hrănește fierbințele, înnegrește zeurile precum și soarele rodurile și trupurile oamenilor. Dar când coprinde veninul cel negru începuturile cuvântătorului suflet, adică locul stăpânirii unde să află crierii, nu iaste de minune a să naște frica și întristarea la om și nădejdea morții și altele asemenea înfricoșate, căci și la lucrurile cele din afară vedem a nu fi atât de înfricoșat ca întunerecul. Deci când să v<a> vărsa o întuneceală ca aceasta și ceață la partea cea cuvântătoare a sufletului, trebuință iaste a avea frică omul totdeauna într-însul, că pricina temerii (care iaste întuneceala și ceața melanholi) umblă împreună cu trupul și precum copiii la întunerecul cel adâncu să tem și să sperie, încă și unii întregi la vârstă

carii nu sânt învățați așa și văpseala veninului celui negru dup<ă> ce v<a> aduce umbră la locul minții ca o întuneceală și negură, lucrează temurile și nălucirile cele înfricoșate și stările cele rele ale sufletului. În scurt să zicem că ieșările din minți cele cu melanholie sânt în multe chipuri și nenumărate dup<ă> fandasiiile ce să arată deosebit, una numai au cunoștință de obște temerea și starea cea rea a sufletului când facu inimă rea toți fără<ă> pricină și de-i vei și întreba n-au să spuie nimica căci să întristează și mulți dintr-înșii să sperie și l-e frică de moarte și de altele, de unile care nu sânt vrednice de vreo temere și alții precum am spus prea mult poftescu moartea. /f. 50^v Dar ca să cunoaștem de obște această în multe feluri patimă a melanholiii destule sânt aceste semne care am spus. Însă deosebite semne la fiteșcare chip dintr-acestea trei spuse sânt într-acestași chip: care au melanholia din împreunata patimă a tot trupului, acelora trupul iaste uscat și șubredu la starea lui și negru și aspru și cu totul plin de melanholie și aceasta sau din fire și din începutul firii lor o au, sau pă urmă câștigată ádică pă urmă o au câștigat din oareșcare griji sau din nesomnuri sau din dietă rea și hrană necuviincioasă sau când să vor opri și nu vor curge trânjii și cele firești ale lunii și acest chip iaste trândav și totdeauna posomorât și fără<ă> inimă. Iar câți vor cădea la patima aceasta din coptura veninului celui galben afară din cale să facu mai dârji și mai cu mânie decât ceilalți, lovind pă oricare vor ajunge, mai vârtos și omorând pre cel ce v<a> întâmpina negândit și alte multe răutăți facu sălbătăcindu-să ca jăgăniile, mai vârtos la vremea când să v<a> întâmpla a să prea coace veninul, căci atunci iutindu-să s<ă> preface în veninul cel negru și să întoarce patima în nebulie, care am scris înnapoi și atunci să nebunescu urât ca jăgăniile. Iar dup<ă> vreme, când și acesta să stinge, să facu posomorâți și întristati și cu temere, ádică sperioși și cadu în lene mare și atât să smerescu că nici să trăiască nu pot. Și așa își urăscu viața poftind de multe ori și moarte. Iar la câți le-au venit patima din ipohondrie, să cunoscă din nemistuirea stomahului și a bucatelor căriia urmează vânturi și suflări multe și râgâială acră, ádică râgâiescu tot acru și fără<ă> dulceață întind la ipohondrie arsuri și greutate. Care ipohondrii să și trag în sus, ádică să strângu într-un locu și să zbârcescu în sus și uneori fierbu cu colcoteală și să umflă mai vârtos la începutu patimii. Pântecile lor mai de multe ori iaste uscat, somnul lor puțin și jum<ă>tate tăiat, visele lor groaznice și ciudate, răsărituri și scutărări în multe feluri la trupul lor, întuneceli la cap, și la urechile lor țiuescu și suflă vânturi și alții simțu ca cum le-ar fi capul plin și îngreuiatul. Iar alții ca cum le-ar fi ușor și deșartu și alții iar ca cum le-ar fi uscat. Mai vârtos au fost oareșcare carele nu socotea nicidecum că are cap, pre care doftorii pe lângă celelalte doftorii, ca să-l facă să priceapă că are cap, aflară meșteșugul să puie în cap pământ amestecat cu plumbu ca să îngreueze capul. Iar când v<a> crește răutatea, urmează și întâmplările melanholii și de să v<a> întâmpla bolnavului vreo mistuire sau când își face treaba, sau când își scoate vântul vârsând sau râgâind, atunci ia răpaos și simte ușurime într-însul. Iar de nu să v<a> întâmpla niciuna dintr-acestea lucrări, sau puținele, atunci semnalele cele ce să arată însemnează cum că creierii întâi pătinescu din zeurile cele cu melanholie. Deci semnalele și cunoștințele melanholii fiteșcare poate să le priceapă din cele pân aici spuse.

dietă
cuviniinciosă

Tămăduirea melanholiei

(altă mână) Întâi din toate la tămăduirea melanholiei trebuiaște dietă bună (sfârșit altă mână) mai vârtos una ca aceasta ca să nu nască veninul cel negru, deci //f. 51^r să se afle bolnavul în aer călduros și umed, să mănânce bucate bine mistuitoare, umede și bine alcătuite. Pâinea să fie frământată bine și coaptă în cuptor, Carne de caplon (sic), de pui de găină, dă prepelițe, de găinuși, ouă proaspete de găini, pești pietroși și molceluși. La carne αχυνούς de mare și câte asemenea cu acestea la fire. Să se ferească de toate câte să hrănescu în bălți, și de câte nascu zeurile cele melanholicose, care pre largu le-au însemnatul Galinos: carne de capră, mai vârtos din părțile cele dăspre mărgini friptă, și ugere, și pipote, și picioare de porcu nu-i strică. Iar din ierburile cele dulci să mănânce la dieta cea obștită. Iar cele mai iuți uneori să s<ă> facă ca o doftorie precum iaste jaleșul, sparanghelu, pătrunjălu, și altele asemenea. Dar toate acestea să le metahirisească cu cumpăt, dar nu mult. Vin să bea subțire și albu dar nu prea vechiu. La mâncare să nu bea îndată, nici să prea bea mult. Iar când va merge să s<ă> culce, să soarbă vreo linguriță de vin, sau să ude într-însul vreo îmbucătoriță să mănânce. Mai bine iaste să-l amestece cu puțin oțet της σκύλλης, sau de rută, ή της λεπτής αριστολογίας. Iar de vinul cel gros și negru și închegat să s<ă> ferească cu totul. Mișcarea trupului să-i fie cu măsură, să încalece, să se plimbe la locuri verdoase și frumoase la vedere, sau să umble cu luntrea. Să s<ă> îmbăieze cu apă dulce adeseori, și să aibă hrană umedă, căci numai cu aceasta spune Galinos că s-au tămăduit răumatia melanholiei mai nainte până a nu se învechi. Dar la acești bolnavi foarte folosește somnul, încă și împreunarea, dar să fie cu cumpātu, să fie vesel bolnavul și cu inimă bună. Să s<ă> afle pă lângă dânșul oameni care glumescu, să-i cânte cântece sau cu organe de muzică să-l veselească, și câte pentru dietă dăstule sânt acestea. Iar tămăduirea trebuie să s<ă> facă în⁶¹ multe chipuri dup<ă> priceperea patimii. Căci de va avea tot trupul sânge cu melanholie, atunci începutul tămăduirii îl facem din slobozirea sângelui din vine. Iar când să trage patima numai din întâia pătimire a creierilor, atunci nu trebuiește slobozire de sânge bolnavului, fără numai de va fi mult sângeros. Și pentru ca să-l păzim, din vreme îi slobozim sânge și cunoștința să fie dintr-acestea: întâi ca să pricepi oare în tot trupul omului să află sângele cel melanholicos, sau numai la creieri s-au strânsu acest sânge, și vei ști că oamenii cei oacheși și cei aspri și câți au vine cărnoase sânt prea îndemânateci și cu lesnire la nașterea zeurilor celor melanholicose. Uneori și cei roșii la față, curându se prefacu în firea cea melanholicasă, dup<ă> aceștia cei plavoși, mai vârtos când vor cădea în grijuri

τάξις της
θεραπείας⁶¹

⁶¹ ordinea tratamentului

multe, și în privegheri și în osteneli, și când să v<a> întâmpla dieta lor subțire și cu petrecanie rea, sau când să hrănescu cu bucate melanholicose. Pă lângă acestea, când să v<a> întâmpla a să opri trântii și nu vor curge, sau altă obicinuită curgere, ádică trebuințele trupului, sau la muieri cele firești ale lunii, le ajută nu puțin la aceasta și vremea anului, și starea aerului, și locul unde petrecu, și vârsta omului, /f. 51^v și lucrarea lui. Deci acestea toate mai nainte socotindu-le, când vei vedea toate vinele trupului că sânt coprinse de sângele cel melanholicos, atunci să faci chibzuire adevărată, începând din slobozirea sângelui din vine precum am zis, și deșărtându-i vâna de la cot, precum zice Galinos, și mai vârtos cea mijlocie, care iaste împreunată, și să împărtășește împreună cu ceea ce să numește umeraria, ádică a umerului și a spetii și cu ceilaltă care iaste trasă de la subțiori, și să aduce la mână, care să numește a ficatului. Și de vei vedea sângele care curge că nu iaste melanholicos, îndată să-l oprești. Iar de să v<a> vedea altfel, deșartă pân vei socoti că iaste destul și să potrivește cu starea bolnavului. Iar când singuri creierii sânt coprinși de sânge cu melanholie, nu-i slobozi sânge nicidecum bolnavului, fără precum am spus de va avea sânge mult să-i slobozi puțin pentru pază mai din vreme. Căci această melanholie care să trage din întâia pătimire a creierilor, o tămăduim mai cu lesnire cu băile cele dese, cu dietă, cu bune zemuri și bine mistuitoare, umedă și fără<ă> suflare ádică care nu face vântu și cu veselii cea cuviincioasă a sufletului. Negreșit alt mai tare leac și ajutorință nu iaste, căci zeurile care aduc stricăciune și supără pre cel ce pătimeste din împuținerea vremii nu pot încă să s<ă> împotrivescă ca să s<ă> deșarte. Iar dă să vor învechi și va rămânea greu la deșărtare, ádică cu anevoie a ieși afară, atunci trebuie cu mai tari și în multe feluri de doftorii. Deci la început până când iaste patima proaspătă trebuie să o tămăduim, că după ce să v<a> învechi și va crește cu anevoie să tămăduiește. Însă sau creierii pătimescu întâi, sau cele ale ipohondrii, iaste de folos să ia curățenie mișcătoare de pânțe, și întâi să s<ă> chivernisească cu buna mistuire precum am spus, apoi să s<ă> curățe, με το επίθυμον και την αλόην⁶², că luând puțin dintr-acestea în toate zilele, îi folosește mult, fiindcă îl urdină cu măsură și cu liniște. Iar după<ă> curățenie sau după<ă> slobozire de sânge, să ia pelin fierț cu apă în două păhrelle (sic), au zeama lui ca la o jumătate de dram să o amestice cu apă adeseori și să o bea, sau să soarbă puțințel oțet tare, când să v<a> culca, sau să moaie într-acesta îmbucătura lui. Mai bun dar iaste a amesteca oțet της σκοίλης και πολίου και της λεπτής αριστολογίας⁶³, și între

slobozire de
sânge

moindu-le

prafu de
curățenie

zer de
curățenie

curățenie

ποτόν
αρμόδιον
băutură
cuvincioasă

⁶² cu o plantă care parazitează cimbrisorul și cu aloe.

⁶³ apă de mare și dumbleț și de talpa găștei subțire

siropu

de curățenie

απόβρασμα
dicot
îmbăiere
pentru
nădușală
întăritoare

prafu de
curățenie
εμβροχή
zer de
curățenie

απόβρασμα
άδικά dicot

pentru scosu
udului

acestea dup<ă> slobozirea sângelui trecând câteva zile, să facă astfel de băutură fiartă. Să bea în toate diminețile la utârnice bolnavu precum sânt florile *μποραντζένας, κισσίου, βιώλας, σταφίδε* curățite de sâmburile lor, *ημιονίτηδος φουμαρίας*⁶⁴, și coji de rădăcină de capere, *μυρίκης*, rădăcină de molotru, rădăcină de pătrânjăl, iarbă dulce, *θύμον και επίθυμον*, și dintr-aceasta să bea, să le fiarbă în trei litre de apă pân va scădea a treia parte, apoi să le strecoare și să le îndulcească cu zahar și cu albeață de ou strecurându-le apa, apoi să puie *σεράπιον*, și precum zic dintr-aceasta să bea. (Alta într-alt chip) *Συρόπι από βούγλωσσον, συρόπι από επίθυμον, νερόν της ημιονίτηδος, φουμαρίας*⁶⁵ și de andidie cu foaia lată, amestecă-le împreună și le fă băutură. (Alta de folos pentru urdinare) *άνθη από βούγλωσσον, βιόλες, și trandafiri, σταφίδε* curățite de sâmburi, curmale, *μυροβάλανα, γαλάζια και κύτερνα, εμπελντικά και μπελετζικά και φυλάκια της Σένας, και πολυποδίου*⁶⁶, și vreo zece prune, să le fiarbă împreună cu apă destulă, până va scădea a treia parte și strecurând apa lor, să le îndulcească cu zahar și să bea în toate diminețile că e de folos. //f. 52^r De nu va curăți bine, άδικά de nu va porni, să verse puținică από το σύνθεμα δια Σέννης⁶⁷. Folosește încă de minune și udătura, άδικά το μούσκεισμα του επίθυμου, să o faci într-acestași chip: ia *επίθυμείου* și-l moaie în zer de lapte de capră să stea 24 de ceasuri, apoi întinde-l și-l strecoară pân sită și dintr-aceasta să bea în toate diminețile. Așăjderea și foile της Σέννας (altă mână) moindu-le, pisează-le cu 12 prune în zer de lapte de capră să stea 24 de ceasuri apoi să le scoți și să le strecoari pân sită, și să bea apa precum am spus în toate diminețile. Folosește și praful cel de curățenie precum iaste *επίθυμον, λιποναρμένιον, αγαρικόν, σκαμμωνίαν, și 20 de cuișoare* să le facă praf și să le ia în toată săptămâna câte un dram. Bun iaste încă și cu zer de lapte să faci mișcare pântecelui, άδικά cu caimac. Dar să nu fie dă cel care iaste din brânză, ci mai bun iaste acela care rămâne dup<ă> lapte fiertu și laptele să fie de vacă, precum hotărăște Aetie, puindu-l în oală nouă și cu vlăstări de dudu să-l mișce și dup<ă> ce va da undă dă trei sau de patru ori să-l răcorească cu *οξύμέλι*. Iar dup<ă> ce va răci, să-l strecoare precum mai sus am zis și să bea dintr-acesta. Dar întâi să-l amestece cu miere, apoi dup<ă> ce v<a> începe a-l porni să nu-i mai puie miere. Să metahirisească la toată deșărtarea sāmânță de moloha cu trei linguri de apă și apa fiartă του βλιχουνίου και του μικρού κενταβρίου, și de pelin, că acestea de minune lucrează, și mai

⁶⁴ de excrement de cal, de fumărită

⁶⁵ sirop de limba bouului, sirop de plantă care parazitează cimbrisorul, apă de excrement de cal, fumărită

⁶⁶ plantă aromatică albastră și galbenă, și (?) și lăsnicior și frunzulițe de siminichie, și dobrancă

⁶⁷ din amestec cu Senna

naintea curățeniii, și după curățenie și ajută stomahului și pântecelui și nici vântu mult lasă la pânțele să s<ă> facă, nici desăvârșit a să usca despărțirea, mișcă udul și mistuirea cu amăruntul o preface, căci unii numai cu acestea s-au întorsu din boala aceasta precum zice Galinos. Să ia și ierburi care pornescu și scot udul, precum sânt anasonul, δάφκος, pătrunjăl, άσσαρον, și mai vârtos sămânța și rădăcina του ιππομαλάθρου και η χαμαιπίτης και η χαμαίδρυς, fiteșcare dintr-acestea care va afla, de vor fi verzi să le fiarbă cu apă, de vor fi uscate să le moaie în băutura lui sau să le piseze ca praful. Nu iaste cu necuviință și după curățenie, trecând vreo câteva zile, să deșarte pântecile cu glistiri într-acești chip: κάπνιον, θύμον, επίθυμον, σέναν, πολυπόδιον, καρτάμον, σπόρον ανίζου, μαλάθρου, κυμίνου και άμμιος και ας τα βράσει⁶⁸, până va scădea a treia parte, apoi amestecă apa lor με κασσίαν νοπήν, σύνθεμα δια σένης⁶⁹, unt de micșunele, unt de mușățel, și cu sare le fă glistir. (Alta) Zeamă de tărâțe, silitră și miere și rădăcini pisate de πολυποδίου ή επίθυμον să fiarbă. Iar dacă iaste muiere bolnavul și-i lipsește fireștile obiceiu (sic), să-i sloboază sânge din fluierul piciorului, deșartându-i sângele după putere. Sau trântii de s-au oprit și dintr-aceasta să pricepe boala, să ia curățenie ca să-i pornească precum hotărăște Ipocrat la învățăturile lui. Cei ce să supără din veninul cel negru, de-i vor coprinde trântii iaste bine, și iar aiurea zice la cei ce să nebunescu, când le vor ieși bășaci la picioare, sau le vor curge trântii, scapă. Să știi și aceasta că la veninul cel negru biruitor iaste magheranul και η κονήλη, să le puie în mursă de miere și să le bea. Aicea iaste bună și deșartarea care să face cu nădușală. Așa să ostenească sau să s<ă> îmbăieze adeseori, până să v<a> năduși, și să s<ă> ungă la soare cu unt de mușățel sau cu săpun și cu undelemnu. Nu trebuie să trecem cu vederea și ierburile care răsipescu întuneceala minții și nascu veselie și înnoiescu puterea, precum iaste zaharu του βουγλώσου, του πλατυφύλου αντιδίου, των βιόλων και των ρόδων, /f. 52^v aceea ce se numește pricinuitoare de veselie a lui Galinos το διάνθον, și alte multe. Așăjderea și a să îmbăia adeseori în apă dulce, precum am rânduit mai sus, în niciun chip să nu să lenevească, să-și ude capul cu astfel de udătură: μολόχα, αλθαία, βιώλες, mușățel, στοιχάδα, άνθη νυμφαίας, sămânță de lăptuci, sămânță de avdidie, să le fiarbă în apă destulă, și cu zeama aceea să-l răureze și să ude capu ras, apoi să-l ungă cu unt de micșunele ή νυμφαίας. Dar să ia seama să nu îndească doftoriile acestea una cu alta, ci după vreme să dea repaos tămăduirii, ca să nu să ticăloșească firea cu adesea ierburi. După toate acestea să aibă grijă bine doftoru care caută pă bolnavul a-l izbăvi în tot chipul de

glistir

τμήμα
στ' αφορισ. β'

⁶⁸ să le fiarbă

⁶⁹ cu arbore din Antile crud amestec cu Senna

fantasiile cele cuviincioase și mincinoase și din alte gânduri netrebnice și de multă întristare și inimă rea precum în pildă să zicem, Tralianos Alexandru povestește pentru o muiere melanholică care socotea în sineși ca să fi înghițit un șarpe când dormea și făcându-o acest doctor să verse au pus într-însul un șarpe în scafă și văzându-l acea muiere cu melanholie, gândea într-adevăr că ea l-au vărsat. Și așa de atunci au ieșit din mincinoasa ei fandăsie, și au scăpat de melanholie. Destule sânt acestea pentru tămăduirea melanholiei, ádică aceea care să pricinuieste din sânge melanholicos la tot trupul și cei care să alcătuiește din întâia patimă a creierilor. Iar cât pentru melanholiia ipohondrii aici nimic nu scriem că are încuviinciosul locu la a cincea carte aceștii alcătuirii, și acolo vom însemna îndestul cele pentru cunoștința și tămăduirea ei. Din ale lui Aetie, Cartea a șaptea, capitolul 21 și ale lui Pavlu Eghenitul, Cartea 3, capu 40.

Cap. XIV Περί σπασμού

Spasmosul latinește se numește convulsio, și ungurește ghiori, care iaste o patimă când vinele și carnea cea vânoasă care le numescu mies poate fi cârceii, negândit și fără veste să apucă și să amorsească și în starea aceea rămân și stau, precum să v<a> întâmpla omul a mișca părțile lui, sau altfel precum hotăraște Galinos, când vinele într-aceea stare rămân întru care să trăgea din mișcarea sufletului când avea fireasca lor stare. Și în scurt să zicem mai elinește iaste strășnicia (sters) <scurtarea> și zgărcitura a cârceilor și a vinelor celor diprejurul gâtului, prin carea plecarea, rădicarea, și întoarcerea capului să face. Dar să întâmplă acest spasmos în trei feluri, de unde are trei chipuri ádică trei osebiri: și chipul cel dintâi de spasmu iaste tetanos, ádică încețarea și uscăciunea. Iaste dar când grumazii omului, împreună cu obrazul să apucă și rămâne mereu și nemișcat, și nici într-o parte nu poate să s<ă> întoarcă nici într-alta, ci stă drept și dăspre amândouă părțile întinsu. Al⁷⁰ doilea chip iaste întinderea cea de nainte când capul și grumazii și celălalt trupu rămâne⁷¹ întinsu înaintea la piept. Al treilea întinderea cea dindărăt când capul și grumazii rămâne întinsu îndărăt, ádică la spate și la umere, și într-acest chip iaste spasmosul și osebirea lui.

Pricinile dintru care să naște spasmosul

Cât pentru pricina aceștii patimi ce să numește spasmos, Ipocratis la rânduiala 39, Cartea 60 spune că să naște din împlinirea sau deșărtarea trupurilor celor cu vine, ádică //f. 53^r sau când să umple și poiezescu vinele și carnea cea cu vine a omului din zemuri închegate, sau în alt fel când rămân deșarte din altfel de

τετάνος

εμπροσθάτονος⁷⁰
οπισθότονος⁷¹

⁷⁰ întins înainte

⁷¹ întins spre spate

zemuri precum o vedem aieva întâmplându-să la curele și la coarde că acestea când să udă și să moaie sau când să usucă, la udătură să întindu iar la uscătură să zgârcescu. Într-acești chip și la trupurile vinelor câte mădulări sânt vânoase pătimescu această boală, când sau să umezescu mult și să umple de zemuri, sau să usucă peste măsură, precum arată înțeleptul Galinos, la cele pentru întâmplări primejdioase, însă Ipocratu vorbește pentru spasmu ca întâi născut. Dar cu toate acestea spasmos să întâmplă și dintr-altă pricină, ádică când să naște din împreună pătımire vreunui mădular, căci când întâi pătimește vreun mădular al trupului starea acestor zemuri, atunci acea materie să suie până la creieri care sânt începutul vinelor, și ajungând acolo creierii să silescu a izgoni de la dânșii materiia aceea și așa lucrează spasmosul care spunem. Iar cei mai noi doftori care urmează meșteșugul doftorii celui prost și mai de obște spun că patima lui spasmu nu să potrivește spre materie ádică nu să întâmplă din materiia care să umple mădularile cele vânoase, nici din deșărtarea materiei, ci din oareșcare flegme care îndesează și schimbă mădularile acelea, sau din oareșcare duh și aer curgător, care ajunge și merge la începutul vinelor, ádică la creieri precum să vede a să face la cei ce i-au mușcatul scorpiia sau altă jâganie otrăvitoare.

Semne cunoscătoare ale aceștii patimi

Deci să știe fiteșcare iubitor de învățătură când îndată și fără veste la începutul vreunii boale sau puțin mai pe urmă coprinde pe omul spasmosul, atunci adevărat să trage din poiezeală. Așăjderea și când iaste omul sănătos, și când negândit îl coprinde, precum zice Galinos. Iar când să întâmplă patima după multă nădușală sau vărsare cumplită, ádică din silința vărsării, sau din multă pornire a pântecelui, sau din curgerea sângelui, sau din mult nesomnu, sau din foame, sau din osteneală și din sărituri și din multă mișcare cumplită și silnică, atunci să cunoaște aieva că din deșărtarea mădulărilor celor vânoase și din uscăciunea lor s-au întâmplat spasmos. Apoi când să v<a> sparge vreo mădulară din cumplita uscăciune a tot trupului, mai vârtos vreo mădulară din cele vânoase, precum să întâmplă uneori din fierbântările cele cu arsură, aceea patimă iaste cea mai rea și cumplită și în scurt netămdăuită, căci spărgăturile cele cu uscăciune abia să află cineva a le tămdăui vreodată, precum hotăraște Ipocratis. Iar cele care vin din mulțime, ádică din împlinire și din vorburarea veninului mai cu lesnire poate să le tămdăuiască deșărtând mulțimea cu slobozirea sângelui și cu curățenie. Iar volburarea cu osebitele ei ajutorințe precum mai jos vom spune.

Tămdăuiri la orice spasmos

Dieta care trebuie să fie la spasmosul ce se întâmplă din poiezeală iaste asemenea cu aceea care am scris înnapoi pentru paralisie, ádică să fie de tot călduroasă și uscată, iar la cel ce se

dieta

apă de orzu	întâmplă din deșărt și din uscăciune să fie /f. 53^v umedă. Hrana bolnavului să fie mai cu seamă din bucate sorbitoare și din supe grase și din cărnuri bine mistuitoare, cu bune zemuri și bune la hrană. Băutura să-i fie vin bun subțire cu apă, ca să s<ă> răsească cu lesnire la toate părțile trupului, mai vârtos de nu-l v<a> apuca vreo înfierbințeală, căci atunci apa de orzu îi folosește, sau în locu de vin să bea apă fiartă de scorțișoară. Somnul să i-l meșteșugească, să s<ă> ferească de osteneli și din strădăniile trupului, și de câte deșartă și usucă trupul. Și ce zic multe? În scurt dieta altfel să fie care sânt datoră o păzi aceia ce au boala frigurilor celor păsiclite. Tămăduirea lui spasmu care vine din poiezeală să începe mai cu seamă din slobozirea sângelui, de nu să v<a> întâmpla ceva a opri, și să-i sloboază sânge destul, dar nu până v<a> leșăna omul, nici deodată să-l lase să curgă, ci mai de multe ori câte puțin, mai vârtos din vâna cea mijlocie de la cot. Iar dup<ă> slobozirea sângelui, de să v<a> potrive starea bolnavului, să-i deșarte pântecile cu glistir iute, și mădulările cele sparte să le ție bine să nu le miște fără<ă> orânduială, frecându-le acelea cu unt de rută, sau cu unt de ιπιόλαδov, ádică de zambile, sau cu alt unt asemenea, sau să ude lână într-acest untdelemn, sau castorion, și să le puie la mădulări. Sau într-o băsică largă să puie untdelemn caldu, și să o așaze asupra mădulărilor celor sparte. Pă lângă acestea încă să puie vendeze la ceafă și la spate și la părțile pieptului cele cu vine mai glodoroase <și la ipohondrii> și la locul bășăcii și al rănichilor, iar venduzile să fie cu creștături, căci cea ușoară vatămă. Dă să v<a> întâmpla spasmosu din zemuri cu flegmă, din toate întâi trebuie să le subțiem și să le curățim și să le facem să umble cu lesnire, și într-aceștia chip să curățim zeturile cu doftorii curățitoare de flegmă, care am scris multe înapoi la cele pentru epilipsie și caută acoló. De să vor ținea fluierile picioarelor de spasmos, pune vendezele la genuche și la cel de jos cap al osului spinării, iar de să vor ținea mâinile, pune-i vendeze la spate și la capul osului spinării din sus și la umeri. De să v<a> întâmpla tot trupul a fi nepătimitor și sãn<ă>tos și fără<ă> veste să v<a> apuca buza omului sau pleopele sau limba, să cunoști că mult cumplită și mare iaste întâmplarea patimii, și arată mare frică măcar că să vădu mici părțile care s-au apucat. Deci pre unii ca aceștia trebuie să le slobozi sânge din ceafă și la grăbeni. Pă lângă acestea să curețe capul cu lucruri care scot flegma și cu gărgăituri și cu alte asemenea ajutorințe. Trecând puținică vreme, de nu v<a> opri ceva, să meargă și la baie și intrarea lui să fie cu bună stare, să s<ă> ungă și să s<ă> frece cu untdelemn și sudorile lui să le scoată cu lână muiată în untdelemn, ca să curățească, dar de două și de trei ori în toate zilele să între în ape care sânt calde din pucioasă sau stifoase sau sărate sau în ape amestecate cu untdelemn, dar să nu stea mult ca să nu leșăne, căci slăbește și
slobozire de sânge	
glistiru	
επίθεμα oblojitură	
vendeze	
αποφλεγματισμός	
să s<ă> îmbăieze	

răsipește tare *puterile* întrarea în untdelemnul. De nu să v<a> afla altfel de ape firești, poate să facă baie meșteșugită sau să fiarbă în apă foi de dafin și frunze de lemnul lui D<u>mn<e>zeu, de mătăcină, de pelin, de rută, de mușătel, υπερίκου, și de betonică. Iar părțile mădulărilor celor sparte să le acopere cu blană de lup sau cu blană de vulpe, încă și unsoarele care am spus pentru cei slăbănogi ajută asemenea și la spasmos. Iar râureală rece să nu facă făr<ă> socoteală doftorul, făr<ă> numai de v<a> cunoaște toate întâmplările că vor fi cuviincioase, ca nu cumva //f. 54^r în locul de doftorie să aducă la moarte. Că astfel de udătură iaste mai mult umplătoare. Ca să ia seama foarte bine ca să nu să umple creierii împreună, precum poruncește Ipocrat la scrierile lui, încă și doftoriile cele călduroase folosesc să le ia de multe ori, precum iaste tiriacu, το αντίδοτον του Μυθριδάτου și altele asemenea. Încă iaste bună și mursa de miere și apa de isop sau apă fiartă cu rădăcină silfiu. Dar decât toate mai adevărată și mai de folos iaste το καστόριον moale, άδικά μuiat, să ia câte o linguriță mică, cât ar trage un dram, căci aceasta nu numai la băutură ci și pe dinafară ungându-să folosește mult. Iar cel mai rău și de stricăciune spasmos care să naște precum am zis din deșărtarea și uscățimea mădulărilor celor vânoase mai cu seamă, rămâne netămăduit. Dar cu ajutorul lui D<u>mn<e>zeu să ne apucăm și de acești bolnavi. Acest bolnav să-și frece mădulările cu unt de rută sau cu untdelemnul sau cu υδραίλεων și să s<ă> îmbăieze în baie. Să lași să fie cu bun aer și în scurt să zicem să s<ă> obicinuiască cu tămăduirea των εκτυκόν de să v<a> întâmpla să lovească pă cineva vreo jâganie otrăvitoare precum e scorpia și altele asemenea. Și din lovitură sau din rana aceea să v<a> întâmpla spasmos dup<ă> împreunata pătimire, întâi trebuie să ne silim cum să scoate afară din loc veninul și aceasta vom isprăvi-o deșchizând rană lată și creștându-o împrejur toată să punem vendeze, apoi arzându-o cu instrumenturi arsuroase late și aprinse, apoi să punem dasupra sămânță de praz pisată <cu sare> sau usturoiu sau ceapă. Apoi, dup<ă> ce v<a> cădea pelița până în 4 sau 6 zile, să lăsăm locul închis și iar când v<a> fi trebuință să-l deșchidem puindu cenușă de lemnul de smochin sau de șurcele, și îndată să deșchide. Folosesc și foile prazului και της αναγαλλίδος să le punem la rană precum iaste și apa cea fiartă de οξάλύδος care o laudă mult Aetie. Încă și tiriacu muiat în unt de trandafir să punem ajută mult, că tiriacu trage din adâncu otrava afară, sau lucrarea ei și o deșartă, că acesta iaste osebit la doftorii a lucra precum zice Galinos. Pentru doftorii aceasta caută mai multe la cap pentru cei carii sânt mușcat de jigăni turbate. Foi (loc liber)

βαλανείον
baie
meșteșugită

udătură

doftorii
călduroase

επιθέματα
oblojături

Alte ajutorințe de obște la cei cu spasmos

Castorion, precum s-au zis, nu numai când să bea, ci și pe dinafară folosește la spasmos ungându-să apoi zeama του λεπτού

floarea
Maicii
Precistii

επίχρισμα
unsoare

τήλην, floare
de fân
κατάπλασμα

κενταβρίου, του σεσέλι, μετά οξυμέλιτος,⁷² sau oțet de vin, apă fiartă cu rădăcină silφίου και υσώπου και ακανθίου ρίζης και λευκά άνθις⁷³, sămânța băundu-să, și mursală de miere curată fiartă pă jum<ă>tate și o ζωμός της πανακέας⁷⁴, și la șăzut folosește ungându-să cu unt de rută, μετά οποπανάκος⁷⁵ iar la partea care pătimește să facă unsoare de spin, ceară, φύλλα αμώμου⁷⁶, πτυράκα, sacăz, καστόριον, ευφόρβιον, piper, spicu de spin, και οποβάλαμον, și să s<ă> ungă. Iar cei ce pătimescu la zminteala vinelor dinnapoi, să facă zeamă de rădăcină της πανακέας și de piper albu, από κόστον, de zmirnă, και μηκώνιον, fiteșcare potrivită la măsură și să bea pân se vor culca, apoi să cerce și cu fel de feluri de oblojături, puindu-le la șoarecii gâtului și la fălci și la spate. Și acestea să le facă από τήλην, de sămânță de in, de fâină de orzu, împreunându-le acestea cu răsână και χαλβάνη și miere destulă și unt de rută, ή κόνουζαν ή αρτεμησίαν ή λιβανότηδα⁷⁷, ádică rozmarin și câteodată puindu și tāmāie, αμονιακόν, dar să fie oblăjăturile bine făcute și ușoare. Așăjderea cum am zis să încălzească untdelemnul și să umple o bășacă mare până la mijlocu și să o puie deasupra oblojăturii, au un săculeț cu sare pisată sau cu meu /f. 54^v jum<ă>tate plin și câte alte ajutorințe sânt asemenea cu aceasta. La obicinuitul ιατροσόφιον altfel de tāmăduire să află pentru spasmos: să ungă vinele bolnavul cu untdelemnul și să le frece adeseori, să bea tiriacu cu untdelemnul sau sămânță de castorion pisată sau zeamă de mărăcine pisat care are floare albă sau să ungă vinele cu fiere de oaie, amestecată cu zeamă de praz și altele.

Cap. 15. Cunoștințe pentru spasmos și semne osebite din ale lui Pavlu

la Cartea a treia, cap 20

Spasmosul să naște de multe ori sau din mâncarea multă, ádică îmbuibare, sau de post mult, ádică deșărtare, ca să talmăcim cuvântul mai de obște, căci vinele când să umple afară din cale să spargu și iar făr<ă> măsură deșărtându-să să încovoaie. Și spasmos care să face din uscăciune netāmăduită iaste precum s-au zis mai sus, încă să face spasmos și din rană și din multă bătaie, și la muieri din lepădarea copiilor și mai vartos τέτανος și tetanii care să facu din rane nu țin mult. Dar să știi că nici la prunci, nici la bătrâni, spasmosul tetanului nu să întâmplă căci pă prunci îi supără mai cu lesnire epilipsia și pentru mai curata deslușărea celor mai

⁷² cu albăstrea subțire, cu ricin, cu oximel

⁷³ de Silphium și isop și rădăcină de acant și floare de plop

⁷⁴ zeamă de floarea Maicii Precistii

⁷⁵ cu opopanax

⁷⁶ frunze de amom

⁷⁷ sau erigerom viscosus sau pelin sau rozmarin

sus scrise, mai învață, o, ascultătorule, spasmosul tetanos se face când să vor închea de tot vinișoarele trupului cele mici, și mai vartos acelea care să află de către spate, și le v<a> cuprinde zeturile cele reci dinlăuntru și pă dinafară, și să apucă vreo mădulare atâta cât nu poate să miște nicidecum. Deci, când patima să face din poiezeală, vei ști că vinișoarele cele mici și cele mari au poiezit, ádică s-au umflat cu oareșcare duhuri și aer gros și páclos care face zeturile foarte reci și închegate și pentru aceea și la mișcare sânt cu anevoie curgătoare. Pentru aceea să cade să încălzim pe acest bolnav, dar nu cu lucruri calde și uscate, ci cu calde umede. Cât pentru osebirea aceștii boale destule am scris mai sus, iar doftoria ei nu să schimbă, ci iaste una și obștită la toate felurile, sau tetanos, sau εμβλοστόνοσ, sau οπισθότονοσ. Și mai bune decât toate ajutorințele la cei cu spasmos iaste frigurile care vin nefiind mai nainte precum zice Ipocrat, cel mai dintâi doftor. Ádică de cuprindea frigurile mai nainte pe bolnavu, iar dup<ă> ce i s-au întâmplat această boală, spasmos, apoi îl aprind frigurile. Că aceasta iaste un semnu cum că să tămăduiește degrabă și sâmnile acestea <de spasmos> care să le luăm seama: răsufare cu suspin, ádică suspină când răsufă și mugește, bătătura vinii rară și puțină, și uneori pătimescu râsu lui Sardonicu, ádică obrazul lor să face că râde făr<ă> voia lor și încă să și rușaste, ochii lor să arată umflați afară din obicei, și sau nimic nu să pișă, sau le iese pișatul ca apa sau sângeratu și are niște bășicuțe, ádică praf subțire ca cenușa. Pântecile lor să usucă, ádică nu au urdinare, încă să facu și mai priveghetori, ádică din obicei și de multe ori să primejduiescu a cădea jos din pat. Uneori să și întunecă. Altora au durere la cap, alții la spate și la mijlocu, unii să facu cu cutremur, ádică să zburlescu și tremură, și aceștia sânt semnale. Să naște dar patimă, măcar rareori, de multă osteneală și din zăcere jos pre pământu, ádică când să culcă cineva adeseori jos pre pământ făr<ă> așternutu, și din rădicare grea, ádică când rădică cineva greutate sau povarea multă, încă și din căzătură, și din rană și din arsură și din bătaie și din altele asemenea, câte pot aduce astfel de vătămare la vine și la vinișoare. Iar tămăduirea acestor //f. 55^r întâmplări să facă asemenea precum am arătat mai sus la spasmosu cel din deșărtare.

uneori
sughiță

Pentru spasmosu cel câinescu

Câinescu spasmos numescu doftorii a fânilor luare, ádică când gura omului, nasul, ochii, și în scurt să zicem jum<ă>tatea de parte a obrazului, să v<a> schimonosi, și să v<a> trage într-o parte. Această patimă doftorii cei de acum letinește o numescu torturam oris, ca cum am zice strâmbarea gurii, ádică nesimțire. La această patimă trebuie ajutorințele să le punem la partea cea luată, dar nu la cea sâ<ă>toasă care iaste împotrivă, căci să amăgescu aceia care

socotescu a să trage falca cea pătimitoare de la cea dimpotrivă. Deci tămăduirea aceştii patimi iaste obştită la toate *cu* aceea care am scris înapoi la capul pentru paralisie, că aicea e bine *şi* foloseşte *şi* tragerea sângelui, ádică slobozirea din vine, de nu v<a> opri ceva, *şi* curăţeniia *şi* glistiruri *şi* oblojături *şi* unsori *şi* muieturi *şi* sinapismi. *Şi* să ia τρίψατα θάψιας, care o zicu acum spiţerii pulvis turbis. Dar osebite ajutorinţe la câinescu spasmos să fie acestea: să ia sânge din vinele cele de sub limbă, să puie vendeze la cele dintâi *şi* al doilea nodu al spetilor, *şi* să puie la nas prafuri de stărnutat *şi* scoatere de flegmă să facă într-aceşti chip: sămânţă de stafidă sălbatică, sacâz, rădăcină de tarhon, isop, cimbru *şi* muştar, ca la un dram fieştecare, pisează-le toate în piuliţe să s<ă> facă prafu, apoi flământă-le în răşână de trementin, amestecând *şi* puţintică ceară. *Şi* fă-le roţiţe, ádică pogace mici, să mănânce bolnavul. Pă lângă acestea să pui *şi* oblojări ca să tragă partea cea luată ca *cu* frâu spre cea dimpotrivă. La aceasta foloseşte mult a să uita adeseori bolnavul în oglindă *şi* *cu* toată silinţa să întinză partea lui cea schimonosită spre cea dimpotrivă, ca încet-încet să o îndrepteze. Dar aceasta iaste trebuinţă dintâi să ştim cum că nu partea aceea care s-au schimonosit, ci cea dimpotrivă iaste vătămată *şi* luată. *Cu* această patimă să semuieşte *şi* luarea băşâcii *şi* a limbii, a ochiului, a pleopii, a sprâncemii, a organului celui glăsuitor, a înghiţitoarii, a fluierilor, sau a altii părţi, căci dintru una *şi* asemenea pricină să trag *şi* *cu* asemenea *şi* obştită doftorie să tămăduiescu.

Cap. 16 Pentru cataru, ádică troahnă

Această patimă care o numim noi astăzi pă limba noastră guturauu, elinii o numescu catarul, latinii destilationem, ungurii nachia, *şi* dup<ă> firea ei alt nimic nu iaste făr<ă> numai o pogorâre *şi* o curgere în jos de zeurile cele netrebnice sau de prisosiri din cap la părţile cele de jos, ádică la gură, la gâtuleju, la nări. Că omul fiindcă are creieri mai mari decât toate celelalte vite, căroră creieri slujăscu vine multe, *şi* în scurt nenumărate spre dare de viaţă *şi* creştere, nu poate de tot în sineşi a mistui toate acele zemuri hrănitoare *şi* umedeli, care prin vine să suie în sus *şi* să sălăşluiescu acolo, ci în toate zilele *cu* măsură *şi* *cu* bună rânduială o parte /f. 55^v mare a zemurilor acelora ca *cu* o pâlnie iar o varsă *şi* o scoate afară din gură *şi* din nas. Iar când să v<a> întâmpla aceasta peste fire *şi* făr<ă> măsură *şi* curge multă flegmă din creier, la nas *şi* în gâtuleju, atunci să naşte boala aceasta care o numim troahnă. Dar are osebite boala aceasta *şi* să împarte în trei chipuri, căci când curat la gât *şi* la ceru gurii să pogoară jos umezeala cea *cu* prisoseală a creierilor, să numeşte cataru *şi* guturauu, iar când curge la nări să numeşte coriza, rumâneşte curgere de muci. Iar când curge spre gātu *şi* la beregată până încât a să aspri *şi* a să îngroşa *şi* peliţa

ce iaste
guturauu

κατάρως
κόρυζα când
să ruşaste
nasul *şi* pică
mucul

care o îmbracă și a să îngroșă și glasul omului, atunci patima să numește răgușăre și apucare de gât, letinește rauxedo, ungurește răcâțet. Și acestea pentru hotărârea și numele troahnei.

βράχνος
răgușăre

Pricina sinahului și celor ce curgu din creieri

Din două pricini să naște troahna: sau din multă și fără<ă> măsură umezeală a creierilor sau din multă a lor fierbințeală. Și când sânt reci creierii, să întorcu la stare rea și răcoroasă și nu să mistuiescu cu bună rânduială într-înșii zemurile, nici să răsipescu spre creșterea lor, ci să prefacu în flegmă apătoasă și curgu jos, așâjderea și când sânt foarte fierbinți facu multe abureli până a mistui zemurile, care aburi neputând a să topi și a să risipi, iar să întorcu în apă și în flegmă și curgu jos. Pricini pă dinafară ale troahnii sânt acestea mai vârtos: când vreun om se îngreuiază peste măsură cu mâncarea multă sau cu băutura multă sau când mănâncă astfel de bucate care nasc vânt și aburu gros și mult osebit de acestea. Când părțile cele de jos, ádică stomahul, ficatul, splina lui sânt au mult reci, au mult calde și pă dinafară încă, orice v<a> fi care poate fără<ă> veste sau a răci sau a încălzi tare creierii, ca cum am zice vara la căldură umblând cineva mult la căldură și la arsură, să v<a> înfierbânta și să v<a> călduși, apoi de v<a> merge fără<ă> veste să între la locul rece sau în pivniță rece sau în boltă și să-și ia căciula din capu, îndată îi răcește capu și curgu mucii ca troahna, căci aerul cel pă dinafară și rece încunjurând și strângând, împresoară creierii cei cu multă umezeală și cu multe zemuri, asemenea precum strângem cu mâna buretile cel udu și stoarcem apă dintr-însul. Și aceasta iaste pricina de sânt toamna atâția de mulți întrohnați, căci mădulările lor fiind deschise și despuiete la mari călduri și la zăduhul verii, atunci fără<ă> veste să cuprind și să strâng din proaspătă răcoreală a toamnei, și așa scot dintr-înșii umezeala și scot pre dânșii la orice cale pot. Iar când pentru mădulări, la care pică din creieri umezelile, trebuie să știm că altfel de umezeli, ádică cursuri, totdeauna curg jos la părțile cele mai slabe ale trupului. Ádică de vor fi plămâni putrezi și veștejiți, curgu în plămâni, iar de v<a> fi stomahul rece, curgu în stomah și în celelalte asemenea. Însă mai adevărat în trei locuri au obicei a să așeza aceste picături, ádică la pieptul omului, la gât și la nas de unde uneori mari și cumplite răgușăli să întâmplă măcar că și la alte părți să scoboară jos pân vine între trupurile cele cărnose precum la umere, la spate, la subțiori și la brațuri, care patimă să arată cu mare slăbiciune și trândăvire, și cu nume obștit să numește prostește greață și plecate. Așâjderea uneori vin jos și la ochi și la dinți și la <urechi> și la celelalte, de unde urmează curgere de ochi, durere de urechi, durere //f. 56^r de dinți cumplită, fierbințeală liniștită și arzătoare și uneori ca o durere de podagrie la mădulările omului. Alteori sinahul să alcătuiește din zemuri atât de cumplite și

sărate, cât sălășluind în plămâni, mușcă și rănește plămâni și naște tuse de ține mult, mai vartos și ohtică, alt iar sinah să așază la plămâni, și acolo pentru grosimea lui să închidu înlăuntru în găurile lui și înneacă cumplit pe bolnavul, chinuindu-l prea tare. Deci câte înfierbântează și umple creierii peste măsură pricinuiescu sinahul, căci umplându-se capul, umezeala o trimite iar la părțile cele supuse. Și ca să zicem de două ori, de curge la nas prisoseala, coriza se numește patima care iaste și mai îndeletnică și mai obicinuită. Dar când curge în gârgăiala gâtului sau în omoșor, guturaiul îl umflă și-l îngroașă de umezeală și aceasta iaste căderea omoșorului, pentru care vom spune mai nainte. Iar când să v<a> coborî curgerea la gât și la beregată și asprește pelița ei, atunci să întâmplă răgușala, căci umezindu-se gâtulejul din cursurile capului, la început face glasul răgușit și peste puțină vreme îl mai și împutinează pe glas. Iar de v<a> crește rău patima, să pierde încă de tot și glasul, căci împreună cu gâtulejul să udă și ceea ce să zice beregata aspră. Și de să v<a> întâmpla să fie iute scursura nu numai glasul, și celelalte părți vatămă, ádică gâtulejul și beregata, ci pricinuieste și groaznică mâncătură, de unde curgând acea cumplită scursură la piept și coborându-să în plămâni, face tuse mult vătămătoare și într-acestași chip să rănescu și plămâni și să numește patima aceea ohtică. Iar de să v<a> prefăce scursura întorcându-să la stomah și la pânțele, de v<a> fi rece, aduce stare răcoroasă și rea la trupu, iar de v<a> fi călduroasă, rănește dar și stomahul după ce v<a> zăbovi mult. Dar la început strică pofta și mistuirea și celelalte. Și răgușala se naște nu numai din scursurile capului, ci și din tare glăsuire și strigare, și din oareșcare asprime cu flegmă, care se naște din intrarea aerului celui rece, sau din vântul cel cumplit. Acestea pentru pricinile lui.

Semne mai nainte cunoscătoare ale guturaiului

Pre care v<a> să-l coprinză guturaiu, are aceste semne: capul lui să îngreuiază și în toate simțirile lui să slăbescu și să uimescu, trupul lor leneșu și cam amorțit, trândav și moale, nu să pot sătura de somnu, stărnută adeseori, curge și pică din nasul lor și alte asemenea pătinescu. Și când iaste guturaiu din răcoreală și din răceala capului să cunoaște dintr-aceste semne: cel cu guturaiu îndată răcește, și i să îngălbeneste fața, scursura care pică din nări iaste cam dulce la gura lui și curge adeseori. Capul lui și fruntea iaste întinsă dăspre toate părțile, și vadurile care să numescu de la anatomichii istomoidis, sânt închise și astupate atâta cât nu poate nici să geamă nimic, nici a scoate vreun glas subțire și sunet din nas în jos. Încă și nemistuire, ádică zăbavnică mistuire, face la stomah și râgâială acră la gātu, ádică râgâiește acru. Și în scurtu să zicem, tot trupul lui iaste plin și poiezește din flegmuri. În urmă, după ce v<a> sta vreme multă patima, începe a și tuși și aruncă flegmă din gură, când mai închegată, când mai umedă și când mai verde-galbenă și pe unii întrohnați îi coprinde și friguri și la arsură nu le folosește nimica. Iar la răceală întărește /f. 56^v mistuirea și, când din arsură, ádică din înfierbințeala capului, să trage scursura guturaiului, are aceste semne: obrazul omului afară din obicei să rușaste și nasul lui asemenea, apoi are sete multă, scuipatul lui când râgâiește iaste săratu în gura lui, că fiindcă această scursură coborându-se din capu strică hrana la stomah. Pentru aceea aduce la gât râgâieli puturoase și cu duhuri grele, sărate și acre, încă rănescu și părțile lui acelea unde conăcește guturaiul, precum sânt ochii lui, pleopile ochilor, nasul și celelalte. Și ca

niște friguri simte la acestea, scursurile care curgu din nări și din gura lui sânt iuți și cu umezeală subțire. Acest bolnav mai mult stărnută și scoate muci, dar mai puțin somnu doarme după toate acestea. Făcând vreme multă boala, vatămă și bășâca și șăzutul și cele ce să zic vasele dimprejurul mațului celui din mijloc, prin a cărora mijlocire să face izvorărea la ficat, și la unii urmează nepofta, la alții iar pofta peste măsură, și poftă de bucate netrebnice pre carea o numescu doftorii poftă câinească, precum să întâmplă la muierile cele năvărnice și iaste arătat căci înghițitoarea omoșorului să vatămă atunci, și τα γούλη του στόματος⁷⁸, să rănescu și să putrezescu, udându-să din sângiurile cele crude și din scursurile care curgu din capu. Și acestea sânt semnele sinahului.

Semne chibzuitoare ale sinahului

Chibzuirea sinahului, cu care poate doftorul cel învățat să facă o semuire la boală și să hotărăscă aceea ce v<a> să s<ă> întâmple, să coprinde mai vârtos într-aceste semne: tot felul de troahnă, mai cu greu de tămăduire și de suferire iaste la omul bătrân, decât la omul cel tânăr și crudu, căci la cel bătrân, încă și firească a lui răceală aduce împreună cu dânsa și guturaiul. De v<a> pica scursura troahnii în gură, în gât și de acolă în plămâni, iaste mai de moarte și mai primejdioasă decât când v<a> pica de la cap, căci atunci arătat din cap pică și merge acea scursură iute la beregată și la plămâni, care sânt istrumenturile cele răsuflătoare și rănindu-le acestea, naște junghiul cel împrejurul plămânilor și ohtică și tuse de moarte.

Tămăduirile guturaiului και κοπόζης άδικά picături din nas

Ca să tămăduim guturaia și coriza și cele asemenea cursurile creierilor, iaste trebuință întâi să luăm seama pricina și începutul de unde să naște și să trage patima, ca să proφθaxim să apucăm degrabu începutul cu tămăduiri cuviincioase și partea aceea din care curge scursura să o întărim, iar zemurile cele multe și umezelile să le uscăm, și dă să silește scursura aceasta la loc rău și primejdios άδικά la plămâni, să o vârsăm și să o întoarcem de acolă. Deci cât pentru dietă să păzească într-acestași chip: să s<ă> ferească cu totul de aer foarte caldu sau foarte rece, să șază în casă, să nu iasă să umble la răceală și la vântu, mai vârtos de austru și de crivăț să se teamă. Așăjderea și de baiia care să numește cu meșteșugire, άδικά proteste de căldură și de abur să s<ă> ferească tare. Și în scurt să zicem să s<ă> ferească de toate câte pot să strângă sau să răsipească aburii sau umezelile care să facu în capu. Hrana lor să fie bine mistuitoare și cu zemuri bune, mai mult uscată decât //f. 57^f umedă și zemoasă, mai mult friptă decât fiartă, usturoiu, ceapă, muștar, ridiche, și ierburile cele mirositoare care sânt foarte

dietă

mâncarea

⁷⁸ gingiile gurii

băutură

baie

unsori
folositoare

dieta

fierbinți și aduc mulțime de aburi la creieri să lipsească de la dânsul. Cina lui să fie rară și puțină, mult mai puțină decât prânzul, căci încă și firește zeurile noaptea au obicei a să mișca și a să amesteca în trup, căci noaptea, mai vârtos pân la 12 ceasuri, ádică pân la miezul nopții, iaste într-acești chip precum să află la an toamna, ádică rece umedă. Băutura lui asemenea să fie puțină sau apă de orz fiartă, au apă de scorțișoară, au apă cu miere. Bucate, lucruri sărate, să nu mănânce nicicum, mai vârtos dup<ă> cele sărate să păzească să nu bea. Ziua nicidecum să nu doarmă, nici noaptea să nu să culce cu fața în sus să doarmă. Deci de v<a> avea capul răutatea din fierbântă și rea stare, iaste trebuință să-l întărim întocmai cu acele doftorii care am scris înnapoi la capu (spațiu) pentru răceală dintru care să pricinuieste durerea de cap foi (spațiu) și pentru apoplexie. Însă îndelesnică doftorie iaste aici să uzi capul bolnavului cu apă multă încropită și căldicică, precum ne povătuiește înțeleptul Pavel Eghinetis, că aceasta cu lesnire poate răsiți aburii care să facu în capu. Încă să s<ă>îmbăieze bolnavul în ape încropite, care sânt adăpătoare și dulci, căci cu aceasta toată starea lui o preface la mai bine. Dar trebuie să știm că apele cele firește calde, ádică cele ce izvorăscu din sineși fierbinți, sânt de stricăciune și să nu le metahirisească bolnavul, căci acelea care sânt din pucioasă au firească lucrare a încălzi și așa strică capul cel călduros, iar câte sânt stifoase, acestea iar usucă capul, și așa cu stifoasa lor putere, iar încălzescu și strică capul. Asemenea și apele cele dulci și din sineși firești calde sânt de stricăciune, căci nu să află nicăiri astfel de ape firești calde ca să nu aibă împărtaşală de vreo felime otrăvită. Iar acelea care au foarte fierbințeală și arsură la capu, și dintr-această pricină îi coprinde adeseori guturaiul, să se ungă cu unt de trandafir la vreme de vară. Iar unt de trandafir să fie făcut făr<ă> altă amestecătură, numai din trandafiri și din untdelemnul cel crud, ádică care îl facu din măslina crude. Acesta să numește prosteste αργιόλαδον la iatrosof, alții iar au capul fierbinte, pentru fierbințeala vineșoarelor, și aceștiia cadu de multe ori la patima ameteții și la durere de cap. Deci acestora folosește a slobozi sânge din vinele cele vii. Așadar trebuie să luăm seama la cea mai dintâi pricină a sinahului care curgeși la dieta bolnavului cea mai dintâi care au urmat, și așa să aducem cele împotrivoare lor ajutorințe. Dar mai întâi din toate, mâncare puțină să ție, ádică să mănânce puțin, și să afle în odihnă și în liniște, ferindu-să de răceală și de căldură. Mâncarea lui să fie zemoasă, ouă proaspăte și fidea și plăcințele subțirele cu sisamon i migdale, și roadă de cucunare și cele lăptoase, και το διακόδιον κοφέκτο, ádică magiunul care îl facu din vârfuri de macu care să numescu de la elini codic, și ajutorințele cele ce să alcătuiescu dintr-însele și vinuri dulci dar nu vechi. Iar de v<a> fi pricina sinahului starea cea rea și răcoroasă și nu trece curând patima, să ție puțină mâncare și să ungă capul cu

untdelemnuri fierbinți și subțiri, precum e unt de spic, unt de rută, iar untu de crin albastru nu numai folosește a se unge cu dânsul, ci și a pica bolnavul în nasul lui și a unge pă dinlăuntrul nasului, cu tămâie și cu zmirnă amestecată cu untdelemn. Și mai vârtos care are coriza făcută din răceală, încă și μελάνθιον și chimen arsu să-l lege în pânză și să-l mierose adeseori când /f. 57^v zemurile cele calde vor pica din cap jos, și împreună cu dânsule coprinde pânțelele întrornat și frigul. Și cu toate acestea iaste plin și sângeros, să sloboază sânge la cotu de la vâna umerului, și de v<a> zăticni slobozirea sângelui vreo cuviincioasă pricină, să-și deșarte pânțelele cu glistir ca să tragă zemurile cele ce prisosescu de la capu în jos sau să ia cu rățăchie care scoate veninul pă jos precum sânt hapurile care să numescu aurite la spițarie, latinește auri, alte pilule, τα αλεφάγγινα, το αζαγιαρέτ și alte asemenea. Și ca să întorci zemurile din capu și să le izgonești, freacă mădulările cele dăspre margine și le leagă. Pune-i și vendeze la subțiori și la umeri. Încă ca să potolească fierbințeala zemurilor și a veninului să ia altfel de doftorii, precum iaste siropu de micșunele, de plută, de macu și cele dintr-însele amestecată cu zahar, άδικά dulcețuri. Să cuvine încă și udătura care am spus înapoi la cele pentru durerea capului din răceală și din fierbințeală, să-i faci și plastor din pământ de baltă sau de pietri roșii și zeamă de pătlagină. Rade-l pă capu și să i le pui dasupra, iar decât zemurile care să pogoară din capu, deșartă-i trupul cu curățeniile de flegmă, precum sânt glistirul cel tare și lucrătoru, că acesta doftorește și guturaiul cel de multă vreme, căci tragu drept zemurile cele cu flegmă din cap și le scot afară. Au să ia pentru vărsat διαραφανίδων, ca să verse {εμετικόν pentru vărsat} nemâncat, au curățenie, au udătură la cap să facă din mir de crin sau de spic sau de anason, sau de rută. Și dup<ă> ce vor mistui și să vor coace zemurile, să curățe capu cu cele ce scot flegma și gărgăituri și asemenea. Să-i facă și săculeț să-l puie la cap într-acestași chip: flori de mușătel, μελίλωτον, στοιχάδα, betonică, frunză de dafin, mătăcină, cimbru, scorțișoară, cuișoare, nucșoară, și μοσκοκούκουδον, toate acestea pisează-le bine și le pune într-un săculeț de mătase, și le așează pe capu întrornatului, ca să i-l coprinză împrejur ca o cunună.

Alte doftorii mai proaste și mai cu lesnire la troahnă de la Franghiscu Pariz Papa.

Cartea I

Cap. 5

Doftoriia cea dintâi și mai îndeletnică la guturaiu iaste a mirosi adeseori chimen sau μελάνθιον arsu sau alte ierburi mirositoare, apoi ajutorințele cele afumătoare și tămăietoare mult lucrează. Deci să se afume bolnavul uneori și când să culcă să

unsori
trebuincioase

slobozire de
sânge
glistir

χρυσά χάπια

σικύα
vendeze

siropu

glistir

doftorii de
flegmă
εμβροχή

πυρίμα
pilituri cu
săculeț

οσφραντικά
mirositori
afumături

ἐπιθεμα

πυρίαμα

hapuri
cuiiincioase

doarmă să aibă capul acoperit cu căciula lui, afumându-și căciula și capu într-acești chip: rășână, tămâie, trandafiri roșii uscați, sămânță de macu albu, fiteșcare potrivite să fie și le pisează toate într-un locu, aruncându-le pă cărbuni aprinși. Tămâiază căciula și capu într-acești chip ca să meargă înlăuntru în nări fumul și mai vârtos noaptea. Sau să pice oțet bun de trandafir pă o cărămidă caldă și fiind capul acoperit cu vreun postav, să ție deasupra să meargă aburul la obraz, în nas și în gură. Sau așa: tărâte, meu și sare subțire, amestecă-le împreună, apoi încălzești-le bine într-o tigaie de fieri și îndată așa calde tinde-le la o pânză îndoită, să fie groasă dar molcelușă și cu aceea să-și lege capul adeseori premenindu-l după ce v<a> răci. Bine iaste să amesteci într-acestea mușătel subțire, (șters) jaleș uscat și macerat, sau mai pă scurt, să afume vreun petec de postav cu tămâie sau cu rășână și cu acela așa caldu să-i frece capul bolnavului, afumând adeseori acest postavu. (Altă tămâiere) Ia tămâie și sacâz 301, lemnu de aloiu, scorțișoară și cuișoare, 7, 11 cuișoară 3, 1, 3, frunză de dafin și sandal galben, 3, 1, și un grăunte de moscu și de amvra, pisează-le acestea toate împreună și le amestecă, //f. 58^r și le împreună cu picături de zmirnă care să numește stacti, ádică lacrimi de zmirnă, căci v<a> fi de ajuns și frământă-le și le fă covrigei, ádică pogace mici, și dintr-acesta să puie una pă cărbuni aprinși, și să s<ă> tămâie. (Alta) Jaleș, magheran, rozmarin, cuișoare, nucșoară, scorțișoară, lemnu de aloiu, și tămâie, pisează fiteșcare deosebit, apoi le amestecă și le fă un praf, și când v<a> să afume bolnavul, să presare pă cărbuni, și să afume cu miros minunat. Și fiindcă orice boală atunci să tămăduiește bine când începutul și pricina ei apucăm mai nainte, a le tăia, și a le împuțina, deci când nu contenește guturaiu, nici crește ci ține pre bolnavul vreme multă asemenea să ia la trei zile în toate serile când merge să s<ă> culce, niștehapuri bune, alcătuite pentru această rânduială care să numescu la spițarie, pilule de sucținon, pilule de chinoglosa, iar elinește să numește καταπότα ή σφαρίδια εξ ηλεκτρον (de chihlibar), εκ κυνογλώσσου και τα εξής⁷⁹, și poate afla și meșteșugul cum să le metahirisească, sau așa să facă. Să ia: 2 dramuri de pietrii roșii, un dram camfur, și încă pe atât {magiun} pucioasă, să le piseze tare, să facă prafu, apoi să le cearnă cu sita, și să le piseze iar de iznoavă cu o gutuie coaptă, sau cu pară mare, puind într-acestea îndestul candel, sau zahar, sau miere curată. Și să le amestece, și după cină când o să s<ă> culce, să ia dintr-însele ca o alună, și de să v<a> scula și să v<a> deștepta la miezul nopții, să mănânce și atunci așâjderea și dimineața. Într-acești chip poate să metahirisească și tiriace bun. Încă în toate diminețile pă nemâncate, să înghiță ca un grăunte de piper, tămâie, sau sacâz, au camfur, că acestea întârescu și creierii, și stomacul, și materia troahnii

⁷⁹ din arățel și următoarele

împuținează. (Alta) nucșoară, sacâz, au tămâie, și coriandră, pascu, fiteșcare potrivite pisează-le bine împreună, și amestecându-le cu puținică apă de trandafir, frământă-le și le fă roțițe, ádică colăcei mici ca un ban, și usucă-le bine, și dintr-acestea să mestece bolnavul ca să i să îndeșască scuipatul, și să s<ă> micșoreze scursura, și să s<ă> tragă de la piept. La pătăcărie să află și alte roțițe albe și negre pentru sinah și pentru tuse făcute, care poate cu folosul lui să le ia cel cu guturailu și le mănânce. Iar săracii și sătenii de nu pot afla altceva, să mestece adeseori foi de tutun și zeama care vor suga în gura lor, să o scuie afară, și cu această mijlocire să ușurează bine și să potolește sinahul. Dar fiindcă iaste mai bine și mai trebuincios, a să trage și a se obicinui curgerea sinahului a curge pă nas, să ia bolnavul prafuri stărnutătoare dă cele mai bune, făcute într-acestași chip: iarba care o zicu latiniililium cumvalium, iar ungurește ghionghi virag, elinește poate să numește μεροκαλλίς, ή κακαλία. Această iarbă zic și spic, și puțin elevoron negru, sau în locul acestuia puținel tabac cu zahar, pisează-le împreună, și dintr-acest praf să tragă pe nas, foarte frumos curățește sinahul. (Alta) Sfeclă roșie rade și-i strecoară zeama și o amestecă cu apă de magheran sau de spic, apoi colcotește-o pă foc și dup<ă> ce să v<a> încropi ia în palmă și soarbe cu nasul, aceasta făr<ă> nicio supărare sau silință, foarte bine curăță creierii. Dar obștită ajutorință pentru guturailu, și mai vârtos la copii, iaste aceasta foarte îndemânatică și lucrătoare: să pisezi măruntu ipsos sau răsână, apoi leagă-o în cârpă subțire și pune-o într-o oală smântuită și varsă deasupra rachiu, apoi fierbe-l la foc liniștit /f. 58^v ca să nu să aprinză, și pică 10 sau 11 picături de unt de chehlibar înlăuntru, și cu aceasta spală adeseori moalele capului, tâmplele, pleoapele, și nasul bolnavului. Iar de vei să tai sinahul să nu curgă în jos, îndată cât vei simți că să coboară curgerea spre tâmple, căci aceasta o arată durerea, fă așa: pisează împreună piază roșie, oțet și albuș de ou, să o amestece bine, apoi le tinde pă pânză, și le lipește la tâmple, sau să faci așa, care iaste mai lucrătoare: stoarce zeama urzicii și frământă cu dânsa făină curată, care iaste floarea făinii de grâu și fă plastor și-l pune la tâmple. Destule sânt acestea pentru tămăduirea sinahului și a celui ce să zice coriza, iar pentru răgușală și îngroșarea glasului care să numește παθος αρτηριαcon, tot o doftorie să potrivește, cu aceea care tămăduiește și tusea și caută la capu pentru tuse. Dar osebite ajutorințe ale acestor patimi de la al treilea cuvântu a lui Pavel capu 28 pe limbă proastă talmăcitu sânt acestea: migdale amară albe, ádică făr<ă> coajă, ca. 25 și sămânță de in, τραγανάνθη, și sămânță de pin, să moaie în apă, și îndulcindu-le cu miere să le bea adeseori sau să îndulcească τραγανάνθη, comid, zmirnă, tămâie, piper albu, iarbă dulce, și curmale, sau singur mustul τραγανάνθη, puindu-se sub limbă, mult folosește, sau să fiarbă iarbă dulce pân v<a> scădea a patra, și să puie mustul pă limbă, sau să fiarbă 6 prazuri

roțițe adică
bogace

nicotinia
ádică tabac

prafuri
stărnutătoare

udătură
cuiiincioasă

cataplasma

tămăduire
pentru
răgușală

întreit, și prazul să-l arunce, și apa să o amestece cu mustul *αλύκος*, și cu miere, și cu 3 păhară de apă. În care apă au fierț mai nainte ouă amestecă acestea, și le mai fierbe de iznoavă, amestecându-le cu o ramură de anason, până v<a> scădea după cum am spus, și-i udă limbă. Dar mai întâi decât toate acestea să ferească de vin, până să v<a> mai potoli, flegma vinelor, apoi să bea puțin din cel dulce și să mănânce zemuri, ádică ciorba de miere de lapte, și de *άμυλον*, ádică făină făcută pentru scrobeală care întărescu cu ea pâzele, sau cu pâine de secară. Încă de migdale și de untu, și altele asemenea care le vei găsi la al treilea a lui Aetie, cap. 54 și la al treilea a lui Pavel, cap. 28 din care și noi cu ajutorul lui D<u>mn<e>zeu vom scrie vreo câteva la cele pentru tuse.

Cap. 15 Pentru efialtu ήτοι μωρός

ce lucru iaste
mora

Efialtu iaste o patimă de ale capului care să numește latinește *incubus*, și ungurește modereș chiomas, iar grecește *μωρά*, de la cei proști această patimă un doftor ce-l chiema *Θεαμινον* au numit-o *πνιγαλίονα*, înnecuș, ádică din înnecare, fiindcă bolnavului i să nălucește ca cum s-ar înneca, iar în ziua de astăzi unii din rumelioți o numescu *βραχνάιν*. Efialtu se numește că cei ce pătinescu li să pare că ar sări cineva asupra lor. Și pentru nume destule sânt acestea. Să-i spunem și tălmăcirea: efialtu nu iaste alta, fără cât o patimă care i să nălucește noaptea omului în vis, oareșcare mare greutate asupra lui, și i să pare ca cum l-ar împresura vreo vită, sau l-ar înneca cineva, sau l-ar strimtora, și s-ar pune asupra lui, și ca să zic mai desăvârșit iaste într-acești chip: bătătura și supărarea trupului, care simțindu-o //f. 59^r în vis, fandasiia omului și gândul i să nălucește că-l împresoară sau cade asupra lui și-l îngreuiază vreun chip de vită până într-atâta, încât abia poate să-și ia răsuflarea și nu poate nici să strige curat, nici să vorbească deslușat, de unde și nemișcați rămâne aceștiia și ca niște neglăsători și înnecați.

Din care pricină să naște efialtul

Efialtu nu iaste demon, nici altă nălucă pe dinafară, precum socotescu oamenii cei proști și nesăbuiți, căci această împresurare nu să face de la vita care să nălucește în gându, ci să naște din multă mâncare și nemistuire precum hotărășcu cei mai vestiți doftori Galinos și Aetie, ádică din prisoseala mâncării și din nemistuire. Și mai avârtos la cei ce să îmbată și adeseori nemistuiescu ádică la cei ce mănâncă mult și să zefclendirisescu, și cu toate acestea nu mistuiește îndestul după firescul obicei mustul bucatelor la stomahu lor, ci rămâne totdeauna crudu și nemistuit. Și aceasta iaste arătat că omul atunci mai vârtos pătinește aceasta când somnul cel dintâi doarme greu și dus și osebit când să întâmplă de să culcă cu fața în sus, căci la această culcare să strimtoarează și să împresoară atât vinele spatelor cât și cele dinlăuntru. Vinele care să trag prin greben să glomozescu și ele și să strângu din mațele cele umplute care stau și să

îngreunează asupra lor. Asemenea încă la această stare, aburii cei cruzi și nemistuiți și groși care să trag de la stomah umple scăfârliile creierilor și-i înghesuiescu pre dânșii, de unde și oprescu puterile și duhurile și nu le lasă să treacă prin vine, și nu numai aceasta, ci și pieptu încă cuprindu și într-însul inima și plămânile și pentru aceea i să pare că îndată să înneacă cel ce doarme. Dar mergu (șters) <urmează> înnainte la efialt înneacărea, neglăsuire și greutate, și nemișcare, și trândavă simțire în somnu și coprinde cuivași căzutu împreună cu a nu putea striga. Și cu glas neînsemnat și nesăbuitu unii, atât în deșărt și fără<ă> nicio stare, li să nălucește câte li să pare că aud pre cei ce cadu pre dânșii și-i strimtoarează și ca cum i-ar sili spre împreunare, și apoi după<ă> ce își strângu degetile lor ca cum ar fugi. Și făcându-se multă strădanie între dânsul, după<ă> ce să v<a> subția duhul și să v<a> risipi la vine și să vor deschide vadurile, fără<ă> veste să deșteaptă și să scoală. Și acestea sânt semnale patimii ce să numește moras. Iar chibzuirea să află așa: această răutate trebuie degrabă la început să o proftaxim și să o tămăduim, că iaste începutu, și mai nainte semnu, de mare boală. Și de va ținea vreme multă, a apuca pre omul adeseori noaptea, îl aduce la epilipsie sau la nebunie sau la apoplexie, după<ă> ce să vor aduna zeurile cele groase câte puțin, puțin la creieri și-i vor strimtora mai tare, căci aceia ce pătinescu cei cu epilipsie ziua, asemenea aceasta pătinescu și cei cu efialtu noaptea dormind. Și pricina cea dinafară a boalii aceștia mai de multe ori iaste dieta cea rea la stare și hrana cea groasă și rea la mistuire, precum arătatul înapoi la cele pentru epilipsie.

Tămăduirile efialtului

Întâi dieta bolnavului să fie subțire și cu totul fără<ă> suflare, ádică care nu naște vânt nicidecum. Și fiindcă boala aceasta să întâmplă mai vârtos din neînfrânare și din lăcomia pântecelui, așadar să s<ă> înfrâneze, ádică cu măsură să mănânce și să bea. Ziua să nu doarmă, nici după<ă> mâncare îndată să s<ă> culce, iar cea mai de folos /f. 59^v decât toate, de să v<a> putea acesta să-și dășobicinuiască cina cea rea și să rămâie necinat. Mâncarea să fie cu bune zeururi și cu lesnire la mistuit și nu care zăbovește mult și rămâne nemistuită în stomah. Vin să nu bea fără<ă> a nu fi cu apă amestecat, căci vinu curând turbură și amestecă creierii celui ce pătinește. Asemenea și apa și braga și berea umflă și aduc vântu și umflă stomahul. Din toate mai lăudat iaste a folosi pre unii ca aceștia miedu și melzovină, să s<ă> păzească și aceasta lămurit. Îndată cum vor cădea să doarmă somnu greu, acest om să-l deștepte degrab și să-l puie să s<ă> culce pe coastă, dar nu cu fața în sus, și ca să spunem în scurt, chipul dietii lui să fie astfel, care să cuvine și la cei cu epilipsie. Iar ceilaltă tămăduire cu cuviință să începe cu slobozirea sângelui din vine de v<a> fi sângeris pătimașul, sau de s-au înmulțit sângele și să deșarte la cot cu mare folos, ádică vâna

flevotomie

cea din afară. Iar de iaste cuprinsu din zemuri rele să ia cu rătechie bună. Și mai vârtos pân la 2 săptămâni să bea dintr-aceea care să numește καθαρτικόν σακούλιον dup<ă> rânduiala și meșteșugul lui, iar de nu să moaie, atractilida sau pelin în vin și să bea de aceea multă vreme. Iar noaptea spre miezul nopții de 2 trei ori într-o săptămână să mănânce tiriace ca o alună, căci acesta izgonește jos aburii care supără creierii și toate cele ce împuținează zeturile cele rele la trup. Cele rele(sic) și înnoiescu sângele aici să cuvin să-și spele adeseori picioarele, căci cu aceasta pogoară jos acea materie. Bine iaste să-l și frece adeseori cu postavuri calde ca să s<ă> răsipească zeturile, au să puie venduze la fluire și la spat. Dup<ă> mîncarea lui să amestece ghimbir sau κούβιον sau sîmîntă de chimen sălbatec sau scorțișoară. Iar de are putere, să ia de la pătîcîrie niște pinachide, ádică táblițe de doftorii ce să numescu tabule aromatice rozate, să mănânce uneori câte una sau αντίδοτον δια μόσχου γλυκέως, διάμβρα, διάνθον⁸⁰ și altele care întărescu capu. Să ia uneori și prafuri stîrnutătoare, capul să ție cald noaptea, căciula cu care doarme să o afume cu praf de chehlibar sau de răsînă și așa să o puie în cap. Sau cine poate să facă căciulă umplută și încălzită cu lucruri întăritoare de creier. Pieptul și stomahul să îl ungă pă dinafară cu unt de gutuie au de sacâz sau jaleș uscat și sîmburi de pefcu să le piseze ca făina și amestecându-le cu unt, să-l ungă. Și dup<ă> ce-l v<a> unge să-l acopere degrab cu postavuri calde, sau să-i ungă capul cu unt de anason încălzitu, când să v<a> culca și să acopere să cu căciula. Iar de prisosește flegma, trebuie să ia curățenie, și altfel de doftorii care subție zeturile, și dup<ă> ce v<a> deșărta trupul, să facă ajutorințele {care sînt ajutorințele lui} care să numescu ale locului, precum sînt plastorile, oblojăturile, venduze, și altele cărora mijlocirile cei învățați le vor afla de la cele de sus. Ajută dar minunat la cei cu efialtul, roada cea neagră a bujorului, ádică cacaliia dup<ă> cum zice Pavel și Aetie. Să pisezi 15 grăunțe negre și să-i dai să bea cu apă adeseori. Încă și coaja de elevoron negru, zeama scamonii, anason dulce, dafnos, pătrunjăl și curățeniile care să facu dintr-acestea. Και η καλούμενη ιερά του Ρούρου δια σεικυανίας ή ιερά Αχηγεούς⁸¹, și asemenea acestora doftoriile cele gingașă care să cumpără la spițarie. Sfârșitul cărții cele dintâi a Meșteșugului doftorii care arată patimi pentru durerea de cap alcătuite. Sfârșit și lui D<u>mn<e>zeu laudă.

⁸⁰ antidot din mosc dulce, ambră și garofiță

⁸¹ și așa zisa Sfîntă a lui Rufus, de dud sau Sfînta lui Achigeos

//f.60^r Cartea 2 a Meșteșugului doftorii pentru boalele mădulărilor capului, ádică ochilor, urechilor, nasului, limbii, dinților, guri, gingiilor, omoșorului, și gâtlejului

Cap. 1. Pentru durere de ochi

Nu socotescu la această a mea muncă să spui pentru toate închipuirile boalelor făr<ă> numai pentru cele obștite care se întâmplă mai adeseori la oameni și care pot a să tămădui mai cu lesnire, făr<ă> vreme multă și gătire cu osteneală și făr<ă> trebuință de hirurgie a vreunui doftor învățat, pentru că la tămăduirea acestora iaste trebuință a să afla de față vreun doftor meșter și învățatu, ca să profătaxească singur acela cu meșteșugul lui și n-are trebuință de ale mele alcătui. Deci și aici boalele ce să tămăduiesc cu anevoie și care mai rareori să întâmplă la aceste părți ale capului nu le rânduiescu toate, păzindu cea în scurtu obicinuită învățatură. Fiindcă din toate celelalte părți ale omului, ochiul iaste cea mai înțeleaptă zidire a lui D<u>mn<e>zeu, fiind alcătuit de multe pelițe, ádică cămășuici, din care unele sânt mai groase, altele mai subțiri și din multe feluri de umezeli ce să coprinde între cămășuici, din care iar unele sânt mai umede, și altele mai închegate, pentru aceea la fiteșcare cămășuică și la fiteșcare umezeală a ochiului să poate întâmpla boală care una să tămăduiește cu lesnire, alta nu să poate tămădui nicidecum. Dar și acea vătămătură care să arată a să tămădui cu lesnire mai de multe ori trebuiește a să lucra cu osteneală și cu mare meșteșugu, precum iaste acul și tăierea și alte lucrări subțiri cu mâna afară din băutura și legătura doftorului, așadar aici de obște pentru durerea ochilor vom scrie puținele câte să cuvin la boala cea mai lămurită.

Pentru locul și cuibul durerii ochilor

Durerea de ochi are cuibul ei la pelița ochilor cea albă pă dinafară care o zicem prostește albeața ochiului. Deci această peliță de multe feluri de pricini înfierbântându-să și vorborându-să naște durere la ochii omului, pentru care fierbințeală și vorburare a aceștii pelițe căptușăște și sângele ochii, uneori de tot, alteori în parte. Și uneori să umflă și pă dinafară și atunci vinele și vineșoarele care să coprind împrejur facu strângere cumplită și bat tare. Deci această albă peliță care să vede la arătarea ochiului cea din afară doftorii elinești o numescu cămășuică pă deasupra crescută, că iaste mai pă dinafară pusă decât toate cămășuicile care alcătuiescu ochiul și are nașterea, ádică să trage, de la pelița care să trage dimprejurul osului capului și iaste ca o legătură împreună la toată ființa ochiului către oasele cele ce stau împrejur. Pentru aceea la durerea cea mai cumplită a ochilor uneori toate cele dimprejur părțile ochilor, până la fălci și la bărbii, să întârescu împreună și să subție, ádică pe dinafară să umflă.

Pentru pricinile durerii ochilor

Să naște durerea de ochi mai adeseori la pelița cea dimprejurul osului din capu ádică aceea /f. 60^v care îmbracă și înfășură creierii, la care peliță crescú și să întindu multe vine și vinișoare. Iar rămurerile cele mici ale celor vine mergu până la cele mai dinlăuntru ale urechilor și de acolo să răsipescu la cea numită pe dinafară și dasupra crescută pelița cea albă a ochilor. Deci să întâmplă dar durerea ochilor

εκπиеσμός
αμαύρωσις
întunecea/
λεύκωμα
albeață
νυκταλοπία

αιγύλωψ

φλυκτένα
αμβλυοπία

μυοπία

pricina boalii

cându cu lăcrămare, când cu mâncărime și frecare, uneori cu îmboldire și cu ponevoșală de ochi, și-l dor ca cum i-ar împunge cu acul. În urmă multă tină și stricăciune să adună și umple coadele ochilor, care acea stricăciune uneori să suie și acopere ochii bolnavului. Și să face în multe chipuri durerea de ochi, căci uneori să umflă ochii și aceasta să numește εκπиеσμός, ádică tescuire de umezeala ochilor, alteori să întunecă și nu vădu bine, și aceasta se numește întuneceală și negureală, alteori să albescu și să numește albeață, încă uneori și noaptea din apusul soarelui să întunecă și nu vădu, care să numește νυκταλοπία, ádică ca cum am zice orbul găinilor. Uneori crescú și niște cărnuri într-înșii și să numește αιγύλωψ, ádică izbitură lăcrămând ochii, apoi uscățime de ochi când au arsură și uscățime și-i dor uneori, și patima să numește φλυκτένα, ca cum am zice bășăcare. Să întunecă și lumina lor, care să numește αμβλυοπία, ádică vedere întunecată, să micșorează și vederea și nu văd departe ochii, și aceasta să numește μυοπία, ádică scurți la vedere. Și alte multe feluri de dureri de ochi, mai multe de șaptezeci, citește la a șaptea carte a lui Aetie și vei vedea pre largu pricina lor și cunoștința și tămăduirea fiteșcăreii. Dar noi mai în scurtu scriem pentru durerea de ochi, tălmăcindu din cuvântu în cuvântu iatrosorul cel ungurescu al profesorului Papai. Această boală de ochi, mai cu adevăratu dintre pricini să naște ádică din flegmă, din venin și din stare rea a vremii și a duhurilor și din flegmă iaste când zemurile cele foarte reci umple creierii, sau și tot trupul și să coboară la ochi și așa umplându-să de acea zeamă și cea deasupra crescută albă peliță a ochiului să întinde și doare. Iar din venin cându zemuri fierbinți și iuți coprindu acea peliță, căci veninul iaste firește iute și pișcător și face mâncărime și îmboldiri, precum să v<a> întâmpla și arsura, ádică căldura lui, când mai mare, când mai mică. Iar din rea stare a vremii de multe ori să întâmplă durere la ochi când de vânt, de răceală sau de căldură sau de uscăciune să îngroașă zemurile și întindu vinele și duhurile necăjăscu, sau din neînfrânarea bucatelor și băuturilor, din curvie, din beție, din arsură, din lovire, de fum, de prafuri și de alte asemenea ca acestea. Și precum hotăraște Ipocratu, când să v<a> isprăvi iarna cu ger uscat și cu vânturi și îndată primăvara să v<a> face umedă și v<a> sufla austru, iaste semnu adevărat cum că la vara cea viitoare să v<a> întâmpla la oameni durerea ochilor.

Semne și cunoștinți de dureri dă ochi

De v<a> fi din venin, îmboldește durerea și face mâncărime și pișcă, iar de v<a> fi flegma pricina, face stricare la ochi cu multă curgere de lacrimi și arsura nu iaste atâta de mare, nici ochii nu sânt atâta de roșii. De să trage din părțile capului cele mai dinlăuntru, îl doare împreună și capul, și la rădăcinile ochilor începe durerea de ochi. Iar de să coboară durerea din pelița //f. 61^r cea pă dinafară

dinprejurul osului care înfășură mai pă dasupra creierii, fruntea și pleopele bolnavului vor fi umflate. Toate dar acestea să pricinuiască și să facă adevărat din multa prisosire a sângelui din trup, la care sânge uneori flegma, alte ori veninul prisosește. Dar această prisosire a sângelui încă și alte multe pricini pe dinafară pot a-l tulbura și a-l sinhisi, și așa a sări și a abate la ochi. Adică vântul și vremea uscată și arsură și câte mai sus spuserăm. Dar cât pentru cunoștinți, cei ce au firește ochii afară aruncați și bășăcați mai curându cad la această patimă, căci cu cât sânt mai adâncăți ochii, atât sântu mai săn<ă>toși, și cât sânt mai ieșiți, atât mai cu lesnire să vatămă. Durerea de ochi care să naște din părțile capului cele mai dinlăuntru atât iaste cea mai primejdioasă și cu stricăciune căci curând urmează albeața-i și pana-i pentru care mai multă temere are când ieste durerea cu arsură, sau cu mâncărime, sau cu îmboldire, căci cât să înmulțescu aceste dureri atât se primejduiește mai rău a cădea pana. Când face mișcare pântecile celui ce-l doare ochii, să aștepte, că cu aceasta curându din ajutorul lui D<u>mn<e>zeu ușurarea ochilor lui.

λευκωμα
albeață

Tămăduiri la durere de ochi

Dieta bolnavului aceasta să fie: locul unde zace să fie întunecat, și după<ă> osebirea pricinii, au rece, au caldu. Și când v<a> ieși afară să-și aibă ochii acoperiți cu postav negru au albastru au verde, că aceste fețe îndreptează și înnoiescu vederea cea cu slăbiciune și ostenită. Precum hotărăște Galinos, hrana lui să fie subțire de tot și mâncarea lui puțin mai rară. Să s<ă> ferească de carne și de lapte, să lase și vinul, mai vârtos la începutul boalii, și în locu de vin să bea apă de scorțișoară sau de orzu fiartă până v<a> trece mâniia durerii. Iar de nascu zeturile cele groase întindere la vine sau întărire poate să bea miedu sau vin cu apă amestecat subțire, mișcare și strădanie trupului să nu facă, ci să șază să s<ă> odihnească. Turburări de gânduri și inimi rele să nu aibă cât pentru tămăduire, fiindcă ajută și crește durerea aceasta foarte închiderea pântecelui. Deci din toate întâi să ia seama la aceasta, ca să aibă mișcare de pânțe cu lesnire, căci cum i să închie pântecile, îndată aburii cei ce să suie pre ochiul cel cu durere, mai rău și mai vrăjmaș îl rănescu și-l înfierbândă (sic). Pentru aceea să s<ă> obișnuiască cu lucruri subțiri și mulțelușă: prune uscate și cănoase fierte, zeamă de carne de vită cu tirighie și, de v<a> fi trebuință, alte pornitore de urdinare mai tari decât acestea. A doua fiindcă această boală să întâmplă din prisosirea sângelui, care prisosire când mai mare, când mai puțină iaste, precum să v<a> arăta din semniile lui, atunci trebuie să sloboază sânge bolnavului de la cotul umerului, căci flevotomia stinge fierbințeala foarte. Sau din vâna capului să-i sloboază și, de v<a>

dieta

flevotomie

plastor
vizicatoriebăutură
cuiiincioasă
κατάπλασμα
oblojireεπίθεμα
punere pă
dasupra

avea căldură cumplită, să-i lase sânge mult pân v<a> leșâna. Dar precum v<a> suferi și firea bolnavului, apoi peste trei zile să-i puie vezicatorii la ceafă, și la spate, ca să sugă zemurile de la ochi pă dinnapoi. Dar precum am zis mai sus, fiindcă vinele și vinișoarele care să coprindu în cămășuica cea din afară a ochilor trec pân fundul urechilor și de acolo să tindu și mergu la ochi, mult de folos iaste să puie vro vizicatorie plastor, la amândouă părțile urechilor /f. 61^v ca să tragă zemurile cele iuți și sărate cu stricăciune pân vine înnapoi din ochi. Care poți să o faci degrabu într-acești chip: ia șase sau șapte gângănii care le zic elinește κανθαρίδας, și grecește ίσος σκόρος, și le aruncă capul și picioarele, iar celelălalt trup al lor pisează-l bine și mărunț într-o piuliță, apoi amestecă-le cu puțințel aluat acru și cu rachiu ca de o coajă de nucă și unge o cârpă mică, să fie rătundă cât un ortu, cu alifiia aceea și o lipește dup<ă> ureche, să stea o zi sau o noapte și v<a> suge o bășacă plină de zeamă cu venin și de spurcăciune. Care luându-o în sus, pune dasupra rachiu, o foaie de varză crudă ca să tragă și să scoată câte puțințel acea tină. Vin să nu bea de v<a> avea mare înfocare sau arsură, ci să fiarbă apă cu rădăcină de ștevie și de aceea să-i dai să bea, că răcorește fo arte. Și ca să nu pornească iarăș zemurile cu arsură să coprinză ochii, strecoară zeama urzicii și fă aluat bun molceluș cu făină de grâu, și lipește pe o cârpă ca un plastor și leagă cu acelea pleopele și fruntea bolnavului. Aceasta are mare putere și lucrare a strânge bine. (Alta) Ia tămâie și sacâz potrivite fiteșcare și pisându-le mărunț amestecă-le bine cu albeață de ou, apoi udă la acestea un ștucureț de cârpă și leagă fruntea și pleopele că aceasta are întocmai putere cu cea mai de sus. Sau așa fă la această pricină: sacâz, tămâie, zmirnă, să tragă fiteșcare ca cât șase poturi pietre roșii și făină de bobu, fiteșcare ca câte un lot, să le pisezi bine și să le amesteci cu albeață de ou, apă de trandafir și puțințel oțet, să s<ă> facă apătoase bine, apoi să moi într-însele o fărâma de cârpă și să o pui la frunte și la pleoape. Dar acestea toate să le premenești adeseori, căci curându să încălzescu. De nu v<a> fi alta, pisează cu oțet, pătlagină și trandafiri roșii, tare cât vei putea, apoi amestecă și le pisează cu gălbenuș de ou și leagă mădulările cele numite. Iar alta de nu vei găsi alt: pisează într-o piuliță o mână de νοσκίαμον grăunțe, ήγουν αγριοσκύαμα του κάμπου⁸², apoi pisează un lot de tămâie și îl cerne și amestecă-l cu albeață de ou și cu oțet bun, amestecându-le cu un lemn sau cu o lingură, moi-le înlăuntru o cârpuliță și fă precum mai sus am zis. Iar alte pe dinafară câte strângu la această pricină sânt acestea: mustu de τύλης și zeamă de trandafir, de pătlagină, de αλικάκαβον, de foi de sanie, amestecându-să cu tămâie sau cu pietri roșii sau cu ακακία sau sandal,

⁸² adică bob sălbatic

pisate și cu oțet și cu albuș de ou amestecându-le. Dar ca să potolești și să ușurezi durerile, coace bine în jăratec un măr dulce și-i scoate coaja i semințele deosebit, și ia încă pă atâta de miez de colac și un gălbenuș de ou și puțin șofran și lapte de țâță și pisează-le toate împreună, apoi mânjaște cu acestea pânză curată și leagă ochii cu durere, că e bun și ușurează durerile. (Alta) Ia miezul mărului celui copt, pune camfur și șofran ca de o para greotă și pisează-le bine cu apă de trandafir și cu lapte de țâță, și tinzându-le pre o cârpă curată, leagă precum mai sus arăt. (Alta) Puțin miez de colacu albu, apă de trandafir și lapte de țâță amestecă și moaie într-însele cârpă curată și leagă ochii sau așa mai curându: de vită tânără de curând jupuită au de vacă, au de junincă //f. 62^r au de miel, taie un ștoculeț de carne și îndată, așa caldu precum iaste, leagă-l la ochiul cu durerea că ușurează foarte și potolește durerea. (Alta) Brânza când iaste la vremea ei dulce și proaspătă leagă la durere. (Altu emblaston a lui Aetie) Apă de trandafir, apă de molotru, apă de ευφρασία, aloiu πομφόλυγα spălată, amestecă-le toate și le fă colărezi ádică doftorie lipicioasă pentru ochi. Iar când cu toate acestea nu v<a> conteni durerea, de vei putea de la pătărie ca vreun lot niște rotițe albe ce sânt făcute cu afion de Cadidisu pentru durere de ochi sau mai bine jum<ă>tate de lot și le topește în apă de trandafir sau de ευφρασίας sau apă de flori de soc sau în apă ce pică din albuș de ouă bătute și dintr-aceasta adeseori pică câte o picătură-două în ochiul cel beteagu și contenește durerea. Încă și buretile care crește la tulpina socului cel mare și bătrân să-l moi în apă de trandafir sau în apă de ευφρασία și să-l legi la ochi premenindu-l adeseori, iaste mare folos atât a stinge arsura, cât a și ușura durerea. Sau ca să curețe ochiul de sânge coace un ou tare, scoate-i gălbenușul tot, iar albușul îl presară cu calacan arsu pisat măruntu și cu ghimbir sau cuișoare pisate să stea puțin așa, apoi strecoară zeama lor într-o pânză curată {picături} și dintr-aceea pică o picătură sau două în ochi. Încă și sânge de porumbu proaspăt și caldu să-i pici în ochi, foarte bine curățește rușala și sângereala mai vârtos de-i vei cresta aripa cea dreaptă și de acolo degrab să pice în ochi. Încă și aceasta iaste foarte de folos: ia de la spițarie un lot de șofran care să numește de metaluri și pune într-însul apă de molotru ή βουγλωσσόνερον, iar βουδόγλωσσόνερον iaste iarbă aleasă la doftorii și să numește încă și evfrolinon, talienește boranzena arăpește lesan al saur, ungurește boragoț, ευφρασία, și cu orbitoare zeama aceea să speli ochii. (Alta) Ia de la spițarie albu sau romaicon καλακάνθη, să fie greutatea lui ca de vreo patru parale și pisează bine, apoi pune înlăuntru vreo opt loți apă de trandafir care face mai ca la o jum<ă>tate de litră și într-un vas spoit topește-l la foc și dintr-acea apă pune adeseori la ochiul cel

επίθεμα
ανώδυνον
fără durere
punere

κολλόριον

rotițe albe

spălare

apă de
boranzenă

επίθεμα
σακούλι

sângeros și cu durere, că curăță minunat. Și aceasta iaste foarte bună a răsipi sângele și rușăta: cimbru uscat, măgheran, mătăcină, foi de soc sau flori, pisează-le împreună măruntu și pune-le și puținel șofran și fă din pânză subțire atâtea pungulițe mici cât va putea fiteșcare a acoperi ochiul, umple-le toate acestea cu numitele pisate ierburi și le clocotește pă foc cu vin tare și așa căldicele scoate una sau două pungulițe și storcându-o puținel cât v<a> putea suferi căldura ei, leagă-i ochiul și dup<ă> ce v<a> răci, pune-i altă punguliță și iara într-acestași chip în toate zilele încălzindu-le bine de patru ori frumos v<a> suge și v<a> curăți ochii. (Alta) Când degrab nu poți să găsești altceva, coace un ou tare, despică-l în două și îndată așa caldu leagă-i ochiul dânsului. Și vinul curat cu puținel zahar amestecat să-i uzi ochii, frumos curățește. (Alta) Zeama de molotru amestecă cu vin acru încă pă atâta și cu aceea îi spală ochii. Sau izmă verde pisează cu rădăcină de molotru și pune pe ochi, că să folosescu. Încă și lapte de vacă tânără și cu bună hrană să mulgi /f. 62^v căldicel și să pici pe ochi, folosește la ceia care au mare durere sau volburare sau iuțime de zemuri la ochi. (Alta mai lăudată) O mână de făină curată, și jum<ă>tate de mână sare moale, ádică umedă, pune într-un vas de aramă, varsă dasupra lor vin albu curat să le acopere mai sus pân la două degite și atunci acoperi-l să stea așa o săptămână, dar în toate zilele să le amestici cu o linguriță mică curată, și aceasta să v<a> înverzi frumos, atunci strecoară-i zeama într-o pânză deasă sau într-o hârtie groasă și câte o picătură să pui în ochi. Aceasta și sângele răsipește, și de urdori îl curăță și ușurează ochiul. (Alta) Și aceasta iaste bună: când vor crește foi nouă de gutuii primăvara, strânge-le și le pune în locu bun, unde nu le v<a> ajunge praful sau fumul și, când ai trebuință, ia dintr-acestea fierte <cu apă> curată din fântână și cu zeama aceea spală ochii cei cu durere, că să folosescu. De lăcrămează ochii și să urdorează urât precum să întâmplă uneori la copii și la bătrâni, scarmână cu meșteșug bumbac curat foarte subțire și frumos, dintr-acesta plăzmuiește frumușal cu degitele tale atâta cât i-ar coprinde ochiul și leagă-l noaptea, ca într-aceea noapte v<a> trage și v<a> sorbi toată spurcăciunea, numai să o facă adeseori, că v<a> usca și ochii frumos. Pre care îl apucă durerea ochilor adeseori, să ia de la pătărie niște mir, ádică unsoare, care îi zicu διαπομφόλυγος ήτοις αββατήσας ή της κομίτησας, ungventum deturia apaltire, și dintr-acesta să ia câte un grăunte ca linte să ungă în toate nopțile coadele ochilor, că să tămăduiește.

ρανίδες
χρήσιμους

Pentru amvliopie, ádică vedere întunecată ca pân sită

Vederea întunecată iaste patimă de ochi când să îngroașă vederea și nu vede bine omul, dar să face din multe pricini, căci au să îngrașă și să îngroașă duhul vederii sau că să îndeșaste și să

îngroașă cămășuica sau când să îngrașă și să face lipicioase umezeala ochiului, care să întâmplă din durere de ochi în multă vreme și din multă întristare. Iar la bătrâni curgu împreună toate pricinile, căci la dânșii să îngrașă și umezeala și cămășuicile și vinișoara vederii prin care puțin duhu de vedere să coboară la lumina ochiului. Și așa bătrânii sau nu văd nicidecum, sau abia și foarte puțin. Deci pentru tămăduirea vederii cei întunecate care are nădejde dă leacu să scriem puțințele ajutorinți de la iatrosorul cel de obște: foi de molotru amestecând în gură să le puie pe ochi, sau trandafiri pisați, sau foi βουρβέας pisate pune asupra, sau zeamă de βαρσάμων, sau foi de δρakovτίας pisându-le scoate zeama și amestecă cu miere neafumată și unge ochii sau mănâncă θρύμνον în zile multe și te folosești foarte. Sau βαρσάμων pisând, amestecă cu lapte de muiere, sau κινάμωμον amestecând cu lapte de muiere, pune asupra ochilor și să vor folosi. Încă și zeama de prazu amestecă cu miere curată, că folosește la lumină. Sau apă de molotru și fiere de prepeliță amestecă și udă ochii, că vezi curat. Iar dă iaste cineva bătrân și nu vede bine, fiere de prepeliță, //f. 63^r și fiere de pește de gârlă amestecând, unge-i ochii cu o pană. Sau prazul sau mătăcină sau izmă verde sfărămă și amestecă și unge-i ochii adeseori. Și mâncarea să fie verze fierte cu apă sau θύμνον uscat, să puie la bucată. Dar mai multă doftorii de ochi ce să numește colărezi, vei ceti la a șaptea carte a lui Aetie, de la cap. 100, și mai nainte în scurt multe.

Pentru întuneceala și ponegreala ochilor

Întuneceala, elinește μαύρωσις și latinește obscuritas visus și ungurește halioghiu iar grecește σκοτύνω τῶν ὀφθαλμῶν să zice, și iaste când să întunece ochii omului și nu vădu, fără a nu să vedea vreo patimă a avea, că lumina ochilor să arată a fi curată și de nicăiri vătămată. Dar această întuneceală la unii vine încet și câte puțin, la alții să întâmplă fără veste și negândit, și într-atât că numai puțin oareșce sau nicidecum nu vădu nimic și întuneceala care vine câte puțin. Pricinile sânt multe căci sau duhu să îngrașă, sau că cămășuicile să îndeșăscu, sau și umezeala ochilor nu numai să îngrașă și să îngroașă, ci încă să facu zăbavnici și lipicioși și ca cum am zice zăbavnici la mișcare. Încă și din boală îndelungată să întâmplă și de întristare și de inimă rea să naște întuneceala. Pentru răsipirea umezelii, de să vădu ochii cam zbârçiți, iar întuneceala care să întâmplă deodată și fără veste, să face din închiderea vinei celei văzătoare, când umezealile să vor întâmpla grase și lipicioaseși vor cădea deodată la vâna aceasta sau iaste slăbănogirea vinii aceștii. La patima aceasta urmează înaintea deasă nemistuire și băătură multă și îndelungată stare la soare, căldură sau răceală de cap și deasă citanie după mâncare, sau băi dese asemenea după mâncare și vărsături fără vreme, împreunare fără măsură și fără vreme, și silnică ținere a răsuflării, care să întâmplă de multe ori la trâmbițași. Acestea și cele care sânt asemenea ca acestea, de să vor întâmpla cu măsură, nascu vădere scurtă, iar peste măsură întuneceală. Să face întuneceala uneori și din lovitură tare de cap sau din căzătură din locu înalt, când să v<a> slobozi sau să v<a> rumpe vâna vederii, sau din cumplită tremurare a trupului, când să v<a> întâmpla a să coborî mulțime de umezeală și a îngredi vâna vederii și această întuneceală iaste mai dumesnică decât toate celelalte și cu lesnire la tămăduire.

Semne de multe feliuri de întuneceli.

De să v<a> întâmpla vîna vederii a fi slăbănogită, atunci ochiul omului sau încet, sau nîcicum nu să mișcă, iar de să v<a> întâmpla din lovitura capului sau din căzătură tare și s-au tăiat vadul din împreunata fire a creierilor, atunci ochiul omului întîi să vede sărit, apoi se adâncează și nu să hrănește. Când zeturile cele groase și lipicioase au îngrădit vadul, făr<ă> altă pricină întâmplătoare urmează greutate la cap și mai vîrtos adâncu la rădăcinile ochilor.

Tămăduire la întuneceală

Când va veni la cineva făr<ă> veste și deodată întuneceala ochilor, de v<a> fi plin și sîngeros, să sloboază sânge din vîna capului de la cot, că aceasta negreșit iaste o iute ajutorință și dup<ă> ce vor trece vreo cîteva zile < precum poruncește Aetie> să înfășure cu o mărămă /f.63^v sau cu altceva gâtul și să-i strângă vinele lui pînă să vor întinde și să vor umfla și iar să le sloboază, făcând aceasta de două trei ori, ca să s<ă> miște duhurile și îngrădirea umezelii lor. Apoi de la amîndouă părțile nasului, adică din vinele cele întinse, să-i sloboază sânge destul. El zice că să fii deșărtatu odată pînă la trei păhare și dup<ă> aceasta îndată să-i puie venduzi cu creșătură la ceafă, căci să întâmplă de multe ori cu ajutorul lui D<u>mn<e>zeu încă fiind venduză pusă la cap, îndată v<a> vedea omul. Încă și lipitori să puie la tîmple, îndată să folosește și nu numai această doftorie destulă iaste la aceasta, ci dup<ă> ce să v<a> întrema bolnavul dup<ă> boală, peste trei zile tot trupul trebuie să-l curățe cu astfel de doftorii care pot scoate acele zemuri groase și lipicioase, apoi cu cele ce scot flegma, cu strănutături și cu altele să curețe capul, și cu plastore de muștar și cu vizicatorii să obicinuiască la ceafa lui, și colărezi fel de feluri poate să facă de zeamă și de picături de molotru, sau de rută, sau de χελιδονίου, de miere, μακροπυπέριος, de zmirnă, de țiperig, și de la alte asemenea. Iar când vor începe cîte puțin a să întuneca ochii cuiva, iar din vinele cele dinlăuntru așăzate care sînt dăspre amîndouă părțile capului, să sloboază sânge destul și, de nu v<a> fi mult sîngeros bolnavul și șubredu, trebuie întîi la început să o facă aceasta. Iar dă iaste mult sîngeros, să sloboază sânge întîi dîn vîna umerului, apoi să puie venduză la ceafă cu creșătură, și să deșarte trupul cu curățenii, precum s-au spus mai nainte. Iar de să v<a> îndelunga patima, să curețe capul cu numitele strănutătoare de nas și cu altele care am spus înapoi la durerea de cap și să facă colăreți ca cele mai din sus sau într-acestași chip: să ia mult picat din betonică, rută, περιστερίου, χελιδώνιον, μποραντζένα, molotru, trandafir, μακροπύπερι, aloiu, zmirnă, și πομφόλυγα, care pisându-le măruntu și amestecându-le cu picăturile cele mai din sus, să facă colăreți să puie la ochi. Iar la obștitul iatrosos pentru întuneceală aceste ajutorințe arată care am scris cu amăruntul înapoi pentru

stărnutături
pă nas

amvliopliia. Iar cât pentru dieta acestui bolnav lipsește să spunem puțin: mai înainte de toate trebuie să ia seama să aibă mistuire de bucate și pântecile slobodu și hrană cu zemuri bune și să-și miște părțile cele de jos umblând la locuri umbroase și întunecate, plimbându-să, ca să s<ă> coboare jos zeurile. De vin să s<ă> lase de tot și să sufere bărbătește băutura apei, de toată hrana groasă care îngrașă să s<ă> ferească, și de împreunarea cea fără<ă> măsură, și să nu stea vreme multă la soare, nici să poftască a să îmbăia, nici să doarmă ziua, nici să-și miște trupul după<ă> bucate, nici să citească pe cărți, nici să scrie după<ă> ce v<a> mânca. Să s<ă> păzească dar și de mânie și de turburări și de grijuri neconținute și de sperieturi și de înfricoșări și mai vârtos după<ă> mâncare și de vărsături dease, și de orice altele asemenea ca acestea. Îi folosește dar a să spăla în toate zilele cu apă rece, mai vârtos cu apă de ploaie la obraz. Și acestea pentru întuneceală.

dieta

//f. 64^r Pentru νυκταλοπία ádică orbul găinilor

Orbul găinilor să chiiamă de la elini aceia cari vădu ziua iar după<ă> ce apune soarele vădu mai întunecat și după<ă> ce înnoptează nu vădu nimic, latinește să numescu nuscitiozi, ungurește ielivacoșcodaș, iar prostește să o numim această patimă orbul nopții, sau orbul găinilor. Să naște dar mai de multe ori din neputința și slăbiciunea capului și mai vârtos din grăsimea duhului celui văzător și celorlalte umede și cămășuici ale ochilor. Să întâmplă dar la unii a vedea noaptea mai bine iar ziua mai rău și iar noaptea când luminează luna a nu vedea, dar aceasta rareori să face. Ce fel a fi patima să arată din durerea bolnavului. Dieta lui să fie subțire la toate, iar tămăduirea să urmeze așa: cei ce nu vădu noaptea, de vor fi săn<ă>toși, să le slobozi sânge din vâna de la cot și de la coatele ochilor, iar de vor fi răi la mistuire, să-i curățe cu cuviincioase doftorii sau să deșarte pântecile lor cu glistir. Iar după<ă> deșărtarea trupului să metahirisească cele ce scot flegma și cele ce pricinuiesc cu stărnutare din nas, ca să iasă flegma pă nări. Osebită dă celelalte doftorii care spuserăm mai sus, aceasta numai folosește mai mult: ia piper și stafidă sălbatică și muștar, pisează-le și le ciuruiește, apoi amestecă-le cu zeamă de rădăcină de sfeclă să s<ă> facă umedă ca miera și dintr-aceasta dă bolnavului să tragă pân nări și aceasta să o facă pân la cinci sau 7 zile. Și mai înainte pân a nu mânca, să bea apă de isop sau de cimbru sau de rută. De nu-l v<a> lăsa patima și încă-l ține, iar să ia curățenie. Și laudă la aceasta Aetie το διασκαμμωνίας και καστορίου και άλλατος⁸³, căci această curățenie, precum el zice, îndată au tămăduit de multe ori pre bolnavul sau o mare parte din patimă au ușurat. Iar după<ă>

ce iaste
νυκταλοπίαde unde să
naștetămăduire
φλεβοτομία

de curățenie

⁸³ cea de scamonia și costoreum și sare

unsori

υαίρεις

puține zile iar să ia altă doftorie ca să deșarte flegma sau veninul, precum iaste το δια κολοκινθίδος σκαμμωνίας και αλώης καταπότιον⁸⁴. Să-și ungă și ochii cu miere curățită de spumă sau cu untdelemnul foarte vechiu sau cu piatră acră pisată și amestecată cu miere sau cu țiperigu amestecat asemenea cu miere sau cu lapte de miere sau fiere de scroafă, să amestece cu miere și să s<ă> ungă. (Și această υαίρεις, iaste o jâganie sălbatică care să hrănește la Africa și învață vorba omului și strigând înșală pe oameni și-i omoară). Bună iaste și zeama proaspătă του κυκλαμίνου sau a cepii cu miere sau cu lapte de muier, să s<ă> ungă. Iar cele mai iuți doftorii să lipsească, numai untdelemnul cel vechiu să-l obicinuiască adeseori. Zic mulți cum că ar folosi foarte pre acești bolnavi ficat de țapu să-l mănânce fript caldu cu sare făr<ă> untdelemn, alții zicu cum că și cu unsoarea care curge de la acest ficat frigându-să, să-și ungă ochii bolnavul. Alții iar, când să frige ficatul, să-și ție obrazul încălzindu-l pă deasupra, ca să s<ă> suie aburul în ochii lui. Să s<ă> ungă uneori și cu ελατήριον cu miere și cu fiere de prepeliță sau de țapu sau de capră sălbatică, ή του βουγλώσου și cu altele precum mai sus.

Pentru μυοπίας, ádică scurtă vedere

Μύωπες iar să socotescu aceiia carii din nașterea lor lucrurile mici și câte /f. 64^v sânt aproape le vădu, iar cele mari și care stau departe nu pot să le vază. Pre aceștiia dup<ă> obicinuita limbă îi numim σουλάνους și scurți la vedere carii când citescu apropiie slovele prea aproape de ochii lor, că altfel nu pot citi. Și alții au ochii potriviți iar alții nepotriviți, carii să numescu σκορδόφθαλμοι, dar această stare fiind firească nicio doftorie nu are.

Pentru ποιάδων οφθαλμών, ádică pentru ochii care lăcrămează

Ochii cei care lăcrămează să socotescu aceiia căroră le curge lacrimi de-a pururea pentru desul revmatismos, ádică îndeșărea zămurilor. Și alții iar să socotescu slăbănogi, carii nici albu, nici luminat, nici înfocat a vedea nu suferă, dar de orice întâmplătoare pricină strângu ochii și lăcrămează. Însă aceștiia să deosebescu de cei buboșați carii lăcrămează de-a pururea, căci aceiia făr<ă> de nicio pricină lăcrămează, iar cei slăbănogi din oareșcare prici (sic). Deci multă lăcrimarea ochilor tot dintr-o pricină curge, ádică din zemuri când mai calde când mai reci ce să coboară și lăcuiescu la umezelile și la vinele ochilor și trebuie să luăm seama din care stare să face, din arsură, sau din răceală multă. Uneori, ochii făr<ă> nicio durere lăcrămează, alteori împreună cu lăcrămarea au încă și durere mare și mâncărime și îmboldire și uneori să întâmplă

⁸⁴ iaste pilulă din dovleac, scamonia și aloec

împreună cu guturaiul. Deci câte spuserăm mai sus la cele pentru durere de ochi, pentru împușinarea zeturilor celor multe și pentru tăierea lor de la ochi, toate aici să cuvine asemenea a le metahirisi.

Tămăduirea ochilor care lăcrimează

Du<pă> toate acestea de nu vor folosi nimic cele mai sus scrise ajutorințe și ține multă vreme lăcrimarea, să puie plastur de vizicatorie, răzând întâi creștetul capului de tot și așa să-i lipească plastoru ca să scoată toată spurcăciunea cea mustoasă afară. Dar întâi trebuie să cerce cu mai subțiri și mai molcelușă lucruri într-acești chip: fierbe un ou să s<ă> coacă tare și scoțându-i tot gălbenușul, umple-i locul cu calacan albu arsu, apoi strânge-l iar și-l înfășură cu ață și dasupra unui vas curat, pune-i cuielușă subțiri împrejur cruciș și pune ou dasupra. Dar pune-l în pivniță să stea pân să v<a> topi calacanu în ou și să pice în vas și dintr-acestea picături să pici în ochiu în toate zilele de două ori și mai de multe ori, amestecând picătura aceea încă cu atâta apă de trandafir, sau cu zeamă de pătlagină. Aceasta iaste bună să o faci și când are ochiul albeață. (Alta) Amestecă împreună apă de trandafir, de pătlagină, de boranzenă și de molotru, din fiteșcare cât v<a> încăpea într-o coajă de ou, pune înlăuntru puiatră acră arsă și calacan arsu cât ar trage ca de două parale fiteșcare, apoi colcăiești-le la foc, aruncându înlăuntru și puțințel zahar și, dup ce să v<a> încropi, spală ochii celui ce lăcrimează cu această zeamă. De nu v<a> putea afla //f. 65^r apă din toate buruienile cele mai sus numite, care vei afla, într-aceea fierbe doftoriiă cea mai de sus. La fruntea și la pleopele celui ce-l dor ochii folosescu foarte plasturile cele strângătoare care am arătat la începutul capului acestuia pentru durerea de ochi, să le lege cel ce lăcrimează la ochi. Deci în scurt fără<ă> a orândui aici toate cele obștite, când să v<a> curăți ochiul bine, atât de lacrimi cât și de sânge și cu toate acestea au vei vedea vreun semnu de albeață, sau temându-te să nu-i cază albeață sau ceea ce să numește pana, cu această mijlocire tămăduiești ochiul până la săvârșit și te vei mira. Στόμημαλου care îi zic altfel αντιμόνιον, încălzește-l sau arde-l în jăratec, apoi stinge-l în apă de boranzenă, sau de molotru, sau de πολυγόνου, sau de flori de soc, și fă-o de vreo câteva ori, încălzindu-l și stingându-l și strecoară foarte frumos de vreo câteva ori la o pânză deasă și subțire și smulgând puțințică pânză curată, moaie într-aceea apă și leagă-i ochii noaptea cu aceea. Iar dă iaste încă turburat ochiul tău, pârându-ți-să că vezi ca printr-o sită, sau împietrificat, pune la acea apă puțințel albu calacan, sau curat αφρόνιτρον și într-aceea pică înlăuntru în ochiul cel cu durere și muind într-aceea apă puțințică pânză smulsă, leagă-l pă dasupra noaptea. Iar de nu contenește încă, ci ți să pare că vezi încă cam

vizicatori

picături

spălare

επιθέματα

împietrificat, atunci la acele mai sus numite ape pune încă și puținel țiperigu și acea albeață nouă, ádică pana, frumos să mănâncă și să coboară, lucrându-o și aceasta după cum mai sus am zis.

Doftorii obștite de multe feluri la o durere de ochi

Când au umflătură ochii, pisează iarbă grasă și pune la ochi, sau pisează την λούβεβραν și scoțându-i zeama ei, amestecă-o cu miere neafumată și unge ochii în toate serile. Sau găsește iarba ce să numește sulfină, care să face pă holde și pisându-i florile ei amestecă cu gălbenuș de ou și pune la ochi. Sau sfărâmaturi de pâine moaie în apă bine și strecoară-i în ochi până la trei zile. Iar de au mâncărime ochii pă dinlăuntru, negre și μυρίκης, sfărâmă bine și pune apă de ploaie și unge adeseori. Sau sânge de porumbu sălbatec sau here de prepeliță pică pă ei, iar de să întunecă înlăuntru și au întuneceală, sfărâmă bine sămânță de lăptucă și dă-i să bea adeseori sau θυμόν uscat sau lapte de capră sau fiere de cerbu cu miere unge împreună sau fiere de pește λαβράκος sau de scorpie de mare și să mănânce adeseori verze fierte cu apă sau cu lăptuci. Iar de are cineva patima nevederii noaptea și nu poate vedea noaptea bine, să piseze praz bine și să-i amestece spuma cu miere și să pice în ochi dimineața și seara trei zile. Iar de să întâmplă albeață la lumina ochiului, să puie fiere de corbu și ipsos, numai să fie bine pisat. Sau amestecă lapte de muieră cu sânge de porumbu albu și unge ochiul opt zile. Sau fă must din rădăcină της δρακοντέας și unge-l. Sau sânge de liliacu unge-i ochii trei zile, /f. 65^v sau de scorpie de mare să-l ungi cu miere, sau sfărâmă τούτζια ca pământul și amestecându-o cu lapte de muieră pune pe ochi, că să curăță. Sau foaie de iederă care e împretecită pă copaci pisează tare să pice zeama lor și, amestecându-o cu dres, unge ochii. Sau zeamă de lăptuci cu miere neafumată amestecă și pune, sau fiere de ursu, că și aceasta este de folos. Sau ouă de furnici și găinași de barză pisează și amestecă cu fiere de prepeliță sau cu fiere de vultur și unge-i ochii, că să tămăduiescu. Iar de au arsuri și uscăciune care să numește uscăciune de ochi, pisează selină și sfărâmituri de pâine curată și pune la ochi. Sau gălbenuș de ou amestecă cu miere și-l unge, că să tămăduiește. Iar de au sânge, izmă verde pisează cu rădăcină dă molotru și pune la ochi, că să folosescu. Iar de facu înlăuntru cornuri ochii, amestecă fiere de capră cu miere neafumată și unge cu foaie de varză locul unde iaste carnea la ochi. Sau piază de magnitu să pisezi bine și să pui gălbenuș de ou și miere neafumată și să ungi ochiul. Iar de curgu lacrimi, pisează năut și fă-l făină, apoi pune apă de trandafir și seamă (sic) de molotru și leagă-le la fruntea bolnavului. Iar de-l dor ochii de revmatica, pisează năhut să s<ă> facă ca făina și-l cerne și pune tămâie pisată și lapte de muieră și fă plastor, apoi răsându-i capul, pune-l pă capu și pă pleoape și la tâmple. Sau

la albeață

ξυροφταλμία

ungere și
punere pă
deasupra

zeamă de măsline sălbatec sau măsline sălbatece necoapte amestecă cu spumă de molotru și unge fruntea până la temple dimineața și seara trei zile. Sau lapte de muiere cu vin albu unge-i des pleoapele, sau aloiu cu gălbenuș de ou potrivit să le ungi. Sau sacâz, tămâie și gălbenuș de ou pisează și amestecă cu vin bun albu și tare și fierbe-le și după ce să vor încropi, pune-le la frunte dimineața și seara până la 40 de zile. Iar de au înfocare ochii, pisează *αμάραντος* și pune sau mănâncă-l, că și aceasta iaste de folos. Sau mănâncă grașiță. Iar la copil cu albeață în ochi folosescu cojile de alune arse și sfărâmându-le măruntu cu untdelemn, că acestea înegrescu lumina ochilor la copii, udându-li-să pielea. Și acestea pentru boala ochilor din obștitul și prost iatrosos spre trebuința săracilor destule.

Cap II. Pentru durere de urechi

Durerea de urechi și boala aceasta să naște din multe feluri de pricini la om că uneori dor urechile din răceală, când cineva înstreinându-să la drum îi vor răci urechile din suflarea vânturilor celor reci, alteori îl doare și din băi, adică din scăldături reci și din apele cele otrăvitoare obicinându-le într-însele a să îmbăia unii des, pentru haz și plimbare și rămâne în urechi acea apă vătămătoare. Încă să naște această durere de urechi și din călduroasă stare rea a creierilor și cea mai cu durere din înfocare și aprindere, sau singură ea pelița care coprinde vadul cel ascultător, sau și în adâncu când acea vână auzătoare să aprinde și să involburează, pentru care durere vom spune la capu care urmează. Să face încă și altă durere la urechi //f. 66^r din oareșcare duhu suflător care n-are ieșire, adică vadu a ieși afară, căci precum numita volburare întinzând pielea cea dimprejurul urechii naște durere și chin, așa iar asemenea și suflătorul duh sau zemurile cele grase și lipicioase căutând ieșire să treacă și strimtorându-să, aduc dureri la urechi. Încă pă lângă acestea și puroioase zemuri și zeroase născându-să în urechi ca niște pișcători ce sânt și alte rane și spurcăciuni, pricinuiescu dureri la urechi, precum și viermuleți care cresc într-însele. Dar la acestea toate vei face chibzuirea din cele mai jos următoare.

Semne cunoscătoare la durere de urechi

Durerea urechilor care să naște din răceală lesne să înțelege din cuvintele bolnavului și încă când durerea vine dinlăuntru adâncu dar fără <ă> vreo greutate sau vreo întindere sau înfocare și arsură. Deci când să naște din stare rea călduroasă, atunci bolnavul simte oareșcare înfierbințeală și înfocare la urechi, dar fără <ă> greutate sau întindere. Dar când simte greutate sau întindere, împreună și vreo înfierbințeală sau durere gloditoare la urechi și simte și ca o puțină ascunsă căldură asupra lui, atunci vei cunoaște că să involburează auzul lui și vadurile cele auzitoare, dar fără <ă> greutate singură întinderea vădindu-să, însemnează duhu suflător care n-are ieșare. Iar când să v<a> întâmpla greutate la capu sau la auzu și au apucat înaintea acestor dureri, o dietă asemenea și hrană grea, atunci să înțelege că curge durerea din zemurile grase și lipicioase. Și aceasta e cunoștința.

Tămăduiri osebite la dureri de urechi

δίαιτα

Dieta celui cu durere trebuie să s<ă> alcătuiască după<ă> pricina care aduce durerea, precum din cele mai sus cunoaștințe să arată nici iaste trebuință a mai spune închipuirile lor. Așâjderea și meșteșugul tămăduirii după<ă> osebiriile pricinii să s<ă> aducă. Deci când numai din răceală începe durerea urechilor, cu chibzuitoare ajutorinți să-l proθaxim și degrab să v<a> folosi. Într-acestași chip iaste untul de rută sau de spini sau de dafin sau de măgheran sau de anason, ή κύκινον ή φουλλίατον ή σπικάτον⁸⁵

picături de multe feluri de unturi

sau de crin. Unt fierbinte să pici în urechea bolnavului sau untdelemnul obștit cu ευφόρβιον sau cu piper sau cu chistorion amestecat să pici, căci mult vei folosi. Sau untdelemnul fiertu cu usturoiu sau cu ceapă să pici, tămăduiești de minune. Unii curățind cepile cele mari, var (sic) înlăuntru untdelemnul și în jăratecu arsu cu măsură le încălzesc și le cocu, apoi le strângu să pice câte puțin în urechi.

ευφόρβιον

Iar Galinos laudă: să ia o fărâmiță mică de ευφόρβιον (căci aceasta iaste un fel de comidu foarte fierbinte) și să-l amesteci cu untdelemnul mult vechiu și să pici în ureche, că aceasta lucrează tare a conteni și a tămădui durerile urechilor cele din răceală. Folosește și το κομμαγηγνόν καλούμενον μύρον sau οπόν βαλσάμου⁸⁶ să pici în

alte picături

vadul auzului, sau piper măruntu pisatu și amestecate cu vin și cu untdelemnul, sau unt de nuci amestecat cu unt de migdale sau fiere de corbu sau fiere de iepure și lapte de muiere care au născut fecioru, amestecă și pică. Sau zeamă încropită de ceapă pică puținel sau zeamă de praz amestecă cu miere și cu /f. 66^v untdelemnul sau fiere de porcu cu untdelemnul încropit pică. Sau rută pisează cu untdelemnul și pică zeama în urechi. Sau chimenon cu untdelemnul moaie bine și pune. Sau râme prăjaște cu untdelemnul și pune la urechi. Sau foi de crastaveți sălbateci pisează și pică zeamă. Sau fierbe magheran sau spini sau foi de dafin sau ruta sau altă buruiană înfierbântătoare cu untdelemnul dulce și pune la urechi cu durere. Dar să luăm seama bine câte călduroase aducem la boala aceștii dureri de urechi, să fie cu măsură încălzite iar nu peste măsură.

Tămăduirea la durerea urechilor din ape otrăvitoare

εγχύματα

Când să v<a> strânge apă otrăvitoare în vadul auzului urechilor, găsește untdelemnul subțire ca să-l pici înlăuntru adeseori și iar să-l scoți lesne și cu lână molcelușă să-l ștergi și iar să-l pici. Dar durerea aceștii domolește și albeața oului și lapte de muiere, picându-să încropit. Dar toate cele ce să facu să fie calde cu măsură. Așâjderea și untură de găină sau de vulpe și a scoate afară

⁸⁵ sau bob sau folliatum sau picatus

⁸⁶ din Comagene, numit mir sau suc de balsam

apa cea netrebnică din urechi, nu iaste altă mai bună ajutorință decât a o suge *cu gura sau o trage cu o trestie, ca cu traga*. Apoi să pici înlăuntru zeamă de ceapă *cu untură de găină amestecată*. Și într-alt chip să stea într-un picioru bolnavu către partea urechii care-l doare și plecându-și puțin capul să saie *cu lesnire*, că să adună apa afară. Dar iar să pice zeama cea din sus. (când dor urechile din rea stare călduroasă) Această durere *cu cele de împotrivă, ádică cu lucruri răcoroase să tãmãduiește precum iaste albușul de ou bătut să-l pici înlăuntru, ca și în ochi*. Sau unt de trandafir sau lapte de muiere sau oțet de trandafir sau mustul lui Στρούχου, sau κορυάνδρου, sau ασφοδέλου, sau untdelemn *cu râme, sau unt singur de migdale sau trei κηρίκια* vei fierbe într-însul și pică înlăuntru. Firește lucrează și zeama de prepeliță și altele.

κατάψυχα

Când dor din grăsimea și închegarea zemurilor

Această durere să întâmplă *cu greutate de cap și să naște din zemuri grase și cu flegmă și din duhuri sufletoare, precum să cunoaște din dieta care să face mai nainte a bolnavului*. Aici să cuvin altfel de buruiene și doftorii care taie și⁸⁷ topescu îngrădirile, precum e săpunul sau silitra *cu oțet și cu miere amestecată și fiere de oaie cu untdelemn sau cu unt de migdale și mustul prazului sau al cepii încropit cu miere și cimbru pisat cu miere și cu lapte de muiere*. Încă și câte sânt amară dar nepișcate și făr<ă> durere curăță vadurile, precum iaste elevorul cel albu și negru, migdale amară de tot felul de αριστολογία, rădăcină de viță sălbatecă, και της βρυονίας και του μικρού κενταβρίου⁸⁸, mătăcină, το κυνάμωμον și κασία și ίρις, ádică micșunele. Asemenea și unt de migdale, că dintr-acestea să facu doftorii de folos la urechi. Și când iaste trebuință să puie bolnavu la urechi. De v<a> fi răceala zemurilor mai tare pică fiere de capră *cu zeamă de praz, iar de au durere multă și se v<a> îndelunga durerea și aude cu greu bolnavul, să pici mustu της δρακοντίας, ή άρρου ή της βρυονίας*

τμητικά⁸⁷

//f.67^r Când au tină urechile, spurcăciune, tină și dor

Mir de nardos încropit pică înlăuntru și a doua zi spală *cu un păhar de miere de măr și iar pică váρδος înlăuntru*. Iar dă iaste cumplit locul sau tina, coace săpun și-l fă măruntu și-l amestecă *cu oțet și oblojaște urechea*. Sau pică oțet încropit și pune puținică lână să stea o noapte, apoi spală-l *cu apă curată și pune untdelemn încropit, sau oțet de săpun cu unt de trandafir să pici*. Sau καρδάμωμον și puțințel săpun, luând miezul de zmochini verzi și

⁸⁷ pe secțiuni

⁸⁸ și de viță albă și de albăstrea mică

aruncând sâmburii dinlăuntru, fă colăreți și pune la urechi ținându-le trei zile, că aceasta scoate afară tina toată și ușurează destul urechile. Lucrează dar și la bureții urechilor și la dureri îndelungate și la rane. Încă aloiu, tămâie, zmirnă amestecă cu oțet și cu unt de trandafir și fă rotițe și pune dasupra. Și rotițe lui Ἀνδρῶνος caută la pătărie.

Pentru curgerea de sânge din urechi

oblojătură

προς
δυσηκοῖαν⁹⁰

Când curge din urechile omului și nu face sânge închegat, pisează prazul și scoate mustul și amestecând cu oțet pică în ureche, că stă sângele. Sau să pici spumă de praz pisat în urechi trei zile și trei nopți, sau tirighie de vin bun amestecă cu vin bun încălzindu-o cât v<a> putea suferi bolnavul și o aruncă în ureche, că să tămăduiește. Sau fierbe chichid ή ροάν ή γουν σωμακι με οξίς, ⁸⁹și amestecă cu must de rug sau de πολυγωνίου mult oțetit ή ακακίαν ή άμωργον ή λύκιον pică și să tămăduiește. Sau foi de macu și λύκιον potrivit picând cu miere pune dasupra sau sfăramă migdale albe și să pui și afion, tămâie, șofran, χαλβανίου, zmirnă și le topește cu oțetu și pică în urechi și, de v<a> avea durere și chin mult, amestecă cu unt de trandafir. Sau de curge puroi, με οινόμελι ή οξύμέλις iar de are greu auz, amestecă ⁹⁰cu oțet. Iar cele nouă rane ale urechilor le tămăduiește γλαύκιον, aceasta iaste zeamă de o buruiănă care să naște la ιεράπολιν της Συρίας, precum spune Dioscuridu să o topești în oțet și să pici în urechi. Așâjderea folosescu și colăreții carii să vând în pătărie, ce să numescu διαγλαύκα, διάροδα, διάκροκα και διασμύνα, cu oțetu topite. Iar de v<a> curge puroi mult, încropește miere cu vin și pică în ureche sau apă de trandafir sau zeamă de linte pică, că acestea sânt trăgătoare. Sau sfăramă melci și leagă cu pânză la urechi dimineata și seara în trei zile. Iar de curge puroi din urechi fără<ă> durere, rugina fierului cu oțetu topită folosește. Sau cu miere caldă adeseori moaie urechile. Sau fierbe mirsină cu vin și le moaie, sau fiere de bou sau de porcu sau de capră sau de orice pește, amestecă cu de trandafir și încropind pică. Sau pîiatră acră arsă cu apă fiartă și cu oțetu, mai fierbe-o la foc până să v<a> îngroșa ca mierea și fă. Sau pîiatră acră arsă, șofran și gogoși de răsticu sparge și amestecă cu vin tare, sau arde tomisi, ádică varachi și topind suflă-i. Iar când urechile fără<ă> nicio rănire să umezescu și nădușăscu scofând oareșcare umezeală ca zer de lapte sau ca brânza, învăluie tomisi într-o cârpă /f. 67^v și o pune supt cărbuni și, după<ă> ce să v<a> arde, pisează-o împreună cu cârpă și prin țeavă suflă praful. Sau sparge gogoși de răstigu și le învăluie în pânză și arzând pisează și suflă asemenea. Sau pîiatră acră arde într-un vas și pisând varsă și untdelemn și suflă. Iar contenindu de tot volburarea,

⁸⁹ sau mălură cu oțet

⁹⁰ despre auzul greu

varsă pă urmă în ureche καστόριον *cu untdelemn*, ca să *s<ă>* topească răutatea și stricăciunea. Dar de vor avea crăpături urechile, amestecă aloiu, tămâie, zmirnă și acachiia potrivit, *cu oțet și cu albeață de ou și le unge pă dinlăuntru*. Sau miez de pâine caldă ungând *cu miere, oblojaște sau zmoală, tămâie, aloiu, carne de melci și spumă de ceapă sălbatică pisează potrivit cu oțet și pune dasupra*. Iar de să *v<a>* întâmpla înfocare și involburare, pisează susan și oblojaște, dar să fie ușoare oblojăturile și fără *<ă>* legătură sau ușor legate. Și să ude lâna în untdelemn și să puie la vadul urechii, de vor avea stricăciune și putoare⁹¹ și put urechile. Fierbe σιδία și linte și *cu apă moaie urechile*. Sau fiere de ursu pică înlăuntru, iar de *v<a>* fi uscată, moai-o *cu oțet și cu apă fiartă*, că lucrează foarte. Încă ia piatră acră arsă, μίσυ arsu, λιμνίαν σφαγίδα, amestecându-le și muindu-le *cu oțet, fă rotițe și le metahirisește cu apă sau cu vin*. Aceasta trage toate cele din zgăul urechii, sau umflătură *cu puroi fără <ă> durere, lucrează dar și la nări rănite*.

προς
δυσωδία⁹¹

Altele la urechi sparte frânte

Mană, tămâie și aloiu amestecă *cu unt de trandafir și cu vin și pune dasupra, sau melci mici sparge și pune, sau râme pisează cu puținel pământu cu care mai scoate și cu materiia aceea unge vâgăuna urechilor și lasă să s<ă> usuce lutul și-l unge pă dinafară cu apă de στρύχνου ήτοι αλικακάβου și de pelin, iar de v<a> veni volburare la spargerea urechilor, untu încropit sau untură de găscă sau de găină sau zeamă de busioc cu vreun seu din cele numite încropind până în vadu urechii. Dar pă dinafară fie alifie de dres cu zeamă de strihnu i πολυγόνου, sau de ceară și unge-o, sau sâmburii rodii cei dulci fierbe cu vin, apoi pisează-i și unge. Sau cu zeamă του γλαυκίου, care îi zic la spițarie μέμυθαν. Sau fă plastor από σανδικά sau de untdelemn și apă și oblojaște. Sau mană amestecă cu vin și cu untdelemn, tamăduiește. Sau untdelemn să prăjăști într-un vas de aramă și adeseori unge zgârziurile <cele dinlăuntru> urechilor copiilor celor mici care sânt volburate și celelalte patimi care sânt în afară din vadu urechilor. Zmirnă, mană, tămâie și pământ negru, amestecă *cu oțet și fă grăsime ceruitoare și oblojaște urechile*. Și nu le supăra, ádică să nu le scarpini nicidecum. Sau pucioasă și zmirnă și tămâie cu zmoală<sau răsână> umedă amestecă și fă-le ceruitoare, ádică ca ceara, și le oblojaște, că vei tamădui cu ajutorul lui Dumnizeu.*

προς
φλεγμονήν

χρίσματα και
καταπλάσματα
διάφορα

//f.68^r Cap. III. Pentru durerea urechilor dinlăuntru

Durerea urechilor cea dinlăuntru, care altfel să zice umflare sau volburare a capului sau a urechii, iaste mare boală și primejdioasă și mult chinuitoare, și de multe ori de durere apucă

⁹¹ despre miros urât

pricina
patimii

pre omul și cutremur cu mare căldură. Dar să naște precum am zis din căldura și fierberea sângelui, adică volburarea carea înlăuntru în urechi aduce durere și scoate oareșcare umflături și bășaci umflate, care aduc junghiu cumplit și durere nemângâioasă, ca cum i-ar da cineva cu sulița sau cu săgeata înlăuntru. Și după <ă> ce vor coace și vor sparge bubele acelea, atunci uneori singure fără <ă> alte ajutorinți să însă <ă> toșază, curgând din urechi puroi multe, și încet-încet să curăță.

Cunoștinți pentru durerea de ureche cea involburată

La această durere de urechi împreună cu volburarea și arsura încă simte bolnavul și greutate la urechi și întindere fierbinte și strângătoare, asemenea precum bate uneori vreo vână. Care această boală supără mai vârtos pre tineri și pre copii ce au sânge mai fierbinte și să aprinde mai lesne firește. Dar să alege până la șapte zile aceea ce v<a> să fie, iar de să prelungește, sau țină mai mult pre bolnavul și tot curge și iese des puroiu, iaste semnu cum că încă și osul s-au stricat și s-au mâncat înlăuntru în ureche de puroi, de unde acolo puțină nădejde iaste de tămăduire.

Tămăduire pentru cea dinlăuntru durere de urechi

La această boală cu sfat de obște tuturor aleșilor doftori, îndată iaste trebuință a slobozi sânge bolnavul la spate din vâna capului dăspre partea urechii aceea care îl doare. Încă mult îi folosește a pune și vendeze. mai vârtos la vadu urechii, au să sugă sângele cu lipitori după <ă> orânduiala lor, mare ușurare îi face. Apoi cu glistiri să întoarcă împotriva curgerea zeurilor, mai vârtos de nu va avea pomire pânțele lui. Și făcându-să aceasta, îndată să găsească foi verzi de tabacu cu care să acopere, au să lege urechile. Neaflându-se verzi, să moaie cele uscate foi în vin și să le lege sau așa: să coacă o ceapă în jăratec, apoi să o piseze să s<ă> facă ca mazărea și să verse puținel untu de mușătel sau de chimen sau de sâmburi de piersică sau din toate acestea sau care vor afla. Să puie și puținel unt proaspăt și șofran pisat bine și să le amestice și așa să le tinză ca un plastor pe o pânză și cu aceea să lege urechile și marginile urechilor, că aceasta și bubele le coace bine și durerea o ușurează foarte. Pă urmă să pice în vadu urechilor o picătură – două de unt de rută sau de migdale amară sau oțet de trandafir încropit η γλαύκιον pisat cu vin dulce, sau untură de găină sau de vulpe sau de cocoș încropit cu unt de trandafir, sau το βασιλικόν φαρμάκον⁹² care îl zicu spițerii să-l amestece cu unt de trandafir sau de crin sau de chiparos și să-l puie pe dinafară, potolește durerea și mistuiește volburarea. (Alta) Ia zeama de la albușul oului care rămâne din bătătură după <ă> ce o bați și o amesteci cu lingura și amestecă-o cu lapte de muiere încă pe atât și pică câte /f. 68^v o picătură în ureche,

flevotomie

vendeze
supt ureche
glistir

punere pă
dasupra
picături

⁹² leac împărătesc

sau numai de la vreo doică să mulgi puținel lapte, foarte coace bubele și ușurează durerile. (Alta) Pătlagină, στρύχνον, mușătel, και μελισσόχορτον, fierbe cu lapte dulce într-un vas spoit și puindu o pâlnie ține urechea dasupra ca să meargă aburul în ureche și, des încălzindu-o, primește aburul în urechea ta. Acestea și alte asemenea ajutorinți, mai nainte până a nu începe materia să curgă lucrează tare, că și durerea o potolescu și volburarea o contenescu. Iar când peste fire are mare arsură și volburare bolnavul la urechi, pierzându-și uneori de durere și mintea și grăind aiurea, strecoară zeama de plută sau de tigră sălbatică sau de pătlagină sau του στρύχνου și amestecă cu unt de trandafir, pică în ureche că răcorește foarte. (Alta) Laudă și aceasta foarte a potopi și a răcori durerile și bubele cele cu puroi din urechi: pune lemne verzi de frasin în jăratec să arză și zeama care v<a> curge din marginea lor strânge-o într-o sticlă și dintr-aceea pică puțin în ureche. Sau mir de spic cu puținel φαρμάκου βασιλικού, sau cu untură de găinușă sau de găscă, sau zeamă de iarbă grasă, amestecă cu unt de trandafir și oțet și pică în ureche unde dar silește durerea cea nesuferită și fără<ă> măsură scoțând pă omul din minte și-l nebunește, că nu e puțină primejdie când creierii să învecinează cu vâna auzului ce să involburează. Deci atunci trebuiește să metahirisim ajutorințele care întunecă puțin simțirea și adormu pre bolnavul. Deci amestecă puțin afion cu lapte de muiere și cu albuș de ou, sau afionul cu castorion, sau măcar albuș de ou cu puținel vin dulce încropit și pică, numai să iei seama că la durerea cea mare castorion să fie potrivit cu afion, iar la cea mai ușoară să fie de două ori atâta castorion, precum hotărăște Galinos. Iar de la spițarie cumpără roțițe κροκόδης και αστέρα κροκόδης și care să numește αντίδοτον του Φύλωνος, folosescu mult lapte de muieri picându-să. Iar afionul cele mai din sus și celelalte întâi să le pisezi măruntu și să le lămurești cu osârdie, με σάναν, sana dar iaste și să numește mustu când fierbe și scade a treia parte și aceasta potolește durerea mai bine decât vinul cel dulce. Alții amestecă afionul cu unt de trandafil și de micșunele, iar de nu să răsipește umflătura, ci să strânge ca să spargă precum vorbim mai prost, care să arată din aceasta când durerea crește și încă junghe și zvâcnește ca vâna și volburarea să mărește, atunci trebuie să ajutam firea omului și să coacem umflăturile într-acești chip: fierbe miez de pită albă în lapte dulce pân să v<a> slei ca mazărea și-l pisează cu gălbenuș de două ouă, cu puținel șofran dă cel bun și așa bine caldu unge-l pe o cârpă și leagă urechile, primenindu-l după<ă> ce v<a> răci. (Alta) Coace ceapă bine și amestecându-o cu puținel untu proaspătu și cu untu de trandafiru sau de mușătel și cu șofran pisat, pisează-le împreună să s<ă> facă ca mazărea, apoi încălzește-o într-un vas și așa bine caldă unge o cârpă și leagă urechile, de iznoavă primenindu și aceasta după<ă> ce v<a> răci. Volburările cele îndelungate și grele

abureli

picături

ναρκωτικά
amortitoare

ανώδεια

punere pă
dasupra

ΕΚΠΟΙΤΙΚΑ

picături

εγγυμάτισμα

afumătură

sfătuiri lui
Galinos

la prefacere degrabu le coace și le scoate puroile mustul de tigră, de trestie ιοσκινάμου, περδικίου, de varză și de asemenea amestecându-să cu săpun copt cu ghimber, cu șofran, cu mir de spin, cu pîiatră acră umedă, cu oțet σκυλλητικόν și cu miere bună. Deci amestecându-l pune-l într-un vas de sticlă și, cându iaste trebuință, amestecă cu unt de trandafir sau de spic și pică câte puținel în ureche. (Alta) Topește χαλβάνην, seu de taur, //f. 69^r ceară, săpun și rășână și moaie-le acestea bine, să s<ă> facă tot o migmă și, când iaste trebuință, moaie puținel cu apă curată sau cu vrun untdelemn și fă iar. La durerea care chinuiește împrejur mărginiile urechilor, ia aloi bun și amestecă cu vin cu miere și pică. Sau lână udată cu apă de isop caldă pică cu oțet împreună, puind și lâna în ureche. Sau udă lâna în untdelemn dulce încropit, dar să iei seama să nu atingi nicicum părțile vadului auzului sau ale urechilor care vorburează la vremea durerii. De să v<a> întâmpla căldură de vara și simte multă arsură bolnavul, să încălzească mult au de αλσύνη au de πολυγόνου au de grașă au de tigră cu unt de trandafir picând, sau păiajănile fier cu unt de trandafir, sau de migdale, sau de ιοσκύνου, sau râmă și altele. De vor coace și vor sparge umflăturile urechilor și vor începe a curge, atunci bolnavul să s<ă> culce pă urechea aceea care curge, ca să s<ă> stoarcă mai bine materia. Deci ca să s<ă> curățe rana și să s<ă> însăn<ă>toșaze fă așa: fierbe arpacaș până să v<a> îngroșa bine zeama lui, și amestecă cu miere de trandafir și pică în ureche. Apoi fierbe tare isop cu vin și strecoară zeama și puind înlăuntru miere, mai fierbe-l iar de iznoavă și-l colcotește pă foc despumându-l și dintr-aceea pică. Dar când vei să pici înlăuntru, înfășură un lemnișor sau o pană cu puținică lână sau cu puținel bumbac molceluș și șterge cu aceasta urechea. De nu vor lucra acestea, fierbe tămâie, zmirnă, aloiu, și puținel calacan, ádică crișpan în vin și le strecoară și, precum am zis, îndulcești-le cu miere și atunci pică. De nu v<a> fi alta, puținică pîiatră acră arsă amestecă cu vin caldu și pică înlăuntru, foarte frumos usucă și curăță. (Alta) Bine iaste la aceasta să iei zmirnă și tămâie potrivite și să le pisezi împreună, puindu-le pă cărbuni să afumi urechile cu aburul lor printr-o pâlnie, că frumos usucă materia. Sau zeama de sămânță de in amestecă cu unt de trandafir sau de mușătel și pică. Când buba cea rănită și spartă în ureche într-alt chip nu să poate tămădui, aceasta sfătuiește Galinos să faci: ia rugină de fier care o aruncă fierarii și sfăram-o măruntu și o ceruiește, apoi fierbe-o cu oțetul iute până să v<a> isprăvi și v<a> scădea de tot oțetul și atunci iar de iznoavă mai fierbe-o, întâi pisându-o bine, apoi iar fierbe-o și o mai fierbe pân-de șapte ori. Și apoi dă o undă cu miere proaspătă și curată, și dup<ă> ce să v<a> încropi, pică în ureche. Cu toate acestea nu trebuie orice curgere din urechi într-acestași chip a opri și a usca și mai vârtos la copii și la tineri carii sânt de fire umedă, că tinerii mare folos au și de multe ori să ușurează când zemurile ce prisosescu curcu (sic) afară din urechile lor.

La durere de urechi care au viermi

Uneori să nascu și viermi înlăuntru în urechi din stricăciunea și putrezimea zemurilor ce prisosescu și curgu din capu. Alteori și pă dinafară întră niște viermi sau niște gânganii în urechi și să hrănescu acolo, fără a le simți omul. Deci, ca să le prăpădești să pieie, fă așa: pisează foi verzi sau rădăcină a caperii, și pune-le în ureche puținel încălzite, că cadu viermii. (Alta) Pisează υδροπήπερον, ádică persicariia și, scoțându-i zeama, pune-o în urechi, că mor viermii. Sau zeama καλαμύνθη amestecă cu untdelemn, sau elevoron negru pisează și amestecă cu vin și pune la ureche, că să prăpădescu. Asemenea și zeama /f. 69^v του κενταβρίου, de pelin, της κολοκινθήδος, του πολύου, de usturoiu, de praz și de alte asemenea ierburi. Sau să le fierbi cu vin acestea și să speli urechile. (Alta) Bun iaste și untul de scorțișoare, câteva picături dintr-acesta amestecă cu zmalțu, (sters) grăsime de găină și pică des în ureche câteva picături. (Alta) Stinge argint viu cu grăsime de găină, apoi topind pică puținel în ureche, că negreșit omoară viermii. Încă omoară viermii și toate cele amară și de tot iuți: rădăcină chedrului, pișatul omului cel vechiu cu miere amestecat sau iarbă de curățenie cu oțet sau mustul de αγριομαλάχης, sau aristolohiia pisată și suflată sau scamonie cu oțetu sau untdelemn curat să verși în ureche, să s<ă> umple până sus, că vor pluti dasupra viermii. Dar mai bun iaste oțetu cu untdelemn. Și la gânganiile care întră în urechi tot acestea fă. (Alta) Pisează sāmânță του θέρμου, care îi zic talienii lupino și amestecându-o cu vin pică în ureche sau de tigvă sau σκαρφή fierbe cu vin și pică zeama sau orice fiere amestecă cu rachiu și pică în ureche, că omoară viermii. Pă lângă acestea trebuie să știm că câți bolescu această durere de urechi, care junghie înlăuntru auzul urechii și volburează urechile, trebuie să păzească dieta cea cuviincioasă. Mâncarea lor și băutura să fie tot răcoroasă. Și altele.

punere pă
dasupra

picături

argint viu
ierburile care
omoară
viermii

dieta

Capul IV. Pentru urletul și țuierea urechilor

Urletul și țuierea urechilor, latinește auriumtinitus, sanitus, ungurește fiolțigaș, să întâmplă mai de multe ori din duhurile cele suflătoare, dar uneori și din aburile când simțirea auzului este foarte iute și arătată și alteori din zemuri groase și lipicioase, alteori din alte pricini, precum vom arăta aici curându. Încuibază această patimă în capul omului când vadurile cele mici și strimte, care mergu în părțile capului cele dinlăuntru și cu acele părți să împartu la creieri din vreo pricină, să îngrădescu și să astupă și atunci vântul cel dinlăuntru închis, ádică aerul căutându să iasă afară, face multe feluri de urlate și țuiri, sau, pornindu-să a ieși din strimtorile acelea ale vadului auzului, naște sunete, urlate și țuiri de multe feluri. Precum am zice uneori când să închide vântu repede în podu casii și, suflându-să, iasă pă vol (sic) crăpătură strâmtă, urlă și țuieste de multe ori.

Pentru pricinile din care să naște acest urlet

Să îngrădescu și să astupă vadurile capului uneori din zemuri grase și lipicioase care umple creierii și de acolo coborându-să, lăcuiesc în vadurile auzului, uneori când răsare și crește niște carne mică în ureche, uneori precum am zis, din abur și din duhuri suflătoare care să nascu din zemuri înlăuntru în ureche, alteori pentru iuțimea și lămurirea auzului, când vâna auzului slujește mai cu socoteală. Alteori să naște urletu în urechi și din slăbiciunea mădulărilor trupului când unii sculându-să din boală și însănu<ă>tosându-să, fără<ă> veste îi împresoară zemuri ale vinelor urechilor. Încă și din afară pricini să întâmplă din lovitură, din răceală, sau din arsura capului, sau din niscai prafu, sau spurcăciune, sau gunoiu care intră în urechi. Dar uneori și fără<ă> nicio îngrădire //f. 70^r sau mișcare, singure urlă și țiuiescu urechile, mai vârtos la boalile cele cu arsură și cu zmintea de minte, din fierberea și căldura sângelui ce sare și fierbe în vinele cele mici care sânt împărțite la creier. Și acestea destule pentru pricini. Deci acest urlet de urechi, după<ă> osăbite pricini din care să pricinuieste, să arată în multe feluri și în multe glasuri, când ca țiuirea, când ca urlet de tobă, când ca urlet de clopote, alteori fluieră sau zbârâie sau chiuiește. Și celelalte.

Cunoștința urletelor din urechi

Când din vreo pricină din afară urlă urechile omului, singur bolnavul v<a> spune cu gura lui. Dar și dintr-aceasta mai curat să cunoaște când câte puțin urlă sau deodată și neconținut, căci când urlă cu sorocul, când urlând, când contenindu, iaste semn adevărat că duhul cel suflător neavând ieșire s-au închis și s-au îngrădit în vadul auzului și silindu-să a ieși, face urlete. Și mai vârtos de au apucat mai nainte a mânca omul vreo bucată care naște vântu, sau a avut mai nainte nemistuire la stomah multă vreme, iar când nu să întâmplă urletul fără<ă> veste și deodată, ci încet-încet, simțind bolnavul o oareșcare greutate în urechile lui, ca o cumpănă și s-au întâmplat a mânca mai nainte bucată ce naște zemuri crude și nemistuite, atunci să știi că din zemuile cele dese și lipicioase s-au făcut răutatea. Când v<a> socoti cinevași că acest urlet de urechi i să trage din duhul vânturos care n-are ieșire, sau din zemuri lipicioase, apoi metahirisind doftoriile cele cuviincioase care taie și subție și osebescu și luând încă și din cele ce scoate flegma și, în scurt, toate ajutorințele capului cercând, nu s-au folosit nimic, atunci să știe că o pătimește din cumplita iuțime a simțirii auzului. Și mai vârtos când bolnavul să v<a> întâmpla acest fel care are auzire bună și iute, aceasta are și alt semnu mai arătat, când urletul contenește și să potolește după<ă> ce v<a> mânca și v<a> bea mult și să v<a> sătura omul, apoi iar când flămânzește și iaste nemâncat urletul crește și să îndeșază, încă și din crasis și din firea omului și din dieta lui cea mai denainte care au avut, poți face cunoștință de unde să naște urletul urechilor.

Tămăduiri pentru urletu de urechi

Cât să cuvine pentru doftoria acesii boale când urlă urechile, până a nu pune mâna la ureche, socotește întâi și vezi oare din prisoseala sângelui sau din veninul cel galben, au din flegmă să trage aceasta? Și după<ă> ce vei cunoaște pricina atunci sau cu slobozire de sânge, sau cu cuviincioasă curățenie trebuie întâi să împuținezi trupul din prisoseală, că după<ă> osebirea pricinilor să schimbă și tămăduirea. Dar fiindcă să întâmplă aceasta mai des din prisosința zemuilor celor

cu flegmă, foarte de folos v<a> fi a le usca pre dânsule cu tămăduiri asudătoare și pornitoare de udu, ádică câte asudă și pornescu udu, pentru care pricină foarte bine iaste a să chivernisi bolnavul în câțeva vreme cu apă sau cu băutură care să fie fiartă cu numitul lemnului D<u>mn<e>zeu și cu σαξιφράγιον sau σασαφράσα numindu-să și cu rădăcină σαλσαπαρίλα. Așâjderea și când urlă urechile din zeurile cele lipicioase și vânturoase, să s<ă> curețe cu cele mai sus uscătoare. Apoi cu hapuri /f. 70^v κόκινα să curățe capul și cu băuturi sau doftorii care subție și taie să s<ă> chivernisească precum mai sus. Apoi să metahirisească cele ce scot flegmă și stărnutătoare și la vreme pică în urechi unt de migdale amară încălzindu-l, sau pune în untdelemnul castorion pisat și, încălzindu, pică. Sau dup<ă> cum zice Aetie oțet iute încălzește și pică în ureche. Sau oțet ameste (sic) cu unt de trandafir și-i pică caldu. Aceasta folosește mult la urletile și țiuirile urechilor care să facu făr<ă> veste. Iar de nu v<a> conțeni cu acestea și încă urlă urechile, fierbe rută sau chimen sau anason, sau μελάνθιον cu oțet și, puind într-însul unt de trandafir, metahirisește. Sau sămânță dă dovleacu fierbe cu untdelemnul, iar de v<a> ținea multă vreme încă urletu urechilor, iaste trebuință să metahirisească bolnavul toate doftoriile cele amară și iuți, cele ce subție și răsipescu, acelea care am scris acum la capul cel trecut pentru cei ce pătimescu din grăsimea zeurilor, fiteșcare buruiană dintr-acelea fierbându-o cu untdelemnul și amestecându-o cu miere, sau să amestece potrivit καστόριον și ναρδοστάχην cu unt de trandafir și cu oțet sau στρούθιον, șofran, καστόριον și ελέβορον albu, potrivit fiteșcare să moaie în oțet și să facă rotițe și să metahirisească cu vin. Aceste folosescu mult la urlete îndelungate de urechi. Osebitu de aceștiia poți să faci și alte ajutorinți cu aburi ca să-l primească bolnavul în urechi: pune στοιχάδα, și pelin și măghiran, izmă sălbatică și cimbru în apă curată și dup<ă> ce vor fierbe în oală, să plece bolnavul urechea lui pă aburu. (Alta) Fierbe pelin și περιστέριον în lapte și să tragă aburul caldu cu o pâlnie la ureche, făcându-o aceasta în toate zilele, de multe ori. (Alta de abur) Ia un colac caldu de la cuptor și îndată îi taie coaja cea de desubt și îl moaie bine cu rachiu tare și cu aburul acela să s<ă> afume bolnavul la urechile care urlă. Și cu alte aburi ca acestea să facă precum am spus înnapoi mai pre largu. Încă și zeama de rută fiartă cu coajă de rodie folosește minunat. Și precum am spus, dup<ă> ce v<a> deșărta zeurile dup<ă> osebirea pricinii, sau cu curățeni sau cu cele numite băuturi de nădușală, apoi să facu și numitul săculeț {punere pă dasupra cu săculeț} într-acestași chip: fă din pânză subțire vreo câteva săculețe mici, cât ar coprinde urechea și le umple cu aceste buruieni: cu foi de betonică, rută, jaleș, mătăcină, magheran, molotru, sâmburi de dafin și foi de nuc au toate acestea sau care vei afla dintr-acestea, sfărâmându-le întâi și pisându-le, apoi dup<ă>

asudătoare și
de scoatere
de udu

picături

abureli

punere pă
dasupra

picături

εμβροχή
strophealăκατάκλυσμα
muietură

ce vei umplea aceste săculețe, pune-le să fiarbă în vin tare și apoi ia câte una și o storce și așa caldă pune-o și o leagă la ureche și, dup<ă> ce v<a> răci, ia iar alt săculeț, storce și pune, schimbându adeseori du<pă> ce v<a> răci. Într-acestași chip încălzește urechile bolnavului în toate zilele sau moaie un burete în vin caldu, apoi storcându-l așa caldu cât v<a> putea suferi, să-l legi la ureche-i. Sau și de alte buruieni fă săculețe precum e de στοιχάδα, betonica, mușătel, magheran și altele asemenea, precum mai sus am arătat, calde pune-le pre ureche. Iar de urlă urechile la vreo boală grea, udă cârpă sau burete în pelin fiertu sau în oțet fiertu cu unt de trandafir sau în zeamă de rădiche cu unt de trandafir sau în aloiu bun, cu vin și cu miere și pune dasupra. De nu vor conțeni, fierbe ελεβόrov negru /f. 71^r cu oțet și fă asemenea, că e bine dup<ă> aburi și dup<ă> încălzituri. Au <amestecă> untdelemnul obștit au unt de migdale au unt de rută au de sămburi de piersici, cu încă pe atât rachiu și cu puținică fiere de vacă, mai bună iaste fiera de juncă și pică o picătură – două în urechi. (Alta) Strecoară zeamă dă ceapă și amestecă-o cu rachiu și cu puțințel tiriacu și o amestecă bine și pică câte o picătură în ureche. Pisează piper și cuișoare și pune-le să fiarbă în zeamă dă ceapă, apoi strecoară-le și pică precum mai sus. (Alta) Scoate miezul cepii cel dinlăuntru, să s<ă> deșarte locul și pune înlăuntru unt de migdale sau de rută sau de sămburi de piersică sau untdelemnul obștit, apoi înfășură-o cu vreun postav udu și pune-o în jar să s<ă> coacă, apoi, precum iaste, strânge-o bine ca să iasă zeama și dintr-aceea pune în ureche (Alta) Sau fă așa: coase niște bureți împrejur, să s<ă> facă ca o căciulă ca să o pui în cap, apoi încălzește ape calde firești care izvorăscu la locuri de mademuri și, puindu-le într-un vas, dintr-acestea udă adeseori cu apa cea caldă bureții care sânt pe capu ca o căciulă și așa să-i strophești neconținut un ceas în casă caldă, de trei ori într-o zi ca să se răcească aburii și fumurile ce suie în creieri, iar de nu să află așa apă caldă firească, fă leșie din buruienile care am arătat mai sus a să alcătui pentru săculețe și cu leșia aceea să s<ă> îmbăieze bolnavul și să-și ude așa caldu capul lui, precum mai sus adeseori. (Alta dintr-ale lui Pavlu) Moaie ευφόρβιον cu unt de chiparis și, încălzindu, pică. Sau castorion și sămânță de cucută muind în oțet pică. Sau cu oțet și cu săpun și cu miere udă urechea. De urlă urechile cuiva de iuțimea și lămurirea simțirii auzului care să cunoaște precum am spus, de să v<a> apuca cel ce pătimește de unile doftorii care să cuvin osebit la urlatul urechilor și nu să v<a> folosi și, încă nemâncat fiind, contenește urlatul, iar dup<ă> ce v<a> mânca și v<a> bea și să v<a> sătura, crește, atunci dup<ă> sfătuirea lui Aetie să aducem astfel care întunecă și îngroașă simțirea. Dar la aceasta să luăm seama bine cu mare grijă și la început să facem cele mai ușoară și, de v<a> fi trebuință, atunci să ne apucăm dă cele mai tari și mai iuți și mai lucrătoare. Din toate

picături
amortitoare

mai osăbit să laudă aici untul de trandafir, de vei pune într-însul un grăunțu- două de afion. Iar Galinos laudă zeama unii buruieni adormitoare ce să numește $\mu\alpha\nu\delta\rho\alpha\gamma\acute{o}\rho\alpha\varsigma$ și zeama de macu, aceasta picându-se în ureche amortescă simțirea și încovoie auzul. Așâjderea și râmele, să le fierbi cu untdelemn și să pici în ureche, contenescă urletul și domolescă auzul. Când la niscaiva friguri, ádică înfierbințeală, să v<a> întâmplă și urlet la urechi, să nu aibă temere bolnavul, nici să s<ă> ostenească pentru aceasta nimic, că mare parte aceste urlete de urechi contenescă curându. Iar când să v<a> întâmplă după<ă> vreo boală, precum e durerea de cap, de gât și de altele și, de v<a> ținea zile multe urletul urechilor, să pice zeamă de pelin sau de rădiche sau de ceapă sau unt de trandafir cu oțet sau aloiu cu $\mu\omicron\upsilon\lambda\sigma\omicron\beta\acute{\iota}\nu\alpha$ sau, de nu v<a> conțeni, să piseze cu oțetu $\epsilon\lambda\acute{\epsilon}\beta\omicron\pi\omicron\nu$ negru și să pice din zeama aceea în ureche. Precum și puțin mai sus acestea iar însemnăram.

Cap. V. Pentru umflătură și durere supt ureche

Aceasta iaste o patimă și o umflătură la bureții urechilor, ádică la rădăcinile lor, care să numescă elinește $\alpha\delta\acute{\epsilon}\nu\epsilon\varsigma$ și iaste aceasta care o numim grecește $\lambda\omicron\upsilon\gamma\kappa\alpha\nu$, ungurește fioltiovemeg dagadasa și iaste o volburare și umflătură arzătoare, când să umflă și aruncă afară bășaci împrejurul urechilor. Că uneori să umflă bureții urechilor numai din sineși fără<ă> /f. 71^v nicio boală mai nainte următoare, când firea să nevoiește a scoate zeturile cele cu prisos și rele și le izgonește la partea aceea, ádică spre rezemușul urechilor, unde firește și după<ă> obicei răsare oareșcare carne umflată ca o peliță, neg sau bubă cu puroi, care carne așa trage și sugă spre dânsa zeturile și umezelile, precum buretile apa și uneori să întinde mai lat pân-la fălci și aceasta iaste $\pi\alpha\rho\omega\tau\acute{\iota}\delta\alpha$, ádică $\lambda\omicron\upsilon\gamma\kappa\alpha$.

Pricina patimii dă unde să naște

Această patimă să naște din prisoseala sângelui cel fierbinte, care sânge au din venin iaste au din flegmă au melancolicos și, aprinzându-să, sare și involburează la părțile urechilor. Alteori să naște din cap, când zeturile să strângu și să înfigu într-însul și să involburează. Uneori și din ceialaltă parte a trupului pentru vreo oareșcare boală arzătoare și mai vârtos pentru friguri, ádică înfierbințeală, când pornirea și silința boalii să întoarce și să aduce la părțile acelea ale urechilor, ádică după<ă> întoarcerea și curgerea vremii. Să întâmplă dar patima aceasta sau îndată la începutul boalii sau pă urmă, la sfârșit, când apucă boala a să potoli și a conțeni și începe materiia ei a să răsiți și a să arunca spre părțile acele de sus.

ce iaste
 $\pi\alpha\rho\omega\tau\acute{\iota}\delta\alpha$

Cunoștința patimii

Nu iaste trebuință să spunem multe pentru semniile acestor patimi, fiind la toți arătate cu vederea ochilor, numai cunoștințele lor să talmăcim. Aceste umflături și dureri de urechi care să tragu din prisoseala sângelui ce fierbe sânt mai cumplite decât celelalte, ádică facu durere mare și umflătură aleasă. Dar câte să nascu din sânge cu venin galben, sânt asemenea la focul viu și nu îngreuiază, nici chinuiescu atâta mult locul cel vătămat. Iar acele care să pricinuiescu din sânge melancolicos nu să înroșăscu nicicum, nici dau durere cumplită, numai sântu oareșcum mai cumplite, ádică mai tari la pipăire. Și dup<ă> toate acestea, câte să tragu din sânge cu flegmă au umflătură aruncată și umflată ca creștetul. Cât pentru durere, uneori supără și junghe mai mult, alteori nu așa tare, precum și materia ce lucrează acolo, când ieste fierbinte și arzătoare umezeală, când rece și cu flegmă.

Tămăduirile patimii

flevotomie

Dieta {dietetă} bolnavului să fie într-acestași chip alcătuită la toate, precum să cuvine și la celelalte volburări și umflături. Iar tămăduirea să începe din ajutorul lui D<u>mn<e>zeu cu slobozire de sânge, de v<a> suferi puterea și vârsta omului. Deci să sloboază de la vâna umerului spre partea care iaste umflătura pentru pricină ce s-au scris aiurea. Și de are fierbințeală mare și durere cumplită, atunci să iasă mai întâi să sloboază din mâna dreaptă, iar de nu doare și n-are arsură, nu trebuie nicicum slobozire de sânge. Du<pă> acestea trebuie să cercăm, de să v<a> întâmpla a să risipi și a să topi, dar nu trebuie să împingem îndărăt zeurile cu doftorii răcoroase, căci mâniia lor și veninul v<a> trece la creieri și curând omoară pre bolnavul. Deci precum ne învață înțeleptul Aetie și Pavel Eghenitu, la aceste întâmplări de patimi de urechi, la început nu lucrăm cele împingătoare, precum facem la volburările celorlalte mădulări ale trupului, ci împotrivă cele trăgătoare, ádică doftoriile care tragu afară patima, //f. 72^r și, când acelea nu vor lucra nimic arătat, atunci adăugăm și venduze sau aburele dese îi facem, căci din adâncu voim să scoatem afară zeurile cele de stricăciune, să s<ă> tragă la piele și așa să ajutăm firii carea uneori într-acest chip și mijlocire pătimeaște frigurile și mai vârtos când patima s-au întărit în capu și zeurile s-au împăcatu și s-au așăzatu în capu cu nemutare. Încă și când n-are stricăciune capu, ádică la frigurile cele prea iuți, fiindcă să obicinuieste firea a izgoni zeurile cele de prisos și a le vărsa din vasele cele dinlăuntru la cărnurile cele de supt piele. Când și bureții urechilor să umple de zeurile cele afară vărsate și să umflă, deci și atunci mai bine v<a> fi a lucra împreună cu firea și a-i ajuta la scoposul ei care urmează a tămădui

răcoritoare

trăgătoare

frigurile cu scoaterea zeturilor și cu năvălitoarea lor curgere din loc în loc. Când dar cu mare pornire și silă să v<a> arunca curgerea aceasta, atunci nu trebuie să-i facem nimica, lăsând toate la chiverniseala firii, precum hotăraște Ipocrat εις Τα προγνωστικά του⁹³, Cartea I, cap. 20., căci de vom pune atunci sau venduză, sau vreo doftorie care trage zeturile din adâncu peste piele, v<a> apuca pre omul un chin mare și o durere cumplită din care urmează neconținută priveghere și frigurile să mai iuțescu și să mânia și puterea omului să slăbește. Drept aceea atunci mai bine trebuie să înlănzim și să potolim zeturile cu doftoriile cele mai mângâicioase și molcelușă, sau cu plastore, dar să nu îndemnăm, nici să creștem curgerea și pornirea lor, căci precum s-au spus, când materia în adâncu să v<a> întoarce la drumu ei, tare să v<a> primejdui. Deci să fie plastorile potrivite la umezeală și la fierbințeală și alcătuite a domoli durerile și a coace zeturile cele ce curgu, pă deasupra. Și după<ă> ce vor coace să-i răsipească. Într-acestași chip iaste aceasta: să iei făină de grâu sau făină de orzu, sau de sămânță de in și să o frământă cu apă fiartă της τύλης sau de nalbă albă sau de mușătel sau cu mursală de miere și, tinzându-o pă pânză, să o legi dasupra sau să pisezi ștevie cu seu nesărat și să plăzmuiești. Sau miez de pâine albă să fierbi cu lapte, apoi să pui șofran bun și gălbenuș de ou și unt de nucșoară sau de mușătel și să le sfărâmi împreună să s<ă> facă ca mazărea și, așa calde, tinde-le pe pânză și leagă-le la rană. Afară dintr-acestea, să moaie o pană subțire în untu de mușătel sau de molotru și să ungă locul. Sau cu untu bătut cu gălbenuș de ou, sau să facă alifie ca de ceară molcelușă, prăjând untu și grăsime de porcu sau untură și puținică ceară împreună și să puie dasupra. De nu să răsipește umflătura, ci să întărește și crește durerea, trebuie să o coacem cu doftorii care scot puroi, precum iaste să frământă făină de grâu, cu apă fiartă de zmochine uscate și untdelemn sau să amesteci făină curată cu aluat și să o pui. (Alta) Pisează împreună tare, vlăstare de nalbă albă, sau de zambacuri și vreo 2 zmochine, apoi pune puținel untdelemn și puținel șofran și amestecă și tinzându-le pe o pânză lipește-le la rană să s<ă> coacă curându. De nu le vei afla toate, măcar care vei afla dintr-acestea, fierbe-o în lapte șofrănit, apoi bate-o bine și o lipește asemenea. (Alta) Sau să faci așa: arpacaș și sămânță de in, pisează-le măruntu și le cerne cu sita și fierbe osebit foi de micșunele, mușătel și vlăstări de nalbă albă, și în zeama lor pune cele mai sus cernute două făini și vreo două zmochine și puținică untură de porcu, fiebându-le iar și bătându-le să s<ă>

plastor
domolitor

punere pă
dasupra

εκπυτικά
cocătoare

moietoare și
trăgătoare

⁹³ în pronosticurile lui

facă ca mazărea. Și așa calde tinzându-le pe pânză pune-le /f. 72^v la rană. Iar de nu să moaie ci stă tare și cumplită rana, amestecă leacurile cele molcelușă cu cele trăgătoare, precum sânt seu sau untură de vițel sau de țapu, măduhă de oaie, de cerbu, βδέλιον, σύραξ, αμωνιακόν și altele sau, precum zice Aetie, seu vechiu de porcu și nesărat, untu ceară și scoici arse și muiete prăjate și pune peste rane, și lucrează negreșit încă și zmoala, ceara, κολωφονίαν și seu de vițel și răsână topită în oțet amestecă și pune dasupra sau cu singur untu unge locul, iar cele mai blânzi și de mijloc rane care nici dor atât de tare, nici au multă materie curgătoare, nici atâta înfierbințală de zemuri și nu ne temem să facă puroi, mai cu lesnire le răsipim și le tămăduim aburindu-le cu încropită zeamă de varză și cu multe feluri de plastore ce să numescu de musturi care le facu de zemuri de multe feluri de ierburi și acestea răsipescu puroiu și sânt încă și fără<ă> durere. Iar după<ă> ce vor coace cele mai cumplite rane și să vor muia și vor face puroiu, nu iaste trebuință să zăbovim, ci îndată să le deschidem tăindu-le cu lațeta, ca să curgă puroiu și spurcăciunea. Sau cu buruiănă iute să spargem buba cu puroi, precum iaste το σμύλιον și aceea ce să numește διασκόρδov. Apoi să curățim locul și toată materia și să-l tămăduim ca și pre altă rană, după<ă> meșteșugul care tămăduiescu fâlcerii. Iar de v<a> trece vreme și să v<a> învechi rana și să v<a> întâri mult volburarea și umflarea, arde scoici și alte conhili de mare ce le zic grecii κρινύους και πορφύρας și le fă prafu și, amestecându-le cu miere sau cu seu, fă plastor și pune dasupra. Sau fierbe zmochine cu sărătură sau praz cu sare și pune dasupra sau miez de pâine curată unge cu seu de bou și pune la ureche.

Capu VI. Pentru grea auzire și asurzime

Asurzimea uneori să naște împreună cu omul la vremea nașterii lui și-l ține pân la sfârșitul vieții lui, cu care împreună urmează și amuțirea. Și asurzeala aceasta cu puterea meșteșugului doftorii nu să poate tămădui nicidecum. Uneori să întâmplă și mai în urmă la om, atât pentru pricinile care am însemnat la capetile cele mai de sus, cât și pentru alte pricini care le vom arăta aici. Dar această asurzime nu să supune totdeauna la doftorie, adică nu să tămăduiește totdeauna, fiind cu anevoie la tămăduit, mai vârtos de s-au înrădăcinat și s-au învechit patima și încă de să v<a> întâmpla la om bătrân. Iar altă asurzime și grea auzire care să naște din vreo poiezeală a urechii, când să umple de zemuri dese și coapte, precum să întâmplă la cei zmintiți la minte și la boala lăngorii cu lesnire să tămăduiește. Dar trebuie să știm că asurzeala iaste când urechile cuiva sânt vătămăte și nu aude nicidecum, iar când cu greu și abia aude, să numește grea auzire și rea auzire.

punere pă
dasupra ca să
spargă

asurzire
greu auz

Pricina

Asurzimea cea mai blândă la om să naște din zemuri veninoase care să suie în sus la vinele vadului auzului, altele din zemuri crude și groase care îngrădescu și astupă auzul și alteori când să vor îngrășa dinlăuntru cărnurile urechii lor, sau din tina și materia ce prisosește în urechi și din alte asemenea ca acestea. Și cât pentru pricinile și osebirile patimii nu trebuie să vorbim aici multe, căci iaste trebuință să fie de față denadinsu, doftor învățat și practicos ca să priceapă bine boala și așa cu mare meșteșugu să s<ă> apuce de doftorie. Numai //f. 73^r să spunem câteva doftorii și ajutorințe din cele obștite care să gălesc cu lesnire spre trebuința celor mai scăpătați.

Semne și cunoștințe de asurzeală

Semnile care arată și deosebescu pricinile asurzelii cu lesnire și destul pot să s<ă> priceapă din cele mai sus zise, deci când grea auzire sau asurzimea s-au întâmplat din zemuri veninoase, mai vârtos după<ă> înfierbințeală când să suie la creieri, atunci fără<ă> veste apucă pre omul și tot obrazul și starea trupului arată crasis veninat la arătare. Iar de s-au întâmplat din grăsimea zemurilor, să arată greutate la cap și alte asemenea care arată crasis și zemuri cu flegmă. Asurzimea care apucă pre omul îndată când să naște, sau și după<ă> naștere de-l v<a> ținea vreme multă, făcându-l de tot surdu, a nu auzi nicidecum, acela hotărât iaste netămădui și n-are tămăduire. Așăjderea și aceia care nu sânt de tot surzi, ci grei și cu anevoie la auz, de v<a> face vreme multă patima la dânșii, nici aceștia nu să tămăduiescu sau într-adevăr cu mare anevoie să tămăduiescu. Când curge asurzimea din zemuri veninoase care să suie în sus, lesne să tămăduiescu cu deșărtarea, luând doftorii care scot neconținutul unii dintr-aceștia fără<ă> veste deodată scapă de ea, când să v<a> coborî veninul jos. Aceasta adeverează și Ipocrat la Cartea 4 de la Rânduilele lui cap. 21, căci zice câți au prisosirile veninoase, de să v<a> întâmpla a asurzi, conțenescu și iar câți asurzescu, de să vor face prisosirile lor veninoase să izbăvescu de asurzeală. Și aceasta iaste firește căci zemurile cele veninoase suindu-să din otroabe, sus la cap, mișcă și îngrădescu organul auzului și facu asurzeala. Și iar această materie veninoasă, care pricinuieste asurzeala coborându-să la otroabe, conținește asurzeala. Și iar acolo la 40 orânduile, căci asurzescu la înfierbințeală. Dacă le v<a> curge sânge din nas, sau de să v<a> mișca pântecile lor, scapă de boală. Dar când organul auzului la ființa lui iaste vătămat, acea patimă iaste firească asurzeală și nu să tămăduiește niciodată.

Tămăduirea asurzelii

Trebuie și aici să luăm seama cu amăruntul ce fel iaste starea trupului, că, de prisosește din flegmă sau din venin sau din fierbințeala și vorburarea sângelui, are începerea patima sau din umezeala cea îndeșată și cu flegmă. Așa după<ă> starea și după<ă> mijlocire să curățim întâi și să deșărtăm de acestea tot trupul, apoi să ne apucăm de doftorii la urechea cea grea la auz, precum vom arăta înaintea cu rânduială, dar întâi trebuie să știm că câte am scris la capul al 4 pentru țiuirea urechilor, toate acelea sânt de folos și la această boală. Foarte bună iaste la această

afumătură abureală	pricină afumătura și abureala cea răsipitoare care răsipește zeturile. Deci să iei cuișoare, să le pisezi ca prafu, cu acel prafu să pospăiești cărbuni aprinși și cu fumul lor afumează des urechile cu o pâlnie.
picături	Du<pă> afumătura aceasta îndată să pici în ureche unt de rută caldu sau untu de migdale amară sau de sâmburi de piersică și așa să s<ă> culce să doarmă. Încă pă atât mai tare și mai lucrător v<a> fi când vei pica întru cel mai sus untu vreo picătură-două de unt de rozmarin sau de magheran sau de jaleș, de molotru sau de spic sau de cuișoare. Iar de nu vei afla /f. 73 ^v dintr-acestea, pisează σκαρφήν și o moaie în rachiu și dintr-aceasta pune pă ureche. (Alta) Pisează mătăcină verde și pică zeama ei în ureche, sau izmă verde pisează și amestecă cu miere și pică asemenea, că v<a> folosi. (Alta) Mult laudă și zeama lemnului de frasin care zeamă să o scoți într-acestași chip: pune pe foc vreo câteva ștuculețe de lemn de frasin verzi și la marginea lor pun vas de sticlă ca să pice zeama din lemnile care ardu. Din care zeamă pică vreo picătură – două în urechi în toate zilele de două ori, dup<ă> cea mai de sus afumătură sau abureală. De voiești și mai tare să ajuți, amestecă această zeamă cu rachiu încă pe atâta și v<a> lucra mai mult. (Alta) Care are putere, să ia de la spițarie spiritus de terpentina, ádică rachiu de trementin și dintr-acesta să pice în ureche dup<ă> cum am spus mai sus, abia să află altă picătură mai bună decât aceasta.
zeamă de lemn de frasin	
spirt de terenvinθ	

Alte picături pentru grea auzire folositoare

Încă și acestea poți să pici la urechile cele cu asurzeală, ádică care vei afla dintr-acestea: fiere de iepure sau de capră sau de prepeliță sau de ștucă, amestecă cu puținică miere sau cu zeamă de ceapă stoarsă și cu rachiu încă pe atât, amestecate într-un vas și, încălzindu-le, pică în ureche. Sau zeamă de praz și mir de crin amestecă și pică, sau rădăcina dă negru ελέβορον moaie în oțet și cu miere și pune-o pân la vadu auzului și lasă-o să stea cinci zile. Să ia cornu de capră curând junghiată și umple cu pișatul caprii, de să v<a> întâmpla din bășaca ei, iar de nu, fie alt pișat păzit și-l spânzură la fum să stea nouă zile și atunci pică dintr-însul. Sau ia 100 cuie de potcoave vechi și le pune să s<ă> moaie într-un vas cu vin șapte zile, apoi fierbi-le de șapte ori și, strecurându-le, ține apa lor și cându iaste trebuință, încălzește cât ajunge și pică în ureche. Cu aceasta Aetie au doftorit surdu. Sau fierbe rădăcină ασφοδελίου cu untdelemn, sau zeama de rădăcină sau de foi de zmochin sălbatec amestecă cu oțet <sau încălzește pișat de capră și fierea ei împreună>. Sau moaie καστόριον cu sâmburi de dafin și cu oțet sau ελέβορον negru cu oțet și cu miere fierbi-le mult și fă colăreți mici ca ghinda de copaci, să le vâri în vadu auzului să stea trei zile sau sâmânță de cardama și puținel săpun și miez de zmochine grase fără<ă> sâmburi amestecă și fă-le ca ghinda alcătuite cu vadu și

pune-le să stea trei zile. Acesta scoate spurcăciune multă și degrabă aduce ușurare, uneori în locu de cardama pune muștar. Acesta folosește și pentru tina din urechi. Încă buretele îl fă măruntu și acele mărunții le udă cu miere și le pune în vadu, că aceasta folosește și la auzul cel greu și la carnea care crește în vadul auzului. Sau fiere de taur cu (loc gol) de șarpe și cu oțet amestecă și pică. Sau cu unt de trandafir că sloboade auzul cel greu, dar trebuie să facă abur cu apă caldă, au să-l afume, au zeamă de jaleș cu oțetu de poame crude iaste foarte bun. Sau fiere de ariciu amestecă cu untdelemn și pică. Sau ελέβορον albu și castorion și silitră amestecă cu oțet și fă. Laudă și aceasta: pisează ouă de furnici și, amestecându-le cu zeamă dă ceapă stoarsă, strânge într-o cârpă să iasă zeama lor care o pică în urechea surdului. Acestea și altele mai multe, care am însemnat la capetile cele dinnapoi pentru boala urechilor și care voiește și are trebuință citească, că se v<a> folosi. Iar aburul când nu-i avea să-l faci cu altceva, fă așa: fierbe ιοσκύαμον cu apă, adică bobu sălbaticu și, strecurându-le zeama cu aburul lor, afumă urechile des cu o pâlnie. (Alta) Fierbe rădăcină de pefcu și foi de chiparis cu vin și cu aburul lor le afumă și așa pică înlăuntru și puținel din zeamă. (Alta) Pâinea cum o scot din cuptor caldă, degrabu taie-o în două și, udându-o cu rachiu tare priimește aburul în urechi-ți.

abur

bobu sălbaticu

Altele la auzurile cele grele fără veste

Pre cei grei la auz îi curățim cu ιερά și cu hapuri din dovleac i aloiu și cu altele asemenea. Dar întâi să ia oțet cu miere și câte pot despărți și tăia și scurta și subția zeurile cele grase și lipicioase și, dup<ă> ce să v<a> curăți trupul lor, flegma trebuie să s<ă> //f. 74^r izgonească din cap cu cele ce scot flegma și cu cele stărnutătoare și în scurt capul să-l uscăm în tot chipul și în tot chipul să i-l întărim, încă și în băi calde din fire să s<ă> îmbăieze sau în apă de mare, că să folosescu. La urechi să pice din câte am scris mai sus osebit, dar folosește apa de rută cu miere sau castorion cu unt de anason sau isopon cu mir de cardon sau fiere de capră cu halvani să facă abur la urechi. Mai vârtos de au asurzitu fără<ă> veste sau i s-au întâmplat de durere de cap, să fiarbă pelin într-o oală și să priimească aburul cu o pâlnie în urechi, ca să s<ă> suie acel abur în vadul auzului sau o țeavă să o potrivească la gura oalii și gaura urechii sau să fiarbă sâmburi de dafin sau foi de dafin sau cimbru sau isop sau mere cu oțet și să facă asemenea. Dar aceasta iaste mai bună: să ia pișat de taur sau de bou și de trei ori încă atâta oțet și sâmburi de mirsina tăiete măruntu, să le fiarbă asemenea. Dar împrejurul urechii să facă un rotocol de lână pentru pază, ca să nu să arză locul cel dimprejur și oala să aibă bun acoperământ, să nu iasă aburul, numai la mijlocu să fie găurit acoperământul cât v<a> încăpea țeava. Asemenea lucrează

baie caldă din
fire

πυρία abur

udături
muieturi

dieta

și cimbru și izma și anasonu și magheranu și stihada și altceva asemenea să fiarbă și să facă abur. Încă și aburul de oțet fiertu folosește la urechi foarte și udături să faci la urechi, să le uzi cu oțetu iute albu și cu apă potrivită și cu săpun bine topit încălzindu-le întâi și udându-le zile multe și după aceasta clătindu-le cu apă încropită și așa să le moi și să le uzi cu acele mai sus scrise udături. Dieta și hrana celui cu asurzeală să fie la toate subțirică și totdeauna după mănecare să amestece sămânță de coriandru, molotru, chimen sălbatec sau dumesnic. Și pentru asurzeală destule sânt acestea tălmăcite din cele elinești, latinești, ungurești iatrosufuri pre limba grecească și rumânească, cât ne-au fost puțința.

Capu V. Pentru curgere de sânge din nasu

Multe și osebite boale să întâmplă la nasul omului, precum sânt trăsături, ádică rane dinlăuntru, stricare și putoare în nări, îngrădirea și vătămarea mirosului lor, ghinduri și cărnuri care crescú înlăuntru și astupă vadul nărilor, numitele bube și tescuiuri ale nasului și alte multe patimi. Dar cât pentru tămăduirea lor, câte să cuvin și trebuiescu mână și meșteșugu de fălcer, cu voie aici lăsăm nefiind ale scoposului nostru și silit le trecem cu vederea. Dar zicem întâi pentru curățirea sângelui din nas de unde să întâmplă și în câte chipuri.

Pricina curgerii sângelui din nas.

Curgerea sângelui din nas o parte are pricini de afară iar o parte dinlăuntru. Precum vom arăta aici cu amăruntul, cele din afară pricini sânt care să întâmplă afară din trup: când cade cineva jos din loc înalt sau să vor lovi dă ceva sau v<a> osteni mult la lucru trupu lui sau v<a> rămânea vreme multă la arsura soarelui și dintr-această pricină i s-au întâmplatu curgerea sângelui din nas. Iar cele dinlăuntru pricini care să nascu în trupul omului, iaste prisoseala sângelui și rărima lui. Dar toate pricinile aceștii curgeri de sânge în trei mai adevărate capuri să coprind, că sângele izvorăște și curge din nări au când să vor deschide vadurile vinelor și vineșoarelor care sânt în cap și în nări, sau când să v<a> rumpe și să v<a> tăia cămășuica acestor vine, sau când acest sânge pică și să strecoară din trup ca și sudoarea omului și întâi să deschide vadu și gura /f. 74^v vinelor și vineșoarelor din slăbiciunea și neputința vasului și din prisoseala sângelui, care cu mare pornire și silă să mișcă și curge în gura vinelor și din altă oareșcare iuțime și cumplită felime care s-au întâmplat de afară. Al doilea să rumpe și să dăsparte vâna, sau de lovitură și rană sau de spărgătură și

frângere sau din mâncătură. Al treilea să strecoară și iese sângele ca nădușala, când cămășuicile vinelor să rărescu, iar sângele subțiază și să face mai umed decât trebuie. Și pentru coprinderea celor numite să spunem cum s-au întâmplat această curgere de sânge. Dar acesta să face sau din multa prisosirea sângelui care când poiezește sare și să umflă și sparge vâna ca să iasă afară, asemenea ca vinul care fierbe și să turbure (*sic*) în bute ce poiezește și să umflă și să răvarsă din vrana buții, sau din sărătura sângelui din care să mănâncă și să strică vâna nasului și a nărilor. Sau din multa slăbiciune și neputință a trupului pentru care cămășuicile vinelor să rărescu și să moaie și atunci sângele pică și curge tare de să și oprește puțințel, dar îndată iar începe a să porni și a curge.

Pentru osebirea curgerii sângelui din nas

Curgerea sângelui din nas fiindcă să întâmplă din multe pricini care am spus, pentru aceea când iaste trebuincioasă și folosește trupul de-l ușurează, când vatămă mult. Să zicem: pre unii oameni la vreme sorocită îi apucă și-i ține mult, dar mare ușurare aduce la trupul lor. Alteori iar această curgere de sânge din cap mari și îndelungate boale contenește și taie. La care vine și să întâmplă ca o oareșcare slobozire de sânge cu meșteșugu și aievea cu ochii vedem că ajută și folosește bolnavului minunat. Dar când să întâmplă fără măsură și ține pe omul multă vreme, curgându-i sânge din nas, atunci iaste patima primejdioasă căci slăbește mult trupul omului. Mai vârtos uneori împuținează și viața și moare omul din slăbiciune.

Semne mai nainte cunoscătoare pentru curgere de sânge din nas

Cât pentru chibzuirea boalii aceștia și pricinilor ei nu iaste trebuință să arătăm multe semne, că cele de afară pricini ale întâmplării aceștia precum e căzătura, lovitura și ca acestea singur el bolnavul le mărturisește și le arată cu gura cum s-au întâmplat. Iar cele dinlăuntru le vei cunoaște din cele ce vom spune. Deci când curgerea sângelui din nas să trage din mulțimea sângelui, are aceste semne: obrazul și ochii omului să înroșăscu și simte durere la cap cu greutate și altele pătmește care am scris înnapoi la Cartea cea dintâi cap.(loc gol). Pentru durere de cap din prisosime. Iar când din subțimea sângelui să întâmplă, ține multă vreme și curge neconținut sângele și obrazul omului să îngălbenește și simte la tot trupul lui mare neputință și slăbiciune. Când iaste din stricăciunea mătcii la muieri, să arată din închiderea curgerii firii, de n-au cursu câteva luni. Iar când să întâmplă curgerea sângelui cu socoteală, adică când vreo boală arsuroasă precum sânt frigurile, zmintea minții și altele tot la șapte zile să prefăce și să schimbă după întoarcerea lui și atunci să v<a> întâmpla a curge sânge din nasu omului. Du<pă> aceasta mare ușurare v<a> pricepe bolnavul și nu are trebuință a tămădui această curgere de sânge care să cunoaste din starea și felimea boalii cei de mai nainte. Când curge sângele din vinele nărilor, cearcă cu buruiene stifoase și strângătoare și dă-i să tragă în nări, că îndată stă. Iar de v<a> curge //f. 75^r sau din creieri sau din vreo parte a capului, atunci buruiena care trage pă nas nu-i folosește nimic că nu oprește sângele. Iar când iaste să s<ă> întample curgerea sângelui din nas la vreun

semne mai
nainte
începătoare

om, aceste semne sânt întâi: visează în visul tot lucruri roșii și tot de acestea i să nălucește, apoi des simte durere la cap și la gât și greutate la tâmples și bătătura vinelor la tâmples bate tare, urechile lui chiuiescu adeseori, ochii lui joacă, obrazul lui împreună și ochii să înrușăscu, cu greu își ia răsuflarea, nasul îl mănâncă, lacrimile curgu și i să pare ca cum ar umbla cevași înaintea ochilor lui totdeauna. Și alte semne asemenea ca acestea.

Semne chibzuitoare sau mai nainte cunoscătoare

Când la începutul vreunii mare boale îndată apucă a curge sânge din nasu omului, iaste semnu rău și primejdios, căci însemnează mare neputință și slăbiciune a firii. Mai bine iaste când curge sângele de sus din nări, de unde să naște durerea, decât când curge de aiurea. Ca cum am zice la boala ficatului, de v<a> curge sânge din partea cea dreaptă a nasului, iaste bine și mai cu nestrăciune, iar de v<a> curge din partea cea stângă, iaste cu străciune și de moarte. Cea îndelungată curgerea sângelui din nas de multe ori să prefăce și ajunge la idropică, asemenea ajunge și la frigurile cele de a patra zi care țin mult de v<a> ținea multă vreme această curgere de sânge.

Tămăduirea curgerii sângelui din nas

dieta

Cât pentru dieta celui ce pătimește să fie întâi păzite și acelea care răcorescu și îngroașă sângele puținel și care usucă subțire aerul răcoros. Hrana lui cu bune zemuri și bine mistuitoare, uscată care îngroașă, ádică îngroașă. Încă răcoroasă și cam stifoasă, mai mult fript decât fiertu să mănânce și bucata lui să fie cu aguridă sau cu lămâi sau cu orice acrimă și acestora asemenea. Dă iaste din fierberea sângelui, să mănânce bolnavu lăptuci, andidii, pere, gutui, pui dă găină fripti sau fierți cu aguridă, să bea vin gros și roșu, iar dă cel albu și subțire, să s<ă> ferească. Sau de s-au obicinuit la sán<ă>tatea lui să bea apă rece sau apă de scorțișoară, puțină să vorbească și toată mișcarea trupului și turburarea minții mai vârtos mâniia să o lase. Și părțile capului să le ție în sus și partea care curge sângele să o plece la ceilaltă dimpotrivă. Că așa să trage sângele la partea cea dimpotriva mișcării lui. Acestea pentru dietă. Iar cât să cuvine pentru tămăduire precum mai-nainte am spus, nu iaste bine a opri orice curgere de sânge din nas, că de multe ori aceasta dă mare folos, dar curgerea de sânge cea cu străciune îndată dup<ă> mijlocirea și rânduiala ei trebuie să o oprim și să o contenim. Numai la tămăduire iaste trebuință să luăm seama cu amăruntul la pricina patimii și să cunoaștem din ce s-au făcut, ca să potrivim doftoriile Sau pentru tragerea sângelui la altă parte și cale sau pentru contenirea și oprirea lui cu strămtătoare ajutorinți. Drept aceea la acest fel de pricină slobozirea sângelui din vine iaste mijlocire prea lucrătoare și de folos. Mai vârtos la oameni

flevotomie
cuvincioasă

sângeroși și plini și la partea cea dimpotrivă să sloboază sânge care stă împotriva cu curgerea sângelui din nas. Așadar, când v<a> curge sângere (sic) din narea cea stângă, slobozirea sângelui să s<ă> facă la cotul sau brațul cel drept, precum poruncește Galinos, dar să luăm seama și la puterea și vârsta bolnavului și să lăsăm câte puținel sânge mai de multe ori peste unghiia, că mai mult îl vom folosi pre acel bolnav. Osebită dă slobozirea sângelui folosește mult și legătura cea strânsă a părților lui, adică brânțurile mâinilor și pulpele picioarelor, precum le leagă când îi sloboade /f. 75^v sânge să le lege strânsu cu fâșii de bete sau de altă pânzătură și să le miște mâinile în sus, iar picioarele umblându, că aceste legături strânse oprescu sângele din calea care merge stricat. Încă și frecăturile ajută să-i frece mâinile, brațele, coapsele, mijlocul, picioarele cu buruiene calde, că aceasta lucrează mai mult. Și cându frecătura și legătura mădulărilor nu vor putea tăia și a opri curgerea sângelui din nas, să puie o venduză bună și mare, așa uscată fără<ă> creștături, la partea cea dreaptă la mijlocul lui sau la ipohondriia cea dăspre partea dreaptă. Aceasta ține bine și oprește mult sângele care să suie în sus cu mânie. Încă această venduză, de v<a> curge sângele din narea cea dreaptă, să o puie dasupra ficatului. De v<a> curge din cea stângă, să o puie la splină, iar de v<a> curge din amândouă nările, să o puie dăspre amândouă părțile. Încă și la umere <cu creștături> și la spate să puie vendeze iaste cu folos. Deci începându tămăduirea boalii aceștia de la ajutorinți ca acestea, așa în urmă trebuie cu ierburi stifoase să îngrădim și să poprim sângele care curge că, într-alt chip de vom începe îndată să-l oprim fără<ă> de lucrările cele mai de sus, fără<ă> veste să v<a> umfla sângele care fierbe cu mânie și, spărgând pe undeva vreo vână, să aruncă în sus și să răvarsă. De unde urmează volburarea plămânilor și înnecare, apoplexia și după<ă> vreme și dropică. Drept aceea tocmai în vremea care vei să oprești curgerea sângelui fă așa: piază roșie, sânge de δρῦkovτος, tămâie, sacâz și aloiu, potrivă fiteșcare ia și pisează-le bine să facă prafu și amestecându-le cu floare de făină, cu păr moale dă iepure, adică cu puf dintre picere mărunțel tăiat, amestecă cu un albuș de ou, apoi strecoară zeama sau de pătlagină verde sau de αλυκάκαβον și amestecă-le toate acestea împreună bine și ungându pe cârpă leagă fruntea și tâmplele bolnavului cu acestea de iznoavă primenindu-le adeseori după<ă> ce v<a> răci. (Alta) Sau și așa mai curându: pisează piază roșie sau în locul ei pământ uscat și arsu care arde și să rușaste pe vatră și amestecă-l cu oțet tare și cu albuș de ou și tinzându-l pe o cârpă asemenea plăzmuiește fruntea. (Alta) Bună iaste și aceasta foarte: pisează măruntu zmalțu ca praful și amestecă-l cu oțet tare și așa gros tinzându-l pe cârpă leagă-i fruntea precum mai sus. Unii la cea fără<ă> măsură și multă curgere de sânge din

legături
strânse

frecături

venduză

plastor
opritor

nas căciula cu care dormu o moaie toată într-acest oțet și, storcându zeama, o pun în cap fiindu de curând rași. (Alta) Bună iaste uneori și aceasta fără<ă> veste: fără<ă> a nu lua seama bolnavul stropește-l la obraz cu apă rece să s<ă> sperie, că spaima aceea răcorește trupul și oprește sângele, că la boala aceasta orice spaimă să-i faci iaste mult de folos. (Alta) Să moaie puținică cârpă în apă rece, {punere pă dasupra} cu aceea să îi lege tâmplele și fruntea, primenindu-o adeseori, după<ă> ce să v<a> încălzi. Uneori mai bine iaste să strecoare zeama de pătlagină sau de πολυγονίου sau de ιππουρίδος sau de buruiană care îi zic latinește bursa pastoris să o amestece cu oțet și, muindu cârpă într-însa, să-i lege asemenea. Nu numai aceasta, ci și în oțet curat să moi puținel burete și apoi să-l storci și cu aceasta să-i legi fruntea și tâmplele bolnavului iaste foarte bun. Și cu aceasta deodată un ștuculeț de burete să ude în oțet și, storcându-l, să-l vâre în nări. (Alta) Să piseze tămâie și aloiu ca praful și să le amestece cu albuș de ou, să s<ă> facă gros ca mierea, apoi să ude în el puf de iepure și să-l vâre în nări. Sau cârpă zmultă să ude într-acestea și, înfășurându-o, să o puie, sau izmă pisată să puie, sau să ude burete în oțet iute și fiertu și ca o feștilă să-l vâre în nări, numai să-l prinză cu o ață ca să poată să-l tragă afară mai lesne de să v<a> lipi în nări. (Alta) Arde coji de ou și gogoși verzi și pisează-le ca prafu, apoi vâpsește zmulșura în apă sau în oțetu și moaie-o în prafu cel mai de sus și pune-i-o în nări. Sau udă-i fruntea și nasul cu ipsos și //f. 76^r cu albuș de ou și nu numai fruntea, ci și gâtul uneori folosește să-l înfășure bolnavul cu cârpa udată în oțetu rece și să o premenească adeseori după<ă> ce se v<a> încălzi. (Alta) Și aceasta iaste de folos: să ție bolnavu în gura lui apă oțetită și să o premenească des, căci cât de puțin aceasta oprește sângele și-l ține să nu să coboare jos la gât. (Alta) Sfăramă foi de măslin sălbatec și pică zeama în nas când curge sânge sau carnea de melci pisează-o cu oțet și pune-o la nas și la frunte. Sau arde zmoală și burete și fă-le ca făina și amestecă-le împreună cu oțetu și udă într-însele lână de oaie și pune la nas și la frunte. Sau leagă strânsu degetul cel mare de la piciorul cel drept cu sfoară, că contenește sângele. Sau baligă de măgar arde și suflă prafu în nări. Au fierbe această baligă și pică mustul. Sau amestecă zeama baligii aceștia când e proaspătă cu zeamă de praz și cu oțet, apoi zmulge cârpă și înfășur-o ca feștila și pune-o la nas, că îndată stă sângele. Aceasta lucrează și baliga de porcu. Sau cârpa cea smultă udă-o în zeamă de urzică și pune-o, sau foi pisate de urzică pune. Sau foi sau zeamă της ιππούρεως (aceasta iaste o buruiană ca coada calului cu care spală vasele, care îi zic la Brașov țiperig) pisează și pune sau foi de jaleș sau ia puținel sânge de cel care curge din nas și usucă în oală, apoi îl fă prafu și-l amestecă <cu pietrii roșii și cu ipsos și cu camfur, toate pisate, apoi amestecă-l> cu albuș de ou și cu

punere pă
dasupra de
multe feluri

puțințel oțet, să *s<ă>* îngroașe ca mierea și-l pune pe frunte și la nas. Acesta folosește mai mult decât toate când iaste trebuință: pune și vo două-trei grăunțe de afion într-însele sau arde pîiatră de moară în focu și stinge-o cu oțet iute și să ție dasupra nasul să mieroască aburul, că să oprește sângele, aceasta iaste cercat. Încă ca să oprești sângele să uzi burete în apă rece și să-i răcorești fruntea. Sau cu ceară să-i astupi urechile, sau apă de ploaie rece să ție în gura lui. Dintr-aceste multe fă cea mai îndeletnică, ca să *s<ă>* oprească sângele și să *s<ă>* dea în laturi din calea nasului, prea bine iaste să pice în urechea lui câteva picături de oțet tare, dăspre partea unde curge sângele. Sau pisează trandafiri și vâpseală ce să zice *όρχα* și vâpsește față galbenă și, amestecând cu oțetu, pică în ureche care stă împotriva nării de unde curge sângele, ádică, când pică din narea cea dreaptă, pică-i în urechea cea stângă, iar când curge din narea cea stângă, pică-i în urechea cea dreaptă. Facu și aceasta cu mult folos: despică în lungu un bobu în două și leagă-l la rădăcina nasului, dasupra vinei care să vede cei umflate între sprâncene și strânge-l împrejur tare, sau în locu de bobu pune un ban de argintu. Dar atât lucrează mai bine dacă vei lega dasupra bobului sau banului puțințică cârpă de in în care să fie înlăuntru înfășurat albuș de ou amestecat cu zmațu. (Alta) Arde la foc au încălzește un ștucu mare de fier și pică pă el oțet tare și priimește aburul în nasu-ți. Sau varsă în palmă-ți puțințel oțet tare {abur} și amestecă-l cu pământ roșu de vatră uscat și arsu, întâi pisându-l. Acesta mieroase-l adeseori și trage mirosul lui în nasu-ți. Când din vinele nărilor curge sângele, atunci îndată să aducem istrumenturile cele strângătoare. Deci curându (ne aflând altceva) ia puțințel bumbac din călimările care ții cerneala și, storcând cerneala, fă-l ca o feștilă și îl vâra în nări. Cu acesta să oprește sângele, că și gogoșile și calacanu care facu cerneala firește strângu și oprescu. (Alta) Moaie sau pisează izmă și amestecă cu miere să *s<ă>* facă colărezi și pune-o în nări. Sau rădăcină της εριθροδάου pisează-o măruntu și flământă-o (sic) cu untulemnu și unge nările pă dinlăuntru. Sau floarea της αγρώστεος (ádică obicinuita buruiană care face vârful ca spicu de grâu) pune-o în nas și întoarce-o până când /f. 76^v să *v<a>* sângera. (Alta) Și aceasta iaste mult lucrătoare pentru oprirea sângelui: balegă de porcu proaspătă să amestice cu oțet tare și să o mirose bolnavul. (Alta) Tămâie, aloiu, sânge του δράκοντος, floarea făinii, pânză de păianjăn. și puf dă iepure măruntu pisează-le bine împreună, amestecându-le cu zeamă de pătlagină proaspătă strecurată, să facă feștilă de bumbac și, udându-o într-acelea, să o puie în nări. (Alta) Arde coji de ouă și puțină hârtie și cenușa lor suflă-o în nări. Dar atunci să ia în gura lui apă rece, să-și umple gura ca să nu treacă prafu acela înlăuntru. (Alta) Mult lăudată iaste urzica la orice altă curgere de sânge, precum și aici la curgerea din nas, atât ea singură,

picături în
urechi

punere pă
dasupra

mirosire

ελλίχνιον
ádică feștilă

unsori
curcubiță

altă feștilă

sufare în nas
sorbire

sorbire

cât și coceanul ei și foile ei, stoarce-i zeama ei și bea dintr-însa două sau trei linguri, această zeamă poți să o sorbi în nasu-ți și te vei folosi foarte. Sau fierbe apă curată cu rădăcina ei și bea, măcar și în gura ta să îți rădăcina ei, te folosești. Frământă făină cu zeama ei cea de curându stoarsă și leagă-ți fruntea cu aluatul acela, că te vei mira. Această zeamă de urzică amestecă-o cu baligă de măgar, apoi uscă-o și o pisează ca praful și pune-o să stea și când să v<a> porni sângele din nas, trage dintr-acel prafu în nas că să oprește. (Alta) Și aceasta să laudă pentru contenirea boali: pisează măruntu spini și în toate zilele dimineța ia puținel cu vârful cuțitului și pune într-o linguriță zeamă de pătlagină și-l bea. Încă și aceea ce să numește μουμία iaste foarte de folos să iei de aceasta ca un grăunte de piper și să-l bei cu vin caldu. Nu spui aici toate celelalte ierburi și ajutorinți, lăudate pentru boala aceasta destule sânt acestea care am scris fiind cele mai alese și mai numite. Pre carele îl v<a> stăpâni tare patima aceasta, băutura lui să fie apă fiartă cu cocean de urzică și cu puținică silitră curată, că aceasta și răcorește și sângele îndeșează și-l strânge și folosește foarte. Sau să încălzească un ștuc de fier pân să v<a> arde să s<ă> rușască și să-l stingă în băutura lui și așa să bea. Pă dinlăuntru să ia doftorii răcoroase și stifoase care sânt: siropuri de trandafir, de mirsina, de plute și de macu, rotițe, ádică colăreze mici au colăcei rotunzi, cu bun miros de pământu λήμνια, de chehlibar și altele. Iar între acestea de au cursu vreo parte de sânge sau la pânțece sau la alt locu al trupului, de v<a> fi mult și îngreuiază, iaste trebuință să-l deșărtăm cu doftorii care răsipescu și scot închegăturile dă sânge. Că, de să vor strânge acele închegături dă sânge în pânțece sau la mațe, facu mare aprindere și junghiu. Care sânt acele doftorii, le vom scrie înaintea pentru cei ce scuipă sânge.

Cap VI. Pentru celelalte boale și dureri de nas

pricina
patimii

La nasul omului multe boale și dureri și metehne să întâmplă, precum am spus mai sus. Dar cea mai mare a lor parte trebuie să s<ă> ajute dă fâlcer și dă mână meșteră. Însă aici să scriem câteva feluri și pricini din care să naște și doftoriile cu care să tămăduiescu. Uneori puterea mirosului la nasul omului atât să strică și să slăbește, câtu să arată că s-au pierdut de tot și nu mieroase orice i-ar fi înaintea sau puturos sau bun la miros, care patimă se întâmplă din zemurile care prisosesc rele și cu flegmă care poiezescu în scăfârliile creierilor cele din nainte și cuprindu mădulările cele mirositoare. Alteori să întâmplă patima din rea crasis subțire care aduce vătămare la scăfârliile creierilor și, de să v<a> vătămă //f. 77^r împreună și glasul omului să s<ă> facă mai gros, să știi că iar acele rele zemuri au sălășluit la oasele cele înguste de la nas care facu stricăciune mirosului. Iaste trebuință dar acele zemuri să le scoatem din trup și

dup<ă> rânduiala lui să-l izbăvim de tot din dânsule, apoi să curățim nasul cu numitele strănutătoare doftorii, precum am însemnat la boalele capului înapoi la Cartea întâi. Peste toate să laudă sarea magheranului foarte care o facu spițerii cu meșteșugul doftorii, să o topești iar în zeamă de magheran și să sorbi adeseori dintr-însa. Bun iaste și untul de magheran (neafându-să sarea lui) să ungi adeseori nasul tău și tâmplele. Încă atât sare de magheran cât și untul lui deosebit să bea dintr-acestea seara și dimineața cât o linguriță, mulți cu aceasta s-au întorsu și s-au tămăduitu din boală. Uneori să ia și cele stărnutătoare ελέβορον albu, καστόριον, piper și στρούθιον, dar să nu le sufle, ci cu o pană sau cu un deget să le puie pă dinlăuntru. Încă și κυκλάμινον și chimen, ευφόρβιον, silitră și altele, sau osebit fiteșcare au împreună pisându-să și la nas aducându-să, mișcă strănutarea și curăță mirosul. Uneori iar crescua oareșcare cărnuri puturoase și urâte la nasu omului ca buretele și de acestea să află totdeauna bolnavul în putoare neconținută, de unde și patima aceasta să numește ozena, άδική putoare. Sânt bube și rane ale nasului adânci și putrede din care iese o putoare rea și se nascu din poizezeala umezelelor celor iuți care să adună la cărnuri și, când sânt numai iuți și acre umezelile acelea, facu rane cu anevoie la tămăduire dar nu put atâta. Pentru cunoștința patimii nu trebuie să căutăm semne, că din durerea și din cuvintele bolnavului mai vârtos cu vederea lesne pricepem ranile nărilor. Fiindcă să naște aceasta din sânge amestecat cu zeturile rele, până a nu-i începe tămăduirea deșartă-i trupul cu curățenii cuviincioase, apoi adu-i cele uscătoare și prăpăditoare istrumenturi ca să mănânce și să pieie zeturile cele rele de la sânge. Și de nu să v<a> folosi astfel bolnavul, trebuie să puie mână și bărbierul să cerce cu arsură, cu tăietură sau cu alt chin pân-să v<a> tămădui. La această boală mai aleasă ajutorință iaste aceasta: goplește câteva cepuri de rădăcină de gentiani mare ca să poată încăpea bine în nări și pune un cep dintr-aceea, întâi ungându-l cu această alifie. Pisează tare untură de găscă, împreună cu rădăcină de nalbă albă, apoi fierbi-le într-un loc și strecoară-le pântr-o cârpă și cu aceea unge cepul. Sau cu aceasta: unt proaspăt, untură de capon, untdelemn și puținică ceară, încălzindu-le împreună, topești-le și fă alifie și unge cepul cel făcut din rădăcină gentianai și vârl-l în nări, primenind adeseori și țiindu-l totdeauna noaptea și ziua. Acesta de nu v<a> folosi, trebuie să ne tindem și la doftoriile cele mănătoare, apoi să cercăm cu cele uscătoare și de mercurie și alte iuți lucruri. Dar pentru aceasta nu scriem căci, nefiind om de față învățat spre a pricepe puterea lor și lucrarea, sânt cu stricăciune și cu pagubă și nu folosescu. Dar aceste doftorii care arătarăm să le facă bolnavul când dă luna îndărătu, la a patra civert tocma în urmă, că atunci să

sare de
magheran și
untu lui iaste
trebuincios

ozena patima
și putoarea
nasului

cep sau fetil

picături de
multe feluri

spălături mai
lucrătoare

micșorează umflătura și bubele să zgârcescu și mai lesne să prăpădescu. Tămăduiește ozena și zeama καλαμύνθη picându-să sau uscată să o suflă la praful cu țeava. Sau pică miere în nări /f. 77^v și, peste puțin ceas mai stând mierea, trage vreo stărnutătură să s<ă> scuipe bubele și zgăibile care peste trei-patru zile cad toate. Și după<ă> ce vor cădea, amestecă untură de găscă și unt de trandafir și unge ranele să s<ă> însă<ă> toșeze. Sau fierbe zeamă de rodie într-un vas de aramă, până v<a> scădea jum<ă> tate și unge nările. Sau rodie dulce pune-o să fiarbă întreagă în vin, apoi sfăram-o și pune-o asupra nărilor până dinafară. Sau foi de iederă sau zeama lor pune. Sau μελάνθιον pisat amestecă cu untdelemn și pune. Sau zmirnă și lapte de muiere amestecă și pune la nas, că să pierde putoarea. Sau zeamă de του βατραχίου cu pîiatră acră udă pică. Sau ενζώμου must pică adeseori. Sau spini și μίσου sfărămând cu vin tare, unge și astupă cu lână. Sau ghimber, κασσίαν, trandafiri uscați, άμωμον, șofran, κόστος, mir de spini, ηδύχροον, ελέβορον, cimbru, λάσαρ, χάλκανθον, σανταράχην și alte asemenea, pisează câte și care vei afla cu miedul vechiu și unge nările, încă pisează κενταύριον arsu, πόλιον, mușățel, rugină de aramă, rădăcină uscată του κυκλαμίνου, cimbru, αλόην και σιδίαν și pune cum vei. Zeamă de foi de viță, μάννα, χαλκάνθη, tămâie, χαλκίτην, αριστολογία, amestecă-le și usucă și suflă cu țeava. Acestea și altele multe citește la Aetie, Cartea X, capu 90, 91, 92 și la Eghenit, Cartea 3, capu 24, unde scrie tămăduiri multe la patimile și bubele nasului, la ozena și putoarea nărilor, la brânci, la mâncări, νομάς, παχύσματα, υπερσαρκώματα, και αιγύλωπας și la bubele ce să zic dulci și câte la nări și la nas să întâmplă, unde tritem pă cititoru. Alteori iar fără<ă> nicio umflătură și fără<ă> a crește vreo carne sau îngroșare, să mănâncă, doare și să rănește până dinlăuntru nasul omului și uneori să vede că să lecuiește și să îndreptează. Dar iar denadinsu de iznoavă rana să face. Această patimă tămăduiește-o într-acestași chip: de v<a> fi cumplită și tare zgaiba bubii, {alifie pentru bube din nas} moai-o așa: unge-o cu untură de găscă sau de găină sau cu unt de migdale sau cu puțințel unt proaspăt că să moaie. Iar de să v<a> dăzcoji zgaiba, instrumenturi curățitoare și tămăduitoare acestea fă: ca să curăți și să tămăduiești rana, ia unt de trandafir și unt de ou, amestecă-le bine cu o lingură și unge rana nasului. Sau fierbe tare arpăcaș, amestecându-i zeama bine cu miere și spălându-i locul cu aceasta. Dar acestea sânt mai cercate și mai lucrătoare doftorii: ia de la păticărie dulce suluma, dulcis mercurius și topește dintr-însul puțințel în apă de pătlagină cu care spală rana. Sau spală-i rana cu apa ce să numește verde care să face într-acestași chip: ia un dram de calacan verde, άδικά verderami ce să zice mai prost crișpan și apl<a> dram vernichi, άδικά văpseală aurită, lauri pipsimentu, pisează-le

împreună tare să *s<ă>* facă prafu, apoi fierbi-le în 8 unghii de vin, până *v<a>* scădea jum<ă>tate și dup<ă> ce *v<a>* răci, pune înlăuntru apă de trandafir sau apă του Αλικακάβου, ádică στρούχνου, ca cât 4 unghii fiteșcare și, făcând fetil de cârpă de in, udă-o într-acea apă și pune-o în nas, primenindu-o adeseori. Iaste și altă patimă care să întâmplă la nasul omului ce o zic πολύποδα, ádică umflătură și bubă cu puroi care seamănă la trup ca cracatița și are nașterea ei de la umezelile cele grase și lipicioase precum și carnea care crește. Și pentru aceea are trebuință //f. 78^r de materie amestecată pentru tămăduire, ádică stifoasă, tăietoare și răsipitoare și a usca numitele umezeli. Deci ia piază acră arsă, ghimber, sandarahi ca 4 dramuri și calacantu, gogoși ca vreun dram, pisează-le împreună și pune-le la brâncă, spălând mai întâi rănilor cu vin bine mirositor <și atunci iuți>. (Alta) Ια σόρυ και χαλκίτην coaptă două dramuri, rădăcină de mirichis, ghimber și șofran ca câte un dram pisând, fă-le prafu și suflă. (Alta) Χαλκίτην, μύσι, χαλκάνθη, άμωμον, șofran, ghimber, piază acră, gogoși care vei afla-o și câte vei găsi amestecând pisează măruntu ca prafu și fă. (Alta) Pisează muștar măruntu și amestecă-l în puținică apă și fă ca ghindele, apoi ia niștică cârpă subțire și o înfășură împrejur cu muștar și o pune în nări să stea toată ziua și să lași marginea cârpii afară și când voiești trage-o afară, că *v<a>* cădea împreună și brâncă. (Alta) Zgură de fier și de aramă și piază acră arsă pisează să *s<ă>* facă prafu și suflă. Sau χαλκάνθον și σανταράχη pisează și suflă. Sau sânge caldu de liliacu de curând junghiatu udă-i nările, iar celălalt uscă-l la soare și i-l suflă pisat când voiești. Fă și cele ce am scris mai nainte pentru ozena și încă și cele ce scot flegma și strănutătoare tari. Cearcă pentru deșărtarea zeturilor celor rele și cele mirositoare care spuserăm înapoi pentru guturaiu și ajutorințele ce să numescu ale locului. Și tiriacul bându-să de multe ori au folosit. Ia seama și la cele mai sus scrise pentru celelalte întâmplări ale nasului și vezi mai multe la Aetie.

brâncă sau
bubă cu puroi
la nas

punere pă
dasupra și
suflări de
multe feluri

Cap VII. Pentru broasca ce se numește supt limbă și pentru celelalte patimi și umflături ale limbii

Umflătura și buba cu puroi care să întâmplă și să face uneori subț limbă doftorii o numescu broască, că carnea aceea într-acești chip să vede umflată afară și la mijlocul ei tăiată în două, asemenea ca curul broaștii. Iaste dar o umflătură, ádică o carne umflată, la părțile cele de supt limbă, mai vârtos la vine, cu destulă volburare, letinește să chiiamă ranuncula lingue și ungurește chielibecaia. Să întâmplă dar mai vârtos la copii și rareori la cei de vârstă și la trecuți de vârstă.

Cunoștința broaștii

Această patimă a limbii iaste mult cumplită și cu anevoie măcar că nu e atât de moarte, dar să o caute degrabu, mai vârtos la pruncii cei mici și la copii să ia seama și să stea cu osârdie și cu mare cercetare și meșteșugu ca să nu să întărească și să-i înnece negânditu.

Tămăduire

Drept aceea ca să tămăduiești broasca de supt limbă, să o proflaxești așa: ia coji de rodii și isop uscatu și sare obștită, să tragă fiteșcare câte două dramuri și pisându-le să s<ă> facă prafu subțire. Cu acel praf freacă mădulările cele de supt limbă în toate zilele adeseori. Încă pe atât mai bine v<a> fi și mai vârtos la cei mai mari, că în locu de sare să pisezi țiperigu cât am spus. Osebit de aceasta ia coji de rodii, pîiatră acră și gogoși, ádică sicalches, potrivit fiteșcare și, fierbându-le cu vin, să-și spele gura cu aceia, căci și cu aceasta singură, de multe ori s-au tămăduitu această boală<fără nicio îmbăiere sau creștătură>

Altele de clătire în gură

Flori de trandafir sau frunze de măslin, fierbe și spală-ți gura, sau arde artemisias verde, moaie sau pisează cu sare și freacă locurile cele de supt limbă. Sau untdelemnul του λαθουρίου, amestecă cu miere și unge locul sau pisează gogoși cu miere sau πούδι <κόκινον> care spițerii îi zicu sumah și rumânește scumpie și freacă adeseori. Sau frunze de măslin amestecă /f. 78^v cu untdelemnul și le amestecă în gură. Sau grașă amestecă în gură adeseori sau aruncă bureți de socu în apă curată de fântână și dintr-aceea bea adesea. De nu v<a> conteni cu aceasta broasca și încă nu v<a> coace, să o creșteze bărbierul cu lanțeta, ádică vinele de supt limbă și gaura creștăturii să fie măricică ca să poată ieși afară materia cea deasă care umple broasca. Dar dăspre amândouă părțile să creșteze umflătura în lungu ca să s<ă> strecoare îndată materia și să s<ă> curețe puroiul, apoi să spele locul cu vin amestecat cu miere de trandafir sau cu miere cu oțet, până să v<a> curăți frumos de materie și, curățindu-să, atunci să spele cu vin amestecat cu pîiatră acră. Aceasta oprește și închide frumos rana. Sau să facă gârgăială cu ierburi stifoase. Iar când și cu acestea nu v<a> conteni broasca (care iaste rar lucru), atinge-o cu puținel untu de pucioasă într-aceștii chip: o picătură de acest unt ajunge să pui în cinci picături de apă de trandafir și cu acesta spală locul. Să întâmplă și alte umflături și bube cu puroaie la limbă când poiezescu zemurile în trupu și să coboară de la creieri în jos și conăcesc la limbă. Deci când să v<a> tâmpla aceasta, trebuie să deșărtăm trupul de flegmuri cu curățenii cuviincioase întâi și să punem venduze la gât și la spatele <și la umerile> bolnavului. Încă și vizicatorie să puie supt urechile lui nu strică și dup<ă> toate să-i spele gura lui

creștături

clătiri și
spălări în
gură

într-acestași chip: deci, când buba cu puroi a limbii are volburare, stoarce { } zeama de lăptuci sau de dud și o amestecă împreună și cu aceea spală des limba și gura. (Alta) Cimbru, ελεβόrov negru și tarhon fierbe cu mursă de miere și cu aceea spală-i-o. Aceasta desumflă mai bine. (Alta într-alt chip) Îndulcește oțet cu miere, pune înlăuntru și ghimber și țiperig picatu și spală cu acesta, că scoate curându puroiu și tămăduiește umflătura. Încă și zeama de lămâie și zeama de rodii și zeama de măcriș sau de pătlagină, toate sântu bune să speli umflăturile limbii. Sau fierbu mult tărățe cu apă să s<ă> îngroașe bine, apoi stoarce zeama și pune miere înlăuntru, să o ție caldă în gura lui și aceasta să o facă de multe ori, că aceasta sau răsipește sau sparge umflătura. Au frunză de prun pisează cu miere și te unge. Cu toate acestea de nu s-o muia umflătura nicidecum, atunci sau cu lanțeta trebuie să o deschizi sau cu lipitori să sugă sângele cel ce volburează și dup<ă> aceasta să o spele cu cele mai sus stifoase.

alte spălări
și clătiri

Pentru limbă ce să volburează sau solzoasă sau bășăcată sau cerul gurii sau gingile cându să rănescu și altele

Când limba să volburează și să umflă sau face solzi și să jupoaie sau scoate bășăci, așâjderea și cerul gurii și gingiile și rădăcinele dinților, ia zeamă γλαύκιον, ce-i zic la spițarie μέμβρον și freacă-o cu apă pe o gresie și, dup<ă> ce să v<a> face udă ca alifiia, unge locurile cu durere în toate zilele, că să tămăduiește. Sau drojdii de untdelemn fierbe într-un vas de aramă pân să v<a> închege și unge. Iar de are rană limba, să amestece frunza de παλινόρο și să le scuie sau trandafiri uscați pisează și pune-i în gură dimineața și seara, că folosește. Dar când să v<a> umfla limba și să v<a> bășăca, să amestece sărătură și să o scuie. Iar când să îngroașă limba și dimprejurul ei dau durere și nu poate omul să vorbească curat, pisează izmă și freacă limba, că desumflă. Sau izmă verde ia și-i freacă tare cu aceasta limba și gingiile, sau frunze verzi de măsline pisează și udându-le cu untdelemn unge limba, că iaste foarte bună. Sau cimbru fierbe cu apă dulce și spală cu aceasta. Iar de iaste aspră limba, unge-o cu zeamă de izmă sau pisează foi de anghinare și, amestecându-le cu miere, freacă limba cu acestea. Sau amestecă frunză //f. 79^r de măsline că iaste de folos.

επίχρησμα
ungere

Pentru limba ce putrezește și de tot să amorțește

Când limba cuiva de multe umflături și rane să v<a> putrezi și cu totul să v<a> amorți, stoarce zeamă de frunze de βρυνία și amestecă cu μύση (care iaste o pîiatră asemenea ca calacanθu) și unge limba. Aceasta curăță și împlinește, ádică înnoiește. Unii și miere amestecă. Asemenea și pentru rușăta gurii când să putrezește, taie rădăcină βρυνία și pisându-o plăzmuiește. Amestecă și miere ca să nu să prăpădească, pă lângă acestea încă cu folos fă și alte

multe leacuri, câte mai jos vom scrie pentru bubele, ranile și bășăcile guri.

Cap. VII. Pentru multe feluri de rane și boale ale gurii

Și la gura omului așăjderea multe feluri de boale să întâmplă și mai vârtos niște rane ce le zic doftorii elinește ὀφθῆ, grecește ὀλκοῖα, care sânt la gură rane în față, având o oareșcare înfierbințală înfocată, ádică durere arsuroasă și arde ca jăratecu. Aceste rane uneori să cam albesc, alteori cam roșii, alteori înnegrescu ca niște zgăibi și pielcelușă. Care negre rane sânt cele mai rele și primejdioase și să facu mai de multe ori la copii cei mici și la pruncii care suga, când laptele doicii iaste rău și slabu sau când nu-l mistuiește bine copilul. Uneori să facu și la cei întregi la vârstă, când să adună zemurile la gură sau din iuțimea celor ce să mănâncă și să bea.

rane și
putrejuni

pricina

Cunoștința ranelor

Cunoștința ranelor iaste lesne, că îndată le putem pricepe sau cu pipăirea sau cu vederea că, dacă vom pipăi cu mâna, locul iaste mai fierbinte decât să cade, iar încă și bășăci scoate. Iar dacă le vom vedea bine cu vederea, au feluri multe de fețe și cele mai roșii rane însemnează stăpânirea zemurilor celor sângeroase, iar cele mai plăvițe arată stăpânirea zemurilor celor amară din venin, iar cele mai albe a zemurilor celor cu flegmă și în scurtu cele mai negre și mai vinete stăpânirea zemurilor celor melanhólicoase. Deci după ce vom rândui acestea trebuie să și știm puterea tuturor, a fiteșcării a tămăduire deosebit și așa să ne apucăm de tămăduirile cele singure de un fel și cele alcătuite de mai multe, pentru tămăduire.

Tămăduiri de ranele gurii

Și la copii și la prunci lesne să tămăduiește patima cu astfel de doftorii care cu măsură argăsescu măcar uneori. Să prelungește și face putrejune cu anevoie la tămăduire sau durerea care să tinde și să lățește, deci să le dea muierile linte cu puținică pâine unsă sau cu măduhă de cerbu sau de vițel să mănânce, sau linte fiartă cu oțet și cu apă să mănânce cu puținică pâine și la mâncarea lor să puie din gutui și alte câte argăsescu: pere, nespole și altele, încă și din lăptuci și andidii și grașă să amestece în bucatele lor, ádică când iaste rana înfocată și are volburare. Iar când pruncul încă nu poate mânca, trebuie doica să s<ă> hrănească cu astfel de dietă și să ungă gura pruncilor cu doftorii cuviincioase, ádică când iaste rana prea roșie la început să o tămăduiască cu buruiene ce sânt cu măsură stifoase și răcoroase, apoi cu răsipitoare. Deci folosește să spele gura lor cu apă de trandafir sau cu zeamă de pătlagină sau cu στροίχνου sau οζαλίδος, încă și cu apă fiartă de gogoși și de flori de rodii, και πανταλίου /f. 79^v și să mănânce scumpie și ακακία și

mâncare

cele asemenea ca acestea și zeamă de stafidă sălbatică sau de dunde, iar de v<a> fi rana cam plăviță iar acestea să facă, numai să fie mai răcoroase. Iar de v<a> fi cam albă și mai cu flegmă să s<ă> hrănească cu cele curățitoare și să metahirisească cele stifoase și uscătoare lucruri, precum iaste tămâia, zmirna, sacâzul și mere de chiparos, care să poate să le amestice cu cele de mai sus scrise. Iar dacă iaste neagră-vânăta rana, trebuie doftorii mai răspitoare și folosescu aici precum e sulfina, mușătelul, anasonu, τύλη, ádică sanie de mare și altele dar totdeauna să fie amestecate cu alte stifoase. Și acestea la copii. Iar la cei mai în vârstă, de să v<a> întâmpla rana aceasta de gură, trebuie să luăm seama bine firea și starea trupului lor, de v<a> fi moale sau umedă sau vârtoasă și uscată, că la cele mai vârtoase și mai tari trupuri precum sânt ale păscașilor, ale corăbierilor, vânători, plugari și alții asemenea, săteni, lăcuiitorii care lucrează greu, trebuie să aducem și doftorii mai tari. Iar la cele mai slabe și molcelușă trupuri, precum sânt fâmeile, muierile cele tinere și alți cilibii și gingași oameni, să aducem și ierburi mai dumesnice și mai moi. Deci cât să cuvine pentru dieta acestor oameni ce sânt mai în vârstă, cu cuviință iaste să s<ă> ferească de toate bucatele și lucrurile câte pot naște zemurile la trup, de acrimi și de sărături. Iar când pentru tămăduirea lor, de v<a> fi plin pătimașu și nu oprește ceva, întâi să sloboază sânge din vâna cotului umerali, apoi din vinele cele de supt limbă. Iar de să află trupul în zemuri rele, să ia purgație curățitoare de aceste rele zemuri și stricătoare și, după<ă> ce v<a> deșărta trupul într-acestași chip de zemurile cu stricăciune și de prisosiri, atunci să ia doftorii stifoase și izgonitoare, deci doftorii potrivite, mai vârtos când să începu ranele. Acestea sânt: zeamă de aguridă să amesteci cu vin sau cu vin cu miere sau scumpie gătită, asemenea sau flori de trandafir sau trandafiri uscați să pisezi în miere de trandafir sau în vin cu miere și să ungi ranele sau arde hârtie și materia aceea o amestecă cu κυνάμωμον și freacă locul. Sau amestecă rodu de măslin negru și ține zeama în gura ta sau plăzmuiește cu floare de viță și cu seu de oaie, că te folosești. Sau roadă de μυρίκης amestecă cu miere veche și unge gura, că să tămăduiește. Și acestea sânt cele cu măsură, iar mai tari sânt cele ce spuserăm mai sus. Apoi după<ă> acestea și la acelea care răsipescu fără<ă> nicio mâncărime și pișcătură, precum iaste η τύλη, rădăcină dulce, sulfina și cele ce spuserăm acum în sus. De să v<a> prelungi și nu v<a> conteni rana la gura copilului, sparge gogoși și le fierbe cu apă, apoi le strecoară și pune încă atâta miere câtă iaste zeama lor și iar fierbi-le până să v<a> închea ca mierea și aceasta să o aibi de doftorie prea mare și întâi unge locurile cu acesta, apoi freacă-le cu degetul tău multu sau înfășură-ți degetul cu puțintel postav de lână roșu și apasă locurile cele rănite ale gurii. Aceasta folosește și când începe a face

stifoase și
uscătoare

dieta

flevotomia

purgație
ádică
curățenie

επιχρίσματα
unsori

doftorii în
urechi

sorbire cu
nărilor

εμβροχή

ανώδεινον
leacuri

putrejune ranile și bubele gurii mai vârtos la copii. Așa lucrează și prafu του μικρού κενταβρίου arsu și cornu de cerbu arsu și pisat ca prafu și cu miere amestecat să ungi și rădăcină de molotru arsu și cu miere ungându-să și drojdi de untdelemn în căldare fierte și închegate cu mierea și mere de chiparos asemenea arse, και το μίσυ cu vin sau cu vin cu miere amestecat să s<ă> frece και η χαλκίτης crudă cu untdelemn topită, să s<ă> ungă numai la mădulările cele ce pătimescu și altele care scriesăm înapoi pentru limbă Cap. 11. //f. 80^r σύμφυτον ήτοι κουσολύδαν să s<ă> facă ca mazărea și o leagă la frunte și la gâtul bolnavului, unsă pe cârpă ca un plastor. Mai mult lucrătoare decât aceasta iaste plastoru, de-l vei afla, ce să chiiamă la spițarie plastor στοικτικόν του κρολλίου tinzându-l pe cârpă precum mai sus și legându-l. (Alta) Pisează piiatră acră και καλκίδα, άδικά σύκαλκες, să facă prafu măruntu, apoi încălzește cu zmoală umedă stoarsă și amestecă-o împreună și atunci tinzându-o pe o cârpă ca un plastor, leagă-l cu aceasta. Sau fă plastor de făină de orzu și oblojaște părțile dinților cele dimprejur. Dar fiindcă au mare împreună pătımire și unire vinele cele mici și vinișoarele ce să întindu și să răsipescu la urechi cu acele vine care mergu și să țin la dinți, pentru aceea cu cuviință facu aceiia carii tămăduiescu durerea dinților și dăspre urechi. Deci la partea dintelui care doare să pice în ureche puținel unt de migdale amară, sau așa să stearcă zeama de usturoiu verde, amestecându-o cu tiriace bun și să pice în urechea bolnavului sau mai de pripă să curețe un cățel de usturoiu bine și să-l înfigă în ureche. Sau să fiarbă mătăcină sau cimbru cu oțet și să priimească bine aburul caldu în ureche. De v<a> fi durerea dinților cu arsură mare, numai oțet rece să pice în urechea bolnavului dăspre partea dintelui cu durere. (Alta) Să dezgroape vlăstarul din rădăcină care să numește φλόμος, acești ierbi îi zicu ungurii buruiana sfântului Gheorghe și latini primula veris, apoi să-l spele bine lăsându-l să s<ă> usuce și când iaste trebuință să-l moaie în oțet, din care oțet să ia bolnavul puținel în pumnu și să-l soarbă cu nasul la nări dăspre partea dintelui cu durere.

Alte tămăduiri la dinți cu durere din fierbințeală

Fierbe rădăcină του αλικακάβου cu oțet albu sau αείζων μικρόν sau grașă sau περδίκιον sau παρθενοούδι, toate împreună sau care vei afla puind și iarbă dulce și cu zeama udă dintele cu durere. (Alta) Unt de trandafir amestecând cu oțet pică în ureche au udă-i capul cu aceasta. (Alta) Râme fierbe cu untdelemn sau musculițe care să facu pe la buți i alte vase sau păianjane și pică în urechea ce să cuvine. (Alta) Să amestece rădăcina περδίκιον sau νοσκιάμου ținându-i zeama în gură. (Alta) Să puie pe cărbuni aprinși sămânță του νοσκιάμου sau dinte de câine mortu sau râme și să afume dintele cu durere că nu-l v<a> mai durea. Iar dă crește mai

cumplit durerea și junghe tare, cât simte bolnavul și înfierbințea, să fiarbă foi του νοστιάμου sau sămânță de macu și de lăptuci împreună cu oțet albu și să ude dinții care îl doare. Sau cu sămânță de andidie fă așa, iar pă dinafară unge părțile cele de aproape cu unt de trandafir sau de plute sau alt asemenea. Dar să luăm seama mai bine de v<a> fi cu arsură umflătura obrazului la bolnav și de-l v<a> durea împreună cu dinții și cu gingiile volburându-să, atunci oțetul și cele răcoritoare le lasă, că sânt foarte rele și nu le atinge cu acestea, că cu iuțimea lor mănâncă rușăta și focu îl întorc la gât, de unde să întâmplă mare răutate acolo. Deci atunci mai bine v<a> fi a unge obrazul bolnavului cu puțințel unt de mușătel, puindu-i pe urmă deasupra (de vor afla) plasturu ce să numește din sulfină. Negăsind acesta, măcar postav caldu cu rachiu udat să-i puie dasupra după<ă> unsoare și lucrează asemenea. Du<pă> ce v<a> începe durerea și boala a conteni, ca să nu întoarcă degrabu pă bolnavul apucându-l iar de iznoavă, să ție gura lui /f. 80^v și dinții și gingiile curate într-acestași chip: θερμοβότανον ce să numește latinește lupulus și ungurește comlio să-l fiarbă uscatu în oțet cu apă amestecat și cu aceea să-și spele gura și gingiile în toate zilele dă două-trei ori. Sau așa: să oțetească un pahar de apă cu abur picat de calacantu, ádică precum îl zic spițerii spirito de vitriolo și cu aceea să se spele în gură. Sau coaja dinlăuntru a lemnului dă cer cea roșie să o fiarbă cu vin și cu aceea să spele. Decât toate aceasta iaste mai lucrătoare care poate a o metahirisi pentru durere: foi de σκάρφην și frunzele care cad din rădăcinile του νοστιάμου ήτοι της δαιμοναριάς, luând potrivă din toate herbile în oțet de trandafir și cu zeama aceea spală gura. Aetie pentru continerea aceștii arsuri laudă lapte de mǎgǎriță hertu să-și spele dinții și să-l ție în gură des. Asemenea să ție încropit doftoria ce să face διακοδίων și rotița de somnu prin sămânță și alte asemenea. Când să întâmplă durerea dinților din răceală și din cele prea răcoroase zemuri care să cunoaște din vederea capului și a tot trupului și a diētiī cei de mai nainte și a lucrărilor și urmărilor celorlalte și din îmblânzimea durerii, precum spuserăm mai nainte să aibă toată diēta lui bolnavu călduroasă și mâncarea să-i fie de arpăcaș cu mǎtǎcină și cu rută și cu piper și cu sare, încă și pătrunjăl, mǎrar, izmă și cele asemenea. Băutura lui să fie sau vin cu miere potrivit, să-și spele dinții des cu vin încropit sau să fiarbă cimbru, καλαμίνθαν, isop, mǎtǎcină, θρύμπην ήτοι θύμραν, ádică τζούμπριτζα περιστέρων, rădăcină του ιεροβοτάνουși cele asemenea cu oțet și cu acesta să s<ă> spele. Așǎjdǎrea să fiarbă și rădăcină τιθυμάλου, αγριοσυκίας, ξανθίου, χαμαιλέοντος, φλώμον, ερυγγίου, ελεβόρου μέλανος, frunze de capere încă și melantion sau chimen, θύμον sau δίκταμον, că toate acestea cu oțet fierbându-să și spǎlându-să contenescu durerea dinților care să naște din răceală. Și de le v<a> fierbe cu vin,

plastor de
μελιλώτου

θερμοβότανον

κατάκλυσμα
ανώδυνον

diēta

κατακλύσματα
ανώδυνα
διάφορα

afumătură
βαλανείον η
ατμόλουτρον
de abur

la dinții ce să
mișcă

oblojare
pentru
întărirea
dinților

să-și spele dinții de două sau de trei ori la lună, că să păzescu fără<ă> durere. Sau frânge lemnul de zadă sau de pefcu și le fierbe cu zmochine uscate și, puind vin, dă celui cu durerea să-și spele dinții, că contenește durerea. Sau fierbe δαδί, άδικά zadă cu untdelemnul și, strecurându-l, să ție untdelemnul caldu în gura lui. Așâjderea folosește și οποβάλαμον să-l ție spre partea dintelui cu durerea și καστόριον cu spini picându-să în ureche sau să amestece rădăcină de tarhon, ή ξανθίου și să o ție în gură, sau dinte de câine mortu să arză și să priimească fum în gură. Sau acest dinte arsu să-l piseze măruntu și să-l încălzească cu puțințel oțet, să-l ție în gură că nu-l doare dinții. Atât face și dintele păsării mării ce să zice αλκίον să s<ă> afume. Iar de-l dor toți dinții, să meargă la baie și să ție în gura lui rădăcină του κέδρου până v<a> ieși din baie că nu-l mai doare. Acestea toate folosesc la dureri de dinți din răceală, după<ă> cum zice înțeleptul Aetie. Iar când din umezeală dor dinții, să cunoaște din crasis a trupului ce iaste mai umedă și mai vârtos a capului și dietă grasă ce lăcuiește la locuri umede și din stare păcăloasă și din vremea primăverii. Că cine v<a> vedea aceste semne și nu v<a> zice că să trage patima din umezeală, căci când vinele cele ce cresc în dinți să udă și să umezesc și dinții să strică și pătinesc împreună cu cele dimprejur trupuri și să și mișcă, atunci //f. 81^r la cei mai mulți să întâmplă aceasta fără<ă> durere, arătat fiind că umezeala nu face nicio durere. Deci și la vârsta bătrânească ce iaste umedă unii dinți să mișcă și să ajută cu doftorii care argăsesc și îndeșăscu rușăta, precum e piiatra acră, zmirnă, calacan, gogoașa, trandafiri uscați, scumpiia, cornu de cerbu, coji de rodii, aguridă uscată, άμυλον, πομόλυξ și cele asemenea. Deci din pricina umezelii să mișcă și să clatină dinții. Atunci freacă-i cu vlăstar de dafin, că să întăresc sau saramură de măsline pune în gură, că să tămăduiesc sau frunză de dudu și de măslin sălbatic și vârfuri tinere de σχοίμου fierbe cu vin până v<a> scădea a treia și ține în gură, că te vei folosi. Încă și acestea mai de jos: flori de rodii și cojile lor, sâmburi de mirsină și flori de πλάτανος (altă mână), sau de măslin sau de rug și rădăcină de ștevie, sau ξανθίου și mere de chiparos și ceal stifoase fherbe cu oțet au cu vin acru și, spălând gura, ține zeama în gură. Sau salamură unde țin măslinele ține (sic) că sărătura scoate și suge umezeala guri și argăseaz (sic) măsline strânge și întărește dinți. Sau sparge măsline și scoate zama, amestecându-o cu miere și cu zamă de rută și le freacă (sf. altă mână) apoi pospăiește-le cu spini de India i cu piiatră pisată acră și cu sare. Sau sfăramă piiatră acră arsă și rădăcină στρουθίου (aceasta iaste o buruiană cu care înălbesc lăna, numindu-o spițerii lacarii și sapunarii) și, făcându-le praf, pospăiește dintele cu durere și ține-o până să v<a> umplea gura de scuipat, apoi scuipă-o că rămâi fără<ă> durere. Sau ia flori de trandafir și coji de rodii,

zmirnă, sacâz și χαλκίτην arsu, tămâie bărbătească, frunză de pefcu sau cucunareas și tiperigu pisându-le împreună, freacă. Aceasta ține și oprescu dinții care să mișcă și cu dinte de câine afumă-ți dintele cu durere sau arde-l și freacă cu oțet și, încălzindu-l, dă-i să ție în gură bolnavul, că să vor întări dinții. (Alta) la rugină de fier sau fier foarte ruginit și, arzându-l în foc stinge-l cu oțet sau cu vin oțet și-i dă să ție în gură, că și dinții întărește și ranele tămăduiește. Sau puiatră acră și foi de rozmarin și sacâz pisând freacă, că oprește dinții ce să mișcă și tămăduiește rușața gurii cea sângerată și curgerea ce să coboară întărește și albește dinții. Destule acestea pentru tămăduirea durerii dinților din umezeală. Să spunem acum și a patra durere de dinți ce vine din crasis rea și uscată care o naște mai vârtos starea tomnii și viață ticăloasă cu dietă șubredă și slabă, sau deosebită uscățime a lăcuii și crasis asemenea aerului ce-l coprinde, încă și starea trupului cea cu uscăciune și mai vârtos a capului. Deci câți să supără de astfel de durere, din rea crasis, au sete multă, urmând și putrejune împreună cu uscăciunea și aceștia nu scot scuipat, dar pentru uscăciune au durere grea și mai cumplită. Lucrurile cele stifoase și iuți la ei sânt de stricăciune foarte. Numai cele nestifoase și cele cu măsură umede spălături să metahirisească, numai apă încropită au zeamă fiartă cu tărâțe au cu rădăcină dulce au apă de orzu au άμυλον topită cu apă caldă au lapte curat, mai vârtos de măgăriță, sau μαλάχης, απόβρασμα și câte sântu asemenea acestora. /f. 81^v Hrana lor să fie dă arpacaș, miez de pită udu, dulmale, dovleci, lobodă, ouă zemoase și asemenea.

pricina

Cunoștința și tămăduirea celor alcătuite rele crasis

Și aceasta iaste tămăduirea acelor singure rele crasis. Iar celor alcătuite iaste mai lesne și să cunoaște alcătuita δισκрасία din împreunarea numitelor semne iar tămăduirea ei să săvârșăste cu amestecarea arătatelor tămăduiri și ajutorințe. Deci pentru cei tineri la învățătură și nedeprinși să spunem scurt o alcătuită δισκрасία pentru arătarea celorlalte. Să zicem când locul unde lăcuiește bolnavul v<a> fi caldu și umedu, dup<ă> starea locului și de v<a> fi vreme de primăvară și starea aerului caldă și umedă, ádică din austru și acest bolnav să aibă capul lui plin cu astfel de umezeală, să aibă și păr mult fiind și roșu la păr și toată natura trupului dup<ă> semnale φυσιογνωμη să fie caldă și umedă hrânindu-să cu asemenea dietă. Și când acestea toate să vor întâmpla arătat la bolnavul care îl doare dinții, deci care doftor din cei mai iscusiți nu v<a> socoti din părere că boala iaste fierbințeala și umezeala și dintr-această rea stare să naște? Deci când durerea dinților să trage dintr-aceste amestecate zemuri înmulțite, tămăduirea lor să face în două chipuri. Și ia seama că, de s-au primenit bolnavul din starea lui cea firească, iaste trebuință să o schimbi. Iar de să v<a> întâmpla a

φλεβοτομία	prisosi și a poiezi, atunci arătat iaste că trebuie întâi să deșărți prisoseala și apoi să amesteci felimea. Aceasta păzește și o fă la orice altă discrasia. Deci cel ce are fierbinte și umedă boală, fiindcă să supără din mulțimea sângelui, deșartă cu slobozire de sânge de v<a> priimi vârsta lui și starea vremii și celelalte împrejurări. Și sloboade sânge din cotul cel mai de sus, din vâna ce să numește a umerului, spre partea ce doare. Iar de nu vei nimeri aceasta, crestează cea din mijloc și dup<ă> aceasta crestează vinele
de supt limbă	cele de supt limbă sau pune-i vendeze la subțioare. Iar de să v<a> întâmpla ceva a opri slobozirea sângelui, curăță-i zemurile cele ce prisosescu cu puținică subțire dietă sau cu curățenie cuviincioasă sau mai bine cu glistiruri, că și pânțele moaie și pornirea zemurilor la părțile cele de jos o împingu. Și dup<ă> deșărtarea trupului adu-i cele ce scot și izgonescu durerea, zeamă fiartă de pătlagină sau de trandafir de grașă sau de andidie cu oțet și câte mai sus pomenirăm. Sau fierbe gogoși crude cu oțet iute și să-și spele cald dinții lui, că să folosește. Unii pun și camfură, asemenea
glistiruri	lucrează și zeama της στροίχνου, de lăptuci și αλυκακάβου. Apoi cele ce răsipescu precum e τύλη, sămânță de in, nalbă albă, isopu și zeama lor. Mai ales folosește rădăcina de sulfină să o fierbi cu vin pân v<a> scădea jum<ă>tate și să o ții în gură unde te doare, că sulfina are îndoită putere și lucrare a izgoni și a răsiți. Asemenea și cimbrul să-l faci prafu cu puținică silitră și să pospăiești dinții și rușata, că îndată ia durerea. Iar cele ce amorțescu nu aducem, făr<ă> numai când v<a> fi trebuință //f. 82 ^r sau vreo nevoie mare, numai când curge
αποκρουστικ ά cele ce scot durerea κλύσμα διαφοριτικά răsipitoare	zemuri calde care sânt acestea: zeamă de sămânță sau de foi βοσκιάμου fiartă cu oțet sau un dram φιλωνίου să-l amesteci în apă sau în vin și să-ți speli dinții. Când să trage durerea dinților din prisoseala zemurilor celor reci, fă-i tămăduiri călduroase, că cele reci țin și oprescu zemurile cele groase și răcoroase și nu le lasă să s<ă> răsipească și să s<ă> topească, de unde și mai cumplită durere facu. Deci ia piper, tarhon, sulfină ca la 3 dramuri, pisându-le ca praful pospăiește dinții. Și celelalte ajutorinți spălături și celelalte care am pomenit multe înapoi, dacă ai meșteșugul și lucrarea la astfel de boale, lesne poți să le afli și la cele alcătuite. Deci să cunoaște și să pricepe zemurile care naște durerea din semnile ce să arată la trup și din durere, căci veninul cel galben aduce durere care pișcă și junghe, iar flegma face ca o întindere la locu/ dintelui cu oareșcare răceală. Iar pișcătura și mâncărimea iaste semnu dă zemuri melanholicose și i săpare ca cum s-ar frânge vreun dinte din adâncu. Și, când simte greutate la durere, însemnează mulțime de zemuri dar și cu gustarea simte bolnavul zemurile, căci au amărăciune simte au sărătură au acrime au dulceață au altă felime care osebește fiteșcare zemuri din cele patru. Și acestea destul.
amorțitoare	
θερμαντικά φάρμακα	

Câte lucrează și folosesc la durerea dinților.

Pentru doftorie și ușurime

De v<a> fierbe o broască bine cu apă și cu oțet și să-i ție zeama în gură mult. Sau piele de șarpe să fiarbă cu vin sau cu oțet să ție asemenea, sau acea coajă să o arză și să o facă prafu și să o amestice cu miere au cu untdelemn, să s<ă> închege ca mierea și să o puie, au să ungă dintele care îl doare. (Alta) Să pice puțințel abur picat de calacanthu foarte iute au untdelemn de cuișoare sau de scorțișoară în puțințel bumbac să-l puie la dintele ce-l doare, că stă durerea. (Alta) Bun și prea lucrător iaste asemenea și untu de camfur, de-l vei afla, încă și untu de cimbru și untdelemn de alun care îi zic ηρόκλιον, că acesta omoară viermile din dinte de v<a> avea și sugă dintr-însul zemurile cele stricăcoase. De nu vei afla altceva, ia rădăcina του νοσκιάμου ce să zice mai prostește δισκούμου și rădăcină de tarhon, fierbându-le cu vin, zeama lor așa caldă ține-o în gură la dintele care doare. (Alta) Aceasta mai minunat decât toate stinge durerea: pisează măruntu sămânță de pătrunjăl și amestecă-o cu puțințel afion și cu puțințică ceară și fă-le grăunțe mici ca linte, dintr-acestea pune la dinte sau în dinte de v<a> fi găunos și are gaură. (Alta) Pentru mai degrabu bună iaste și aceasta: lapte fiert sau apă fiartă ia în gură și ține, dar mai bine e de vei fierbe apa cu lemnul lui D<u>mn<e>zeu și să atingi dintele cu ea ținându-o caldă în gură. De v<a> fi dintele găunos, pune rădăcină de tarhon au cuișoare în gaură, apoi fierbe gogoși cu oțet și spală-ți dinții cu ele. (Alta) Pune puțințel oțet în apă de trandafir sau de pătlagină și le spală cu acesta. Au πεντάφυλον care să numește /f. 82^v și τορμεντήλα (altă mână) și rămurele verzi de sanie roșie și gogoși în vin roșu (sf. altă mână) și spală cu aceasta, că cu puterea ei cea stifoasă împinge îndărăt curgerea zemurilor care curgu și să adună la dinți. (Alta) Bună iaste și vizicatorion, εἰξέυλαστρον, să sugă bășacă supt urechi ca să tragă înapoi curgerea.

Du<pă> acestea să aducem și aceste răsipitoare

Stoarce zeamă de iarbă grasă și de στροίχνον, pune și de trei ori atât lapte dulce într-însa și puțințel untu de mușățel sau de trandafir sau zeamă stoarsă de δισκούμου verde și puțințel șofran bun, acestea amestecându-le, apoi udă într-acestea puțințică cârpă și să-și lege falca și obrazul de jos cu aceea dăspre partea dintelui cu durerea, adeseori primenindu-o. (Alta) Cea dinlăuntru coajă de soc verde descojaște-o și o cioplește și o fierbe cu lapte dulce și să ție laptele acela des în gura lui. (Alta) Aceasta iar folosește: coace sau fierbe un măr bine și scoate coaja iar miezul tot ține-l și-l amestecă cu tărațe acrite și cu puțințel unt de trandafir sau cu untdelemn. Pune-i și șofran și zeamă de δισκούμου verde stoarsă și amestecă bine, apoi tinde-le pe o cârpă ca un plastor, oblojându-ți cu aceea obrazul ce te doare. (Alta) Ca să răsipești durerea mai bine, bate albuș de două ouă tare cu apă de trandafir și le pune frumos pă niște câlți de in subțiri și pospăiește-i bine cu piper pisat și oblojaște cu acestea parte obrazului care te doare, că răsipește durerea, de ar fi și umflătură. Iar de au viermi dinții, topește puțințel aloiu și

pentru
viermii din
dinți

ανώδεια
διάφορα
οπού παύουσι
τον πόνον⁹⁴

σταγόνες εις
τα ὦτα⁹⁵

ἐπιθεματα

camfur în rachiu, apoi udă o cârpă într-însele și vâă-o în gaura găunoșării, că-i omoară. (Alta) Sămânță de prazu și δισκυάμον pisează și pune-le la gura ta pă dasupra calde să meargă aburul la dinți, că mor viermii. De vor fi dinții găunoși sau găuriți sau mâncați sau fărâmicioși sau rari, fă acestea de la Aetie: rășână de trementin amestecă cu pucioasă și o pune în gaură sau μελάνθιον pisat,⁹⁴ amestecă cu untdelemn sau cu oțet iute și pune, că nu să mai mănâncă dintele ci rămâne precum au fost. Sau acesta: și usturoiu și puținică sare pisează și-i oblojaște, că rămân fără<ă> durere. Sau ἐλέβορον negru fierbe cu miere sau tămâie și calacanthu sfăramă cu miere și unge, că potolește durerea. Sau fiere de ursu pune sau rămurele rododafnis arde și pisează asemenea sau amestecă piper cu zeamă de tarhon sau τιθυμάλου și, cu puțințel χαλβάνη pisând, pune în gaură sau pisează bine ghimber cu οξύμέλι și pune sau tiriacu του Ανδρομάχου sau vlăstare uscată de cimbru sau gogoși sau tarhon uscat arde și⁹⁵ afumă au sămânță του δισκυάμου au dinte de câine mortu au râme și afumă. Iar la ureche pică untdelemn înropit fiertu cu râme sau foi de iederă cu unt de trandafir, pisând și încălzindu, pică des. Sau zeama de rădăcină του ασφοδέλου sau de cardama. Iar la narea care să vecinește cu dintele cel cu durere, pică zeamă της γαλάζιας αναγαλύδος sau de rădăcină του σεύκλου cu lapte. Încă ia chimin ca trei degite ca un grăunte și miezul zmochinii cei sălbatică și, picând cu lapte muierescu, fă-l colărețe și vâă-le în narea care să cade să stea vreo două ceasuri și atunci scoate-le. Aceasta folosește și la durerea urechilor. Sau gogoși negăurite sfăramă și fierbe cu vin până v<a> scădea a treia și-i pune calde în gură. Sau rută pisând, amestecă-o cu sărătură //f. 83^r de măsline și pune caldă. Sau coajă de rădăcină καρμάρης sfăramă și pune în oțet și fă asemenea. Sau să mănânci des sparanghel sau foi de dovleacu, pisând amestecă cu oțet și pune la dintele care doare, că contenește durerea și cade dintele, iar de sânt puturoși dinții, fierbe vlăstare de dafin cu vin bun și pune-le calde tare în gură des. Au cu răzătură au cu saramură de pește unge dinții sau fă plastor cu răstigu sfărâmat și-l pune seara în pat des când vei să te culci până în trei zile. Sau arde cornu de cerbu și cenușa lui amestecă cu piper pisat 21 de grăunțe, pune și miere și fierbe împreună și le pune la dinți, sau oțet pune în gură des sau amestecă foi de dafin, că te vei folosi. Sau pisează foi de dulmale cu oțet și pune. Dar fă și acelea care scriserăm înapoi pentru putoarea gurii,

⁹⁴ anodine care opresc durerea

⁹⁵ picături în urechi

că să cuvin și aici și lucrează minunat. Uneori ruginescu și să strică și să înnegrescu dinții omului de tot și au patimă asemenea mai întocmai cu volburarea, dar pătimescu aceasta din scurgerea zeturilor celor rele. Iar mișcarea dinților să întâmplă au de căzătură au de lovitură sau din înmulțirea umezelii care moaie și lărgeste vinele și legătura dinților, alteori și din mâncare și din putrezimea gingiilor care strângu dinții. Acestora tămăduirea să începe cu curățeniia zeturilor celor stricate. Apoi de v<a> fi dinții negri și ruginiți, iaste trebuință să răsipim zeturile acelea ce curgu la dinți cu buruieni uscăcioase precum iaste το λύκιον care să zice și πηξάκωνθη, tămâie, sacâzul, gogoșile, zmirna, νιγέλλα, piper albu, αριστολογία, κίσσηριν, pialtra acră despicață și altele din care pisează unele, fă-le prafu și freacă dinții. Sau cu trementină freacă-i sau ia silitră, pialtră acră despicață, cornu de cerbu, zmirnă, rădăcină ίρϋδος ιλλυρικῆς, tămâie, izmă uscată, sare arsă, αριστολογίας, κίσσηριν, os de supie, piper, tarhon și mătăcină uscată, pisează și cerne acestea toate și fă-le prafu și freacă în toate zilele dinții. Sau prăjaște sare cu miere în oală sau în vas de pământu și pisând amestecă puținică zmirnă și freacă. Sau fierbe mătăcină și sare în apă sau arde zmochine uscate și le pisează cu puțințel spini și cu miere sau rădăcină αριστολογίας arde, sau os de cerbu sau cornu arde și amestecă puțințel sacâz sau arșac de oaie sau melci arde și amestecă cu miere și, ca să mieroase frumos, pune și puțințel ίρνυ sau floare του σχοίνου sau trestie de Indii sau spic de spini sau sfăramă pucioasă și freacă. Sau țiperigu și flori de crini pisează și, amestecând cu vin, spală. Sau arșac de bou arde, că întărește dinții care să mișcă și scoate durerea. Încă și silitra și os de supie și zmirnă, τρουγλύτηδα pisează împreună ca praful și freacă, face miros frumos la dinți și-i albește și-i păzește săn<ă>toși și nemâncăți. Sau mai obicinuit, arde cornu de cerbu și praful amestecă cu sacâz pisatu și freacă dinții în opt zile. Iar dă iaste vreun dinte putredu și slabu, să-l scoată cu cleștile sau cu doftorii, că acest dinte mai mult supără pă omul, numai să iei seama bine, că nu trebuie să-l scoți în ceasul când să află în durere mare, ci când v<a> conteni puțințel. Nici atunci nu iaste bine să-l scoți când are umflătură mare, nici trebuie deodată cu o trăsătură să-l scoată, ci să-l clatine și să-l mișce câte puțin și, dup<ă> ce-l v<a> scoate, să apese bine locul cu degetul și să tot întoarcă în gura lui apă oțetită și atunci îndată /f. 83^v să nu iasă la aer și vântu rece. De nu să v<a> opri sângele, scarmână puținică cârpă de in și fă-o glonțulețe și pune în locul un glonțuleț și-l apasă bine cu degetul, țindu-l tare ca la o jum<ă>tate de ceas. Sau calacanθu pisat și arsu apasă în locu și dasupra îl împresoară

la dinți
puturoși

la dinți
ruginiți

dintele care
iaste putredu
să <să>
scoată

cum să iasă
dintele singur
cum să iasă
dintele singur

cu scărmanare oțetită. Sau pisează zmalțu și-l amestecă cu albuș de ou și pune în locu. Care să teme de mâna bărbierului, să piseze frunze de ελέβορον sălbatec și cu acela să frece dintele care v<a> să-l scoată și iese singur, însă neatingând ceilalți dinți cu aceasta. (Alta) Pisează tămâie și o amestecă cu zeamă θυμάλου și cu puținel άμιλον și fă-le ca un alicu carele să-l vâre în găunoșărea dintelui, că să pierde sau cade. (Alta) Pune tarhon muiat în oțet iute până-n 40 de zile, apoi usucă-l și freacă-l pisându-l și-l pune bine să fie de trebuință și când vei să scoți dintele cu durere, ceilalți dinți împresoară cu ceară bine, iar pă cel cu durere curăță-l întâi bine, apoi îl apasă cu această buruiană și peste un ceas trage-l cu degetul că îndată iese fără<ă> durere. (Alta) De ștevie sau de ξανθίου rădăcină în jăratie încălzește și pune-o des la dinte și peste puțin scoate. (Alta) Pune rădăcină de dovleac sălbatec în găunoșare, că scoate dintele. (Alta) Arde râme în vas de pământ, fă-le prafu și rade bine întâi dintele, apoi pospăiește-l bine că peste o zi și o noapte singur el v<a> cădea. Aceasta Aetie laudă negânditu ca o taină mare și de multe ori cercată. (Alta) Omida care să naște din verze pune-o des la dintele cu durere că singur va cădea. Scoate dintele și lacrima măslinului celui sălbatic și zeama zmochinului cel sălbatec και του τυθιμάλου και το σόρυ και η σανταράχη muindu-le în oțet iute în zece zile la arsura soarelui de vară și uscându-să curățindu întâi dintele primprejur, pospăiește-l cu acestea. Pentru scoaterea dintelui cu durere, acestea am scris mai pentru lesnire, iar mai multe scrie Aetie la Cartea 8, capu 34 și vezi. De v<a> fi obrazul tău umflat de durere, fă acest plastor: ia zmochine și miez de pâine albă și rămurea de urzică și pisează-le tare, apoi le fierbe cu lapte șofranit și, ungând pe cârpă, leagă obrazul cu aceasta. De vei să păzești dinții tăi curați, nu iaste alt mai bun ca aburul ce pică din pucioasă precum îi zic spițerii spirto de sulfure. Deci înăcrește apă cu acesta și spală-ți dinții în toate zilele. Bună iaste și cenușa de tutun arsu să-i freci des cu acesta. Și pentru mai nainte pază, să-ți uzi capul des cu rachiu tare, că acesta răsipește zeurile cele rele și rămân dinții nevătămați. Dar întâi să aibi grijă să-ți curăți gura și dinții, dimineața și după<ă> mâncare spalându-i. Cât să cuvine obștit pentru diēta celui cu durerea de dinte, totdeauna să s<ă> ferească dă cele ce sânt peste fire calde sau reci, ca să nu i să întâmple durere la dinți. Osebit să ia seama cu întâmplarea cea împotrivită, ádică să nu mănânce îndată rece după<ă> caldu sau într-alt fel, încă să s<ă> ferească de toate cele acre și iuți și lipicioase și laptele iaste foarte vătămător la dinți, mâncarea lui în toate zilele să fie cu bun must și bine mistuitoare, iar când v<a> apuca durerea pre omul după<ă> osebirea pricinii ei să s<ă> rânduiască și mijlocirea diētii.

κατάπλασμα

pentru
curățirea
dinților

diēta

**//f. 84^r Cap. 13. Pentru multe feluri de patimi și boale
care să întâmplă la rușată și la gingii**

Gingiile și cununile dinților de multe ori să strică și să prăpădescu, să dăscojăscu și să bășacă. Uneori să rănescu cu puroi, care să face mai vârtos din zemuire iuți și sărate ce coprind trupul omului, apoi la aceste părți izvorăscu și vălurescu, dar sânt multe și patimile gingiilor, altele să chiiamă παρουλίδες, altele εποουλίδες, umflături de dinți și altele σφυγγα εμοδίες, adică amortire gingiilor și celelalte. Dar toate acestea din asemenea pricină curgu, precum am spus, de unde și tămăduirea lor obștită iaste.

pricina

Tămăduirea gingiilor cu durere

La această boală care să întâmplă la gingii mult folosește curățeniia aceea care să face cu cuviinciosul săculeț carele să-l puie în vin să s<ă> moaie și să bea dintr-însul în toate zilele bolnavul că, curățindu-să trupul, frumos să izbăvește împreună și tot sângele din zemuire cele sărate și pișcătoare care cu această mijlocire trăgându-să înapoi și depărtându-să de gingii, le lasă în starea și sânt<ă>tatea lor cea dintâi. Pe lângă această curățenie trebuie și cu alte cuviincioase doftorii să pui pe dinafară la gingii într-acestași chip: ia cojile de rădăcina του πρίνου sau de ghinde de stejar și gogoși și coji de rodii să tragă fiteșcare câte două unghii, adică doi loți ungurești, și le pisează măruntu acestea, apoi varsă peste acestea vin acru roșu și apă încă pe atât. Care apă să o stingi cu oțel arsu, ca să s<ă> facă încă mai stifoasă, aruncă și puținică pîiatră acră înlăuntru și fierbi-le împreună bine și cu zeama aceea în toate zilele să spele gingiile cele cu durere. (Alta) Ia foi de κρισάνθεμον uscate și jaleș și rută și nucșoară și puținică pîiatră acră, pisează-le bine și le cerne cu sita, apoi le amestecă cu miere curată și frumoasă s<ă> să facă ca magiunul sau ca alifiia moale și cu aceasta să-și ungă des gingiile. (Alta) Topește puținică miere de trandafir în apă curată și o înnăcrește cu puțințele picături de gogoși sau de pucioasă, Spirita di vednolo o di solfore și cu aceasta freacă gingiile. (Alta care iaste de folos și poftitoare). Ia calde: zahar și zmirnă dă cea bună, potrivit fiteșcare să tragă, pisează-le împreună, apoi coace sau fierbe mai bine un ou-două să s<ă> întărească bine și tăindu-le în două în lungu scoate-le gălbenușu și umple locul cu praful acesta, apoi împreună ouăle iarăș cum au fost și le învăluie cu puținică ață și de ața aceea spânzură-le în pivniță, puind supt dânsule un vas dă sticlă curat ca să s<ă> topească înlăuntru acel prafu și să pice în vas și cu aceea picătură, ca cu un valsam lucrător, să frece în toate zilele bolnavul gingiile cele cu durere, că să v<a> folosi minunat. (Alta) Taie trandafiri roșii, pătlagină, rută, jaleș, apoi freacă crișpan verde și tămâie și sacâz și

curățenie cu
săculețu

apă fiartă
pentru spălat

alifie sau
ungere

picături de
folos

spălătură

frecătura lucrătoare	piiătră acră câte un dram fiteșcare și le fierbe împreună în jum<ă>tate /f. 84 ^v de cupă de apă oțetită pân v<a> scădea pe jum<ă>tate și atunci storcându-le zeama, topește într-însa doi loți de miere de trandafir și freacă gingiile, că iaste foarte lucrătoare. Acestea toate ajută și folosescu asemenea și la durerea și putrejunea și alte boale ale gurii și să le metahirisească bolnavii fără<ă> frică pentru mare și gata doftoriia lor. De vor durea gingiile de arsură, să încălzească unt proaspăt de σχοίνου și udându puținică cârpă într-însul, să o ție în gură, că răsipește arsura fără<ă> nicio durere sau pișcătură. Au să ție de măgăriță lapte caldu în gură, îndată contenește durerea. Au vin dat undă și fiert de trei ori au zeamă de curmale caldă au zeamă de αείζωον au de δισκύμου au de grașă, asemenea caldă, dar la gingiile cele cu arsură de stricăciune sânt toate cele stifoase și iuți și cele sărate și cele pișcătoare. Când să sângerează gingiile, care să întâmplă din iuțimea zemurilor și să numește εμοδία, să ție în gură zeamă caldă de foi δισκύμου au rădăcina lui fiartă cu apă dulce să ție au să amestice grașă au să frece gingiile cu untdelemn de curându călcat au cu untdelemn fiertu cu salamură de măsline pân să v<a> face ca mierea să s<ă> învechiască, au să ude puținel burete uscatu în sânge de taur și să-l arză în vas de pământ, apoi să amestece praful cu tămâie și cu χαλκίτην crudă și pisându-le împreună să pospăiască cu acestea pă gingiile cele sângeroase. Au să ungă des capul cu unt de trandafir și cu oțet au să s<ă> îmbăieze des în baie de ape dulci făcută. Au flori de rodii și vârfuri de foi de mirsină să fiarbă cu apă oțetită și, strecurându-le, să ție zeama în gură. Au foi de στοίνου și de rodii și de gutui fierbe cu oțet vin și să ție, au piiatră acră despăcată și foi de mirsină pisează și pospăiește gingiile ca să s<ă> închege și să s<ă> oprească sângele. Și după<ă> ce să v<a> închege, spală-le cu apă caldă. Când să vor umfla sau să vor bășaca sau vor putrezi gingiile cuiva, să ție în gură untdelemn crudu au salamură de măsline au rădăcina chedrului fiartă cu oțetu au gogoși asemenea fierte au foi de prun fierte cu vin au coajă de dudu au foile lui să fiarbă iar uscate, să le piseze ca praful și să pospăiască gingiile. Folosescu acestea: αριστολοχίας rădăcină, sămânță de pătlagină, zmoală pisată, de molotru rădăcină arsă au mătăcină arsă au rugină de fier au calacanthu arsu au gogoși au flori de rodii ή στίδια. De curgu, ádică pișescu gingiile amestecă oțet cu miere și cu piiatră acră și fierbi-le până să v<a> scădea oțetul și unge gingiile au piiatră acră despăcată și zmirnă și tămâie potrivite fiteșcare amestecând cu miere, unge, apoi clătești-le cu vin. Aceasta tămăduiește foarte gingiile cele mâncate și rănite, încă și laptele de măgăriță caldu și apă fiartă de frunză de măsline și de ασπαλάθου și de foi de πλάτανος fiartă în vin sau în oțet. Sau amestecă foi de
διαφορετικά ανώδυνα	
la gingii sângerate	
la umflături și bășăcături de gingii	
la rănite și pișitoare gingii ori fâni	
unsori și spălături	

măslin arse sau rădăcină de lăptuci sau coajă de naramză dă cea groasă cu puținel κόστος (Aceasta iaste o iarbă mirositoare și prea frumoasă și să face numai la ευδαίμονα Αραβία, precum spune Dioscuride la Cap. 15 cărții I: și o trebuiești doftorii la multe doftorii, arăpește sandațihin, turcește cust) și unge gingiile și iar de v<a> fi gingiile cuiva mâncate sau rănite și au durere sau puroiază, atunci mai mult folosește aburul. Deci înfășură un cep cu puținică lână au bumbac și-l udă în untdelemnul caldu și atinge gingiile cu dânsul pân-să v<a> jupui și să v<a> albi împrejur, că așa v<a> conțeni rana și mănăcătura să v<a> tămădui. Apoi metahirisește și cele mai în jos scrise prafuri: gogoși pisate măruntu împreună cu puținică zmimă, cât un bobu, //f. 85' să le pospăiești. Iar de sânt gingiile goale, pospăiești-le cu sămânță de trandafir proaspătă și cu trestie αρωματικών sau ινδικόν numită. Sau amestecă flori de trandafir uscate și trestie și στιδία și pîiatră acră și cu praful lor pospăiești-le că le întrupește prea bine.

ce iaste costul

abur

prafuri

Pentru parulida

Parulis să numește de la doftorii elini când să v<a> arăta vreo arsură la vreo parte de gingii care de nu să v<a> răsipi, apoi doare și puroiește. Deci la începutul patimii trebuie să lucrăm cum am răsipi arsura, cu spălături stricătoare, precum e apa de orzu, apa fiartă de sămânță de in, miedul încropit, vin cu miere și alte asemenea. Du<pă> acestea să scădem umflăturile lor cu pospăieli uscate precum sânt pucioasa, piperul, pîiatra acră arsă, σόψο pisat și cele asemenea. Iar de au făcut puroi parulides, crestează-le cu lanțeta și le taie, că de le vei cresta să îndulcescu, iar dă le vei zdrobi prostește să întindu și dup<ă> ce le vei cresta gingiile, șterge-le cu cârpă strămițită, apoi tămăduiește rana sau cu năhut uscat sau cu năhut înflorit.

stricătoare
spălături

Επουλός

Dar iaste o umflătură ca o bubă și o bășacă la gingiile dinlăuntru și uneori aduce și înfierbințcală la om și face durere cumplită pă dinlăuntru la cununa dinților, cât nu poate nici gura să-și deschiză. Deci întâi ia seama să răsipești arsura cu cele stricătoare care ziserăm, άδικά cu mied caldu, cu zeamă de orzu, cu apă fiartă de sămânță de in au plăzmuiește toată falca cu sămânță de in și cu mied. Și dup<ă> ce să v<a> risipi arsura, tămăduiește επουλίδα ca și pre cea mai de sus parulida, tăindu-o cu lanțeta și tămăduind rana precum mai sus Dar curat potolește și scade aceste rane gogoșile, calacanthu, σόψο, pîiatra acră, toate arse și făcute prafu, cu care să pospăiești ranele. Iar când facu gingiile bășaci și fistule, asemenea precum mai sus am spus, să tămăduiescu. Iar de

κατάπλασμα

prafu pentru
pospăit

sufere și pofteste bolnavul să scoată dintele care îl doare, că cu aceasta împreună și scade și să tămăduiește umflătura gingiilor.

Cap. 14. Pentru patimile omoșorului

pricina
patimii

cunoștință

Oareșcare cărnicească mică la partea cea mai dinlăuntru în gură să arată aninată când deschide cineva gura lui bine și-și întinde limba lui în jos. Care cărnicească elinii cei vechi o numea γαργαρέωκα și κίωνα. Iar acum, la vremile cele mai după urmă, cei mai noi o numescu κίωνίδα, iar grecește o numescu, σταφυλλίτης. Deci acest omoșor să vatămă de multe ori de volburare și după obiceiul vorbii cade. Dar într-un adevăr să umflă și crește și să atârnea la gâtulejul omului și i să pare ca cum ar înghiți cevași totdeauna. Dar să întâmplă această patimă la omoșor din zemuri cu flegmă și umede ce să coboară din creieri și conăcescu la această părțică moale carele le primește și le sugă într-însul ca un burete. Uneori să întâmplă și din prisoseala sângelui, dar mai de multe ori fără volburare, numai din multă flegmă umezindu-să, cade și să atârnea omoșoru. Precum și la cei cu guturaie de multe ori să face. Cât pentru semnele cunoștințelor, această patimă să pricepe cu vederea, că poate fiteșcare să vază cu ochii lui vătămarea omoșorului și căderea lui, deschizând bolnavul bine gura lui precum spuserăm. Încă bolnavul simte greutate la înghițitoarea lui și durere și umflătură și fierbințeală uneori. De multe ori să și îngroșaste omoșoru și asemenea /f. 85^v ca acestea pătimește.

Tămăduire la volburarea omoșorului

dieta

flevotomie

clătături
gărgăituri

Dieta și hrana bolnavului dăspre toate să s<ă> păzească aceasta: precum să rânduiește și la celelalte volburări și mai vârtos folosește să aibă odihnă și liniște, să tacă, să nu grăiască, să nu mănânce mult și să postească, mai ales cina lui să fie puțină sau mai bine să nu mănânce nimic la cină. Deci, de v<a> fi plin la trup, să sloboază sânge din vâna cotului de la umer, apoi supt limbă, pânțele să deșarte cu glistir cuviincios, ca într-acest chip. Zemurile nu numai să s<ă> împuțineze ci să s<ă> și tragă jos, de la partea cea vătămată. De v<a> pune și vendeze la umere și la spate nu strică, apoi să s<ă> apuce din cele împingătoare și răsipitoare și după acestea dă cele stifoase ajutorinți. Și de v<a> fi curgerea zemurilor cu măsură, să ia cele ce argăsescu cu măsură, precum cele ce să zic stifoase, iar de iaste cumplită, să ia dă cele iuți, precum rânduiește Galinos. Deci clătături a-și spăla gâtulejul să facă de curmale fierte cu apă sau cu miere, așăjderea și dă trandafiri, de foi de viță, de dude, κύπερα, roșcove, rădăcini de mure, mere acre și scorușă, încă și de sâmburi de mirsină, gutui și cojile cele verzi în care stau nucile, migdale și altele și ghinde, pe

σπίλα și coarne. Și mai tari de gogoși de scumpie, ακακία și flori de rodie și coaja lor și acestea cele neamestecate doftorii a-și spăla gâttelejul. Iar alcătuite spălături de gâtteleju sântu acestea: apă de trandafir, zeamă de pătlagină, de măcriș, προυννέλας, στροίχνου, de rodii și oțet să amestece împreună și să-și spele gura și acestea la început patimii și când nu are multă supărare bolnavul. Iar de să v<a> întâmpla împotriva, să ia uneori și cele răsipitoare, precum e de sămânță de in, de τύλην, de nalbă albă, sau rădicina (sic) ἰριδος și miere. Deci doftorul să socotească mărimea volburării și mulțimea curgerii și felimea zeurilor și așa să alcătuiască și plămădirea ierburilor, dar toate acestea să fie încropite, căci câte să volburează nu suferă răceala nicidecum. Și dup<ă> ce v<a> conțeni volburarea, făr<ă> frică să-i aducă cele izgonitoare, iar de să v<a> împietri omoșoru, cele molcelușă să-i dea, precum e sămânță de in, τύλην, lobodă, nalbă albă, τραγακάνθην și cele asemenea. Și să gărgăiască cu acestea gâttelejul. Apoi cele ce să numescu răsipitoare, care răsipescu, precum e ὕσοπov, iarba dulce, zmochine uscate și zeama fiartă dintr-însele. Iar de v<a> coace cu puroi omoșoru, care să cunoaște din vederea lui, să-l spele cu miedu, au cu oțet cu miere, σκυλιντικόν, ca să s<ă> spargă și să curgă puroiu. Iar de nu v<a> lucra nici aceasta, să-l cresteze cu lanțeta și atunci să-l stoarcă bine de puroi, apoi să dea doftorii care curăță și lipescu rana. Și mai vârtos decât toate, zeama του ευπατωρίου să metahirisească și altele care scrie Aetie la Cartea I, cap. 43 și Pavel, Cartea III, cap. 26.

risipitoare

muietore

επουλωτικά

Tămăduire la căderea omoșorului

Iar când să v<a> întâmpla a să îngroșa omoșoru și ajunge atârnat, pân dasupra rădăcinii limbii, atunci să socotește că au căzut și pentru tămăduirea patimii aceștia, cât să cuvine obștit pentru creieri, toate acelea sânt bune și de folos care am spus înnapoi la Cartea I: pentru troahnă. Pentru împuținarea acestii flegme care prisosește la trupu omului și, în scurt, una și asemenea doftorie să potrivește și aici. //f. 86^r Cu aceea care ziceam acum pentru volburarea omoșorului, ádică întâi să s<ă> deșarte trupul și capul cu curățeniile cele spuse apoi să ia doftoriile cele stifoase și uscăcioase ca să vie la locu omoșoru sãn<ă>tos. Deci să facu multe feluri de gărgăituri așa: fierbe isop, jaleș, coajă de rodie în apă oțetită și cu aceasta gărgăiește la gâtteleju. (Alta) Ia un pumnu de trandafiri roșii și măcriș și ευπατωρίov, potrivite fiteșcare, gogoși, puiatră acră, zmirnă, tămâie și sămânță de in câte 3 dramuri, fierbi-le în apă curată până v<a> scădea a treia parte, apoi stoarce-le și le amestecă zeama în jum<ă>tate unghie oțet bun. Și cu aceea zeamă spală gâttelejul și omoșorul. (Alta) Prea bună iaste să iei scumpie roșie, flori de trandafir, șofran și puținel κόσtov și sfărâmându-le mărunt, le

gărgăitură
cuvincioasă

ανώδυνα

pisează și le pune într-o sticlă curată și, când e trebuință, ia dintr-aceea ca la o jum<ă>tate de lingură și topește-o în două pahară de miedu apătos și spală gâtteleu cu aceea. (Alta a lui Galinos). Miere și pîiatră acră umedă și flori de trandafir și zeamă υποκιστήδος fierbi-le împreună să s<ă> închege, apoi topește puțințică în apă încropită sau în miedu și spală. Uneori unge omoșoru cu aceasta, că-l trage în sus. De doare omoșoru, foi de rugu fierbe cu apă pân-va rămânea a treia, apoi pune în gura ta și amestecă des. Sau παρθενιδίου must, amestecă cu unt și cu miere și înghite. Sau plăzmuiește tamplele și stomacul cu acestea sau cu ladanon, că să tămăduiește.

prafuri
stifoase și
stingătoare

Prafuri care să suflă pentru rădicarea omoșorului
Du<pă> gărgăială și spălare metahirisește oareșcare prafuri stifoase și stingătoare, care strângu și rădică omoșoru. Deci pisează coji de rodii măruntu și cerne-le cu sita, aruncă înlăuntru și puțințel piper pisat măruntu și, puind puțin pă deget, îndeasă omoșoru. Poți să-l apeși și cu sare jălavă și moale amestecată cu piper pisat, dar mai bine ar fi piperu cel lungu decât cel obștit, carele să află la pătărie. Deci pisează-l bine și-l amestecă cu sare moale încă pe atât și cu pîiatră acră pisată și, puind în vârful degetului, apasă-l și-l rădică. Aceasta iaste mai lucrătoare, uscătoare și strângătoare. (Alta) Trandafiri uscați, gogoși, pîiatră acră despicată, ca câte un dram, piper, ζουρουμπάνη și zmirnă, jum<ă>tate pisează și cerne și suflă cu o țevă. (Alta) nuci tinere și verzi usucă-le la soare sau la focu și sâmburi de curmale arde-le bine și luând de acestea potrivit fiteșcare amestecă și pisează și suflă precum mai sus. (Alta) Gogoși crude, țiperig pisează împreună și suflă sau rădică-l cu vârful lingurii, că lucrează minunat. Încă folosește bine și lacrima ce să numește κυρηναϊκόν și mai vârtos το σήλφιον ce să chiiamă și lasaru, dar prostește κόμμη μπενζοήν, o aduc din părțile Indii. (Alta) Ακάνθη, αιγυπτία, gogoși, rodul mirichis, coji și foi de rodii, pîiatră acră și casia usucă și pisează și rădică precum mai sus omoșorul cel stricat. Aceasta tămăduiește și gingiile când să cocu și omoșoru și orice rană în gură. (Alta) Trandafiri uscați, spicu, κελτικήν cu rădăcinile și cu pământul lor cel dimprejur, găinați uscați de rândurică din cuibu, zmirnă, gogoși crude ca 45 sfăramă, taie, pisează și suflă prafu sau apasă cu vârful lingu (sic).

suf্লături de
prafuri

**(Alta) Uscată la omoșoarăle cele mult stricate
și umflătură și răgușali**

Piper, zmirnă, pîiatră acră, gogoși /f. 86^v pisează măruntu și pune au suflă, că îndată stafidește omoșorul, au pisează silitră și, luând cu degetul, apasă că v<a> curge flegmă multă cu sânge dar minunat să tămăduiește. (Alta) Ia zmoală umedă și moaie vârful

degetului cel mare și dând într-o parte părul capului din partea denainte, unge cu zmoala aceea, că îndată să v<a> rădica omoșoru. Și acestea destule. Iar moalele capului să-l legi într-acestași chipu: răscoace bine un ou sau fierbe până să v<a> răscoace, apoi taie-l în două și îndată așa fierbinte cât v<a> putea suferi bolnavul să îl legi la moalele capului și să stea ceas mult, că mult folosește la orice durere a gâtului, mai vârtos la copiii cei mici și la prunci. Care voiește să nu-l doară omoșoru sau fânile pă dinlăuntru și cele dimprejur ghindurițe și să nu să supere de dânsule, în toate zilele să s<ă> îmbăieze în baie și, după ce v<a> ieși din căldură, să înghiță câte o înghițitură de apă rece. Aceasta și la tuse și la durere de coaste și la stomah pă mulți au ajutat și au folosit. Deci în tot chipul să cercăm ca să aducem pă omoșor la fireasca lui stare cu ajutorințele și doftorii care spuserăm până acum și să nu ne pripim la tăiere, precum poruncește și Ipocrat, numai când nu vor ajuta buruienile sau doftoriile și este trebuință mare. Primejduind bolnavul a să înneca, atunci negreșit trebuiește să s<ă> facă tăiere, carea fiind că iaste lucru fâlcerului și mesteșug dă meșter, cu voie o lăsăm și nu o însemnăm aici. Care poștește să citească la Cap. I, Cartea lui Aetie, cap. 44.

Cap 15. Pentru durerea celor dimprejur gâtului (altă mână)

Παρίσθμια (sf. altă mână) și Αβτιάδεξ să numescu elinește cărnurile acelea care să vădu de amândouă părțile dăspre rădăcina limbii, la gâtul ádică la gurgur, iar după vorba cea proastă a grecilor le zicu astăzi velachidiia, ádică ghindurele și migdălele și alunele. Deci aceste locuri ale gâtului pentru că sânt fierbinte și umede pătinescu durere adeseori și să volburează și să umflă din zemurile cele iuți care să pogoară de la creieri și durerea lor totdeauna să întâmplă cu volburare, ádică cu arsură. Patima acesta coprinde mai de multe ori pe oamenii cei cu mult sânge și pe copii ca niște molceluși la crasis și pă cei mult băutori și mult mâncăcioși carii mănâncă bucate iuți și vârtoase, coprinde încă și pă pruncii ce sugă, de înghițirea laptelui rău pătimind. Acestor pătimași semnele acestea urmează: grea înghițitură, ádică greu pot înghiți și a învălui bucată în gât și anevoie, ádică dau durere când îi apuci supt fâlci sau când întorci gâtul. Uneori apucă și fierbințele pre omul de durerea lor.

pricina boalii

Tămăduire la durerea și umflătura ghindurițelor

Deci când vor începe a să involbura și a să umfla cele dimprejur gâtului, ádică ghindurițele, iaste trebuință să s<ă> ferească bolnavul de bucată și de băutură de apă câtăva vreme și numai apă fiartă de scorțișoară să bea, mai vârtos de v<a>

dieta

gărgăitură

flevotomia

απόβρασμα

picături în
urechigărgăituri
mai fierbinți
oblojătură

coprinde fierbințeala. Dar obștit această dietă să ție la hrana lui care să cuvine și la celelalte volburări. Iar când pentru tămăduire de v<a> fi //f. 87^r volburarea ușoară și nu atât de grea, să ia gărgăituri de cele stifoase și izgonitoare, care spuserăm înapoi pentru umflarea și căderea omoșorului. Dar ia seama la început, să nu amesteci miere la gărgăitură, că are iuțime și atâtă și vatămă. Iar dă iaste volburarea mai cumplită și să primejduiește cu înneccarea, să sloboază sânge din vâna umerului de la cot dăspre partea care îl doare și să mai lase sângele mai vârtos. De v<a> fi copilul cu mult sânge, mâncarea lui să fie zemoasă, ca să s<ă> poată înghiți și ca să s<ă> pornească pântecile. Iar de nu v<a> avea pornire destulă la pânțe, să puie glistir. Iar dă iaste pruncu, să-i puie cep la șăzut, ungându-l cu cele trebuincioase ca să s<ă> sloboază mistuirea. Du<pă> deșărtare să gărgăiască gâtulejul cu apă fiartă încropită de tărâțe sau cu apă de ovăz fiartă cu stafide sau cu iarbă dulce sau cu zmochine și isop. Dar toate acestea să fie încropite, că cele ce fierbu nu le suferă nici cele reci nici cele prea calde și să folosescu mult a pica în urechi puținel unt de migdale. Și pă dinafară să le legi cu bureți moi încălziți, oblojându-le cu făină de orzu au cu sămânță de in au cu τύλην și cu alte asemenea. Du<pă> ce să v<a> potoli volburarea, atunci amestecă și miere la gărgăială și fă-o mai caldă, iar pă dinafară lână moale udă în untdelemnul caldu des și o leagă la gât, mai vârtos la vreme de iarnă. Iar de să v<a> întârâta volburarea de iuțimea gărgăielilor, începând a face mâncărime, să metahirisească cele mai domoale, precum e apa de orzu sau de sfărâmituri, udătură sau lapte încropit să gărgăiască. Iar când v<a> conțeni durerea și volburarea, să ia cele de înapoi scrise unsori de gură cu care {unsori de gură} să ungă vârful degetului cel din mijlocu. Și să atingă încetu umflăturile împrejurii gâtulejului, dar nu tare, ca să nu le vatăme mai rău. Iar de vor începe a coace, să ia gărgăituri mai calde, ádică miedu caldu și apă fiartă de zmochine uscate au de isop au de sămânță dă nalbă albă. Și pe dinafară să oblojască cu făină de orzu sau τύλην sau apă de zmochine uscate sau de nalbă albă și miere și, dup<ă> ce v<a> coace puroiu, atunci durerea contenește și umflătura volburării să arată mai moale cându o apuci, atunci să ia gărgăituri mai iuți și spălături. Ca să spargă bubele curându îmbucătură de pită mare, au coajă muiată în apă și orice v<a> mânca să fie ștucuri mari. Și dup<ă> ce vor sparge, să plece capul să scurgă mai bine și tot să-și spele gâtul cu miedu, apoi să-l amestece cu apă fiartă de linte sau de trandafiri. Și aceasta să o obicinuiască des până să v<a> face rana desăvârșit care vei tămădui-o dup<ă> obiceiul ei. Iar uneori aceste ghindulițe ale gâtulejului atât dor și să rănescu pe dinafară cât să arată tocmai ca

ciuma care să întâmplă de mai-nainte următoare curgerea ghindurelelor sau de nu, alte ori iar din dese volburări ce să obicinuiescu a să face la gâtleju și să întărată și facu rane chinuitoare și cu stricăciune. Dar mai des să nascu la copii și la cei întregi la vârstă, mai vârtos la cei cu zemurile rele, primăvara când stăpânescu boale de langoare. Iar copiii mai mult ajungu la această patimă, dup<ă> ce se bolnăvescu de volburări la ceru gurii. Și acestea așa. Dar semnale boalii să arată acestea: /f. 87^v alte bune sânt albe ca petile, altele iar încenușate, altele să vădu ca niște peceti însemnate ca cum s-ar însemna cu fier aprinsu și au acești bolnavi uscăciune la gâtlejul lor când înghit ceva și să încheagă adeseori mai vârtos când au vreo rușată supt bărbiia lor. Iar de v<a> apuca mai nainte această iuțime a zemurilor, urmează mâncătură și putrejune, ádică astfel de rană și bubă cu puroi, cât să întinde și mănâncă locurile cele dimprejur și până la urmă îi putrezește, așadar iaste boală cumplită și de moarte. Deci trebuie degrabu să proftaxim și să ajutăm pă bolnavul și de v<a> fi în vârstă întregă, neoprindu ceva, să-i slobozim sânge fără<ă> frică din vâna umerului de la cot iar de nu să cunoaște aceasta, dân vâna cea mijlocie. Iar dacă iaste fată și fecioară, fiindcă fetile dup<ă> ce să mărescu și încep a să curăți cu curgerea firilor, de multe ori să vatămă de această boală, să sloboază sânge la fluierul piciorului. Și ajunge o dată să-i sloboază sânge, dar nu până v<a> leșâna, ca să nu-și piarză puterea cu curgerea firii care adeseori li să întâmplă de aci înaintea, apoi să deșărtăm pântecile cu glistiruri, cu cepuri la șăzut și cu unsori la șăzut și cu venduze la mijlocu și cu legături la mădulările cele de margine și cu orice alt mijlocu să întoarcem răutatea de la pătimitoarele părți. Apoi gărgăiturile toate cele mai de sus să-i facem, ádică apă fiartă de linte, de curmale și zeamă de orzu și de tărâte și cu cea prin mure amestecată cu mied și κόστος și stânjăn și αριστολογία cu miere, cu apă și foi γλαυκίου și alte asemenea. Dar să s<ă> păzească de tot, să nu să atingă nicidecum cu mâna sau cu degetul acele rane au măcar încet și binișor să le pipăie. Că cei proști și nepricepuți ungând locul fără<ă> socoteală, zdrobesc și scot și pelița rani și așa bubele să adâncează și durerea crește și mâncătura să tinde mai încolo. Deci trebuie cele uscate ierburi și doftorii să le suflăm la bube cu țevă. Iar cele umede să le ungem cu pană precum e αριστολογία și stânjănul și χαλκίτην cu miere și pui de rândurică arsu cu miere și căcat de câine cu miere ungând pă mulți au folosit. Și cenușa του κενταβρίου arsu și de melci goli arși, cenușa cu miere. Apoi dup<ă> aceste ațăături, să potolim ranile cu apă fiartă cu rădăcină de iarbă dulce și cu gărgăială făcută de sacâz, de zmirnă, τραγανάνθη, άμυλον și sofran. Du<pă> ce v<a> sta mâncătura, să amestece lapte cu pământu de baltă,

pricina

semnale boalii

semnale boalii

φλεβοτομία

glistiruri și
enduze

luare aminte

απόβρασμα
leșâi ádică
ape fierde cu
leacuri

leșâi ádică
ape fierde cu
leacuri

înfierbântări
și udături
calde

unsori sau
alifii

ádică terra sigilata și să gărgăiască gâtulejul. Dar ce să scriem multe, trebuie doftorul să poarte grija de curățeniia ranelor și să cerceteze fierbințeliile care urmează cumplit la această patimă. Că mulți copii au căzut la spargere și alții, uscându-li-să vadu înghițitoarii, s-au înneecat. Pe dinafară să-i încălzească cu lucruri calde și cu oblojături ca să nu răcească, căci bine ar fi de ar ieși afară materiia cea dinlăuntru. Drept aceea să ia lână molcelușă și udându-o în untu de spini, să o puie supt bărbie și după ce să v<a> răsi și să v<a> curăți rana, fă unsoare într-acești chip: flori de trandafiri, șofran, flori de rodii, zmirnă, rodu de pefcu, άμυλον, scumpie fiartă și pîiatră acră cu măsura lor pisează împreună, cerne și, amestecând cu miere, unge locul. Au rodu της ερύκης pisează și amestecă cu zeamă δισκούμου și cu miere și unge sau cu zeama de frunze της βρυονίας au pisează //f. 88^r μύση și miere și unge. Au fierbe foi verzi de măslin și cu zeama lor fă gărgăială. Vezi mai multe la Cartea 8, cap. 49 a lui Aetie.

pricina

Cap. 21. Pentru durerea gâtului și a gâtulejului

Această boală a gâtului și a gâtulejului atât la pricinile din care să naște, cât și la cunoștința și tămăduirea ei să aseamănă de tot cu boala cea de mai-nainte a ghindurițelor care am tălmăcitu la capu cel mai din sus. Dar pentru o tălmăcire osebită de la alt iatrosos să scriem puține și pentru aceasta. Deci durerea gâtului și a gâtulejului iaste una și totdeauna să întâmplă cu volburare, ádică cu arsură, când mai mare când mai mică, după <ă> înfierbințeala și fierberea sângelui și adevărat să naște din poiezeala zemurilor ce au poiezit și au coprinsu sângele și din creieri prin vaduri să coboară și conăcescu la gâtulej și la gurgur pentru care durere când pă dinafară să umple numai gâtul și bărbia omului cu gâlci și cu ghindurițe și bube ce să întorcu și să mută încoace și încoló, rătăcindu-să uneori și pă dinlăuntru cele două părți ale gâtulejului dinlăuntru să umflă dăspre amândouă părțile. Că atunci pă dinlăuntru simte durere omul și anevoie înghite bucata, deci umflătura acelor părți, ádică a migdălelor, cu ochii o vede măcar cine uitându-să înlăuntru în gură și în gâtuleju, dar și cu mâna pipăind o cunoaște, dăspre amândouă părțile supt bărbie.

Tămăduire la durere de gât și de gâtuleju

curățenie cu
săcușor
frecături cu
unturi

Mult să laudă și la această boală curățeniia care să face cu săculețul, precum arătarăm înnapoi. Osebit de aceasta cându gâtul supt bărbie iaste umplut pe dinafară cu gâlci, numai să-l frece și să-l ungă cu untu de scorpie sau cu unt κολυσαύρας în care de vei pune puțintel țiperig pisat să face mai lucrător și mai de folos. Asemenea unsori fă și la umflătura migdălilor ce să numescu (loc

gol). Iar dup<ă> unsoare și frecătură să lege gâtul într-acești chip: să ia un cuibu de rânduarea întregu precum iaste, să-l piseze tot și să-l cearnă, apoi să-l fiarbă în lapte șofranitu și să-l tinză pe o cârpă ca un plastor, să îl lege la gât, încălzindu-l adeseori dup<ă> ce v<a> răci. (Alta) Lobodă dumesnică înflorită și coajă de rădăcină de nalbă albă fierbe în vin, iar de are mare durere bolnavul, iar în lapte șofranit să fierbi să s<ă> facă ca mazărea și tinzându-le pe cârpă, oblojaște gâtul așa caldu și, dup<ă> ce v<a> răci, iar încălzește. (Alta) Rade un calup de săpun și-l amestecă cu o mână de sămânță de in și pune-le să fiarbă în lapte șofranit să s<ă> sliască ca mazărea și fă precum mai sus. Dar pă dinlăuntru profθaxește-l cu acestea: amestecă aceea ce să numește διαμόпов în apă de pătlagină sau în apă curată de fântână și cu puținică silitră curățită care la spițarie îi zic salprunele cu aceasta să-și gârgăiască gâtulejul. De nu v<a> putea afla altceva, să topească silitră în apă curată și să pice puținică zeamă de lămâie înlăuntru și să-l gârgăiască, curățește frumos și tămăduiește patima gâtulejului. Acestea de la Franghiscu de Papa.

legătură pă
deasupra

oblojătură

gârgăire

Ajutorințe proaste din iatrosorul cel obștit

Ia κολιάνδορον și îl plămădește cu miere și oblojaște gâtul bolnavului că să folosește. (Alta) Pisează rădăcina crinului și o amestecă cu apă și pune-o la gât caldă, cât v<a> putea suferi. (Alta) κινάμων pisat amestecă cu miere și cu untu și, încălzindu-l, pune-l la gât cât v<a> putea suferi. Iar pe care v<a> apuca durerea gâtulejului, ádică la gurgur și v<a> avea fierbințeală și vorburare, sloboade sânge, /f. 88^v apoi ia foi de ceapă și le fierbe cu linte și să bea zeama lor. Dar să s<ă> ferească dă cele iuți și cumplite bucate, de vin, oțet, ceapă, usturoiu, praz, rădichi și unele ca acestea. (Alta) Să ungă întâi gâtul cu unt și dasupra să pospăiască sare subțire, că să tămăduiește. (Alta) Să piseze șofran și amestecând cu unt să-și ungă gâtul, iar la umezeala gurgurului să mănânce θρίμπον cu zmochine, că scoate umezeala. Au sămânță της σπουκίδας și orzu și miere amestecând dă bolnavului să mănânce des. (Alta) Sau lacrăma της βασαίας cu zahar dă-i să mănânce, că să v<a> folosi cu ajutorul lui D<u>mn<e>zeu.

punere pă
deasupra

Cap. 16. Pentru durerea de la înghițitoare ádică înneicare și sugrumare

Boala gâtului și a gâtulejului care înneacă pă omul latinește să chiiamă anghina, ungurește teoriocghiec, iar elinii o numescu συνάγχη, κυνάγχη και αγγόνην, grecii pă limba proastă αγγχούσα și înneicare, că junghe și înneacă pe omul cumplit și iaste o patimă iute și dă stricăciune, aducând îndată la primejdie de viață și încuibează boala aceasta la gâtulejul ce să numește(loc gol), cât și la

ce iaste
συνάγχη

care iaste
gâttelejul și
înghițitoarea

gurgur și la înghițitoare. Iar cât pentru tămăduirea ei, *sinanhi* (*sic*) nu iaste alta fără <ă> numai o volburare arsuroasă și cu flăcăraie la părțile gâttelejului cele mai de sus și mai vârtos la cărnurile cele mici și molcelușă ce să află împrejurul gâttelejului, ádică al înghițitoarei și gâtteleju și înghițitoare zicem aici și înțelegem locul acela înlăuntru în gură ce iaste ca un hotar între stomah și între gâtteleju și care împreună marginea înghițitorii cu marginea beregatii cei vârtose.

Pentru osebirea aceștii patimi

pricina

Patru sânt osebirile aceștii patimi, precum zice înțeleptul Aetie și Galinos, una când gâttelejul să involburează și să umflă, (alta) când nici gâttelejul nici altă parte a gurii, nici altă pă dinafară mădulare să arată a volbura sau a fi umflată, dar bolnavul simte durere mare și înneceare la gâtteleju. (A treia) iaste când gâtteleju să involburează împreună și pă dinlăuntru și pă dinafară și să vede umflat și înfocată bărbia și supt fălcile bolnavului. (A patra) iaste când la partea dinnapoi a gâtului să întâmplă patima și să v<a> scriinti vreun oscior sau vână a gâtului și atunci să vede locul adâncat și, de-l vei atinge pă dinafară, simte durere bolnavul. Această patimă doftorii cei vechi o au numit chinanhin deosebit, dar să naște când să vor răni dinlăuntru sfondilii ádică oscioarele de la grăbenii gâtului din rea volburare ce coprinde șoriceii gâtului și ai gâttelejului, fiindcă împinge pre rădăcina limbii. Încheiturile acelea care să mișcă cu trebuință iaste a să mișca și rădăcina din locul ei și așa să vatămă și marginile ei, ádică gâttelejul și gâtul, din stăpânitoarea volburare și face înneceare la înghițitură și durere nesuferită, de unde aceștii au mai mult decât ceilalți greutate la răsufare și dă nevoie țin gura lor deschisă și cască ca să ia aer și răsufare. Iar când pentru înghițitură, toți cei cu înneceare și cei mai sus numiți în trei chipuri, grea înghițitură au, ádică nu pot și abia înghit au răsufarea au mâncarea au băutura, mai vârtos băutura li să întoarce și iese din nas. Unii doftori din cei mai noi, precum e Pavel Eghinitis și alții, facu deosebire //f. 89^r și deosebescu την κινάγχην από την συνάγχην, και την παρακινάγχην από την παρασυνάγχην și συγάγχην ⁹⁶ zic volburarea care coprinde șoriceii cei dinlăuntru a gâtului, Παρασυνάγχην, iar când coprinde pre cei din afară șoriceii, ασήδerea κινάγχην, numescu când șoriceii dinlăuntru ai gâtului să chinuescu din volburare, Παρασυνάγχην iar, când cei din afară, dar Galinos această osebire arătat o defaimă.

Pricina de unde să naște συγάγχην și înnecearea

Această răutate să naște din prisoseala sângelui cel fierbinte și caldu care sânge peste fire să adună și împresoară numitele părți ale omului, ádică gâtul și gâttelejul și această boală mai vârtos

⁹⁶ angina de guturai și parangina de paraguturai și guturai

coprinde pre oamenii cei mai tineri, atât din prisoseala sângelui, cât și din venin, de unde sângele fierbând ca vinul în bute să silește și caută drum ca să iasă și să s<ă> arunce afară. Așadar să aruncă mai lesne și să răvarsă în gâtleeju, fiind o parte mai șubredă și moale, alcătuită de cărnuri molcelușă și această căldură a sângelui și prisosirea veninului o lucrează împreună nesațiul mai mult și lăcomia pântecelui. Încă și bucatele cele gătite cu multe mirodii și vinurile cele iuți și tari și mai vârtos când să silește omul pre sineși cu acestea. Încă când dup<ă> bucată să v<a> încălzi cineva și îndată v<a> ieși afară la răceală mare și tare să umble și v<a> coprinde răceala pre arsură și când v<a> intra vreun os de pește puindu-să în gât și băutura cea rece, ádică când bea cineva apă rece peste măsură sau altă băutură rece și beția aceasta câștigă, când să îmbată mult cineva și i să umflă gurgurul de vin și lovitura și bătătura și mirosul cel rău și putoarea cea cumplită care răsuflă și alte asemenea ca acestea întărâtătoare. Și la unii încă să naște συγύχην când să vatămă și pătimescu rău vinele care să coboară la stomah, că atunci să împărțăsaște patima și la părțile lor cele mai de jos, ádică la plămâni și la inimă și așa să prinde și să involburează vadul răsuflării și beregata și vinele care stau pe lângă dânsa, dar nu să vatămă acele mădulări, ádică plămânile, inima și beregata și cele asemenea fiindcă trage patima de crasis rea, dar nu de vreo înghesuire și acesta să zice ascunsă συγύχην de la Aetie și de la ceilalți doftori.

Semne și cunoștințe la acestă înecare

Patima înecării să cunoaște arătat din semnale acestea: bolnavul nu poate răsufla altfel lesne, făr<ă> numai de-și v<a> ținea gâtul oblu (care să socotește răsuflare dreaptă) și are mare durere împreună cu răsuflarea cea grea. Pre unii îi apucă și fierbințele, îngroșându-să obrazul lor și gâtul, la alții vine și umflare și umflătură, gura lor căscată stă ca să ia aerul și răsuflarea și nu pot înghiți. Iar la cei cu κινύχην urmează și înecare, dar aceasta să face rareori la copii, când să vatămă grebăni gâtului de căzătură, când cadu de la vreun loc înalt și să lovescu și atunci patima iaste netămăduită și nimenea nu să apucă. Deci iaste această boală cu mare primejdie de moarte, că taie și oprește tot drumul vieții cei trupești, ádică al răsuflării și osebit de aceasta apucă omul făr<ă> veste pentru fire din care iar au curându scapă bolnavul au de grabu moare și scapă de grijă și, precum ziceam mai acum, uneori chinuiește /f. 89^v părțile gâtului cele dinlăuntru și atunci răutatea iaste mai rea și mai primejdioasă. Alteori cele din afară care să arată și din afară căci cu mare înfocare și fierbere sare și să aruncă afară umflătura și volburarea. Dar când iaste durerea pă dinlăuntru nu să cunoaște îndată și orice patimă

semne mai
nainte
cunoscătoare

de înecare umblă și întovărășează împreună cu fierbințele, fiind și ea înfocată, când mai cumplit, când mai domol. Și la patima înecării cea dinlăuntru mai cu anevoie iaste și răsuflarea și înghițirea și vorba, iar la cea din afară toate acestea sânt mai lesne. La patima cea dinlăuntru a înecării care să naște din umflăturile cele arsuroase și înfocate, la 3 zile să alege aceea ce v<a> să iasă au viață au moarte. Iar semniile care nu au nicio nădejde sau puțină sânt acestea: de v<a> fi foarte mare și arsura și durerea, de scoate afară limba lui și ochii i să întorcu și cu toate acestea nicio înfocare sau umflătură nu să arată a ieși și a să arunca afară, de-i să spumează gura, de-i iase băutura din nas, de nu are odihnă și să bate și să necăjaște, buzele i să înnegrescu, altele ca acestea de să arată de față sânt de moarte, că acest bolnavu anevoie poate să scape și să nu să înnece. Mai bună nădejde iaste îndată pentru slobozire măcar cât de puțin să s<ă> arunce câtva afară înfocarea și umflătura și acesta iaste semnu bun, de poate scuipa curându și lesne. Iar când scuipatul lui iaste lipicios și des și puțin, semnu de moarte. Mult primejdios semnu iaste și acesta; de să v<a> pierde umflătura și arsura și v<a> scădea fără<ă> veste, fără<ă> a nu lua cineva seama pentru care pricină au scăzut și s-au pierdut. Și acestea destule pentru cunoștința συνάχης.

Tămăduiri συνάχης κι κινάχης și a înecării

această
patimă să
s<ă>
proftaxească
cu grabă

Fiindcă această boală apucă pre omul deodată și fără<ă> veste și iar fără<ă> veste să întoarce și să alege au într-o parte au într-altă parte au spre nădejde au spre primejdie, iaste trebuință să o profθaxim îndată curându degrabu și fără<ă> mutare de vreme. Deci întâia purtare de grijă să aibă doftorul la slobozirea sângelui și degrabu să ia sânge din vâna cea mijlocie sau cea dinafară a cotului, necăutând nici vârstă, nici bărbat sau femeie, nici starea sau firea trupului. Că nu iaste altă ajutorință nicidecum a domoli și a îmblânzi sângele cel mânios și volburos, așa ca slobozirea sângelui și a răcori trupul. Deci să sloboază sânge destul și, de nu pricepe răpaos sau ușurare bolnavul cu o slobozire de sânge, să sloboază și a doua oară și a treia precum îl v<a> învăța nevoia și greutatea. Iar Aetie ne sfătuiește, asemenea și Eghenitul, să slobozim sânge câte puțin și mai de multe ori cu soroc, dar nu deodată tot într-una. Că din această deșărtare odată curând leșână bolnavul și să primejduiește a să înnece. Încă și din răcoreală și leșân lesne să coboară materia volburării și atunci aduce netăgăduită primejdie de înecare și creștătura unde vom deschide vâna zice să fie potrivită și nu atât de mare, că de v<a> fi mare despărțirea vinei, îndată cade bolnavul la leșân. Dar nici prea strimță despărțire să facem, ca să nu să strecoare sângele și să

rămâie înlăuntru cea mai groasă a lui parte, care dă pricină și naște patima aceasta. Dar folosește mai mult a doua zi să mai lase sânge bolnavul de nu-l v<a> opri umflătura sau leșânul. Iar dă iaste muiere să sloboază la fluieru //f. 90^r piciorului și să lasă sânge cu măsură, mai vârtos când iaste închisă curgerea firii. Încă după<ă> slobozirea sângelui la cot, de nu să v<a> ușura bolnavul a doua zi sau măcar într-acea zi, îndată să lase sânge de supt limbă, de la vinele de acolo pentru că aceasta mai de aproape trage sângele cel volburos sau însuși limba să o creșteze, de să v<a> arăta bășăcată și umflată. Dar ia seama să nu i să întâmple leșân. Și aceasta să o faci când v<a> primi puterea vieții și mișcarea omului și când nu v<a> fi șubred la trup. Bine iaste încă și mult de folos după<ă> obștita deșărtare să puie și venduze și, de v<a> fi umflătura supt fâlci au supt bărbie, să le puie la umflătură cu creștătură ca să trage sânge destul, apoi să pospăiască creștătura cu sare și să le mai frece. Iar de nu să cunoaște pă dinafară nicio umflătură, precum să întâmplă a să face la cea ascunsă ce să chiiamă chinanhi, atunci să lipească îndărătu gâtului la ceafă venduza aproape de junghetura gâtului și să o scoată tare și mai des să o mai lipească. Că aceasta ajută mult cu ușurarea nodurilor celor de la gât și pre mulți au folosit venduza mai vârtos pentru lenirea răsufării la gât sau la gâtuleju despre amândouă părțile puindu-se și cât să cuvine pentru celelalte tămăduiri în tot chipul și pă dinafară și pă dinlăuntru. Cu den-adinsul trebuie și cu acelea să strimtorăm și să chinuim această boală pă dinafară, izgonindu și răsipind arsura cu instrumenturi înfierbântătoare, iar pă dinlăuntru izgonindu-o cu cele răcoritoare spre părțile cele de afară. De să v<a> întâmpla ceva a opri slobozirea de sânge sau venduza, să pornească pânțele cu glistir mai iute care îl scriserăm înapoi pentru apoplexie, cu apă fiartă, κενταβρίου, pelin, καλαμίνθας, αριστολοχίας, miere și silitră destulă. Apoi și curățenie de flegmă pornitoare, mai vârtos cea izgonitoare curățenia e de folos. La cei cu înneccare cu zer de lapte dându-să și zerul să fie fiertu cu șofran sălbatec. Încă și hapuri de aloiu și de dovleac, de v<a> putea bolnavul să le înghiță să ia, că să folosește. Deci întâi să cercăm cu cele împingătoare ca să oprim zeurile cele cu stricăciune a nu merge la locul cel ce să învoburează cu durere. Drept aceea să ție bolnavul picioarele în apă caldă și mădulările cele dăspre margini să le lege cu fașă și să le frece des mai tare. Iar gâtul să-l acopere cu lână udată sau în untdelemn cald muiată sau cu lucru dă ceară făcut de unt de chiparis. După<ă> aceasta să metahirisească spălăturile și gârgâielile cele cuviincioase aproape la început să fie într-acești chip cât nici să izgonească peste măsură, căci împingu zeurile spre plămâni și să primejduiește omul să s<ă> înnece, nici să s<ă> răsipească afară din măsură,

slobozire de sânge al doilea

venduze

glistir iute

ελατήριον
curățenie
izgonitoare de
flegmă
αποκρουστικά
βοηθήματα

spălături și
gârgâieli

διάκλυσμα
clătături
gârgăituri

răsipitoare
διαφορητικά

căci crește fierbințele. Deci când iaste mare volburarea, să ia acelea care strângu domol, precum flori de trandafir, scumpie fiartă în miedu de linte sau de curmale, apă fiartă și câte scriserăm înnapoi pentru volburarea omoșorului. Încă să amestice și zeamă de rodie, aceea ce să numește de mure și puținică sare προυνέλλας sau puținică silitră. Și cu aceasta să gârgâiască gâtul, iar de nu poate gârgâi pentru durere, să-l săgeteze cu sifunul, ádică cu piștoaie. Sau să-l culce cu fața în sus și să ție în gâtul cât v<a> putea și apoi să o scuie afară. Dar aceasta să o facă des sau măcar în zeamă de rodie numai să plămădească silitră și să facă asemenea. /f. 90^v (Alta) Oțetește, înăcrește apă curată cu spirt de sare sau de pucioasă, sau καλακανθίου și dă-i să-și clătească gâtul cu aceea adeseori din care poate să bea când să v<a> ușura puțin de boală și să v<a> folosi. (Alta) Cumpără de la pătărie zulapion sau siropion făcut de violas, zulapion violatum și pică acesta în apă de trandafir sau în zeamă de pătlagină, apoi înăcrește-o cu zeamă de lămâie, ca să fie dulce să piște și să spele cu aceasta precum mai sus. (Alta) scumpie fiartă și flori de trandafir și κόστος și șofran amestecând pisează și le pune în miedu să-și gârgâiască gâtul. (Alta) Sfărămă portocale dulci împreună cu coaja lor și amestecă-le zeama cu miere, dar zeama să fie trei părți iar mierea o parte și le fierbe până v<a> conteni și unge gâtul pă dinlăuntru. Au scumpie fierbe cu apă și cu miere și cu aceea să-și spele gâtul și apă fiartă de raci nesărată la spălarea gâtului folosește, au pune raci să s<ă> moaie într-o oca de apă, strecoară și o încălzește și dă bolnavului să s<ă> gârgâiască, că v<a> scoate bale groase și îndată să ușurează. Au gogoși și κόστος potrivit pisează și, amestecând cu miere, dă-i să gârgâiască, să s<ă> spele și să s<ă> ungă. Sau cu din mure făcut din mure sălbatică, cu apă fiartă de scumpie. (Alta) prostescă De v<a> fi sărac și nu găsește altceva, să fiarbă βατζινόμουρα sau acachia, ádică τζάπουρνα sau scorușă sau măcriș sau stafidă sălbatică sau ștevie sălbatică în apă curată și în zeama lor să puie silitră sau miere de trandafir au miere curată și cu aceasta să-și spele gâtul. De crește și să întărește patima, să o proθaxim degrabu cu cele răsipitoare, precum apă fiartă dă tilis, zmochine, stafide, iarbă dulce sau dă cele mai tari, precum rădăcina de stânjen, isopu, μελάνθιον și dă lemnul lui D<u>mn<e>zeu cu miere și puținică silitră și pucioasă, de nu v<a> opri vreo iuțime. Deci să fiarbă dintr-acestea câte v<a> afla în apă de fântână, până v<a> scădea pe jum<ă>tate și să-și spele gâtul, amestecându-o cu miere de trandafir sau cu oțet cu miere și căcat de câine uscat, să-l sfărâme, să-l cearnă, să-l amestece cu fiere și să-l înghiță de v<a> putea, că mult folosește. Dar pentru miros greu să puie puțințel spini sau zmirnă, precum învață Galinos, și căcatul să fie albu. Încă să arză o rândurică să o facă

prafu și să-l înghiță folosește minunat. Asemenea lucrează și găinaț albu de cocoș, uscat, pisat și cu apă sau miedu bându-să și altele. Iar pă dinafară să-și lege gâtul cu aceste oblojări ca să mistuiască și să răsipească volburarea care sânt acestea: făină de sămânță de in, de τὸλιν, făină de orzu, nalbă albă sălbatică, lobodă, flori de mușătel, sulfină. Să le fiarbă acestea până să vor muia, apoi să le piseze în piuliță și să le tinză pe cârpă să oblojască grumazii pe dinafară. Au să puie puțințel unt de mușătel, au de crin într-acestea și să le dea undă, apoi așternându-le ca un plastor să le lege. Nu strică și a unge gâtul și gâtulejul cu unt de mușătel sau de anason sau de crin au să-l încălzească cu zeamă încropită de tilis sau de sulfină sau de mușătel. (Alta) Unt de mușătel sau de zambacuri //f. 91^r sau de migdale doi loți din fieștecăre, untură de găină și unt proaspăt trei loți fieștecăre și puțințel șofran amestecă și le încălzește la foc domol, apoi le varsă dasupra peste puțințică lână și leagă-i tot gâtul cu aceasta. (Alta) Cuibu rândurelii întregu cu pene și cu găinațul împreună fierbe-l cu untdelemnul sau cu Σαμόλαδον sau cu unt proaspăt. Mai bine iaste de să v<a> putea afla atâta în unt de mușătel sau de zambacuri și după<ă> ce v<a> fierbe, freacă-l pă sită să iasă zeama și atunci pisează căcat de câine uscat și amestecă cu aceasta să s<ă> sliia scă și așa curându caldu bine unge-l pe cârpă și leagă gâtul și gâtulejul tot, primenindu-l după<ă> ce v<a> răci. (Alta) Cuibu de rândurică, vlăstar de zambacuri, vlăstar de lobodă și câteva zmochine fierbe în apă tare, apoi strecoară zeama lor prin sită și le fă ca mazărea, pe urmă amestecă-le cu untură de găină și cu untul și cu șofran și încălzești-le la focu și așa calde tinzându-i-le pe cârpă oblojaște-i gâtul bolnavului cu aceasta. (Alta) Poți și așa să faci numai: sfăramă căcat uscat și albu de câine și-l amestecă cu cenușă de rândurică arsă, apoi încălzește-l cu miere sau cu untură veche și tinzându-l pe cârpă oblojaște-i gâtul caldu precum mai sus. Bine iaste a obloji și cu toate acelea câte scriserăm înnapoi pentru durerea gâtului. (Alta) Amestecă făină, miere, unt și pune pe dinafară cu puțințică cârpă și o leagă sau peri dintr-un pui fript pă cărămidă fără<ă> apă cu unt, sau lână din cea de pre picioarele oii să tai împreună cu tina ei și să le încălzești, să le legi cu buruiana cea mai de sus περδίκτιον și cu unt pe dinafara gâtului că să desumflă. Atât face să fierbi și broaște cu untdelemnul și să le pui după<ă> ce v<a> începe boala a să astâmpăra și a contenii, apoi cu încetul ar putea bolnavul mai lesne a răsufla și a înghite, atunci să spele gâtul cu aceste clătături: isopon, pătlagină, iarbă dulce, zmochine, arpăcaș, trandafiri roșii, pune-le împreună să fiarbă tare în apă de fântână, apoi strecoară-le zeama pântr-o cârpă curată și pune înlăuntru miere de trandafir și cu aceea să-și spele gâtul des și gălbenuș de ou zemos și fidea sau must de făină,

oblojături pe
dinafară

clătături

să soarbă că i să ușurează mai bine durerea. Au zeamă de iarbă dulce să topească în gura lui au să fiarbă zmochine au tărățe cu apă și să bea. Au să-și gârgâiască gâtul cu mustul acela des și să-l ție în gură mult. Dar pă dinafară totdeauna trebuie să s<ă> lege cu plastore precum mai sus am spus. De v<a> scoate bășacă și v<a> coace volburarea undeva la gātu și v<a> face bubă cu puroi, fierbe arpăcaș pân să v<a> îngroșa și amestecă miere de trandafir și cu aceea spală buba adeseori și ca să-i treacă să s<ă> închiză rana unge-o cu miedul stifos, că să tămăduiește. Au cu apă fiartă de zmochine spală-o au de isop au de iarbă dulce au cu miedu sofrănit. De să v<a> usca cumva limba lui asupra volburării și să v<a> înnegri precum să întâmplă de multe ori, taie frumos subțire și lat un ștuc de slănină și pune-o dasupra limbii să ție, că o curăță frumos. Sau descojaște pelița au coaja cea din afara ierbii του τελεφίου, ce să zice franțozește fava grasă și latinește fabaria. Sau de iarbă grasă sau de grașătă, ádică foile lor să le descojăști și pune-le să stea în apă de trandafir și ține câte o foaie pe limba ta, că să răcorește minunat. Când limba bolnavului să v<a> strica din volburare și să v<a> răni, să o spele cu apă de trandafir amestecată cu silitră, că această apă curățește frumos și tămăduiește ranele limbii și ale gurii și ale gâtuleului. (Alta) /f. 91^v Ia un dram de camfur și îl pune în rachiū tare să stea o noapte să s<ă> topească bine, dar astupă bine gura vasulu să nu răsufe și a doua zi ia pîiatră acră, tămâie, sacâz și zmirnă dă cea bună și fiteșcare câte un lot și întâi acestea fierbi-le bine într-o oca de vin și, scoțându-le de la foc, varsă deasupra lor rachiul cel mai de sus cu camfur și iar le mai dă undă adoora. Apoi strecoară-le într-o sticlă și cu zeama aceea spală des limba cea rănită.

răcorire

clătitură

punere pă
dasupra

gârgâială

Alte amestecate ajutorinți de la Aetie

Când înnecarea chinuiește pre bolnavul, pisează muștar mult și amestecă cu apă caldă și, întinzând pe cârpă, pune-l pă pieptul lui sau sfărămă muștar, silitră, isop, σκίλαν coaptă și pucioasă, fiteșcare potrivit și amestecând cu miere dă-i să lingă bolnavul. Sau muștar sfărâmând, plămădește-l în miedu și strecurându-l dă-i să gârgâiască. Asemenea face și apa fiartă της κασσίαν, ίρεως, rădăcină πανακίας, rădăcină αγριοσούκου, ghințura κενταβρίου, αριστολογίας, αγαρικού și alte asemenea buruieni. Să fierbi dintr-acestea care vei afla în miedu tare tare în mult ceas, pân să v<a> îngroșa ca mustul și cu acela să gârgâiască gâtuleul.

De vărsat folositoare ca să verse bolnavul

Bune sânt și ajutorințele de vărsat la cei cu înnecarea și mai vârtos simțind oareșcare durere la pânțece, deci să iei un lucru ațățător de la pătărie care îi zic elatirion și silitră și muștar și

sfărămându-le acestea, moaie *cu* apă și oblojaște gurgurul. Sau acest elatirion moaie-l în untdelemn *cu* mieru sau mustul de crastavete sălbatec unge pe dinafară și pă dinlăuntru, ή χαλκόν moaie în untu de chiparos și unge pă dinlăuntru gâttelejul *cu* pana. Sau fiere de taur *cu* miere unge. Sau silitră să bea *cu* oțet, *cu* miere sau must του κενταβρίου *cu* miere să bea sau să sfărâme sămânță de cardama și să o amestice *cu* o lingură de miedu, că peste puțin v<a> vărsa flegmă groasă ca cleiul de lipicioasă și îndată să v<a> izbăvi.

elatirion

unsori

Unsori de multe feluri

Găinațul albu de cocoș usucă și făioară de care să albescu fâmeile și când iaste trebuință moaie-le în apă sau în miedu și adapă pre bolnavu câte o lingură și de nu v<a> putea să o înghiță, amestecă-le *cu* miere și-l unge pe dinlăuntru. Sau sfărămă வீடுν κενταβρίου și sare și lasă-o să s<ă> usuce și când iaste trebuință amestecă *cu* miere și-l unge *cu* o pană ușurel. Sau το ελατήριον *cu* fiere de taur și miere unge-l sau sfărămă sare obicinuită și amestecă *cu* untdelemn vechiu și *cu* miere și *cu* oțetu σκυλλιτικών sau pisează pelin *cu* miere sau sămânță de anason dulce și de selină și floare σχοινοῦ și sămânță de chimen sălbatic, puiatră acră, ίριον ὑλρικὴν, κινάμωμον, zmirnă, αριστολοχία, κασσία, șofran, trandafiri uscați, κόστος, cenușă proaspătă de rândurele arse, spicul de spin, άμωμον κικιδία, gogoși verzi. De toate acestea sfărămă și amestecă *cu* miere și unge. (Alta mult de folos la cei ce să prea înneacă) Măcar că iaste cam scârboasă, căcat de om usucă și sfărămă și învăluindu-l într-o cârpă arde-l, apoi pisează-l *cu* miedu și dă bolnavului să bea. Sau căcat albu de câine usucă și sfărămă și amestecând *cu* miere unge pe cel *cu* înneccarea pă dinlăuntru, în gură adâncu, până v<a> și înghiți. Au *cu* oțet *cu* miere și zmoară (sic) umedă să ungi. Decât această doftorie precum zice Galinos nu iaste alta mai tare, nici că știe alta mai cercată pentru cei *cu* înneccare //f. 92^r și la volburările cele mari împrejuru gâtului și la gâlci și la primejdiia înneccării și la cei grei la răsufare. (Alta) Arde rândurele sălbatic și le fă prafu într-acestași chip: άδικά pospăiește puișorii lor *cu* sare potrivit precum sânt *cu* aripile lor și le pune vii într-un vas de pământu și le astupă bine, apoi pune-i deasupra cărbunilor să s<ă> coacă înlăuntru și să arză să s<ă> facă cenușă și prafu care pisându-l măruntu amestecă-l *cu* șofran și *cu* spin de spini și, amestecând *cu* miere, unge pă dinlăuntru gâttelejul bolnavului. Sau acest prafu de rândurele amestecă-l *cu* must de mirsin verde și *cu* miere și fă. Sau foi του κόστου și cuișoare și piper și σανταράχην pisează împreună și amestecă *cu* miere despumată și unge *cu* o pană, că te vei mira. Sau arde melci goli care n-au oase și să află la grădini și prafu lor amestecă *cu* miere și unge. Acesta iaste făr<ă> greșală.

Asemenea lucrează și praful de raci arși și praful του λεπτού κενταβρίου și falca de jos a porcului arzându-să și praful făcându-să sau sfărâmă gogoși și κόστον împreună și suflă cu țeava în gât. Sau amestecă cu miere și unge și spală mai vârtos la începutul volburării. Drept aceea trebuie să stăm și să proftaxim pe bolnavul cu aceste ajutorinți când coace și să întărește boala, căci de să v<a> face zăbavă, mânia și aprinderea care s-au tras tocmai din adâncime și au conăcit la locurile cele din prejurul gâtului fără<ă> veste să întoarcă la plămâni și aduce moarte grabnică. Încă și afumăturile ajută mult celor cu înneccare, adică a face abur și a să afuma la gură și la gâtuleju. Deci luând cimbru, ύσoπov, θύμβραν, sămânță de molotru și silitră, încăzești-le bine cu oțet mult într-o oală și acopere-o cu acoperemânt găurit în mijlocu, apoi pune țeava în gaură și în gura bolnavului să s<ă> afume încet și de să v<a> încălzi tare țeava cât să arză gura bolnavului, găurește un ou proaspăt și petrecând printr-însul țeava, așa să o ție la gura lui atingându-să oul de buze. Dar mai domoală v<a> fi afumătura de vei pune vin oțet și sau apă curată în locu de oțet și toate aceste neamestecate să le aducem la afumătură, ca să s<ă> întremeze trupul și să s<ă> schimbe puțintel chinul cel din adâncime.

Pentru dieta celor cu înneccare

Cât se cuvine pentru dietă la această cumplită și cu chin boală, bolnavul să ție într-acestași chip: înlăuntru în casă să șază, vântul să nu-l sufle, nici răceala să-l coprinză, căci cu mai mare primejdie să înneacă. Zeamă de arpăcaș fiertu să soarbă au apă de orzu, la care poate pica puțintică zeamă de lămâie, să s<ă> acrească pentru poftă. Ouă zemoase, zupă, adică τζίμπριν de tărățe acre, lat. Corpa țebre, sau zeamă de aguridă să aibă înlăuntru și tirighie și alte asemenea bucate să mănânce după<ă> sorbiturile cele mai sus de v<a> putea să înghiță și să s<ă> ferească de orice bucate cu mirodii. Vin să nu bea, numai apă fiartă cu orzu și cu două-trei zmochine, că apa de orzu are putere și lucrare minunată, adică a subția, a răsiți, a hrăni și a răcori. Poate fierbe cât de bine apă și din rodul mirsinis care o numescu la spițarie tamariscon, din care să face băutură acrișoară și nostimă. /f. 92^v Să ia seama pântecile să nu i să încuie spre a nu să porni, căci mai cumplită și mai cu primejdie volburare și durere să trage dintr-aceasta. Deci pentru această pricină, iaste bună și cuviincioasă orice supă, adică bucată zemoasă gătită, să fie acrită cu tirighie. La începutul boalii să s<ă> hrănească trei zile cu miere cu apă în locu de bucată, apoi cu apă de orzu, iar după<ă> ce să v<a> domoli volburarea câtva, să soarbă gălbenuș de ou zemos și făină amestecată cu apă. Ce să spunem multe hrana bolnavului, să s<ă> potrivească cu puterea lui și pentru aceasta să-i lipsească mâncarea cea multă, încă și somnul

postire de
somnu

cel mult, precum la celelalte volburări, așa mai vârtos aici la această patimă, să lipsească căci la somnu precum hotărăște Ipocrat, sângele să varsă și merge înlăuntru și așa crescú zemurile la locu patimii. Iar când v<a> scădea și v<a> conteni volburarea, să iasă să s<ă> preumbe și să meargă și la băi și câte puțin – puțin să păzească canonul diēti, până când din ajutorul lui D<u>mn<e>zeu să v<a> izbăvi de tot de patimă.

plimbări și
îmbăieri

La primejdie celor ce să înneacă din apă sau din spargerea corăbii sau de vreun os și altele

De v<a> cădea cineva în gărlă sau în mare de spargere de corabie și să v<a> înneca sau să v<a> strânge la gât cu sugrumare, poate să profθaxească cu meșteșugu și să s<ă> rădice. Numai îndată și degrab deci vezi de să află încă răsuflarea lui într-însul, atunci spânzură pre cel ce s-au înnecat de picioare silindu-l să verse din gură apa care au înghițit și, îndemnându-l cu vreo pană au cu degetul, strânge-l pă dinafară la pantece cu mâinile. Iar la altă înnecare amestecă oțet cu piper sau cu sămânță de urzică și varsă în gura celui ce s-au înnecat ca să verse, măcar că nu-l prea suferă nici îl priimește, dar tu silește-l și făr<ă> voie ca să verse. Și după<ă> ce să v<a> trece rușata de la grumazii lui, îndată deschide ochii și să scoală, că de iznoavă înviază fierbințeala cea firească după<ă> acestea. Să ude adeseori cu untdelemnul caldu gâtul lui și gurgurul și cele dimprejur și să-l lege pă dinafară cu mușama ceruită sau cu lână. Iar dă să v<a> pune ceva, vreun os sau vreun melcișor sau vreun ghimpe au alt asemenea înghițându-să în gât și în beregată, trebuie să îndemnăm tusea cu ceva stărnutător lucru, cu vreun oțetos lucru să s<ă> puie la nas căci cu această cumplită ațătare și silă, ieșând răsuflarea făr<ă> veste sare afară împreună și osul și orice alt să v<a> acăța. Iar de au stătut împrejurul gâtulejului cam supt limbă și să vede cu ochii, trage-o afară cu un cleștișor, ádică cimbistră, iar de s-au coborât jos către stomah, într-acestași chip să scoate: udă puținel burete în trementin sau crestează puținică carne crudă și proaspătă și leag-o bine cu puținică ață tare și îndeamnă-l să o înghiță, apoi apucă ața de margine și trage-o deodată afară, că să întâmplă de multe ori a ieși împreună și osul acela care înneacă. Încă să înghiță miezu dă pită moale neamestecat sau vreo zmochină grasă puțin mestecată, dar nu măcinată. Iar când pentru adâncime nu poate ieși, să gârgâiască gâtulejul cu miedu sau cu bucată sorbitoare, precum e apă de orzu cu miere sau făină //f. 93^r amestecată cu apă sau gălușci de făină, au să ude miez de pită în miedu caldu. Iar pă din afară să oblojască întâi totu gâtul și grumazii cu lână muiată în untdelemnul destul, sau cu sămânță de in împreună cu miedu, că într-acestași chip locul gâtulejului să moaie

și mai cu lesnire se mișcă osul sau ghimpele și iese cu cele ce înghite. Acestea pentru înneceare.

Cap. 18. Pentru ruptură și crăpătură de buze

(altă mână) Când buzele cuiva crapă și să aprind și (sfârșit altă mână) să jupoaică și facu crăpături, să lipească peliță de ou sau pelița după oasele curmalelor sau țesătura păianjânului care țese la mrețele lor, să lipească la crăpătura și la despuierile buzelor, iar dacă iaste crăpătura mai adâncu, să o ungă cu untură de capră au de găscă. Sau să amestece untură de cerbu, au măduhă de bou cu iarbă grasă și cu trementină, să o puie. Au gogoși verzi să sfărâme și să amestece cu trementină. Au isop umedu cu miere au gogoși i sacâz și sulima n să amestece cu isop au cu unt de trandafir și să le ungă au sacâz să sfărâme cu vin au tirighie de oțet să arză și, amestecând cu alifie de ceară și de untdelemn, cu apă de trandafir au de mirsinii, să puie. Aceasta folosește și la vorburările cele mari. Încă coji de ouă arse, gogoși, zmirnă, pîiatră acră potrivite fiteșcare, amestecă cu isop și le pune. Au stridii arse sfărâmă și presară cu praful lor au cu salamura de măslina unge au unt de găscă amestecă cu miere și cu trementină au flori de trandafir cu isop pisează, amestecând și puținel unt de trandafir și unge. Au mai obștit, unge-le cu cerneală au cu sâmânță de in cu miere. Au sfărâmă vârfurile de măsline și amestecând cu miere, unge buzele des. Au pisează τῆν βουρβέαν și scoțându-i zeama șofrânește-o și pune la gură și la buzele cu durere, că să tămăduiescu. Iar când să îngroașă buzele care să întâmplă din curgire tare ce să coboară din cap și oprește de multe ori vorba și blăznește (sic) pe om, atunci sloboade sânge au curăță au spală au unge au scoate flegma după rânduiala lor. Apoi amestecă must de praz cu untdelemn vechiu și unge buzele des. Sau, must din foi de verze amestecând cu untdelemn, unge. Iar dacă dinafară buza cea cu durere unge au cu ulei de glafchion amestecat cu vin au cu pământu albu, adică cu ciripie asemenea, iar de vor crește bube și cărnuri pe dinlăuntru buzelor, pisează rădăcină de ștevie și silitră arsă și trementină arsă și făcându-le chirosis, adică plastor tare, răzuie întâi buba și o unge. Au untură de găină amestecă cu miere și cu zeamă de στρούχνου și unge de multe ori cu pană cele ce au crescut înlăuntru în buze, că le curăță. Dar mai nainte până a nu le unge și până urmă ia seama să le speli cu lapte.

//f.94^r Cartea IV care coprinde pentru boalele pieptului și pentru cele dintr-însul, plămâni și inima

Cap 1. Pentru tuse și răgușală

De multe ori se întâmplă nevoie și greutate la vinele și vineșoarele plămânilor cele cu multe rămurele semănate carea se naște din pricini multe, adică din flegma cea lipicioasă și groasă, din ale gâtului cele mici ghindurițe și umflături și din zeurile cele sărate, iuți, acre și pișcătoare care să adună și conăcescu la plămâni. De la acestea să tragu și să facu multe neputințe și boale, precum iaste tusea, greutatea răsuflării, năduhu, oftica, durerea împrejurii plămânilor, durerea împrejurii coastelor și alte asemenea care toate acestea cuibul lor și lucrarea au la plămâni.

Pentru pricinile din care să naște tusea

Orice tuse iaste silință de fire căci la tuse aceea ce să îngreuiază și nu suferă firea să silește a o arunca afară. Dar această patimă de tuse altfel de lucrare iaste a firi la plămâni, precum iaste strănutarea la cap. De tuse întâi se umflă plămâni și după aceea iar fără veste și deodată să desumflă. Încă și numita îngrădire (care desparte plămâni de la stomah) și în sus și în jos să turbură și să scutură, adică pelița care coprinde și desparte pieptul de pânțe și aceasta iaste pricina de unde când un om tușăste simte durere la ipohondrion, adică la mijlocul lui și aceasta să numește σπαργμός, mișcare și junghiu și turburare de utroabe, căci la tusea cea cumplită și fără măsură să chinuiește și să bate nu numai plămâni ci și ficatul și splina împreună și cele asemenea, căci toate acestea să află și stau supt acea îngrădire și la aceea sânt lipite. Dar precum ziserăm cuibul tusii iaste la plămâni, dar obștit să zicem pricina tusii iaste zemurile care conăcescu la plămâni și pișcă și chinuiescu. Aceste zemuri când să vor înmulți acolo și să vor aduna multe aduc împreună și năduh și grea răsuflare și înneicare. Care zemuri în unele locuri sânt mai groasă, aiurea mai subțiri, când sărate, când dulci, când iuți, acre, pișcătoare și de altă felime și lucrare. Care zemuri ca să s<ă> turbure și să s<ă> mișce în trupul omului și să s<ă> coboare de la cap și de la creieri jos la plămâni lucrează și îndeamnă și starea vremii, atât cât este foarte umedă și de ploaie, cât și când iaste prea fierbinte și uscată sau când iaste și vremea rece și răceala strânge împrejur și îi împinge zemurile la creieri și așa nu poate a-și scoate aburii din drumul lor. Iar căldura subție foarte aceste zemuri și le face a să răsiți lesne încoace și încolă la tot trupul, pentru aceea strică tare a ieși deodată din căldură multă la răceală și a răci îndată. Naște pre tuse și a șădea cineva în casă /f. 94^v foarte caldă, căci căldura aceea orice zemuri v<a> afla la trupul omului le mișcă și le clatină și le face curgătoare, a curge răsițit. Aceasta pricinuiește și nerânduiala bucatelor și băuturilor, ospețile și multele mâncări ale nopții, de unde urmează dimineața răgâială și tuse. Dar crește tusea și toată bucata acră și mult sărată și stifoasă și cu multe mirodii, băutura rece și alte asemenea. Iar cele pă dinafară câte îndeamnă tusea iaste fumul, praful și alte ca acestea când le răsuflăm și întărâtă beregata cea tare. Dar fiind splina o parte a omului ca aceasta ca cum ar stoarce și ar suge sângele trupului mai vârtos de la veninul cel negru, deci să întâmplă uneori de să astupă și să îngrădescu vinele ei care să chiiamă încuierea splinii și așa, printr-o vână scurtică care slujaște spre fundul stomahului, să adună veninul cel negru la stomah carele fiind iute și înăcrit la felime, răsare și răsuflă abureala lui cea cumplită și pișcătoare și apropiindu-să la plămâni și pișcându-i, naște îndelungată și din adâncime ținută tuse. Și acești oameni după

pricina tusii

de unde să
naște tusea

obiceiul și cam din fire sânt mult mâncăcioși și lacomi la pânțele, dar la mistuire răi și cruzi. Și acestea așa. Dar să mai spunem și acum în scurtu pricinile tusii: Du<pă> cum zice Aetie, ca să le priceapă mai luminat cei ce pățimescu, să naște tusea din multe feluri de pricini, că și umezeala care pică din cap jos la beregata cea vârtoasă lucrează tuse și singură vârtoșămea peliții care coprinde beregata îndeamnă tusea și câte mâncăm sau bem iuți pornescu tusea. Dar și limbricii carii supără stomahul pricinuiescu oareșcare mică tuse și zemurile cele iuți supărând stomahul și aducând oareșcare iuțime la gâtuleju lucrează tuse, precum o pățimescu aceiia carii îi mușcă și-i pișcă stomahul și facu bale. Fără<ă> a nu să întâmpla vreo stricăciune care supără beregata cea vârtoasă, arătată iaste și aceasta că și umezeala care să strânge la plămâni și la piept pricinuieste tuse cu stricăciune mare, precum să întâmplă la plevritis și la patima cea dimprejuru plămânilor și la oftică. Să pricinuieste încă tusea și din primirea prafului prin răsuflare sau a fumului sau de un miros iute, precum ziserăm mai sus și pă în urmă să spunem să naște mai adevărat și din reace discrasie a organelor celor răsuflătoare, precum arată Galinos la a doua carte pentru întâmplări rele, ádică când vor răci organile răsuflării: plămâni, beregata și gâtulejul. Din pricinile acestea să naște tusea.

Osebire și cunoștință de tuse

Tusea una iaste uscată, alta umedă care aruncă multă flegmă omul și cea uscată tuse să naște din învârtășarea fluierului cel răsuflător numai și când flegma să coace de multă arsură la piept și uneori încă să naște din flegmă, însă nu cu lesnire lepădându-să, ci din aburi sărați, știroși, iuți și amari care ies de la stomah. Deci din toate boalele plămânilor nu să întâmplă altă boală [...] decât tusea sau mai cu nevoie și greu tare sau a ținea mai mult. De unde și din pricina tusei, când peste măsură supără și chinuiește pre omul, urmează spargere de vine, rană de plămâni, de multe ori și înneccare și când să trage din răcoroasă și rea natură a organelor răsuflării, să cunoaște dintr-aceste semne: acești bolnavi când tușăscu nu scui pă nimica și tusea lor nu iaste grabnică și cu silă, ci cu măsură și atât de puțină că pot a nu tuși nicicum. De vor //f. 95^r ținea răsuflările lor și încă pot cu aceasta de multe ori a să și tămădui, de nu v<a> fi așa grea tuse. Căci cu ținerea răsuflării să încălzescu mădulările cele răcite, încă câți au supărare de o tuse ca aceasta mai mult să silescu a tuși când răsuflă des, căci din deasa răsuflare să întărește și crește răcorimea și răceala. Pentru aceea când răsuflă încet și iau aerul ușor și șădu în casă călduroasă, numai puțin sau nicicum nu tușăscu, obrazul iaste cam verde și n-au sete nicicum. Căldura le folosește iar răceala îi strică precum hotăraște Ipocrat la

semne
cunoscătoare

I: 21 *Rânduiești*. Și când tusea să naște din cursura capului cea umedă care curge jos și merge la beregata cea vârtoasă și de acolo la plămâni are aceste semne: când sughiță sau să gădilă la cerul gurii sau părțile cele dimprejur, atunci tușescu mai vârtoșu și au greutate la răsflare și când aceștia nu scuipă nimic, însemnează cum că aceea cursură iaste subțire, carea fiindcă să despică cu răsufllarea, pentru subțimea ei nu sare afară ci iar merge înderăt și să întoarce. Care iaste arătat cu scuipatul lor, iaste mai gros decât umezeala ce să coboară, căci să rădică și să trage afară din duh, adică când răsufllă. Asemenea și celelalte pricini ale tusii să cunosculesne din cele pân aici spuse. De nu v<a> putea să s<ă> culce și să adoarmă omul de tuse iaste rău, că i să slăbește trupul foarte, pierde pofta mîncării, oprește mistuirea răcorindu-să stomahul de silință. Iar pre îndelungata tuse și cu multă ținare sau uscată sau umedă, mai de multe ori cu săvârșirea ajunge la ofică sau de multă silință și întărătare să sparge vreo vână și de acolo urmează scuipare de sânge. Prea rău și de prăpădire semnu iaste când tusea cea umedă făr<ă> veste să prefacă și să v<a> întoarce la uscățime și mai vârtoș când simte omul la piept greutate ca o povară.

tuse de multă
vreme

Dietă obștită și cuviincioasă la cei ce tușăscu

Chipul dietii care să cuvine pentru cei ce tușăscu să alcătuieste în multe feluri dup<ă> pricinile tusii. Că de să v<a> întâmpla tusea din rea stare a organelor răsufllării, iaste trebuință a să păzi bolnavul dă cel rece aer și vîntu care răsufllă și de bucate și băuturi reci. Iar de să trage din scursura care curge și pică de la cap să ție la toate dieta care rânduim înapoi pentru συνάχη, dar cu totul să s<ă> ferească de sărături, de acrimi și dă cele stifoase și câte iuțescu și ațâță beregata cea vârtoasă. Să s<ă> ferească și de somnu cel dup<ă> prânzu căci crește flegma foarte. Să amestice des anason dulce sau sămânță de anason sau iarbă dulce. Băutura lui iaste bună a fierbe apă cu orzu au cu zmochine au cu stafide au cu rădăcină de anason, să bea când îi iaste sete.

Tămăduirea tusii

La tămăduirea tusii trebuiește întâi să cercetăm pricina din care să trage, că de să naște din zemuri subțiri și sărate, trebuie să le oprim a nu năvăli și a împresura pieptul și plămâni, au să răsipim de acolo cu ajutorințele cele cuviincioase. Și de v<a> fi curgerea zemurilor deasă, să o subțiem iar de v<a> fi coaptă și lipicioasă ca cleiu, trebuie să o umezim și o muiem făcându-o spre a să arunca afară prin scuipat mai cu lesnire. Pă lângă acestea încă și toate acelea o mare parte care arătarăm înapoi pentru tămăduirea înecării, folosesc aici și ajută prea bine. Foarte bună

mai nainte
băutură
cuvioasă

siropuri
răcoritoare
hapuri de tuse

magiun

siropuri
subțitoare

alt magiun

doftorie pentru tuse (mai vârtos când zeturile cele iuți și sărate să coboară la plămâni) într-acești chip să faci: fierbe napi, mai buni sânt cei lungăreți că sânt mai dulci și le strecoară zeama /f. 95^v și pune într-însa stafide, rădăcină dulce, rădăcină de micșunele au rădăcină de crin albastru, adică stânjăn, să fiarbă tare toate împreună și iar le strecoară zeama. Și pune zahar destul sau miere curată și frumoasă și mai fierbi-le bine de iznoavă și dă bolnavului să bea dimineața și seara caldă, că să tămăduiește. Încă această tuse încet să tămăduiește cu bucatele cu bun must și cu ierburi care răcorescu și îndeșază și astâmpără iuțimea și moaie mîncărimea, precum iaste siropu de micșunele, de plute, de macu, și hapuri δια τραγακάνθης, δια πενήδιου și hapuri de tuse și cele ce să numescu αρτηριακά, care ușurează durerea, le talmăcește pre largu Galinos la Cartea 7 Pentru alcătuirea tămăduirilor și le facu spițerii. Dar mai curat folosește aceasta: zahar făcut cu micșunele și cu plute și αντίδοτον δια τραγανάνθης και δια πενήδιου, zeamă de iarbă dulce, hapuri de tuse, στυρακα καλαμίνθου, trandafiri uscați, τραγάκανθαν, rădăcină de pefcu topești-le toate acestea și fă magiun care să topește în gură, că folosește de tuse minunat. Când pieptu și plămâni s-au umplut de flegmă lipicioasă, groasă și coaptă, să aducem doftorii care taie și subție, precum iaste siropion de iarbă dulce, de isop, πραστόν, καλαμίνθαν și cele asemenea. Mai vârtos într-acești chip să o arunci și să o tai flegma: ia de la pătică spiriton de pucioasă și pică în apă dă betonica, ή βηχίου (țieo ungula cabalina) sau χαμαιδάφνης sau de isop ca să înăcrească apa puținel cu aceasta, din care să bea cel ce tușaste des câte o lingură. De v<a> începe flegma a să tăia și a să subția, pică spiriton dă trementină patru au cinci picături în apă de isop și dă-i să bea în toate diminețile, că acest spirt orice se află în piept vătămat și s-au prefăcut în putrejune și în stricăciune îl curăță frumos și-l tămăduiește. Care nu poate să obicinuiască acest mai sus spirt de pucioasă să soarbă des must au zeamă de tărâte înăcrite au papară oțetită. Dar întâi trebuie să o fiarbă cu tarhon și cu jaleș, apoi să o strecoare și așa să dea udă cu miere și să bea. (Alta) Fă magiun să-l mănânce în toate diminețile și seara, ca o alună într-acești chip: ia 4 loți elenion, jum<ă>tate funt rădăcină de nalbă albă și uscându-le acestea toate pisează-le și le fă praf măruntu și le amestecă cu cinci sau șase gutui curățite și le fierbe împreună în apă βηχίου au de isop, apoi freacă-le pă sită să s<ă> stoarcă zeama lor și ia dintr-însa ca la un funtu și pune înlăuntru doi funți miere curată, fierbi-le acestea bine în vas nou smântuit. Atunci dup<ă> ce le vei scoate de la foc, pune înlăuntru și acestea: un dram de șofran dă Beci pisat, un lot de iarbă dulce pisată bine și cernută, a patra dram pucioasă pisată și bună iaste floarea de pucioasă, câteva

picături unt de anason sau de chimen, de vei putea unt de scorțișoară iar de nu găsești aceste unturi, pisează măruntu sămânța ierburilor celor mai de sus, o cerne cu sita să s<ă> facă prafu ca făina și amestecă cu cele mai sus mirodii și ca să s<ă> înăcrească puținel la gustare, de vei afla, pică înlăuntru câteva picături spirt de pucioasă, dar aceasta poate să rămâie. Deci toate acestea pisează și le amestecă bine, apoi iar fierbi-le pân să v<a> îngroșa să s<ă> facă ca tiriacul și în urmă pune-le într-alt vas au smântuit au dă sticlă și în toate zilele mănâncă de acela, că acesta iaste foarte lucrătoare. Și altă doftorie //f. 96^r la orice tuse sau fă așa mai degrabu și în scurt: iarbă dulce, ελένιον, rădăcină de stânjăn potrivite fiteșcare pisează și cerne și amestecă-le cu miere curată, fiebi-le puținel să s<ă> facă ca magiun ce să unge și să topește în gură și să mănânce precum mai sus dimineața și seara. De v<a> fi copii mici care tușăscu, amestecă împreună siropion de iarbă dulce și dă micșunele și unge des gura lor sau sfăramă măruntu candel sau de nu v<a> afla zahar obicinuit, aruncă-l înlăuntru în ou zemos și, amestecând, dă copilului să mănânce. Iar de iaste pruncu de țâță, topește candel au zahar în laptele țâții și-i dă câte o linguriță să bea. Bun iaste și tiriacu să-l ia omul la tuse, că și stomahul încălzește și-i ajută spre poftă de mâncare și spre mistuire și aburii și zemurile care să coboară de la cap cu puterea lui cea deasă și stifoasă îi oprește și contenește. (Alta) Trandafir uscați roșii, cuișoare, au mușătel, spin și tărățe prăjate amestecă și le tinde pe cârpă îndoită și leagă la moalele capului, mai vartos noaptea, că tusea atunci mai mult are putere și așa să s<ă> culce. (Alta) Bine iaste pentru tuse a mânca cineva zmochine, stafide, roșcove, rădăcină dulce și cele dintr-acestea făcute. Unii le pun acestea în rachiu și le aprindu și așa le mănâncă și nu să greșăscu, ci să folosescu de multe ori. (Alta) Și aceasta iaste de folos care o obicinuiescu nemții des: cocu bine o ceapă, apoi o pun în untu proaspăt îndulcit bine cu zahar și așa caldă îndată o mănâncă. Sau așa: scoate miezul din ceapă (mai bună ar fi ceapa cea albă) și pune înlăuntru tiriacu bun și așa o pune să s<ă> coacă în spuză înfășurându-o întâi cu câlți udați cu apă, apoi stoarce cu totul să iasă zeama și topește într-însa candel au zahar și dintr-aceasta să bea cu lingura. (Alta) Aceasta iaste foarte bună și pentru tuse și pentru răgușeală: să strângi flori de dulmale care face amboleta și le usucă, apoi fierbi-le în vin și bea de aceea. Asemenea folosește și ελένιον fierbându-să cu vin sau sămânță του πεύκου, ádică της κουκουνάρας, fierbe în vin subțire și bea caldu, atâta mai bună iaste și mai lucrătoare de vei pune înlăuntru έρπυλον, ádică iarba cucului sau isop. (Alta) Fierbe lapte dulce pân v<a> da undă, apoi aruncă înlăuntru șofran și zahar și amestecă și așa cald soarbe.

alt magiun

tiriac

legătură

mâncare

băutura

Bună iaste și apa dă betonică să o îndulcești cu zahar și caldă să o bei. (Alta) Bun iaste și aceasta pentru tuse împreună și pentru răgușeală: să fierbi foi de grașă și să le presări cu zahar și să mănânci. (Alta) Bună iaste și kouβiov (țioaie cubele) și mai vartos când tușăști dă răceală să o sfărâmi împreună cu stafide și să o mănânci. Dar să știi când vei lua vreo doftorie pentru tuse culcă-te cu fața în sus ca să meargă mai lesne, să petreacă plămâni și să lucreze mai bine.

(Altă fierbere de apă mai bună pentru tuse)

apă fiartă cu
leacuri pentru
curățenii

alifii și unsori

plastor

(altă mână) Rădăcină de stânjin (sf. altă mână), de pătrânjăl, dă iarbă dulce, ελεβίου, zmochine uscate, șapte stafide curățite, sămânță de urzică i de anason și de molotru, isop, αδιαντον, αρτεμησίαν, πράσιον, αγαρικόν, fierbi-le acestea în apă destulă, pân v<a> scădea a treia parte, apoi le strecoară cu sita și amestecă-le zeama cu sirop de isopu sau πράσιον făcut și să bea de aceasta. Du<pă> acestea de să cuvine bolnavului să deșarte trupul cu curățenii care curăță zeamurile cele groase și lipicioase și mai vartos cu apa fiartă του αγαρικού care o facu într-acestași chip: αγαρικόν /f. 96^v ales și ghimber și sare săpată trei grăunțe, pisează bine și lasă să s<ă> plămădească într-o noapte din albu cu bun miros și în zeamă picată de pelin, sau de motru (sic). Și dimineața strânge-le bine și le strecoară zeama lor și amestecă οξύμελι σκιλιτικόν și bea de aceea. Du<pă> deșărtare ia magiunuri de care arătarăm înnapoi, iar pă dinafară cel cu tusea să-și ungă pieptul cu unt cald de crin sau unt de stânjăn sau unt de migdale dulci, amestecându-le cu untură de găină, sau untu proaspăt sau cu zeamă τύλης au de rădăcină de nalbă albă și στόρακα și șofran și ceară cât trebuie să le încălzească și să le facă alifie să ungă pieptul. (Alta) Sfărâma usturoiul cu untură de clapon sau de găină și unge cu aceasta palmile și tălpile celui cu tusea înaintea focului iar pieptul i-l unge cu unt de cucunare sau de migdale sau λιπιόλαδον. Au pisează rădăcină της κουκουναρέας și o amestecă cu untură veche de clapon și unge cu aceasta. (Alta) Coace în spuză foarte fierbinte vlăstar de crin albu și o ceapă, apoi le pisează împreună cu unt să s<ă> facă ca mazărea și le unge pe cârpă ca un plastor și așa cald cu acela leagă-i pieptul celui cu tusea, sau sfărâma sămânță de selină și o amestecă cu drojdii de vin și fă plastor și-l leagă bine la buric că să v<a> folosi. Acestea de la iatrosofil cel ungurescu.

Alte ajutorinți de obște pentru tuse și pentru răgușeală

Să înghiță στόρακα cât o nucă mică, contenește tusea și răgușala și guturaiul. Sau zmochine uscate mai grase să le ude în vin și să mănânce, au trementină să fiarbă cu miere și să o lingă și să soarbă vin dulce, acesta subție și rădică în sus zemurile. Au arde

sâmburi de pefcu apoi fierbe-le cu iarbă dulce, άμυλον, sămânță de urzică, sămânță de in, stânjăn, piper, sămânță de cardama, isop și migdale amară și amestecă zeama cu miere bine despumată și dă să bea potrivit cu o lingură. (Alta) Udă întâi τραγάνανθα cu puținel vin dulce să s<ă> moaie bine apoi fierbe-o cu miere de mai nainte despumată și când v<a> da undă amestecă cu acestea, avându-le gata mai nainte. Adică sâmburi de pefcu curățiți, sămânță de in coaptă, τραγάνανθαν, curmale mai grase, stânjăn și migdale dulci curățite, toate împreună să fie fierse și amestecate cu miere destulă și amestecă cu acestea cea mai de sus apa fiartă της τραγάνανθος și dă-i câte o lingură să lingă cu degetul dimineața și seara. (Alta) Pentru tuse proaspătă care iaste și bună la stomah, fierbe vin vechiu cu miere curată și amestecă-o des cu o ramură de rută și dă-i să bea câte o lingură. (Alta prea bună la tuse veche) Sfăramă chimen și piper și sămânță de urzică și fierbi-le cu miere au piper, mătăcină, isop și καλαμύνην și pătrunjăl fierbe asemenea cu miere. Au pisează chimen cu unt proaspăt, apoi fierbe-l cu miere despumată sau isop γλυχόνιον, muștar, sămânță de cardama, anason dulce, piper tăiat sfărâmând amestecă și fierbe cu miere și dă să bea sau să lingă câte o lingură. Iar dă iaste vreme de iarnă și n-are călduri sau fierbințeală bolnavul, pune încă pe atât piper și în locu de anason dulce pune mărar sau chimen și în locu de cardama pune muștar mai mult. Acesta curăță bine flegma. Sau κόμην, υσώπον, mătăcină uscată, άμμι, piper, năut descojât, ίρην și spic de spin magiunuri sfăramă împreună, apoi amestecă cu unt proaspăt și trementin cu miere și prăjaști-le acestea și așa amestecă împreună și cele mai de sus și le fierbe și dă-i să lingă o lingură mică. Au fierbe întâi miere //f. 97^f cu trementină, apoi topește halvanin și o varsă înlăuntru și amestecând încălzește-o adoora și scoțându-o de l<a> foc, dup<ă> ce să v<a> răci, fă dintr-însa mici ștuculețe ca bobul sau ca alunile și le înfășură împrejur cu ceară să nu se topească și când iaste trebuință scoate ceara și le pune supt limbă și suge câte una. Aceasta lucrează și la orice boală de piept. Sau άμωμον, κασσίαν σύρακα, spic de spin, șofran, piper sfărâmând fierbe cu miere despumată și să lingă câte o lingură. Au piper, afion, cardama, șofran, pucioasă, zmirnă, sămânță δισκυάμου albu fierbe cu miere și să bea de aceasta cu mursală de miere. Aceasta osebit lucrează la tuse îndelungată și tare zemoasă și iaste bună că contenește și fierbințeala. Sau foi de pătrunjăl, isop, trandafiri uscați, anason, afion, șofran, κόστον, sămânță dischiamă, zmirnă, spic de spini, ίρην potrivite fiteșcare fierbe cu miere și dă noaptea să mănânce de aceasta ca cât un ort. Aceasta folosește și la tuse și la oftică. Sau ia spic de spin, zmirnă, șofran, κόστον, piper albu, χαλβάνην, tirighie, opovalsamo, κυνάμωμον mult uscat, μανδραγόραν, καστόριον,

sămânță dafnu, κασσίαν și miere cât trebuie bine despumată amestecă și fierbe și dă celui ce tușăște să mănânce de aceasta. Mult folosește aceasta la durere de stomah, de ficat, de plămâni, de ochi și tămăduiește rădicările sângelui, turburări de disenterie întunecoase și cu (sters)cei cu durere la rănichii și la mijlocu și cei cu grea răsuflare și la durere de coaste și la ipohondrii și la curgerea mierii, iaste și la înecări muieresti, iaste și tămăduitoare împotriva celor de moarte, după<ă> mâncare și mai naintea mâncării luându-să tămăduiește orice curgere de sânge. Pre cei mușcați de șopârle, de păianjăn să o bea în trei păhare dă apă și la cei de a patra zi, până a nu le veni frigurile, să le dai de aceasta într-un pahar de vin, scaldând întâi pre bolnavu. Tămăduiește și cei grei la răsuflare și pre cei cu năduh și toate cele dinlăuntru și cele dimprejur și la boalele cu zăstămpuri, măcar să fie patima veche de mulți ani și cei ce pătinescu revmatică la capu de multă vreme și alți asemenea bolnavi mângâie. Iar de supără mai mult noaptea tusea, sfăramă trei rămurele de izmă și puind oțet dasupra ca o lingură, dă să soarbă bolnavul în patul lui. Dar aceasta lucrează mai vârtos când limbricii supără stomahu și pornescu oareșcare închicinea tuse. Dar iaste și bună la mistuire și la stomah și tăitoare de grăsime, ádică taie grosimea și închegarea zemurilor. Sau usucă iarba ce să numește πτέρης, feregă care să aseamănă cu πολυπόδιον și o pisează măruntu, apoi presară cu dânsa vin dulce să s<ă> facă ca făina, ádică ca zeama înfăinată și dă să o soarbă cel ce tușăște. Aceasta ajută prea bine și la cei ce scuipă sânge și încă precum scrie Dioscorid la Capetu 165, Cartea 4, să iei 4 dramuri de rădăcină de iarba aceasta și să o amestici cu υδρομέλι pisată, dar mai bine să amestici și puținică σκαμονία sau οφιοβότανον și să bei, scoate limbricii din pânțe dar până a nu bea, trebuie să mănânci întâi usturoiu. Iar dă iaste tusea uscată și nu scuipă afară nimic, udu să ajută cu tămăduirile ce să numescu αρτηριακά și uneori să soarbă zeamă caldă căci câte umezescu și subție trebuiescu aici la flegma cea groasă și închegată care din grosimea ei nu poate ieși afară.

Alte ajutorințe proaste pentru țărani și cei mai proști

Pisează iarbă dulce măruntu și, amestecând cu albuș de ou, dă celui ce tușăște să înghiță că prăpădește toată umezeala. (Alta) Untu proaspăt și τύλην hierbe /f. 97^v până v<a> rămânea a treia parte și, amestecând cu miere, adapă-l pă nemâncate. (Alta) Pisează măruntu os uscat de porcu și fierbe-l cu oțet foarte iute până să v<a> face bălos din măduha lui și dă-i să bea. (Alta) Sfăramă zmochine multe și pune-le să s<ă> moaie în vin și să mănânce zmochinele și să bea și din vin. (Alta) Sau sfăramă καλαμούδι uscată împreună cu miere și să o mănânce des. (Alta) Fierbe rozmarin și sămânță de molotru cu miere și să bea dimineața și seara trei zile. (Alta) Pisează rută, chimen, piper și miere împreună și fierbe și să mănânce și sămânță de cardama cu miere de folos este. Și găinați de corbu să ție, nu v<a> tuși niciodată. (Alta) Zeamă de rădăcină dulce, zmirnă și candel, frământă ca aluatul și fă rotițe ca turta și dă celui ce tușăște să mănânce până de trei ori, apoi să soarbă cu lingura apă îndulcită cu zahar. (Alta) Rădăcină της βουπνέας pisează și dă să bea au cu apă au cu vin, aceasta folosește și la scuipare de sânge. Sau rădăcina lipanului fiartă cu vin să bea îi folosește. De v<a> fi tusea rea, rădăcină de molotru, de selină și de ζοχίου, fierbe cu vin bun și dă-i să bea. (Alta) De rută foi uscate

fierbe asemenea. De v<a> fi tusea veche de multe zile, foi de iedera și rădăcină de molotru și 30 grăunțe de grâu și rădiche fierbe împreună cu vin și cu miere să bea. (Alta) Rădăcină și sămânță de molotru amestecă cu vin sau chimen și piper și sămânță de urzică câte o unghie sfăramă bine și amestecă cu miere și plămădindu-le dă-i să mănânce des. (Alta) Isopon și καλάμην câte o unghie, au sămânță de in, apl ? unghie sfăramă bine și dă-i cu miere să mănânce și să bea. (Alta) Sfăramă παρθενοούδι verde și dă-i mustul, ádică spuma lui, să bea. Iar dă iaste tusea de noapte și numai noaptea chinuiește pre om, pisează măruntu izmă și amestecând cu vin dă să bea când v<a> să s<ă> culce în pat seara pân să v<a> însăn<ă>toșă. (Alta) Χαλβάνη fierbe cu vin și dă-i să bea asemenea. (Alta) Sămânță de molotru și rădăcină împreună fierbe cu vin până v<a> rămânea a treia parte și dă-i să bea în toate serile.

Afumături de folos pentru tuse

Lemnul lui D<u>mn<e>zeu, σανταράχην, muștar și cardama pisează și amestecă potrivit fiteșcare, frământă-le cu apă și le fă rotițe, ádică turte mici și afumă pre bolnavul ca să priimească fumul în gură. (Alta) Σανταράχη, trementină, κόστον, λάσαρ, sacâz, piper grăunțe 40 plăzmuiește și frământă asemenea și puind pe cărbuni asemenea îl afumă. (Alta) Sandarahi, χαλβάνη, pucioasă, zmirnă, πρόπολιν, ádică-l facu de viespe nou, trementină, sacâz, șofran, χαμελεύκην (de nu vei afla aceasta pune κόνιζαν, ádică iarbă de pureci, πουλικάριαν), sau frunză de capere amestecă pisate și fă colăreți cu apă și-l aburește în gură cu pâlnia. (Alta) Στύρακα, trementina, sacâzu și σανταράχην, amestecă potrivite și fă asemenea. Acestea și pre cei cu năduh și pre cei cu puroi și pre cei ce tușăscu și pre cei plevritosiți au folosit minunat. (Alta) Στύρακα, piper, sacâz, pătrunjăl, σανταράχην, sâmbur de dafin, sfăramă și amestecă cu miere frământându-le ca turtele și puind pe cărbuni aprinși să priimească bolnavul cu o pâlnie fumul în gura lui.

rotițe, ádică
turte

Pentru cei răgușiți în adâncu pân la beregată, iar învățătură scurtă

Când umezeala ce prisosește pică din capu și să coboară la gât și la beregata cea vârtoasă și la pelița cea dinlăuntru care o coprinde și să v<a> îngroșa glasul //f. 98^r și când grăiește omul răgușit patima aceasta să zice βράγχος και ατυριακόν de l<a> doftorii elinești căci să vatămă pelița aceea sau prea umezinu-să sau învărtosându-să sau trăgându-să. Căci vătămarea glasului când nu poate grăi omul, den multe pricini să naște sau de vechi curgeri rele din cap sau de coacere și stricare la plămâni și din mare stricare și din răsufare, din aer rece și neobicinuit și din băutură de vin făr<ă> măsură și din alte asemenea silințe mai multe sau mai

de unde să
naște răgușala

λούσματα
πρόσφορα⁹⁷

puține. Că de să vor umezi peste măsură organile glasului, să face neglăsuire, iar de să vor umezi mai cu măsură, să naște răgușală. Așadar din strigare și din glas mare această peliță care coprinde gâttelejul și beregata și șoriceii care îl mișcă să rănește și să vatămă pentru duhul ce iese cumplit și tare. Deci folosescu mult băile celor ce-și dreg glasul, ádică la telali,⁹⁷ la cântăreți, la cei cei cântă lumește când să silescu la a-și îndrepta glasul să s<ă> îmbăieze în ape dulci și bune la fire, să s<ă> hrănească cu bucate molcelușă și nepișcătoare și doftorii să ia dă cele plăzmuite, precum e tragacanta, comidu, άμυλον, fidea și zemuri grase, lapte dulce, os proaspăt cu zeamă, apă fiartă de iarbă dulce, sămburi de pefcu muieți, susam și untu. Iar de vin să se ferească, să s<ă> obicinuiască cu apă de orzu, sămânță de in, trementină de rozmarin, miere despumată, migdale amară, verze dulci și praz fiert bine, făină de năhut, sămânță ορμινού ή γισκλαρέας, rădăcină ίρεως, ádică de zambac și rădăcină πάνακος, zmochine uscate fierte și cele asemenea.

Ajutorințe artiriiacă pentru vârtoșămea glasului și pentru răgușală

fierbe și
zemuri ca
magiun

Topește comidu în puținică apă, apoi amestecă cu vin și cu miere și le pune pe cărbuni făr<ă> foc să fiarbă până să vor închega, dar să nu le arzi și dă aceasta dă celui răgușit să ție supt limba lui, au să lingă când v<a> să s<ă> culce. Au fierbe comidu și τραγάκανθαν, precum mai sus și dă să lingă. Au să amestece foi κράμβης și boștina lor să o scuipe afară, iar mursa să-i înghiță. Au să înghiță στοίρακα cât un năhut au zeamă της κράμβης fierbe cu miere și dă-i să lingă, aceasta folosește îndată. Sau zeamă ιρινγγίου fiartă cu apă și de zmochine zeamă fiartă asemenea amestecă și pune comidu pisat și fierbi-le bine pân să vor închega și-i dă câte un pahar când v<a> să s<ă> culce. Sau migdale amară curățite 25 și sămânță de in și τραγάκανθη cu puținică apă udată și gălbenuș de ou copt pisează împreună și le fierbe cu vin dulce și dă-i când v<a> să s<ă> culce. Iar când sunetul glasului să dăspică în locu de vin, amestecă miere sau pisează sămânță de in și stafide grase curățite și rodu dă pefcu și alune de la Anadol curățite de peliță, potrivite fiteșcare, sfăramă și fierbe cu miere și o dă o lingură la somnu. Sau τραγακάνθην, comidu, zmirnă, tămâie, cărnuri de 6 curmale și iarbă dulce fierbe cu vin dulce până să v<a> îngroșa ca mierea și să ție supt limbă, iar aceea ce să topește să înghiță. Sau mustul de iarbă dulce, τραγακάνθην, sofran, zmirnă, tămâie, spic de spin fierbe în vin să s<ă> facă ca mierea și fă asemenea. Sau sofran, zmirnă, tămâie și iarbă dulce fierbe în vin dulce, pân v<a> scădea a treia și fă asemenea. Aceasta folosește la multe patimi ca

⁹⁷ spălături la îndemână

acestea: la răgușală, la oprire de glas, la volburările cele dinprejurul gâtuleului, la cei ce vor să-și dreagă glasul, la cei ce tușăscu, la cei ce scuipă sânge și sitiviți și la cei pântecoși și la putoarea d<u>hului. Sau untură de găină proaspătă unghiia 3 și un păhar de miere fierbe împreună, amestecând cu o ramurică de rută pân v<a> sta și îi dă să mănânce pe nemâncate și dup<ă> mâncare și seara când să v<a> scula. /f. 98^v Sau fierbe praz cu apă pân de trei ori apoi le aruncă, iar apa lor amestecă cu mult χόνδρον și cu miere și cu gălbenuș de ou și fierbe-le pân dă trei ori și sare curându. Pune dasupra iar apă fiartă și iar o fierbe până v<a> sta, mișcând cu rămuriș de anason și-i dă câte o lingură dimineața și seara. Sau mătăcină, rodu του πεύκου, sămânță chimion, sămânță de in și piper copt fierbe cu miere sau ήσοπον. Mătăcină, piper și pătrunjăl fierbe cu miere și să mănânce cel cu durere la beregată și cel ce are sunetul glasului despicat. Încă miere, trementină și χαλβάνην frământă și prăzmuiește rotițe ca bobu și să sugă de acelea, mistuiește tusea cea îndelungată și cea uscată și boala de la beregată. Sau fă rotițe de afumătură la tuse necurmată, așa: στοίπαχα, piper, sacâz, pătrunjăl, τανάχην, sămburi de dafin sfărâmând plămădește cu miere și pune câte o rotiță pe cărbuni aprinși să tragă fumul cel cu tusea pântr-o pâlnie. Acestea destule acum pentru tămăduirea tusii și patimii de la beregată. Iar celelalte gătiri și ajutorințe multe care voiește, să le citească la Cartea 8 a lui Aetie, cap 54, 58, 60, 61 și Cartea 3 a lui Pavlu, cap 28. Lipsește să scriem aici încă o învățătură mai de curând precum am găsit-o însemnată de un doftor alături de cărți pentru tuse îndelungată sau veche și păsiclită, ádică ca oftica, într-acestași chip: junghe un pui mic de porumbu și așa întregu pune într-o oală cu șase ocă de apă să fiarbă pân v<a> rămânea a treia sau jum<ă>tate de oca, apoi strânge-l și-l stoarce tare și în zeama care v<a> rămânea pune 10 dramuri o iarbă ce o zic turcește topalacu și din tot felul de mirodii să pui câte un dram, precum de scorțișoară, cuișoare, șofran și altele. Dar mai nainte pân a nu pune mirodiile să amesteci acest topalac cu un dram de afion și să le pui la altă ocă zeamă care au rămas și să le mai fierbi pân v<a> rămânea o sută dramuri sau mai puțin și apoi să pui mirodiile și făină de memlebie, ádică dă năhut prăjât și să le frământă să le faci hapuri ca năhutul la mărime și să mănânce câte unul dimineața și seara, apoi să ia un porumbu mare bărbătuș și tăindu-l viu în două să puie jum<ă>tate pă piept și jum<ă>tate pe spate și dasupra să puie piele dă iepure să o lege să s<ă> culce noaptea. Și, aruncând acela, iar să puie alt porumbu de două și dă trei ori. Am văzut, zice un turcu, om numit tânăr ca la 30 de ani carele avea oftică îndelungată și veche și au rămas făr<ă> nădejde iar un doftor învățat arapu într-acestași chip l-au tămăduit. Dar

povățuire mai
nouă
cuvincioasă
pentru tuse
îndelungată

foi

trebuie să știm că și ajutorințele care am scris înapoi la Cartea întâi, cap 16, pentru guturaiu folosesc și aici la tuse a le metahirisi care voiește, precum și la capetele ce le urmează înainte cât vom scrie pentru asemenea boale nu sânt streine de această lucrare.

Cap. II. Pentru grea răsuflare și năduh

ce iaste
răsuflare și
năduhul

merce
răsuflare

Când să v<a> întâmpla la cineva această boală a răsufla des și a căsca fără<ă> a-l apuca vreo fierbințeală patima aceasta de la doftori să numește dispnia, ádică greutate de răsuflare și ca o înecare. Dar această boală în câteva chipuri să face că uneori greu și des răsuflă și oftează omul, dar nu să aude atât a mugii sau a orcăi sau vreun glas simțitor a face. Dar alteori răsuflându tare mugește și des orcănește și aceasta adevărat se numește ὄσθμα, ádică năduh. Să întâmplă dar mai vârtos la aceiia care să silescu a alerga și a fugi //f. 99^r la vreun drum sau când vor apuca vreo treabă iute și curând și vor osteni de silința lor. Iaste și alt chip de o patimă ca aceasta ce să numește ορθόπνια, când omul altfel nu poate lua răsuflarea lui fără<ă> numai de v<a> sta drept și tot pieptul lui a-l ținea drept și gâtul lui, temându-să să nu să înnece sau să s<ă> primejduiască, că de să v<a> întâmpla a să culca au a sta altfel toate părțile pieptului mai mult să înghesuiescu împresurând una pre alta. Și pentru aceea firește mai mult orcăiește omul culcat decât șezând sau stând. De unde acești bolnavi și așternutul lor îl așază drept precum stă pieptul lor ca să nu să înnece dormind. Însă aceștii mai mult răsuflă scoțând aerul afară și mai puținel îl trag înlăuntru, măcar că să lărgeste mult pieptul lor, dar arătat iaste că și necazul mare au peste fire pe dinlăuntru, precum îl simțu cei ce bolescu. Dar toate patimile acestea ale grelii răsuflări și ale năduhului să întâmplă cu totul fără<ă> fierbințeală și arsură, precum la început am spus.

Pentru cuibul patimii năduhului

de unde să
naște

Cuibul aceștii boale, ai grelii răsuflări și al năduhului iaste la plămâni, dar ajută împreună cu patima și starea îngrădirii, ádică a peliții care desparte pieptul de la pânțele. Să întâmplă această boală la om când vinele cele mari și mici și rămurelile (ádică strâmtoarele și vadurile care să împarte în multe locuri la plămâni) să îngrădescu și să astupă, dar se îngrădescu în multe chipuri sau din zemurile cele dese, coapte, lipicioase ce acolo împreună să adună și din flegmă sau de vreo bubă cu puroi și umflătură sau din mulțimea și desimea sângelui carile, fiindcă trece și se strecoară pânțele plămâni, să împinge acolo și să înghesuiește. Sau uneori din apa cea stricată și rancedă care să adună la vâgăunile pieptului iar alteori de la vântul cel ce să strânge la pieptul care vântu întinde și împresoară plămânii. Alteori iar, precum am spus, din alcătuirea și

starea îngrădirii când această îngrădire să împinge și să trage în sus de umflătura sau a stomahului au a splinii au a ficatului ce zace sub dânsa. Din care pricină îngrădirea nu poate să s<ă> miște cu slobozenii în sus și în jos precum iaste trebuință a să face la răsuflarea cea cu orânduială și firească. Și aceasta iaste pricina când pre cineva îl v<a> stăpâni și-l v<a> coprinde idropica. Cu greu iară suflarea lui căci apa împinge în sus pelița aceea care să chiiamă îngrădire și așa nu poate slobodu să umble dup<ă> firescul ei obicei.

Pentru pricinile răsuflării cei grele și a năduhului

Răsuflarea cea grea și năduhul mai obștit să naște din îngrădirea găurelelor celor mici ale plămânilor ce sânt ca niște bășaci dar și uneori iar să naște, precum mai sus asemenea spuserăm, când sângele cel rău și gros sau flegma cea coaptă și lipicioasă ce iaste ca cleiu și să adună la vinele și la vadurile plămânilor și, umflându-să aceasta, îngrădirea să împinge și așa să oprește răsuflarea și atunci udul omului iaste foarte turbure și gros. Dar nicicum nu mugescu nici horcăiescu din gât ci, dup<ă> chipul cel dintâi când să îngrădescu găurelile de la plămâni ce sânt ca bășăcile, atunci nu poate răsufla omul fără a nu orcăi și a nu mugi tare. Și pentru aceasta îndată folosește slobozirea de sânge la răsuflarea cea grea și la năduh ce să face fără<ă> orcăială, încă căci să chinuiescu de această patimă, ádică a îngrădirii, să umflă împreună sau la picioare au la altă parte care iaste semnul de sânge rău, putred și rânțedu. Sau când să v<a> întâmpla vreo umflătură ca o bubă cu puroi la plămâni, așăjderea și aceea au grea răsuflare care li să umple beregata lor /f. 99^v cea vârtoasă de multă troahnă și de acoló odată curgu scursurile la locurile cele de aproape, ádică la plămâni și la celelalte. Acestea pentru pricini.

Semne și cunoștințe de năduh

Deci cu lesnire poate cineva să facă chibzuire la pricinile aceștii patimi, căci la troahnă să întâmplă deodată și fără<ă> veste și la sãn<ă>tos om din oareșcare pricină arătată și mai vârtoș cu totul fără<ă> fierbințeală și urmează acele semne ale troahnii, ádică când năduhul să v<a> întâmpla din guturaiul care să sloboază jos. Iar de să v<a> face vreo umflătură la plămâni asemenea ca o bubă cu puroi, atunci negreșit și fierbințeala să întâmplă și peste puțină vreme dup<ă> ce să v<a> schimba volburarea puroiește umflătura aceea și atunci bolnavul scuipe puroi împreună cu tusea. Iar de să v<a> rădica vreo bășacă crudă și nemistuită la plămâni omului sau la artirile lui cele vârtoase, atunci nici greutate mare nu simte, nici să supără atâta de năduh și de ορθόπνιε (sic), iar cei ce să zicu adevărat grei la suflare, cu năduh și lesne drepti la răsuflare nu au fierbințeală nicicum, numai simțu mare greutate la pieptul lor dar nu scuipe niciun puroiu. Și din semnile cele cunoscătoare mai

semne mai
alese

mai nainte
cunoscătoare

alese sânt acestea, spre a le cerceta omul bine: când răsuflarea cea grea s-au făcut din flegmă lipicioasă și cleioasă care au umplut găurele plămânilor, atunci patima crește din treaptă în treaptă, câte puțin-puțin la mai rău și încă totdeauna să întâmplă cu tuse și cu orcăială și, de v<a> putea a arunca ceva flegmă cu scuipatul, îndată contenește răsuflarea cea grea. Iar când din cap să coboară jos flegma, atunci împreună cu răsuflarea cea grea iaste împreună și guturaiul. Această boală a năduhului și a răsuflării cei grele, iaste după obiceiu îndelungată, adică ține vreme multă și până la urmă întoarce pre omul la idropică, de nu l-or profthaxi la început. La bătrâni această boală rareori să tămăduiește, iar aceia ce încep la vârsta lor cea tânără când cresc, de vreo tuse cumplită sau din răsuflare grea a să cocoșa și a să zgârci spatele lor, iaste semnu adevărat de moarte. Când după grea răsuflare v<a> urma pre urmă împreună și junghiu cu arsură și cu fierbințeală, semnu de moarte iaste și aceasta.

Pentru dieta celor cu grea răsuflare

Dieta bolnavului care are năduh și grea răsuflare cu totul trebuie să fie călduroasă și uscăcioasă. Pentru aceea să se păzească de aer rece și umed și de vântu rece să se ferească, de bucate lipicioase și grele la mistuire. Așăjderea și de pești, de poame, de legumi și de toate cele ce nascu zemuri grase și lipicioase. În bucata lor întotdeauna să puie isop, pătrunjăl și molotru iar băutura să fie asemenea de isop, de jaleș și de păpădie. Să mănânce des papară cu miere și cu oțet la carea să puie tarhon fiert bine mai nainte. Somnul zilii să-l lase de tot, căci multă flegmă să strânge la trup. Vinul să cuvine la amândouă patimile numai să fie subțire la felime și la fire, iar băutura de tot puțină să fie la cei ce au bubă cu puroi la plămâni. Dar să bea mai mult câți au rămurelele și găurelele plămânilor pline de zemuri lipicioase și grase. Dar trebuie să știm că doftoriile cele curățitoare și ștergătoare, adică câte curăță și ștergu, negreșit pornescu tusea dar nu scot lesne flegma împreună cu scuipatul, căci iaste groasă aceea ce să curăță și să suge, deci iaste trebuință a să umezi și a să muia mai bine, ca să iasă mai lesne. Pentru aceea să bea mai mult cei cu năduh și grea răsuflare și până a nu prânzi să mișce trupul lor dar să nu să silească iute, că cu această mijlocire mulți au murit. Folosește dar și a-i freca la lingură și la piept și să păzească de turburarea minții, mai vârtos de mânie //f. 100^r și de întristare, așadar dieta între-acestași chip să se urmeze.

Tămăduirea

Tămăduirea bolii aceștiia când iaste obștită la toate cele mai de sus alcătuiți, când osebită la un fel numai folosind obștite doftorii sânt care cheltuiescu și răsipescu umezeala aceea ce naște patima. Iar osebite sânt (când patima să naște din zemuri grase și

lipicioase) cele ce subție și taie iar când să naște din umflare și din bubă cu puroi sânt cele ce subție și usucă. Într-acestași chip să tămăduiescu toate volburările și bubele cu puroi cele dinlăuntru și cele ce să facu în adâncul trupului, deci când zeturile cele grase și lipicioase au trebuință de doftorii ca acestea ce subție și taie fără<ă> a înfierbânta tare. Căci din mare fierbințeală asemenea ca și din răceală aceste groase și lipicioase zeturi mai mult să îngroașă și să lipescu și să îndeșăscu și să facu ca cleiu, de nu să pot lesne dăzlipi și răsi. De unde acestora folosește mai vârtos το σκυλτικόν οξύμελον și însuși σκύλα coaptă și pisată cu miere și lingându-să și sirop făcut de rădăcină dulce au πράσιον ύσοπον sau altă asemenea buruiană. Iar de să trage din prisoseala sângelui care să cunoaște din însuși semnul ei, să sloboază sânge din vâna cea din mijlocu de la cot sau din cea mai dinlăuntru și să lase sânge cât v<a> suferi bolnavul după<ă> arătarea care am scris înnapoi pentru sinah și așa să împuținăm umezeala creirilor ce prisosește, a nu să aduna la plămâni. Iar dacă nu iaste la trup plin, să ia întâi leacuri alcătuite pentru deșărtare. Și după<ă> acestea adeseori să bea curățeni care curăță zeturile cele groase și lipicioase, deci să ia uneori doftorii curățitoare de flegmă măcar mai puțin de două ori într-o lună ca să deșarte într-acestași chip fără<ă> silință încet-încet zeturile din trup cele rele. Ajută la aceasta hapurile cele făcute εκ του Αγαρικού și cele ce să numescu κόχια, cele de curmale și altile ce să vând la pătărie și apa fiartă του Αγαρικού care am lăudat la cap cel de mai naintea acestuia. Iar pântecile să-l deșarte cu glistiruri mai tari și la unile vremi să pornească vărsatul cu rădichi și cu alte îndemnătoare care am scris la cele pentru melanholie. Deci după<ă> orice curățenie, ádică deșărtare de zeturi, să ia doftorii care câte puțin le taie și le subție la piept αριστολογία rătundă, rădăcină ελενίου și ίριδοσ, sămânță de urzică, ύσοπον, μελάνθιον, καλαμίνθαν și alte asemenea fierbe și fă zeamă sau magiunuri, după<ă> cum am arătat pentru tuse și fă. Multă lucrare au foile de tabac a tăia și a scoate flegma cea coaptă și lipiciosă. Deci fă așa: stoarce zeama de foi verzi de tutun și, puind într-însa îndoit atâta zahar au miere proaspătă și curată, fierbe bine din care să bea în toate zilele dimineața o linguriță. De nu să vor afla foi verzi, fierbe foi uscate și fă asemenea cu zeama lor. (Alta) Vlăstar de crin albastru sfărâmă și-i stoarce zeama și o fierbe asemenea îndoit cu atâta zahar și să metahirisească bolnavul. Așâjderea de folos iaste a freca rădiche pă răziitoare să-i scoți zeama și îndulcindu-o cu zahar să o bea cu lingura dar în toate zilele să faci nouă că, de v<a> sta, putu tare. (Alta) la apă του κινάμωμου, ádică de scorțișoară și bea dimineața și seara cu o lingură și ca să facă încă mai tăitoare și jălăvă pune înlăuntru sirop de micșunele sau

pricinuiescu
patima

flevotomie

hapurile
făcute de la
Agaricon
glistiruri

de vărsătură

fierbe-le cu
foi de tutun
băutură ádică
zeamă

numai zaharși o înăcrește *cu puțin*el spirt de solfore, ádică de pucioasă, să piște și, de nu vei avea *acel* spirt, fie și oțet obicinuit și dă celui *cu năduhu*l să bea câte o lingură. (Alta) Jaleș, rozmarin, unt de anason dulce /f. 100^v bun patru-cinci picături dimineața și seara, amestecă într-o lingură *cu vin alb* și bea. (Alta) Isopu, jaleș și vlăstar de crin albastru fierbi-*le* bine *cu apă pân* v<a> scădea jum<ă>tate, apoi strânge-*le* într-o cârpă bine să iasă zeama lor, pune și îndoit miere curată *au zahar* mai bine de vei avea și le fierbe de iznoavă, despumându-*le* pân să v<a> face deasă ca zeama de prune și în toate zilele dimineața și seara bea o lingură de acesta. (Alta) Mare lucrare are la această boală atât spirt de pucioasă cât și untdelemn *ei* și balsamul *ei* și laptele *ei* care să află la pătărie. Dintr-aceastea să pici cinci-șase picături în *rachiu* *au* în *vin caldu* *au* în apă de isop și să bei. Multu laudă și untu de frasin să ia bolnavul în toate diminețile câte un dram în apă de isop, bun iaste foarte și untul de migdale proaspăt să-*l* îndulcești *cu zahar* și să iei câte o jum<ă>tate de lingură. Bună iaste la aceasta boală și zeamă stoarsă της βριονίας să o îndulcești *cu zahar* și să pici într-însa câteva picături spirito de vitriolo, ádică calacanthu sau de puciosă și în toate diminețile și seara să bei o lingură de acesta. Asemenea să faci *cu* ελένιον că te folosești din voia lui D<u>mn<e>zeu, bune sânt și verze roșii să storci zeama lor și să o fierbi *cu* îndoit zahar, *au* *cu* miere proaspătă curată, să bei dimineața și seara precum mai sus. (Alta) Amestecă apă de isop și vin albu subțire și topește înlăuntru țiperigu și bea de acesta, că *cu* ochii văzând te folosești.

Alte băuturi folositoare dintr-ale lui Aetie

Mormoloci care să află în vase de apă pune-*i* într-un vas de pământ și-*i* frige pă cărbuni pân să vor albi, apoi pisează-*i* și fierbând miere amestecă-*o* *cu prafu* lor să lingă bolavul *cu* o lingură. (Alta) Stoarce zeama de σκλόλλην verde și amestecând *cu* miere fiebe pă cărbuni și fă asemenea. (Alta) Sfărămă πόλιον, lemnul lui D<u>mn<e>zeu, καστόριον, χαμαίπιτον, țiperig, tămâie potrivite fiteșcare și amestcându-*le* zeama *cu* miere, să bea câte un păhar. (Alta) Silitră, piper, σίλφιον, sfărămând dă să bea *cu* apă caldă. (Alta) Piper, ghimber, pătrunjăl, ελένιον amestecând *cu* miere dă. (Alta) Lemnul lui D<u>mn<e>zeu, rădăcină βριονίας, rută, καστόριον αρτεμησίαν, επίθυμον, țeperigu, tămâie pisează împreună, strecoară zeama și, amestecând *cu* oțet *cu* miere, bea un păhar. (Alta) Afion, pucioasă, pătlagină, sămânță δισκυνάμου, zeamă de iarbă dulce, στυρακά, zmirnă, tămâie, trementin sofran, pisează și amestecă *cu* vin curatu și dă să bea. Iar de nu să v<a> afla zeamă de rădăcină dulce, sfărămă rădăcină dulce și o fierbe mult și-*i* ia zeama. (Alta) Rută verde, στοίρακα, trementin și afion sfărămându, hapuri fă

făr<ă> stricăciune și dă celui cu năduh să ia trei când să v<a> culca, apoi să soarbă apă caldă. (Alta) Muștar, sălitră și ελατήριον cât jum<ă>tate de para, plăzmuiește roțițe opt și dă să ia două ziua că să curăță în sus făr<ă> durere. Iar la cei ce să înneacă dă silitră cu mursă dă miere trei păhară și cu cardama uneori, că îndată ajută, folosește și celor cu durere la coapse. Acestea pentru doftorii. Iar pă dinafară să ungă pieptul cu unsori mai călduroase precum iaste ιρίόλαδον, unt de anason și de rută și dintr-aceste buruiene făcute miruri și unsori într-acești chip. Iar de mușătel, de migdale, de crin, untură de găină au de rață și praful rădăcinii de nalbă albă și de crin albastru arsă și, pisând, amestecă-le împreună. Topește înlăuntru și puținică ceară și cu acesta freacă pieptul celui cu năduh. De nu să v<a> întâmpla alta, pisează măruntu sămânță de in și uscată rădăcină de nalbă albă și fierbi-le cu unt și-l unge cu aceasta. La pătărie vei afla gata un mir cuviincios la această boală ce să numește ungvento tu Agripa (sic) și cu acesta să ungi pieptul lui. Dar totdeauna să iei seama că pân a nu să unge cu aceste mai sus unsori trebuie întâi să o frece bine cu postavuri aspre, ca să s<ă> deschiză și să s<ă> lătească //f. 101^r vadurile, să pătrună înlăuntru mai lesne puterea ierburilor și să lucreze mai bine. (Alta) Ia κίσσεριν αρσενικήν și tirighie arsă și silitră și flori του σχοινοῦ și, tăind și sfărâmând, amestecă cu vreun mir fierbântătoru și freacă pieptul și între spate pân să v<a> înfierbânta bine și să v<a> înroși, că aceasta făcându-o des vei scoate și năduhu și tusea și orice amestecătură cu puroi din pieptu. Dar și unsori să faci câte rănescu pă dasupra pelița că trage puroile și orice sânge crudu nu-i strică ci-i folosește minunat. Prăjaște dar ceară, răsână, ἰρίν, ἀσφαλτον, zmoală, zmirnă, tămâie, rădăcină de dovleac sălbatic, κένταυριον, pîiatră άσιον, στόρακα, μύση, χαλκίτην, țeperig, χαλβάνη, ciripie, untdelemn, oțet amestecă și frământă ca un plastor și pune-le. Acestea multe bube cu puroi le desumflă și le răsipește și multe deschide și câte scursuri rămân dup<ă> ce să sparge buba cu puroiu, minunat le usucă, nici nu să află mai bună doftorie decât aceasta la această pricină. Încă și cu urzică a freca sau a urzica pieptul celui cu năduh sau cu σκύλην descojâtă să-i frece pieptul și apoi să-i scalde locul cel aprinsu cu apă sau cu untdelemn încropit. Iar dă ține patima mult și biruie toată puterea ierburilor, atunci ne apucăm de arsură și dă cele care ardu trupul, care cum să le facem ne învață Aetie, la Cartea 8, cap. 63 și vezi acolo mai multe poftind a citi. Iar când să v<a> întâmpla răsuflarea cea grea din guturaiu care umple beregata cea vârtoasă a plămânilor iaste trebuință să-i tămăduim capul, că are rece și umedă δυσκρασίε și să-l udăm cu mir de crin sau ενάρδιον sau de spic, și să-l zvântăm cu niscai amestecături și lucruri cuviincioase câte

unsori pă din
afară

alifia lui
Agripa

unsori
muietoare
unsori
muietoare
catran

udătură
udătură

băutură
cuvinciosă
băutură
cuvincioasă

afumături

ανδίδα
αντίδοτον

ce iaste
junghiu

scriserăm și înaintea acestora precum cu σκύλλα fiartă și altele. Sau pîiatră roșie dă-i să bea cu vin, sau sfăramă rădăcină συμφύτου πετρεού sau κενταβρίου sau ἱεροσυλικής cu apă și să s<ă> moaie două zile. Apoi fierbi-le pînă v<a> rămănea a treia și sare curînd pune îndoită miere și le mai fierbe pînă v<a> conțeni. Apoi pisează ρήον ποντικόν sau, de nu vei afla acesta, rădăcină του μεγάλου κενταβρίου și amestecă și dă-i o lingură să bea, întărește plămîni și pieptul, curăță, zvîntă și scoate umezeala ce să pune pă el. Așajderea folosescu și leacurile το ισοθέου, το Ζωπυρίου și de bujor și afumături cuvinicioase să-i faci într-acestași chip, precum arătarăm pentru tuse: ádică să-și învâlească capul cu postavuri peste tot și să priimească întărit și curînd are fumul în gură, că-i v<a> curge muci mulți și lacrimi și bale și împreună cu tușatul v<a> scoate din adâncu flegmă groasă și lipicioasă ca cleiul. Dar pînă a nu-i face această mișcare și supărare nu uita întâi a deșărta pântecile cu glistiruri și cu cele ce-l scot, că atunci e mai bine. Iar cât pentru bubele cu puroi și umflăturile plămînilor când de la acestea să trage răsuflarea cea grea și năduhul la cineva, să-i aducem câte subție și zvîntează, precum spuserăm mai sus și mai vartos cele cu multe mirodii. Iubescu bubele cu puroi, că acelea au mai vartos astfel de putere a subția, a zvînta și a înfierbânta. Deci cele alcătuite dintr-aceste leacuri mai mult să cuvin, precum e tiriacul, το μυθροδάτιον de trandafir bine mirositor și altele ce să cumpără de la spițarie, că minunat folosescu și ușurează pre cei cu năduh.

/f.101^v Cap 3. Pentru junghiu ádică durere de coapse

Durerea și junghiu care să întâmplă înlăuntru la coaste de l<a> doftorii elinești să numește πλευρίτης, latinește laterum dolor, ungurește oldalmilalaș. Dar iaste cea mai cumplită și mai primejdioasă și mai îngrozită decât toate boalele pieptului, că aceasta chinuiește foarte cumplit și cu înghesuială viața omului și au îndată făr<ă> veste îl omoară au curînd contenește și să potolește. La trei zile negreșitu să alege aceea ce va să fie și pentru aceasta să socotește această patimă foarte îngrozită.

Pentru locul și cuibul junghiului

Această patimă a junghiului să încuibează la pelița care îmbracă și coprinde pă dinlăuntru coastele. Că să zicem mai lămurit, junghiu/ nu iaste altceva făr<ă> numai o volburare și o aprindere la pelița care acoperă cămările și boltele pieptului cele dinlăuntru ca un covor, ca un chilin. Sau la cărnurile ce să țin între coaste o înfierbințală și o căldură ca aceasta, cât îndată sau într-o parte sau într-altă parte sar și ies oareșcare bășăcuțe și bube cu puroi și din chinul și arsura lor urmează fierbințală cumplită și

arsuroasă și grea răsuflare mare, ádică strimtorime de răsuflare, tuse uscată, chin și durere pe dinlăuntru cumplită și împungătoare, ádică care junghie, împunge și pătrunde coastele și uneori ajunge junghiu/ sus până la subțiori și umeri alteori. De acolo coboară jos până la mijlocul și otroabe. Dar lămurit și curatu junghiu acesta să numește căci să întâmplă și altă oareșcare patimă asemenea ce o socotescu și aceea junghiu. Dar nu iaste junghiu ádică când de multă nemistuire și cruzime a stomahului și din bucate groase la mistuire și cu flegmă, precum usturoiu, ceapa și altele să nascu în trupul omului zemuri crude și lipicioase ca ulei. Care zemuri uneori, fără veste și deodată trec împreună și să adună la locurile cele deșarte ale pieptului sau la însuși plămâni și, înmulțindu-să acolo, împingu și întindu pelița care coprinde pă dinlăuntru coastele și așa aduc durere și chin. Câte unii neînvățați și nepricepuți din părere socotescu că este volburare patima aceea, dar noi pentru aceasta aici nu spunem nimic că și pricina și tămăduirea acestora nu să deosebește mult de aceea a celor cu năduh care scriserăm la capu celui din naintea acestuia.

Pentru pricinile junghiului

Deci junghiu/ cel din volburarea numitei pelițe să naște din înmulțime de sânge fierbinte și volburos care peste fire năvălește și împresoară această peliță de tot. Dar la acest junghiu ajutorințe sânt și câte bucate sau lucruri turbură sângele și-l necăjăscu sau aprinzându-l cu arsură peste măsură sau prea strângându-l cu răceala, îl silescu a căuta cale și ieșare spre a să răvărsa și a răsufla precum vom tălmăci mai lămurit înainte pentru cei ce scuipă sânge. Și acolo caută tălmăcire mai bogată.

ádică care
crescu
junghiu

//f.102^r Pentru multe feluri de junghiuri

Acest junghiu și durerea de coaste uneori să pricepe a se coborî sub coaste, alteori răspunde la părțile cele de sus, ádică spre țate și spre cheia pieptului care să întâmplă de bășăcătura și umflătura peliții ce îmboldește și împinge cărnurile pieptului. Iaste și altă durere de coaste și să aseamănă cu aceasta, dar nu iaste atât de primejdioasă, nici să naște tot dintr-aceste pricini carea se numește junghiu vitregu la carele năcăjaște tare și chinuiește junghiu/ pre omul dar nu are arsură sau fierbințeală nici prea tușăște nici scuipă. Care durere să întâmplă din aerul și din vântul ce să încuie înlăuntru și silindu-să a ieși și a răsufla, naște dureri mari și junghiuri la peliță și la coaste.

Semne și cunoștințe de junghiu

Deci la junghiu/ cel adevărat aceste semne urmează precum iaste greutatea răsuflării, căci răsuflă des cel cu junghiu/ dar cu anevoie și cu chin mare, fiindcă din cumplită iuțime a junghiului

συμπτώματα

nu pot a să mișca slobodu părțile sau mădulările răsuflării. Apoi la început tuse uscată, dar nu ține mult, că după <ă> ce v<a> coace și v<a> sparge buba cu puroi sau bășaca care volburează la pelița care spuserăm atunci materie de multe feluri scoate și scuipă afară bolnavul și întâi cam sângeroasă, adică ca sânge curatu, apoi după <ă> vreme contenindu-să și mistuindu-să volburarea, scuipă curat puroi. Urmează și friguri dese iuți, adică fierbințele neconținute, căci sângele care să strânge acolo din volburarea cea mânioasă și plină de puroi să putrezește iar putrețunea totdeauna fierbințele naște și chin mare și cumplit, cât să tinde până la țate și la încuitură și până jos la utroabe și la mijlocu și junghe și îmboldește ca săgeata. Bătaia vinei bolnavului iaste împietrită și vârtoasă, arătându-să ca fierăstrău când o apuci. Acest bolnav să poate culca spre partea ce-l junghe <mai lesne> decât pe cealaltă parte, că de să v<a> culca pe cealaltă parte, plămâni trage cu dânsii pelițele coapsii cei cu durere și atunci urmează grea suflare și năduh cumplit și durere peste măsură. Dar adevărat de v<a> putea cumva mai bine iaste a să culca cu fața în sus. Această boală noaptea stăpânește și să mânia cu mult mai rău și, când începe a să coace cea dinlăuntru buba cu puroi și bășăcuța, atunci mai greu chinuiește pe bolnavul, focul și arsura să face mai cumplită, junghiul și durerea mai mâhnită și mai cu chin, răsuflarea încă mai grea. Care acestea toate a doua zi au a treia zi după <ă> obicei s-arată. Drept aceea să nu să sperie, nici să s<ă> teamă de aceste semne că arată bine coptul bubelor. Și urmează pe urmă a scuipa bolnavul și a arunca afară toată materia cea cu puroi și să ușurează măcar uneori materia aceea și puroiul caută cale să iasă, să răsipește și să curățe au cu pișatul au în mațe cu minunată mijlocire, fără <ă> a să sili din gură și a scuipa și așa câștigă răpaos și ușurare mare bolnavul de durerile lui, dar uneori sau la mijlocul, adică spre partea șazutului, ori spre partea stomahului sau pe supt urechi deschide cale și sparge și curge materia aceea sau la gâtuleju sau la altă parte și așa contenește și să potolește junghiul la om din ajutorul lui D<u>mn<e>zeu. Și chibzuire poți face de la semnale ce urmează: când bătaia vinei bolnavului iaste liniștită și cu neputință iaste semnu de moarte la această /f. 102^v boală, când nu v<a> putea scuipa nimic afară sau deși v<a> începe a scuipa materie netrebnică dar în urmă curând v<a> conține scuipatul și cu toate acestea rămânându durerea și junghiu, simte greutate la piept și aceasta asemenea iaste rău semnu și de moarte. De v<a> fi aceea ce scuipă galben sau verde au negru și aceasta rău semnu iaste de nu să v<a> curăți cu scuipatul peste 15 zile sau i să v<a> pricinui multă pornire la pânțele și acesta mult rău iaste. Când acești junghi v<a> urma și să v<a> întâmpla în urmă după <ă> vreo boală

semne mai
nainte
cunoscătoare

îndelungată și veche sau la om bătrân, puținică nădejde iaste de tămăduire. Și cât iaste omul mai tare mult ostenitor și lucrător, de-*v<a>* coprinde această boală, atât mai cu anevoie scapă de dânsa. Dar trebuie să știm și aceasta de *v<a>* fi scuipatul bolnavului roșu și sângeros, însemnează mulțime de sânge. Iar dacă iaste plăviț și cam galben, însemnează cum că să trage din venin galben ce prisosește. Precum iar de *v<a>* fi albu și ca spuma, însemnează flegma și în urmă scuipatul cel negru însemnează prisosire de venin negru. Că după *ă* ce să întărește boala, atunci începe și scuipatul și cu felimea și fața scuipatului să arată zeturile care pricinuiască boala. Încă să aibi și această chibzuire că la însuși junghiu aceste semne care spuserăm să arată. Iar când să *v<a>* întâmpla volburarea ficatului, atunci nici junghiu nici durere îmbolditoare nici bătaia vinii atât de cumplită nici tusea totdeauna uscată și fără *ă* scuipat. Iar obrazul mai gălbencios să arată iar junghiu care să face din volburarea șoriceilor celor de afară nu să socotește adevărat drept junghiu, că acest bolnav nici tușăste, nici scuipă, nici bătaia vinei iaste atât de cumplită de o vei apuca și o vei pipăi. Și de să *v<a>* răsiți buba cu puroi, iese puroiu și sparge pă dinafară iar la junghiu cel adevărat aceasta nu să face. Că acest junghiu de nu să *v<a>* curăți sau pă dinlăuntru sau pă dinafară cu mult puroi întoarce pre bolnavu la durerea plămânilor și-l omoară.

Tămăduirea junghiului

Întâi cel cu junghiu să ție și să păzească neclintit cuviincioasa dietă, că de să *v<a>* întâmpla să greșască cât de puțin sau să smintească ceva să *v<a>* primejdui foarte de moarte. Deci în câtă vreme îl *v<a>* ținea boala, de tot să *s<ă>* ferească de vin și să fie mulțumitu cu apă fiartă cu orzu au cu zmochine au cu alte asemenea. Poate să bea miedu potrivit și mai domol. De *v<a>* suferi stomahul lui cele dulci, dar mai cu seamă aceea orice *v<a>* bea să nu fie rece mai vârtos apa, că iaste de moarte pentru că aprinde tusea și o ațăță care tusea iaste foarte chinuitoare la această boală încă face scuipatul și balele a să îngroșă și a să închea. Pentru aceea să *s<ă>* ferească de orice lucru acru, nicio bucată a lui să nu fie grasă și unsuroasă, că aceea curându aprinde și aduce arsură că și fără *ă* aceea mult focu are ticălosul bolnav la junghiu. Arpăcaș, zeamă de găină, zmochine, stafide, migdale, prune uscate, mere duni fierte ca mazărea și alte asemenea ca acestea îi sânt slobode și nu strică să le mănânce, nici un fel cu lapte nu-i iaste bun a mânca, că la stomahul cel călduros și înfocat amar să face și naște fierbere și căldură. Să *s<ă>* ferească de vântu și de răceală, pântecile să ia seama a nu să închide, că cu aceasta mai rău crește arsura și durerea. La zilele cele întâi ale boalii să soarbă zeamă de orzu, după *pă* aceea apă de migdale sau sfărâmituri de pâine muiete în zeamă de cocoș, mai vârtos când să *v<a>* slăbi și pești de

δίαιτα
φυλακτέα
ακριβής

flevotomiia
ajutorință
foarte de folos

glistir

ζουλάπια

băuturi
cuvincioase

piatră. Când să v<a> primeni boala, să s<ă> culce //f. 103^r pă
coasta cea cu durere. Mânia și întristarea și alte patimi sufletești să
le lase. Și aceasta iaste diēta. Iar tămăduirea patimii cei cu junghiu
<stă toată întâi> spre a întoarce și a opri cu orice mijlocire și
mesteșugu sângele cel mânios și cu fierbere clocotitoare a nu năvăli
și a să aduna la piept. De unde pentru această pricină la începutul
boalii îndată decât toate, slobozirea de sânge iaste mai trebuincioasă
la vâna cea mai dinlăuntru a cotului ce să chiiamă a ficatului și a
splinii la partea aceea care doare și junghie. Deci doftorul fără<ă>
frică să-i sloboază sânge celui cu junghiu fără<ă> multă cercetare și
vorbă, sau tânăr sau bătrân, sau noaptea să v<a> întâmpla sau ziua,
măcar în orice vreme din cele patru părți ale anului, sau bărbat
v<a> fi sau muiere, de s-ar întâmpla și năvarnică sau de v<a> avea
și curgerea firii. Dar să lase sângele să curgă destul până v<a>
leșăna bolnavul, atât iaste încă mai bine să curgă zic, până v<a>
ieși sau mai roșu sau în locu de roșu și curat, v<a> ieși mai negru.
Că acest foc și aprindere nimic alt nu-l potolește, nici îl stinge mai
bine, decât slobozirea de sânge. Iar de s-au lenevit slobozirea
sângelui la începutul boalii și, cu ajutorul lui D<u>mn<e>zeu și cu
lucrarea firii, v<a> începe a să curăți materia cea cu puroi și
bășăcată și a curge din gură, atunci nu trebuiește slobozire și lăsare
de sânge, că așa să oprește lucrarea firii și cade în primejdie la patima
plămânilor. Du<pă> slobozirea sângelui de nu v<a> avea pânticele
mișcarea cea cu rânduială din sineși, să puie glistir ușor de
molotru, de foi de micșunele mohorâte, de μερκουρέλα, ádică
σκαπολάχανον, de spânac, de andidii și de orzu făcut, ádică să le
fiarbă acestea în apă cât trebuie pân-va scădea a treia, apoi să ia din
zeama aceea și fluier κασίαș și unt de mușătel sau de micșunele și
unt proaspăt nesărat și sare obicinuită și, pisând, să le amestice
toate și să le facă glistir. Pă lângă aceasta degrabu să gătească
zupuri răcoritoare, ádică să ia apă de macu sălbatic sau de pătlagină
sau de lăptuci sau de cicoare și săpice într-însa apă făcută de
micșunele și puținică sare της προυνέλαș pisată, să bea des de
aceasta. Care nu poate afla în grabu altceva, să fiarbă apă cu orzu,
atât mai bine e de vei pune și vreo două zmochine sau stafide, au
măcar 5-6 prune uscate și o mână de silitră și așa să o bea. Nu iaste
bine aici a răcori pre bolnavul cu niciun lucru acru, că ațâță tusea și
crește durerea peste măsură. Așâjderea să-l oprești și de vin de tot,
au sfăramă κυνάμωμον și migdale amară și dă-i să bea des cu vin,
au sâmânță de selină asemenea au pelin udând cu vin și cu miere
bună, fierbe-l cu vin vechiu până v<a> scădea a treia și dă-i să bea.
Sau flori de iederă de piatră pisează cu vin și dă-i să bea dimineața și
seara. Au praz pisând, ia zeama și unge coastele și să amestice și
aloiu împreună. Sau fierbe rută cu miedu au ύσωπον au cimbru au
καλαμυνθαν au ίρην au rădăcină αριστολοχίας au leagă în puținică
cârpă rădăcină της φου, ádică βαλεριάνα și fierbe-o cu apă și,

scoțând zeama, pune miere și o mai fierbe și-i dă să bea. Aici să cuvin și unsoarele cele din afară, să ungă coastele cele cu durere cu unt de mușătel sau de zambacu sau de migdale sau măcar numai cu untură de găină, au cu unt proaspăt, acoperindu-l dasupra pe urmă cu haine mult îndoite. Au să fiarbă mușătel, au foi de sulfină cu florile împreună cu oțet și cu aceea udă un ștuc de pâslă sau de procoviță deasă, cât ar coprinde coasta. Apoi pune-o între două cărămizi calde /f. 103^v nouă ca să sugă zeama ei și numai să rămâie puținel jălavă și, așa caldă cât v<a> suferi bolnavul, pune-o la coasta care junghie și-l acopere bine. Au orzu, mălaiu și foi de dafin și mătăcină și sare, pisează-le și le fă plastor și le pune la durere. (Alta) Rută, απούρι, silitră, grăsime de porcu, ceară, unt de chitru, unt, ὕσσωπον umedu <și trementină> ameste (sic), pisează și, prăjând, pune-le calde. Au încălzește mălaiul au tărățe și pune-le într-un săculeț și i-l pune să-l încălzească. Au lână caldă au apă caldă au untulelemnū, să pui în bășacă. Acestea făcându-să, îndată să ia să bea băuturi răsipitoare și asudătoare, ádică care răsipescu volburarea și nădușăscu pre bolnavul și pă urmă dup<ă> acestea să nu bea alt nimic, nici să s<ă> să dezvăluie 2-3 ceasuri. Deci sfăramă măruntu coji de 4 raci, pune și încă pe atât falca de jos de juncă, mărunt pisată și, picând, amestecă înlăuntru puținel tiriacu ca o alună bună carele pă urmă de tot topești-l în apă de mătăcină au de mușătel au de păpădie și pune, de vei afla, și puținel țiperig înlăuntru să-l bea cu totul. Și să odihnească precum am zis. (Alta) Bună iaste și coaja de alune roșii care o apucăm dinlăuntru, să o pisezi bine și să o amesteci cu încă pe atât falcă de juncă mărunt pisată și să o bea cu vreo apă dă cele mai sus buruiene, răsipește volburarea și face sudoare. Dar și cele pă dinafară încălzituri și înfierbințelile să nu le treacă a le face într-acestași chip: să fiarbă sulfină și mușătel în vin apoi să ude înlăuntru puținel burete și îndată să-l strângă să s<ă> stoarcă pân-va rămânea numai udu și așa bine caldu să-l lege la coasta care îl doare și să stea pân v<a> răci. (Alta) Să umple o bășacă de vacă cu lapte dulce încălzit și să o puie la coasta cea cu durere să stea vreo două ceasuri, apoi să ungă frecând coasta cu alifie ce să numește din nalbă albă, au cu untură de găină. Osebit de aceasta, tinde puținel tiriacu bun pă o piele curățită, să s<ă> facă ca un plastor și pune dasupra locului și acoperă-l bine. Încă și cele ce să numescu μαρσούπια, ádică să nu lege, de folos sântu să le puie dasupra, că încălzescu împreună și potolescu durerea, făcute ádică de flori de mușătel sau de anason sau de sulfină sau de lipan au sămânță de in au τύλιν, mălaiu și pucioasă au cu buretile au cu bășăca care ziserăm mai sus, dar ia seama îndată să acoperi acestea încălzituri, ca să nu răsufe curându și să piarză puterea lor. Iar de nu să răsipește, nici să strânge ca să spargă umflătura sau puroiu cel dinlăuntru (care să cunoaște dintr-aceasta că nu aruncă nimic,

unsoari din
afară

πορίαμα

plastore

ποτά
διαφορητικά
και ιδρωτικά

încălzituri și
fierbințeli pă
dinafară

săcușori cu
buruieni de
leacu fierte

plastor

oblojături

mir și unsoare

de somnu

ύλη
καθατικά

δια ίρεως

nici scuiță afară omul și încă durerea și greutatea simte la pieptul lui)
fă așa: pisează vlăstar de zambac tare cu untură veche și-l pisează
bine să s<ă> facă ca mazărea, tinde-l pe cârpă și-i plăzmuiește
coasta care îl doare. Aceasta o coace și o sparge curând. (Alta)
Pisează foi de varză tare sau foi de chiparis, sau zmochine grase
sau căcăreze de capră cu untură de porc veche, cât trebuie și,
încălzindu-le, pune. (Alta) Arde rădăcina și cocenii verzelor și,
luând cenușa lor, încălzește cu untură de porc puțintică, ca să nu
ungă și să-i mânjască trupul și hainele și o pune dasupra. Aceasta
minunat folosește că răsipește bărbătește și chinurile le mângâie.
Iar ca să contenească împreună și durerea și junghiul, pune acestea:
rădăcină de nalbă albă, vlăstar de zambac, foi de micșunele,
//f. 104^r flori de mușătel, flori de soc și sămânță de in, toate acestea
împreună sfărâmă-le tare, apoi aruncă-le în lapte dulce șofrănit și le
fierbe bine și, tinzându-le pe cârpă, oblojaște așa caldu coasta cea
cu durere sau strânge acestea într-o cârpă subțire, ca să s<ă>
stoarcă laptele și toată zeama lor cu care umple o bășacă de vacă,
dar nu așa plină și așa caldă, cât o v<a> putea suferi, pune-o
dasupra la coaste, încălzindu-o iar des după ce v<a> răci. (Alta)
Unge-o cu mir de nalbă albă coasta au singur au amestecându-l cu
unt de migdale dulci și, după ce vei unge, presară-o cu sămânță
de mărar mărunț pisat și cernut cu sita, apoi veștejaște la foc foi
verzi de varză și le pune dasupra și-l acopere bine. (Alta) scoate tot
seu de la un berbec bătuț sau plămânile lui și, așa cald molceluș
proaspăt, pune-l dasupra durerii, că-l ușurează foarte. Asemenea
lucrează și pâinea cea caldă cum o scoți din cuptor să o tai degrabu
în două și, tăvălindu-o în untu, pune-o pe coasta cea cu durere. De
v<a> avea mare priveghere și nu v<a> putea dormi nicidecum de
fierbințeală, să-i facă lapte de migdale pisate împreună cu sămânță
de dovleac sau de pepene, sămânță de macu și sămânță de
crastaveți și topite în apă de orzu fiartă și îndulcite cu zeamă de
iarbă dulce, ori de micșunele, ori dă șărbet de micșunele sau numai
cu zahar și să-i dea să soarbă cu lingura, că v<a> adormi.
Asemenea face și magiunul de păticărie făcut din rodu de macu și
ca să contenească tusea mai lesne și materia care curge să s<ă>
pornească mai bine a să curăți și a ieși din pieptul lui, care materie
are obicei și din sineși a patra zi a să mișca și a curge, să ție în gura
lui candel ori rotițe de tuse, ori alte bogace mici făcute de zahar la
păticărie, mai ales acelea ce le zicu rotule sau de nu, miezul de
mere duni să-l fiarbă cu unt și cu miere și să ia cu vârful cuțitului
câte puțin să mănânce. Să arunce și puțintel zahar înlăuntru când
fierbe, foarte bun iaste și untu proaspăt de migdale să-l îndulcească
cu zahar bine și să bea des câte o lingură. Asemenea bun iaste și
untdelemnul cel proaspăt îndulcit bine cu zahar. (Alta) Care nu
pofteste acestea, piseze varză vânăță dulce și, scoțându-le zeama să
o îndulcească bine cu zahar și să o fiarbă, să bea asemenea ori să

lingă. Iar peste 7 zile de v<a> ținea durerea tot asemenea, nu strică precum hotăraște Aetie, să lipească o venduză la coasta cea cu durere și încă să creșteze pielea, că arătat de mare folos venduza la cei cu junghiu. Și, de v<a> suferi bolnavul, să presare cu sare au cu silitră pisată locul creștăturilor. Iar de nu suferă, să moaie o cârpă în untdelemn și, presărându-o cu sare, să o puie dasupra creștăturilor iar a doua zi după<ă> căscătura rani bine iaste iar să puie venduză ca să tragă afară oareșcare materie subțire de la creștături. Că această trăsătură iaste mai cu folos decât cea dintâi, că nu scoate sânge curat, ci amestecat gros și puroi. Încă și aceste doftorii să i le aducă doftorul care dau lesnire de scuipat precum iaste το διαπενήδιον, διαπραγονάνθης, zahar violat, roțițe de pietre și alte câte spuserăm înapoi pentru tuse, încă și din cele mai dumesnice strănutătoare. Iar când să v<a> arăta cum că volburarea s-au schimbat în puroi, să ungă pe dinafară locurile cu numitele miruri și unturi, până să v<a> dășchide și v<a> sparge buba cu puroiu. Iar după<ă> ce v<a> sparge, să-i aducă câte ștergu și curățescu puroiu și sângele cel încheșat precum iaste mursală de miere, apă de orzu sau rodozahar roșu și, după<ă> ce să v<a> șterge de tot /f. 104^v și să v<a> curăți materia și puroiu, să-l ajute cu cele lipicioase și câte tămăduiescu rana, care le vom scrie la cele pentru oftică. Când materia care iese din piept iaste groasă, deasă și cam coaptă, trebuie să o umezim și să o muim. La aceasta iaste bună apa cea îndulcită cu miere și iar mai bună decât aceasta iaste zupa acră, adică borșul fiertu cu jaleș și cu tarhon, să-l îndulcești bine cu miere au cu zahar și să bea cu lingura, așăjderea și șărbetu de viole, să topești într-însul puținel spirt de pucioasă și așa să soarbă. Sânt și alte obicinuite doftorii pentru junghiu, foarte folositoare și le poate face omul cum v<a> aduce vremea. Astfel iaste dintele de porcu sălbatic, să-l pisezi măruntu și să-l faci prafu și câte un dram să-l bei în apă de păpădie sau de mușătel. Asemenea folosește și mărgeanul pisat măruntu și bându-să. Încă să iei un măr, dar nu prea acru, scobește-l bine în mijlocu și-l umple cu tămâie măruntu pisată și-l pune în spuză să s<ă> coacă frumos și să-l mănânce bolnavu și, după<ă> ce-l v<a> mânca, să bea un păhar de apă της ατρακτυλίδος sau să sfărame un știucu de stirighie care luminează la coșuri să tragă ca un dramu și, făcându-o prafu măruntu, să o bea într-această apă, apoi să s<ă> învăluie bine.

venduza

supă
muietore
șărbet

doftorii
îndemănatice
la plivritoma

Pentru junghiu/ cel ce să socotește, dar nu iaste

Ziserăm mai sus cum că iaste mai altfel de junghiu afară din cel numit care să face din zemuri grase și lipicioase, ce curgu la vâgăunile pieptului și a plămânilor și facu junghiu mare și durere nespūsă și să arată ca volburarea, dar nu iaste. Deci pre acești bolnavi să nu le slobozi sânge, să te faci lor pricină de moarte, precum de multe ori o au pățit unii nesăbuiți și rătăciți, ci

glistir

unsori

αντίδοτον
ισόθεον

cercetează întâi mijlocirea diētiī cei de mai nainte făcută și pricepe lămurit chipul răsufării și apucă vâna și vezi ce fel de arsură are bolnavu, că la aceștiia răsufierea nu să oprește de durere, ci din îngrădirea drumurilor duhului. Pentru aceea răsufiă ca cum s-ar înneca de vreo sugrumare și să culcă totdeauna cu fața în sus și nu pot grăi bine. Iar mai de multe ori nu se înfierbântă și uneori le iaste trupul rece afară din obicei. Iar de să vor și încălzi vreodată, înfierbințeala lor iaste slabă și liniștită și n-au sete, iar mai arătat semnu iaste că vâna lor să mișcă greu și foarte puțin și afară din obicei zăbavnică. Deci pentru tămăduirea acestora, toate câte înfierbântă și curăță și taie atât pe dinafară cât și pe dinlăuntru sânt cuviincioase. Ci să pornească pântecile cu glistir de calamintha au dā κενταύριον, cu miere, săpun și untdelemn. Du<pă> aceasta să frece locurile care doare cu unt de rută au de anason au lână udată în untdelemn să puie și să bea miedul fiertu cu isop au cu mătăcină au zmochine au apă de orzu subțire cu miere ca să miște pântecile. Iar, magiun ales, sămânță de urzică, ύσωπον, ίρην, sâmburi de dafin și migdale amară și puținel piper și miere cât trebuie, bine despumată, să mănânce ca o lingură pă nemâncate. Și dup<ă> ce să vor răsipi zeturile și v<a> începe a se întrema, atunci vine și tusea și să ia leacul ce să numește ισόθεον ca o alună, că aduce și somnu dulce și face zeturile a să mișca lesne și tusea contenește și durerile răsipește și, de nu-i umblă pântecile, să piseze sacâz cu apă să s<ă> facă ca laptele și să bea, apoi migdale amară curățite să le piseze în puținică //f. 105^r miere și să lingă și să soarbă apă fierbinte. Apoi să moaie puținel τύλην și să-l fiarbă cu apă, puind și curmale goale grase și strecurându-le zeama, să-l mai fiarbă adooră pă cărbuni, pân-să v<a> îngroșa potrivit și să lingă pă nemâncate. Sau βδέλιον și κόστον amestecă cu cenușă de foi de varză arse și cu seu, au cu grăsime unge, că tare răsipește aceasta.

Cap. 4. Pentru durere de plămâni, ádică στένωσις

Durerea la plămâni iaste patimă cumplită și înfricoșată. Iaste dar o volburare rea și o înfierbântare la plămâni cu o fierbințeală prea iute chinuind pre omul încât cuibul lui îi stă la plămâni.

Pricina și cunoștința de durere la plămâni

Să naște această răutate la om dăspre o parte mare din sinahuri dese și din cursuri ce curgu de la creieri și să coboară la plămâni, alteori să întâmplă din grea suflare și din rău năduh și din junghiu și din alte grele boale vine și urmează. Alteori încă și sângură volburarea plămânilor pricinuieste patimă. Deci, când cad la această boală, din astfel de cunoștință și semne să cunoscū, ádică au mare greutate la răsufiere și poftescu totdeauna să șază în sus, că plămâni de să vor răzema la inimă înneceare aduc, îi

semnile boalii

coprinde și fierbințeală tare și arsuroasă și simțu greutate mare și întindere la pieptul lor, dar fără durere. Iar de să învoldurescu și pelițele de la plămâni care să unescu și să împreună lungi și cu pieptul, atunci simte și durere, bărbiile și obrazul lor să înrușaște, nasul lor să vede lat și tescuit, vinele la tâmpile umflate și rădicate, ochii lor umflați, limba li să usucă de sete, răsuflarea le iaste fierbinte și nepoftă au mare. Postescu apă rece sau aer rece să ia, tusea lor iaste uscată iar, deși aruncă ceva, iaste cu spumă și plină de venin, uneori sângeroasă și înflorită care iaste și semnu mai rău și mai de moarte. Încă și orcăiescu greu și cumplit și obrazul lor să arată foarte plin și gras, că materia cea volburoasă să suie în sus și dă năvală ca focul. Ochii lor sânt plecați jos cu umflătură, cele dasupra ochilor și cămășuicile cele încornurate să arată cam grase și, de crește arsura lor, însemnează a fi volburarea plămânilor ca focul viu. Și cele ale morții semne la durerea plămânilor, care înfricoșază de moarte, sânt acestea: priveghere multă, somnuri puține și acestea cu zăstâmpuri, marginile mădulărilor lor reci, unghile lor negre și cocoșate. Aceștia ce au aceste semne, la a patra zi sau la șapte zile mor. Iar semne bune care arată cum că să întoarce boala spre bine și au nădejde de sănătate și de tămăduire sânt acestea: de v<a> urma curgere de sânge îndestul din nasul bolnavului, de să v<a> turbura și v<a> merge pântecile lui și v<a> scoate multe scursuri și spurcăciuni galbene înveninate și spumoase, uneori când volburarea să v<a> primeni în puroi, acel puroiu iese și să curăță afară ori cu mișcarea pântecelui ori cu pișat și îndată să izbăveste omul dă chin. Iar de v<a> năvăli puroiul acela a să strânge la plămâni deodată și cu grămada, atunci ori încheagă pe omul de tot ori cu alte de stricăciune și prea cumplite întâmplări primejdioase îl întoarce pre omul la oftică.

semne de
moarte

semne bune

Tămăduire

Cât pentru dieta celor cu durere la plămâni, întâi să spunem vreo câteva. Hrana lor să fie /f. 105^v spre a subția mai mult decât celor cu junghiu, apă de orzu cu puținică miere și isopu sau cu cimbru fierbându-să și sorbindu-să. Încă fidea sau macarune de aluat, fierbându-să cu miedu, folosește să mănânce și praz căpățânos fiertu și toate să fie fără vântu. Băutura lui să fie miedu dar foarte puțin, căci umezeala vatămă tare plămâni. Tot pentru întărirea și întremarea puterilor, mai vârtos când îi îndeamnă înnecearea și suflarea cea grea, să bea miedu singur ori cu sâmburi de dafin ori cu isop ori pospăit pe ipny uscat pisat și supt limbă să ție miere încheată fiartă și pospăită cu isop uscat sau cu calamintha pisată și, în scurt să spunem, cu totul dieta celor cu durere la plămâni și mai vârtos celor cu nădejde a ieși din boală și a scăpa de

dieta

venduze

flevotomie

glistir

durerea plămânilor, să *s<ă>* potrivească cu aceea a celor cu junghiul și celor cu puroiu. Iar cât să cuvine pentru tămăduire, când acest bolnav de altă oareșcare boală au ajunsu la această patimă, ori de au făcut vreme multă la aceasta, ori de au luat sânge mai nainte la boala lui cea dintâi, nu are atunci locu acolo nicicum slobozirea de sânge ci, de nu *v<a>* fi pântecile lui pornitu, să-l miște cu glistiruri cuviincioase ori, de nu *v<a>* opri ceva, să puie venduză la piept și la coaste. Iar venduză să fie mare, nu numai una ci multe, cu creștătură pă piele. Iar când singură această durere dimprejurul plămânilor fără *<ă>* altă patimă *v<a>* începe și *v<a>* coprinde pre omul, priimindu-i puterea și celelalte dimprejur, iaste trebuință să-i sloboază sânge din vâna cea mai dinlăuntru de la cotu. De *v<a>* fi cu puțință să lase sânge de la amândouă brațele potrivit și nu pân-a leșâna, ca să-i sloboază și altă dată. Iar dacă oprește ceva slobozirea de sânge, să puie de tot venduze la piept și la coastele lui, ca să scoată sânge câtu *v<a>* putea suferi ori să deșarte pântecile cu glistir iute de must de isop, ίπυδοç de rută, de dovleacu, de sare, de miere, de săpun și de untdelemnul făcut. Du *<pă>* acestea să poarte grijă să *s<ă>* curețe pieptul și plămâni cu scuipături și cu scoatere afară cu magiunile și cu unsorile și plastorile care scriserăm înapoi pentru cei cu junghiuri. Dar atât cât aici să fie mai tari și mai subțititoare precum sânt: apa fiartă de σκύλλης, de rădăcină ίρεως și ελενίου și plămâni de vulpe. Iar pieptul să-l acopere cu lână udată în untdelemnul și în silitră sau cu ceruită făcută de untu de rută ori de spini amestecat cu măduhă de cerbu și presărat cu ίρην, ήσωπον πράσιον, pisat măruntu și cu rășână de trementin. Să o pui la o plastoră și să acoperi tot pieptul și coastele, dar să amesteci uneori și mir de nardu și untu și pă urmă toate acelea pot a le metahirisi cei cu durerea împrejurul plămânilor câte vom scrie mai nainte pentru cei cu oftică și pentru cei cu puroiu, că folosescu de obște. Această patimă am luat-o în scris toată de la Aetie, Cartea 8, cap. 74 și de la Pavel, Cartea III: cap 34 și 31 să spunem și vreo câteva de la iatrosorul cel obicinuit.

Ajutorinți de obște la durere împrejurul plămânilor

Stenosis iaste boală cumplită când se învoldurează plămâni omului și nu pot răsufli, dar să tămăduiește de timpuriu așa: întâi să sloboază sânge după *<ă>* canonul doftorilor, apoi să sfărame frunză de la oareșcare zoghorean uscată și să le fiarbă cu apă, să bea dimineața și seara până în 4 zile au σκυλλοκρόμιδον //f. 106^r să fiarbă cu apă și cu oțet și să bea. Au să o frigă pe cărbuni și, puind oțetu, să bea. Au să sfărame tămâie și αρσενικήν și să ia puțințel în

toate diminețile și seara. Sau cu spumă de chedru să s<ă> ungă. Ori să ție miere în gura lui cu apă încropită. Ori tărățe fierțe cu apă să ție. Ori să arză tărățe μετά γάπουș și să le puie la grumazi, ori să piseze linte ca făina și, amestecând cu piper și cu miere, să mănânce. Iar de-și v<a> pierde glasul bolnavul, să mănânce praz copt cu miere. Ori să piseze varză și să-i bea zeama cu zahar când să v<a> culca. Au să umple un cocoș bătrân cu chimen, cu anason și cu rută pisată și să-l fiarbă mult pân să v<a> topi de tot și să-l mănânce tot și zeama să o bea, dar să bea calde și duni, iar acre și sărate și reci să nu mănânce, nici să bea și să amestice foi de varză, înghițindu-le mustul. Ori să mănânce στοιπάkov ca două dramuri în toate serile până în trei zile și, din ajutorul lui D<u>mn<e>zeu să v<a> folosi.

Cap 5. Pentru scuipare de sânge

Scuiparea de sânge iaste o boală cumplită și de moarte, când v<a> începe cineva a scuipa sau a vărsa sânge din gură. Cuibul patimii să află mai ales la plămâni. Care să naște din pricini multe și osebite și fiindcă nu are cale sângelui a curge din gură. Drept aceea orice scuipare de sânge iaste lucru neobicinuit și afară din fire, de unde urmează a fi foarte vătămător la viața și săn<ă>tatea omului. Deci uneori să întâmplă din pricini de afară ce sânt arătate, precum iaste din cădere din locu înalt sau v<a> cădea dup<ă> cal și să v<a> lovi sau de vreo rană vădită, ádică de să v<a> întâmpla a-l lovi și a-l izbi ceva sau de v<a> cădea asupra-i vreun lucru foarte greu, precum e carul ori povară ori alt asemenea și-l v<a> strivi la piept, sau din strigare mare și din zbieretu tare să v<a> întâmpla a să sparge vreo vână în otroabe, sau din răceală peste măsură și cumplită, că precum zice Ipocratu, multă răceala crapă, ádică sparge vinele. Dar și căldura peste măsură poate pricinui scuipare de sânge, precum singur hotărăște. Și din prea mare căldură și arsură fierbe sângelui și spumează și să rărește și caută drum și ieșare ca să s<ă> arunce afară pă vreo crăpătură sau spargere a vreunii vine. Iar de multă răceală să strânge înlăuntru și se încunjură și, așa strimtorându-să sângelui, să mânia tare foarte și iar găurește și să aruncă afară. Dar pă lângă aceste vădite pricini, ajută la creșterea patimii și acestea: ádică bucatele cele mult fierbinte, vinuri iuți și tari și mai vârtos metahiriseala lor cea lacomă și făr<ă> sațiu, a petrece cineva în călduri în locu fierbinte peste fire, a răci deodată dup<ă> ce să v<a> înfierbânta ca cum am zice când vreun beat iese și umblă la răceală sau la vântu, ori a să scula cineva iarna făr<ă> veste din casă și a ieși la răceală făr<ă> haină sau când, ostenind sau umblând cineva, v<a> năduși din osteneală și i să v<a> înfierbânta sângelui, apoi să bea degrabu apă rece sau cu ghiață și

pricina
patimii

pricini de
afară

αἰτία
σύνεργος

pricini
dinlăuntru

alte fapte asemenea ca aceastea. Dar uneori să întâmplă scuipatul de sânge și din strigare precum am zis și din suflare și din întindere și din silința de tuse și de vărsat și de alte asemenea. /f. 106^v Pricini iar dinlăuntru nearătate care nascu scuipirea de sânge sânt acestea: mulțimea sângelui împreună cu oareșcare vântu crudu și suflătoru ce întinde și înghesuiește vasele plămânilor care, silindu-să, lucrează aruncarea, ádică spargerea. Încă și sângele cel stricat care mănâncă vasele, ádică vinele plămânilor, care mănăcare să face din zemuri iuți ce curgu de la cap la plămâni, ori să nascu și crescú înlăuntru în plămâni și deschiderea vinelor, scuipare de sânge pricinuiescu. Adică când să deschidu și să largescu gurile vinelor ce sânt la plămâni, care aceasta toată să face sau din slăbiciunea vinelor și din mulțimea sângelui ce curge cu pornire și repede spre gura vinelor, ori din altă pricină iute și cumplită felime ce vine de afară și conăcește la plămâni. Du<pă> toate, sângele care scuipă sau varsă cineva, când să trage din piept și din plămâni au din beregata cea vârtoasă, când din celelalte părți ale gurii, ádică din gingii, din gâtleju, din omoșor, ori și din stomah la care curge și să coboară sângele din vinele și din părțile cele din prejur, precum din ficatul și din splină. Și acestea destul.

Semne mai nainte cunoscătoare și chibzuitoare a aceștii patimi

Și de s-au pricinuit patima din vreo pricină de afară precum căderea, lovirea, strigarea și altele asemenea, să cunoaște și să arată lesne de la cuvintele bolnavului sau a celor ce umblă cu dânsul. Iar de sau pricinuit din pricini dinlăuntru, să cunoaște din aceste semne: dă iaste din mulțimea sângelui, atunci sângele făr<ă> veste și deodată iese, ádică grămadit și, dup<ă> ce-l v<a> deșărta, îi iaste mai bine și mai ușor bolnavului. Dar la ei sânt mari vasele plămânilor și vânoase și sângele lor iaste fierbinte și subțire și cam cu strânsoare să scoate cu silința vântului. De v<a> fi din deschiderea vinelor, atunci înaintea urmează oareșcare stări, ádică alcătuirii fierbinți care au pătimit bolnavul, precum am zice ori s-au dus de multe ori la băi fierbinți, ori au stătut și au șăzut multă vreme la locu caldu. Când și vremea anului asemenea au fost caldă, ori s-au hrănit cu bucate și cu băuturi prea fierbincioase, fiindcă mulțimea sângelui din sineși iaste fierbinte. Și, mai silindu-se încă de la aceste lucruri fierbinți, să deschide și să lăgește gura vinelor care să razimă la plămâni și așa să varsă sângele grămadă din gură. Iar când să v<a> întâmpla scuiparea de sânge, din mâncătura vaselor celor din plămâni, ádică mâncându-să și găurindu-să vinele plămânilor, atunci nu varsă bolnavul grămadit sângele, ci scuipă câte puțin cu zăstimpuri și cu tuse și tot mai rău i să face. Dar și din cumplita mâncătura vaselor să întâmplă a scoate grămadă sângele împreună cu tusea, care poți să o cunoști într-acestași chip:

când bolnavul la anii trecuți scuipa uneori câte puțin sânge cu zăstimpuri, câteodată cu tuse împreună și după aceasta mai puțin urmă fără a i se întâmpla cădere sau lovire, ori altă pricină puțin din afară și silnică, Cu toate acestea îl v-a cuprinde astfel de scuipare de sânge grămadită și deodată, atunci adevărat să arată cum că mâncătura vaselor iaste mare. Mulți din acești ce scuipă sânge împreună //f. 107^r cu sângele au scuipat încă și stuculețe mici de plămâni sau de rană și dintr-aceasta s-arată curat că din mâncătură s-au pricinuit patima. Dar când sângele care suie iaste spumos și albu și iese cu zăstămpăr împreună cu tusea dar nicidecum nu dă durere, ci numai să curăță cu tusea, atunci iaste semnu adevărat că sângele să trage de la plămâni. Iar când bolnavul aruncă sânge amestecat cu puținică flegmă și cu puținel puroiu și simte oareșcare durere dăspre partea beregatii cei vârtoase, atunci înțelege că patima să trage de la rănirea beregatii cei vârtoase. Iar când sângele cel ce iese iaste negru și cam zgrăunțos și iaste cu tusea cu oareșcare durere mădulării cei cu patimă și pute și iese cu puroiu amestecat, arată cum că, din pieptul cel rănit fiind, izvoraște și dă afară sângele trecând prin plămâni și prin beregata cea vârtoasă. Când iese sângele de la locurile cele dimprejurul gâtuleului și trece pe la omoșor, atunci împreună cu scuipatul să leapădă afară. Când de la gingii sau de la dinți sau de la altă parte a gurii să naște sângele, atunci obicinuit să scuipă afară. Să întâmplă uneori a scuipa cineva sânge și de la omoșor, de v-a fi înghițit vreo lipitoare și s-au acățat într-acel loc, precum v-a arăta durerea locului și sângele cel subțire și zeros care scuipă. Când de la cap și de la creieri să coboară sângele, să întâmplă gâgăială la omoșor și deasă răgăială, uneori și tuse și așa să scuipă. Adică sângelepică în gâtuleu și cu răgăiala și tusea iarăși să întoarcă și să aruncă afară. Deci aceștia să îndeamnă și să iușescu a tuși dar nu tușăscu tare, ci și de la față și de la chip să cunoaște sângele care să coboară din cap, că iaste cam mult dar nu atât de gras și negru și ușor și oblu și amestecat cu altăceva flegmă sau puroiu. Și după răgăială, îndată supt limbă vine gogoneț și lesne să scuipă afară. Pă lângă acestea încă la această patimă urmează înaintea și durere și greutate la capu și, cât scuipă mai mult sânge, atâtu iaste și greutatea și durerea mai mare. Iar la cel puțin, mai puțin și țiuirea urechilor potrivită și rușata obrazului și întinderea vinelor celor din frunte și întuneceala <adică amețală>. Când de la capu pe la omoșorpică la beregata cea vârtoasă, atunci cu tusea și cu hârâirea iaste și să aruncă afară aceea ce s-au coborât și așa să greșăscu unii socotind că să trage din piept. Uneori să coboară sângele jos de la cap și la pânțele prin stomah și așa îl varsă omul afară și acesta iar gândescu unii că să trage de la stomah. Deci, când curge la omoșor, îl vei vedea mai aspru și cam rănit și mai cu seamă sângerat pentru sângele ce să coboară din cap la dânsul, iar când adevărat de la acest stomah izvoraște și iese afară sângele sau de la părțile cele ce sânt aproape de dânsul, atunci nu iese atât de mult sânge, că vinele stomahului sânt foarte subțiri. Dar cu vărsatul să trage afară și iaste cam negru și stătutu sânge. Când de la ficat ori de la splinăpică sângele la pânțele și de acolo să trage și să varsă afară, vărsând atunci îl arată durerea și umflătura lui care simte, ori din partea stângă sau din partea dreaptă. De v-a fi din sângele cel apătos și sărat, adică din sărătura sângelui cea apătoasă și de altă a lui vătămăre și stricare, să arată de la față obrazului său că omul, //f. 107^v iaste cam galben și cam verde și alte asemănări arată. Uneori să naște scuiparea de sânge și la muieri, când să închide curgerea firii, căci și atunci sângele

semne de
cunoștințe
mai adevărate

să stoarce și sare afară. Dar pentru acestea vom scrie mai nainte la locul lor unde să cuvine. Și uneori iar la bărbați, când să vor scurge întâi trânjii și apoi să vor închide și să vor opri. Dar curgerea de sânge care să face la trânji și la obiceiurile firii nu strică atâta, că să izbăvescu de primejdiia boalii cei de mai nainte. Precum și aceea care să face din mulțimea sângelui, fără de nu să v<a> întâmpla vreo rană sau v<a> curge sânge peste măsură. Iar care să pricinuieste din mâncătura vinelor, niciodată nu să întoarce spre bine, ci rămâne netălmăduită. Deci ia seama bine la aceste semne pentru chibzuire când scuiparea de sânge iaste fără arsură și fără volburare, mai multă nădejde așteaptă pentru tămăduirea ei decât când le are acestea: când după scuiparea de sânge urmează scuipare de puroi iaste foarte rău, că aceasta iaste semnu de mare rană și înfricoșază cu oftică. Când nu să v<a> lipi, adică a să strânge iar și a să închide vâna cea spartă până la trei zile, ci tot des scurge sânge din gură, nu mai are nădejde a să lipi și a să tămădui, ci rămânând rănită și mâncată câte puțin, veștejaște și usucă pre omul.

Pentru dieta celor ce scuipă sânge

Deci când v<a> cădea la o cumplită patimă ca aceasta omul care scuipă și varsă sânge din gură, să păzească curat această dietă: hrana să fie aceasta ca să fie stifoasă cu măsură, precum e orezul, fideaua, frecăței și cele asemenea de făină de grâu, adăugând la acestea zeamă de rodii sau de pere, încă și cele ce răcorescu, precum iaste agurida, οὐράνθη, adică έρρες, vișane uscate de v<a> lăsa tusea, lăptuci, gutui, rodii, mere stifoase, mure sălbatică și alte asemenea, să mănânce porumbi sălbateci, sturji, prepelițe gătite cu zeamă de aguridă sau cu scumpie gătită, ce o zic spițerii σουμάχι. Așâjderea și picioare de vite ori de vacă ori de porcu ori altele, că acestea cu puterea lor cea lipicioasă și alunecoasă îndeșează sângele și-l strângu, încovăindu-i și muindu-i sărătura. Pentru aceea și orice fel dă pește și raci și altele folositoare sânt pentru acești bolnavi. Băutura să-i fie apă fiartă cu orzu și cu puținică iarbă χιλιόφιλον sau cu cornu arsu dă cerbu. Vin să nu bea nicidecum, mai vârtos la început până la 4 zile, că oprește astuparea și lipirea ranii. La apa cea fiartă totdeauna să stingă până de trei ori un știuc de oțel încălzit și arsu în foc, ca să s<ă> facă mai stifoasă, adică mai strângătoare. Iar de v<a> bea vin să fie puțin, roșu și gros. Să s<ă> păzească de tot lucru și de orice turbură, supără și necăjaște și înfierbântă sângele, precum de multă umblare, de glasuri, strigări și multă vorbă, de osteneli, de mâni și de orice mișcare a trupului cu silință și grabnică.

**Tămăduire obștită la cei ce scuipă sânge
de ale lui Franghiscu Papa**

Tămăduirea celor ce scuipă sânge ori obștită iaste pentru toate întâmplările cele rele ori în parte și osebită pentru fiteșcare fel și semnu al boalii. Ca să nu ostenim mult la lămurirea acestora, să scriem întâi obștita tămăduire tălmăcind lămurit iatrosorul cel unguresc. Apoi vom însemna și cea osebită de la Aetie și Pavel Eghenitu. Drept aceea mai adevărată tămăduire la această boală //f. 108^r de obște iaste, ca să oprim sângele și să-i tăiem drumul acela unde s-au obicinuit la gură, să-l întoarcem aiurea. Care a să face de v<a> suferi puterea omului, să lucrează mai bine decât toate cu slobozirea sângelui, deci se sloboază sânge de la mână, mai vârtos de v<a> simți oareșcare greutate la coasta aceea, ori din fluierile picioarelor ori la degetul cel mare și mai vârtos de s-au întâmplat patima la muiere, pentru starea obiceiului firii. Iar dacă iaste din trânji, nu iaste alta mai bună decât lipitorile să pui să sugă sângele după mesteșugul fâlcărilor. Folosește a pune și venduză între spate, încă și aceasta oprește și ține sângele cel ce să aruncă în sus: să puie măcar seacă o venduză bună și mare la ipohondrii, adică la mijlocul lui. Iar doftorii de al doilea rânduială pentru această boală sânt acelea care și răcorescu și îndesează sângele cel filav (sic) și apătos și rădică puterea lui cea mănăcioasă și pișcătoare care sânt acestea ce urmează: bate bine cu lingura un albuș de ou singur și, puindu-l pe o cârpă subțire, stoarce-i zeama și dintr-aceasta ca la două dramuri amestecă cu candel ori cu zahar, ori cu miere de trandafir ca doi loți și cu făină de scrobeală care întărescu pânzele <ca 3 dramuri> și, amestecându toate acestea, să înghiță au să lingă des cu o lingură. (Alta) Strecoară zeama de grașă verde și grasă și o fierbe cu îndoit zahar au cu miere curată, să urmeze asemenea. Iar de nu găsești grașă, bună iaste și pătlagina. (Alta) Apă de pătlagină și de macu sălbaticu, fiteșcare câte doi loți, ζουλάπιον de trandafiri uscați roșii ca doi loți, silitră curățită un dram, amestecă-le acestea toate și le topește bine pă focu și de aceea să soarbă câte puțin cu lingura. (Alta) Înăcrește apă de pătlagină cu spirt de pucioasă și să bea de aceea cu un felegean, că îndată oprește scuiparea sângelui și vâna cea crăpată o astupă și o ziduiește împrejur. (Alta) Foarte bun iaste (care-l poate obicinui) și siropul ori zupul του κοραλίου care-l cumpără la spițarie, în toate zilele, dimineața și seara să bea de acesta câte o lingură. Bun iaste și untul de chehribar, să pici două picături în apă de pătlagină și să bea de acesta bolnavul cu o lingură. Iar din ape mai alese și mai de folos sânt acestea: de pătlagină, de macu sălbaticu, de grașă, de mure și de iarba care îi zic franghii bursa pastoris, să le metahirisească la această boală.

ape de
doftorii

oblojături

unsori

Dar și foile de urzică au mare lucrare stifoasă și îndesoasă, care foi întâi să le ude cu apă de pătlagină, apoi să le sfărâmi bine și storcându-le zeama tare, îndulcește-o cu zahar și dă bolnavului să bea câte un feligean în toate diminețile până nemâncate, mai vârtos când sânt tinere foile de urzică, să le fiarbă cu lapte și să le mănânce în locu de legumi. Mult folosesc la această boală și măcar când fierbi-le cu puiul de găină și le soarbe zeama că te vei folosi. (Alta) Încă și acestea sânt de folos: pământ de baltă, adică terra sigilata, puiatră roșie, και λίθος αιματίτης, măcar care dintr-acestea, pisează-o, fă-o praf măruntu ca făina și ca jum<ă>tate dram amestecă cu zeamă de rodii și-i dă să bea câte o lingură, iar dacă nu vei afla zeamă de rodii, pune-o într-atâta zeamă de grașată stoarsă și îndulcește-o cu zahar, dă-i să bea. Și ca să s<ă> contenească și să s<ă> domolească multa căldură și fierberea sângelui, oblojaște-i pe dinafară acel ipohondrion al bolnavului unde zace /f. 108^v ficatul cu aceste tămăduiri: apă de trandafir și de pătlagină și de cicoare, amestecă cu oțetu de trandafir și udă puținică cârpă într-însa și așa caldă pune-o asupra la ipohondrie. Au să ungă până dinafară locul ficatului cu unt de trandafir, adică unguento rozato și dindărătu grebăni de la spate sau acest mir să-l amesteci cu oțet de trandafir aceto rozato. Și, încălzindu-l, să-l ungă cu acesta precum mai sus.

Alte obște ajutorinți la cei ce scuiță sânge

Izmă sfărâmând, să bea cu puțințel oțet dimineața și seara trei zile. Sau floarea sanii să o fiarbă cu apă până v<a> scădea a treia și să bea zeama. Sau pisează του ώρειου cu apă și-i dă să bea sau să bea zeamă του δρ ακορντίου au să fiarbă rădăcină de nalbă albă și, amestecând cu oțet, să o ție în gură. Au să amestice foi de rugu cu κυπερίου au mătăcină uscată să piseze și să o amestece cu dulceturi în gură au zeamă de izmă amestecând cu puțințel oțet, să bea dimineața și să v<a> folosi cu ajutorul lui D<u>mn<e>zeu.

Tămăduire la tot felu de scuițare de sânge de la Aetie și Pavlu

Când de la cap să coboară sângele și acesta puțințel, atunci iaste scurtă și mică tămăduirea lui, adică cu spălătorile cele stifoase și reci să-l gărgăiască și să-și spele cerul gurii, precum am scris înapoi pentru volburarea omoșorului, iar spălăturile cele calde care rărescu, să lipsească, că de la aceea mai mult sânge să trage. Iar de curge sânge mult de la cap, cu rându să-i faci deșărtare, ori din nas, ori cu slobozirea sângelui la vreo vână, ca să nu să obicinuiască să curgă sângele la aceste locuri. Iar cei ce scuiță sânge din guturau, îndată la început să sloboază sânge. De nu v<a> fi atât de iute scurgerea și să lase sânge potrivit după<ă> putere, apoi să deșarte pântecile cu glistir iute și să frece mâinile

lor și fluierile picioarelor cu untdelemnul vechi cald, ori cu altă tămăduire fierbincioasă și cu ea țîtoare și să le lege marginile mădulărilor lor. Iar de v<a> ținea mult patima, răzînd capul, să puie leac uscător și răsipitor, precum iaste cel din găinațul porumbilor celor sălbateci făcut. Și peste trei ceasuri să meargă la baie, dar să nu ungă capul cu nicio unsoare, apoi acoperindu-l să mănânce sorbituri acre și când să v<a> culca să doarmă, să ia puținel tiriacu proaspăt. A doua zi iar unge mădulările toate afară din cap și să odihnească și seara iar să ia tiriac, iar de nu v<a> conțeni curgerea sîngelui cu acestea, a treia zi dă-i să mănânce dimineața puținică miere fiartă și păzește-l în liniște, frecându-i tot trupul și să hrănească cu apă de orzu și cu un știuc de pită muiată. Iar a patra zi după tiriac, dă-i miere mai multă și cea din găinațul porumbilor pune-i asupra capului ori την διαθαψίαν κυρωτήν, iar de stă încă patima și nu conținește, pune-i venduză la ceafă cu meșteșugu, apoi dă-i să bea ierburi care curăță plămîni. Iar de v<a> fi foarte iute zeama ce curge de la cap, nu-i slobozi sânge, ci mai bine deșartă-l cu curățenie cuviincioasă și să-l rînduiești cu bucate cuviincioase și cu ajutorințe de folos, care vom spune mai nainte și câte spuserăm pentru sinah. Câți iar scuipe sau varsă sânge de la plămîni, ádică când să vor rumpe și să vor sparge vinele dintr-însii, ori să vor dășchide și să vor lărgi gurile lor care iaste decît toate cea mai grea patimă la tămăduire, aceștia să cerce tămăduirea lor pre D<u>mn<e>zeu chemând și să le poruncească să nu răsufe tare, nici să strige mai vîrtos puțin sau nicidecum să nu grăiască. Și în scurt de tot să tacă și să odihnească, să fie culcați //f. 109^r la locu cu văzduh răcoros ca să priimească aerul cu măsură. Patul lor să nu să miște nici să s<ă> clatine și să fie pus în locu înalt. Deci îndată și aceștia să sloboază sânge de la cea mai dinlăuntru vîntă a cotului și să lase sângele de două și de trei ori câte puțin să curgă. Numai pentru a doua spargere că nu iaste trebuință de multă deșărtare la aceștia pentru că și fără<ă> aceasta îi deșartă patima, de unde deșărtându-să mai rău să strică. Deci să frece des mădulările lor cele dăspre margine, legându-le strînsu cu bete late, apoi să le dea vin oțet, ádică τζιπουράνα, ori liură apătos și încropit să-l bea. Că (sic) de v<a> fi stătu cumvaș vreo grămăjuie de sânge la plămîni, să s<ă> răsipească de acolo și nu strică de două trei ori a bicinui această băutură pînă la trei ceasuri, apoi să le aducă cele stifoase și plăzmuie (ádică acele ce au putere să astupe vadurile) tămăduiri, atît pă dinlăuntru cât și pe dinafară trupului și pă dinlăuntru, folosește a mânca grașă și zeama lor să o bea îndulcită cu zahar, încă mai bine iaste. Încă și zeama του πολυγονίου, stafide acre, apă fiartă de scumpie, ori de gogoși, ori de rădăcină de rug <ori de βαλαν>, ori de sămânță de ștevie, ori de rădăcină ιπουρίδος și de altele ce spuserăm la cele pentru curgerea sîngelui din nas. Dar mai bună iaste decît toate pămîntu de baltă și pîiatra de αιματίτης, zdrobindu-să ca făina și cu zeama de rodii, sau του πολυγόνου, bîndu-să cît o para, încă și apă fiartă de rădăcină de nalbă albă, συμφύτου, καστορίου του μεγάλου, ιπουρέως și altele. Să facă și acest fel de magiun rodozahar, zeamă de ρίμπης <διατραγακάνθης de gutui, prafu de mărgean pisată, pîiatra αιματίτην, pămîntu de baltă, pîiatra roșie, sânge δράκοντος, βαλαύστα tămâie>, rădăcină συμφύτου, σιρόπιον μυρσύνης, cît v<a> fi destul, amestecă, fierbe și fă. Iar de v<a> fi multă curgerea sîngelui și mai vîrtos în vreme de vară și iese sângele fără<ă> a tuși bolnavul și cu toate acestea nu zace ci sãn<ă>tos și la puterea lui, trupeș și bărbat, atunci udă burete în oțet și răcorește

pieptul. Iar de să află într-alt chip, răcorește cu unt de trandafir, ori de gutui, ori de mirsin. Sau de voiești aceste unturi, amestecă-le cu pîiatră roșie, cu pămîntu de baltă, mărgean și cele asemenea și făcînd alifie ori mir, unge-o. Fă-le și oblojături, de curmale, ακακίαν, rădăcină συμφύτου, coji de rodii, făină de linte și pune asupra pieptului. Iar plastor ceruit de miez de rodii, tămâie, mărgean roșu, βαλανστία, pîiatră roșie, pămînt de baltă și de alte asemeni, mult folosește să pui. Dar aceasta iaste mai întîi și mai mare, ca să iei seama că îndată la început cum să v<a> rumpe cumva vîna de la plămîn și să v<a> sîngera, degrabu să apuci să lipești și să astupi rana pînă a nu începe a să învolbura, că dup<ă> ce o v<a> coprinde volburarea, puțintică nădejde iaste în urmă a să lipi acea rană, că să prelungește în multă vreme. Și să întâmplă a să spăla puroiu și materia rani, dup<ă> ce să v<a> risipi volbura rea. Iar ceilaltă tămăduire să s<ă> cerce precum vom arăta la cei pentru oftică. Dar aici sfătuiescu pre cititoru să nu aducă de afară la partea care curge cele ce sînt stifoase și răcorescu, ci mai pă urmă dup<ă> ce să v<a> face primenire, că de le v<a> da mai nainte, izgonescu înlăuntru sîngele și umple vinele care sînt rădicate în sus. Pentru aceea întîi totdeauna să spargă la cele de împotrivă și îndată /f. 109^v desu să lipească pă dinafară cele stifoase. Iar cei ce scuipe sînge pentru mîncătura vaselor plămînilor, întîi trebuie să ia astfel de doftorii care pot curăți și scoate zeturile cele iuți și pișcătoare, precum am spus mai nainte și pentru sinah, apoi cele ce pot preface și îngroșa zeturile cele iuți și subțiri și pă urmă și a opri curgerea lor, astfel iaste siropul de viole, de trandafir, de sîmburi de mirsină și peltea de gutui cu miere și alte asemenea și siropul de macu și cele amôrțitoare care aduc somnu. Acestea să le dăm lor, iar dup<ă> ce să v<a> conteni curgerea, să ia tămăduiri care hrănescu mădulările mîncate, precum sînt bucatele cele cu bun mustu și cele ce pun carne. Deci această curgere de sînge în trei chipuri să face precum mai nainte am zis: ádică din dăschiderea vasului, din spargere și din mîncătură și mai întîi primejdie iaste la cel ce pătîmește atunci în ceasul ce v<a> începe a să trage sîngele în sus, ca să nu să întâmple cumva să s<ă> deșarte fără<ă> măsură și să v<a> primejdui la moarte. Iar dup<ă> ce să v<a> opri sîngele, deșchiderea vasului să tămăduiește închizându-să gura vasului cea întinsă, iar spargerea lipindu-să, iar mîncătura din de iznoavă hrană la vasele cele mîncate și vasul cel întinsu să strînge din leacuri stifoase. Iar cel ce să rumpe, să lipește cu cele stifoase și cu câte să împreună cu dînsule, care usucă fără<ă> mîncătură și lipescu precum iaste τέρα σιγηλάτα ήγουν η λυμνία και η σαμία stifoase sînt acestea: oțet bun, grașată mîncându-să și mustul ei bîndu-să. Mai iute lucrează și mustul de pătlagină ori de πολυγονίου, asemenea bîndu-să. Sau mustul de aguridă uscat la soare ori apă fiartă de scumpie au de gogoși au frunză de ghindă sau de castan au rădăcină de rugu au rodu ei și florile să le fiarbă și coajă de rodii ori ακακίαν ori ιποκιστίδα și câte ziserăm mai sus. Încă să ungă pieptul cu cele mai de sus miruri, deci să fiarbă coajă lotu, η νεσπίλον, mult cea cu oțet și scumpie gătită și frunze de ράμνου, ori de πολυγόνου, puțintele și să sfărâme înlăuntru în must aloiu au ακακία au aguridă și puțitele (sic) gogoși și să ungă pieptul și între spate și, dup<ă> ce să v<a> zvînta, iar să-l mai ungă ca să s<ă> îngroașă unsoarea, ca să nu răcească pieptul lor dup<ă> ce-l vor goli. Deci uscându-să unsoarea, îndată să lipească alta să împresoare aerul, iar de v<a> începe volburare din rană și v<a> urma înfierbințeală (că de multe ori să întâmplă înfierbințeală și

mai vârtos foarte iute și primejdioasă, dar uneori și mai liniștită, ádică când v<a> să întoarcă pre omul la oftică), atunci diēta bolnavului să s<ă> alcătuiască precum să cuvine la cei cu fierbințeală, dar încet și câte puțin, să nu pleznească iar și să s<ă> dăzlikească rana. Deci amestecă sorbiturile cu ceva stifos lucru, precum e cu curmale și cu alte asemenea și oblojaște pieptul cu pâine caldă, ori cu sâmbânță de în încălzită. Iar de v<a> ținea mult volburarea și fierbințeala, fă toate acelea ce să cuvin pentru ofticoși. Deci putere uscătoare și nepișcare are mustu de busioc carele încă mai bun să face de vei pune puținel oțet, dar argăsește împreună și usucă to ραποντικόν, căruia rădăcina să i-o fiarbă și să-i bea zeama, folosește atât la cea de curând, cât și la cea veche scui pare de sânge și la zemurile ce le curg de la piept. La început să o fiarbă cu liură, ádică livefu. Iar la rădicăturile sângelui cele cu zăstâmpăr, să-l adape cu această zeamă puțină cu apă. Iar de-l supără tusea și i să îngroașă și glasul, fierbe-o cu vin dulce bun și, pisându-o, dă-i să bea. Încă mai bine, zvântează să o usuci această rădăcină, să o faci prafu și să presari băutura lui în sus, că fără<ă> pișcare și steaua σάμιος și pământu de baltă, ήτοις σφραγοίς și μύλτος σινωπική, ádică vâpseală roșie și piatră roșie să-i dai să bea cu apă. Usucă foarte. Mai mult decât orice altceva și hrana //f. 110^r bolnavului să fie întocmai la putere cu leacurile cele mai de sus și cei ce scot și scui pă sânge din pântecile lor au pentru deschidere, să s<ă> hrănească cu cele stifoase, ádică fidea cu liura, sau fără<ă> miele de pâine cu liură ori orez ori ouă proaspete și molcelușă, pospăindu-le cu scumpie pisată, pătlagină fiartă ori serin, ádică andidie ori linte gătite cu acestea ori ștevie, iar câți trebuiescu și vreo materie ce îngroașă să fiarbă lapte și cum v<a> răci, să-l mănânce când le curge sânge din mâncătură și trebuiesc cu carne pospăindu-l întâi cu άμυλον, au cu puținel ποτίαν, ádică rodu de pefcu pisat și te păzește să nu dai îndată să mănânce de acest lapte cum li-i presăra cu rodu de pefcu, ci să treacă puținică vreme, că îndeșează foarte și cocoloșaste sângele în pânțe și îndată ce aduce pre bolnavul la moarte. Așâjderea și acestea grase coapte să le pospăiești cu scumpie să mănânce, îngroașă și argăsescu împreună și linte fiartă cu apă de orzu și meu asemenea fierț ori fidea să fiarbă cu curmale, ori făină cu apă. Dar ferește-te dă cele ce strângu cumplit și cele ce îngroașă peste măsură și alege cele mai domoale și moi decât toate câte am zis. Deci când tămăduirea acestor mai sus rane să lucrează cu cele ce strângu și usucă și îngroașă tămăduiri, care acestea sântu grele la mistuire și închidu drumul scui patului, așadar iaste trebuință să le facem într-acestași chip ca să rărească vadul și calea și pentru aceea să amestecăm și împotrivoare, ádică fierbinți și supții (sic) în parte cu acelea care sânt cele ce amorțescu și aduc somnu, mai vârtos la toți cei ce scui pă sânge și cei ce să întărâtă de tuse. Și la această pricină să cuvine aceste băuturi: mărgean, steaua pământului, chehribar, sacâz, άμυλον, tămâie, gogoși, pisează și mestecă cu vreo apă fiartă din ierburile cele mai sus spuse și dă-i să bea uscat cu mir câte o lingură. Ori steaua pământului, ádică γης αστέρα, λίθον αγύρατον și λυμνίαν sfăramă și dă în apă de pătlagină, ori λυμνίαν σφραγγίδα γης αστέρα σαρκοκόλλα, comidu fiarbă în apă fiartă de curmale, pân să v<a> îngroașă și să bea o lingură. Au rădăcină πολυγονίου και συμφύτου și scumpie roșie și οξύβαρον, fierbe cu apă pân v<a> scădea a treia, apoi stoarce-i zeama pântr-o cârpă și pospăindu-o cu comidu pisat, dă-i să bea câte un feligean, au sfăramă mărgean și tămâie măruntu și, amestecând cu vin făcut cu sâmbure de mirsin, dă-i să bea câte

un feligean. Aceasta lucrează și la curgere de sânge la muiere cu cercarea. Ori tămâie και γης αστέρας și sofran și άμυλον, pisează cu sudoare de pătlagină uscată și să bea cu liură. Rotița ce să numește de chehribar minunat folosește și mai ales celor ce scui pă sânge, măcar de unde să v<a> trage sângele încă și la tuse veche și la proaspătă și la oflicoși și la cei cu revmatica, και αναφορικούς și la cei cu puroi, la cei cu durere de pânțe, la cei cu δυσεντερία, la cei cu durere la bășca udului și la cei cu mult aer. (Alta) Ψίλλιον, chehribar, pilin, ίρην, sacâz, sofran, afion, gătește-le acestea toate și ψίλλιον îl pune să s<ă> moaie întâi puținel în apă caldă și dup<ă> ce să v<a> îndeși să s<ă> facă lipicios ca cleiu, strecoară-i toată umezeala și la aceasta amestecă cele mai în sus scrise și fă rotițe și dă-i să mănânce când o să s<ă> culce. Vezi și mai multe rotițe la a opta carte a lui Aetie, cap 70 și la a 3 a lui Pavel, cap 31. Iar cându v<a> sta sângele, unge-i pieptu ori locurile cele scurse de zemuri cu oțet de aguridă topit și încropit, ori zeama de jaleș amestecă cu miere și să s<ă> bea pă nemâncate, că îndată să oprește sângele. Așâjderea și cei ce varsă sânge cu grămăjuie. Această dietă /f. 110^v și tămăduire să metahirisească care spuserăm mai sus. Ádică de va fi patima de la ficat, să sloboază sânge de la cot, iar de să coboară sângele de la splină la pânțe, să lase sânge la mâna cea stângă între degetul cel micu și cel de lângă dânsul. Mâncare și băutură puținică să guste și aceasta stifoasă, că aceștia lesne se tămăduiescu. De să vor potrivii la toate mâncarea lor și băutura cu mădulările cele de care curge sânge, iar când sângele se v<a> face grămăjuie înlăuntru în pânțe sau în stomah, atunci să adape pre bolnavul cu πτύον (ádică cu laptele închegat, ori stătut), mai vârtos de iepure și să-l deșarte ori cu θύμβραν, ádică ciumbrița, ori cu θύμον, ori αλώη cu oțet, ori cu lapte searbădu. Răsipește dar și răvarsă grămăjuile sângelui praful de dovleac arsu în apă înmuiatu și strecuratu să s<ă> bea. Așâjderea și praful de foi de viță și de foi de stejar și de alte asemenea foi. Încă cel mai de sus închegat lapte dă iepure, ori dă capră, cât un năhut, amestecându-să cu oțet și bându-să, folosește la cei care cadu din locu innaltu și scui pă sânge, precum și praful στακτή, udându-să cu puțin oțet. Du<pă> toate acestea, cei ce scui pă sânge de la cerul gurii cu horcăit, să s<ă> gârgăiască cu spălături stifoase și să ajute fruntea lor și capu cu acele buruiene și doftorii ce scriserăm înapoi pentru curgerea de sânge din nas. Și vezi acolo mai îndestul și fă, că vei nimeri. Să spunem acum puțințele și pentru cei bolnavi care au câștigat rane la beregata cea vârtoasă spre pelița cea dinlăuntru care o coprinde și mai vârtos aproape de gâtleju și înlăuntru într-acest gâtleju. Deci aceștia scui pă oareșcare flegmă sângeroasă și ca puroiul și uneori aruncă știucuri din rană și simțu durere și chin arătat la locul cel rănit. Drept aceea să aibă liniște, să s<ă> odihnească tăcuți, să s<ă> culce cu fața în sus, îndemnându-i să nu tușască, cât pot. Pă urmă să puie pă dinafară ajutorințe zvântătoare și unele leacuri să le ție supt limba lor care scriserăm aiurea pentru ranile celor cu artirie și celor cu puroi, ca să s<ă> topească în gură și să meargă să lucreze la beregata cea aspră și atunci mai vârtos să le zică să nu tușască, să le dea și lapte de curând mulsu să bea des dinadinsu, fiind dobitocul de față și să-l pospăiască cu zahar ori cu miere. La câți sânt rău la mistuire și ca să nu să facă brânză într-însul și aceasta iaste tămăduirea celor ce scui pă sânge, carea cu mare grijă și luare de seamă să o metahirisim pentru primejdii, precum am zis, deșărtării celei fără<ă> măsură, că de se v<a> întâmpla a să deșărta, ori a vărsa mult sânge deodată acest bolnav, în scurt peste puțină

vreme moare asemenea ca vita ce o junghie și i să varsă sângele. Iar dă stă mereu patima și ține multă vreme, atunci fără<ă> nicio nădejde îl întoarce la oftică. Iar când din ajutorul lui D<u>mn<e>zeu vei cerca și vei face toate cele mai de sus și v<a> conțeni curgerea sângelui, atunci întărește-l cu cele ce întărescu și să mănânce pește și picioare și creierii de râmător și trupul lor adeseori să-l frece cu totul, să s<ă> păzească de băile cele dese și de băutura vinului și de mânie iute și de împreunarea cu fâmei și cele asemenea.

Cap X. Pentru cei cu puroi și pentru scuiat cu puroi

Cei cu puroi să numescu de la doftorii elinești aceiia ce scuiă puroi ca cum am zice răniți cu puroi, iar latini îi zicu supuratus și purulentus, adică ce au câștigat //f. 111^r și au făcut puroi la deșărtul pieptului. Și iaste patima cumplită și cu necaz, asemenea ca scuiarea de sânge și ca oftica ce urmează după<ă> acestea.

Pricina patimii de unde să naște

Să naște această patimă când v<a> crește vreo bubă cu puroi pe dinlăuntru pieptului la pelița care încinge coastele ori la altă parte a pieptului și apoi sparge buba aceea degrabu și începe a scurge și a să vărsa înlăuntru în locul cel dășărtu al pieptului, ce iaste între plămâni și între pelița care încinge. Care materie a bubii, de nu să v<a> întâmpla cumva a o scuipa omul afară degrabu și îndată, îl întoarce curând la oftică, mai vârtos când să trage puroiul de la plămâni. Să-ntâmplă încă această patimă și din izvorul sângelui, când rana n-au făcut încă peliță a să astupa. Uneori iar de volburarea ce au fost mai nainte și în urmă s-au făcut bubă cu puroi și au crăpat, precum și la cei cu junghiu am însemnat. Alteori din curgerea umezelii de la cap și de la părțile lui care mai cu seamă se face la sinahu, precum hotăraște Ipocrat la rânduielele lui, că cei ce vor scăpa de sinahu, la aceiia patima să întoarce către plămâni și peste șapte zile mor. De vor trece acestea, câștigă puroi.

τμήμα
ε' Αφ'όρ.10

Semne cunoscătoare celor cu puroi

Pre cei cu puroi îi vei cunoaște dintre aceste semne: simțu greutate mare pă dinlăuntru coastelor la adâncu pieptului și li săpare ca cum i-ar fi împresurat la piept vreo povară, au tuse tare și uscată cu durere și cu chin mare, uneori tușăscu cu umezeală și li săpare că să ușurează și la început îi apucă fierbințeală cu încet și liniștită și fără<ă> rânduială, neputându-să lesne a să cunoaște ce fel iaste, iar când să v<a> sparge buba cu puroiul, atunci mai cumplit se înfierbântă cu oareșcare tremurare și scuturătură. La vorba lor să turbă și grăiescu aiurea și la răsufierea lor să supără și să oprescu. Deci spărgându-să buba cu puroiul, simțu în adâncul pieptului ca cum ar curge ceva, după<ă> osebitele plecări ce facu la

culcarea lor. Și mai vârtos când dă spre o coastă să întorcu la alta, atunci arătat pricep mulțimea puroiului și de multe ori audu cu simțire oareșcare sunet și lovire, curgeri cei ce plutesc când să întorcu, atunci și puroiul să trage în sus, când curat, când turbure și tinos. Rumpe-să dar bubele cu puroi și puroiul care sus, care jos și câte să spargu jos să răvarsă la pânțec și la mațe și la bășacă, pân niște vase care să împărtășăscu cu acele părți. Iar câte să spargu în sus, curgu la deșărtul pieptului și acestea sânt cele întreit mai cumplite și mai primejdioase, precum zice Galinos. Drept aceea pre cei cu puroi totdeauna și neconținut îi apucă fierbințeală păsclită, până când se vor curăți și vor arunca toate curgerile cele cu puroi afară, care de nu s-or chivernisi să s<ă> facă cu rândul, îndată puroiul să întoarce la oftică. Du<pă> ce v<a> începe a să răni și a putrezi plămâni, că aceasta făcându-să obrazul și bărbia bolnavului să înnegrește, fruntea și grumazii i să nădușăscu, cărnurile i să mănâncă și să veștejăscu, unghile să scorjăscu și să arată grase, albe și galbine și dup<ă> ce să v<a> îndelungi și să v<a> întări patima, începe și pântecile a să turbura și otroabele /f. 111^v a să trage în sus și sete mare a-l supăra și nepofta a-l chinui și aceea ce scui pă a fi foarte puturos dar mai nainte decât toate acestea, urmează o oareșcare durere la coaste, iar unii s-au făcut și făr<ă> nicio înfierbințeală cu puroaie, când oareșcare zeamă zeroasă și cu flegmă să v<a> răvărșă din tot trupul și să v<a> aduna la deșărtul pieptului și v<a> putrezi acolo. Și acestea destule.

Tămăduirea celor cu puroi

Care să v<a> întâmpla a să face cu puroi, să șază la aer zvântat, mâncarea lui să fie cu bun must și cu bună mistuire, zeamă fiartă de cocoș, ori de găină sau de pui de găină, ori de alte păsări sălbatice și zeamă de năhut cu isop și cu pătrunjăl. Băutura să-i fie miedu și vin albu subțire și, ca să nu întoarcă pre omul îndată la oftică, trebuie degrabu întâi a-l ajuta să mistuiască puroiul cu afumături de burete, cu oblojături, cu plastore făcute de făină de orzu, sau de τύλῆς, ori făină de sămânță de in, zmoachine uscate, găinaț de porumbu, nalbă albă, răsână și altele. Și cu alifie ceruită făcută de unt, δά ἱππῶν, sâmburi de dafin și rută și cu alte ajutorinți să-l proφθaxim câte pot coace strângerea aceea și a o răsipi, care cu îndestulare am spus la cei pentru năduh, iar de nu să răsipește răutatea, să-i aducem cele spărgătoare. Spargu dar bubele cele cu puroi, aceasta mai vârtos, a să culca des pe coasta cea sãn<ă>toasă și făr<ă> patimă și a mânca sărături și aceste hapuri: ιερά Γαλυνού κολουκυνθίδος în zeamă de pelin, să le faci hapuri și să-i dai când să v<a> culca una au două să ție în gura lui, că cu această mijlocire să îndemnă bolnavul a scuipa des și, silindu-să cu scuipatul, să rumpe și să sparge buba cu puroiu și, dup<ă> ce să v<a> sparge cu

dieta

amăruntul, să pricepi unde curge și să întoarce puroiul, că trebuie să îndemnăm scoaterea puroiului și, dacă să v<a> întoarce spre pânțele, adu-i leacurile cele mai molcelușe. Iar de să v<a> abate spre bășcă, adu-i cele pornitoare care urnescu udul, iar când după tuse să v<a> curăți puroiul, nu iaste mai bună altă ajutorință decât apa de orzu amestecând miere curată, folosesc încă și cele ce ștergu și curăță, care unele s-au scris la cei cu junghiu, altele să vor scrie la cei cu oftica. Dar cele pornitoare trebuie să le amesteci cu bucata bolnavului și să le metahirisească, măcar unde să v<a> abate puroiul. Deci curăță puroiul minunat miedu fiertu cu ίρνυ și cu multă rădăcină dulce, ori cu mursă de miere și rădăcină dulce singură, a amesteca bine iaste și a bea zeama ei. Și apa fiartă de isop, ίπυδοσ πρασίου și altele care spuserăm la cei pentru năduh și vom spune mai multe la cei cu oftică. Când rana iaste cu greu a să curăți, lesne metahirisește το διαπράσσιον ή το διόποβον alcătuită, au însuși năhutul acesta moaie-l întâi și-l descojaște, apoi lasă să s<ă> zvinte și-l macină într-o morișcă, să s<ă> facă făină care o amestecă cu lapte fiert, adăugând și miere și să soarbă, că-i v<a> fi de folos. Și încă și magiun să faci de această făină de năhut și să o amesteci la sorbitura. De v<a> fi puroiul cu greu la ieșare, ori migdale amară curățate să amesteci cu sorbiturile ori praz căpățânos fiert împreună cu sorbitura ori singur praz fiertu să mănânce, îi folosește și lesne scoate puroiul. Când tusea v<a> ținea pre bolnavul mult, fierbe θύμον și ύσωπον cu must de rădăcină dulce și cu miere, până să v<a> îngroșă și, //f. 112^r plăzmuindu-le acestea, dacă să ție în gură supt limbă. Asemenea face și tiriacu și leacul lui Μυθριδάτου și piiiara roșie bându-se, minunat ajută. De au intrat cineva într-această patimă din osteneală și trudă au din cădere au din lovire și s-au spart vreun vas în adâncul pieptului și îi dă chin și duroare multă, să amestice săpun cu oțet și cu untdelemnul de chipru și cu tarhon. Ori stafide sălbatice să piseze și, încălzindu-le, să ude într-acestea lână nesplălată de oaie și să puie la locurile unde doare. Această udătură iaste foarte de folos și de multe ori au răsipit durerea și volburarea. Când la vreunul cu puroi la începutul boalii au urmat întâi volburare singură, să-i sloboază sânge la cot. Dar de nu v<a> opri ceva, să-i sloboază sânge cu măsură ca să i să facă numai vreo ușurare și să-l hrănească cu apă de orzu și cu miedu, păzindu-l în liniște și să-i ude locul volburării cu lână nespălată udată în untdelemnul. Și de nu-l coprinde fierbințeala, să bea și vin dulce cu măsură. Și cea mai sus lână să o ude cu vin și cu untdelemnul și așa să o puie. Iar de-l v<a> prinde fierbințeală și au început să spargă puroiul, să ude locul cu unt de rută ori de anason ori rădăcină de nalbă, ori de molotru ori flori κνέπων să fiarbă cu untdelemnul și să puie calde dasupra. Ori să fiarbă întâi selină verde cu miedu, apoi să fiarbă înlăuntru iar miez de pâine au să presare pâine cu

zemuri și
sorbituri
năhut

apă cu leacuri
pentru băut

εμβροχή

flevotomie

unsori udături

dieta băuturii
ca să bea cel
cu puroiu

de băut apă
fiartă cu
leacuri
magiunuri

σκευασία
πάγχριστος⁹⁸

ce iaste oftica

sămânță de selină ori de molotru și să o ude în unt și să oblojască locul au cu sămânță de in au cu tilin. De v<a> avea mult chin, să oblojască, iar de s-au făcut puroiu din răceală, iarăș aceste plăzmuiri să puie, dar să le pospăiască cu sămânță ερσίμου. Băutura celui cu puroiu să fie apă fiartă cu luare aminte și mai vartos de ploaie, vin de v<a> fi trebuință puțin și dulce, iar de acrimi, oțeturi și vinoase și de apă rece să s<ă> apere de tot. Și la vremea tămăduirii să-l adape înaintea cu vin cu pelin au cu οιανθίτην au σκιλλίτην folosește celor ce varsă și celor ce să curăță prin bășacă udului, iar cei ce să curăță cu tusea cu υσσωπίτην και σκιλλίτην, iar cei ce să curăță prin pantece cu cel de mătăcină și mai vartos de v<a> scoate niscai negrele împreună cu puroiu, ori ștucuri de grunji și, ca să nu să întoarcă îndărăt puroiul, dup<ă> curățire să bea lapte dulce ori de dovleac curățenie și să puie la locuri cea το διαφορβίου și de dafin oblojare și mâncarea de iuți lucruri folosește, ádică mâncarea de tarhon, usturoiu coptu, οξύμελι. Pă lângă acestea să bea apă fiartă de lemnul lui D<u>mn<e>zeu, υσώπ κενταυρίου și altele ca să curețe pieptul și mâncarea de bob și gătirea dă năhut cea mai de sus. Iar magiunuri fă așa: sâmburi de pefcu, στροβύλλος, migdale amară, sămânță de in, potrivit fiteșcare, pisează cu miere destulă, pune și puțin piper și le fierbe până v<a> sta. Iar de-l supără tusea, unt proaspăt cu miere încropit, dă-i să lingă κυναμών, κόστος, χαλβάνης, καστόριον, άφιον <minunat iaste și lucrător> piper și στοιράκα, câte o unghie fieșcare și miere, zahar și cele dintr-acestea uscate, sfărămă și pisează. Iar χαλβάνη fierbe osebit cu puțințică miere și strecoară, apoi amestecă toate acestea și le pune într-un vas de sticlă și dă bolnavului să mănânce ca cât un bob cu miedu două feligene, udând întâi degetul tău cu puțințel oțet și stropindu-l. Aceasta lucrează tare la multe boale la piept și la plămâni, precum o laudă Aetie la Cartea 8, cap. 13 unde vei vedea și altă gătire πάγχριστον⁹⁸ numindu-să. Foarte de folos pentru cei cu puroi și cei merei la suflare și ofticoși și cei ce scuipe sânge și la orice altă boală de îndevidu (sic)

/f. 112^v Cap. III. Pentru oftică

Ohtica iaste o patimă de moarte și grea la tămăduire, grecește să chiiamă οφτικίό, elinește φθίσις, φθοήν τηκεδώνα και μαρασμόν, latinește tabies, ungurește șaraț beteșăg, ca cum am zice uscare, veștejală și boală seacă și iaste oftica nu altceva fără<ă> o rană și o putrejune de plămâni, de la care omul chinuindu-se cu oareșcare puțină și ascunsă fierbințeală și cu tuse seacă, câte puțin puțin cu vreme să usucă și să vestejaște și atât la puterea lui, cât și la starea trupului să împuținează, să usucă și să pierde, urmând în urmă și scuipare de sânge și scoatere de grămăjui din plămâni.

⁹⁸ preparat multiplu folositor

Pentru pricinile oficii

Să naște ofica mai *cu seamă* din zemuri iuți sărace și pișcătoare, ce *curgu* și pică din *capu* la plămâni, că tusea ce să împreună *cu* ofica întâi să naște din *zemurile cele* ce *curgu* în jos, apoi din *puroi* *cu* sânge ce mănâncă și pișcă plămâni, care tuse la început iaste uscată. Iar de nu să *v<a>* curăți și să *v<a>* întoarce, apoi începe împreună *cu* scuipare de puroi. Să rănește dar și să vatămă plămâni (precum spuserăm la scuiparea sângelui) din *materia* care curge și pică într-înșii, cea pișcătoare sau din altă oareșcare spargere de vână. Când stă și nu curge sângele de la rană, ci rămâne rana neastupată și nu să lipește nici să tămăduiește, mai vârtos la cei *cu* junghiu. Cei ce scuipă sânge, cei *cu* puroiu, cei *cu* durerea împrejurul plămânilor, carii lesne cadu la această boală și cât pentru pricinile *cele* de afară, știm bine că mâncarea multă cea fără<ă> orânduială și fără<ă> măsură și băutura, mișcarea, săritura, lovitura, căderea, răceala, încălzitura, multa osteneală și alte silințe ajută mult și sânt gata lucrătoare spre câștigarea boalii aceștia. Adaugă încă a să împreună cineva *cu* acești oficoși bolnavi ce i-au stăpânitu patima, a șădea împreună într-o casă ori a mânca și a bea împreună dintr-un vas *cu* dânșii ori a răsufla aburul lor des ori a să culca în petecile lor și alte apropieri a avea, lesne îl prinde ofica, că putrezimea și aburul cel vătămător al betejălui și putoarea-i aceea iaste arătat că ar fi trecut de multe ori la plămânile *cele* sân<ă>toase și le-au primenit în putrejune și stricăciune, de unde mulți au căzut în ofică într-acești chip.

pricini de
afară ale
oficii

Semne și cunoștințe celor oficoși

La această boală este neconținută ascunsă fierbințele carea după<ă> mâncare când trebuie mai *cu* seamă să mistuiască la stomah, aprinde mai mult și înfierbântă pre omul, dar aprinderea și fierbințelea aceea să face din rana plămânilor, de la care cea putredă și puturoasă abureală pătrunde inima ce stă aproape de dânșii și o aprinde și de acolo de la inimă iese arsura aceea și coprinde tot trupul. Să cunoaște încă boala aceasta și din veștejăre, că usucă și veștejește și subție și slăbește trupul omului, căci fierbințelea cea neconținută și volburarea, câtă umezeală *v<a>* avea trupul, o cheltuiaște și o mistuiește. Osebit de aceasta acești bolnavi asudă des, iar sudoarea cea multă iaste curată topire și ca o stoarcere a trupului. Au și grea răsuflare aceștia, ádică răsuflă anevoie, că plămâni putrezindu-să și topindu-să umple cea dinlăuntru văgăuna pieptului *cu* materie putredă și stricăță, care putredă materie prisosind cufundă și înneacă inima cea aproape de acolo. Și împinge jos îngrădirea (ádică pelița care înfășură //f. 113^r inima împrejur și o desparte dă piept) și pentru aceea nu slujește lesne răsuflarea și slobodu. Încă și nasul acestora să subție și să

semne mai
nainte
cunoscătoare
Τμήμα
ε' Αφόρ.
ιδ' και τμήμα
ξ' Αφόρις.οκ'

face ascuțit și cu vârful, tâmpilele scadu, ochii li să cufundă, subțiorile și brațele spânzură ca niște aripi. Pentru aceea Ipocrat îi numește arepoși. Încă tușăscu și să înfierbântă ca friguri păsicloase, obrazul lor să înnegrește, unghiile li să strâmbează și să îngălbenescu și de v<a> ținea mult și v<a> birui răutatea, atunci mai mult îi chinuiește setea, părul le cade și orice scuipă iaste foarte cu putoare grea. La această boală să pedepsește și să ticăloșaste omul multă vreme până la 20 și la 25 de ani, chinuindu-să și topindu-să, măcar că umblă, să scoală și lucrează, dar foarte slabu și neputincios și trândav. Iar cunoștința ei iaste aceasta de-l v<a> coprinde pre omul boala aceasta aievea deodată dup<ă> altă oareșcare arsuroasă și iute boală, degrabu omoară pre omul, asemenea precum hotăraște Ipocrat la Rânduilele lui. Când scuipatul lui pute greu și mai vârtos aruncându-l pe cărbuni aprinși, v<a> face putoare rea și de-i v<a> veni pornire, ádică să meargă tare pânțelele lui, de nu v<a> putea mânca și i să v<a> schimba fața și obrazul și încă cea mai rea, de vor începe a cădea perii lui, iaste semnu cel dup<ă> urmă și aproape îi este moartea.

Tămăduirea ofticii

Cât să cuvine pentru tămăduirea ofticii aici trebuie degrabu și de timpuriu să cercăm oareșce, că de nu-l vei profθaxi pe bolnavul atunci la început, pă urmă iaste târziu și făr<ă> vreme, foarte greu să tămăduiește rana plămânilor că cu anevoie tămăduirea poate ajunge acolo și a lucra doftoriia. Dar cât v<a> începe a să tămădui curându o strică și iar o rănește tusea și osebit, că făr<ă> tuse altfel nu poate rana să s<ă> curețe. Și de v<a> tuși iar să jupoaie și să rumpe rana, până într-atât cât cu ocolire umblă primprejur răutatea și primejdii și iar de să v<a> mișca volburarea cu tusea, caută iar cu primejdie a să curăți des puroiul cu tusea. Așadar dăspre toate părțile iaste această patimă netămăduită, nici leacurile care îi vei da nu pot în ceasul acela să ajută și să apropie la rană până nu să vor schimba întâi la stomah și la ficat ori la pânțele. Încă plămâni să află totdeauna la mișcare pentru răsuflare și să întărită des de tuse și nu să odihnescu, așadar nu apucă bine a priimi leacul. Și dup<ă> ce v<a> trece câțeva vreme începe și grosimea de la beregata cea vârtoasă din plămâni, împreună a să opări. Asemenea precum să opărește și osul de la ranele cele de afară și nu iaste cu puțință a să curăți ori a să șterge din dânsul buba cu puroi. Deci ranile cele de multă vreme ale plămânilor de să vor și vindeca vreodată cu vreo mijlocire dar tot rămâne oareșcare rămășată dă umflătură și hârâitură care dup<ă> vreme din puțină pricină lesne să jupoaie și să sângerează. De unde cu scuipatul împreună ies și știucuri de rană și oareșcare picături de sânge și iarăș de iznoavă trebuiește iar altă tămăduire. Trebuie să

știm și aceasta, precum zice Ipocrat, la rânduielele lui, că oftica să întâmplă mai vârtos de la vârsta de 18 ani până la 35, că la acești ani prisosește și poiezește sângele cel fierbinte la om și să mișcă foarte trupul lui, de unde să întâmplă atunci vreo spargere de vână a pieptului și sângele pișcător și cu venin galben amestecat conăcește la plămâni și, răbindu-i, naște oftica. Iar în urmă după<ă> ani cei numiți altă crasis stăpânește la om, precum mai nainte acestora. Dar pe lângă /f. 113^v acestea măcar cât cu anevoie v<a> fi vindecarea boalii aceștia, pentru pricinile cele mai nainte spuse, cu toate acestea iaste trebuință să cercăm și să ne apucăm de să v<a> întâmpla a tămădui această rană. Deci mai nainte de toate cei ofticoși să aibă dieta lor mai nainte scrisă și păzită într-acestași chip: să șază în aer zvântat, amestecat potrivit cu căldura și cu răcoreala. La mâncarea lor să iasă mai bine a să hrăni cu astfel de bucate care și umezesc și răcoresc și în scurtu care nu vatămă și strică plămâni, ci mai vârtos să-i curețe și să-i șteargă. Care sânt acestea: apă de orzu fiartă, lapte de migdale, ouă zemoase, cărnuri de păsări sălbatică, de prepelițe, de găinuși, de mierle, de sturji, pui de găină, capon, vițel și iezi care sugă, pești solzoși, pietroși și osebit cei mici și mărunți și porci sugari și cele dintr-acestea gătite, mai vârtos racii cei de gârlă. Încă dar, supe făcute cu orezu cu arpacaș. Din poame: stafide, migdale duni, mere de pefcu, zmochine, curmale, alune ce să numesc pistachiia, toate acestea sânt de folos a le mânca. De toate cele iuți și știroase, acre și sărate bucate, să s<ă> ferească ca pricinuitoare de moarte. Și numai cele duni, molcelușă și lăptoase ca niște folositoare să s<ă> împărtășască. Așăjderea și da cele reci și stătute bucate să s<ă> ferească. Peste toate acestea, mai de laudă și mai lucrător pentru cei ofticoși iaste laptele și orice bucată lăptoasă, că laptele cu zmântâna lui curățește rana și cu zerul lui lipește și strânge și încheagă rana și așa o vindecă. Și în scurtu cu ființa lui cea unturoasă hrănește trupul cel uscat. Și din lăpturi cel mai bun iaste de capră și după<ă> acesta cel de măgăriță, apoi cel fâmeiescu și cel de vită, dar ia seama cât vei putea că laptele cum îl v<a> mulge de la vită degrabu așa caldu să-l bea bolnavul, precum sfătuiește Galinos la a 5-a Carte de Tămăduiri, că atunci lucrează mai mult. Încă mai bine să încălzească întâi vasul întru care îl v<a> mulge și întâi să bea mai puțin, iar mai în urmă încet-încet tot mai mult, până să v<a> obicinui și ca să nu să amărăscă și să s<ă> înăcrească în stomah, să arunce în lapte puțin zahar, atât mai bine de v<a> afla rodozahar. Dar să s<ă> păzească cu amăruntul să nu mănânce după<ă> lapte nimic, nici vin să bea, nici să s<ă> culce, că îndată să pierde de tot în stomah și nu lucrează, ci să aștepte puțin până să v<a> mistui bine la stomah. De două ori ziua să bea laptele

dieta celor
ofticoși

laptele foarte
de folos

σαπιθερμασία	dup<ă> mulgătura ce mulgu de două ori vitele. Dar iar să iei seama și aceasta, că de v<a> avea multă arsură și căldură, și de-l v<a> coprinde tare fierbințeala, mai vârtos putredă și seacă, atunci să nu bea lapte, că nu-i folosește, căci curând să fierbe la stomahul cel înfierbântat. Și acestea pentru mâncarea ofticoșilor. Iar cât pentru băutură, de v<a> fi învățat bolnavul cu vinul nu-l opri de tot, ci să bea câte puțin și acesta să fie subțire, dulce, ori cu apă amestecat, iar cea mai multă băutură să bea apă fiartă cu orzu, ori cu stafide, prune uscate, ori cu mursă de miere. Iar de are cumplite friguri, să bea apă de scorțișoară, sau o băutură ce-i zic prostește ιποποκράς. De osteneli și de multă trudă să fugă, nu-i strică a să plimba domol și cu liniște mai naintea mâncării. Să s<ă> înfrâneze de mânie, întristare, multă priveghere, foame, sete, împreunările cu fâmei, băi făcute și de altele câte pot usca și deșărta trupul. Du<pă> mâncare să s<ă> odihnească, să nu trudească trupul lor numai noaptea să s<ă> culce potrivit. Iar ziua nicidecum să facă baie molcelușă caldă, fierbându apă cu υπερικόν ori cu nalbă albă. Să fie atât de încropită precum iaste apa cea de vară la zăduf și să s<ă> îmbăieze des cu aceasta. Acestea pentru dieta celor ofticoși. Iar cât pentru ceilaltă tămăduire //f. 114 ^r a ofticoșilor, întâi iaste trebuință să știm că nu trebuie să aibă multă mișcare pântecile acestui bolnav, nici să le deșărtăm cu vreo curățenie tare, că din mișcare să pricinuieste și vine la moarte, precum am spus mai nainte dup<ă> Rânduielele lui Ipocratu. Deci când să v<a> întâmpla patima din zemuri iuți ce să coboară de la cap și trag plămâni în silă, trebuie îndată să întoarcem de acolo urnirea lor, cu chipul care am scris la capetile dinnapoi și să căutăm acolo. Iar acum să arătăm cum să vindecăm rana plămânilor. Deci întâi să aducem la bolnav câte pot curăți și șterge rana și cele ce să coboară de la cap, ádică umezelile, să le facă cu lesnire, ca să poată a ieși afară. Dar acestea sânt mai vârtos mursa de miere și apa de orz îndulcită cu zahar ori cu miere, precum la dietă am scris, încă și apa fiartă de isop, ίρίδος, de zmochine uscate, de αδίαντον și altele. Și siropuri făcute de ύσώπ, πράσιον și rădăcină dulce. Acestea toate au putere să curățe și să meargă rana de la plămâni și de-l v<a> coprinde și fierbințeală, amestecă cu cele mai de sus patru seminți răcoroase, ca să astâmperi doftoriia cu alcătuirea patimii. Și dup<ă> ce să v<a> șterge și să v<a> curăți plămâni de puroi, adu-i leacuri lipicioase, ádică care lipescu și închidu rana. La care trebuință cum iaste aceasta de la toți doftorii în scurt să laudă mai mult rodozaharu, zaharum rozatulum, să mănânce slăbănogul câteodată și să-l obicinuiască cu acesta, are putere și a lipi și a șterge. Și rodozaharul cel proaspăt mai mult șterge, iar cel mai vechiu mai mult lipește. Deci care nu poștește laptile ce spuserăm mai sus, să ia de la pătăcărie ελετουάριον și să
băutură pentru ofticoși	
baie ușoară	
curățeniia fără<ă> folos	
ανاکαθαρτικά	
siropuri	
lipicioase	
rodozahar	
ελετουάριον ροζάδον	

mănânce des, că mulți numai *cu* acesta s-au tămăduit de oftică. Încă și acestea minunat folosesc: piatră roșie, sânge dracontos, <altă mână> chehribar, mărgan, sămânță dă grășă și cele asemenea. căci acestea mergu și lipescu ca și cele mai sus numite. Iar șarbături și magiunuri sânt de folos pentru cei ofticoși, aceea ce iaste alcătuită de rădăcină de pefcu, aceea ce iaste de plămâni de vulpe, το διασυνφήτου și de αδιάντου, făcută cu zahar, care le facu spițerii. Fă dar și altele într-acestași chip: ia zahar σημφητόν de cel mare și αδιάντου, câte o jum<ă>tate unghie, zahar roșu și peltea de plămâni de vulpe o unghie, de rădăcină de pefcu și speție de τραγανάνθη dramuri 3, piatră roșie și sirop de macu un dram și amestecând fierbe și fă peltea. (Alta) Miere curată o litră, stafide curățite de pelițe grase, șofran, ίρνν, sămânță, δισκιάμου, τραγακάνθαν στοίρακα, στροβίχους, άμυλον, pisând amestecă și τραγακάνθαν, topește-o întâi în vin dulce, iar στοίρακα îl pisează în piuă, ádică frământă-l, iar celelalte toate le sfăramă măruntu și le fierbe magiun. (Alta) Zeamă de molotru fierbe cu miere potrivit în mult ceas și, dup<ă> ce v<a> fierbe amestecă cu șofran, ποντικόν și υποκιστίδα și de s-au îngroșat gâtlejul, pune și rădăcină dulce pisată să mănânce o lingură dup<ă> bucată. (Alta) Coace σκύλλα bine, apoi freacă-i inima și fierbe-o amestecând cu de două ori atâta miere și dă să mănânce pă nemâncate câte o lingură. (Alta) Amestecă făină de năhut albu cu must de σκύλλης și lasă să s<ă> zvânte. Au coace την σκύλλαν și o pisează și o amestecă cu făină aceia. Și când v<a> fi trebuință, pisează pâinișoarele acelea și dă-i pă nemâncate câte o lingură. /f. 114^v Aceasta curăță bine puroiu și mult folosește la oftică. (Alta) Făină de năhut, isopon, sămânță de urzică, ίρνν și miere destulă, amestecă și fierbe și fă asemenea cu îndrăzneală, că aceasta au folosit cu multă cercare la cei mai răcoroși la natură. (Alta) Iar făină de aceasta, ίρνν υλυρικήν, isop, mătăcină neafumată, sămânță de urzică și puținel piper, amestecă cu miere și fă și dă să mănânce o lingură dimineața și alta seara. Aceasta iaste prea mult cercată la natură mai răcoroasă. Poți să le faci și hapuri să ia în toate zilele câte unul: sămânță de dovleacu descojată și migdale curățite, sămânță de in, sămânță de macu albu, pisează-le împreună toate, apoi fierbi-le cu apă fiartă μύπτov și fă rotițe și dă-i să mănânce dup<ă> putere care una care două, de nu-l v<a> prinde înfierbânțeală, cu vin dulce. Iar de-l v<a> prinde cu apă fiartă μύπτov, aceasta folosește la cei ofticoși și la cei cu revmatica. (Alta) Cardamon prăjit, tămâie, χαλβάνην, ίρνν, piper, casia, șofran, zmirnă, afion, pisează asemenea precum mai sus, folosește celor cu oftică și celor ce tușăscu de demult. Acestea și altele cuvincioase și de folos pentru cei ofticoși și cei cu junghiu și la zemurile din pieptu, cei cu puroiu, la tuse veche, poate vedea

magiunuri de
multe feluri

hapuri de
folos

siropuri

γάλα οπώρας

afumături

πυρίμα
εύχρηστον

cineva la opt carte a lui Aetie, cap. 75, unde și unile leacuri dă năduh: διακωδείον de migdale, bujorul, ιπόθεος βιθηκή a lui Μυθριδάτου, tiriacu să arată. Dar lucrează minunat și pîiatra roșie bîndu-să cu vin albu și subțire cîte o lingură (hapuri). Foarte bune pentru ofticoși, care nu să potrivește cu celelalte și lucrează la orice tuse veche și la puroiu ce să trage în sus, Aetie laudă acestea și zice cum că în trei zile arată folosul lor: στοίρακα ξανθόν, piper albu, zmirna, τρωγλύτην, καστόριον, χαλβάνη curată, afion αχαυκόν ori de Asia, potrivite fiteșcare să iei și fă hapuri mici ca năhutu și dă celui cu oftica să înghiță trei ori cinci în pat, apoi să soarbă apă încropită, că v<a> vedea minunată putere. De răsuflă greu și scui pă, să s<ă> obicinuiască cu sirop de isopu ori βηχίου, ori de rădăcină dulce și să-l bea des. (Alta) Să stoarcă zeamă της χαμαιδάφνης și cu îndoit zahar să o fiarbă împreună bine, pînă să v<a> îngroșă ca zeama de prune și să o bea. Atât mai bine lucrează de o vei amesteca cu floare de pucioasă ori pucioasă măruntu pisată și cernută cu sita. (Alta) Strânge flori του υπερίκου și fierbe ca magiunul cu miere curată și despumată și dă bolnavului să mănânce des. (Alta) Usucă rădăcina του συμφύτου și, pisând, cerne și fierbe în locu de magiun cu miere ori cu zahar, să mănânce des de acesta. (Alta) Floare de pucioasă, ori pucioasă pisată măruntu ca făina și tămâie pisată măruntu, fiteșcare să tragă ca patru bani și scobește miezul unui măr bun și pune-le înlăuntru și așa coace-l în spuză și, îndulcindu-l cu zahar, să-l mănânce pe nemîncate. (Alta) Bun iaste și laptele de migdale îndulcit cu zahar să-l mănânce des. Acest fel de lapte poți să faci de sāmânță de dovleac și de sāmânță de pepeni, să o bea cu mare folos. Osebit de acestea, acești bolnavi pot să aibă trebuință și dă cele care scriserăm înapoi pentru tuse și pentru scui pare de sânge, precum va aduce trebuința tămăduirii că la această //f. 115^r boală a officii mergu împreună și aceste două, ádică tusea și scui pare de sânge și afumăturile cu puterea lor cea zvântătoare mult folos dau la ofticoși a le metahirisi des. Să ia dar de la spițarie tămâie, zmirnă, sacâz, μπενζωήν și să le zdrobească, să le puie pe cărbuni aprinși și să tămâie casa unde șade bolnavul, dându-i și o pîlnie să ție în gură și să priimească fumul înghițindu-l. (Alta) Sau așa fă: taie știuculețe măruntu sfărâmându-le, iarbă βύχιον și ύσωπον și puindu-le într-o oală nouă, opărești-le cu apă caldă, apoi astupă-o cu acoperământu bun, să s<ă> așaze dăspre toate părțile și lipește-o împrejur cu aluat și cu cârpă. Dar să faci o gaură la acoperământu și, dup<ă> ce să v<a> coace pă jum<ă>tate pâinea din cuptor, pune această oală în cuptor, să s<ă> încălzească bine, apoi scoate-o și destupă-i găurița aceea și, puindu pîlnia în gură și la gaură, să priimească aburul în gură și să-l scoată pă nas. Acesta curățește tare plămâni, ajută încă

și niște prafuri la această boală, făcute și alcătuite de multe feluri de lucruri, άδικά σάμαντᾱ de macu albu, comid arăpescu, άμυλον, τραγακάνθαν, σάμαντᾱ de crastaveți, chitră, σάμαντᾱ de dovleac, σάμαντᾱ de pepene verde, σάμβουρι de gutui, dinte de fildeș arsu, zeamă de rădăcină dulce și πενίδια. Sfăramă acestea toate și pisându-le măruntu fă-le prafu și dă bolnavului să bea în toate zilele cu sirop de macu ori sirop rozado și vei vedea mult folos. Iar la vreme când v<a> începe rana a să lipi și a să astupa, să ungă pă dinafară pieptul cu unt de mirsină ori de trandafir au cu uncvento rozado ori cu unt cu silitră pisată la care amestecă uneori scumpie gătită, υποκιστίδα, coajă de rodie crudă, ακακία, gogoși și cele asemenea. (Alta) Ceară, zmoală, vâscu de stejar, țiperig, tămâie, gogoși, υποκιστίδα, puiatră acră, ακακία, coajă de rodie crudă, σάμαντᾱ de țelină, scumpie gătită, unt de mirsin ori de trandafir amestecă, prăjaște, unge și fă. (Alta) Trementin, ceară, κυπρόλαδον, unt, măduhă de cerbu, grăsimi de taur, crin sfărâmat foarte și ύσωπον verde, pisându-le toate împreună, pune pă piept la vremea când să curăță. Iar umezindu-să locurile cu zemuri, adu-i plastor de sanie, και δι'αιθρόν [...] și, ca să nu să însemneze fața, întâi unge locul bine cu untdelemn și așa pune plastorile cele lipicioase ca să s<ă> dăzlipească mai lesne. Așâjderea și lucru ceruit să pui dasupra de unt și de unt de dafin și ceară. Du<pă> toate acestea, trupul bolnavului cel slab și uscat, să-l înnoim și să-l hrănim de iznoavă cu dietă și cu hrană cuviincioasă și cu bucate ce sânt cu bun must și bine mistuitoare și dau multă hrană. Aici să cuvin oareșcare îmbucături care înnoiescu, să le gătești într-acestași chip: carne macră de clapon, coisoare de cocoș, sâmburele de pefcu, πυστάκια, migdale duni, αντίδοτον de mărgăritar, de trandafir, de flori, lucruri de trandafiri bine mirositori, σάνταλον albu, κινναμόμον, frunzișoară, zahar bun și albu, topește acestea în must picat de boranzenă ori de trandafiri și, dup<ă> ce să vor închea, fă-le îmbucături și-i dă câte una să mănânce în toate zilele, că i să v<a> hrăni trupul. Iar de cât toate băuturile, miedul iaste mai curat la ofticoși ori singur ori cu άμυλον ori cu ίρην, ori cu rădăcină dulce fiert, dar mai bun iaste laptele de măgăriță, ori de capră ori de vită, precum spuserăm mai nainte. Încă și raci cruzi să-i sfărame și să-i piseze cu lapte să sloarbă (sic), ori fierți să-i sfărame și să soarbă zeama lor des. Încă și untură de cerbu proaspătă /f. 115^v să o topească și să o fiarbă cu sorbiturile. Iar când întărâtă tusea, să sfărame θύμον ori ύσωπον și să-l fiarbă cu miere, să ție supt limbă. Ori unt proaspătu să fiarbă cu miere și de τερεβίνθ, că curăță foarte bine. Iar darea să fie o lingură pă nemâncate, ori migdale amară, ori praz căpățânos fiertu cu apă de orzu ori cu altă ciorbă ori singur fiertu să-l mănânce.

prafuri
cuviincioase
de băut

unsori pe
dinafară

dietă de folos

băutură de
folos

Capu 8. Pentru bătaie de inimă

ce
însemnează
bătaia inimii

Bătaia inimii iaste patimă prea iute și mult primejdioasă, ádică zvâcnitură, mișcare îmboldită și lovire de inimă. Latinește palpitatio cordis, ungurește gâcțiodobogas, deci aici înțelegem oareșcare tremurare și clătire a inimii și ca o despărțire și lățime a ei ce să face făr<ă> măsură și peste fire, ádică mișcare nefirească și făr<ă> orânduială. Dar unii din cei mai noi greșăscu numind pre această boală durere de inimă și izgonire de inimă, că aceasta să cuvine la stomah și acolo să întâmplă. Precum la multe locurile o arată Galinos și iaste mîncărime și ca o pișcătură a stomahului. Deci să bate și să zvâcnește inima într-acest ceas ca să izgonească și ca să împingă afară vreun lucru ce cumplit să atinge de dânsa și o supără. Și pentru aceea să turbură și să necăjaște atât cât cu simțire să arată.

Pentru cuibul bății de inimă

Partea care să chinuiește și să vatămă aici la această boală, iaste adevărat inima, dar pricina boalii nu iaste totdeauna la inimă, ci mai adeseori să naște și să trage de la altele oareșcare mădulări din otroabe. Și așa merge și trece la inimă, atingându-se de dânsa și îndemnând a să clătina și a să mișca făr<ă> rânduială, care mișcare și zvâcnitură a ei uneori atât iaste peste măsură, cât să aude aieve că să bate și să zvâcnește și, de vei pune dasupra mâna ta, o mișcă văzându cu ochii și uneori haina bolnavului ce iaste dasupra ei să vede mișcându-să și clădinându-să. La această boală încă și răsufierea iaste subțire și vinele cele vii, ádică artiriile la tot trupul să bat și să mișcă făr<ă> rânduială.

Pentru pricinile dă unde să naște bătaia inimii

Deci pricina boalii aceștia uneori iaste înlăuntru în inimă, precum spuserăm mai nainte ori de vreo umflătură și bășacă nefirească împrejurul ei ori dă vreo carne făr<ă> rânduială ce au crescut între urechile inimii, ori din vreun grunț de sânge amestecat cu flegmă lipicios și des ce s-au acățat la inimă și o împinge. Alteori din zemuri cumplite sărate și amară ce au prisosit și au împresurat pelița dimprejurul inimii, ádică aceea care învăluie și îmbracă inima. Iar mai vârtos uneori și din viermuleți cei mici care cresc și să facu într-însa și o pișcă și o chinuiescu sau de altă oareșcare rea crasis ce supără peste fire și vatămă inima omului. Dar mai de multe ori, precum o spusei mai nainte, de aiurea să naște răutatea aceasta și așa trece pă urmă și ajunge la inimă, ádică ori de la stomah ori de l<a> ficat ori de l<a> splină ori de l<a> limbrici care să naște în mațe. Dar mai vârtos, mai de multe ori și mai des la muieri, din aburi amari, pișcatori și întărâtători și din aburele ce să suie din zgăul lor și pătrundu și chinuiescu și înneacă inima ori în scurtu, //f. 116^r din prisoseala veninului cel negru care au

împresurat sângele și i-au pătrunsu inima și acestea sânt pricinile bătaii de inimă, precum le rânduiește Galinos, la Cap V Carte pentru locurile ce le pătimescu, Cap 10.

Semne și cunoștinți la bătaia inimii

Această patimă să cunoaște îndată din vorba bolnavului carile aieva simte și vede bătaia și mișcarea acesta. Așâjderea și din pipăirea vinii lesne să cunoaște și la călduroasa rea crasis urmează și fierbințeală și bătaia vinei iaste foarte iute și mare. Iar la răcoroasă împotriva să întâmplă, când dar zeurile care prisosescu, ce au încunjurat împrejurarea inimii, pricinuiescu bătaia, atunci bătătura vinei iaste moale și neputincioasă. Această boală de v<a> ținea pre omul mai mult decât un an, rămâne în urmă și mai încolô asupra lui, încă-l și săvârșaste, de v<a> fi mai cu seamă din bășcățuri ca acestea și umflături ori cernuri crescute, la care nu pot ajunge leacurile ca să lucreze.

mai nainte
cunoscătoare

Dietă și tămăduire la bătaia inimii

Dieta și tămăduirea bolnavului în multe feluri să alcătuieste după<ă> pricinile care nascu patima. Că la discrasia cea călduroasă aerul trebuie să fie potrivit răcoros, iar la cea răcoroasă potrivit caldu. Deci de tot să s<ă> păzească de câte slăbescu și supără duhurile cele vii, care sânt multa arsură, mâniia, foamea, privegherea, împreunarea, răceala fără<ă> măsură, bucate cu must rău și cele asemenea acestora. Când zeurile cele ce prisosescu și au îngădit pelița dimprejurul inimii nascu patima, dieta să fie dăspre toate subțioasă, băutura la discrasia cea călduroasă să fie vin subțire amestecat cu apă ori zulp de violes, ori de trandafiri, ori de borazenă fiertu. Iar la discrasia cea răcoroasă să bea vin neamestecat. Așâjderea și tămăduirea boalii după<ă> cum sânt pricinile trebuie să o croim, că cei ce pătimescu bătaia inimii din călduroasă discrasie să s<ă> ajute cu doftorii răcoroase care o potolescu și întârescu inima. Acestea sânt: cele nealcătuite, trandafiri, micșunelile, flori de plute,⁹⁹ σαντάλον, mărgeanul, camfore și altele. Acele alcătuite το διαμαργαρητόν, διάροδον, rodozahar, violozahar de boranzenă cu zahar și musturile și siropurile ierburilor acestora, că dintre acestea să facu băuturi, leacuri și îmbucături care voiești. Pe dinafară poți să-i faci unsori, plastore, oblojături, săculețe și câte primenescu discrasia inimii cea fierbinte. Dar mai ales aceasta: unt de trandafir, de micșunele și de plute amestecă, apoi sfăramă mărgean, σαντάλον, trandafiri roșii, puținel camfur și ceară albă cât trebuie, amestecând topește și încălzește la foc și fă alifie și unge locul inimii și spatele pă

σαν μύρον
επωφελέστατον⁹⁹
σαντάλον

⁹⁹ ca unguent foarte folositor

απλά
ιατρικά¹⁰⁰

alcătuite
unsori

altă oblojâre

slobozirea de
sânge
trebuincioasă

dieta subțire

dinafară. Iar oblujătură fă aceasta: apă de trandafiri, must picat de măcriș, de boranzenă, μελισσωφίλου, σάνταλον roșu, mărgean, camfur 3 grăunte și puținel șofran. amestecă toate și oblojaște. Asemenea și săculeț fă de flori de boranzenă, de micșunele, de trandafiri roșii, σάνταλα, mărgean, sfărâmând pune-le în pungă. Iar când iaste bătaia de discrasia inimii răcoroasă atunci folosescu doftorii curate, precum e άμβρα, μόσχος,¹⁰⁰ șofran, lemnul de aloiu, στοίραξ, cuișoare, macher, zorombac, rădăcină de piper, /f. 116^v μελισσόφιλο și altele. Iar alcătuite: αντίδοτον, διάμβρας, διάνθον, αρωματική, ροζάδι și altele. Unsori sau miruri fă de acestea: unt de crin, de spin, șofran, nucșoară, cuișoare, macher și ceară cât trebuie încălzește, topește să s<ă> facă alifie și unge locurile. Asemenea și oblojâre: must, μελισσωφίλου, magheran, boranzenă, αντίδοτον, διάμπαρ de moscu, macher, lemnul αλώης, un grăunte ambar și vin bun, amestecând împreună oblojaște. Cându bătaia s-au întâmplat din zemuri adunate împrejurul inimii, dietă subțioasă și slobozire de sânge la cotu ajută. Și îndată curându, precum hotărăște Galinos, că zice¹⁰¹ „bătaia inimii s-au întâmplat la mulți oameni săn<ă>toși, atât la bătrâni cât și la tineri, fără<ă> veste și fără<ă> altă boală ori întâmplare rea. Și la toți aceștia slobozirea de sânge au folosit și unii de tot s-au tămăduit de patimă, ajutându-să cu dieta cea subțioasă și cu asemenea doftorii”. Încă zice că au văzut un om supărându-să de patima aceasta, la vreme de primăvară și au slobozit sânge în tot anul până la trei patru ani, păzind vremea mai nainte până a-l apuca bătaia și aceasta au făcut și pă urmă în ani mai mulți bine petrecând cu hrană și doftoria cea cuviincioasă dar, până a nu îmbătrâni, au murit. Precum și ceilalți toți și unii supărându-să de fierbințeală iute deodată au căzut la uimire și au murit. Iar unii fără<ă> uimire ci ca cu o apoplexie fără<ă> veste au murit, iar cei mai mulți cari pătimescu această bătaie a inimii, n-au putut ajunge abia vârsta de 40 sau 50 de ani. Acestea Galinos. Iar noi obștit să însemnăm iar tămăduirea boalei aceștia și mai vartos doftoria care ajută obștitu la toate bătaile inimii. Deci de multe ori tare au folosit și cu laudă slobozirea sângelui la boala aceasta. Drept aceea de v<a> suferi puterea bolnavului să nu o părăsească, ci să sloboză sânge îndată la cotu din vâna împărătească, au din cea mijlocie, atâta mai bine v<a> fi după<ă> ce vor conțeni ori la bărbat trântii ori la femei obiceiurile firii a nu curge. Când patima s-au pricinuit de mulțimea zeurilor cu flegmă, să facă săculeț cu buruiene cuviincioase și să bea de acesta bolnavul des, ca să mănânce și să răsipească zeurile. Iar de socotește că s-au pricinuit din aburii ce să suie, care să arată lesne din mâncare, adică

¹⁰⁰ leacuri simple

¹⁰¹ nu există ghilimele în textul original.

când nu poate mânca omul, atunci să puie venduză deșartă la partea inimii, ori aiurea spre piept, fără creștătură și să puie de multe ori. La copiii cei mici mai cu seamă să face din limbrici carii profthaxește-i și ajută-i așa: ia aloiu și zmirnă de fiteșcare câte două dramuri și sofran bun alt dram, sfăramă acestea și le pisează măruntu și le pune în două dramuri de zeamă de lămâie și într-un dram de vin și amestecă bine și, udând într-însa puținică cârpă, pune asupra inimii pă dinafară. (Alta) Ia trei dramuri aloiu pisat măruntu și amestecă-o în zeamă de pelin strecurată, împreună cu fiere de bou, apoi frământă cu acestea făină de secară și fă turte mici, care udă-le pă asupra cu rachiu și pune-le la buricul copilului și le leagă, că să tămăduiește cu ajutorul lui D<u>mn<e>zeu. Foarte cercată și de folos iaste la această boală apa dă tărățe negre încă și apa de boranzenă și de papadie, să o bea des bolnavul, atât mai bine v<a> fi de vei amesteca cu apa puținel alcărmâz, ori cu magiun făcut de ιάκυνθον, //f. 117^r zernecate și așa să o bea. Bună iaste și apa ca să o fierbi cu cornu de cerbu pilit, să o aibă ca o băutură obicinuită la trebuința lui. Care are putere să ia puținel μόσχον și άμβραν, să tragă câte trei grăunțe de orzu și să le arunce în jum<ă>te de supă de vin și de acesta să bea des cu o lingură. Încă și pă dinafară să aducă unsori, precum e untu της ημεροκαλλίδος și κεραμηδόλαδον și cu îndoită patimă ori acvatica, să amestece și să ungă pă dinafară inima. Așâjderea și alte miruri și unsori folosescu să s<ă> ungă și să puie oblojări subțioase pentru întărirea și domolirea inimii, precum și la alte multe feluri de patimi și boale ale inimii, așa și aici la bătaia ei de mult folos iaste bezoarul ori în loc de acesta osul care crește înlăuntru în inima cerbului, pisează măcar care și-l fă prafu și-l pune în jum<ă>tate dram de vin, ori în apă de cerășă negre să bea des bolnavul cu o lingură. Bună iaste și apa του μελισσοβοτάνου ori dumesnic ori sălbatec ori apa de flori de tei și mai vârtos să pici puținel alcărmâz ori sirop de mărgean în apa aceasta și așa să o bea. Așâjderea și apa de scorțișoară folosește. Încă și aceasta să umpli o pernă cu μελισσοχώρον uscat și să s<ă> culce pă ea. Au să fiarbă această iarbă în vin tare și să i-o lege la inimă pă dinafară. De v<a> avea arsură, să amestice zulpion de lămâi în apă de măcriș și să bea de aceasta.

venduză
deșartă
când e patima
la copii

apa
folositoare de
băut

unsori

λίθος πεζοάρ

Capu IX. Pentru συγκοπή, ádică lipsire de putere a simțirilor și a puterilor celor vii și uimire

Συγκοπή, dup<ă> cum zice înțeleptul Galinos, nu iaste altceva fără<ă> numai o coborâre și o prăpastie a puterii omului. Altfel să numește uimire, uitare, leșân și lipsire de suflet.¹⁰² Dar uimirea să uibăbește de leșân, că întâi urmează uimirea, întâi

όρος του
πάθους¹⁰²

¹⁰² numele maladiiei

aceasta apucă pre omul iar leșânul și muietura urmează mai pe urmă și iarăș aceea deodată și îndată coprinde pre omul. Iar la leșân fără de veste să moaie și să sperie și să împutinează la sufletu și rămâne zăpăcit și cade jos omul. Această boală se încuibază mai vârtos la inima omului care numai dintr-aceasta să cunoaște că la dânsa bătătura vinii slăbește foarte și să împutinează și în scurt să pierde și mădulările omului răcescu și atât să deosebește leșânul din uimire. Iar cât pentru pricini, cuiburi și tămăduirile lor, tot boală iaste.

Pentru multe feliuri de pricini la aceste patimi

Multe feluri de lucruri pot să facă pricină aceștii boale și mai vârtos în scurt să spunem toate acelea ce împutinează și topescu duhurile cele ce hrănescu și înviază, ori le încheagă acestea la inima omului, precum sânt acestea: când curge cuiva sânge mult ori când urdină foarte pânțele lui ori din mișcare cumplită a trupului ori din durere și chin peste măsură ori din neconțință priveghere și neodihnă ori din întristare îndelungată ori din inimă rea și necazu, frică peste măsură, spăimântare, fierbințeală îndelungată, nemâncare și foame, sudori multe, grabnică vărsătură și din deșărtarea trupului /f. 117^v cea fără<ă> măsură, precum iaste la mergerea pântecelui și la disinterie și din alte necazuri și patimi sufletești, de la care să moaie și să împutinează duhurile cele subțiri și înviitoare, care nu sânt altceva fără<ă> numai cea mai bună și mai subțire parte a sângelui. Încă și căzătura și lovitura poate să facă pricina și să pricinuiască leșân la om, căci și dintr-acestea inima fără<ă> veste și prea degrabu să stenohorisește și să îneacă și prisosirile zeturilor celor crude care să adună la gura stomahului și aburii și suflarea care să suie de la stomah în sus, cei amari și otrăviți atingându-să de inimă, o chinuiescu foarte tare. Și mărimea volburării și zeturile cele subțiri și stricate și prin răsuflare intrarea vreunui aer puturos și cu rău miros și alte asemenea ca acestea, pricinuiescu uimire și singopii. Să întâmplă încă singopii și leșân de la limbrici, mai vârtos la copii, dar și cei din mătcile muierilor ce să suie în sus, aburii putrezi și betegoși cuprind inima și o chinuiescu cu lucrarea lor cea vătămătoare și otrăvită și nascu această patimă. Deci pricina aceștii patimi și a leșânului să află au în inima aceasta, ori de aiurea să naște și așa în urmă chinuiește și îneacă inima.

Semne și cunoștiințe la singopii și la uimire

Semne mai nainte cunoscătoare care arată această boală sânt acestea: omul să amețește și să întunecă îndată, fața obrazului să schimbă, i să sfârșeaște sufletul și să uimește părțile dăspre margine în ceață, obrazul i să nădușeaște, bătaia vinei să bate rar și nesimțit și ca niște slăbănogime să face la totu trupul lui și uneori fără<ă> nicio pricină să începe, de oareșcare mâhnire și inimă rea și așa în urmă leșână și să moaie, adică să spăimântează omul și cade jos ca un mortu, neputând a-și mișcare nicio mădulare nicidecum. Iar alteori să începe de la oareșcare urâtă și înfricoșată fandasie deodată și fără<ă> veste și vrând să vorbească, numaidacă i să prinde glasul și vorba i să taie, nu-și poate lua răsuflarea, ochii i să închidu, bătaia

vinei să contenește și așa speriindu-să, leșână și cade jos. Semne iar cunoscătoare acestea să luăm seama: cari-i cadu de la această boală mai de multe ori mor moarte grabnică și carele cu patima aceasta ori uimit nu simte să s<ă> deștepte au să s<ă> miste cu stropituri ori cu mijlociri stărnutoare nicidecum, negreșit moare, mai vârtos de să v<a> și deșărta. Dar de nu-i v<a> veni la locu bătaia vinii și fața obrazului și fireasca lui căldură, rău iaste treaba lui și să primejduiește de moarte. Cându gâtul omului la această boală să v<a> înfrânge și să v<a> pleca către umezirea lui au pă pieptu și atârână plecat încoace și încoló și bătaia vinei v<a> conteni dup<ă> acestea și obrazul i să v<a> înnegri și v<a> învineți, nădejde de desăvârșit iaste pentru dânsul. Ádică dăznădăjduit iaste a să însăn<ă>toșa și când să v<a> întâmpla la cineva această patimă și uimire din pricina și vătămarea inimii, ádică când are inima δυσκρασίε (sic) mare și cumplită dasupra ei, au din vătămarea stomahului strângându-să mulțime de zemuri calde cumplete și iuți și pișcătoare la gura stomahului. Care singopii să numește stomahichi și să cunoaște din semniile acestea: cele dimprejurul otroabelor la unii ca aceștia sânt umflate și tot trupul lor să arată mai mare decât starea lor cea firească și fața li să schimbă mai albicioasă decât precum au fost la fireasca ei stare și în scurt să aseamănă //f. 118^r cu cei dropicoși care au το αβάσπακα, iar la unii fața să prefăce mai neagră și mai vânătă ca fața plumbului și bătaia vinelor lor la toți aceștia iaste puțină, nevădită și neasemănată. Iar cei ce pătinescu singopii de mulțime dă zemuri iuți, simțu adeseori pișcături și mușcături la stomahul lor. Iar cei din zemuri subțiri pătimași ce să răsipescu zeurile și mergu în sus curând au aceste semne de moarte la obrazul lor: nasul lor ascuțit, ochii cufundați, tâmplele scăzute și alte semne de moarte care rânduiește Ipocratu. Aceștia ori pântecile le merge mai mult ori vor priveghia ori să vor întrista ori nu vor mânca, îndată acest fel obrazul lor arată. Iar la celelalte uimiri și singopes (sic) semniile lesne cunosc din cuvintele bolnavului și celor ce stau împrejurii.

mai nainte
cunoștință

Tămăduire la multe feluri de singope și leșânuri

Du<pă> pricinile boalii aceștia cele multe și osebite și tămăduirea ei mult să osebește precum o știe fiteșcare. Când să face singopii și leșânul de multă deșărtare a sângelui ori din altă făr<ă> măsură și grabnică mișcare precum vărsarea pă dedesubt sau vărsătura afară din cale, într-acel ceas stropește pre bolnavul cu apă rece ori cu apă de trandafir la obrazu care la această rea întâmplare are minunată lucrare, apoi leage-i mădulările cele

stropituri și
udături

mirositoare
ierburi

dieta

stropituri
răcoroase

unsori
bucile curului

mirodii de
frumos miros

dăspre mărgini, ádică mâinile șipicerile și le strânge bine cu mărâmi și i le freacă pă dinafară cu postavuri cam aspre împreună și pre stomahul lui. Și iar îl stropește cu apă amestecată cu vin, încă și vendeze ușoare să-i pui spre partea unde s-au întâmplat deșărtarea ori sângele au cursu, că mult să folosește. Gura să o ție deschisă, puindu-și ori degetul ori vreo pană ori alt lucru, iar urechile și vadul auzului să fie astupate și apăsate, ca să înoiască și să rădice pre duhurile cele înviitoare aerul care întră prin răsuflare. Încă degrabu trebuie să-l mai deștepți și să-l mai iuțești cu multe feluri de ierburi mirositoare, că, precum zice Ipocrat, spre a primeni de iznoavă puterea omului, nu iaste altceva mai bun decât mirodii și mirosul cel bun. Drept aceea bine iaste să frigi un puț de găină, apoi, despicându-l pân mjlocu, să i-l pui dasupra nasului bolnavului să mieroze. Dar încă și trandafiri, micșunele, gutui, lămâi, chitre, neramze și alte să mieroase. Du<pă> aceasta să hrănească cu bucate lesne la mistuire, zemuri și zupuri. Vin să bea subțire și amestecat cu apă, aerul patului să fie rece și casa nu prea luminoasă, să nu să acopere cu postavuri groase și procovițe, ci cu molcelușă. Pardoseala casii să o răureze în tot ceasul cu apă rece și să arunce foi de viță ori de mirsis ori de stejar ori de rug sau și trandafiri proaspeți, ca să ia răsuflare și răpaos bolnavul de mirodii și așa îi trece leșănu. Iar de s-au întâmplat cuiva leșân de multă nădușală și fierbințeală trebuie să o izgonim înapoi cu cele răcoritoare stropindu-i obrazul asemenea cu apă rece au cu oțet au cu apă de trandafir și să-l apere cu apărătoare. Să ude puținică cârpă ori postav în apă de trandafir amestecată cu vin ori în oțet de trandafir și să o puie pe dinafară la inima lui. Foi și vlăstaruri de sanie, ori foi de viță, ori de v<a> fi primăvară, trandafiri să arunce pă patul lui și dasupra lor să s<ă> culce. Să-i ungă gâtul și pieptul și dădăsupt la subțiori și mijlocul, ádică șoldurile, cu unt de mirsin, ori de trandafiri, ori de gutui. Aceasta lucrează și άμυλον, să o sfărâmi măruntu cu tămâie /f. 118^v să facă ca făina și să o amesteci cu albuș de ou, să-l ungi cu aceasta ori cu alte unsori stifoase. Adu-i și mirodii frumoase de multe feluri, precum și trandafiri, σάνταλα, gutui, flori de plute, camfur și asemenea acestora. Însă la aceștiia păzești-te să nu legi încheiturile, nici să-i duci la baie, precum pre cei ce leșână din deșărtarea sângelui. Căci pre cei ce nădușăscu îi strică legăturile și băile, ca niște lucruri ce înfierbântă. Iar pre cei ce le cură sângele, îi sperie cu primejdie să nu cumva să s<ă> deschiză iar din căldură vâna. Când de vreo durere și chin mare să v<a> spăimânta cineva și v<a> leșăna și să v<a> muia, trebuie să cercetăm lămurit pricina durerii de unde s-au întâmplat, că de s-au făcut din denafară pricină, lesne se poate tămădui durerea și a-i trece și așa să s<ă> contenească și leșănul la om. Iar când făr<ă> nicio pricină din cele de afară să v<a> întâmpla durerea, atunci trebuie să socotim că dinlăuntru iaste pricină ce

naște durerea și, de v<a> fi mulțimea sângelui care întinde vinele inimii și face durere și chin, să sloboază îndată sânge (suferindu-i puterea) de două și trei ori din vâna care să vecinează mai mult cu durerea. Asemenea să facă și cât iaste leșânul din spaimă tare și frică mare. Iar dacă iaste slab și neputincios și bătrân la vârstă, atunci trebuie numai împotriva să tragem ori să abatem *au* în sus *au* în jos sângele care să întinde, *au* și la amândouă părțile împreună, *au* măcar să frecăm de mădulările bolnavului. Iar cându din rele zemuri să naște această durere, să ia curățenie. Iar de vor fi amândouă împreună, să metahirisească amândouă deșertările, adică și slobozirea sângelui și curățenia, mai vârtos întâi să sloboază sângele, apoi să curățe. Când iar după<ă> aceasta v<a> rămânea mereu durerea și să v<a> întări, să lucreze leacurile cele ce răsipescu durerea. Iar celelalte dureri să le tămăduim cu mijlocirea ce s-au scris la capetele dinnapoi, mai vârtos pentru durerea gâtului. Cându din vreo întristare și inimă rea, ori temere și alte turburări ale gândului să v<a> tăia și v<a> leșâna cineva, să-i aducă cele împotriva. Asemenea iar și cele mirositoare pentru înnoirea duhurilor celor ce sânt în trupu. Când din mulțime de zemuri crude și rele să v<a> întâmpla cuiva leșân, acesta nu suferă nici scoatere de sânge nici curățenie, că și fără<ă> acestea iar îi coprinde leșânul și tăierea. Drept aceea trebuie să tămăduim cu frecături, frecându-le la început fluierile picioarelor dăspre partea cea de sus spre cele de jos, cu postavuri nu prea moi ci cam aspre, apoi brațurile toate de la spate până la marginile mâinilor și, după<ă> ce să vor încălzi bine mădulările lui și te temi să nu ostenească și să s<ă> supere de multă frecătură, unge-l cu untdelemn, venin răsipitor ori de anason ori de mușătel. Iar te ferește de toate cele stifoase, precum și de untdelemnul cel crud. Apoi frecându-i bine mădulările, strânge-i tot untdelemnul și vino la spatele lui și freacă-l asemenea tot, întâi cu cârpă, apoi cu untdelemn, până urmă iar fluierile și brațurile îndată și apoi iar spatele, așa să-i faci toată ziua. Și casa unde zace bolnavul să fie luminoasă, să nu fie jălăvă nicidecum și aerul să fie cu măsură. Folosește acestuia să bea //f. 119^r miedu fiertu cu isop. Dar ia seama să nu-i dai bucată *au* zupă *au* apă *au* să-l lași să bea mult, ci numai miedul în cele trei întâi zile și acela singur și cu măsură, frecându-l în tot ceasul des. Fără<ă> la sorocul care v<a> dormi somnu să fie potrivit, că nu lasă zemurile să s<ă> răsipească și îngreuiază coapsele. Așadar să fie potrivite și somnul și privegherea lui, când bătaia vinii acestora iaste foarte puțină și foarte nepotrivită, atunci cunoaște că primejdia iaste cea după<ă> urmă. Însă fă toate cele mai sus numite și nu altceva, iar de are vreo putere și vreo mărime bătaia vinii și iaste cam neastâmpărată și meree, ia seama la pântecile lui. De nu să v<a> porni singur, cu îndrăzneală pune glistir cuviincios, că să întâmplă cu miedu a ieși foarte bine toate prisosurile ce să adună la vinele cele dintâi, care

flevotomie

frecătură

dieta

μελίκρατον

apă de orzu

οξύμελι

pâine udată
în vin

sânt aproape de ficat și de mațul cel din mijlocu. Iar de merge pântecile lui afară din cale, întâi fierbe miedu bine și așa să-l bea, că atunci îl pornește mai puțin și îl hrănește mai mult. Când iar mai multe ies prisosirile și nu i să oprește pântecile, în locu de miedu să bea apă de orzu. Iar de nu contenește nici așa, să mănânce ciorba, ádică fidea zemoasă, luându-i seama cu amăruntul la bătaia vinii că să schimbă des, când spre slăbiciune, când cu neasemănare, când mai mică. Și atunci dă-i să mănânce puținică pâine udată cu vin. Însă de nu să v<a> învolbura nici pântecile lui, nici ficatul, că de să v<a> întâmpla și aceasta a să învolbura împreună de i s-au umplut trupul de zemuri crude, atunci de tot fără<ă> nădejde rămâne bolnavul. De să v<a> schimba într-acești chip bătaia vinei lui, deci la această întâmplare a bolnavului n-ai nicio greșală de-i vei spune moartea și nu poți să-l ajuți cu niciun fel de doftorie mai tare. Dar au nădejde de mântuire numai aceiia care nu au volburare, iar când vei pricepe că sânt zeurile grase cele ce prisosescu, dă-i îndată oțet de miere în loc de miedu totdeauna. Și de v<a> fi vară și iaste obicinuit cu băuturi răcoroase, să bea rece oțetul de miere. Iar de v<a> fi iarnă, fieștecare să-l bea caldu atât și cel ce bea rece cât și cel ce bea caldu. La aceștiia toate băile și scăldările sânt împotrivă și de stricăciune și aerul care îi coprinde peste măsură caldu ori rece fiind și vara trebuie a zăcea cel ce leșână în casă răcoroasă, iar iarna în casă călduroasă, că să strică din cea peste măsură acestor două. Căci la baie în vreme de vară când crește zăduhul, zeurile cele crude să topescu și curgu la toate părțile trupului și să primejduiește ca nu cumva să meargă la plămâni și la inimă ori a să sui la creier, măcar că mai bine ar fi a să așaza aceste zeururi și a rămânea împrejurul ficatului și vinele celei dintâi. Așâjderea și la casa cea peste măsură rece și la vreme de iarnă, când v<a> răci tare aerul care ne coprinde cele mai de sus crude zeururi rămân nemistuite și facu îngrădiri la ficat. Și de vor fi puține și ușoare, crescú îngrădirile, iar de nu vor fi însă, le nascu pre acestea cu grăsimea lor împănându-să. Așâjderea și plăznuri și spălături să lipsească, fiind de stricăciune. Dă te vor chema, să te duci îndată la vreunul care i s-au tăiat puterea și în ceasul acela au leșănat și zace jos și vezi bine de nu v<a> avea volburare pântecile lui /f. 119^v ori ficatul ori otroabele, dă-i puținică pâine udată în vin, ca să s<ă> răsipească degrabu în trup și degrabu să începi a-l freca după<ă> mijlocirea cea mai de sus spusă. Și de v<a> fi vară și zăduf și locul unde să conăcește bolnavul și starea aerului dă fel caldă și arsuroasă, amestecă vinul cu apă rece, iar de să află împotrivă, amestecă-l cu apă caldă. Iar când v<a> conteni acest leșân, totdeauna dă-i băătură caldă, că la toată doftoriia aceasta când împreună mădulările mai bine folosește căldura și ajută a să mistui zeurile cele crude. De să v<a> întâmpla leșin din veninul cel galben care supără gura pântecelui, ádică a stomahului, acesta

să aibă lăuntru uneori apă rece, dar nu strică la toți cei ce au această patimă a le da și puțințel vin, numai să fie firește caldu și galben la față și subțire și vechiu ca să facă despărțire la trupul omului. Că scoposul nostru iaste a să tăia și a să răsiپی hrana în trup, dar nu să rămăie la stomah. Câți dar iar din zemuri subțiri stricate pătinescu această patimă și leșână, care zemuri curându să subție și să răsipescu cu nădușala și cu suflarea cea ascunsă a artiriilor, iaste trebuință câte puțin să-i dășărtăm, însă adeseori nu deodată, că nu suferă deșărtarea cea grămădită. Așăjderea și câte puțin să hrănim de cunoaștem vreo volburare la otroabele lor iaste de mare prăpădire și pentru aceea să nu le dăm multă hrană, numai puțințică când să slăbește boala. Și iaste trebuință să îndeșăm ceapă dasupra fața pielii lor și aerul casii să-l prefacem răcoros, să s<ă> facă cam stifos, precum învață Galinos. Și să ungem cu miruri stifoase și să le dăm bucate care nu curgu și să topescu lesne și nici miedu, nici apă de orzu, ci numai pâine să le dăm. Și sorbături de tăieței, ádică fidea și frecăței și poame știroase care nu să putrezescu lesne au singure de acestea au cu pâine și cu frecăței să le mănânce. Și numai gălbenușile de la ouăle zemoase, că albușul aceștiia cu anevoie îl mistuiescu și coișoare de cocoși hrăniți cu lapte și creier de porcu fript, ori fierț cu anason, au cu praz, că de v<a> fi crudu, îi strică tare. Drept aceea trebuie să purtăm grijă cu amăruntul ca să și îngroșăm materiia zemurilor celor subțiri și pielea să o îndeșăm și suflările cele dinlăuntru, ádică aburii, să-i oprim. Iar vinul iaste la aceștiia trebuincios amestecat cu apă dup<ă> mâncare luându-să, mai vârtos la începutul patimii și dup<ă> ce s-or face toate precum voim, atunci în urmă dup<ă> celelalte să le dăm și puțințică hrană cārnuroasă, mai vârtos dup<ă> a patra zi, când vor începe zemurile a să mistui. Când din mare volburare ori din rea stare a cumplitelor friguri cu fierbințeală v<a> leșâna cineva, să-i răcorească mădulările și să le frece și să le încălzească și să le strângă mâinile și picerile, ádică fluierile și pulpele și să nu-i lase să doarmă, ci să fie cu priveghere, căci, precum zice Ipocrat, somnul face a se abate sângele și a să aduna la părțile cele mai dinlăuntru, ádică la otroabe și la măruntăi. Și să s<ă> ferească dup<ă> putere de mâncare și de băutură. Când să v<a> întâmpla leșân din zemuri rele și stricácioase care să atingă și pișcă gura stomahului, pre acest bolnav trebuie să-l tāmăduim cu vârsta lui, poruncindu-i să bea apă încropită ca să verse. Iar de nu v<a> putea //f. 120^r vărsa într-acestași chip, să puie degetul au vreo pană în gură și de nu v<a> putea nici așa să verse, să mișce pântecile și să facă câte înainte vom scrie pentru durerea stomahului. Să le primenească de iznoavă particelile cele dimprejurul stomahului și mâinile și picioarele și, dup<ă> ce să v<a> întrema mai bine, să fiarbă vârfuri de pelin în miedu și să bea. Ádică în urmă dup<ă> deșărtarea zemurilor celor cumplite, când să v<a> curăți pântecile lui bine, când v<a> leșâna cineva în vreo baie ori în vreo scăldătură, în ceasul acela trebuie să-l scoață afară, nici să stropească cu apă multă,

Διαιτητικά

de vărsătură

ădică de v<a> începe a cădea la leșân, iar de s-au căzut atunci de tot la leșân și s-au speriat de greață, curând să-l scoată și trupul lor tot să-l acopere cu haine ușoare. Iar obrazul lui să-l stropească cu burete muiați în apă rece ori să-l stropească cu apă de trandafir și să-i frece obrazul lui și stomahul și picioarele și gura lui să o deșchiză au cu degetul, au cu o pană și cu tot felul de osârdie să s<ă> silească cum ar vărsa zemuire care au pricinuit această patimă. Luându apă încropită în gura lui, care iaste mai întreg la vârstă să-i zmulgă părul lui și să-l strige la ureche, însă numai unul să-l strige, dar nu mulți împreună, că să vatămă și după<ă> ce să v<a> întrema puținel la sân<ă> tatea lui, să s<ă> ferească de orice apă măcar caldă măcar rece, să nu între înlăuntru, că aceștia ori înfierbântându-să, să rărescu trupurile lor și să topește înlăuntru într-înșii fierbințeala și mor fără<ă> veste. Ori din răceală strângându-să și sângele lor închegându-să, curându să prăpădescu și să stingu. Când din multă nemâncare, ădică de post, v<a> leșâna și să v<a> spăimânta vreun om, să încălzească pâine și să o ude înlăuntru în vin bun și să o mănânce, îndată să scoală și dintr-acesta i să înnoiește vârtutea lui. Foarte degrăbu întărește și sorbitura, ădică ciorbeaua făcută de vin și de zahar și de gălbenuș de ou, care o numescu bucătarii cei ungurești borsufa și lengher țibire, care să o dregi cu scorțișoară. Când din niscai lucruri otrăvite care au mâncat cineva să v<a> leșâna precum aceasta să întâmplă de multe ori, îndată să ia vreun leac de vărsat, să-l verse și în urmă să bea ori untdelemnul ori unt de migdale ori unt proaspăt sau cu vreo sorbitură unsuroasă și grasă, precum iaste laptele și cele asemenea. Ca să topească și să omoare puterea cea otrăvită, când v<a> curge cuiva sânge mult de vreo rană și tăietură ori din slobozire de sânge ori din nas și să v<a> întâmpla a să speria și a leșâna, să-l puie în patu să s<ă> culce și cotul lui să atârne jos, obrazul lui și gâtul să îl spele cu apă de trandafir și să-i dea puținel vin amestecat cu apă să bea. De v<a> leșâna cineva de curățenie silnică, ădică din peste măsură pornire a pântecelui lui, ori din vărsătură peste fire, să mănânce tiriacu proaspăt ori magiun de gutui sau de nuci sau de ghimber sau de zurumbac făcut. Iar pântecile lui, stomahul, să i-l ungi pă dinafară cu unt de pelin, ori cu unt de gutui, care unt încălzește-l întâi cu oțet de trandafir și așa să-l ungi, /f. 120^v și să prăjească pită bine, apoi să o înmoaie în vin și să mănânce. După<ă> toate acestea, ori din curgere de sânge, ori din deșărtare peste măsură, ori din stare stricată a mătcii muierilor ori din slăbiciunea stomahului ori din flegmă adunată într-înșul ori din alte pricini, să v<a> întâmpla leșânul, să-l chivernisim după<ă> mijlocirea pricinii și după<ă> fiteșcare boală care naște acest leșân, precum să tămăduiește osebit fiteșcare. Aici la aceste de față capete ale cărții aceștia și caută la locul fiteșcării. Când de bucurie mare ori de întristare ori de frică și spăimântare, ădică sperială, ori de mânie ori de altă patimă sufletească v<a> leșâna cineva și să v<a> muia, să-l îndemne cu lucruri mirositoare

mirositoare

atât la nas cât și la gură, ca să poată să verse și așa, din ajutorul lui D<u>mn<e>zeu să întremează. Când s-au adunatul flegmă multă și rece la stomah și leșână pre omul, să încâlzească untdelemnul cu pelin și să răureze stomahul lui ceas mult, apoi să ia miedu cu isop ori cu oțet de miere și să-l ude. Iar de au leșănat dă răceală cumplită, în tot chipu să-l încâlzească și să amestice vin cu apă caldă să bea și hrană fierbâncioară să mănânce, să-l încâlzească să-l întremeze frecându-l cu postavuri calde în tot ceasul. Iar când cu împotrivire din nesuferită căldură au leșănat, ori au umblat în lavră și în aer înnechos, ori au stătut în baie multă vreme și au leșănatul, îndată stropește-l pre dânsul cu apă rece și vânturează-l și freacă și mișcă gura pântecelui său. Apoi dă-i și vin, hrană cuviincioasă după cele zise. Când osebit din îngrădirea vreunii mădulări v<a> leșăna, dă-i lui oțet de miere, ori băutură făcută cu isop, cimbru, mătăcină și miere și hrană mai subțire, că cea groasă și lipicioasă mare stricăciune lucrează. Pentru aceea să s<ă> ferească de această hrană. Deci să-i frece mădulările lui și să le strângă cu legături și să bea băuturi pornitoare de udu, câte pornescu udu precum iaste de pătrunjăl, de selină, ori de δάφνον, ádică postămacu sălbatec și altele asemenea. Și după ce să v<a> vedea că s-au folosit de acestea, să bea și puținel vin veachiu cu apă amestecat. Când fără veste și deodată să v<a> sparge vreo bună cu puroi, ori vor tăia-o și v<a> leșăna precum la cei cu idropică, îndată în ceasul acela, să-l înnoiască cu cele mirositoare la nas, apoi să-l hrănescă cu bucate bine mistuitoare. Când din vătămarea mătci, ádică a zgăului, să v<a> întâmpla leșăn la vreo muiere, să o proftaxască cu oțet dă miere să bea și să-i strângă fluierile picioarelor cu mărâmi și să i le frece cu postavuri calde și să-i puie venduze la bucle curului și la coapse și la nas să-i dea lucruri ce mirosescu greu. Iar la matcă cu miros bun și leacuri care au putere a muia și a înfierbânta. Iar acelea cărora fără măsură merge curgerea firii lor și leșănă, să le lege mâinile lor și să le frece și să le puie venduze la pieptul lor și alte mai multe care vom scrie înaintea pentru neputințele muierilor. Căci dar iarăși pentru neputința stomahului leșănă și să moaie, să facă plăzmuituri de curmale //f. 121^r (altă mână) și puținică făină bună și vin și șofran și aloi și sacâz și, tinzându-le pă o cârpă, să plăzmuiască <oblojască> stomahul aceasta și leșinul contenește și poftă de mâncare pricinuiască la stomah. Să facă și udătură din apă de pelin, ori din apă de măr (sf. altă mână) amestecată cu untu de sacâz, ori cu unt de spini și cu vin și, de v<a> avea arsură la stomah, să puie și răcoroase, precum e mustul de răsături de dovleacu, ori de lăptuci, ori de grașăță, ori στρούγγυον, ori de andidie, ori de ștevie, ori de aguridă. Și acest must de aguridă nu numai răcorește ci și argăsește, dar folosește acestora și frecătura la părțile lor cele dăspre margine. Și pentru acestea și pentru alți bolnavi din pricina aceasta, citește mai multe ajutorințe și doftorii

oblojătură

εμβροχή

mai
degrab<u>
ajutorințe și
îndemânatic

alta iar
degrabu

la a V a Carte a lui Aetie, cap. 96 până la cap. 115 și la a 2 a carte a lui Pavel, cap. 36, din care și noi aceste puținele vreo câteva am scris. Dar în scurt și obștit, să spunem măcar din ce pricină s-ar întâmpla această boală, a aceștii patimi de singopi și a deșărtului, cum îl v<a> coprinde pre omul, îndată să alerge să-i frece trupul cu cearșafuri aspre, iar limba să o ungă și să o frece cu tiriace, să-i sufle în nas prafuri stărnutoare și să-i ungă grebenii de la spate cu unt de mușătel au de zambacuri albe, ori de anason, ori de molotru, de sus până jos. Să află și alte oareșcare unturi bune la spițarie pentru întărirea și puterea inimii, făcute de coji de lămâi, ori de năramze, ori de scorțișoară. Încă și siropuri de lămâi și de scorțișoară, precum și alcărmăzul și confecționul de ιάκινθ, apă de scorțișoară și alte multe din care să ia care pofteste și să pice două-trei picături într-o lingură cu vin, să bea des bolnavul, dar curând și dăgrabu folosește și aceasta prea mult: să ia miez de jâmbilă albă curată și să-l puie să fiarbă în vin sufrănit și, așa caldu precum iaste, să-l tinză pe o cârpă ca un plastor și să-i oblojască pe dinafară inima cu aceasta. Poate să puie și pîiatră roșie înlăuntru. Poate să facă aceasta și în lapte șofrănit cu pîiatră roșie și să o oblojască asemenea. Și acestea destul. Lipsește numai încă pentru de iznoavă spunere a mai afla, cum că leșănuț să osăbește de singopi, că leșănuț fără<ă> veste împresoară fără<ă> simțire și fără<ă> mișcare făcând pe om. Iar singopi și la cei deștepți și la cei culcați să întâmplă și întotdeauna împreună urmează cu sudorile ce să numesc tăitoare. Dar pricini mai adevărate acestora, durere cumplită, <priveghere>, deșărtare fără<ă> măsură, pornire cumplită și, în scurt, rea discrasia începerii lor pentru care s-au spus până aici.

Sfârșitul cărții a treia a mesteșugului doftorii ce învață pentru cele dimprejurul pieptului și pentru cele dintr-însul ale plămânilor și ale inimii patimile ce să întâmplă.

//f.122^r Cartea IV. Pentru boalele stomahului și ale mațelor

Cap. 1. Pentru neputința stomahului, pentru greață și pentru nepoftă

Aceste trei boale, ádică neputința stomahului și greața, ádică plecatele și nepofta, urmează și să întâmplă toate împreună și fiteșcare dintr-acestea iaste pricina unii altii, că cel ce are stomahul slab și neputincios, acela curând să scârbește și-i vine greață și uraște toată bucata și așa i să pleacă. Și această iar greață mai adeseori pricinuindu-să cu atât mai mult strică și slăbește stomahul. Drept aceea cu bună cuviință împreună coprimdem aceste câteștrele aici, la un capu, căci atât pricina și cunoștința, cât și tămăduirea acestora, iaste în scurtu asemenea și nu are multă despărțire.

Pentru pricinile boalelor celor mai de sus

Pricina tuturor acestora iaste meteahna, ádică slăbiciunea și stricăciunea stomahului. Deci să strică și să slăbește stomahul de multe feluri de crasis rele, uneori din răceală, ádică când să umple și să înmulțește stomahul de mulțime de zemuri cu flegmă și apucă a răci, că atunci de-l vei pipăi, și pre dinafară pre stomahul îl simți rece. Însă la răceala stomahului urmează aceste semne: bolnavul râgâiește acrișor, arsură și sete puțină ori de tot n-are, iar poftă la mâncare are fără<ă> măsură și, întâmplându-să a mânca ceva ori a bea caldu, ádică lucru înfierbântător, îndată i să pare mai bine și să tămăduiește. Dar această răceală a stomahului să întâmplă de mai multe ori și din pricina ficatului, când iaste mult fierbinte, că multa fierbințeală a ficatului, de să v<a> întâmpla puținică fierbințeală la stomahul ce iaste culcat și odihnește pe dânsul, toată aceea o trage spre dânsa și o sugă. Drept aceea unii nesăbuiți greșăscu când iaste slabu stomahul, de acopere îndată și împresoară tot pânțelele bolnavului cu lucruri înfierbântătoare că cu aceasta mai mult aprindu și încălzescu ficatul. Uneori iar să strică stomahul și din fierbântă discrasie și din uscățime și atunci să arată dese și afumate râgâieli, ádică uscate și cam fripte, sete fără<ă> măsură și zvântare de gură, nepoftă la toate bucatele, greutate la răsuflare, iar cele răuroase și răcoroase bucate ori băuturi veselescu și înnoiescu pre bolnavul. Alteori iar din multa umezeală a stomahului să întâmplă aceste patimi și atunci nu are nicio sete bolnavul iar balile îi prisosesc și iubește bucate mai umede. Alteori pentru uscățime și atunci limba i să usucă, trupul să subție și să slăbește, scuipatul i să îndeșază și să împutinează și sete fără<ă> măsură urmează. Să facu încă și din zemuri rele și stricate ale stomahului, ádică din prisoseala veninului, care patimă o zic doftorii osebitu χολερικόν και χολέρων, ádică veninoasă și veninare. Și atunci bolnavul simte amărăciune în gură și, când râgâiește, asemenea i să pare ca mirosul de gălbenuș de ou, sete are multă, varsă amar /f. 122^v și îl mișcă fără<ă> osebite și pă din sus și pă din jos încă să și nădușăste și bătaia vinei lui iaste cam tăiată. Încă vinele lui și șoriceii să strângu ori să întindu, ai mâinilor și ai picioarelor lui și mai vârtos ale pulpelor din sus de genuchiu. Această patimă iaste foarte iute și curând aduce pre om la sincopi și la leșân foarte greu de-l v<a> ținea în vreme multă și pentru aceea iaste trebuință degrabu să-l proftaxească cu doftorii cuviincioase. Și din prisoseala veninului cel negru și atunci coprinde pre bolnavul întristare și frică suindu-să la gâtul lui oareșcare flegmă acră și iute și innecoasă, râgâind urātu și cu greu miros, ca pește împutit. Visează fandasie ciudată, să strângu și-l doare genuchii și pulpele, poștește și priimește bucata bolnavul din stomahul, nu poate să o mistuiască. Așăjderea și din prisosimea flegmii să slăbește stomahul și atunci

pricini de
multe feluri și
semne

nu pișcă, ci să întinde și să umflă stomahul, râgâiește acru și sărat, sete nu are. Și acestea destule pentru pricepe rea pricinii care naște patimile cele mai de sus.

Semne cunoscătoare celor mai de sus patimi ale stomahului

Nepuțința stomahului și nepofta iaste semnul cel mai rău și vătămător mai mult la copii decât la bătrâni, că la copii dup<ă> fireasca mijlocire trebuie să fie mai multă înfierbințeala stomahului și, împuținându-să înfierbințeala lor, li să slăbește și stomahul și așa să vatămă și să primejduiescu. Când să v<a> însăn<ă>toșă cineva și să v<a> tămădui frumos din vreo boală, și v<a> avea multă poftă de mâncare și de băutură, ádică a să obicinui să mănânce și pă urmă iar v<a> pierde făr<ă> veste pofta lui, și nu v<a> mânca, iaste semnu cum că de iznoavă îl v<a> coprinde și-l v<a> întoarce boala.

mai nainte
cunoștință

Tămăduirea celor mai de sus

Tămăduirea celor mai de sus boale, de v<a> fi cu puțință, trebuie să o începem cu curățenie ori cu vărsătură, ádică pă din sus să arunce și să verse bolnavul, ori cu mișcare și vărsare pă din jos, precum o v<a> aduce trebuința luând curățenie deșărtătoare de flegmă, ori de venin, ori de veninul cel negru. Dar dă toate obicinuitele curățenii mai lăudate și mai cercate sânt: reventul, foi de sinamisis și de mană. De voiești să arunci pă dânsul, ádică să verși, foarte bună iaste sarea de calacanθ sau vitriole, ca să curățe bine balele și flegma. Ori să ia un dram rădăcină de spin sălbatic și să o sfărâme măruntu și să o cearnă ca făina și, puindu-o în vin, să bea, că îndată îl silește să verse. Când iaste din răceală și au răcit stomahul, iaste trebuință întâi să curățim bine zemurile ori cu hapuri ori cu băutură de curățenie, apoi să-i încălzim și să-i întărim stomahul cu leacurile cele înfierbântătoare și întăritoare. Foarte bun iaste la această rânduială siropul ori zulapu făcutu de pelin, vin cu pelin și sarea pelinului ori a izmei, care să v<a> întâmpla dintr-acestea, să puie des câte un dram în vin ori în zeamă de bucată gătită și să bea bolnavul. Bună iaste și apa de izmă, de magheran, de pelin, să bea pă nemâncate câte puțină au să puie coji de năramză în bucata lui. Bun iaste și trementinu //f. 123^r și untdelemnul lui săpice două-trei picături într-o lingură de rachiu sau în apă de scorțișoară și să bea. Iar apa de scorțișoară și singură iaste de folos foarte la orice slăbiciune a stomahului. (Alta) Pică două-trei picături de apă de scorțișoară în vin tare încălzitu ori într-o lingură de rachiu și dă-i să bea dimineața și seara. (Alta) Ia două dramuri trementină, două dramuri sacăzu și alte dramuri cuișoare, ádică frunzișoară și pisează-le măruntu, apoi amestecându-le, plăzmuiește dintr-însele mici hapuri ca grăunțul de piper și să mănânce

καθάρσιον
πρόσφορον

băutură și
siropu

hapuri mici

dintr-însele bolnavul totdeauna trei-patru mai naintea mâncării cu două ceasuri. (Alta) Pică trei picături unt de balsam în zahar pisat și să-l înghiță pă nemâncate. (Alta) Mult lăudat ζηδοάριον, ádică rădăcină de zurumbac ori să o piseze și să o bea cu vin caldu, ori așa singură precum iaste uscată, în toate diminețile să amestice câte un ștoculeț și să-l înghiță. Iar care voiește să vază folosul acestuia, să-l metahirisească multă vreme. (Alta) Aloiu, sacâz, zmirnă și zurumbac, potrivite fiteșcare pisează bine și varsă pe dânsule atât rachiu cât să le acopere mai sus cu trei degite și lasă să stea așa și să ia bolnavul din zeama lor în toate diminețile să bea cu o lingură. Poate să o și îndulcească cu zahar, acesta curățește prea frumos stomahul și-l întărește. (Alta) bine iaste să bea în toate diminețile puținel rachiu amestecat cu sacâz și cu trestie aromaticon ori cu anason dulce, pă nemâncate, au seara când v<a> să s<ă> culce. Într-acești chip bun iaste și tiriacul ori singur ori cu rachiu amestecat să-l ia omul seara când v<a> să s<ă> culce. Așâjderea și magiunul της ζυδοαρίας ce-l zicu ungurește elivenghionber, prea bun iaste la această pricină. (Alta) Ori și așa să faci: ia 7-8 ori 9 grăunțe de piper și taie-le cu cuțitu 2-3 știucuri și înghite acestea neamestecate ori un știuculeț de ghimber taie-l asemenea și-l înghite, îndată încălzește stomahul cel slab și răcit. (Alta) Ori așa: ia un dram de piper și, muind o fărâmiță de aluat în vin pân să v<a> muia, înfășură câte puținel piper într-însul și numai așa înghite-l neamestecat, apoi bea un păhar de vin bun seara și atunci du-te dă te culcă. Oareșcare doftor, numele lui Riverie, într-acești chip ne laudă și comânduiește usturoiu, ádică să curăți bine coaja lui cea pă dinafară, un cățel – doi, iar pelița lui cea dinlăuntru lasă-i-o sãn<ă>toasă, nu o curăți nimic, că face să răgăiești și aduce mâncărime și pișcare la stomah. Deci, așa întreg cățelu precum iaste, nu-l amesteca nicidecum, ci înghite-l întregu ca hapul și îndată culcă-te și dormi, acesta potolește și ține stomahul cu odihnă în noaptea aceea. (Alta) Au prăjaște în tigaie izmă cu ouă și cu untu, precum prăjăscu și pă jaleș și mănâncă des de acesta. (Alta) Au pisează măruntu sămânță de chimen dumesnic ori sălbatic și, amestecându-l cu sare mărunță, pune-l într-un ou zemos să fiarbă puținel și-l mănâncă în toate diminețile pă nemâncate și, în scurt să zicem, la orice nepoftă să naște din răceala stomahului, trebuie să metahirisim cele împotrivă, ádică leacuri fierbinți, precum e anasonul, ruta, pătrânjelu și zemurile lor fierte și bucate gătite cu scorțișoară, cu trestie mirositoare, cu cuișoare, piper și alte dresuri, vin vechiu și cam stifos și tiriacul folosește și usturoiul la mâncare luându-să, sântu ca niște doftorii cuviincioase la cei ce n-au poftă /f. 123^v așa. Când aceste slăbiciuni ale stomahului să vor întâmpla din mulțimea zemurilor celor rele cu venin galben ori cu flegmă

ziduarion

ποτόν
αρμόδιον

ζιγγίβερι

întăritor
domolitor

de a vărsa
lesne

ιερὰ πικρά
δι' αλοῆς

unsori pă
dinafară
băuturi

tăitoare de
flegmă

unsori

plastore și
oblojături

Craton
doftoru

care *au* prea înfierbântează *au* prea răcorescu stomahu, socotește întâi să afli oare zemurile acelea plutescu dasupra sânului și lărgimei stomahului *au* sânt împetecite cu cămășuicile lui. Și, de vor sta dasupra plutindu, și sânt cu venin galben, îndată fă pre bolnavul să verse precum ziserăm și mai sus și îndată îi vine la stomah ușurare care o poți face lesne și într-acestași chip: dă-i să bea singură apa încropită *au* cu miedu amestecată și să puie degetul lui în gură, că îndată v<a> vărsa. *Au* fierbe rădiche, *au* sfecle cu apă și să bea zeama lor bine, că-l v<a> îndemna să verse. Iar de s-au strinsu aceste zemuri cu veninul cel galben în cămășuicile stomahului, deșartă-i pântecile cu διάλωσης ιεράνπικραν¹⁰³. care, cum zice Galinos, alt leac mai bun decât acesta nu să află spre a curăți cumplitetele zemuri ce să adună la cămășuicile stomahului și, dup<ă> ce vei deșărta zemurile dup<ă> mijlocirile cele de sus, rânduiește pre bolnavul cum să cuvine cu bucatele cele cuviincioase, iar pă dinafară unge-i stomahul cu unt de trandafir ori de gutui amestecat cu camfur ori amestecă unt de sacâz, unt de nucșoare, unt de balsam și de pelin și unge fiind mai puternice. Bun iaste și untul de dafin și cel de rută, asemenea să ungi stomahul cel slabu pă dinafară. Încă și cel de spin și cel de izmă și cele asemenea, iar dă plutește dasupra văgăunii stomahului zemuri cu flegmă și asemenea grase și lipicioase, fierbe isop, rădăcină ίριδος, cimbru, θύμραν, ádică τζούμπριτζα και πράσιον, cu oțetu de miere și să bea zeama. *Au* capere sărate *au* măslina *au* napi sărați fierbe cu oțet dă miere și să mănânce. Iar când aceste zemuri cu flegmă s-au strânsu înlăuntru în cămășuicile stomahului, dă bolnavului cele ce taie flegma, precum sânt miere de trandafir, oțet de miere, σκυλλιτικόν, στοιχάδος siropion, zeamă picată de isopu, de betonică, de megheran, de jaleș, de molotru, καλαμίνθας, de pătrunjăl, de anason, și dă cele asemenea. Dar și numai ιερὰ πικρά curățește minunat zemurile cele groase, iar unsori prea de folos ca să ungi pe dinafară stomahul bolnavului sânt acestea: unt de pelin, de izmă, de spic, de gutui, ori unt de nucșoară, *au* singu, *au* unul dintr-acestea care vei afla amestecă și ca să s<ă> îngroasă puținel topește puținică ceară și amestecă cu acestea și unge. Așâjderea și plastore și oblojături să faci, să pui pă dinafară la stomah, precum iaste pelin, izmă, jaleș strânge-le toate verzi și sfăramă-le bine, apoi udă-le cu vin și încălzești-le într-o tigaie și, întinzându-le așa calde pe cârpă, oblojaște-i stomahul cu dânsele. De nu vei găsi verzi aceste ierburi, bune sânt și cele uscate. Dar întâi le fierbe bine cu vin și apoi să le sfărami. (Alta) Oarecare doftor numit anume Craton, ce au stătutu și αρχιιατρός la trei împărați chesari ai Țării Nemțești ce au împărățit κατά διαδοχήν unul dup<ă> altul la Beci și între unguri,

¹⁰³ soluție de iera picra

încă multe au cercatu, laudă mult și ne aduce acest plator spre ajutorința celui stricat stomah: ia dă la spițarie 4 loți au mai mulți ladiu și îl topește cu îndoită atâta ceară la focu, apoi tinde-l subțire ca un plator pe o cârpă, cât să coprinză stomahul //f. 124^r împrejur pe dinafară și-l pune dasupra și-l lipește să stea 3 zile, ziua și noaptea, apoi iar primenindu-l, pune-l, aceasta mult ajută la fierbințeala stomahului, așăjderea și mistuirea și vântul întâmplându-să a fi, îl răsipește și-l potopește. (Alta) Sau așa fă: pisează izmă uscată, pelin, trandafiri roșii, flori de mușătel, apoi freacă măruntu pâine prăjată și presară cu aceasta ierburile cele de sus pisate și le fierbe bine toate împreună cu vin tare. Dar atât mai bine lucrează de vei arunca înlăuntru puținel sacâz ori tămâie măruntu pisată și așa calde tinde-le pe cârpă și le pune. (Alta) Sfăramă măruntu izmă uscată, pelin și jaleș și le cerne cu sita. Asemenea și miezul de pită prăjată, apoi toate acestea pisează-le împreună cu miezul de gutuie ori de măr obicinuit să s<ă> facă dese ca mazărea, apoi fierbi-le în vin tare (mai bine iaste să pui și ghimber înlăuntru) și așa calde unge-le pe cârpă și le pune peste stomahul cel slabu. La aceste boale ale stomahului multe lucruri și leacuri dup<ă> obicei aduc oamenii și le laudă și multe încă au cercat de folositoare care poate fieștecare să le ia și să le lucreze făr<ă> frică, însă eu aici nu le spui toate, numai mijlocirea diēti, ádică măsura mâncării zic să păzească și să ție foarte bine bolnavul. Drept aceea care om are slabu și subțire stomah, să s<ă> ferească de lăcomie, să nu mănânce lacom și cu grabă, nici să s<ă> încarce deodată cu mâncare multă, ci cât poate suferi stomahul lui cel slalbu atât să mănânce. Și dup<ă> ce v<a> mânca odată, mai mult de v<a> fi cu puțință să nu mănânce, nici să bea, în scurt până nu v<a> mistui bine stomahul cea de mai înainte mâncare. Deci să mănânce bucate lesne la mistuire, și să ia seama bine care bucate suferă stomahul mai lesne, și nu-l îngreuiază, cu acelea să s<ă> hrănească. Toate afumăturile, uscăturile și sărăturile, potrivit sânt de stricăciune, precum pastramele, cașcavale și altele asemenea. Bucata să o dreagă cu nucșoară ori frunzișoară ori ghimber, ori scorțișoară, dar mai mult decât toate folosește la aceste boale ale stomahului a să scălda bolnavul la ape firești calde, mai vârtos să bea des dintr-acestea caldă apă, minunat i să tămăduiește stomahul. Lipsește încă să învățăm și oareșcare alifii de ceară folositoare, a le tinde bolnavul pe postav roșu și a le lipi pe dinafară la stomah care obștit să numescu σπουδαστομαχικά. Deci să ia scorțișoară aleasă, cuișoare, piper lungu, gogoși μοσκάδο, frunzișoară, trestie mirositoare, tămâie, lemnu de aloiu, izmă dumesnică, sacâz și ladin. Sfăramă acestea împreună și amestecă puținel unt de sacâz și de spin și încălzești-le cu ceară au cu răsână cât ajunge și făcând lucru ceruit

καταπλάσματα
επίθεματα

τρόπος της
διαίτης

îmbăiere în
ape firești
calde

alifii și unsori

επίθεμα

dietă
cuiiincioasă

care strică

apă din fire
acră

care folosescu

băutură
cuiiincioasă

lipește la stomahul cel slabu. Sfăramă sacăz ca prafu, și presară cu dânsul un știuc de piele în chip σκούδου, apoi udă-o cu puținel unt de spini și o încălzește la foc până să v<a> topi bine. Și atunci iar presară-o cu scorțișoară, nucșoară și cu cuișoare pisate ca prafu și pune peste stomah. Ce trebuie să spunem multe toate câte lucrează spre a împuternici și a încălzi stomahul să le facă bolnavul precum izmă, pelin, tămâie, sacăz, scorțișoară, άκορον (care și γαλάγας mare și trestie mirositoare să numește de la Metiol) și alte asemenea ca acestea, ce spuserăm semănat încoace și încoló. Când această slăbiciune a stomahului să v<a> întâmpla din fierbintea lui discrasie, mai nainte decât toate, precum spuserăm și mai sus, să ia seama bine la mâncarea lui bolnavul, să nu mănânce bucate care curându să strică și putrezescu în stomah și nascu înfierbințeală și acestea sântu /f. 124^v toate grase și unsuroase bucate ori grăsime de carne ori dă pește, mai vârtos grăsimea de pește mai curându să strică. Așa iaste și lăptile și toate cele lăptoase și unsuroase care îndată să strică și putrezescu și să amărăscu în stomahul cel fierbinte. Așâjderea și oul mai vârtos prăjit și bucatele cele cu miere care și acestea din înfierbințeala și arsura stomahului curând să prefac în venin și otravă, încă și poamele cele duni precum pepenii, cereașăle, merile, perile, și cele ce să strică curându. Precum cele de multe feluri pierseci și zarzări încă și cele iuți la fierbințeală, care încălzescu și aprindu stomahul, precum cele de tot felul cepe și usturoiu și mai vârtos crude și cele cu multe mirodii bucate, precum pipărate tare au cu multe cuișoare și cu nucșoară gătite peste măsură, brânza cea veche și alte câte aseamănă cu acestea la fireasca lor lucrare. Toate sânt de stricăciune la stomahul cel fierbinte și să s<ă> ferească de acestea bolnavul. Îi folosescu dar lui cele răcoritoare și mai vârtos câte sântu împreună și acre, ádică oțete, că deschidu pofta spre mâncare. Decât toate mai vrednic de laudă și întâi leac la această patimă iaste apa cea din fire acră, ádică care izvoraște firește din pământu așa acră ori din pietre de metaluri că aceasta și stomahul răcorește și zemurile cele rele curățește, muindu și mișcându pântecile. Folosește a mânca și de tot felul de andidii și lăptuci, ádică salatră ori văratică ori iernatică au singură au și apa ei să o bea. Așâjderea și de tot felul de ștevie să puie în bucata lui, sau apa lor să bea, au grașăta des să mănânce, încă și zemuri de aguridă, și de struguri sălbatici și cele de Italie poame precum chitre, lămâi, năramze, rodii, mere acre și pere. Pâinea să o moaie în οξύκρατον, ádică τζιγήρι. Carne de puiu de găină, prepelițe și de vițel să mănânce gătită cu oțetu au cu aguridă. De bea vin, să fie și acesta acru dar subțire și cu apă amestecat ori, de s-au obicinuit, să bea apă rece iar de nu, să fiarbă apă de scorțișoară. Dar mai bine decât toate iaste să fiarbă apă cu

tamarindos, ádică cu chiparis sălbatec, care-l aduc de la Indiia. Această apă să află gata la spițarie și iaste foarte bună acră, moaie, ádică mișcă pântecile. Au să fiarbă apă și să o innăcrească cu lămâie au cu sirop de ștevie au cu spirt de vitriolo. Dar acest spirtu nu trebuie să-l ia care au mult venin, până nu să vor curăți bine de dânsul, că acesta face mai mare și mai multă căldură și fierbere la stomah. Nici copiii, nici muierile să nu ia acestea des, că șteviia strică mătcile și zgăul lor, iar pă dinafară să ungă și să oblojască stomahul cu cele cu măsură stifoase și răcoroase.

Pentru greață și plecate

Să spunem osebit, puținele și pentru greață și plecate de la învățăturile lui Aetie și Pavel Eghenitu. Deci să pricinuiescu plecatele când să vatămă puterea stomahului cea izgonitoare și nu poate mistui bine bucata ca să o trimiță la pânțe. Dar toate acestea le face zemurile cele stricate și rele ori fierbinți ori reci care să încuie înlăuntru în stomah, care zemuri ori plutescu dasupra vâgăunii și lărgimei stomahului ori sânt împănate ca cleiul și ca vâscul înlăuntru în cămășuicile stomahului și nu potu lesne a să dăzlipi și a să dăzghina de acoló au să facu zeroase ca laptele cel închegat înlăuntru în cămășuicile stomahului și să moaie înlăuntru într-insele ca apa în burete. Și acestea așa. Iar pricina, precum spuserăm, de să nascu aceste zemuri rele iaste cându cea caldă //f. 125^r ori cea rece discrasie a stomahului, uneori iar să nascu din tot trupul omului ori din altă vreo parte a lui stricată mai nainte. Du<pă> împreunata pătimire, trec ca niște prisosiri și ascunsături la stomah, ádică au de la ficat au de la splină sau de la capu sau și de la tot trupul și, de v<a> fi greața de la discrasiia stomahului, lesne să cunoaște de la cele mai de sus spuse la acest cap. Dar oare cându plutescu pă dasupra zemurile ori s-au împleticit înlăuntru în cămășuicile stomahului ? Aceasta o cunoaște dintr-aceste semne: la cele rele și netrebnice zemuri ce plutescu dasupra stomahului și facu greață și plecate la om, urmează îndată vărsare mai de multe ori și aceste zemuri strică arătat bucata omului și o moaie și o preface la firea lor, iar când să împleticescu zemurile cele glodoroase și lipicioase înlăuntru în cămășuicile stomahului, aduc greață, dar însă într-acești chip cât nu mai să îndeamnă omul a vărsa dar în deșărt că nu varsă nimic, ci numai îi vine greață și să întărată ațâtându-să și nicio zeamă sau vreo vărsătură nu scoate. Iar de s-au făcut zemurile zeroase, nu numai până a nu mânca, ci și în urmă dup<ă> mâncare îndeamnă și varsă și mai vârtos când acestea plutescu la lărgimea stomahului, căci zemurile care sânt împletite în cămășuici, mai cu seamă din a nu mânca, îndeamnă la vărsatu în deșărtu. Dar cându iaste stricată vreo parte a trupului, ádică ficatul, splina și altele și de la aceea curgu prisosirile la stolmah, atunci

pricina
patimii

bolnavul simte întâi durere la partea lui cea vătămată și au căldură simte aproape la partea aceea au răgâială au greutate au împietrire la pipăitu, iar dă iaste tot trupul plin dă zemuri rele și putrede, să cunoaște dup<ă> față și dup<ă> coși care ies pă pielea lui și în scurt dup<ă> udul lui.

Tămăduire de greață i plecate

Ia seama bine pricini, de v<a> fi patima numai la stomah sau la tot trupul sau la vreo altă parte, că de vor curge zeurile la stomah de la vreo parte sau de la tot trupul, iaste trebuință întâi tot trupul sau partea cea vătămată a lui să o tămăduim, dar nici stomahul să-l trecem cu lenea, că de nu vom curăți tot trupul dă zeurile cele rele, nu să curățește nici partea aceea de dânsle. Așadar în deșart ostenește cel ce cearcă a tămădui numai partea vătămată, ca un izvor tuturor zeurilor celor din stomah, de nu v<a> deșarta întâi tot trupul de dânsle. Deci când numai la stomah s-au născut zeurile care facu greața și plecatele, cercetează iar cu amăruntu și socotește oare acele zeururi sânt subțiri și cu venin galben și zeroase, căci atunci să cuvine celui ce-i vine greață să-i dai puținică apă de orzu subțire ori apă încropită dup<ă> mijlocirea care spuserăm mai sus, spre a să îndemna să verse, puind dup<ă> aceasta degetul ori vreo pană în gura lui, iar, de s-au lipit zeurile cele vătămatoare la fața stomahului, moaie un dram de în apă curată și dă-i să bea ca o băutură a lui, că aloiu în tot chipul tare tămăduiește zeurile cele fierbinți ale stomahului, până într-atât că câți vor slăbi la stomah într-o zi să tămăduiescu cu aloiul. Du<pă> pornirea cu aloiu, ádică curățeniia și deșartarea, adu cele ce moaie, ádică astâmpără iuțimea veninului care arătarăm mai în sus. Iar cât zeurile care plutescu dasupra în văgăuna stomahului sânt cu flegmă și lipicioase și închegate, ádică grase, tămăduiești-le dup<ă> mijlocirea ce arătarăm iarăș mai sus și scoate dup<ă> puțință răceala stolmahului. Iar când pentru vărsare ce să face singură din greață făr<ă> a o îndemna omul cu degetul au cu apă încropită, să luăm seama /f. 125^v dup<ă> rânduiala lui Ipocrat, Cartea întâi, cap. 2, că, de varsă o materie ca aceasta ce să cuvine să s<ă> curețe, să nu-l oprim, că cu aceasta să ușurează și să folosește omul, ci mai bine să ajută puterea cei izgonitoare și la patima cea fierbinte a stomahului, dându-i apă încropită cu unt de micșunele să bea. Iar la cea rece cu oțet de miere și cu cele mai sus numite ca să arunce zeurile care curgu ori din tot trupul la stomah sau cele ce să nascu în stomahul de discrasiia. Iar de nu varsă altfel de materie, trebuie să-l oprim, că să strică. Iar cându să întâmplă a vărsa cineva mult peste măsură cât să leșâne și să nu mai poată suferi, îndată trebuie să-l profθaxim să s<ă> oprească. Deci să s<ă> culce drept bolnavul în sus în casă cuviincioasă și, de v<a> fi patima fierbinte, casa să fie răcoroasă și,

de vărsătură

aloiu

de vărsare

iarăș de v<a> fi răcoroasă, casa să fie caldă, părțile despre margine ale trupului să i le frece și cu mâini calde să le apuce încă și cu legături mai tăricele să le strângă, apoi mâinile și picioarele să le puie în apă bine încălzită să-i dea și mirodii cu bun miros să mieroase la nas: trandafiri, gutui, mătăcină, izmă, molotru, spicu de spini și altele. Să-i ungă pe dinafară stomahu cu unt de pelin, ori de trandafir, să-l oblojască din curmale, gutui, pelin, ori unsori ceruite și plastore să-i facă de izmă, ἡραν, ádică κόνκολιν, sacâz, tămâie. Iar curmalile care spuserăm mai sus, întâi să le moaie în vin vechiu, pă urmă să le piseze bine, dup<ă> aceasta să piseze măruntu sacâz și tămâie și iar să le piseze adoora cu acestea și așa să le puie să-i aducă și câte vom scrie înaintea pentru întărătarea veninului și pentru disenterie. Iar dă ține mult vărsatul și nu contenește și nici bucata lui poate să o ție omul, să-i puie o venduză la gura stomahului cu multă flăcăraie, pân să v<a> roși locul și îndată să-i dea să mănânce că să v<a> folosi tare. Iar cându varsă venin să oblojască stomahul cu curmale au cu κυσθία au cu gogoși fierte cu vin, sau cu liveju, amestecându-le cu pâine și pisându-le. Ori să amestece cu acestea și acachiia și υποκυσθία și scumbie, puindu-i și venduză, precum am zis. Iar când varsă venin negru și are vântu la stomah, să ude burete în oțet tare iute încălzit și să-l puie dasupra sau frunză de iederă să fiarbă cu vin și să-l oblojască cu acestea.

mirodii cu
bun miros

venduză

επίθεμα

Pentru nepoftă, osebit dintr-ale lui Aetie

Nepofta să socotește când nu are poftă cineva nicidecum de mâncare urându-o și scârbindu-să dă dânsa. Latini o numescu pierdere de poftă și să întâmplă patima când omul nu simte cum să suga și scadu vinele lui. Că aceasta iaste firească flămânzire, când să suga vinele omului precum zice Galinos, nu simte zicu. Sau pentru că adevărat nu să suga vinele lui sau că trupul lui nu să dășartă nici să curăță de cele ce întră într-însul, să întâmplă încă și pentru altă pricină, ádică pentru fierbânta discrasie a stomahului carea trupurile cele sãn<ă>toase și tari le lărgeste și le moaie deșchizându-le și făcându-le ca ale unui slăbănog și așa să slăbescu și nu pot să tragă bucata. Iar trupurile cele umede jilăvindule fără<ă> măsură le tinde și le întinde. Alteori să naște nepofta din mulțimea zeurilor din stomah cele rele și din fără<ă> măsură mișcare și curgere a pântecelui și a mațelor și din multa deșărtare a sângelui, încă n-au poftă și unii bolnavi scârbindu-să dă bucată. La înfierbântări dese și necontenite, la volburările ficatului au ale stomahului au ale mătcii și din alte multe pricini care aici nu le spunem.

pricina
nepoftii

//f. 126^r Semne și cunoștințe pentru nepoftă

Semnile care arată fierbânta discrasie, destul le-am arătat înapoi la începutul acestui capu, ádică sete și răgâială puturoasă și cam mirositoare arsuri și cum că cele răcoroase și cu greu la mistuire curând le mistuiește bolnavul. Iar cei ce nu au poftă din zemuri rele și stricate, când zeturile sânt subțiri și pișcătoare atunci simțu mîncărime la stomahul lor și le vine greață cu plecate și să supără mai mult dă sete. Iar de sânt zeturile putrede și stricate, atunci uneori îi apucă și fierbințeală. Iar cei ce n-au poftă din zemuri grase și lipicioase, mai cu seamă sânt nepișcați și făr<ă> sete de tot. Ádică nu pricepu nicio mîncărime nici sete dar la toate aceste patimi să întâmplă obștitu greață și plecatele și când sânt zeturile la vîgăuna pîntecelui varsă și dintr-însele oareșce bolnavul. Iar când sânt încămășuiți (sic) împănate au sumese, atunci nu numai îi vine greață și nu varsă făr<ă> numai de au mîncat ceva și chibzuirea patimii însemnează dintr-aceste cunoștințe când la începerea vreunii boale sau când să coace și să întărește patima, urmează nepofta și să află omul încă în puterea lui nimica nu să primejduiește numai puțină hrană trebuie să-i dea să mîncă, iar de să v<a> întâmpla când pleacă boala pre bine ori dup<ă> slăbiciune îndelungată ori când să slăbește puterea omului sau din multă deșărtare, atunci mult să primejduiește dar crește această răutate a nepofti dup<ă> vârsta omului și să face mai rea la copii că precum am spus întâi copiii trebuiescu firește a să hrăni des. Pentru aceea iaste cu covârșire și peste fire când își v<a> pierde copilul pofta și aceasta pentru cunoștinți.

Tămăduire pentru nepoftă

Când din slăbiciunea stomahului s-au făcutu nepofta la om, socotește întâi ce fel de discrasie au slăbitu puterea stomahului și atunci cu cele împotrivă, îndreptează-o și o tămăduiește dup<ă> mijlocirea care acum mai sus arătarăm iar cându de față s-au adunat zemuri rele și cumplite și înmulțindu-să pricinile ei cu nepofta de vor fi subțiri și pișcă mai nainte decât toate doftoriile de deșartă și curăță cu mijlocirea vărsatului cea mai cu lesnire hrănind întâi pre bolnavul cu hrană jilavă, apoi cu apă de orzu ori gălbenuș de ou și bînd apă încropită ori miedu apătos puind degetul în gură îndată varsă lesne. Iar dă iaste tare la vărsat cel ce pătimeste, să-i dai niscai sorbituri umede și cu bună ființă ca să coboare zeturile jos la pîntece și să-i scoată pă dedesupt au mai bine să s<ă> curețe cu curățeniia de aloiu, ιεράν πικράν au cu cea de gutui au cu de trandafir cu miere și așa să prefacă stomahul cu bucate cuviincioase iar pre cei ce n-au poftă din zeturile grase și lipicioase, tămăduiește-i subțindu-le și tăindu-le cu oțet de miere și cu cele ce să țin în sărătură, ádică capere, măsline, muștar și cele asemenea, amestecându-le cu oțet de miere care folosescu asemenea și celor ce n-au poftă din rece discrasie a stomahului. Iar pă dinafară să ungă stomahul cu unsori și cu moiaturi și cu miruri din cele înainte spuse să metahirisească și oblojări, strădăni și frecături, să facă și această proastă: trandafiri uscați, aloiu, gogoși și φικά, să sfărame bine și amestecându cu puținel aloiu și cu zmoală, și gălbenuș de ou, să facă plastor //f. 126^v (altă mână) și să puie dasupra stomahului. Iar de este prunc cel ce nu are poftă și varsă, să prăjească usturoi cu miere și să le mîncă doica pruncului ce suge seara și dimineața în patul ei până în trei zile că să tămăduiește pruncul. Iar

cei ce nu au poftă pentru fherbânta discrasie, să s<ă> hrănească cu lucruri răcoroase precum acre și oțetoase, udând pâinea în țiciri și obicinuindu-să cu acest cicir în loc de băutura lor și lapte acru mâncând și ceale dintr-însul făcute tăieței, frecăței și zupuri precum este și trahanao și ίντηβα (sf. altă mână) și lăptuci și câte sânt asemenea, uneori și apă rece dar toate acestea cu măsură să le metahirisească dup<ă> împotrivirea discrasiei ce stă asupra. Că făr<ă> măsură a lor lucrare nu numai nu folosește ci și patima netămăduită o lucrează iar cei ce n-au poftă pentru răcoare să s<ă> ajute cu cele împotriva acestora bând vin vechiu și mâncând condite, άδικά magiun și υδρόγαρον, anason, rută și pătrunjăl și zeurile acestora fierte obicinuid și apă fiartă cu piper ori cu καλαμύθαν și tiriacu le folosește nu numai acestora ci și celor ce n-au poftă din mulțimea zeurilor iar usturoiu la dâșii și ca o hrană și ca o prea aleasă doftorie la dâșii să laudă. Iar când pentru volburarea ori îngrădirea vreo altii mădulări să v<a> întâmpla nepoftă, să deștepte pofta bolnavului cu bune mirositoare ori cu vin la miros bun amestecat cu apă au cu apă fiartă de gutui mirositoare ori dă pere stifoase și să-l ungă molceluș și ușoru, frecându-l cu untdelemnul ori cu unt de trandafir ori cu cel de sacâz și să-l pipăie la totu trupul muindu-l. Și obrazul lui să i-l stropească și puținică apă să-i dea să soarbă și să-i miște stomahul lui cu degetile îndesându-l de multe ori cu unele ca acestea s-au întorsu pofta lui și cere să mănânce. Să-i ducă îndată vreo bucată melanhólicoasă ori acră, apoi dup<ă> acestea să-i puie pe dinafară și oblojături de curmale, mere, floarea vinului, pelin, aloiu și altele. Bucata lui să fie șchetă și de multe feluri, nu prea dulce și puținică. Căci pentru să miște pofta, mai vârtos de grâu precum e fideaua fiartă, cu zeamă fiartă de curmale au de prune, ouă sorbitoare, păsări sălbateci câte sânt subțiri, picioare de purcei mult fierte și câte lesne să amestecă și să mănâncă, că numai cât le v<a> gusta cel făr<ă> poftă, destul i să v<a> hrăni trupul. Că cele rele la amestecare aduc oareșcare nedulceață și strică pofta, dar osebit din ceste mai sus spuse unsori folosescu, precum am zis, și oblojăturile ce să pun făcute de curmale, gutui, pelin și altele. Așăjderea și cele dintr-însele făcute ceruite care le-am arătat înapoi destul.

τσηγγήρι,
ήτοι
τσήπουραν, στ
borșu

oblojături

Pentru pofta ce să chiiamă câinească

Pofta ce să chiiamă câinească iaste patimă împotriva nepoftii, că acești bolnavi sânt lacomi foarte și poftescu bucate multe mănâncă cu nesațiu, nicidecum putând face înfrânare la pofta lor, apoi, îngreunându-se peste măsură cu mulțimea bucatelor, să vatămă îndată și, neputând a le mistui în stomahul lor, degrabu le varsă. Pe urmă iar să întorcu de mănâncă mult și îndată li să întoarcă de iznoavă vărsarea, ca câinii și pentru aceea s-au numitu patima poftă câinească.

Pricina

Să naște aceasta de multe ori din mai rece discrasie a stomahului sau din stricate și acre zemuri, ce mișcă și întărită ușa stomahului, că zemurile cele reci după <ă> ce să înălesc și să strică //f. 127^r în stomah facu oareșcare mâncărime ca o pișcătură, ádică sugătură și așa îndeamnă neconținut pofta mâncării. Să întâmplă uneori și din făr<ă> măsură răsipire a tot trupului de la care să slăbește ori fierbințeala cea firească ori puterea bucatelor cea țitoare și păzitoare, precum o arată pă largu înțeleptul Galinos la Cartea întâi, cap. 3 pentru pricinile întâmplărilor celor rele.

Cunoștințe și semnele patimii

Când iaste din rece discrasie a stomahului, această făr<ă> rânduială poftă și nesațiu, să întâmplă rea mistuire, umflătură și gemere a stomahului, ádică râgâială și multă scoatere, ádică balegi multe și dese și alte semne să arată precum spuserăm într-alt locu. Iar dacă iaste din flegmă și din zemuri acre, bolnavul răgăiește acru și să cacă mult și jâlav. Iar de s-au făcutu răsipirea trupului pricină și au întărit fierbințeala ce mistuiește bucatele ca focul și rărește pielea, atunci pătimașul mai puțin scoate afară, decât cât mănâncă și aceea ce scoate iaste mai uscată și în scurtu când din slăbiciunea puterii cei stăpânitoare, care nu poate stăpâni și birui bucatele, să v<a> întâmpla patima, atunci scoate multe prisosiri.

Tămăduire

Deci discrasia cea rece a stomahului să tămăduiește cu mijlocirea care de multe ori am învățat înapoi, iar zemurile cele acre ce sânt înfipite în gura stomahului, ca apa în burete când să moaie, îi răsipesc cu ιερὰ πικρά a lui Galinos carea nu numai înfierbântă ci și taie și curăță și le scoate de la stomah și le deșartă pă dădesupt, pă la șezut. Întărește dar și stomahul, spre a nu priimi lesne zemurile cele vătămătoare. Deci cel ce boalește să ia dintr-aceasta patru dramuri în vin amestecat cu apă caldă. Iar dacă iaste copil și nu poate înghiți pentru amărăciune, să o facă hapuri și să le ungă pă dinafară cu miere fiartă și să înghiță. Dar fiindcă această patimă să întâmplă mai cu seamă din flegmă acră, să metahirisească acele bucate și doftorii, care o taie și o sfăramă și o curăță, precum sânt usturoiul, prazul, θύμος, σατουρήνα, cimbrul, mătăcină și câte să rudesc cu acestea. După <pă> ce dar să vor deșărta zemurile cele stricate, să ție dieta aceasta: pâinea care mănâncă să nu fie proaspătă, nici bine frământată și să aibă înlăuntru amestecate și din buruiene care pornescu udul, precum anason dulce, chimen, pătrunjă, chimen sălbatic și câte să aseamănă cu acestea. Bucata lui să fie grasă și unturoasă și aceste sorbituri care taie pofta precum mazăre făcută cu miere multă și cu untdelemnul destul sau

ιερὰ πικρά
του Γαληνού

dieta

cu grăsime de găscă ori de găină ori de porcu, încă măduha și părțile cele mai grase de pui și de pești și, din legumi, lobodă și în scurt câte pierdu pofta și aduc sațiu și dau puținică hrană, măcar să le mănânce multe bolnavul. Vin să bea destul, galben subțire cu bun miros, ce înfierbântă cu rânduială și nu strânge nicidecum, că aceasta de iznoavă încălzește stomahul cu mare folos și răsipește acrima zemurilor atâta cât, de multe ori destul bându-să cu bucatele cele grase și untdelemnose, de tot au tămăduitu pre acești bolnavi precum dreptu o adeverează și Ipocrat, zicând: pre foame o răsipește băutura vinului. Drept aceea să bea bolnavul ori pă nemâncate ori sătul, măcar și fără sete dar când iaste pă nemâncate să-l încropească. Să se ferească cu totul de bucate /f. 127^v și de băuturi acre și mai vârtos de poame, mâncarea lui cea de gustare să fie migdale, sâmburi de dafin, măsline cu miere și alune ce să numescu pistachiia. Să mănânce și lapte, ori singur ori cu stafide ori cu miere fiartă, dar să ia seama să nu-l înăcrească înlăuntru în stomah, căci atunci mai mult îl strică decât îl folosește. Și de-l v<a> mistui cum să cuvine, nu numai pofta contenește și potolește, ci și pântecile cel încuiatu îl mișcă și-l moaie și râurile lui oprește. Deci să facă băuturi și sorbituri de lapte, orez cu lapte și plăcintă cu lapte, încă și baiia folosește a să scâlta la soroace și a-și îngreșa pielea pân să v<a> tămădui. Iar cându pofta căinească să pricinuieste din răsipire fără măsură, cam cum am zice răsuflarea trupului, atunci trebuie să îndeșăm după puțină pielea bolnavului cu untdelemn storsu din măsline verzi ori cu unt de trandafir ori cu unt de mirsini ori cu alt vreun unt care să aibă într-însul ceva știrime și să-l încălzești la foc domol și câtu să cuvine pentru dietă bolnavul să petreacă afară la aer răcoros și răsuflător. Dar să s<ă> ferească de aer fierbinte și de băi, asemenea și de vin și de toate câte au putere a înfierbânta și pă dinafară și pă dinlăuntru. Iar băutura lui să fie apă rece, ori apă fiartă de scorțișoară, să meargă la baie răcoroasă, de nu v<a> opri ceva, adică slăbiciunea trupului sau vreo mădule a lui răcită, precum e pieptul ori alta. Bucata lui să fie stătută și bună, cam zăbavnică la mistuire precum sânt meni, racii, stridii, scoiți și tot felul de acestea în două ape fierte bucatele lui, carne de porcu proaspătă și mai vârtos de la pânțe și de vacă cea mai grasă și hrănită și, în scurtu, toate cele grase și câte plutescu la pânțe mistuindu-să cu zăbavă și topindu-să. Ouă cam răsoapte ori prăjate, făină curată cu grăsime de zamă făcută. Așăjderea și pilaful, adică orez cu untu fiertu și pâini azime însă dar după potrivire și cu măsură să fie acestea toate, cât să micșorează și contenește patima. Atât și grăsimea bucatelor să s<ă> astâmpere și să s<ă> împuțineze și pă dinafară cu cele stifoase să-i oblojască stomahul, că uneori contenindu-se pofta cea cumplită și fără măsură, de să v<a> umplea trupul cu zemuri crude și groase, trece

subția, muia

baie
răcoroasă
mâncarea

μύρον
συνπτικόν

la altă patimă mai grea și mai rea și mai osebit lucru stifos (afară din câte spuserăm presărate până aici) iaste acest mir, ádică alifie: unt de mirsină, unt de gutui și unt de trandafir împreunând amestecă cu zeamă de pătlagină, apoi sfăramă σαντάλιον κορυφοῦν, ádică molotru, sacáz, trandafiri roșii, piliatră roșie, υποκιστίδα, ακακίαν, δράκοντος, αίμα și le amestecă acestea cu cele de mai sus unturi și puindu ceară destulă încălzește și fă alifie să o ungă bolnavul pă dinafară la stomah și iaste de mare folos.

Pentru prea mare lăcomie

αιτία του
βουλίμου

Βούλιμος v<a> să zică grecește λίμα pă limbă proastă, ádică o foame nespūsă și făr<ă> sațiu, căci βου adăugându-să la vreun cuvânt însemnează creștere și covârșire. Această răutate să face din răceala stomahului, și din slăbiciunea lui, și în scurt de tot ia început din răceală de afară, ádică streinătatea cea multă și făr<ă> măsură. Călătorii îndelungate și mai vârtos la zăpadă și în vreme de iarnă umblete în multe zile și cele asemenea ca acestea pricinuiescu această patimă. Cunoaște-se dar aceasta din semne ca acestea: la început să face flămânzire cumplită și făr<ă> măsură, dar nu ține atâta de mult, că îndată apucă leșân pre bolnavul și încep a răci părțile lui cele dăspre margine și i să împuținează duhul.

//f. 128^r Tămăduirea patimii

ajutorință
îndemânatică

Această patimă când să întâmplă, degrabu trebuie să o proftaxim cu tămăduire, că s-au întâmplat unii de i-au apucat la drum ori la locu pustiiu ori înlăuntru în baie unde să scâlde și neavând cine să-i proftaxească și să-i ajute curându, îndată au leșânat și au murit. Deci cei ce flămânzescu făr<ă> măsură și să lăcomescu făr<ă> a-i apuca fierbințeală, pă drum au aiurea undeva, curându să le dăm oțet au mătăcină la nas să microase ori vreun știuc de pământu care s-ar întâmpla înainte, luându-l să-l udăm cu oțet și să-l microase. Sau vreun măr sau pară sau altă poamă care s-ar afla la îndemână, încă și pâinea cea proaspătă ajută și brânză cu bun miros, carne de porcu friptă au fiartă și, în scurtu, câte dau multă hrană, mai vârtos toate cele cu bun miros și fript care microase dulce că cu aceste șmaguri mai mult să întremează și să împuternicescu la viață aceștia. Căci (precum ziserăm la cele pentru singopi) din mirosuri nicio altă ajutorință nu să află spre a înnoi și a învia pre omul. Încă să le strângă marginile mâinilor și picerilor cu mărâmi îmboldindu-i la subțiori și, trăgându-i dă urechi ori de păr, folosește. Și, dup<ă> ce să vor dăzmetici, să mănânce puținică pâine udată în vin ori altceva asemenea spre a înnoi puterea și vârtutea celui cu mare flămânzie, precum ouă zemoase și zeamă de făină cu vin, că grabnică ajutorință iaste la bolnav de la mâncare. Și, de nu poate mânca, să-i puie cu sila în gură, silindu-l

cele cu bun
miros

să-o înghiță și îndată să v<a> izbăvi și de flămânzie și de leșân, și să v<a> scula curând. Folosescu la aceasta și niște leacuri mirositoare să ia, precum e din trandafiri, δίαμψας, διαμόσχου, διάνθου, alifie μοσχάτη și cele acestor asemenea care să facu la pătărie, iar de v<a> prinde pre omul mare flămânzie asupra înfierbântării carea rareori și la câte cineva să face, de să v<a> întâmpla în urmă după<ă> scuturarea înfierbințelii, să-i aducă bucată și să mănânce fără<ă> frică. Iar de să v<a> întâmpla la început când îl prinde înfierbințeala sau la ακμήν, ádică la punctum, să-l caute cu cele mai de sus mirosuri și mai vârtos câte să facu din grâu și făină de orzu muiată în apă ori pâine caldă care scoate abur și mirodie. Să-i frece și mădulările cele dăspre margine și să-i oblojască pă dinafară stomahul cu de curmale ori gutui fierte cu vin. Iar de nu să întoarce patima cu acestea, să cerce și cu bucată deci apă de orzu fiartă ori și alte sfărâmituri de pâine să ude în vin albu și subțire și să mănânce. Că într-acești chip întremându-să pătimașul, fără<ă> veste și negânditu ia răpaus în urmă și să izbăvește. Dar cine v<a> cădea la această patimă, să nu rămâie în multă vreme nemâncat, ci în fiteșcare ceas să ia seama cu amăruntul să gustăreze puținică și curată hrană dar nu fără<ă> măsură că multa mâncare și această patimă prelungește și leșânul aduce, care acestea cu anevoie să tămăduiescu. Iar cum că și asupra frigurilor iaste cu cuviință să mănânce aceștiia cu multă flămânzire, arătat adeverește Galinos la Tămăduiri, Cartea 10, cap. 3. Iaste și alta oareșcare netocmită și mai fără<ă> orânduială poftă de mâncare pre carea latini cei învățați o numescu pinan, când omul pofteste când una, când alta să mănânce, încă și astfel de lucruri ce sânt străine și necuviincioase la mâncare, mai vârtos scârbelnice și urute (sic). Dar această patimă adeseori să întâmplă la muierile cele năvarnice, îndată la a doua lună după<ă> ce rămân grele /f. 128^v și ține până la a patra lună și atunci din sineși contenește, căci până atunci cele rele zemuri care nascu boala aceasta cu multa vărsare se curăță și să limpezescu și într-aceea vreme din sineși scadu și să pierdu. Că încă și pruncul cel dinlăuntru le sughe și această fâmeie nu poate nici să mănânce mult într-aceea vreme, drept aceea la această boală foarte bună și de folos iaste apa de scorțișoară să bea, bun iaste și rachiul care-l facu cu coajă de năramză, bun iaste și ochi de racu ori și ciripii să le sfărâmi măruntu și, amestecându-le cu vin, să bea. Aceasta foarte bună iaste. Să porți grija mai de timpuriu a aduna apă de viță și dă aceea să dai bolnavului să bea câte o lingură.

leacuri
mirositoare

frecătură

mâncare

băutură
cuvincioasă

Capu 2. Pentru lepădarea bucatelor și nemistuirea și sughițarea

Precum cele mai de sus boale care am scris acum, la capu dintâi, ádică slăbiciunea stomahului, greața și nepofta să aseamănă

pricina patimii

între dâns^{le} atât la pricina ce să nascu cât și la cunoștință și urmează una altia. Așa și aici la al doilea capu, lepădarea bucatelor, nemistuirea și sughițarea împreună se aseamănă una cu alta și împreună urmează. Deci să spunem întâi obștit pentru aceste trei împreună din cartea lui Papai, apoi vom scrie și osebit pentru fieștecare de la Pavel și de la Aetie după<ă> tălmăcirea lui Leonard Fuxiu. De multe ori să întâmplă a pofti stomahul și a primi bucata dar îndată ori pă deasupra ori pă dedesubt așa crudă și nemistuită o scoate afară uneori cu sughițarea, ádică sughițând, alteori și fără<ă> sughițare. Dar această patimă o pricinuiescu toate acelea care slăbescu și moaie stomahul (pentru care spuserăm la cel mai de sus întâi cap) și mai vârtos când să v<a> umplea stomahul cu mulțimea zemurilor celor rele și pentru aceea pă urmă răcește și să umezește și să jălăveste și să face lipicios și luciu și așa nu poate ținea într-însul bucata care au primit. Alteori iar să pricinuieste această răutate din zemuri cumplite și pișcătoare amară ori acră care cu mâncărimea lor și cu pișcătura silescu pre stomahul să scoată bucata și să o verse. Alteori să naște și din neînfrânarea băuturii vinului și din bucate ori din băuturi care s-au scârbit cineva de dâns^{le} și din grase bucate și din alte lucruri asemenea și pre zeurile cele acre și iuți ori cumplite îndată le întărâtă și le amestecă. Bucata ori băutura care iaste asemenea cu acestea, ádică zeurile cele acre, vinul și acrimea ori bucatele cele oțetite, iar pre zeurile cele amară, pișcătoare și iuți, ceapa sau usturoiu sau alt asemenea, uneori încă și tusea cea tare îndeamnă și silește pre vărsarea. Drept aceea pentru toate aceste pricini, întâmplându-se a răci stomahul, îndată pă urmă urmează sughițarea. Dar cum că sughițarea cea mai mare parte că să naște din răceala stomahului arătat iaste, măcar de aceasta că cei ce din obicei îndată după<ă> mâncare încep a freca și a răzui dinții lor cu cuțitul (care o facu toți obștit proști și săteni), fără<ă> nicio stricăciune ori silință îndată încep tare a sughița, căci, căscând și țiind gura lor deschisă, primește răceală și răcește stomahul lor cel plin și iar după<ă> ce închidu gura îndată contenescu a sughița, măcar că sughițarea nu numai din împlinirea stomahului, ci și din deșărtarea lui să întâmplă și din otrăvitoare lui aburi, precum să face la ciumă și la langoare și la alte otrăvitoare înfierbințeli. Uneori și pă urmă //f. 129^r după<ă> vreo curățenie ce iaste tare peste fire și silește mult pre omul și alteori pre urmă după<ă> vreo mare boală a disenterii.

Semne și mai nainte cunoștințe

Când silința vărsării și nemistuirea să face din umplutura stomahului ori din zemuri iuți și pișcătoare, iar cu vărsarea să tămăduiește după<ă> cuvântul obștit care zice la vomitus, vomitu

curatus, iar de s-au făcut din răceală și jălăveală și lunecarea stomahului să ajută cu mijlocirile cele înfierbântătoare și întăritătoare, care spuserăm în multe locuri la capetele mai de sus. Du<pă> sughițare de v<a> urma stărnutare, mai de multe ori contenește. Iar la fierbințeala și la lingoarea cea otrăvitoare și aiurea grăitoare, sughițarea iaste de multe ori rău semnu de moarte, precum vom arăta scriind aceste boale mai nainte.

Tămăduire obștită la patimile acestea

Deci precum v<a> chibzui și v<a> socoti oricare să v<a> afla dup<ă> mijlocirea ce arătarăm la capul cel dintâi, de v<a> fi trebuință a arunca pe deasupra, ádică a vărsa bolnavul, materia stomahului care prisosește, apoi să-i întărească stomahul cu tămăduirile cele cuviincioase, ádică cu gutuie coaptă ori cu pară care ar fi mai bine să o pospăiască cu scorțișoară îndulcită cu zahar ori dup<ă> vărsare să înghiță unele grăunțe de sacáz, ori să mănânce pâine prăjită au tiriacu bun au magiun făcut de rădăcină de ghimber și pă dinafară să oblojască și să lege stomahul cu pelin, cu izmă, cu pătrânjăl și altele care scriserăm mai sus. Foarte bună iaste și aceasta: înăcrește zeamă de izmă, cu zeamă de rodii bine, pune și puținel zahar înlăuntru și să bea de aceea des cu o lingură, bun iaste și magiunul cel vechiu care îl numescu spițerii de rodozahar, la conserva rozarium. La setea lui să bea apă de oțel, ádică care stingu și întărescu fieru ori apă de ștevie ori cu măcriș fiartă carea atât mai bună să v<a> face, de vei amesteca-o cu puținică piiatră roșie măruntu pisată. Bun iaste pentru vărsare și cea de a două zeamă de bobu au de linte a o bea bolnavul. Dar aceasta iaste mai lucrătoare: rade pă răzătoare vreo gutuie și storce-i zeama și de aceea să bea o lingură-două că îndată să folosește. (Alta) Înăcrește apă cu abur de calacanthu, ádică spirto de vitriole și de aceasta să bea, că ține mult și oprește vărsarea, iar de-l silește iarăș și-i vine greață, încă îndoit atâta înăcrește-o și îi dă să bea. De nu vei avea acest spirtu, dă-i să bea oțet tare. Atât mai bine iaste să pici de acest spirt cinci ori șase picături în vin și de acesta să bea pă nemâncate în toate zilele câte o lingură. Ori și într-acest chip: cu acel spirt înăcrește apă de pelin, pune și puținică zeamă de izmă înlăuntru și să bea cu lingura. Iar pe dinafară, pentru vărsare și greață bine iaste a mirosi camfur, încă și ceapa a o mirosi în nări, izgonește îndărăt și oprește vărsarea. Iar cât pentru unsori, legături și oblăjături, cele ce am însemnat la capul cel mai de sus, toate să cuvin și aici a le metahirisi bolnavul cu folos. Dar să facă și acestea: să fiarbă un burete cu oțet foarte iute, apoi să-l strângă să s<ă> stoarcă oțetul și atunci, așa precum iaste udu și jălav cât îl v<a> putea suferi caldu, să îl lege pă dinafară la stomah. Încă mai bun și mai tare să face de vei da undă

de vărsătură

mâncare
oblojătură

băutură

mirositoare

punere pe
din afară

acestui mai sus oțet cu izmă /f. 129^v ori cu mușătel ori așa: stoarce zeama de izmă verde, pune și îndoit atâta vin înlăuntru și dă-le undă pe foc și apoi moaie într-însa puținel burete și, storcându-l așa caldu pune-l peste stomahul bolnavului. (Alta) Curăță coaja gutuii și o fierbe cu vin ghimbărat, apoi pisează izmă uscată mărunt și cerne-o cu sita ca praful și iar pisează gutuia de iznoavă cu praful izmii și o mai fierbe să s<ă> facă ca mazărea și, tinzându-o caldă pe cârpă, leagă stomahul pe dinafară cu aceasta. (Alta) Pelin, izmă, μελισσοβότανον fierbe în apă oțetită și leagă-le acestea calde la stomah încălzindu-le iar dup<ă> ce vor răci. (Alta) Stoarce zeama izmii și o amestecă cu oțetu și plăzmuiește cu dânsa aluat bun acru pân să v<a> muia și atunci tinde-o pe cârpă și oblojaște stomahul pe dinafară. Uneori și aceasta folosește: să ude și să-și umezească mâinile și gâtul lui cu apă rece, mai vârtos și să ție până la o vreme mâinile lui în apă. Iar la gâtul lui să puie puținel postav udat cu apă rece, iar sub bărbia lui la gât să ție un ou.

oblojătură

Pentru sughițare osebit

Sughițarea iaste o mișcare și o îmboldire a stomahului și ca o întăritură a lui, pricinuindu-se din puterea cea izgonitoare și împingătoare care caută să scoată cele vătămătoare. Am zis ca o întăritare ori spargere, fiindcă nu iaste desăvârșit spargere și numai la bărbați să obicinuiește mai cu seamă măcar că nici însuși stomahul, nici ușa lui nu iaste șoricei, precum o arată mai pre largu doftorul Galinos pentru pricinile întâmplărilor celor rele, Cartea 3, Cap 2 și precum spargerea dup<ă> cum zice Ipocrat la Cartea 6 Rânduiești 39 ori din împlinire să face ori din deșărtare. Așa să întâmplă mai vârtos și sughițarea pă lângă acestea. Încă și din pișcătura și mâncărimea zeurilor celor iuți care au felime de buruiene sughiță omul și, dup<ă> ce le varză, (sic) îndată contenește sughițarea și bucata care să v<a> preface în felime pișcătoare și să v<a> strica face pă omul să sughiță și răceala ușii stomahului și cea din stomah stricarea mâncării face sughițarea. Care mai des decât toate să întâmplă la copii și în scurtu să face sughițare și la înfierbântări și la boala lăngorii și la ciumă când v<a> apuca stomahul a să involbura, ori altă mădulare dinlăuntru din otroabe. Și acestea destule pentru pricini. Iar cunoștința semnelor să află așa: pricina patimii cea din afară o cunoaștem din cuvintele bolnavului și celor ce șadu pă lângă dânsul, împlinirea din greutate, deșărtarea din cele trecute, bucata cea stricată să cunoaște din mirosul ei și din aburul ei. Zeurile cele acre din mâncărimea și din fumul a pâraitului ce iese din stomah și celelalte asemenea.

la bărbați
(șters)pricina
sughițatuluimai nainte
cunoștință

Tămăduirea sughițării

Deci când să v<a> întâmpla cuiva să sughiță din răceala stomahului, să fiarbă rută, chimen și pelin cu untdelemn în care udând puținică lână să puie peste stomah. Folosește încă și untul de sacăzu și untul de castor să s<ă> ungă pe dinafară. Iar la copii să le frece stomahul pe dinafară cu postavuri au cu mărâmi încălzite, de multe ori au folosit. Iar cei mai tineri la vârstă să bea vin ori miedu fiertu cu selină au cu chimen pisat au cu άσαρον au cu mătăcină. //f. 130^r Ajută și oțetul το σκυλλητικόν să-l soarbă și καστόριον pisat ca un dram să-l amestice cu liveju și să-l bea cel ce sughiță ori pentru răceala stomahului ori pentru mulțimea zemurilor, că mult îi folosește. Încă și pă dinafară să puie cu untdelemn vechiu, ajută degrabu. Și în scurtu cei ce sughiță pentru răceala stomahului, mai mult decât de toate să ajută cu ținerea duhului, ádică să-și ție răsuflarea, căci cu aceasta crește curând fierbințeala stomahului, precum o arată Galinos mai pe largu. Iar, când să naște sughițarea din împlinirea stomahului, cea mai aleasă doftorie iaste să verse. Dar, fiind groase și lipicioase zemurile, să le taie și să le subție cu oțet de miere σκυλλητικόν ori cu apă fiartă καλαμίνθας πρασσίον, δάφνον, κύμεν, chimen, spini, κελτικής, ghimber și altele care de multe ori pomenirăm. Du<pă> ácestea să s<ă> apuce și dá cele ce prefac zemurile în felime cu împotrivire. Acestea sânt cele ce curăță pă dedesubt, mai vârtos glistirurile și frecătura ori legătura părților celor dăspre margine și să puie venduze cu flăcăraie multă la piept și la stomah și la spate. Încă folosește la acești bolnavi și plimbarea și umblarea cea iute și grabnică și a-i purta în cârcă, mai vârtos pe cal călări. Bine iaste a și strănuta, căci precum hotăraște Ipocrat, Cartea 6, Orânduie 15, la cel ce să stăpânește de sughițare pricinuindu-se stărnutături rásipescu sughițarea. Deci să tragă praf stărnutător pe nas. Bun iaste degrabu și tiriacle să mănânce cât o alună, iar de nu v<a> conteni sughițarea, să puie o venduză mare la buricul lui. (Alta) Să ia zară fierbinte de focu și să o stângă cu vin și așa caldă să o tinză pe cârpă și să o lege dasupra stomahului, uneori folosește și a-l speria fără<ă> veste și negândit a stropi pe bolnavu cu apă rece. Dar obștit la toată sughițarea, ca să contenească, de folos iaste a amesteca un știuc de chimen în gura lui, apoi să-și ție răsuflarea puținică vreme și pă urmă deodată să înghiță aburul cel încălzit, aceasta făcându-o uneori contenește sughițarea. Iar sughițarea care să face din deșărtarea stomahului, o tămăduim cu cuviincioasa hrană și cu câte împlinescu aceea ce lipsește carele vom spune înaintea la cele pentru păsielitate friguri. Ajută dar la aceștia a unge grebenii gâtului și al spatelor cu untdelemn umedu, precum iaste unt de migdale și unt de micșunele și a bea rută cu vin ori silitră în miedu ori chimen ori ghimber ori δάφνον

pune pă
dasupra

băutură

glistir

plimbare iute

de stărnutare

tiriacle

venduză

vezi la foi

ναρκωτικά
amortitoare

hapuri

lapte de
măgăriță

roțițe

tiriac

pricina

ori καλαμίνθαν. Iar stărnutătura la aceștiia nu folosește nimic, iar când zeturile cele iuți și cumplite pișcă pe stomahul și aduc sughițare, să s<ă> silească bolnavul spre a vărsa, că îndată să contenește. Apoi să ia și vreo doftorie amortitoare ori întăritoare, precum ie piperul ori altceva asemenea și amortescu simțirea cele răcoritoare, precum iaste aceea ce să numește φιλώνιον și hapuri δια κυνογλώσου, care folosește la această patimă de minune. (altă mână) Trebuie dar dintr-un dram să facă 6 hapuri și să înghiță unul în toate sările când să s<ă> culce. Iar pre mâncărimea și pișcătura trementin și răsipescu ceale ce moaie și subție și usucă, (sf. altă mână) /f. 130^v ádică leacurile deci moaie și contenește pre mâncărimea zeama de andidie dumesnică bându-să și sămânța de crastaveți descojindu-se și pisându-să și cu apă asemenea bându-să precum și sămânța de lăptuci și zeama de grașă și însuși grașăta aceasta înlăuntru în bucată mâncându-să și zeama de prune sorbindu-să. Dar decât toate mai bună iaste lapte de măgăriță, iar neîntâmplându-să acesta, fie și de vacă de curând mulșu să bea. Ajutătoare la acestea sânt și acestea: zahar rozado ori violado ori cu plute făcut, αντίδοτον de trandafir, δια τριών, σαντάλων, ζουλάπιον, βιωλάτο ori de plute și altele. Moaie dar împreună și subție și zvântă această roțiță: κόστων, șofran, spic de spin, trandafiri verzi, sacâz, άσσαρον, aloiu și afion tăind sfărâmându pisează cu zeamă του ψιλίου și fă roțițe să mănânce câte trei. Dintr-acestea afionul, trandafirii și zeama του ψιλίου iaste din neamurile cele răcoroase, iar spicul de spin din cele răsipitoare și întăritoare. Iar άσσαρον gonește zeturile cele stricate și rele cu udul, iar aloiul le curățește și le scoate pă dedesubt cu mișcarea pântecelui. Șofranul mistuiește bucatele și întărește părțile, cu fierbânta lui stare mistuiește iar cu puterea cea știroasă care are crește puterea și vârtutea. Iar κόστων înfierbântă destul și argăsește cu măsură. Carele să pricepe și din gustarea lui această doftorie o laudă și o aduce cu mai multe cuvinte Galinos la Alcătuirea doftoriilor, Cartea 8, capu 3, ca o prea cercată și de folos. Iar de să v<a> întâmpla sughițarea din niscareva otrăvită materie a stomacului, precum să face la fierbințelile cele cu arsură și la alte asemenea boale, atunci tiriacul iaste cea mai bună doftorie. Încă să fierbi sămânță de ατρακτυλίδος și sămânță de chimen și scorțișoară cu vin să dai bolnavului să soarbă cu lingura, că contenește sughițarea din ajutorul lui D<u>mn<e>zeu.

Pentru nemistuirea, ádică rea mistuire

Nemistuirea, ádică rea mistuire, numescu doftorii când bucata care au primit stomahul nu să mistuiește și nu să preface nicidecum, ci rămâne crudă și nemistuită. Dar aceasta o face

slăbiciunea și discrasia stomahului, dar încă și volburarea lui și σκίππος, ádică bube cu puroi împietrite și cele asemenea acestora. Uneori fără a pătimi ceva stomahul/ bucata rămâne într-însul nemistuită ori pentru prea multă mâncare și multă hrană ce să îngreuiază cineva, fără rânduială și cu nesațiu mâncând și bând ori pentru stricata felime a bucatelor ori din priimirea bucatelor cea fără vreme și netocmită ori din prisoseala cea putredă și stricată ori din lipsirea somnului și alte câte rânduiește Galinos, la *Pricinile întâmplărilor celor rele*, Cartea 3, cap. 10.

Cunoștință

Pricina întâmplării aceștia dăspră o parte să înțelege din cuvintele bolnavului și celor ce șadu împrejurul lui, dăspre altă parte și dintr-alte arătate semne să cunoaște și, bolnavul și cei ce șadu cu dânsul întrebându-să, vor spune cu cuvântul de au mâncat au băut fără măsură au fără vreme ori au dormit puțin. Și ca acestea iar starea bucatelor cea rea să cunoaște din aburul și din râgâiala omului, că aburul arată stricăciunea bucatelor celor mai fierbinți și mai veninoase. Iar râgâielile cele acre celor firește mai reci și mai cu flegmă asemenea să pricepe și la prisosirile care s-au adunat mai nainte la stomah, căci câte dintr-însele sânt cu flegmă și răcoroase, facu stricăciune și putrejune acră, iar câte sânt fierbinți și amară din venin, scot putoare aburoasă, Chidorazam la stomah. Iar când fără stricăciune să v întâmpla desăvârșit nemistuire, ádică precum au fost bucata ce au intrat, aceea iar care rămâne după cum au fost atunci să cunoaște cum că stomahul iaste îngreuiatu și împovărat de bucate fără măsură ori că au răcit tare //f. 131^r fierbințeala lui cea firească.

Pentru dietă

Deci ca să nu cază cineva la această boală a nemistuirii ori a mistuirii cei rele, să iasă mai bine la potrivirea și la nimereala și la rânduiala bucatelor și să mănânce cât poate mistui, dar cu câte cere pofta lui. Deci să știe măsură la hrana lui și să înfrâneze pofta să nu să umfle peste puterea lui. Să știe și rânduiala, ádică să nu mănânce întâi gutui au rodii și pă urmă legumi cu untdelemnul ori cu untură de pește, ori și cu altceva care moaie pântecile și vremea încă, ádică să nu mănânce până nu să v coborî să mistuiască bine bucata dă ieri sau până nu v umbla puțin să facă strădanie trupului ori, pân nu va veni vremea cea sorocită, să s ferească de toate cele rău mistuitoare, ádică cărnuri pietroase de vacă și dă cerbu și dă cele bătrâne și cele grase și cele sărate și cele stătute și vechi. Așâjderea și de legumi și de ierburi cele cu multă fierbințeală și cele cu multă răcorime și câte sânt suflătoare și nascu vântu: peștii cei împietriți la carne și uscați și sărați, bucate stricate, puturoase și

dieta

cu greu miros, poame duni și cu vântu și crude și cele dintr-acestea făcute dulcețuri care să mistuiescu cu greu, ádică: plăcinte, burechiori și câte sânt streine și neobicinuite. De toate acestea și de unele ca acestea să s<ă> ferească și să mănânce cu bună rânduială la vremea lui nu cu pornire și cu pripă, nu deodată știucul mare și neamestecat, nici să coprinză curând bucată cu băutura, că aceasta taie împreunarea bucatelor, făcându-le a pluti nemistuite. Iar dup<ă> bucată să fugă de multă mișcare și de necazu și de arsură și dă răceală că toate acestea oprescu mistuirea. Și ajută la mistuire a încălzi cu haine încălzitoare la foc ipohondriile lui și a freca picioarele lui, iar dă simte vreo greutate la stomah împrejur care să răvarsă la tot trupul, să apuce cu mâna gura stomahului ori să îmbrățișeze vreun copil grăsului ori să-i aducă vreun cățel să-i încălzească pântecile, că această încălzitură iaste mai săn<ă>toasă decât celelalte încălzituri precum zice Galinos și crește mai bine puterea cea mistuitoare. somnul lui să fie noaptea neturburat și oblu, culcarea lui în sus dreapta și perna lui mai înaltă și plecarea lui să fie pe mâna cea stângă. Iar de nu poate dormi din priveghere, să nu-și miște trupul nicidecum, ci să liniștească într-un chip închizând ochii că mișcarea cea deasă turbură și amestecă bucatele și umflă mațile. Și aceasta să fie mijlocirea diēti.

Tămăduirea nemistuirii

Tămăduirea mistuirii cei rele să face în multe chipuri, dup<ă> osebirea pricinii care o pricinuieste, că altă doftorie trebuiește discrasii cei fierbinte a stomahului și altă cei reci. Încă într-alt chip să tămăduiește volburarea stomahului și într-alt fel bășăcuța dă la ficat și bubele cele cu puroi care patimi osebit la locul lor și la capul lor le vom tâlcui mai minunatu, iar acum destul iaste să spunem acestea, când bolnavul râgâiește anost și adevărat pricepe cum că s-au stricat bucată în stomah, făr<ă> nicio zăbavă să o verse sorbindu în gură apă încropită și toată cea stricată bucată să s<ă> silească să o scoată afară, că de v<a> rămânea în pânțe pricinuieste învârtejală cu durere la inimă și greutate la cap și uneori vărsare de venin ori pă din sus ori pă din jos și mișcare rea la pânțe încă și înfierbințeală. Drept aceea câți sânt grei la mistuire să se obicinuiască cu vărsarea că iaste ajutorință foarte cuviincioasă la această primejdie. Iar cel ce iaste firește greu spre a vărsa și nu să teme să-l strice băutura cea rece, să bea un păhar de apă rece curată, că stomahul cel imputernicit curând scoate prisosirile care plutescu într-însul și le pogoară la părțile cele de jos. A doua zi bolnavul să odihnească /f. 131^v în patul lui și să-i frece picioarele să-i încălzească și ipohondriile, până v<a> chiui și v<a> sufla mațul lui care să numește drept și să râgâiască puținel

de vărsare

mai cu nostimadă și atunci să s<ă> scoale ca să scoată pântecile lui bucatele cele stricate pă dedesupt, apoi să s<ă> plimbe încet și pă urmă să s<ă> astâmpere, ca să nu să tulbure și să s<ă> necăjască zeturile cele stricate, să s<ă> suie la capu. De aici înaintea să metahirisească trebile lui dar să nu-și tulbure mintea, nici să s<ă> necăjască au să s<ă> mânie. Apoi să îndemne pântecile ca să scoată prisosirile cele ce au rămas într-însul. Pă urmă să odihnească puținel și să-și spele picioarele cu apă caldă iar obrazul cu apă rece curată, silindu-să în tot chipul a adormi și, după somnu, iar să s<ă> primble puținel și așa să între în baie să s<ă> îmbăieze. Iar după baie să mănânce cu măsură ceva lucru mistuitoru și să nu să lenevească, să ia și vreo doftorie ca să-i ajute la mistuire precum iaste piperul cel lungu care lucrează negreșât la aceasta. De nu v<a> afla acesta, să ia piper albu și, neaflându-să și de acesta, să ia și negru. Folosește și leacul cel de gutui și cel ce să zice διοσπολιτικόν a lui Galinos și băuturile cele întăritoare și unsori și legături care scriserăm la cele mai din sus și mai vârtos poamele care trecu curându, precum iaste το κάρειον, molotru, selina, λυγουστικόν, selina de munte, άμμι, piper, ghimber și altele mai în urmă, peste două ceasuri după mîncarea lui, să le ia. Iar după mîncare să nu le ia îndată, că să risipescu împreună cu dănsel și ceva nemistuit din bucate și în pânțele împărțindu-să, face îngrădire, άδικά ίνκνιερ. Ασάδαρ să le metahirisească dimineața după frecătură și două ceasuri după strădanie.

επίθεματα
οξύπορα

Ajutorinți proaste din iatrosorul cel obștit

Cei ce nu mistuiescu bucata la stomah să bea vin vechiu ori chimen și sămânță de selină fiartă să bea cu apă ori să sfărame σωγχιόν și mătăcină și molotru și καλαμώνθα și sămânță de cânepă și măgheran și cimbru, toate împreună și, puind miere și unt, să le puie dasupra stomahului ca un plastor, iar cari au stomahul dăzlegat și făr<ă> putere, din care pricină nemistuiescu și bucata o varsă, αλώην, sacâz și στοίρακα, ανάγοz γοz (?) 2, pelin γοz 4, οινάνθην γοz 3, γλαυκίου γοz 6, μυλινού γοz 4 și să le amestice cu vin cât trebuie și, topindu-le, să le ia cu lână și să le puie la stomah, când iar nu să poate mistui bucata, ci iaste nemistuită pă dedesupt, pisează boștine și, amestecând cu vin, adapă pre bolnavul. Ori fierbe vârfuri de anason și sămânța lui cu vin, până v<a> scădea a treia și dă celui ce pătimește fiert să-l bea. Ori sfăramă mătăcină uscată și sămânță de pătrunjăl și piper și, amestecându-le acestea cu vin, oblojaște și le leagă la stomah. Iar de varsă cineva bucata nemistuită pă dasupra, să piseze βουρνέα și, scoțându-i zeama, să o amestice cu vin și să o bea. Iar dă iaste cu bun stomah și mănâncă, apoi să umflă lunecându-i bucata, să piseze mătăcină și să o fiarbă

cu miere și să o mănânce, că să folosește. Ori sămânță de pătlagină să fiarbă cu apă și să bea. Dar și zeama de anason bându-să, folosește foarte mult.

Alta către aceiia care nu țin bucata

στομαχικοί
άρρωστοι

Pre aceștia cei vechi στομαχικούς îi numescu și trebuie să-i tămăduim pre aceștia cu făină τύλινov și sămânță de lobodă uscată și pisată ca praful, amestecând cu miere, să-i oblojim la stomah. Încă și plastor ceruit să le facem, încălzindu unt de crin și ceară și καστόριov.

Pentru volburarea stomahului

cunoștinți

dietă

tămăduirea
flevotomie

știroase

plastor ceruit

Volburarea stomahului, adică fierberea și arsura care să întâmplă în gura pântecelui, se naște din curgerea cea împreunată a sângelui cel fierbinte și prisosește. Asemenea, precum să naște și la celelalte mădulari ale trupului, //f. 132^r să cunoaște dar aceasta din durerea cea fără<ă> măsură a stomahului care merge adeseori și nu poate nicidecum să s<ă> contenească, încă din umflătură și din arsură și fierbere carea se pricepe și cu pipăitul. Dar urmează și înfierbințeală și greutate și greață. Cât pentru dietă, hrana celor ce li să volburează stomahul ca și la celelalte volburări, trebuie să fie subțire și cu grijă, precum poruncește Galinos. Deci să metahirisească: apă cu orzu, dar să s<ă> ferească de mâncarea cărnii, de vin și de bucate fierbinți. Să bea apă de scorțișoară, ori zeamă de rodii acre, ori de alte poame răcoroase și stifoase, să doarmă puțin și să nu grăiască multe, să s<ă> ferească de întristare și de inimă rea și să șază la aer potrivit, la răcoare. Iar tămăduirea acestui bolnav să începe din slobozirea de sânge, numai trupul să fie plin și puterea lui să s<ă> afle întreagă. Deci să ia sânge din vâna cea mai dinlăuntru a cotului, cât v<a> suferi puterea, apoi pe dinafară la stomah să puie acelea care strângu și zgârcescu, mai vârtos acolo unde să cunoaște arătat umflătura și durerea. Că stomahul și mai vârtos gura lui, să ajută prea mult cu punerea celor stifoase încă pă atât mai bine, când să volburează. Dar stifoase cuviincioase la aceasta sânt pelinul, mirul cel de spin, ori cel de măr, ori gutuie coaptă. Deci nu trebuie să cercăm tămăduirea aceștii boale numai cu cele ce moaie și pornescu, până nu vom amesteca și ceva stifos întăritor că urmează primejdie de viață. Drept aceea amestecă ori untdelemnul ori mir ori oblojătură cu cele stifoase, fierbe untdelemnul cu pelin ori cu gutuie, puind și sacâz, încă și zeama de gutui, dă pere, amestecă-o cu trandafiri roșii ori cu făină de orzu, puiatră roșie, σάνταλον și cele asemenea. Fă dar și lucru ceruit acesta: făină de orzu, σάνταλον albu și roșu, trandafiri roșii, puiatră roșie, aloiu, sacâz, pelin, nucșoară, flori de rodii, pisează împreună și, amestecând cu unt de migdale ori unt de sacâz ori untu de trandafir,

pune și ceară sau răsână de trementin cât trebuie și fă plastor să-l pui la stomah. Iar cându din neputință stomahul nu poate să ție bucata, volburându-să, amestecă de aguridă ori zeamă de pelin ori υποκιστήδα ori οινάνθην ori de scumpie și, de v<a> fi volburarea cumplită, toate acestea să fie răcoroase. Iar de nu v<a> conteni nici pânțele bolnavului, să-l pornească cu glistir și, când v<a> conteni puțințel arsura, să sfărâme κασσίαν și să amestice praful cu zeamă de andidie dumesnică, dar să amestice și cele răsipitoare oblojături cu cele stifoase precum iaste τύλην, flori de mușățel, nalbă albă și sămânță de in și iar, precum mai nainte am spus, să nu fie singure cele ce răsipescu și moaie, făr<ă> ceva stifos care ar întări stomahul după<ă> orânduiala lui Galinos. Drept aceea folosește aici acest plastor: făină de sămânță de in și de τύλην, anason, flori de mușățel, sulfina, pelin, βαλαύστα, ádică flori de rodii, trandafiri roșii, υποκιστίδα amestecă cu unt de mușățel, unt de crin, unt de trandafir și unt de sacâz și cu untură de găină și de găscă, cu puțințică ceară, împreună și încălzește la foc și fă plastor foarte bun. Dar, până a nu pune plastorul acesta, fă întâi acest mir: să ungi stomahul pă dinafară, ádică ia unt de mușățel, de anason și dă gutui și amestecându-le cu prafu de rădăcină de nalbă albă, ori de pelin, ori de sămânță de in, puind și puțințică ceară, încălzește, topește și unge întâi stomahul. Iar la starea stomahului cea cu durere și cu tăieturi, ádică chin tare și pătrunzător și în scurtu cu tăieturi, cu junghiuri, prea bună tămăduire iaste roțița care să numește των αμαζόνων, care să face într-acestași chip: sămânță de selină și de anason câte dramuri 6, vârfuri de pelin dramuri patru, zmirnă, piper lungu, afion, καστόριον, câte dramuri 2, ghimber dramuri 2 și κυννάμωμον, ádică scorțișoară /f. 132^v dramuri. 6, împreună-le toate și plăzmuiește roțițe cu apă ca să înghiță în toate diminețile câte trei.

plastor de
folos

mir pentru
unsoare

Pentru umflarea pântecelui cu vânturi

Uneori să umflă burta omului ori mai bine să zicu pântecile stomahului din vântul și aerul care să face și să strânge într-însul, dar să naște acest aer în pântecile stomahului, din zeurile cele într-însul încropite cu flegmă, ori din bucatele care să topescu în aburi și în scurtu să zicem, această umflătură a pântecelui să alcătuiește din încropită înfierbințeală, că răceala niciun aer nicidecum nu naște fiindcă n-are putere nici a subția nici a topi bucatele, așâjderea și fierbințeala cea cumplită nu numai subție ci și răsipește și pentru aceea oprește starea d<u> hului, iar de să întâmplă vreodată a să naște vreun aer, iaste turbure ca norul, mai vârtos și puțin și nu ține mult, ci cu o râgâială răsuflă și să prăpădește. Iar fierbințeala cea cu măsură și încropită care lucrează la bucate, de nu v<a> avea putere să răsipească vânturile, rămân

acolo în pânțe și așa îl umflă precum o arată Galinos. Deci să cunoaște această patimă din semne ca acestea: pântecile să arată întinsu și simte greutate. Uneori iase și bășacă la gura pântecelui și această burtă să umflă. Dar cel umflat râgâiește în deșartu și ușor, neieșând vântu pã dedesupt dup<ă> obicei. Și uneori tot pieptul să vatămă și să stăpânește de patima aceasta, alteori cuprinde umflătura spatele și grebăni pã dinderăt, iar alteori amândouă părțile împreună de lângă acestea încă și greutate la suflare urmează pentru împingerea îngrădirii cât cel bolnav gândește că să v<a> înneca. Dar ia puținel răpaos cându îl scoate afară și când răsuflă puținel vânturile ori prin râgâială ori prin deșărtarea pântecelui și în urmă chiuiește și mugește pântecile dinlăuntru. Acestea pentru pricinile și semnale boalii acestia.

Tămăduire la umflarea pântecelui

Când să umflă pântecile cuiva din bucate cu flegmă, să s<ă> hrănească cu dietă subțioasă și tăietoare și deșărtătoare de flegmă care scriserăm la capu cel dintâiu, pentru slăbiciunea stomahului, când să trage din înfierbințea slabă cu conținere, să hrănească cu bucate bune la must și bine mistuitoare și să mănânce puțin, că postul și nemâncarea folosește aici prea bine. Du<pă> bucată să bea vin neamestecat, dar să s<ă> ferească de multă băutură, ca o vătămătoare, poame și zarzavaturi să-i lipsească, să șază pe scaun caldu adeseori că acesta precum hotărăște Pavel, ușurează moaie vânturile oriunde să află îi topește și-i răsipește și-i aduce somnu. Și când îi vine somnul, priimește răpaos bolnavul și-i să ajută mistuirea lui de minune, așadar întâia doftorie la cei umflați la pânțe rânduim băutura aceasta: καλαμύνθων, izmă sălbatică, mușățel, cimbru, mităcină (sic), pelin, sămânță de anason, selină, chimen, δάφνον, selină de munte, molotru, sămânță de urzică, κάρδον și rădăcină ελενίου, fierbe acestea în apă destulă, pân v<a> scădea a treia, apoi strecoară-le pân sită și le îndulcește cu zahar cât trebuie, adaogă și sirop διακαλαμύνθαζ și fă băutură, ádică apă fiartă să bea în toate diminețile la utranie pântecosul. Sau amestecă ghimber și miere și vin vechiu și dă celui umflat să bea, ori să bea zeamă de rută sau de chimen ori însuși ruta. Prăjaște-o cu untdelemn și miere și pune la stomah că să //f. 133^r folosește. Rânduim încă și aceste pisături: pisează sămânță de in, pune și tărâțe și miere și le prăjaște și pune dasupra pântecelui, ori pisează foi de dafin și chimen și făină de orzu și miere și, făcând plastor, pune. Au prăjaște sămânță de chimen, de selină, σπονδύλιου και δάφνον cu untdelemn și pune dasupra. Iar dă iaste cu răceală prăjaște rută, sămburi de dafin, μελάνθων și molotru cu untdelemn, aruncând și puținel unt de dafin și oblojaște stomahul. Iar de urmează împreună și volburare cu durere, prăjaște anason cu grăsime de găină ori de gâscă și fă asemenea. Când să v<a> astupa pântecile lui și nu v<a> fi slobodu, să puie astfel de glistir: din apa fiartă cea mai de sus o litră, unt de pelin, unt de rută, unt de anason, 61, untură nesărată de gâscă și de găină și puțină sare obicinuită, împreunându-le acestea toate, fă glistir și pune. Pă dinafară unge-i stomahul cu cele mai de sus unturi sau udă într-acestea puținică lână și-i pune dasupra, dar să o presari cu sămânță pisată de chimen au de anason au de selină. Iar făcând multă vreme umflătura pântecelui, fă oblojătură de sămânță de in cu făină de orzu și κοκκάλευρον, chimen, sămânță de anason, sămânță de selină și sămânță de molotru pisate, κενταυρίου κόμην și cele asemenea pisându-să,

fiébându-să și oblojându-să. Ori astfel de mușama cu ceară: amestecă unt de rută de anason, de spini și de dafin cu făină de sămânță de in, τύλεως și afion, κάρδον, μελάνθιον, sămburi de dafin, κενταύριον și comidu αμονιακόν, ceară și răsână cât trebuie și, făcând, lipește-o la stomah, ori fă-i încălzitură cu meu încălzit puindu-i și o venduză mare la stomah au la buricu să-l coprinză tot, cu flăcăriie destulă, minunat îndată la mulți au folositu, precum o spune Galinos. Și καστόριον bându-să cu livej și pă dinafară puindu-să cu unt de anason, prea mult tămăduiește pre cei umflați de vântu. De vor avea și junghiuri la buricu și arșăcul de porcu arzându-să și puindu-să la aceasta folosește și αριστολογία rătundă. Iar de s-au făcut umflarea de vântu pentru îngrădirea pântecelui au pentru grăsime și are durere mare, ori pentru răceală folosește precum am spus, să bea dup<ă> mâncare vin neamestecatu, împreună cu vinul pricinuindu-să somnul, îndată să izbăvește de tot și scapă de chin și de umflătura vântului. De are arsură pântecile, ia τύλην și foi de lobodă și, prăjând, pune dasupra pântecelui că contenește. Iar când arsura urmează cu nepoftă, fierbe făină de orzu cu unt și pune dasupra căldișoare, iar de are împietrire, pisează de cele vechi zmochine și, fiébându-le cu vin, pune-le dasupra. Sau fierbe lobodă cu apă, înfășurându-o cu câlți, pune dasupra și puținel untdelemn și le pune la umflătură. Ori pisează foi de soc și, amestecându-le cu vin albu, pune-le la umflătură că scade.

Pentru întărâtarea veninului

Întărâtarea veninului, dup<ă> tălmăcirea lui Pavel Eghenitul, iaste turburare fără<ă> măsură a pântecelui, pă din jos și cu vărsătură făcându-să, adică cumplită întărâtare a stomahului care face a icni des și a vărsa omul. Cei mai noi o numescu pati (sic) χολερικόν, iar prostește χολεσμόν /f. 133^v Și cei ce să coprinde de dânsa să numescu χολεριόνδεξ, adică cei ce să supără de venin. Să întâmplă dar aceasta din nemistuire deasă a bucatelor, dar unii nemistuiescu uneori de multă și rea hrană, uneori pentru starea cu prisos a cumplitelor zemuri. Semne mai nainte cunoscătoare a aceștii patimi sânt arătate că prisosind veninul la om, să amestecă suindu-să când în sus când în jos umblându și, când să deșteaptă, să întunecă și de multe ori îi vine amețea și greață, iar alteori îl aprinde și-i aduce sete multă, îi asprește limba, mișcându-l urdinearea și pă din sus și pă din jos. Și cându să naște și bătaia vinei lui tăiată, vinele mâinelor și ale picioarelor, mai vârtos de la pulpe să trag și să întindu. Deci dar, fiindcă această răutate este prea iute și primejdioasă și de v<a> țina (sic!) multă vreme ori puțină, aduce pă omul la un leșân mare și greu. Pentru aceea, fără<ă> zăbavă trebuie curând să îl proφθaxim.

pricina de
să naște

Tămăduire

εμετός
πρώιμος

curățenii
ușurele

dieta

băutură

oblojături

punere pă
dasupra

plastur ceruitu

De *v<a>* fi patima veninului din prisoseala zeturilor celor rele să nu îndrăznească niciun doftor îndată la început a opri mișcarea pântecelui deodată, căci fiind netrebnice și rece prisosirile care ies din pânțee trebuie să *s<ă>* deșarte. De de icnește și vine greață și să întărată bolnavul cel cu venin și rămâne încă nemistuită bucata în pântecile stomahului, să bea apă încropită ca să verse, puind degetul au vreo pană în gură. Dar nu cu mursa de miere, nici cu apă amestecată cu untdelemn, să îndemne vărsarea, căci apa cu untdelemn crește curgerea pântecelui. Iar mursa de miere naște mănăcărime și pișcătură și crește întăratărea și junghiul stomahului mai rău. Încă trebuiește să-i ajutăm la deșartarea pântecelui, ádică a-l deșarta cu curățenie, că prisosul veninului stând ca otrava, mușcă și mănâncă pântecile și otroabele și trage spre dânsa zeturile de la tot trupul. Curățește dar aceastea leacurile cele mai ușoară, precum aloiu, καλάμη, κασσίας și μυροβάλανov dulce să fierbu, iar dup<ă> deșartarea prisosirilor, să odihnească puțințel și să *s<ă>* încălzească la ipohondrii, ungându-să ori cu untdelemn dulce amestecat cu puțințel vin, ori cu untu de sacâz, ori cu unt de spini, ori cu unt de pelin. De *v<a>* fi iarnă, apoi să *s<ă>* culce să doarmă, dar să amestece cu numitele unturi și ceva care întărește și împuternicează pântecile, din cele ce spuserăm mai sus, făcându alifie dintr-acestea. Și dup<ă> ce *v<a>* pricepe cum că s-au mistuit de tot bucata (altă mână) care au rămas în stomah, atuncia să *s<ă>* scalde în apă dulce și să *s<ă>* hrănească cu bucate bune la must, precum este zamă fheartă de pui de găină cu aguridă, carne de păsări mici de munte, prepelițe, ouă zămoase și ceale asemenea. Băutură să aibă zamă de rodii, isop, sirop ποζύδov, apă stinsă de 3 și 4 ori cu oțel arsu. Iar de stă mereu stricăciunea și să *v<a>* arăta slăbiciune mare la trup, mai vârtos și pânțeele când *v<a>* scădea și vă (sic) tăia vinele i să *v<a>* micșora umblând des, atunci să leage și să le strângă bine cu legături părțile trupului ceale despre margine și cu untdelemn mult să le moaie ungându-le. Dar și oblăjiturile și plastore alcătuite cu ceale stifoase și cu ceale ce dau puteare să puie la stomah //f. 134^r pă dinafară precum sânt aceastea: de făină de curmale, υποκυστίδος, ακακίας de scumpie, de piază roșie, de tămâie, coji de rodii, de trandafir și ghimbir, de mirsin. Au să opărească lăptuci și trandafiri uscați și puținței faguri <de stup>și prune proaspete, fierbându-le toate împreună, să le puie la stomah. Aceasta prăpădește veninu și aduce poftă și prefăce răutatea. Mult lucrează și aceasta: să ude un știuculeț de cârpă în zamă de mere sălbatice și să o puie deasupra stomahului, ori această mușama de ceară să facă: unt de trandafir, de mirsin, de gutui câte un dram, sacâz, tămâie, ακακίαν,

băutură

υποσκυστίδα, sandal alb și roșiu, βαλαύστια, δρακοντίου sânge, pîiatră roșie, ceară sau rășină cât trebuie și destul, amestecă încălzește și fă mușama de ceară lipindu-i-o la stomah. Băutura lui să fie apă reace ca un păhar, dar să nu bea mult, ci la mijlocul prânzului și nu totdeauna, nici prea rece, că înnoiaște de iznoavă vărsarea și vatămă fierbințelea cea firească dinlăuntru cu umezimea ei cea moale și naște (sf. altă mână) volburare ori la stomah, au la altă parte din otroabe. Să pice uneori în apă puținică zeamă de rodii acre, ori după ce fierbe, apă de trandafir sau de foi de viță sau de floarea vinului, sau de scumpie, sau de rodie acra și dulce, au de izmă. Ori să fiarbă oțet și puținică apă și o unghie dă miere și să le bea. Să mănânce trei zmochine și să ungă capul cu apă de trandafir și cu oțet, ori să piseze rădăcină de dovleac și scoțându-i zeama, să o amestice cu miere și să bea trei zile pă nemâncate. În toate zilele câte o unghie la sfârșitul lunii. Aceasta scoate veninul și orice altă materie să înmulțește, dar veninul cel galben mai vârtos. La vreme de zăduf la om și-l face a priveghea mult tulburându-l. Drept aceea atunci de v<a> fi tânăr de vârstă, să s<ă> păzească de bucate împotriva care nascu zemurile cele veninoase și să s<ă> obicinuiască cu zeamă de orzu, până în 10 zile, ori cu apă de lăptuci opărite puind și puținel oțet. Să mănânce din cele de țărături κτένια, stacoși și pești din locuri pietroase, tari la carne. Să fiarbă dar și iederă dă pîiatră cu apă, pînă v<a> rămânea a treia parte și să bea zeama dimineața și seara până în trei zile. Ori anason și sămânță de in o unghie, ori cu κυπέριον să sfărâme și amestecând cu miere să mănânce, ori sacâz și zahar să puie în apă și să bea dimineața și seara că folosește. Iar de sânt mai iuți acelea care scoate pă dedesupt și are sete și arsură fără măsură, să bea trei păhară de apă, amestecată cu sămânță de crastaveți sfărâmită și să mănânce andidi și lăptuci, opărite cu liveju, apoi în tot chipul să s<ă> silească să doarmă. Iar dă iaste neoprită și nu să contenește mișcarea pântecelui și bătaia vinii încetează și să taie și-l apucă răceala și să nădușaste uneori și sughiță, să bea puținel vin stifos cu măsură, nici atât prea tare și iute ci dulce. Și să nu aibă miros, încă să-l amestice cu sfărâmituri dă pâine, ori cu frecăței, ori άλυκα, ori pară, ori gutuie sfărâmită și să soarbă câte puțin. Dar să nu bea prea mult și în tot chipul să-l facă ca să adoarmă, aruncând pe pardoseala casii trandafiri, foi de viță, foi de rugși cele asemenea. Să apropie și cele mirositoare la nările lui, mirosind gutui, trandafiri, năramze, ori alte asemenea. Și unsori <de somnu> să-i puie la frunte, iar de nu să oprește, ci iase hrana pă dedesubt /f. 134^v să puie glistir cu άμυλον fiartă, cu vârfuri de macu, că aceasta și oprește și răcorește și somnu aduce. Iar pentru vărsare cum să oprească: să bea puținică zeamă μεσπίλων, ori de gutui, ori de rodii, ori dă pere, iar

băutură
pentru sete

venduză

dă nu v<a> conteni nici cu acestea, să lipească o venduză mare la stomahul lui. Iar dacă iaste din prisoseala veninului cel negru, pune la capul lui făină de orzu și dasupra otroabelor ca un plastor, să fie amestecată cu τύλην, selină, anason și chimen că să folosește. Iar când șoriceii și vinele mâinilor și picioarelor să țin și să strângu și să întindu la supărarea veninului, udă puținică cârpă de in, în untdelemnul caldu și pune împrejur șoriceilor. Așâjderea lipește și mușamale de ceară și miruri care umezescu, să aibă înlăuntru și puțințel καστόριον, ori unt de crini, ori alt asemenea, precum scriserăm mai bogatu înapoi la Cartea cea dintâi Pentru slăbănogire și pentru spargere și vezi acolo. Iar de i să pricinuiește priveghere bolnavului, adu-i cele de multe ori spuse pentru priveghere și suferindu-i puterea adapă-l cu băutura cea din flori de macu. Dar <mai îmbătrânindu-să boala provegherii> fiind bătrân du-l și la baie să se îmbăieze, când ádică să v<a> pleca răutatea și hrănește-l pre el cu pui de găină și cu pui de porumbi, cu prepelițe, cu găinuși, cu sturji, cu picioare de porci și cu câte sânt asemenea ca acestea. Iar când varsă cineva venin care să chiiamă χολεμασία, ádică vărsare de venin, fierbe gogoși și curmale cu vin ori cu liveju, duminică și sfărâmând și pâine și cu acestea oblojaște stomahul. Ori în locul acestora ακακία, υποκιστίδα și scumpie împreună, pune și o venduză mare cu flăcăraie multă și să mănânce câte puțin. Iar de varsă venin negru și i să umple stomahul de venin, să ude burete în oțetu foarte iute. Ori foi dacă iederă să fiarbă cu vin și să-și oblojască stomahul.

vezi foi

foi

oblojătură

venduză

Pentru sete fără<ă> măsură

pricina setii
cei fără<ă>
măsură

Între patimile stomahului să socotește încă și setea cea fără<ă> măsură carea după<ă> cum hotărăște Galinos din două pricini să naște: ori din lipsirea umezelii, ori din prisosirea înfierbințelii și aceste două să întâmplă la cei ce se înfierbântă, fiind la dânsii și fierbințeala multă și uscăciunea asemenea și din silința înfierbințelii scade și să che/tuiește umezeala. Deci să încălzește stomahul în multe și osebite feluri, ori numai din fierbânta discrasie, ori din zemuri fierbinți și veninoase care să nascu în stomah, ori să abat la dânsul, ori din multa băătură a vinului cel vechiu și celelalte. Să usucă iar ori din cea fierbinte într-însul discrasie, ori pentru zemuri sărate, ori pentru băături de apă sărată, ori uneori din împreunata pătimire a tot trupului. Precum să face la înfierbântările cele arsuroase și păsiclite și setea cea puțină să naște când să înfierbântă ori se zvântă acele mădulări de la care să trage umezeala din gură la pânțele. Și atunci uscăciunea o tămăduiește somnul. Iar fierbințeala o tămăduiește privegherea dar unii câștigă sete din vin. Și pentru fierbințeala bucatelor care au mâncatu și aceștia să ajută cu băătură rece. Dar

nu iaste totdeauna fără <ă> stricare și cu folos a bea cei setoși, când voiescu, ci trebuie să aibă și măsură și vreme băutura, de unde oareșcare mângâieri pentru sete au găsit cu mintea lor doftorii precum vom arăta.

Tămăduiri osebite la orice pricină dă sete

Pricina setii din cuvintele setosului lesne o aflăm și, cunoscându-să pricina, pă fieștecare osebită doftorie îi vom aduce. Deci pricinuiindu-să setea din fierbințeală, să o domolim cu lucruri răcoroase, adică cu răsuflare de aer răcoros, cu băutură de vin apăsos, ori să sfărâme sămânță de crastaveți și amestecându-o //f. 135^r cu apă să bea. Ori zeamă de rodii cu apă de orzu, ori apă de andidii au să amestice rădăcină dulce au zeama ei, au să amestice pere și să le înghiță zeama, au să bea lapte de sămânță de pepine, au sămânță de grașă, lămâie, năramză, chitră, au pepene verde să fie copt, au să amestice trifoi, că i să contenește setea. Asemenea lucrează și sămânță de lăptuci și de grașă, amestecându-să și bându-să. Dar după <ă> amestecătură trebuie să gârgâiască și să-și spele gura și gâtulejul și mâncarea lui toată să fie cu umezeală. Iar hapurile lecuitoare dă sete să laudă acestea mai mult decât toate: sfărâmă τρυάκανθη și cerne, așâjderea și sămânța ei și sămânță de crastaveți descojâtă și amestecă acestea cu albuș de ouă proaspete și plăzmuiește hapuri și usucă-le la umbră și să ție câte una celui ce iaste sete supt limbă, înghițindu umezeala care să topește. Dar să iei seama să lași τρυάκανθη să s<ă> topească că bine înlăuntru la albușul ouălor și atunci să le amesteci. Să soarbă dar precum e mustul de mere i acest fel de udături și sugături: sau mustul de gutui, sau de μεσπίλον, sau de foi de viță, sau de rodii și celelalte. Iar când să arde stomahul din sete de multă vreme, ajută zeama de rădăcină dulce bându-să și însuși rădăcina ei luându-să în apă și cu zeamă de grașă amestecându-să. Iar când să pricinuieste setea din fierbințeală și uscăciune, precum să naște la fierbințelile cele arsuroase și la toți cei zvântați și la cei ce lucrează și ostenescu în vremea zăduhului și să supără de multă arsură, acestora tuturor folosește să bea οξύκρατον, adică oțet cu apă. Că oțetul foarte mult răcorește și pătrunde în tot locul, iar apa covârșăște toate cele răcoroase și iaste decât toate mai cu umezeală. Iar când cineva aflându-se întru înfierbințeală de friguri și v<a> avea mare sete, i să potolește și i să ușurează și udându-i capu cu untdelemnul foarte răcoros, ori cu unt de trandafir vărsându-i-l din sus pe capu, ca cum ar pica din izvor. Să amestece dar și sămânță de lăptuci negre, iar la uscătime foarte bună doftorie iaste somnul. Pentru aceea bine zice Ipocrat Cartea 5 Orânduielei 27, câți poftescu să bea noaptea, de să v<a> întâmpla a adormi fiindu-le tare sete bine iaste dar, când să împreună fierbințeala și umezeala și pricinuiescu sete,

băuturi
răcoritoare

hapuri pentru
sete

udătură
semn

precum să întâmplă la idropica ce să numește anasarca, ádică dusă la pânțele de zemuri sărate, ori la cei ce au stomahul plin cu flegmă sărată, atunci oțetul iaste doftorie prea bună. Folosește și zeama de gutui și de pere sorbindu-să și zeama de aguridă cu apă amestecându-să și bându-să. Iar cându aduc sete zeurile cele cu venin și sărate plutind la stomah, ori fiind vârate într-însul, iaste trebuință să ia doftorii care deșartă și scoate acele zemuri. Apoi cele stifoase și cele ce întârescu stomahul, câte scriserăm în multe locuri, la capetele cele mai de sus și caută-le acolo. Iar celor ce să pricinuieste sete din vin vechiu, neoprit să bea apă rece că să folosescu. Și altele să facu câte scriserăm la Cartea întâi, cap 2 Pentru durerea de cap din vin. Dar ia seama bine aici că făr<ă> vremea și făr<ă> măsură și făr<ă> rânduiala care trebuiește la orice pricină, să nu îndrăznească celui ce-i e sete a bea slobodu, că aceea ce bea făr<ă> vreme și făr<ă> rânduială nu cum că stinge setea, ci încă o trage și mai încoló din cele de împotrivă. Că la începuturile supărării și a tremurării materia care aprinde frigurile, să pleacă la patimă și pentru aceea crește setea. Iar dându-să la aceea vreme băutura să biruie de la mulțimea materii și împreună cu dânsa stricându-să și ea să face adăugire la răutate. Pentru aceea la începături și la sușuri, trebuie să oprim darea băuturii, iar la coacere trebuie întâi cu spălături și cu gărgăieri să potolim aburul trupului, apoi plecându îndărăt, ádică spre bine /f. 135^v trebuie să-i dăm băutura. Iar la vremea potolirii de tot și făr<ă> voie uneori îndeamnă să-i aducem ca să nu să zvânte pă dinlăuntru și să s<ă> aprinză rămânând lipsiți de umezeală și acestea înțeleptul Aetie ne sfătuiește cu începutul Cartea 5, cap 119.

Cap 4. Pentru durerea stomahului, ádică durere de inimă

Durerea stomahului elinii o numescu καρδιαλγίαν, ádică durere de inimă, că precum mărturisește în multe locuri Galinos, cei vechi gura pântecelui, ádică ușa stomahului, inimă o numescu, de unde și Ipocrat această patimă cardiostomon numește, ca cum am zice mușcătură și pișcătură de inimă. Să zice și σπρόφος al buricului, και κλώθησις της καρδιάς, ádică durere cu junghiu la buric și sucitură de inimă și patimă de inimă și stricare de stomah și într-altfel denumiri precum o numește cel ce să supără de dânsa.

Pentru pricinile și cuibul al durerii de inimă

Când doare pre cineva stomahul, trebuie să cunoaștem întâi pricina durerii și cuibul ei. Drept aceea fiindcă are stomahul trei părți, ádică partea cea de sus și cea de sus, gura, ádică ușa și pă urmă ceilaltă a lui toată vâgăună care iaste ca un burduf și, de-l v<a> durea ușa cea mai de sus, fiindcă iaste împletită cu prea multe vine simțitoare face durere cumplită și prea mare și iar fiinducă să

trei părți ale
stomahului

apropie de inimă, aduce împreună *cu* dânsa și durerea inimii și înneccarea ei. Și pentru aceasta durerea stomahului *cu* cuviință să numește durere de inimă. Iar de-*l* v<a> dorea gura lui cea de jos, prin care iase bucata cea mistuitoare ce să coboară la mațe, atunci aceea durere mai adevărat să numește chin al stomahului. La alcătuirea văgăunii când să vor aduna vânturi și duhuri iuți și pișcători începând a îmboldi și a zgârci gura cea de jos a stomahului, atunci să numește suflare a stomahului *cu* colică și sucitură *cu* durere a inimii. Obicinuit să zice colică și învârtejătură de buricu. Deci dintr-acestea află pricina și cuibul a fieștecăria durere a stomahului, ca *cu* vedere mai nainte. Dar această cumplită și pișcătoare durere a stomahului mai de multe ori să naște din zeurile cele iuți amară, pișcătoare și mâncătoare, sărate ori acre care ajungu *cu* aburul lor și chinuiescu când cea de sus când cea de jos, prea simțitoare ușă a stomahului. Prea simțitoare am zis, fiindcă ușile stomahului adevărat au o simțire foarte ascuțită și lămurită, dar cum că dintr-aceasta să naște durerea stomahului arătat iaste și de aici că mai de multe ori durerea nu iaste într-un chipu și statornică, ci uneori dup<ă> mâncare când trebuie să mistuiască, atunci chinuiește și junghe, aprinzându-să și clocotindu din mâncarea și băutura cea de curându, precum să aprinde varul din apă, zeurile cele rele și coapte adunându-să și încuindu-să în stomah și, făcând durere mare stomahului carea să întinde pă pititindenea (*sic*) în toate părțile lui și la orice parte din cele spuse ajunge, îmboldește, rănește și o pișcă *cu* puterea lor cea iute și pișcătoare. Iar uneori pă nemâncate îl doare, până a nu mânca nimica și atunci de-i e foame și nu mănâncă omul, crește durerea. Iar de mănâncă, contenește și trece. Să întâmplă dar aceasta când prisosește în stomah veninul cel galben ori cel negru care iaste umedu și udu de tot și *cu* iuțimea lui când iaste singur, să atinge de stomah și-l rănește. Iar de să umple stomahul *cu* bucate nouă, mai vârtos când nu sânt asemenea ca dânsul, iuți ori acre, ori sărate, atunci nu rănește atâta. Alteori să întâmplă iar această durere din nemâncare de multe zile, ádică când nu mănâncă cineva de multă vreme, oțetindu-să și oareșcum acrindu-să zeurile cele //f. 136^r din stomah, alteori iar să naște durere cumplită și chinuitoare din rana stomahului, ádică când rana ori îl doare și adună, ori să sparge, ori din altă pricină să deschide. Și această durere niciodată nu contenește și de multe ori din cumplita durere și din nesuferita pișcătură, cade omul la leșân, carele îl numescu singopi a stomahului, precum scriserăm la a treia carte și caută acolo.

κώλιζος
στροφός

de unde să
naște

foi

Cunoștință

Durerea stomahului să pricepe îndată din îmboldirea ori pișcătura ce face la ușa lui. Și uneori să face *cu* căldură și *cu* arsură, *cu* nevoie de răsuflare, *cu* mâhnire și inimă rea, *cu*

turburarea minții, alteori fără acestea și, de v<a> urma ori vărsătură pă dânsul ori pornire pă dedesupt, de multe ori să ușurează bolnavul cel cu durere de inimă. Iar la fierbințeala cea mare și arsuroasă, de v<a> urma împreună și durere mare a stomahului, iaste semnu foarte primejdios și dă prăpădire. La aprinderea stomahului și mai de multe ori înfricoșând de moarte.

Tămăduire

Lucrul cel mai ales care să cuvine pentru tămăduirea boalii aceștiia, iaste mijlocirea dietei. Deci ia seama foarte bine la mâncarea și băutura bolnavului, că decât toate întâi mâncarea și băutura întâmpină și profăxește stomahul, carea de v<a> fi nealcătuită, mai curând o pricepe și o simte stomahul, adică mai degrabu decât celelalte părți dinlăuntru. Să fie dar bucata lui lesne mistuitoare, bine fiartă, mai zemoasă decât uscată și friptă, caldă, proaspătă și la cuviincioasa ei vreme gătită. Și aceea ce odată lesne o priimește fără nicio discolie, o suferă înlăuntru stomahul. Trebuie să o obicinuiască și mai de multe ori să o metahirisească. Însă bucata lui să nu fie de multe feluri, căci una cu alta împreună topindu-să și fierbându, mai vârtos de să vor întâmpla împotriva firește, precum sânt cele cu miere și cu lapte, cu cele acre și oțetoase, pricinuiescu mai de iznoavă dureri și chinuri la stomah. Deci să fie o bucată sau două dar bune, nu prea acre, nici cu mirodii prea multe, nici prea sărate și decât toate mirodiile mai bună iaste frunzișoara și scorțișoara și șofranul, că acestea firește sânt domolitoare ce potolescu și ușurează durerile: jaleș, rodu de pefcu, sămânță de chimen și anason, unde să cuvine să nu lipsescă. Hrana lui să fie bună la mistuire precum am spus și care nu să trece curându precum: pui de găină, prepelițe și altele fierse cu aguridă, pești din locuri pietroase, gătiți cu zeamă de lămâie și pâine muiată în apă rece a mânca folosește. Băutura lui până la o vreme să fie vin amestecat cu apă, ori apă de scorțișoară după ce fierbe, ori apă de orzu. Însă răcoroasă să o bea, dar nu prea rece, căci cea rece deși are stomahul puținică putere o strică și aceea, luând încă și pofta de l<a> dânsul. Dimineața și seara să mănânce puținel tiriac, ori să bea apă de scorțișoară. Ziua să nu doarmă că somnul zilii amăraște, veștejaște și nu mistuiește bucata, tocma ca focul când nu să poate aprinde cu lemne verzi și afumătoare. Iar somnul nopții să s<ă> silească cu orice mestesugu și în tot chipul a-l obicinui și a-l crește. Să ia seama la aceasta cu mare osârdie, să nu i să strângă pântecile, ci totdeauna să aibă pornire cu lesnire, să s<ă> păzească de întristare și de mânie, de inimă rea și de orice altă turburare a sufletului, că toate acestea slăbescu stomahul și, oprindu mistuirea, amărăscu zeurile, îndeșăscu sângele și i-l facu cu flegmă și cu muci. Și mațele le strângu împrejur ca cum ar fi încinsu durerea

ipohondriile lui pă de lături. Splina o umflă și în scurtu să zicem ca Solomon usucă oasele. /f. 136^v Iar cât pentru ceilaltă tămăduire a durerii de inimă, să cercăm întâi cu leacurile cele mai nainte spuse a să îndemna bolnavul să verse. Apoi să-i curățim stomahul din zeurile cele multe și stricăcioase, dar numai încet-încet umezindu-le și muindu-le și așa câte puțin subțire să le scoată din trupul lui, căci o curățenie deodată trece, deodată și răpește ca răul cel repede și orice află la drumul lui, ia cu dânsul și-l scoate afară. Dar zeurile cele dese coapte și lipicioase nu le umezește, nici le udă a le apuca să le scoată afară, ci le lasă înlăuntru în trup și așa încă și pre trup în deșart îl pedepsește și îl slăbește. Deci să metahirisească bolnavul acel rachiu care scriserăm înnapoi la capul cel dintâi, făcut cu aloiu, zmirnă, sacâz și ziduarion. Să bea de acela în toate diminețile și seara, câte o lingură. Care pofteste poate să-l îndulcească și cu zahar și să-l obicinuiască o săptămână au și mai multe ori, să facă vreun săculeț bun de tămăduire care să-l ție în vin să s<ă> moaie și dintr-acela să bea în toate zilele înaintea prânzului și a cinii, cu un ceas-două mai nainte, o săptămână și mai mult. Și aceasta o poate face îndată și într-acești chip: să ia κεταύριον mic, rădăcină ιριγγίου și δικτάμου, foi ευπατωρίου, rădăcină ασσαρίου, puținică frunză din rădăcina του τιθυμάλου, sămânță de chimen și scorțișoară, să le sfărâme măruntu toate acestea și să le puie într-un săculeț carele să-l puie într-o cupă de vin să stea să s<ă> moaie și la vremea care spuseiu, să bea câte un pahar. Ori să ia hapuri de stomah care le facu spițerii și în toată săptămâna de două ori, ádică miercurea și sâmbăta seara, cându să culcă, să înghiță câte șapte. Iar cât să cuvine pentru săculețul cel mai de sus de curățenie, care voiește îl poate face mai bine la spițarie, căci acesta amăraște dar aceasta poate fiteșcare a obicinui încă și ιεράπικρά a lui Galinos curătește aici zeurile foarte bine. Iar cele pă dinlăuntru, nu să află mai bună doftorie la durere de inimă și la durere de stomah decât apa de mușătel, să o bea cel cu durere câtăva vreme. Iar neaflându-i apa, fierbe florile lui cu apă din fântână și dintr-aceea să bea caldă. (Alta mai bună) Să sfărâmi sămânță de chimen și să o fierbi cu apă de mușătel și, strecurându-o, să o îndulcești cu zahar să-i bea apa, ori să plămădească tiriacu în apă de mușătel și dintr-aceea să bea cu lingura.

adesea
curățenie

săculeț cu
doftorii

hapuri de
stomah

apă de
mușățal

Încă să mai facă și dintr-aceste proaste

Să fiarbă rădăcina meiului și să bea des, au foi de viță, au και την τζηλυκούρην să piseze, au ζωχόν și să le puie dasupra stomahului. Au trandafiri opăriți să puie folosește mult, au să mestice rodie des în gura lui, au să fiarbă stafide sălbatice, cu vin știros și să-l ție puțințel în gura lui au τριβόλια, ádică turiță și rodul

magiun de sâmburi de dafin	de rugu sălbatic să fiarbă <i>cu vin</i> pân <i>v<a></i> scădea a treia și să o puie în gură. Ori vârfuri de măslin sălbaticu ori roade ori spuma să puie, ori sâmburi de iederă și sămânță de selină și anason dulce și pelin și oțet <i>cu untdelemn</i> împreună să fierbi și să uzi într-acestea lână de oaie și să-l pui la stomah să folosește. Ori să piseze λουμπινάρια trei și piper grăunțe 15 și să bea <i>cu vin</i> pătimașul, ori să amestece muștar și izmă <i>cu oțet</i> și <i>cu miere</i> , să le puie la stomah că să tămăduiește. Ori 21 sâmburi de dafin și 21 grăunțe de piper, să piseze și să bea <i>cu zeamă</i> de pește și <i>cu apă</i> încropită. Să află la spițarie un magiun foarte bun ce să zice ελετουάριουμ de bașis lauri, ádică de sâmburi de dafin făcut. Acesta iaste de mare folos la orice boală a stomahului. Mâncându-l ca tiriacul, ori în vin cald, ori în apă încropită amestecându-l așa, să-l bea <i>cu lingura</i> . (Alta) Migdale curățite, sămânță de dovleac, de crastaveți și de pepene verde, să piseze tare și să le moaie în apă de macu sălbatic, au de lăptuci, au de pătlagină, că îndată să face albu. //f. 137 ^r ca laptele. De voiește, să puie și puținel zahar înlăuntru și de acesta să bea des <i>cu lingura</i> . De nu <i>v<a></i> afla apă de flori de macu, bună iaste și apa de izmă sălbatică flocoasă. Dar ajutorințe pă dinafară care le numescu dă ale locului să faci așa: rădăcină de nalbă albă, trandafiri uscați, flori de mușătel și flori de pelin, fierbe într-un loc în apă curată, dar mai bine ar fi în apă dă mușătel și, de <i>v<a></i> avea stomahul arsură, când fierbu să verși puținel oțetu de trandafir, ori oțet amestecat <i>cu apă</i> de trandafir, apoi dup<ă> ce vor fierbe strecoară și muind înlăuntru niscăi cârpă îndoită, au mai bine burete, ori lână scărmanată, udă-o și iar o stoarce și așa udă caldă leagă-o la stomah pe dinafară. Într-acestași chip încălzindu-l uneori ziua, priimește răpaos de durere. Iar dup<ă> încălzitură, unge-i stomahul îndată <i>cu unt</i> de rută, ori <i>cu unt</i> de anason, ori <i>cu unt</i> de chimen, atât mai bine ar fi de vei amesteca untdelemnul acela <i>cu rachiu</i> bun și așa să-l ungi. Du<pă> unsoare lipește un plastor la stomahul cel unsu, precum iaste cel ce să vinde la spițarie de sâmburi de dafin, de bași lauri, ori fă așa: pisează sămânță de chimen sau de anason sau de molotru, și fierbe bine <i>cu miere</i> și tinzându-o pe cârpă leagă-o la stomah pe dinafară. Bine iaste a obicinui și apa de scorțișoară, încă și în toate diminețile pă nemâncate să mănânce două-trei migdale curățite ori de sâmburi de pierseci. Iar la durerea de inimă care o chinuiește mari junghiuri și la durerea stomahului făr<ă> veste și aceasta folosește, să-i pui la buric o venduză mare sau o oală, ori o pâine caldă de curându coaptă și scoasă din cuptor, tăindu-o în două să pospăiască pe jum<ă>tate <i>cu ghimber</i> pisat măruntu, ori <i>cu sămânță</i> de chimen și așa caldă cât o <i>v<a></i> putea suferi, să o lege la stomah, iar când nu <i>v<a></i> conteni durerea <i>cu toate</i> acestea, să-i facă baie de nalbă albă, de mușătel și de sulfină și să
de ale locului ajutorințe	
încălzitură	
unsoare	
plastoru	
oblojătură	
venduză	
baie plăzmită	

s<ă> îmbăieze cu aceasta de 2 ori ziua, mai naintea prânzului. Dar baiia să fie bine încălzită, cât îi v<a> putea suferi trupul. Bune sântu și cele ce moaie să le pui pe dinafară. Pentru ușurarea durerii deci colcotește lapte dulce cu gălbenuș de ou și-l șofrănește bine apoi, ducând miez de jâmbilă albă, pune-o în lapte să fiarbă să s<ă> facă ca mazărea și așa caldă tinde-le pe cârpă să le lege la stomah. (Alta) Taie pâine fălii subțiri și prăjaște-le, apoi udă-le cu oțet de trandafir și le sfărâmă împreună cu miez de gutuie fierț ori coptu. Iar de v<a> fi iarnă cu magiun de gutuie și pisează-le bine cu vin acru să s<ă> facă ca mazărea, aruncă înlăuntru și puținel sacâz, ori tămâie pisată, încă și flori de pelin, ori de mușătel pisate și cernute, puținică frunzișoară. Pică și puținel unt de trandafir ori de mușătel și fierbi-le bine împreună pân să vor îngroșa ca mazărea și, tinzându-le pă cârpă, leagă-le calde la stomah, încălzindu-le iar de iznoavă dup<ă> ce vor răci. Bun iaste și untul de mușătel să-l topești și să-l amesteci cu unt de nucșoară și să ungi cu acesta stomahul care doare. Dar când să supără stomahul din veninul cel negru și doare și pișcă, de multe ori și aceasta făr<ă> veste au folosit: să iei o unghie de tirighie albă frumoasă, un dram de nucșoară, două unghii de zahar și pisează-le să s<ă> facă prafu măruntu. Dintr-acesta mâncând cât o alună și amestecându-l într-o lingură de apă de izmă, dă-i să bea când îl apucă durerea. Să cuvin aici încă și câte întăritoare am arătat la cele două capete mai de sus. Mai pre largu în locuri multe și cel ce poftește să caute acolô, că nu iaste trebuință să le mai scriem de atâtea ori. (Alta) Ori puținel sirop de pelin amestecă cu o lingură de apă de macu sălbatec și dă să bea asemenea. Acum de aici înaintea să spunem cele pentru strângerea pântecelui și pentru boala de colică.

oblojături
muitoare

ungere pă
din afară

prafu

siropu

/f. 137^v Cap. 4. Pentru boala de colică, ădică închiderea pântecelui

¹⁰⁴Boala ce să numește colică iaste o patimă cumplită și grea la tămăduire. Dar numele îl are de la mațul cel gros care să zice elinică κόλον, că la acesta începe durerea aceasta și acolô are cuibu/ ei. Grecește îi zic κόλιτζα și astupare de pânțece, că mai de multe ori să întâmplă cu închiderea pântecelui.

όνομα και
όρος της
νόσου¹⁰⁴

Osebirea aceştii boale

Trebuie să știm cum că nu iaste colică orice închidere de pânțece, precum și dandăratile, nu iaste disenterie orice mișcare de pânțece, că uneori iaste aceea ce prisosește, ădică slujaște pântecile omului. Dar numai cu zăbavă și cu lene și cu toate acestea rămâne pântecile închis. Pentru aceea răsar aburii cei răi și vătămători, de supără pre stomahul, strică pofta și scornescu mari dureri la cap.

¹⁰⁴ numele și definiția bolii

Γαλ. Περί των
 πασχόντων
 τόσων Βιβλ. 5
 κέφ. 3

La această închidere de pânțece unii oameni din fire sânt supuși și trași lesne spre această patimă, având starea trupului lor fierbinte și uscată. Că din prea mică pricină îndată să închidu și nu le slujăște pântecile și mațile li să încuie. Deci această durere de colică cu anevoie poate cineva (măcar însuși și acela ce o are) a o cunoaște și a o despărți den durerea rărunchilor, însă cea aleasă a lor deosebire iaste aceasta: durerea rărunchilor să începe de la rărunchi și coboară meru la deșărtul și jos spre boasă, iar colica umblă în tot locul încoace și încolô și dăspre partea cea dreaptă merge la cea din stânga, încungiurându ca un brâu pântecile. Încă colica după<ă> mâncare crește și să sălbăticește mai mult, că stomahul cel plin împresoară și îngreuiază mațele, iar durerea de rărunchi dandăratele, pă urmă după<ă> bucate mai vârtos contenește.

Pentru pricinile din care să naște colica

Din multe pricini să întâmplă colica, dar mai ales dân patru și face când prea cumplit, ádică ori din zemuri groase și cu flegmă care să așază și rămân înlăuntru în mațu cel gros ce să numește κώλον și-l chinuiescu, ori din vântu gras și suflător care n-are ieșăre, ori din volburarea mațului cel gras care îl întinde și-l zvâcnește, ori din zemuri iuți și pișcătoare care supără peste măsură și cumplit mațul cel gros și dintr-acestea să naște colica. Dar această patimă astfel de lucru iaste că precum arsura dân lăuntru iaste pricina de să închide pântecile, așa iar și încuierea pântecelui, naște arsura și într-acestași chip una cu alta să ajută și crește. Dar nu naște aceasta totdeauna, numai arsura și uscățimea, ci uneori și răceala, că așa iaste la αποπληξία. Pentru răceala ei cea cu flegmă și încheată, după<ă> ce să v<a> pierde puterea cea încălzitoare a mațelor, îndată urmează la pânțece încuiere și la acestea ajutorare sânt toate cele lipicioase, uscate, afumate, argăsite, gustările și mâncările și băuturile cele prea reci și vinurile cele necoapte și acre, că vinul cel acru măcar că să arată cum că moaie pântecile, dar îndată la urmă după<ă> moietura aceea, urmează cea mai cumplită și vătămătoare încuiere a pântecelui, căci cu tirighiia lui moaie, iar cu știrimea încuie și dandăratele, cei ce au pântecile strânsu din înfierbințeală și arsură și din starea și crasis a trupului lor cea uscată, orice bucată uscată și arsuroasă au băătură vor mânca și vor bea, de iznoavă înnoiește și crește boala lor. Iar la colica cea adevărată la ființă, nu numai încuierea pântecelui să întâmplă, ci încă și multe tăituri cumplite și îmboldiri și junghiuri săgetătoare și arsură ca o aprindere pă dinlăuntru să simte cu multă durere. Mai vârtos la ipohondriia omului cea din stânga jos spre deșărt, ádică la rărunchi și spre șăzut. Dar aceștii boale a colicii cei cumplite sânt pricini de multe feliuri //f. 138^r că o nascu pre

aceasta când fierbinte învolburată, pișcătoare materie cu venin, când zemuri reci lunecoase, lipicioase, mucoase și cu flegmă, când iar și vântul cel închis înlăuntru și alteori viermuleții și limbricii care să nascu și să suie înlăuntru în pânțele și în mațe, să naște colica și din alte lucruri care le spuserăm mai sus pentru aceea. Dintr-aceasta să numește rece, fierbinte și vânturoasă colică. Dar iaste trebuință să știm aici că pricina boalii aceștii mai vârtos cei fierbinte, nu iaste totdeauna numai înlăuntru în mațe, ci și în văgăunile pântecelui pă dinafară din mațe împrejurul mațului cel din mijlocu, ádică peliții cei groase și grase care să tinde între mațe, ajungându acolo prin oareșcare drum și, stăpânindu zeurile cele cu venin care facu durere peste măsură și arsură cumplită, ca cum ar fi adevărată colică cu ființă. Dar aceasta cum că nu să face înlăuntru în mațe să arată de aici, că de-i vei pune glistiruri, nimic nu ajută, nici moaie, nici contenește durerea. Această patimă numai usucă pre omul, cuprinzându-l și ascunsă înfierbânțeleală de friguri împreună. Dănt-acest fel de colită (sic!) de multe ori să slăbănogescu, ádică să moaie mădulările bolnavului, mai vârtos cele mai de sus. Dar nu numai aceasta dar și epilipsie îl prinde dintr-aceasta, când să v<a> întări și să v<a> sui la creieri acea materie pișcătoare și cu venin.

105

μεσεντέριον
τι δηλοῖ¹⁰⁵

Pentru cuibul colicii

La această boală de colică durerea când numai într-un locu chinuiește și pedepsește pre omul, când umblă în tot locul prin pânțele și uneori spre partea cea dreaptă, alteori spre cea stângă și când sus junghie durerea când jos, iar mațele la această boală mai de multe ori strânse să află, atâta cât nu poate nici să răsufle omul. De nu se v<a> întâmpla a slobozi puținel vântu, ori a scoate ceva puținică prisoseală, aceea iaste ca un glonțu arsu împrejur și închegatu și cu vântu amestecat. Uneori merge pântecile dar nu poate. Acestea iar de față iaste durerea de colică. Că acele arse glonțuri rămân înlăuntru în mațul cel gros închise, măcar că iese și să străcoară afară acea puținică umezeală. Și pentru pricinile și cuibul aceștii boale destule acestea, ca să le priceapă fiteșcare om prostu care cercetează acestea.

Semne mai nainte cunoscătoare aceștii boale

(altă mână) Deci osebirea și pricina aceștii boale, vei cunoaște mai nainte, din semnele ceale din jos care arată pre larg Pavel Eghinitu la Cartea 3, cap 43, ádecă când să naște durerea de colică din zămuri grase și cu flegmă, ádecă mucoase, este mai cumplită și mai cu anevoie contenește,și la aceea mai mult

¹⁰⁵ ce înseamnă mesenterion

stăpânește vântul și-l doare și junghie la toată partea de sup^t pân^tece, ádecă dedesubtul buricului, mai vârtos acolo unde este așezat mațul cel gras simte bolnavul ca cum l-ar pătrunde și l-ar îmboldi durerea la mațe. Supără dar pre aceasta și întorsura cu junghiuri la pân^tece și răgâiește și-i vine greață și varsă multe feliuri, dar mai cu samă flegmă. Și pân^tecele lui i să opreaște greu și nicicum nu să sloboade, nici vânt nu scoate. Iar, de să v<a> întâmpla vreodată a scoate ceva, iaste asemenea ca balega de vacă, ușor și plin de vânt. Însă tuturor acestora înⁿainte apucă mîncarea cea deasă a bucatelor celor reci și cu zemuri groase și mîncarea cea multă, nemistuirea și șederea și ceale asemenea ca acestea. Iar când să v<a> întâmpla chinul de colică din vin, atunci bolnavul simte mai vârtos ca o întindere în pân^tecele lui, carele să umflă și țiuește și ciorăiaște tare. Iar de să v<a> întâmpla din volburare și aprindere, atunci simte înlăuntru fierbere și arsură, apucându-l și fierbințeală /f. 138^v de nu poate nici să s<ă> pișe lesne, nici a să bălega, bătaia vinii bate și-l supără spre pân^tece și are sete și arsură, îi vine greață și varsă mai vârtos venin. Dar cu aceasta nu să ușurează, nici contenește durerea și această stare este mai cumplită și mai grea decât toate patimile colicii și întoarce pre bolnavu la altă patimă chinuitoare ce să chiiamă elineaste εἰλεος, prostește στροφή care este o durere și junghi de mațele ceale subțiri pentru care vom scrie la capul ce urmează. Dar când să naște colica din zeamuri iuți și pișcătoare, asemenea ca și din volburare, seate, arsură și priveghere să întâmplă, încă și în fierbințeală, dar mai puțină. Udu bolnavului este iute, bălegarea lui cu venin de multe ori când să cacă, are durere mai cumplită și, de v<a> mânca ori v<a> bea ceva cald, are chin și durere mai iute și dup<ă> toate când v<a> fi din zemuri cu venin galben, are mare arsură și căldură de înfierbințeală, de friguri și seate multă asemănându-să udului ca flăcăriia.

Chibzuitoare

Căci pentru cunoștința care trebuie să aibi la osebirea și la pricinile durerii de colică, ia sama cu amăruntu aceste semne de nu s-au înrădăcinat și nu s-au înveninat colica și de să răsipeaște durerea când într-o parte, când într-altă parte și nu rămâne încuiată numai într-un loc și, în scurt, de să contenească uneori <și n-au încuiat mațele de tot>, de nu iese pă din jos nicidecum prisoseală, are nădeajde de a să tămădui. Iar când durerea este foarte mare și cumplită și nu mai într-un loc umblă neconținându-să și pân^tecele nu umblă nicidecum și bolnavul nu poate dormi și nu poate acestea îl silească vărsătura a icni cu greață și își iese din minte trecând aiurea și mădulările îi încep a răci și sudorile îi sânt reci, acolo nu este nicio nădeajde de tămăduire.

pentru mai
nainte
cunoștință

Obștită dietă la încuierea pântecelui și la colică

Dietă colici trebuie să *s<ă>* facă dup<ă> osebirea pricinilor precum vom însemna și deosebit dar aici nu strică să arătăm puținele obștit ca cu o mai nainte gândire. Deci să stea bolnavul în casă caldă nesuflându-l vântul nicidecum, băutura rece nicidecum să nu bea, nici apă, ci puțin vin. Iar la colica cea ferbinte să bea puțin vin cu apă amestecat ori apă fiartă cu scorțișoară, chimin și orz, dar răbdarea setei aici mai mult folosește. Bucata să îi fie bună la mistuire mai cu samă zămoasă decât uscată, cu untdelemn, unsuroasă, nu grasă și carne de vită grasă și alte vite subțiri la carne, însă fierte nu fripte. toate ceale prăjite îl strică tare și să *s<ă>* ferească. La mâncarea lui unde să cuvine să puie jaleș, pătrânel, meghieran, θύμρα, ádecă țumbriță, molotru, chimen sălbatic câte puțin //f. 139^r să bea odată. Întristarea și inima rea să le lase, că întreit mai rău îl strică și de moarte, pentru că i se strânge mai tare pântecul.

Tămăduire obștită la orice țiuire de pânțe, ádecă astupare

La orice încuiere, când nu umblă pânțele, mult bună ajutorință este clistiru cel cu rânduială dar să nu-l metahirisească des, că în urmă atât să obicinuieste firea cu dânsul, cât apoi nu mai poate scoate făr<ă> de dânsul nicio rămășiță din pânțe. Încă uneori mai mult folosește puținică zamă de pui de găină, amestecată cu puțină mană și cu unt de migdale a sorbi, mai bună e decât 30 de glistiruri. Să *s<ă>* obicinuiască cel încuiat și lucruri care moaie mai vârtos mai nainte decât orice altă hrană, ádecă zupuri sau păpară cu untdelemn ori cu unt. Bune sânt și prune uscate fierte, încă de le vei îndulci cu zahar bine, mâncându-le înaintea prânzului cu un ceas mai nainte și să bea dup<ă> dânsule o băutură bună de vin amestecat cu apă, negreșit îl pornește. Așijderea prea bun este să fierbi mere în unt cu zahar, să mănânce precum mai sus. (Alta) Înaintea prânzului cu un ceas, să mănânce puținel unt proaspăt cât o nucă și în urmă să bea precum mai sus, o băutură de vin cu apă, că-l pornește la pânțe. Încă toată săptămâna câteodată să facă așa: să ia doi loți casie moale (aceasta este un lucru tocmai ca scorțișoara la spițerie), un dram tirighie gătită, să le sfărâme, să le amestece bine și să le înghiță pă nemâncate. (Alta) Mană 3 loți să topească în puținică zamă de bucată și să o soarbă pă nemâncate. (Alta) Unt proaspăt de migdale și mană, dă fieștecăre câte un lot să ia și să le amestece cu zamă de tărâțe înăcrite (Korpa Tzibre), au zamă de varză, ori zamă de prune și să soarbă cu două ceasuri înaintea prânzului. (Alta) Să ia zamă de sfecle roșii și să o fiarbă în zamă de carne de vită, să soarbă de aceea la vremea cea zisă. (Alta) Fierbe prune uscate, să fie grase și cărnose, puind înlăuntru

clistir cu
bună
rânduială

hrană

sorbire pă
nemâncate

διαγράμματα
unsori

și puține frunze de seminanie legate într-o cârpă de in și atât zama lor bându-să, cât și aceale prune mâncându-să, sânt bune foarte la pânțele negreșit pornindu-l. (Alta) Fierbi foi de plop λεύκου, până să vor topi, pune și untdelemn, să mănânce cel încuiat cât pornește pânțele. Acesta este leac prost. Iar pă dinafară adă bolnavului și ajutorinți de ale locului, ádecă unsori ca acestea: unge-i pânțele cu untdelemn au cu untură de găscă au cu această alifie: foi de nalbă albă sfărâmă-le mărunț-mărunț și le fierbe într-o tigaie cu unt, apoi stoarce-le pântr-o cârpă tare bine și cu acea stoarsă grăsimie fierbe de iznoavă îndoit atâtea foi iar de nalbă sfărâmite și stoarce-le iar bine, aceasta făcând de trei ori. Cu alifiia aceea unge des pânțele bolnavului că să moaie foarte frumos și-l pornește. Bine este într-acești chip (sf. altă mână) /f. 139^v să-l ungi cu unt de crin albu, ádică de zambacu ori cu mir ce să numește de nalbă albă au cu unt de dafin și cu asemenea cu acestea. Încă și unt πετρόλαδov, unt de rută, de καστόρ tot un fel sânt. Ori cu fiteșcare osebit să ungi au să le amestici toate împreună și acestea obștit pentru astupare și închidere de pânțele. Acum să spunem osebit și pentru colică.

Tămăduire la tot felul de colică

udături
încălzituri

Cât să cuvine pentru colica cea adevărată fiindcă să întâmplă mai des la oameni colica cea rece și cu flegmă și cu vântu care să naște precum ziserăm din zemuri reci, lipicioase și groase, trebuie să ținem întâi această rânduială de tămăduire. 1: Să nu lăsăm nicidecum să s<ă> încuie și să s<ă> astupe mațile, iar când vom pricepe vreo încuiere sau vreo astupare, îndată să le muiem și să le deschidem. 2: La început mai bine să cercăm pă dădesubt cu glistiruri decât pă dasupra cu băuturi și curățenii. 3: De să v<a> muia și să v<a> deschide încuierea și astuparea, să aducem leacurile care ușurează și potolescu durerea. Deci nu trebuie să prea înfierbântăm pre bolnavul, cu leacurile ce i să dau că mai mult să răvarsă și să umple de vântu. toate zeturile ce le spuse reci și groase și întinzându mațile mai cumplită durere lucrează. Pentru aceea mai mult trebuie să le scurtăm și să le coacem cu doftorii fără<ă> vântu subțitoare și zvântătoare care nu înfierbântă tare ci numai desumflă. Deci la începutu boalii când să prea iuțește durerea foarte să cuvine a face udături cu unt de rută, ori de mușătel, ori de chimen, ori de anason, ori măcar de untdelemn. Să-i facă și încălzituri cu săculețe pline, cu flori de mușătel încălzite, de anason și de sulfină. Ori cu sămânță de in, ori cu meu ori cu tărățe, ori cu sămânță τύλης, sau de nalbă albă. Iar băuturile cuviincioase sânt acestea de mai jos scrise care prea bine ajută la începutu durerii de colică a le metahirisi bolnavul într-acești chip: pică

băuturi

puținel untu de migdale au de dulci au de amară și acre să fie în vin caldu și de aceea dă bolnavului să bea câte 5 au 6 unghii, că aceasta și durerea mult ușurează și materia cea groasă care s-au făcut ca cleiul și s-au așăzat în mațu frumos și subțire o moaie și o jălăvește. Și topindu-o o curăță și scoate afară din trupu. Foarte bune și făr<ă> durere sânt și aceste băuturi și sorbituri la colica cea rece, să iei maț de lup și spălându-l bine cu vin albu, usucă-l la cuptor și, pisându-l măruntu ca prafu, ia dintr-acesta câte un dram și puindu-l în puținel vin amestecă și dă-i să bea. Făr<ă> veste potolește durerea. (Alta) Clocotește apă curată, apoi varsă într-însa a patra parte de untdelemn cu cât e apa și o piperează și de aceea așa caldă să soarbă bolnavul câte o lingură-două, cât v<a> putea suferi, stinge durerea de minune. (Alta) Amestecă 3-4 loți, unt de migdale, cu o lingură sirop de macu, în vin caldu și să bea. (Alta) Să mănânce tiriace cât o alună ori singur ori topindu-l în vin caldu să bea și acesta de mare folos iaste la colica cea rece și la durerea mațelor. Poți să-i aduci toate acelea la cel ce pătimeste colica câte scriserăm mai sus pentru încuierea și astuparea pântecelui, spre a muia și a porni, dar și a vărsa mult ajută. Încă mai bine decât toate pân a nu cina, dă iaste obicinuit la aceasta, cu toate acestea de stă mereu durerea trebuie să pui pă bolnavu să șază în apă fiartă de nalbă albă, τύλεως Αρτεμηςίας, mușătel, foi de dafin, de anason, de mățăcină și de alte asemenea. Au să-l pui în untdelemn caldu, ori în untdelemn cu apă, precum hotărăște Eghenitis. Dar să s<ă> îmbăieze cei cu colică și în băi care sânt din firea lor calde că să folosescu. Dar nu în ape care încălzescu oamenii și dup<ă> baie de poftescu să bea vin cu pelin, că aduce minunată tămăduire la durere colică. Precum și singură buruiana pelinului, să o fierbi în apă pân v<a> da undă odată și amestecând acea apă fiartă cu îndoit atâta vin, să-i dai să bea dup<ă> scăldătură și καστόριον asemenea să-l bea des, curăță boala de tot. Și decât toate leacurile mai cercat iaste //f. 140^r să ia un dram de acesta și să-l amestice în 3 feligene de mursă de miere să-l bea. Iar neconținându-să durerea, dă-i lui leacuri cel dă 3 piperuri ori tiriace și de v<a> fi cumplit chinul, dă-i cele ce mângâie cu măsură, ori pă dedesubt sau pă deasupra, că cele tari de pân cele ce moaie mai mult strică. Puținel mângâind dar boala o face mai îndelungată că îngrășă materia și vadurile mațului îl deschidu. Dar mai bine să cuvin cele mai nainte spuse făr<ă> durere a le metahirisi și dup<ă> ce să v<a> subția flegma, curăță-o cu ιεράν, ori cu aceste hapuri: ia aloiu, ευφρόροιον, grăunte κvoίδης și σκαμονία, potrivite fiteșcare și fă hapuri, să înghiță câte două ziua. Dar dieta la această boală de colică așa să s<ă> păzească: la începutu bolnavul să postească și să nu mănânce mult, apoi să mănânce din cele iuți și tari, numai hrana lui să fie mai cu

ανώδυνα
făr<ă>
durere

scăldare adică
șădere în ape
cu buruieni

băi din apă
caldă firește

hapuri

dieta

vendeză

sorbitură

sorbitor

căldură și uscată, pâinea proaspătă și bine coaptă, cărnuri de pui de găini, de prepelițe, de porumbi, de turturele, de sturjii și dă cele asemenea. Iar de păsări de baltă să s<ă> ferească că sânt stricăcioase. De cele cu patru picioare numai cea de vițel și de capră nu strică. Toate legumile să-i lipsească, iar în locul verdețurilor să mănânce molotru, selină, sparanghel, praz coptu, usturoiu crudu și ceapă. Să bea condită și cu dânsa să ia și pâine. În scurt toată hrana lui să fie cu bun must și bine la mistuit, păzindu-să de lăcomie și de nemistuire. Vin să bea cam știros subțire, curat și luminat de jum<ă>tate vreme și amestecat să-l bea cu măsură. Acestea păzind să gătește mai bine spre leacuri și atunci acelea lucrează și mai bine. Iar când vântul pricinuieste și lucrează durerea de colică, îmboldind cu junghiuri și cu tăieturi mari pântecile, după<ă> sfătuirea lui Galinos, lipește-i o venduză mare cu flăcăraie și ușoară, ori vreo oală aprinzând înlăuntru călți și o pune la buricul lui și pă supt buric, că îndată contenește durerea. Aceasta biruie toate celelalte leacuri și să aseamănă cu oareșcare vrăjături, dar s-au tămăduit mulți cu aceasta. Încă să încălzească într-o tigaie meiu, ovăsu și sare mărunță amestecată puindu-le într-un săculeț subțire, așa cald să i-l lege pe pânțece, ori așa curându să încălzească o cărămidă în focu, apoi să o înfășure într-o cârpă și așa caldă să-i o puie la pânțece, osebit de acestea folosescu și oblojăturile încălziturile să nu lege calde aburoase udături și pune pă dinafară să-i facă supt pânțece. Câte răsipescu și scot vântul afară făcându-le dintr-aceste buruiene: μέλανθιον, άμυ, ορισέλιον, migdale amară, piper, izmă sălbatică, sămburi de dafin, pelin, sămânță de urzică, άkopov, magheran, κυνάμωμον și alte câte pomenirăm mai sus și aici și la alte capete. Iar ajutorinți dinlăuntru pentru vântu lucrează acestea tare: să iei de la păticărie puțințel magiun de sămburi de dafin, bașis laurii cât o alună, au cât o nucă și-l amestecă bine într-o jum<ă>tate cupă de vin cu pelin bun. Pică înlăuntru și 4-5 picături unt de chimen sălbatic și așa caldu să soarbă dintr-acela adeseori cu o lingură. (Alta) Pisează παμπόρι, ádică sămânță de chimen sălbatec măruntu ca făina <sămburi de dafin> și le cerne cu sita și, amestecându-le cu vin cât trebuie, dă-le undă, aruncă înlăuntru și puțințică mană, au pune puțințel untdelemn și să soarbă caldu de acela. (Alta) amestecă ghimber, miere și vin vechiu și dă-i să bea bolnavul, au zeamă de rută, au dă chimen, au vârfuri de anason uscat, fierbe cu sămânța lor împreună în apă, să bea zeama. Iar foile de anason cele fierte leagă-le calde la buricu și să mănânce des chimen, că să folosește. Au arde unghii de porcu și pisează-le bine ca praful. Acel prafu pune-l în ou sorbitor să soarbă cel cu durerea la inimă că să v<a> tămădui. Asemenea să cuvin și alte băuturi ca acestea ce scriserăm în multe locuri la alte capete. /f. 140^v (altă mână) Iar cât pentru

glistir la durerea de colică este trebuință să știm cum că nu folosește totdeauna un fel de glistir căci uneori astfel de lipicioasă încheată și lunecoasă flegmă să adună între cămășuicile și pelițele mațelor căci nu poate nicicum a o cuprinde și a o muia glistirul cel gras și unsuros, de nu v<a> avea putere cumplită și iute ca să usture și să piște. Deci în vremea aceea fă așa: ia vin foarte tare cât este destul pentru un glistir, pune înlăuntru unt de nucă ori de in ca la 6 loți, 4-5 linguri rachiu de-l tare, unt de pefcu, ori de rută, fiteșcare câte două dramuri, încălzește-le toate acestea împreună la foc să s<ă> facă glistir și pune-le la bolnav că lucrează de minune la durerile ceale mari și cumplite. (sf. altă mână) (Alt glistir) Ia pișat de copil mic cât trebuie și pune într-însul 8 loți de unt de nucă ori de in și tiriatic ca la două dramuri, amestecă și le încălzește la focu și-i fă acest glistir. (Altu) Ia lemnul lui D<u>mn<e>zeu, cimbru, mătăcină, καλαμύνθα și mușătel, fiteșcare câte jum<ă>tate de dram, rută, izmă și chimen sălbatic, încă pe atât anason, molotru, κάρειον, chimen și σμύρνιον, ádică mațerona și dafin ca la 3 dramuri, fierbi-le toate în apă pân v<a> scădea a treia, apoi storcându-le zeama amestecă-o cu puținică ιερών πικράν, benedictam laxativam, καστόριον, spețierum de chimăn, unt de rută, unt de anason, sare obștită și amestecându-le acestea fă glistir și vâra. Du<pă> glistir îndată să bea unt de migdale, au untdelemn, precum scriserăm și mai sus. Iar dieta la colica cea cu vântu adevărat să fie așa: bolnavul de tot să s<ă> ferească de vin amestecat cu apă și de apă rece, de lapte și de câte răcorescu și nascu vânturile. Să bea dar vin neamestecat și să mănânce bucate înfierbântătoare și tăitoare. Să facu și niște prafuri lăudate foarte pentru colică într-acești chip: taie pelin dă cel albu știuculețe mici și le pune într-o oală să s<ă> umple bine, apoi varsă înlăuntru două cupe de vin și lasă să s<ă> moaie în 24 de ceasuri, ádică o zi și o noapte. Du<pă> aceasta strecoară jum<ă>tate vinul într-alt vas și celălalt jum<ă>tate pune-l iar să fiarbă și umple-l dintr-acela câte puțin până să v<a> aşaza fierbându-l să scază întocmai cu pelinul și atunci când fierbe vei vedea că dasupra <la buzile> oalii și împrejur să adună niște prafu frumos roșu, carele strânge-l bine. Și dintr-acela ia în toate diminețile până în trei zile, câte puțin cu vârful cuțitului și pune-l într-o lingură de vin să bea bolnavul, foarte bine lucrează și contenește durerea și chinul. (Alt praf) Bună iaste la această pricină și coaja de naramză pisându-să, cercându-să și bându-să cu vin, bun iaste încă și untul de coajă de naramză și untul de pefcu și de καστόριον, să pici câte 3-4 picături în vin caldu și să bea bolnavul. (Altă băutură) Topește puțină καστόριον cât un grăunte de piper în miedu și dă bolnavului să bea. foarte bine lucrează pă dinlăuntru, nici să află mai bun leacu, de-l vei obicinui de multe

glistir
lucrător

dieta

σκόνη
ανώδυνο

băutură cu
praf

καθάρσιον
υπήλατον

spirturi
întăritoare

ένεμα ήγουν
γλυστήρι

ori. Dar pusături și oblojături fă aceste: strânge baligă de vacă la luna lui maie și usucă să stea, apoi ia dintr-însa și pisează ca prafu. Acel prafu amestecă-l cu unt de crin, de rută, de mușătel, ori cu untdelemn, și cu acela unge-i pântecile la durere. (Alta) Amestecă puținel moscu, cu unt de nucșoară, și unge-l cu acela pă dinafara buricului. (Alta) Umplesă un săculeț cu ovăs și cu meiu, și pune-l în vin să fiarbă și scoțându-l pune-l asupra pântecelui, pân iaste caldu și iar îl primenește după ce v<a> răci. Iar când începe a să conțeni durerea, ca să nu să întoarcă iar dă iznoavă, iaste trebuință să scoatem afară zeturile cele cu flegmă, și să le deșărtăm toate din trupu. Deci ia foi de sinamini reventu, mană, tirighie, κενταυρίονου, μικρόν și sâmantă de chimen și pune-le într-un săculeț //f. 141^r de in și le pune într-o cupă de vin să s<a> moaie și să stea la loc călduros și dintr-aceea să bea bolnavul în toate zilele câte un păhar, pă nemâncate pân să v<a> isprăvi. Ori fă săculețul într-alt chip carea precum arătarăm înnapoi la 2 cap Pentru durerea stomahului și vezi acolo. Iar după ce să v<a> deșărta și să v<a> curăți de acolo materiia cea cu flegmă, să ia vreo întăritoare de stomah și de mațe, άδικά spirt care răsipește și vântul. Într-acestași chip iaste spirt de trementina, spirt de sare, unt de anason dulce și de pefcu. Dintr-acestea să pice în toate zilele câte 4-5 picături în vin caldu și să bea mai naintea prânzului pă nemâncate. Afară dintr-acestea la această pricină bună iaste și apa de scorțișoară, de anason, de zurumbacu care v<a> vrea dimineața și seara să v<a> culca să bea pentru întărirea stomahului și a mațelor, iar dă iaste vreo volburare care chinuiește cumplit mațul, să sloboază sânge de la cot. Iar de are oprire la udu, să ia sânge din fluierul piciorului și să metahirisească leacurile cele mai nainte spuse. Afară numai din cele iuți și cele ce nu curăță tare, însă toate să fie domolitoare ori glistiruri ori băuturi ori oblăjături ori udături puie-să și în untdelemn și venduză să-i puie și plastor ceruit, să aibă dietă subțire și cu căldură, pân-să v<a> răsipi volburarea. άδικά hrana lui să fie subțire și în scurt care să cuvine la cei ce să înfierbântă până să vor conțeni volburarea. Iar când să chinuiește bolnavul din zemuri iuți și pișcătoare, fă-i glistir la șăzut, astfel care coboară materiia lesne și fără nicio pișcătură curățește mațul precum iaste apa de orzu, ori apă fiartă túλης, de sâmantă de in, dă mușătel și dă nalbă albă, cu untură proaspătă de găscă ori de găină și cu unt de trandafir. (Altu glistir) Foi de micșunele, andidii dumesnice, foi de nalbă albă, mușătel, sâmantă de túλης și sâmantă de in, toate împreună fierbi-le <pân va scădea a treia> cu apă destulă, apoi strecurându-le amestecă cu trestie de casia, ιεράπικράν, unt de trandafir, unt de anason, untură proaspătă de găină au de găscă, două gălbenușă de ouă, amestecându-le aceste toate fă glistir ales și-i pune la șezutu.

Dar nu numai a deșărta ci și a astâmpăra trebuie pre materiia care întărită. Deci să s<ă> îmbăieze bolnavul în apă dulce că aceasta și chinul îl potolește și somnul îi pricinuieste. Încă să ia sirop de micșunele și de trandafir și de alte ca acestea, ce astâmpără și astupă zeurile cele pișcătoare. Hrana lui să fie zemoasă, ádică fidea, apă de orzu, pești din locuri pietroase. Să s<ă> ferească de toate cele iuți și fierbinți, atât bucate cât și leacuri, ádică încălzituri, udături, oblojături calde și de vin să s<ă> ferească mai vârtos dă cel vechiu. În scurt să zicem toată diēta să-i fie mai umedă și mai răcoroasă. Iar când nu să contenește chinul, ci încă mai tare să întărită și să ațăță, alerge și la cele ce amórtescu simțirea. Că nu strică aici la răutatea aceasta și încă ajută că și simțirea o astupă și zeurile cele subțiri mai grase le lucrează și fierbințelea cea făr<ă> măsură o stingu. Acest fel de lucruri amorțitor iaste, confeto, ce să chiiamă φιλόνιον, la păticiarie, din care destul iaste un dram să mănânce. Folosescu încă și haurile ce să numescu δια κυνογλώσσου, ádică dintr-un dram să faci șase hauri să înghiță câte unul bolnavul înainte culcării. Iar la colica cea fierbinte ce să naște din zeurile cu venin galben, trebuie cu aceste leacuri care moaie împreună și umezescu, și puținel răcorescu, și durerea o contenescu. Acestea sântu glistirurile mai vârtos făcute din lapte, untdelemn, trementin, gâlbenuș de ouă, lobodă, foi de sfecle, zmântână de lapte, și altele. Pă dinafara pântecelui să-i puie acest fel de lucruri care și încălzescu și umezescu împreună ca o baie molcelușă acest fel iaste: /f. 141^v să umpli o bășacă de bou cu lapte dulce ori cu apă, ori cu untdelemn și legându-o să o tinzi deasupra pântecelui bolnavului că-i ușurează durerea. (Altă punere) Să fierbi făină de orzu și sămânță de in, cu unt de mușătel și tinzându-o pe cărpă ca un platoru leagă-o așa caldă pe pânțele. Unii la această nevoie aduc căței mici și-i pun dasupra pântecelui lor și să folosescu cu aceasta foarte. Dar fiindcă să încălzește tare ficatul omului la această colică, trebuie să-l răcorim într-acești chip: pisează foi de lăptuci și de cicoare, ori de andidii și strângându-le stoarce-le zeama într-un vas și o amestecă cu oțet de trandafir, apoi udă puținel postav într-însa și pune-o la ficat pă dinafară. (altă băutură) Să-i facă și zular răcoros cu apă de macu sălbatic ori cu apă de lăptuci ori de cicoare ori de măcrișu, amestecându-o cu sirop de micșunele ori de macu sălbatecu și să bea de aceea că potolește atât durerea cât și setea. De să v<a> slobozi și v<a> conteni durerea trebuie să deșărtăm și să curățim frumos zeama cea cu venin într-acești chip: să fierbi 4 dramuri de reventu cu apă de cicoare și strecurându-o bine pă cărpă, să o îndulcești cu zahar, ori să topești mană într-însa, să dai bolnavului să bea. Iar contenindu durerea și deșărtându-să zeurile cele cu venin, când v<a> fi vreme, bine iaste pentru potolirea setii să mănânce

îmbăiere
sirop
hrana

ναρκωτικά

χάπια δια
κυνογλώσσου

glistiruri
cuiiicioase

επίθεμα

udătură

zularu

pentru
uşurinţa setii

ταμαρίνδος

şi din
trementină

πόματα
εύχρηστα

punere pă
dasupra

ori de raţă

κόπρος του
λύκου
δραστικωτάτη

bolnavul/ pepene verde. Bine iaste să bea şi apă acră dup<ă> rânduiala ei, înaintea prânzului şi a cinii cu un ceas- două mai nainte. Bun iaste şi laptele cel acru şi a sorbi borşul ce să chiiamă corpaşipre. Dar mai bun leacu decât toate acestea atât ca să potolească setea cât şi ca să moaie pântecile, iaste ταμαρίνδος, ádică rodu/ της μυρίκης ce să cumpără de la păticărie. Ia doi loţi de acesta şi-l fierbe într-o supă de apă din făină curată, că să încreţeşte frumos şi de acela să bea când îi ie sete fără<ă> frică. (Unsori) Pă dinafară să ungă pântecile lui cu unt de migdale, ori de crin, ori de micşunele, ori cu untdelemnul obicinuit. Dar mai bun decât toate iaste mirul acela ce-i zic la păticărie galbaneton. Isprăvind toate acestea într-acestaşi chipu, nu trebuie să trecem cu vederea şi glistiruri le ce cum v<a> simţi vreo încuiere la pân-tece ori v<a> pricepe vro durere, îndată să metahirisească glistiri carele numai din lapte dulce, din untdelemnul, din gălbenuş de ou, din trementin, să-l facă şi să-l amestece lesne. La această colică curând să slobozescu şi amorteşcu mădulările omului. Pentru pricina care scriserăm la începutul capului şi ca să nu să întâmple aceasta de timpuriu, trebuie să purtăm grijă să o apucăm înaintea cu doftoriiile. Deci în toate dimineţile să ungă pântecile cu untdelemn că acesta şi mădulările întăreşte şi vântul îl răsipeşte. Atât mai bine v<a> fi care poate să amestice acest untu, cu ambră umedă şi așa să-l ungă, ori cu unt de zmirnă. Iar băuturi pă dinlăuntru să-i facă acestea: să sfărame măruntu ziduarion, ádică zurumbacu şi să-l amestice cu vin încropit, amestecând şi zmirnă şi să bea mai vârtos noaptea. Încă îndată cum v<a> junghia vreun berbec grăsuliu şi v<a> scoate seul lui, ádică praporul așa caldu să-l puie şi să-l tinză dasupra pântecelui bolnavului. Ori căţeluşi mici să puie că îndată şi ei să lipescu de această patimă a colicii şi îndată mor. Ori să spintece pântecile unii raţe şi să-l puie dasupra pântecelui bolnavului. Iar de să v<a> slăbonogi vreo mădulară a bolnavului, să o ungă pre aceea cu mirul galbanetom, ori cu vin făcut cu jaleş, ori cu rachiu, ori cu untură de găină, ori de ursu, ori του μελίου. Care untură să o înfăşure bine şi să o amestice cu prafu de jaleş pisatu măruntu şi cernut cu sita. Dup<ă> toate acestea multe lucruri să laudă încă a proφθaxi şi a ajuta la toată fiinţa durerii de orice colică. Din care una iaste căcat albu de lupu pisându-să măruntu şi cu apă ori cu vin albu bându-să. //f. 142^r Însă mai bun iaste cel ce n-au căzut pă pământ, ci acăţat undeva în niscareva mărăcini, fiindcă lupii obicinuiescu a să pişa ca şi câinii, rădicându-şi un picior mai sus şi a să şi bălega la locuri răzemoase. Aşadar, între mărăcini să află de multe ori vara găinaş de lup, ori în buruiene mai înnalte şi între zmicele. Încă şi ca o oareşcare pază şi leacu ajută la durerea de colică această baligă de lupu a o ţinea

legată cineva la dășertul lui și supt pânțece. Care aceasta Galinos din cercare au cunoscut-o și izma cea verde precum zice Aetie fierbându-o mult să bei dintr-însa până în 3 zile minunat folosește și dezrădăcinează durerea de tot. Dar multe și alte ajutorinți vei afla la Aetie, proaste și lesne pentru durerea de colică.

apă fiartă de
izma verde

Cap 5. Pentru învăluirea, ádică durerea mațelor celor subțiri

Durerea mațelor celor subțiri elinica să numește ειλέως, din învăluirea chinului, căci întoarce și învăluie cu durere mațele, de unde latinește să zice volvulus, ungurește belfaia techeres, iar cei mai proști doftori îi zicu astăzi πάθος ειλικόν, că iaste o patimă prea iute și aduce chin prea cumplit și în scurt de moarte. Către care îl v<a> apuca pă urmă la sfârșit moare moarte de chin și urâtă scoțând scârna din gura lui.

Pricină

Să naște această răutate din nemistuire deasă și din stricarea bucatelor ce mănâncă omul, mai vârtos din cărnuri grase, ce degrabu să strică și să țin înlăuntru în mațul cel subțire, și facu îngrădire. Încă să naște și din lovitură ori bătătură, ce priimește cineva la acel locu unde zace mațul cel subțire. Încă și din răceală cumplită, ce strânge și oprește prisosirile și când bea cineva de multe ori apă rece mai vârtos nădușindu, să întâmplă încă și la cei boșâți coborându-să mațul lor împreună cu scârna în punga boășălor și împingându-să de acoló înapoi v<a> începe dintr-aceea a să involbura. Încă să face învăluirea și din lucruri otrăvitoare, ádică când mănâncă ori bea cineva lucruri otrăvite și pricinuitoare de moarte și din scârna ce să usucă și să împietrește care să oprește și să acată înlăuntru în mațul cel subțire. Dar mai cu seamă se întâmplă această boală ori din volburarea mațului și să aseamănă cu colica, ori din îngrădirea și oprirea scârniei cei uscate în mațul. Să obicinuiește mai mult la copii decât la ceilalți, însă aceștia lesne scapă fiindu-le firea umedă, iar la cei bătrâni nu să prea întâmplă, iar de v<a> coprinde cumva pe vreun bătrân această patimă, nu să tămăduiește în scurtu niciodată. Deci dintr-aceste pricini să naște învăluirea.

de unde
să naște

Semne

Care v<a> cădea la această boală are durere prea cumplită și chin neasemănat și să vede ca o umflătură spre partea mațului cel subțire care mațul să vede înfășurat și sucit ca o coardă. Pentru aceea unii această boală au numit-o χόρδασις, are și multă umezeală la stomah și slobozare, râgâiește în deșărt și nu-i folosește nimic. Mațele lui chiorăiescu, scârna lui de tot stă și să oprește, vântul rămâne încuiat în mațe. Cându să întărește răutatea

toate în sus vin și pentru aceea se întâmplă a vărsa flegmă și venin, răcindu-i tot trupul și simțind cumplită durere, la mulți se întâmplă și greutate la răsuflare. Și când li să apropie moartea, îi coprinde sudori reci și greutate la udul lor. gaura șăzutului atât să strimtoarează și să strânge, cât nici marginea scobitoarii spețimii nu poate intra, uneori și scârănă iese din gura lor cându varsă.

Tămăduirea aceștii boale

afumături

γλυστήρι
διάσημον

βαλανισμός
και βαλανός
ădică cepu
făcut
încălzitură

εγκάθισμα
venduză
oblojături
curățenie

La tămăduirea patimii aceștii astfel de orânduială să păzește: de iaste bolnavul copil să-l ajutăm cu udături, oblojături, glistiruri, îmbăieri, încălzituri, și câte /f. 142^v spuserăm la cei cu colică, iar dă iaste copilandru și la vărsat cea ajunsă să luăm seama la pricina patimii. Deci când să v<a> întâmpla durerea mațelor din nemistuire și din multe feluri de bucate ce au mâncat mult și stau în stomahu, îndeamnă-l ca să verse făcându-i toate câte poruncirăm acolo împreună cu vărsarea. Iar când nu s-au întâmplat nici din nemistuire, nici din bucate, în tot chipul să facem ca să tragem și vântul și scârna să iasă pă din jos. ădică cu glistiruri, cu îmbăieri, cu unsori, însă cu socoteală și cu luare aminte. Și glistir fă într-acestași chipu: ερμιοβότανον, rută, foi de nalbă albă, κενταύριον μικρόν, ca la o jum<ă>tate dram fiteșcare, ύσωπον, καλαμίνθαν, pelin, rădăcină de nalbă albă și de dovleacu sălbatic, sămânță de in, ύλην, sămânță de chimen, fierbi-le împreună cu apă destulă <pân v<a> scădea a treia>, apoi ia din zeama lor strecurând 14 și benedicta laxativam și unt proaspăt, miere de trandafir, unt de rută și unt de anason și puțintică sare obicinuită, amestecând acestea încălzește și fă glistir și vără la bolnavu mai naintea mâncării. Iar de v<a> sili patima fie și dup<ă> mâncare și să-l ție înlăuntru cât v<a> putea, ca să lucreze. Iar înlăuntru să-i facă precum și la cei cu colică, luând și sămânță de rută, și de chimen și foi de varză, și să-i facă mai lungi ca să meargă mai adâncu, încă să-i ungă șăzutul cu zeamă του κυκλαμινού, ori cu miere și săpun. Iar oblojături să-i puie acelea care am spus la cei cu colică: de sămânță de in, τύλην, făină de orzu, rută, chimen, sămânță de anason și de selină ori să fiarbă chimen, anason și cardama cu untdelemn și udând într-însa puțintică lână, să-l încălzească. Ori să fiarbă nalbă albă, rută și anason în apă destulă, puind înlăuntru și să puie pre bolnavu să șază într-însa. Du<pă> aceea să-i puie și vendeze, întâi ușoare dasupra pântecelui, apoi și la locurile care doare și să chinuiește mai adânci și cu creștătură. Așăjderea și curățeni să ia mai vartos de să vor fi tras cu ajutorințele cele de sus prisosurile jos. Dar de minune îi folosește de v<a> vărsa, să fiarbă anason și să bea și dup<ă> băutură să ude un știuculeț de pâine în apă fiartă și să mănânce. Pă lângă acestea întărește-i și strânge-i și oasele lui, ca să

s<ă> mai sloboază. Iar pre cel ce n-are hrană în pânțece, pisează-i rută și chimen și amestecând cu oțet de miere în apă caldă, adapă-l că să folosește. Iar când v<a> cădea cineva într-această patimă, din lucru otrăvit, ádică de au mâncat ceva ori vreun leacu otrăvit, îndeamnă-l îndată să bea apă încropită mult ca să s<ă> verse. Pă urmă să bea și untdelemnul caldu, au zemuri unturoase și grase ca să mai verse și adoora. Și trecând vreo câteva zile, să topească tiriacu în vin și să bea, și să mănânce bucate cu bun must. Iar de v<a> rămânea mereu încuierea, să deșarte pânțecile cu lapte searbădu, puind puținică σκαμνία ori aloiu ori alt lucru de curățenie. Când să v<a> întâmpla învăluirea din involburarea mațului, întâi să-i sloboază sânge, apoi să-i puie venduză cu creștătură, la mădulările care să involburează. Iar glistiruri să-i puie făcute din lobodă fiartă, τύλης, și sămânță de in, cu untdelemnul și cu untu. Iar pă dinafară să puie câte să cuvin pentru volburare și și cele ce să numescu fără<ă> durere care conțenescu chinul. Și dieta lui să fie foarte subțire, iar de i-au căzut mațul jos în punga boasălor, din care i s-au întâmplat învăluirea, și-i face junghiu și durere nespūsă, să punem pre bolnavu cu capul în jos să s<ă> culce și cu picerile în sus ca să-i împingem foarte cu socoteală mațul cel ce s-au scoborātu înapoi spre șăzut și spre bucle curului și așa încet-încet, fără<ă> silință și gloditură, //f. 143^r și strânsătură să i-l legăm cu vreo fașă, de vreo câteva ori, pân se v<a> întări și v<a> sta la locul lui.

de vărsătură

venduză
glistir
ἐπιθεματα
ανώδυνα

vezi pentru
aceasta la foi

Capu 6. Pentru diariia, ádică curgerea pântecelui

Nu iaste orice pornire a pântecelui disenterie, că uneori iaste lucrare bună, firească a fi slobodu pânțecile omului, că simte mare răpaos și ușurime dup<ă> aceasta. Dar alteori slăbește foarte pre omul și atunci iaste boală și trebuiește tămăduire dar această mișcare a pântecelui iaste în multe feluri, căci au fără<ă> durere și sucitură și fără<ă> altă rănire a mațelor merge pânțecile mult și atunci să zice obștit διάρροια, iar grecește κοιλιακό και φλούσο, ori cu sucitură mare și rănire a mațelor și atunci să chiiamă adevărat disenteria, dar împreună cu curgerea pântecelui, uneori prisosirile care să mistuiescu și zemuurile să deșartă și să curăță. Iar alteori nu poate omul să mistuiască bucata, ieșând afară pă din jos așa nemistuită precum au intrat și aceasta să chiiamă λοιμωρία και λιζουρία. Și alteori iarăș numai să silește omul să iasă afară și silindu-să șade adeseori jos, dar nu iese nimic dintr-însul. Care patimă să zice τεινεσμός și βιασμός, ádică silință cu scremete. Deci aceste patru patimi, fiindcă să facu din vătămarea mațelor și a pântecelui, să arată a se asemana dup<ă> cuibu lor, iar dup<ă> pricină să deosebescu. Drept aceea bine iaste a le dăzlega cu

deosebire a
diarii și a
disenterii

ce iaste
diaria

pricina
patimii

tălmăcirea în rându una dup<ă> alta și întâi să vedem pentru διάρροια. Deci διάρροια iaste multă curgere și mergere a pânticelui, fără<ă> vreo durere, ori rănire, ori volburare măcar crudă și nemistuită, ieșând prisoseala afară măcar mistuită. Dar toată pricina patimii iaste mârșăvirea și slăbiciunea stomahului, mai vârtos când gura cea de jos a stomahului, ádică ușa, să v<a> face umedă și să v<a> jălăvi și v<a> rămânea lunecoasă, lucie și întinzându-să și așa bucata ori băutură ce întră nu poate sta înlăuntru, pân-la sorocul ei, ce să cade să mistuiască, ci iase mai lesne afară nemistuită. Încă și slăbiciunea mațelor pricinuieste aceasta, că din multa umezeală cu flegmă, uneori atât să moaie și să udă și să jălăvescu și alunecă mațele, cât nu pot ținea și strânge într-însele zeama cea mistuită care iese din stomahu. Care zeamă o parte mare trebuia încă a să prefăce ca să s<ă> facă bun sânge, dar atât ființa ei cea bună, cât și cea rea, lunecă și iese afară din trup și într-acestași chip să slăbește prea mult trupul omului. Dar fiindcă să împuținează și nu să înmulțește sângele cel bun, începe a să strica și a să veșteji. Uneori διάρροια nu să naște atât din multa umezeală și jălăveală a ușii stomahului și a mațelor, ci dulce umezeala aceea având putere foarte cumplită și iute și pișcătoare carea fiindcă îmboldește și pișcă și chinuiește ușa stomahului și mațele, nu să pot odihni mațele chinuindu-să și așa înaintea vremii lasă dă iese aceea ce iaste înlăuntru lor. Să întâmplă încă această curgere a pântecelui, dân slăbiciunea istrumenturilor celor mistuitoare și din multa hrană mai umedă și mai lipicioasă și din stricăciunea ei în pân-tece. Și cându curg oareșcare scursuri din mădulările cele mai de sus jos la vâgăunile pântecelui și când să strică și să slăbește puterea cea din pân-tece care ține hrana, că neputându pân-tecele ádică stomahu a mistui și a da afară și a răsiți bucatele, ies așa lucii, /f. 143^v și nemistuite și umede, precum am arătat mai pre largu și la capul cel dintâi, pentru nemistuire, la foi (loc gol).

Semne și cunoștințe aceștii boale

Semnile care arată pricinile patimii sânt arătate foarte că de să trage διάρροια din slăbiciunea istrumenturilor celor mistuitoare, ádică a stomahului, a mațelor, <a ficatului>, a splinii caută semnele acestora la capetele lor cele osebite și vei cunoaște care istrumentu s-au slăbitu. Iar dă să v<a> întâmpla din multă mâncare și de grămădire de multă cumplită și rea hrană, o poți pricepe atât din cuvintele bolnavului, cât și din felimea prisosirilor care ies dintr-însul. Că de vor fi din venin galben sânt galbene la față și tot cu pișcare și cu simțire de fierbințeală ies afară. Încă și gura bolnavului să amăraște și are sete și trupul lui subție, și câte alte cunoștinți sânt ale firii cei cu venin, iar de sânt cu flegmă prisosurile, de tot sânt împotrivite cu cele spuse. Iar de curgu

zemurile și scursurile de la cap jos la pânțele, atunci prisosurile să arată spumoase și starea creierilor iaste mult umedă. Iar când curgerea pânțecelui să face din mulțimea sângelui și din împlinirea a tot trupului, ori după<ă> chibzuire să arată din semnale ce talmăcirăm aiurea pentru πληθώρας și chibzuire și caută acolo.

Tămăduire la tot felu de διάρροιαe (sic) și curgere de pânțele

Cât pentru tămăduirea ce să cuvine la aceste boale revmatica ale pânțecelui fiindcă nu se depărtează departe una de alta osebindu-să numai din oareșcare întâmplări întâi la diareia cea obștită și la orice altă lienderie, adică când pățimescu scursură mațele, ori mistuită ori nemistuită v<a> ieși pă dădăsupt, des și fără<ă> măsură materia bucatelor și a băuturii. Iaste trebuință să facem așa: să luăm seama foarte cu amăruntul la pricina patimii, oare din vătămarea stomahului să fie mai mult, au din slăbiciunea și subțimea mațelor? Că uneori să întâmplă și din limbrici, ieșărea mâncării și așa în urmă să alcătuiesc și tămăduirea. Deci când v<a> merge cuiva mult pânțele, din slăbiciunea organelor atunci discrasia care naște aceea slăbiciune, cu cea împotriva ei se îndreptează și să tămăduiește precum spuserăm și la capul cel dintâi. Iar cându au început a curge pânțele pentru alte pricini și firea lucrează cu mișcarea, să scoată afară cele vătămatoare care prisosesc în trupu și cel ce pătimește lesne o suferă, atunci nu iaste trebuință, așa fără<ă> socoteală să oprim pânțele, ci să așteptăm cu purtare de grijă, până în câtă vreme v<a> isprăvi firea scoposul ei, încă și lucrarea ei să o ajutăm. Că a sta împotriva și a opri ieșărea, mai mare boală pricinuieste după<ă> cum zice Galinos, că cele oprite vin în sus și să suie la cap. Și îndată nascu durere de cap, au zămintă la minte, au liθarghie, au durere cu umflătură primejdioasă la urechi și alte boale. Deci la început nu iaste bine a opri, acelea ce să deșartă pentru folosul și răpaosul trupului, iar mai pă urmă când vom vedea că să prelungește curgerea și nu numai prisosirile scoate ci și starea trupului o prăpădește și puterea lui o topește, atunci adevărat trebuiește să ne împotrivim și să o oprim atât cu acelea ce să iau în gură, cât și cu cele ce să pun de supt șăzutul lui și câte pe dinafară să pun la pânțele, adică câte am arătat aici la această carte la multe locuri. Deci când ies prisosuri curate cu venin, iaste trebuință să le primenim la cele mai săn<ă>toase, dar să nu oprim îndată curgerea, că acea materie <cu venin> ce s-au adunat înlăuntru în stomah și în mațul cel gol, îl v<a> vătămă prea mult, căci și pă stomah îl strică și aduce volburare //f. 144' la otroabe și la mațe. Și sete aprinde și fierbințeala înnoiește și tot felul de stricăciune face precum spuserăm mai sus și în scurtu îndărăt chitește mai cumplit boala. Drept aceea de au prisosit la trup zemurile cele cu venin să ajutăm firea cu curățenii ușoară, precum iaste reventul, muindu-să în apă și

curățenii
ușoară

băutură de
lapte

glistir

stifoase și
întăritoare
închipuiri
abur

leacuri de
vărsare

rodozahar
tiriacu
încălzituri
adesea

bându-să. Așâjderea και τα μασσουρια της κασσίας, coji de μυροβάλανα galbene, ή μέλι αέριον, ce-i zic dup<ă> obiceiul mană, apoi să bea bolnavul și lapte de vită au de capră încropit și de curând mulsu au să-l fiarbă la foc pân-va scădea a treia, amestecându-l și mișcându-l des, au pietri de gârlă, au un știuc de fier ori oțel, să arză în focu pân-să v<a> roși și să-l stingă în lapte și așa să-l bea. Iar de l-or fierbe să-i scoată spuma bine, mai iute ajutorință decât aceasta nu să află alta, pentru curgerea pântecelui cu venin. Dar trebuie să știm că de-l prinde împreună și înfierbințeală cu cutremurare pre cel ce are curgere la pân-tece, să nu-i dăm singur laptele precum mai sus, căci laptele la cei ce să înfierbântează îndată să prefacă în acrimă și să coace și așa îi vatămă mai rău de cât i-ar folosi. Drept aceea amestecă laptele cu al patrulea parte de apă curată dup<ă> ce v<a> fierbe și fierbe-l împreună până v<a> scădea jum<ă>tate și așa să-l bea cel ce are curgerea pântecelui. De s-au adunat materia cea cu venin înlăuntru în mațe să puie glistiruri la șăzutul bolnavului, făcute de orz fiertu cu zahar roșu, cu untu de trandafir, gălbenuș de ou și de asemenea ca acestea. Și dup<ă> ce să v<a> deșărta zeurile cu venin din mațe, să-i dea ceva lucru stifos și întăritor, precum iaste rodozaharu, cel de gutui, cel δια τριών παντάλων¹⁰⁶, mursală de miere și alte, încă și măr ori pară, νέσπολες, ori gutuie. Iar pă dinafară ce fel de lucruri să puie, le vom scrie mai jos, dar și căldură, ádică aburi să facă la șăzutul lui, cu vreo apă stifoasă, când v<a> scoate prisosul pă dedesupt. Că udul și nemistuit la διάποιε (sic) care să întâmplă mai mult din pricina stomahului, iaste trebuință cu încetul și subțire să curățim pântecile, cu leacurile cele de vărsare, ádică cu acelea care varsă pă dânsul, apoi să-l întărească și să-l ajute atât cu cele dinlăuntru, cât și cu cele din afară ajutorinți. Deci la aceasta iaste bun și de folos magiunul cel făcut din trandafiri roșii, care-l facu la spițarie și zic conserva rozarum rubearum, ori cel ce să numește rodozahar, ori așa singur să-l mănânce bolnavul, ori să-l amestice cu altă bucată și băutură. foarte bun iaste aici și tiriacul, când v<a> avea multă arsură și căldură bolnavul. Iar pă dinafară să sfărame măruntu izmă, trandafiri roșii, pelin și coji de lămâi și să umple cu acestea două săculețe așezându-le bine, ca să nu stea strânse într-un loc în săculeț și să le puie să fiarbă în vin roșu ori în apă stinsă cu oțel. Și luând unul așa caldu să-l stoarcă și precum scoate aburul lui, să-l puie dasupra stomahului și, dup<ă> ce v<a> răci acesta, să scoată celălalt, săculeț și să-l puie în vin de iznoavă unul dup<ă> altul. Și așa schimbându-le, să-l încălzească cu acestea în toate zilele de două și de trei ori, până într-o vreme, iar cât pentru unsori, alifii și puieturi, ádică legături și oblojături ce să cuvin a le metahirisi și a

¹⁰⁶ din trei feluri de santal

le pune pe dinafară la această boală, mult folosesc *și* acelea toate care am orânduit mai sus tot la această carte la întâiul *și* al doilea cap, pentru slăbiciunea stomahului *și* pentru nemistuire, că lucrează prea tare *și* la această *διόρροε* (*sic*) ca să le metahirisească fără *<ă>* frică. Iar când iese mistuită materia prisosurilor, la curgerea pântecelui, adică la *διόρροε* (*sic*) trebuie *și* la aceasta să cunoaștem pricina de unde să naște patima, că aceasta să naște *și* din ficat *și* din splină, din stomah, din mare încă (*altă mână*) *și* la muieri /f. 144^v din matca lor. Deci la aceasta să luăm sama bine. Însă măcar de unde să v<a> naște mulțimea zămurilor celor reale *și* stricate când cu venin când cu flegmă, când melanholicoase, aceasta să obicinuieste a să face la trupul omului. Pentru aceea întâi trebuiaște a să curăți aceste zămuri, dar într-acestași chip (*sf. altă mână*):¹⁰⁷ leacul cel moale care v<a> porni pântecile, să fie împreună *și* știros, astfel lucrează reventul mai vârtos, de-l vei prăji la foc în tigaie ca cafeaua. Deci ia un dram- două de reventu *și*-l sfărâmă măruntu *și* puindu-l într-un pahar dă apă dă pelin ori dă cicoare, au stinsă cu oțel, ori în vin roșu, lasă într-o noapte pân-să v<a> muia *și* dimineața strecoară-l într-o cârpă bine *și* într-aceea zeamă strecurată pune de iznoavă încă jum<ă>tate dram de revent, pisatu măruntu ca făina *și*, amestecând, dă bolnavului să bea. Încă *și* glistir a-i face din lapte, din caimac ori din zeamă de varză nu strică, izbăvindu-să trupul de zemuri cu aceste deșărtătoare. Pă urmă poți să-i dai *și* niscai lucruri stifoase, ca să oprească curgerea pântecelui. Deci ia oțet *și* îndoit atâta apă cât iaste oțetul *și* în fiteșcare dintr-acestea, stinge de vreo câteva ori fier aprinsu, apoi le amestecă *și* le fierbe cu *véσπολες*, scorușă *și* gutui. Între acestea pune *și* o mână de *πρινόκουκα* ce să numescu caria, ungurește fiolghiumah, împreună cu foile lor *și* le fierbe bine, până v<a> scădea pe jum<ă>tate, apoi udă un știuc de burete în zeama lor, *și* storcându-l așa caldu cât v<a> putea suferi, leagă-l la stomah pă dinafară *și*, răcindu-să, iar primenește-l. Iar pă dinafară să-i ungă stomahul *și* pântecile cu unt de sacâz, ori de gutui, ori de mersini, au fiteșcare singur, ori toate împreunându-le *și* ca să s<ă> facă mai stifos *și* mai strângător, amestecă într-acestea *și* puțințel sânge *δράκοντος* (ce-i zicu ungurii *și* sângele lui Avel), au tămâie *și* cu acel untdelemn să-l ungă în urmă, după ce să v<a> face aburul cu buretele. (Oblojătură) Prăjaște un știuc de miez de pâine *și* o pune în oțetu stinsu cu oțelu, pune *și* miezu de gutui *și* fierbe *și* le freacă bine până să vor închea ca mazărea, amestecă *și* sacâz, tămâie *și* sânge *δράκοντος*, ori pîiatră roșie, măruntu pisate acestea *și* cernute ca făina *și*, tinzându-le pe cârpă, leagă-le la stomah pă dinafară, că din ajutoru lui Dumnezeu să strânge *și* să oprește pânțele bolnavului. Când zeurile cele rele

ράμπαρπαπα
παρός
πινόμενον
κατασκεύαζε
ται¹⁰⁷

glistir

doft
strângătoare
de pânțele

încălzitură

unsoare

¹⁰⁷ rubarbă băută pe loc se prepară

băutură

baie

pișcă stomahul, la vremea acești urdinări de pânțece să facă lapte de migdale, sămânță de crastavete, de pepene, de dovleac, sfărâmându-le și amestecându-le cu apă de pătlagină, și să bea să facă și baie cu buruiana υπερικόν, și cu izmă sălbatică, să șază înlăuntru în apă, ajungându-i apa numai pân la stomah. (Altă băutură) Ia două dramuri de sacâz și-l fierbe într-o cupă de apă din fântână, atât mai bine vei face de vei stinge înlăuntru fier aprinsu și de acela să bea când iaste sete. (Alta) Să fiarbă rădăcină της τορμεντήλας cu apă ori scorușă uscate și să bea zeama. (Alta) De mare folos iaste și siropul του κοραλλίου (care îl pot cumpăra cei bogați), să bea totdeauna bolnavul de vreo câteva ori câte puțin.

Băuturi proaste

υποκαπνίσματα

punere pă
dasupra
altă
afumătură

băutură de
folos

Pisează rădăcina της παλιουρείας cu foile ei împreună să le bea zeama că să folosește. Ori piiatră roșie să bea, ori pisează bine //f. 145^r brânză veche și rută și rădăcină de lobodă sălbatică, puindu-le în vin să s<ă> moaie dă-i să bea că i să oprește urdinarea. (afumături) Ia foi de iarbă ψυλλίου ce-i zice prostește κουνέλιον, talienește persicaria < și pune-le pe cărbuni aprinși să șază bolnavul pe un scaun găurit să meargă la șăzut fumu/>. Aceasta folosește tare la orice mișcare de pânțece. Dar încă atât mai bine v<a> fi această iarbă să o pisezi în oțet caldu bine sfărâmându-o și dup<ă> ce-i vei face aburul, să o tinzi pă cârpă și să-i legi stomahul cu dânsa pe dinafară. bine iaste într-acestași chip a-l afuma și cu foi de φλώμου, ádică de tei, ce să zice și φάκλα, fierbându-le acestea cu lapte dulce și pune pietri în foc să arză și cu laptele stropindu-le fă aburul ca să-l priimească pă dedesupt precum mai sus. (Mâncări) Strânge rodu του κινοςβάτου, ádică de trandafir sălbatic, când v<a> fi copt bine și despicându-l, scoate-i toată sămânța și o aruncă, iar boștina usucă-o și când v<a> fi trebuință fierbe-o și mănâncă. Aceasta lucrează și mult contenește διάποια de multe ori când altceva n-au folosit, numai a mânca bolnavul s-au tămăduit de această boală. Dar cu aceste stifoase care strângu tare pântecile nu trebuie să se ajute bolnavul, pân nu-i să v<a> curăți trupul de mulțimea veninului și a zemurilor, că încuindu-să mai mult să vatămă decât să folosește. Dar la orice veche urdinare, acesta iaste mai lăudat și lucrează cu mare folos: să pisezi bine iarbă grasă și ελέβορον, care să naște la locuri apătoase și are foile pestrițe, să-i storci zeama fiteșcăruia deosebit, apoi amestecă zemurile să fie potrivite și fierbe zeama până v<a> scădea a treia <și pune-le pe cărbuni aprinși să șază bolnavul pe un scaun găurit să meargă la șăzut fumu/>. De aceea să bea bolnavul pă nemâncate câte o lingură, de poștește poate să o îndulcească cu zahar, uneori urdinarea să contenește și cu pornirea udului, fiindcă

să sugu și să tragu zemurile cele multe din mațe la altă parte, deci ca să *s<ă>* pornească udul să fiarbă sâmburi de pefcu, ádică rodul de κουκουναρέα în vin roșu și să bea zeama aceea caldă în toate diminețile pã nemâncate pân în trei zile. (Alta pentru udu pornitoare). Usucă vreo câțiva μαστάκους de câmpu, pisează-i, fă-i praf măruntu, de acela ia câte un dramu și amestecă cu vin albu și dă bolnavului să bea câte puțin, când să *v<a>* face διάρροια din zemuri groase cu flegmă și lipicioase, ori din stricarea lor în pânțele, iar cu purgație începe tămăduirea, precum și la cea mai nainte spusă urdinare. Deci fierbe-i ori moaie αγραίκόν și μυροβαλάνους din vie, ori altceva asemenea, spre a porni și a scoate zemurile. Încă și glistiruri îi pune de κενταύριον mic, unt de rută și altele. Mai vârtos când să vor strânge înlăuntru în mațe zemurile cele lipicioase, să mănânce magiun de gutui și de ghimbir, elever ghimber și câte încălzesc și usucă. Iar pã dinafară cele întăritoare câte scriserăm mai sus. Iar când pentru slăbiciunea puterii cei ce țin hrana în pânțele s-au pricinuit boala, ádică când *v<a>* slăbi puterea stomahului care țin hrana oprindu-o până să mistuiește și nu o *v<a>* putea să o ție ci degrabu curge jos nemistuită și așa îi merge pânțele omului mult și des, atunci acele doftorii să-i aducem câte scriserăm mai sus, pentru nemistuita hrană ce iese afară la διάρροια. Deci adapă pre bolnavul cu vin acru și știros, amestecând unt de aguridă, ori de trandafir, ori μελιώλαδον, dar mai lucrător iaste untul dă mersini de *v<a>* fi trebuință a să opri mai bine pânțele, amestecându-l cu a treia ori a patra parte de vin. Iar dă iaste trupul bolnavului mai tare și mai puternic, să fiarbă gogoși și μαλικόριον, ádică coji de rodii și βαλανστία, ádică flori de rodii, ori foi de mirsini, ori buruiana ce să numește ξιφάρι și să bea zeama lor. Iar de stă mereu și crește curgerea pântecelui, să facă plastore, oblojături și lucruri /f. 145^v ceruite care vom scrie la capu ce urmează pentru δυσεντερία, ádică câte strângu și usucă a le pune la pânțele pã dinafară. Dar aceasta iaste mai iute și mult lucrătoare: mure, ádică βάττινα albe, când sânt încă necoapte și acre, la număr până la 7, pisează bine și le amestecă cu unt de trandafir și cu ceară încălzește și fă lucru ceruit și pune pe pânțele. Dar băuturi folosesc chimen, αδιαντον, rădăcină de mărăcine albu, selină și sămânța ei, fierbându-să și bându-să dup<ă> deșărtarea celor netrebnice, căci tămăduiescu curgerile pântecelui, pornesc udul și tragu scursura de la mațe la partea prin care merge udul care să numește μετοχέτευσις de la Pavel. Și aceste mure necoapte și acre să le zvântezi la soare câteva zile să *s<ă>* usuce bine și la vreme de trebuință să le sfărâmi și să le bei cu vin, strângu și oprescu pânțele de minune. Încă mai bine să le pisezi măruntu și să le amesteci cu mâncarea cea gătită,

curățenie

glistir

magiunuri

băuturi de
multe feliiuri

plastur de
dude

roțițe
magiun

tiriac

όρος της
νόσου το τι
δηλεί
λειεντερία

precum *facu* ρούστις, ádică scumpiia carea uneori fierbu o unghie dintr-însa cu zeamă de pui de găină. Dar mai mult oprescu pântecile cele ce s-au spus necoapte mure de rug, uscându-să și de băutură dându-să. Iar din cele alcătuite doftorii, mai aleasă iaste să faci roțițe de σπόδιον, și de λυμνίαν οσφραγίδα, de gutui, διατρών σαντάλων și tiriacu și magiun de zahar roșu de gutui, zeamă de ρίβες și οξυανακάνθης de mure, mărgean roșu, flori de rodii, piiatră roșie și sirop de mersină, făcându-să. Iar băutură de folos minunat să aibă aceasta: scumpie dă cea gătită un tirec, apă de ploaie trei litre, amestecă și moaie într-aceasta σουμακί o zi și o noapte, apoi fierbe-o bine și, strecurându-o, să bea. Ori să fiarbă cu dânsa orezu, păsar și alte bucate, ori să verse dintr-această apă și să ude bucata lui după ce o v<a> deșărta în tîpsie. Încă roțiță de chehribar, και ο δια αιγυπτίας ακάνθης και ο δια σπερμάτων¹⁰⁸ și aceasta asemenea, sămânță de ștevie sălbatică o unghie, υποκυστιδος și ακακίας ori comidu, fierbându întâi gutui cu apă pân-va scădea a treia, mai fierbi-le acestea cu apa lor și să bea. Iar tiriacul la acestea iaste cea mai bună și mai aleasă ajutorință. După toate acestea când să v<a> întâmplă διάρροια din curgerea zeurilor și scursurilor ce să coboară dintr-alte părți ale trupului, atunci tămăduirea ei să s<a> caute la osebitele ei capete, precum am zice când să v<a> coborî din capu scursura jos la stomah și dintr-aceea să pornește tare pântecile omului, să alerge la tămăduirea care scriserăm înapoi pentru sinah și asemenea să urmeze să facă și pentru celelalte părți ale trupului și pentru διάρροις (sic) destule sânt acestea.

Cap 7. Pentru linteriia și lixuriia, ádică scoaterea bucatelor nemistuite fiind mațele subțiri

Linteriia v<a> să zică elinește λυτότης, ádică lucieala mațelor precum să pricepe din însuși numele acesta. Că să aseamănă cu acea netezeală și luceală care să întâmplă uneori și pân dinafară la pielea trupului din vreo tăietură și rană, căci la această patimă mațile pentru netezimea lor, nu pot ținea bucata, ci pân a nu să prefacă și a ajunge desăvârșitu mistuiala ei iaste nemistuită pân dedesupt, mai vârtos într-acestași chip precum au intrat și aceasta o adeverează înțeleptul Galinos zicând că iaste λειεντερία, o grabnică ieșare celor ce să mănâncă și să bea care ies într-acestași chip precum s-au mâncat. Latinește să zice levor intestinorum și ungurește hassinu/ las.

Pricina boalii

Să naște această răotăte adeseori când apucă înnainte /f. 146^r vreo disenterie rea și grea, așadar din vârnă, ádică rănire la mațe

¹⁰⁸ cel din acant egiptean și cel din semințe

care o primescu rane dese și netede, ádică lucií cât pentru desimea lor, nu lasă bucata să s<ă> răsipească în trup și să s<ă> mistuiască, ci alunecând iese afară, că gura vinelor care desparte hrana din mațe către dânsele iaste în scurt mai închise. Iar pentru netezime precum am spus, lasă și iese nemistuită. Să face încă λειεντερία uneori din slăbiciunea și stricarea puterii care ține hrana în pânțece. Căci slăbindu-să și stricându-să puterea aceea bucatele nici nu să mistuiescu, nici nu să răsipescu, ci crude și ude și neprefăcute să scot afară. Pântecile adeseori urdinând și curgând, alteori iar dup<ă> vechea urdinare să întâmplă și iar alteori cându să deșartă idropica, ce să numește ανάσπακα, cu mișcarea pântecelui dup<ă> obicei u urmează lienteria. Deci măcar din care pricină să v<a> pricinui această patimă, bolnavii nu-și simțu hrana lor, ci câștigă rea stare la trupul lor, scot pă dedesupt adeseori și neconținut scârnă crudă și cam albă la față și nepotrivită, apătoasă foarte, făr<ă> vreo amestecare de sânge sau de venin. Au și căldură foarte la toate ipohondriile lor tinsă, carea urmează și nepoftă și iaste semnu bun și dorit la cei ce au această patimă îndelungată. De li să v<a> întâmpla lor a râgâi acru, precum zice Ipocrat la Orânduilele lui, Cart. XIV, Cap. 1 la lienteriiile cele vechi întâmplându-să acră râgâială, nefiind mai nainte, iaste semnu bun, iar pricina iaste căci cându sosește râgâiala cea acră însemnează cum că au început bucata a să opri puținel la stomah și a să preface dup<ă> fireasca ei stare și pentru aceea aburul cel acru să topește și să suie spre instrumentul gustării.

Pază de dietă

Într-acestași chip de dietă să ție bolnavul cel cu lienterie, ca să poată înnoi în tot chipul atât hrana ce ține în pânțece cât și puterea cea mistuitoare a stomahului și a mațelor. Care aceasta să lucrează cu bucate cuviincioase precum sânt cărnurile de păsări sălbatece, pui fripți de găină și umpluți cu scumpie ori cu sacâz, ori cu altceva din cele ce vom spune la capul ce urmează. Bucata să-i fie puțină și cu bună mistuire și de-i v<a> fi scârna iute și veninoasă, să mănânce orezu, ori fidea, ori alt asemenea. Să fie gătit cu ceva stifos lucru, precum e pară, gutuie, véσπολε și altele. Iar dă iaste cu flegmă cu cele împotrivă să se hrănească, amestecând și unele care veselescu stomahul frumos, precum e ανασόν (sic) dulce, chimen, sămânță de andidii. Băutura lui să fie apă amestecată cu vin, întâiași dată iar adoora vechiu și mai caldu, dar cu totul puțin să bea, căci băutura cea multă numai la această patimă, ci și la orice altă boală a pântecelui, strică tare și aduce primejdie.

Tămăduire

Pentru tămăduirea patimii aceștia această rânduială să rânduiește de la doftoru că de să v<a> întâmpla lienteria din slăbiciunea stomahului, să căutăm ajutorința ei înapoi la capu pentru slăbiciunea stomahului, că toate acelea să cuvin și aici dar în scurtu atât pe dinafară, cât și pe dinlăuntru, să aducem cele ce-i strângu și întărescu stomahul și mațele, precum sânt siropul de pelin, και

siropuri și
doftorii
întăritoare de
stomah
mir pentru
unsoare

δυπτικά
ρυπτικά

διαμύνθης, și alte leacuri întăritoare de stomah. Și pă dinafară să aducem ajutorințele care scriserăm pentru urdinarea, διάρροια și câte la capu ce urmează vom arăta. Dar mai ales folosește mirul acesta: unt de sacâz, de pelin, de καλαμύνθα, de mirsin, cât o jum<ă>tate de unghie, scorțișoară pisată ca praful și cuișoare și γαλάγκην, βαλαύστια, trandafiri roșii și ceară cât trebuiește /f. 146^v amestecă și încâlzește la foc și fă alifie, ádică mir și unge pă dinafară pântecele și acest lucru ceruit, unt de sacâz, de pelin, de gutui, de καλμύνθα, trestie mirositoare, cuișoare, tămâie, lemn de aloiu, trandafiri roșii, scumpie, sacâz, chimen, υποκυτίδα, ακακία, μοσχόκουννα, amestecă cu ceară i cu răsână dă trementină și fă mușama cu ceară și plăzmuiește. Iar dă vei pricepe că această patimă s-au făcut din vreo rană, adu bolnavului câte sânt acre și iuți să mănânce că acestea lucrează oareșcare frecătură și muietură la rana cea făcută. Și pentru aceea folosescu mai vârtos și fierbințele cea dinlăuntru firească. De iznoavă o înnoiescu oareșcum întărind și puterea cea mistuitoare. Deci aici folosescu dup<ă> învățătura lui Galinos, câte cu îndestulare ștergu și strângu puținel. Deci totdeauna leacurile cele curățitoare să le împreună cu cele stifoase, iar la toate celelalte pricini ale acești patimi totu un fel de tămăduire vom face, precum am învățat la capetile cele pentru διάρροια și disenteria și caută.

Cap 8. Pentru disenterie

όρος της
νόσου

υπατική
νόσος

Această cumplită boală ce să numește elinește δυσεντερία curat să zicem nu iaste altceva făr<ă> numai o vârnă la mațe și o rănire. Lat <inește> tormina et exulțerațio intestinorum. Fiindcă la această boală mațele să înghesuiescu mult și să chinuiescu, ungurește verhas și n-am adăugat în deșărt aici numele cel adevărat înscris al δυσεντερί (sic). Căci elinii pun la număr patru chipuri ale disenterii cei veninoase, precum o adeverează Galinos la Cartea 3 Pentru pricinile celor rele întâmplări și cel dintâi fel iaste când ori din tăierea vreunii mădulări a trupului ori pentru ce s-au lăsat omul dăn strădaniia și munca lui cea dintâi iese sânge cu zăstâmpăr. Al doilea fel când iese sânge apătos, ádică ca o apă sângeroasă, ca aceea ce spală cărnurile cele cu sânge și de curând junghete care să întâmplă pentru neputința stomahului, a ficatului, de unde și δυσεντερίε (sic) din ficat o numescu. A treia cându iese sânge afară din ce să cuvine, mai negru și mai luminat ?, ádică luciu și amestecat cu sânge și cu venin negru și pentru aceste trei δυσεντερί (sic), aici n-avem să spunem multe, ci mai curatu pentru al patrălea chip, carele iaste când curge uneori câte puțin și în scurte zăstâmpuri, sânge curat și alteori închegat cu puroi și într-acestași chip, precum curge sângele din trupuri moarte, de

multe ori și scârna bolnavului iese afară închegată și ca cum ar fi stropită cu picături de sânge. Și acestea pentru numele și osebirea δυσεντερία. (sic!)

Pentru pricina disenterii

La adevărata numita disenterie să întâmplă deasă și sângeroasă urdinare, ádică curgere a pântecelui cu mari sucituri și cu durere cumplită și cu rănire la mațe. Iar pricina aceştii răutăți iaste tot felu dá zemuri rele și iuți care junghie și pișcă mațile când flegma cea sărată, când veninul cel galben, ori cel negru uneori încă și oareșcare putrejune și stricăciune de bucate. Iar pă dinafară facu și pricinuiescu această răire la mațe tot felul de bucate care să strică curând la stomah ce să numescu curând stricătoare precum sântu poamele cele multe, mai vârtos când să mănâncă necoapte, încă și băutura apii cea rea aduce δυσεντερία când bea cineva //f. 147^r apă rea și stricată și puturoasă ori când bea vreo băutură otrăvită de stricăciune, ádică σκαμνία sau altceva asemenea. Să naște δυσεντερία și din răceală și din arsură și din umezeală și jălăveală și din nemistuire de bucate iuți și cumplete, din zemuri iuți și pișcătoare ce curgu din tot trupul în pânțece ori înlăuntru în pânțece să nascu și crescú. Încă și umbletul vremii uneori pricinuieste și aduce disenteria și atunci să face boala în scurt obștită, ádică cuprinde obștit și chinuieste pre mulți oameni, ca cum am zice când să v<a> întâmpla a fi iarna foarte geroasă și uscată, apoi primăvara v<a> urma jălăvă și cu ploi, atunci vara viitoare are temere și să primejduiește de cuprinderea disenterii. Ori când v<a> fi iarna foarte cu ploi și cu moiște și pă urmă să v<a> întâmpla primăvara geroasă și uscată, asemenea are temere. Să începe dar această boală când din întindere și scremete și turburare a pântecelui, silind pre omul des a să screme și a să întina, alteori și din sineși singură începe fără<ă> a apuca mai nainte altă boală. Și scârna în multe feluri să schimbă, cându să arată cu venin întâi, apoi cu sânge și pă urmă cu grămăjui amestecată precum să v<a> spune la cele mai după<ă> urmă. Încă această boală uneori iaste mai cu stricăciune și de moarte decât alteori, și când mai mult ține și stă mereu când mai puțin.

Semne mai nainte cunoscătoare și chibzuitoare de disenterie

Semnile care arată a cunoaște cineva mai nainte patima δυσεντερία. (sic) în scurt sântu acestea: scârna bolnavului iese întâi veninoasă și în multe feluri și ca cum ar fi grasă fiindcă grăsimea aceea și untura care iaste lipită înlăuntru în mațe câte puțin începe a să topi și a să prelinge, și a să prăpădi împreună ca mustul. Iar când v<a> ajunge a să curăți dá tot fața mațelor și a sta deasupra rănirea, atunci prisosimea iese turbure, întinoasă și sângeroasă și, în scurt, când v<a> coprinde mai adâncu răirea și atunci iese și tină amestecată cu pelițe și cu jupuituri de mațe care de nu să v<a> proffaxi a sta și a să opri, peste puțin mănâncă locurile cele de aproape. Iese încă și oareșcare spurcăciune cu sânge crudu ca puroiul, ca aceea ce curge din trupuri moarte și leșuri. Și de v<a> fi rănirea la mațile cele mai mici, simte durere împrejurul buricului, și scoate bolnavul pă dedesupt, împreună cu scârna lui, oareșcare venin, și asemenea ca prazul la față și în scurt lucruri pestrițe amestecate mai cu seamă împreună cu scârna, cu osteneala multă, cu durere, cu junghiuri, cu mâncărime și cu cumplete scremete ale șăzutului, până într-atât cât

πρόγνωσις

puțin lipsește să cază bolnavu la singopi, ádică la leșân și a să înfricoșă. Dar îl supără și setea și să înfierbântează, scoate și scârnă crudă și nemistuită, să rănește și mațul ce să numește νηστικόν, dar rareori, care când să v<a> întâmpla atunci prisosimea ce iese, să arată mai neagră și are înlăuntru amestecat sânge mai negru și venin mult galben, sete multă și greață chinuiește pre bolnavul, uneori și varsă și leapădă bucata și durere cumplită îi stă asupra buricului. Uneori și înfierbințeală cumplită și rea îl coprinde și, așa chinuindu-se, își pierde fața /f. 147^v și să face galben, ádică șubred și urât și să nădușaste de multe ori până leșână. Puterea lui curând să slăbește și să moaie și nu e departe de pricina morții. Iar de sânt rănite mațele cele mai groase, atunci prisosul ce iese iaste curatu și mult și să scoate tot grămăjui și cu vântu, uneori și cu spumă. Are înlăuntru amestecături și oareșcare grăsimi ca niște untură și plutește asupra sângerle precum o arată mai pre largu Galinos, la Cartea X Pentru locurile ce pătinescu. Dar aceasta iaste foarte dă trebuință să o știm pentru tămăduire, că de v<a> fi rănirea la mațurile cele mai din sus, atunci cu doftoriile care să beau trebuie să ajutăm și să proffaxim pre bolnavul. Iar dă iaste la cele mai groase și mai din jos, atunci iaste de folos mai bine să-i punem glistiruri. Dar pentru semnale cele mai nainte cunoscătoare de disenterie nu iaste trebuință a ne trudi și a spune multe, fiindcă s-au arătat și din cea mai de sus deslușirea pricinilor și din cele până aici spuse. Iar din cele chibzuitoare (cu care să cunoaște boala și să hotăraște aceea ce v<a> să fie), mai alese sânt acestea când disenteria să pricinuieste din veninul cel negru, fiindcă aceasta iaste putred și putrezește și aduce carchin, ádică mâncătură la mațe, iaste adevărat de moarte și sfârșaste pe bolnavul. Când să trage din flegmă mucoasă și așa iar iaste mai cumplită, decât când să face din veninul cel negru, căci flegma fiind vâscoasă, lipicioasă și cleioasă, mai mult să lipește și stă multă vreme la coastele mațelor, când bolnavul cel cu disenterie nu poate să mănânce, nu poate dormi, și iese de la dânsul curat neagră <materie> și sânge mult. Și sughiță și varsă și are sete multă și arsură mare și căldură la trup, mai cu seamă moarte însemnează. Iar când ies pă din josul lui știucuri, cărnuri și grăsimi și aceasta e de moarte. Copiii cei mici și bătrânii, mai cu anevoie scapă de patima aceasta, decât cei cu vârsta de mijlocu. Muierile cele năvarnice ori în ce urdinare și scurgere a pântecelui v<a> cădea, curând leapădă pruncul lor care-l țin în pânțece.

Tămăduirea disenterii

dietă și
chivernisire

Tămăduirea cea dintâi și aleasă a disenterii iaste paza dietii cei cuviincioase, ádică rânduiala mâncării și băuturii și a somnului și celelalte. Și măcar din orice pricină să v<a> trage curgerea,

numai liniște și măsură de mâncare să ție cel cu disenterie. La boala aceasta atât gerul cel mult cât și căldura strică, numai să fie toate acestea cu măsură. Mâncarea lui să fie lesne la mistuire, mai mult uscată decât umedă și zemoasă, mai mult friptă decât fiartă, ouă răscoapte ori mult fierte îi folosesc și mai vârtos gălbenușul lor și, de nu v<a> avea mare arsură și de nu-l v<a> apuca fierbințeala, laptele cel de curând mulsu, cum îl mulgu caldu, să-l soarbă să folosește ori fiert precum am învățat la urdinarea διάποια, că acesta întâi curățește și lămurește, și astâmpără împreună toate cele din trup, și pă urmă oprește și pântecile. Deci folosește orice lapte și toată bucata lăptoasă, adică orezu cu lapte, ori păsatu fiertu cu lapte, au pâine muiată în lapte de curând mulsu, ori închegături de lăpturi, și păpară ori nisaștea și ouă amestecate cu lapte, că acestea toate mâncându-să și tămăduiescu și hrănescu prea bine. Așâjderea și zupuri făcute cu făină, adăugând și scumpie sau papară făcută de pâine uscată și muiată în oțet cu apă, ori τζιγήρι, ori zeamă de curmale, de mere, de pere, de gutui, ori de scumpie. Încă și multe prăjâte bine cu pătlagină, ori fiartă cu gutui pisate folosește să mănânce. Din verdețuri să s<ă> ferească numai cât ar gusta să mănânce σέπτιν, adică andidii dumesnice și sălbaticie fierte, pătlagină, și varză de două ori //f. 148^r fiartă. Iar cărnurile la cei cu disenterie fiindcă aduc mai întărită hrană și să luptă cu mistuirea, nu sânt atât de cuviincioase, dar să mănânce câți de multă vreme să află la boala aceasta. Și din toate cele mai alese cărnuri sânt cele de prepeliță, de porumbi sălbateci și de alte păsări de munte, cele cu patru picioare căprioare, iepuri iar de carne de vită, și de celelalte sânt oprite de tot. Tot felul de iuțime, știrime, acrime, și sărătură să lipsească depărtați că crește durerea și chinul. Băutura lui să fie făcută din câte am scris. De nu v<a> avea arsură mare, să bea vin roșu, ori călcat în teascu, lat <inește> torcular, dar puțințel. La începutul boalii să bea apă de ploaie, însă nu de aceea care pică de la coperișul casii, ce iaste de plumbu, că aceea apă și la oameni cei s<ă>toși pricinuieste disenterie. De nu să v<a> întâmpla apă de ploaie, fie din izvor, ori din fântână, stingându înlăuntru oțelu aprinsu, iar de-l doare stomahul, ori au slăbit puterea bolnavului, să bea și vin stifos, și nu prea vechiu, iar somnul iaste în scurt ajutorința cea mai adevărată și de folos la cei cu disenterie, și să ne silim în tot chipul ca să putem face pă bolnavul a adormi. Dar osebit de această pază a diētii, încă ce să mai cuvine pentru tămăduirea disenterii înainte avem să spunem. Deci toate lucrurile și ajutorințele care spuserăm pentru διάποια, putem să le metahirisim și aici. La adevăratu numita disenterie însă cu mare socoteală și luare aminte, apucând și pipăindu, că lucru stifos la această boală de multe ori iaste cu primejdie și de prăpădire.

lapte de
curând mulsu

băutura

clistir mai
adevărat
trebuie

Iarba lui
Tatin

reventu

băutură

flevotomie
când trebuie

Doftoriia cea curăitoare de multe ori nu lucrează nimic, dar decât toate mai bine lucrează glistirul. Pentru aceea trebuie cu socoteală să luăm seama, când are vreme cutare și când n-are, că întâi zeturile cele iuți și pișcătoare care facu rănire la mațe și nascu mare durere și cumplită, aceia ce pișcă trebuie să slăbim și să le contenim și așa încet-încet să le curățim de acolô, și ranele mațelor să le tămăduim și apoi mațele să le întărim și să le strângem după rânduiala lor, cu doftoriile care strângu, încovăie, usucă, pornescu udu, și curgereaiurea o prefacu. Deci strângu acestea sămânța de ștevie, scumpie, gogoși, coaji de rodii uscate, rădăcină de rugu, ladin, ακακία, υποκυστής, flori de rodii, foi de sanie, rădăcină și foi și sămânță συμφύτου, de să v<a> afla. Rădăcină de nalbă albă, υπουρή, mărgean, sacâz, lapte încheată dă iepure, sânge δράκοντος, frunză de rozmarin, λιμνίας σφραγής, rădăcină dă tei, sămânță de pătlagină, βελλίσ, αλκεία, ορχίς, σανικουά, οφιόγωσσον, πολυγωνον, μπούρσα παστόρις, σύμφυτον, παρακινηκών, λεοντοπόδιον, κουμουλαρία, δρακοντία, άδικά όφιοβότανον, γεράνιον, ce să zice astăzi iarba sfântului Iacov, mure acre, aguride de struguri, frunză manios, άδικά μουσχάτα, și alte asemenea ca acestea. Dar moaie și contenescu pișcarea zeturilor și iuțimea acestea: άμυλον, άδικά făină albă încheată cu care întărescu tulpanurile, τραγάνανθα, comid, seu și untură de țap și de capră, și de porcu, și de găină, și de găscă, și altele. Usucă iarăș laptele cel gros de iepure, cornu de cerbu arsu, coajă de raci din gărlă, și jaleșul. Iar cele pornitoare de udu care pornescu udul, le vei afla la multe locuri unde le-am scris și acestea într-acești chip: deci /f. 148^v întâi să ne apucăm îndată cu vreo purgație ușoară și subțire a împuțina și a scădea zeturile nesocotind aceea cum că și fără purgație merge destul pântecile bolnavului, că boala aceasta cu împuținarea materii cei pișcătoare se tămăduiește, dar nu cu închiderea și astuparea ei că de o vei opri îndată la început cu lucruri stifoase, iaste așa ca cum ai închide un lupu între oile tale în grajdii. Mai bun decât toate la această pricină iaste răventul, să iei două dramuri de reventu și să le sfărâmi subțire, să pui puținel în apă de pătlagină, au de cicoare, ori de iarba care să numește bursa pastoris, au măcar în apă stinsă cu oțel, să stea vreo câteva ceasuri să s<ă> moaie, și să-l bei cu totul îndată la începutul boalii, iar băutura ta întâi până în trei zile să fie aceasta: fierbe doi-trei loți ταμαρίνδον, άδικά rodu de μυρίκη de Indiia într-o oca de apă curată și bea zeama lui. Neaflându această buruiănă, stinge uneori fier aprinsu în zer de lapte, au în borșu, și de aceea bea când ți-e sete la începutul boalii. Pentru slobozirea sângelui întrebăm aici oare să cuvine de unde când v<a> fi bolnavul sângeros la trupu aflându-să în puterea lui, și pe lângă acestea, încă are și arsură mare. La ziua cea dintâi a

boalii, *au* a doaua zi, poate slobozi sânge fără<ă> frică și cu mare, mare folos. Că și cu aceasta să împuținează *materia*, să răcorește trupul, și răcorindu-să, pântecile încă să strânge mai vârtos, și somnu îi vine mai bine, că privegherea la această boală este cea mai de moarte și de prăpădire, numai somnul face oareșcare bunătate și folos la bolnav. Că și într-alt chip între adormire și între somnu să obicinuieste pântecile omului a să strânge. Aceasta dar să luăm seama pentru slobozirea sângelui. *dasupra aceștia* fiindcă și glistiru cel bun curăță și spală mai curând și mai lesne fără<ă> nicio silă ori grăbire *mațele* (mai vârtos cele groase de vor fi rănite). De *zemurile* cele multe și pișcătoare, nu trebuie să-l părăsim, ci încă la începutu boalii, alcătuiindu-l spre starea ei ca să aibă putere spălătoare, ștergătoare, să-i punem nu odată ori de două ori, ci în vro câteva zile numai facerea lui schimbându-i, ca uneori să curățe mai mult. Iar uneori să ușureze durerile și ranele, și să tămăduiască mai vârtos, și alteori să strângă și să asprească, să argăsească mai bine glistiru care să pune. Deci glistir spălător care șterge și curăță să-și faci cu zer de lapte, lat <inește> *terum lactis*, ori cu borșu, lat <inește> *corpa țibre*, la care să fierb acestea: rădăcină *συμφύτου*, foi și flori de tei, pătlagină, trandafiri roșii și orzu prăjit în tigare. Fierbe acestea toate și strecurându-le zeama pune înlăuntru miere de trandafir, *au* numai miere curată, și bătând albușă de trei ouă cu lingura amestecă-le în zeama cea mai de sus și de v<a> fi vară strecoară zeama του πολυγώνου, *adică πολυκομπίου*, ori de iarba care se numește *μυός ότις*, și amestecă și așa pune glistiru după<ă> rânduiala lui. (Alt glistir spălător). Ia o litră de zeamă de orzu //f. 149^r fiartă, miere de trandafir strecurată 61, zahar roșu 62, și două gălbenușă de ouă, untu de trandafir 62, amestecă acestea toate și fierbându-le fă glistir curățitor care curăță și șterge *materia*. Iar glistir fără<ă> durere care contenește și ușurează durerea poate să s<ă> facă și într-acestași chip: să dai undă lapte dulce cât trebuie și să-l amesteci cu gălbenușă de trei ouă bătute și, de-i avea miere de trandafir, pune înlăuntru. Iar de nu vei avea miere curată și puținică trementină sfăramă împreună cu gălbenuș de ou, și amestecă bine cu laptele cel de sus, și aceasta îi pune în locu de glistir de v<a> fi cu puțință. La niciun glistir să nu-i lipsească trementina, că aceasta și rana curăță și frumos o tămăduiește. (Alta) Să tai o căpățână de oaie ori de berbece, împreună cu pielea ei cum iaste, în ștuculețe mărunte, și să le pui să fiarbă tare pân să v<a> topi carnea lor. Apoi strecoară din zeama aceea cea unsuroasă, atât cât v<a> ajunge pentru un glistir, și o dă undă de iznoavă cu *υπερικόν*, ori cu rădăcină *τορμεντήλας*, pisată, și iar strecurându-o, bate-o cu gălbenușă de trei ouă, și făcând glistir pune-o. Aceasta și strânge și tămăduiește. (Alta)

somnul de
trebuință

κλυστήρι να
συχνεύεται

εγχυμάτισμα

κλυστήρι
ναρκοτικόν

κλυστήρι
ρυπτικόν ήτοι
παστρευτικόν

απόβρασμα
με σρόπιον

Pentru mai de pripă și aceasta iaste bună: zeamă de arpăcaș ori lapte să iei cât trebuie și să fierbi cu pătlagină, apoi strecoară și pune înlăuntru miere și gălbenuș de ou și fă-i glistir. (Alta) Amestecă și bate două gălbenușă de ouă în zeamă de arpăcaș cât trebuie și osebit de acestea pune și doi luți comidu arăpescu înlăuntru și îndoit seu de țapu topit și puținică pîiatră roșie, dă-le undă și, făcând glistir, pune-i-l caldu cum să cade, că potolește chinurile. Iar dup<ă> ce să v<a> șterge și să v<a> curăți rănirea mațelor cu aceste curățiitoare glistiruri, pune bolnavului aceste zemuri tot cu glistirde picări lipicioase, precum sânt acestea: trandafiri roșii, pătlagină, foi συμφύτου, πολυγώνου, de tei, gogoși, scumpie gătită, βοσκού πήραν, άνθη ρογδίων, orezu copt, și rădăcină συμφύτου. Fierbe acestea toate în apă stinsă cu oțel pân v<a> scădea a treia, apoi strecurându-o, ia din zeama aceea 61-2 și amestecă cu zeamă de pătlagină, ακακίας și υποκυστίδος, pune și puținică pîiatră roșie, și sânge δράκοντος și seu de capră, și unt de trandafir, de mirsis, de gutui, amestecând toate împreună, fă udătură, și picând cu glistir, ca să s<ă> lipească văgăunile ranelor. Uneori durerea cea făr<ă> măsură cere nu numai doftorii care moaie, ci și care să numescu amorțitoare. Deci în ceasul acela iaste trebuință dă acest glistir: lapte de capră ori de vacă o litră, unt nesărat 61, grăsime de capră, încă pă atât τραγάκανθα, comidu, gălbenușă dă trei ouă, hapuri δια κυνογλώσσου și unt de trandafir, amestecă acestea toate și fă έγχυμα. De v<a> fi trebuință de amorțire mai multă <și mai tare>, mai adaugă hapurile cele zise, ori adaugă la acestea vreo câteva grăunțe de afion 3 ori 4, au mai multe, au mai puțin, dup<ă> iuțimea durerii și dup<ă> starea trupului, apoi dup<ă> cele mai sus spuse glistiruri flegmaticoase, ca să nu aducă vreo stricăciune cu puterea lor cea lipicioasă /f. 149^v și țiiitoare. Peste două zile iar de iznoavă spală-l cu glistiruri la cele curățiitoare care curăță ranele într-acestași chip: fierbe în zeamă de borșu arpăcaș, apoi strecoară din zeama aceea cât trebuie, pune și zahar înlăuntru, au miere de trandafir, ori miere obicinuită, curată și amestecând curăță pre bolnavul. În scurtă vorbă, fă glistir curățitor ori cu zeamă de borșu precum mai sus, ori cu zer de lapte, că zeama de varză pișcă mult și junghe și crește chinul. Dar doftorie de rană făr<ă> durere, fă cu lapte de vacă îndulcit cu miere de trandafir, în care de vei stinge oțel arsu, să face mai tare spre tămăduire. Și acestea așa. Când rănirea să v<a> face la mațile cele mai subțiri, atunci boala caută mai vârtos astfel de tămăduiri care să iau pă dasupra la gura. Deci trebuiește apă fiartă de lucruri stifoase care spuserăm aici mai sus să o amesteci cu sirop de trandafir ori de mirsin și cu altele oareșcare câte scriserăm la cele pentru urdinarea διάρροιας. Drept aceea fierbe rădăcină συμφύτου

ori de altă buruiană stifoasă și amestecă zeama cu sirop de trandafir ori de mirsin și σπόδιον pisat măruntu, și sămânță de pătlagină și pîiatră roșie, amestecând acestea toate, fă băutură și dă bolnavului să bea. Încă pe lângă acestea și la mîncarea lui folosește zeamă de arpacaș, de borșu și altele, și zer de lapte pentru băutura lui. Și de nu v<a> avea mare arsură, bun iaste foarte laptele cel dulce sufrănit să-l bea la această boală. Ori așa: să-i frământe jâmbălă de făină frumoasă cu gălbenușă de ouă și să le coacă în cuptor și, luându-le miezul, să-l sfărâmă și să-l frece în lapte îndulcit cu zahar, pînă să v<a> face ca mazărea, de acela să mănânce de două-trei ori ziua. (Altă zupă) Bună iaste și zeama de cîrnuri de vițel bine fierte a o sorbi des, puînd înlăuntru și nucșoară, încă mai bine a fierbe această zeamă cu orezu și a o mîncă, bun iaste și orezul să-l fierbi apătós în lapte dulce puînd înlăuntru gălbenușă de două ouă să soarbă cu lingura cel cu disenteria. Zeama cea groasă de arpacaș obicinuindu-să a o sorbi des și ranele curăță și frumos răcorește. (Alta) Fierbe coji de la două naramze în două ocă de apă și de aceea să bea bolnavul la setea lui. (Alta) Fierbe apă cu υπουρίδα, rădăcină τορμεντίλας, coada șoricelului și trandafiri roșii uscați, și de aceea să bea. Dar și gutuia a o mîncă cel cu disenteria, ori coaptă ori fiartă, adeseori prea bine iaste. Ori așa să faci: tai-o în două știucuri, și scoate tot miezul, și o umple cu ceară albă și iar o împreună și o înfășură bine cu călți de in udați și o leagă bine strânsu și pune-o în jăratice să s<ă> coacă. De aceea să mănânce câteva zile mult îi folosește. (Alta) Fierbe vreo câteva ouă tare și, scoțându-le gălbenușul, amestecă-le, bate-le bine cu apă de trandafiri și îndulcește-o cu zahar, presărându-o cu nucșoară pisată. Această băutură să bea uneori. (Alta) Zeamă de pătlagină, au de χαμαιδάφνη, strecoară 5-6 loți, și îndulcindu-o cu zahar să bea. Aceasta cea mai după<ă> urmă iaste mai aleasă, mai lăudată și mai cercată. Cei bogați pot lua siropul ce să numește de mărgean și iaste de mare folos la această boală ori așa singur ori cu apă de trandafir amestecându-să //f. 150^r și bîndu-să adesea. După<ă> ce să vor conțeni disenteria, ca să s<ă> întărească stomahul și mațile, amestecă sirop de pelin, și de izmă împreună potrivite, și de aceea să lingă des cu lingura, mai vîrtos de s-au întâmplat disenteria din mîncare de multe poame. Încă și la începutul boalii poate lua bolnavul sirop de pelin și peste dînsul în urmă să bea puținică apă de scorțișoară, mult folosește. Încă și cu călduri, și cu plăzmuiri calde, să-i lege pe dinafară stomahul, adică cu câte scriserăm înapoi pentru διάρροια. Bună iaste și aceasta la disenterie: smulge un puîu de porumbu și, scoțându-i otroabele, umple-l cu ceară și-l frige și să-l mănânce pînă nemîncate. Încă și mir obicinuît însă nu prea acru poți să faci asemenea precum ziserăm mai sus pentru

mîncare

băutură

σπόριον δια
κοραλλίου

ce fel de
lucruri să
mănânce

băutură
rodozahar

prafu în
băutură

apă oțelită

gutuie și magiun de gutui folosește să mănânce. Dar atât mai bine iaste numitul măr au gutuia a o umplea cu ceară împreună și cu comidu arăpescu. bine iaste la această boală pă urmă dup<ă> îndestulata curățire a mânca bolnavul *véσπολες*, ori scorușă, *τορμηνάλια*. (Alta) La rădăcina stejarului ori a arinului să naște un lucru stifos și strângător, carele iaste roșu și să aseamănă ca borboana de strugure, dar iaste din neamu de bureți și să naște primăvara. Atunci strânge-le și le usucă, apoi pisându-le măruntu ca praful, amestecă cu apă de pătlagină, și să bea folosește mult. (Alta) Moaie o jâmbălă în oțet, apoi usucă-o în cuptor și iar de iznoavă moai-o adoora în oțet, și iar o usucă tare, apoi sfărâmă-o și o amestecă cu lapte dulce ori cu borșu ori cu zeamă de arpăcaș, să s<ă> facă deasă și să mănânce. Asemenea poate să facă și cu pîiatră roșie, amestecând un dram de aceasta în vreo zeamă, să metahirisească de v<a> fi copil mic bolnavu, fierbe comidu arăpescu, ori scrobeală, ori bășacă de morun (care să zice elinește *αντακαίως*) cu lapte dulce, sofrănind, dă-i să mănânce cu numita jâmbălă frământată cu ouă ori și singură fără<ă> dânsa, dar să bea apă fiartă cu orzu în care să arunce înlăuntru un știuculeț de cornu de cerbu arsu. Încă dă-i să mănânce des magiun de trandafiri roșii, măcar cât mai vechiu v<a> fi. De nu poate dormi, amestecă potrivit sirop de macu sălbatic, și de gutuie, și fierbe-l puținel cu apă tot de acest macu, să bea des cu lingura. Acesta și somnu îi aduce și răcorește și strânge. Iar la cea de obște întărită și crescută disenterie, fiindcă aceasta nu să întâmplă fără<ă> otrăvire și întărătare, pentru aceea osebit de doftoriile cele până aici spuse să facă băutură cu tiriace nou și cu *διασκόδιον*, cu praf de chehribar pisat măruntu, amestecând acestea toate în apă de păpădie, și bând des câte o jum<ă>tate de dram. Așâjderea și cornu de cerbu făcut la pătărie ori măcar numai arsu și pîiatră roșie, rădăcina *τεύκριον* și rădăcină *τορμεντίλας*, pisată ca prafu, toate acestea amestecând și făcând prafu pune câte un dram în apă de păpădie, și dă-i să bea des. Iar băutura lui cea orânduită să fie apă fiartă cu orzu, ori cu rădăcină *τορμεντίλας*, ori cu pilitură de cornu de cerbu, dar fiindcă această boală iaste prea mult obștită și obicinuită la toate limbile din vechime, atât bogați cât și săraci în multe feluri de chipuri au cercat tămăduirea ei și multe leacuri au nimerit. Dar noi aici toate nu le aducem înnainte, ci mai nainte până a nu trece la tălmăcirea celor pă dinafară ajutorințe, scriem încă vreo câteva numai pentru săraci: încâlzește la foc un ștucu de her, ori oțel, până să v<a> roși bine și stinge acesta până dă trei ori în apă curată, apoi ia pământu roșu din vatră au din cuptor care arde și să roșaste și pisează-l și cerne-l, /f. 150^v și-l amestecă cu apa cea mai de sus, și dintr-aceea dă uneori bolnavului să bea. (Alta) Ia doi-trei pumni de făină

curată, 4-5 nucșoare măruntu pisate și gălbenuș de ou atâta cât e destul să le frământă acestea toate și, după ce li-i frământa, fă-le bogaci și le coace în cuptor și au singure așa să le mănânce bolnavul în toate zilele dimineața și seara, au să le piseze și să le amestece cu lapte. (Alta) Scoate apa din rămurile cele de curând crescute și verzi ale stejarului la vremea primăverii, și aceea să bea bolnavul bun iaste. și untul de nuci. Ori în papară zemoasă, ori să frământă cu dânsul bogaci și să mănânce, că mult să folosetse. (Alta) Fierbe coji de raci în vin care să fie făcut cu nucșoară și lasă să fiarbă tare, apoi uscându-le și pisându-le măruntu ca praful, ia de acela cu vârful cuțitului cât v<a> ținea, și amestecă în apă de păpădie, ori de pătlagină, și dă-i să bea în toate zilele de câte două ori. (Alta) Prăjaște în tigaie de fier un gălbenuș de ou cu untdelemnul au cu unt de nucă, să mănânce până nemâncate. De nu-i v<a> folosi aceasta, fă-i și a doua zi asemenea și, de nu v<a> pricepe și atunci, niciun folos iaste rău tare treaba lui. (Alta) Încălzește o cărămidă bine și pune dasupra un gălbenuș de un ou și-l presară curându bine cu nucșoară pisată, dar și mai bine v<a> fi de-l vei presăra cu frunzișoară și dulce să v<a> coace bine să-l mănânce. Încă să fiarbă linte și să-i bea zeama. Ca să s<ă> tămăduiască rana mațelor, foarte bună iaste aceasta: un lotu de trementină (dar mai bună e cea de Veneția) cu gălbenuș de un ou, să-l bați bine împreună într-un taler, apoi amestecă-o cu apă de vursa pastoris, ori de pătlagină, ori măcar cu apă de orzu fiartă, că să v<a> face ca laptele, apoi strecoară-o într-o cârpă și, de vei putea, îndulcește-o cu zahar. Să bea de aceasta câte un feligean în toate diminețile și seara.

băuturi de
multe feluri

Doftorii proaste de la iatrosorul cel obștit pentru disenterie

Pătlagină să fiarbă cu linte și să mănânce, de folos iaste. Ori antidi cea din afară să fiarbă cu vin și să bea, îi folosește. Ori cornu de cerbu să arză și să bea cenușa lui cu vin câte două linguri, au să bea unt de sacâz, au flori de iederă să fiarbă cu vin și să bea de două ori într-o zi. Au să bea sânge caldu de capră, au splină de capră friptă să mănânce des. Au zeamă de praz câte două dramuri să bea cu vin. Au must de grășăță au de pătlagină au de rădăcină de rută și de florile ei au de rădăcină de nalbă ori să fiarbă $\nu\pi\omicron\upsilon\pi\acute{\iota}\delta\alpha$ cu apă au cu vin și să bea mustul, au mure necoapte și acre uscate să mănânce, au să le fiarbă și să le bea zeama. Au să fiarbă cu oțet și să mănânce, încă și agurida și scumpie roșie și mustul ei, $\sigma\tau\acute{\upsilon}\delta\iota\alpha$, gogoși, $\gamma\gamma\alpha\rho\tau\acute{\alpha}$, $\nu\acute{\epsilon}\sigma\pi\omicron\lambda\epsilon\varsigma$, $\mu\acute{\upsilon}\rho\tau\alpha$ coarne, au melci întregi să arzi și să-i faci prafu să bea. Încă ajutorinți pe dinafară vreo câteva de folos să spunem pentru cei cu disenterie. Deci să ungă pă dinafară tot pântecile celui ce pătimeste cu unt de gutui, au cu unt de

unsori de
dinafară

prafu de
pospăitu

oblojătură

punere pă
dasupra

abur

de ceară
mușama

trandafir, au cu untdelemnul de măslina sălbatică sau necoapte, de să vor afla. Au să fiarbă untdelemnul cu trei părți de oțet, până v<a> scădea în scurt oțetul, și cu acela să-l ungă. Iar pentru stomah poate să amestice și unt de sacâz, ori de pelin, între acelea, apoi după ce vor unge bine pântecile, să-l pospăiască pă dasupra cu aceste prafuri stifoase ori osebit fiteșcare, ori amestecându-le toate împreună. Dar acestea sânt pisate mărunț și făcute prafu: coji de rodii, gogoși, pelițe de ghindă, trandafiri roșii, tămâie, sacâz și altele. Au prafurile acestea amestecându-le cu însuși unturile lor, puind și puținică ceară și topindu-le la focu împreună, fă alifie dintr-însele și unge cu aceea. (Alta) Piatră roșie 6 dramuri, tămâie un lot, //f. 151^r δράκοντος αίμα, sacâz, και μουμία, fiteșcare câte două dramuri, toate acestea pisând fă-le prafu, și le bate cu albuș de ou și cu oțet, apoi udând cârpă înlăuntru pune dădăsupu buricului. (Alta) O țesătură de păianjăn, amestecă cu albuș de ou, și o prăjaște cu unt de nucă, au cu untdelemnul în tigaie, și cu aceea așa caldă oblojaște-i părțile împrejur buricului, că aduce folos mare. Când disenteria iaste mutătoare și trece dintr-o parte la alta, fiind acest lucru împreunatu cu otrăviciune, atunci amestecă λυμνίαν σφραγίδα cu tiriacu și, ungându-o pă cârpă, pune dasupra pântecelui bolnavului. Aceasta o poți face și cu tiriacu mai singur. (Alta) Ia pelin, izmă, pătlagină, frunză de stejar, foi de gutui, υποურიδα, γλυκύπικρον și nucșoară, pisează acestea bine și le pune într-un săculeț, apoi fierbi-le în vin roșu amestecat în apă stinsă cu oțel arsu și, scoțând săculețu, stoarce zeama și așa caldu leagă-l dasupra pântecelui încălzindu-l cu acesta și adeseori primenindu-l. (Alta) Fă un săculeț de cârpă subțire, umple-l cu tărâțe, și-l pune în oțet să fiarbă, apoi stoarce-l asemenea și-l așază dasupra pântecelui bolnavului, de multe ori premenindu-l. De v<a> fi durerea prea mare, trebuie acestea să le fierbi cu lapte șofrănit, și așa să le legi. Încă cu acestea să stropești pietri arse de la fierari, și cu aburul lor să aburești șăzutul bolnavului șăzând pă un scaun găuritu. Încă și mușama ceruită să-i pui pă dinafară la pântece într-acestași chip: unt de sacâz, de trandafir, dă mirsini și de gutui, amestecând frământă făină de orzu, sămânță τύλης, trandafiri roșii, flori de rodie, pătlagină, sânge δράκοντος, piatră roșie, υποκυστίδα, ακακία și sacâz, încălzindu acestea toate, cu ceară au cu rășână destulă, fă mușama ceruită și oblojaște. Aici să cuvin și câte scriserăm mai sus cele pe dinafară la capetele Pentru διάποια și Pentru lienteria și cel ce voiește să le caute acolo și să le metahirisească la boala aceasta.

Cap 9. Pentru urdinarea cea cu scremut și silă

Scremutul precum zice Pavel la Cartea 3, cap 81 nu iaste altceva fără<ă> numai o voință netăgăduită spre scoatere, nimic scoțând fără<ă> numai puține amestecări cu sânge și cu mațe care, în scurt, pricinuiescu această boală. Ádică ca să o tălmăcim rumânește iaste poftă și silă fără<ă> voie spre a șădea omul des scremându-să ca să-și facă treaba dar nu iese nimic de la dânsul fără<ă> numai puținică materie și aceea cu sânge și ca mucii, carea și pricinuieste această patimă. În scurt să zicem scremete și silă de la cei mai mulți, mai prostește astăzi să numește tenasmos.

Pricina

Să naște această patimă când din răceala cea din afară întâmpinatoare și din zemuri iuți și veninoase și din flegmă sărată și pentru rănire și pentru volburare umflătoare, ce să face la mațul cel îndreptător și face pricina ca să s<ă> cace omul. Și de multe ori urmează această patimă când să încuie scârna înlăuntru în mațul cel subțire care să numește și orbu și nu poate lesne a ieși afară.

Semne

De s-au întâmplat patima din răceală, o v<a> spune bolnavul din gură, ádică ori că au șázutu cu curul pă locul rece ori că au umblat afară la răceli multe în vreme /f. 151^v de iarnă au au stătut înlăuntru în apă rece multă vreme au altceva asemenea au pătimit. Iar zeurile le cunoaștem din cele ce ies afară, că acelea vor fi au cu venin, au cu flegmă. De v<a> fi răire cele ce ies, vor fi amestecate cu sânge apătos, și cu puroi, simțindu la șázutul lui oareșcare îmboldire. De v<a> fi volburare face umflătură, ádică bubă și bășacă la mațul ce să numește drept, de unde să naște chin îngreuiat urmându împreună și fierbințeală și, în scurtu, de s-au făcut încuiere de scârna multă ce să ține în mațul cel orbu, urmează întindere grea la marginea pântecelui și silește prea mult pre omul.

Tămăduirea patimii

Deci și aici tămăduirea trebuie să s<ă> facă dup<ă> osebirea pricinii. Drept aceea de v<a> fi apucat înaintea răceala pre patimă, să adăpăm pre bolnavul cu vin curat caldu, iar deșărtul lui și coapsele lui și mijlocul (șters) <găoază> lui să i-l udăm cu unt de trandafir au de micșunele au de crin au de mirsin au de aguridă au să umplem un săculeț cu tărâte fierte în vin și să-l punem frumușal la șázutul lui și glistiruri să-i facem de must, de izmă sălbatică, de cimbru, καλαμύθας, de mușățel, de lemnul lui Dumnezeu, sămânță de anason, molotru și altele, amestecându-l cu unt de anason, de mușățel, și de crin. De v<a> fi trebuință, și toate purgațiile și glistiruri le care scriserăm pentru disenterie putem în scurt și aici la scremente să le facem, numai la glistiruri mai puținică materie trebuie să punem. Dar minunat lucrează căldura {abur minunat} aceasta, îndată dup<ă> ce v<a> scoate afară, să iei de la cuptor o cărămidă veche neagră de fum, și împreună cu negreala ei precum iaste, să o opărești bine cu oțet fiertu, și înfășurându-o într-o măramă, să i-o pui la șázut. Când zemuri

κλυστήρι
ρυπτικόν
glistir spălător

veninoase să vor fi opritu în mațu și naște scremutul, pune-i glistiruri spălătoare care spală, precum e apă fiartă de orzu o lingură, zahar roșu, miere de trandafir, gălbenuș de la două ouă, și unt de trandafir, amestecând acestea toate, fă-i glistir. Dar să s<ă> ferească de toate cele iuți, și să mănânce cele cu măsură răcoritoare și umezitoare, și câte astâmpără iuțimea veninului. Când scremutul să naște din flegmă, să tămăduiește cu câte spuserăm acum pentru răceală, numai să amestecăm la glistiruri și oareșcare leacuri deșărtătoare de flegmă, precum e gătirea του ινδού το διαφοινίκου și care să numește benedicta laxativa. Iar de s-au făcut din volburare, spală-l cu apă de orzu fiartă cu puținței trandafiri roșii, iar când mai cumplită volburare supără pre bolnavul, must de pătlagină, unt de trandafir și albuș de un ou, amestecându-le fă glistir și-l spală. Iar pă dinafară la locul unde iaste între boasă și între șăzut, să-l uzi cu unt de trandafir, și de mirsini, suflă-i acest abur: trandafiri roșii, pătlagină, flori de rodii și cojile lor, sâmburi de mirsină, foi de rugu, toate împreună fierbe în apă destulă, pân v<a> scădea a treia și udând înlăuntru burete, pune-i-l caldu la șăzutu. În scurt de v<a> fi trebuință pentru puroială, au pentru topire au pentru răsipire, aburește șăzutu cu abur făcut din must, ádică apă fiartă de rădăcină de nalbă, τύλης, mușățel, sulfină și tărățe. Când să v<a> întâmpla patima din vârnă și rană, adu-i întâi spălările cele curățitoare, apoi cele lipicioase, precum am pus la disenterie și mirul acesta să-i-l puie la șăzutu folosește: unt de trandafir, must încheșat τραγάκανθος, comidu dresu, //f. 152^r plumbu arsu, aloiu, tămâie și ceară cât trebuie, încălzind fă alifie, la care luând cârpă scărmanată, să o puie dedesuptu lui, de v<a> fi durerea peste măsură să adaoge la aceastea și puțințel afion. De v<a> fi din mulțime de scărănă, să o scoatem la început cu glistiruri mai domoale și mai molcelușă, precum sânt loboda, nalba, σκαπολάχανον, sfeclă, foi de micșunele negre, sămânță τύλης, și de in, toate acestea dă-le undă la apă destulă pân v<a> scădea a treia, apoi ia din zeama lor o litră, măduhă, κασσία untdelemnul obicinuitu, și sare pisată, și amestecă, fă glistir și pune. Numai aceasta să iei seama mai bine să nu dai vreo curățenie ce să mănâncă bolnavului, că-l aduce la mare primejdie fiindcă trage de aiurea, și de la tot trupul cele ce prisosescu și le adună la mulțimea cărnii precum am învățat și într-alt locu. Dar obștit la scremut mai mult slujăscu aburelii. Deci ia foi și flori de tei și flori de pelin și umple cu acestea două și mai multe săculețe și pune să fiarbă în lapte și așa caldu așază un săculeț asupra pântecelui și la șăzutu, înnoindu-l îndată și primenindu-l de v<a> răci. Trandafiri roșii, flori de mușățel fierbe în lapte și, udând puțințel burete într-însul, pune pre bolnavul să șază asupra așa caldu

premenind și acesta când v<a> răci. (Alta) umple două săculețe cu tărâte, și pune-le în oțet să fiarbă și, scoțându-le, să șază bolnavul cându dasupra unui săculeț când dasupra altuia, precum iaste așa caldu. (Alta) Fierbe foi de chiparos cu apă oțetită, și stropește cu aceea o pîiatră aprinsă de la un fierar, și cu aburul afumă pre bolnavul șazănd pre scaun găurit. (Alta) amestecă zmoală și tămâie împreună, și pune-le pe cărbuni aprinși, și afumă-l precum mai sus, mult îi folosește. (Alta) Taie picioarele și capul unii oaie ori unui berbec în știucuri mărunte, așăjderea zdrumică măruntu un dovleac sau două care hrănescu porcii, și acestea toate fierbe-le tare pentru baie și în apa aceea să șază bolnavul uneori ziua, premenindu-o totdeauna. (Alta) Sau de țapu, au de capră să-l facă ca un cepu, și să-l vâre în șăzutul lui, precum facu cepu cel de săpun. Ușurează durerea și tămăduiește partea cea rănită.

βαλανισμός
ădică cepu

Din iatrosorul cel prost

Foi mirsinis, ori rodul și vlăstaru ei, fierbe-l cu apă pân v<a> scădea a treia și, amestecând cu lapte muierescu și cu vin, dă bolnavului să bea des. Ori arde brânză veche și amestecând cu vin să bea. Ori fierbe trandafiri și sămânța lor, cu vin pân v<a> rămânea a treia parte și să bea dintr-însa. Ori vârfuri de βατζινιάς fierbe cu apă pân v<a> rămânea a treia și să bea zeama. Acestea pentru scremete. Aici la diariia și la patima scremutului să cuvine să spunem și pentru coborârea mațului curului, care să întâmplă mai vârtos la copii când starea trupului cea dinlăuntru să v<a> face prea rece și umedă Dar mijlocește la aceasta mai de multe ori băutura cea multă. Deci cât v<a> fi cu puțință trebuie să oprim de băutura pre cel ce pătimește aceasta. Iar de să v<a> întâmpla vreodînoară a să coborî mațul curului, să-l ungă cu unt de trandafir caldu ori cu vin stîfos să-l șteargă și să-l împingă înlăuntru, au să fiarbă pătlagină, ori υποπίδα în vin, și cu aceea caldă să-l spele și să-l pospăiască pă dasupra cu gogoși pisate măruntu, ori cu peliță de ghindă, ori cu pîiatră roșie, ori cu tămâie, /f. 152^v asemenea pisată și să-l împingă înlăuntru. Dar aceasta îndată să o facă dup<ă> ce- și v<a> face treaba bolnavul, ca să nu iasă iar când să silește. Apoi să-l puie să șază pe scaun găurit și să-l afume dup<ă> mijlocirea care scriserăm și pentru disenterie. Dar pă lângă acestea tămâie și trandafiri uscați roșii sfărâmându, să puie pre cărbuni aprinși și să-l afume, să fiarbă și apă cu gogoși, flori de rodii și cojăle lor, găoci de ghindă, scumpie gătită, coji de gutui și altele, pân să v<a> ruși și să-l puie să șază pe apa aceea caldă. Au să spele, au să fiarbă ακακία și υποκυστίδα cu vin, să-l ude. Și, în scurt, să-l pospăiască cu pîiatră roșie pisată, tămâie, sânge δράκοντος, gogoși, ακακία, zmirnă, υποκυστίδα, cornu de cerbu și

băuturi

pentru
coborârea
dosului

εγκάθισμα
șăzătură

altele asemenea. De *v<a>* fi volburare, să sloboază și sânge, ori să verse de *v<a>* fi *πλυθώρα*, iar de nu să șază pă zeamă fiartă de mușătel, lobodă, nalbă, sămânță de in, și de *τύλης*. Ori în apă caldă să zăbovească, ori să ude burete în zeama cea numită, au lână și să-i puie la șăzutu. Și așa în urmă să-i ungă șăzutul cu unt de mușătel ori de anason, ce au putere răsipitoare și rădică arsura și umflăturile și facu să tragă înlăuntru mai lesne. Dar să *s<ă>* păzească de răceală, să nu-l coprinză să-l pișce că îndată cade înlăuntru carchinul, adică fagusa și, când *v<a>* să-și facă treaba lui, să nu șază jos, ci să stea drept mereu, că așa mai vârtos nu iese afară dosul. Încă un știuc de scândură de stejar cioplită și netezită, să o încălzească bine, și cât *v<a>* putea suferi cu curul gol să șază dasupra că să tămăduiește. Uneori să nascu și crăpături la crețul curului, ca acelea care să facu de vântu și pă la buze. Încă și zbârcituri și îndoituri peste fire din coborârea zemurilor celor iuți. Deci să le ungă cu unt de trandafir, ori de mersină, clătindu-le întâi cu apă de trandafir, ori de gogoși, ori de ζυδιόν. Iar de *v<a>* avea arsură și volburare locul, unge-l cu mir albu ce să numește camfurado și să tămăduiește.

Cap 10. Pentru viermi și limbrici

de câte feluri
să nascu
limbricii

Aceste îngrozite jăgânii care să nascu înlăuntru în mațele omului, elinește să numescu *ελμίνθες* și *ερμίνγες*, grecește *γλύστρες*, lat. limbrici, măcar că acești limbrici să pot naște și afară din mațe. Dar aceasta rareori să întâmplă, drept aceea să spunem numai pentru cei ce să nasc în mațe. Deci cu totul sânt dă trei feluri de limbrici: unii rătunzi, lungi și groși carii să nascu în mațele cele subțiri, și să apropie de stomah și de multe ori să suie în sus, și ies din gura omului, încă și din nări. La grosime sânt rătunzi precum spuserăm, iar la lungime sânt de o palmă ori și mai lungi și aceștia să nascu mai de multe ori decât alții și mai vârtos la pruncii cei mici și la copiii care să apropie la vârsta tinereților. Alții iar sânt lați, numindu-se de la doftorii elinești *κρίκνης και ταινίαι*, căci sânt obli și lăteți subțiri ca fașa și ca curelile ce să despică în lungu și așa să tindu și să lungesc înlăuntru în mațe, și în scurtu nu e de crezut la lungimea lor ce să află, precum spune Plinie, Cartea XI, cap 33, că s-ar fi arărat de 30 de picioare. Alte ori și mai mai de multe picioare la lungime. Dar precum zice Pavel și Aetie, acest lat limbric nu iaste altceva decât o prefacere a peliții care zace pă dinlăuntru pă supt mațile cele subțiri, în oareșcare trup înviitor și mișcător. Adică să-l tălmăcim: când să *v<a>* primeni pelița care îmbracă pân prejur mațile cele pă dinlăuntru în trup viu care să mișcă ca jigania. Acest limbric întâmplându-să vreodinioară a ieși afară.

De unde și pentru ce pricină să nascu limbricii

Pricina nașterii limbricilor în mașile omului, iaste din tot felu de bucate care curând să strică și să putrezește, și orice crudă, groasă și cu flegmă ce să prefacă lesne în putrejun, de unde să naște pă urmă acest fel de putrede și dulci zemuri, ori să zicu mai bine materia, precum vedem la brânză și la alte lucruri grase, unde fierbințelea la cea dinlăuntru câte puțin hrănindu-o și aprinzându-o în urmă dintr-aceea răsar și înviază acești viermi. Acest fel de materie să adună mai vârtos în pântecile copiilor celor mici precum spuserăm, încă și la alții care mănâncă multu. Pentru aceea pre care copil îl v<a> obicinui curând și de timpuriu la mănucarea cărnii, îndată câștigă limbrici în pântecile lui, fiindcă să mistuiește carnea mai cu anevoie decât laptele și, stând multă vreme în stomah, pentru aceea să strică și, putrezindu-să, pricinuieste nașterea limbricilor. Iar de s-ar hrăni numai cu laptele, aceasta nu s-ar face, că măcar că să strică laptele înlăuntru în stomah, dar să înăcrește, și acești viermi să nascu din materie dulce, iar dă cele acre pier. deci să naște limbricii, dup<ă> cuvântul nostru din lucruri dulci care curând să strică. Dar nu să nascu din miere au din zahar și cele asemenea, că acestea usucă și sânt împotriva stricăciunii, să rădică dar și să mișcă limbricii dup<ă> bucatele cele cu miere, dar cum să nascu dintr-acestea, că atunci sânt născuți și să află înlăuntru, făr<ă> numai iubescu tare să sugă cele dulci și să s<ă> hrănească cu dânsule, precum și cu laptele și cu ouăle. Pentru care și cu unele ca acestea, putem să-i înșălăm cu vicleșug ca cu vreo otravă, ca să mănânce și să crape și să pieie înlăuntru ieșând din trupu.

Semne cunoscătoare de limbrici

Cel ce are limbrici să arată când doarme și alteori încă când doarme se sperie și răsare, grăiește în somnul lui și scârțâie dinții și altele. Când nu doarme, îl mănâncă nasul, ádică are mănăcărime și să scarpină, varsă, bea mult, gura lui îi pute când râgăiește oareșcare acră putoare, tușăște și prisoseala care iese de la dânsul iaste asemenea ca balega vacii și putredă, și altele. Dar nu să arată toate aceste semne la fiteșcare om ce are limbrici, ci la unul una și la altul alta. Pentru aceea bine iaste precum zice Pavel Eghenitu, a dăsluși curat aici cu osebite fiteșcare fel de limbrici ce semne au, deci cel ce are limbrici rătunzi simte mușcare și pișcătură înlăuntru în mașe și în pântecile lui, și face tușări mici și uscate, supărându-l adeseori. Unii icnescu și să lovescu când dormu, și-i scoală făr<ă> veste și făr<ă> socoteală, iar unii și cu strigări să scoală în sus, și sar în sus, și iar adormu. Alții scot afară și limba lor și închidu ochii, și vrând să tacă să mânia către cei ce-i deșteaptă, fiindcă nu pot priveghea din neputință. Obrazul lor să înrușăște, și mai vârtos pân prejurul bărbii, și iar pă urmă să înnegrește și să face vânăt. Bătaia vinii li să află nepotrivită și nearătată, ca cum ar lipsi și iar a veni la locu. Unii au și nepoftă. /f. 153^v Iar copiii când dormu își amestecă limba și gura lor o prefac într-acestași chip, ca cum ar cere să sugă au să priimească bucată. Dar unii scârștiescu și dinții. Însă aceste toate semne câte puțin și cu soroc să facu, la unii limbricii vin până la stomah, aducându-le greață și icneală, îi pișcă la pânțec și le vine nepoftă, că, deși voiescu a mânca, pentru greață abea pot înghiți mănucarea, dar mai cu seamă o varsă afară. Dar mulți când facu treaba lor, scot prisosuri stricate și

putrede, umflându-li-să pântecile ca o tobă, iar celălalt al lor trupu fără<ă> socoteală să veștejească și să topește, fără<ă> a apuca înaintea vreoa nehrană și nemâncare, ori vreo deșărtare fără<ă> măsură. Unii iar își schimbă patul și să aruncă dintr-un locu în alt locu. Dar îi coprinde și fierbințeala pentru îndărătnicia limbricilor, și înfierbințeala lor crește fără<ă> orânduială, cu adăugare, și li să ivește fără<ă> socoteală de câte 3-4 ori ziua ori noaptea. Și le răcescu tare închieturile și părțile cele dăspre margine, însă nu iaste trebuință să căutăm aceste toate semne care orânduim câte unul, câte unul la toți cei ce să supără de limbrici, ci numai acelea care stau mereu, și sânt mai mari decât celelalte. Dar uneori și câte sânt mai multe la număr, și acestea pentru limbricii cei rătunzi care sânt și mai obicinuiți, și să nascu mai mulți decât ceilalți. Dar semnale limbricilor celor lăteți sânt acestea: facu pișcături dese și neconținute la stomah, strică pofta și o facu neținută, și a nu să îndrepta spre mâncare. Că aceia ce au înviat și s-au făcut gânganie înlăuntru în mațe, îndată răpește mâncarea care să duce înlăuntru. Așadar iaste trebuință a lua omul des hrană una după<ă> alta, că de nu v<a> mânca, gângania aceea mișcă mațele și mâncându-le le și sparge. Deci câți să supără de acești limbrici, li să întâmplă șubretime și uscăciune la trup, neputință nepotrivită, iar cel mai adevărat semnu acestor lăteți limbrici iaste când împreună cu scârna omului ies oareșcare lucruri ca sămânța de dovleac, că aceasta negreșit însemnează cum că s-au născut în mațe lăteți limbrici. Iar semnul των ασκαρίδων, adică a celor scurți ca viermii, iaste acesta: aduc la om mâncărime tare și scărpinătură mare la șăzutul lui, îndemnându-l adeseori să s<ă> cace și cei ce să chinuiescu de acești viermi, mai de multe ori după<ă> ce să cacă, le vine mai bine și priimescu răpaus. Iar cât pentru semnalele cele chibzuitoare care hotărășcu aceia ce v<a> să fie din mulțimea limbricilor, acestea trebuie să avem la luarea semii. Că dintr-acești limbrici să pricinuiescu multe boale, adică leșân, epilepsie, friguri arsuroase, uneori și colică urmează, alteori și moarte fără<ă> veste, când din întâmplare v<a> mânca și v<a> găuri mațele.

Tămăduire pentru prăpădirea limbricilor

dieta și
mâncarea
bolnavului

Dieta celui ce are limbrici în pânțec să fie caldă și zvântată mai vârtos când nu-l coprinde fierbințeala, să s<ă> hrănească cu bucate bune la must și cu câte să răsipescu în tot trupul cu lesnire și nu cresc a limbricilor pricina cea născătoare, de unde să se ferească de toate cele ce nascu zemuri cu flegmă, încă aceștia ce să supără și să chinuiescu de limbrici, să mănânce mai mult și să nu să silească cu flămânzirea, căci limbricii de nu vor avea mâncare să mănânce, îndată fără veste începu a roade și a mânca trupurile cele tari, adică cărnurile mațelor și celorlalte otroabe și urmează primejdie de

moarte. Deci atunci mai vârtos să mănânce când nu sânt cu totul deșărți la pânțete. Iar când să cuvine pentru tămăduirea aceștii boale, aici trebuie îndată numaidecât cum vom pricepe limbricii, să stăm mereu să-i scoatem afară din trup, ori vii ori morți, //f. 154^r și de v<a> coprinde pre bolnavul și fierbințele, să avem purtare de grijă, și pentru dânsa și pentru limbrici. Încă uneori lăsând fierbințele, să ne silim cum să scoatem limbricii, că mulți părăsindu-să și neluând seama, nu s-au chivernisit mâncându-să de dânsii s-au străpunsu și au murit. Alții iar au căzut în răutăți nenumărate, înmulțindu-să într-înșii aceste jăgăni și mușcând mațile să învăluia și din umezeala cea putredă care să adună în pânțete. Fierbințele cea arsuroasă ce să aprinde rădică și aduce în sus aburile cele vătămătoare la creieri, de unde au căzut la netămăduite boale. Deci atât cei rătunzi, cât și cei lăteți limbrici să căutăm să-i omorâm și să-i scoatem morți că, precum zic unii, ar fi văzut cum că au făcut gaură și au ieșit afară pă la stinghie aproape de pânțete. Să omoară dar aceștii mai mult cu ierburi amară, din care de nu v<a> fi fierbințele de față la om, cele mai neamestecate sânt acestea: pelin, σερύφιον, lemnul lui D<u>mn<e>zeu, αλαμύνθα, πράσιον, δίκταμον, ύσοπον, rută, foi de piersecu, sămânță de coliadru, cornu de cerbu, θερμός izmă, mătăcină, cimbru, κενταύριον μικρόν, πτέρις γεντιανή, αριστολογία rătundă, usturoiu, sămânță de verze și rădăcina του ελενίου, iar de-l v<a> coprinde fierbințele, amestecă cele mai de sus ierburi cu sămânță de andidie dumesnică ori sălbatică au cu zeama acestor ierburi, au dă-i să mănânce mai nainte cele ce să numescu μυξάρι, au fierte. Dar din toate cea mai aleasă doftorie iaste aloiu. dar fiind amar foarte aloiu <Doftorie mai aleasă aloiu> și neputând lesne a-l priimi pruncii cei mici. iaste trebuință să-i silim și fără voie puindu-i cu fața în sus. și, ținând gura lor deschisă, cu o țavă să-l sufle înlăuntru ca să-l înghiță. Asemenea și alte bucate zemoase făcute de aloiu și din ierburile cele mai de sus să le suflăm înlăuntru cu țeava, că scot limbricii pă dedesupt. Iar din aceste neamestecate buruieni, poți să faci și alte lucruri alcătuite în multe feluri, și amestecate leacuri, ca să izgonească și să scoată viermii din pânțetele omului. Adică ape fierte, musturi, prafuri, hapura, băuturi, oblojături, plastore și miruri. Deci întâi aici iaste foarte bun reventul să le dai un dram ori o jum<ă>tate (precum v<a> cere vârsta bolnavului), să-l pisezi bine și amestecându-l cu miere, să i-l dai să mănânce, ori în puțintel lapte dat în undă să-l bea. Aceasta izgonește limbricul din sus spre părțile cele de jos, iar pă deasupra să-i pui altfel de glistiru spre carele aleargă degrabu limbricul. Într-acestași chip iaste laptele cel dulce amestecat cu πετζόλαδον, ungur. peri olai și cu miere. Deci acesta să-i puie glistir cu atâta măsură cât îi v<a> pofti vârsta. Deci aceasta trebuie să luăm seama cum că limbricul să năvălească și să

izgonitoare
de limbrici

doftorie mai
aleasă aloiu

reventu

clistir

alerge dăspre părțile de sus la cele de jos. Pentru aceea dasupra prin gură să-i punem leacuri amară, și de nu vor fi atât de amară, măcar astfel să fie care izgonescu limbricul și fugă de dânsule, iar pă dedesupt să-i punem glistiruri de acest fel de lucruri care iubește și poștește a să apropiia de dânsule, încatu leacul ce să dă pă dasupra să-l izgonească. Iar cel pă dedesupt să-l cheme, și așa cu scârna împreună să iasă frumos afară scoțându-să. La această pricină să metahirisească și pe dinafară niscareva legături și pusături care gonescu și scot afară limbricii care acestea le vom arăta mai jos.

Altă băutură de limbrici scoțătoare

Ia jum<ă>tate au un dram de reventu (cât să cuvine pentru vârsta bolnavului) și încă pe atât sămânță κόνας, ce-i zicem prostește praf de limbrici. De nu vei afla aceasta, bună iaste și sămânța της ποτεντήλας, să-l usuci și să-l pisezi împreună cu reventul /f. 154^v și să-l amesteci în apă de grașă, ori πολυποδίου, ori împingându-i puținel vin caldu și să-i dai să bea. Acesta și pântecile mișcă subțire, și încetu, și limbricul îl omoară și-l scoate afară. Dar fiindcă are multă sete acest bolnavu, să puie la băutura lui puținel argint viu, ca două alune la măsură, și amestecându-l cu lingura mult bine să stea înlăuntru două ceasuri, apoi sprecurându-l pântr-o cârpă deasă să-l bea. Deci orice băutură care v<a> bea când îi iaste sete să fie cu argintu viu cel mai sus, că băutura cea cu argintu viu omoară limbricii. Dar atât mai bine lucrează să dai undă apa aceea cu argintul viu și așa pă urmă să o strecuri. (Alta) Prea bun iaste pentru limbrici și usturoiul copt ori fiertu, și orice bucată cu usturoiu. Fierbe lapte tare cu usturoiu, și dă copilului să mănânce, că vei vedea folos. (Alta) Scoate untdelemnul de alun, într-o două oale și dintr-acesta două-trei sau mai mult, patru picături (precum v<a> suferi vârsta bolnavului), amestecă în apă πολυποδίου, ori în lapte fiert cu usturoiu, ori în băutura cea cu argintu viu, ori în puținel vin. Aceasta scoate și omoară toate acestea, ori limbrici, ori alte viermulețe. (Alta) Bună iaste și apa de pelin, ori του μικρού κενταβρίου, să o bea pă nemâncate câte un feligean, au măcar înlăuntru într-aceasta, să amestice argint viu și, strecurându-l, să bea lucrează mai mult. (Alta) Dă undă puținică făină de grâu curată, cu apă curată, când să v<a> face deasă, și în locu dă lapte dă des copilului să mănânce, că să pierde limbricii dintrânsul. (Alta) scoate dintr-o năramză tot miezul și o umple cu unt de dafin, zeamă de pelin de curând strecurată, tiriace, și prafu σανδονική, ce-i zicu prostește praf de limbrici, și sămânță ποτεντήλας și o înfășură bine cu câlți de lână uzi și o pune să o coacă bine în jăratec, apoi strecoară-i zeama de tot, și cu aceea unge-i buricul și inima pă dinfară, și tâmplele, și bătaia vinii bolnavului. (Alta) Osebit de

băuturi de
multe feluri
deșărtătoare
de limbrici

unsoare

aceasta unge pânțele și pieptul cu rachiu, apoi presară pă dasupra cu zmirnă ori cu praf de flori de pelin, ori de ποτεντίλα, că ies pă dădăsupț limbricii. (Alta) Pisează florile și foile του υπερικού și sfărâmând acestea bine, tinde-le pe postav și să le leagă dasupra buricului, și dup<ă> ce le vei lega, au praf de limbrici amestecat cu făină de grâu curată au cu reventu au praf de limbrici. (Alta) Prafu de limbrici <cu miedu au cu apă. Au cu lapte sarbădu (șters) cu usturoiu> și cornu de cerbu arsu, potrivite fiteșcare, pisează măruntu ca praful, și de acela amestecă jumate, au un dram, în vin caldu, au în apă de pelin, au în lapte cu usturoiu și dă-i să bea dimineața și seara. (Alta) Moaie praf de pelin în oțetu, să stea vreo două ceasuri, apoi fierbe-l cu miere curată, să s<ă> facă magiun des ca tiriacul, și de acela să mănânce ca câte o lună, dimineața și seara. (Alta) Dă-i să bea des vin amestecat cu untdelemnul fiind încălzitu, au să mănânce papară cu untdelemnul, adeseori, au cu unt, că din cele untdelemnose și unsuroase să prăpădescu limbricii. Prea bun iaste încă și untdelemnul cel făcut din sâmburi de piersică, <ori cu vin ori cu pelin> ori pă dinafară să ungi buricul, ori să-i dai să bea în vin caldu ori toate împreună să i le faci. (Alta) Bun iaste pentru orânduia lui băutură a bea apă încropită cu spirt de pucioasă, au de vitriolo, că aceasta tămăduiește și umezeala cea putredă și băloasă și limbricii gonește și-i scoate. (Alta) Pentru băutura lui cea orânduia fierbe-i πολυπόδιον, au spic de grâu, au secară cu apă și să bea //f. 155^r că și-aceasta asemenea gonește și scoate limbricii de o v<a> obicinui. (Alta) Topește cositoru ca de șase ori una dup<ă> alta, și în toată topitura varsă-l în băutura lui, ori apă v<a> fi ori vin, și strecurându să bea la setea lui. (Alta) Ia un dram de pucioasă și un tenchiu de piază roșie și-l amestecă cu apă de pelin ori cu apă de foi de piersică <ori cu în cu pelin> să-l bea cel ce are limbrici. (Alta) Prea bun iaste și siropu cel de flori de piersică, câte o linguriță să lingă des că și pânțele moaie și l pornește și limbricii îi scoate afară. (Alta) Bună iaste și rădăcina του δικτάμου ori fiartă în vin să-i bea zeama ori măruntu pisată ca praful, jum<ă>tate de dram au mai multă, amestecând în vin caldu, să bea bolnavul. (Alta) Ia sâmânță παντονικήν, ádică prafu de limbrici, Κενταύριον mic, pelin, cornu de cerbu arsu, καλαμίνθα, cimbru, lemnul lui D<u>mn<e>zeu, mătăcină, izmă, θέρμον, foi αριστολίας rădunde (sic!), și aloiu, amestecă acestea toate, și usucă, și pisează-le să s<ă> facă prafu, și dă celui ce are viermi câte un dram ori jum<ă>tate dup<ă> vârsta lui, și dup<ă> starea trupului, în puține/ lapte, ori în miere, ori în sirop de rădăcină dulce să bea, ori adapă-l dimineața pă nemâncate cu zeamă αμαράντου cu vin, că să pierdu limbricii. Iar oblojituri și plastore să-i pui pe dinafară, folosescu aceștia precum e unt de pelin, unt de sâmburi de piersică, unt de izmă, de migdale amară, oricare dintr-acestea iaste bun ca să-i ungi pânțele pă dinafară. (Alta) Fierbe miezul de dovleac cu untdelemnul și unge pânțele și cu cea

băuturi și
puneri de
multe feluri

oblojături și
unsori de
multe feluri

dinlăuntru leagă-i buricul, bun iaste și το κολικόλαδον să-l ungi care-l facu din flori του υπερίκου. (Alta) Scoate miezul dovleacului cel dinlăuntru și-l curăță bine de sămânță, și le pisează bine împreună cu fiere de vacă și cu puținel vin au rachiu să s<ă> facă ca mazărea, acea alifie tinde-o pă un ștuculeț de postav și leagă buricul. (Alta) Sămânță του θερμού și puținică zmirnă și aloiu pisează-le, fă-le prafu, apoi le bate cu fiere de vacă au cu altă fiere să s<ă> facă ca mazărea, pune și puținel unt de pelin înlăuntru și, ungând pe o cârpă ca un plastor, să-i lege buricul cu aceea, și la mijlocul lui încă de v<a> pune atât mai mult slujaște și lucrează. (Alta) Pelin, lemnul lui D<u>mn<e>zeu, flori ποτεντήλας, spice de usturoiu verzi ori tinerele, foi de lobodă și de micșunele, κενταύριον μικρον, fierbi-le toate în apă oțetită și leagă cu acestea așa calde tot pântecile lui pă din afară. (Alta) Frământă făină cu fiere, și plăzmuiește-o să s<ă> facă ca niște colăcei lățeți, și puindu-o cu rachiu leagă-o asupra buricului. (Prostește) Ia fiere de bou, și o bate cu miere și cu făină și o pune pă pânțece, au bate izmă, foi de pierzică cu oțetu și le pune, că pier limbricii. Ori fiere de oaie și de bou amestecând unge-i pântecile că omoară limbricii. Iar dă iaste pruncu și are limbrici în pânțece, amestecă fiere de bou cu miere, că ies îndată puindu-i asupra buricului, dar și pă dedesupt să-i pui glistir cu miedu de multe ori ca să înșale limbricii de dulceață și să tragă în jos. (Alta) Aloiu spălată în apă αγριάδας, turcește să zice xiuregu otu, și uscată bine, mărgean, reventu, πιστορίαν, ζηδουάριον, miezul de sămburi de pierseci, foi de usturoiu și roțițe de αγαρικόν câte dramuri 1, și zahar atâta darea /f. 155^v să fie dup<ă> vârstă cel mai mult dram trei omoară viermii. (Alta) Flori του υπερίκου, κενταύριον mic câte dramuri 2, cornu de cerbu, pilin, sămânță de limbrici și sămânță de chitră câte dramuri 2, κοραλίνα, ghentiani, δίκταμνον cât σκρόπουλο, reventul, άσσαρον câte dramuri 4, ori σκρόπουλο zmirnă, șofran, σκαμονία, πρεπαράτα, iar roțițe de dovleacu câte scropila 1, scorțișoară, κολυάνδρον câte dramuri 2, și pune într-o oală și-i arde în cuptor, și îi fă prafu, și dă de acela bolnavului să bea în vin că prăpădește limbricii. (Alta) amestecă cornu de cerbu și piper pisat și dă-i cu miereau cu oțet cu miere să mănânce, dar mai bun iaste oțetul schiliticon, că mor limbricii ca și cu cele mai din sus toate și, dup<ă> ce vor muri cu doftoriile cele mai din sus înlăuntru în pânțece limbricii fără<ă> zăbavă, trebuie să-i scoți afară, că facu rea abureală și pierdu pofta, strică mistuirea, suindu-să la creieri pricinuiescu amețeală și întuneceală, și alte multe boale. Dar să scot limbricii cei morți din pântecile omului <mare parte> cu acest fel de glistiruri, ádică cu leacuri care le facu ca ghinda și le vâra în șăzutul lui, încă și cu curățenii, mai vârtos cu ιερά πικρά de aloiu ori cu hapuri ce să numescu του

valanismos
ce iaste

Πούφου¹⁰⁹ care au mare lucrare a omorî și a scoate pă dedesupt limbricii ca să nu să putrezească înlăuntru împutindu-să și rădincând în sus rea abureală. Ori să fiarbă napi cu untdelemn și cu oțet și să mânânce, iar când v<a> avea și urdinarea împreună cel ce să supără de limbrici, trebuie curgerea să o îndeșăm, iar puterea cea mistuitoare să o întărim, ajutându-i ori cu bucate cuviincioase, ori cu doftorii și cu oblojături că cu cât creșterea pântecelui atât și nașterea limbricilor să înmulțește și iar într-alt chip contenindu-să curgerea, adormu și să astâmpără limbricii. Pentru aceea în tot chipul trebuie să ne silim spre a să opri și pântecile și mistuirea a să întări, deci adapă pre bolnavul cu zeamă de pătlagină, ori pătlagină uscată să manânce, că aceasta lucrează la amândouă, ádică la limbrici și la curgerea pântecelui. Fă-i și oblăjături și unsori de făină de orzu, coji de rodii, υποκυτίδα, și alte stifoase, amestecând și unele care omoară limbricii, precum e pelinul, πτέρην, făină θερμου, σανδονικόν, lemnul lui D<u>mn<e>zeu, ακακίαν, κυκίδηși βαλαστία σίδια, încă și din cele ce nu sânt prea amară, ádică χαμαιπύτην πράσιον ελένιον, sâmburi de dafin, κασσίαν, θύμον, mătăcină, ταρπισίαν, κύπερον, πολυπόδιον, ίρη, κνίκον, εριθρόδανον, și άκανθαν αιγυπτίαν cu piper și altele. Ori apă fiartă de izmă, ori zeamă de rădăcină de mure, ori de pătrunjăl să bea, ori să amestice aloiu cu μηλιολάδον și cu vin, și să ungă pe dinafară buricul. Aceasta și poftă aduce, ori cu untdelemn της ροδοδάφνης, ori cu fiere de taur, au dicheru singur să pui dasupra, au cu mușama de ceară peste tot pântecile, au pisează zmoală uscată ca praful și presară pântecile, au pisează izmă și μελάνθιον cu unt de trandafir și unge. Au amestecă cu acestea zeamă fiartă //f. 156^r σεριφίου, au pisează foi verzi de piersică și oblojaște. Au cu măduhă de cerbu unge-i buricul, și mai pă din jos, și deșărtul lui. Iar limbricii ceilalți îi curăță acestea: mâncarea de usturoiu, și mâncarea de ceapă, zeama της πτέρεως și de mătăcină. Bându-să și mâncându-să și acest magiun: piper, sâmburi de dafin, cumen de Țara Arăpească, sacâz, potrivit fiteșcare, pisează măruntu și, amestecând cu miere curată cât trebuie, dă-i dimineața și seara câte o lingură când să v<a> culca. De vei să fie mai tare, pune înlăuntru και víρον εριθρόν. (Alta) Ελένιον, αμωνιακόν, tămâie și piper pisează și amestecă cu zeamă πτέρυδος și cu oțetu cu miere caldu și dup<ă> ce să v<a> încropi adapă-l cu o lingură de zeamă ευφορβίου. Iar pentru ca să s<ă> scape de tot de patimă dă-i și puținel tiriacu. De nu v<a> opri vreo fierbințeală tare, iar limbricii cei mai mici care să numescu ascarides și să aseamănă cu viermii și să nascu mulți, și să încuibeză în mațul curului la copii, să-i deșărtăm cu ghindă făcută dă miere și sare. Dar această ghindă de doftorie și ghinduire vei ști că iaste cepu și punere pă dădesupt, făcută cu doftorii care o vără în șazutul bolnavului. Deci să fiarbă săpun și

hapuri του
Πούφου

băuturi

oblojături

apă caldă cu
doftorii

unsori

Iarba lui
Tatin

cepu/ de
doftorii ce
iaste

¹⁰⁹ a lui Rufus

glistir

ungere

alt cep pentru
ascaride

miere puind înlăuntru și aloiu multu, și să-l facă cepu să fie bun la lungime, și să-l vâre în șazutul copilului, că scoate împreună cu dânsul ascaridele. (Alta) Să facă cepu de brânză și să-l ungă cu miere amestecată cu untu și să-l vâre, că scoate împreună cu dânsul limbricii cei mici. Iar la cei mai de vârstă lucrează mult glistiru care trebuie să fie făcut cu ierburi amară, ádică zeamă de pelin, κενταύριον, μικρού, χαμαιλέοντος, αγχούσης, κνίκου, υσώπου, μātācinā, καλαμίνθα, θερμου cu săpun și cu miere și cu unturi dintr-acestea. Așadar să fiarbă κενταύριον și απατόριον în zeamă de varză și să puie aloiu mult înlăuntru și untdelemn și să puie glistir bolnavului. Încă și nucile cele împărătești mîncându-să multe, scoate afară limbricii cei lăteți. Încă și cele mai de sus scrise care scot limbricii poate să le ia și prin gură, ádică zeamă μυώτηδος cu miere să bea, au cu multu (iaste vāpseală roșie), ca un feligean, au să mănânce iarba υριγέροντα, au σαρδωνικόν cu zmochină, au zeamă αβροτόνου să bea, au râme să usuce și pisându-le <ca prafu> să le bea cu mursă dă miere. Și acestea așa. Apoi dup<ă> glistiruri și dup<ă> băuturile cele ce s-au spus, trebuie să ungem mațul cel drept cu zeamă ακακίας, au υποκιστίδος, au de scumpie cu săpun, ή στυπτηρίας au cu altceva stifos, că acesta întărește trupul și prăpădește nașterea acestor gânganii, mai vartos scoate afară ασκαρίδελε (sic), au λυμνίαν σφραγίδα să bea cu vin. Dar obștitu pre toți cei ce să supără de limbrici, folosește perii του ηχνεύμενος afumându-să și aceasta iaste decât toate mai lucrătoare atât la copii, cât și la cei mai de vârstă. Carne veche sărată scoțându-i grăsimea toată să o goplim și să o facem lungăreață și rătundă ca cepul, și așa să o împingem înlăuntru în șazutul lui și să o legăm să stea câtă vreme o v<a> putea suferi. Și aceasta de multe ori să o schimbăm, apoi să o dăzlegăm și trăgându-o afară, iese împreună și ascaridele acățate pe dânsa. Apoi să punem înlăuntru cele mai de sus scrise și să ungem locul cu unturile cele mai nainte numite și pentru limbrici destule și pre largu scriserăm. Iar pentru băutura celora ce să supără de dânșii zicem ca să le fie obștitu vin amestecat cu apă, iar mîncarea lor să fie dup<ă> dieta cea orânduită.

**/f. 156^v Pentru patima ce să numește dracontion
și ζωντίμιον și păr o zic unii**

Să spunem puțințele și pentru δρακόντιον din Cartea 4 a lui Pavel, cap 29. Zice cum că în părțile Indii și la locurile cele mai de sus ale Misirului să nascu acești ce să zicu δρακοντι (sic) la oameni, ca niște limbrici la părțile cele molcelușă, la brațuri, la coapse, la fluierul piciorului din sus de genuchiu, la pulpe. Iar la copiii cei mici să nascu și la coaste și la spate supt piele și să arată a să mișca aieva. Apoi dup<ă> ce v<a> sta vreme multă

δρακόντια la locul lor, să puroiază și să desface pielea și iese afară începutul lor și să atârână ca părul, și după <ă> ce v<a> începe δρακόντιον a face vârnă și rană, pricinuieste dureri mari și mai vârtos de să v<a> întâmpla a să rumpe. Pentru aceea unii anină de dânsul plumbu ca să nu să tragă deodată ci câte puțin îngreuiindu-să să s<ă> tragă afară și să cază. Alții iar nu o facu aceasta temându-să a nu să rumpe cumva dracontion din greutatea plumbului și le v<a> aduce durere cumplită, ci mai bine poftescu să ție mădularea aceea în apă caldă ca să s<ă> încălzească δρακόντιον și să iasă încet-încet afară, și așa pă urmă câte puțin-puțin să-l tragă afară cu mâna. Dar oareșcare doftori Soracos și Leonidu zic cum că δρακόντιον acesta nu iaste adevărat gânganie ca limbricii, nici să mișcă, numai să arată așa cum că să mișcă și să clătește. Dar cum iaste aceasta, iaste mai cuviincioasă decât toate și mai cercată, ca să-l încălzească cu apă caldă și să-l împresoare cu oblojături mistuitoare făcute de miedu și de făină de grâu, ori de orzu, ori plastori asemenea de δαφνόμυλα și de miere. Că omorându-să de unile ca acestea dracontion, ádică trupșoare atârinate, cadu afară, iar de să v<a> face puroi într-acei locu, când nu v<a> cădea δρακόντιον, să creșteze pielea și, desfăcându-să, să-l tragă bine pân v<a> ieși tot, apoi să tămăduiască rana cea cu puroi cu osârdie după <ă> orânduiala și meșteșugul ei.

Cap 11. Pentru curgere de sânge, ádică din trânjii cei dinlăuntru și cei de afară

Această patimă ce-i zicem noi trânji uscați și trânji isâți la șăzutu, elinește să numește αιμορράδες, și iaste altceva decât o tindere, și o lărgime a vinelor șăzutului, și au numele acești αιμορράδες din multa și deasă curgere a sângelui, și a curge sângele din drumul acesta, și a să curăți pe acoló, deșărtându-să de multe ori folosește la om izbăvindu-l de boale mari, ádică de durere de coaste, de junghiu, dă nebuniia cea cu melanholie, de oprirea udului și altele, precum arată Ipocrat la Orânduielele lui cele pentru boale. Iar când peste măsură să face curgerea acestui sânge, prea mult întărâtându-să vinele cele mai de sus ale șăzutului, atunci aduce boală și patimă foarte primejdioasă, aceasta care o zicem trânji. Care vine slăbind tot trupu împreună cu părțile lui cele dinlăuntru, îl scadu și-l usucă, și-l lipsescu din <fireasca lui fierbințeală>. De unde urmează idropica, gălbenarea, și cele următoare.

Pentru cuibu/ și osebirea trânjilor

Cuibu/ trânjilor iaste mațul curului, și mai vârtos marginea lui, de unde sânt de multe feluri trânjii, căci uneori marginile cele din mațul curului ale vinelor întinzându-să și crescând afară atâtu să umflă și să bășacă cu durere și cu întruparea lor pă dasupra cât poate fiteșcare cu ochii lui să le vază curat. Și aceștiia sânt cei arătați și văzuți trânji. Alteori iar rămurelile cele dinlăuntru ale vinelor care sânt tinse mai adâncu înlăuntru în mațul curului, să umflă și să bășacă și să volburează și nu să iubescu a le vedea cineva. Că sântu înlăuntru adâncu, și aceștiia sânt trânjii

trânji orbi

cei orbi //f. 157^r și ascunși, și fiteșcare umflătură ori pe dinafară ori pă dinlăuntru aduce împreună cu dânsa mari dureri și chin nespūs, în câtă vreme să întărată și să bășacă cu durere pân să v<a> sparge să scoată sângele. Și atunci să numește umflătura și bășăca trânjilor. Dintr-acestea iar unele să umflă dar nu scot nimica, făr<ă> numai prea puțin sânge, și acestea să numescu orbi. Alții iar să deschidu și să spargu uneori din vreme în vreme și slobodu sânge, și să numescu deschizi și curgători, fiindcă dăspre amândouă părțile să întâmplă uneori a curge sângele. De la cei dinlăuntru trânji dup<ă> mistuire, iar de la cei din afară trânji le ai nainte de mistuire. Deci curge sângele uneori făr<ă> nicio durere ori umflătură a numitului mațu, și aduce mult răpaos și ușurare la tot trupul, precum am zis mai sus. Și alteori să oprește și iar la sorocită vreme curge cu mare folos al pătimașului, întocmai ca curgerea firilor fămeilor. Dar uneori curge mult peste fire și nu numai sângele cel rău și negru, ci împreună și cel bun iese cu care să topește trupul și așa să slăbește foarte mult trupul omului.

Pricina patimii

Pricina care să nascu trânji iaste mulțimea sângelui cel rău și spurcat ori al stricării lui și sărătura lui cea pișcătoare și multă și cu totul melanhólicoasă care sânge silindu-să și căutând drumul lui în tot locul în urmă acolo la vinele mațului șazutului deodată sparge și izvoraște, apoi pân în urmă acolo să ține și să obicinuieste la acel locu, precum arătarăm și la a treia și la a cincea cap la a treia carte a noastră pentru junghi și pentru scuipare de sânge. Dar mai des iaste pricina patimii sângele cel des și negru carile atât pentru tina lui și bătătura din drum cât și pentru puterea lui cea sărată și pișcătoare chinuiește și ticăloșaste pre om. Dar cea mai aleasă pricină a trânjilor iaste crasis a omului și starea lui dinlăuntru, mai vârtos plecarea spre melanholie. Și mijlocescu la aceasta orice bucată sărată, acră, oțetoasă, uscată și afumată și pe lângă acestea câte scadu și împutinează fireasca fierbințeală a trupului, ádică neînfrânata curvie, mâniia, frica, sfiala, întristarea și inima rea și cele asemenea care îndeșază sângele și-l cocu în multe feluri, turburându-l și necăjindu-l. Și așa turburat și mánios îi împinge ficatul și-l apasă la vinele mațului șazutului și, acolo înmulțindu-să și umflându-să naște durerile, ranele și curgerile ce le zicem trânji.

Semne

Nu iaste trebuință să cercetăm semnile aceștii patimi, că trânji cei orbi să vădu cu ochii, și dau durere cumplită, mai vârtos când v<a> să-și facă un om treaba. Iar cei deschizi și curgători, sânt arătați că curge sânge dintr-înșii și nu să pot ascunde.

Tămăduirea trănjiilor

Întâi să vedem pentru doftoria trănjiilor celor orbi ori arătați fiind, ori ascunși, carii numai să umflă și să mânia dar nu curgu, ci facu mare chin și caznă la șăzutu. Deci când $v<a>$ coprinde pre omul acești trânji, de-i $v<a>$ fi trupul plin, să-i slobozim sânge dinapoia gemuchiului, ori la fluierul piciorului, au măcar la cot, și aceasta să o facem de 3-4 ori într-o lună, că cu aceasta să trage îndărăt frumos sângele care să coboară și răcorește arsura. Iar de nu, să strângem vreo câteva lipitori și să le ținem în apă curată de fântână până în trei zile, primenindu-le des apa, și de acelea să ia vreo câteva cineva învălindu-și mâna cu mährama una au două și să le puie cu gura lor dasupra trănjiilor /f. 157^v celor umflați și rădicați în sus ca să $s<\tilde{a}>$ lipească. Iar de nu vor să $s<\tilde{a}>$ prinză, să le ungă întâi cu sânge de găină că îndată să lipescu. Să le lasă să sugă bine acel rău și pângărit sânge care să strânge la trânji, iar când vei să le iei presară-le capul cu sare subțire au cu cenușă, că îndată cadu jos. Dar și pântecile trebuie să-l muiem îndestulat cu cele ce moaie, ca să nu iasă scârna uscată și aduce multă durere la șăzutul bolnavului. Iar pentru răpaos și pentru ușurarea durerii cei cumplite, să-i aducem aceste făr<ă> durere: moaie miez de pâine în lapte dulce, apoi fierbe-l cu gălbenuș de ou și, ungându cârpă pune-o ca un plastor. (Alta) Foile și floarea de tei, de sulfina și de mușătel, fierbi-le cu lapte și, muind într-însul cârpă, pune-o caldă la șăzut. (Alta) Fărâmă câteva cepe și fierbi-le tare cu untdelemn și unge cu acestea trânji, să $s<\tilde{a}>$ ușureze durerea, iar cepele pune-le pă dasupra. (Alta) Pisează foi de soc uscate, să $s<\tilde{a}>$ facă prafu măruntu, cu care presară trânji, că să potolește durerea de minune. (Alta) Ia mir $\epsilon\gamma\eta\pi\iota\kappa\acute{o}\nu$ ce-i zicu $\pi\acute{o}\pi\tau\omicron\nu$ și gălbenuș de un ou și șofran pisatu și, amestecă-le bine într-o tipsie au într-un vas de plumbu, apoi unge cu aceasta puținică scărmanătură de cârpă subțire au bumbac și pune-o la trânji, că potolește mult durerea. Iar de nu $v<a>$ conteni nici cu aceasta, sfărâmă puținel afion și pune pe dânșii că să potolește. (Alta) Flori și foi de lobodă, și flori de nalbă învoaltă ca trandafiru ce să face la grădini, sămânță de in, flori de mușătel și sămânță de anason, fierbe tare cu lapte și aburește pe bolnav la șăzutu, șezând pe un scaun găurit. Au fierbe asemenea lobodă, foi de micșunele mohorâte, sulfina, $\tau\acute{o}\lambda\eta$, mușătel, foi de nalbă, sămânță de in, flori de tei, și altele și aburește. De nu să $v<a>$ putea face aceasta, să ude puținel postav, au lână, au burete, au bumbac, înlăuntru în apa fiartă cea mai de sus și să o puie caldă la durere, au să șază dasupra lor fiind calde. (Alta) Strânge cele verzi și grase galbene flori της λιναρίας (iarba ce are foi ca de in) și sfărâmă acestea bine cu untură proaspătă, au cu untu proaspătu și cu aceea unge trânji. Poți și flori de tei să sfărâmi împreună. bine

flevotomie

lipitori

puneri fără durere

abure

unsori de
multe feluri

iaste și cu unt de piersec să-i ungi. (Alta) Fierbe puținței raci tare cu untdelemn, până să v<a> îngroșa untdelemnul să s<ă> facă ca miere și cu aceea unge trântii care doare că te ușurezi foarte curându. Apoi arde vârfuri verzi de usturoiu și, sfărâmându-le ca praf, cu aceea presară-i. (Alta) Bun iaste și untura του Εποδίου, să o bați tare cu suliman care o zicem ασπράδι, adică făioară, și cu aceea să ungi. Încă să ungi cu unt de ouă, au cu untu de nucă. Iar mai bine cu unt de cimșâr, că are putere foarte lucrătoare și fără<ă> patimă. Spre a potoli durerea până într-atâtu, cât și durerea dinților cea cumplită și rea, nu o potolește altceva mai bine decât aceasta atingându-o de dinți. Așâjderea și untul de macu iaste bun, încă și unt care scot din sămânța δισκούμου folosește mult să ungi șazutul cu acesta. Învăluie o nuielușă mică la margină cu puținică cârpă subțire, au cu bumbac și, muindu-o într-acele untdelemn, unge cu aceea șazutul. Dar dintr-aceste unturi, ori fiteșcare osebit, ori unul cu altul amestecate poți să metahirisești. Adică o unghie de unt de in să amestici cu jum<ă>tate unghie de unt de cimșâr, au de sămânță του ιοσκυάμου, topește într-acestea și puținică ceară, că le încheagă frumos, și să face alifie prea bună ca să ungi trântii. (Altă unsoare) Sfăramă tare untură de găină, împreună cu miez de măr coptu //f. 158^r și-l șofrânește bine, apoi amestecă-l cu puținel πόπιον și cu gălbenuș de un ou, și iar de iznoavă sfăramă-le și le pisează tare, și cu aceea unge locul trântilor. (Alta) Ia unt proaspăt, și bate-l la soare, au la căldură înlăuntru într-un vas de plumbu tare, până să v<a> înnegri untul de plumbu, și cu acela să ungi iaste foarte bun. (Alta) Ia două dramuri de argint viu și bate-l tare cu un lot de alifie de trandafir și cu aceea unge. (Altele proaste) Zmoală umedă și sare Ευγνώμιου, cu fiere de bou, fierbe împreună până să s<ă> facă clei, cu care unge trântii, că să lecuiescu. Au udă-i cu apă caldă, și presară cu θερμηνόλευρου, ori sâmburi de dafin sfărâmiți pune-i și leagă, ori dres pisat cu lapte muierescu udă des, ori tiriacu topește cu apă și udă-i. Și acestea toate să le facem la trântii care să vădu și nu mai să umflă și nu curgu. Alte dar iar doftorii care și durerile ușurează și bășacile scadu, sântu acestea: coace o ceapă în jăratec, apoi curăță-o de coaja ei cea dinafară și o pisează bine cu unt proaspăt și unge cu aceea trântii. Asemenea fă și cu untu de migdale amară și cu untul de sâmburi de piersică, ori osebitu ori amestecate, cum vei vrea, încă să-l ungi cu κομινόλαδον, care-l facu din flori του υπερίκου și cu unt de ouă. Iar de vei vrea să pui într-acestea și puținel balsam de pucioasă, să le amestici să v<a> face mai lucrătoare și mai tare. (Alta) Amestecă făină curată și unt de trandafir și gălbenuș de ou și le fierbe cu lapte să s<ă> facă ca mazărea și așa calde unge-le pe o cârpă ca de o palmă. Și culcându

alte de
ușurare

pe bolnavu cu fața în jos, pune-i-le la trânji, primenindu-o adeseori
dup<ă> ce v<a> răci. (Alta) Ori măcar foi verzi de soc fierbe tare
cu apă, pân să vor topi și atunci calde unge-le pe cârpă și i le pune
la șazutu, precum am zis iar primenindu-le. (Alta) Sfăramă grașă
verde tare și pune-o la șazutu într-acești chip, că aceasta de vor fi
și răniți trânji minunat îi tămăduiește. (Alta) Să-i facă și baie să
s<ă> îmbăieze, fierbându apă cu nalbă albă, cu lobodă, sulfină, tei,
foi și flori de soc, anason, mușătel și cu alte ierburi asemenea să
între des să șază înlăuntru în apa aceea caldă. De nu vor sluji
aceste pân-aici spuse, ci iar să vor umfla trânji, fierbe πολυπόδιον,
adică rădăcină dulce sălbatecă și υπερικόν cu vin amestecat cu apă,
apoi udă puținel burete în zeamă precum e așa caldă și pică-i
trânji cei umflați, că arătat cu ochii să desumflă. Bună iaste și apa
cea firește fierbinte ori cea de metaluri a să îmbăia. Ori să-i pice cu
aceea caldă și zeamă de iarbă grasă, storcându-să și pisându-să.
Bună iaste și apa cea de var, cea jâlavă și apătoasă spre a desumfla,
bun iaste și fumul de pucioasă. Foarte de folos a afuma șazutul
bolnavului cu aceasta, puindu-l să șază pă scaun găurit, ori o pîiatră de
la fierari aprinsă tare să o uzi cu oțet tare peste totuși cu aburul
acela să-l aburezi asemenea șazănd. De vor fi trânji ascunși pă
dinlăuntru și adânci de nu să vădu (aceștiia să numescu adevărat
trânji pă dinlăuntru), storce zeamă de pătlagină și amestecă cu unt
de trandafir, au cu untdelemn obicinuit, au cu unt de migdale
amară și-l spală cu glistiru. Au să-i facă cep de seu de țap cu
puținel afion și să vâre în șazutu. Au plămâni de țapu, au de capră,
îndată cum îi v<a> scoate, așa calzi să-i puie dasupra șazutului, îi
topește, îi potolește durerea tare. Nu strică să cerce și cu aceste
proaspete αζορπέας, foi uscate pisate, să le pui cu oțetu la șazutu.
Asemenea îi fă și cându îi iase șazutul omului /f. 158^v foi uscate de
αζορπέας dă-i să bea cu oțet, au sofran pisatu cu apă de trandafir, și
cu gălbenuș de ou unge-i șazutul, au să i-l spele cu apă și să i-l
afume cu nucă au, lobodă mare sfărâmând, să-i pui și să-i legi bine
că să tămăduiește. Pentru trânji folosescu încă și alte lucruri să le
bea bolnavul. Bună iaste iarba care să numește μυωτής, să o fiarbă
în apă și să-i bea zeama, ori foi de tei usucă, pisează, și le fierbe cu
lapte dulce și dă-i să mănânce. Ori zeama acestor frunze strecoară,
și fierbe dintr-însa sirop cu zahar, să lingă des. Între Sfete Gheorghe și
între Rusalii câtă vreme iaste, atunci adună urzici tinerele dă cele
mici și le usucă și le pisează măruntu, iar praful să-l aibi păzitu și,
de vei avea trânji, pune dintr-însul în ou sorbitor <și mănâncă> că
te folosești. Ori cu această urzică să fierbi baie puind și rădăcină de
șteviei <măcriș>sfărâmite și pisate să fiarbă împreună și să s<ă>
îmbăieze, au să șază în apa lor. De să vor răni trânji, unt făcut de
gălbenuș de ou amestecă și bate într-un vas de plumbu până să

ca să s<ă>
dăsumfle
trânji
ape calde din
fire

spălătură
cepu

băutură
unsoare
spălătură
punere pă
dasupra
băuturi de
multe feluri

unsori

dieta

v<a> înnegri, și cu aceea unge-i. Apoi presară-i cu tămâie, zmirnă și șofran măruntu pisate, că să tămăduiescu ranile. De vei să deșchizi trânjii ca să s<ă> spargă și să curgă sânge pentru ușurarea ta, unge-i cu must tou κυκλαμινού, că să deșchidu, ori sfăramă ceapă tare și amestecă cu vreo fiere și unge-i cu aceea, ori puținică lână udă-o cu vreo fiere de bou, și vâra-o la șăzutu. Asemenea facu și acestea cu zeama lor: ádică κενταύριον mic, găinaț de porumbu, stafide sălbaticе, foi de zmochine, să le pisezi cu acestea și miezul de dovleac să-l moi cu unt de migdale amară să-l pui. (Alta) Miezul de dovleac, și aloiu, și fiere, pisează-le tare și le pune la șăzutu lui. (Alta) Stoarce zeamă dă ceapă, și amestecă-o bine cu aloiu și unge trânjii. (Alta) Adună gângăni mici negre care să pun grămadă pe balebă de cal, au dă altă vită la drumuri vara, și fierbi-le cu ulei de in până să vor topi, atunci pune-le pe o cărpă și le strecoară și cu uleiul lor acela unge trânjii, că să deșchidu. (Alta) Ia găinaț de porumbu, sămânță dă stafide sălbaticе, θερμων, migdale amară, miez de dovleac, zeamă tou κυκλαμινού, ori de ceapă, amestecă acestea toate și-i fă plastor și-i pune dasupra, puind de v<a> fi trebuință înlăuntru și ulei de migdale amară. Dar și cepuri lungi să-i facă, de rădăcină tou κυκλαμινού, și să-i vâre la șăzutu folosescu. să-i puie și lipitori ca să-i sugă sângele din trânjă precum ziserăm și mai sus, puindu-le înlăuntru într-o trestie cât numai capul să le iasă afară. Iar de au cursu cui va și mai nainte trânjii, apoi au contenitu și au stătu, și pentru aceea are durere mare și chin peste măsură, să-i puie o venduză mare la șăzutu, că v<a> trage și v<a> suge, și să vor deșchide trânjii ca să curgă. Și acestea pentru trânjii cei orbi. Dar toată dieta și hrana bolnavului să fie de bucate și de băuturi răcoroase, să s<ă> ferească de toate sărăturile, de cele iuți și stiroase și pișcătoare, și cu multe mirodii gătite. Vin să nu bea, să ia seama la pântice să nu i să închiză și să s<ă> astupe, că de să v<a> astupa și nu v<a> avea urdinare, mai cu chin mai mare să facu trânjii, și chinuiescu mai cumplit. Iar de sântu deșchiși trânjii, și curge câte puțințel sânge dintr-înșii, dup<ă> zăstămpuri nu iaste trebuință precum am spus a-i opri că curgerea aceea a sângelui din trânji scapă pre mulți bolnavi din alte multe și mari patimi, precum adeverează Ipocratu la a șasea orânduială a învățăturilor lui, //f. 159^r cap 3, cei ce au trânji deșchiși nu li să lipește nici junghiul, nici altă cangrenă, ádică bubă rea, nici altă patimă care să naște la trupul omului, ádică alte zgăibi și buboi, poate nici lepră, nici alte boale, nici spuzături și vărsături. Dar când peste măsură curge sânge din trânji și în vreme mai multă din câtă să cade până încât bolnavul să topește și să prăpădește de patimă scăzându-i puterea lui și perindu-i, atunci îndată trebuie să o oprim cu doftorii stifoase și îndesetoare, că într-alt chip să

primejduiește a cădea în idropică, răcindu-i ficatul de multă deșărtare a sângelui. Încă și mare neputință să întâmplă, leșân și mai vartos moarte. Drept aceea să mănânce câte nu să deșărt lesne și câte nascu puțințel sânge și nu facu mult prisos și cele ce zvântă și închidu. Ádică: orez, fidea, tăieței și andidii, cicoare, ραδίκια, grașată și cele asemenea. Bucata să o facă cu scumpie gătită ori cu zeamă de aguridă. Deci întâi de-i v<a> fi trupul plin, să sloboază sânge din vâna lui cea dinlăuntru de la cot, de la mâna cea dreaptă, și să v<a> folosi. Încât sângele cel ce să coboară jos să v<a> trage înapoi, osebitu de aceasta mai degrabu să lege tare brațurile cu fașă că și cu aceasta să oprește sângele cel ce să coboară jos și năvălitor. Ori să-i puie venduză mare la ipohondrii și la ficat și la buricu și aceasta sugă și trage înapoi sângele. Pă lângă acestea încă și adăpături stifoase folosescu, precum iaste siropul de trandafiri, de foi de mirsin, de gutui, mărgear roșu, puiatră roșie, rotițe de chehlibar, διασπονδίου, δια γης λυμνίας și câte scriserăm la cele pentru scuiparea sângelui. Încă ia apă de pătlagină, au του ερυγίου, au de bursa pastoris, ori de toate împreună, au osebit care vei afla și topește înlăuntru într-însa puiatră roșie, au λυμνίαν σφραγίδα și dă-i să bea celui ce-i curge sânge din trânji, îi folosește a mânca des gutui și pere și cele dintr-însele gătite, coapte, ori fierțe, ori în chipuri de magiunuri. Pă lângă aceasta să-i ungă spatele jos cu unsori răcoroase, ádică cu unt de trandafir, cu mir de trandafir, cu πόπιον, și altele. Iar cându trânjii cei ce să vădu curgu, găsește bureți care să nascu la copaci σαμίδα, lat. chiinda și, uscându-i, pisează-i măruntu ca praful și cu acela pospăiește trânjii cei spărți. Și care curgu că te vei mira cât vor folosi. (Alta) la apă de ceea care lucrează fierarii, ádică covacii și stingu înlăuntru fieru și fierbe într-aceea foi de tei și, puind înlăuntru puțințel burete ori lână, pune-o încropită dasupra trânjilor, au aburează-l cu aburul pe un scaun găuritu. (Alta) Sparge ghinde de copaci de prin, împreună cu foile lui și, puindu-le în două săculețe, fierbi-le cu cea mai de sus apă tare și pune un săculeț la șăzutul bolnavului și, dup<ă> ce v<a> răci, pune celălalt adeseori. (Alta) Untură de αχέλη care pică când să frige foarte de folos iaste la această boală a trânjilor. Au amestecată, au singură și cu alte lucruri să ungi locu cu aceasta are o putere prea bună strângătoare și tămăduitoare. (Alta) Puiatră roșie, aloiu, sacâz, tămâie, sânge, δρᾱκόντος și gogoși, potrivite fiteșcare, pisează-le bine ori bată-le împreună bine cu albuș de ou și le bate cu lingura puțințel cu zeamă de pătlagină stoarsă și unge trânjii. (Alta) Arde păr de iepure și amestecă-l cu țesătură de păianjăn bine, apoi clătești-le cu albuș de ou și unge trânjii /f. 159^v care curgu iar de vor fi dă cei ascunși trânjii care curgu, scarmână puțințică cârpă și de aceea fă

mâncare

flevotomie

venduze

adăpături

mâncare
unsoare

prafu

puneri pe
dinafară de
multe feluri

unsori

cepurî

cepu ca o feștilă care-l vei unge cu cea mai de sus amestecătură, și-l vâră în mașul curului. (Alta) a lui Galinos). Ia tămâie și aloiu pisatu și le pisează până să vor îndeși ca să s<ă> facă ca mierea și udând înlăuntru puf dă iepure, vâră-l înlăuntru în trânjii care curgu și-l leagă cu fașă au cu o mahramă pe dinafară au pune-i aloiu cu οξύκρατον au rugină de plumbu au zgură de fier pisată. (Alta) Storce zeama cepii și o fierbe cu săpun și cu miere și înfășură înlăuntru păr au puf de pisică, au dă iepure și pune la șăzutul bolnavului și aceasta frumos îi oprește să nu curgă. (Alta) Sângele vreunii vite ori care v<a> fi junghiată, așa caldu să-l sugă cu o pișuitoare și apoi să-l sloboază în mașul curului, oprește orice fel de curgere a sângelui. Folosescu încă aici și mirurile, băile, șăzăturile, aburelile, cepurile {alt cepu} și alte ajutorinți stifoase care scriserăm la capetele cele dinnapoi Pentru urdinarea cea rea, pentru denterie, disenterie și scremutu. Iar cele spuse săculețe mai bine iaste a le fierbe cu vin roșu stifos, au măcar să le ude într-însul, și așa să le puie la șăzutu. Între acestea toate ca nu numai să s<ă> tămăduiască boala și ca să și nu să mai întoarcă și să mai coprînză pre bolnavul, deci obștit toți învățații și pricepuți la acestea cu un cuget laudă multu rămurelile cele despicate ori surcele de copaci του σχοινού, să le fiarbă cu apă cel ce iaste supus și coprînsu la patima trânjilor cu lesnire. Și aceasta să aibă la trebuința lui pentru orânduia băutură. Să află la pătîcărie un mir, ádică alifie ce să numește a contesii. Foarte de folos la trânjii care curgu să ungă des bolnavul ipohondriile lui și cele dinnapoi. Încă acest bolnavu să poarte grijă a nu-i lipsi nici odinioară κουμαρόριζα din gura lui. Acestea să le amestice și să le lingă. (Alta) Să arză secară și să o piseze măruntu, și să-și prospăiască șăzutul, oprește și aceasta curgerea din trânji. (Alta) La pătîcărie facu niște hapuri ce să zicu εκ βδελίου, dintr-acesta să ia un lotu au mai mulți și în toată săptămâna de două ori pă nemâncate câte un dram, sânt mult lăudate și cercate la trânjii cei ce curgu.

rămurerile de
shim întrece
toate
doftoriile
alifia contesii

Cap 12. Pentru crăpături, fătâni, fistule, volburări, răvârsări din trânji, și alte boale și rane ale șăzutului

Să întâmplă și alte multe patimi și boale la șăzutul omului. Ádică crăpături, zbănituri, volburi, fistule, și altele care le scrie Eghenitul în rându la Cartea III, cap 29 și 85 la Cartea 4, cap 49 din care unele să tămăduiescu cu mijlocirea ce arătarăm. La cel mai denainte capu pentru trânji, iar unile au trebuință de mesteșugul hirurgului. Dar în scurtu să spunem pre rându pentru fiteșcare ce iaste și cum să tămăduiește. La șăzutul omului să nasc uneori niște crăpături și creștături la carnea și șoricelu care închide șăzutul și să numește creșul curului ori la ocolul și la cercul cel de margine al

patimi ale
șăzutului în
multe chipuri

șăzutului, tocmai ca crăpăturile acelea ce să întâmplă la buzile omului din răceală și din aeru crivățului. Să întâmplă dar crăpăturile din curgerea zeturilor celor iuți, ori din vreo volburare, ori din întinderea zbârciturilor și condilomata să zic zbăniturile și umflăturile și bubele curului care să îndoesc una de cealaltă și să arată afară aruncate. Patima să cunoaște arătat //f. 160^r cu ochii și nu iaste trebuință să căutăm semne. Iar cât pentru tămăduirea lor să vedem deci când să tragu crăpăturile din zeturile iuți, trebuie să le curățim și să le domolim. Iar de s-au întâmplatu din zbârcituri, la început să ia curățenie bolnavul, și totdeauna să se hrănească cu bucate umede și grase, și pornitoare de urdinare ca să nu oprească scârna cea uscată. Încreirea și lipirea crăpăturilor și astfel de pornire sânt: loboda, spânacu, lapte de migdale dulci, ouă sorbitoare, zeturi grase, și cele asemenea. Fă dar și alifie de unt de trandafir, de mirsină, tămâie, sacâz, smalțu, sânge δρακόντος, aloiu, plumbu arsu, suliman, flori de rodii, piiatră roșie și puținică ceară, amestecând toate împreună și încălzindu unge crăpăturile. (Altă alifie) Unt de trandafir, gogoși, zmirnă, λυμνίαν γην, rădăcină μεγάλου, συμφύτου, piiatră acră despicață, plumbu arsu, gălbenuș de ou coptu și ceară destulă amestecând și încălzindu unge în toate zilele de câte două-trei ori spălându-le au clătindu-le întâi cu apă de trandafir, ori apă κικίδος ή σόδιον, iar de are arsură și volburare șăzutul și crăpăturile lui, au zbârciturile, unge-i-l cu alifie albă care îi zic astăzi ungventum album camfuratum. Răvărsările și țâțânile sânt când iese șăzutul afară, ádică mațul curului, mai vârtos la copii. Deci să pisezi sare mărunță ca făina și să pospăiești dosul acela cu dânsa de 5-6 ori că să tămăduiește. Dar iese sau mai vârtos cade afară mațul curului, din slăbiciunea vinelor lui, și neputând a să trage înlăuntru iaste trebuință a-l băga ori cu pipăirea mâinilor, ori cu mâna, au a-l îndrepta cu doftori la starea lui întâi socotind lămurit de nu v<a> avea vreo arsură ori volburare, nicidecum atunci îndată să-l împingem la locul lui cu mâna. Și ca să nu mai cază și să iasă iar afară, să-i dăm leacuri stifoase și strângătoare, aşadar întâi să-l ungem cu unt caldu de trandafir, au să-l ungem cu vin stifos, și să-l împingem înlăuntru des, și să-l legăm. Dar aceasta să o facem îndată dup<ă> ce-și v<a> face treaba trupului, ca nu cumva silindu-să pă urmă iar să cază afară șăzutul. să-i punem și o feștilă de scurmănătură de pânză pă dasupra udată în vin cu ακακία și cu υποκυστίδος. Însă să fierbem gogoși βαλαυστία, găoci dă ghindă, coji de rodii, scumpie gătită, coji de gutui, flori βελίδος μικράς, și alte asemenea feluri, în apă curată pân să v<a> roși, și într-aceea caldă să-l punem să șază. Au să-și clătească șăzutul adeseori, apoi dup<ă> spălătură îndată să aducem cele zvântătoare și uscătoare, ádică piiatră roșie, tămâie, sânge δρακόντος, gogoși,

condilomata

curățenie

lucruri
pornitoare

împingătoare
de multe
feluri

flevotomie

chipuri de
fistule

pricina din ce
să nascu

εκτυλωτικά
desumflatoare

ακακίαν, zmirnă, υποκιστίδα, cornu de cerbu și câte spuserăm de multe, pisându-le ca prafu și prospăind. Când din volburare se v<a> umfla tare mațul și nu putem să-l împingem înlăuntru, de v<a> fi πλυθωρικός cel ce pătimește întâi, să sloboază sânge din vână și să verse puindu-i la șăzutu cele ce-l strângu și oprescu însă îndată la începutu boalii. Iar de nu v<a> fi pliθoricos, să-l punem să șază în apă fiartă de mușătel, lobodă, sămânță de in, nalbă, τύλης, și cele asemenea. Au în apă caldă ori să ude burete sau puțintică cârpă în apa fiartă cea mai de sus și să o puie la șăzutul lui. Au necontenitu să s<ă> ungă cu unt de mușătel, ori cu unt de anason, până să v<a> îndrepta, căci fiind răsipitoare scadu umflătura și cu lesnire le bagă înlăuntru. Iar cei proști să bea foi uscate της αζογρέας, cu oțet, au șofran pisatu cu apă de trandafir, și cu gălbenuș de ou să ungă șăzutul. Au să-l spele cu apă și apoi să-l afume cu nucă, /f. 160^v au lobodă mare sfărâmată, să-i puie și să-l lege bine că să tămăduiește, și dup<ă> ce să v<a> așăza bine, iar să-l întărească cu cele stifoase ca să nu mai cază iar rana șăzutului, ce să numește elinește σύριγγς, ádică flogera (sic!) și latinește fistula, iaste un vadu strimtu și adâncu la lungime și înfășurat împrejur cu piele tare și pietroasă. Și iaste în oareșcare chip fără<ă> durere de nu doare, pentu că nu să atinge de nicio vinișoară, nici de o vână, și acest vadu uneori iaste uscat ca un trup zvântat și albu și fără<ă> umezeală, alteori să jălăvește și curge au totdeauna, au cu zăstâmpuri la vremi sorocite, și la întoarcerea lunii. Când gura acelui vadu ori să închide ori să deschide, și aceste fistule să isprăvescu și să așează la os ori la vreo vână, ori la vreo mădulare tare a trupului, și unele sânt oable, ádică de merge drumul lor drept, altele îndărătnice, dă umblă d-a curmeziș, altele cu o gură având numai o gaură, altele iar cu multe guri de curgu din multe locuri, și să naște fistula precum ziserăm la multe părți ale trupului, mai mult din rane și din bube cu puroi care nu s-au tămăduit bine. Și să numește așa cu asemănare, pentru asemănarea celor de trestie țevi și fluier, fiindcă are văgăună și gaură asemenea ca fluierul și ca trestiile. Deci când să v<a> răzima fistula la vreun os, așăzându-să și să vede pe dinafară, fără<ă> mesteșugul fâlcerului și fără<ă> mare băgare dă seamă nu să tămăduiește. ci vezi învățătura tămăduirii la Cartea 3 ori 7 a lui Pavel cap 87 și la Cartea 4, cap 49. Iar de nu să razimă la vreun os, să tămăduiește cu cele desumflătoare și lipicioase tămăduiri: ádică să încălzești rădăcină de iarbă σπονδιλίου, și să o vâri înlăuntru în vadu fistulii, scoate bășăcarea. Așâjderea și elevoron negru să-i pui să stea două-trei zile, o scoate. Ori fierbe drojdii de untdelemn, cu σόρυ crudă, și spală-i fistula. Iar σόρυ, iaste vitriol, ádică calacanthu, vânat ori negru. Au amestecă σόρυ cu scărmanătură de șofranu și fierbe-o

cu mursă de miere și spală-o ori stropește-o cu must de rădăcină στυλφίου, că aceasta mănâncă bășaca fistulii. Să amesteci rugină și țiperig, și flământându-le cu oțet fă colăreți lungăreți și pune-le înlăuntru. Ori τζαπαρικόν, calacanth, rugină, χαλκότης, și comidu, amestecă cu oțet, ή και μίαν μίσυ καλακάνθου¹¹⁰, aramă, și χαλκότην crudă, amestecă cu pișat de copil, și plăzmuiește colăreți, ádică feștile și pogace și pune-le la fistulă, și pă dinafară pune pâine udată în apă și primenește-o des până să v<a> face flegmă și v<a> cădea pelița. Și caută mai multe la cap 89 și acestea pentru fistule care să nascu din puroiu. La părțile cele dinafară ale trupului să spunem dar puține și pentru fistulile cele dinlăuntru șázutului, fiindcă urmarea scoposului nostru mai adevărat la această carte o cere. Deci să facu multe feluri de fistule și la șázutul omului la mațul cel gros, și unele sânt ascunse, nevăzându-să gura lor care aduc mare durere și curge dintr-însele materie și umezeală ca puroiu din șázutul omului. Și la unii urmează înnaite și semne de bube cu puroaie altile dar sântu arătate de să vădu și pă dinafară și să cunoscú într-acestași chipu: apucând perii șázutului cu cleștile cele de carne, desfacem locul frumușál până în adâncu la fistulă, și cu oareșcare instrumentu κοπάριον, și cu degetul cel lungu din mijloc, pipăim locu ei, și așa pricepem de iaste nezdrobotă au zdrobotă. Și de v<a> fi colțoasă și cu multe noduri, împleticituri κοπάριον nu merge mai încoló, și apăsând iaste mult puroiu. Iar dá iaste aproape la mațul cel oblu și drept, să cunoaște dintr-acesta că împreună cu scârna ies și limbrici din gura fistulii. Dar la toate //f. 161^r fistulire (sic) să arată oareșcare carne albă și pietroasă la gura lor. Deci acea fistulă care v<a> mânca și v<a> face umflătură împietrită la gátu/ bășacii omului, și aceea care trage și ajunge pân la încheitura coapsii, și aceea care să apropie tocma la mațul cel drept, nicio tãmãduire n-are nicidecum. Dar cu anevoie să tãmãduiește cea fãr<ă> gură și ascunsă, și la os ajunsă, și în multe chipuri. Iar celelalte mai cu seamă află tãmãduire, însă precum ziserăm cu mare luare aminte și cu επιτηδειότητα vreunui fãlcer învățatu și doftor practicos. Iar cu altfel de leacuri, ori băuturi, ori mănări, nu iaste cu puțință nimenea a cerca. Deci să tãmãduiește prin fãlcer patima aceasta a fistulii care să naște înlăuntru în șázut, la mațul curului, unde sânt șoricei. Du<pă> mijlocirea care ne arată doftorul cel învățat Pavel Eghenit la numitul cap 72 la Cartea 7 unde și trimitem pre cei ce iubescu a afla pentu mai desăvârșit înțelegere și tãmãduirea aceștii cu anevoie dá tãmãduire patimă. Iar celelalte întâmplări și rãniri care să întâmplă împrejurú șázutului, mare parte să tãmãduiescu cu ajutorințele care arătarăm la capu pentu trãnji, fãr<ă> nicio osebire și greșală și să le puie la lucrare cei ce bolescu socotind pricinile patimii.

puneri pă
dasupra

σύριγγες εν
τη έδρα

¹¹⁰ sau una și jumătate de calaican

//f. 1^r Cartea a cincea a *Meșteșugului doftoricesc*

**Pentru patimile din lăuntru, ádecă pentru boalele ficatului, ale splinei,
ale rănichilor, ale bășicii și ale altor droburi.**

Cap. I. Pentru slăbiciunea ficatului

Neputința și slăbiciunea ficatului să trage din discrasia sa. De va fi ori fierbinte sau rece sau umedoasă sau uscată, căci când afară din cale va fi ficatul călduros, atuncea cea discrasie fierbinte, nu numai umezeala care iaste aproape înlăuntru la ficat, ci și ceealaltă care obicinuieste a să aduce din vinele locului la care sânt încungiurate mațele, către însuși ficatul o cheltuiește și o frige și ca cum o ar arde. Iar discrasia cea rece îngroașă pre umezeala cea flegmaticioasă și tare care să coprinde înlăuntru la ficat și o face alunecoasă și anevoie de mișcat, iar pre ceealaltă care îi vine din trup o lasă nemișcată și mai căzută. Asemenea și cea uscată discrasie face umezelile mai uscate și mai închegate iar împotrivă discrasia cea umedă le face mai subțiri și mai apătoase. Deci câți au neputință și slăbiciune la ficat să numesc ficătoși și boala aceasta să numește după limba grecească ipatitis care rumânește putem să o zicem ficătire.

Semnile relelor stări ale ficatului

De va fi ficatul împresurat de fierbinte discrasie și va trece vreme să /f. 1^v face întâi dezlegare aburilor și a umezelii cei firești apoi să dezleagă și însuși carnea și ființa ficatului și mai vârtos i să dăzlânează tot trupul și scoate pă dădesupt venin și materie împuțită și puturoasă ca niște boroghina și multe fețe și grasă. Acest fel de ficătoși n-au poftă de mâncare și să înfierbântă și varsă venin și sete au multă și să pișă roșu și umblarea vinei lor iaste grabnică.

Iar de va coprinde pre ficat discrasie rece, nici adeseaori scoate pre om afară nici multă materie leapdă, căci patima aceasta ține mai mult și în câte o vreme să gunoiază prisos destul, însă nu atâta ca o închiegare de sânge putred iar de ar cerceta cineva mai cu luare aminte, nu iaste nici sânge negru, nici închiegare ci ca niște noroiu și ca niște drojdii de sânge putred asemenea veninului celui negru. Încă ceale multe și de multe feluri fețe ale prisosurilor arată pre discrasia cea rece a ficatului și fierbânțele neîncetată apucă pre cel bolnav, obrazul lui nu scade și poștește să mănânce mai mult, măcar orice fel discrasia, sau fierbinte sau rece de să va întâmpla asupra uscăciune împreună atuncea prisosurile să fac mai uscate și mai puține și are bolnavul sete mai sâlnecă. Iar de să va împreuna umezela vor fi mai umedoase și mai multe și sete mai puțină. Acestea ádecă așa. Trebuie dar să spunem pentru fierbințele ficatului, pricina patimii și semnelor. După zicerea Papii Franghiscu iaste patima ficatului cea păste fire și fără măsură o cumplită și neliniștită și prea grea boală la om, iar pricina care o naște pre dânsa iaste strâmtorarea și închiderea ace/lor multe mici

găurele și vine ale ficatului și umplerea lui de oarecare grase și lipicioase și grunjuroase umădături. Să naște încă patima aceasta și din alte pricini *ădecă* din bucate cu multe dresuri și din băuturi care fără măsură înfierbântă, din beție, din mânie și iuțime din ospeteală sâlnecă și din altele asemenea. Iar semnalele boalii aceștia sânt acestea //f. 2^r setea, strâmtorarea cea deasă și nemișcarea pântecelui, nepofta și urăciunea bucatelor celor de carne, amorțirea și mâncătura cea furnicăcioasă la palmele mâinilor și la talpele picioarelor și deasă arsura lor, uneori să întâmplă și aprindere trupului din înfierbântăleală și să umple obrazul de burbulene și de roșitură și altele asemenea urmează.

Doftoriiia patimii ficaticești

Foarte anevoie să tămăduiește din năuntru boala aceasta a ficatului căci când *ădecă* iaste cald și arde ficatul, atuncea mai de multe ori răcește stomahu și așa de vom vrea ca cu răcoritoarea doftorii să răcorim ficatul, atuncea mai rău slăbănogim stomahul. Deci în scurt mai bine folosește aici slobozirea vinei, *ădecă* acest fel dă ficătos să ia sânge din cotul drept, din vâna cea împărătească care iaste a plămânilor și din cea din mijlocu sau din cele ce să numește *salvatela*, după cum vom arăta mai jos. Deci scoposul doftorii iaste ca să îndreptăm discrasia ce s-au întâmplat, cu cele împotrivă ei, *ădecă* fierbânțelea să o răcim și răceala să o înfierbântăm. Așăjderea și umezeala să o uscăm iar uscăciunea să o umezim. Aceasta dar numai trebuie să grijim cu luare aminte, ca la toți ficaticeștii să le dăm doftorii atâta din lăuntru cât și din afară ca să aibă oarecare știrosire strânsă pentru a să păzi puterea și tăria ficatului. După cum mai pă larg o dovedește Galinos doftorul la *Mesteșug* Cartea 32. La discrasia cea fierbinte a ficatului, mijlocul dietei să fie acest fel: sămânțe câte răcesc cu măsură și împuternicesc ceale din lăuntru, *ădecă* pojghiță dă zeamă de orz, lăptuci, andididii și cicoare uneori crudă și alteori fiartă cu o buruiană ce să numește *coliandron* și să-i bea zeama sau și singură rădichea să o rază măruntu și să o puie în apă cu miere să o bea. Folosește foarte atâta la cea fierbânțioasă cât și cea rece discrasie a ficatului. Aceasta face și andidia și sălata albastră care să chiiamă *soghos*, iar grecește ζόχοș și *cavcalon* și zeama de chitră să bea cu apă amestecată cu miere și cu buruiană ce să numește *pteriz* și zeama ei și de rodie încă și de mere zeama prea bună iaste să bea. Să mănânce fidea cu idrorozat și pâine din apă și doi //f. 2^v pui mici și prepelițe și alte pasări sălbatici, carne de vițel tăiată cu aguridă sau cu zeamă de lămâie, sfecle sălbatici și migdale dulci. Iar de vin să să ferească desăvârșit fără numai de va face trebuință pentru slăbiciunea stomahului atunci să să împărtaşească de câte puținel și amestecat cu apă. Însă în loc dă vin poate să bea zeamă de rodii și sirop acru și să puie în apa de orzu zahar acru sau în zeamă de andidii dumesnice. Și să să ferească cu totul de miere și de bucate cu miere și de orice bucate fierbinte și tăietoare. Acestea sânt pentru dieta. Iar pentru doftorie să ia în gură ceva *comfeta* precum iaste zaharul cel rozat din rodiiile lui Avva și cel de trei sandaluri și altele asemenea dări împotrivă și încă să facă și câteva hapuri din ceale prin rodiile lui Avva prin trei sandaluri, trandafili roșii, stafide, sandalon alb, cassuθa, flori dă trestie mirositoare și zahar muiat în zeamă stricurată a cassuθei sau a andidiei dumesnice care are foaie lată și să mănânce dintr-acestea încă și andidoton a lui Filon. O dată dându-să, uneori toată discrasia cea fierbinte a ficatului minunat o au tămăduit.

Către acestea iar fiindcă stăpânește mult la această boală veninul cel galben, face trebuință să-l deșărtăm cu cuviincioase curățenii iar frunză de senin trei dramuri rionbararon, unul sau două dramuri, chimen sau sămânță de molotru o jumătate de dram și alte atâta frunză de nucșoară și pune-le toate acestea în câțiva apă de cicoare sau apă de trandafil ca să stea o noapte să să moaie și dimineața le fierbe și să stricori bine zeama lor în care să topești unul sau două loturi de mană și alt atâta sirop de trandafil și dintr-acestra dă ficătosului să bea pă nemâncate.

Alta. la prafu care îi zic spișierii crocon metalion ádecă șofran de metaluri să tragă cu șapte grăunțe de orzu și pune-l în câțva vin să să moie într-o noapte și dimineața stricoară zeama și să o bea bolnavul. Acesta iaste emeticon sau pricinuitor de vărsătură și leapădă de veninul pre deasupra prin gură. Iar care să va scârbi și să va teme de această băutură, poate să ia rion arabaron pisat măruntu vreun dram și jumătate și un lot de cassia și să le //f. 3^r și să le amestice cu zahar și să le facă grunjuri în chipul castanelor și dintr-cestea să manânce până a nu mânca altceva. Alta. Să iei șoptin dramuri cinci, saparina ádecă sa/saparila dramuri două, linio santo dramuri două, saxifragon ádecă sasafrasa și sandalon galben câte un dram, hămeiu și sparanghel câte un dram și frunză de gorun dramuri optu și pune-le să fiarbă cu o jumătate ocă de apă după mesteșug deasupra pă jăratu zece ceasuri până ce va rămânea una sută cincizeci de dramuri și dă bolnavului fiind flămând să bea câte șaptezeci și cinci dramuri caldă în fiștecare zi și la fieștecare a cincea zi să ia câte cincisprezece dramuri mană și un dram și jumătate trementină spălată cu apă de trandafil și cinci dramuri unt de migdale, toate acestea curățesc frumos veninul din trup.

Iar băuturi cuviincioase atâta pentru sete cât și pentru doftorie sânt acestea: ádecă apă de orzu sau fiartă cu scorțișoară și cu zeamă de lămâie oțetită sau apă fiartă cu samarind ajunge un lot la o cupă de apă, sau să fiarbă câțiva trandafil roșii cu apă dă izvor și să oțetească cu spirt de vitriolo să o bea. Sau într-o cupă de apă de izvor să puie opt loturi de zeamă de lămâie și alt atâta de apă de trandafir și alt atâta zahar și să o fiarbă bine până când să va curăți de spumă și dintr-aceasta să bea caldă câte puțin, această băutură iaste foarte bună și folositoare. Sau să fiarbă apa cu orezu de agriolapaθu și să o-năcrească cu zeamă de lăuruscă sau zeama rodului de xilolapaθu. Alta. Pisează câteva mere să fie bine coapte și stoarce zeama lor și pune să fiarbă curățându-i spumele bine, apoi varsă înăuntru alt atâta zeamă de lămâie și alt atâta apă de trandafir (și de vei fi avându, vei pune și zeamă de rodii) și zahar cât va ajunge pentru ca să să facă dulci la gust. Aceasta să bea iaste foarte poftitoare și prea folositoare și la toată arsura și căldura trupului poate oricine să o metahirisească cu folosu lor. Alta. Cel ce va avea putere, frece pietrii roșii în zeama de lămâie, arunce și puținel //f. 3^v zahar înlăuntru și să bea, iar de va fi sărac să bea zer de lapte amestecând și zeamă de lămâie de va găsi, iaste foarte bun și de folos. Alta. Foarte iscusit organ spre răcorirea ficatului iaste și rodu trandafirului sălbatec căruia îi zicem măceș, să aducă dar rodu lui cel roșu cât să fie destul și curățindu-i din lăuntru tot să-l fierbi cu zahar mult să să facă magiun, și dintr-acesta să manânce cel ce va avea boala ficatului. Bun iaste și magiunul care să face din rodu vișinilor și din rodu de xilolapaθu. Toate acestea le săvârșăște minunat și prea cu lucrare slujirea apei cei năcrite. Încă să să

scalde adeseori bolnavul în ape subțiri și calde nu vatămă. De afară să-i facă încălzituri și oblojituri de untu de trandafir, de unt de mușătel și de untu de gutui sau să fiarbă pelin sau curmale sau rodu dă elat cu cele mai sus unturi și să moie lână sau burete înlăuntru și să-l puie la locul unde stă ficatul. Iar alifia acest fel, iar untu de trandafir și untu de gutui și untu dă mirese, 61. Sandalon albu și roșu, trandafilii roșii, răsuri de dinți dă fildeș, sămânță de andidie dumesnică și oțet și doauă grunjulețe de camfur și ceară cât va ajunge amestecă-le și le încălzește și fă alifie și unge pă dinafară, încă folosește să ungi și cu unsoare de trandafil, țior ungento rozado, sau cu singur untu de trandafil, locul ficatului. Sau să năcrești apă de trandafil și muind într-înșă pânză să pui deasupra la acel loc. Alt plastor: Ia zeama stricurată de andidie dumesnică lată în foaie și lăptuci și oxalida, trandafilii, floarea miresii, zeamă de aizou, oțet, sandalon roșu, răsuri de fildeș, mirosuri din trandafilii lui Avva și din trei sandaluri și camfur, și împreună du-le toate, fă plastor și pune. Iar plastor ádecă vara să pui răcoritoare, iar iarna încălzitoare. Și acestea așa.

Deaca discrasia cea rece va fi fiind ficatul, trebuie să ne slujim cu doftoriile ceale împotivă, ádecă cu câte înfierbântă și împuternicescu să mănânce bolnavul bucate fierbinți și leasne mistuitoare, să puie înăuntru isop și molotru și selină //f. 4^r de munte, țumbriță, floare neveștejită și altele asemenea încă să le dreagă cu scorțișoare cu garoafe și altele. Vinu să bea puțin galben și mirositor. Pește să nu mănânce, nici poame răcitoare, să să ferească de șădere și nelucrare și în scurt câte răcescu să facă acest fel de doftorie să o bea pă fieștecare dimineașă, și după prânz deaca i să vor mistui bucatele să ia ádecă câte 63 de rădăcini dă selină dă molotru și selină dă piiatră, încă și rădăcină dă efporiu, dă isop, dă izmă, dă pelin, de cicoare de casuța, de cimbru, de calamintha, de asaru, ádecă și frunzele și vlăstările sămânță de dafn, de anison, de molotru, de carion, dă trestie mirositoare, mastihi, flori de mușătel trandafilii roșii, scorțișoară aleasă, și le pune toate într-o jumătate litră de vin și o litră de apă să fiarbă până va scădea a treia parte, apoi storcând zeama lor toată împreunează-o cu sirop de pelin și dă efporiu și să să slujască. Încă și dările dă acest fel dă nicamonu, dă anison, zahar de jaleș, acoron dres, rădăcină dă tefcriu care să zice și pimpinela cu zahar cu mulomeni și altele de acest fel, și verze după ce să coc, și castane și stafide și pui de găină. Și trebuiește ca mai nainte să adăpăm pre bolnav cu eupatoriun sau cu asaron sau cu cea de piper. Și ceale din napoi scrise sânt pentru cei încuieti la pânțele. Pă dinafară să ungă locul ficatului cu unsoare de nardu dă mere pitici sau untu dă pelin. Iar mai ales folosește unsoarea aceasta untu dă pelin untu dă nardu, zeamă dă eupatoru, scorțișoară, nucșoară, lemn de aloiu, spin, trestie mirositoare, mastihi, ceară cât va fi îndestul împreună și încălzește să să facă alifie și unge, iar de ceară fă așa: făină mirositoare și fierbinte rădăcină de curcubeu și de asaru și de eupatoriu și meliloton și pelin trestie mirositoare, nucșoară, sămânță de molotru mastihi, zmirnă, tămâie, untu de mastihi, untu de nardu, untu de trandafilii, untu de molotru, ceară și rășină cât va fi dăstul fă alifie și pune la ficatul. Iar plastor fă așa, sămânță de anison, de molotru și de anmes, de scorțișoare, de garoafe, de trestie mirositoare, împreună-le și le fierbe cu apă curată până ce va scădea jumătate, aloi scoate-i zeama și o împreună cu apă stricurată dă pelin și de efporiu /f. 4^v și cu mirosuri de chinamonu de Galactis de Calcuța și cu oțet și amestecându-se toate fă plastor și-l pune.

De va fi discrasia ficatului umedă, atunci bolnavul să hrănească cu bucate uscăcioase, âdecă cu carne de pui mici și vin subțire, și să slujască cu câte îndemnează la nădușeală, âdecă să îmăbieze în baie laconicească cu abur, și în ape fierbinți din fire. Să mănânce puțin și să bea puțin să lipsească peștele și poamele câte aduc umezeală, să ia în gură sirop de pelin și antidoton de lachis, de dulmale și de crastaveți i proci. Iar din afară să slujască cu câte usucă fără a-i înfierbânta pentru care vom zice în ceale pentru trup. Și mai pre scurt de să va fi prins ficatul de uscăciune, iarăș asemenea cu ceale împotivă să tămăduiască și pentru ca să chibzuim fără prelungire, hrana bolnavului să fie umedă și să scalde în ape dulci, și să facă toate câte au putere să umezească, iar aceasta poruncim precum și mai sus, să nu să lenevească doftorul a amesteca doftoriile ceale umezoase cu altele imputernicioase care întărescu puterea stomahului. Deci la toate aceste stări ale ficatului, de obște ajutorează și să cuvine ficatul de lup să-l usuci și să-l pisezi ca praful și să-l pui ca un dram înviindu-l ce amestecat cu apă, și să bea bolnavul câte o lingură, că acesta iaste prin cercare bine cunoscut și prea de folos la toată discrasia ficatului fiindcă din însușirea a toată ființa lui are acest fel de lucrare, iar nici înfirbântându nici răcind. Iar țărani să ajutoarează cu de acest fel să jupoaie migdale amară și să mănânce adesea ori bolnavul și să va folosi. Să fiarbă rută și molotru cu apă, și să bea zeama. Au țaparinon să împreune cu șofran și cu vin și să bea caldu, sau sâmânță de urzică să piseze bine și să amistice cu miere, și să o bea trei zile. Așâjderea și spuma ei să o bea cu miere de folos iaste.

Cap. II. Pentru arsura ficatului

Precum și la cealelalte din lăuntru așa și la ficatul, pentru acestea pricini să //f. 5^r întâmplă feliuri de arsuri și umflături și uneori arsură mare și umflătură foarte arzătoare coprinde pre ficatul, sau din prisosul sângelui care fierbe și să învăluie și împresoară pre ficat ori din altă oarecare pricină de afară să si/nicește și să strâmtorează aceștia sânge, după cum am zis și în capul dinapoi, âdecă din beție sau mânie, sau bucate iuți asemenea și băuturi. Și însă acest fel de arsură a ficatului să întâmplă cu mare junghiu și cu aprindere și cu durere multă. Uneori umflătura ficatului nu iaste atât de arzătoare, ci acel sânge des și rău să poiezește și fierbe în lăuntru lui și face pre ficat să umfle și atuncea măcar că nu are junghiu încă dă durere foarte cumplită și supărătoare și să pare bolnavului mare greutate ca cum o pîiatră dedesupt supt coastile de-a dreapta, iar acea îndășire a sângelui uneori să face din mulțimea balelor flegmaticești, iar alte ori din cel des turbure și noroiu vechi negru care prisosește, la care lucrează împreună și toate ceale știroase și închietoare lipicioase, groase și anevoie de mistuit bucate și poame băloase și degrab stricăcioase și băuturi asemenea.

Semnile ficatului celui ce pătimește de arsură

La arsură și umflătura ficatului toți de obște sâmt durere și greotate supt coastile de-a dreapta unde cu un cuvânt să numește grecește ipohondrion care durere ajunge în sus, âdecă până la cerbice, iar în jos până la coastile care să zic notha, sau mincinoase. Încă și însuși ipohondrion de-a dreapta âdecă supt coaste să umflă, și mai vârtos de va fi în arsură partea cea gârbovilicioasă. Și urmează și aprindere iute și tuse uscată puțină și sete păste măsură, și nepoftă de bucate și lipsă de somn, și limba întâi să

arată roșie iar apoi să cernește, și varsă bolnavul uneori venin curat și ca gălbina de ou, iar mai pre urmă ca rugina de aramă, pânțele lui să strânge și nu face mișcare, și boala feții și a trupului lui să prefacă în chip de gălbina și încă să întunece. Și când îi vine durerea asupra, vorbește aiurea și, pișatul îi este /f. 5^v iute într-atâta când arsura iaste la ceale întocma părți ale ficatului urmează greață, icnire, vărsătură, nepoftă de mâncare, vărsare de venin și sete vâpăioasă și leșin și caută adesea ca să răcorească și să rucească (sic) și dintr-aceasta să începe cea apăsătoare vărsare înlăuntru. Iar cându pătinesc de arsură părțile lui cele gârbovicioase, mai multă durere fac la bolnav cându suflă și mai vârtos scornescu tusea și durerea să întinde și ajunge până la cheia părții de-a dreapta și umflătura să face arătată să o apuci cu mâna. Acestea ádecă atuncea când să va întâmpla arsura prea multă, iar de va fi puțină și nearătată vom porunci bolnavului să sufle tare cât va putea și de va dura supt coastele de-a dreapta pricepem că iaste de măsură arsura ficatului, iar de va simți umflătura arsurii la șorece (șorece să numesc cărnurile ce sânt înlăuntru) care sânt în lungul ficatului nefiind acest semn de față din ceale zise, atuncea cunoaștem că acești șorecei ai ficatului sânt uscați și să ardu. Deci mulți greșesc și să înșală la aceasta socotind că însuși ficatul să să fi arzând singur, iaste însă trebuință să facem chibzuire căci când ádecă să arde ficatul de sineși umflătura iaste arătată în față și în scurt să arată rătund ca în închipuirea ficatului și să pleacă împreună cu înduplecarea trupului căci când să va culca trupu-și pă coasta cea stângă să arată mai mare iar când pre cea dreaptă să arată mai mică ádecă fiindu că să vâra ficatul atuncea supt coastele ceale mincinoase și nici să vede cu vederea, nici să cuprindă cu apucarea. Încă când ficatul are arsură, atunci pojghița pielii care iaste deasupra lui stă în rânduiala sa cea firească iar când șoreceii să ard, atuncea să arată pielea întinsă atâta cât nici să o apuci cu degetile. Să lasă și umflătura precum am zis să arată depărtată după starea șoreceilor care zac deasupra ficatului și să cunoaște și cu vederea și cu pipăirea. Iar când cineva împreună și cu durerea simte încă și greutate și întindere supt coastile de-a dreapta fără umflătură și fără arsură, atunci însemnează închidere vinelor la marginile și ușile lor care să împreună cu ceale de aproape părți ale ficatului prin mijlocul căroră bucata și hrana să dezleagă din stomah și din mațe la ficat în ceale gârbovicioase părți ale lui. //f. 6^r Pentru acest fel de închidere a ficatului, vom scrie deosebit la următorul cap. Iar deaca arsura să va întoarce în umflătură și va dura, atunci durerea crește, asemenea și întinderea și înfierbânțea afară din cale să face, și nu poate bolnavul să să culce pă coasta cea stângă durându-l mai mult ficatul. Iar de să va fi spart umflătura, atuncea embionii, ádecă fitilașile ies mărunțite ori împreună cu pișatul sau cu gunoarea pântecelui. Iar deaca umflătura va mai scădea în stare vârtoasă, și să va face tare și pietroasă, atuncea măcar că încetează și să micșorează durerile însă umflătura să face arătată din învârtoșala sa, iar cărnurile ce sânt împrejurul ei să subțiază și să slăbescu, și de va trece multă vreme, anevoie iaste cunoștință, și ajunge la idropicire, și tot dășartul, ádecă supt coaste, să acopere de umezeală, iar de va fi stăpânit ficatul, umflătură aprinzăcioasă iarăș aprinderea să adaoge și sete multă, și arsuri, și să face veștejire, și urmează iarăș boală idropicească.

Doftorie la arsura și umflătura ficatului

Din toate ajutorințele și doftoriile mai ales și mai de folos îi va fi tăierea vinei, ádecă slobozirea sângelui. Îndată dar deaca va cunoaște arsura să ia sânge la cotul

drept din vâna cea împărătească după cum poruncește Galinos, fiindcă stă aceea drept, și să împreună cu vâna care să chiiamă chili, iar de nu să cunoaște cea împărătească, poate să ia dîn cea din mijloc, iar când și aceea nu să arată, va lua din cea de-a treia care iaste mai sus, și să ia încât să curgă îndestul de va suferi puterea și vârsta bolnavului, iar după lăsarea sângelui, peste puțină vreme să-și deșarte pântecile cu clistir singur și ușor, a doua zi să puie zmochină cu haragmu, asemenea și în ceilaltă zi, că mulți s-au folosit pre urmă decât întâi. Osebit de acestea să să slujască cu băuturile ceale răcoritoare care am scris la capul dintâi, și acestea ce urmează. Să bea apă fiartă cu orzu și cu rădăcină dulce, sau băătură făcută cu sirop de viola. Afară dintr-acestea foarte de folos iaste la această boală, să mănânce omul adeseori trementină dă neam bun, ca un grăunte de fasole sau ca o alună, și după aceasta să bea /f. 6^v apă de eupatoriu sau de selină dă piiatră, sau de rădiche. Nu puțin folosesc și încălziturile, oblojiturile, unsoarele și plasturile, pentru care întâi trebuie a însemna, că doftoriile lor ceale moi, și deosebite, totdeauna să cade să fie amestecate cu știroase. Udă dar puținică pânză sau lână în untu de gutui sau în untu de mastihi, sau untu de trandafil, sau untu de mirtă, mestecă-o cu vin mirositoru, și o pune caldă deasupra ficatului, sau udă burete în zeamă de pelin, dă melilotu, dă trandafilii roșii, de mușătel, de molotru, de limba mielului, de andidie dumesnică, și de alte. Sau să faci oblojitură de sămânță dă inu, de sămânță dă tili, de făină de orzu, de curmale pisate, flori de melilotu, pelin, trestie mirositoare și altele, și să oblojești pă afară, sau plastru de făină de orzu, miezu de gutui pisatul, pelin, flori dă melilotu, sămânță de in, amestecând cu untu de trandafil, cu untu de gutui, cu untu de mușătel, cu untu de pelin, și puțințel oțet. Sau să puie plastru care să numește dă melilotu, și câte s-au scris în capul dinapoi. Iar alifie să facă acest fel: miezu de curmale, flori de melilotu, vârfuri dă pelin și dă mușătel, șofran, zmirnă muiată în vin vechiu și știrosu, stiraca, mastihi, untu de gutui, untu dă trandafilii, untu de mastihi, câte trei picături, ceară și rășină cât va fi destul împreunându-le și încălzindu-le fă alifie, și pune la ficatul ce să arde. Asemenea și puneri de apă de trandafilii, de pentanevra, de pelinu, de mușătel, și din zeama lor stricurată, să-i facă, însă să aibă mai multă din ceale știroase, cându iaste mare și iute arsura, iar când va înceta căldura atuncea să prisosească ceale moicioase, însă să iei aminte cu deadinsul ca să nu pui deasupra ficatului ceva rece, ci întâi să încălzești puțin. Și când ádecă să vor îndeși dureri mari și tari la ficatul, vei da bolnavului și niscareva băuturi fără patimă, însă rar. Ádecă, zeamă dă prigherontos, ca ceea ce iaste de mult folosu, și zeamă de rădăcină dulce cu apă caldă amestecată, sau zeamă de andidie amestecată cu miere care și răcorește și împuternicește ceale din lăuntru, și gurișoarăle vinelor le curățește. Mai pre urmă să facă mișcare și pântecelui mâncându urzici, sau mercorela, sau linozestion hierbe. //f. 7^r Iar la sorocul boalii, ádecă când să pleacă boala, iarăș să deșarte pântecile cu clistire făcute de polipodion și επίθουρον cu miere amestecată cu apă, mai vârtosu de va fi arzându partea cea gârbovă a ficatului, căci partea lui cea gârbovă să curățește prin pișatul, iar cea adâncată, prin pântece. Sau să facă clistir dă isopu, de cnicon, dă cimbru, dă chendavron și de dulmale. Iar acest fel de mijlocu al dietii, rânduiește Galinosu, la arsura ficatului care deșchide ceale astupate și încuiete. Acest fel sânt câte sânt subțiri, și curăță fără nicio mâncătură, precum zeama de orzu, mierea amestecată cu apă, deci

din toate mai bună bucată la cei ce bolescu de aceasta, iaste pojghița dă zeama orzului, cu zeamă dă selină, și zeamă de pui mici de găină fiartă cu selină de piază. Iar băutură miere amestecată cu apă, sau apă de orzu sau apă de andidii dumesnice. Acestea sânt pentru dieta. Din afară iarăș folosescu untu de trandafil, untu de pelin, și untu dă mușătel, să ungă locu/ ficatului pentru ușurarea arsurii.

Deaca arsura ficatului să va prefăce în umflătură, și va începe umflătura să facă fitilase, atuncea toate întâmplările să adaogă, ádecă durerile, aprinderile, vorbă aiurea, turburarea minții, nepofta mâncării, și cealelalte. Deci face trebuință ca să ajutorăm cât mai curând, ca să să spargă și să curgă fitilitura, sau țâțana nu cumva să strice și pre ceale mai mari cărnuri, degrabu să apucăm înainte cu această oblojătură, rădăcină de nalbă sălbatică, sămânță de grâu mirositoru, sămânță de inu, frunză de nalbă sălbatică și de nalbă dumesnică, și șase zmoachine uscate să le fierbem în apă până să vor muia, apoi le făcălește să să facă ca mazărea făcălită și oblojăște pă dinafară ficatu/, sau să-i facem acest fel dă plastru care coace și sparge țâțana, ádecă făină de orzu, făină mirositoare, rădăcină de nalbă sălbatică, rădăcină de crin albu, sămânță de in, flori de mușătel și de melilotu, să le fierbem cu apă până când să va îngroșa și să va închiega zeama lor. Apoi amestică untu de mușătelu, și unt de crinu și iar mai fierbându-le fă plastru și-l pune. Dintr-acesteași poți să faci și alefie, adăogându untu dă lemnu /f. 7^v rugină și ceară, și deaca va începe să coacă țâțana, durerile, ádecă încetează, și toate întâmplările să veselescu, după cum orânduiește Ipocratu, însă după ce să sparge umflătura, sau buba, iarăș să întorcu durerile, deci să ajutorăm și spărtura cu altă oblojătură, dă rășină, de mană, de zmoală, rădăcină de nalbă sălbatică, găinațu de porumbu, sau de capră, sămânță de urzică, muștar și altele care tragu, ádecă sânt trăgătoare. Asemenea și cu băuturi încălzitoare, ádecă zeamă de pui de găină, urezu din ramuri de josu jumarias, o buruiănă ce să chiiamă 0laspis, cicoare, și din altele asemenea, iar după ce va sparge, să bea bolnavu/ miere cu apă, și câte de acia vom scrie pentru tragerea rănichilor, iar de afară oblojiturile ceale moicioase. Și de va curge și va ieși țâțana din vine, împreună ceale pornitoare de pișat, iar de va curge prin pânțele, atuncea pre cele ce pornescu cu măsură, ádecă zer de lapte de capră, zeamă de samarindu și de casias și de fistularias și de altele, după acestea după ce să va stoarce și să va șterge țâțana, să-l adăpăm cu doftorii lipicioase. Iar învârtoșându-să ficatu/, puțină nădejde dă doftorie iaste, căci cade de iznoavă starea boalii la idropică, însă și atunci amestecăm ceale moicioase cu umezeala unui copaciu ce să chiiamă grecește vdelion, cu ammoniacon, cu măduhă de oase și seuri, și câte sânt întocmai cu acestea și adăpăm pre el cu cele ce deschid și pornesc ceale dinlăuntru, ádecă cu ceale pornitoare de pișatu și moicioase dă pietri, și cât vom zice pentru închiderea ficatului, țindu cuviincioasa dietă a hranii. Și acestea ajungu pentru arsura ficatului.

Capu 3. Pentru încuierea sau astuparea ficatului

Încuierea, ádecă astuparea ficatului să naște din umflare și vânt aburosu și grosu și anevoie de mistuitu, uneori și din grase și alunicăcioase umădături care să nascu la sfârșitul vinelor ce sânt în partea cea adâncăcioasă a ficatului, prin care hrana din stomah și din mațe, să întoarce în ficatul. Deci după cum am arătau și la capu/ cel

trecut, de să va fi adunau multă umflare //f. 8^r și vânt gros și păcios, înlăuntru în ficatul, și neavându ieșire, naște încuierea, și astupă găurelile ficatului, nu numai greotăte sânte bolnavul supt coastele de-a dreapta, ádecă la dășărtu, ci și întindere sânte la pielea după deasupra, și ádecă de să va fi făcutu încuierea dá ceale grase și alunicăcioase umedături, sânte durere și greotăte, uneori puțină și neputernică, iar alteori iute și păste măsură, și alteori cu fierbânțeală, iar alteori fără fierbânțeală. Că ceale grase și oțetoase și alunicăcioase arătat iaste că mai multu decât altele încuie și mai vârtos când bolnavii cei ficaticești, pre urmă după ce mănâncă ostenescu și își mișcă trupul lor. Iar cându mănâncă bucate iuți și acre și multe atuncea durerea să face mai sâlnecă decât încuierea, fiindcă cărnurile ceale astupate și întinse, să mai întind ca cum s-ar îmboldi. Uneori răceala și slăbiciunea stomahului face încuiere la găurelile ficatului, când numai să aburează și ca cum am zice să scrobește și să afumă bucata înăuntru în stomahu, și nu să mistuiește, și dintr-acest fel dá pricină să naște sânge gros și nemistuit, și plin de învârtoșali, și de urâciune, merge în ficat și-l încuie, și îl umflă. Iar uneori iarăș această umflătură și astupare, să naște din cea înăuntru a lui închisă umflare și vânt precum am zis. Și această încuiere a ficatului de nu o vom apuca-o înainte la început pă urmă anevoie poate omul să scape și să să tămăduiască, și urmează aprindere putrezicioasă și curgere în multă vreme și boală opritoare, gălbinare, idropică, și alte boale asemenea.

Doftoria încuierii ficatului

Să să hrănească bolnavul cu bucate mai hierbinți, și cu câte strică încuierea, acest fel iaste prazul, de să mănâncă cu oțet și cu miere, și sparanghiel, și mărar și selină de munte și capere, și alte legumi fierte și drese cu ceva hierbinte, și care destupă încuierea. Și să bea vin ușor și vechiu, să să ferească de toate bucatele ceale grase la zeamă, și de băi, și dá desile osteneli după mâncare. Osebitu de orânduiala dietii să ia doftorii subțiitoare /f. 8^v și care pornescu mai curând. Că de să va învechi încuierea, nu numai la ficat ci și la toate părțile trupului, să face putrezăciune, și aprinde fierbânțeala. Iar tămăduirea boalii aceștia trebuie să să înceapă cu curățenie, și mai de folos decât toate iaste curățenia care să zice nod, și dintr-aceasta să bea întru una sau două săptămâni, după mijlocu ce am scris înapoi la Cartea a IV-a, cap. 3 Pentru durerea stomahului, iar cât pentru trebuința ficatului, între unile altele ale aceștii curățenii, să să puie și rădăcină de selină dá pîiatră și de chimenu, și de pojghița pomului care să numește tamariscu. Pentru băutură să aibă apă fiartă cu orzu și cu mazăre, că această mazăre deschide tare găurelile și vinele ceale închise, toată bucata lui să o înceapă și să o obicinuiască cu răsură de drojdii, și mai bine iaste până nu va mânca, să soarbă o lingură de zeamă de cremole, sau cristal on tartaru, ca două dramuri în zeamă de bucate. Foarte bine iaste pentru băutura lui cea cu rânduială, să fiarbă apă cu buruiănă ce să chiiamă polipodion, pentru că aceasta pre veninul cel negru și închegatul, îl umezește și-l moaie. Poate să puie și rădăcină de oxalida, sau de mărar, sau de chimen în apă, împreună cu scorțișoară, și cu sămânță de anison. Dă fieștecăre lună odată acest fel de bolnavu, până să va curăți bine de boală, să ia hapuri care sânt făcute de aloi, sau să fiarbă frunză cu senin și cu mană, și să bea zeama lor.

Fiindcă acest fel de încuiere a ficatului ține multă vreme și măcar cât de am strâmtora-o, nu să întoarce așa curându și făr de veste, pentru aceea trebuie încetu-încetu să umezimu și să muiemu umădăturile ceale dease, și să deschidem

vinele și găureliile ficatului, ceale astupate și încuiete. De aceasta foarte lăudată iaste slujirea apii ceea ce să chiiamă acră, și mai vârtosi în luna lui maiu, să o obicinuiască, ca doauă-trei săptămâni mai multu, și să o bea cu doauă ceasuri înaintea prânzului, și a cinei, că de o va bea îndată după mâncare, mai multu vatămă decât folosește, mai multu încuie, și astupă, decât deschide, că trage cu sineși umădăturile ceale vârtoase, //f. 9^r și nemistuitoare, din stomahu la vinele ceale mici și subțiri. Care băutură de apă acră, ca să nu prea răcească ficatu/ totdeauna după ce va bea, să mănânce tiriacu cât o alună, sau ziduarion făcutu care să zice ungurește elevenghibire, sau puținică pâine fărimită cu ghibir pisatul. Iar de nu va găsi acestu felu de apă acră, să fiarbă apă, să o năcrească cu spirtu de pucioasă, sau de calacan. Iar care nu va găsi nici de acestu fel: să ia trei loți de drojdie curată, pisată subțire ca făina (să știi că lotu/ iaste de patru dramuri) doauă loturi de pilitură subțire dă fieru, de la fierari sau de la lăcătuș, și să le puie într-un păhar de apă să fiarbă în oală nouă, un ceasu deplinu, amestecându-le necurmatu cu lingura, apoi după ce să va răci, să stricoare apa cu o cârpă curată, și dintr-aceasta să bea bolnavu/ în toate zilile, câte trei linguri, până într-u o lună, cu doauă ceasuri mai nainte de cină, și de prânzu, aceasta deschide foarte și dăstupă vinele. Încă și vlăstarea dă trandafil sălbatec iaste foarte folositoare pentru încuierea ficatului, să o spele bine, și o fiarbă cu apă, și să o bea bolnavu/ la trebuința lui. De folosu iaste și băutura cea fiartă, de sandonic, și dă chendavriu mic. Cei plăpânzi, și răzgâiți, să mănânce adeseaori, eletuarion, ádecă magiun făcutu de rădăcină de cicoare, sau de rădăcină de mărariu. Încă arătat și fără supărare, tămăduiescu încuierea, sângure aceste doftorii, ádecă ficat de lupu, capnion, ádecă fumaria, eupatorion, mușățelu, rădăcina unii ierbi ce să chiiamă acoronu și buruiana șarpelui, asaron, anison, selină, pelinu, casia, curcubeu, rădăcină dulce, rădăcina șoarecelui, thermos, ami, casuθa, selină dă munte, nuci care să chiiamă pistachia, migdale amare, spic de nardu, o buruiană ce se chiiamă ghentiani și alta ce se chiiamă stihas, rădăcină de limba mielului și sămânța și frunzile ei, zeama buruienii cei fâmeiești care să chiiamă anagalis, verzișoare sălbatică, o buruiană ce se chiiamă alicacavon, andidii dumesnice și sălbatică, sparanghiel, mirsină sălbatică, și dintr-acestea poți să faci multe amestecături, sirop acru ori de izmă sălbatică, sau dă isopu, sau de pelin verde, și de altele, încă și grunjiulețe dă eupatoriu, dă pelin, /f. 9^v de riobarbaron, și dării împotivă, de lachis, de curcumis, de anison, și de altele. Iar decât toate ceale singure care am adus aminte mai susu pentru tămăduirea încuierii mai deosebitu lucrează alunile de Siria. Deci nu numai de folos, ci și poftitoare, sânt foarte, să puie zece sau doauăsprezece alune de acelea, în vin malvaticon, să să moaie într-o noapte și dimineața fiindcă iaste săvârșită mistuirea bucatelor în pânțece să le mănânce, asemenea să să slujască și cu plasturile i cu oblojiturile și cu unsorile și alifiile ce am arătat la capu/ dintâi. Sau să piseze cu pisătoru/ sulimanului, rădăcină de nalbă albă și să o fiarbă în vin sau în lapte dulce sau în apă oțetită, să să facă moale ca mazărea și, întânzându-o pă o cârpă așa caldă bine, să o puie la locu/ unde stă ficatu/. Întru acest chip să ungă cu unt de capere, sau de crin albu. Și acestea ádecă toate ajutorează cât iaste patima proaspătă, iar deaca să va învechi, iaste dă trebuință slobozirea sângelui și curățenia. De nu va opri ceva iar curățeniile să facu de riobarbaron și de buruiana ce să chiiamă agaricon și alte dări împotivă care prin pânțece pornescu umădăturile

ceale grase și alunicăcioase, mai vârtos când pătinescu adâncăturile ficatului, iar cu pișatu când pătinescu gârboviturile, precum zice Galinos. Și după slobozirea sângelui și curățenia, trebuie să adăpăm cu băuturile ceale de mai susu, și mai vârtos cu această dare împot [...] umedoasă, ádecă rădăcină de curcubeu, și de pin de cei de josu, sămânță de anison și de selină, de asaron, și o mireazmă ce să chiiamă chinamomon, zighiveri, carion, mușățelu, stihada, ghentiani, prasionu, împreună-le cu oțet câinescu cât va fi destul, aceasta rădică minunatu și tămăduiește desăvârșitu încuiierile și astupăturile ficatului prin mijlocirea pișatului, nu numai acelea care să nascu în părțile ceale adâncăcioase ale lui, ci și câte să nascu în ceale gârbovicioase, încă și miacanța, și rodul ei, și pojghița rădăcinii de dafn, fierbându-să, și bându-să cu oțet dă miere, sau cu zeamă dă ȕerme amară, sau de rută și de piper, și făină dă ȕerme, bându-să și rădăcină de capere cu vinu, și rădăcină de buruiană care să chiiamă aronu, și agaricon, și altele câte spune, Eghinitis, la Cartea a treia, cap. 46.

//f. 10^r Cap. IV Pentru discrasiiile ceale de multe feluri, și pentru arsura și încuierea, și învârtoșările și alte umflături și dureri ale splinii

Durerea și umflăturile, și mai toate patimile splinii, atâta la pricină, cât și la tămăduiri, nu au adeseori multă dă ceale zise boliri ale ficatului. Deci câte am scris la toate ceale trei capete ale aceștii cărți, cu dreptate să cuvin și aici, însă aceasta arătat iaste că trupul splinii, mai adeseaori să umflă decât al ficatului. Iar mai de multe ori umflătura aceea nu să întâmplă atâta la aceasta însăși splină, ci să naște din vântul și umflarea ce să adună și să ține împrejurul splinii care vânt să umflă și să împinge în susu și atuncea să arată așa ca când s-ar fi umflat însăși splina.

Pricina patimii de splină

Fiindcă splina iaste o parte moale, și iaste alcătuită din multe umflăturile mici, și către acestea încă iaste trebuință, ca tot sângele să să stricoare printr-însa, ca printru o stricurătoare, deci de să va încheaga sângele și să va face bălos, și noroiosu, să oprește și să adună într-însa, și pentru aceasta să umflă, și să bășichează, uneori cu durere și usturime, iar alteori și fără nicio durere. Din acest fel dă umflătură a splinii, mai vârtos la fierbânțelea ce ține multu, de să va întâmpla din sângele cel stricatu și putred, ține multă vreme, iar pricina patimii, iaste de multe feluri, ádecă reaua stare a splinii, arsură, încuiere, învârtoșare, și alte întâmplări dinăuntru, iar din afară câte și ale ficatului încuiatul. Și mai vârtosu bucatele ceale cu miere și ceale cu lapte, și ceale oțetite, mai curând umflă splina. Și să cunoaște durerea și umflătura splinii din junghiul coastii de-a stânga, și când va alerga și va încăleca îl doare pe omu înăuntru, încă și când va pipăi umflătura ei cu mâna. Împreună cu acestea urmează încă și stricăciunea obrazului, și gălbejiciunea și slăbiciunea. Deci acestea, ádecă s-au zis păste totu, să zicem dar și deosebi câte una și întâi pentru relile stări ale splinii

//f. 10^v Cartea a cincea, cap. IV

Precum dar toate cealelalte părți ale trupului, să supără și se strâmtorează, de optu feluri dă discrasii, așa și splina. Însă mai adeseaori splina pătinește și bolnăvește dă discrasia cea rece și umedă. Și dar pricinile fieștiicăria discrasii, nu face trebuință să le zicem pre rând. Dă vreme ce aceste și însăși sânt cum și ale celorlalte părți ale

trupului, și să află tâlcuite mai deslușitu la Cartea lui Galinos, cea *Pentru pricinile boalilor* cap. I: și II: și III.

Semnile stărilor celor rele ale splinii

Adevăratu semnu și în scurtu al discrasiei splinii, arată acelea care să mănâncă și să bea, și acelea care să arată din afară de pielea deșărtului celui de-a stânga, și de va fi bolind, ádecă splina, dá rece discrasie, arătat să face, că orice bucată și băutură care cu lucrare răcesc, lesne și descoperitu vatămă pre splină. Asemenea și din afară câte lucruri reci o ating, o vatămă și-i pricinuieste durere, și dintr-acestea, să dovedește discrasiia cea rece a ei. Și împotivă toate ceale încălzitoare o potolescu și o tămăduiescu. Iar de să va fi supărând de discrasie fierbinte, din câte mănâncă și bea omul, nu pricepe durere nicidecum. Asemenea și câte de afară o ating nu o vatămă, și când crește fierbânțelea, nu să adaogă nicio umflătură, ci mai vartosu să trage și scade mai ales când îl apucă și fierbânțelea, și mai în scurtu toate bucatele și băuturile care înfierbântă, și ceale ce să aduc de afară fierbinți, cresc și întărâtă pre discrasiia cea fierbinte, iar ceale reci o domolescu. Trebuie să chibzuim asemenea și pre discrasiia cea uscată, căci câte să aduc de afară trupului, și câte să mănâncă dinlăuntru, deaca au putere de a usca, mai mult usucă și pre splină, iar ceale umede o potolescu. Deci când discrasiia cea umedă va stăpâni pre splină, și va covârși, și să va împuternici într-însa, atuncea atâta crește și să măreaște splina, încât ajunge până și la pânțele și la ficat, căci se moaie afară de măsură, și așa să rădică în susu și să umflă ca buretele cel udatul.

//f. 11^r Semnile pentru discrasiile ceale rele ale splinii

Chipul durerii care pătimeste splina, împreună cu semnile ceale zise mai nainte, arată pre discrasiia care o supără, căci în cea fierbinte și rece discrasie, ori puțin ori nicidecum nu-l doare, dar nici în cea umedă nicidecum, ci numai în cea uscată sânte durere mare. Încă din ceale mai sus zise putem să chibzuim, pentru discrasiile ceale împreunate ale splinii, că în scurt când va covârși discrasiia cea fierbinte, urmează împreună după dânsa și cea uscată. Și deaca să va învechi cea rece, merge împreună și cea umedă. Deci fiindcă umădăturile care curgu împreună la splină, nascu umflături și arsuri, trebuie să cunoaștem din semnile ce să vor zice care să fie aceale umădături. Că deaca iaste umădătura din venin, tot trupul bolnavului să arată mai fierbinte, măcar că nu să înfierbânțează, și ochii lui și pișatul lui, îi face fața galbenă ca veninul, și totdeauna tânjaște de uscăciune bolnavul, și să jălnuiește de sete, și să silește să verse veninu, și-i lipsește pofta mîncării, și-i pierd somnul, și cere ceale răcoritoare, și apă rece, și limba lui să face galbenă, și uneori îl apucă friguri de a treia zi. Și acest fel de bolnav să face cu nărav mîniiciosu și curând să năcăjaște și să veninează. Iar de o stăpânește umădătură melanhonicoasă, să cunoaște fața ei și pă limbă, și în tot trupul, și are poftă de mîncare pște fire bolnavul, și iaste întristătos și cu inima rea și posomorātu, și alte semne ale veninului celui negru să cunoscu într-însul, și-l apucă friguri la fieștecare din zi, iar când umădătură flegmaticioasă să coboară pre splină, atunci să arată fața bolnavului asemenea flegmii, și nu are sete bolnavul și are poftă să mănânce, osebitu de când să va întâmpla flegma sārăcioasă, că atunci nu are poftă de mîncare, și mai mult îi e sete și bea mai mult, și pă fieștecare zi îl prinde frigurile,

pișatu/ lui iaste albu, și acest bolnavu iaste cu năravu leneșu și trândavu, și unii la acest fel de stare dobândescu mare și vârtoasă splină. În scurtu de va fi sângeroasă umădătura care să pogoară pe splină, atuncea și la limbă, și la piele să prefăce fața și să află bolnavu între //f.11^v poftă de mâncare și între nepoftă de mâncare și mai multu slăbescu, măcar că nu au întocmai umflătura la ceale dinlăuntru, vinele a totu trupul să arată pline de sânge, și pișatu/ galben, acestea ádecă dintru a lui Aetie pre largu am scris, iar iubitorii de învățătură, să citească și la Cartea lui Ipocratu mai multe, la cea pentru patimi dinlăuntru, ca să priceapă că toate discrasiile întru o întocmire să potrivescu cu curgerile umădăturilor. Iar în scurtu discrasiile splinii care sânt de o sângură și goală felurime, să întâmplă mai fără nicio umflătură, și le tămăduim cu bucate sau băuturi și sângure doftorii, încălzituri, udături, unturi, și unsori, și altele câte să improtivescu la discrasiia ce s-au întâmplatul. Iar de a să cunoaște ale splinii, ia aminte acestea: fiindcă splina s-au rânduitu firește, spre a trage din ficat umădătura cea melanhólicoasă care iaste ca niște tină a sângelui și, de să va întâmpla vreodată să să slăbească puterea cea trăgătoare a ei, sau să va încuia vreo găurice care trăgea mai nainte, să naște gălbinarea cea neagră, fiindu că în tot trupul să varsă acel sânge necuratu, iar de să va face în juru/ splinii greotăte și întindere, și durere, însemnează încuiere ei, iar de nu să va întâmpla niciuna dintru acestea, însemnează slăbiciunea puterii cei trăgătoare. De va vărsa veninu negru, și nu va avea fierbânțeleală sau altă răotăte, însemnează slăbiciunea puterii cei țitoare a splinii, iar când va slăbi puterea ei cea răspunzătoare, aduce nepoftă de mâncare, fiindcă nu poate mai multu să treacă, prisosul cel melaholicescu, către gura pântecelui, și să facă îndemnare de pofta mâncării. Deci încuindu-să umădătura cea melanhólicoasă, la însăși splina, întâi să face arsură într-însa, carea să apucă de căldura și durerea, și întinderea ei, mai pă urmă să prefăce și învârtoșare, și atuncea durerea, ádecă și arsura și căldura încetează, iar învârtoșarea rămâne, unora ca acestora le iaste și gura puturoasă, și li să mănâncă de totu ranele, și de vor avea bube la fluirile picioarelor, rămân netămăduite, ádecă nu să încheie carnea lor să să astupe și să să tămăduiască. Cu care patimi, de să va întâmpla să pătimească împreună și ficatu/, urmează idropica.

//f. 12^r Doftoria realelor stări sau discrasiilor splinii

Deci trebuie să tămăduim pre discrasiia cea fierbinte a splinii, ca și pre a ficatului, cu hrană și băutură rece, și cu unsori dă trandafili, și de măr, și altele care am scris înapoi, la capu dintâi. Și răceala asemenea ceii a ficatului, cu ceale ce încălzescu de măsură. Iar umezeala, afară de ceale ce s-au scris acolo, să tămăduiește, și cu această unsoare, cu care să ungi pă dinafară, ádecă cu rădăcină de trifoi, cu pentanevron uscat, cu spumă, și floare de sare, și cu țeperig, și zeamă de salcie, și altele asemenea, împreunându-le cu oțet destul, încălzește și fă alifie. Să cuvine dar a fi și pisate foarte ca să aibă putere deosebită. Să tămăduiește încă această discrasie uscată a ei, și cu a să scărda în ape dulci și fierbinți, și cu a-l unge cu untdelemn dulce, și să mănânce hrană umezicioasă, fără a răci. Care iaste pojghița de zeama orzului, și așa să să facă doftoria discrasiilor.

Iar deaca splina iaste vătămată de vreo umădătură înființată, deaca este sângeroasă, să lase sânge de cotu, din vâna cea dinlăuntru a brațului de-a stânga care se chiamă splinicească. Iar de nu o va nemeri pre aceasta, să lase sânge din ceea ce

iaste între degetul cel de lângă cel din mijloc și între cel mic. Din afară și din lăuntru să-i aducă doftorii, câte împuternicesc splina, ádecă pojghița rădăcinii de capere, buruiana ce să chiiamă limba cerbului, buruiana splinii, buruiana ce să chiiamă adianton, curcubeu, izmă sălbatică și altele care și ficatul îl întărescu, pentru care și aici mai jos vom scrie. Așâjderea și umădături/le cealelalte care curgu împreună în splină, întâi să le curățim, apoi după aceasta să îndreptăm pre cea rămasă discrasie, și pentru ca să împuternicim splina, trebuiesc buruieni cuviincioase.

Splina, pătimește și ia arsură, și să umflă uneori ca și cealelalte dinlăuntru, când sângele fierbinte curge împreună într-însa, și să cunoaște patima precum am zisu, din greotătea și umflătura deșertului de-a dreapta, care de vei apuca-o nu să moaie, și doare și să arată întinsă, urmează încă și fierbințeală și căldură, /f. 12^v iar prisosul umădăturii ce să coboară preste dânsa, să coprinde de mărimea și grăbimea arsurii. Unii ca aceștia splinicești să-și facă rânduială de bucată sângură și care să mistuiește lesne, precum iaste pojghița de zeama orzului, pâine muiată, țimpere acră, făcută cu oțet și cu miere, și cu apă amestecată, în care să fiarbă tare jaleș, și tarhonu, pentru ca să lucreze mai puternicu, și cu aceasta să slujască în locu de oțet cu miere. Băutura lor să fie vin oțelit, ádecă în care să stinge înlăuntru oțel aprinsu, sau ceea ce să chiiamă apă acră, de vor găsi, sau fiertură de scorțișoară, sau vinu cu apă. Iar de să va învechi arsura, să mănânce și carne de pasări, și pești de ape pietroase. Această patimă a splinii nu să tămăduiește curând, ci pre încet pre încet. Întâi să laude slobozirea vinei, ádecă lăsarea sângelui la vâna splinii, sau la cea dintre degetul cel mic, și dintre cel ce iaste alătura cu cel din mijlocu, de nu va opri ceva; iar de nu va fi lăsare de sânge, să deșarte pântecile cu clistir, sau cu curățeniile care am învățatu pentru încuierea ficatului, și să slujască bolnavul cu toate ceale ce am scris acolo. La această boală, foarte bună iaste urzica moartă, ori să o mănânce sângură, ori să o fiarbă cu vin și să o bea, sau să o usuce și să o piseze, și să bea prafu ei cu vin, bune sânt și caperile, să le obicinuiască la mâncare. La fieștecare băătură a lui să amestece, câțva oțet cu miere, că aceasta găurește și întră în găurelile splinii ceale încuiete. Iar atâta mai bine face, să fiarbă apă cu buruiana ce să chiiamă limba boului, sau cu ceea ce să chiiamă limba cerbului, și cu coajă de copaciu/ care să numește tamariscă, și să verse înăuntru câțva oțet cu miere. Iar la pătăcărie, poate să să afle doftorii acestu fel pentru boala splinii care lucrează cu tărie, ádecă tartaron, vitriolaton, sare de tamarisc, să ia câte un dram sau mai mult, ori împreună sau deosebitu câte una în apă de pelin sau de spin. Alta. Să bea spirt de vitriol tartarisato. câteva picături, în apă de pelin sau de spinu. Iar alta. Umple cu optu cupe de vin un vas zmălțuit, aruncă înăuntru o jumătate de funtu sau puțin mai mult de coji de frasen, tăiet micu bucăți și fierbe mult ceas până va scădea să rămâie o cupă, atuncea stricoară-o bine //f. 13^f și împărțește-o în opt vase deosebite și să dai în opt zile bolnavului să bea calde pă nemâncate dimineața și va cunoaște minunatu lucrarea ei. Alta. Și aceasta iaste foarte bună: când iaste culesu/ viilor, fă un butoiăș dă vinu cu boragică, cu buruiana ce să chiiamă limba cerbului, cu coji de tamariscu și spin și dintr-însu/ să bea adesea. Alta. Un pumnu de buruieni ce să chiiamă limba cerbului, arde să se facă cenușă și cu această cenușă să faci leșie în apă de spin sau de pelin sau iar de limba cerbului și o stoarce cu o cârpă groasă și dintr-aceea să ia un păhar de apă și să pui câțva oțet cu miere înlăuntru, sau și miere oțetită și să bea pă nemâncate și, așa făcând până în una sau două săptămâni,

vei lua folos. Alta. Usucă aceea buruiiană ce să chiiamă limba cerbului și pisează-o să se facă praf și dintr-însa să bei adesea cu apă de pelin pă nemâncate.

Alte băuturi țărănești la durerea splinii

Pisează foi de salcie și rădăcina ei, și capere, și le fierbe cu vin, și adapă pă nemâncate pre cel ce pătimeste și se va tămădui. Sau sămânță de anapiță, pisează-o bine, și să bea pe nemâncate cu vin, sau pisează bine buruiiana ce să chiiamă grecește aplinovotanonu, întregă, și amestică cu oțet, și dă să bea adesea. Sau să hiarbă zmochine în oțet tare și să mănânce pă nemâncate în cinci zile, sau splină de capră, să o frigă și să mănânce în toate zilele, sau coajă de salcie care iaste aproape spre rădăcină, fierbe cu vin și stricoară zeama ei să bea șapte zile dimineața și seara câte un păharu, sau izmă verde să puie cu oțet, sau să piseze sămânță de hameiu care să face la gard, și amestecând cu untdelemnul să ungi pă dinafară splina, și va folosi. Sau pojghiță de capere fierbe cu vin vechiu, și să bea, asemenea și sămânță dă iediră neagră. Sau să facă un păhar de rădăcina copaciului ce să chiiamă mirici, și să bea cu el, să folosește. Sau să piseze ramuri de salcie verde și să bea zeama lor, și să să culce bolnavul pe coasta lui cea stângă, și îndată splina să tămăduiește. Iar ca să te încredințezi de adevăr, adapă o oaie cu zeama aceasta, și o junghie îndată, și te vei minuna că nu găsești într-însa splină, sau adapă-l cu apă de pelin, sau pisează bine găinațu de porumbu și-l împreună /f. 13^v cu pucioasă mărunță, sau cu țeperig, și să ungă capul, splina, și stomahul. Sau foi de varză și tămâie, parte bărbătească, pisează bine să fie moale, și oblojaște splina să facă șapte zile, apoi ia oblojitura, și dă-i să bea trei sorbituri de oțet tare. Sau șofran și trandafil, și o mână de aloi, și de tămâie, împreună-le cu miere, și le pune pă splină. Sau făină de orzu și grâu mirositoriu pisatul, și sămânță de cardama, împreună-le cu oțet și fă frământătură și lipește la splină cu untdelemnul noaptea când va ieși din baie, sau scăldătoare. Sau ia cincizeci de raci vii, și pune-i pă toți odată în piuliță, și pisează, apoi pune înăuntru albețe dă trei ouă, și pisături de tot felul de la spițarie, și iar mai pisează să să facă ca creierii, și după acestea, întinzându-i pe pânză, oblojaște splina, și bolnavul să zacă cu fața în susu până în trei zile, măcar că să impute foarte. Și iar de iznoavă să facă altă oblojitură asemenea să stea alte trei zile, așâjderea și a treia oară până să vor face nouă zile, și te vei minuna de folosință. Alta. Fierbe aluatu acru bun, în vin cu untdelemnul, mult să să facă moale, și întinzându-l pe pânză, oblojaște splina. Alta. Prăjaște rumeneală cu untdelemn sau cu măduhă de picioru de bou, și întinzându-o caldă pe pânză, leagă-o la splină. Alta. Bun iaste la spițarie și un plastru căruia îi zicu de țicuta, să-l pui. Alta. Ia țicută de aceasta puturoasă proaspătă, sau foi de tutun verzi, și le pisează mult, apoi să le fierbi cu vin și cu untdelemn și puindu-le calde pă pânză, leagă-o pânza la splina bolnavului. Sau fierbi-le mult, până va seca bine vinul, iar celelalte storcându-le unge cu dânsle splina. Alta. Pisează rădăcină de crin împreună cu untdelemn, să să facă moale ca mazărea făcălită, și să o legi. Iar unsori prea de folos să-i facă cu untu de capere. Alta. Unt de rută, untu de crin, untu de capere, seu de porc, și câtăva ceară, încălzește împreună și topește, apoi usucă buruiiana ce să chiiamă limba cerbului, și coajă de frasen, și pisează ca praful, și-l amestică cu acestea, și unge pă dinafară locul splinii. /f. 14^r Alta. Bunu iaste la acest folos și plastru care să chiiamă de meliloto, și plastron martiaton care le fac spețierii. Alta. Și aceasta

iaste foarte lucrătoare: să iei un funt de crastaveți sălbateci ori dă cei dumesnici, sau vlăstările lor, și un pumn de foi dă nalbă albă, și de violes, și să le fierbi mult cu unt-dălemn și cu vinu, până când să vor topi, apoi să le freci în sită, și iar să le mai fierbi cu untu de capere, și cu zambachii, și cu câțva oțet, și puindu-le pă pânză, așa caldă, să o legi deasupra la splină. Iar toate aceste doftorii, precum ne învață Galinos, și împreună cu dânsul prea înțeleptul Pavel Eghinitu, să fie cam știroase, pentru ca să lepede umădăturile ceale ce curgu pe deasupra, și să întărească stomahul, și nu numai știroase, ci și subțitoare, fără să înfierbânte, și tăietoare, și moicioase, pentru să nu să îngroașe într-însul mai rău, umădăturile ceale groase. Deci de va fi arsura de măsură, vei împreuna vin vechiu și tare cu unt-dălemn dulce și, udând lână, vei pune deasupra la splină, iar de va fi arsura iute, unt de trandafil sau unt de gutui și unt de mușățel fierbe cu oțet și le amestică întru acest chip: unt de trandafil și unt de gutui șaiszeci și două, unt de mușățel, șaiszeci și unu oțet bun, șaiszeci și doi împreunându-le încălzituri și oblojituri. Iar de nu să vor afla aceste unturi, fierbe frunză de rugu sau gutui cu untu de lemn, pune și pelin înăuntru și glihonion. Și ia aminte să nu pui ceva rece care să fie cu lucrare reace deasupra la splină și câte vei pune să fie calde. Apoi după încălzituri cearcă oblojiturile ceale de mai sus și altele făcute de făină de orzu sau băutura ce să chiiamă cucolin, zmochine uscate, sămânță dă in și unt fiert cu pelin și vlihuni, încă și din cardama, găinaț de porumb, căcăreze de capră, muindu-le în oțet prea tare sau fierbându-le cu boștină și puindu-le. Asemenea și floarea sării, și untu de chipru amestecat cu puțințel oțet vei unge care când le vei scoate, ferește să nu lași nicidecum să se dezgolească locul și să răcească, și îndată pune alifia și plastrul care am scris înapoi pentru arsura ficatului. Fiindcă amândouă acestea dinlăuntru voiescu asemenea doftorii, iar atâta mai puternice să fie ale splinei, cât mai cu groasă hrană să sluiască. /f. 14^v Câte am zis pentru patimile ficatului, să cuvin și aici. Aceasta numai trebuie ca să împreună totdeauna cu dânsle câțva oțet sau altceva care pohtește splina și care chiar întărește puterea ei. Iar de să va întâmpla să facă țâțână arsura splinei, care însă rar să întâmplă, trebuie să o apucăm înainte curând cu oblojituri care curățesc și scotu țâțâna, pentru ca să nu putrezească și să să întine și cealelalte măruntaie, ci găsești aceste în ceale dinapoi pentru arsura ficatului.

Pentru umflătura splinei cea vârtoasă

Arsura splinei de nu să va tămădui bine și drept, dobândește umflătură vârtoasă și tare care elinește să chiiamă schiron, și atuncia căldura și durerea splinei încetează, rămâne însă usturimea și umflătura vârtoasă și tare ca piatra. Naște dar pre această umflătură oarecare umădătură care neschimbat s-au lipitu și au împresuratu

umflătură
vârtoasă

dieta	splina, această răotatē să cunoaște fără alte semne, numai cu pipăirea. Să să hrănească acest fel de bolnavu cu ceale ce subțiază, cu ceale lesne de mistuit și bune zemuri, să să ferească dă ceale vârtoase cărni și groase în zeamă care să improtivescu la mistuire. Să bea vin subțire galben nu atâta vechiu și neștiros, să-și trudească trupul mai nainte de a mânca. Când iaste trupul lui deștept de prisosiri ajutorează încă și se strânge cu măsură și în vreme de trebuință. Doftorii să ia mai puternice, nu numai pă dinlăuntru ci și pe dinafară.
băuturi folositoare	Din care întâi, și mai ales, să fiarbă pojghița rădăcinii de capere și balebă de catâr, rădăcină de tamariscu și ramurile ei, cu oțet și cu miere, și să bea. Sau zeamă de chentavriu mic, sau fiertură de 0erme amară, cu rută, și cu piper, să bea. Sau făina lor să o facă oblojitură, sau să puie plastru tare, cel de căcăreze de capră, cel galben de dafne, de salcie, sau să topească țiperig în oțet și să ungă. Și anagalida parte fâmeiască (care are flori albastre) bându-se cu oțet amestecatu cu apă, sau oțet cu miere, lucrează prea minunatu, și apă, sau vin, sau oțet amestecatu cu apă, întru care să va fi stinsu fier aprinsu sau oțelu, bându-să folosește foarte, încălzescu ádecă de sineși, iar ceale neîncălzitoare să le bea cu vinu și cu oțet ca un păhar. Însă fierul cel stinsu să fie //f. 15 ^r tăietură de vreo unealtă oțelită. Încă și zgura oțelului, la țăran, să bea zeama ei iaste prea de folos, că și ea umezește și moaie splina având putere dezlegătoare. Și zeama de chendavriu puindu-să deasupra și bându-să și rădăcină de agriolapa0 cu puru sau de ramuri de jos, sau de floarea care să chiiamă erpil ce să face pă lângă ape, toate muiete în oțet sau oțet de puru, sau oțet cu miere și să bea sânгур. Iar împreunate acestea, rădăcină de spanac, țeperigu, tămâie, rădăcină de capere, pojghiță dinlăuntru a purului coptu, întocmai amestecându-să și fierbându-să, folosescu nu numai pe cei splinicești când le beau, ci și pre cei ce au năduhu și pre cei idropicoși. Alta. Arsenichiu, sandarahi, trementina, zmoală uscată, halvani tăiată de spanac, rădăcină de capere, unt de ghindă, țeperig, tămâie, unt de nardu, unt de chiparis, împreunându-le toate le încălzește și facă plastru tare și pune deasupra. Alta. Grunjiuri dă eupatoriu, grunjuri de riovarvaron, scorțișoară și macu câte un dramu, șofran doauă dramuri, și zahar, pisează-le și le împreună, și dă câte un dram să bea cu zeamă. Alta. Chiclaminon, vrionia, dictamon, pur copt, vrabete, rădăcină de capere, împreună-le și le fă grunjuri, și dă câte trei să mănânce cu oțet cu miere, asemenea e de folos și grunjiul de erichi. Toate acestea mâncându-să sau bându-să, dășărtează umădăturile ceale grase și alunicăcioase, uneori și sângele și umflăturile splinii tămăduiescu. Și însă ca să nu ia de acoló stomahul vreo vătămare, trebuie să amestecăm ceva împuternicios, ádecă limba cerbului, vârfuri de pelinu, cassia, anison, erpilon de munte, și ceale asemenea acestora. Iar încălzitură de afară, chentavrion mic balebă
plastru	
alte băuturi	

de catâr, rută, pojghiță de rădăcină de capere, să le fiarbă în oțet, și la vreme să moaie înăuntru burete și să-l puie deasupra cald. Iar unsoarea acestu felu: untu de capere, de crin, și de curcubeu, măduhă din fluierile picioarelor de bou, zeamă de rădăcina nalbii sălbatică, făină mirositoare, sămânță de in, seu de cocoș sau de găscă, sau unsoare de tacsu care iaste copaciul /f. 15^v de munte, pojghiță de rădăcina caperilor, mirichi, coston, cursoare din copaciul ce să chiiamă vdelion, chentavrion mic, țeperig, halvani și comid, întâi topind în oțet cu ceară destulă încălzește, amestică și fă alifie să ungi. Iar plastru și altă alifie fă așa: unt de crin, de curcubeu, de capere, făină de orzu, făină mirositoare, sămânță de in, pojghiță de rădăcină de capere, balegă de catâr, rădăcină de nalbă sălbatică, cursură de copaciul de munte care să chiiamă vdelion, halvani, cursură de copaciul care să chiiamă panax, zmirnă și tămâie, cu rășină cât va fi destul, și trementină, și ceară, iar ia aminte cu amăruntul starea boalii, și așa să amesteci ceale moicioase și subțicioase și osibicioase după măsură, sau mai puține puind sau mai multe. Iar încă și zmochinile nu puțin ajutorează, ádecă venduzele cu săpătură să le puie deasupra splinii.

alifie

zmochine

Pentru încuierea splinii

Uneori să întâmplă pentru slăbiciunea puterii cei trăgătoare a splinii, și pentru încuierea găurelilor ei prin care întinăcioasa umădătură a veninului celui negru trece din ficat și curge în splină, acei necurat și rău sânge să împarte adeseaori și să varsă în tot trupul omului, care patimă când va apuca pre om fața trupului lui iaste strică și pleacă spre negriciune, și aceasta iaste gălbinarea cea neagră, iar uneori cei ce pătimescu aceasta, dobândescu rane mai nevindecate. Pricina boalii leasne voiu priceape din câte s-au scris înapoi pentru încuierea ficatului. Iar semnele sânt acestea: sâmtîre împreună de grotate la deșărtul de-a stânga și să strică fața a tot trupului, mai vârtos a obrazului, silă la suflat, visuri înfricoșate și turburăcioase. Să tămăduiește boala aceasta cu dietă subțicioasă și cu doftorii care rădică încuierea, pre care cei nevoitori și iubitori de învățătură le vor vedea înapoi, în ceale pentru încuierea ficatului, că amândoaună din aceste dinlăuntru să tămăduiescu cu aceșai doftorii, precum s-au zisu, însă că splina atâta are trebuință de mai tari, cu cât să slujaște și de mai grasă hrană. Deci cât pentru deșărtarea umădăturilor însăși aceale doftorii, trebuie să poruncim, iar aceasta numai să purtăm grija, că aicea toate să fie mai puternice și să să amestice cu ceale //f. 16^r mai puternicioase ale splinei. Asemenea și ceale ce să aducu dinlăuntru și dinafară, aceșai să fie care s-au scris în capul trecut pentru încuierea ficatului.

semen

doftorie

Cap. V. Pentru gălbănire

Boala căriia i să zice în limba proastă grecească chitrinada și elinește se numește icteros și icterichinosos și vasilios, iar latinește regius morbus și arquatus și ungurește sargalsag. Iaste aceea care noi rumânește îi zicem gălbănire, și iaste gălbănirea, după cum zice Pavel, vărsarea veninului ce să face în tot trupul, uneori neagră, pentru care am adus aminte și mai sus în ceale pentru ale splinei, iar alteori galbenă.

Pricini de multe feluri ale gălbănirii

Încuierea ficatului naște încă între altele și gălbănirea, că deaca să va încuia, ádecă să va astupa ficatul, înceape să să umfle și bășica veninului ce stă deasupra lui, ádecă cea priimitoare de venin, să împresoară și să strâmtorează și să strânge și uneori să astupă și să încuie, măcar că fireaște trebuie să curgă veninul încetu-încetu din bășica aceea înlăuntru la mațe ca să nu să închiză și să să strângă mațile, însă acest venin cu puterea lui cea lepădătoare ajutorează ca să iasă afară mistuirea ce să cuprinde în mațe și prisosul. Deci de să va strânge și să va încuia gura bășicii cei priimitoare de venin, nu poate mai mult să curgă veninul în mațe, ci să suie deasupra către ficat și de acolo trece în vine și prin vine trece și să varsă în tot trupul și așa naște și aduce gălbănirea carea mai curând s-arată la ochi, că acolo nu iaste atâtă carne, ci numai deasupra la pelițele goale sau pojghițele să împarte vinele ceale mici și aceasta iaste pricina de să arată și să cunoaște gălbănirea întâi acolo la ochi. Iar uneori să naște gălbănirea în trup și fără această încuiere și astupare a bășicii cei priimitoare de venin, ádecă din prisosul veninului celui galben. Alteori să întâmplă fără să aibă vreo vătămare ficatul în judecata vreunii boale, ádecă deaca /f. 16^v/ la fierbânțeleală va veni asupra omului fără de veste gălbănirea și cu aceasta îi va trece și va înceta fierbânțeleala, atunci să zice gălbănirea chibzuitoare, căci să alcătuieste din adâncu mutându-să afară materia, și nici că are trebuință de doftorii unul ca acesta, ci cu scăldături și cu frecare de măsură îndată să tămăduiește. Alteori iarăș când fără nicio înfierbânțeleală să strică sângele din vreo pricină de dinafară și să face veninos, precum să întâmplă când va bea cineva ceva otrăvitoriu sau când va mușca pre cineva vreo vită sau vreo hiară otrăvitoare. Și așa o năpărcă mușcând vreodată pă vre un om, tot trupul lui să văpsește și să face verde. Mai vârtos încă se întâmplă de să face și pentru arsură, sau schimbarea stării cei fireaști a ficatului, stricându-să umădăturile, încât uneori să aseamănă tru mul (*sic!*) cu buruienile care să sfoiețescu și îngălbinescu, iar alteori negrește ca plumbul, precum și să face încă mai neagră și mai pocernită fața acestui fel de bolnav, de să va întâmpla din vătămarea splinei. Face-să încă gălbănirea și din slăbiciunea bășicii cei priimitoare de venin și din încuierea găurelilor ei, carea nu trage precum iaste obiceiul său cel firescu, umădătura cea veninoasă din ficat să o adune într-însa, și să o sloboază în mațe și așa, lasă sângele noroios și necurățit, necurățindu-să sângele să face veninos, și să împarte în tot trupul. Asemenea și din încuierea și slăbiciunea vaselor, ádecă a vinelor care au gurile lor spânzurate și răsărite dintr-această bășică până la ficatul, căci când vor slăbi sau să vor încuia vinele acelea, nu trage bășica cea de venin pre umădătura cea veninoasă din ficat către sineși, și așa să întină ficatul și printr-însul tot trupul. Aceastăși să întâmplă și când să vor încuia găurelile care trec către mațe.

Semne și cunoștință

Și pentru ca să chibzuim dar mai adevăratu, pricinile patimii de gălbinare, iaste de trebuință să luăm aminte, la vâpseaua lepădăturilor, ádecă la pișatu și la prisos, în vreme ce unii ce au gălbinare, scotu prisos cu multe fețe și cu multe vâpsele din veninul cel galben. Alții iarăș pișatu/ îl au acest fel: când dar //f. 17^r să va întâmpla gălbinarea din încuierea bășicii cei priimitoare de venin are aceste semne: lepădarea din pânțece și din mațe iaste albă, pântecile să zgârcește, pișatu/ iaste galben-roșu ca șofranul, și de va atinge vreo haină sau pânză o vâpsește galben, apoi nicio căldură arzătoare nu simte în trup. Iar de să va fi întâmplat din prisosirea veninului celui galben, pișatu/ ádecă iaste galben, trupul să încâlzească și să aprinde, gâdilire sau mușcare nu sânte la pânțece, nu iaste atâta lipsitu de pohta mâncării bolnavul. Gunoiul lui iaste albu, mai vârtos, turburatu. Deci câți din vreo înfierbânțeală vor ajunge pe urmă la gălbinare care iaste de bună chibzuire, al aceluora și pișatu/ și lepădătura rămâne în fața și rânduiala lor cea firească și nu să schimbă, iar să întâmplă gălbinare uneori după oarece fierbințeală de multă vreme, iar de să va întâmpla împreună cu fierbințeala și va scoate lepădături veninoase și încă simte greotate la deșartul de-a dreapta, înseamnă arsură călduroasă a ficatului, pentru carea prefăcându-să sângele în veninu, în tot trupul să aduce și să varsă, iar de va simți numai căldură la deșart fără nicio greotate, înseamnă că să trage patima din singură discrasia cea fierbinte a ficatului. Iar când iarăș fără fierbințeală, simte oarecare greotate la deșartul de-a dreapta și scoate lepădături albe, să înseamnă patima bășicii cei priimitoare de venin și deaca sânte greotate la deșartul de-a dreapta, înseamnă cum că găurelile bășicii sânt încuiate împrejur. Iar fără greotate de vor lepăda unile ca acestea, înseamnă slăbăciune și neputința găurelilor lor, căci atuncea slăbește puterea cea trăgătoare a bășicii carea trage din ficat umădătura cea veninoasă sau puterea cea lepădătoare carea scoate afară și leapădă în mațe pre însăși umădătura și așa nu să curăță sângele după orânduiala firii și, necurătindu-să, să face veninos și să aseamănă în tot trupul. Acest fel precum am zis și la gălbinarea neagră, încă îndată și pișatu/ acestui felu de bolnav iase prea veninatu și păste măsură. Iar când umădătură melanholicoasă să va amesteca cu sângele și să va vărsa supt pielea //f. 17^v a tot trupul, acest fel de gălbenicioși să îngreunează și să strimtoarează mai rău, că le urmează întristare și mâhnire fără socoteală și mușcătură și mâncătură la pânțece și silă de suflare și nepoftă de mâncare și le iase pișatu/ negricios, iar fața gunoiului lor să aseamănă calacanolui și pânțele lor mai mult să usucă pă deasupra și să zgârcește, și aceasta să zice gălbinare neagră. Deci precum vâpseala cea galbenă, așa aseamene și cea neagră și verde apucă trupul uneori, din prisosul cel din trupu al veninului celui negru care să aseamănă cu fața zeamii de ceapă, sau cu vâpseala cea verde ce să numește grișpan. Iar seamnile tuturor gălbenicioșilor sânt acestea: lenevirea și mișcarea cea trândavă, și urăciunea de bucatele ceale dulci, încă urmează și mâncătură și scărpinațiune în totu trupul, albețile ochilor lor și părțile obrazului care să apropie la tâmplele capului, încă și umerii obrazului, să arată păienjenite și fumegate. Vinele ceale de supt limbă să îngroașă și să arată pline și umflate și înseamnă prisosul umădăturilor. Acestea dar ajung pentru seamne.

Doftoria boalii de gălbinare

curăţenii

La doftoria boalii aceştia, după cum şi la cealelalte, iaste trebuinţă să luăm aminte chiar şi mai ales, spre a dăzrădăcina şi a împuţina pricina patimii. Deci bine iaste să slujască gălbenciosul cu curăţeniile ceale ce am aşăzatu mai sus la capul dintâi. De vreme ce această boală a gălbînării de acolô să trage, âdecă din ficatul, deci toate doftoriile câte sânt scrise acolô întocmai folosescu şi aici, şi mai vârtos riobarbaron. Acela dar care va cădea la gălbinare, după ce va înceta arsura ce au fost de multă vreme, să tămăduiaşte prea lesne cu chibzuială bună, scăldându-să adesea în ape dulci, cu unsori de multe feluri, şi cu câte rărescu pielea care sânt: untu de muşăţel, de molotru, de curcubeu şi ceale asemenea. Iar să osibească mai mult şi ruzmarin când să va fierbe cu untdelemn şi să va pune deasupra. Unul ca acela, să hrănească mai vârtos cu ceale umede, şi cu câte subţiază grosimea umădăturilor. Iar aceia care vor cădea în gălbinare de muşcătura //f. 18^r vreunui dobitocu sau hiară otrăvitoare sau din băutură veninată, să tămăduiescu cu acelea care vindecă pre cei muşcaţi de câine turbatul, care ajutorinţă şi doftorii le vom scrie îndestul la locul lor cel cuviincios şi încă, oricare va pofti, poate să citească mai mult la toată Cartea a Cincea a lui Pavel Eghinitul. Căci iar vor dobândi gălbinarea din fierbinte discrasie a ficatului sau din arsura lui sau din slăbiciunea puterilor lui, asemenea să tămăduiescu cu toate acealea care am scris înapoi pentru patimile ficatului, poate să slujască cu dânsle fără opreală. Iar de va avea cineva gălbinare din încuiarea băşăcii cei priimitoare de venin sau amândurora găurelilor ei sau împotriva ceialalte, atuncea doauă ajutorinţe folosesc mai chiar, âdecă lăsarea sângelui şi curăţenia. Deaca dar mulţime de sânge împreună cu venin va fi prisositu în tot trupul şi va supăra cu vreo greotăte sau întindere la splină şi la ficat nu ajutorează alt mai bine decât lăsarea sângelui, numai de nu să va întâmpla ceva de zminţială. Deci poate să lase sânge din vâna cea dinlăuntru la cotu drept, când va fi ficatul vătămătu, iar de va fi bolind, splina să lase la cel stâng şi sângele să-l sloboază rânduri şi cu încetul, ca să nu slăbească bolnavul, din cea iute deşărtare a sângelui. Apoi, după lăsarea sângelui, iaste trebuincios şi clistirul, sau şi fără lăsarea sângelui, căci el, deşărtând gunoiul, face răsuflarea lesnită şi, întărind maţile şi muşcând umădăturile ceale ce să pogoară pre piele, le trage înapoi şi le sparge. Alcătuiască dar clistirul astfel: andidii verzi, eupatorion, adianton, âdecă bambii, cimbru, pelin, 41, sămânţă de anison, de molotru, de sparanghiel, de sealină de pîiatră, de rădăcină dulce, sealină, rădăcină de molotru, fierbi-le toate cu apă dăstulă în trei rânduri, apoi storcând zeama s-o împreunezi cu cassia fistularia, cu zmochină amară ce să numeaşte iera. Dare de apă de trandafil, unt de molotru, de curcubeu, şi puţinică sare, împreunându-le toate

acestea fă clistir, și pune înăuntru la bolnavu. Și însă curățenia să
 cuvine mai chiar și mai adevărat la patima aceasta, ci pentru ca mai
 nainte să să subțieze umădăturile cu bucate, și pă băuturi, și doftorii
 cuviincioase, trebuie să mănânce bolnavul câte /f. 18^v sânt bune de
 mistuit și subțitoare, pasări de munte, pești din locuri pietroase, și
 legumi pornitoare de pișatul, adecă: andidii, sparanghiei, anghelica,
 molotru, chimen, și altele. Carnea de dobitoace sălbatică, iaste mai
 bună decât ceale dumesnice și mai vârtos de căprioară. și de capră
 sălbatică. Pentru zeamă de antințe, lucrează foarte oțietul, întru carea
 au fost muiatu buruiana ce să chiiamă aristolohia, iar de poame să să
 ferească, numai migdale poate să mănânce cu măsură la gustarea lui,
 și câțva năutu prăjitu, sau și zeama lor să bea să folosește, vin să bea
 albu și subțire, și nu foarte vechiu, și cu apă. Iar cât să cuvine pentru
 doftoria de obște a celor gălbencioși, să să slujască cu buruienile și
 doftoriile câte am scris și pentru încuierea ficatului. Iar din toate mai
 mult folosește zeama de sealină, și de sealină de piază, de bambii,
 de buruiana porumbului, rădăcină de lemn roșu care roșăste ouăle,
 aristolohia, erpil, iberic și de lapaθ, pisându-să. Bine iaste foarte să
 bea apă fiartă cu rădăcina lemnului roșu, și cu rădăcina buruienii
 rândurelii în care să pui puținel santonic, chentavron mic,
 scorțișoară, și șofran să să slujască cu iale adeasea. Altă adăpare. Mai
 lucrătoare decât toate iaste aceasta: să aduni primăvara găinaț de
 găște, și uscându-l să-l pisezi bine ca praful, apoi să verși deasupra
 lui vin, să stea să să moaie, de-acia storcând zeama sa vei da
 dintr-însa să bea bolnavul câte puțin. Sau și dintr-acest praf singur îi
 vei da câte un dram să bea cu vin albu până în patru zile una după
 alta pă nemâncate, și să va tămădui cu totul. Cât pentru miros poate
 să puie ceva scorțișoară și zahar. Alta. Bună iaste și albiciunea
 găinațului de găini, să o facă praf, și să ia câte o jumătate de dram,
 sau mai mult, în vin, și să o bea asemenea pe nemâncate. Alta.
 Stricoară zeama prazului celui albu, și-l fierbe cu două pă atâtea
 părți de zahar, și îi ia spuma bine, până ce se va curăți și dintr-însa dă
 celui ce are gălbinare să bea câte o lingură în fieștecare dimineață pă
 nemâncate. Alta. Pisează rădăcină de urzică, și fierbe foarte, cu vin
 albu, apoi strânge-o și îi stricoară bine zeama, pune și șofran
 înăuntru, și pă fieștecare dimineață să bea dintr-însa o băutură bună.
 Alta. Praz albu, rădăcină de //f. 19^r buruiana rândurelii, nard italicesc,
 eupatorion, pojghiță de chitră, sau de lămâie, mărunțează-le și le
 pisează toate bine, pune înăuntru și puținel șofran, și rădăcină de
 piper, și încă să aibă și câțva riobarbaron, apoi bagă-le într-un săculeț
 și-l pune într-un vas cu vin albu plin, să aibă coperiș și dintr-aceasta
 să bea. Alta. Fierbe foile și rădăcina mlădițiloru cireșului mult
 împreună cu stafide, în apă de izvor, și dintr-însa să bea cel ce are
 gălbinare în locu de băutura lui cea cu rânduială la setea sa. Alta.

hrană

doftorie de
obște
fierturi pentru
băutură

băuturi
curăţitoare

baie

Foarte bună iaste şi aceasta spre tămăduire obştească a ţăranilor: să stricoare zeama de baligă de cal caldă, şi să puie înlăuntru lapte de capră, şi așa caldă să o bea până nemâncate până în trei zile, iar pentru miros să arunce înăuntru zahar şi puţinel şofran. Altele de obşte. Taie poamă iernatecă şi scoate miezul dinlăuntru tot să rămâie găoacea, apoi te pişă într-însa şi pune miere cât vei socoti şi vreo bucată de aur sau inel de aur, şi o acopere cu o sită subţire sau ciur, şi o lasă să stea afară la stele până dimineaţa şi dă bolnavului să bea în trei dimineţi. Asemenea unge şi sprâncenile lui cu şofran, şi să va tămădui. Sau să fierbi bambii cu vin şi să bea, că va aduce faţa lui. Sau să pisezi sămânţă de poliala ierbii, şi să bea cu vin, că să va folosi. Sau rădăcină de hămeiu, să piseaze cu apă, şi va ieşi gălbinarea din omu. Sau prazu, molotru, şi sealină, adapă-l pre el pe nemâncate cu vin, că să folosească, iar după ce să va scula omul din boală, şi va pierde faţa lui, pisează trei grăunţe de năhut aşâjderea şi năhut sălbatec, fierbe cu apă dă-i să bea treizeci de zile până fieştecare zi câte trei grăunţe. Mai pre urmă după ce să vor subţia umădăturile, trebuie să-i dăm curăţenii cu acest fel de băuturi, dăşartătoare de veninul cel galben, şi trebuie ca gălbenicioşii să ia curăţenii mai tari, dă vreme ce fiindcă iaste stomahu lor mai uscatul, nu poate leasne, nici lucrează curăţenia. Deci din toate iaste mai aleasă curăţenie, zeama de rionbarbaron, zmochină amară care să chiiamă iera, dare de apă de trandafil, şi de pomul ce să chiiamă psilion, şi de curmale. De nu vor lucra acestea, adu-i câte strică încuierea, şi după aceea iarăş îl curăţă cu altele mai /f. 19^v puternice, pune-i şi oblojituri nefierbâncioase şi plasturi. Deaca gălbinarea să va fi trăgând din slăbiciune, şi din vătămarea splinei, putem să năzuim la acestea care au sfătuit pentru melanhonii, şi pentru încuierea splinei, înapoi. Şi după ce vom deşarta pântecile, să-i dăm doftorii care curăţescu stomahu, precum iaste rădăcina buruienii ce să chiiamă chiclaminon, pisată ca praful şi să să bea cu vin, că aceasta nu numai stomahu curăţeşte, ci şi veninul din toată pielea îl scoate cu năduşală. Deci după ce va bea bolnavul aceasta şi va năduşi, să să acopere bine, să să încălzească în patul lui, să ia dar dintr-însa doauă sau trei dramuri în apă cu miere şi să bea. Pelin pisat să presare în băutura lui, iar mai mult face zeama de rădiche, să amesteci dintr-însa doauă păhară, unul cu vin dulce curatu şi să bea, sau doauă păhară de zeamă de varză sălbatică, ori singură, ori cu vin. Încă şi viermuşi din pământ uscându-să şi pisându-să ca praful să să bea cu vinu până a treia zi, scot gălbinarea cu pişatul, iar zeama de varză sălbatică, şi de andidie, sângură ádecă iaste bună la cei cu fierbânţeală, iar cei fără fierbânţeală folosească, când să bea cu vinu, aseamenea şi zeama de casuŃa bându-să, minunat lucrează, şi de muşăţel, şi de ochiul boului. Iar toate ceale ce să beau, de va fi cu puţinţă, în baie să le ia omul, când ádecă va şădea pă scăuneciul cel

cald, și să va încălzi bine. Și atunci dieta să fie cu bună orânduială, pentru ca să iasă și să se curățe materia leasă, și să se așeze fața trupului. Trebuiește încă să se trudească, să se plimbe, să se ungă, și să asudeze. Să-i facă dar abur, fierbând buruiana ce se cheamă erpilon sau ruzmarin cu untdelemn, și ungându-l. Sau să mănânce raci și cu zeama lor să se scalde, că îndată să face sănătos. În luna lui avgust când își leapădă racul coaja, să ia ochiul lui care iaste ca osul și să-l piseze ca praful și să-l bea cu apă, folosească aceasta și la omul care îl dor ochii. Folosească și la dobitoc pentru ochi. Sau să fiarbă apă cu ipericon și cu rădăcină de odraslele cireșului, și să bea sau să și umple cizmele ori papucii cu iarba rândurelii. Atâta mai bine iaste de-și va umplea sânul și căciula cu aceste buruieni. Încă când să va pișa, să să pișe pe bălegă proaspătă de cal //f. 20^r îndată când iaste caldă, ca să-l pătrună aburul, că și aceasta foarte lucrează și au folosit pre mulți. Să-și spele obrazul cu vin, sau cu apă de mazăre. Să facă și scaldătoare fierbând apă cu iarba pasării, cu nalbă, cu rădăcina lignii împreună cu frunzele ei sau și cu făină de bob. Să umpli un săculeț cu făină de orzu sau și cu făină de bob și cu acela să-și frece trupul în baie.

abureală

îmbăiere

De să va fi făcut gălbinarea din arsura ficatului, adapă pre bolnav cu vin amestecat cu miere sau cu apă fiartă de aristolia subțire, de bambii, de iperic, de struțiu, de lemn roșu sau cu pilitură de corn de cerb cu vin sau stafide fierte cu vin în trei rânduri, sau pucioasă neîncălzită pisată să sugă cu ou. Iar acestea toate folosească foarte, și pre cei ce bolesc de încuierea ficatului. Încă și sămânța buruienii ce se cheamă atrafacsis, bându-să cu miere, sau cu altceva dulce, face deșărtare destulă, și grunji de migdale și scorțișoară pisată cât va lua cu trei degete, să puie în vin cu miere sau în vin amestecat cu apă sau zmirnă atâta cu cinci grăunțe de piper, sau iar atâta scorțișoară să amestice în vin și să bea. Iar pre cei ce au gălbina de fierbinte discrasie, cu trăsuri moi, cu trude ale trupului de măsură, cu unsori și cu îmbăieri, și cu abureli trebuie să-i tămăduim, ținându și păzindu hrana cea umedă, și împuternicitoare, adecă pojghiță de zeamă de orzu, de intuve, seris, chihorion, și de pește, și vin subțire apăsător, și cu câte mai sus le-am slujit.

De va rămânea pre urmă ceva din gălbina sau din venin la ochi și la obraz și cu toate acestea pișatul lui va ieși curat și lepădarea din pânțele iaste după obicei, să se slujască cu errina eghimata, adecă cu câte puie și trag la nasu. Să ia dar cât un năhut iarba de curățenie care se cheamă elatirion și să o moaie în lapte de muiere și să o stoarcă în nas, scaldându-să în baie și îndată să șază drept și să nu-și clătească capul și, după îmbăiere făcându-și dietă cu aducere de sănătate, iarăș să verse //f. 20^v acel errinon la soare. Încă și zeama de chichlamin și de prazu și de neghină, foarte folosească și neghina cu

εγχύματα
έρρινα

oțet și zeamă de rădăcina buruienii ce să chiiamă anagalis, vărsându-să în nasu. Și mai în scurtu, oțet prea tare să tragă foarte bolnavul deodată, șazănd pre scaun, și să-l ție cu răbdare în nările lui, strângându-le în puținel ceasu, și minunat să va deșărta, ádecă cu mijloc de mirare va scădea gălbinaea din obrazul lui.

Cap. 6. Pentru cahexia, ádecă sfoițeala trupului

pricina de
unde să naște
cahexia

Aforisme, IX,
Cartea 4

Începutul și pricina patimilor celor idropicești iaste cahexia, ádecă sfoițeala trupului, carea îl preface în apăciune, și toată starea trupului să face mai trândavă și mai moale. Să naște dar răotatea aceasta din boală de multă vreme, sau din vreo parte a acelor din lăuntru care să va fi învârtoșatu și va fi dobânditu umflătură, mai vârtos ficatul și splina. De multe ori încă și din încuierea pântecelui cea de multă vreme au urmatu, și din alte patimi ale pântecelui, și pentru vreo vreme a obicinuitei curățiri. Iar cunoașterile patimii sânt acest fel: obrazul și tot trupul să sfoițește și să arată albu cu oarecare verdeată, și iaste neputincios atâta cât când umblă, i să clătescu și i să povârnescu fluierile picioarelor. Și întâi ádecă i să oprește mistuirea, păzindu-să pofta mâncării, apoi urmează și nepoftă de mâncare, și răsuflarea lor să rărește și să slăbeaște, iar când să mișcă și lucrează, să îndeșăște. Și pântecile încă leapădă nepotrivitu. Iar apucă patima mai vârtos pre cei bătrâni, și pre copii, carii să și pierd leasne de dânsa, pentru slăbiciunea puterii ceii viețuitoare, și încă pentru rărimea pielii, leasne răsuflă zeama trupului lor. Iar câți înfloresc în vârstă tare, rar o pătimesc aceasta, și leasne să schimbă și scapă. De să va învechi cahexia, ádecă sfoițeala la omu, îl întoarce în idropică, deci să nu prelungească doftoria ei.

//f. 21^r Pentru cahexia, ádecă sfoițeala trupului

dieta

Doftoria cahexiei

Hrana lui totdeauna să fie subțire și uscăcioasă, bucate moi și leasne de mistuit care nascu și sânge bmer. Să să ferească de ospete și de cărnuri uscate sau afumate, și câte sânt grase în zeamă și alunicăcioase, și anevoie de mistuit. De va fi dar din oprirea mistuielilor, trebuie să facă mișcare pântecelui, sau să ia sânge, de nu va opri ceva, în vreme, până și a treia zi și a patra. Asemenea de va fi și din ținerea celor pă luni, și din oprirea trânjilor. Iar de va fi din mulțimea umădăturilor celor reale, vătămătoare iaste lăsarea sângelui, deci mai bine iaste să deșărteze trupul cu curățenie, ádecă cu cea de dulmale carea să chiiamă iera, apoi să slujască cu ape care sânt din fire strângătoare, stifoase și cu pucioasă. Și mai în scurtu să cerce cu trudirea trupului să umble, să să plimbe, să să poarte în căruțu, să strige, să vorbească, să-l tragă cu peșchire ádecă să-l frece. Să-l ungă cu untdelemn amestecat cu ceva uscăcios, ádecă

țeperig și sare. Pentru potolirea boalii, să meargă uneori la baie să se îmbăieze, și să-l ungă ungătorii de doftorii. Iar foarte folosește pre dânsul și băutura de pelin, ádecă să bea adesea ori apă de pelin. Și focurile, ádecă să plesnească, și să facă sunete, și glasuri, și gălăgie înaintea lui. Și unsoarele care să arată ca cum ar zmulge trupul. Și frecare cu buruiană ce să chiiamă elevoros. Iar deaca ficatul sau alt drob dinăuntru va fi vătămatu, caută doftoria lui la capetile lor ce am scris mai înnapoi, iar de va cădea patima în idropică, să slujască cu doftoria celor idropicoși, după mijlocul ce să va spune înainte.

Cap 7. Pentru idropică

Această patimă care o numim noi idropică, iar latinește aqua interus, și ungurește viz korsag nu iaste toată din apă sau din umezeală apătoasă numai, ci uneori din vânt, alteori și din vânt și din apă împreună, după cum vom arăta aicea mai jos. Deci când foarte să va răci ficatul /f. 21^v omului, uneori după mai nainte pătimire, ori arzându-să, ori învârtoșindu-să la umflătură, sau într-alt chip vătămându-să, iar alte ori după împreună pătimirea celorlalte și droburi, să face nenemerire ieșirii sângelui, ádecă să strică mistuiala trupului, și nu lucrează mai mult obicinuita sângerare a lui, și așa să face idropica. Sânt însă trei feluri de idropică, întâi, ádecă când supt pielea a tot trupul să seamănă pretutindenea sânge mai reace și mai flegmaticios, iar alteori adunându-să acest fel din ficatul, și alteori născându-să dintru a fi toată carnea trupului apătoasă, încât să arată trupul albu și flegmaticios asemenea celui mortu ádecă când tot trupul să arată albu și apătos și umezicios, și moale ca bureatele, cât deaca vei împinge cu degetul, să afundează și rămâne locul stârvit, și dar tot trupul să arată umflat, să aseamănă trupului celui mort, la această patimă, să umfle încă foarte și împrejurul părții ceii născătoare a omului, și adeseaori să afle cu căldură și cu arsură, să numește dar aceasta flegmaticire albă pelițire, supt pelițire, și apătoasă pelițire. Al doilea chip de idropică iaste, când între mațe și între pelița dimprejurul lor care să numește grecește peritoneon (aceasta iaste o pielcăluță subțire ádecă dar tare și acopere pre cealelalte mațe în pânțece) multă umezeală și apătoasă umădătură să adună într-însul, pânțelece și subpânțelece să umfle tot, și de-l vei muia clătindu-l sau lovindu-l cu palma, să aude că licăiaște ca un borduf cu apă care n-ar fi atâta plin bine, pentru aceasta să și numește aschiptis, ádecă bordușire. Umflă-se dar pânțecile și picioarele, iar părțile trupului ceale mai de sus să veștejăscu și să usucă, și să arată omul ca un bordufu precum am zisu, și are vânt ádecă mai puțin, iar apă mai multă. Iar al treilea chip iaste, când apa ádecă iaste mai puțină, iar vânt mai mult în pânțece, fiindu că să adună mulțime de sânge cu prea puțină umezeală, între mațe și între

trei feluri de
idropică

pelița
deasupra

bordușire

toboşoiu

peşiţa dimprejur/ căriia le ţine, şi *supt* pân-tece să umple de vânt care atâta să umflă încât să face ca sticla şi luceaşte şi, de *vei* lovi, răsună şi sună ca toba, pentru aceasta şi toboşoiu să chiiamă fiind //f. 22^r că să arată pântecile întinsu ca o tobă.

Pricina patimii

de unde să
naşte idropica

Pricina cea de obşte a toată idropicia iaste prisosirea umădăturilor celor umede, răcirea şi slăbiciunea cea mare a celor dinlăuntru, ádecă a stomahului, a ficatului şi a splinei şi a părţilor celor dimprejur, că deaca va răci stomahul foarte şi va rămânea reace şi neputincios şi splina şi plămânii, şi rânichii şi împrejurarea şi maşile, mai vârtos acelea care să apropie la maşul ce să chiiamă nisticon, să vată(*sic*) împreună şi după împreună pătımirea, slăbeaşte şi ficatul întru carele să naşte şi să săvârşaşte cea firească sângerare, ádecă facerea sângelui trupului, iar slăbind ficatul nu poate mai multu pre bucata ceea ce întră să o prefacă în bună umădătură ca să să facă sânge, ci să prefacă în umezeală netrebnică şi fără hrană şi în materie umflăcioasă, ádecă vânt, care neputând nici pre deasupra cu răgâiala să răsuflă şi să iasă, nici pă dedesupt cu răsuflarea pântecelui, fiindcă opreaşte încuierea găurelilor şi slăbeşte puterea cea lepădătoare şi despărţitoare, să strânge înlăuntru la locurile ce *am* zis mai susu, ádecă între peşiţa dâmprejur şi între *supt* pân-tece şi așa naşte pre idropică. Care boală uneori să întâmplă după obicei, mai apoi de oarecarea veache dăşărtare a pântecelui, ádecă dezlegare şi încuiere, şi altă patimă de pân-tece. Iar alteori după multa curgere a trânjilor sau şi după încetarea curgerii lor, asemenea şi din curgerea muierescă sau încă când să vor opri ceale obicinuite ale muierii, sau din altă oarecarea vătămare a zgăului, că la acestea toate nicio umflătură păstă fire nu are ficatul şi însă apucă idropica trupului, fiindu că au răcit ficatul după întâia pătımire, iar pre urmă uneori să şi învârtoşază spre umflătură, precum să face arătat la aceia care să vor întâmpla să fie siliţi dă seate şi de osteneală, şi să bea apă reace fără de socoteală, atunceá îndată răceaşte ficatul lor, şi îndată urmează idropica, până a nu să umfla ficatul să facă umflătură vârtoasă. Să întâmplă încă idropicia şi din /f. 22^v apă prea reace când va bea omul năduşitu şi ostenitu, şi când va bea prea multă cu lăcomie după cum o arată Ipocratu, şi mai vârtos vara şi în vreme de seciră, căci atunci şi dintru acest fel de pricină să naşte mai mult idropica, fiindcă din răceala cea fără măsură a băuturii aceea, să sleieşte gresimea înăuntru în stricurătorile şi vinele ceale subţiri, ádecă umădătura cea albă carea iaste ca laptele, şi gresimea cea după pieptul omului, închegându-să dar umădătura aceea, iarăş şi să închide şi să rumpe beregata cea mică ádecă stricurătoarea şi așa pre încetu pică şi curge înăuntru la adâncăturile pântecelui umezeala cea

nemistuită, și adunându-să acolo multă, putrezește și să strică, și făcându-să apa trezăită și stând și împruindu-să, naște pre boala aceasta a idropicii. Și nu numai la pânțele, ci și la adâncăturile pieptului, poate să adune acestu fel de materie trezvită, și măcar la ce locu s-ar întâmpla, iar când să va împuternici și să va întări foarte, face înecăciune mare, și silă răsuflării, ori împingând în sus încungiurarea (ădecă pelița care închide împrejur adâncăturile pieptului și ale pânțecelui) sau în jos silindu-o, și însă această împrejurare, după ce/ firescu mijlocu, trebuiește să umbli împrejur, și să să miște slobod în sus și în jos când suflă omul. Mulți încă strâmtorându-să dă durerea picioarelor și a coastelor, au ajunsu la idropică, iar mai adesea ori decât toți cadu la această boală. Aceia carii nu simțu bucata ce mănâncă, și carii au cahexia, ădecă sfoițeala trupului, și câți au gălbinare. Să naște încă idropica și din arsuri îndelungi și din cahexia stomahului, și din nedormire, și sila suflării, și din priveghiere dă ceale fără-de cale, și din băuturi multe, și din îmbuibări, și din beții, și din osteneali fără de vreme, și întristări, și inimi reale, și scrieri dă noaptea adesea, și din împreunarea cea fără măsură, și din asudeale, și altele asemenea. Care ca niște împreună pricini și unealte, găsescu mai nainte drumu spre idropicire și mergu înaintea ei. Deci în scurt să zicem cu întoarcere în idropicirea iaste boală a ficatului, carea se naște din multe umădătură reace, ce trece și umflă mădulările trupului, sau //f. 23^r părțile acelea întru care după obicei să face mistuirea bucatelor, și a umădăturilor, și stinge puterea ce naște sângele din hrană. Pricina dar a idropicii iaste, însăși stingerea cea în ficat a puterii ceii făcătoare de sânge, și lepădătoare de prisosuri, această stingere să întâmplă când va fi ficatul mai reace și mai umezicios, și aproape de a înceape să putrezească și să să topească, și să să stărvească în bucăți, și atunci să umple trupul de umezeală crudă și nemistuită, fiindu că iaste pierdută și moartă putearea, carea preface hrana în sânge, și dinlăuntru să aprinde oarecarea fierbințeală păste fire și dogoritoare, carea dă seate vătămătoare și fără de folosu, fiindu că nu să leapădă prisosurile. Împreună pricină iar, iaste cea în stomah rea umădătură și nemistuire, din carea să slăbește și bolește puterea ficatului, ceea ce face pre sânge, și așa din stomahu crudă și nemistuită merge umădătura în ficatul. Și iar împreună lucrătoare sânt câte am zis mai nainte, băutura cea multă, băutura cea reace, împreunările trupești, și cealelalte. Încă precum zice Ipocratu, să naște idropica și când vor răsări oarecare bășăci la plămâni și să vor umplea cu apă și apoi să vor sparge și să vor vărsa în pieptu care iaste arătat și la ceale cu câte patru picioare, ădecă la boi, la câini, la rămători, că la plămânii lor răsar acestu fel de bășăci pline de apă și când să băleghează, să spargu bășăcile și curge apă clocită, iar la om încă mai reale și mai

mișcarea
împrejurării

idropicia ce
iaste

pricină

împreună
pricină

împreună
lucrătoare

multe bășâci de acest fel să nascu, decât la oi și la alte dobitoace, fiindcă să hrănește cu lucruri mai bolnăvicioase și mai vătămătoare, și multe bășâci de acest fel au făcutu și țâțâni. Acestea dar pentru plămâni. Iar din boala ficatului când să va aduna multă flegmă și va cuprinde pre ficatul, și să va umezi multu, și să va muia, îndată aduce arsură și aprindere și face vânt, și să strânge ca bășâca și după vreme să umple dă apă, precum am zis mai sus. Acestea și din slăbiciunea splinii când să va arde sau să va umfla, sau să va umezi, și va răci preste măsură, /f. 23^v mai vârtos când va mânca cineva zmoachine verzi sau meare sau struguri mulți și acri sau va bea must mult sau altă poamă tomnatică asemenea. Ajung dar acestea pentru pricinile care nasc boala idropicii.

Semnile și cunoștințele boalii idropicești

Semne de obște a toată idropica sânt acestea: sila răsuflării, umflarea pântecelui și a picioarelor, greotăte la trupu, fața stricată și să arată omul gălbejitu și albu-verde, nepoftă de mâncare și seate fără măsură, și poftă nesățioasă de a bea, mai vârtos la câți au aschitin, ádecă bordușire, fiindcă umezeala ádecă apa care să adună în locurile ceale ce s-au zis iaste foarte sărată și putredă, deci urmează și fierbințeală de multe ori. Deaca dar să va întâmpla cuiva idropicie din pricină de apă reace care să fi băutu multă fiindu-i seate când au fost ostenit în vremea seacerii, sau au ajuns la apă de ploaie și de picătură și au băutu dintr-însa multă și cu lăcomie, sau bășâca plină de apă au răsăritu la plămâni și la pieptu, sau deaca din arsură prea iute, să va fi topitu seul cel din beregăți, sau din altă oarecare pricină asemenea să va fi făcut, să cunoaște dintr-acest fel dă seamne. La începutul boalii să face tuse uscată, și gâtlejul să arată arsu și să înneacă și fierbânțeală îl apucă, și somnu dimineata, și gălbiniune în obrazu și i să umflă picioarele, și unghiile să trag, și cât ádecă să află idropica în pânțele de sus, face dureare iute. Iar deaca să pogoară în cel mai de jos, să arată mai ușoară, și mai suferită, apoi deaca va trece vreme să bolnăvească ca și întâi, fiindcă să umple pântecile cu acest fel de netrebnică apă. Uneori să umflă spre coaste și arată apa ce iaste adunată, căci când vei clăti pe bolnavu apucându-l de umeri să aude licăindu-să și băltindu-să, și vei cunoaște spre care coastă iaste adunată, și pre urmă cu tăiere, sfătuiască Ipocratu, să-l tămăduimu pre unul ca acesta, însă iaste foarte anevoie și ostenitoare această doftorie, și are trebuință dă mesteșug hirurghicescu și îndemănare de doftor mult iscusitu și cercatul, iar de iaste din boala //f. 24^r ficatului, face arsură multă, și pre urmă umple ficatu cu apă, și urmează mâncătură la totu trupul, și să umflă fluierile picioarelor, și ficatu să învârtoșază și să umflă, și ceale doauă oscioare care despărțescu pieptul de umerii spatelor să

cunoaștere

subțiază. Iar deaca din vătămarea splinii să va fi făcutu boala idropicii, simte durere și usturime iute la splină, și pătrunde și până la spate și la umere și la încheieturile lor, și la țâtă, și la deșartu, și-l apucă dogoreală silnică, și orice ar mânca multu, puțin, i să umple pântecile și să umflă, și splina să umflă și doare foarte. Această patimă dă să va învechi, uneori strâmtorează și doare mai puțin. Iar toamna de va mânca poame să vătămă mai rău, și dobândește dureri mai tari decât ceale dintâiu. Iar când toată pielea și cărnurile care sânt pă dedesuptu, vor suge apa, precum la cei ce au flegmă albă, și nu să va face nici o despărțire, ori cu pișatu/ ori cu scoatirea prisosirilor, atuncea pătimește acest fel: de va fi la carne are multă arsură și la pânțele și la totu trupul, încât seul care încungiuă pântecile să topească, și să cheltuiască, și unu/ ca acesta când umblă, nu simte nici un rău asupra lui. Iar când va înceta umbletu/ lui, mai vârtos când apune soarele, simte într-ace/ ceas durere prea grea, și de-l va ținea multu boala slăbește tare, și de să va întâmpla să nu mănânce nimic, cu altu atâta mai rău slăbește și să subțiază. Iar de nu va putea să mănânce bucata, și să va ticăloși cu neputință, și însă să hrănească multu, unu/ ca acesta de multe ori dobândește și umflături în totu trupul, și împreună cu slăbiciunea să face fața lui negricioasă, și pânțele lui mare, și are seate silnică, și droburile lui să usucă dă fierbânțele, și după vreme să face osârduitoru la bucată, și mănâncă orice îi vei da, și bea aseamenea, iar de-l va stăpâni umflătura, să face galbenu la față, și vinele lui să negrescu, și să arată întinse și dease în totu trupul, și să mânie și să întristează pentru orice lucru, și pânțele lui să face umed și mare ca felinarul, și trecând /f. 24^v vreme, pre urmă nu poștește bucate, ci să scârbească de dânsle, și i să pare că mirosă ca crastavetele sălbatec, de greață. Pre unu/ ca acesta curând trebuie să-l întâmpinăm cu doftorii, că deaca să va lenevi îmbătrânește împreună boala, și curând moare. Toate acestea le-am scris din cartea lui Ipocratu. Iar când pentru cunoaștere care dăslușăscu sfârșătu/ boalii, să știi că mai mult cad bărbații la idropică decât muierile, iar copii cu mare parte să întind în idropicia cărnii cei deasupra, și această carne deasupra care să întinde și să varsă sub piele în tot trupul, mai leasne i să tămăduiască umflătura decât altu chip de idropică. Iar idropica care să chiiamă timbanitis ca cum am zice rumânească toboșoiu, iaste mai anevoie de tămăduit și primejdioasă, iar care să chiiamă aschitis adecă bordușire, nu iaste atâta. Și măcar orice chip de idropică, mai leasne să tămăduiască la aceea care sânt suferitori, căci această boală, cu adevărat voiește mare răbdare, mai vârtos la seate, fiindu că la aceasta setea cea multă, nu cu băutură, ci cu răbdarea dă seate să ușurează, iar cu băutura să aprinde mai rău. Mai leasne să tămăduiască când iaste din umflătura splinei, decât cât când iaste din umflătura ficatului, și cât mai puțin să

mai nainte
cunoaștere

pișă acest fel de bolnavu, atâta mai rău să primejduiasse, și iaste semnu dă moarte. Idropica care odată să va dăsumfla și va scădea, și iarăș dă iznoavă să va mai umfla, aduce sfârșitu la bolnavu. Și măcar cât de mare să fie umflătura, cu toate acestea poate să aibă bună nădejde bolnavu/, de-și va ținea încă puterea, de va putea să mănânce, de va mistui hrana leasne, de va lua răsuflarea lui leasne, de va putea să să pișe, și nu-i va fi prea seate atâta, dintr-aceste semne câte iaste deocamdată mai multe, atâta să nădăjduiască și mai mult pentru doftorie, și cât iaste de față mai puțin atâta iaste mai rău, și să primejduiasse spre moarte. Iar deaca la vreo idropică va urma pre urmă și tuse, iaste semnu hotărâtu de moarte.

Pentru multe feluri de întâmplări următoare ale patimii idropicești

întâmplări
următoare
idropicii

Întâmplările dar ceale următoare ale boalii idropicești, să adună și să cunosc mai nainte din ceale ce s-au scris până aici, dar și din ceale ce să vor scrie de aici

//f. 25^r Pentru idropică

Mai nainte arătate să facu, și sânt așa, când idropica ori iaste de față la vreun bolnavu, ori va să vie să-l cuprinză, încep întâi a să umfla picioarele lui la glezne, și să arată ca o înfricoșată umflătură, întru carea dă vei împinge cu degetul cât va rămâne urma degetului adâncată, și noaptea și dimineața scade umflătura, iar ziua și până seara crește și să arată mai mare. Iar trece umflătura aceea pre încetu pre încetu la pântecile bolnavului, apoi mai mult la partea boșălor, și atuncea să umflă împreună și boșăle, și partea deasupra. Cându va vrea bolnavu/ să să întoarcă și să să culce pă vreo coastă, aude și simte oarecare sunetu și clătire, ádecă curgere de apă. Pântecile lui uneori să așază și să împuținează, iar alteori făr-de veste și îndată să umflă, și uneori despre o parte alteori dăspre amândoaună, și alteori iarăș să arată ca cum ar fi despărțită în doauă părți, iar alteori întocma întinsă de la dășărturi până la partea deasupra a boșălor, și de va sta drept bolnavul simte durere și greotate la părțile șoldurilor. Iar cel mai multu așa umflatu rămâne pântecile și după ce moare omulu. Așadar umflându-să și îngroșându-să de idropică părțile ceale de jos ale trupului, cerbicea însă și gâtul și pieptul totu slăbescu și să mârșăvesc, unii ádecă din cei cu idropică să umflă la obrazu dimineața după ce să scoală din somn și uneori și la marginile mâinilor lor, și fața obrazului să face gălbenicioasă și negricioasă câtva, de multe ori au mănătură, uneori și râie, și să scarpină, să fac și oareșcare bășăci, și gubăvii la fluierile picioarelor bolnavului care de multe ori sânt de moarte. Simte de multe ori fierbânțeleală adese și ascunsă în trupu/ lui, mai vârtos seara să arată mai multu. Umflarea

vinei lui mai de multe ori iaste împuținată, și mai învârtoșată cu oareșce întindere. Setea lui iaste iute și multă, și cu cât bea, cu atâta să adauge. Pofa lui de mâncare iaste prea rară și de să va întâmpla cu sete mai de măsură și va pofți să mănânce, iaste bunu semnu. Are mare strâmtorare la îngrădișul mațelor, și la deșărtu, și anevoie își trage răsuflarea lui, mai vârtos când să va sui pă vreun locu înalt, și aceasta vestește mai nainte idropicia ce să apropie //f. 25^v la cineva și de nu va avea ádecă noaptea somnu, sau va avea silă de răsuflare, sau tuse uscată, iaste rău semnu și purtător de moarte, pre unii îi apucă năvădeală și epilipsie, pre cei ce bolescu de aschitin ádecă de toboșoiu, carea îndată îi aduce la moarte. Porneala pântecelui lor uneori stă și să închide, iar alteori făr-de veste să dezleagă și să sloboade. Iar să știi într-acestea, că dă vreme ce am zis că boala aceasta stăpânește mai mult pre muieri și mai vârtos pre ceale îngrecate. Deci iaste cu puțină să chibzuiești pre muieria cea îngrecată din cea cu idropică, într-acest chipu: întâi ádecă din vâpseala obrazului, că una are vedere vie și înflorită, iar ceaialaltă gălbenicioasă și veștejită. Al doilea că la ceale îngrecate iaste umflătura nepotrivită și merge în susu către inimă, iar la ceale idropicoase iaste totdeauna umflătura potrivită și dreaptă și cam bășăcoasă, și povârneaște spre părțile ceale de jos, și țâțele lor sânt scăzute iar nu umflate. Nu aducem aminte aicea pentru clătirea pruncului dinlăuntru. Al treilea că acelea sânt în ceale dinlăuntru/ lor învăluire de ape, și au sete, și oriunde să vor întoarce acolo curge și apa, iar cea îngrecată nu simte de acest fel nimic. A patra, că acelea pierdu lucirea ochilor lor, iar la acestea puterea cea viețuitoare a ochilor lor, face arătată îngrecarea. A cincea, că ádică idropica îngreunează partea cea dinainte, iar pruncu/ dinlăuntru nicidecum. A șasea, că la idropică totdeauna curgu obicinuințele muierii, iar la îngrecate nicidecum. A șaptea, că pișatul cei idropicoase mai de multe ori iaste gros, și ca cum ar fi văpsit și în chipul cenușii ca leșia, și să pișă puțin și totdeauna iaste mai puțin decât băutura care priimește, măcar că la unile iaste galben subțire, nemistuit, ci i să iaste puțin, iar la cea îngrecată nu să întâmplă aceasta. Încă prisosul ei iaste mai de multe ori apătos și curgătoru, și gălbejos, și galben, uneori verde-negru, și ca spălăcirea de cărnuri care de să va încălzi puțin la vatră, să face ca piftia uneori albu, alteori verde, după cum s-au dovedit cu cercarea, iaste încă știros și săratu-acru, atâta cât dă-l vei amesteca cu apă face spume ca săpunu/ și îndată ce să leapădă din pânțele rănește și mănâncă mațile și mai vârtos pre //f. 26^r mațul care să numeaște drept. Deci pre această putreziciune sărată acră o adeverează umflăturile ceale osebite, care să aseamănă la firea celor ce să zic alcalii, și că nădușala idropicii care închiagă laptele, că deaca va pica în lapte îndată să încheagă, de unde să și adună cum că

usebirea ceii
îngrecate dă
cea
idropicoasă

nădușală
idropicească

la idropică, umflătura ádecă să naște din cea următoare putredă umezeală, iar întinderea și umflarea, din fierberea și frământarea ei, care întindere să întărește și să naște de al doilea din mâncarea și băutura ce au primit mai nainte. Această putreziciune mușcă și freacă apucăturile celor dinlăuntru atâta cât să mănâncă și să încheagă. Și cu aceasta să strâmtează găurelele și să închid prisosurile, ádecă răsufălările și nădușălele, că nici nădușăscu cei idropicoși, și mai în scurt să oprească pișatul, fiindu că apucările și pielcelușile rănichilor după mijlocu/ ce s-au zis, sânt umflate ca bureatele cel/ muiatu care stă rădicatu umflat ádecă cu apă iar nu pică. Dintr-această putreziciune, să naște atâta ticăloasă mahnire la rădăcina inimii celui bolnavu de idropică cu mare strânsoare, ca cum l-ai fi încinsu cu vreun brâu foarte strâns la pieptu și mai cu mare parte la deșărturi care și aceasta la muierile ceale îngrecate, măcar că au pântecile foarte întinsu și umflatul, însă nu să întâmplă nicidecum.

Doftorie dă obște în scurt, pentru idropicie

dietă
cuviiincioasă

ierburi

băutură puțină

Întâi dieta și hrana tutulor celor idropicoși, iaste aceasta de obște ca bucată celui bolnavu să fie leasne dă mistuitu și împuternicitoare de ajunsu și chiar uscată, căci cea slobodă și umedă bucată, leasne să prefacă în umezeală și crește boală. Deci pâinea care va mânca să fie dospită și să puie sare destulă, mărariu, anasonu sau chimen, să ameastice înlăuntru și să fie frământată bine, ca să nu strângă nici să încuie. Iar zburătoare ceale mai uscate folosescu, ádecă prepelițe, turtureale, sturzi, mierle și ceale asemenea. Dân ceale sălbatică, căprioară și iepuri. Iar din ceale dumesnici pui de găină fripți, și mărginile lor. Iar din ceale de apă, raci de râu, încă și ouă fripte nu vatămă. Iar legumi rar să mănânce. Iar câte va mânca /f. 26^v toate să fie acre și care subție și încălzescu, precum iaste: izma, sealină dă piiatră, buruiana ce să chiiamă dafni εύζωμον, ádecă ruca βλοχούνη, cramvi, usturoiu coptu, ceapă și prazu căpățâni. Iar din legumi de fasule, de năhut, și dă ceale asemenea, să să ferească cu totu/, că nasc vânt și umflă. Spre dresu butei să puie câtva oțet cu piper sau scorțișoară sau altele aseamenea, în ceale cu sărătură să fie alcătuite, molotru, isop, ruzmarin și izmă. Iar pentru băutură, aceasta zicem cu luare aminte, că la această boală iaste trebuință foarte să sufere bolnavu/ setea, că numai aceasta iaste cea mai chiar temelie a doftoriei lui ca să sufere cât va putea să nu bea. Care suferire, de nu va lua și vreo altă doftorie, l-ar folosi prea minunatu și prea adevăratu, măcar că acest fel de suferire iaste foarte cumplită și munceaște pre bolnavu fără de măsură și rar câte undeva să află care să poată ținea, mai vârtos din rându/ muierilor. Și nu numai aceasta ci nici să arate apă, nu să cade la acest fel de bolnavu. Însă de nu va putea nicidecum să sufere setea, să-i dea să bea atâta numai cât să-i

sfărame ceva setea, că vatămă foarte băutura multă pre cel idropicos, și cu cât va bea cu atâta să adauge seatea și patima. Iar să bea vin subțire și pornitor de udu, precum iaste cel de pelin, și cel făcutu cu buruiana care să chiiamă eleniu, sau cu buruiana care să chiiamă artemisia. Iar vin dulce sau melzovino să nu bea nicidecum, asemenea și oțetul îi stinge setea prea minunatu. Asemenea și zeama care o numescu la spețiarie gheaghiacu. Iar de va avea căldură mare să bea câte odată puțină apă de cicoare, sau de pelin, sau de artemisia, sau de ipurida, ci însă precum am zis mai vartos să-și înșăle seatea, cât va putea, și cât să ude și să spele stomahul, picioarele decât să bea. Mai în scurt la cina lui să mănânce mai mult, și poame multe, și mesele de al doilea să-i lipsească afară din puține nuci, migdale, rodii, pere coapte, și zmochine uscate, de care să mănânce câte puțineale și nu pă fieștecare zi. Așternutul lui să nu fie atâta de moale, mai vartos al celui ce boleaște de idropica carea //f. 27^r să numeaște anasarca, ádecă carea după deasupra. Și să aștearnă supt el oarecare buruieni uscătoare ádecă vlihun, izmă sălbatică, cimbru, și ceale asemenea. Că iaste vrednic de a să minuna cineva, cât lucrează aceste buruieni și usucă în vremea somnului, încât s-au adevărit cu cercarea, că oarecari idropicoși, fiindu că au înțratu înlăuntru în clăi de grâne și au dormit acolo învăliți cu paie, când s-au deșteptat de acolo, s-au sculatu sănătoși. Așăjdărea folosește și trudirea trupului, pre cel idropicos, de să va întâmpla vreme dă seacere și senin, să să primble afară la soare, însă să și aibă capul acoperitu, iar de va fi frig, să să primble înlăuntru în casă încălzită cu focu dedăsupt, sau aproape de foc. Folosește încă întâi să încalece pe cal, sau să-l poarte pă scaun încoace și încoló, și mai bine ar fi, suferind puterea bolnavului să umble singur cu picioarele lui, și să aleargă încă, decât să-l ție. Către acestea folosește, să puie câteva piei la soare să să încălzească bine, apoi să învălească cu dânsale gol pre bolnavu, sau să să tăvălească cât va putea în năsipul cel arde soarele, și apoi după acest fel de trudire să-i șteargă nădușălele cu pânză dă în vârtoasă. Ajutorează încă foarte bine să-l frece pă fieștecare zi de câte trei-patru, ori fiind că frecătura deșchide găurealile ceale încuiate ale trupului, iar umădăturile le usucă, le subțiază și le taie, curând dar lucrează și scoate multă nădușală, și trupul îl așază. Să-l tragă încă cu mâinile numai, să nu aibă ceva unsoare, sau să sfărame sare în apă caldă, sau în untdelemn cald, și într-aceea să moaie mâinile lor cei ce freacă. După acestea să-l s calde cu apă dă piază acră, sau dă pucioasă, sau dă sare, că unii carii să supăra de această idropică ce să numeaște anasarca, deaca s-au obicinuit cu acest fel de scăldături, s-au mulțumit cu dânsale, atâta la schimbarea boalii, cât și la iarăș câștigarea sănătății lor și a puterii. Acestea ádecă destule sânt pentru paza dietei bolnavului, iar pentru doftorie vom zice de aici înainte.

vin subțire

ce apă? și
aceasta
puținică
hrană

patul celui ce
bolește

trudire

frecare

scăldătură

doftorie
obștească

riobarbaron

lumina lunii

alte doftorii
spre
tămăduire

Obștească doftorie dar a tuturor celor idropicoși, iaste întâiu și întru începutu, ca îndată să dășarte umădăturile ceale putrede ce s-au //f. 27^v adunatu. Facă-să dar dășartarea aceasta, începând cu curățeniile acelea care am lăudatu la capu/ întâi al aceștii cărți. Iar puindu-le toate de o parte una și numai să obicinuiască bolnavul, ádecă, riobarbaron de multe ori au folosit foarte, și s-au înălțatu spre bine, în fieștecare a treia sau a patra zi sfărâmându dintr-însul ca un dram, și bându-l flămând, cu apă de pelin sau de cicoare, sau cu apă necurată, că acesta scoate umădăturile ceale ce prisosescu, și împuternicește ficatu/. Ádecă nu trebuie la această boală curățenie puternică, căci și mai vârtos de o va lua adesea, mai mult ar vătăma cu subțimea sa, decât ar folosi cu curățirea sa, trebuiaște însă să luăm aminte bine, pentru ca să lucreze curățeniile ce-i dăm, că deaca nu să va dășarta umezeala cea rea, și numai să moinescu lepădăturile pântecelui, și rămân înlăuntru, atuncea răotatea să adaogă. Să ia dar bolnavul curățeniile ceale mai sus, în vreme când să săvârșeaște luna, că atunci obicinuiască a să micșora, și pentru aceasta ajutorează aceasta și firea. Afară din acest lăudatu riobarbaron, sânt și alte doftorii folositoare la boala aceasta, ádecă ceale ce pornesc udu/, care curățesc cu pișatu/, nădușitoare, scăldături, dogorituri, și altele care le vom scrie cu urmare. Însă fiind că până aici am scris păste totu pentru tămăduirea celor idropicoși, trebuință era să arătăm și deusebitu, pentru tămăduirea fieștecăreia patimi acelor idropicoși, și în scurtu, pentru tămăduirea aschitului ádecă a idropicii ce să umflă ca un bordufu.

Doftorii de multe feluri la idropica ce să numeaște aschit

dietă

soldachela

Când pântecile și toată partea de sup/ pânțece să va umfla, și deaca clătindu-o va face acest fel de sunetu, precum bordufu/ care nu iaste bine umplutu de apă, ci câțva iaste dășart, patima aceasta iaste aleasă idropicie și să numeaște aschitis, să umflă dar într-aceasta foarte pântecile omului iar cealelalte părți mai vârtos ceale din sus nu atâta. Deci să ție bolnavul dieta care am însemnatu pă urmă, și să să hrănească cu pasări sălbateci și altele care nasc umădături bune. Iar doftoria lui să o înceapă cu curățenii subțiri de acelea care am arătat la capu/ dintâi, iar după acelea să cerce și acestea care //f. 28^r urmează. Să ia două dramuri varză de mare, căriia îi zic acum de obște soldachela, ori mai multă ori mai puțină după puterea trupului, și împreunându-o cu vin sau cu zmântână dă lapte să o bea. Aceasta întrece toate cealelalte, și scoate minunatu apa din cei idropicoși, încât numai cu slujirea ei mulți s-au tămăduitu.

Iar din toate la această boală, mai lăudate sânt doftoriile acelea care împreună cu pișatu/ deșărtează umădăturile ceale putrede din

trupu. Iar între acestea mai numită și mai lucrătoare iaste zeama rădăcinii crinului celui lăptos. Să iei dar rădăcina crinului celui lăptos și să o razi și să o fărâmi bine și așa să-i storci zeama pre care să o amesteci cu alt atâta vin albu, să-l îndulcești cu zahar și să-i dai să bea dintr-însu/ în fieștecare dimineață câte un păhar, aceasta nu numai pornește udu/ ci și ceale flegmaticioase și putrede prisosiri frumos și subțire le scoate pre șăzutu. Alta. Ia trei unghii (ădecă de trei ori câte 50 dramuri) din zeama cea stoarsă a rădăcinii de mai sus și amestică cu 50 dramuri mană și să bea flămând. Alta. Dintr-acestași zeamă să iei unghii 4 și să o fierbi cu altă atâta miere și cu puțin vin și să bea. Alta. Minunată iaste și zeama cea stoarsă de azmățuiu, să ia de aceasta ca doauă unghii, și amestecându cu alt atâta vin, să bea pă fieștecare dimineață flămând, făcându-o adesea ori în multe rânduri una după alta. Din toate ceale pornitoare și curățitoare buruieri (Sic!) mai aleasă iaste socul și boziul, să razi pojghița rădăcinii lor, și storcând zeama ei să amesteci cu miere și cu oțet schiliticon și să dai bolnavului să bea. Alta. Asemenea curăță și cea mai sus zisă rădăcină a crinului celui lăptos care să numește elinește iris și are în vârful floare lăptoasă, să scoți zeama ei și amestecând cu zahar să dai celui bolnavu să bea, sau sfăramă în mici bucăți rădăcina ei și pune-o în vin, sau în zmântână dă lapte să bea. Și pentru ca să nu vatăme cu năcrimea ei, amestică cu sirop violaton, sau să o fiarbă /f. 28^v în zeamă de pui de găină și să o bea cei mai neputincioși adeseaori. Alta. Încă și rădăcina vrioniei minunatu lucrează, mai vârtos la aschitin și la zgăul muierii cel umflat să bea zeama căci curăță umădăturile și preface boala.

mai nainte
băutura de
multe feluri

pornitoare
buruieni

Iar din mineralia dășărtează apa minunatu oarecare cristalia făcute la paticărie Cristali ex luna cum spiritu vitrioli parati. ădecă cristalia din lună cu spirt de vitriol făcute, și când dulci la gust să ia dintru acestea doauă grăuncene sau trei și să le frământă cu o fâlie de pâine și să le înghiță ca pirulele. Alta. Să cuvine și aceasta Mercurius dulcis cum mercurio vita mistus, ădecă iarba lui Miercurie dulce amestecată cu viața lui Miercurie să înghiță, că scoate pă dedăsupț împreună și apa cea clocită în pânțele. Alta. Acela căruia îi va da mâna poate să cumpere și dintr-aceaste lucruri de la paticărie R. turt. vitriol. gr. XII: Res. Salap. gr. XI. Extr. troch. alh. gr.vr. ol. destil. mac. gr. 11. m. Alta. R. extrac. Elater e 11 Ref.Salap.gra. 11 extr. Troch. alh. gr. 1 cum elens. absinth.f.P. Alta. Rh. Consv. Hor. Rerficort. 31. merc. vit. cum Mert d. Mist. gr. XV. extract. elater. gr. 11 cum d. g. Hor Rerf. vel de spin sereint f. bolus. Ajutorează încă și nădușăturile, la această boală, deci să piseaze măruntu sămânță de brad (ădecă inupere) și să o fiarbă cu vin tare și din zeama aceea caldă să bea în fieștecare dimineață când să va face ziuă cu un păhar bun în câteva zile una după alta, apoi deaca va bea îndată să să

nădușituri

acopere bine ca să nădușască și așa să stea culcat. Alta. Fierbe meu dăjghiocatu ádecă pisatu să fiarbă mult cu apă, până ce să va face curgător bine și apătos ca băutura, apoi stricoară-o și varsă alt atâta vin tare în apa aceea și iarăș o fierbe dă iznoavă și dintr-acesta să bea cel idropicos, în fieștecare diminează caldă, cu un păhar, și //f. 29^r la vreamă să să culce, și să să acopere bine până când va năduși. Alta. În fieștecare a treia zi seara să ia sare de frasin ca 15 grăunțe dă orzu, și să le puie în apă de spin să să topească, și să bea asemenea dintr-aceasta ca să nădușască.

Unile doftorii iarăș care să-/ facă să și nădușască încă și să-i pornească și udu/ sânt acest fel și poate să să slujască cu oricare îi va da mâna: să iei o jumătate de funt Gvaghianon, 4 unghii ádecă loturi Saporina, 4 loturi Sasafrasa, pune-le în trei cupe de apă de izvor curată și o fierbe atâta până ce va scădea a treia parte într-un vas sau oală zmăntuită bine, a căriia acoperișul să iei aminte ca să prinză bine și lipeaște-o cu aluat și leagă-o cu pânză. Însă acoperișul să aibă o gaură mică cât să pui o nuielușă subțire cu care să măsură scăzământul apei și, după ce va fierbe, stoarce zeama toată. Și cât pentru îndulcire pune înlăuntru câteva stafide și scortişoară și dintr-aceasta pă fieștecare zi dimineața să bea caldă cu un păhar bun bolnavul și va năduși prea bine. Iar când să va isprăvi cea mai de sus apă fiartă, să mai fiarbă iarăș aceale buruieni care fiersease mai întâi cu alte trei cupe de apă și dintr-aceasta să bea totdeauna la seata lui când va vrea, că aceasta porneaște foarte udu/ și curățește sângele. Cu această băutură dă te vei sluji, mai vârtos la începutul boalei, o dezlădăcinează desăvârșit, numai să să ferească bolnavul să nu bea de altfel băuturi vătămătoare. Alta. Încă și aceasta iaste bună pomitoare de ud, să ia în săptămână de două ori terpentină frumoasă curată ca cât o alună, și ori așa singură să o înghiță sau să o topească în apă de azmăzuiu și să o soarbă, porneaște udu/ leasne. Aceastăși lucrează și rodu/ de archevθ (ádecă de brad, care sânt enuperile) și aceasta Malvat.Juniper. Cum tinctur Nephrit. și aceasta Decoct Lig.Junip la spețiarie, carele pornesc și nădușala și udu/. Încă și acestea: Spir. Sal. Tart. Spir. Carminatius tinct. Neph. Spir. Urin. perputiefact, cum suo sale Volatili rectificatus & cum ana s.v. rectifi. addito pauco Anitra & moschi circulatuls //f. 29^v laudatur multum ad 33 prodoti. Item lumbricalia Decoct. Lumbr in vino et spir. lumb. per.puterf.junctus.Malvas.junip.aut.spiritus.urin.volat.et liquor lumbricor terrain libano paratus. Item pulv.Buton in umbra explicatus sine capite et intestinis. Decoct rad tolne.et. bacc. Laur. vel. junip. NB. et.butones.viri.alias.lumbis. cegrotantis.applicati, per copiosum urina profluvius HydropemSolve dicuntur. Item opercula cochlearum, bene depurata et pulverisata, in larga doli, velcum spiritu salis soluta, et regie per urina profluvium, Hydropem Soluunt. Acestea toate să

dintr-ale lui
Mihail/
Etmuleru
doftoru cel
vestit
himicesc de la
Liptia la listă
[...]

află la patricarie, și le-am scris latinește ca să priceapă spețiarii. Și dă vreamă ce în zadar scoatem apa afară din trup, de nu vom împuternici ceale dinlăuntru părți subțiri ale trupului, pentru ca să nu fiarbă înlăuntru acea apă putredă. Deci ori dă ce doftorie va lua bolnavul, totdeauna după trei ceasuri pre urma doftorii, să bea câtăva apă cu scorțișoară, pentru întărirea și împuternicirea droburilor celor slăbănogite, ádecă a stomahului și a ficatului. Alta. Sau să facă așa: să fiarbă o jumătate de funtu stafide în vin tare și bun, să să facă ca mazărea frecată, apoi zdruceaști-le în sită, și atuncea să aibi fărămituri de coajă de lămâie uscată, și scorțișoară și șofran fiind pisate, și să amesteci cu terciuirea stafidelor ce am zis mai susu, și dintr-aceasta să iei cu vârful cuțitului cât o castană să mănânci. Bun iaste într-un acest fel de rând și tiriacul, pentru întărirea stomahului. Aseamenea și eletuarion cel de gutuii, și magiunul cel făcutu de trandafil roșu. Bună iaste și cea stoarsă zeama de linte sălbatică ce să face prin bălți care o numescu talienii lenticularia, și mai vârtos de va avea arsură mare acest fel de bolnav, să fiarbă zeama aceasta cu zahar, sau cu miere curată și să o bea, fiindcă aceasta și udu/ porneaște și arsura răcoreaște. Alta. La aceastași pricină bună iaste încă și zeama de urzică moartă, storcându-să și bându-să. Alta. Foloseaște prea bine și rădăcina buruienii ce să chiiamă irighion sau a spinului celui albu, să o fiarbă cu vin tare și să dea bolnavului //f. 30^r pă fieștecare zi să bea caldu cu un păhar, căci numai cu aceasta slujându-să, mulți idropicoși s-au ajutoratu și s-au tămăduitu.

Pentru doftoria aceștiași boale au cunoscutu cei maθimaticesți doftori filosofi și oarecare leșii prea de folos, și cenuși de buruieni prea bune, fiindu că puterea a tuturor ierburilor să află în sarea lor, iar sarea buruienilor stă în cenușa lor care, fierbându-să, să topescu și să ameastică sarea lor cu apa și așa să face leșie. Deci nu iaste dă mirare cum acest fel de băutură a leșii lucrează mai mult și tămăduiaște decât însăși buruiana așa singură a o fierbe. Cearcă dar dintr-acestea câteva: arde vița dă vie și cenușa ei o cerne cu sita și o pune în orice apă să va întâmpla, ori dă cicoare ori de azmațulu sau de efpatorion, sau de ipurida sau de frați sau măcar în apă călită, ádecă într-un care să fi stins oțel aprins și să o fierbi bine, iar cenușa să o pui înlăuntru într-o pânză să fiarbă, apoi leșia aceea să o stricori dă zeace ori prin vreun postavu sau aba sau hârtie groasă și dintru aceea să dai bolnavului pă fieștecare dimineață să bea caldă câte un păharu și va cunoaște prea minunată lucrare. Alta. Bună iaste cenușa și altora buruieni și mai vârtos cenușa copaciului care să zice frasin și a dischiamului și a spinului celui albu și a bradului și a altora ori deosebitu câte una ori amestecându-le împreună să le fiarbă legate cum am zis mai susu și, stricurându-le, să bea leșia lor. Alta. Bună iaste și vlăstarea sau coceanul ori de socu ori de boziu să-l fiarbă cu apă și să bea dintr-înșă, că foarte curățește umezeala cea putredă din trup. Sau așa: jupoaie pojghița socului cea verde dinlăuntru și aceasta să o fierbi cu apă și să o bei. Alta. Ia sămânță din rodul boziului și o usucă și o pisează măruntu ca praful, și dintr-aceasta ameastică ca un dram sau doauă în zeamă de carne dă vacă și dă-i să bea, sau să o mănânce cu un ou sorbindu. Alta. Să fiarbă nard în zer de lapte de capră, mult și ace/a să bea. Învață Pavel și alte multe doftorii de obște și băuturi de multe feluri la capu/ patruzeci și opt al cărții a treia a lui, ádecă rădăcină de socu fiartă în vin, crastavete sălbatec muiatu în vin tare în trei zile, și dându-să câte un păhar, iar //f. 30^v fără de greotate porneaște udu/, ceapa câinească coaptă cu miere și zdruclită, să să mănânce ca magiunul. Încă iar să topeaști în apă puiatră acră umedă cât un grăunte de mazăre, storcându-o să adăpi pre

scoțătoare de apă

haburi (*sic!*)
pornitoare de udu

prafu

clistire

bolnavu în trei zile. Iar scoțătoare de apă rânduiaște acestea, grunjuri de urzică patruzeci sau cincizeci, de mazăre doauăzeci sau treizeci, de evforion semințe cinci sau opt sau șapte. Solzi de aramă acestea toate pornesc apa frământându-le cu fălii de pâine, și făcându-le grunjuri. Iar băuturi fă acestea: aloi, evforvion, sămânță de urzică, riobarbaron o jumătate de unghie, sfăramă și fă băuturi cu zeamă de varză și dă bolnavului câte 7 8 9 încă și antidoton cea de frunză de nuci de India minunatu scoate apa. Iar multe amestecături de ierburi scrie acestea: valsamon, nardon, cassia, chimen, glicoriza, ipericon, shinon, asaron, dafn, amomon, zmirnă, selină dă pîiatră, trestie mirositoare piperiu, seseli, spondilion, toate deopotrivă să le iei și să le ameesteci, însă dintru acestea și câte una singură lucrează, și toate împreună dă te vei sluji cu dânsule, că sânt toate pornitoare de udu și deșărtătoare. Încă și băuturile ceale de sagapin, și frunză de hamelea, și solzi de aramă, și anason muindu în apă dă să bea. Foloseaște și grunzul cel de migdale amară. Ceale dinlăuntru cepii câinești, să le fierbi în vin, ca doauă litre, 63, până dă trei ori, și dintr-aceasta să bea bolnavul foarte iaste bună. Băutura dă miere cu oțet care să chiiamă ierapicra și altele multe care le vei vedea acolo. Face încă și acest prafu pentru cei idropicoși, asaron, rădăcină de menia litre 2, ezule, prepera, ca o jumătate de dram, soldanela un dram. Speție de cardamo dram 21, dă trei sandaluri, untu dă scorpie de gridion, vrionia, și de curcubeu dram 4, laspi ádecă fecule, scrupula 4 și ceale ce mai sânt de făcutu după obicei, grunjuri de efpatorion, grunjuri de riobarbaron, chinamomon, mac câte un dram, șofran dramuri 2, cu zahar pisatul. Darea să fie câte un dram cu zeama. Așa am aflatu aceasta în scris cu mâna și o am prescris.

Iar către acestea toate trebuie să ne apucăm încă și de clistire, afară decât s-ar întâmpla să fie umezoase de sineși ceale din pânțele, și să curgă singure, că deaca vor fi așa umezoase, atunci mai vârtos trebuiaște să le uscăm cu încetu/ ca să //f. 31^r nu urmeaze și altă patimă. Laudă încă păste toate clistirul acesta: să iei flori ceale în chipul dafnului, rădăcină de polipodion și de agarinon, de cassuța, i proci, și să le fierbi cu vin sau cu apă până va scădea a treia parte, apoi storcându-o să iei din zeama aceea ca o litră, și Benedictam Laxarivam, antidoton indicon, miere de trandafil, unt de rută, unt de mușătel, unt de curcubeu, sare săpată, ameastecă acestea toate și fă clistir, și udă-l cu zbicitoarea întru acest chip: poți să fierbi du/mal, cartamon, dafnocuca, ádecă boabe de dafn, sămânță de anason, ami, carion, rută, și rădăcină de zmochin sălbatec, amestecând și altele oarecare trebuincioase, să faci clistir prea de folos la această boală, și aceasta încă ajutorează, ca clistirul prea cu îndemânare, să golești o ramură de crastavete sălbatec, să o faci ca un cepu și să o pui în șăzutu/ bolnavului, și te vei minuna cum curăță apa din trupul lui.

Apoi după deșărtarea umezelii ce să va face cu îndestulare, să mănânce câtva tiriac pentru împuternicirea stomahului *precum am* zis, și de aceea să să apuce de ajutorințele ceale de afară, ádecă de oblojíturi, de dogorituri, de frecături, de împunsături, și de va fi mijlocu și de afumături. Să-i ungă pântecile pă dinafără cu untu dă pelin sau cu untu de chimen, sau cu unsoarea aceea pre carea o numescu spețiarii unguentum Agrippae, ádecă unsoarea Agripei. Să fiarbă și îmbăiere în apă cu piliatră acră, și într-însa să să scalde.

la balegă de capră, sămânță de molotru, și prafu de rădăcina bozului și făină de sicalin (mai bine ar fi de a-i stoarce înlăuntru zeamă de crastaveți sălbateci) și împreunând cu oțet fierbe-le, și fă plastru, și întinzându-le calde pre o bucată de pânză, oblojăște pântecile lui cu aceasta. Alta. Tărăște de obște fierbi-le cu vin, apoi după ce vor fi bine calde, întinde-le pă pânză și deasupra acoperi-le cu altă pânză subțire, și le presară pă dinafără cu sămânță de măraru pisatu măruntu, însă cât de curând, și îndată oblojăște cu aceasta pântecile bolnavului. Făcând aceasta în câteva zile, porneaște udu foarte. Alta. După cum zice Pavel, balegă de vacă uscată, /f. 31^v pisează-o bine și o fierbe cu oțet cu apă sau cu miere și cu oțet, apoi presară întâi toată partea de supt pânțece cu pucioasă pisată, și oblojăște pre deasupra cu balega ce am zis mai sus și va scădea umflătura, sau balegă de capră moaie cu pișatul de copil mic. Sau ochi de capră pune deasupra la pântecile bolnavului, aseamenea să faci oblojături de aluatul, de zmochine uscate, de varu, de țiperig, de curcubeu, de cardamomon, de pucioasă nepusă la focu, de dafnocuca, de struguri sălbateci, de găinaț de porumbu sălbateci, sau una singură dintr-acestea, sau toate împreună, poți să le faci cu miere cu oțet, și să le pui la pânțece/le celui idropicos, și minunatu deșărtează umezeala și prin ceale nearătate găureale și prin pânțece. Afară de acestea încă să aduce și oarecare unsori să-l ungă pă dinafără, acest fel ádecă care să scornească udu și nădușala, pentru care am scris în multe locuri și iar vom scrie mai jos în ceale pentru anasarca. Acest fel de ajutorință de afară au arătat de multe ori și învățatu firea la boala aceasta. Și uneori să sparge și să deschide buricul cealui bolnav de idropică, iar alteori la fluierile picioarelor să fac bășăci, și spărgându-să curgu umezealile, alteori iarăș la degetul cel mare al piciorului, face firea gaură, și așa să dășărtează aceale lături împuțite. După fire au urmatu mai pre urmă și mesteșugul, însă cu îndemânare și cu socotință cu amăruntul, când vreun hirurg doftor, cercatu și vrednicu face împungerea și scobează partea de supt pânțece a bolnavului cu acu de argintu găurit, iar locu prea îndemânatec pentru scobire iaste partea aceea a buricului celui întins care iase afară și stă aruncatul. De acolo mai de o parte a buricului în latu de vreo câteva deagete însemnând cu pielcăluța pieii care ține mațele, să îngroașă foarte la idropică, să scoată dar de acolo pre rând și câte puțin, cât suferă

tiriac

de locuri
ádecă de afară

oblojítură

unsori

împungere
sau scobire

puterea bolnavului, că de *vei* slobozi apă făr-de veste și deodată îndată urmează moartea. Lucru/ acesta iaste păzit și fără primejdie, încă și prea lucrători, mai mult la idropica ce să chiiamă aschitis, decât la anasarca, însă să nu zăbovească multă vreme, că de va coprinde umflătură sau altă vătămătură //f.32^r la cel mai ales drobu, ádecă la ficat sau la spină, atunci acea fel/ de împungere iaste numai zadarnică rumpere. Să face încă acest fel/ de scobitură și la partea cea umflată care iaste deasupra boasălor, că nu știm tăietoriu, și pun dedesupt bureate ca să strângă apa, însă materia aceea care curge din scobitură, poate să aducă gangrină și carchin ádecă mîncătură, pentru aceasta trebuie să aibă pază cu de dinadinsu/ locu/ cel/ deșchis, și să să ajutoreaze nu numai cu ceale mai nainte păziri de obște, ci deosebit aducând balsamică rășinoase și amară. Aici să cuvine Emplastrum de minio Empl. Dia sulphuris Rulandi. Poate încă să să zgămăie încet și locurile ceale născătoare ale fluierilor picioarelor spre pulpe, însă să fie depărtată o zgămăială de alta, și să poarte grija aducând ceale cuviincioase păziri, pentru frica și primejdia gangrenii, precum s-au zis, și ádecă scobiturile să le încălzească cu spirito vitae camphorato. Iar ceale de aproape părți cu spir. Vitae theriacali vel crocato picătura fără stăvitură să șteargă cu un petec moale sau cu bureate, deaca după întâmplare să vor face bășaci la fluierile picioarelor bolnavului, îndată să deșărtează apa, și încă să puie deasupra foi de varză verzi căci tragu materia foarte. Încă și iaste ceale ce să zic vezicatorii sânt de trebuință, ádecă iarăș la locuri cămoase ale coapselor și ale fluierilor picioarelor unde nu iaste atâta primejdie de gangrina, precum la ceale vânoase. Asemenea și arsăturile ajutorează pre unii care poate pre rând scot apa, iar nu deodată precum vezicatoriile, și pentru aceasta nu să tem atâta de gangrina. Adaoge aicea și împunsăturile de ac și scobituri mai adâncate la coapse pentru ca să curgă acea umezeală netrebnică, și alte asemenea apucături care să să slujască cu mână de doftor cercatu și iscusitu. Iar noi însă cei de obște și mai nevățați urmăim mai mult pre Papai Ferent unguru/ ce au fost doftor și filosofu/ carele au lăsatu scris în cartea de doftorie a lui, că nu are locu nicidecum nicio tăiere de vână, nici sicuasis sau alt oarecare ajutorință rănitoare, la boala aceasta, căci la /f. 32^v rana acestui fel/ de bolnav îndată să întâmplă gangrina și mîncătura, deci mai bine iaste să cercăm cealealte doftorii ce sânt fără teamere decât aceastea care au primejdie.

vezicatorii

Pentru timbanit, ádecă toboșoiu, și pentru doftoria lui

Timbanitu/ iaste grea patimă de idropică, și să tămăduiaște mai anevoie decât altă idropicire, precum am și mai zis, carele să face din vântu/ ce să adună și să încuie înlăuntru împrejurul stomahului și al pântecelui și al mațului celui gros. Și alte ori din înfierbințea ce au ținut mult, și din învârtoșarea pielăluții ce cuprinde mațele (iar la

de unde să
face
timbanitul

muieri din învârtoșarea zgăului) sau făcându-să umflătură în vreun drobu ales, ádecă în ficat sau în splină. Să întâmplă încă timbanitul, când să va aduna sânge mult cu prea puțină umezeală între mațe și între pie/căluța care cuprinde mațele, că acel sânge să îngâmfează și umflă pântecile. Deci la această patimă să umflă pânțelele omului, și să întinde afară încât când îi plesnește pe deasupra răsună ca toba, de la care au luat și numele, precum zice Pavel. Și dar pânțelele așa are, iar cealelalte părți ale trupului, ádecă mânilor, gâtul, pieptul, picioarele, să mârșăvescu și slăbesc. Acest fel de bolnavu, să păzească la hrana lui pre aceeași dietă care am arătat mai sus, însă mai mult să se ferească el, de toate ceale umflătoare și trebuie să se trudească mai mult și seatea să o sufere. Iar doftoria lui să o înceapă, ajutând Dumnezeu, întâi cu curățeniile care am învățatu mai sus. Nu sânt netrebuincioase nici clistirile care au putere deosebită, a răsi pi umflarea și vântul care iaste și acesta: să iei rădăcină de selină, și de molotru, sămânță de anason, de davn, de molotru, de smirnon, de selină de piatră, de chimen, de carion, de rută, de asaron, frunză de socu mic, și frunză de melilot, pune-le cu apă să fiarbă până de trei ori, apoi stricoară apa lor și o amestecă cu ieran picran Benedictam Laxativam și antidoton de Baccis lauri, pune și untu de rută, untu de mărariu și puținică //f. 33^r sare, amestecându-le acestea toate, fă clistir, și pune-l dedesupt că scoate vântul împreună cu materia. Alt clistir. Ia sămânță de selină și de molotru, și sfăramă-le bine, apoi le frământă, amestecând și untu de terevinθ cu pișatu de copil mic, și făcând clistir curăță pă din jos pă cel bolnavu. Altu. Iar de va durea pieptul și nasul să iei pojghița cea din lăuntru a sacului să o pisezi bine, și rădăcină de vrionie, rădăcină de curcubeu, inupere, sămânță de chimen și de mărariu, și le fierbe toate cu pișatu de copil, sau cu zer de lapte, apoi storcând, topeaște înlăuntru doftoria ce o numesc ecligma de ierapicra cu câțva agaricon, și gălbinare de ou și fă curățire de doauă dări și curăță pă din jos. Aici să cuvin încă și scoaterile de apă și ceale pornitoare de ud, și deosebite ajutorințe, care am scris înapoi pentru aschit, și poate să se slujască cu iale bolnavu/ fără îndoială, încă și ceale împreună dezlegătoare a tot trupul, și din ceale pornitoare de udu, ceale mai lucrătoare, și câte potu a usebi, și a subția duhurile și pă dinlăuntru și pă dinafară trebuie să le metahirisimu, după cum zice Pavel, în ce chip am arătat cu puține, în capul cel pentru boala colicii, și vezi acoló, iar de aici înainte arătăm și câteva de alocurea și de afară.

dieta

clistir
deosebitu

scoatere de
apă, ajutorințe
și pornitoare
de udu

la list [...]

oblojituri

Deci pre pânțelele care iaste umflatu de vânt, tămăduiaște într-acest chip: ia balebă de vacă cea deodată, și rută uscată pisată ca prafu, și sămânță de mărariu aseamenea pisată, și împreund cu pișatu de copil mic, pune și sare, pucioasă, spumă de țiperig, și le încălzește la foc, amestecându-le mult cu lemnul sau cu lingură, apoi

dogoritură

alte oblojături
care subțiazăplastru de
folos

întinde-le calde pă pânză și oblojaște tot pânțele bolnavului, aceasta iaste bună și la umflătura fluierilor picioarelor. Alta. Fă săculeț cusut împrejur și îl umple cu elimon care să zice în limba proastă grecească tatarca, meiu, sare mărunță, tărățe, frunză de rută, flori de mușătel, și cenușă subțire, și-l pune deasupra pă pânțele în locu de dogoritură, pentru ca să /f. 33^v scoată vântul. Alta. Ajutoarează aseamenea și gunoiul de capră, cu același pișatu frământându-să, să să puie deasupra supt pânțele și la parea dimprejurul boșălor, cum și la muieri iar la ceeași parte, de va fi prea umflatul. Să laudă încă și gunoiu de porumbu încă și cel de omu deaca n-or lovi putoarea în nasu. Alta. Stinge var cu apă și moaie într-însu/ un bureate și pune pă pânțele. Alta. Sparge melci împreună cu ghiocile și pune-i deasupra la pânțele, și deaca să vor usca, pune alții. Iar din mireazmile ceale ce împuternicesc care să subțieze, sau nu sărătura lor să osebească atâta vântul cât și apa, sânt mai alese aceastea, oblojături de inupere și de dafnu sau de frunză de rută și de pelin, toate încălzite cu miere, Spir. Junip. Cumoleo carcino, Bufonis, 84 scorpionis. Pro inunctione. Încă și foi de socu, flori de mușătel, gunoiu de capră, rădăcina vrioniei, să fiarbă cu pișatu de copil până să va face oblojitură care să să puie deasupra la pânțele cel umflatul. Alta. Flori de mușătel, melci pisați cu ghiocile, gunoiu de capră, praf de sămânța chimenului, să fiarbă cu oțet și cu apă și să puie deasupra la fluierile picioarelor, sau la partea boșălor cea umflată. Alta. Foarte bun iaste plastru/ acela care îl numesc la paticărie De baccis Lauri de dafnocuca. Altul. Sau fă alt plastru așa: gunoiu de capră, balegă de vacă, piiatră pucioasă pisată, untu de rută, sau în locu/ acestuia pechioladon Petz olaj. dafnocuca pisate măruntu ca prafu/, pre care sarachinii le numesc babir, fierbe-le acestea toate împreună, și întinzându-le calde pă pânză, oblojaște pânțele bolnavului. Alta. Sau așa, și pânțele și picioarele care sânt umflate, ungi-le cu apă de strihnu sau de alicacavu, căruia îi zicem noi trifoi, sau de să va întâmpla vremea de seaceră și vară cu zeama lui stoarsă, deasupra să pui frunză de bobu. Alta. Rade rădichea, apoi o pisează tare cu iarba rândurelii, și cu aceasta leagă supt tălpile picioarelor lui. Alta. Bună iaste foarte și unsoarea Agripei care să vinde în spițierie, să ungă cu dânsa părțile ceale umflate. Alta. Sau așa să faci: //f. 34^r ia un funtu de găinațu de porumbu și pucioasă și saletru, ca un lot de fieștecare, dafnocuca, pisate măruntu și cernute, sămânță de molotru, și flori de mușătel, fieștecare câte un lot și jumătate, iarba porcului pisată măruntu și cernută, trei loturi, fierbe-le acestea toate cu vin tare, apoi stoarce înăuntru zeamă de curcubeu, și de pojghița boziului, pune și miere cât vei, și iarăș le mai fierbe mult, până când să vor îngroșa să să facă ca mazărea făcălită, carea puindu-o pă pânză, leagă cu dânsa așa caldă fluierile picioarelor bolnavului ceale umflate.

De va avea arsură umflătura fluierilor lui și va dura tare, fă așa: să iei un pumnul de buruiana care să chiiamă în limba grecească linaria (fiindcă să asemănă foile ei ca inu/) împreună cu florile și cu iarba porcului, și le fierbe mult cu vin, până când va scădea, apoi pisează-le mult și stoarce zeama lor, și pune într-însa un lot de untu din flori de fală [...] ol. de flor. Tass. Sau untu de in, sau untu de sămânță de cânepă, și încă gălbinarea unui ou, și câtăva ceară, topești-le acestea toate împreună pentru ca să să facă alifia moale, și cu acesta unge pă dinfară fluierile picioarelor și pânțele. Alta. Flori de mușătel, meliloton, izmă sălbatecă, satura, asaron, sămânță de anason, de molotru, de rută, de chimen, de dafn, de cardamomon, de zmirnă, de castorion, untu de rută, untu de molotru, câtăva rășină, și ceară cât va fi destul, topește, încălzește și fă alifie, și unge umflăturile idropicosului celui ce are idropica carea să numește timbanitu.

unsoare

alifie

Iar de va fi umflată și partea dimprejuru/ boasălor, fierbe mult cu vin, mușătel, meliloton, cu florile lor, flori de chimen și de mărariu, amaracon, trandafili roșii, rădăcină de nalbă albă, apoi stricurând zeama lor, și storcându-le bine să le iasă usia, pune înlăuntru gunoiu uscatul, pisatul, și coajă de stejar uscată bine, și iar le mai fierbe a două oară, apoi moaie înlăuntru un petec de haină, și storcându-l, pune-l așa caldu deasupra părții dimprejuru/ boasălor celui bolnavu, și deca să va răci iar să-l preînoiești, și așa /f. 34^v să-i faci dogorirea ca să să desumfle.

dogoritura
părții cei
umflate din
prejuru/
boasălor

Însemnează într-acestea, că ceale mai de suus puneri deasupra, și oblojături, nu numai la idropica timbanitu să aduc, ci mai vârtos, de obște și la idropica aschit, și la anasarca, că pre toate folosesc. Iar împungerea cea hirurghicească care am pomenit mai sus, zice Pavel, că nu să cuvine la niciun fel de altă idropică fără numai la aschit, când nu vor putea cealelalte doftorii ca să ajutoreaze. Iar la muierile care cad în aschit, sau timbanitu, trebuie să ne slujim cu această doftorie: anason, cardamomon, chimen, aristolohia, til, glih, și miezuri de zmochine topindu-le cu untu de ziglion, să să puie la pânțele lui, iar după acestea trebuie să ne slujim și cu apele ceale fierbinți din fire, ádecă să stea într-însele câtva ceas. Și cu albie făcută în năsip, pentru care am zis la începutu, iar alte scăldături nicidecum să nu obicinuiască cei idropicoși, iar de să vor scărda vreodată, trebuie să să slujască cu băgarea cea de țiperig, și de spumă de mare, și de muștar, și de var, și de ceale aseamenea, că acestea toate și fără scăldătură sânt de folos, și când sânt uscate iarăș folosescu pisându-să cu untdelemn. Folosește foarte la timbanit, să-i puie adesea, vendeze ușoare la tot trupul, ádecă să-l tragă cu oala ușor dar cu multă flacăra, că acesta trage vântul. Mai vârtos și frecătura foarte ajutorează și să-l freci la pânțe cu o pânză curată

împungerea
unde să
cuvine numai

ape fierbinți
din fire

frecătură

dări
împrotivă

uscată, până va ruși. Iar pă dinlăuntru să să slujască cu dările împrotivă, ceale de anason, de chimen, de dafne, sau și aceasta: Spec. Dianis. Diacum. Spec. Antid. de. bac. Laur. Spec. Diagal. Sem. Anif. Car. Dauc. fenic. fol. Rta. Sem. Ap. Smyrn Sach. dissol. instilatii. Ligicor. solnic. et. Ap. Formentur morsuli. Așa scriu aceste spețiarii latini, iar ceale mai multe ajutoare pentru timbanitu, caută la capul cel pentru boala de colică, fiind că toate să cuvin și aici foarte, iar mai pre urmă trebuiaște, a ști că de vreme ce setea cea fără măsură muncește foarte și v pre acest fel de bolnav, nimic alt nu iaste mai bună spre a răcori și a o strânge decât sarea de pelin. Să ia dar dintr-aceasta atâta, cât să tragă ca cinci grăunțe de meu, și să o puie în apă de pelin, sau de atractilida sau //f. 35^r în apă fiartă, și dintr-aceasta să bea adeasea ori.

adăpare
pentru seate

anasarca ce
este

flegmaticire
albă

tămăduire mai
lesne
slobozire de
sânge

curățenii

de rând

amestecate

Pentru idropica anasarca și pentru tămăduirea ei

La idropicirea de anasarca, precum am zis mai nainte, tot trupul și carnea omului de la capu până la picioare, să arată apătoasă și moale ca bureatile încât toată pielea lui, să umflă ca trupul cel mort, fiindcă să varsă pretutindenea supt piele, zeamă flegmaticioasă care să naște uneori din slăbiciunea ficatului, iar alteori și din moiciunea și apăciunea a tot trupul și am zis că să numește și flegmaticire albă, măcar de au osebite, că flegmaticirea albă iaste copturoasă cu umezeală nemistuită și nu lucește atâta trupul cum să întâmplă. Iar anasarca iaste fire zeroasă nemistuită cu lucire, ádecă sclipire, deasupra la pielea trupului și, deaca vei afunda cu degetul tău, nu ține mult ceas urma ca la flegmaticirea cea albă. Și acestea așa, iar tămăduirea boalii aceștiia iaste mai lesne decât ale celorlalte idropice. Să începe dar întâi din slobozirea sângelui. Mai vârtos de să va înceta boala din întâmplarea celor după luni, de va fi muiere și deaca va suferi și vârsta bolnavului, fiindcă cu aceasta scade și să scoate afară poiezeala aceea a trupului care strâmtorează și așa firea descărcându-să și luând răsuflare, să face mai osârdioasă și mai sănătoasă și patima să micșorează, încât după acestea mai cu lesnire să întoarcă și sănătatea la omu. Iar deaca să vor deșărta umezealile ceale reale din trupu cu slobozirea sângelui, apucăm de aicea doftoria cu curățeniile atâta ceale suptiitoare, cât și ceale gonitoare care am scris înapoi și la încuierile și neputințele ficatului, unde să cuvine și siropion de pelin, de efpatorion, de andididii dumesnice. Iar curățenii folositoare aicea sânt: riobarbaron și agaricon carele iaste în chip de ciupercă, ca rădăcina și răsare în copaciu de larix și de smilax și mai în toți copacii care fac ghindă. Iar amestecate, ádecă grunjuri de riobarbaron, iera apli și de agarico (sic), precum le numesc spețiarii. Și întâi să cuvine iepă amară care pierde încuiarea și împuternicește droburile. Iar /f. 35^v ceale mai tari curățenii și care nu împuternicesc

ficatul/ să lipsească de tot, că trebuiaște încetu-încetu și cu doftorii ușoare să să deșărteaze umezeala cea vătămătoare. Dar deaca o vom deșărta fără de veste și deodată, curând pierdem puterea bolnavului și răcim ficatul/ mai rău. Deci în fieștecăre săptămână o dată să-i deșărtăm pântecile, și totdeauna din ceale mai moi, să sporim înainte pre încetu/ la ceale mai puternice. Deci bună iaste la această idropicire darea cea de curmale și de India. Și ceea ce am zis mai nainte, rădăcina de orzu, fiartă cu vin să o bea, asemenea și rădăcina de soc, fiindcă aceași lucrare și putere au amândouă. Iar în cealelalte zile, când nu ia curățenii, să să slujască cu ceale ce împuternicesc ficatul/, care îndestu/ am scris în patimile ceale pentru ficat și ceale ce pornesc udu/, precum iaste darea cea de trandafilii lui Avva, cea de trandafil/ mirositoriu, cea de cassis, cea de curcumere, grunjuri de eșpatorion, de riobarbaron, de pelin, de tiriace, și altele asemenea. Rășetile acestea sânt prea cercate, R. Herb. Absint. menth.ana m.rad. Helen. 61, Gentian 62, Rhab. el. 6vs. Sol. sen. S. Stip. 61. rad. Heleb. nig. Non. prep 66vs. Cort. Esul. prep. 66. Sal. tart 62, Instantur. nodulo. vin.o infundendo. proscopo. alterativo. Alia. Rx. Elx. prop. S. ac. 61. eslent. Absin. cent.min ana. 6y.m. Dosis. gr. 50 terdedie. Din ceale nădușitoare covârșăsc acestea: apă fiartă cu sasafrasa sau cu gvaghiaco sau cu inupere, rădăcină de asclipiad, de eleniu și roada rugului câinesc. Fă leșie din cenușă de pelin sau de spin albu cu vin albu și să bea vin cu pelin și toate ceale amară. De să va fi făcutu idropica ce să numeaște anasarca din pricina că să vor fi închis ceale obicinuite ale muiarii, să fiarbă mult iarba asaron ádecă nard sălbatec, puind și scorțișoară și rodul chiparisului după jos sau de arneft ádecă de brad, rădăcină de ερωδορύ, ádecă de lemnul roșu, cu care văpsesc ouăle, apoi storcând, slujaște precum mai susu. Aceasta încă iaste cercată la anasarca: ia rădăcina vrioniei și rădăcina asarului, sarea tartarului și le pune într-a patra parte de apă să fiarbă sau să stea la loc călduros o noapte și dimineața //f. 36^r pune rădăcină de asclipiadu, cumara, pelin, flori de eleniu și inupere și, tăindu-le măruntu, mestecă-le cu ceale dintâi în apă singură, apoi stoarce-le și în zeama lor adauge țiperigu/ și tinctura nefritichin 3ζ și siropion de issopu și dintr-acestea să bea bolnavu/ două trei ori în zi câte un pahar bunu și să va tămădui cu ajutoru/ lui Dumnezeu.

Lucrează și aceste pisături să bea bolnavu/ în fieștecăre zi, ádecă: speșies de curcumis și de lachis 51 speșies de trei santale și de trandafilii lui Avva 3v, speșies de trandafil/ mirositoriu 51, riobarbaron ales, sâmbânță de andidii dumesnice și de himonicu și de mărariu 51 j, pelin, mușătel, cassuθa, fieștecăre câte 51, nucșoară, flori de shin, cenușă de nard 52, zahar prea albu 61, împreună-le toate aceastea și, pisându-le, fă alesticon ca să bea. Alta. Minunatu foloseaște și

dare

nădușitoare

mai nainte
adăparebăuturi de
pisături

uscăcioase

aceasta: sămânță de cariu, de molotru, de anason, câte 51 j, sămânță de chimen și de ibericon 51, sămânță de amios, selină de piatră, dafn, smirnă câte 32, rădăcină de curcubeu și de asar 31, pelin 51, glicoriza un dram și zahar atâta cât trag ia-le toate, împreunează-le pe toate și le pisează și fă alesticon, ádecă tritura, și pune în băutura lui să bea. Însă ia aminte că la idropicirea cărnii deasupra care să chiiamă anasarca, trebuie să aduci totdeauna doftorii mai uscăcioase, decât mai umedoase, fiindcă mai toată ființa și firea trupului, iaste moinicioasă și apătoasă foarte, și trebuie să o usuci.

de afară care
să numescu
după locuri
oblojituri

Aceastea dar sânt ceale dinlăuntru băuturi și adăpături, și care să le ia bolnavul pre dinlăuntru prin stomahu. Iar pă dinafară oblojături și plasturi, și unsori câte usucă umezeala să aduci făină de orzu, făină de mazăre, făină mirositoare care să numeaște tili, rădăcină de boz, dafnocuca, pelin, cimbru. Dintr-acestea oricare vei găsi fierbe cu vin și întinzând pă o cârpă oblojaște tot pântecul bolnavului. Alta. Balegă uscată de vacă moaie și o amestică cu miere, cu oțet sau cu oțet cu apă și o presară cu pucioasă pisată până în a patra parte și oblojaște. /f. 36^v Alta. Asemenea folosește și urda proaspătă care să aibă mult lapte închegatul, să o pui deasupra la toate mădulările ceale umflate. Alta. Ia găinațu de porumbu și căcăreaze de capră, și buruiană ce să numeaște ochiul boului, și mușățel fieștecara întocma, și pisează-le bine, apoi fierbe-le cu oțet prea tare și cu miere, și cu aceasta oblojaște pre cel cu flegmă albă.

plasturi

Iar plastruri (sic!) fă-i de aluatul, de zmochine uscate, de țiperig, de curcubeu, de melilot, de jaleș, de fliscuni, de cardamomon, de pucioasă nearsă, de dafnocuca, de struguri sălbateci, de mastihi, de livan, de iarba ce să chiiamă avrotonon ádecă neveștejită, aristolohia rătundă, găinaț de porumbu, și cu oțet cu miere amestecate, iar ceale grase alifii, ádecă ceale cu rășină (sic!), câte umflă și întind umflăturile, și mai vârtos opresc scăderea umflăturii, să lipsească de tot.

frecătură
uscată
unsoare

Încă și să-l frece uscat pre bolnav la soare foarte foloseaște, ádecă la fluierile picioarelor, la mâini, și la cealelalte umflate părți ale trupului, zic, în fața soarelui sau la focu, sau să-l ungă adeasea cu această unsoare care să chiiamă a Agripei, o unghie de untură de porc, o unghie de sămânță de in, de făină mirositoare, de mazăre, de orzu, fieștecare câte două dramuri, sămânță de nalbă sălbatecă, de neghină, de dafn, câte un dram, pucioasă nearsă dramuri trei, volon armenion dramuri două, rădăcină de curcubeu dramuri două, piatră acră și tămâie câte un dram, eforbion un dram, untu de curcubeu, untu de crin albu, și untu de mușățel câte 61 și ceară cât va fi destul, amestecă-le și le încălzează la focu și fă alifie carea să o dogorești la cărbuni, și să ungi adeasea ori părțile ceale umflate, și te vei minuna de lucrarea ei.

Iar cea de obște înțeleaptă doftorie ne învață acest fel de adăpări: Când să va umfla pânțelele cui va și picioarele și boșale, în chip de idropicire, ia sămânță de frasen și pisează cu apă caldă, și adapă pre bolnavi dimineața. Alta. Ia selină și policompi, și armozumon, și zahar destul, și pune-le în apă să fiarbă, și dintr-însa adapă-l în fieștecare //f. 37^r fiecare zi dimineața. Alta. Sau fierbe molotru cu miere și dă-i să bea că să va însănătoșa umflătura omului. Cât pentru dieta de acest fel de idropică, să păzească măsurile care le-am orânduit de obște la începutul acestui capu și precum orânduiește prea înțeleptul Pavel Eghinetul, să mănânce pastramă de pește sau de carne, muștar, usturoiu, sparanghiei, azmățuiu, prazu, selină de piază sălbatecă și câte sânt sălbateci. Asemenea și din ceale zburătoare câte sânt sălbatece și uscate, iar vin să bea vechiu subțire și pornitor de ud, iar de nu să va întâmpla acest fel să fie puțin săratu, și de altă băutură prisositoare să să ferească, mai vartos de apă. Precum am orânduit mai sus cu luare aminte. Și acestea dar sânt spuse pentru idropicire.

mijlocul dietei

Cap. 8. Pentru melanhonia ce să numește ipohondriachi

Pentru patima melanholiei am scris destul înapoi la Cartea întâi capu 31 învățând acolo cu amăruntul ceale două chipuri și osebiri ale ei, și lipsește acum astă dată, să sfătuim și a treia care să zice ipohondriachon și umflăcios și de obște melanholia ipohondriachi. Să zice dar patima aceasta melanholia, ádecă veninare neagră, nu cum că iaste și să naște totdeauna numai din veninul cel negru, fiindcă uneori să întâmplă și din prisosul altor umădături flegmaticioase, ci pentru că totdeauna să întâmplă deodată cu stricăciunea splinei care iaste un vas de trebuință, prin carele să stricoară fiarea cea neagră precum și în alte locuri am zis. Și să numește ipohondriachi, pentru că durerea ce să întâmplă la patima aceasta, să arată omului ca o greotăte supț stomah la deșărturi, și ca cum l-ar încinge de la o parte până la ceealaltă, și simte că îi stă acolo ca o piază, și acolo să încuibază patima aceasta a melanholiei.

la list

ce iaste
ipohondriachi
melanholie

Pentru pricinile din care să naște acest fel de melanholie

Naște-să boala aceasta din multe pricini, întâi când stomahul iaste reace și /f. 37^v adună într-însu/ multe umădături flegmaticioase și lipicioase care, înmulțindu-să, închid mațul din mijloc, împrejurul căruia să împrejoară cealelalte mațe, și acolo încuindu-să ceale mai sus zise umădături, nasc durerea aceasta care încinge pre om la mijloc supț stomahu, și la această stare să închide încă și ficatul încât și răcește dintru aceasta. De aicea dar să naște umflătura cea multă și vânturi, pentru aceea și umflăcioasă să numește melanholia aceasta, și urmează învârcolire și chiorăitură pântecelui, deci dintru

această pricină, aburii cei stricați și putrezi, să suie deasupra în creieri, și pătrunde și îi turbură și așa pricinuiască în mintea omului, năluciri/le ceale multe și fără de vreamă. Acest chip de melanholie ipohondricească, să întâmplă mai vârtos la aceia care viețuiescu și să hrănesc fără înfrânare. Al doilea să naște boala aceasta din însăși aceastăși fiare neagră, când va prisosi fiarea cea galbenă în trupul omului, și apoi să va închiega și să va frige și să va negri ca cenușa cuptoriului, și cu aceasta să va umplea mai vârtos splina și să va astupa, și așa să nasc ceale zise patimi, într-atâta acest fel de fiere prea friptă, scoate din gura pântecelui și dă oarece abur vătămătoriu care să suie în creieri, și umplându-i pricinuiască omului gândurile ceale întristătoare și groaznice, și năluciri/le. Adaoge încă după cum zice Aetie și Pavel, că această patimă umflăcioasă și ipohondriacească, să face din arsura dășărtului împrejurul stomahului, că pătîmind întâi deșărtul, să aduc și creierii la împreună pătîmire, și uneori abur rău, iar alte ori și oarece parte din ființa umădăturii melanholicești să suie spre creieri, și îi face a năluci ceale înfricoșate și turburăcioase. Și unii din fire și din starea cea dintr-un începutu, au patima melanholiei, iar alții din rea dietă, mai pre urmă au dobândit acest fel de stare. Și iaste felul acesta trândav și întristăcios totdeauna, și câte altele urmează, vezi la capul cel zis al părții dintâi.

Seamne și cunoștințe ale patimii ipohondriacești

Seamnile care arată boala aceastăi melanholiei, mai alese sânt aceastea: scui-pă //f. 38^r bolnavul mult, și însă balele lui sânt subțiri și alunecoase și mucoase, pofteaște și mănâncă mai mult decât poate să sufere și să mistuiască stomahul, asemenea ca cea ce să numește pohtă câinească, însă cu urâciune, pentru aceasta mai vârtos pre urmă după multa mâncare a cinei, deaca să culcă are nestămpărată și neadormită supărare noaptea și gâfăire grea până ce să să așeze și să să isprăvească desăvârșit mistuiala. Are încă nemistuire deasă după carea urmează umflături multe, ádecă vânturi groase care încungiuă mai mult deșertul. Pofteaște să mănânce bucate acre și aceastea îl vatămă mai rău. Și încă râgăiește acru și oțetît fără de a fi mâncat ceva acru, alte ori și fără dulceață râgăiaște cu umflarea stomahului, și chiorăitura la partea pântecelui, întâi la deșărtul stâng, unde de va înceta umflătura, când o apuci cu mâna iarăș sare deasupra, și să mai umflă. Încă simte și oarece căldură și aprindere la deșărturi care să suie și să trag în sus, și uneori să ard și mai vârtos, la începutu boalei. De multe ori îl doare și inima mai mult dăspre spinare, acolo unde stă cea de-a stângă ușă a stomahului. Uneori să aprinde obrazul lui după ce mănâncă, iar mai curând după ce bea vin. Simte și deasupra pântecelui dureri și junghiu în mațe, și mosorări lipicioase, pre care le naște flegma cea lucioasă înăuntru la adâncăturile mațului celui gros din mijloc spre partea de-a stânga, iar spre partea de-a dreapta mai rar, pentru aceea și varsă de multe ori. Apoi după cină suflă greu, încă și dimineața deaca să scoală, pentru bucatele de seara ce au rămas nemistuite. Către aceastea toate pântecelul lui iaste uscat, ádecă strânge și nu mearge și lepădătura lui foarte puțină și tăiată prin mijlocu, neagră și ca niște grăunțuri învălitate și tari care mai leasne să scot cu doftoriile ceale moicioase, iar cu curățeniile mai anevoie și cu vătămăre. De va vărsa ceva, vărsătura aceea iaste apătoasă și ca flegma mai multă, și năcreaște dinții, de să va întâmpla să să puie în vas de aramă, îndată ruginească, simte încă și oarecare amărăciune de venin când varsă. După ce să mistuiaște bucata lui, sau varsă, sau

râgâiaște, sau să desumflă, îndată ia mare răsuflare și /f. 38^v ușurință. Somnul lui iaste puțin și împărțitu, iar visele lui sânt turburacioase și ciudate rumperi de tot felu/ la toate părțile trupului. Acest fel de ipohondricoși sânt foarte uimiți și fricoși, întristăcioși, bănuitori, gânditori, zăbavnici la vorbă, grei, și toată simțirea lor iaste zăbavnică și trândavă. Și după ce îi stăpânește boala, urmează gâfăituri uscate, umflături la ceale dinlăuntru, plesnituri la deșături, și la părțile ceale mai de sus, ádecă la coapse, acolo unde sânt răsipite ramurile beregății pântecelui. Întunericime de capu, mai vârtos când iaste flămând, carea încetează deaca vor îmbuca vreo bucată de pâine. Mai în scurt nesimțire minții, și scădere ținearii de minte, vâjăituri la urechi, și alte patimi urmează, și dar trupul bolnavului să veștejaște de sineși și să usucă. După mâncare sânt ca niște beți, posomorâți și grijnici, speriați și arătat melanhólicoși. La cea mai grea întărire a boalei, sau aprindere, pătimesc întâmplări următoare, pre urmă și atuncea udu/ lor iaste galben și apătos, iar alteori, însă afară de aprindere, iaste asemenea ca al celorlalți oameni. După aceastea deaca va creaste și să va împuternici răotatea la bolnav, urmează și însăși întâmplările ceale următoare ale fierii cei neagre care, precum am zis, cu mistuirea sau cu lepădarea sau cu răsuflarea vântului sau cu vârsătura sau cu râgâială să ușurează. Ajung și acestea pentru semnale bolii ipohondriacești, iar iubitorii de citanie vor căuta mai multe la cel zis cap 31 al cărții noastre cei dintâi.

Cunoștință la patima ipohondriacească

Această boală nu iaste atât de moarte, ci numai grea și nesuferită, și ține multă vreme pe bolnavu, una ádecă, pentru că materia umădăturilor care o nasc, anevoie să moaie și nu să osebește, iar alta, că cei ce să tăvălesc de boala aceasta, mai mult sânt nesuferitori și nu țin cuvântu/, și nu primesc doftorie spre lungă vreme. Deci mai leasne să tămăduiaște la începutul ei, când nu va fi de multă vreme, măcar numai cu osteneala și cu mișcarea trupului bine obicinuită, iar când să va învechi și să va împuternici, prea cu anevoie te apuci dă ea, că vei să te slujăști precum am zis cu doftorie ádesea //f. 39^r și neîncetată, de carea să îngreunează bolnavii și o urăsc. La această boală, de va urma să curgă trânjii, sau va merge udu/ mult, sau altă oarecare curgere de sânge, cu sorocu să va face, arătat să ușurează bolnavu/. Deaca umflarea vinei ipohondriacosului, iaste cu stări și nu curmă împreună alte următoare întâmplări, asemenea și de va fi mică și neputernică a celui scorvicesc. De vor urma pete mici la trupul și la obrazu/ melanholicosului, bine iaste și cu cât vor fi mai roșii și mai întregi cu atât iaste mai bine, iar de vor fi negricioase ca plumbu/, iaste mai rău. Ci pentru cunoștință ajung aceastea.

cunoștință
mai înainte

Doftorii de multe feluri la melanholia ipohondriacească

dietă cuviniincioasă	Întâi după obiceiul așezământurilor doftoricești, trebuie să ție bolnavul/ dieta cea orânduită și cuviincioasă lui la mâncarea și băutura sa și la altă stare a trupului care cu de-adinsul <i>am</i> scris în cel de multe ori zis cap al 31-lea al cărții noastre cei dintâi. Și lângă acealea iarăș zicem aicea, <i>bucata</i> lui să fie bine mistuitoare, mai zemoasă decât uscată și friptă, <i>ădecă</i> mai bine să mănânce <i>bucată</i> fiartă. Și trebuie să să păzească bine să nu să încuie pânțele și mațele, ci să fie deschise și slobode, că strânsoarea la această boală, întoarce și pierde toată cunoștința doftoriei. Toate ceale cu lapte, cu oțet, cu miere și prăjâte cu untu îl vatămă, ci să să ferească de iale. Iar îi folosească să bea vin cu pelin, cu jaleș, cu artemisia ce să numeaște la Ardeal cătușniță. Cu toate aceastea vinu tare căpăratu să nu bea, că mai mult îl vatămă. Somnu mult aicea la această boală iaste de folos și trebuincios, pentru aceea ca să adoarmă trebuie să să slujască câte odată, cu siropion cel de Micon, <i>ădecă</i> de mac sau cu tiriace nou, sau să bea apă de mac sălbatec, pentru ca să adoarmă mai bine. Mișcarea trupului său să să facă adesea, încălecând pe cal, sau și singur primblându-să în locuri cu verdeață, la grădini la livezi verzi, și înnotând cu caicul pre râuri. Folosească și să să scalde adesea în baie de ape dulci, că precum s-au zis, Galinos numai cu ajutorul băii și cu hrană umedă au tămăduit această patimă până a nu să învechi. /f. 39^v Să-i facă încă chefu cu orice mijlocu, ori cu vorbe de răs sau cu cântece de organe și din gură bine alcătuite. Iar când pentru ceaialaltă tămăduire a boalii ipohondriacești, precum ne sfătuiesc Aetie și Pavel, atâta mai întâi cât și pre urmă din ajutorințele ceale curățitoare, bună iaste să bea bolnavul adeaseori fiertura buruianii ce să chiiamă grecește vlihon sau glihonion, iar rumânească putem să-i zicem iarba oii. Cum și cea de chendavriu mic, apoi fiertură de pelin încă mai bună iaste, și să să slujască cu dânsa neîncetatu că iaste foarte de folos și la stomah și la pânțele, și nu lasă să să nască vântu cel mult în pânțele, nici îngăduie să să usuce desăvârșit gunoiul lui, ci și udul pornească, și mistuirea bucatei cu de-adinsul face, încât numai cu acesta mulți s-au izbăvit dă boală. Iar după aceastea adu-i toate buruianile ce să zic diuritica care pornesc udul, precum iaste anasonul, dafnos, smirnion, sămânța și rădăcina dă ipomalaθron, hamedris, și altele. Că fieștecăre dintre acestea fierbându în apă și bându-să, sau pisată ca prafu și, cu băutura stropindu-să pe deasupra, folosească foarte la pornirea udului. Așâjdărea lucrează și hamepitis, <i>ădecă</i> sămânță de rută sălbatecă, și nard. Iar din curățenii, pentru ca să să deșărteze și să să curețe din trup umădături/le ceale stricate, prea de folos sânt câte <i>am</i> laudat la capul 1 al aceștii cărți, mai vârtos saculi cel curățitoriu să să slujască cu dânsul multă vreme, atâta mai bine iaste încă de-/ va face din
mișcare	
udătură	
fierturi	
diuritica	
list	

frunză de senin, de riobarbaron și de agaricon după orânduiala lui. Iar între acestea după vreamă iaste trebuință ca să muie mu materia cea dinlăuntru încet și câte puțin, și să o umezim, căci aicea deodată și cu sila nimic nu facem, după cuvântul care zice, de a se înlătura melanhólicoasa boală, când să vor da în laturi doftorii, ádecă să zicem mai de obște, de vor muia încet doftorii, să moaie și melanhólicoasa boală, și să supune. Și împotivă de vor sili-o mai rău să sălbătăcește, pentru aceasta fă așa: ia drojdie făcută care o numesc la spețiarie cremor tartari, ca un dram, și o amestecă cu zece picături de untu de pucioasă, oleum sulfuris, apoi pune-o în puținică zeamă de prune și amestecă și dă bolnavului să bea flămând. Cu aceasta să te slujăști de trei ori în săptămână, iar între acestea, ori în ce zi //f. 40^r nu o va bea, să ia ceva subțire moicios, molle laxativum. De acest fel moale laxativu fie bun de slujitu acesta: ia trei sau patru dramuri frunză dă senin, și câtăva sămânță de chimen, sau de anason, și puținel cremore tartare, sau numai de obște, drojdie, pune -le să să moaie într-un pahar cu apă de cicoare, sau cu apă de trandafil, sau măcar în apă curată de izvor, lasă-le să stea o noapte, și dimineața dă-le undă ceva apoi strânge-le și stoarce zeama printr-o pânză, în carea topește ca trei dramuri mană, sau siropion de trandafil, sau numai zahar, și aceasta să o bea flămând. După ce dar să va curăți trupul cu laxativum acela, îndată a doaua zi să sloboază sânge la cotul stâng, fiindcă boala aceasta mai mult spânzură din stricăciunea splinei precum am zis mai nainte. Fiind dar că obiceiul la boala aceasta, curând să strânge pânțele bolnavului, pentru aceea să cade să să hrănească cu acest fel de bucate zemoase care să aibă înlăuntru drojdie, căci drojdia foarte frumos și subțire, și fără silă moaie pânțele. Întru acest chip poți să pui drojdia în vreo bucată zemoasă cu borșu, sau în puiu de găină fiert cu aguridă, sau în zeamă de carne de vacă, și în altele asemenea zemoase bucate, și cu aceasta să să slujască bolnavul cel melanholicos, după așezământul ce i s-au rânduitu. Și iarăș pre urmă după o vreamă, să ia cel mai sus scris saculion curățitor sau pre ceaialaltă băutură care e făcută din frunză de senin și de mană. Foarte laudă Galinos scăldătura la această boală, și mai vârtos de o vor găti din buruieni răcoritoare, să fiarbă dar baie de măcriș, de nalbă albă, de ramuri de salcie împreună cu frunzele, lăptuci, tigve mărunțite în mici bucăți, sau de ceale sălbatece care să fac la ape. Atâta mai bine ar fi de ar pune înlăuntru îndestul orzu și miare făcute bucăți. Ori numai cu orzu și cu miare și cu tigve să fierbi apa să să scalde iaste prea de folos. Însă într-acest fel de baie trebuie să să scalde adeseaori câteva zile, încălzindu-o totdeauna pre aceastași și deaca va priceape folosul scăldăturii, mai adeseaori să să scalde. Și până a nu intra să șază bolnavul în baie, foarte bine iaste să ungă întâi stomahu/ lui cu untu de //f. 40^v nucșoară, sau cu untu de

adăpare
înainte de
folos
moicios

scăldătură sau
îmbăiere

punere de
lipitoare

lăsare de
sânge

hapuri de
folos

clistir

fierturi de
buruiian

ecligma

dăfn, sau cu untu de pelin, și iar când va ieși de acolo să ungă la părțile de-a dreapta spre ficat cu untu rozado, sau cu untu de trandafil/ cu oțet, sau după cum zice Tralianos, să ungă tot trupul lui cu albeață de ou, și capul să îl ungă cu untu de trandafil. Iar după ce să va sluji într-acest chipu, cu cea mai sus zisă baie în multe zile, mai pre urmă foarte iar folosi, de i s-ar întâmpla să i să pornească pă dedesupt și să curgă trânjii, care de nu o va săvârși firea, face trebuință să o săvârșim cu meșteșugul, precum o am arătat și înnapoi la cap 11 al cărții a patra, pentru mijlocul umflării și al spargerii, sau a scoaterii trânjilor. Ori acestea: să puie lipitori să sugă vinele șăzutului lui, care să face și mai leasne, precum am scris la locul cel zis mai nainte. Iar de nu va vrea să ia sânge din șăzutu, ori că nu primește bolnavul, poate să ia sânge la picior sau la glezna piciorului, sau la marginea piciorului la deagetul cel mare, ca să se deșărteaze de acolo sângele cel închegatu și noroios. Sau așa să facă: Bolnavul cel ce să țină de boala aceasta, să poarte fântână la fluierul piciorului de-a stânga în toată viața lui, pentru cea de-a pururea scădere și împuținare a umădăturilor celor reale care nasc boala aceasta. Fiind dar că după obiciaiu această boală melanholică, iaste cu multă vreme și ține mult, și de să va întâmpla să să curățe odată cu o curățeanie, dar iar curând să strânge și să înmulțească acea noroioasă umădătură, pentru aceasta iaste trebuință, ca bolnavul cel ce iaste ținut de melanholie, totdeauna să ție lângă dânsul câteva hapuri bune și trebuincioase, din care să ia câteva, ori de două ori într-o lună, sau odată într-o săptămână, sau măcar a treia zi seara când va vrea să să culce. Iar mai bine hapuri la acest fel de trebuință, sânt acelea care să zice la paticarie pirula tartarea queratam și dintr-acestea ca o jumătate de dram ajunge să ia odată să înghiță. Foarte de folos iaste la boala aceasta și clistirul, de nu să vor fi strâns desăvârșitu mațele, pentru ca să scoată afară umezeala de sus, și să sugă la ceale de jos, umădăturile acelea care poiezesc și uple creierii bolnavului, cu abur împâclatu și turbure, ca cu oarece ceață care abur întunecat //f. 41^r și împâclat, naște la boala aceasta nălucirile ceale multe ale melanholiei, deci și cu clistir cuviincios bine iaste să să deșărteaze acest fel de umădături.

Iar din zemuri decocta, ádecă ape de buruieni fierte, prea bună iaste apa de buruiana ce să zice vuglosa care rumănește putem să-i zicem limba boului, și apa fumariei, și de cicoare, și de andidie care să chiiamă intivos. Încă să mănânce adesea sălată făcută de andidii, și rădăcini de cicoare cu un fel de lemn și cu zahar destul îl folosește foarte pre bolnavul, precum și cealelalte care am zis mai sus. Și pentru ca să nu slăbească bolnavul și să i să împuțineaze puterea trupului, după trecere de vreme, între acestea să mănânce de acest fel magiun care să fie a treia parte alchiermez, sau a patra parte, și a

treia parte să fie zaharoton conserva din flori de limba bouului, sau din flori de trandafil. Deci având acestea să le amestice bine cu cuțitul, și câteodată ori flămând, sau după vreamă, să mănânce câte o alună. Sau măcar alchiermez singur să mănânce. Sau să ia dintr-însul cât o alună și să o puie în apă de cacalia ádecă de mărgăritărel (aceasta iaste o floare frumoasă care înflorește primăvara în luna lui mai și mirosește frumos și iaste albă floarea ei ca mărgăritarul) să stea până să va topi, și dintr-aceasta să bea. Într-acest chip poate să slujască și cu ecligma și facerea care să zice latinește la spețieri conctio hyacintina. Alta. la câteva amvra, să tragă ca cinci grăunțe de meiu, și o topește într-o lingură de vin bun și dă bolnavului să bea, aceasta împuternicește inima prea cu lucrare. Alta. Sau ia bezuar să tragă ca cinci sau șase grăunțe de orzu, și fă într-acești chip precum mai sus, că acestea sânt împuternicioase și prea lucrătoare. Încă să obicinuiască bolnavul să bea zer de lapte că folosește foarte și mai vârtos primăvara până în doauă sau trei săptămâni, căci acesta starea sângelui cea stricată o îndreptează, osebit fel când nădușăște mult și pleacă spre ofică. Alta. Sau să facă așa: să ia zer de lapte de capră, cinci funturi, zeamă de lămâie o jumătate de funt, și altă jumătate de funt zeamă de meare dulci pisate, sirop de trandafil, sau de violes ádecă /f. 41^v micșuneale, sau în locul acestora zahar ca doauă sau trei loturi, pune-l înlăuntru și albeață de doauă oauă, și să o amestice mult cu untdelemn, apoi să o dea undă la focu și să o stoarcă bine, și dintr-aceasta să bea în fieștecare dimineață un păhar bun. Alta. Sau așa: să puie zahar în lapte dă capră să moaie, și aceasta să bea. Cu atâta mai bine ar fi de ar arunca înlăuntru rodozahar, ádecă sacharum rosatulum. Usebitu de aceste băuturi, folosesc încă și toate apele în care stâmpără oțelul, precum am arătat la capul dintâi al aceștii cărți, încă și câte băuturi doftoricești am scris mai sus la capul al patrulea, toate și ceale de afară și ceale dinlăuntru, lucrează și folosesc foarte și aicea la melanholie, și poate să slujască bolnavul cu dânsle fără teamere.

Iar din ceale himicești, mai lăudată iaste ceea ce să numește la spețiarie vitriolum martis măcar că are miros greu la gust, deci dintr-aceasta să ia atâta cât să tragă 21 sau 51, sau 20 grăunțe de orzu, și să o puie în una sau doauă linguri de apă de spini, sau de cicoare, sau în apă de orzu fiartă, și să bea flămând. Alta. Bună iaste și saltartari ca o jumătate de dram să o bea aşâjdărea flămând. Alta. Încă și sare de tamarisc ádecă de mirichi și de pelin, sau de spinul care să numește atractilida iarăș într-acest chip, iar sarea de pelin mai bine iaste să o puie în apă de pelin și să o bea. Trebuiește încă să aibă grijă doftorul și pentru deșărturi, să le încălzească cu dogorături sau cu vărsături pă deasupra, să fiarbă dar rută, molotru, pelin, mătăcină, sămânță de răchită, dafnide, iarba cucului, artemisia, și ceale

mai înainte
adăpare
împuterni-
cioasă

zer de lapte

faceri

udare

asemenea, și cu zeama fierturilor lor să ude adease deșărturile bolnavului, că aceasta și durerile potoleaște, și umflăturile le osebeaște și le încetează, și mai vârtos de le va fierbe cu untdelemn, și să le puie deasupra la partea ce îl doare ca oblojătură. Iar de va avea umflătură stomahul, și deaca îl va împunge și îl va junghia, să fiarbă amestec cu oțet și cu mățăcină, și să ude pă dinafară stomahul. Iar oblojituri să-i facă fierbând anason sau selină, sau chimen, sau selina calului care //f. 42^r grecește să numeaște smirnon, sau altă iarbă asemenea, cu untdelemn, nu strică de vei pune înlăuntru și chiperon (aceasta iaste chip de trestie mirositoare) și zambile și ružmarin, și când pui deasupra oblojiatura lasă-o să stea mult ceas, măcar ziua, măcar noaptea, măcar flămând de va fi bolnavul sau măcar după ce va mânca. Iar când vei vrea să o scoți, trebuie să aibi gata și un petec de haină de lână să fie lat, sau vreo subțire și ușoară pielcălușă dă miel, pentru ca să o pui îndată deasupra la deșărt, ungând întâi locul cu untu de nard. Iaste și altă oarecare apucare doftoricească foarte de folos la boalele ceale de multă vreme ce să numeaște roșală și de muștar, cu care oblojăsc pielea pă dinafară, și o fac să să rușască. Nu vatămă încă după cum zice Aetie la acest fel de melanholicos să-i facă rușală la deșărturi din napi și din zmoachine uscate că îl va folosi prea bine, și mistuiala pricinuiaste, și imputerniceaste stomahul, și scoate toată durerea care rămâne înlăuntru la deșărturi. Încă nu numai acestea folosesc, ci și ceea ce să numeaște dropachismos, adecă zmulgere foloseaște prea minunatu și iaste aceasta: să topeaști zmoală uscată cu untdelemn foarte puțin, și precum iaste fierbinte, să o pui la deșărtul și la pânțele bolnavului pă dinafară, sau și între spete, răzând mai întâi locul, și într-acei ceas să lipeaște dă piele, însă până a nu să răci bine să dezlipeaște și cade, ci trebuie iarăș să o pripeaști la focu să să încălzească și să să topească, și să o lipeaști adeseaori, tămăduiaște stările pântecelui.

rușală și de muștar

zmulgere

legătură la pânțele

de tigve

Folosește încă și balebă uscată de vacă să o moaie în oțet cu miere, și să o presare cu spumă de țiperig, sau cu piatră acră pisată ca praful, ori să o ameastice cu acestea, și să o puie la pânțele, mai vârtos când simte mănărimă și pișcare la stomah. Iar de să vor întâmpla și mosorări, adeseori la trupu, să bea castorion și să ungă trupu cu castorion și cu untdelemn ales. Încă să puie la capu făină de orzu fiartă, și amestecată cu făină mirositoare, cu selină, cu molotru, și chimen, sau și la ceale dinlăuntru să puie dinafară ca un plastru. Încă și cea de crastaveți la melanholie nu trebuie să o dăm lenii că precum dovedește prea înțeleptul Galinos această ajutorință să arată că lucrează //f. 42^v ca mai oarece vrăjitorie la patima aceasta. Deci de va simți umflare și vânt în pânțele, să puie tigve goale fără zgămăire și fără rumpere, că acest fel care are supărare de umflare și de vânt, să

sloboade de durere, și să tămăduiaște desăvârșit. Iar de va avea durere și arsură, și învârtosare la pânțele, să rumpă pielea, și așa cu zgâmăire să le puie și să va folosi.

Iar de va fi patima veache, prea bună ajutorință și prea gata doftorie iaste cea prin vărsare, sau să zicem curățenia cea prin vărsături, însă iar nu trebuie să aducem ceale tari doftorii dă vărsătură, că aceastea vatămă foarte pre stomah, și supără pânțele celor ce să strâmtorează dă boală, și să arată că pă unii îi apucă mai rău melanholia, după ce să vor sluji cu tari doftorii de vărsătură, să știi încă și aceasta, că mulți care bolesc de melanholie, în vreme când să doftoresc nu să folosesc nimic, și după ce să lasă să fac sănătoși, fiindcă biruiaște firea lor pre boale, iar tămăduindu-să mai rău bârfesc, pentru aceasta face trebuință, după vreme să dăm răsuflare firii, fiindcă să îngreunează cu ceale dease doftorii, iar deaca să va întâmpla să să linișteaze și să să odihnească, atuncea biruiaște boala cea încă de mai nainte subțiată. Să îndemneaze dar vărsătura sorbind apă încropită amestecată cu oțet cu miare, iar de nu va putea cu acest mijloc să vearse bolnavul, să-și puie deagetul sau o pană în gură ca să pornească vărsătura. Iar mai de folos decât toate iaste, vărsătura care să face de iarba lui Tatin cea albă, ce să chiiamă grecește elevoron lefcon carea să lucrează într-acest chip: să iei de această iarbă două 3j și să o mărunțezi în mici bucățele și scobind o rădiche tare să bați aceale bucățele înlăuntru în gauron să stea trei zile apoi scoate-le și stoarce rădichia mult până când i să va scurge toată zeama, din carea să iai trei-cinci și apă caldă 84 și oțet cu miere 81 și amestecându-le toate încălzești-le și dă bolnavului să bea că într-acei ceas va vărsa. Alt emeticon. Să iei iarba lui Tatin de cea albă bună 23 și găurind o rădiche precum am zis mai sus, umple-o de aceea, și lasă-o să stea o zi, apoi după ce va lua ființa și puterea ierbii lui Tatin, scoate-o toată afară, iar //f. 43^r rădichia să o tai în subțiri și mici bucățele care storcându-le amestecă zeama lor cu oțet cu miere și să bea bolnavul ca să vearse. Însă ia aminte cu de-adinsul să nu rămâie ceva în rădiche din iarba lui Tatin că iaste vătămătoare și întărată. Și în loc dă băutură de obște care să bea bolnavul totdeauna să aibă apă fiartă cu trandafili sălbateci, sau cu coceanul lor, sau cu oarecare lemn ce să numeaște la spețiarie, Lignum Nephriticum și cu acesta să fiarbă apa până când să va face albastră și aceasta să bea în loc dă băutura lui. Alta. Poate să facă și într-alt chip apă fiartă să bea ádecă cu rădăcină de molotru, sau de chimen, cu pojghiță de mirichi, cu iarba care să zice fumaria, ádecă fumul pământului, cu buruiana ce să zice elafogloson, cu glicoriza ádecă rădăcină dulce, cu stafide, sau cu prune uscate după orânduiala lor. Iar ajutorință de afară ádecă ungeri pă deasupra, puneri pă deasupra, oblojituri, plasturi câte am arătat pre rând într-această carte până aici, toate să cuvin și sânt bune și la boala aceasta.

dășărtare de
vărsătură

altă rânduială
de doftorie

Rânduiala tămăduirii la boala, aceasta bine era să să facă întru acest chip, precum ne învață altul oarecare doftor mai tânăr la cărțile lui și iată o scriem pre rând așa: boala melanholică, fiindcă să naște din umădătura acră păste fire care strică starea sângelui, face trebuință ca acrima aceea să să îndrepteaze, să îndreptează dar cu nădușală și cu pornirea udului și să să întocmească mistuirea stomahului și să să prefacă starea sângelui, iar pentru ca să să facă aceasta, trebuiaște să iai aminte întâi, că slobozirea sângelui nu să cuvine aici atâta, și de sineși, măcar că uneori au ajutat după întâmplare, ádecă când durând la fluierile picioarelor, au slobozitu sânge din cotu, sau când au supărat dureare de capu scorvitească. Aseamenea și fântânealile, nu plătesc nimic, decât după întâmplare de va și supăra pre bolnav trohna. A doauă și doftoriile ceale prin sare pornitoare de udu, ceale deschise, nu ceale de pământ, nici ceale acritoare, folosesc la patima ipohondricească, asemenea /f. 43^v și ceale nădușitoare la scorvitu/ care supără greu părțile ceale mai din lăuntru. A treia vărsătura iaste trebuincioasă, că de nu vei înceape întâi cu aceasta, atuncia cealelalte doftorii nu lucrează atât. A patra să ști că curățeniile vatămă totdeauna, că leasne scociorăsc durerile și patimile ceale groaznice, încă și încuiarea pântecelui. A cincea, întâmplările ceale următoare ale melanholiei, turburarea capului, durearea din încheieturi și deasupra pântecelui, să întărită foarte de nu va umbla pânțele, pentru aceasta să bea vin amestecat cu flori de buruiana ce să chiiamă acachia. Ca să fie pânțele lui deschis, încă și clizmata ádecă spălări să-i facă cu pișatu de copil mic, că iaste foarte de folos la umflăturile ceale ipohondriacești, și de va fi patima mai sălbatecă să să speale cu leșia, puind miare curățită, și aceasta șterge foarte bine îmbălarea cea încheată din mațe, de va avea dureare deasupra pântecelui, să facă spălare de lapte cu zahar. De va avea dureare de răni, să facă spălare de lapte și de terevinthon. A șasea, melanholicăscă patimă fără ceale împotrivă scorvitești nu să tămăduiaște. A șaptea, că laptele să să ia în fieștecare dimineață și seară. A opta, să lipsească toate ceale ce de cei himicești să numesc mercurialia, căci nasc dureri la gât, aprinderi și arsuri noaptea și strâmtoări, mai vârtos la cei scorvitești. Și acestea ádecă trebuiaște să luăm aminte, iar când pentru doftoria patimii ipohondriacești, trimitem întâi înainte ceale leasne de fiert, și pre încet ceale pornitoare de udu, din ceale himicești mistuite, precum le numesc la spețiarie, ádecă tartarus vitriolatus, sal digestum hypochondriacum, liguor terrae doliorum tartarisatus, tniectura tartari, tniectura martis, sal martis comp. Tniectura antimonij ex scor. regul. pulvis martis etc., pre carele de doauă ori întru o zi să le ia bolnavu/ cu dare dăstulă. Și deaca să vor trimite acestea întâi, să să slujască iarăș cu emetica, ádecă cu doftoriile ceale de vărsare, însă pre rând degrab. Iar după

acestea să facă săculeațe din ceale pornitoare dumeasnice și prefăcătoare //f. 44^r alterantia, ádecă R.rad.helen.Raphan rust. et. polyp. Ana 3 VI: Herb,arus Apsinth agrim.centaur. nim. Ana m.i.flores anth Genisf.ana p.ni corhies tamar frax ana 72 rad helleb.nig.33. Zz. cinamom ana 31 b Meissa et contusa infundatur in vino in nodulo. Quodointh mane et vesperi capiatur ut relaxatur alius. Aloii fiindcă iaste ca rășina vatămă, că uneori închide alteori deschide pânțele, însă foloseaște aceasta extractum gummosum al ei, topindu-se în 3 grana, să o ia ca hapurile totdeauna până în trei sau patru săptămâni. Iar mistuitoare, pornitoare de udu, și nădușitoare sânt acestea: spir.fort.igne per retort.destil/ ex mix cale viri cum sale armoniaco additu spir vitrioli aromatico. Darea ca 30 de picături, încă și aceasta: spir.carm.de sribus darea ca 40 de picături, minunatu ajutorează pe cei ipohondriacoși, și de le vei împreuna cu spir.sal.arm.cum lig.terr.foł.tart. să fac mai mult pornitoare de ud și pornesc udu/ mai bine. Către acestea să nu ne lenevim a aduce și ceale făcute care sânt din sadurile ceale pentru splină și pentru ficat făcute alatia care am arătat și mai sus. Cu acestea dar și cu ceale asemenea trudindu-și și trupu/ cu mișcarea mai să tămăduiaște patima cea ipohondriacească. Deci de vreme ce cu ajutoriu/ lui Dumnezeu am săvârșit după puteare, întâmplările ceale următoare și ajutorințele ceale pentru melanholia ipohondriacească, urmează să scriem puțineale, și pentru ceea ce să chiiamă boală scorviticească care iaste mai asemenea aceștia, cât după pricinile din care să naște.

Cap 9. Pentru ceea ce să chiiamă patimă scorviticească

Iaste și oarecare altă boală melanholică ce să numeaște latinește scorvitus, iar elinește adevărat cum să zice nu găsesc, însă și aceasta are nașterea sa și pricinile aceleași ale ipohondriaceștii melanholiei, și însă să arată cu mai mare stricăciune a sângelui, cu stricăciune și putreziciune la greben și la gură, și la dinți, cu durere groaznică la oase și la încheieturi, și cu mare slăbiciune și neputință a trupului. Măcar că această patimă munceaște și /f. 44^v strică mai mult pre cei ce lăcuiesc în părțile ceale de lângă mare, iar la noi să întâmplă rar. Însă iaste trebuință să arătăm, și pentru aceasta oarecare, precum am găsit la o parte latinească, după orânduiala ce iaste pusă înainte.

Nașterea și întâmplările ceale următoare ale patimii idropicești

Acrimea deaca să va strica în ființa trupului și va stăpâni dășerturile, spre mai mare treaptă să aduce în sus și să înalță, și să face zburare, și slăbănogeaște, de-acia să naște scorvitus, o patimă molicioasă și stricăcioasă care zmedruiaște și pre alții, vatămă încă mai mult beregățile gâtlejului dinlăuntru și limba și face mai greale

pricină

întâmplări
următoare și
cunoștințe

patimile la vine, decât boala ipohondriacească. Iar întâmplările lui ceale următoare sânt acest fel: spinarea bolnavului în multe chipuri să strică și să strâmtorează, uneori să lățească și să adauge și să umflă, alteori să rănească, și de să va întâmpla să o frece, ies picături dă sânge foarte săratu, iar uneori și ca zerul. Balele lui sânt sărate foarte, mai vartos dimineața, urmează și feluri de umflături la mădulări, uneori umflându-să alteori pierzându-să. Are și mâncărime, și de să va scărpină vreodată, să umflă locul și să roșăște, și curând iarăș piere rușala, apoi acolo unde să va scărpină, ca când ar lăcrăma locul, și face oarecare văgăună ce scoate zer prea acru și leasne să mută în gangrină, și de va ținea multă vreme umflăturile, împresoară ghindurile mădulărilor, urmează și troahnă la cap, să rănească și să juipoaie adeaseori gâtul pă dinlăuntru, la gâtlej, și locul unde să nasc ghindurile, înceapă durerea înlăuntru la spinare și merge până la buric, și dezrădăcinează părțile deasupra pântecelui, ca boala de rânichi ce strică, pântecile deasupra uneori să umflă și să învârtoșază pentru rumperea pielcăluții ce ține mațile, alteori îl dor marginile mădulărilor mai ușor simte ca cum l-ar furnica, alteori iarăș strimtoarează mai rău, și junghie, și împunge într-un loc și într-altul, încă și dinții îl dor foarte, întâi noapte încât să arată de multe ori că să aseamănă cu boala cea franțuzească, ádecă cu sfoiția, încă și treceri adease ale părților celor dinlăuntru, pișatul iaste în chip dă văpaie și-l face oarecare răsipire multă, roșie și leasne de frecat, și pe deasupra înnoată ca o pană grasă care de vei privi-o împrotivă despre //f. 45^r laturi, ți să pare că lucește în multe chipuri ca pana de păune, năsipirea aceea și pana nu iaste alt nimic decât sare, ádecă o sărătură care să încheagă ca brânza și iaste semn prea adevărat al boalii scorviticiaști. Mai în scurt acest fel de bolnav să supără încă și cu multe feluri de curgeri de sânge, uneori balele lui sânt sângeroase, alteori din mațile lui curge sânge și pre urmă ajunge la o de-a pururea nehrănire și stricăciune. Și acestea ádecă sânt întâmplările ceale următoare, și cunoștințele scorvutului, iar pentru pricină iarăș urmează cuvântul, mai aproape pricină dar a boalii aceștia, iaste acrima cea stricată a trupului, pre carea o sălbăticește și o întărătă, aerul cel cuprins ce să varsă cu curgeri sărate și acre precum iaste aerul cel de mare ádecă după țăr murile mării, și cel de amiazănoapte care suflă locurile ceale noroioase și băltoase.

pricina
patimii

Iar cât pentru mai nainte cunoștința și cunoașterea patimii, patimile ádecă ale capului și ale stomahului, singure arată pre această boală melanhólicoasă. Iar scorbutus cel ascuns să cunoaște din semnul udului ce am zis mai sus, și încă de să vor întâmpla durori la altă oarecare boală, peste firea și rânduiala boalei aceia, de-l vor dura coastele și îl vor junghia pre om fără a avea boală de rânichi, de-l vor dura dinții și gingiile dinților, de va eși în trupul lui peate

semne ale
scorvutului

mari, mai vârtos la fluierile picioarelor lui, și încă de va avea mâncărime și scărpinătură, dintr-acestea acest fel de mâncătoare rușire iaste semn prea adevărat al scorvutului celui ascuns. Deaca bătaia vinei bolnavului iaste mică și neputincioasă, nu să teame, de să va învechi patima aceasta, ajunge negreșit la nehrănire și oflică, când iaste cu luare aminte scorvutul, atâta de cu anevoie se tămăduiaște, la scorbut multe feluri să schimbă întâmplările ceale următoare, uneori dureari rățacitoare, trec în slăbănoșire, răsuflarea cea cu anevoie trăgătoare alteori trecu în epilipsie, iar alteori dureari cumplite și îngrozitoare ale mădulărilor și ale încheieturilor, să prefac în boala trândăviei cei nesimțitoare, iar mai vârtos trebuie să-și păzească bolnavul gingiile dinților, căci /f. 45^v curând să întorc în gangrină și putrezesc și reale rane să facu.

Doftorie

Într-acest chip să tămăduiaște și scorbutul și cu acealeași ajutorințe precum și melanholia cea ipohondriacească. Scriem însă aicea și alte învățături. Starea cea rea a sângelui și umădăturile ceale reale care să fac dintr-însa, să tămăduiescu cu acestea volatili, coclear flam.sor.trifol aguat Cochlear nastfurt Helid.m majrt nim.piperis.rad.raph.gentiam.sem sinap.erup.eruca etc. Sau să fiarbă rodul bradului (care să numeaște elineaste strovilos ádecă viforniță) cu vin să-l bea, sau să-l piseaze bine rodul acela, și apoi iar să-l mai piseaze bine cu zer de lapte, și să-l ameastice cu zeamă de măcriș, sau cu zeamă de lămâie să bea, aceasta folosește și tămăduiaște vinele ceale vătămăte, și mădulările bolnavului ceale cu roduri. Aceastași lucrează și lemnul de saxifraghia, și rădăcina de țelină fierbându-să cu vin și bându-să, sau să adune viforniță de pevc albu ádecă de brad albu în luna lui martie, fiindcă atuncea sânt mai grase la pipăire și mai rășinoase, și însă ori proaspete să fie ori uscate, să le fiarbă ca 32 într-o cupă cu zeamă de orzu și pe urmă să puie într-însa câteva stafide zdruce și storcând zeama să bea dintr-însa odată sau de doauă ori într-o zi, și într-acei ceas să să odihnească îngăduindu până va năduși. Către această încă și ienupere fragid, și vârfuri de elat, pisându-să, și aseamenea fierbându-să și bându-să folosesc foarte, poate spețiarul și cu mesteșug himicesc să lumbicarisească fiertura acelor vifornițe, și cu spirt împotriva scorbutului să scoată ființa lui, din care să pice ca 50 de picături în vin și să bea bolnavul. Încă să piseaze mai sus zisele vifornițe, apoi să frământa praful lor cu puținică apă, și cu puține drojdii de zeamă de orzu, și dintr-aceasta să destilarisească spiridon prea mirositoriu care să-l păzească în vreme de trebuință. Însă ia aminte pentru viforniță, întâi ádecă că acestea nu folosesc la fieștecăre, că vatămă oarecum pofta mâncării, a doauă că cei mai tineri și mai fierbincioși, să nu le bea, fiind că au untu

adăpare mai
nainte

lapte de capră

fierturi și
zemurispălături de
gură

mistuitor, iar preste toate acestea //f. 46^r folosește foarte a-și face adesea dieta mai vârtos cu lapte de capră puindu-i și ceva zahar, sau să fiarbă împreună cu laptele răsuri de rădăcina hinei, și cu fumarian, și să pice câteva picături spiritum cohlearum, iar deaca se va înfierbânta bolnavul, sau va avea turburare înlăuntru în pânțele, și arsuri rătăcindu-să, să slujască cu zerul de lapte, și acestea ádecă așa. Deaca se vor lăți și să vor face moi gingiile dinților, și să vor umfla, sau să vor sângera, sau să vor strica și vor putrezi, și cu urmare vor face putreziciune și rane, și vor cocli (care să întâmplă pentru că balele omului s-au spurcat cu scorviteasca sărătură, care sărătură firește suge și lățește țesătura gingiilor și carnea dimprejuru dinților) să-și spele gura adesea cu fiertură de jaleș, sau de ruzmarin, sau de ipuchistida, sau de pojghița de rodii, amestecând și ceva strângător, ádecă știros, încă și lachi, zmirnă, pîiatră acră și spirit.sal. aseamenea lucrează, folosește să spele și cu zeamă de jaleș, de hrean, de flori de nalbă dumeasnică, și de rădăcina lui polipodiu ce îi zic rumânește dobrancă, să le fiarbă acestea cu apă curată puind și miere rozado, pîiatră acră arsă, și lap.prun. Sau să fiarbă vârfuri de cucunare și de hrean cu vin, iar de va fi vinul tare, să le fiarbă cu lapte, sau cu zer de lapte, și cu aceasta să spele gura și dinții. Din toate iaste mai bună spălătura aceastași: sal mir, glaud in s.q.spirit solut. Iar după spălare să frece gingiile și dinții cu acest fel de vâpseală ádecă să ia: lapid.medicamentos.crot 31 și să o topească în apă de aizou mic care să zice rumânește iarba grasă, și latinește vermicularia și în zeamă de melci și să le dea undă încetu, apoi să verse înlăuntru lacni (?) 33, zmirnă, și pîiatră acră arsă câte 31 și dintr-acestea să scoată ființa pentru vâpseală, întru carea muind o bucată de pânză să frece cu dânsa gingiile și dinții. Crem. tart. 33.gum cas 31 et vitriol. Cypr. gr.3.cum S.q.aq.Rosaccea, et salv. Poate să să facă aseamenea vâpsea pentru frecarea dinților, apoi după tnicuras sânt oarecare prafuri /f. 46^v prea de folos ádecă: bisfort. alum.uis.flor.ros.et balaust viorati spirt.cochlear.vel aligvot gutt.ol.caryophyl. Ferindu-să dă ceale pietroase și drojdioase care firește strică gingiile, iar când să vor răni și vor da putoare multă, trebuie să slujască cu aceste malagmata alum (rud.31 fol.salv.313. Rad.sr.flor.31 b.myrrh. 3 b melle excipiantur). De să va întâmpla și să va sălbătăci patima mai rău, să ia ag.virid.hartm.et plater sau ceea ce să chiiamă eghiptianească miere, unsoare amestecându-o cu miere și cu aceasta încetează.

De să va întâmpla dureare deasupra pântecelui și să astupă buricul lui și i să oprește udul, și vor urma și alte întâmplătoare urmări care pricinuiască tragerea mațelor și a mațului celui din mijloc care tragere își are temelia la cea vânoasă împletire a mațului din mijloc și la beregățile ce stau împrejur, atunceă fă așa: ameastecă

untu de migdale în zer de lapte și dă-i să bea. Sau să bea zeama rădăcinii de nalbă albă, sau de parthenion, aceastași iaste curățitoare, și curățește ștergând mâțele. Adu-i pă dinafară și clistiri făcute de lapte și de terevinthun să stea mult ceas, sau de zer de lapte întru care să amesteci puțin castorion și sirop de flori de mac alb. Pentru ca să oprească pornirea tragerii, împreunează castoriu și pojghiță de naramză cu zer de lapte, pune și câțva spirt de țiperig, și să bea, sau spirt.tart volat cum spirt.lumbr. să o ia cu zer. Iar pă dinafară să-i pui plastru care să chiiamă de păhar, sau alifia aceasta: zmoală de corabie, teredintul de obște, flori de pucioasă, câțva chihribar, și sacâzi pisate, amestecă-le toate și le încălzește și le lipește ca plastor la șoldurile bolnavului, aceasta tămăduiaște junghiu/ cel neadevăratu de rănichi. Iar când îl doare deasupra pântecelui, unge cu ol.destill.ex galbanet et terebint apoi pune pă deasupra cărămidă încălzită și încetează durerile.

De i să întâmplă dureri scorviticești ce să mută, sau mai vârtos a zice dureri de încheieturi neținută și mutătoare care să naște din sărătura cea scorviticească ce înghimpă și mușcă ceafa cea mișcătoare și vânoasă și cărnosă //f. 47^r iar mai mult părțile pulpelor la încheieturi (să ști aici că această durere a încheieturilor, are deosebire de durerea încheieturilor care să zice cu adevărat nemutată, căci aceea să mută în multe chipuri, de la o încheietură la alta, și frecare de pietri ca varul nu face, fiind că nu materia ceea ce iaste coprinsă, ci zbârciturile ceale scoțitoare fac umflătura, încă iarăș această durere mai strâns supără și muncește pe cărnurile ceale pulpoase, și noaptea să sălbăticește și să îngreunează, însă să dezleagă uneori cu nădușala și cu udu/, alteori cu jupuitura, alteori cu rușală când va avea mâncărime bolnavul și să va scârpina foarte la pielea lui. Iar osebit îl doare când să întărească fierbânțele lui, și aduce mare turburare la inimă și la ceale dinlăuntru) atuncea fă așa: ia de la speșiarie bezoar solutivum, și dă cu vin să bea. Sau vărsare înlăuntru infusum lumbr.concoasat in vino, iar de va avea aprindere dă-i cu lapte. Sau spir.lumbr.perputret.ex quo et spir cc sale proprio saturatis affulis plant hevu, et artritici ex sicc egregia fit essentia. Sau ia lig pisto.lumb. în vas astupat cu aluat de pâine, și deaca să va pleca fierbințele, adă-i ajutorințele ceale de pefc și de arneft, sau zeamă de elenion adecă de iarbă mare, sau de pelin, pentru ca să nădușască. Iar pă dinafară să lipsească unsorile ceale unturoase și grase. Asemenea și dogoriturile ceale umede, și oblojiturile, căci scot afară aburii și pricinuiesc răceală, și mai în scurt, strâng găurealile. Deci mai bune sânt dogoriturile ceale uscate și afumăturile din zeama de ernicon, și de furnici, încălzind cu dânsa încheietura ceea ce doare până va năduși, și șterge nădușala cu o basma. Unge încă aceasta și cu spir.aut lig.lumbr. sau cu spir.formic.cum calce viva destil/cum spir.vih. sau

băuturi

clistir

alifie

cu spir.sal armon.cum spir.de baccis lauri misto. De i să va întâmpla aprindere, rușală la încheietură ca rușala de vânt, topeaște camfur în vrun spiritum dă ceale zise, și cu acesta unge, sau pisează balebă proaspătă de vacă cu râme căroră le zic doftorii mațele pământului, și cu aceasta oblojaște /f. 47^v partea cea roșită a încheieturii, sau unge cu tnicur, balsamic declieri in commen ad praxin barbette. Toate aceste himiceaști lucruri să află la spețiarie. Iar de i să va întâmpla vreo zgârcire încheieturilor, sau strânsătură slăbănăcioasă încât să nu să miște încheietura, și însă simte și uneori are durere, și alteori furnicare, iar alteori junghiu și împungere, alteori cu împungerea simte și tăere de oase, deci să ia aminte doftorul prea cu de-adinsul la simțirea furnicării, pentru ca să să silească să păzească mai nainte, și să scape slăbănogirea. Atuncea ajutorează așa: cearcă întâi cu vărsarea adecă fă-l să vearse, însă vezi de va fi sănătos pânțele pe deasupra al bolnavului, iar de nu lasă-l, că îi aduce durere prea tare. După aceasta de nu va fi atât de slab, destul iaste să ia laptele sau zeru lui gătit cu doftorii împotriva scorbutului. Iar de va fi greu va folosi laptele cu pefc, sau cu arnevθ, și cu rozmarin, ca acesta deșărtează prin nădușală. Iar întâi la scorviticeasca slăbănogire, poate foarte spirito tartari, și toate ceale de tartar mistuitoare, să frece cu dânsle mādularile pă dinafară, sau să le ia și pă dinlăuntru. Ajutorează încă pă dinafară, să-l ungă cald cu ceea ce să numeaște galbanetum Paracelsi de la rădăcina mādulariului ce îl doare până la ceale dinapoi ale lui, iar mai ales foloseaște să să scalde în baie gătită cu viță dă vie ori singure, ori puind var nestins să arză și să să așeze înlăuntru până va ajunge apa la mijlocul lui. Să facă încă ajutorințe de afară ceale zise pentru durerea încheieturilor cea mutătoare și să va folosi. De va urma tragerea scorviticească când să adună și să zgârcesc ceale dinapoi ale pulpelor de sarea scorviticească tāmăduiește ca și pre durerea încheieturilor cea mutătoare și slăbănogirea, întâi pisând cu lapte câțva săpun de Venetia, sau tnicur Castor cum spir.sal.armon.comp laudă unii pre oarecare untu tare ce îl scot din uleiul de in, cu var nestins. Ol.destill.ex ol.lin cum calce vivae. pentru scorviticeasca slăbănogire, cum că iaste prea pătrunzător și nu-l biruiaște niciun alt unt.

//f. 48^r Pentru patima scorviticească

Iar întinăciunile și peatele care ies în pielea bolnavului, pentru ca să le curățești, slujaștă-te cu untu de melci, sau tinctur Coral.Antiscorbut și de vei vrea să curățești mādularul de dânsle și te temi să nu să rănească, pisează sămânță de muștar și freacă mādularul de trei sau de patru ori pe zi. Iar de va fi prea iute aceasta amestecă-o cu untu de migdale și cu zeamă de lămâie sau cu zeamă de chitră, și ungându-se cu acestea să pierd peatile. Acestea sânt pentru boala scorviticească.

Cap 10. Pentru boala rănichilor, și multor feluri de patimi ale rănichilor, și pentru piiatră

Fiindcă se împarte sângele din inimă la tot trupul, uneori să vatămă și la fieștecăre drobu pătimeaște oarece vătămăre, iar mai vartos la splină și la ficat și la rănichi. Deci de vreame ce am zis mai întâi pentru cealelalte, zicem de aici înainte și pentru neputințele care să întâmplă la rănichi. Boala rănichilor să numește elineaște nefritis și să naște din feluri de pricină, de unde să întâmplă la rănichi

multe boale ádecă facerea pietrii, umflături și răniri, curgeri de sânge, arsuri, învâtoșeri și alte oarecare. Pentru care vom coprinde pre rând întru acest cap, și întâi pentru pîiatră, că aceasta iaste cea mai deosebită patimă ce aduce durere la rănichi, însă trebuie a ști că durerea rănichilor nu să întâmplă totdeauna la însuși rănichii, ci să simte încă și la găurealile udului ádecă între cărările prin care treace udu/ și între țāvșoarele care merg la bășică. Deci acest fel de pîiatră, uneori să naște la rănichi, alteori la găurelile udului și la bășică, pentru aceasta și deosebit vom scrie întâmplări/le ceale următoare și tāmăduirea lor. Să naște patima aceasta din multe pricini, precum vom arăta înaintea și înseamnă [...] și mai adesea, să naște din oarecare nāsipoase materie care să încheagă pre urmă și să măreaște și să prefacă și să face pîiatră care iaste de multe chipuri și de multe feluri la mărime și la sumă. Această pîiatră latinește /f. 48^v să numeaște calculus, iar ungurește arena.

Felurimea sau osebirea pietririi

De va fi durerea înlăuntru la rănichi atuncea dinapoi din dosu/ spinării la partea rănichilor munceaște și junghie, iar de va fi înlăuntru la cărările udului, atuncea spre lungime către părțile ceale de jos săgetează și împunge, are însă patimă oarecare întâmplări următoare de obște cu boala cea colicească. Că și cei colicești ádecă cei ce au colică, și aceia ce au pîiatră în rănichi, la început să zgârcesc la pânțec și îi dor foarte, și n-au poftă de mîncare ádecă nu-și mistuiesc bucatele, și pânțecul lor chiorăiaște. Să oselesc însă una de alta și să cunosc într-acest chip: ádecă acei ce au boala colicii să fac mai tari și mai arătate toate aceste întâmplătoare urmări, iar la cei ce au boala rănichilor sânt mai liniștite și mai ușoare. Apoi la boala colicească, durerea mai mult coprinde mai tot pânțecul, și spre coapsa de-a dreapta să săvârșăște groaznica durere și muncă, și de acolo să suie până la stomah, și până la ficatul, și la splină, precum zice Pavel, și lepădătura, ádecă gunoiul omului, să oprește cu totul, întru atâta cât nu poate nici vînt să sloboază, iar când va fi silit de a se gunoi, prisosul lui iaste umflăcios și să aseamănă cu balega de vacă, și uneori scoate oarecare bale ca sticla, și udu/ lui iase mult și bălos. Iar la această boală a rănichilor, durerea iaste grea și iaste întărită împotriva a însuși rănichilor, și numai într-un loc lovește, precum parul înfipt, și boăsele din drept pătinesc durere, și să face amorțire supt coapsa lui, să gunoiază întâi și după întâmplare câte puțin însă mai de multe ori ca cu clistiru răsufli vînt și gunoiul lui iaste mai veninos. Iar mai deosebitu udu/ lui curge puțin, și acesta mai mult iaste nāsipos, și trecerea udului foarte să strînge, și cealelalte precum mai jos să vor scrie.

Pentru pricinile durerii dă rănichi și a împietririi

La această patimă, usturimea și cazna cea groaznică și durerea cea tiranicească, să naște întâi dintr-acea nāsipire ascuțită și tăietoare, sau din pietrile ceale vârtoase carele să fac dintr-însele, și să apropie și împung //f. 49^r părțile ceale simțitoare ale trupului. Deci aceste pietri, uneori să strămtorează și să vîră înăuntru la rănichi și îi răneaște, alteori iarăș căzând jos din rănichi, întră înlăuntru la trecerile udului, ádecă la țevile prin care curge udu/, care țevi sau treceri sânt subțicioase și așa le împung și le taie și nasc aceale junghiuri și dureri mari la om. Apoi să naște durerea rănichilor din flegmă închegată și iute, sau din vreun grunj de sânge închegat ce să va vîră și să va

încuia înlăuntru la părțile ceale mai de sus *ădecă* în țevi și în rănichi, însă din sângele cel încheagat și din flegmă, nu să face durerea atâta de tăietoare și de groaznică, ci nu mai grea junghiind ca un cuiu. Și dar pricină materialnică a nașterii acestor fel de pietricele, iaste umădătura cea grasă și pământoasă care coprinde rănichii. Iar făcătoare iaste cea dinlăuntru arzăcioasă fierbânțeleală a rănichilor sau a bășicii care prefăce umădăturile acealea în năsipire și apoi o încheagă ca pre o piază. Deci câți din fire mistuiesc bine, și au pânțece umed rar ajung la această boală, iar cei ce strângători la pânțece, mai des. Iar uneori iarăș această boală să face rămăitoare, rămânând de la părinți la fii și carii sânt acest fel cu boală de rănichi, anevoie pot să scape de dânsa. Să aseamănă dar piatra aceasta a rănichilor, ca *aceia* ce să află în ape și să freacă, pre care o fierb în vase de aramă mai vârtos la băi. Și stau acest fel de pietri înlăuntru la rănichi către adâncăturile lor, unele mai mici și altele mai mari și uneori mai puține, iar alteori mai multe și să deosebesc între dânsule la mărime și la închipuire și la față, și la învârtoșare, că să află unele albe, altele galbene și dintr-acestea câte sânt rătunde și ușoare, leasne să răsipesc și ies, iar câte au altă orice fel de față, anevoie. Și mai vârtos acelea care sânt lungărețe și tari, cu osteneală multă să scot. Ci pentru pricină destul iaste.

Semne

Această boală singură să arată pre sine căci împreună cu udu/ iase /f. 49^v oarecare usie năsipioasă, și ca niște pietriceale micșoare care să întâmplă când să va sparge pietricica și să va muta din rănichi. Încă acest fel de năsipire, deaca să așază udu/ în bășica sa, acolo se arată mai curată. Iar udu/ bolnavului la începutul încuierii iaste puțin și apăsos, apoi pre încet stă și să oprească. Încă și pânțecele nu mearge nimic, și însă cu multă osârdie să silească să și facă trebuința. Să pișă încă uneori sânge pentru sila și rănirea care fac pietricealile, și mai vârtos ceale vârtoase precum s-au zis. Către aceastea de multe ori, piciorul carele iaste în dreptul rănichilor ce îi doare, obicinuiască să amortească la această boală. Acest fel de rănichios nu are poftă de mâncare. Stomahu/ lui să zbârcească și îi chiuiască, apoi să gârbovească. Deci aceastea sânt seamnele și cunoștințele pietricealilor celor din rănichi, și acest fel de boală a rănichilor și pietruirile, apucă mai vârtos pre bărbații cei desăvârșitu și pre cei trecuți cu vârsta, iar încheagarea pietricealilor care să nasc în bășică, mai de multe ori să întâmplă la copiii cei mici și fără de vârstă. Iar semnele pietricealilor care răsar în bășică, să li să ia seama după aceastea: de să va fi născut sau să va fi scornit piatra înlăuntru în însăși bășica, sau să va fi spart din rănichi și să va fi scoborât în bășică, atuncea durerea mai mult supără la șold și la coapsă, și simte bolnavul junghiu usturătoriu la șold, udu/ lui iaste nemistuit și albu, și în scurt nu poate să să pișe, ci numai țârâiaște, măcar că să silească foarte să verse apa lui, și de să va întâmpla să să pișe câtva, iase ca năsipirea și să așază jos. Acest fel de bolnav are mâncărime și să scarpină adeseaori, și își pipăie boasele care să întind adesea și îl îndemnează să să pișe, însă nu poate, ci numai țârâiaște și picătorează. Aceaste toate seamne le scrie cu amăruntul prea deslușit Ipocratu, la Cartea 60 a celor de venirea lui, tăierea întâi, alegerea a cincea zicând așa: la rănichi să întâmplă //f. 50^r durere grea, când va mânca și să va sătura bolnavul, și varsă încă și flegmă. Iar de vor prisosi durerile, varsă materie ca cocleala de aramă, și atuncea să ușurează câtva, iar când nu vor mânca și

sânt flămânzi cei ce pătimesc, le încetează durerile. Când să pișă, să așează la fundul vasului ca năsipul subțire roșu, și udu lor să arată sângeros. Amorțire a coapsei din dreapta și cealelalte.

Mai nainte cunoștință pentru patima de boala rănichiului și de piatră

Bun semn iaste la piatră, când întru început udu bolnavului iaste curat și subțire, și apoi să va îngroșa și să va închea, și deaca să așază jos materie năsipoasă, în fundul vasului celui pentru pișatul, căci acea închiegare a udului arată schimbare boalei. Și însă într-alt chip această boală iaste foarte grea și usturoasă, la care ádecă rănichii să rănesc și putrezesc, mai în scurt cu dureri mari, cu nesuferire și strâmtorare neînchegată, cu slăbiciunea puterii, cu fierbințeală și arsură, strică și tiranisează pre cel bolnav. Deci iaste patima primejdioasă și grea, pentru arsura ce să întâmplă rănichilor, pentru împuternicirea cea de moarte. Și pentru ceale prea greale neputințe ale felurilor celor vânoase. Muierile ceale îngrecate leasne mor dintr-aceasta, sau leapădă pruncii. Cu cât iaste piatra de mai mare și mai tare, cu atâta mai mult să primejduiască. De să va întâmpla să răcească marginile mădulărilor, sau să nădușască nădușală reace mai vârtos cu silă de udu, însemnează moarte. Uneori cutremurarea acestii boale să întâmplă în soroace orânduie.

Doftoria boalei de rănichi și de piatră

Întâi doftorul să să nevoiască cum să o oprească și să înceteaze durerile și trăsurile bolnavului, ádecă la cutremurare, și să-i aducă câte moaie și taie, sau gonesc piatra. De acest fel sânt ceale cu măsură pornitoare de udu care nu înfierbântă tare, căci ceale mai iuți rănesc și întărită trecerile. Să să slujască dar, cu acoron care iaste /f. 50^v o floare galbenă de baltă și să numească zambilă galbenă. Cu ibericon, cu petroselinon, ádecă pătrunjă cu orioselinon, liθospermon, cu sămânță de davn, și de molotru, de asar, de vrionia, rădăcină de lemn roșu cu care vâpsesc ouăle, pojghiță de rădăcină de capere, rădăcină de busuioc și de rug, și de agrost, și sămânță de nalbă albă, sau bând din zemurile lor sau puindu-le în bucate, pornesc udu cu măsură și moaie.

Cu aceastea să amestici și pre acealea care mută la rănichi care sânt aceastea: rădăcină de pevchedan, sau de vrionia, selină, struθion, trihovotanon. Sparg încă și subțiază piatra la rănichi aceste ierburi: sion precum o arată și Dioscurid la Cartea a doua cap 120, iar adianton, vdelion, sămânță de răchită, rădăcină de agriomirsini, de saxifraghia, betonica, rădăcină de damasaniu care să zice latinească fistula pastoris, zeamă de năhut, rădăcină de chiperon, liθospermon, ticolithos ádecă piatră topitoare cărtia îi zic spețialii piatră iudaicească, xanθion, sămânță și rădăcină de nalbă albă, cleiu de

din pietre cele
rumpătoare

clistire
moicioase și
fără dureri

chip de clistir
subțire

prun, mațe de pământ fierte și pietriceale de bureți de mare și oțet schiliticesc și făină mirositoare, mion, asaron, carpsia, rădăcină de scolimon, de evrisimon, prionitis. Dintr-acestea, sau fierbându-să sau pisându-să ca praful subțire să le bea cel ce are piatră, căci sfăramă pietrele ceale din rănichi. Însă ia aminte că acestea care pornescu udul și care sfăramă piatra, atuncea numai să le dea bolnavului când va avea răsuflare de cumplitele dureri, care să întâmplă când să va porni piatra și să va sparge din locul ei, iar deaca-fi tare înfiptă și întemeiată în rănichi piatra, atunci trebuie să să păzească de multă băutură, și să-i lipsească ceale mai sus zise pornitoare de ud, buruieni, căci acestea împreună cu sineși aduc la rănichi multă materie și prisosuri și așa să întâmplă uneori de să încuie trecerile udului, ádecă să astupă și așa să oprească piatra și nu poate să să mute din rănichi. Și de vreme ce boala aceasta iaste fierbinte //f. 51^r și cam aprinzătoare, deci pentru aceasta de multe ori să strânge încă și pânțele bolnavului, aicea dar prea cu cuviință să aduc întâi clistirele care să fie moicioase și fără dureri ádecă acealea ce încetează durerile, cu care să să slujască de două ori în fieștecare săptămână, spre răsuflarea pânțecelui, mai vârtos în vremea cutremuratului, ádecă atuncea când vor începe și îl vor apuca precum dururile (sic!). Iar acest clistir trebuie să fie moale și subțire, făcut de lapte cu șofran, de trementină, de gălbinare de ou, puind și puținel untu de mușătel sau de zambile sau de rută, sau din toate acestea unturi să împreune câteva picături. Pre cât va ceare rânduiala și facerea clistirului. Sau aceale mai de sus moicioase, să le fiarbă cu pișat și de copil mic, puind și trementină, și sare zburătoare, și chehlibar. Iaste clistirul prea gătit ajutor de obște la dururile de rănichi, lăudat de toți doftorii, mai vârtos când iaste pânțele plin de prisosuri și mațele aseamenea, însă să luăm aminte ca să nu fie tare și iute clistirul, fiindcă acest fel de iute clistir trage și aduce la mațe prisosul umădăturilor din cealelalte părți. Și urmează să să strâmtoreze și să să strâmteze mai rău treacerile udului, ci să fie subțire precum am zis și acest fel care să deșărteaze nu mai aceale prisosuri ce să coprind înlăuntru în mațe, ádecă ca cum am zice în chip de acest fel de clistir: ia nalbă de cea obicinuită și nalbă albă și ermuvoanon, și politrihon și parthenudi (care latinește să zice ruta muraria, și parietaria și matricaria) și încă sisimvriion și cardamini, sâmânță dă pătrunjăl și de selină și de molotru și de linarion și rădăcină de acoron și puțințelele tărățe și fiarbe aceastea toate în apă destulă, până ce va scădea a treia parte și atuncea stoarce zeama lor și pune înlăuntru cocean de casia carea acum să zice mazăre eghiptenească, pune și ierapicra și miere de trandafil stricurată și lângă aceastea untu de mărariu, untu de rută și untu de mușătel, de fieștecare câte zece picături, și spală adeasea pre bolnavul cel cu /f. 51^v boala de rănichi. Și iarăș să nu ne răzimăm atâta numai la

clistire, precum fac astăzi oarecare doftori și lasă mai toate cealelalte doftorii care să cuvin la boala aceasta, deci nu adeaseori, ci numai de două ori sau de trei ori, și nu altă dată, decât numai în vremea cea obicinuită și când să cade atâta să fie bolnavul, căci, de-l va ținea mai mult decât trebuiaște, strâmtorează precum s-au zis mai sus și strântează și rănichii și trecerile udului precum învață Galinos.

De va avea fierbințeală și arsură mare bolnavul, și lângă aceasta de va fi sângeros la stare, și cu prisosire de sânge și vârtos, să sloboază sânge la cotul drept, și să lase să curgă sângele cât va trebui, și cât va suferi puterea bolnavului, căci aceasta îl și răcoreaște, și îi aduce somn, și îi ușurează durerile. Încă și precum Ipocratu ne sfătuiște, să lase sânge dinapoia genuchiului, prea de folos iaste la acest fel, ádecă la fluierul acela unde amortește, și unde să întinde întocmai cu rănichiu/ ce îl doare, pentru ca să nu să strângă și să împresoare mulțimea sângelui împreună cu junghiul și cu durerea la partea trupului cea slăbănogită.

Iar după acestea să slujască și cu de altfel doftorii moicioase și fără durere, ádecă care moaie găurelile rănichilor, și încetează durerile, atât pă dinafară cât și pă dinlăuntru, pentru ca să moaie și să lărgească trecerile udului, și dă să va întâmpla să-i fi încuiat vreo umădătură lipicioasă, să să moaie cât va putea. De acest fel iaste baia să să îmbăiaze adesea în apă caldă fiartă cu buruieni cuviincioase, asemenea să slujască și cu așăzările, ádecă în apă fiartă cu izmă sălbatecă, sau cu sisimvrion, ádecă hrean de apă, sau cu ghimbir, sau cu cardamini, sau cu varză, și flori de nalbă albă, și de nalbă obicinuită, și de altele asemenea, sau să afunde adesea pre cel bolnav întru un vas mare plin de apă dulce încropită. Să mănânce supe și ceale de a suge grase și moi, și să oblojască rănichii pă dinafară cu olojituri moi, și după ce va face acest fel trecerile udului, apoi după acestea să slujască cu ceale sfărâmătoare de //f. 52^r pietri, și tăietoare și dezrădăcinătoare, și numai întâi, iar stomahul lui lângă acestea trebuie să-l înputernicească cu mâncări cuviincioase, în ce chipu iaste untu/ de nucșoare, și untu/ de izmă, și untu/ de pelin, și cealelalte care am scris la locu/ loru. Când va avea arsură mare, amească untu de trandafil sau untu de micșuneale cu puținel oțet, și cu aceasta să ungă rănichii pă dinafară, sau fă alifie acest fel: untu de mărar, de migdale dulci, de mușățel, untură de cocoș și de găină, și untu de vacă nesăratu, și ceară cât va fi destul, împreună-le toate acestea și le încălzește, și fă alifie moale și cu aceasta să ungi locurile rănichilor și coapsa.

Altă alifie. Să iei untu de migdale, untu de mușățel, untu de zambile câte 63 și alt atâta untu de pîiatră și untu scos din rodul arneftului, pune și camfur, sau puținel untu de camfur, și ameastecându-le toate fă alifie și unge, sau unge-l adeaseori cu unsoare rozato, puind și afion laudato, încălzindu-l întâi, mai vârtos

lăsare de
sânge

baie și șădere

alifie

unsori pă
deasupra

după ce va îmbăia în baie moicioasă, pre urmă pune deasupra săculețile acelea care vom zice mai nainte, și cu acest fel de unsori să potolească durerea rănichilor.

Iar cât pentru ca să să moaie și să să lărgască trecerile udului, lucrează foarte aceste oblojituri: ia rădăcină de nalbă albă, și vlăstări de buruiana ce să chiiamă stânjăn alb, frunză de micșuneale și câteva zmochine, și le pisează aceastea toate împreună, apoi adaugă frunză de melilotu, ádecă de sulfînă și flori de mușățel, și sămânță de anason, sau de chimen, pisată măruntu și cernută cu sita, și fierbe-le tare cu apă ameastecată cu untdelemn, să să facă ca mazărea, pre carea întinzându-o pă pânză, oblojaște cu dânsa șoldurile și locurile din împrejurul rănichilor și a boășălor cu untu de scorpie atâta mai bine ar fi de ai amesteca cu acest untu de scorpie, untu de vacă proaspăt sau untură de găină sau untu de zambile sau untu de migdale și cu acești să ungi.

Alta. Să pilești o ceapă, apoi să o prăjăști cu unt de scorpie, sau cu unt dă zambile, sau /f. 52^v cu untură de porc, sau măcar numai cu unt de vacă, sau cu untdelemn, sau cu toate aceastea, și precum sânt calde întinde-le pre pânză și oblojaște locurile ceale zise. Asemenea fă și alte oblojături de făină de grâu, de sămânță de linarion, și de făină mirositoare care să numeaste tili, rădăcina de pevchedan mărunțită în mici bucățele și pisată, de sămânță de therm, și de mușățel. Bună iaste și aceasta: să pui o bucată de pâine în vin îndulcitu (căruiă îi zic turceaste musile) să fiarbă apoi întinzându-o pă pânză, să oblojaști șoldurile și pânțele bolnavului. Încă nu strică de a-i pune ceale zise acum oblojituri, și dogorituri către bășica și costițele bolnavului, trebuiaște însă să să puie grămădite oblojiturile schimbându-le una după alta, și până a nu să răci una ceialaltă să fie caldă, ca îndată să o puie, căci răceala strânge și adună, pentru aceasta și pre piatra ceea ce iaste în rănichi, și în găurealile udului, o ține și o opreaște. Iar de nu-i va da mâna să aibă atâtea oblojituri ca să le schimbe, poate să încălzească vreo peatecă, înfierbântătoare pă deasupra ca să le acopere pă dinafară pentru să nu răcească, și aceasta să face leasne cu ceale ce să zic săculeaște, sau cu alte afumături care le pun deasupra la oblojături.

peticu
înfierbântă-
toare
pă deasupra

Iar de vreame ce boala aceasta cât după începutul ei să trage din multele umădături ceale reale și vătămătoare carele, după ce apucă boala pre om și înceape a slăbi trupul, alt atâta să înmulțesc și prisosesc. Pentru aceasta face trebuință ca uneori după câtăva vreame să ia bolnavul vreo doftorie subțire pornitoare pene laxativus de acel fel care am sfătuitu în multe locuri cu răsipire într-această carte a noastră luând aminte totdeauna la aceasta, ca acest fel de laxativon, atuncea numai să-l ia când vor înceta ceva durerile, iar altă dată nu foloseaște nimic, ci mai vârtos vatămă. De acest fel de laxativon la

doftorie
pornitoare
ușoară

spețiarie fac < Tereb 3 B. Cumscammo: gr.ζ. și Terebint. Cum. Rabarb. et cinam. și Scammon.Ros.gr.sp.Cumtart: vitrio/ gr. XII: et Sal.Genist,gr.VI: și Emulsio ex.Sem. viol. et //f. 53^r Papaver Albi cum Agua Alkek Parata.addit lapid.pere praepar.>

Iar între acestea poate să ia câte puțin și câteva pă dinlăuntru care moaie găurealile udului, iar de acest fel sânt la spețiarie, syrupus de althaea și dintr-acesta să soarbă adesea ori cu lingura sau în locul aceștia sapă rădăcină de nalbă albă și o spală bine, apoi pisează-o și o fierbe cu apă și cu miezu de pâine pentru ca să să facă zeama ei mai vârtoasă și, storcându-o, topeaște într-însa ca o jumătate atâta zahar și dintr-aceasta să soarbă adeseori cu lingura.

Băutura lui să fie apă fiartă cu rădăcină de nalbă albă, cu mazăre, cu orzu și cu puținică rădăcină dulce ce să zice grecește glicoriza, atâta mai bine ar fi de ar arunca înlăuntru și câtăva scorțișoară. Alta. Bun iaste și laptele de migdale să-l bea adeseori cu zeamă de azmățuiu, sau de fragaria. Și în loc de migdale poate să facă lapte bun și dă sâmburi de alune, curățindu-le de pojghiță. Cel ce nu poate să le caute și să umble după dânsule, să ia un pumn de alune și scoțându-le miezul să le piseaze bine și să le bată cu apă de izvor să să facă ca laptele, și să bea dintr-acesta adeseori.

Foarte bun iaste și untul cel nou de migdale dulci atâta pentru încetarea durerii, cât și pentru moiciunea găurealilor, să bea pă fieștecare zi de două ori cu o lingură, ori singur acest untu de migdale, ori aceaste bându-l cu vin încropitu. Cu alt atâta ar fi mai lucrător, de ar fi jumătate de migdale dulci și jumătate amară, numai să fie proaspăt, iar nu vechiu sau ranced. Și aceastea ádecă uneori, mai vârtoș, mai de multe ori potolesc durerile și pornesc pietrile din rănichi prin ud.

Iar de nu vor înceta durerile, și tot munceaște patima pre om, să fiarbă baie, puind în apă nalbă albă împreună cu rădăcina, ipericon, să-l facă și tigve tăiate mici bucăți, și să șază pă fieștecare zi într-însa, de două ori sau de trei ori. Toate aceaste de îi va aduce cu puțință baia și va slăbi, să o lase jumătate, sau măcar să nu șază înlăuntru multă /f. 53^v vreamă. Bună iaste și această fără de durere ia sirop de flori de mac și îl bate cu zeamă de fragi să să facă ca terciul și acrindu-l cu câteva picături de spiriton de sare dă-i să bea dintr-însul așa dulce. Altul. Mal vas.junip.cum essent opi. Altul. Emulsio et Sem 4 Frig. mal. Amigdal. d. nucl.pers. Altul. Decoct. flor.chamomi/, aut semen Nyniph. Altul. Decoct.Foresti Egregium, Addedo Singulis haustibus Spir.Sal.acido Salsum extremo igne Policitum. Altul. Px.Lap.Caner 71.Cinab.Antimonii 72.Laud.opius. gr.ζ fiat Pulcis. Altul. Rx.Rad.Alth. 31 Liquir 3ζ Flor.Malv.m.j.Sem viol.62, Coquatur in S.g.Ag.Hord.Colar.76ζ.adde Syrup.Papar.alb 612. Lap.Caner.praepar 31 m et ita propinetur.

moicioase

băătură

baie

fără durere

doftorii
sfârâmătoare
de pietri
băuturi

Deci cu aceste mijloace iaste trebuință să înceteaze durerea rănichilor și să smerească boala aceasta. Iar deaca și cu toate acestea nu va înceta atunceia însemnează cum că piatra iaste mare care au crescutu în rănichi și au astupatu găurealile udului, și așa împunge și junghie pre om, deci iaste trebuință să trecem cu acest fel de doftorii care să poată să zdrobească piatra *aceia* sau să o strice sau să o topească, precum vom arăta pre larg de aici înainte. Ceale zdrobitoare de pietri câte sânt singure, am scris destule la începutul doftoriei, către *carele* aibi și pre acestea: sticlă arsă și făcută prafu, rădăcină de agrostis *ădecă* de curcurbiță, și pojghița rădăcinii de dafn, și năhut negru, iar buruiana ce să chiiamă sion, și mâncându-să și bându-să lucrează. Iar ameastecate băuturi lucrează acestea: să fierbi cu vin rădăcină de rută sălbatică, de nalbă sălbatecă, și de selină sălbatecă, apoi stoarce zeama lor toată, și dintr-aceasta dă bolnavului să bea câte doauă linguri. Alta. Rodul balsamului și piiatră din bureați, și vlihuni uscatu *ădecă* buruiana ce să chiiamă mătăcină, și sămânță de nalbă sălbatecă, pisează-le toate împreună, și scoțându-le zeama ameastecă //f. 54^r cu vin și dă câte doauă linguri să bea. Aceastăși face și sângele de țap să-l usuci, și greierii asemenea, lepădând aripile și picioarele lor, și pisându-i mărunț să îi ameasteci cu vin, sau cu vin cu miere să bea prafu lor, și aceea ce să chiiamă ticolithos *ădecă* piiatră topită, să bea cu vin cu miere în însăși baia. Alta. Un iepure viu, pune într-un vas să să usuce în cuptoriu, și făcând praf dă să bea, aceastăși face și numai sângele dă iepure uscându-se, să-l faci praf să-l bea. Alta. Zeamă de rădiche o litră, și alt atâta zeamă de lămâie, și cincizeci dramuri rachiu, ameastecă și le bea în trei dimineați. Alta. Rodul iederii fă-l prafu și îl bea așâjderea în trei dimineți și te vei tămădui. Alta. Sâmburi de néspola, fă-i prafu, și bea-l în trei dimineți flămând, cu apa de buruiană ce să chiiamă ononis. Alta. Încă și sămânța de dafn, și de piersică, și praf de onisc (acesta iaste o gânganie *căreia* îi zic latinește millepeda) și sarea din găinațu de porumbu făcută bine, zic cum că uneori ar fi topitu piatrile rănichilor. Alta. Aduce aminte Pavel Eghinitul, pentru o pasăre micșoară ce să chiiamă grecește trogloditis, iar rumânește pitulice, care iaste mai mică decât toate pasările, și trăiaște și să hrănește prin zidurile și prin gardurile și ține totdeauna coada rădicată și dinapoi iaste pestriță cu peate albe iar marginile aripilor au vâpseaua cenușii. Deci această păsăruică să o jumulească și să o sare, și așa crudă nefriptă de o va mânca adeaseori dezleagă boala aceasta de tot, căci face a și iase afară cu pișatu/ piatrile ceale ce sânt, și opreaște a nu să mai naște altele de acii înainte. Sau să o arză vie împreună cu peanele, și să o facă praf să o bea ori singură ori cu piperiu, sau cu frunză de nucșoară de măsură, și cu mied bun, aceastăși lucrare are și iaste doftorie pentru piiatră foarte lăudată atâta la rănichi, cât și la

bășică. Alta. Usucă precum am zis sânge de țap, și făcând prafu bea adeaseori cu vin amestecat cu miere, că iaste și aceasta ajutor prea gata, și la piatra rănichilor //f. 54^v și la a bășicii, că pre pietrile ceale ce sânt atunci făcute, le zdrobește și le dăzleagă și le scoate prin ud, iar pre ceale ce nu sânt făcute încă, le opreaște a să face, după cum zice Pavel, și încă potolește dururile. Alte doftorii zdrobitoare de pietri dintr-ale lui Franghisc Papai. Fă zdruclitură ca sirop violaton ádecă de micșuneale, și cu apă de saxifraghia, iar de nu va fi aceasta, fă cu apă de pătrunjăl care să o năcreaști cu câteva picături de spirito de vitriolo și dintr-aceasta să bea bolnavul. Alta. Ameastecă zeamă de lămâie cu alt atâta vin și îndulcește-o cu zahar și dă-i să bea. Alta. Arde coaja de dinafară a oului de găină, și o pisează să să facă praf alb, din care să iei ca un dram să amesteci cu vin alb și dă-i să bea adeaseori. Alta. Coajă de ou și alt atâta coajă de racu (rax ormeny) usucă și le pisează măruntu ca praful, apoi frământă-l cu trementină foarte bună și fă grunjuri ca năhutul, și să înghiță în fieștecare dimineață câte cinci cum și seara. Alta. Pune rădăcină de pătrunjăl să fiarbă cu apă foarte multu, apoi aruncă înlăuntru destul untu de vacă proaspăt și zahar, și iar lasă să mai fiarbă de iznoavă, și dintr-aceasta să obicinuiască a mânca bolnavul adeaseori, că aceasta moaie și pântecile, și deschide și treacerile udului, și sfăramă încă și pietrile mărunte, și le scoate afară. Alta. Ia sânge de țap și la să-l să să închiege, apoi usucă-l foarte și-l pisează să să facă prafu măruntu și dintr-acesta ia adease ca câte un dramu, și amestecându-l cu apă de pătrunjăl dă-i să bea. Atâta mai bine ai face de ai hrăni mai întâi țapul sau capra până a nu-i vărsa sângele trei sau și patru săptămâni cu iarbă de saxifragon, cu frunză de dud sau cu ramuri sau cu crăci de cucunare, sau cu frunză de pătrunjăl. Alta. Iar la doftoria țărănească, mai cu puteare lucrează într-aceastea pișatul de capră, deaca, în ceasul ce să va pișă, îl va bea bolnavul așa cald. Alta. Bun iaste și vinul care iaste făcutu cu iarba ce să numește alicacavon. Alta. Încă iar să sfărame rodul cel roșu al aceștii buruieni și să-i puie și vin alb, apoi storcându-l printru o //f. 55^f pânză să îl bea adeaseori, acesta goneaște piatra prea minunat. Alta. Bine iaste la această trebuință să mănânce adeaseori sâmburi de alune, și sâmburi de oase de cireașe. Alta. Rade o rădiche neagră tare, pune și vin alb și stoarce așâjdărea zeama și să o bea. Alta. Asemenea iaste bine să scoată zeama savinii (aceasta iaste copaciu asemenea cu chiparisu/) și să o bea. Alta. Rade o ceapă, stoarce-i zeama, și îi pune zahar și dintr-aceasta să sorbi cu o lingură. Mai bună iaste însă ceapa cea albă. Iată și alte prea cercate doftorii de pornirea udului din altă oarecare carte de doftorie.

Ia rădăcină de hrean împreună cu foile lui și pune-le să să moaie în vin și îl bea, sau pune rădăcinile aceastea și frunzele să stea în câmară patrusprezece zile și atuncia le stoarce și vei scoate zeamă

cu siropu
violaton

mai înainte
adăpări

doftorie
țărănească

băuturi
pornitoare
de udu

omide

praf/ales

băutură de
rând

prea de folos carea să o beai adeaseori, că aceasta goneaște afară și pietrile și șterge și rănichii și îi curățește. Alta. Să mărunțezi rădăcini de usturoiu în mici bucățele și, amestecându-le cu spiridon de arnevt, bea adease, aceasta îndreptează acrimea cea deasă și prefăce frământătura rănichilor. Alta. Foarte să laudă sarea cea zburătoare, Sal volatile, să moi într-însa dafn de cei de jos sau vreo căpătână de usturoiu și să beai. Alta. Sămânță de melia adecă de frasin și coajă împreună, pune-l în untdelemn și în sare zburătoare și te slujăște asemenea. Alta. Sfăramă coaja din rădăcina frasenului și ienupere și trementină împreună, apoi pune-le bine să stea în două litre de apă până în trei luni și apoi le stoarce și vei scoate unt prea bun și bea dintr-acesta câte două spre trei picături cu vin alb. Alta. Sămânță de ipericon să o pisezi, mirosind ca terpentina și dintr-aceasta să faci magiun cu zahar rozado sau violado să mănânci, iaste foarte lăudat. Alta. Foarte lucrează și sămânța de dafn, pentru mai nainte păzirea de piatră, sau singur mâncându-l sau amestecat cu zeamă de orz să să bea. Altele. Cu acestea împreună lucrătoare sânt /f. 55^v și zeama de piersic și a copaciului care să zice simida Betula și zeama de lămâie și sarea de buruiană ce să chiiamă ononis, zeamă de ramurile mazării, sare de prunelă Sal volat Succin. Sal Fimi Columb. și găinaț de porumbu muiat în oțet și amestecat cu miere. Și încă această spețiaricească Rx. Nitrum (Praep deflagrando Suloh 62. Super Lib 1 et hoc ter repetendo, ubi omnia refrixerint, & denno fuerint pulverisata) Sa/ absinth. ana 61. Sal Succin vol 62. Saccar alb. 3 VI: ol. destil. Succin. q. s. m. dos. quantum 3. Cultelli culpidei capiunt, ter v. quater de die. Aceasta șterge rănichii prea bine și pre piatra cea făcută de curând o zdrobeaște. Alta. Râme și porpodari și ceale mai vârtoase aripi de afară ale peștelui de mare ce să chiiamă scaros să usuci fieștecăre și să le faci prafu și să dai să bea cu vinu Alta. Iar acest praf iaste mai ales: să prinzi patru sau cinci scorpii și să le speli bine și să le pui în vin malvaticon să stea douăzeci și patru de ceasuri vii și apoi să așterni într-o oală frunză de jaleș și să le pui înăuntru și atunci încetu-încetu să le usuci în cuptoriu și să le faci prafu și dintr-acesta să pui câte patru grăunțe în ou cu zeamă sau în vin, să bea bolnavul, aceasta sugere acrimea și iuțimea udului o scoate toată cu pornirea. Băutura bolnavului să fie zeamă ori de azmățuiu, ori de pătrunjă, sau de dade, ori de mure, năcrită cu spiridon de sare. Aici apucă loc și toate leșiile acelea care am scris înapoi pentru cei idropicoși. Iar de afară osebit de dogorituri, și de oblojituri și de așăzări, și de vârsări, ce am arătat mai sus, vei ajutama pre bolnav cu aceste următoare apucări, pentru ca să curățească

pietroasa materie din rănichii lui, pripeaște dar bine mâinile tale la foc să să încălzească precum sânt calde, freacă-l la partea rănichilor și la partea boasălor, ungându-le cu untu de scorpie, și îl freacă precum am zis mult ceas de sus spre părțile ceale de jos, pentru ca să să înghiesuie materia cea pietroasă. //f. 56^r Încă și tigvă uscată, ádecă venduza, fără nicio zdrelire, să-i pui la partea rănichilor, să o tragi adevase în jos spre șolduri, ajutorează foarte la scoaterea și strâmtorarea pietrii, fiindcă pre aceasta o ceare și arsura, că într-atâta ajutorează tigvele, când să pun deodată, și pornesc pietrile încât fără de veaste încetează durerile, fiind că să sparge și să mută piatra din rănichi în lărgimea bășicii, pentru aceasta precum am zis pune întâi tigva la părțile ceale de sus ale rănichilor, și de acolo trage-o în jos pe de laturi spre șoldurile bolnavului, către șăderea trecerilor udului. Apoi după tragerea cu tigva, unge-l iarăș de iznoavă cu untu de scorpie care să face mai lucrător e-l vei amesteca cu prafu de gândaci uscatu pisatu măruntu (însă gândacii să fie de cei ce se hrănescu în balegi). Altă unsoare. Să iei unt de ceară, și unt de cărămidă, căruia îi zic și untu filosoficesc, și unt de scorpie, întocmai de fieștecăre, și amestecându-le împreună, unge locurile dă la rănichi către șold. Însă ia aminte cu de-adinsul la acest fel de doftorii sfărâmătoare, și lepădătoare de pietri, că nu folosească cea numai odată slujire a lor ádecă nu ajutorează de loc, deaca numai o dată te vei sluji cu dânsule, ci trebuiaște să le obicinuiești de multe ori, pentru ca să săvârșască încet-încetu lucrarea lor și puterea, și totdeauna de aproape la acestea, să urmeazi și frecările și unsoarele și scăldăturile, ajutorând cu toate acestea după închipuirea ce am zis mai sus. Iar după ce cu ajutorul lui Dumnezeu, va scăpa odată bolnavul dintr-această cu multă durere și groaznică boală, să nu să nădăjduiască luiși ca cum nu i s-ar mai întâmpla iarăș, ci să ție nezmintite aceste păzitoare mai nainte de pietri care să vor scrie de aici și precum am zis mai sus. Deci să să slujască cu curățenia, pentru ca să curățe din vreame, pre ceale multe drojdioase și noroioase umădături din trupul lui, și să nu să adune materia de pietruire. Și după ce să va sluji cu curățenia, prea de folos iaste să bea apă năcrită, și /f. 56^v să ia și alte doftorii care să curățească din rănichi și din treacerile udului ceale vânoase, pre cea flegmaticioasă și drojdioasă și aseamene făinii materie. Deci la această trebuință bună iaste aceasta ori în fieștecăre a treia zi dimineța sau pe fieștecăre săptămână de doauă ori să înghiță trementină cu zahar pisat, foarte curățește rănichii. Alta. Să rușăști în foc un fier și să pui trementină deasupra lui care atâta să aprinde și să usucă încât la urmă poți să o

tigvă uscată

unsori

mai nainte
păzitoare

baie fierescu

feluri de
băuturi

răcoritoare

pisezi mărunț ca praful și dintr-acest prafu ca un dram, să dai bolnavului să bea în apă de azmățuiu sau de pătrunjăl. La această folosință bine iaste să obicinuiască și vinul de buruiana ce să numeaște alicacavon care am arătat mai sus. Alta. Bine iaste și să să scalde în ape fierbinți care ies fireaște din metaluri, ádecă din mademuri, și mai vârtos să bea și apă după scăldătură și, precum zice Pavel, după îmbăiere să bea apă flămând cu măsură mai nainte de vin și la mijlocul prânzului să soarbă reace, de nu va opri ceva și iarăș mai bună decât toate la mai nainte păzirea de pietri iaste să să îmbăiaze mai nainte de a mânca ceva sau de a bea vin, iar apă să bea cu măsură. Bun iaste de băătură și laptele de migdale făcutu din miezul alunelor și al migdalelor curățindu-le de pojghiță și pisându-le și bătându-le cu apă de azmățuiu până să vor face ca laptele. Alta. Bună iaste și apa de buruiana ce să chiiamă ioschiamos ádecă bobul porcului, să le pisezi când cresc și sânt verzi împreună cu foile și cu lăstările lor cu totu, să scoți zeama lor să bea bolnavul. Alta. Rodul de măceașă să îl curăți bine de sâmburi care îi are înlăuntru și să îl pui în vin să fiarbă bine și să pui și zahar apoi să mănânce, căci și răcoreaște și porneaște udul. Alta. Bun iaste și untul reace cu zahar să îl mănânce adeaseori dimineața. Alta. De folos iaste și să mănânce adeaseori miezul de alune și de migdale, măcar amară, măcar dulci și miezul sâmburilor //f. 57^r de piersică și de cireașe și mai vârtos flămând dimineața. Alta. Iar aceasta prea bună iaste, să obicinuiască drept băătură ádecă rădăcina buruienii ce să chiiamă iviris sau glichipicron, ádecă dulce-amară, să o fiarbă cu vin ușor și să bea dintr-însul. Alta. Apă curată de izvor să o fiarbă singură apoi să o năcrească cu spiridon de sare și să o bea. Alta. Bun iaste și zerul laptelui de capră să îl bea primăvara, foarte curățește rănichii. Fiindcă boala aceasta să trage și își ia începutul din înfierbânțelea și arsura rănichilor, pentru aceea nu vatămă să o răcorim și cu ceale de afară într-acest chip: zeamă de lăptuci și de tigve sălbateci sau din locul acestora zeamă de cicoare și apă de trandafil, amestecă-le împreună, să împreunezi și să pui și câțva oțet de trandafil și, îndoinđ o bucată de pânză, să o moi într-acestea și să o pui deasupra la rănichii celui ce pătimeaște dimineața și seara. Sau să ungă pă fieștecare zi de două ori ceale din împrejurul rănichilor cu unsoare de trandafil, ádecă ungvento rozato, sau cu unsoare de mere, ádecă ungvento pomato. Alta. Să bată cu ciocanul o bucată de plumb până ce să va face lată și să să subțiază și să o poarte de amândouă părțile la rănichii lui, că ține răcoare frumos. Și aceastea ádecă destule sânt până aicea. Să cade însă să întoarcem iarăș

cuvântul pentru mai nainte păzirea, ca, dacă să va scoate piatra, să aibă grijă și chiverniseală să nu-l mai supere iarăși și să răsară și altele, deci după cum zice prea înțeleptul Pavel Eghinitul, păzitoare mai nainte de facerea pietrilor să fie întâi hrana cea cu bună zeamă și bună mistuitoare și de măsură. Pentru aceea trebuie să să ferească cu totul de toate ceale vârtoase care să amestecă anevoie și trudirea trupului să îi fie cu măsură, să să ferească și de fieștece legumi și grăunțe și de brânză și de lapte și de toate ceale ce să gătescu dintr-însele, de vin negru, de cărnuri multe și mai în scurt de toate ceale cu zemuri groase și de ceale prea calde și /f. 57^v iuți, cum sânt conditele și ceale asemenea acestora. Apa care va bea-o sau cu care va găti să fie totdeauna foarte curată și stricurată, vinul asemenea subțire alb și nu prea vechiu, pentru ca să pornească udul mai curând și, atâta mâncarea lui cât și doftoriile ce ia, să fie mai mult pornitoare de ud și pă fieștecă zi să mănânce trușie care să fie fiartă bine încă și mărariu și buruiana ce să chiiamă sion, cum și buruiana care să numeaște glihonion și ceale asemenea, iar între cealelalte doftorii multă lucrare are și praful acesta la rărunchii cei cu piază, adecă să iei rădăcină de molotru și de sparanghel și de viță, câte 31 rădăcină de lemn roșu vopsitoriu 71, buruiana ce să chiiamă aristolohia rătundă, și nalbă albă câte 313, glicoriza rasă 313. Piază de bureate de mare și ticoliθon, căriia într-altfel îi zic piază iudaicească câte 71, sămânță de ammis, de dafn, de saxifraghia, de molotru, de anason, de liθospermon câte 32, sămânță de himonicu și de chitră i de lămâie, însă descofită (sic) câte 3 1 2, sămânță de alicacav și de elxini și nalbă câte 31, polion sălbatec căriia rumânește îi zic pinpinia, bambii, glihonion, asaron câte 32, sânge uscatu de țap și mai nainte gătitu 31, vdellion (acesta iaste un lemn negru și să naște la India) și țeperig câte 32, ochi de rac, scorțișoară aleasă și trestie mirositoare câte 313, toate acestea împreună să le pisezi bine până ce să vor face praf prea subțire și dintr-acesta atâta cât să tragă un dram dă bolnavului în fieștecă zi a patra zi, sau pă fieștecă săptămână să bea cu vin subțire dimineața, dâs-de-diminează. Acestea sânt destule pentru boala rănichilor, și pentru pietruirea lor, iar mai multe doftorii și ajutoruri de vei vrea caută mai jos, în capul cel pentru împietrirea bășicii, că lucrează împreună toate acealea și la această nevoie.

(Altă mână) 2. Pentru umflarea cea cu puroi. Și rănirea rănichilor

Uneori se întâmplă și rane la părțile udului și mai vartos la rănichii și la bășică și fac rane și umflături cu puroi, ori pentru că să sparge.

alte mai
nainte
păzitoare
dietă

pornitoare de
ud

semnele patimii	//f. 58^r vreo vână a lor sau pentru că coace arsura părții și face țâțână, sau pentru umădăturile ceale iuți și mușcătoare ce se aduc acolo care mănâncă partea, iar cum la rănichi să se fi făcut umflături cu puroiu și rane, vei cunoaște dintr-acest fel de semne: unul ca acesta are durere la șolduri, și cu greotate și groază neasămănată și arsură fără-de rânduială și să pișă fără opreală care nu să întâmplă la rănirea bășicii, încă și udul lui iase amestecat cu puroi și să aduc împreună și oarecare cărnose bucăți și înnoată ca perii pe deasupra, precum arată Ippocrat, carele așa au lăsat scris. De va vărsa cineva sânge sau puroi, însemnează rănirea rănichilor sau a părții boșelor și la căți ies împreună cu pișatul cărnuri mici, sau ca perii, la aceștia din rănichi să dezrădăcinează.
Cartea XIV, Alegera 75	Dec<i> când să vor arăta acest feliu de seamne, să se păzească bolnavul de nemistuire și de multa mâncare, și să nu să prea sature mâncând, nici să mănânce ceva crud și care nu să mistuiască sau iaste anevoie de mistuit, sau care îndată să strică sau naște vânt și umflare la stomah, și mai vârtos să se ferească cu totul de câte acresc lesne, și câte sânt iuți și zemoase și care nascu venin, din care sânt seatea cea multă, flămânzia, înfrânarea, osteneala, mânia, întristarea, truda cea multă, privegherea și dreagerea cea multă a bucatelor. Să se ferească și de încălecările cailor și de toată mișcarea cea multă a trupului încă și de huzurile ceale dease. Să mănânce pâine proaspătă și făcută bine, carne de pasări sălbatece și de iezi, și de ceale cu carnea moale, pești din locuri pietroase, căți au solzi, fripti pe grătari, raci de râu, sorbire de zeamă de orzu și să bea pă cât fiert cu lapte, îl folosească prea minunat. Și lapte amestecat cu ou și zeamă de pui de găină gras și să soarbă ou singur iar din ierburi îl folosească nalba și buruiana ce să cheamă /f. 58^v entivos, șteavie, grașiță și lăptuci, însă toate acestea fierte că precum am zis, nimic crud și nefiert să nu mănânce. Iar din poame stafidele nu vatămă, și cucunarele, și migdalele descojite și curățite bine. Băutura multă și beția să lipsească, și apă rece niciodată să nu bea. Că precum zice Ippocrat, răceala la rane iaste războinică. Băutura lui să fie vin amestecat cu apă, și puținică piatră acră, sau lapte de capră, sau de oaie, sau făcut de migdale. Iar împreunarea cu muiere, nu numai la bube și la rane, ci și la toate cealelalte patimi ale rănichilor iaste prea vătămătoare și prea stricătoare, și mai vârtos de va fi bolnavul bătrân și din fire slab și neputincios. Să se ferească încă și de câte pornesc udul. La baie să între rar, iar în ceale din fire fierbinți ape de să va îmbăia nu vatămă, mai vârtos ceale cu piatră acră și cu piatră pucioasă. Încă în apă reace să să scalde iaste prea de folos, căci cu covârșire strică ranele ceale anevoie de tămăduitu, atâta ceale din afară cât și ceale din lăuntru. Folosească încă dimineața după ce să va primbla câtva, să bea din apele ceale fierbinți de sineși.
dieta cuvincioasă vântu	
băutură	
fierbinți din fire	

Când să vor întâmpla ranele rănichilor din ceale iuți și mușcătoare umădături, vei începe doftoria lor din deșărtarea acestor fel de umădături. Dec<i> pre cel stricat așa, măcar numai și cu vărsătura poți să-l deșărți, căci vărsătura nu numai folosește spre deșărtarea umădăturilor celor reale, ci încă care va putea să vearse pe fieștecare lună, acela va dezlega și bubele rănichilor, și orice altă patimă să va întâmpla de acolo, fiindcă pre mișcarea umădăturilor o răsipeaște, și o întoarce spre ceale împotrivă. Iar după aceastea trebuie să-l adăpăm mai nainte cu ceale ce tâmpesc mușcarea umădăturilor celor iuți, și sânt acest feliu: nalbă, cicoare, șteavie, grașiță, sâmburi de lubeniță și de crastaveți, și de tigve, sirop violato ádecă de micșunele, sau de nimfea, și zaharul cel făcut dintr-aceastea. Și după ce să vor deșărta umădăturile ceale //f. 59^r reale, să bea apă cu miere amestecată, sau zeamă de grâu mirositoriu, ce să cheamă grecește tili, asemenea îndulcindu-se, sau sâmbânță de crastaveți sau de nalbă, sau de himonicon, pisată și amestecată cu apă și cu miere. Încă și lapte să bea cu miere amestecat, să fie de atunci mulșu și cald, că foloseaște mult la curățirea ranelor. Și zerul de lapte, și zeama fiartă de orzu, de stafide, și de glicoriza carea și singură și zeama ei minunat foloseaște, și să obicinuiască în toate zilele.

Iar deaca să vor curăți și se vor spăla bine ranele rănichilor care să va cunoaște de nu va mai ieși împreună cu pișatul zgaibele ranelor, nici puroaiele ce ies vor fi drojdioase și noroioase, ci albe și ușoare, moi și puține, atunci să aduci bolnavului câte usucă și strângu și oprescu care sânt acest felu: volos armenicos commid, tragacantha carea să zice rumânește la Ardeal bradu ciumei, păsat, limnia sfraghis, și ceale aseamene zise de multe ori. Și usebit de cealelalte, acest prafu lucrează prea cu iscusință: să iai pământu de limnia, volon armenon câte 31b, tragacantha, cenușă arsă câte 31, păsat și gogoși de pefc arse, fripte câte 7b, sâmbânță de in 73 și sânge de bălaur, toate aceastea să le pisezi și să le faci prafu prea subțire și să dai bolnavului în fieștecare zi câte 33 cu lapte mulș de curând.

Iar pe dinafară pune-i iarăș plasturi și alifii, și unsori făcute de untu de trandafil sau de mirtă sau mirsină, făină de orzu, tămâie, sacâz, trandafiri roșii și din altele aseamenea, câte poate să usuce câtva, și să împuternicească rănichii, mijlocul căroră și tâlcuirea să le caute iubitorii de învățătură din ceale mai sus zise. Iar ceale mai multe doftorii le vom scrie în capul cel pentru ranele bășicii și cel ce va vrea poate să se slujască și cu acealea, fiindcă sânt cuviincioase.

//f. 59^v 3 Pentru arsura rănichilor

Să ard încă rănichii pentru multe pricini, ori din umădăturile ceale stricate, ori din lovire sau din strâmtorare și din băuturi doftoricești multe, iar mai vârtos din cea multă și sihnică încălecăre,

vărsătură

mai nainte

adăpări

bulgur

plasturi

la list

pricina
patimii

seamne

ădecă când umblă cineva multă vreme călare și iute la drum lungu. Și să cunoaște patima dintr-aceastea: dureare necurmată cătră oasele ceale dintăiu ale spinării, puțin mai sus de partea cea aproape de coaste care dureare să întinde și ajunge la ficat, mai vârtos când iaste vătămat rănichiul cel de-a dreapta. ajunge încă și jos până la bășică și la partea boașelor și pân-la șolduri și la costițele ceale mici și încă până la coapsă, urmează și amortire la piciorul de aproape și nici să stea drept poate bolnavul, nici să umble pe picioare. Și oricând va strănuta sau altă mișcare când va face, simte dureare mare și junghiu prea greu. Mădulările lui ceale de margini răcesc, și mai vârtos pulpele și picioarele lui, și să pișă cu silă, și însă să pișă în multe rânduri, ădecă adeaseori, dar cu osteneală. Întăiu pișat subțire și apătos, în carele nu să așează nimic, iar când va stăpâni mai rău arsura, să pișă roșu, apoi după aceastea mai gros și mai bălos și-l apucă și arsură tare, și de va creaște mai rău arsura, toate aceaste întâmplătoare urmări să fac mai reale și mai mari. Să întâmplă cătră această încă și icniri, și mâncătură la stomah, și vărsare de venin, și unii să turbură până leșină și nădușăsc. Pântecele lor atâta să otrăvește încât să umflă și răgăie adeaseori, urmează și mare nepoftă de mâncare, și pre unii neîncetat îi necăjaște patima, iar pre alții după vreme. Însă mai usebitu pre toate durerile boalei le întâmpină mai întâiu lepădarea pântecelui și multa deșărtare a udului.

starea și diéta
bolnavului

Acest feliu de bolnav trebuie să să culce pre așternut moale, și în ziua dintăi trebuie să postească de mâncare, însă să nu-i lungească înfrânarea în multe zile, căci din multa postire măcar că //f. 60^r curățește udul, dar să face mai iute și face mâncătură și mușcare mai sâlnică. Dec<i> la început să mănânce sorbituri subțiri și moi care să moaie mușcăturile, ădecă zeamă de orz, și orz îngroșat. Și din ierburi nalba foarte folosește. Băutura lui să fie apă de scorțișoară fiartă. Ce zicem multe? Hrana lui să fie subțire, și acest feliu care să cuvine și la alte arsuri ale trupului.

slobozire de
sânge

Pentru doftoria patimii aceștia, la începutu, după cum zice prea înțeleptul Galinos, sloboade-i sânge la genuche, sau mai vârtos la glezna piciorului ce să aproprie drept la rănichiul ce pătimeaște. Unii slobod sânge și la cot, potrivit-se aceștia Galinos când ădecă arsura iaste proaspătă, și omul iaste mult sângeros.

ajutorințe de
locuri

Iar după slobozirea sângelui, ado-i pre ceale ce s-au zis ajutorințe de locuri, ădecă oblojituri, dogorituri, unsori pe deasupra, plasturi și cealelalte, câte au puteare să răcorească și să moaie cu măsură, făcute de untu de trandafir de untu de gutui, de untu de mușățăl, făină de orzu, de mazăre, de grâu mirositoriu, de sămânță de in, și de ceale asemenea care am scris destule în capul cel pentru arsura ficatului și a splinei.

și list

tigve

Iar deaca cu aceaste de dinafară nu să va ușura durearea arsurii, pune-i tigve la coapsă și la șolduri cu zgămăieri, din care să

scoți sânge îndestul, apoi să încălzești locul cu bureți dogoriți, și cu altceva care ușurează durorile, însă ia aminte aceasta cu den-adinsul precum poruncește Galinos, să nu te greșăști într-acea vreme să-i dai să bea vreo doftorie pornitoare de udu, că îl vatămă mai rău, și aduce umădături mușcătoare la părțile ceale arzătoare. Să lipsească curățeniile la începutul arsurii, clistiruri însă moi, mai vârtos de nu-i va umbla pânțele, de fiertură de nalbă, de sămânță de in, de făină mirositoare, zeamă de orz făcută, amestecând și untu de micșunele sau untu de mușătel //f. 60^v nu vatămă. Cu toate acestea iarăș ia aminte, să nu verși înlăuntru prea mult, că deaca să vor umplea și să vor întinde mațele, împresoară pre rânichi și-i strâmtorează.

glistiruri de
măsură

Apoi după ce să va domoli și va înceta desăvârșit arsura care să cunoaște din cea desăvârșit răsuflare a durerii, atuncea curățește-l cu ceale pornitoare de ud, că deaca se va mistui și va coace arsura rânichilor, iaste udu mult și gros, și de să va așăza jos, bine iaste și chibzuiaste boala. Ajutorează dar la aceasta molotru, sealina și stafilinul să fie fiarte bine.

pornitoare de
udu

Iar deaca cu ceale mai sus ajutorințe nu să va goni răotatea, și nici durearea, nici fierbințeala, nici greotatea va înceta, și încă nelesnirea udului și stricurarea supără pre om, atuncea cunoaște că să adună puroi în partea aceaia. Dec<i> cât va fi cu puțință mai curând, vei ajutora ca să coacă și să spargă puroile. Udă dar un bureate în apă și în untulemn adeseori și încălzește cu el pe deasupra partea cea cu puroiu, încă să o și oblojești cu făină de orzu sau cu tărâțe sau cu zmochine sau cu nalbă albă și cu câte am învățat în capul cel pentru arsura ficatului. Să așezi încă pre bolnav în abur făcut de ierburi moicioase, de nalbă, de nalbă sălbatecă care să numeaște și albă, de mușătel, de sămânță de in, de făină mirositoare și de cealelalte.

udare

Și deaca iarăș să vor aduna puroile și va coace (care să cunoaște când să vor îpuțina durerile și fierbințele și va rămânea să simță numai oarecare greotate la rânichiul cel vătămat) și cu toate acestea zăbovește a să sparge, atuncea dă-i să bea din ceale pornitoare de udu: molotru, glihonion, cimbru și cealelalte fierte, că acestea sparg uneori coptura și spală puroile, scoțându-le cu udu.

așăzare

cocătoare

Deaca și acestea nu vor lucra nimic, spală-i pe jos pânțele cu clistiruri mai iuți, ádecă cu fiertură de rădăcină de tigră sălbatecă sau de usturoi, sau de rădichi, pre care întâiu să le moi în salamură //f. 61^r vârsând deasupra și câtva untulemn, pentru ca să se facă alunecoase, și cu acestea spală-l pe jos, și poruncește să-l ție mult ceas, că acestea de multe ori sparg puroile, și încă împreună moaie pânțele. Și chimenu muiat în vin dulce, și ruta în malzovino, și altele oarecare.

clistiruri

Iar când vor sparge puroile, ies deodată cu pișatul cărnuri mici și lungi, și de vor fi reale ranele, ies umădături puturoase și negricioase și băloase, iar de nu sânt reale ies puroile albe și

seamne

muicioase și ușoare și fără mirosire grea, și puține. Dec<i> pre urmă după curgerea puroilor să mănânce lapte amestecat cu miere, și cealelalte care am zis pentru rănirea rănichilor.

4. Pentru curgerea sângelui rănichilor

pricina
patimii

Să întâmplă și altă oarecare patimă la rănichi, când omul să pișă subțire zer de sânge care să naște din multe pricini, sau pentru slăbiciunea rănichilor că nu pot să leapede udul, sau pentru lărgimea gurișoarelor prin care să pogoară udul, și să stricoară din vâna ce să cheamă pântecoasă care iaste peste rănichi, că deaca să lărgesc găurelele acealea, atuncea și vinele opresc câțva sânge, și altă oarecare groasă materie. Încă de multe ori și rănichii, după câțava cuprindere de vreme opresc câțva sânge, aseamene precum să întâmplă la trânji. Unii încă iarăș să pișă sânge din rănichi pentru curgerea vânei ce să face în rănichi, precum pățimesc aceia carii au rădicat vreo sarcină grea, sau au sărit tare, sau au căzut jos, la loc înalt sau altceva de silnicie au pățimit. Alteori iară să întâmplă această pișare a sângelui și din mâncătura cea de iuți umădături care curg pentru rănichi din locurile ceale mai de sus.

seamne

Și de să va fi făcut patima din slăbiciunea rănichilor, atuncea sângele cel pișat, iaste zeros foarte, iar deaca din lărgimea găurelelor, atuncea nu doare nimic. Deaca în soroace orânduie să face curățirea sângelui, atuncea însemnează că au apucat nainte prisosirea sângelui a tot trupul sau au lăsat bolnavul lenevirii vreo obicinuită /f. 61^v trudire a trupului sau au vătămat vreun mădulariu al său sau l-au tăiatu și altele. Iar de să va fi făcut pentru spargerea vreunii vâne, atuncea sângele iase mult și îndestul foarte. Mai în scurt de va fi din mâncătură ádecă de să va fi mâncat vâna, atuncea iase încetu și câte puțin și durearea munceaște foarte pre rănichi. Aceasta iaste cunoștința sămnelor.

doftorie

Când dar să va pișă cineva sânge din slăbiciunea rănichilor sau lărgimea găurelelor celor ce să trag cătră rănichi, tămăduiaște-l cu liniște, și cu adormire de somn, cu bucate strângătoare, cu băutură de vin negru, și cu câte am scris în ceale pentru sânge. Să să ferească încă mai vartos de câte pornesc udul, și de împreunare de muiere cu totul. Iar usebitu de ceale ce s-au zis în căderile de sânge, să bea fiertură de lemnul lui Dumnezeu ádecă de rădăcina lui. Și 0ragacan0a ce să numește bradu ciumei, muiată în vin negru, încă și un dram de corn de cerb pisat să-l bea cu vin, opreaște sângele care curge din rănichi, și frunzele de salcie uscându-se și făcându-se prafu, și cu vin bându-se, și zeamă de buruiana ce se cheamă greceaște lisimahios <aflată de oarecare Lisimah de la el dar își trage numele>. Și un dram de piatră ce să cheamă ematostat, și fiertură de ghimpi cei albi, din rădăcina lor, și de buruiana ce să cheamă poligonon, și un dram de

băutură nainte

volos armenios, și sirop rozat, și de mirsină, și ceale ce să cheamă hauri de chihlibar, de pământul limniei, și cenușă arsă. Laudă-se mult și laptele de oaie să-l bea flămând câte 0 (sic?) cu un dram de volon armenion. Toate acestea și altele mai mult opresc sângele rănichilor, și zeama de arnogloson care rumânește o numim pătlagină, cu oțet amestecat cu apă, și migdale amară cu vin dulce.

Iar pe dinafară să-i punem ceale de loc, la coapse, și împrejurul rănichilor, acealea care am însemnat în ceale pentru scuipirea de sânge și încuiarea pântecelui, și altă curgere de sânge, și câte strâng și usucă și imputernicesc încă care sânt frunzele de rug, și ghinzi de gorun, gogoși de mirsină, goajă de rodii și florile lor și //f. 62^r ceale aseamenea. Apoi starea trupului trebuie să se prenoiască de bucate cu bună zeamă, cu lapte și cu carne de pasări zburătoare cu de porc, ci însă să fie subțire pentru ca să se așeze la putearea lui cea dintâiu și, întărindu-se rănichii, să săvârșească fireasca lor lucrare și să stricoare umezeala cea zeroasă din sânge, precum să curățește udu/ la fieștecăre om sănătos.

Iar când rănichii vor curăți pre sânge în soroace de vreamă sau pentru spargerea de vas sau de mîncătura umădăturilor celor iuți care să aduc din cea de sus, atunceia îndată să slobozi sânge celui bolnav la cotul din dreptul părții ce îl doare, ádecă pre cel ce curge în soroace să-l faci a lăsa sânge cu puțin mai nainte de soroc, iar pre ceialaltă îndată la începutul boalei. Și dar, slobozirea sîngelui să o împarți, pentru ca să se facă câte puțin rumperea și întoarcerea sîngelui, iar locurile ceale dimprejurul rănichilor deschide-le cu bureate udat în oțet cu apă sau cu lână udată muiată în untu de trandafil și în oțet.

După acestea pune deasupra unsorile, plasturile, alifiile și câte s-au scris în ceale zise locuri. Încă și tigva cu cuviință ajutorează, și mai mult de vei simți vreo arsură la cel ce pentru rumperea vanei să pișă sânge, și aceale mai nainte adăpări care am adus aminte în capul cel pentru scuipirea de sânge.

Lângă acestea să se păzească bolnavul de toate ceale sărate și acre, și iuți, și deaca va înceta udu/ cel sîngeros, să se hrănească cu de acest feliu care nu nasc sânge mult, mai vîrtos cel ce să supără în soroace, și să-și trudească adeaseori părțile ceale mai de sus ale trupului său. Iar cel ce să pișă sânge pentru rumperea vasului, de va rămânea vreo rănire la loc, întâiu să cade să oprim sângele, și să se doftorească cu mijlocul ce am scris înnapoi la a doauă scriere pentru rănirea rănichilor.

Pentru învârtoșarea și bășicarea rănichilor

Învârtoșările și bășicările care să nasc în rănichi, nu dau nicio durere /f. 62^v însă să arată bolnavului ca cum i-ar spânzura ceva de pântecelul lui, și îi amorțesc coapsele. Iar fluierile picioarelor lui nu

și list

hrană

plasturi

list

poate să le ție. Udul lui iaste puțin și toată starea trupului lui să aseamănă mai mult cu cei idropicoși. Dec*<i>* pre unul ca acesta trebuie să-l tămăduim, muindu-l cu alifii, și cu plasturi moicioase, și cu frecături și dogorituri, și aducându-i ceale pentru ud, și spălându-i pânțele pe dedesubt cu clistir.

Cap 11. Pentru boalele bășicii udului, și pentru opririle și silele udului, ádecă ale pișării

usebite
chipuri ale
patimii

Multe boale să întâmplă și la bășica în care stă udul omului, și la udarea lui feliuri de patimi și de opriri, că uneori să pișă sânge, alteori fără<ă> voie mearge udul. Alteori iarăș să opreaște și nu poate să umble, și așa strâmtorează foarte și mănâncă pre țăvile udului. Și iarăș la unii face durere și coace bășica și să arde, și alții să rănește. Uneori și piatră să naște în bășică, și să zice împietrirea bășicii. Și când să îndemnează omul adeaseori să să pișă, i să stricoară câte puțin și pică, să zice strangulare, ádecă stricurare. Iar când cu silă și cu mare nevoie să pișă să zice silă de pișat. Când iarăș stă și să opreaște udul omului, și nu mearge, atuncea patima să zice, lipsirea udului. Și mai în scurtu din cea împotivă, când orice ar bea omul, într-acel ceas curând pișă afară întocma precum l-au băutu, acela să numește diavitis, ádecă prighel. Pentru aceastea toate avem a cuprinde pre rând într-acest cap.

1. Pentru cel ce să pișă sânge

pricina boalei

Când cineva să pișă sânge, aceia să întâmplă ori pentru că s-au spart undeva și s-au mâncat pentru vreo pricină vinele ceale mici care sânt întinse la rănichi, ori pentru că să deschid găurelile udului, sau pentru reaua slujire a împreunării trupești, și a vinului, și a celor mai iuți pornitoare de ud, sau că țăvile rănichilor sânt //f. 63^r slabe și deschise peste măsură. Însă aici chibzuim cu adevărat pentru spargerea și mâncarea vinelor, de vreme ce nu tăgăduim cum că și din cealelalte părți ale omului poate să se aducă sânge la țăvile udului, și printr-aceastea deodată cu udul să iasă, precum să întâmplă la rumperea coastelor, sau când va cădea cineva, sau să va lovi. Ci aceasta nu să cuvine aici. Rumpe-se dar și să sparge vâna cea mică a rănichilor sau a bășicii udului, când va prisosi preste măsură sângele. Să mănâncă iarăș aceastași vână de ceale iuți și sărate umădături, și să rănește de materia cea strâmtorată, tăietoare, năsiposă, și mai vârtos pietroasă, precum să întâmplă la împietrire. Iar sângele care iase din vână, o parte curge afară și iase cu udul, și o parte să încheagă înlăuntru, și să face grunju.

Seamne

De să va fi încheat sângele și să va fi făcut grunji, bolnavul leșină și să face galben, și bătaia vânei lui iaste împuținată și

nearătată, și îndeșită, și să turbură și răcească, și putearea lui scade. Iar când grunzul sângelui va ajunge la țava udului, atuncea oprește și pre ud.

Mai nainte cunoștință

Deaca din partea boșelor va curge sângele, nu iaste atâta de rău, iar de va curge din bășica udului, mai mult să primejduiască, că deaca să va învechi în bășică îngrozească stricăcioasă oprire de ud, și de să va strica înlăuntru poate să lucreze usebite întâmplătoare urmări, și iaste mai mare primejdie decât toate de să va trage patima din rănichi, mai vârtos din mâncarea lor sau slăbiciunea. Deaca bolnavul să va pișa adease sânge mult, iaste de moarte, pentru că acesta îl usucă de tot, și pre urmă îl pogoară la idropică, sau strică părțile udului și pricinuiască multă răotate la om.

Doftorie

Dec<i> iaste trebuință ca cât mai curând să apucăm nainte //f. 63^v pre bolnav, ca și la cealelalte curgeri de sânge. Deaca din prisosirea sângelui să va fi făcut care să arată din multe seamne, de nu va opri ceva, să-i lase sânge la glezna piciorului, sau la margine, sau la cot și să legă brațele lui cu fașe. Și așa să întorcem sângele din părțile ceale de jos, împărțindu-l de multe ori, ca să se rumpă câte puțin-puțin. Iar la splină și la ficat pă dinafară să-i punem câte o tigvă mare și însă de multe ori ca să se tragă sângele în sus. Iar când să va întărâta patima să-i punem tigve la coapse și la șolduri și să va folosi foarte. Să zacă încă culcat pe o parte, și muind bureate în oțet cu apă, sau în apă oțătită rădicând coapsele lui să-i punem dedesubt pentru răcoreala. Iar părțile lui ceale de margini să le strângem, și costițele lui ceale mici să le udăm aseamenea cu bureatele ce am zis mai sus.

Foarte iaste de laudă la boala aceasta laptele de oaie să-l bea bolnavul, ori singur, pe fieștecare dimineată flămând ori cu 313 volon armenion, cu toate acestea, după ce îl va bea, nici să doarmă îndată, nici să se ostenească ceva. Alta. Dogorească la foc puțințel riobarbaron ca un dram, să se usuce și pisează mărunț să se facă prafu și dintr-acesta dă-i să bea în vin roșu. Alta. Să ia hapuri ex Rhab. cum Succ, Plantag, aud Therebin0. Ia un dram sămânță de patlagină sau volon armenion, sau coji de rodii, și uscându-le la foc, pisează-le să să facă mărunte ca prafu care amească-l cu casii sau cu magiun de trandafili roșii, sau cu eletuarion de gutui și să-l mănânce adease. Alta. Sau să fiarbă buruiănă ce să cheamă rumânească țeperig, iar grecească ipurida, idea de rug care o numesc frâncii ambomolia și rădăcină de tormentila în apă de izvor și dintr-aceasta să bea. Alta. Sau să piseaze mărunț chehlibariu și pe fieștecare zi să ia câtva cu vârful cuțitului și să-l puie într-o lingură //f. 64^r de vin roșu sau în apă

lăsare de
sânge

tigvă mare

udare
mai nainte
adăpare

hapuri

hrană

băuturi

de tiscovină și să o bea flămând. Alta. Bine iaste încă să bea așijderea în fieștecare dimineață apă de izvor năcrită cu spirito de vitriol. Alta. Sau zeamă de grașiță câte 603 sau uy [...] sau fiertură de buruiana țiperigu și de florile ceale albe ale buruienii ce să cheamă hiliofillon. Alta. La mâncare folosește prea minunat buruiana ce să cheamă evpatorion și sămânța de ipericon și cea dintr-însul făcut electuarion ádecă magiun al lui Timeu împotriva rănilor de rănichii încă și hapuri de raci de mare cu volon armenion și cu zamă de patlagină și Lg. Mart.Sol.ad gt xv în fieștecare dimineață să o obicinuiască câteva zile și piatra ematostat pisată mărunt și bându-se cu lapte mult cercată iaste și, de să va fi întâmplat patima din cantharidas să bea humă de Limnia. Alta. Și ceale cu afion iarăș ajută ádecă Elect.Paduan.ex sem.Hyoscyam, lăudate la scuipirea de sânge. Altele. De să va naște udul cel sângerat din vătămarea bășicii lui, pune hapurile ceale de raci de mare în apă de patlagină să se topească și să le bea. Sau pentru ca să se facă mai putearnic, pisează ematostat și pune în mulsoare de flori de mac alb și să bea dintr-însul. Alta. aduc încă și pornesc udul și aceastea: rion ponticon, ádecă piatră de vârful muntelui de mare, pisată mărunt și 21 grăunțe de bujor, peceatea Limniei, buruiana țeperigu, rădăcină de chentavriu mare, coajă de lemn, tămâie și ceale asemenea. Ajutorează încă și oblojiturile de poligonon, de rug, de patlagină, și de trandafiri sălbateci făcute și alifii de ipochistida, de acachia, volon și cealelalte ce s-au zis pentru scuipirea de sânge și încuiarea pântecelui.

Și spală bășica cu poligonon, cu pătlagină cu buruiana hiliofillon, ádecă cu zeama lor amestecând cu buruiana ce să cheamă acachia și volon, hapuri de spodiu și altele. și /f. 64^v așăzări încă dintr-acest feliu de materie a-i face să cuvine ádecă din oțet amestecat cu miere fiertură de shin și de rug și de ceale asemenea. De vreme ce încă sângele uneori să face grunji și să încheagă în bășică, care să arată din durearea cea grea ce înjunghe și ca cum l-ar înțapa pre omul cel bolnav și că după pișarea sângelui deodată stă încă udul și mai ies și oarecare sângiuri sau umezeală sângeroasă. Atuncea dar să fierbi rădăcină de nalbă sălbatecă adăogându-i câțva oțet și miere și dă să bea cald. Aceasta răsipește și dezleagă sângele cel grunjuros și-l scoate afară prin ud. Alta. Încă și fiertură de artemisiia ce să numește rumânește cătușniță sau de elihris sau de linte și sămânța de rădiche fiartă și opos, ádecă zeamă de silfiu și de sealină, toate cu oțet amestecate și buruiana ce să cheamă avrotonon ádecă neveștejită și pelin și răsuri de viță și lapte închiegat de iepure sau de capră sau de cerboiacă tânără. Fieștecare dintr-acestea cu oțet cu miere sau și însuși oțetul cu miere bându-se ádecă folosește minunat că dezleagă grunjurile și-i face să iasă câte puțin împreună cu udul. Alta. Aceastăși face și stacti bându-se cu uleiul iar stacti iaste o lacrămă prea mirositoare care curge din smirnă.

Iar pe dinafară adă-i și ceale ce să cuvin de locuri, ádecă îmbăieri, miruri, unsori, stropiri, oblojituri, dogorituri și plasturi ceale ce s-au scris mai nainte în împietruirea rănichilor care au puteare să slăbească treacerile. Să fiarbă dar frunză de gutui sau frunză de stejar cu vin roșu și cu aceastea să-l legi pe dinafară. Alta. Sau oțel la șold cu un mir căruia îi zic la paticarie unsoarea comitisii. Alta. Iar mai ales această alifie ajutorează foarte: unt de crin și unt de mușătel câte 623 tigră, chimen, frunze de soc câte 313 smoală iudaicească și armoninon câte 313, lapte de iepure închiegat 313, făină de sămânță mirositoare și avrotonon câte 623, amvra albă, căriia îi zic sămânță de chit 31. Pune //f. 65^r și rășină și ceară cât să va cădea și fă alifie de trebuință, și o

pune la coastele despre spate ale bolnavului. Alta. Udă o bucată de bureate în salamură sau în stacti și pune deasupra coastelor dinapoi.

Deaca cu acestea nu vei lucra nimic și încă oprește udu/ și stă, trebuință iaste să-i aduci și cațetira (care iaste unealtă hirurghicească) cu care de îi vei porni udu/, iarăș să-i aduci ceale mai sus adăpări mai nainte și pe dinafară să-i pui câte dezleagă grunjurile. Iar deaca nici așa nu să vor dezlega grunjurile, apucă-te de tăiare, ádecă de crăparea cea cu mesteșug și taie prin mijloc pialea boașelor precum o fac la împietruirea bășicii și, deșărtând de acolo grunjurile, apoi tămăduiaște rana precum să cuvine cu mesteșugul hirurghicesc.

cațetirizma

tăiere

Ceale de rând. De să va pișa cineva sânge, sâmânță de rădiche pisează-o bine și amestecându-o cu puținică miere și oțet, dă-i să bea adeasea și să tămăduiește. Iar de să va pișa puroi, sloboade-i sânge din vâna cea cuprinzătoare, apoi afumă-l la boașă cu pialea de arici dimineața și seara până în trei zile. Alta. Fierbe Țrumbi pisat cu vin bun până când va rămânea a treia parte și dă-i să bea. Alta. Sau pisează cherlibar și, amestecând cu vin, dă să bea flămând în zece zile și să tămăduiaște.

adăpări

2. Pentru cei ce să pișă fără voie

Uneori udu/ fără să va omul de sineși mearge și curge care patimă să întâmplă când să va umezi mult și să va muia și să va slăbi partea aceia ce iaste cărnoasă, care cuprinde cerbicea bășicii, precum pătimesc adeasea ori bețivii sau din multa iuțime a udu/ să întâmplă carea frige acea parte și așa pornește udu/. Ci însă mai de multe ori să întâmplă din slăbiciune carea iarăș să naște ori din cea firească răceală a stării trupului, precum la oamenii cei bătrâni ori din umezeala ce prisosește, precum iaste arătat la copiii cei mici.

pricina
patimii

Mai nainte cunoștință

La cei bătrâni, și la cei slăbănogiți pentru multa băutură și beție, /f. 65^v această patimă mai de multe ori rămâne netămăduită și nu are doftorie. Iar la copii, cu vreamă încetează de sineși și să săvârșește.

Doftorie

De să va fi dobândit patima din umădăturile ceale iuți și mușcătoare care prisosesc în trup, iaste trebuință ca să le curățim din trup cu curățenie cuviincioasă, apoi cu strângătoare și cu alte mijloace și ajutorințe care sânt cercate pentru acestea, să căutăm pe bolnav.

Dec<i> folosește foarte smoala sau rășina sau tămâia, oricare, sfăram-o mărunț și dintr-aceasta luund ca un dram sau mai puțin, dă-i să bea cu vin roșu sau cu apă de florile acachiei sau de tiscovină sau în apă în care să va fi călit oțel. Alta. Iar firește lucrează și această

curățenii

pentru udul cel fără de voie: să arzi gât de cocoș și, pisându-l ca praful, dă bolnavului să bea flămând cu apă caldă sau frige-l și dă-i să mănânce flămând. Alta. Coaie de iepure făcându-le praf dă să bea cu vin de tămâioasă. Alta. Flori de levcanther sau tigră, sau smirnă să bea cu vin până a nu cina. Alta. Prăfește sămânță de rută sălbatecă și dă-i să bea asemenea până în trei zile. Alta. Scoate limba gânsacului și într-acel ceas să o arzi, și pisează-o ca făina și dă pișăciosului să bea cu vin, aceasta tămăduiaște pre cel ce să pișă noaptea în așternut, de a fi ori mare ori mic și mai mult nu o face.

adăpare

Pe dinafară oblojaște partea boșelor lui cu de acest feliu: sfărâmă coajă de stejariu sau foile lui și pune-le în oțet să fiarbă tare și, precum sânt calde, oblojaște partea boșelor lui cu acestea. Alta. Sfărâmă sâmburi dă ghindă de stejar, și fiarbe cu oțet să se facă ca mazărea, și așa caldă leagă-o la partea boșelor, încă unge-l cu ceale împuternicitoare, adecă cu unsoare de vin caldă și-l încălzește cu ceale asemenea și să se păzească de ceale ce răcesc tare, căci răceala lucrează arătare de slăbiciune. Laudă încă și aceasta doftorii cei prea iscusiți, să arzi melci împreună cu cojile lor într-o oală nouă și să-i faci praf și dintr-acesta să adăpi pre bolnav adeaseori cu vreo apă din ceale zise mai sus sau cu vin. Alta. Asemene poți să faci cu sâmburi //f. 66^r de alune și cu coji de ou arzându-le și cu frunze de evpatorion uscate și cu pipotă de găină, uscând ceale dinlăuntru și pisându-o bine mărunț. Alta. Asemenea laudă și aceasta: să arzi în cuptoriu un arici viu cu totul și să-l faci praf și să dai dintr-însul să bea adeasea bolnavul. Alta. Coaie de rămătoriu să le faci praf asemenea, sau gunoi de capră sau usucă șoareci și fă praf sau îi fiarbe cu unt de vacă. Alta. Comid aravicesc dă-i cu vin să bea.

băi

Să facă și vin, de pelin, de izmă, flori de trandafil, flori de măceși, tormentilla, fierbându-le în apă lucrătoare de fie și scaldându-se într-însa și, de va fi patima mai sălbatecă, să se scalde în ape fierbinți din fire.

ungeri

Să se ungă încă cu unt de pelin, cu unt de izmă, cu unt de nard, cu unt de castor, cu balsam, cu peruvian, plastru de gălbenare de ou cu oțet la costițele spinării, la coapse și la osul cel sfințit unde să încep vinele, că trebuie să ne silim la acestea în ceale mai cu de-adinsul. La toată neșinearea, afară din vătămarea nașterii, mai mult decât toate să laudă aceasta: să pui un brostac de baltă într-o oală nouă curată și să-l arzi viu în cuptoriu și să-l faci praf care să-l pui într-un săculețu să-l porți spânzurat la gât. La mare trebuință foloseaște și unsoarea aceasta: să iai piatră de calamita destilată în oțet și apă de trandafir ca două sau trei loturi și praf mărunț 643, pisează acestea și le amestecă mult ca două ceasuri, adaugă și seu de țap și iarăș amestecă până la a patra parte de ceas și, făcând unsoare, unge adeasea pre cel bolnav. Acestea toate cu nedeosebire

alifie

folosesc atâta la neținerea cea de ziua cât și la cea de noaptea iar deosebit pre cei ce să pișă în pat tămăduiaște. Să bea praf de cinde [...] făcându-l în apă sau în vin cu comid, încă și praf de castorion, cei tineri câte 71, iar copiii câte 31. Caută încă și acestea la spețiarie: Iunic Stom Galinnas Pulv 62. Herb. agrim 61 Erinac unt. 66. Misc: et f. Pulvis. Dos. 61 in Suscul Gall și aceasta /f. 66^v px. pulv. medull. lap. 3.3. gran. mastich. 33. lig. aloes resius. exactae pulv. 31 b. misc. f. pulv. dos. 31 care cu mesteșug le fac spețiariei. Cel ce să pătimească acestea, mic sau mare, pentru orânduia lui băutură să bea vin roșu năcrit sau apă întru care să fi stins de multe ori fier sau oțel aprins. Alta. Sau dogorească la foc o cărămidă noauă curată, și lasă-o să arză bine, apoi aruncă-o înăuntru în apă curată să se stingă care apă stricoară-o și dintr-aceasta să bea la seata lui, că strânge și întărește pre strângătoarea bășicii. Lângă acestea încă să-l obicinuiască pre bolnav, de va fi copil când va vrea să să culce, seara, sau la miezul nopții, sau dimineața, să se silească și să se îndemneaze a-și vărsa udu/ cu silă.

băutură

III. Pentru arsura și captura bășicii udului

Să arde încă și coace uneori bășica de ud a omului, ca și rănichii și dintr-aceasta să pișă puroi. Dec<i> din toate neputințele ce să întâmplă bășicii, această arsură iaste mai rea și mai grea, și mai de moarte. Urmează pățimașului aceste seamne: aprindere iute îl apucă, și nu poate să doarmă și vorbească aiurea, și varsă venin curat, și nu poate să se pișă. Coastele din dos și partea boaselor să învârtoșază și silnicească cu durere prea iute, și-l grăbească a să uda, însă geaba, precum să întâmplă și la întindere. Iar ceaia pre care pișă iaste subțire și nu face drojdii. Uneori urmează și umflături și i să strânge pânțele, fiindcă să strâmtorează mațul cel din drept de arsura bășicii. Și deaca din rănichiu să trag puroile, iaste mai mult și să amească mai vartos cu udu/ și nu pute atâta. Iar bășica fiindcă iaste piale, puține puroi ies dintr-însa și nici să amească atâta cu udu/, pentru aceia pute rău. Și de vreme ce să umezească bășica neîncetat, pentru aceasta anevoie să curățesc puroaiele dintr-însa.

seamnele
patimii

De nu va opri ceva, fără zăbavă să lași sânge bolnavului la genunche sau la glezna piciorului și diéta lui să fie subțire, precum să cuvine și la cealelalte arsuri. //f. 67^r Din toate cealelalte doftorii mai de folos la această boală iaste slujirea terpentinei. Să pisezi mărunț glicoriza, și să învăluiești într-însa câțeva terpentină ca o alună sau mai multă și să o înghiți flămând, așa făcând în fieștecăre zi. Alta. Foarte bine curățească pre boala aceasta și zerul de lapte să-l obicinuiască bolnavu și mied sau în locul acestora apă fiartă cu orz și cu glicoriza, dintr-aceasta să bea la seata lui pe oricare va vrea. Alta. Bună iaste și apa acră, și cea din fire muicioasă apă, să bea.

lăsare de
sânge
terpentină

udare fără
durere

Alta. Bun iaste și lemnul cel sfânt și sasafrasa și saporina, să le fiarbă cu apă după orânduiala cea de obște și să le bea adeasea, curățește udul. După aceastea deaca să vor curăți puroile, care să cunosc din împutinarea lor, să mănânce de aci nainte magiun de trandafili roși sau rodozaharin. Alta. Să sfărame tămâie și să o ameastece cu lapte dulce, și aceasta să bea adeaseaori. Alta. Să stingă fier ars în apă de patlagină și să bea. Alta. Să adune vrion ádecă mușchiu de copaciu și să-l fiarbă cu mied și acesta să bea pentru ca să curățească mai bine. De va avea dureare mare, să bea apă de flori de mac sălbatec, îl ușurează frumos. Alta. Să curățească sămânță de tigră îndestul, și să o sfărame, și apoi să o piseze cu apă de patlagină să se facă ca laptele, și dintr-aceasta să bea adeseori. Pe dinafară apoi ceale neusturătoare, să-i faci udare la locul bășicii, fierbând mărari, sămânță de in sau rută, sau nalbă sălbatecă cu untdelemn, și udându-l adeasea. Iar ceale reci și lepădătoare nicidecum să fie, ci să lipsească, căci bășica udului iaste foarte vânoasă și ceale reci după cum zice Ippocrat, sânt împotivitoare la vine, încă și strâng ceale reci, și pentru aceasta pre oprirea udului alt atâta o adaugă carea deoebit naște și pricinuiște răotatea aceasta. Așijderea ceale reci nu lasă să mistuiască și să se dezlege umădăturile care nasc arsura. Pentru aceasta mai bune sânt ceale ce încălzesc cu măsură care și durearea o ușurează și fluierul bășicii și țăvășoara lărgesc și usebesc arsura. /f. 67^v Cade-să încă să spălăm și pânțelele cu spălări moi și domoale. Și după scoaterea balegii să-i vârsăm unt de mărari sau altceva aseamenea, spre ușurarea durerii. Folosește încă și căpățâna de floarea macului să o fierbi cu untdelemn și cu untură de găscă sau de găină proaspătă, să fierbi aseamenea cu untdelemn și să verși înlăuntrul bolnavului pe dinapoi. Iar de va fi având dureri mari, să iai un dram de hapuri de ceale ce să cheamă de limba câinelui și le topește în unt de mărari și varsă înlăuntru, sau afion cu smirnă și cu gălbenare, ádecă cu șofran, ungând împrejur o lână, pune-o la șăzut. Încă să-l așăzi în fierturi de sămânță de in, de făină mirositoare, de rădăcină de nalbă albă, de sămânță de dafn și altele aducându-i și vreo doftorie pornitoare de ud pentru ca să se pișă șăzând în apă, căci bășica nu poate să priimească sau să gonească udul de sineși. Ci sau singur bolnavul sau vreunul ce va fi acia să-i apease cu îndemânare și încitunel (sic) șalele și nu preste măsură ca să nu să întărate durerea mai rău. Iar după clistiruri și după așăzări, fă-i și abur, umplând bășici de bou sau alte vase pân-la mijloc cu apă caldă și cu untdelemn sau cu săculeațe, precum am arătat în capul cel pentru junghiul de coastă și caută acoló. Iar deaca nici așa va înceta răotatea, pune-i o tigră cu jdrelire ádecă zgârâire, la locul unde îl doare și să se păzească de câte pornesc mult udul și de băutură multă. Iar când să va face arătată întoarcerea, năzuiaște la ceale moicioase și osebitoare ajutorințe care de multe ori am zis.

Iar acealea care zice Pavel, *când are arsură bășica să băgăm mesteșugul hirurgicesc* ce iaste de cocean și să zice ca^oetiras, aceasta iaste cu multă nelesnire și mai vârtos la bărbat, fiindcă întră cu osteneală și așa mai mult întărată durerile și adaugă arsura mai mult. Iar la muieri nu iaste cu necuviință, că treacerea udului lor iaste scurtă și stă drept și fără dureare pot a priimi lucrarea aceasta. Iar de va fi nevoie și primejdie pentru oprirea udului, atuncea și la //f. 68^r bărbat trebuie a cerca acea hirurgicească unealtă ce se cheamă ca^oetir, nu pentru ca să-i ia răutatea și să-l tămăduiască de tot, ci ca să îndrepteze ceva umbletul udului și să-l deschiză din primejdia ce-l opreaște, ca să se obicinuiască să iasă câte puțin.

După ce vom îndrepta pornirea udului cu mijlocul cel de mai sus, iarăș să-i aducem ceale fără durere, până când să va dezlega și să va coace arsura, care are obicei a să dezlega fără veaste și într-acel ceas iase arsură de vânt în fața pielii care și rămâne și nu întră iarăș napoi. Încă de va urma și multă pișare, s-au chibzuit de multe ori a fi rău. Dar de să și arată acest feliu de seamne, iarăș să stăm cu aceste ajutorințe măcar cât de multe ori, până să va face desăvârșit întindere pișătorii, să să sălbătăcească patima adeaseori și să ție pre bolnav multă vreme. Iar când vor înceta primejdioasele întăratări de fierbințeală și să va învechi starea boalei, să treacem cătră unsori și alifii care scot și trag din adânc umădăturile și le mută la altă parte și cătră plasturile acealea care rușăsc pialea, pentru care am zis în altele.

luare aminte
trebuincioasă

IV. Pentru ranele și rănirile bășicii udului

Să răneaște uneori și să înzgâibează bășica udului și cerbicea ei, ori când stă într-însa vreo umflătură și coptură sau când să va rumpe vreo vână a ei, ori de mîncătura din materia cea iute sau de piatră ce va fi ros sau pentru altă oarecare pricină aseamenea.

pricină

Urmează la bolnav dureare iute în bășică totdeauna când să va pișa și când va scoate puroi. Și de vor fi întinăcioase ranele să pișă împreună oarecare băloase și drojdioase, care să și așază la fundul vasului ca niște făină groasă. Uneori iarăș scoate cu udul ca niște solzi și frunze mici puturoase, și ca niște lână sau peri. Iar de să va trage și să va lăți rana, atuncea să pișă ca o țesătură puruioasă și puturoasă. Încă și oprire de ud să întâmplă, și partea boșelor lui să întinde cu desfrânare. Iar durearea să întâmplă nu numai când iaste rănită țava udului, ci și când să face rană înlăuntru mai adâncă /f. 68^v lărgimea bășicii, pre care să o cunoști într-acest chip: deacă rana să va fi făcut în cerbicea bășicii, sau în țava udului ei, atuncea numai când va înceape să se pișă, sau când va săvârși udul, simte dureare, și aceasta să întâmplă mai mult când iaste udul iute. Iar de să va fi făcut în lărgimea ei, atuncea îl doare foarte la partea cea născătoare, și la șale și supt pânțele. Acest fel de bolnav ori zace totdeauna culcat sau

întâmplătoare
urmări

semne
cunoscătoare

mai nainte
cunoștință

nu poate să stea drept sau și de să culcă nu să stâmpără și, din durearea cea fără măsură, de priveghere și de întristare și de topire, muncindu-se, să săvârșăște, unii mai curând și alții mai târziu. Mai în scurt, ranele bășicii sânt mai fără tămăduire, sau anevoie de tămăduit ori că bășica iaste vânoasă, sau că udul fiind din fire iute, totdeauna să atinge de rane și le udă și așa le mănâncă și le roade și nu le lasă să se ascunză și să se închege. Căci cât de mult de s-ar vărsa afară udul, dar toată bășica desăvârșit nu poate să se deșărteaze și totdeauna rămâne înlăuntru câtva pișat care neîncetat să atinge de ranele ei. Iar mai vârtos când să deșărtează udul, atuncea bășica să strânge și scade și așa udul care rămâne înlăuntrul ei, măcar cât de puțin de va fi, acela apucă de pretutindenea toate părțile ei și le moaie. Dec*<i>* fiindcă de multe ori fără îndrăznire și fără nădejde s-au făcut ajutoriu, trebuie să începem doftoria, cu carea de nu vom dobândi altceva, măcar durerile ceale ce întărită le vom micșora cu adevărat și le vom smeri.

băutură de
lapte

Întâi dar trebuie să înduplecăm pre bolnav să să culce și să să odihnească în pat, mai vârtos când îi va veni și-l va apuca fierbințeală, apoi să-i dăm doftorii care să cuvin la durerile sau fierbințelile ce încetează și iar încep. Prea mult foloseaște aici băutura de lapte, carea iaste și întâia doftorie la patima aceasta, că și învârtoșarea durerilor moaie și pre rane le spală și le curățește. Iar pre ceaialaltă diétă a hranei lui să o păzească precum am arătat //f. 69^r la ranele rănichilor. Dec*<i>* să-l mângăiem cu acest feliu de doftorii care să îi îndulcească și să nu nască udul iute ce mușcă și răneaște ranele. Și, de vor fi ranele cu arsură, să-i aducem pre ceale mai sus zise pentru arsură oblojituri, de sămânță de in, de făină mirositoare, și cealelalte.

strângătoare

De să va întinde rana în bășică vei pune pe dinafară ceale ce strâng și aceale calde, ca să domolească durerile cu fierbințeala și cu putearea lor să nu lase pre rană să treacă mai nainte de locurile ceale ce să apropie. Iar acest fel de strângătoare sânt: chichidia ádecă tufă de gogoși, răsurii de trandafili, piatră acră, acachia, ipochistis și altele ce în multe rânduri s-au zis de noi, Încă și câte să bagă înlăuntru prin cașetir să-i punem la fire, ádecă lapte dulce muls dintr-acel ceas sau unt de trandafir ales proaspăt. Iar de nu să vor găsi aceastea, să vărsăm înlăuntru adeaseori apă dulce încropită, mai vârtos la vreamea ce înceape să mușce și să mănânce patima.

clistir

Dar și la șăzut să-l spalăm cu fiertură de orzu sau cu fiertură de sămânță de in sau de sămânță de crastaveți dejgheocită, de făină mirositoare, de nalbă, sau cu lapte amestecat cu unt de trandafil. Iar când vei vrea să faci spălare, ádecă să-i pui clistir la cel ce are bășica rănită, să nu-i pui fiind cu fața în sus, că nu poate să între înlăuntru vărsarea, fiindcă să razimă bășica de mațul cel din drept, ci să-l pui

fiind cu fața în jos sau pleacă-l pe genunchi și așa lesne îi vei vărsa înlăuntru, că și bășica să deschidă, și mațul să lărgaște.

Trebuiască încă adeseaori să se așeze bolnavul și în ape calde, și în fierturi de buruieni care deschid și moaie, că acestea domolesc și durerile.

De să va întinde rana precum s-au zis, pune-i ceale ce să pun prin cașetir ca să oprească întinderea mâncăturii, ádecă zeamă de acachie, ipochistida, humă de limnie, volon armenion și altele ce s-au zis mai nainte. Iar de va sta rana tare într-un loc, varsă-i înlăuntru cu ceale lepădătoare și curățitoare precum iaste cea prea apătoasă apă cu miare și lapte îndulcit cu puținică miare și zeamă de sămânță de crastaveți dejgheocită. Iar de va /f. 69^v urma iuțime și mâncătură, lapte muls de curând cu arpăcaș sau bulgur ales varsă înlăuntru, sau pomfoliga spălată cu apă multă și uscată și topită în lapte. Iar deaca să vor curăți ranele, ajutorează-le să se închiză cu așăzări care strâng. Mai în scurt de să va învechi rana, precum să întâmplă de multe ori, atuncea și întărâtări după vreamă să fac și uneori să domolesc. Dec<i> când să pricinuiască patima, oblojaște și udă cu ceale moicioase. Iar când va înceta și să va domoli, cu câte o opresc patima pune plastru de muștari la șalele bolnavului, cu ceale ce rușasc, și să-și facă diétă cu câte înnoiesc putearea trupului.

Deaca patima nu să îmblânzească și nu să domolească, fă-i să iasă bășici la partea boasălor sau cu doftorii sau cu fier și lasă să se curățească multă vreamă ranele cu curgerea. Nu iaste încă cu necuviință să-i dai și ceva neusturătoare băuturi nainte când îl strămtorează durerile foarte și mai vârtos hapuri de alicacav cu afion, potolesc durerile rănichilor. Și acestea ádecă sămânță de crastavete, de nalbă, de mac alb, tragacantha care să zice rumânească bradul ciumei, arpăcaș sau bulgur, de gogoși de pevc și migdale dejgheocite. Alta. Să arzi buruiana ce să zice narthica și fă-o praf și, luând dintr-însa ca trei deagete, să bea cu apă dulce sau cu vin. Alta. Să iai buruiana ce să cheamă strovilos 20 și ca 40 linguri sămânță de tigră dumeasnică și să le fierbi cu două păhară zeamă de nard și cu sămânță de sealină și să bea dintr-însa. Alta. Sau să facă amestecătura aceasta: zahar violato 61, sămânță de nalbă 33, 4 semințe de ceale mai mari sihron, câte 31 glicoriza rasă, 31 b comid 713. Volon ar. 3 b, hapuri de limnias sfraghidos 31 și sirop de glicoriza, pisează-le toate cu nevoiță și le împreunează să să facă o amestecătură și dintr-aceasta pe fieștecă zi dimineța să ia ca cât o alună. Încă varsă înlăuntru bășicii cu ceale neusturătoare și care tămăduiesc ranele.

așezare

băuturi mai
nainte
neusturătoare

//f.70^r. V. Pentru pietrile ce să nasc în bășica udului

Să nasc dar pietrile în bășica de ud a omului și mai adeseori la copii decât la cei bătrâni de vârstă și pricina iaste că copiii mănâncă mai mult și să mișcă neîncetat și orice ar găsi mănâncă fără

pricina boalei

de unde să
naște piatra

chibzuială, ori vătămătoriu de va fi, ori de folos și oricând să întâmplă nu țin vreme orânduită către mâncare încât, și până a nu mistui bucata dintâi ce au mâncat, îndată îmbucă alta și alta. Și pentru aceasta, fiindcă să mișcă mai mult de mâncare, să întâmplă de să răsipeaște și să împarte în vine bucata lui cea crudă și nemistuită. Și încă fiindcă trupurile copiilor sânt prea moi, pentru aceasta nu poate să se facă încuiarea la rănichii lor. Și fiindcă udul cel gros fireaște să pogoară în largimea bășicii, acolo să și așază ca drojdia și ca noroiul apei, apoi din fierbințeala care din fire au copiii să usucă și să încheagă acea așăzată materie și să împuterniceaște și să face piatră tare. Care iaste arătat și la ceale de dinafară, ádecă la apele ceale fierbinți de sineși, și la vasele în care încălzim apa și o vedem cu ochii cum să așază noroiul apei și să lipeaște și să întăreaște la fundul vasului. Și pentru aceasta apa cea necurată și noroioasă, așijderea și cea vârtoasă și care iaste prea reace, adauge nașterea pietrilor în bășică. Dec<i> aceste sânt ceale doauă mai alese pricini de să nasc pietrele în bășică, ádecă grosimea udului și fierbințeala copiilor care mai pre larg tălcuiaște cel mai întâi între doftori Ippocrat într-a patra carte pentru boale unde cuprinde pentru împietrire. Naște-se dar cu întâia pătimire piatra bășicii mai totdeauna înlăuntru la rănichi și opreaște curgerea udului. Și după vreme ca o materie groasă și creaste înlăuntru în adâncimea bășicii și să iau mijlocitoare și oarecare umezeală ce stricoară treacerile udului și însăși bășica ce iaste udă care împreună cu udul celor împietroși iaste ca în chip de muci. Și aceasta iaste pricina /f. 70^v de să află pietrele ceale mari ale bășicii solzoase și râtunde, având pojghița ca ceapele una deasupra altii. Însă precum am zis cu Eghinit, închegarea pietrilor din bășică a să face obicinuiască mai mult la copii, iar împietrirea de la rănichi să face mai vârtos la bărbați desăvârșit.

Întâmplătoare urmări

Iar sângele și următoarele întâmplări ale pietrilor celor din bășică întâmpină de acest fel: să pișă bolnavul anevoie și de să va întâmpla să să pișă, pișatul lui iaste albicios și nemistuit și apăsător cu față năsipoasă. Iar cea mai mult că adeaseori să scarpină la partea boașelor și o pipăiesc totdeauna mai vârtos copiii care și întinde adeaseori întărâtându-se după împreună pătimirea pielcăluței țavii udului și lăsându-să și iar încordându-se fără rânduială. Și încă adeaseori sânt siliți a să uda și mai de multe ori stricoară. Încă îi supără și scuturare și sânt siliți de multe ori să-și facă trebuința, însă anevoie și cu osteneală. Și când să pleacă la pământ, îi junghie bășica și-i împunge, iar când să scoală drept în picioare iau răsuflare și atunci să pișă mai lesne. Și de să va învechi răutatea, iase împreună

cu udu/ ca niște mucii mulți. Să cunoaște încă piatra bășicii cu pipăire, *când* vei băga în șăzut cașetirul cel de cocean sau deagetul. Mai vartos și *când* va sări tare simte clătirea pietrii dinlăuntru de nu să va fi lipit sau de nu să va fi adaus la cel dinlăuntru foarte zdrucit <imin> *ădecă* pielcăluță sau pojghiță a bășicii.

Cunoaștere mai nainte

Mai lesne să tămăduiaște *patima* aceasta la muieri decât la bărbați, că cerbicea bășicii la dânsule iaste mai scurtă și mai largă. Iar mai mult altfel nu să tămăduiaște, decât numai cu hirurgicească tăiere de piatră. Și copiii până la 14 ani sânt lesne de tămăduit pentru moiciunea trupurilor, iar cei bătrâni anevoie de tămăduit pentru cea silnică tragere a trupului. Iar vârstele ceale dintre acestea și după aceasta cu mijlocire au oareșcum. Și iarăș sânt lesne de tămăduit cei ce au pietri mai mari, că *ădecă* s-au obicinuit cu arsurile. Iar sânt anevoie de tămăduit cei ce au mai mici pentru ceale împotrivă. Ci însă în tăierea //f. 71^r de piatră iaste frică și primejdie mare să nu să întâmple arsură de moarte sau bășică stricăcioasă. Iar mijlocul și lucrarea de mână a tăierii pietrii vezi la a cincea carte a lui Eghinit, cap. 60. C-adesea a ști și aceasta, că piatra care s-au lipit și s-au înfipt tare în pielea bășicii, cu neputință iaste să se tămăduiască.

Tămăduire

Cea cu iscusință doftorie a răutății aceștia iaste aseamenea împietruirea rănichilor. La aceasta numai să deosebește, că pietrele bășicii cer doftorii mai tari și că acelea care aducem pe dinafară pentru rănichi le dăm pe dinlăuntru pentru bășică. Dec*<i>* trebuie să ne nevoim ca să se subțiază și să se roază piatra în bășică și să iasă afară cu udu/. Întâi cu praf de omizi și de porpodari (de va fi cu puțință) și de altele care am lăudat înapoi pentru piatra rănichilor, unde am și numărat oarecare zdrobitoare de pietri cu care numără și acestea: sămânță și rădăcină de mărariu și de smirniu, grăunțe neagre de bujor, artemisiia, mușățel, sămânță și rădăcină de nalbă sălbatecă, adianton, sion, rădăcină de șteavie sălbatecă, pietriceale din bureți de mare, ticoliθon, *ădecă* piatră siriacească, sămânță de piatră ce să zice liθospermon, sămânță și rădăcină de mirsină sălbatecă. Și piatra aceia care să va întâmpla să o pișă acest fel de bolnav să o pisezi mărunț și să o bea bolnavul. Încă și sămânță de xanθiu, pojghiță de capere, sămânță de avrotonon *ădecă* lemnul lui Dumnezeu, de iachinθ, de micșunele albe și de sealină și de petroselinon și altele aseamenea și care pornesc udu/ ce s-au pomenit în cuvântul cel pentru boala rănichilor și pasărea pitulicii și sânge de țap și alte mai multe.

Uneori *când* să clătească piatra și să mișcă în bășică și însă nu poate să iasă, folosească vârsarea să vearse bolnavul, mai vartos de va fi muiare, căci cu aceasta să sparge mai bine.

prafu de folos

adăpare

vârsare

clătire și
scuturare
bolnavului

apucare de
cațetir

Deaca pietrile nu pot să iasă prin țava udului, ci stau înfipite acolo în cerbicea bășicii și așa opresc și udul și nu iase, atuncia pune pre bolnav //f. 71^v să se culce cu fața în sus, încât și coapsele lui să fie câtva rădicate în sus, apoi clătește-l încoace și încolo cât vei putea de multe ori, până ce să se spargă și să iasă piatra prin treacerea ce sau zis. Și așa după aceastea precum iaste culcat cu fața în sus și are dosurile lui rădicate în sus, silește să să pișă. Iar deaca nici așa nu poate să iasă piatra din cerbicea bășicii udului, face trebuință să ne apucăm de unealta ce să zice cațetir, și iaste aceasta un vârtejăl mic făcut cu mestesug hirurghicesc și bagă doftorul prin cocean <în țava udului> și împinge piatra înapoi, și așa pornește udul și într-acest ceas să pișă omul. Iar după ce îi pune cațetirul să ia iarăș de acelea care zdobesc pietrile și le dezleagă. Pe dinafară să-i vearse doftorul cu vârtejelul găinaț alb de porumb topit în apă de parthenudiu căriia îi zic franțozește parietaria. Iar partea boșelor lui să oblojască cu ceapă albă fiartă cu vin și cu zeamă de parthenudiu și cu unt de scorpie. Să-l ungă aseamenea cu unt de scorpie și cu seu de țap sau cu unt de piatră și pentru mai mult scoatere cu unt de chihlibariu stricurat. Iar deaca și cu aceastea toate iarăș nu să va sparge sau nu să va dezlipi piatra din cerbicea bășicii, mai mult alt mestesug nu iaste să cercăm decât numai în tăierea de piatră ce s-au adus aminte la ceale mai nainte cunoscătoare de vom nemeri hirurg prea îndemănatec care să fi cercat de multe ori la acest fel de patimi. Iar pentru slujirea cațetirului și pentru tăierea de piatră cu bună nemerire învață Eghinit la a șasea carte, cap 29 și 60. Și mai în scurt, deaca ajutând Dumnezeu să va scoate piatra din om sau cu un mijloc sau cu altul, de-acia trebuie să păzească cu de-adinsul diéta ce-am orânduit în împietruirea rănichilor ca să nu să mai nască și să mai răsară iarăș altă piatră în bășica lui.

6. Pentru oprirea udului

Oprirea udului ce să numește elinește ishuria iar latinește Suppressio urinae, iaste acest fel de boală care oprește de tot udul omului și nu poate nicidecum să se pișă. Că udul acesta pogorându-se din rănichi în bășică prin treacerile de ud, să ține într-însa până ce bășica, întărâtându-se de mulțimea și iuțimea lui și firește strângându-se, îl scoate. //f. 72^r Dec<i> această scoatere a udului de va înceta și nu va lucra, să zice patima oprirea udului bășicii, după care urmează și umflare și prisosire de carne bășicii cu scuturare și dureare prea grea și osteneală deșartă la a să uda.

Pricinile opririi udului

Să naște oprirea udului la om uneori pentru slăbiciunea bășicii, când sau din neputință sau din vreo amorțire nu poate să se strângă împrejur și să stoarcă udul. Iar alteori pentru închiderea treacerii ei

cei mai de jos, *ádecă când* ȧava să astupă sau de umădături groase sau de piatră ce să va fi înfipt acolo. Apoi să întâmplă și din arsură și învârtosare și altă ceva umflătură pentru fire, care umflându-se strâmtorează treacerea sau o și astupă de tot ori din vreo oarecare prisosire de carne sau rușată ce se va scociorî acolo înlăuntru treacerii. Încă și sânge când să va închega și să va face grunj în bășică opreaște udul și niscareva puroi ce să vor fi pogorât din rănichi sau din ficat sau din altă parte de sus, în bășică face oprire udului întocmai ca și umădătura cea grasă și alunecoasă. Și când să va umfla ghindul cel atârnătoriu al boșălor de multa împreunare trupească și va strâmtora gaura udului, uneori și la boala colicească, când va împresura gura bășicii mațul cel umflat. Să întâmplă încă și la cei sănătoși când sau de nevoie și silă a trebii lui sau la beserică sau în târg sau în adunare sau la ospăț de nevoie și de rușine va ținea multă vreme în bășică udul, atunceea bășica să închide, iar udul să opreaște și nu iase afară, căci putearea cea trăgătoare să vatămă de cea fără măsură întindere, iar cea țitoare să păzească, mai vârtos cu cât să umple și să întinde lărgimea bășicii cu alt atât să strâmtorează treacerea ei. Pre care toate mai pre larg le tâlcuiască Galinos în ceale pentru părțile ceale vătămăte, cartea 1 Cap 1 și cartea 60 Cap 4. Dec*<i>* să chibzuiesc și să cunosc pricinile opririi udului din seamnele aceastea: că de va fi din slăbiciunea bășicii să arată din reaua stare a ei cea reace, de să va fi făcut sau din slăbănogire sau din amorțire sau că au stătut mult ceas bolnavul în apă reace /f. 72^v sau să va fi stricat spinarea lui sau creierii lui. Iar deaca din umădăturile ceale groase, să priceape din cea mai nainte diétă a lui, de trăia cu desfătare și mânca bucate cu reale zemuri care nasc umădături groase și alunecoase. Deaca piatra va fi încuiat gura bășicii, să cunoaște din seamnele ce s-au zis mai nainte pentru dânsa. Deaca din arsură sau altă oarecare umflătură, arătat să face din durere, din înfierbințeală și din vedea când vom vedea umflătura. De să va adăugi vreo prisosire de carne sau rană din ceale mai sus zise seamne ale ranelor să cunoaște și că după băgarea înlăuntru a cașetirului să deșărtează udul, fiindcă deaca să pune cașetirul la partea cea răniță face durere și deaca va călca pre acea prisosire de carne iase sânge împreună cu udul, și răsuri dă carne. De va fi astupat gura bășicii sânge închegat ádecă grunj, iaste trebuință să fi apucat mai nainte ieșire de ud sângeros. Iar deaca puroi, să cunoaște din ceale ce s-au zis mai întâiu, că sau rănichii sau bășica au pătimit vreo vătămăre, și de-acoló s-au scociorât și s-au adunat atâta puroi, și au încuiat gaura pișatului, sau în altă parte mai sus dă rănichi s-au făcut vreo umflătură care, cocându-se și spărgându-se, au cursu în rănichi și de acolo au trecut în bășică. Iar cea de nevoie multă ținare a udului o arată și însuși bolnavul povestind.

cunoștința
opririi udului

Mai nainte cunoștință

Măcar ori din ce pricină să va fi întâmplat patima, însă totdeauna iaste primejdioasă și stricăcioasă multa ținere a udului care, de va ținea până în 7 zile, fără îndoială omoară pre om. Că deaca într-atâta vreme nu va putea să se pișă nimic, să trage udul și să varsă înapoi cătră vine și naște umflături și năucire și vătămare la creieri, somn greu și mult și dintr-aceasta aduce și moarte. Atâta mai rău de va fi simțind că iase mirosul udului prin nasul lui. Și lângă aceasta pătimește și scuturare, ádecă de va fi silit să-și facă trebuința, și nu-i merge nimic, sau de să va scutura la aceasta, nu prea iaste nădejde de a trăi bolnavul. Iar din toate cealelalte mai primejdioasă iaste acea oprire a udului care să va fi întâmplat din slăbănogirea bășicii, sau din întinderea ei cea peste măsură, //f. 73^r măcar că Pavel aduce aminte oarecare ajutorințe pentru aceasta Cartea 3, Cap. 21.

Doftorie

Dec<i> de obște toate aceale doftorii care am arătat pentru împietruire să cuvin cu potrivire și aici pentru oprirea udului, precum terpentina măcar să o mănânce, măcar să o bea cum va vrea bolnavul. Și cu care fierbându-le să bea, și untul cel făcut dintr-însele, și apă curată de izvor, năcrită cu spirit de sare, și să bea vin care să cheamă alicacavitis (și să zice iarba aceasta de cei de acum culegători de ierburi, și de spețieri, solatro și vesicaria) și din rodurile lui să ia noauă sau zece, și să le puie într-un păhar de vin să să moaie, sau de va fi verde storce-le zeama, și le amestecă cu un păhar de vin, și dă bolnavului să bea. Încă și cealelalte ajutorințe dinlăuntru și din afară aducându-se, ádecă ungerile, oblojirile, vărsările înlăuntru, punerile deasupra, scăldăturile, dogoriturile, câte am adus aminte acolo, folosesc și aici negreșit. Însa putem a scrie și oarecare deosebite după osebirea întâmplărilor celor următoare.

Deaca din slăbiciunea bășicii să opreaște udul, trebuie să aducem câte înfierbântează, ádecă bucate fierbinți, vin încălzit și îndulcit, și ceale ce s-au scris în capul cel pentru închiderea udului, pentru că face trebuință ca să gonim cu totul discrasia cea reace care slăbește lucrarea bășicii, și o face nesimțitoare și slăbănogită. Dec<i> să cuvin aici ceale de stafide și de inupere făcute, untu stricurat de inuper sau de trementină, unt de chihlibariu să soarbă cu apă de pătrânjel. Încă și curățenii care după împreună patimă silesc pre bășică, sau clistiruri, întâiu moicioase, apoi iuți. Usebit de acestea să apeși deasupra pântecelui bolnavului cât va putea suferi și să ție bine răsuflarea lui și fă un fitil de ceară și-l unge pe dinafară cu miare sau cu unt de migdale dulci ori un fluier de piele subțirică (că acestea sânt mai bune decât cașetirul carele și nu iaste atâta fără

terpentena

fluieru de
piele

greșală) și bagă-i-l prin cocean, să deșărteaze bășica și să tragă afară udu/ care, deaca îl vei mișca să iasă, pune să între înlăuntru în bășică cu burdușelul //f. 73^v fiertură de cimbru, de tigvă, de rută, de castoriu și altele împuternicitoare. Pune-i și deasupra șalelor un bureate udă în apă fiartă cu sămânță de anason și de pătrânjel câte 91 polipodion ádecă dobrancă 41 zidoarion, 91 j. gogoși de dafn 31 fn și cu vin. Alta. Ia o ceapă albă, ori crudă ori coaptă în spuză, pune-i încă și creaste de usturoiu și untură de găscă și unt de scorpie și câteva picături de unt de inuper. Ameastecă-le toate și le pisează, și oblojaște partea dimprejurul rânichilor și vâna de sub boasă. Această oblojitură iaste foarte puternică, și mai vârtos la cel vătămat pentru multa împreunare. Alta. Laudă și aceasta: să sfârami sau să fierbi parthenudion, chirofilon, sau herefilon și să-i pui și unt de scorpie și să o pui deasupra la șalele bolnavului. Alteori iarăș unge partea boșălor și osul care să cheamă ieron, cu unt de scorpie, unt de castor, cu unt de rută, cu unt de iperic, cu unt de ienupere și cealelalte. De va fi stând și să va fi oprind udu/ din umădăturile ceale groase și alunecoase, dogorește-l și-l așază, și-l oblojaște cu ierburi fierbinți și care taie, și cu aseamenea hrană să-și facă diétă și să se slujască cu ceale ce să vor zice pentru nelesnirea udu/ului, iar usebit de acelea trebuiaște și unsoarea aceasta să se ungă ádecă să ia unt de scorpie, unt de nard, unt de zambile, câte treiș saganicon, vdelion, opopanaca câte 71ș, untură de găscă sau de rață câte 92, rădăcină de iarbă mare 71ș, cimbru, tigvă câte 32, topeaște-le toate în vin, și cu puținel comid, puind și ceară cât va ajunge și să facă unt prea de folos, iar la bășică să vearse înlăuntru prin fluier unt de scorpie, sau unt de crin, sau altceva care poate să subțiază și să rărească umădăturile ceale groase. Alta. Să mănânce adeaseori hrean. Alta. Sau zeamă de lămâie 90ș cu vin alb și cu spirit de terpentina să bea adeasea. Alta. Sau zeamă de parthenudiu cu oțet cu miere și //f. 74^r tart vitriol și sal. tart și spir. sal să bea.

Deaca de piatră sau de grunj să va fi astupat gaura udu/ului, și să opreaște udu/, caută doftoria la capu/ dinapoi, că acolo am sfătuit cu ce mijloc să se miște piatra care au astupat treacerea udu/ului, și grunjurile aseamenea cum să se dezleage. Iar usebit de acealea topeaște piatră de carchin în oțet și fiertura de rădăcina lemnului roșu sau de artemisia cu herofilon, hapuri de caravon, ádecă de raci de mare, sămânță de chit, Essent.Hiper.Essent.traumat etc. Pe dinafară unge pre bolnav cu balebă de bou proaspătă la șale și la boase. Deaca pentru arsură sau altă umflătură peste fire să va fi făcut patima, doftoria să se caute din ceale mai de sus pentru arsură și încă să oblojaști cu herofilon și cu parietaria.

Deaca de puroi să bea Succin. cum vino și ol. destill. tereb. sau balsam, Sulph. tereb. cumpărându-le de la spețiarie.

punere
deasupra

unsoare

ierburi
fierbinți
tăietoare
unsoare

vărsare
înlăuntru
hrănire

unsoare

Deaca din creăștere de carne s-au strâmtorat gaura și s-au încuiat, sau din rană, și nu poate să treacă udul, folosesc îmbăierile și cealelalte care largesc fluierul udului precum am însemnat în capul pentru împietruirea rănichilor. Și deaca nu vor folosi aceste ușoare, să cercăm de-acia și ceale cu cațetir. Dec<i> mai curând fă feștilă de ceară, și de nu va fi atâta de sălbatecă patima, unge-l cu șofran de metaluri. Iar deaca să sălbătăcească, unge-l cu această amestecătură: Mercur. praecip. 313, ung.de cerussa, 90 b, și de va fi mai rău, cu Magma ex.meresublin et virit.aeris care să fac toate la paticarie. Iar feștila să nu fie numai de ceară curată ci să adaugi 91 trementină în 123 ceară și deaca să va mânca carnea pentru întărirea vei vărsa și vei pune înlăuntru unsoarea albă cu camfor. Iar deaca din nesimțirea și amorțirea bășicii să va fi făcut oprirea udului, trebuiește să o întărâtăm, și să-i pornim lucrarea, și să o ajutorăm cu așăzări și dogorituri și alte fierbinți doftorii care îi scot amorțirea. Să se ferească încă foarte cu pază /f. 74^v de lucrurile care pornesc udul, căci deaca să va înmulți udul, bășica să întinde, și așa să vatămă, și nu lucrează putearea cea trăgătoare a ei, ádecă nu să zgârcească după obiceiul pentru ca să sloboază afară udul. Încă să tragem udul cu țiperig sau săpun, sau cu un păduche viu, sau cu altceva putearea cea scoțitoare a bășicii. Și precum ne învață Galinos să închipuim pre bolnav într-acest felu, ca să stea cerbicea bășicii în jos, și atunci să apuce cu mâinile sale cerbicea cea cărnosă a boășilor, și să apease acea umflătură peste fire pân-când va curge afară udul câte puțin. Iar când să întinde bășica și să umfle și să lărgaște singură, fă-i aburi cu lucruri moicioase și vânoase, și prăjând herefilon și parthenudion și pătrânjăl cu unt de vacă sau cu ceapă coaptă zdrucită, oblojaște pe dinafară, scoțând mai întâiu udul cu fluierul sau cu apăsarea mâinilor.

De va avea arsură și fierbințeală rea, folosește să umble și să se primble, și cu aceasta priimește răsuflare. De va fi din vătămarea strângătoare, unge-l supt boase și cerbicea deasupra cu unt de nalbă albă, și cu unt de mac, și să bea din doftoriile ceale mistuite ádecă spirita, și altele, amestecându-le cu închegat. De să va fi slujit cu gândaci să bea adease lapte muls de curând. Deaca de nevoia trebuinței lui sau din altceva fără vreamă cu sila va fi silit pre sineși bolnavul, și au ținut udul lui multă vreamă măcar că va fi fost îndemnat a să pișa, și dintr-aceasta s-au slăbănogit și au slăbit bășica, trebuie să-l ajutorăm precum am zis mai sus, apăsând cu amândouă mâinile umflătura cea deasupra cerbicea, și așa încet-încet să scoatem afară udul.

Pentru nelesnirea udului când anevoie și cu silă să pișă

Nelesnirea udului să zice patima, când d-abia și cu mare nevoie iase udul omului. Însă are deosebire de stricurare, fiindcă nu curge cu picături udul, nici dă durere mai întâi de curgere sau mai

pre urmă, nici vatămă atâta fața cea dinlăuntrul bășicii, cât gura ei și gaura udului care toate să întâmplă la stricurare. //f. 75^r Naște-să dar patima nelesnirii udului din multe pricini: întâi, din slăbănogirea bășicii, apoi din discrasia cea reace carea vatămă și strică lucrarea cea firească a ei. A doauo din umădăturile ceale flegmaticioase și groase care închid berecata (sic) bășicii. A treia din iuțimea udului care să naște din multe sărături mâncându-se și bându-se, ca cum am zice, la cei ipohondriacoși și scorvitești, și la slujirea gândacilor. 4. Dar mai adeseaori să face din jupuirea și rănirea beregății bășicii sau a găurii udului carea să întâmplă din roaderea cea din piatră. Pentru aceasta are bolnavul durere multă când să pișă. 5. Când să vor răni boășele de spurcăciunea împreunării și de sfrinție de care pătinesc și mare durere, când să pișă omul, și stricoară oarecare zeamă iute ce jupoale gaura udului. 6. Încă părțile pișatului după împreună pătımire să vatămă ca la boala zgăului sau la mațul cel din drept, și la trânji, și la alte patimi.

pricina de
unde să naște

Scamnele nelesnirii udului

De să va fi făcut discrasia cea reace a bășicii din vreo pricină de afară, poate să cunoască din cuvintele bolnavului și încă din albiciunea udului. Iar când să arată udul și alb și gros, atuncia să cunoaște că iaste umădătură flegmaticioasă și alunecăcioasă care au încuiat beregata bășicii. Iar mai cuprinzătoriu semn al nelesnirii udului iaste când să pișă omul cu silă și cu mare durere și cu simțire de arsură. Iar cât pentru cea mai nainte cunoștință, nelesnirea udului cea de multă vreme și nemoicioasă, ajunge la stare rea de ud și la rane de bășică. Și la cei bătrâni anevoie să tămăduiaște. Trebuiește a ști și aceasta, că la nelesnirea udului totdeauna iase împreună cu pișatul oarecare muzezeală groasă și lăptoasă carea, nu iaste altceva decât hrana bășicii și a părților udului.

mai nainte
cunoștință

Doftorie

Aicea trebuiește să stămpărăm iuțimea udului, sau să întărim părțile ceale vătămăte, și discrasia aseamenea, cu bucate fierbinți și cu vin cald, și cu îndulcire. Și după aceastea cu ierburi: ádecă stafilinon pre care îl numim rumânește postărnac, fierț bine, mărariu /f. 75^v selină, sparanghel, sealina calului care să zice grecește iposelinon și cealelalte. Pornesc încă udu cu iscusință racii, și ariciul, să usuce întâiu cărnurile lor și să le facă praf și dintr-acesta să bea bolnavul ca un dram. Și fiertură de aromate să bea adese ori, sau dările ceale împotivă care să fac dintr-însele, și să numesc așa. Iar mai vârtos darea împotivă cea de tigră, de lachi, și de curcuma. Folosește încă minunat și tiriacle să-l bea cu vin. Preste tot la toate patimile nelesnirii udului ajutorează și lucrează îndestul aceastea ádecă nalba și zaharoton care iaste făcut dintr-înșă, ádecă Conserva și

pornitoare de
ud

fierturi

adăpări	siropul de florile ei. Sau să fierbi sămânța ei cu țeperig, sau piatră de carchin. Și acestea: Decoct. forest ad Calculum. Decoct.herb. de bacanat alhe kengi Decoct: tl.Nymph Petroselin. Sonchi laecis cum saccar.& nitro.decoct.flor.malvae cum sujubis, et sebest.Imprimis decoct. sebest.addito tantillo crolu ad 95 onimane. Ajutorează aici și trementina, însă spiritul ei, și untul de lemn foarte iute. Laudă aicea și succinata ádecă trochisi de carabe. Pulvis Joelis ex test ovar.semen urticae, et succino. Și de vor fi rănite părțile udului, apucă nainte hapurile de alxexengi. Alta. Să iai bășică de capră sau de porc sălbatec, și uscându-o să o faci praf și să-l bea bolnavu. Alta. Să iai oase de curmale, și arzându-le să le faci praf, iar carnea curmalelor să o usebești și să o mărunțezi, și să o usuci aseamenea în cuptoriu, apoi vei amesteca împreună amândoaună prafurile, și să le dai să bea. Adauga ceale lăptoase și ceale unturoase lucruri, întâi untul de migdale dulci cu siropion de nalbă și cu praf de ochi de raci. Alta. Sămânță de migdale dulci și de lubeniță, și sâmburi de piarseci sfărâmă și pisează să se facă ca laptele, împreunează și piatră de peaste care să zice perchi și dă să bea bolnavul. Alta. Cu vrednicie de laudă lucrează laptele să-l bea cel ce are nelesnirea udului, mai vârtos de i se va fi întâmplat din gândaci, încă și zer //f. 76^r de lapte să-l amestece cu zeamă de chian și de calcatripa, însă aceasta și toate ceale mai nainte băuturi să le bea calde. Lângă acestea să-i pui și clistiruri adeasea uneori cu blândețe scociorând, alteori muind, căci cât iaste de nesuferitoriu pânțelele, atâta mai rău să sălbăticește nelesnirea udului. Folosește dar foarte făina mirositoare și nalba.
clistiruri	Pe dinafară să oblojaști locurile cu iarba cucului caldă sau cu rută și parthenudiu fierț în unt de scorpie, și cerbicia boaselor să o ungi cu unt marchiati sau cu unt de dafn și șalele lui aseamenea cu unt de mărari, cu unt de crini, unt de scorpie, și unt de castor, toate încălzindu-le. Caută încă și aceste amestecături la pătărie: Thur. Myrr. Mastich. ana. 313 succin. croc. ana 32. Camph. 71 Antim diaph. ad pondus omnium cum terebint. Fiant. Pilul. dos. 71. utatur 10 dievus. Alta. Succ. liguir. succin. thuris, ana q. u. cum terebinθ. cipri. f. pilul. Alta. Lap. perc. oss. sep. caner canin. pulv. n. m. ana 92. Exir op. 71. misc. fiat pulvis. Alta. Syrup. dialθ. fern. 913. syr. de lichor. cum rharbarb. 91. aq. nymph. lactus chamom ana 913 aq cinamom. 3 b misceantur, et fiat potio perutilis mane et vesperi. Să-i faci și aburi și săculeate cu mușătel, cu lemnul lui Dumnezeu, cu betonica, cu cătușniță (ce să cheamă grecește artemisiia), cu rută, cu tigră, cu savina, și altele aseamene și ceale dintr-însele împreună amestecate, și încă să-l așazi în vreo fiertură de buruienile ce s-au zis, cât să acopere apa pânțelele lui și să i-l încălzească. Și uneori însăși fiertura celor mai sus zise buruieni, să amesteci împreună cu unturile lor, și să verși înlăuntrul șezutului lui. Deaca udul să arată alb și gros, să pricepi că umădătură flegmaticioasă au încuiat gâtul
oblojitori	
aburi	
vărsare înlăuntru	

bășicii, și cu răceala lui pricinuiască nelesnirea udului. Dec<i> să mănânce oțet amestecat cu miere, și să fiarbă isop, cimbru, rută și iarba ce să cheamă 0imos, silfion, ádecă anghelică cu mied să bea. Încă să se și afume. Să se ude înlăuntru, și cu /f. 76^v săculeațele să se încălzească adease, după mijlocul ce am scris de multe ori.

Lângă acestea, de va închia și va opri umbletul udului, ori umezeală groasă, ori piatră, ori grunzul de sânge, sau de sămânță, sau alt lucru aseamenea, cuviincios obiceiului iaste să facem cațetir bolnavului, ádecă să-i punem fitil, sau fluier, după mestesugul hirurghicesc, afară de cât când va opri vreo arsură a părții ceii făcătoare de copii, sau a bășicii, precum am sfătuit și mai sus. Încă prea cu folos să cuvine și alifia aceasta după cum zice Pavel: să iai rădăcina de nalbă sălbatecă, și să o fierbi cu untdelemn bun, și cu puținică apă, până să va prăji, și atuncea rădăcinele să le leapezi, iar untul de lemn și zeama să le ameastece cu zeamă de rută a patra parte, pune și ceară, și castorion, cât va fi de ajuns, și să va face alifie prea de folos să o lipești la boase și altundeva. Iar pentru țărani, să fierbi rojmarin vearde cu vin bun și bându-se dimineața și seara în trei zile folosească. Sau floare de plop și vlăstările lui, să le fierbi cu apă în trei rânduri, și să bea dintr-aceasta flămând, pe fieștecă zi câte două dramuri. Sau zeamă de chedru să o fiarbă cu vin în trei rânduri, și să bea adeaseori. Sau ou de găină proaspăt, să-l fiarbă întreg precum iaste cu coajă, în leșie, apoi să ia jumătate de coajă să o piseaze ca făina, și să o ameastece cu lapte dulce ca un pahar plin, și să o bea bolnavul și să va minuna. Sau să fiarbă 0rumbi pisat cu vin bun în trei rânduri, și să bea dintr-însul. Rădăcină de sparanghel să întreiască cu vin. Sau orz fiert cu vin să bea. Sau lapte de capră. Sau balegă de capră să o usuce și să o facă praf, și amestecându-l cu vin și cu miare să bea adease. Sau să sfărame mărunț rădăcină de lipan și să o moaie în vin până în 12 ceasuri, apoi să stricoare vinul acela și să-l bea.

8. Pentru stricurare, când să pișe stricurându-se și picând

Stricurarea iarăș iaste, când câte puțin stricurându-se pică udul //f. 77^r omului, și are mare dureare mai întâiu și mai pe urmă, ca cum ar vrea să se ude, și iaste silit adeaseori. Dec<i> să naște această patimă din iuțimea udului, din rănirea bășicii, din umflătura ficatului sau a rănichilor care, spărgându-se, să pogoară puroile în bășică, și acestea cu năcrimea și știrimea lor întărâtă și îndeamnă de multe ori să fie silit a să pișa. Mai anevoie să tămăduiască când iaste din rănirea beregății bășicii, decât când iaste din năcrimea udului. La cei bătrâni pentru neputința ceii dintâiu mistuiri iaste mai netămăduită. De va ținea mult stricurătura, aduce rane și bube mari în bășică și la gaura udului.

afumări

facere de
cațetir

alifie prea de
folos

băutură

ce
însemnează
stricurarea

mai nainte
cunoștință

cunoaștere

Seamne

De va fi din iuțimea udului, să cunoaște din orice iaste mai veninos, și toată starea trupului și seamnele, și seamnele stării și mâncătura cea împrejurul bășicii arată veninul. Iar de va fi din rănirea bășicii sau a rănilor sau din umflătura ficatului, vei cunoaște din ceale mai sus zise seamne.

Doftorie

curățenii

clistir

vărsare
înlăuntru
băuturi

Pentru doftoria patimii stricurării, trebuiaște să luăm aminte cu bună nemerire și să aflăm întâi pre cei mai de aproape pricină a patimii. Dec<i> de iaste din năcrimea și iuțimea udului, trebuie să deșărtăm curând cu curățenii umădătura cea rea. Pentru aceasta iaste bine să ia curățenii și mai vârtos pre ceale de săculeaște ca o săptămână sau două, și așa pre încet să curățe din trup și din bășică umădăturile ceale reale ce s-au adunat. Alta. Bine iaste și cu clistirul să împutineaze umădăturile aceastea, că acesta lărgaște și deschide și moaie gura bășicii. Să facă dar din fiertura de nalbă, de micșunele, de nalbă albă, de frunze de salcie, de nimfea, ádecă pluta ce să face la bălți care să numeaște și plumuni și de altele ce de multe ori s-au zis, puind și casia fistularia și zahar și unt de micșunele și unt de trandafil. Dar deaca iarăș va creaste năcrimea udului, să împreuneaze arpăcaș sau bulguri /f. 77^v cu lapte dulce, sau fiertură de floare de mac alb și să o verși înlăuntru prin cocean cu sufloiu ca să meargă în bășică. Alta. Bună iaste și fieștecare doftorie ce am scris înapoi, de trementină, de inupere și sămânță de alicacav făcută. Alta. Să bea adeasea și migdalogala ádecă lapte de migdale sau apă de dudu, de asmățui și de pătrânjăl. Alta. Sămânță de tigră sau de peapene sau de lubeniță sau de crastavete, pisează bine și cu vreo apă din buruienile ce am numit mai sus, să le făcălești să se facă ca laptele care să o stricori și să bea de multe ori. Alta. Foarte bine iaste să bea și apă de izvor fiartă cu rădăcină de nalbă albă și cu glicoriza, ádecă rădăcină dulce și cu orzu. Alta. Sau să bea zer de lapte de capră sau apă de flori de mac sau praf de ghinzi sau tragere din zeama rodului alicacav și piatră de rac care tragere o numesc spețierii extracto. Sau zeamă de raci de râu sau prafu lor sau balsam copayb în fiertură de pătrânjel sau unt de ceară în fiertură de năut roșu sau leșie de coji de ouă cu vin sau vin întru care de multe ori au stins oțel aprins în foc sau spirit de țiperigu, sau să bea din apele ceale fierbinți din fire de metaluri. Alta. Pisează bine, ádecă să făcălești albeață de ou cu apă de trandafil și aceasta să o bea cu totul, că ușurează minunat durerile care să nasc din mâncătura și mușcarea bășicii. Alta. Sămânță de peapene dulce și de lămâie și de crastavete, câte dramuri 3, sămânță de tigră, și de grașiță și de lăptuci câte 3 1/2 dejgheocite, trandafili roșii 3 1, zeamă de rădăcină dulce și de ghinzi câte 3 1 b, toate aceastea să le sfărâmi și să

le faci praf prea mărunț și dintr-acesta ca 32 de greale în fieștecare dimieață să bea cu sirop de rădăcină dulce sau cu zdruclitură de micșunele sau rozat, aseamene foloseaște și mestecătura aceia ce am scris înnapoi la capul cel pentru ranele bășicii. Alta. Iar rășina cea de terevinț, muindu-se și spălându-se //f. 78^r în apă de trandafir stricurată sau în sumă de alune de răsărit făcând apă, să o moi, nu numai pânțele dezleagă fără vătămare și întoarce umădăturile ceale iuți din găurile udului (zice Galinos) ci încă și droburile și mai vârtos rănichii îi curăță și unii numai cu aceasta ajutorându-se ș-au câștigat sănătatea.

curățire

De să va învechi patima, pentru stricăciunea mistuirii, ádecă la bătrâni, foloseaște să bea vin spaniolicesc sau malvaticesc sau dres cu inupere sau să bea spirito vitriol când să va culca sau să le facă clistir cu lapte sau lapte halivonicesc să le vearse înlăuntru în bășică sau zdruclind o ceapă să-i stoarcă zeama și să o vearse înlăuntru. Caută și aceastea la paticaria: Specierus dia curc: 73. pulv. n. M. 713. lapid. caner. 31. cum saccar. in S. q. Aq. solut. fiant. rotulae. alperg. ol. destill: cort. aurant. dos v3. vel v3. Alta. Malvat. sunip. 91 v. syr. cort. aurant 91. spir. carminat. 31. 31 m.

Iar pe dinafară, toate ceale unsori și oblojituri și scăldături care am scris înnapoi pentru patimile rănichilor, folosesc și aici la cei ce să stricoară și pot să se slujască cu dânsule fără teamere. Să ungă încă partea boășelor cu unturi de micșunele, de nimfea ce am zis că să face pe la bălți și o numesc plută sau plumâne, cu unt de trandafir puind și puținel camfor sau untură de țap 313 și unt scos din ceară, și unt de coji de năramză, câte3 grăunțe, amestecă și unge la buric care curge împreună prin țitiuriul coadei cu bășica. Alta. Să dea undă o rădiche cu vin și cu aburul ei să se aburească bolnavul și să afume locurile ceale dimprejurul bășicii.

abur

De să va fi stricurând udul omului din rănirea bășicii sau din vătămarea vreunei alte părți, întâiu trebuiaște să să doftorească partea aceia și însă nici această patimă nu să cade a o lăsa lenii. Iar doftoria fieștecăreia părți caută în însăși capetele lor. Iar aceasta iaste mai bună la stricurătură: să iai o ceapă mare /f. 78^v și între foile ei să verși unt de migdale sau untdelemn și să o coci în spuză și așa caldă bine să o zdrucești să se facă ca mazărea făcălită, apoi întinzându-o pre un peatec, să oblojești deasupra locurile ceale dimprejurul boășelor și să le legi.

oblojitură
aleasă

9. Pentru diavit când va bea ceva și iarăș curând aceastași să pișă

Cea multă și peste măsură scoaterea udului, este patimă grea, și să cheamă diavit, ádecă trecătoriu, pentru că treace curând, fiindcă orice va mânca umed sau va bea omul, aceiași iarăș fără a mistui și a

ce
însemnează
diavitis

se prefăce, îndată pişă afară. Această răotăte iaste de multă vreme şi să trage din boala rănichilor, precum o vom arăta şi aduce bolnavului şi seate fără măsură, de unde să numeaşte şi seticioasă. Unii o numesc şi curgere de ud, iar alţii idropicie pişăcioasă.

Pricinile din care să naşte patima aceasta

Această boală să naşte când să va slăbi ádecă putearea cea ţiitoare a rănichilor, iar cea trăgătoare să va împuternici atâtă cât cu cea fără măsură fierbinţeală a ei mai pre tot trupul asudează şi-l deşărtează de umezeala sa. Dec*<i>* iaste boala aceasta întocma cu a rănichilor şi bolnavul cel ce să munceaşte de dânsa are seate fără măsură şi pofteaşte cu nesăturare umezeala ca să se răcorească, şi însă nu poate să o ţie, pentru neputinţa şi slăbiciunea puterii ceii ţiitoare, ci îndată deodată scoate udul în băşică.

Seamne

Urmează la bolnav precum s-au zis seate multă, nici iaste mijloc să se sature de vreo umezeală ce ia-i da şi pentru aceasta neîncetat caută să bea, fiindcă orice ar bea curând pişă afară. I: să arată încă că îi ard droburile, coapsele i să umflă şi boaşale şi şalele. Şi de va fi a ţinea mult muşcătoarea fierbinţeală la droburile lui, pânțelele cel mai din sus să strânge şi să zgârceaşte //f. 79^r şi vinele lui să umflă, iar trupul tot să slăbească şi să vestejească de slăbiciune şi de fierbinţeală ascunsă şi așa urmează offică şi topire prea grea. Diavitul iaste de moarte când să vor vătămă droburile şi mai vârtos de să va întâmpla după multă osteneală sau din slujirea cea fără măsură a împreunării trupesti sau din fierbinţeala cea de vreame, şi de-l vor dura şi-l vor arde coapsele de multa arsură.

Doftorie

Iaste trebuinţă să potolim iuţimea umădăturilor, iar sângele şi materia cea curgătoare cu dânsul să prefăcem în mişcare mai zăbavnică şi așa să îndreptăm starea cea rea a rănichilor. Dec*<i>* îndată deaca va înceape patima şi nu să va fi împuternicit încă, să-i laşi sânge bolnavului la cot, însă cu măsură. Apoi să-i dai şi ceale ce de potrivă pornesc udul, pornitoare de ud, ca să curăţească umezeala cea din rănichi şi pân în patru zile să cearce doar va vărsa.

Iar dă să va învechi patima, nici să-i laşi sânge, nici să-i dai de ceale ce pornesc udul, căci aceastea grăbesc vestejirea şi topirea trupului carea de sineşi să întâmplă la boala aceasta, fiindcă scade curând putearea celui ce bolează de mult şi din luarea de sânge tot trupul să face mai mârşav, iar ceale pornitoare de ud încă adaugă şi împuternicesc patima. Dec*<i>* cea prea mare şi aleasă doftorie la boala aceasta iaste vărsarea, ádecă să poată ca ceaia ce va bea îndată să o vearse napoi. Iar băutura care bea să fie foarte reace, precum şi

mai nainte
cunoştinţă

lăsare de
sânge

pornitoare de
ud

vărsare

cealaltă hrană care obicinuiște trebuie să fie reace și asemenea cu aceea care vom scrie pentru fierbințeala cea țitoare.

Diétă

Să fie dar hrana lui cu bună zeamă și anevoie de prefăcut și nu prea umedă și care să nu facă mâncătură sau măcar mâncătura și iuțimea să le tâmpească, ádecă ouă de sorbit și sorbire groasă cu rozato sau de măr de trandafil, ádecă de pearseci și de meare apătoase sau de vin nu vechiu, sau cărnuri de rămători fiarte mult sau picioare și burtă de rămători așijderea fierte mult. Din poame să mănânce peare și meare și pearseci, /f. 79^v iar nu gutui care măcar de sânt știroase, însă sânt pornitoare de ud. Iar din ierburi, intuve, lăptuci, andidii, grașiță. Peștii numai cei de piatră, încă urdă proaspătă, închegată și nesărată, prea de folos iaste să mănânce și lapte întru care să stingă creamene sau fier aprins, luundu-i întâi umezeala cea zeroasă, apoi să bea. Cercat iaste cătră acestea să soarbă adeasea zeamă de orzu reace. Iar vin să bea roșu și gros și amestecat cu apă, ca să speale umădăturile ceale sărate care aduc seate, fiindcă vinul prefac starea trupului spre îndulcire. Și să bea adeasea zeamă de piarseci sau succo medicato e ribes sau oțet de trandafir, fiertură de patlagină, de grașiță, de buruiana ce să cheamă nimfea, ádecă plămâne de baltă, de flori de mac, de iarba ce o numim sângerel (care la Ardeal să zice coada șorecelului) cu vin negru.

Altele

Așijderea să fiarbă iarbă mare, curmale sau gogoși de mirtă sau peare și să le bea zeama. Iar sirop de trandafir și de mirtă și hapuri să ia prin spuză, prin zemuri de sângerel sau cu vin negru să le bea. Și iarba mare asemenea într-acest fel de vin udându-se sau doauă grăunțe de afion cu sirop de grașiță 90 să bea. Iar apa de var, măcar singură, măcar amestecată prea bună cercare au fost. Încă și lapte de măgar în care să se fi stins fier, apă în care să se fi stins fier, întru care să se împreune și pilituri de corn de cerb, piatră matostat amestecată cu vitriol de Mars și cu zahar, corn de cerb ars, șofran de Mars și tiros, tinctura împotiva officii, tinctura Sulphuris vitriolati, chehlibariu, hapuri de raci, hapuri de buruiana ce să cheamă sfraghida limnei, ádecă peceate de baltă. Toate acestea tãmãduiesc stricurătura când le va bea bolnavul.

Iar ceale de loc să le așeze într-acest chip pe dinafară: să ungă șalele și coapsele, și deșărtul, și să le oblojască cu câte răcoresc, ádecă făcute cu oțet de trandafir arpăcaș, salată, linte de baltă, iarba preapeliții, care să cheamă grecește parthenion, frunze de viță, grașiță și //f. 80^r ceale asemenea. Unge încă cu unt de trandafil sau cu unt de mirtă sau cu zeamă de strihnu sau de vițe și zeamă de orzu încă

zemuri pentru
băutură

de loc

amestecată cu oțet și cu apă de trandafir să o pui deasupra ca o oblojitură la șalele bolnavului, din ceale de folos iaste. Sau să zdrucești raci de râu și îndată să oblojești. Sau după ce-i vei zdruci să-i storci și, scoțându-le zeama, să uzi. Sau să faci săculeațe și aburi de patlagină și frunze de stejari fiartă în apă întru care să fi stins oțel și de iarba buricului ce să cheamă grecește omfalovotanon și de iarbă mare și altele.

emplastron
ales

Ales emplastron iaste și acesta: făină de orzu 92, frunze de viță, vârfuri de salcie, bursa pastoris, ádecă traista păstoriului, câte 42 coji de rodii 313, grașiță 41, sămânță de gutui 31, trandafiri roșii 42, să le fiarbă toate cu apă până ce se vor închea să se facă ca miiarea, apoi să pui unt de trandafir 913, unt de mirtă 9, și iarăș să le mai fierbi și să faci emblastron ádecă oblojitură și să-i pui. Poți încă dintr-aceastea să faci și alifie, adăugând ipochistida, acachia, volon armenion și rășină și ceară.

nădușală

Să-i faci și nădușali, pentru ca să iasă afară umădăturile ceale reale împreună cu nădușala. Încă prea de folos iaste a-l pune într-o puțină și să-i faci abur cu buruieni sau cu alte lucruri fierbântătoare, într-acest feliu cât numai capul bolnavului să stea afară de puțină, iar trupul tot să fie acoperit. Sau să umple un vas cu apă caldă fierbinte și să-l puie supt picioarele bolnavului șazănd pre scaun și acoperit cu țoale. Apoi să arunci înlăuntru în apă pietri sau fiară aprinse, ádecă arse în foc, și așa să îi faci adeaseori aburi până când va năduși bine.

Cap 12. Pentru multe feliuri de boale ale mădulariului celui născătoriu de copii, și ale părților dimprejurul lui

Întâmplă-se și la mădulariul acesta al omului și la părțile dimprejurul /f. 80^v lui multe feliuri de patimi și de boale, pre care după urmarea ce iaste pusă înaintea face trebuință ca să le dezlegăm într-acest cap, mai vârtos câte sânt usebite ale bărbaților, căci neputințele muierilor le vom scrie într-altă carte.

1. Pentru rănirea mădulariului

Întâi când să va răni mădulariul omului fără vreo arsură, trebuiaște să-l doftorești cu lucruri care usucă tare, ádecă hârtie arsă, mărariu uscat și ars și aloi uscat pisat ca praful, decât care nici să află altă doftorie mai bună. Încă și rădăcina ierbii ce să cheamă aristolohiia rătundă iaste prea iscusită doftorie la ranele mădulariului. Iar din ceale amestecate aceasta iaste prea lucrătoare: să iai aloi ficăcios 33, gogoș de stejariu 312, sânge de zmeu, volon armenion, cenușă albă după cărbuni câte 31, rădăcină de aristolahiia 32, smirnă 71, comid arăpesc 33, piatră acră arsă 92 și să le pizezi aceastea toate și să le faci praf foarte mărunț ca făina cu care să presări părțile ceale rănite ale mădulariului. Iar de vor fi ranele mai umezoase și mai întinăcioase, întâiu să le ștergi cu apă de miere mai apătoasă, apoi cu

prafu

lapte de capră și după acestea să le presări cu praful de mai sus sau cu piatră ematostat sau cu tămâie sau cu coji de rodii sau cu peceatea limniei, făcându-le toate acestea praf. Iar de va urma și arsură, iaste trebuință ca întâiu pre aceasta să o potolim și să o scoatem, udând puținică pânză de in în apă stricurată de trandafiri roși sau strihnon sau alicacavi (care iaste un chip de poamă și să cheamă așa) sau aizou căriia îi zicem rumânește iarbă grasă. Sau grașiță, amestecându-o și cu albeață de ou și puind deasupra părții ce pătinește. Iar ceealaltă doftorie caută-o la capetele ceale mai de sus.

udare

Pentru satiriasis și priapismos

Priapismos după cum zice Galinos, iaste adăugire tare a mădulariului când //f. 81^r să mărească în lung și în laturi, fără pornirea cea către împreunare, adecă când mădulariul omului crește și să întinde în lung și în laturi tot și cu durere grea, însă fără nicio poftă de împreunare sau aprindere de păcat. Iar mai vârtos deaca să va și împreuna cu muiare, nimic sămânță nu scoate, ci încă să sălbătăcească patima mai rău. Dec<i> să numească așa de la oarecare Priapon, feciorul lui Dionis și al Afroditei, căruia cei de la Ellispond să închina ca lui Dumnezeu, pentru acesta zic că acest fel de mădulariu să-l fi avut firește. Iar când silește foarte pofta și să aprinde omul de multa îngâmfare a seminții, și așa urmează clătirea vinelor, și mădulariul totdeauna să rădică în sus și face mișcare, din oarecare arzătoare stare a vaselor celor cu sămânță, atuncea patima să zice satiriasis și desfrânare.

satiriasis

Pricina patimii

Să naște priapismos din rumperea vinelor mădulariului, care strânge împreună mai de tot vâna lui, și pentru aceasta simte durere de întindere pre urmă după umflătură, de unde să întâmplă și la cei ce au epilepsie fără să o simță. Și uneori la cei spânzurați, de să întinde tare mădulariul lor sau, precum zice Galinos, pentru că sânt prea deschise gurile beregăților trupului sau din vânt șurătoriu <șuierătoriu> care să naște în vinele mădulariului. Să întâmplă și la aceia carii peste obicei au făcut în multă vreme înfrânare de împreunarea truască și mai vârtos la cei ce au sânge mult și nu să nevoiească cu multă trudă a trupului ca să răsipească sângele ce prisosește. Iar satiriasis să naște din huzur, când va șădea cineva la un loc și trăiască și să hrănească cu diétă îndestulată, cu bucate îndulcite și drease și cu orice adaoge sămânța și rădică pornirea vinelor sau cu iuțimea lui întărâtă și îndemnează mădulariul cel născătoriu de copii.

Seamne

Cei ce cad la aceste patimi au durere întocma ca aceia cărora le întind vinele, că să umflă și să întinde mădulariul lor ca la rumpere

/f.81^v mai vârtos priapismos ajunge de multe ori la rumpe*ri* și aduce câteodată umflături, iar câteodată arsuri și alte răotăți. Încă de multe ori cei ce cu grabi s-au rupt dintr-aceasta, au perit, de nu vor apuca înaintea să se tămăduiască. Iar după ce mor li să umflă pânțele și asudează reace. Multa desfrânare și îngâmfare aduce uneori pre om la oftică umezoasă.

Doftorie

lăsare de
sânge

vărsarea iaste
trebuincioasă

clistir

tigvă
lipitori puneri
deasupra

ungeri

alifie umedă

list

de loc

De să va fi întâmplat din cea peste măsură lărgire a gurilor în beregățile trupului și cu urmare pentru fierbințeala acestora și mai vârtos la om sângeros sau la cel ce peste obiceiul să va fi ferit multă vreme de împreunarea trupei, îndată să-i lase sânge din vâna cea de mijloc carea să zice și neagră și să se hrănească cu bucate subțiri, ferindu-se de vin. Hrana lui să fie puțină și care să nu umfle de tot și la seata lui să bea apă și trebuie să-l punem la trudă și frământătură pentru deșărtarea vânturilor. Iar mai nainte de toate la priapismos covârșea deșărtarea cea prin vărsare. Și să se ferească cu totul de curățenii, că aduc pornire, ádecă trag în jos pre umădături. Așijderea și de ceale pornitoare de ud. În scurt a zice să ne apucăm de acealea care deșărtează prisosul sângelui, și îl trage în sus, și cu urmare îl întoarce din mădulariu.

De să va strânge pânțele bolnavului, să-i faci clistir (ádecă spălare) pe dedesupt cu de ceale moi și nu atâta iuți, ádecă cu fiertură de nalbă, sau de sfeclă, sau de iarba preapeliței, ce să zice mercurula sau zeama de saliare. De să va învechi răotatea, îi vor pune și tigvă cu jdrerire. Iar de să va arăta și poiezire de sânge, îi vor pune lipitori. La coapse să-i puie deasupra câte arătat răcesc, ádecă grașiță, strihnon, ioschiamon care iaste de să zice iarbă otrăvitoare, aizoon căriia îi zicem iarbă grasă, cucută ádecă zeama lor. Trebuiește încă să ungă și coceanul ce iaste între mădulariu și între șăzut, cu ceale ce răcesc de măsură, ádecă cu zeama acestor fel de buruieni: zmalț, ciripie, râioară amestecată cu oțet și cu apă, sau vin dulce, sau must fiert. //f. 82^r Încă și alifie făcută de unt de trandafil bun și cu apă amestecat sau unt de mușătel să-i lipească la rădăcinile mădulariului și la coapse, nu vatămă. Iar facerea alifiei ceii umede, descoperit o învață Galinos, deci trebuie să o cercăm și pre aceasta: un fârtal de ceară spălat de zece ori în apă reace, camfor 33, ameastecă și fă alifie. Deaca din vânt suflăcios să va fi făcut priapismos în vâna cea șuierătoare, toată doftoria lui stă la dezlegarea umădăturii ceii grase și alunecoase și caută la capul cel pentru patima stomahului și pentru boala cea umflăcioasă și opritoare și vei afla destule arătări de tămăduire. Folosesc mai vârtos ceale acre și ceale din răchită făcute. Afionul și camforul, fiertură de linte amestecată cu sămânță de răchită și pe dinafară oblojituri cu camfor sau unt de migdale dulce în care să topească camfor sau să topească camfor în oțet stricurat, și să ungă pe deasupra rădăcina mădulariului.

Iar la satiriasis face trebuință a să împuțina sămânța și iuțimea ei să se ameastece și căldura și pornirea vânturilor să se oprească. Dec<i> mănecarea lui să fie puțină, post, priveghiiare, trudă și mișcare de trup până să va năduși foloseaște. Iar deosebit, toate ceale acre, cu vitriol, cu țeperig și cu camfor, să cuvin aici. Mai vârtos camforul smereaște și odihneaște vânturile. Așijderea și afionul, măcar că cei de la Răsărit îl socotesc foarte îndemnătoriu de pofta împreunării și făcătoriu de chef și cum că să va fi având oarecare acrime și știrime, încât să fi aducând la unii nădușală aburoasă. Iar spiritul de vitriol și multa slujire a țeperigului iaste cunoscut tuturor. Aicea să cuvin și aceastea pentru stâmpărarea trupului: sămânță de salcie și de cânepă, lăptuci, flori albe de plută de baltă care să cheamă greceaște nimfea, flori albe de iarba ce să cheamă hiliofilon (ádecă cu o mie de frunze), zeamă de chitră, zeamă de lămâie, oțet de rută cu afion și cu camfor, ouă de turtura zdrucite și uscate la soare să le pisezi ca praful și cu apă să adăpi pre cel aprins, ádecă pre cel satiriicios. Iarba ce să cheamă fliscun și capere /f. 82^v fierbându-le cu apă și bându-le, încetează pornirea trupului.

hrana

camfor
afion

Iar ceale vânturoase spirituosa nu folosesc atâta, decât când de multa curgere a seminței va slăbi și trupul. Pe dinafară să-i ude mădulariul și piialea boaselor și coapsele cu apă de plută de baltă, amestecată cu afion, sau cu zeamă de aizou sau de lăptuci, amestecată cu țeperig. Sau cu zeamă de arnogloson ádecă de patlagină, de strihnon, de ioschiam (care să cheamă rumânește iarbă otrăvitoare) cu puțințel oțet stricurat. Iar pe dinlăuntru să ia Sem. Cannab. Et Melon an 3ȝ Sem. 4 fug. maj. an. 31 ag. Lact Acetol et flor.Nymph an. 60ȝ Emulsio edulcoranda cum Syrup. Pap. Alb. Alta. Aq.fol.vitis et Salie an. 612 Spir nihi d,v, vitriol 32 edulcor cum succ.q.manus exti pereol. Alta. Pulv. Agni cast. nihi depur an 3ȝ Camphor 72 Laud. Opt.gran.ȝ.mis. Ce să zicem multe, ado celui cu satiriasis câte doftorii pierd sămânța, pentru care înaintea în capul cel pentru curgerea seminței să va zice mai pre larg și să nu să culce cu fața în sus, că mai rău să vatămă, ci spre coapsă și să-i lipsească privealiștile și întâlnirile și adunările ceale de iubește și îndeletnicirile care îi îndemnează și scornescu pofta împreunării.

udare

la list

3. Pentru curgerea seminții

Curgerea seminței ce să zice latinește Seminis Profluvium, iaste răspundere de sineși a seminței, care să face adeasea fără întinderea mădulariului care, fiindcă iaste știută, nu trebuiaște tăinuită.

Pricinile din care să naște patima aceasta

Dec<i>curge sămânța omului fără să voiască și fără sminteala mădulariului, adesea și mult, când va slăbi putearea cea țiitoare a

vaselor celor cu sămânța și nu poate să o ție, sau când va prea prisosi sămânța. Dec*<i>* de să va culca cu fața în sus cel ce pătimește, să înfierbântează ceale dinapoi ale lui și așa sămânța să aruncă și sare și curge afară, încă de va fi amorțită bășica cea cu sămânța, iase de sineș, măcar ziua //f. 83^r măcar noaptea. Să câștigă aceasta din hrană de multe feliuri și din huzururi și odihne și din grijile ceale de iubește. Încă din năcrimea sângelui care scornește părțile ceale născătoare de copii, pentru aceea sămânța care curge iaste apătoasă și cu cât iaste iute cu atâta iaste și mai subțire, de unde pre cei ipohondriacoși și scorvíticoși mai curând îi apucă curgerea seminții fără să aibă poftă de împreunare și mai de multe ori fără a simți, iar uneori și cu oarecare plăcere iase. Iar subțirimea seminței arată cum că și putearea cea născătoare a boșelor iaste dezlănată și slăbită. Să naște încă patima și din oarecare rumpere a vaselor celor cu sămânța, precum se întâmplă de multe ori la cei lunateci și la altă oarecare silnică rumpere. Iar această rea și otrăvitoare curgere de sămânță să dobândească când cineva să va împreuna cu muiere necurată care are boala sfrinției și mai vârtos de va avea rane și bășici în firea ei. Atuncea sămânța lui întâiu iase mai subțire și după aceasta pre încet să face mai iute, apoi îi urmează dureare usturătoare la capul mădulariului, mai vârtos când va să să pișă. Iar umezeala care curge să prefacă în galben și după aceasta în roșu. Și mai pre urmă îl doare toată țava udului și pialea dimprejur să umflă și să rănească și anevoie să zgârcească de la cap. Uneori acea materie spurcată jupoaie țava udului și răsar durori și prisosiri de carne usturătoare.

Următoare întâmplări la curgerea seminței

Ceale ce s-au zis până aici arată îndestul seamnele curgerii de sămânță către carele să întâmplă încă și acestea: trupul celui ce pătimește să strică pre încet- pre încet, și să slăbănogeaște și să subțiază, mai vârtos către coapse. Urmează și neputință multă la mișcarea lui, și în cap și ostenește curând, și lumina ochilor lui piare, și pofta de mâncare, și mai pre urmă începe să tremure, și așa ajunge la oftica spinării. Și de să va fi întâmplat fără întinderea mădulariului arată slăbiciunea puterii ceii țitoare a vaselor celor cu sămânța. Iar de iaste cu întindere, atuncea patima să aseamănă oareșcum cu rumperea. //f. 83^v Curgerea seminții de să va învechi anevoie să tămăduiască. Nici să cade să o oprești îndată, pentru ca să nu aducă multe feliuri de întâmplări materia ce să țină deasupra boșelor. Iar curgerea seminții care să zice rea, măcar că la început iaste ușoară, însă deaca se învechească jupoaie ghindurile și uneori le amească și le cheltuiaște, alteori le târaște și le întinde înlăuntrul vaselor celor făcătoare a cea spurcată materie, și așa pre tot sângele împreună și pre trup spurcă și ies adeaseori gălci din ghinduri la

mai nainte
cunoștințe

coapse care iaste semn bun, că de nu vor ieși acealea iaste adevărat că s-au spurcat tot trupul care să și face, de vor peri iarăși curând singure.

Doftoria curgerii de sămânță

Nu numai la bărbați ci și la muieri se întâmplă curgere de sămânță și la muieri să tămăduiaște mai anevoie. Dec<i> la doftorie trebuiaște să ia aminte cu de-adinsul pentru boase, să nu să întâmple să-i dea cu nenemerire vreo doftorie care să strice putearea cea născătoare a lor. Întâi dar să facă orânduială bolnavului cu mâncare puțină și băutură puțină și cu liniște, apoi să-i acopere coapsele și supt pânțele cu lână udată în vin, sau în unt de trandafil sau de vin din flori, sau după cuviință cu bureate muiați în oțet cu apă.

În ziua ceealaltă să-i faci plastruri, oblojituri, unsori, făcute de curmale, de gutui, de acachia (care iaste un soi de spin), ipochistida, tămâie, meare și altele. Sau să fierbi shinon (acesta iaste pom care să face la Hio) sau rug sau pătlagină sau mirsină sau alta aseamenea cu apă sau cu vin iute și să-l pui să șază în fiertură. Hrana lui să fie uscăcioasă și care anevoie să strică și să prefacă; băutura lui în fieștecă zi să fie apă de obște întru care să să fi stins de multe ori fier aprins. Iar cu totul să se ferească de lucruri acre și de băutură multă de vin și de untdelemn și de câte sânt unsuroase. Să-l adăpi încă întâiu cu câte sting și pierd sămânța, adecă sămânță de răchită și de cânepă mai vartos aprinsă, sămânță de rută și frunze, sămânță //f. 84^r și frunze de lăptuci, rădăcină de plută de baltă, stânjin albastru, adecă irin și bambii, adecă adianton. Încă și ceale cu țeperig și cu vitriol care tâmpesc frământătura boaselor. De o măsură acestora iaste zeama de lămâie, cu apă de trandafir și cu albeață de ou amestecat sau pietri roșii să topești în zeamă de lămâie sau să storci sămânță de răchită și de flori de mac alb cu apă de plută de baltă ce să cheamă grecește nimfea, adăugând și ajutoriul pietrilor roșii cu zeamă de lămâie. Iar sămânța de cânepă mai mult lucrează, însă vatămă vinele ceale viețuitoare. Din toate iaste mai bună fiertura de florile ceale albe ale urzicii ceii moarte cu iarba ce să cheamă miriofilon aspron (adecă cu mii de frunze, albă) și sămânță de răchită fiartă cu apă de rută sau de izmă sau de cea călitoare de fier și miezu de castoriu. Zic însă cu adevărat, că florile de răchită și frunzele, opresc pofta împreunării, nu numai mâncându-se, ci și bându-se și așternându-se. Și grașița mâncându-se și sămânța de lăptuci bându-se și rădăcina și sămânța plutei de baltă în bucate. Iar ruta mâncându-se strică sămânța cu fierbințeala ei. Și cel ce va mânca adeseori izmă sălbatecă piarde putearea cea născătoare, iar apa cu care să slujăsc lucrătorii de fier, să stingă într-însa de multe ori fier aprins și să o bea adesea bolnavul, fără nicio vătămare împuținează sămânța.

Dintr-aceste singure poate să facă cineva mestecături de multe feluri, mai vartos această băutură mirositoare: mireasme de chimin, de izmă sălbatecă câte 31 b, sămânță de răchită și de rută câte 31, izmă

dieta
orânduitoare

de loc

hrană băutură

fiertură de
urzică moartă

curmare de
poftă
trupească
împuținare de
sămânță

solzi de
plumbu

starea
așternutului

scăldare în
apă reace

sălbatecă 313, sămânță de lăptuci, și de grașiță 31, zahar de măsură la toate, amestecă și fă praf, din care 31 sau 31 b să bea cu vin tare apăsător. Iar aceasta să socotească drept mai bună o turtă de plumb să puie dedesupt la coaste, că foarte răcește. Iar care nu suferă învârtosarea plumbului, să usuce câteva ierburi din ceale ce s-au zis și să le aștearnă supț dânsul pentru răcoreala. La aceasta sânt lăudate frunzele de răchită, ruta, izma sălbatecă și însuși trandafilii. /f. 84^v Că folosesc acestea usebit de aceasta că vatămă rănichii, căci răcelele ceale peste măsură care să pun supț coapse vatămă rănichii.

Așternutul lui să nu fie prea moale și să-și așaze trupul sau în dreapta sau în stânga iar nu cu fața în sus, ca să nu să înfierbinte părțile coapselor lui. Și la începutul boalei să-și trudească tot trupul și să-l miște ca să se întărească câtva părțile ceale vătămate.

Bine iaste încă de nu va opri altceva să se scalde în apă reace că după obiceiul dezleagă aceasta toată boala care să trage de la curgere, și mai vârtos de să va întâmpla să fie apa doftoritoare. Încă și cea de pietri roșii să cearce câteodată, ca să scoată afară trăsurile care fierbu înlăuntru în adânc. Și să ungă supț coapsă cu ceale reacii, adecă coriandron, și conion (care sânt niște ierburi otrăvitoare), ciripie, grașiță și toate acestea să fie cu oțet. Iar toată grija și gândirea de împreunare trupească să le lase și să le uite.

Iar năcrimea sângelui o amestecă aceste spețiaricești: Solut.et pinet. Corall.croc.Mart.astring.Trochis.de carabe.ol.destill.succ.aliis additum.pul.oss.sep. cum antimon.draphoret.sacch.saturn. pillula ex terebint.cypr.cum croco mart.borax caninata relinquit capua mortus in Gonorrhoea optimum.sed cruda intensissime venerem strinulat.succus Millefol.ad 603. mistus cum lacte dulc.et camph. Încă și acestea: Bc.conserv.rosat.rub.et menth.cnisp.an 612.oss.sep. praeprpar. 73.borras instar alum.Caninat 71 n.m. 72 cum s.q.Syrup.de ros.sicc.fiat elect.

Deaca va fi din veștejirea bășicilor celor cu sămânță, să cade să dăm iarăș ceale strângătoare: Tnietur.sulph.vitriol.trochis.de carab. Tnietura croc.mart.terra sigilata.bol.an.cum aceto.sach.satur.et hinc extract.tormentil. și băile ceale fierbinți. De va fi sămânța prea subțire, să mănânce orezu cu lapte fierț sau ouă cu //f. 85^r mirosuri. De vei vrea să curățești curând, îi vei da curățenii cu terpentină. Să iai și acestea: Extr. tormentil. sacch. satur. 62. camph. 33. fiant pillul. stem. extr. tor 313. spermol. croll. comp. 713. pul. sem. ag. cast. et plantag. rad. consol. maj. an. 7 b. tereb. ven. camph. an. cjr. 63. fiant pillulae.

Doftoria realei curgeri de sămânță

Iar la curgerea cea rea a seminței, întâiu să deșărtezi trupul cu hapuri făcute de mercurio dulci cum extr.helleb.nigri vel panchym croll.loco mercur.dulcis.laudatur praecip.virid.cum calcae vivae

paratus. Aceasta măcar că la început să arată că adauge răotatea însă iaste semn bun că cu slujirea sa cea adeasea încetează și răotatea. Iar după ce să va deșărta trupul, îi vei aduce ceale cu terevinθ și cu balsam, și cu pucioasă, apoi ceale cu inupere, pe fieștecare zi câte zece picături. Lângă balsamul de pucioasă, ales iaste și balsamul de copaibe, iar mai ales foarte iaste balsamul peruvian, dări, picături 30 în bucată caldă. Cătră aceastea să cuvin încă pil.ex.extr.torment, cum saceh.satur.și aceasta: ol.destil.tereb.extr.gum.graj. cum tniēt.tart.vel es.v.tart paratum et in ag.plantag.assumptum est specificum. Încă și: essent.et extr.lignov.ut et infusum canθ in s.v. vreadnic de laudă iaste și acesta: să fiarbă mercurio vivon în apă curată câteva ceasuri și dintr-acesta să bea dimineața și seara.

argint viu

De să vor răni ghindurile ceale de alătura și țava udului, vei vărsa înlăuntru aceastea: ag.calc.viv.xiu.aloes, myrh.an.3 b.melis 3 vi m.sau decoct.mercur.d.cum melle. Iar rana care să va face între ghind și între pialea dimprejur, vei tămădui-o cu unsoarea aceasta: ungv.diapomph. 62.aloes mercur.d.an.gr.15 mell.ros.q.es.idest quartum sufficit.f.linimentum, ungându-l adeasea.

/f.85^v 4. Pentru părțile ceale nelucrătoare care nu pot a să împreuna trupeaște

Când cineva nu poate să facă fireaște pofta lui și rămâne trupul lui fără lucrare, patima aceaia să zice slăbiciune bărbătească și nelucrarea părților, care să întâmplă ori din răceala și slăbiciunea părților, sau din împuținarea puterilor celor viețuitoare care nu strâng vinele părții de la șale, și rămânând așa slobode, să moaie vâna și să veștejaște partea cea născătoare. Lipsesc dar puterile ceale învitătoare ori pentru vreo slăbiciune a vinelor sau pentru multa încălecare sau pentru greotatea cea de la începutul vinelor sau cădearea la osul ce să cheamă sfânt. Sau din rănirea capului sau când să vor che/tui și vor răsufla vinele și putearea lor din om, precum să întâmplă la bolnavi și la bătrâni sau când să va turbura omul de vreo patimă de gând, ádecă de rușine sau de frică, și de spaimă, sau de vreo nălucire a sa sau de întristare fără măsură și de inimă rea sau când va peri sau să va strica sămânța omului, sau mai în scurt din vreo oareacarea zavistie și vrăjitorie.

nelucrarea
părții

Doftorie

Acest feliu de bolnav să se hrănească cu bucate fierbinți și câte nasc umădături bune, ádecă carne de pui de găină, de caponi, de preapelițe, de mierle, de pasări sălbatece, de porumbi tineri, mai vârtos de pasări mici, coaie de cocoș și altele aseamenea acestora. Să cuvin încă nu numai câte dau hrană bună și multă, ci și câte sânt umflăcioase și nasc vânt, ádecă năhut, linte, bob, napi, praz, ceapă,

diétă

strugurii

rădăcină și sămânță de postârnac, sealină, cardamon, rută, orminon, napi copți și făcăliți, inupere, migdale dulci, sămânță de rădiche și altele aseamene, căci acestea să dau ca niște doftorii pline de puteare (de vânt) și care fac îndestulare de hrană. Iar foarte iaste lăudat și struguri/le la această diétă, că face umezeală și umple trupul de sânge și de vânt care încă pornește spre ceale trupesti. Iar din pești, cracatița <sa/ alt neam de pește> și câte au piale //f. 86^r moale, și într-alt felu sânt crezute că îndemnează: carne de țapi, de miel și de rămători și de pasări adecă de cocoși, de potârnicchi, de găște, de rațe și altele. Și ouăle de preapelițe mâncându-se pornesc spre împreunare trupească pre cei trândavi și fără lucru. Să se păzească încă de sațiu și de nemistuire și de osteneală multă, și de vărsare sau curățenie și de îmbăiere și de altă ceva trudă și pântecelul lui să nu să pornească deodată că, de va zăbovi urdinarea, să usucă ceale spre împreunare. Să doarmă în așternuturi moi și să gândească și să cetească câte îndemnează spre iubește și poftă.

adăogătoare
de sămânță
turcește
tilchi tasaghi,
grec. orhis

satirion turc.
salep iri

Iar singure doftorii care rădică ființa seminței și pot să înfierbinteaze mai alese sânt acestea: rucă, muștariu, cardamon dumeasnic, sămânță de urzică, rădăcina ierbii ce să cheamă epiθimon, piperiu, satirion, orminon, anason, schila și iarba ce să numește boșu/ câinelui, pre care o scrie cu iscusință Dioscorid în Cartea 3 Cap 151 și are această iarbă mare lucrare, că zic cum că de va mânca vreun bărbat vârful ei atuncea copilul ce să va naște iaste parte bărbătească. Iar de va mânca muiarea vârful ei ceale mai mici, naște copilul parte fâmeiască. Zic și aceasta, că la Θessalia muierile scot zeama lor vearde și o beau cu lapte de capră ca să se îndemneze spre împreunare. Încă de va bea cineva cu lapte vârful ei ceale mai mari, scocioraște trupul. Iar de va bea cu apă vârful ei ceale mai mici încetează supărarea trupului. Aseamenea scrie Dioscorid și pentru satirion: de vei ținea strâns rădăcina cu mâna îndemnează spre împreunare, și încă mai tare, de o vei bea pisată cu vin. Alta. Pisează sămânță de θrimb și dă bolnavului să bea cu vin, și să va îmbărbăta la muieră foarte. Alta. Aseamenea să pisezi sămânță de cardama și, amestecându-o cu miare, să dai bărbatului să mănânce și va merge foarte la muiare. Alta. Sau pisază napi și-i amestecă cu untdelemn și-i fiarbe și dintr-aceasta să-i ungi picioarele și te vei îndemna foarte la muiare. //f. 86^v Aceastăși lucrează și mărariul și molotru. Alta. Usucă coaie de vulpoi și fă praf și oricare va bea aceasta cu vin, va simți deplin și fără vătămare supărarea trupului, iar nu deșartă. Alta. Părțile dimprejurul rânichilor ariciului să le usuci și să le faci țărână precum am zis mai sus să le bea trândavul, că să va supăra trupul lui foarte. Iar de va bea acestea cu zeamă de linte și cu miare sau cu sămânță de lăptuci în apă, încetează supărarea, vezi la Dioscorid Cartea 2 Cap 55. Alta. Usucă boasă de cerb și arzându-le fă praf și

dintr-aceasta să dai ca un dram bărbatului în vin neamestecat cu apă să bea. Alta. Boșele taurului din vremea când să împreună, după ce îl vor junghia să le ia să le usuce după obiceiul și să le facă praf, amestecând și scorțișoară pisată, să o ameștece într-un ou cu zeamă să-l bea neputinciosul că să îmbărbătează foarte.

Iar din ceale împreunate aceasta iaste aleasă: să iai de la spețiarie antidoton de flori pline de arhigu și de galattis câte 313 de satirii, 33 inupere, migdale dulci și fisticuri câte 313, buruiana ce să cheamă satirion 31, rădăcina ierbii ce să chemă epiθimon 7, sămânță de rucă, de cardamon câte 31 b, de shin 3 b, nucșoară 31, piperiu și rădăcină de piperiu, câte 31 răsură de boasă de cerb, 71 sirop de izmă și zahar cât va ajunge, împreunează-le toate și fă antidoton umedos și dintr-acesta să ia neputinciosul în vin ca un dram sau două să-l bea mai nainte până a nu cina sau flămând sau măcar să-l mănânce așa singur fără vin. Pe dinafară să-i ungă firea cu unsori cuviincioase sau cu unturi de lemn. Și usebit cu aceasta: ia unt de crin 61b, unt de castorion 60b, piperi, neghină, tarhon câte 71, smirnă 3b, semințe de evforviu3 și iară cât va ajunge, împreunează-le și le încălzește, fă unsoare și unge.

mireasme și
unsori

//f.87^r Pentru boalele mădulariului născătoriu și ale celor dimprejurul lui

Alta. Unge-l cu balsam apoplecticon ádecă nesimțitoriu sau cu acesta de in: succ. pastin. ol. sniap. an. 313 ol ovor. formic. mag. 31. Ameastecă acestea, și lasă-le la soare să stea, ca 4 ceasuri, apoi unge-l cu acestea la ghindul mădulariului până a nu să împreuna și locul dintre boase și dintre șăzut unde sânt îndeșirile vinelor.

Iar deaca și după ce să va împreuna iarăș va fi slab și mortăcină mădulariul, spală-l cu apă fierbinte sau unge-l cu fiare de porc sălbatec sau usucă iarba lui Tatin ce să cheamă grecește elevoron sau rădăcină de tarhon și le fă praf și împreunându-le cu untură de potârniche, unge și cu acestea să faci ghindului abureală și cealelalte ale vinelor. Zic încă că și băuturile făcute de amvra și de afion fac deapururea lucrarea cătră împreunarea trupească și mirosurile sau unsoarele și castorion.

Când mădulariul cuiva să arată rădicat și să întoarcă și să împutinează și nu face lucrare care să naște din împreunare sâlnică, să doftorească cu ceale moi și usebitoare, mai vârtos când să umflă pialea cea dimprejur, care și totdeauna urmează ori să fierbi flori de soc cu lapte și să-l oblojăști. Alta. Să iai nalbă, iarba preapeliții, ádecă parθenion, nalbă albă, câte 41 rădăcină de nalbă albă și de crin alb câte 61, trandafili roșii și mușătel câte 81 și să le fierbi cu lapte până când să vor terciui ca mazărea și să pui deasupra mădulariului, adăugând și ceva șofran de va avea dureare. Alta. Pune miezu de jimblă într-o litră de lapte dulce, adaugă și gălbenare de ou proaspăt,

de loc puneri
deasupra

11j, unt de trandafil 61j, șofran 71, fă oblojitură și-i pune. Și de-l va fi supărând și curgere de sămânță iaste trebuință a să chivernisi și cu ajutorințele dinlăuntru. Iar de va fi scurt frânețul /f. 87^v care ține și opreaște ghindul, să tămăduiaște numai cu tăierea, însă trebuie să luăm aminte, că mai mult să ia din pialea dimprejur decât din ghind. Și caută la Eghinit, Cartea5, Cap 83, 84, 85, 86 și 88 pentru acest fel de lucrări de mână. Alte ajutorințe. Iaste o gânganie târătoare care să suie pe pereții caselor, să zice grecește samniaminos și latinește stellio, iar rumânește îi zicem pisica popii, are pă spinare ca niște steale, peate. Dec*<i>* pre aceasta să o arzi vie apoi pisându-o mărunt să o amesteci cu untdelemn și când vei vrea să te împreuni cu muiarea, să ungi deagetul cel mare al piciorului drept și să te împreunezi. Și după ce vei înceta, să speli deagetul. Fac încă și alte multe amestecate doftorii dintr-această gânganie lucrătoare foarte. Alta. Ia câteva grăunțe de piperi și sămânță de pătrânjăl, și pilitură de mădulariu de cerb, și năhut, întocma de fieștecăre și, făcându-le mărunt, să le mănânci cu miare. Alta. Să iai ramuri de năhut crude câte 3 2, rucă, piperi câte 3 1, și amestecând cu miere, să-i dai cu vin. Vei afla și altele de acest feliu amestecate în altele. Iar mijlocul și vreamea împreunării trupești caută la Cartea a treia a lui Aetie, Cap 8, și Pavel 2, 1 cap. 35.

Altele pentru durerile mădulariului

Arde hârtie sau mărariu uscat, sau tigvă uscată și pisază ca praful și presară mădulariul când te va dura fără arsură. Alta. Topește unt de vacă și rășină și oblojaște. Iar de va fi rana aceeaia nouă, să iai aloi uscat mărunt și să-l oblojești. Alta. Iar din toate, mai lucrătoare și prea fără durere iaste cenușa albă după cărbuni căria vânzătorii de doftorii îi zic tuțion, să presari ranele mădulariului și ale șazutului, precum scrie și Dioscor la cartea a cincea cap 41. Iar de sânt //f. 88^r ranele umedoase, folosește pojghița de zadă singură, sau și piatră de ematostat. Iar de vor fi dinlăuntru ranele, amestecă și mană. Iar de vor fi pascătoare, fiarbe linte cu coji de rodii și oblojaște. Iar de va fi având rumpere șazutul sau mădulariul, prăjaște rășină cu unt de trandafil, până să va face ca tearciul, pune și gălbenare de ou și puținel afion și frunze de iaderă uscate și arse, să le pisezi ca praful cu de trandafil într-un vas de plumb și să-l pui. Bun iaste și hapul de vin și de untdelemn și cel de piatră uscat, la rumperile mădulariului și la ranele ceale dimprejurul cununii, că dezleagă arsura. Alta. Rodul metalicesc care să cheamă cadmia și piperiu 3 b, trandafili, curățind frunzele lor de ghimpi 3 5, usucă-le ca praful și presară mădulariul, spălându-l întâi cu apă de pară. Iar de să umflă mădulariul, să iai frunze de vițe moi 31, suliman 35 și, pisându-le, oblojaște. Alta. Sau deșărtează coceanul cu salamură reace și-l odihnește și-l leagă iarăș. Iar de va fi făcut prisosire de carne, uneori deasupra ghindului stând, alte ori peste pialea mădulariului, amestecă cu oțet praf de viță și-l oblojaște, că aceasta tămăduiaște prisosirile de carne care răsar pe mădulariu și nu le lasă să mai răsară iarăș. Alta. Sau arde pojghița de salcie și o fă praf și presară prisosirea cărnii. Iar preste toate, măcar prisosirea de carne sau furnicătura sau negul cu ceale ce foarte rănesc le rumpem, iar cu ceale ce putrezesc le amorfim. Iar mai deusebit magiunul cu spumă de mare puindu-se deasupra folosește foarte. Alta. Sau împreunează smochine crude cu oțet și cu țeperig, și cu făină, și pune deasupra. Alta. Sau oțel cu zeamă de smochine. Alta. Sau arde capul peșteului de mare ce să cheamă smorida și presară cu

prafu/. Alta. Sau arde rugină cu pucioasă netopită și presară. Alta. Sau unge-/ cu zeama buruienii ce să cheamă tiθimalos. Alta. Sau fiarbe frunze de busuioc /f. 88^v cu calacan și udă-/ adesea. Alta. Sau oblojaște-/ cu rodul florii soarelui fiert cu vin. Iar de să va fi făcut înlăuntru coceanului rană ascunsă și nu să arată care să cunoaște când iase numai puroaie sau sânge fără pișat, întâi ádecă să-i pui clistir cu miare amestecată cu apă, apoi cu lapte și de acia să amesteci lapte cu aceea ce să cheamă colurion al stealei, sau cu hapul cel alb sau cu cel de rodul care să cheamă lotarion și să-l ameesteci bine într-un vas de plumb și atunci muind până să-l ungi. Apoi să ungi un fitilaș subțire și, băgându-l înlăuntru în gaură, să-l scoți. Alta. Iaste încă și acesta prea bun: să iai gogoși de tufă și cenușă albă după cărbuni și arpăcaș sau bulgur și aloi întocma și, sfărâmându-le, amestecă și de trandafil și zeamă de pătlagină și-l unge. Caută și lucrarea de mână a prisosirilor de carne pe mădulari la Cartea5, Cap 55 a lui Pavel și 56.

5. Pentru arsura și durerea coaielor și a pielii lor

La această patimă trebuiaște să chibzium cu luare aminte că arsura pieii boașelor să cunoaște, când o vei apuca întâiu cu mâna și te va dura și când din arsură și din învârtoșarea ei să arată întinsă. Iar când să înfierbântează boașele, atuncea de le vei apuca pe dinafară ca să le pipăi ușor nu vor dura, ci numai de le vei apăsa cu deagetul și încă învârtoșirea și rușirea lor în față să arată mai mică. Iar când vei apăsa mai adânc, simți că dai de oarecare învârtoșare și uneori apucă și fierbințeală pe bolnav. Dec<i> să naște umflătura boașelor ori din lovire sau din strângere, sau din multa încălecătură și de vreo altă pricină din ceale zise. Iar cât pentru doftorie la arsura și umflarea boașelor, deosebit să cuvine să-și sloboază sânge neputinciosul la glezna piciorului. Apoi alt nu iaste mai bun decât oblojitura aceasta: să iai făină de bob și //f. 89^r să o ameesteci cu oțet stricurat din vin sau cu oțet cu apă și să oblojaști pe dinafară boașele. Sau, de va fi prea oțătit, să adaugi câtva smalt că de loc să îndulcească oțetul. Alta. Sau ameestecă cu vin făina aceasta de bob, puind și sămânță de chimen pisată și să oblojaști. Alta. Sau fiarbe cu vin buruiana ce să cheamă greceaște evpatorion, iar latinează agrimonia, adăugând și câteva frunze de buruiana ce să cheamă iarbă otrăvitoare, iar greceaște să numeaște ioschiamon, de va avea dureri mari și să face oblojitură prea aleasă și să i-o pui. Alta. Alții laudă oblojitura de foi de rută cu oțet stricurat sau de foile plutei de baltă sau de hrean cu unt de trandafili făcut. Încă să-i facă și abur de fiertura rădăcinei găștei, în zeamă de orzu și mai vârtos de să va fi făcut arsura din curgerea seminței. Deaca din niscarva lucruri puse pe dinafară să va fi făcut umflarea boașelor, bine iaste să-i faci abur cu lapte dulce fiert, puind înlăuntru flori de mușătel sau de soc. Iar de nu va face lucrare și aceasta, trebuie să adăugăm rana cu plastru

doftorie
lăsare de
sânge
oblojitură

nimfea
abur

plastru

buruienii filat de zahar moale, cu balsam de pucioasă și de năhut și, deaca să va coace umflătura, să o deschizi cu bricegel tăietoriu de vine și apoi să-l tămăduiești după orânduiala celorlalte rane și bube. Și lângă aceasta să-l adăpi întâiu și cu băuturile ceale nădușitoare. Și acestea adecă usebit să cuvin numai la umflătura boașelor. Iar de obște la orice arsură și umflătură măcar a boașelor și a pieii lor, sau a locului dintre boașe și dintre șăzut, sânt de folos oblojiturile ce urmează aici.

Să curățești stafide grase, de semințele dinlăuntru și să le ameesteci cu făină de bob și să le pui să fiarbă cu vin să se facă ca mazărea făcălită și să oblojești pialea boașelor. Alta. Sau să fierbi rădăcină de usturoiu sau de chimen, cu vin, apoi să o pisezi mărunț și să o ameesteci cu făină subțire și să oblojești. /f. 89^v Alta. Sau fiarbe sămânță de in în vin sau făină mirositoare sau rădăcină de crin în vin amestecat cu miare sau drojdii proaspete cu vin și cu pospai de făină sau iarba ce să cheamă irigheronta sau coriandron, căriia îi zicem iarba otrăvitoare vearde cu stafide curățite de semințe. Iar de va fi multă căldură la boasă, oblojaște-l cu frunze de ioschiam, căriia îi zicem iarba sau bobul porcului, cu făină de grâu sau cu năhut fierț sau cu frunze de trestie, sau cu tigră crudă.

Iar de să va fi învechit patima și iaste cu învărtoșare, fiarbe rădăcină de smochin sălbatec cu mied și mărunțindu-o cu făină de neghină, oblojaște-i pialea boașelor. Încă și aceasta iaste ajutorință prea bună: să iai stafide curățite go.5, năhut prăjit go.1 200, chimen go.1, pucioasă go.9, țiperig go.1, rășină go.3. Sfăramă-le toate și le mărunțează cu miare și făcând oblojitură pune deasupra. Iar alifie fă acest feliu: untdelemn 21, iarba ce să numeaște colofonia go.5, hap de plumbu, chimen, stafide, făină de bob câte go 4, ceară go 2, și să fierbi hapul de plumb cu untul de lemn, apoi să pui deasupra ceară și rășină și, rădicându-o de la foc jumătate fiartă, varsă peste stafidele ceale muiate și peste făinuri. Alta. Unt de mărariu și unt de trandafil și rășină, câte go 5, chimen go 2, balegă de măgariu go 1, mărunțează chimenul cu balega și fierbând alifia, ameestecă și mărunțează împreună, apoi așăzând pă un peatec, te slujaște puind deasupra lâna cum am zis mai sus. Alta. Sau cu untdelemn și cu unt de vacă și cu rășină, întocma să te slujăști. Iar deaca din nădușală să vor fi făcut ranele la pialea boașelor, sfăramă gogoși de tufă și piatră acră mărunț și presară pe deasupra sau unge cu seu de țap sau cu fiare. Iar coaiele rănindu-se, mai întâi să le ungi cu ciripie și să lași să se usuce bine, apoi să le speli cu //f. 90^r apă caldă și, sfărămând mirsină uscată și câțava anghelică, să le oblojești cu acestea. Iar cărnurile ceale deasupra coaielor să tămăduiesc oblojindu-se cu cenușă de viță amestecată cu țeperig și cu apă. Iar de va fi mâncătură împrejurul pielii boasălor atunci să mărunțezi în oțet țeperig stafide sălbatece și

alifie

piatră acră umedă, și cu unt de trandafil/ să-l ungi în baie. Iar după ce să va îmbăia, unge-l cu albeață de ou cu miare.

Cap 13. Pentru rumperea și surparea, ádecă boșitura

Surparea iaste grea și ticăloasă la om, să numeaște grecește σπάσμα și κατέβασμα și χύσιμον. Iar critenii și moraiții frânci îi zic paripa. Iar latinează să zice Ramex și hernia și ruptura iar ungurează tokösseg și Meg Szakadas. Și să face surparea în multe chipuri pentru aceaia și multe feliuri de nume are. Căci când să va rumpe cămașa mațelor și să vor vărsa mațile jos în pialea boășelor atuncia să zice vărsare de mațe εντεροκύλη Ramex intestinorum, kinek à Bele le jar. Iar când mațele spânzură deasupra la deșert, ádecă între coapse să zice umflătură de coapsă Ramex inguinis, încă în sus după umflătură rămânând mațul precum zice Pavel. Iar când să va strânge oarecare umezeală fără vreame și apătoasă în vreo parte a cămeșii care cuprinde pre pialea boășelor, atuncia să zice umflătură de apă și umflătură de umezeală <υδροκήλη, ασκοκήλη> și umflătură de borduf, Ramex aquosus. Când iarăș înlăuntru în cămașa boășelor vreo prisosire de carne vârtoasă, atunci să zice Σαρκοκήλη, ádecă prisosire sau umflare de carne, ramex carnosus, și aceasta uneori doare, și iaste ca carchinul, iar alte ori nu face nicio durere. Iar carnea răsare ori la marginea boășelor sau la pielcăluța pielilor. Și însă această vărsare se usebeaște /f. 90^v de rumpere care iaste oprire de sămânță deasupra boășălor omului. Ce să zic multe, neamurile ceale de multe feliuri ale umflăturii, priimesc și usebite nume din lucrurile care vor umplea și vor împlini pialea boășelor sau umflătura. Dec<i> de să va pogorî pialea care acopere mațele, și să va trage în pialea boășelor, să cheamă cădeare deasupra a pielii επιπλοκήλη. ramex omenti. Să știi dar că acea piale care acopere mațele să zice επίπλοον elinează. Iar încingere prin mijloc ádecă diafragma iaste pialea cea vânoasă care încinge droburile. Dec<i> de va aluneca și să va vărsa jos și mațul împreună cu pialea care acopere mațele, atuncia să zice umflătură de piale și de maț omenti intestinīs Ramex. Așa iarăș când vinele care hrănesc pre coaie să vor lărgi și să vor umfla și să aruncă ca niște cureale în fluierile picioarelor și peste măsură umplându-se să strâng ca un ghem, atuncia să numeaște pogorâre încolăcită, ramex varicosus. Și mai în scurt de să va aduna vânt între pielcăluțele care acopere și țin învălitate boășele și după urmare să vor umfla boășele ca o întindere și de vei apăsa, nu stau împotrivă, aceaia să zice umflătură de vânt, ramex flatulosus. Și

pricina de unde să naște

umflătură de coapsă

κισοκήλη

πνευματοκήλη

Pentru chipurile pricinilor rumperii sau umflării

υδροκήλη

σαρκοκήλη

επιπλοκήλη

πνευματοκήλη

σαρκοκήλη

εντεροκήλη și
umflătura de
coapsă

Vărsarea de mațe și umflătura dintre coapse să naște când cămașa mațelor să întinde și să lărgească peste fire sau cu adevărat să rumpe și să sparge. Iar amândouă patimile acestea să întâmplă din vreo silnică pricină de afară ádecă sau cădeare, sau lovire, sau săritură, sau strigare mare, sau din rădicătură și silă, când va ridica cineva vreo sarcină și greutate peaste putearea lui. Iar umflătura de apă, uneori să naște din pricina arătată, iar alteori din ascunsă. Și din ascunsă ádecă când se vor mări pielcăluțele care sânt împletite în pialea boășelor și atunea umezeala cea apătoasă aleargă iarăș înapoi și așa amestecându-se cu sângele să varsă și să pogoară //f. 91^r într-aceale părți. Iar din arătată, când din vreo lovitură se vor zdrucci vasele, și dintr-aceasta îndată înceape sângele să se stricoare, cât pentru hrană, și așa să prefacă în ființă apătoasă și zeroasă. Să adună însă umezeala aceeaia ori înlăuntru în ceaia ce să cheamă cămașă în chip roșu, sau pe dinafară între aceasta și între ceale dimprejur, sau în altă oarecare cămașă usebită, ca în oarecare bășică să strânge, că de se va sparge cămașa vaselor, ádecă a coaielor, pre încet curge umezeala în adâncăturile pielii boășelor și de acolo să naște umflătura cea apătoasă a pieii, care însă să deosebească de umflătura cea idropicoasă a pieii boășelor, căci aceeaia năcreaște și putrezeaște în ceaia ce s-au zis bordușire, sau să naște pre urmă după deșărtarea umezelii prin jdrerire. Umflătura de carne să naște mai de multe ori din pricină neadeverită și ascunsă, când să va obicinui curgerea cătră coiu și să va învățoșă acolo sau din lovitură sau din necercată împungere a vreunui doftor neînvățat, rău tămăduită. Umflare încolăcită, să naște din izvorărea sângelui în vinele și în ușile ceale de amândouă părțile, unde umflătura și pipăirea lui sânt nepotrivite și cu oarecare încrețituri încoace și încolo. Iar cealelalte umflături din ceale ce s-au scris mai sus, arată și pricinile lor. Cea adeverită umflătură de apă a boășelor să aseamănă cu umflătura de carne, usebit de aceasta, că oricât va fi de vârtoasă, însă deaca vei apăsa-o să adâncează și lasă loc. Umflătura de vânt și umflătura de apă n-au primejdie, fără numai pentru durere și pentru umflare iaste grea la om. Iar umflătura de carne care iaste rea și doare și în chipul boalei carchinului, nu iaste cu puțință să o apuce cineva.

Seamne

Umflătura de maț și umflătura dintre coapse au seamne de obște, că într-aceastea să arată umflătura pieii boășelor care și crează mai mult și să măreaște, când va osteni sau va umbla mult sau va ținea răsuflarea sa omul și, de vei împinge înlăuntru //f. 91^v înapoi mațul, mearge ádecă încet dar iarăș curând să varsă jos. Încă deosebite seamne, de va fi din întinderea cămășii mațelor, atuncea nu numai odată, ci deosebit și în lungime de vreame și din oarecare

pricini să pogoară jos mațul și umflarea să arată întocmai și în adânc, fiindcă să strângeră împrejur în cămașă mațul cel coborât. Iar de va fi din rumperea cămeșii, îndată la început tot mațul să varsă și să pogoară în jos și aceasta nu să întâmplă într-alt fel decât numai din pricină silnică și umflarea iaste peste măsură la mărime și nepotrivită și într-acel ceas să aruncă afară pe piale, că adecă mațile s-au vărsat afară din cămașa ce le ținea. Iar al umflăturii de apă iaste semnul de obște, umflare fără vreo durere care și stă tare în cămașa boșelor și nu piare totdeauna, ci de va fi puțină umezeala, să moaie și să subpune, iar de va fi multă, stă împotrivă și nu să subpune la pipăire. Iar când cămașa cea în chip roșu să va întinde dă umezeală, atunci umflarea să arată câtva rătundă, și câtva lungăreață ca ou, iar boșul nu să arată, că iaste învăluit de pretutindenea. Iar deaca afară de cea roșie, câte mai puține bucăți treace și să varsă mațul și boșul să cunoaște cu pipăirea, de să va aduna umezeala din prisos, atunci pentru strângerea cea din toate părțile, umflarea arată închipuire de alt oarecare boș, și de va fi umezeala aceia apătoasă, atunci și umflarea să aseamănă în fața apei și sclipeaște. Iar de va fi noroioasă și drojdioasă, atunci să arată cam sângeroasă, sau rușoasă, sau negricioasă. Iar când vei vedea la amândouă părțile pielii boșelor acest fel de seamne, să știi că îndoită iaste acolo umflătura, adecă cum că despre amândouă părțile iaste surpat omul. Iar pre umflătura de carne o arată fața care iaste de pretutindenea aseamenea eiși cu învârtoșarea. Iar deaca umflarea va ajunge la învârtoșare <zgaibă bășicare>, atunci nu să arată nicio față, nici simte ceva, căci învârtoșarea aceasta sau bășicarea chip de umflare și fără durere. Iar de va fi umflarea cu rău nărav, face dureri junghietoare. Dec<i> boșiturile sau surpăturile mațelor //f. 92^r care să fac pentru rumperea cămă și ce le ține, sânt reale foarte, și anevoie de tămăduit. Iar ceale pentru rărimă, mai lesne de tămăduit. Se întâmplă încă mai vartos la copii fiindcă sânt mai umezi.

Doftorie

Pre umflătura de mațul și pre umflătura dintre coapse, o tămăduim așa: culcând întâiu pre bolnav cu fața în sus și, desfăcându-i picioarele, băgăm încet-încet împingând înlăuntru mațul cel spânzurat și, după ce-l vom băga, trebuie să-l legăm cu legături iscusite și așa să-l ție legat în multe zile. Iar de are dureri mari la pialea boșelor și printre coapse și cu arsură și vor urma și învârtejiri mațelor și vânt și turburare și pentru aceasta nu pot să se întorcă și să se așeze înapoi mațile ceale stricate, atunci să începem doftoriile ceale moicioase câte moaie și ceale fără durere câte ușurează durerile și potolesc arsura și răsipesc vântul, adecă aburături, deșărtări, unsori, trăsuri și băi făcute, adecă de nalbă, de mușătel, de molotru, de sămânță de in, de grâu mirositoriu ce să zice

εντερικήλη și
umflături
dintre coaps

moicioase
fără durere

lână
necurățită

plasturi

de trementinu
nu de sacâz
legături
deasupra

lipiri deasupra

grecește tili, de postârnaci, de anason, de chimen și de ceale aseamene acestora. Vezi mai sus și oblojiturile acelea care am scris pentru umflarea boabelor: lână de oaie necurățită udându-o în vin și în untdelemn să o punem la locul unde doare, și așa de acia nainte să cercăm împingând încet înapoi mațul până ce va intra înlăuntru bine, apoi să punem plastru sau alifie strângătoare și lipicioasă deasupra și de acolo să-l strângem bine cu legături să ție legătura în multe zile. Acest fel de plastruri sânt să iai smoală de corabie, sacâz, câte 313, tămâie 313, iarba ipochistida, care să face la Africhi, sarcocola care iaste o lacrămă a unui copaci și să numeaște așa. Aseamenea iaste cu cleiul de cireș, acachia [ce iaste un soi de spin și să numeaște așa] câte 31 b, ematostat, sânge de smeiu și aloi câte 313, volon armenion, rădăcină de iarbă mare, //f. 92^v gogoși de tufă și goajă (sic!) de rodie câte 313, vâsc de copaci 31 b, aristolohia de amândoaună feliurile 313, rudion care iaste de curățenie și flori de rodie câte 31, seu de țap 313, rășină de sacâzu și iară cât va ajunge și comid, topindu-le întâiu în oțet și în vin, fă-o alifie, pre care să o pui în piale de berbeace și să o legi, și pân în 7 zile să nu o dezlegi. Alta. Unt de arnevθ și unt de dafn să iai întocma de amândoaună și să moi într-însele un bureate lat, potrivit ca o cărămidă și să-l pui la șalele celui ce pătimește și pe deasupra să pui o turtă de plumb și să legi bine. Iar când să va usca bureatele iarăș să-l mai uzi și să-l pui adeasea și în puțină vreme să tămăduiaște. Alta. Melci împreună cu ghiocile lor să-i pisezi și să-i pui la șale și să-i legi până în cincisprezece zile totdeauna. Alta. Un pumn de făină de mazăre să prăjăști cu un ou și să mănânce dimineața și seara în cincisprezece zile. Altă lipitură deasupra. Să iai coji de rodii și gogoși de tufă crude și, fierbându-le cu vin tare, să le pui (sic) trăgând mai nainte în sus mațul și, udându-l mai nainte cu apă reace și să-l legi până în zece zile pe fieștecare zi, rămânând bolnavul pe așternut în treizeci de zile. Și să bea chiparis fierț cu vin sau hauri de chiparis să le ia cu vin, aceasta lucrează la copii. Alta. Rădăcină de iarbă mare și zeamă de praz și migdale amară și comid, întocmai de fieștecare să le împreuni și să le pui. Alta. Terpentină, ceară, tămâie, smirnă și cleiu de peaste și melci împreună cu ghiocile lor, sfăramă-le și le pune, însă cleiul să-l aibi mai denainte muiat în oțet până în trei zile. Alta. Rotocoale sau hauri de chiparis, gogoși de tufă, goști de rodii, cleiu de potloage de taur, mană, tămâie, rădăcină de iarbă mare, melci cu cojile lor sfăramă aseamenea. Iar haurile și gojile de rodii să le fierbi întâiu mult ceas, cu vin știros, apoi să le pisezi cu cealelalte. Alta. Aloii, coji de rodii, tămâie, //f. 93^r ipochistida, cleiu de tâmplărie, smoală și vin dulce cât va ajunge, ameastecă aseamenea, și pune-le la șalele bolnavului, legându-l strâns. Iar cătră aceastea să rămâie zăcând în pat precum am zis treizeci de zile, și să se ferească de bucate umflătoare, ádecă de ceale ce fac vânt și de vin mult, și de

scăldături adesea, și de mișcare silnică, de drum, sau de săritură, sau de întindere sau de strigare, și de alte ca acestea. Și între acestea să bea doftoria aceasta: să ia lopețui de chiparis, iarbă mare de Aravia, limba șarpelui, piciorul leului ádecă λεοντοπόδιον, evpatorion și humularia câte 40, poligonon <sângerel> căriia îi zicem sângerel, și de viță, și de dafn, și prunela, și arnoglosion ádecă patlagină, câte 42, rădăcină de iarbă mare și chinoglosion, ádecă limba câinelui câte 32 și rădăcina ierbii cocorului ádecă gheranion 33, sămânță de mirsină, 603, flori de rodie sălbatecă 313, frunze de dafn 31 b și să le dea undă acestea toate cu vin roșu și cu apă cât va fi trebuință, până va scădea a treia parte, apoi să stricoare bine zeama lor și să o îndulcească cu zahar, și să o curățească bine și să o aibă pre aceasta de băutură prea bună, să bea dintr-însa pe fieștecăre dimineață câte 603, și lângă aceasta să ia aminte, să nu să știrescă și să i să învârtoșaze pânțele, ci să fie slobod, că de să va întâmpla a fi silit și a să întinde ca să-și leapede gunoiul, îndată să varsă și mațul afară, pentru aceasta precum am zis să fie legat bine și mai vârtos când va vrea să-și facă trebuința.

băutură bună
la gust cu
rânduială

Iar ceaia ce să cheamă umflătură de apă, să tămăduiaște oareșcum cu ceale înfierbântăcioase și uscăcioase doftorii, ádecă făină de bob, gogoși, sămânță de in, și de dafn și de nalbă sălbatecă și de neghină, și altele multe care am scris pe larg, în partea cea pentru feliul idropicii ce să cheamă aschit ádecă bordușire și a celorlalte feliuri de idropică.

idrochili
doftoria ei

Iar doftoria cea cu lucrare de mână a umflăturii de apă cum și a celorlalte surpături, să le caute iubitoriul de învățătură /f. 93^v la cel prea iscusit între doftori Pavel cel din Eghini carele lucrarea mâinii tuturor acestora mai pre larg învață, în Cartea a șasea, cap. 62 și altele. Iar la noi aceasta iaste afară din ceaia ce să cade. Iar când va răsări vreo carne în pialea boșelor omului, să naște patima umflăturii de carne, însă din pricină nearătată precum s-au zis, curgând boșul și bășicându-se, ori din rană, ori din doftorie fără știință după tăierea umflăturii, urmează încă la cel bolnav asemănare de față prea vârtoasă. Și vârtoasă fiind umflarea, și fără față, și fără simțire. Acest feliu de patimă când va înceape și când va fi noauă și domoală, pe dinlăuntru trebuie să ia bolnavul acealea căroră le zic MedicamTerrea Alcalirata, ádecă praf împotiva gâlcilor ce să cheamă broaște, praf de bureate de mare arsu, limnia sfraghida, ádecă peceate de baltă (că așa să cheamă această iarbă), și pietri de bureți de mare, și praf prea cercat de rădăcina ierbii ce să cheamă ononis. Iar pe dinafară să-i pui cleiuri și commiduri și plastruri de multe feliuri care ne învață Parachelsos doftorul cel spaghiricesc, de zeama ierbii ce să cheamă panax și de sagapin, și de țeperig, și de halvan, topindu-le în apă de trandafil, și închegându-le cu unt de lut sau cărămidă, care să zice și unt al filosofilor, și după ce la va pune să le ție câteva săptămâni, că ori va coace carnea cea răsărită, ori să va răsipi. Și de va coace, vei

umflătura de
carne de unde
să naște
urmări
întâmplătoare

plasturi deșchide buba cu cuțitașul cel de doftorie, ca să curgă puroile, apoi să o usuci cu vreun plastru strângătoriu. Bun iaste plastrul cel de brostaci (*sic*) cu iarba lui Mercurie, însă această iarbă vatămă puterea boasălor. Iar foloseaște și să se scalde adease în ape fierbinți. Când însă să va învechi umflătura aceaia de carne și să va împuternici și să va face rea și dă dureri și junghiuri împungătoare, fiindcă s-au învârtoșat carnea aceaia și s-au împietrit umezeala de s-au făcut ca piatra, care să și zice piatră, pentru aceasta și învârtoșirile de umflătură să zice sau împietrire. Aceaia într-alt chip //f. 94^r nu să tămăduiaște, decât numai cu lucrarea mâinii, să se taie carnea ce-au răsărit, sau boșul cel încărnit, precum scrie Pavel la capul 63. Iar de va fi carnea aceaia rea și iute, să nu o atingi nicidecum.

Iar pentru rumpere să zicem puțineale. Aceasta iaste, când nu va ieși afară sămânță ci să va opri înlăuntru la ceale de alătura sau în pialea boaselor sau între coapse și să va umfla acolo, sau va coace, sau să va învârtoșa și apoi să va grunji, uneori încă aduce și oprire de ud. Dec<i> să usuce un iepure viu într-un vas acoperit bine, pus în cuptoriu și să-l facă praf, și dintr-acesta să bea în luna lui mai dimineața și seara. Alta. Să piseaze flori de soc și să le fiarbă cu lapte de capră până să vor închea ca plastru și să o puie între coapse și să o strângă, că să va însănoșă, mai vârtos de va fi copil mic, sau de nu va fi veache boala. Iar când să vor preclăti vinele sau carnea cea grasă de supt pânțece care hrănește boasăle, să cheamă umflătură, umflătură de preclătire. Iar seamnele umflăturii aceștia sânt arătate, că să vede întâiu alcătuire mai umflată și învârtoșire după mărime în chipul strugurului și stricare boșului și alte oarecare greotăți, mai vârtos în călătorii, la drumuri și în stradanii. Aceasta de să va învechi, nu să tămăduiaște fără lucrare de mână, iar cât iaste proaspătă, ajutorează să puie plastru mucezit topindu-l cu comid de antidot de țeperig, în vin sau unt filosoficesc probe rectificatului, să o freci adeasea pe deasupra până ce să va răsi pi sau cu unt de busuioc, amestecând și seu sau măduhă de vreo vită pentru ca să moaie, sfătuiesc încă și pentru ape fierbinți, să se scalde într-însele. Iar lucrarea mâinii la cea veche umflătură de preclătire, vezi la Pavel, Capitolul 64.

Iar umflătura cea de vânt să naște din două pricini, și aceasta fiind preclătire, ádecă sau din răsuflarea celor patru vine care hrănesc boasele ce să cunosc, când vei apăsa cu deagetul și lesne să ascunde vâna, sau din răsuflarea vinelor ce să țin în ceale jupuite și în pialea boaselor, /f. 94^v care să cunoaște când să va apăsa și cu multă frică și cât mearge să măreaște umflătura. Iar toată aceasta să întâmplă când hrana cea de sămânță a cărnii ceii grase de supt pânțece, de acritură să prefăce în vânt. Tămăduiaște această patimă cu ceale ce să cheamă carminativa, deci să o aburești cu făină de bob și cu sămânță de

chimen sau să oblojești cu cupa ádecă gogoși de dafn pisate și amestecate cu balebă de vacă proaspătă. Sau să fiarbă sămânță de coriandru ce iaste o iarbă otrăvitoare 62, sămânță de chimen și anason câte 313, și piatră acră 32, în vin litră 1 și apă litră 1 și să fiarbă înlăuntru un peatec de pânză, să-l puie deasupra preclătirii.

Încă scriem pentru umflătura de apă și acestea, că iarăș folosesc ceale aseamene: sămânță de coriandru și de chimen și anason și piatră acră, ci să adaugi și balsam de piatră pucioasă de terevinθ, sau de inupere și unsoare de nalbă sălbatecă. Folosește încă și plastrul acesta: să iai plastru de gogoși de dafn, și balebă de capră câte 6, 1, 2, sămânță de chimen, și floare de pucioasă câte 313 și să le topești cu unt de rută, sau cu unt de mușățal, și să le pui la umflătură. Iar de să va fi făcut umflătura apei tare, care să cunoaște din învârtoșarea umflării și dintr-aceasta că să aruncă iarăș înapoi când o vei apăsa, și din potrivirea mărimii, carea mai mult crește și să mărește decât scade, iaste trebuință ca ori împungere și jderire să-i faci, măcar că iaste primejdie mare, că de va fi umflătura idropicească lesne să întoarce în gangrenă, ádecă în mâncătură rea, sau incăi să-i spinteci pialea boșelor și să-i scoți boșul fiindcă într-alt felu nu să dezrădăcinează răotatea. Și să legi strâns cu ață deasupra vasele ceale făcătoare, și așa să-i tai boșul împreună cu umflătura cea apăcioasă.

Iar când să va vătămă și să va strica nașterea seminței și hrana ei, și să va împruțina materia, și să va slăbănogi aluatul boșelor încât să rămâie partea fără lucrare, și nu va putea omul să săvârșască //f. 95^r lucrarea lui cea firească, să ia de acelea care nasc zeamă grasă, precum iaste laptele, mai vârtos cel de muiare, migdale dulci, inupere, castane, succolata indica, ostrea, scoici, vin spaniolicesc și malvaticesc, să bea când va intra la așternut și ceale dintr-însele scoase aseamenea, gălbenare de ou proaspăt, coaie de cocoși, și cârnați făcuți sau umpluți cu creaste și coaie de cocoși. Sau să ia de acest felu care cu iuțimea lor întind aluatul, precum iaste rădăcina satiriului celui mare care are o căpățână umflată și alta veștejită. Rădăcina de piperi care să naște la India și sirop făcut dintr-însul, sămânță de rută, muștariu, rodul meliei, ádecă al frasinului, anason, sămânță de mărariu și hrean și a urzicii sămânța, cuvion, frunze de nuc, galatti, scorțișoară, cardamon, castorion, borangena de Veneția, Bacc. sab pulverisata, Bacca. ari etc. Întâiu să laudă amvra, și moscos de Zivet să-l ameasteci cu unt mirositoriu stricurat, și spiritul de furnici. Iaste și aceasta foarte aleasă, luându-se pe dinlăuntru și pe dinafară, sângele și creierii de pasărea ce o vei împușca îndată când să împreună. Spirit de sânge de cocoș, să știi însă că nu numai ceale pornitoare, că slăbesc pre om nici ceale lăptoase numai că nu fac atâta puternică sămânța, ci împreună să le ia pre amândouă

altele pentru
umflătura de
apă

tăiere
primejdioasă

vezi și înapoi
la list

pornitoare la
împreunare
trupească

mireasme
unsori

amestecate, pentru aceasta trebuință iaste zaharul pipărat câte 32, cu lapte 613, sau vin malvaticesc, ádecă de tămâioasă cu gălbenare de ou proaspăt, și câteva grăunțe de ambra, sau chipuri de unsori, ajutorează și gândacii singuri, când lipsește mădulariul cel născătoriu. Cu acestea vei împreuna și ceale de afară ádecă unt stricurat de machi sau frunța (sic), picând într-însul câteva picături Ol.destill.Caryophil.et spic.Axungia Castorei exceptum sau balsam de unt de nucșoară stricurat, cu câteva grăunțe de Zivet (care iaste jiganie mirositoare în chipul pisicii) și puținel mosc, să ungă cu acestea între boase și între șazut și printre coapse și pialea boaselor toată, și spiritul de furnici pe dinafară /f. 95^v ungându-se îndemnează și ațăță trupul. Și apa care să zice Aqua magnanimitatis să iai speții de satir 513, de galatti 513, de ambra și de mosh, câte 713, pilituri de mădulariul cerbului ce va fi prins când să va fi fost împreunat, 31 b inupere, și fistachia, și migdale dulci, câte 62, sămânță de rucă, de hrean, de urzică câte 71, să le sfărami toate și să le faci condit de folos cu miare, ádecă magiun, răcorindu-l de multe ori cu apă de megalopsihia sau cu spirit de sânge de cocoș. Alta. Să iai gălbenare de ou proaspăt no 11, amvra, cu marginea cuțitului no 1, zahar cu marginea cuțitului no 11 și să le ameesteci bine, să se facă praful lor o amestecătură și să o înghiță deodată. Alta. Să iai zahar din rădăcina de erighiu și de satir câte 613, rădăcină de piperiu, magiun vearde și magiun de coji de lămâie câte 62, migdale dulci, inupere, fistachia, miezu de curmale și nucșoară, câte 61, și mădulariu de taur 313, sămânță de postârnac și de rucă și muștariu câte 313, piperiu alb și galatti câte 62, amestecă-le toate și fă magiun minunat și prea lucrătoriu, și dintr-acesta să mănânce pentru încetarea trupului. Vezi de acest feliu mai multe și mai sus în cea pentru părțile ceale nelucrătoare la list ...

lărgimea pielii
boaselor

Iaste și altă patimă care să zice rumperea pielii boaselor, ca cum am zice lărgire sau pogorârea punții în jos, când să lărgaște numai pialea boaselor (iar nu și însuși boasele) și spânzură în jos ca un săculeț mare care iaste stricăciune foarte urâtă la om. Să doftorească însăși aceasta cu mesteșugul lucrării de mână, prin tăierea și cusătura prisosului ce spânzură, precum sfătuiască Pavel Eghinitul la Cartea șasea, Cap 63. Și cel ce va avea trebuință poate vedea acolo mijlocul doftoriei.

prafu prea
cercat

Iar la sfârșitul aceștii cărți, ádecă acestui cap, lipsește să scriem încă o sfătuire care am aflat pentru cei boșiți scrisă cu mâna //f.96^r foarte cercată. Dec< > iaste un praf făcut într-acest feliu: ia rădăcină de iarbă mare dram 4, de smochin dram 8, bureți de măceș dram 3, frecătură de piatră roșie și de mărgăritariu câte dramuri 1, pietricică vârtoasă de ematostat 4, tera sighilata (ádecă pământ însemnat) dram 2, spodion dram 2, scorțișoară și mărariu câte dram 1

amestecă-le cu zahar rozat de ajuns și fă praf și dă celui boșit să bea
adeasea cu vin și să va tămădui cu ajutorul lui Dumnezeu.

Cap 14. Pentru durori de picioare

Durorile de picioare iaste boala la închieturi ádecă durearea la închieturile mădulărilor omului care după usebirea închieturilor uneori să numeaște durori dă mâini, alteori de coate, alteori durori de genuchi și alteori durori de picioare. Și aceastea cât pentru nașterea sânt toate de un felu de boală, să usebesc numai după locuri și după închieturile care pătinesc și au dureare, fiindcă la fieștece parte dintr-aceastea sânt slăbănogite închieturile și umezeala cea pentru fire care curge într-însele. Pentru aceasta precum zice Pavel, umezeala cea pentru fire împreună și slăbiciunea părților lucrează boala închieturilor. Dec<i> cuibul și locul boalei aceștia să află chiar la închieturile mădulărilor între carele întră și să strânge sărătura cea flegmaticioasă a sângelui carea izvorăște, materia sau umezeala cea alunecăcioasă și mișcătoare carea împreună cu închieturile încă și pre legăturile care împreunează oasele și pre vinele ceale întinse și cărnose le împunge și așa dă dureare groaznică și prea amară. Această umezeală sau zeamă vătămătoare și mănătoare, măcar că poate să fie răsipită în tot trupul celui ce pătinește, însă mai usebit să așază și cuprinde închieturile mâinilor și ale picioarelor și supt genuche dinainte. Iar alteori găurește și întră în adâncătura șoldului între cărnurile ceale groase ale /f. 96^v șăzutului, și atuncea chiar să numeaște boală de șolduri pentru carea vom zice deosebit în capul dinainte. Atâta să întinde uneori boala aceasta în trupul omului, încât apucă și pătrunde toate închieturile și spinarea, capul, fălcile, obrazul, gâtulejul, gâtul, și ghindurile gâtului, și mijlocul pieptului, nici rămâne vreo încheietură a oaselor sănătoasă care să scape nevătămată și ca cum am zice stăpânește mai jumătate partea trupului. Însă la început când acest felu de zeamă supără închieturile picioarelor, să numeaște patima dureare de picioare. Iar când ale mâinilor sau ale genuchiului, dureare de mâini și dureare de picioare genuche. Și când va trece în toate închieturile trupului, să zice de obște durori de încheieturi, și boală de încheieturi, întru carea și oasele spinării precum s-au zis, și spatele, și fălcile și toată închietura să vatămă, pe unii îi dor și urechile și dinții și ceafa, iar uneori și ficatul, și splina după împreună pătimire. Apucă însă pre om boala aceasta nu adeaseori și totdeauna precum cealelalte, ci ca frigurile, ádecă în vremi orânduite, afară de carele iaste omul sănătos și petreace nebântuit, decât numai când să va învechi răotatea.

Această patimă a durerii de picioare, uneori fără veaste să suie și să răsipește cu potrivire în toate închieturile, mai de multe ori însă pe ascuns și pre încet să înmulțește zeama și pre unii îi apucă

cuibu/ boalei

patimă
soldească

dureare de
picioare
dureare de
mâini

frigurile

pricină
deosebită

durearea din deagetul cel mare al piciorului, iar pre altul din marginea călcâiului. Și iarăș pre altul din dovâncătura piciorului, pe unii înceape din rănirea și frecarea cizmei, sau din împiedecare, sau din sclintire, sau altă aseamene întâmplare li să arată întâiu, mergând ádecă mai întâiu materia în trupul lor însă cu liniște până atunci și mai pre urmă arătându-se, precum zice Pavel. Durearea picioarelor să înceape de la picioare, pentru aceasta are și numele și pre încet treace la genuche. Și încă la închietura șoldurilor și a coapselor și după aceastea apucă și mâinile, vătămând din parte toate închieturile. Iar pre aceia //f. 97^r pre carii îi stăpânește desăvârșit, îi apucă dureare și la spinare și la coaste, și la fălci, precum s-au zis și pre unii la gât. Și când încă să va întâmpla a avea friguri, atunci pânțele bolnavului are mișcare zăbavnică și simte greotate la inimă, cea obicinuită lucrare a șazutului încetează și stă, deagetul piciorului înceape să-l junghie și să se întinză împrejurul închieturilor. Apoi urmează junghiu și dureare de picioare, ca împungerea, sau ca rumperea, sau ca lovirea. Și când va înceape întâiul dureare de picioare, întâi deagetul cel mare al unui picior îl apucă duroarea, apoi și al celuilalt picior pre rând. Și deaca să va împuternici răotatea, atuncea să arată și la genuche și la șolduri și la mâini și la cealelalte. De să va întâmpla împreună și umflătură cu arsură de vânt, să cheamă fierbințele de încheieturi și următoarele întâmplări ale aceștia sânt mai greale iar frigurile sânt mai puține. Deaca durearea iaste mai ușoară și ai umflare mai umflăcioasă și nimic sau puțină rușală și însă aprinderea ține mult și umflătura împreună, dureare de închieturi reace, turburarea inimii mai vârtos strâmtorează la adăugirea boalei, decât la oprire, încă și seate supără și arsură mare la stomah, mai mult adăugând de nu va bea. Pofta mâncării slăbește, clistirurile și ceale moicioase domoale ușurează turburarea, apoi deaca să învechească răul, urmează apucare fără vreame de a vărsa cu leșin. Care patimi să domolesc când va sta boala. Iar când să adaugă durearea și umflătura, urmează și fierbânțele cu întâmplătoare urmări, la începutul frigurilor mai încet și la stare mai domol și tot trupul are arsură. Și aceaste întâmplări următoare, din gura a însuși bolnavului să arată mai cu amăruntul și mai lesne.

Pricinile durerii de picioare

Pricină ádecă dinlăuntru a boalei de picioare (precum am zis mai nainte), iaste înmulțirea zemurilor celor flegmaticești care să băltesc și stau în creieri, în vine, în ficat, și la splină. Care zemuri fiindcă //f. 97^v nu încap mai mult în vasele acealea, poiezind ies și să varsă pretutindenea în trup și oriunde găsesc cuib și loc, ádecă la închieturi, la pielcăluțele ceale subțiri, și la vine, acolo stau, din care poiezire părțile acealea să moaie și să udă, și să întind și slăbesc, iar

mai vârtos după vreme încă să încheagă și să îndeșăște acea flegmaticioasă materie ca varul și atâta să aruncă afară, încât partea aceeaia să gloduraște pe dinafară urât și mai vârtos să lărgesc închieturile, încă și oasele le aruncă afară cu durere și muncă groaznică. De afară iarăș pre înmulțirea acestor fel de umădături adăugesc și ajutorează. Multa desfrânare și slujirea cea fără orânduială a împreunării trupești, băutura cea adeasă și beția, nelucrarea, umbletul grabnic, osteneala peste măsură, nemistuirea bucatelor, umblarea călare neîncetată, ținerea mistuirii și părăsirea obicinuitelor străduiri, și ceale asemenea acestora din care răcindu-se și slăbănogindu-se ceale dinlăuntru adecă stomahul, ficatul și splina nu fac mistuire bună nici sânge bun, ci numai afumă bucatele înlăuntru lor, ca leamnele ceale verzi în foc și partea cea mai mare a lor să prefacă în flegmă. Iar uneori iaste și după părinți boala aceasta, adecă rămâne la feciori dată sau împărtășită de la părinții cei cu durere de picioare, căci starea sângelui lesne răsare și să întinde alătura. Iar întristările ceale dease și îngrijirile și privegherile și cealelalte patimi ale sufletului, nu numai îndemnează răotatea aceasta, ci nasc și zeama cea rea. Uneori și boala colicească care nu s-au tămăduit bine s-au făcut pricină de a urma durerea închieturilor, precum o arată înțeleptul Ippocrat la ceale de loc ale sale zicând, când au durut pre cineva mașul de-a dreapta, fiindcă era de închieturi, au fost mai liniștit, iar deaca s-au tămăduit au stătut mai cu durere. Dec*<i>* sânt multe pricinile boalei de închieturi precum am zis, însă mai alese pricini ale ei sânt prisosirile //f. 98^r tuturor umădăturilor celor nemistuite. Iar umădăturile ceale ce să înmulțesc care să încuibează în închieturi, ori de sânge sânt ori de venin ori de flegmă ori de hiarea cea neagră. Și însă uneori să naște patima și din amestecarea a însăși umădăturilor. Iar pe fieștecare umădătură din ceale zise vei chibzui-o după seamnele sale care arătăm aici, atâta după față cât și după întâmplătoare urmări.

Seamnele celor ce au revmatica de umădătura dă sânge

De să va face revmaticonul adecă curgerea din prisosirea umădăturii ceii de sânge vătămându-se, face adăugire de sânge peste măsură și să umflă foarte nu numai vinele, ci și toată partea ce-l doare la piale și încă o face roșie și sângeroasă la față și acest fel de boală a închieturilor, nu suferă nici ceale răcoritoare nici ceale fierbincioase ajutorințe. Și totdeauna pătimește și are durere asemenea căci curgerea sângelui nelipsit și întocma să întâmplă. Udu*l* lui iaste galben și de jumătate la grăsime, vinele lui să arată pline cu sânge și umflate. La această răotate lesne să alcătuiască vârsta cea tânără. Că au luat nainte mâncări cu bune zemuri și hranitoare și lăsare de trude și vremea frigurilor care îl apucă iaste primăvara.

Seamnele celor ce au revmaticchin de umădătură veninoasă

Iar revmatismos adecă curgerea cea veninoasă, să arată descoperit din vederea cea gălbencioasă, iar uneori și rușală amestecată cu gălbiniune, adecă oriunde iaste venin galben amestecat cu sânge. Acest feliu de bolnav simte căldură multă, și durere mai ascuțită care împunge tare. Iar curgerea iaste afară în piale fără veaste neavând umflătură arătată. Și de-i vei pune ierburi răcoritoare, dobândește răsuflare, să vatămă însăși să întărită de ceale ce înfierbântează și i să face și căldură la temeiul

/f. 98^v frigurilor și dă seamne dă seate mare. Udu/ lui iaste galben, uneori încă și iute, griji are mari, și să necăjaște și să mânie, și mai nainte de friguri întâmpină privegheri și osteneli, și hrană ce naște veninul. Iar starea, vârsta, și vreamea care să cuvine la această curgere sânt ceale fierbinți și ceale uscate.

Seamnele celor ce au curgere de umădătura cea flegmaticioasă

De va fi cursoarea din prisos de umădătură arzătoare, atuncea fața părții care îl doare iaste albă și apătoasă și de vei apăsa umflătura cu deagetul să adâncează și face dovâncă. Iar umflătura iaste lată și de măsură. Apucă însă acest feliu de cursoare mai vârtos pre cei bătrâni la vârstă și pre cei ce au starea din lăuntru umedă și reace aseamenea aerului. Și în vreamea iernii iaste udu/ bolnavului subțire și apătos, merge naintea vătămării aceștia șădearea fără lucru și huzururile, și acest feliu de diétă carea naște pre umădătura cea fierbincioasă. Iar de să va întâmpla sărată materia cea flegmaticioasă, atuncea părțile ceale cu cursoare au mîncărime mare și mușcătură și însă mai târziu să umflă.

Seamnele celor ce au revmatica din umădătura fierii ceii neagre

Iară și dar cursoarea de să va face din umădătura fierii ceii neagre care însă rar câte undeva să întâmplă, atuncea fața umflătorei iaste mai negricioasă. Iar vârsta care mai vârtos naște acest fel de cursoare iaste când va înceape a să povârni putearea omului, încă și cea reace și uscată stare și vreamea tomnii și locul cel reace și uscat și cea asemenea stare a văzduhului și hrana și diétă care naște pre fiarea cea neagră.

Dec<i> dintr-aceste seamne vei cunoaște deosebit pre orice umădătură a cursorii, și cu urmare vei cerca și pre cea cuviincioasă doftorie a fieștecăria deosebit, precum vom scrie mai jos, însă //f. 99^r pentru mai desăvârșita cuprindere și deslușire a aceștii greale patimi, bine iaste să sfătuim cu cuvântare pricinile ei, încă și după socotința doftorilor celor himicești, precum am aflat într-o carte latinească a celui de odinioară prea ales Mihail Etmuler.

Partea care să vatămă la boala închieturilor, sânt legăturile pielcăluții, și acealea leagă și încheaie închieturile. Din durearea ce împunge în seatele cea adâncă, iaste de crezut că pătimeaște împreună și pialea care acopere oasele la locurile să apropie cu închietura oaselor. Iar că mai mult pre închieturi le vatămă, să arată că iaste din oarecare roauă zămoasă și dulce care să măreaște sau să umflă de acrimea cea amestecătoare carea ca o hrană a legăturilor, poate și a însăși oaselor prisoseaște și să adună în lăuntru în închieturi pentru lesnirea miscării și pentru ungerea închieturilor oaselor. Dec<i> aceea fiind întinată de acrime, roade părțile ceale prea subțiri și cu urmare să încheagă de acrime ca albeața oului, și mai pre urmă să schimbă și să prefăce în ființă de ipsos, ádecă în împietrire și ca ale pietrilor zgrăbunțe ca varul stins ce să cheamă latinește tofus. Pricina cea făcătoare a boalei aceștia iaste știrirea și iuțimea cea zburătoare Acidum volatile care cu putearea ei cea răsuflătoare să vâra și să încuibează în vinele ceale ce curg pe deasupra, și așa cea roauă zămoasă și dulce

întină și mănnește și pre pieleală cea prea subțire ce iaste aproape, făcându-i durori și cazne. Rădăcina acrimiei să trage nu din partea cea vătămată, ci din mistuirea dintăiu cea răzvrătită și stricată. Dec<i> măcar de a-i despărți piciorul, însă durearea picioarelor pentru aceasta nu o tămăduiești. La patima cea veache, această știrime sau năcrime, pre rând să aduce împreună și să face una cu știrimea stomahului, până ce va covârși și pre aceasta putearea ei pre încet pre încet ca aluatul, într-atâta cât pre urmă nu poate mai mult să se despărtească nicidecum și pentru aceasta iaste cu totul netămăduită. //f. 99^v Dec<i> însemnează întâiu că durearea picioarelor cea rămasă de la părinți să trage din năcrimea sau știrimea durorilor de picioare care să împărtășește cu pruncul ce să naște prin putearea roditoriului celui curgătoriu deasupra. 2. Că din ceale mai greale patimi ale sufletului, ádecă frică, mânie și altele au priimit doftorie durorile de picioare pentru că turburarea sufletului și însăși mișcarea și clătirea puterilor, au stins aluatul podagricesc ori că l-au schimbat. Întăiu la stomah carele stăpânește pre cealelalte mistuiri. Aicea să cuvine și îndrăznirea bolnavului către doftor și către doftorii. 3. Că cei ce au dureare închieturilor, mai mult sânt și cu dureare de rănichii, fiind pricină amândurora știrirea cea de aer. 4. Că slujirea cea adeasea a mănării de lapte schimbă pre știrirea cea de închieturi. 5. Că și vinurile, mai vârtos ceale drojdioase (care fac drojdii ádecă tartaron), și ceale acre, aduc pre om la patima aceasta. Și iarăș ferirea de vin îi slobozește de aceasta. Iar usebite pricini și mai adevărate sânt acestea: întâiu vinul, a căruia știrime vătămătoare nu poate a lua mult stomahicesc să o biruiască și să o mistuiască. Apoi curvia, din care să pricinuiască a să vărsa zeama trupului cea hrănitoare (care iaste plină de cea amestecată zeamă năcritoare) prin sămânță. Și așa alcătuirea vinelor să slăbește și apoi căldura carea pre puteri mai vârtos le lucrează.

Din pricinile ce s-au zis mai sus priceapă fieștecare că mai mult cad bărbații la boala închieturilor decât muierile, fără numai când le vor lipsi obicinuințele lor, măcar că astăzi cel carea arată cea împotivă după viața muierilor. Și evnuhii încă nici cu dureare de picioare sânt, nici pleșuvi. Și copiii mai nainte de slujirea împreunării trupesti nu au duroare de picioare, fără numai când să va întâmpla din vătămarea părinților. Iar cei scorvitești foarte să țin de boala aceasta, că a încheieturilor vânturoasă știrire, de fieștece pricină, ádecă mișcare de trup sau de suflet, de vânt reace care zgârceaște găurile, sau de //f. 100^r fiarberea și căldura cea fierbincioasă carea să turbură mai tare, să aduce împreună cu acea roauă zămoasă ce am zis mai sus cu carea mai cu lucrare fiarbe, până ce să între înlăuntru în închieturi. Și deaca să vor îndeși sau să vor învechi frigurile, slăbește foarte partea care îl doare, pentru împuținarea puterilor celor sădite și pentru stricăciunea tăriei vinelor celor mici, din care sămânța să pare că să adună. Și așa rămân oarecare săgeți ascunse și cuțite sau junghiuri ale vătămătoarei știriri înfipite în pielcăluțele ceale prea subțiri și la vinele încheieturilor care pentru puțină pricină lesne sparg și dau dureare usturătoare. Dec<i> dintr-această năcrime sau știrime a durorilor de picioare care să va clăti și să va turbura întâiu în aluatul cel mistuitoriu al stomahului și de acoló va treace în tot trupul, să trag aceste întristăcioase patimi ale inimii, încât de multe ori boala

boala
închieturilor
s-au întors în
slăbănogire

închieturilor s-au întors în dureri colicioase, ádecă lipicioase, în epilipsie, în slăbănogire, și altele. Când va cuprinde nácrimea pre tortul vinelor, afară de închieturi și iarăș când nu vor merge frigurile pre rând după obiceiiu în vreamea lor, urmează neputință și scădeare mare puterii, nepoftă de mâncare, uneori și turburare și tuse uscată, și náduh ascuns și după aceastea moarte.

Cunoștință mai nainte pentru patimile boalei de închieturi și de duroarea picioarelor

Această boală nu iaste de moarte, de vreame că cei ce au durori în picioare mai vârtos mor când le încetează durearea decât când iarăș le vine. Duroarea picioarelor cea slobodă are nádeajde de tãmduire, de va fi proaspătă. Iar cea grunjoasă și cea de moștenire, nicidecum. Durearea de șolduri la început mai lesne să tãmduiască decât cealelalte, măcar că aceasta la sporire întocma să sălbăticească și să împrotivească. Deaca durearea pre încet îngreonează mai rău, și va ajunge până la cerbice și la părțile ceale mai din sus, îngrozească cu moarte. Aceaste dureri mai mult să arată în vreamea primăverii și a toamnei. De să va întâmpla cuiva /f. 100^v dureare de picioare la bătrânețe, niciodată nu poate să se tãmduiască bine. Încă și la cei tineri, de să vor fi ghinduri și noduri nu iaste nicio nádeajde. La durorile de șolduri iaste bun semn de se va pogori durearea jos, însă iaste foarte rău de vor amorți vinele și pulpele și vor răci curând. Măcar ori la ce dureare de închieturi și de picioare, mai grea să face durearea când să închide pãntecele și nu merge, iar mai ușoară, când iaste deschis și pornească. Deaca vreodată durearea de picioare la vreamea cea orânduită întru carea au obicinuit să apuce pre om să va lăsa și nu să va arăta, îl aruncă de multe ori în alta mai mare și pierzătoare boală. Să dezleagă boala închieturilor ori cu cea desăvârșit dezlegare, începând întărătarea, încât să nu rămâie nicio urmă, ori cu scoaterea materiei ceii de sânge nemistuit și a puroilor, prin părțile de supt carne ceale roase sau când vor rămânea împietriri după întărătare sau, precum am zis, când frigurile ádecă întărătarea și zădărirea să vor lăsa și nu vor mai veni la obicinuita lor vreame care iaste mai rău, că atuncea știrirea durerii de picioare, afară de închieturi cuprinde și spurcă pre cealelalte părți.

Doftorii de multe feluri la durearea închieturilor și a picioarelor

Această boală a durorilor de picioare, fiindcă voiaște lungime de vreame și lucrare grea și doftorie cu multă osteneală și ceare încă diétă și rând foarte strâmtorat, acum au ajuns într-atâta încât s-au obicinuit și lasă îndată cei cu duroarea de picioare, de nu să apucă de doftoria ei, pentru care pricină să numească ocară și rușine doftorilor,

căci nu pot să-i ajutoreaze nimic. De vreme ce acel ce s-au obicinuit la vin bun și la bucate cu dulceață hrănitoare și pipărate, mai mult nu voiaște să se lipsească gâttelejul lui și gingiile lui de acestea și când să va întinde la atâta biciul și rana, mai anevoie poate să se învețe ca în loc de vin să bea lapte și apă fiartă și în loc de bucate cu dresuri //f. 101^r să mănânce bucate zămoase și să sorbit și altele asemenea. Și nu bagă seamă graiul acela care mai mult să cuvine la dânșii, unde zice „Cel ce nu voiaște să postească lui H<risto>s, postească lui Galin”, ádecă carele nu voiaște să-și pedepsească trupul postind pentru H<risto>s, să-l pedepsească acum în școala doftorului. Pentru aceasta acest cap poate-să întâmpla să rămâie nescris și să-l treacem la această urmare a cărții noastre, însă pentru a nu să face și de aceasta cartea scuipată însemnez câteva ajutorințe și orânduiele care s-au arătat atâta de cei vechi mai mult, cât și de cei noi și de cei de acum doftori.

acesta

În scurte vorbe doftoria ei iaste aceasta, ca să oprească omul cu tot meșteșugul și putearea lui pogorârea sau curgerea închieturii a umădăturilor ce s-au zis, și pre cea încă pogorâtă curgere să o răsipească de acoló. Iar pre creieri, pre stomah, pre ficat, și pre splină ale celui ce pătimeaște să le împuternicească într-acest chip, ca mai mult această rea și ticăloasă umădătură să nu să înmulțească în trup, ci să se împutineaze care să face într-acest felii: deaca firea cu unele ca acestea nu să va încărca care nu suferă lângă acestea toate (fiindcă aceasta iaste cea mai trebuincioasă) să domolească durerile cât va fi cu putință. Asupra turburării nu face trebuință să oprească pornirea firii, ci să o adauge, gonind opririle și sfărâmând putearea știririi ceii ce să simte și să înceteaze din vreme întâmplătoarele urmări ceale ce vin asupră. Și acestea ádecă ca întrecătoare, iar de aici nainte vom arăta deosebit doftoria fieștecăria umădături.

Doftoria celor ce pătimesc de curgerea umădăturii de sânge

Dec<i> de va fi curgerea din umădătură sângeroasă, ia seama bine la bolnav, de va fi tânăr și în putearea lui și sângeros și încă de va fi boala la început, îndată să-i lași sânge și să îl rărești, nu numai o dată ci și de două ori și de multe ori câte puțin /f. 101^v că de vei treace cu vederea lăsarea de sânge, și te vei apuca de alte doftorii lepădătoare, te faci pricină de mare răotate, fiindcă din părțile ceale mai proaste și mai de jos vei goni umădătura și curgerea spre ceale mai alese și trebuincioase cătră viață. Dec<i> foarte trebuincioasă iaste deșărtarea sângelui la curgerile ceale sângeroase și mai vârtos la aceia la carii prisoseaște sângele. Lasă-i dar sânge la brațul de-a dreapta din jos deaca durerea picioarelor îl va fi muncind la partea de-a stânga, în dreptul picioarului celui ce are curgere. Iar de va fi curgerea de-a dreapta parte, îi vei lăsa sânge la brațul stâng sau pre

cea împotrivă cu împotrivă. Iar atâta și de atâtea ori să lași sânge, cât vei socoti că iaste destul după greotătea boalei și după putearea bolnavului. Iar de va fi vătămată mâna dreaptă și va avea durearea grea, îi vei lăsa sânge la glezna piciorului drept, sau în talpa piciorului, că are minunată lucrare lăsarea de sânge ce să face în dreptul părții ce pătimeaște, precum arată Galinos și Aetie, la cartea 12, Cap 29. Și mai vârtos atunci trebuie lăsarea sângelui precum am zis mai sus, când va apuca întâiu pre cineva boala, căci aceia carii încă multă vreme să necăjască de revmatica, adecă de curgere, priimesc din lăsarea sângelui mai multă vătămare decât ajutoriu, mai vârtos aceia carii au sânge slab și reace. Când să înceape zădărire iaste bună curățenia cea de vărsare care să scoate din ochi de raci, făcut la spețiarie, și foloseaște foarte, căci năcrimea să naște din stomah, și de acolô mearge la închieturi.

Încă și curățenia iaste foarte de folos la începutul boalei, căci aceasta pre umădăturile ceale reale care să silesc a curge în închieturi și în vine, le sugă și le trage înlăuntru în mațe, și așa le scoate din trup pre calea cea orânduită. Iar pentru curățire la boala aceasta, doauă oarecare trebuie să luăm aminte: întâi ca curățenia să fie foarte tare, căci subțire și ușoară numai ar turbura umădăturile și alt atâta mai mare muncă ar pricinui bolnavul. A doauă, că după ce //f. 102^r ce o va lua bolnavu, să leage cu pânză sau cu fașă brațele și coapsele lui, pentru ca să nu să turbure înlăuntru în închieturile mâinilor și ale picioarelor cea umădătură sărată și stiroasă. Și turburându-se să nu facă mai rea muncă. Pentru aceasta ia coji de rodii și nucă și volon armenion și le pisează bine mărunț și le amească cu oțet și cu albeață de ou, întru care muind puținică pânză, leagă cu dânsa părțile ce am zis după ce va lua curățenia. Sau așa curând: moaie o bucată de pânză în apă oțățită și-i leagă curând brațele și coapsele sau picioarele.

Iar după ce să va curăți destul cu curățenia, de folos iaste să împuțineaze prin nădușală umădătura ce să înmulțească. Dec*<i>* pentru acest feliu de trebuință, între cealelalte nădușitoare, foarte bun și lesne de gătit iaste, rădăcina de șteavie, să o fiarbă în vin, sau în zeamă de orz, sau în apă, și să bea caldă. Aceasta îndemnează foarte atâta udul, cât și nădușala. Iar de afară nădușali, poți să-i faci cu baia ce să zice laconicească care să face cu abur. Sau în locul aceștia, o pâine sau doauă, după ce le scot din cuptoriu să le frângi bucăți și să le pui calde împrejurul trupului bolnavului, și să-l acoperi bine, aceasta îl nădușăște foarte și-i foloseaște.

Iar la dureri mari, și ca să se știe deasupra și să se taie din închieturi umezeala ce să silească acolô, bună iaste slujirea tiriacului, de va fi nou tiriacul, iar nu vechiu.

După cea mai de sus zisă scoatere a sângelui, trebuie să luăm aminte la partea ce pătimeaște, și să aducem acest feliu de doftorii care nici răcesc tare, căci îndeșc umădăturile, nici peste măsură

nădușăște

tiriac

înfierbântează, că mai mult trag fierbințelea către părțile ce pătimesc. Dec<i> trebuiaște să ude locurile ce au durere cu oțet vechiu, amestecat cu unt de trandafir mai vârtos de va fi durerea din adânc, căci oțetul cu subțimea lui întră până la adânc, și face cale untului de trandafir care fireaște poate să moaie și să înceteaze durerile. Iar deaca //f. 102^v numai la arătare lucrează durerea, să ajutorează foarte cu vin și cu untdelemn, vara încropite, iar iarna calde.

Usebit de acestea încetează durerile și oarecare oblojituri ce trag și pre umădături, făcute din făină mirositoare, de orzu, de bob, de therm, de mușătel și de ceale aseamene care totdeauna să le puie calde, și să le schimbe adeasea și pe dinafară să se acopere cu lână, acolo unde are durere.

oblojituri

Mult foloseaște și doftoria aceasta: să ia lapte de capră 65, gălbenări de ou doauă, unt de trandafir 31, sofran 32 și o jumătate de pâine cât va ajunge în chip de oblojitură. Dec<i> acestea să le zdrobești și să le ameasteci și așa să le pui la partea ce va avea durere. Poți să alcătuiesti și plastru sau alifie de unt de trandafir, oțet, rășină, alifie, halvani ádecă comid de Siria, țeperig, tămâie, sofran și ceale aseamene. căci acest feliu de plastron are puteare lepădătoare ádecă pentru sofran și pentru oțet, iar mistuitoare împreună și usebitoare și cu măsură uscătoare iarăș pentru sofran și pentru amestecarea celorlalte.

miezu
punere
deasupra
ceară

Cât pentru dietă să mănânce bucate câte subțiază și dau hrană puțină, ca ceale ce să zic vearze, olera. De carne cu totul să se ferească, usebit de pasări de munte și pești din locuri pietroase. Iar vinul de va fi cu puțință pentru neținearea acestor feliuri de bolnavi să lipsească cu totul, căci mai însuși iaste un singur mijloc de tămăduire pre care dintr-o mie d-abia să află unul să-l ție, deci nu iaste de mirare căci în ziua de astăzi puținței să slobozesc de patima aceasta. În loc de vin să bea apă fiartă cu scorțișoară, sau cu anason, sau cu alt aseamene, sau să slujască cu băutura căreia îi zice ipocras. De poame și de împreunarea trupească să se ferească cu nevoiță, și pânțele să-l aibă totdeauna lesne de mișcat, ca să nu să știrească. Iar de nu va ținea urmarea cea trebuincioasă, să-l pornească cu vreun clistir de rând //f. 103^r și aceasta ádecă așa.

dietă

Doftoria celor ce pătimesc din curgerea umădăturii de venin

Deaca curgerea să va face din umădătură de venin galben, și să va arăta din seamnele ceale scrise mai sus, socotința doftoriei cea de obște iaste ca să deșărteaze umădătura cea supărătoare, ori pe deasupra cu vărsatul ori pe din jos prin pânțele. Dec<i> cei ce au așa curgere trebuiaște să se curățe cu doftoriile ceale ce să cheamă scoțătoare de venin, apoi pă la sorocul boalei să-i puie puneri

aizoon
verzi

ceale și
afionate

câte
înfierbântă

nota bene

amestecătură
cuiincioasă

usebitoare

pornitoare de
ud

căldură
de somn

deasupra răcoritoare și strângătoare, făcute de iarbă grasă, trandafili roșii, măcriși și iarba ce să cheamă strihnos, patlagină, și altele aseamenea care de multe ori s-au zis. La acest chip de curgere, pentru tăria durerii, bune sânt și de folos doftoriile ceale ce să zic amorțitoare, ádecă care dau bolnavului oarecare nesimțire și uimire, precum iaste aceia de care am adus aminte mai sus, ádecă cel făcut de lapte de capră, de miezul de pâine, și de gălbina de ouă, cu care să ameastici sămânță de mac 33, sau afion 32, ori mai mult ori mai puțin, după felurimea durerii. La această slujire folosesc încă și frunzele de cucută și de altă iarbă otrăvitoare ce să cheamă ioschiamos ori să se puie ori să se bea. Însă doftorul ce va sta de față să ia aminte foarte cu de-adinsul, ca deaca va fi trebuință la durerile ceale arzătoare să se apuce de ceale ce s-au zis amorțitoare, îndată pre urmă trebuie să încălzească și iarăș să mai încălzească părțile care au dureare cu câte înfierbântează, precum iaste cimbru, saturiia, muștariul, piperiul, și cealelalte. Că de nu va face aceasta, va slăbănogi foarte părțile și le va aduce la discrasie ádecă la stare rea, a fi supuse la o de-a pururea curgere, încât la toată lucrarea bolnavului să se vatăme cu lesnire. Dec<D> aceste cu afion, precum zice cel himicesc, atâta pe dinlăuntru cât și pe dinafară luându-se fac răotatea mai pizmașă și mai cumplită. Iar mai vârtos netrebnicia lor îi chinuiaște spre /f. 103^v slăbănogire pre cei ce au dureare de picioare. Pentru aceasta cu mare socotință să le metahirisească și alt feliu nu, decât dând întâiu pe ceale ce să zic cuprinzătoare sau sobornicești, adăugând și ceale de curățenie, sau ceale nădușitoare, sau ceale înștiințătoare. Cuiincioasă amestecătură iaste aceasta la spețiarie: E, P. Aloe phang. 313. cum laud.opiat.32 pro A dosib. Dec<D> socotim că să cade să se adape întâi bolnavul cu ceale de afion, când va sta asupra-i zădărire, dându-i întâi de vărsat, și vreo usebire de față. Și precum ceale deosebite făcându-se una cu ceale cu afion întru zădărire, așa iarăș și ceale pornitoare de ud, afară de zădărare sânt prea bune păziri nainte, căci aceastea pornesc veninul prin mijlocul udului și aceaste doauă să alcătuiesc la multe, ca să ușureze una pre alta. Iar mai usebit cât pentru păzirea mai nainte, nu poate atâta nici vreo curățenie, nici asudătoare silnică, cât lucrează ceale ce sânt făcute cu usebire apropiata, pornitoare de ud, întâiu ceale zburătoare (care să fac la făcătorii de doftorii pentru să zboare și să răsuflă) ádecă: spir.sal.armon.spir.carmin.de tribus. carele foarte lucrează la netrebnicia vinului, aseamenea și mațele ce să fac din pământ, Arcanum deplicatulum, dând întâiu ceale închegate, fixa. Încă și gândacii cei grași, prea buni sânt la durearea picioarelor spre pornire de ud. Lângă aceastea încă să facă pre bolnav să nădușască, cu căldură, și cu frecarea la trupu-i, însă să nu-i atingă locurile care îl dor. Să-i dea și de ceale de somn, căci aceastea usucă curgerile și le

opreaște, folosesc însă mai bine de le va da cu curățenia trupului. La diéta lui să se hrănească cu bucate răcoritoare, însă nu de acest felii care asudează, ádecă umezesc, că umezeala adaugă cursoarea. Flămânzirile și nemâncare să nu sufere nicidecum, că face veninul mai iute. Din poame să mănânce meare și tiroase și nespola și altele care răcoresc și opresc curgerile. Iar de vin să se ferească cu totul //f. 104^r cei ce au durere de picioare, precum și cei mai din sus.

diéta

Doftorie a celor ce au curgere de umădătură flegmaticiosă

Cei ce au curgere de umădătură flegmaticioasă, și cei cu durere de închieturi și cei cu durere de picioare, aseamenea să înceapă doftoria lor din deșărtarea flegmei, să deșărtă însă acest felii de umădătură cu vărsarea, încă și pe din jos cu pornirea pântecelui. Iar mai de folos iaste la răotătea aceasta curățenia ce să face pe din jos, ori la mâini de va fi boala ori la picioare și atâta mai bine încă de să va fi alcătuind curgerea în toate închieturile și înclășările trupului, că mai lesne cale și mai fără primejdie a flegmei, iaste cea prin mațe. Că deaca ádecă cu silă vei trage curgerea la stomah, și nu vei putea să o deșărți de acolo, primejdie mare aduci, deci mai fără greșală de deosebirea cea de jos. Iar mai nainte de ceale curățitoare, ado-le acealea care taie și subțiază, ca să se gătească mai nainte cu acest mijloc umădăturile ceale groase, și să fie îndămnate spre curățire să iasă curând. De nu va fi cu puțință să se facă deșărtarea prin curățenie, atuncea poate să ție flămânzia în multe zile, căci aceia carii sânt din fire flegmaticoși, pot lesne să o sufere fără nicio vătămare a lor. Pentru aceasta drept au zis Ippocrat „în trupurile ceale ce au cărnuri umedoase, să cade a să face flămânzie, că flămânzia usucă trupurile”. Să se slujască încă și cu usebite frecări și clistiruri mai lucrătoare, și cu ceale ce pornesc udul. Iar mai usebit ceale fără durere care potolesc durerea și cu câte usebesc și usucă cu măsură care am adus aminte mai sus. Iar la începutul boalei să le ameastece și cu alte oarecare ce au puteare strângătoare, începând însă de la singure ceale usebitoare, din care aceasta iaste foarte domoală și fără turburare. Să fiarbă frunză de nalbă sălbatecă și apoi să le zdrucească singure și să ameastece cu floare de făină curată ádecă cu pospaiu, sau cu făină de orzu, și să le puie deasupra la durori. Aseamenea folosească și rădăcina nalbei //f. 104^v fiartă în mied și zdruclită, să o puie. Apoi și alifia aceasta: unt de dafin, și unt de crin, câte dram 8, untură de rămători veache și unt de vacă câte dramuri 3, creieri de cerb dram 2, rășină de terevinθ dram 5, comid topit în oțet dram 1, isop, rădăcină de nalbă, sămânță de făină mirositoare ce să zice tili, fieștecare câte 72 și ceară cât va ajunge, să le ameastece toate și să le facă alifie, să ungă durerile. Și mai în scurt mijlocul dietei {diéta} iaste ca aceștia ce au revmatica să mănânce bucate mai uscate din

scoțătoare de
flegmă
vărsare
curățenie mai
de folos

tăietoare

clistiruri de
loc fără
durere

fire, și câte dau puțină hrană, precum iaste zeama de orezu, de ovăs și a celor aseamenea. Și carne de pasări de munte friptă nu vatămă, și capere cu oțet și cu miare mâncându-se prea minunat îi foloseaște, numai vin puțin să bea și câteodată nu totdeauna și să fie subțire, galben și vechiu. Ajung aceastea deusebit pentru doftoria curgerii flegmaticești.

Doftoria celor ce pătimesc de curgerea umădăturii melanholicеști

lăsare de
sânge și
curățenie

baie
folositoare

udare

Mai în scurt cei ce pătimesc de curgerea cea melanholicoasă, cu lăsare de sânge sau cu curățenie să se deșărteaze. Cu lăsare de sânge ádecă, când sângele să va fi întinat cu fiarea cea neagră, iar cu curățenie. Când bolnavul să pleacă spre melanholie. Iar când amândoaouă aceastea prisosesc, nu ajunge numai un ajutoriu ci întâi să lase sânge, apoi să ia și curățenie carea îndoită deșărtare să obicinuiască și la cealelalte patimi. Și dar la începutul boalei și în vremea deșărtării, trebuie să ne slujim cu ceale opritoare și ceale ce pre încet încălzesc. Iar după deșărtare, cu câte prin domolire înfierbântă, subțiază și usebesc, pentru care mai sus am zis îndestul și preste destul. Ajung și aceastea drept aceasta. Iar pentru baie nu să cuvine să tăcem. Că foloseaște aceasta la toți cei cu podagrie, după răsuflarea umflăturii. Și când să îmbăiază să ude bureate în oțet cu sare amestecat, și să-l puie împrejur la locurile ceale cu dureare, ca să rămâie neîmpărtașiți de curgere. Să se îmbăiaze încă nu numai o dată, ci iarăș iară adesea în aer care să fie la toate amestecat, și însă să nu zăbovească mult ceas înlăuntru în apele ceale fierbinți. Dec<i> mai //f. 105^r de sfătuire iaste să le toarne apă fierbinte. Iar pentru treaceri sau găureale vom scrie în ceale mai de pre urmă.

Feliuri de doftorii de obște la cei cu podagrie din orânduiala doftorilor himicești

asudări
băutură de
lapte

plasturi
împuternici-
toare

Afară de friguri să păzească bolnavul diéta prea cu luare aminte și deosebit. Dec<i> la cei vechi diéta cea asudătoare, iar la cei mai noi astăzi băutura sau mâncarea de lapte are puteare de doftorie obicinuindu-se. Iar doftoriile ce să cuvin aici sânt de vine unsori, și zburătoare care cu însuși a lor zburătoare sare pier acrimea cea podagricească, și prin răsuflarea cea afară, transpirationem obicinuiesc a goni. La care totdeauna trebuie să adăugăm ceale înștiințătoare și ceale ce să fac însuși Appropriata ádecă viorele, brăzișori, Iva Arthetica, Spir.sal., armon.spir et sal volat.lumbric etc. Din ceale dinafară ajutorințe să lipsească ceale grase unsori care opresc răsuflarea și mai pre urmă aduc rumperea. Dec<i> mai bune sânt plasturile ceale împuternicitoare și oblojiturile calde să puie prefăcându-le adeasea, pentru să nu închiză treacerile cu răceala lor cea lucrătoare. Între

acestea mai alese sânt ceale ce să fac din săpun, Sapponacea, și balsamul carele să face dintr-însele al lui Rumel împotriva podagriei. Să pui de Veneția topindu-se în spirit de vin. Ag.Articulat.ad extra. Ag.Calc.viv.spir.lumbric.sal.armon.etc. Că ceale umede au mai mare și mai usebită lucrare iar din izvorul lucrării de mână ádecă a hirurghiei folosesc mai vârtos vezicatorile, ádecă acel feliu de plasturi care scot bășică, atâta cu păzire mai nainte pentru podagra cât și cu doftorie. Aseamenea folosesc și fântânelele unde se aduc și ceale de să zic arzătoare care să fac atâta cu puteare cât și cu lucrare. Și între acestea arsura moxei ceii cernute cu care să face moxa cea germanicească.

fântâneale

//f.105^v Doftorii mai de obște ale podalghiei din cărțulia lui Franghisc Pariz Papai ce s-au tălmăcit acum

La durerile ceale mari folosesc ceale opritoare Reprimentia, pentru ca să oprească umădăturile ceale ce curg deasupra la închieturi. Dec<i> bun iaste la acest feliu de pricină tiriicul proaspăt. Bun iaste și lemnul ce să cheamă saxifraghia să-l fierăstruiești sau să-l bărduești și rășurile lui să le pui într-un vas de sticlă, apoi să umpli cu rachiul tare și să lași să se moaie până să va ruși rachiul. Și dintr-acesta să bea flămând câte o lingură dimineța și seara când va vrea să se culce bulnavul. Curățește sângele foarte la podalghia cea reace. Alta. Să iai iarba ce să cheamă chendavriion mic și rădăcină de asar care iaste nard sălbatec întocma de fieștecare și să fierbi cu apă curată și dintr-aceasta pe fieștecare zi dimineța flămând să bea o băutură caldă până în doauă săptămâni, aceasta îl nădușește și-l curățește prea minunat. Însă de vream ce acest feliu de bolnavi de obște nu urmează acest mijloc, ci numai cum simt durerile podalghiei, îndată să apucă de unsori și de legături din care rar să folosesc că aceste trebuiaste să urmeze după acealea. Dec<i> pentru ca să simțā omul vreun folos din organele ceale din afară fără dureare, după orânduiala ce s-au scris mai nainte, să-și gătească mai întâi trupul său bine și așa să se întinzā la ceale din afară organe care sau să ușureaze durerile sau să-i răsipească curgerea care s-au încuibat în osul lui și așa muindu-l să nu lase să să umfle. Iar aceste organe și doftorii fiindcă sânt multe și de multe feliuri, după cercarea și sfātuirea celor ce din multe neamuri au fost doftori mathimaticiești. În scurt voi sfātuia aici oarecare câte să apropie la himos (ádecă zeama) unguresc lăsând pre ceale mai multe.

mai nainte
băutură

Foarte bun fără dureare iaste măcar însuși singur laptele dulce, îndată după ce îl mulg și iaste cald să moaie într-însul un peatec de pânză și cu acesta să oblojască partea. La care trebuință acest fel de //f. 106^r bolnav să ție lângă dânsul o oaie sau o capră cu lapte, și când îi va trebui, îndată să-i mulgă lapte proaspăt. Alta. Pune șofran în lapte dulce și fierbe într-însul miezul de plăcintă, apoi făcălește-le ca

oblojitură fără
dureare

cu doauă gălbenări de ou mult, și întinzându-le calde pe o pânză, leagă cu dânsa partea care are durere, înnoindu-o adeasea. Alta. Poți să fierbi și rădăcină de nalbă în lapte dulce, și să o făcălești ca mazărea, și să o pui deasupra aseamenea. Altele ale lui Eghinit. Foi de varză frigând <fierbând> și muindu-le cu nevointă, să pui deasupra drojdii de oțet, și doauă gălbenări de ouă necoapte, și puțină apă de trandafir și muind oblojaște schimbând adeasea. Încă și această oblojitură să cuvine la început: coji de rodii și zeama și făină de orzu să le moi în vin și să oblojești. Și balegă de bou cu făină de orzu fierbându-se în mied, sau singură proaspătă umedă, oblojindu-se cu foi de varză. Aseamenea încă și gunoi de capre singur sau cu făină de orzu fiarte cu oțet tare. Și buruiana sălbatecă sau dumeasnică ce să cheamă atrafaxis, cu pâine oblojindu-se folosește sau frunze de lipan cu rădăcinile și cu pâine sau cu făină de orzu muindu-se. Caută și mai multe la cartea a treia.

Când va priceape durerea la deagetul cel mare al piciorului, acolo unde are obiceiul mai de multe ori a să înceape podagra, să ia oțet de trandafil și albuș de ou și sare moale și să le zdrucească bine cu lingura, apoi să ude cârpe de în subțiri, și să leage cu iale partea ce are durere. Alta. Să ia vin și oțet întocma de o măsură și să puie înlăuntru rădăcină de nalbă mărunțită în mici bucăți și să o fiarbă mult, să puie și făină de săcară și să le făcăluiească, să le facă ca mazărea, și întinzându-le așa calde să leage cu dânsa partea ce-l doare. Iar la durerea cea arzătoare, foarte de laudă iaste să fiarbă în lapte linte de smârc cu flori de mușățal și cu câțeva făină de orzu, și cu aceasta să o leage bine cald. Gălbănări de câteva ouă /f. 106^v să le fiarbă încet în unt de vacă șofrănit (atâta mai bine ar fi să le fiarbă cu unt de trandafil într-acest chip) și deaca vor fiarbe încet-încet frumos, să le ungă calde pe pânză, și să le leage. Alta. Sau să piseaze mărunț sare și cenușă și să le amestece cu albuș de ou, și când îi vor înceape durerile întâiu, muind înlăuntru puținică pânză, să leage partea aceea mai udându-o după ce să va usca. Alta. Flori de lipan să adune multe și să umple cu dânsa o sticlă care să aibă gura strâmtă, și să o puie afară la razele soarelui vara să stea și acealea de sineși să vor preface toate și să vor face ca untul de lemn, atunci să-i storci umezeala în alt vas și să-l pui bine, și când va fi trebuință vei muia într-însul o bucată de pânză subțire, și să legi cu aceia partea ce îl doare, împrăștiându-o adeasea. Atâta mai bine ar fi deaca ai amesteca cu umezeala aceasta câțva rachiu tare, și șofran bun. Alta. Iar primăvara iarăș să iasă afară la locuri băltoase, și să adune îndestul ouă de broaște care să le facă ca rachiu într-un căzănel mic și să scoată apa lor, și într-aceasta când va fi trebuință să moaie o bucată de pânză și să acopere partea unde îl doare, atâta mai bine ar fi de ar topi înlăuntru puținică piatră acră. Mai lesne să face așa: ceale mai sus zise ouă de broaște adunându-le zdrucește-le bine, apoi pune într-însele bucăți de pânză subțire să se moaie care după ce să vor usca pune-le în loc rece, și când va trebui, vei usebi dintr-însele o bucățică cât trebuie și undându-o cu apă de trandafil, vei lega partea ce-l doare. La cea fierbinte durere de încheieturi și de picioare iaste bună încă și aceasta: să frece smaltu și să-l ameșteci cu oțet și să le fierbi bine și muind pânză să legi partea ce-l doare. Alta. Fă așa: picioare de junincă tânără, sau măcar picioare de vițel să le tai în mici bucăți și să le zdrucești, apoi pune //f. 107^r să fiarbă mult cu apă până ce să vor dezlâna și atuncea spuma după deasupra să o aduni într-un vas, varsă și alt atât sau ceva mai mult rachiu tare înlăuntru și pune și câțeva sare moale și atunci să moi într-însa o pană subțire și să

ungi pe dinafară adeaseori partea care pătimește, că aceasta sugere pe fierbințeală și o scoate afară, fiindcă iaste sugătoare prea cu lucrare. Însă ia aminte precum și mai sus am zis, să nu legi nici să ungi ceale din podagră părți fierbinți și care au arsură, cu lucruri unsuroase și unturoase, că alt atâta mai rău le aprinzi și le înfierbântezi. Bună sugătoare iaste și ceaia ce să cheamă grecește halvani, și latinește galbanetum, iar turcește țadir casini. La sugerea fierbințelii și arsurii (măcar că alții pre carii îi știu nu s-au slujit cu dânsa la această boală), să ungă partea cu o pană unsă, ca să tragă afară arsura, și pe deasupra să oblojască cu o bucată de carne de vacă care să fie tăiată lat, și să nu aibă grăsime sau seu nicidecum, ci să fie slabă și pulpoasă ca să ușureze durearea. Pe fieștecare dimineată și seară face trebuință să împrospețeaze această unsoare și legătură. Bună iaste și urda proaspătă și moale, să legi cu dânsa, dar îndată ce să va încălzi să o scoți, și să pui alta, încetează durorile. Alta. Bună fără dureare iaste și aceasta pentru mai de grabul: fiarbe miezu de plăcintă cu apă sofrănită să se facă ca mazărea și întinzându-o caldă pe pânză leagă partea care are dureare. Alta. Sau fă așa: gălbînările de la doauă sau trei ouă să le făcălești mult și să le ameesteci cu vin tare și muind pânză să oblojești. Alta. Ameastă făioară cu apă de trandafil oțetită, și udând pânză leagă. Alta. Unii pun cățaluși de câini deasupra la picioare unde îi dor, și cu căldura lor să ușurează. Alta. Bine iaste pentru ușurarea durerii să pui și tiscovină de /f. 107^v struguri caldă, adecă să bage bolnavul înlăuntrul ei piciorul sau mâna care îl va fi durând. Bun iaste și pișat cald de copil, să le speale cu dânsul adeasea. Sau să fierbi broaște de baltă cu unt nesărat și să ungi cu zeama lor. Alta. Să iai apă de patlagină și altă atâta apă de alicacav, ameastă-le cu puținel oțet, puind înlăuntru și un grăunte de camfur să se topească și cu aceasta să ungi. Alta. Spirit de țeperig ameastă cu rachiu tare, puind înlăuntru și camfur, și cu acesta să ungi, că iaste tare și prea lucrătoriu. De va fi cu adevărat durearea atâta de iute și nesuferită, fă așa: să iai dischiamon, alicacavon, câteva vârfuri de mac (și să fie toate aceastea verzi), aizoon, căriia îi zic unii iarbă grasă și frunze de micșuneale și să le fierbi mult cu lapte, apoi să le pisezi împreună cu făină de sămânță de in, sau și cu făină de grâu și cu unt de mușățal să se facă mazăre, și ungându-le pă pânză, să legi cu dânsa mădularele ceale ce au durori, apoi și cu zeama lor să le speli, foarte de folos iaste. Alta. Moaic sofran bun în rachiu tare pânză să se îngălbenească frumos. Pune înlăuntru și puținel camfor și undează-l la foc, apoi topește într-insele câțva afion și cu acesta unge partea ce pătimește. Aceasta lucrează foarte. Încă și frunzele verzi de tabachiu să le pisezi bine și să le legi deasupra la mădulariul care doare, foarte bun iaste. De voiești să întorci din vreun mădulariu umădătura care naște pre această groaznică și mult muncitoare dureare, poți să-l legi cu ceale răcoritoare adecă cu lăptuci, cu antidii,

luare aminte

unsoare și
legătură

legături
usebite

puneri
deasupra

răcoritoare

cu grașiță, cu iarbă grasă, și altele asemenea. Sau fiarbe făină de orzu cu apă oțătită și amestecă înlăuntru gălbenare de la trei ouă, apoi șofrânindu-le leagă mădulariul.

oblojituri care
răsipesc

Deaca din arsură să vor fi umflat vinele mâinilor sau ale picioarelor, foloseaște foarte să pui lipitori să sugă sângele după mesteșugul lor. //f. 108^r Deaca vei să răsipești materia care naște podagra cea umflătoare, să iai var nestins și, dezlănându-l în pișat de copil mic, să-l lași să fiarbă și să se moaie bine, apoi să storci zeama și, muind într-însa pânză subțire, să oblojești partea cea cu durere. Alta. Ia frunze verzi și flori de soc și pune-le în rachiu să se moaie într-o noapte, apoi varsă-le în căzânel, și iarăș le toarnă și le rășchiră, și muind în umezeala lor pânză subțire, lipeaște adeasea la partea cea cu durere. Alta. Adună melci care es din gheocile lor, și să adaogi și alt atâta sare deasupra lor, și pre toți împreună să-i pui într-un săculeț care să-l spânzuri în cămară de un cuiu și să pui dedesuptul lui un vas, să se stricoare zeama lor și cu aceasta să ungi partea cea cu durere, că risipeaște durerea și umădătura.

usebitoare
fără durere

Alta. Afară dintr-aceastea să laudă încă și aceaste fără durere și usebitoare, ádecă care și durerile potolesc și curgerea o răsipesc, să faci coleașă de făină de orzu sau de făină de grâu, sare și stafide și întinzându-o pe pânză oblojaște mădulariul. Alta. Sau fă-o de făină de bob și vin și rachiu, fierbându-le cu puținel unt de vacă și te slujaște într-acest chip. Alta. Sau prăjaște frunze verzi de bozu cu unt de vacă și leagă cu aceastea. Alta. Sau pileaște viță albă și o amestecă cu rachiu și o leagă. Alta. Bună iaste și rădăcina de aren care în limbă proastă grecească să cheamă mespili, să o zdrobești împreună cu balebă de vacă și să o pui legând mădulariul. Alta. Sau așa să faci care iaste încă mai bună: să pisezi trandafili roșii uscați să-i faci mărunți ca țărâna, sacâzi și puținel camfor și cu făină de grâu curată amestecând, să le fiarbă în vin tare, amestecând adeasea pân când să va face ca mazărea și cu aceasta să oblojască partea cea cu curgerea ádecă cu revmatică. Fiarbe iarba ce să cheamă ținon și cimbru și ceaia ce să numeaște ținvra. /f. 108^v izmă sălbatecă cu oțet prea tare, și să uzi cu zeama părțile ceale ce pătimesc, nu numai odată, ci și de multe ori ziua îndrăznind. Aceasta decât toate iaste mai lucrătoare și pre mulți au folosit, nu numai pre carii pătimea de flegmă, ci și de venin. Alta. Iar oarecarii au luat aminte și la aceasta: tăind în mici bucățelele gogoșile de prunariu și fierbându-le mult ceas și cu zeama lor udând marginile închieturilor la începutul curgerii, iar părțile ceale mai dinlăuntru udându-le cu bureate muiat, și așa îndată au lepădat pornirea materiei. Aceasta să cuvine și la cei ce au durere de venin, precum și udarea în apa cea fierbinte fără vreo fiarbere. Pișat de catâr, asemenea în soroacele boalei puindu-se deasupra, iaste foarte ales, mai vârtos la curgerile ceale mai reci. Unii

însă pentru cea mai desăvârșit schimbare a boalei (zice Pavel) au fierit câte o vulpe întreagă cu untdelemn sau vie sau moartă, puindu-o în cazan. Asemenea și scroafă, și au făcut dintr-însele unt usebitoriu, cu care umplea câte o năstrapă mare sau borcan, și băga înlăuntru pe cei cu durere de încheieturi, și sta multă vreme adeaseori. Dintr-aceasta să întâmpla de scădea nu numai umflăturile din închieturi, ci și tot trupul să deșărta de curgere și așa să tămăduia. Caută la cartea a treia, cap 78. Mai pre urmă deaca să va tămădui omul de această patimă grea a podalghiei ádecă de durerea închieturilor, trebuiaște de acia nainte să se chivernisească cu acest mijloc: întâiu să scoată sânge îndestul din vână de doauă ori pe an, primăvara și toamna, însă să nu să întâmple vreo întâmplare care să oprească lăsarea sângelui. Apoi la acesteasi vremi și încă mai adeaseori, să se curățe cu curățenii de folos, diéta lui să fie mai uscată și mai puțină, ádecă să mănânce mai puținel și nu de sațiu, bucate cu bune zămuri, și care să topesc lesne în părțile trupului fără a face multe prisosuri. Mâncarea de lapte precum am zis iaste foarte cuviincioasă, cât va suferi stomahul //f. 109^r să și-l întărească adeasea cu tiriac. Cel ce iaste sărac, pe fieștecare seară când să va culca să înghiță trei cățai de usturoi întregi, că acesta scoate cu sineși multă flegmă și încă ține stomahul cald. Cât pentru băutura lui de va fi cu puțință să se părăsească cu totul de vin. Că pre mulți știu zice Pavel ferindu-se de vin cu totu și tămăduindu-se toți, și unii la începutul boalei s-au schimbat desăvârșit, iar alții și mai pre urmă nu s-au zădărnit nicidecum de durere. Dec<i> numai de nu să va fi întâmplat vreo împotrivire din nebăutura de vin, să lase mai bine vinul în toată viața lui. Iar de va și trebui cât pentru neputința și răceala, întâi să rabde de vin până în doi ani și de atuncea nainte totdeauna să bea vin puțin și apă. Însă trebuiaște ca cei ce nu beau vin, să bea în loc de vin fiertură de anason, sau de alt oareacarea dintr-acest fel de semințe. Foarte bună iaste apa de saparină, și de ceaia ce să cheamă lemn sfânt, să o fiarbă după orânduiala lui, și să o bea în loc de băătură. De poame să se ferească, și de toate ceale răcoritoare care nasc umezeli reci. Să se ferească și de a se împreuna cu muieri. Trupul lui să și-l trudească adeaseori mai vârtos până a nu mânca, precum zice înțeleptul Ippocrat „osteneale să meargă naintea bucatelor”. Să se scalde adeasea și în ape fierbinți din fire, de să vor întâmpla, pentru întărirea mădulărilor lui. Și pentru ca să zicem toate în scurt, afară dintr-acestea toate carele poftaște să scape mai vârtos de primejdie și de munca podagriei să poarte totdeauna cu mintea lui această cu puțină slove și prea sănătoasă poruncă a lui Ippocrat care zice „stradania sănătății iaste nesațul de bucate, nelenevirea de osteneli”. Încă să ia aminte aseamenea și aceste patru cuvinte care zic latinii Cibo modicus, Sibi medicus, ádecă cel ce iaste împuținat cu mâncare

diéta

tiriac

băătură de vin
puțin cu apă

apă de laxativ

băi din fire

înfrânarea de
mâncare

își iaste lui și doftor. Somnul lui aseamenea să fie de măsură iar cât să cuvine și pentru paza, amestecă sare mărunță cu untdelemn //f. 109^v și cu acesta să freace închieturile lui cel ce voiaste să ușureze boala aceasta, usebit de să află afară de măsură în discrasie uscată. Dec<i> cu aceasta să se ungă în fieștecare dimineată și seară în toată viața lui. Nu vatămă încă să-i freace uneori și cu cârpe uscate tot trupul lui și să se păzească de mânie, de mâncare iute, de beție, de osteneală peste măsură, și de altele aseamenea.

Doftoria răsuflărilor ce să fac în închieturi

moicioase

brânză veache

antidotos de
corallin
punere
deasupra
acesta iaste
madem
otrăvitoriu

Fiindcă la durearea picioarelor și ale mâinilor, când iaste veache, să cojaște uneori, și să fac niște noduri sau gâlci, ca cum am zice pietri zdrobitoare care să stârvesc precum năsipul cel alb, și să nasc uneori pentru îngroșarea umădăturii și pentru cea humoasă învârtoșare a curgerii, iar alte ori și din cea fără măsură slujire a acestor fel de doftorii care numai usebesc și usucă fără a avea puteare amestecată de a muia împreună. Deci pentru ca să scape bolnavul de acest fel de răsuflări, trebuie să se slujască cu doftoriile acealea câte sânt cu a muia împreună și a usebi. Să știi dar că aceastea moaie: seu vechiu și măduhă de oase și țeperig și cursoarea copaciului ce se cheamă vdelion și untul de lemn cel prea vechiu și cursoarea copaciului ce să cheamă spirax. Iar usebesc și usucă împreună, țeperigul și sarea și stacti ádecă lacrăma de smirnă, și oarecare sărătură închegată carea să aducă în ierburi și în trestii și comidul ce să cheamă evforvion care iaste foarte fierbincios și altele aseamene. Vezi că le-am scris încă napoi pentru împietrirea splinei, la capul 4 al cărții aceștia. Dec<i> de va fi făcută podagra noduri și răsuflări, pentru ca să-i răsipești din închieturi, întocma lucrează și prea de folos iaste brânză cea de mult stătută și prea veche și prea iute care să o freci mărunț și să o făcălești cu zeamă de carne de rămătoriu fiartă, să o faci ca mazărea, și întinzându-o pe pânză să o pui deasupra la nodurile acealea, că le moaie frumos //f. 110^r și le răsipeaște, că de sineși să rump glodurile acealea și în fieștecare zi să face deșărtarea. Către aceasta și antidotos cel făcut de coralion ádecă de pietri roșii, prea negreșit iaste și prin multă cercare au dezlegat nodurile care încă sta în închieturi, precum zice Pavel. Și punerea deasupra cea de pacea de porc, făcându-se îndoită și cea de stacti, și aceastea ce urmează. Sandarahi topind cu cleiu de copaciu să iai și să te slujăști. Alta. Untdelemn 61, smalțu go 8, arsenichi go 1, fiarbe smalțul și untul de lemn până să va curăți, apoi așa stropeaște fiind foarte muiat arsenichiul și până a nu să arde luându-l să te slujăști. Iar ceale de floarea pietrii celei ce să numeaște asiu puindu-se deasupra în ceale ce lipsesc schimbă adunările și legăturile ceale ce să țin la toate închieturile și toată boala precum de oarecarii din cei vechi iaste mărturisit. Și cea de floarea sării aseamenea puindu-se la

neputință să creadă că usebeaște umflăturile ceale rămase. Folosesc încă și smochinele zdruindu-se și puindu-se deasupra. Și nalba sălbatecă de două ori fierbându-se și ovăsul și urzica și rădăcina de vrionie adecă de viță albă, și frunze de crin, de mărariu și de buruiană ce să cheamă avrotonon, adecă neveștejită și de ceaia ce să cheamă ochiul boului, și de prasion, amestecată cu smoală și cu pucioasă. Trebuiește încă să amestecăm și seuri de rămători, de capră, de vițel și de găscă și toată măduha de oase și cealelalte câte au puteare moicioasă. Bine iaste cu adevărat să ungă nodurile și umflăturile acealea pe fieștecare zi cu unt de pucioasă, de trei ori pe zi. Bun iaste la început și singur comidul să-l moaie în oțet și să-l ungă pe pânză, și să leage cu dânsul umflăturile. Sau plastrul acela căruia îi zic spețiarii de pucioasă. Însă totdeauna mai nainte să-i ungă cu untul de pucioasă ce s-au zis. Și aceastea adecă cât pentru podagra ajung destul.

Cap 15. Pentru ishiada

/f. 110^v Ishiada numesc elinii chiar acea prea grea patimă și dureare care să întâmplă la închietura aceia ce să zice coapsă, unde să împreună coapsele cu șoldurile, și pentru ca să arătăm osul mai deslușit, ishia să zic ceale de sub coapsă oase despre amândouă coapsele, întru care stă osul ce să cheamă ieron ostun. Și au acest feliu de oase adâncături oarecare, întru care capetele coapselor să încheștează, iar adâncăturile aceastea să zic și șolduri. Și alt fel, acest ishion iaste adâncătura șoldului întru care să învârtejaște. Și aceastea ajung pentru însemnarea părții, fiindcă nici în limba grecească proastă nici într-a noastră rumânească nu s-au găsit chiar să o numim. Poate să-i zicem șoldire. Dec*<i>* aceasta iaste o dureare ce ține multă vreme și anevoie de dezlegat și boală a șoldului care aduce dureare tare în rânduri, încât urmează usturimea și până la încheștarea genuchiului și pânțele pulpelor. Chip dar iaste și acesta al boalei închieturilor, și dintr-aseamenea pricini alcătuit. Și să naște boala aceasta din umezeala cea grasă și groasă și flegmaticioasă care au intrat și s-au împănă înlăuntru în închietură și în încheștarea șoldului și dă junghiu prea groaznic. Dec*<i>* ajutorează pre nașterea ishiadei nu puțin nemistuirile ceale dease, și cea fără măsură slujire a împreunării cu muiare, și călăria adeasea, și umblarea de silă și oprirea trânjilor, sau la muieri lunătăcia, și părăsirea vărsăturii ceii obicinuite sau a altei curățenii și gunăioșirea cea oprită și lenevirea trudelor și câte altele sânt ale aceștia pricini. că toate acest feliu înmulțesc umezeala cea flegmaticioasă care face curgerea în închieturile șoldurilor, la aceia ce sânt către aceasta bine alcătuiți.

ishiada ce
însemnează

de unde să
naște această
ishias

Seamne și mai nainte ale boalei ishidiaticești

Și urmează nainte la patima aceasta, uneori dureare la vintrele ceale aproape de sub pânțele, și mai vârtos de coapsă. Iar alte ori de

la însuși șoldul înceape. Să întâmplă încă uneori de să ia durearea de la șold și stă supărarea și junghiul numai la încheștarea genuchiului, iar la alții la gleznă, și iarăș la alții, mai tot fluierul piciorului întocma //f. 111^r să ticăloșaste. Și încă pre mulți îi junghie durearea și la partea boașelor și a mădulariului, și atuncea cu adevărat și însuși bășica cea ce ține udu/ strâmtorându-se pătimește silă sau nelesnire de ud, mai vârtos și tot osul șoldului dinlăuntru până la marginea piciorului și până la călcâiu simte durerea. Dec*<i>* boala aceasta ishias mai lesne se tămăduiaște la început, iar deaca se va învechi are osteneală. Urmează încă prea de multe ori acesteși căderi câte și la podagra. Și întâiu durearea să simte la încheștarea aceia, unde capul coapsei se împreună cu șoldul, și mai pre urmă și pre însuși coapsele greu le munceaște. Și nu numai aceasta ci și pentru alcătuirea și împreună pătimirea vinelor și a țesăturilor pielii să întinde la pulpă și până la marginea gleznei, și noaptea mai greu junghie. Și fiindcă durearea să ascunde înlăuntru în carnea cea multă, pentru aceasta pe din afară nicio schimbare nu să arată, ádecă umflătură și de multe ori pre partea cea mai din sus a pulpei pântecelui și a șoldurilor, o apucă niște dureri oareșcum mai cu osebite decât ceale ishiadicești. Deaca adeaseori să vor întoarce zădărrurile ceale greale, să slăbesc închieturile, și pre urmă ca niște slăbănogite să veștejăsc, și între acestea să moaie, și uneori mădulările la închieturi să zgârcesc și răcesc, sau mai puțin fac noduri și umflături care le opresc mișcarea. Durearea ishiadiciască, precum s-au zis mai sus ajunge mai pre urmă la șchiopătare, uneori încă și la scritirea șoldului și la nehrănirea și veștejirea osului. Când să va învechi răotatea și mai vârtos când vor înceta sudorile la așăzarea zădărării rămân urme în închieturi, încât pentru puțină pricină să întărată, și cu junghiul îndată să arată patima.

mai nainte
cunoscătoare

Doftoria boalei ishiadicești

Începutul tămăduirii să fie prin deșărtarea umădăturii ce chinuiaște. Și de va fi trupul deopotrivă cu adăugire de sânge, mai întâiu de toate trebuie să-și lase sânge la genunche, sau la glezna dinlăuntru, sau și la cot, după cum zice Galinos, și însă /f. 111^v la partea cea vătămă. Pentru că această ishiás uneori într-o zi după cea de la picior deșărtare să doftorească. Iar de va fi trupul plin de umădături groase și flegmaticioase, trebuie să înceapă doftoria prin curățenia aceștiași umădături, la care trebuință să cade să-i facă adeaseori clistiruri, și mai vârtos cel ce să face într-acest chip: chentavrion mic, jaleș, lipan mirositoriu, rută și hamepitu câte 41, rădăcină de acor ádecă de zambilă galbenă de baltă 61, stihada 63, sămânță de anason și de mărariu câte 3,22, agarinon ariston 73, rădăcină de dobrancă care să cheamă grecește πολυπόδιον 75, fiarbe-le toate în ape de măsură pân-ce va scădea a treia parte, apoi ia din zeamă 60,31 ieran picran, 62 de Indu mare, 72 unt de crin, unt de

lăsare de
sânge

clistir

izmă 62, unt de rută 61, gălbenări de doauă ouă, sare 7.12 și amestecându-le toate fă clistir și spală pe din jos pe cel bolnav.

vărsătură

Ajutorează încă și vărsătura pre cei ishiadicoși, și cu mult mai bine decât curățenia ce să face pe din jos, că fără veaste goneaște umăzeala la ceale din jos. Dec<i> trebuie să îndemneaze îndată vărsătura după mâncare, apoi să ia și din doftoriile ceale de vărsare, începând din ceale de măsură. Iar când să vor îndeși foarte umădăturile și vor fi anevoie de dezlegat, din ceale iuți doftorii care vor fi dat fără vreame niscar doftori neiscusiți, vei întâmpina pre bolnav cu o tigră mare, ádecă ventuză, cu multă vâpaie și jderire la șold, ca să se moaie umădăturile.

ventuză

Iar doftorii gonitoare de curgere nicidecum nu trebuie să metahirisim la ishiada, de vreame ce fiindcă iaste șoldul întărit adânc, sângele din vinele și vântrele ceale ce să apropie, să goneaște și mearge într-însul. Dec<i> să se slujască întâiu cu mai domoale, ca nici prea să răcească nici prea să înfierbinteaze la durearea aceasta, că precum ceale ce răcesc gonesc curgerea către șold, așa și ceale ce înfierbântă peste măsură, altă oarecare materie trag din părțile ceale dimprejur.

Departe după lăsarea sângelui, sau curățenia, nu te apuca întâiu de doftoriile ceale iuți, //f. 112^r că de vei aduce ceale iuți la partea cea cu dureare, până a nu să deșerta bine trupul, faci patima anevoie de tămăduit, fiindcă mulțimea umădăturilor, să adună și să încheagă acolo cu nedelegare, și să fac încă groase și alunecoase, și ca cum ar fi fripte pentru fierbințeala și uscăciunea doftoriilor celor iuți. Dec<i> întâiu să uzi cu unt de rută pe deasupra locul cel cu dureare, apoi să aduci pre ceale mai lucrătoare care să încălzească la simțire, și umădăturile din adânc să le tragă afară, precum sânt unt de vulpe, de cost, de iunipere, cel de piperiu și unsoarele arigon, martianon, și al Agripei, încă și jaleș, rută, frunze de dafin, de soc, rădăcină de bozu, mătăcină, chiparis mic, opopanon, vdelion, țeperig și ceale asemenea, din care îndată poți să alcătuiești aburituri, unsori, plasturi și feliuri de alifii. Dec<i> întâi udă puținel bureate în fiertură sau zeamă de iunipere, sau de jaleș, sau de frunze de soc, și pune deasupra de multe ori la locul cel cu dureare, unge încă și cu această unsoare care are așa: unsoare a lui Martianu 72, unt de curcubeu, unt de crin câte 62, zeamă de rută, și de hamepitu ádecă de brăzișori de cei mici, câte 32, miere 3 1 2, jaleș, mătăcină și piperiu câte 32, rădăcina ce să cheamă pireθron, stafidă sălbatecă, câte 71 și ceară de ajuns, împreună-le toate și le încălzește, să se facă alifie, ádecă unsoare și unge cu aceasta pe deasupra locul cel cu dureare.

udare

Să faci încă și alifie într-acest chip: unt de vulpe și de cost câte 60,1,2, unt de piperi 62, opopanacon, vdelion, stira câte 63, rădăcină de vrionie, ádecă de viță albă, țeperig, frunzele ei câte 62, evforvion 72, aristolohiia rătundă, pre carea o numesc acum pistolohia, rută

alifie

câte 61, 2, și comid, topeaște-le toate în oțet prea tare, și cu rășină de terevinθ și ceară cât va fi destul, fă alifie și lipeaște-o. Dec<i> fiindcă boala ishiadicească să trage dintr-acesteași pricini din care și podagra, precum de multe ori am însemnat, pentru aceeaia /f. 112^v tămăduirea ei mai de multe ori aceastași iaste. Să cuvin însăși aici acesteși atât curățenii cât și luare de sânge, și nădușală, și cea adeasea slujire a apei ceii fiarte din saparina și cealelalte.

După acestea, așa trebuiaște pre urmă cu ceale pe dinafară lucrări, să apuci împrejur părțile ceale cu dureare. Dec<i> bună fără dureare iaste la boala aceasta baia, să se îmbăiaze adeasea bolnavul. Să-i facă dar baie de viță albă, de rădăcină de bozu, de jaleș, de hamepit, de iunipere, de sulfină, de mușătel și altele, fierbându-le în apă destulă și în fieștecare zi de doauă ori să între și să se așaze în albie sau în puțină cu doauă ceasuri mai întâi de a mânca.

Încălzeaște tărâte, sare măruntă, ovăs, mei, toate împreună, într-o tigaie, apoi pune-le într-un săculeț subțire, și cu acesta freacă mădulările ceale ce au dureare, atâta de cald cât va putea suferi. Bine iaste să pui înlăuntru și iunipere și să le uzi apoi subțirel cu vin tare sau cu rachiu.

Iar din unsori să-l ungi cu unt de mărariu, cu unt de chimen, cu unt de rută, cu unt de mușătel, cu unt de crin sau cu unt de zambile. Bine iaste să-l ungi și cu unt de scorpie și încă cu untul ce să cheamă de alθea, ádecă de nalbă sălbatecă. Bun iaste și untul de vulpe precum am zis, untul de cărămidă, untul de castor ori cu toate împreună sau deosebit cu oricare să va întâmpla să-l ungi și poți să verși înlăuntru și rachiu tare. Alta. Sau rade săpun rachiu ales și ameastecă cu rachiu tare și cu acesta unge. Să-i puie și câteva tigve uscate, ádecă vunduze fără jderire la mădulările ceale cu dureare, și mai pre urmă să-l ungă cu unt de cărămidă, și să-l acopere bine cu haine calde. Alta. Sau așa: vlăstarea de bozu și frunzele pisează-le împreună și le stoarce zeama, întru carea să verși alt atâta unt de mușătel, și să fierbi bine, și cu acesta să ungi mădulările ceale cu dureare. Cu atâta mai bine ar fi de a-i pune înlăuntru și câtva oțet tare ca să pătrună mai mult. Alta. Și aceasta iaste foarte bună adună jaleș verde, și-l veștejeaște pe o cărămidă nouă caldă, apoi stropeaște-o //f. 113^r ușor cu oțet și o învălește într-o pânză subțire, și pune-o supt coapsa bolnavului la care are dureare, și așa să-l aburești. Alta. Aseamenea poți să faci și cu o pâine caldă ce o va scoate îndată din cuptoriu care să o frângi în doauă și să o uzi cu rachiu bun și, învălindu-o într-o basma, să o pui la partea unde iaste dureare și să o încălzești cu aceasta. Altă dată să-i faci și udare, împreunând unt de chiparis, oțet, țeperig și cagri și iunipere, muind într-acestea lână nespălată și udând pe deasupra părțile. Sau ameastecă făină de θerm cu oțet cu miere sau făină de neghină cu rășină și rădăcină de crastaveate sălbatec și canhri și iunipere și țeperig și izmă sălbatecă, pisează-le bine și oblojaște

baie

frecare

udare

feliuri de unturi

ungeri tigve

aburi

udare

durorile. Și izma încă singură oblojindu-se cu oțet cu miere, de folos iaste. Iar pojghița rădăcinei de capere fierbându-se și bându-se, și amestecându-se cu oblojiturile, foarte folosește.

De va rămânea răotatea și nu să va schimba, iarăș de iznoavă să cerci cu glistirile, amestecând miare 21, untdelemn 21, apă 22, țeperig trăsuri ádecă olcas 8 și trementină olcas 4 împreunează-le fierbinți și aburește deagetul lui, ca să se ție mult ceas aceale cleioase prisosiri. Uneori iase și sânge, și atuncia mai mult folosește. Apoi iarăș pune-i tigva cea uscată care am zis mai sus, iar deaca și așa nu va înceta răotatea, apucă-te de curățenii, de vărsare, și de ceale mai sus zise. Iar pre sânge deșărtează și sămânța ierbii ce să cheamă 0laspis, aruncându-se înlăuntru și zeama de castravete sălbatec și sărătura sau salamura de pești sau a măslinilor sărate. Iar ruta curăță, de să va fiarbe în mied. Și bucatele gătite de dulma mâncându-se. Iar pre unii și vărsarea cea din rădichi i-au folosit la început. Sfârșindu-se acestea, să-i faci pre urmă și ceale cu tăiare și ceale cu muștariu și cealelalte arzătoare doftorii, dintre care locul cel dintâiu îl are rădăcina cea proaspătă a buruienii ceii iviricești, pre carea unii o numesc lepidion, /f. 113^v iar alții cardama sălbatecă. Iar ceaia ce răsare la noi iaste tufoasă, frunzele având aseamenea și cu mult mai mari decât ale dafinului. Aceasta dar, multă cercare au dat nu numai la cei ishiadicești, ci și la alte boale vechi și mai lucrătoare iaste în vremea seacerii. Iar de nu se va întâmpla să fi odrăslind atuncia foi, pojghița rădăcinei ei să o pisezi bine cu untură de rămătoriu sau cu altă untură veache pân să va terciui, apoi să o așăzi pe o cârpă deasă să pui deasupra la locurile ceale ce au mai multă dureare, ádecă la tot șăzutul și la coapsă și să o legi să stea, la muiare ádecă cu mai două ceasuri, iar la bărbat patru. De va fi cu puțință să sufere până ce să va negri pialea sau să se facă ca plumbul, că face umflătura cu arsură și roșie, precum obicinuiște muștariul a face, aceastași pot și foile aceia. După aceasta ia-o și trage pre bolnav la baie sau la altă căldură, și lasă-l puținel să nădușască, și poruncește-i să șază în scaun, și să sufere cu bărbăție mâncărimea, că face la început mâncărime tare cu fierbințeală, apoi după ce să va scălda scoate-l afară, și cu ádevărat precum mărturisește Aetie, măcar că l-au dus alții la baie țiindu-l, însă atuncia de sineși va umbla singur sănătos cu picioarele lui de va ieși din baie. Folosesc încă pre cei ishiadicoși și băile ceale de sineși. Iar deaca nu să vor întâmpla unele ca acestea, fie și băi făcute, și după ce să vor îmbăia, să se slujască cu ceale ce să zic fără osteneală, acopa de evforvion și adarchi și de elevor negru, căruia îi zicem iarba lui Tatin și de castorion și de pireθron și de piperiu, și de stafide sălbatece întocma. Iar după baie, ameastecă puținel vin cu untdelemn mult, și-l freacă mult cu lingura, și unge armul bolnavului, apoi șterge-l cu o pânză aspră, iar coapsa să o acoperi cu o blană de

clistiruri

curățenii

de muștar

iviris iaste
buruiiană în
chipul
hreanuluibăi de sineși
fără osteneală

lână ușoară. Nici s-au aflat vreodată altă ajutorință mai bună decât această punere deasupra a iviridei.

plasturi
arzătoare

Iar fiind multă încă durere, de nu vor lucra și acestea, rămânând rămasiță de boală, după douăzeci de zile să te slujăști iarăși cu aceastași //f. 114^r punere deasupra. Iar între această vreme să iai alifia ce s-au scris mai sus și această doftorie arzătoare, fiindcă iaste prea aleasă: să iai miere de nuci de India, aluat câte un dram, gândaci (lepădându-le aripile) 32, și oțet destul, amestecă, i proci. Alta. Evforvion și țeperig câte 72 să pui, și var nestins câte 31, și miare de nuci de India cât va ajunge, amestecă-le toate să se facă închegate ca miera, și ungând pe pânză subțire pune-o la arm. Iar de să va lăsa bolnavul și să va îngreona la acest fel de plasturi arzătoare, ado-i ceale făcute de iznoavă, ádecă ceară și cea de pevg câte 31 termentină, gunoiul de porumbi sălbateci, sfeclă proaspătă 35 halvani ádecă comid de Siria 31, amestecând încălzește și fă plastru. Încă iarăși și cea făcută de stacti și de țeperig foloseaște. Și muștariul împreunându-se cu smochine uscate.

de iznoavă
făcute

băutură

Iar oarecarii s-au slujit și cu băuturile ceale ce să beau peste an, din care iaste și această din patru, de viorele o litră, de gentiani căriia îi zic rumânii ardeleni ghințură go 9, aristolohiia rătundă go 9, de sămânță de rută uscată 61. Aceastea după ce le vei tăia și le vei curăți trebuie să le dai pe fieștecă zi cu lingura mult, fiind flămând și bine mistuit, și le va sorbi cu apă rece 22 într-un an, până va înceta boala. Și cea prin [...] alcătuită băutură și ceaia ce să zice a lui Proclu, ale aceștii orânduiei sânt. Pentru ishiada citeaște și la Ippocrat, pentru patimile dinlăuntru.

diéta

Iar mijlocul dietei celui ishiadicesc așa să fie: hrana lui să fie bine mistuitoare și de măsură subțind. Nevoințe încă care să-i străduiască trupul, să săvârșască prin umblet, și prin gârbovire adeasea și rădicarea, și săltarea, și călătoria și prin alte mișcări. Ca nu să se împreune grosimea dinlăuntru că deaca să va împreuna și să vor încleșta închieturile, de toată nevoia iaste a fi omul schiop. Pânțele totdeauna să fie cu lesne mișcare, băutură să păzească //f. 114^v pre aceaia care păzește și cel cu podagrie, ferindu-se de vin și obicinuind sorbiri lesnitoare de pânțele și beare de lapte, și câte altele am orânduit la capul cel pentru aceasta. De va ținea mult patima ishiadicească în mai multă vreme și nu vor putea nimic ceale acum zise ajutorințe ci uneori să va întoarce spre coptură, iar alte ori stricându-se vinele ceale legătoare, va ieși osul din închietură, de loc face trebuință ca cu îndemănarea lucrării de mână, să se arză închietura care are durere, în trei sau patru locuri, după mijlocul ce învață Pavel la cartea a șasea, Cap 76, și Aetie cartea 12, Cap 3. Cuvintele lui Pavel bine iaste să le scriem aici pre scurt „precum umerile așa și șoldul pentru mulțimea umezelii ieșind din închietură

în oarecare, ceare arsură". Că zice Ippocrat la câfi şoldul pentru cea veache ishiada va ieşi din închietură, urmează a se strica osul şi a rămânea bolnavii şchiopi de nu să vor arde. Dec<i> să cade şi aici a şti, că mai vârtos la acel loc trebuie să arză unde s-au sclintit închiutura, că de să va usca așa umezeala ceaia ce prisosea şi locul strâmtorându-se din vindecarea răni, mai mult nu va mai încăpea osul. Pentru aceasta trebuie a lucra arsura aici până în adânc, încât a scoate şi sânge şi flegmă din şolduri, ceale osoase să le lucreaze cu vârf ascuţit, şi ceale cornoase cu fiară."Iar cei mai noi dau a să arde trei adâncături, una înapoi la adâncătura armului, iar alta mai sus de genuche la partea de dinafară, şi a treia mai sus de partea de dinafară a gleznei la locul cel mai cărnos. Dec<i> așa trebuie să lucrăm cu mâna la cei ishiadicoşi, neschimbându-i cu cealaltă doftorie. Că dintr-această boală mult venin să făcea. Să cade iarăş ca şi ranele să le păzim netămăduite în multe zile. Şi aceastea dar sânt destule pre larg pentru ishiada, dintr-ale lui Pavel şi ale lui Franghisc de Papa înțeleptul doftor, şi Fuxiu, şi Etmulleru, şi a altora scrise cu mâna câte am aflat. Şi încetăm aici şi cuvântul al cincilea prin care am arătat după putinţă ceale pentru ceale dinlăuntru şi până la picioare, boale care să întâmplă. Şi începem de aici nainte cuvântul al şaselea.

//f.115^r Cartea a şasea a Meşteşugului doftoricesc

Pentru feliurile boalelor care să întâmplă la partea fămeiască

Cap întâiu pentru ţinearea lunătăciilor

Lunătăciile muierilor care să zic şi obicinuinţe, încep a curge la al patrusprezecelea an al vârstei mai cu seamă. Dar la puţine încep de la al treisprezecelea an, sau de la al doisprezecelea an. Iar ceale mai multe încep obicinuinţele lor pre urmă după patrusprezece ani. Dec<i> să face acest fel de curăţire fireaşte pe fieştecare lună, şi unele ţin câte trei zile sau doauă, altele mai mult, câte cinci zile, şi unele iarăş până în şapte. Aceaste lunătăcii să opresc uneori şi să închid şi nu curg, ori fireaşte sau peste fire, fireaşte ádecă când să vor opri în vremea lor, şi atuncea muiarea nu pătimeaşte nicio stricăciune dintr-aceasta, nici în tot trupul ei, nici la cel după urmă zgău. Încetează încă fireaşte obicinuinţele mai de multe ori la anii ai cincizecilea sau ai cincizecilea şi cinci. Iar puţine ţin până la ai şaizecilea. Apoi ceale stearpe muieri, şi ceale îngrecate şi ceale ce joacă, fireaşte nu să curăţă că prisosul într-însele pentru cea prea multă trudă să cheltuiaşte, şi ca să zic în scurt câte sânt de crasis fierbinte, şi care să trudes foarte, şi ţărancele puţin sau nicidecum nu să curăţă, ádecă nu curg obicinuinţele lor. Iar preste fire iarăş să opresc lunătăciile pentru cea peste măsură grăsime, sau subţirime. Că

pricina boalei

ceale grase și groase, mai mult sânt fără sânge, și au vinele mici și foarte strâmte, și acel puțin sânge dintr-însele să prefacă tot în grăsime și în seu. Iar ceale subțiri pentru vreo boală veache slăbind, nu strâng nicidecum sânge să prisosească și să se curățe. Să opresc încă obicinuințele și pentru alte multe pricini, dinlăuntru și din afară, precum într-adins //f. 115^v vom arăta. Dec*<i>* această preste fire țineare și oprire a curățirii ceii lunătăcești, de multe și vechi patimi obicinuiaste a fi pricină. De vream ce iaste trebuință ca să se curățe pe fieștecă lună sângele acela din trupu/ fămiei, pentru a avea cu aceasta mare ușurare, și de să va întâmpla să se oprească și să nu curgă când va veni orânduia vream, mare turburare și supărare naște în trup, usebit de ceale îngrecate și de ceale ce dau țâță, precum am zis, că la acestea de să vor opri obicinuințele, nu au nicio stricăciune, fiindcă atuncea sângele cel ce prisoseaște să prefacă în alt oarecare folos al firii, precum zice Alexandru Afrodisieul, firea adună toată lunătăcia în zgău pentru plăsmuirea pruncului.

Feliuri de pricini ale tinerii lunătăciilor

Pricinile patimii aceștia sânt multe, uneori mulțimea sângelui, îndeșirea lui, sau lipiciunea lui, sau răceala. Alteori aducerea și deșărtarea către cealelalte ale sale, ádecă prin nas și prin gură și prin urechi, curgerea de sânge. Alteori la mațul șăzutului, în tranși. Alteori iarăș îl naște închiderea vinelor prin care obicinuiaste a să deșărta. Uneori o pățimesc când vor vărsa sânge mult din piept, alteori din lăsarea de sânge, de va fi curs sânge mult din vână s-au oprit obicinuințele lor. Încă și cealelalte chipuri ale curățiilor au pricinuit aceasta, ádecă multa nádușire, vărsarea adeasea, curgerea pântecelui și orice feliu de dureri și bășici care ies pe dinafară în piale. Să întâmplă adeasea și din boalele ceale mai mari și iuți, și din multa sau puțină mâncare, căci din puțină mâncare îndată răsuflă prisosirea sângelui, iar din multa mâncare să închid răsuflările, și curățirea lunătăciilor să curmează. Și aceaste pricini fac ținearea din pătimirea și vătămarea cea dintâiu a tot trupul. Iar usebit încă să întâmplă aceasta din vătămarea și meteahna ceii următoare <zgăului>, din ceale reace sau fierbinte a ei discrasie, din vreo prisosire de carne ce să va fi răsădit în gura ei, din multa untură și grăsime, din vreo pojghiță ce va fi răsărit acolo, mai vârtos la ceale //f. 116^r ce să zic negăurite, din rane care închid gurile vinelor prin care sângele să aduce în zgău, mai vârtos după lepădarea pruncului, rănindu-se gura zgăului, și mai adeaseori din nemistuire și din ceale de acolo făcută lipiciune și firea sângelui cea nefrământată bine, al căriia pricinuatoriu iaste acrima cea nemistuită din stomah, la cei himicești. Iar de afară pricinile departe pot să fie și aceastea: de va fi umblat afară în răceală sau în vânt, și-i va fi răcit ei picioarele sau stomahul. De va fi mâncat bucate acre, iuți sau lipicioase, precum

pricini de
afară ale
patimii

iaste laptele acru, sau brânză, sau pâine necoaptă și crudă proaspătă, și câte adaugă și nasc nemistuirea cea acră a stomahului, mai vârtos atunci aproape în vremea când așteaptă să vie fireaște obicinuițele ei. De să va fi întristat și-și va fi făcut inimă rea peste măsură, și multă vreme. De să va fi înfricoșat de ceva și să va fi speriat, sau a tremurat, sau s-au turburat, sau altceva aseamenea au pățimit care toate răcesc și îndeșesc sângele, și nu-l lasă să poiezească și să iasă afară, și așa să curmează pornirea lui care ajutorează spre curățenia firii. Aici să cuvine încă și diéta ceaia ce răcește, de va fi mâncat sau va fi băut ceva reace, și ticăloșia cea cu multă osteneală, de va fi ostenit peste măsură, sau va fi nădușit, sau va fi umblat, și câte sânt aseamenea unora ca acestora.

Următoare întâmplări și cunoștințe ale patimii

Ținerea lunătăciilor ceaia ce să face peste fire să cunoaște dintr-acest fel de următoare întâmplări: întâiu îl doare capul atâta cât apucă durearea și la ochi cei ce pătimește și răsuflă greu când să mișcă, i să slăbănogeaște și ostenește trupul ei tot, mai vârtos între umere, și la șolduri, și la cerbice, și în creăștet, junghie cu durere întingătoare. Fața cea înfloritoare și frumusețea obrazului ei să piarde și să grozăvească, ochii ei să umflă, tot trupul i să îngreoiază și slăbească, icnească adesea, și nu are poftă de mâncare, scuipe mult, are griji și gânduri /f. 116^v neîncetate și depărtate, și vorbește niște vorbe tremurătoare, ca ceale ce au zămislit. Urmează și aprindere adesea, și poftă de mâncare fără orânduială, ca ceale ce au în pânțele, pentru care am scris puține oarece la sfârșitul capului dintâi al cărții a patra, și caută acolo ce iaste (pre ud îl înnegreaște cu oarecare sânge prăfuit roșu, ca cum ar amesteca cineva funingine în apa care au spălat cărnuri junghiate de curând, iar uneori și nelesnire de ud au, ori li să opreaște udu/ desăvârșit, și pre urmă după aceastea urmează și stricăciune la stomah). De să va fi făcut ținerea aceasta din vreo stricăciune sau prisosire de carne a vinelor zgăului în vremea curățirii, o dor armurile la mijlocul, la vinele lor, întindere împrejurul părții cei născătoare, și la deșărturi. Scârțâire în oase și chiorțăire și dureri împungând la șolduri care toate arată cum că sângele să umflă și poiezească, iar oprirea lui stă în vinele ceale astupate, că de nu pătimea vreo schimbare în vremea ceaia, ar fi greșala la însuși sângele căci nu poiezească după fireasca lui trebuință.

seamne

Mai nainte cunoștință

Dintr-această boală de să va învechi, totdeauna urmează și alte boale, ádecă idropicie, și alte umflături, nelesnire de răsuflat, ádecă năduh, tuse, amețală, spaimă, junghiu și dureri răsipite în trup, și alte patimi aseamenea. Deaca la vreo boală veache să va întâmpla ținere de ceale lunatece, mai rea o face și mai grea.

Doftorie

Rânduiala doftoriei iaste usebită după usebirea pricinilor. De va opri dar discrasia cea reace curgerea lunătăciilor, să tămăduiaște cu ceale împotrivă, ádecă cu bucatele și cu doftoriile ceale ce înfierbântează, deci să-și facă diétă cu bucate fierbinți, să bea vin vechiu galben și mirositoriu, și să se trudească, și să se slujască cu câte fierbântează trupul. Din ceale multe să ia mătăcină, țiimon, izmă sălbatecă, lemnul lui Dumnezeu, iarba ce //f. 117^r să cheamă dictamon, rădăcină de curcubeu, casii, zambilă galbenă de baltă, asaron, savina, și să le fiarbă să bea zeama lor, sau să facă aburitori dintr-însele. Să se scalde adeasea cu fiertura acestor fel de ierburi și după ce să va scălda să bea vin cald flămândă, iar doftoriile să le ia în vremea curățeniei, după îmbăiere, aburitură, unsoare, frecare, sau după băutura cea caldă, pentru ca să lucreze cea de buruieni în trupul cel încălzit. Iar de va fi din discrasie fierbincioasă trebuie să-și facă diétă cu câte umezesc îndestul, ádecă zeamă de orzu, și de oșcioară, sorbiri, și carne de miel și de capră fragedă, și pești moi, și pasări hrănite, lapte dulce, varză, lăptuci, dulmale, smochine proaspete, vin foarte vechiu și amestecat, să se scalde în ape dulci, și să păzească diéta celor obicinuite. De iaste din prisosirea sângelui cea peste măsură, să înceapă îndată lăsarea sângelui, la glezna picioarului, sau înnapoia genuchiului, însă mai nainte de vremea lunătăciilor. Încă să puie și la fluierile ei tigve. După deșărtare să cearce băuturile ceale pornitoare de lunătăcii, aburiturile, scaldăturile, unsoarele, frecăturile care vom arăta mai jos. Iar de nu va fi nicio prisosire de sânge, ci numai din umădături groase și flegmaticioase care opresc obicinuințele, trebuie să-și facă diétă cu ceale ce subțiază și taie și câte le goneaște lesne, precum iaste această băutură fiartă: să ia rădăcină de acoron, ádecă de zambilă galbenă de baltă, de curcubeu, de pătrânjăl, de sparanghel, de fieștecare câte 50 dramuri, sămânță de sealină, de mărariu, de mirsină sălbatecă, de anason, de dafn, de amios, și de urzică câte dram 1, izmă sălbatecă, pelin, câte o jumătate de pumn, cimbru, lemnul lui Dumnezeu, artemisiia căreia îi zic rumânii ardelean cătușniță, glih., nard sălbatec, câte o jumătate de pumn, isop unul și jumătate, scorțișoară aleasă un dram, și să le fiarbă toate aceastea cu apă cât va fi trebuință, până va scădea a treia /f. 117^v parte, apoi să le stoarcă zeama și să o îndulcească cu zahar, și să o bată cu albeață de ou, puind și sirop de izmă, de isop, și de prasiu câte 61, să-și facă băutură prea de folos, să o bea pe fieștecare zi dimineata până a nu să face ziuă, ca până în 64 greotatea. Și după ce o va isprăvi bându-o, să ia vreo curățenie, ádecă ceaia ce să cheamă ieran picran, sau cea de curmale, sau mestecătura cea de Indu, sau băutura cea de agarico e benedicta, sau alta aseamenea. Și aceastea ádecă după cei empiricoși ádecă iscusiți. Să cade dar să arătăm și după

cartea cea ungurească. Doftoria aceştii boale a să înceape din vreo purgație bună, măcar băutură, măcar hapuri, măcar în chip de săculețu, de folos iaste. Apoi după vreamea ce să va întâmpla fireaște să curgă obicinuințele, să-i lase sânge la gleznă, sau la deagetul cel mare al piciorului, la amândoaună. Și nu trebuie să-i sloboaze mult sânge, că aceasta să cuvine numai pentru ca să obicinuim sângele să se stoarcă în jos, în vreamea cea orânduită a lui. Să-i freace d-aciia fluierile picioarelor și coapsele cu pânzături calde. Să speale picioarele ei cu apă fiartă cu buruiana ce să cheamă ținvra, sau saturaia, serpilon, amaracon, ádecă magheran, și cătușniță. Să-i fiarbă și apă pentru scăldat cu ceale aseamenea ierburi, cu chimen, cu mărariu, cu molotru, cu sulfina, cu toate odată, și cu mușătel, cătușniță, izmă sălbatecă, și ceale ce s-au mai zis, și să se scalde adeasea într-aceastea.

lăsare de
sânge

frecare
spălare

Iar după scăldare să-i afume pe dedesupt partea ei aceeaia într-acest chip: să piseaze mărunț scorțișoară, trandafili albi uscați, și pojghiță de garoafe și smirnă, și să puie cărbuni aprinși într-o oală curată, să le arunce înlăuntru, și în ceasul după ce să va spăla să se afume cu dâșii cu ceale zise. Aseamenea să se afume cu stirachi, cu halvani, cu tămâie, și cu vdelion, și rădăcină de aristolohiia, cătușniță, garoafe, scorțișoare, și altele.

afumare

Să bea și băuturile acestea: să sfărame sau să piseaze mărunț rădăcină de curcubeu, și să puie și câtva șofran, și machin, și să le ameastece să le facă un praf, din carele puind ca doauă alune într-o lingură cu vin cald, să bea pe fieștecare dimineață și seară. Să piseaze mărunț scorțișoară, șofran și machii, și într-acest chip să bea praful //f. 118^r cu vin cald. Să piseaze pe leaspede rădăcină de curcubeu, și să-i stoarcă zeama, întru care să vearse vin alt trei părți și să o șofrănească bine, și să bea dintr-înșă câte doauă linguri, și apoi după băuturile acestea totdeauna să umble, să se primble câtăva lungime de vreame în casă caldă. Alta. Sau așa: fă baie după mijlocul ce s-au zis, din ceale mai sus ierburi, la care să adaugi încă și iarba albinei, lemnul lui Dumnezeu și isop. Și după ce va ieși din baie să ia un dram de castorion pisat mărunț să-l ameastece într-un pahar de vin foarte bun și să-l bea cald. Alta. Foarte bine ajutorează (cui va da mâna) și apa de scorțișoară să o bea. Alta. Pisează pimpinia, și o fiarbe cu vin, și dintr-aceasta să bea săraca. Sau așa: ia chehlibariu, sau sandarahi, sau rășină, și scorțișoară, ca câte un dram sau doauă dramuri, și șofran, să tragă doauă polturi, pisează-le mărunț ca praful, din care dă-i a treia parte odată să bea într-o lingură de vin cald, iar mai bine iaste să o bea seara. Săraca să fiarbă rădăcină de lemn roșu cu care vâpsescu ouăle ceale roșii cu vin și să puie lemn de acela îndestul, încât să se rușască bine vinul, și dintr-acesta să bea cald adeaseori, mai vârtos când să va apropia vreamea cea orânduită a lunătăciilor. Alta. Foarte bune sânt și florile de nard să le piseaze bine

feluri de
băuturi

ca prafulcare să ameastece cu miare, și să-l mănânce adeasea. Alta. Bine iaste la câte au stare fierbincioasă, să mănânce zemuri năcrite cu tartaron, ádecă cu drojdii. Alta. Bun iaste pentru mai curând, și acest aluat singur năcrit să-l mănânce bolnavul așa crud ca cât o nucă, că acesta subțiază sângele, și-l fiarbe de iznoavă, și-l îndeamnă să iasă afară. Alta. Foarte bună iaste și mazărea să o fiarbă și să bea zeama ei. Alta. Castorion un dram, izmă sălbatecă pisată ca praful, o jumătate dram, vin vechiu sau mied o jumătate ocă, amestecă-le toate și după baie dă-i să bea cald. Aseamenea folosește și fiertura de buruienile aceastea: cătușniță, cimbru, rută, chimen, davn, jaleș, molotru, mărariu, amios, iarbă mare, și de ceale aseamenea, și să bea, încă și curcubeu de Țara Sârbească bându-se cu vin. Chiperis, rădăcină de ar, casia, floare de shin /f. 118^v și nard, și zeama rădăcinii de iarbă mare, și smirnă să mănânce ca cât un grăunte sau să bea cu vin dulce, sau în jumătate de pahar mied, sau țeperig, sau saganicon în fiertură de dictam 22 sau puțin opopanacas să-l rătunjască și să-l moaie în miare nefiartă. Sau câtăva smirnă să sfărame în fiertură de pelin sau de Țerme, sau în zeamă de rută, și vdelion aseamenea, și stiraca, și comid de maslin sau de aristolohiia, lungăreț în chip de plastru. Aseamenea încă și rădăcina de chendavrion mare sau de iarba lui Tatin, sau zeamă de scamonia și de tigvă, miezul cel dinlăuntru, sau cătușniță, să piseaze și să oblojască, sau să se afume pe dedesupt cu halvani, și altele usebite, iar aceastea toate și pe prunci îi scot afară.

De va face trebuință să puie în zgău și fetil de lână în care să așază doftoriile, și să numește de doftori pessos. Dec<i> fă așa: Τευφ. Μεγ fără afion, 21 făină de alfachi, neghină, lemn roșu cu care văpseasc ouăle, cătușniță și cimbru câte 3, 1, 2, zeamă de rută 62, amestecă-le toate și fă-le fetil și pune-l cu lână sau cu bumbac. Alt fetil. Smirnă, vdelion, stiraca câte 31, izmă sălbatecă, lemnul lui Dumnezeu, pelin 3,1, 2, rădăcină de paporă, și de lemnul ce roșaste ouăle 31, sămânță de neghină, rută uscată, gogoși de dafin câte 72, savina 71, castorion 72, fă-le praf prea mărunț, și le amestecă cu miere, sau cu antidoton fragedă sau cu a lui Miθridat, cât va trebui, și fă fetil care să-l pui înlăuntru părții ceii născătoare a fâmeii. Într-acest chip trebuie să ne slujim și cu ceale ce cu măsură vărsăm înlăuntru în zgău, unturi calde, ádecă de curcubeu, de crin, de dafin, și ceale aseamenea.

Nu vatămă încă să afumi zgăul ei, făcând abur cu lucruri mirositoare, magheran, iarba cucului, izmă sălbatecă, mușătel, mătăcină, artemisiia, rădăcină de curcubeu, fierbându-le în oală, și astupându-o cu un acoperiș găurit, //f. 119^r și ungându-o toată împrejur, și puind în gaură o trestie, la care să se așaze bolnava, și să se afume. Folosește încă să bage înlăuntru într-acest feliu de fiertură până la buric, și de acolă să puie fetilele ce s-au zis mai sus în zgăul ei.

Iar cei himicești arată aceastea

Schimbă toate ceale amară mireazme, ádecă: Martialia, vg.snful.Limat cum cinam.in vino.Tnict.mart.Lign. Mart.solar. etc. fără care ținerea cea învechită nu să poate tămădui. Lucrează încă și ceale mai chiar făcătoare de înștiințare, sorbind acrima, ádecă savina și untul ei cel prea putearnic, șofranul, și toate ceale ce sânt făcute din smirnă și din castoriu. Încă și aceasta: Decoct.et Esent. Splen.bov.item borax egregia vel in pulv.cum croc.et cinamom.vel in decoct. Puleg aut rosmar. Accedunt Bace. Junip.angel.artemis. Melil. Gentiam et guθeis salia volatilia. Iar

făcându-se mișcare la trup, sau măcar umezeală în așternut, de folos iaste esenția din care zburătoare în viro spir.solut.cum Myrrh.et castor. De va fi prisosirile de sânge și durere prea grea la mādulări, și năduh, iaste de trebuință lăsarea sângelui, încă și Suffitus per intundidulum exceptus ex scor.reg.antim.in spir.vin.solut.et laten candefacto aflush.vel ex urin, antig.affus.scor.mart.candefact.vel ex decoct.colocynθid iniectis silieib.candefact.vel denig ex trochise.de sabin Myrrh. Asphalt.et troch.galbanet cum bals.sulph.terebinθ.et aceto. Item illitus Regionis Iliaca ex ol.cheir.acuto decoct. colocinθ.ol.sabin.spic etc. Iar la feate mai vartos să cuvine aceasta: sal.volat. Armon.vel mixtur ex sale viv.cum sala himon. irrorata.s.v.immissa chamberi instrumento, cujus capitulum foraminibus perfuzum eif. Când să va întâmpla ținearea din răceala părților celor din afară, cu cuviință iaste să ia acestea pe dinlăuntru: Sperm.cet.cum castor.in vehic.calido.item sal.fix. Artemis.sabin. et.vel potius volatilia additis remediis ex croc et cinamom. încât să nădușască răsfățat. //f. 119^v Deaca din sângele cel închegat va avea zgăul durere prea grea, să cuvine pe dinlăuntru, Decoct. chamom.cum aliis uturpatum și oblojitură prea fierbinte. Dintr-acești decoct adăugându-se la locul părții ceii născătoare lucrează cel de mușățel, și salia volat când să va întâmpla ținearea lunătăciilor din spaimă fără veaste.

oblojitură

Iar când în ținearea vor urma întristări, turburări de inimă, nelesnire de răsuflat, și durere ca lovirea șoldurilor, iar ceale mai sus zise doftorii ajutorează aseamenea. Și la răotatea cea mai grea, lăsarea de sânge la picioare, și tigve cu jdreli, la fluierile picioarelor și la șolduri, și lipitori lipite la gura cea dinafară a zgăului, și închipuirile acestea: Rh.extract panchim.croll. 71.gum. Ammon.in Acet.solut. 32 extract.croc.et castor ana gram3.extr.troch.alhand.gran u.ol.succin.g.s.f.Pillul de guibus aliquot capiat aegra omnibus 4 vel 5 diebus. Iar între această vreamă să se slujască cu vărsarea aceasta înlăuntru: Rh.rad.angel.levist.ana 61.rad.galang. 62.fol.rorism.matricar. sabin.an.em.i.bac junip.recent. 62. cinamom.33.croc 31.sal.tart.32 infund.in vino item. Rh.borac 32 Myrrh.gr. XV.cinam 32 in.in.3 pulv.item. Rh.tniet.vitriol.mart. Zuuef 33. Essent.croc et castor ana 31.in dos.gt.so.vel. 50 item. Rh.spir.sal.armon.licor.cc.succinat.ana 31.in dos.gt. 40. Usebit de acestea pre ieșirea sângelui o adaugă încă și ajutorează a șădea înlăuntru în casă caldă, să mănânce bucate fierbinți și cu mirosuri, cu jaleș, și cu rodul de cucunare gătite, să bea vin cu pelin, cu jaleș, cu tămâie, cu iarbă mare, alb, și nu foarte vechiu, la toată doftoria ei, și să umble să nu șază fără lucru și să se lenevească, și să freace de multe ori părțile ei ceale de jos. Să se ungă și cu această unsoare: cu unt de crin și unt de rută, câte 61, artemisa cea lată în foi, cimbru, izmă sălbatecă câte 71, rădăcină de //f. 120^r de

lăsarea de
sânge
tigve
lipitori

hapuri

unsoare

închipuire
prea bună

curcubeu 711 isop și cimbru câte 71 cu ceară cât va fi destul, fă unsoare și unge, și câte trag lunătăciile care sânt aceastea: smirnă, castorion, gogoși de dafin, lemn roșu, piperiu, jaleș, rută, savina, castorion, etc. Încă și această închipuire iaste prea bună: castorion dram 1, izmă sălbatecă pisată ca praful/ dram 2, vin vechiu sau mied o jumătate ocă, amestecându-se toate să se adape bolnava cu iale calde după îmbăiere. Încă și izmă sălbatecă singură, pisată ca praful, greul dram 2 sau savină 1 dram cu vin sau cu mied bându-se folosește foarte. Asemenea și hapurile ceale de smirnă. Iar muierile ceale mai grase și mai groase, de să vor încuia obicinuințele lor, își vor face diétă cu ceale ce subțiază, cu alergări grabnice, și cu câte fac trupul mai subțire, care sânt adeasea mișcare a pântecelui, și unsori care au puteare a scoate aburul, caută la Galinos, doftoria, mesteșugul, cartea 14, Cap 15, iar câte sânt subțiri, și li să opresc obicinuințele sau pentru vreo slăbiciune, sau pentru altă pricină, trebuie să se slujască cu ceale hrănitoare care îngrașă trupul, că deaca să vor îngroșa, iaste nădeajde de a li să porni obicinuințele care de nu să va face, trebuie să le îndemnăm cu adăpări, cu afumări, și câte mai sus am arătat. Iar de să vor fi închis și nu curg obicinuințele din vreo vătămare a zgăului, întâi acea vătămare trebuie să o doftorim, și trebuie să căutăm doftoria într-acealeași locuri, și după aceasta să cade să întărâtăm curățenia lunătăciilor.

Cap 2. Pentru prea curățenia și curgerea de sânge a zgăului

Uneori iarăș să întâmplă iarăș cea împotrivă ceii mai nainte boale, că obicinuințele curg peste măsură, fără a păzi orânduiala și vreamea lor, și numai îndată poiezesc și ies afară. Și această patimă să numește de doftori prea curățenie și curgere de sânge a zgăului, și peste măsură curgere a lunătăciilor. Că de vreame ce iaste firească orânduială a muierilor să se curățe cu obicinuințele lor pe fieștecare lună, curgerea ce i-a ține doauă sau trei zile precum s-au zis, iar rar până în cinci zile /f. 120^v și mai rar până în 7, deabia să afli vreuna să o ducă până în 12 zile. Însă când vor apuca să curgă peste măsură, neîncetat și fără nicio orânduială sau vreame orânduită, atuncea să primejduiaște foarte muiarea, și slăbeaște, și cade la mare nevoie și muncă. Însă aceasta să știi că ceale mai sănătoase muieri, și ceale scorbuticești, au curgerea sângelui lunătăciilor, multă vreame fără nicio vătămare sau slăbiciune încât nu au trebuință de doftorie.

Pricina curgerii sângelui ceii peste măsură

Pricina patimii aceștia iaste sau din sânge sau din zgău, și pricina sângelui iaste de trei feliuri: 1. Poiezirea lui cea peste măsură, căldura și subțimea, și fiarberea lui cea pentru vreo pricină care fiarbere să naște din văzduh cald, din trudă și osteneală multă, din mânie, din bucurie, din băutură aleasă, și din desfrânarea cătră

împreunare. A doauă, cea peste măsură curgere, fiind apăsătoare care să naște din stomahul ce topește hrana peste măsură, sau din rănichii ce nu deșartează cum să cade zeru sângelui, precum la ceale scorvicioase. 3. Cea știroasă și sărată năcrime a ceii în chipul zerului care mănâncă vinele zgăului, ce să face din bucate acre, sau din iuțimea umădăturilor. Iar meteahna zgăului iaste, deschiderea cea prea multă și lărgimea vinelor ei ori mari ori mici care să întâmplă de va fi rădicat sau va fi cărat ceva greu cu silă și cu întindere și răsuflare împotrivindu-se. De va fi strănutat în silă și tare, mai vârtos în vremea curgerii ceii de lună a sângelui, de va fi lepădat prunc, încă și de va fi născut pruncul cu silă și osteneală, și din alt orice fel de mare silă din care să turbură sângele și fiarbe. Să întâmplă încă acest fel de curgere de sânge și din rumpere de vână, sau să va roade de umădăturile ceale știroase și sărate. Iar mai adeseori după rumperea pruncului, și atunci să primejduiasse mai rău. Să face și din curvie, și din alte pricini de afară, adecă din bătaie, din cădeare, din lovire, și din alte aseamenea.

meteahna
zgăului

Întâmplări următoare ale patimii, și mai nainte cunoștință pentru dânsa

De va fi din deschiderea și rumperea vinelor celor mai mari curgerea sângelui, atunci //f. 121^r sângele deodată iaste. Iar de va fi dintr-acele mai mici, curge încet și cu atâtă îndestul. De va fi din roaderea vreunii vine, atunci nu numai câte puțin, ci și cu dureare prea mare curge. De va fi din poiezirea cea peste măsură, sângele care curge iaste bun și înfloritoriu. Iar de va fi din deschiderea și cea prea multă desfacere a vinelor, să încheagă curând. Aseamenea de va fi sângele apăsător, curge subțire, și să încheagă cu încetul, și să aduce în chipul spălucirii cărnii și de-l vei pune pe puținică pânză, face cearcăn galben. Și mai în scurt de va fi patimă din știrirea și năcrimea sângelui, atunci bolnava începe de multe ori ca să iasă afară să-și facă trebuința, și simte mare mâncărime și roadere. Această boală iarăși ca și cea dinaintea ei, totdeauna pricinuieste, și aduce împreună cu dânsa multe boale. Că la care muiare să va întinde, să piarde pofta de mâncare a ei, nu poate să mistuiască bucata, putearea trupului ei să slăbănogeaște, fața i să schimbă și să face urâtă, și adeseori îi vine arsură ca cum s-ar înfierbânta, picioarele i să umflă cu umflare moale, uneori dintr-această urmează bășicări la trup, și adeseori și leșin, și lipsire puterilor celor simțitoare, uneori și epilipsie, și dintr-aceasta pre urmă cu adevărat și moartea.

Doftoria boalei

Cât pentru doftoria și aceștii boale, întâi trebuie cu luare aminte să înțelegem cu de-adinsul pricinile ei și atunci să orânduim doftoriile sau într-un chip sau într-altul, oprind poiezirea sângelui,

lăsare de
sânge

legare
frecare
răcoritoare

îndreptând stricăciunea lui sau ştirimea, şi întărind vinele ceale vătămate. Dec<i> de va fi boala din mulţimea sângelui, să-şi ia sânge la braţ, pentru ca să se tragă în sus sângele ce au obicinuit a curge în jos, şi să se curmeaze din calea lui cea vătămătoare, însă puţin sânge să lase cu luare aminte. Să puie şi o sticlă mare aseamenea tigvei supt ţâţa dreaptă, fără jdreire ca să tragă sângele în sus, apoi să strângă tare braţele ei şi subţioarele, şi coapsele, şi mădulările trupului ceale de margini, cu basmale, sau cu otreape, însă nu în vremea lăsării //f. 121^v sângelui, ci mai întâiu sau mai pre urmă. Şi să o freace cu peatece calde, căci acestea toate, legăturile şi frecările, țin şi opresc sângele din calea aceaia. Căldura sângelui şi fierberea, cu ceale răcoritoare şi închiegătoare doftorii trebuie să ameastece şi să o potrivească doftorul, precum am învăţat la cartea a două şi a treia, pentru scuiparea de sânge, şi pentru curgerea sângelui din nas. Usebit de acestea trebuie să ne slujim şi cu aceale unealte care strâng şi lipesc vâna cea spartă, măcar pe dinafară măcar pe dinlăuntru, la locurile şi orânduiala lor.

Unealtele sau organele care opresc sângele, ádecă obicinuinţele, sânt multe şi de multe feliuri, pre care le-au cercat şi le-au însemnat multe neamuri, şi cei ce au stătit dintr-însele doftori maţimaticesţi. Dec<i> unele care sânt mai îndămânatece, şi să află mai cu lesnire, acealea urmează într-acest chip.

adăpări
neamestecate

Lăsând sânge, şi săvârşind cealelalte câte am zis mai sus, vei adăpa pre bolnavă d-aciia cu acest feliu de băuturi, neamestecate ádecă, flori de trandafili sălbateci, ipochistida, spinul ce să cheamă acachia, pietri roşii, cioacă, sfraghida limnia, gogoşi de tufă, sângerel, iarbă mare, piatră ematostat, ghindă, sau jir, pătlagină, ghimpi de cei înghimpoşi, frunze de shin, samion aстера, aguridă uscată, să bea zeama lor. Iar amestecate, ádecă siropuri cel de trandafil şi untul de mirtă, şi cel de meare, rosuri de chihlibariu, şi ceaia ce să cheamă limnia ghi, să le ameastece şi să le bea. Iar această întâiu băutură poate prea minunat a opri obicinuinţele ceale ce curg peste fire. Să iai limnian ghin, căriia îi zic şi pământ pecetluit, volon armenion, tămâie, sacâz, gogoşi de tufă câte 72, sânge de smeu, piatră ematostat câte 71, corn de cerb ars 1 dram, ipochistida, spinul ce să numeşte acachia, pietri roşii câte 32, trandafili sălbateci, trandafili dumeasnici roşii câte 72, chehlibariu 71, şi pune-le acestea toate în sirop de mirtă şi le fă băuturi, şi dintr-acestea să bea ceaia ce are curgere de sânge, ca câte un dram, sau 31,2 greul. //f. 122^r Alta. Ia un dram volon armenion şi-l pune în apă de patlagină, sau pastoris de Bursa, şi dintr-acesta să bea adeseaori bolnava. Alta. Bună iaste şi însuşi singură această apă: pastoris de Bursa, sau apa care scot din florile de mac sălbatec, să o bea adeasea. Aseamenea şi apa de graşiţă iaste foarte de folos. Iar de vei vrea să o faci mai răsfăţată şi mai desfătătoare, fă şărbet prea bun şi nostim de sirop de graşiţă şi apă de

băutură
putearnică

bursa pastoris. Bună iaste și fieștecare alcătuire de gutui, să o mănânce friptă sau fiartă, și siropul ei, și magiunul cel de gutui, și cealelalte. Alta. Să stingi de noauă ori oțel aprins în vin acru roșu, și dintr-acesta luund un pahar pune câțva comid arăpesc pisat mărunț, și buruiana ce să cheamă bradul ciumei care să cheamă grecește tragacanța muiată în vin roșu, să tragă fieștecare câte un dram, și amestecă-le bine cu vinul în care s-au stins oțelul ce am zis mai sus, și dimineața până a nu să face ziuă, fiind încă în pat acel fel de muiare, să-l bea cu totul. Alta. Să bea piatră ematostat cu apă de patlagină, pe fieștecare zi de două ori. Alta. Frige o nucșoară de India pe cărbuni aprinși, însă cu luare aminte ca să nu să arză, apoi pisează-o bine mărunț, și să o bea cu vin roșu, sau cu vin alb acru, flămândă. Alta. Pisează jumătate de nuca cea friptă, și o amestecă într-un ou cu zeamă, și dă să mănânce. Iar cealaltă jumătate să o învălești cu unt de vacă, și puindu-o într-o ghioace de nucă, să o legi la buricul ei. Alta. Aceastăși puteare are chehlibariul, și cornul de cerb ars, să le piseaze, și să le bea cu apă de patlagină. Alta. Nu iaste atâta de frumos lucru, ci cu adevărat foarte lucrătoare și puternică doftorie la această boală, balega de măgariu, să o usuce, și să o piseaze ca praful, și să-i dea să bea cu apă de patlagină, sau cu vin roșu acru. Alta. Pisează ghioace de ou să se facă praf mărunț, și dintr-acesta ca un dram pe fieștecare zi să bea dimineața cu apă de patlagină. Alta. Bună iaste și aceasta: rădăcină de iarba ce să cheamă hameleon, să o fiarbă cu apă de izvor și /f. 122^v să-i bea zeama. Alta. Bună iaste și pitva, Coagulum, olto. greul ca doi poturi să o bea cu vin roșu. Alta. Foarte bună iaste și zeama de patlagină, și aceii ce să zice hiliofilon, ádecă cu o mie de foi, și de urzică, storcându-se. Pe oricare va vrea dintr-acestea, să ia într-un păhar și să o amestece cu miare sau cu zahar și să o bea. Alta. Bun iaste foarte și mugurul de stejariu să-l adune și să-i scoată apa, și aceasta să o bea. Alta. Foarte lăudate sânt la boala aceasta și florile pomului ce să cheamă caria, să le usuce și să le piseaze ca praful, și dintr-acesta când va fi trebuință, să puie ca un dram în vin cald, și să bea. Alta. Asemenea să facă și cu nardul cel uscat, și la măsură și la mijloc, și să va folosi foarte. Alta. Oțelul aprins să-l stingi de noauă ori în lapte dulce, și acela să-l bea, că încheagă sângele, și ia puterea lui cea sărată și rozătoare. Alta. Zeamă de ipochistida sau de spinul ce să cheamă acachia, amestecă cu mană cu oțet, și dă ceaia ce-i curge sânge să bea. Alta. Să mănânce adeseori magiun, ádecă dulceață făcută de trandafili roșii. Alta. Să arză broaște după uscat de acelea care sânt în livezi și în copaci, și să-i facă praf, și să-l ție muiarea lângă sine, că încheagă sângele. Iar după cei himicești, puțin rabarbaron, să-l mănânce cu cel de zahar și de trandafil, căruia îi zic spețierii latinește konzerva, sau spirit de gutui cu mirosuri. Din ceale făcătoare de mireasme să deosebesce ceale ce să cheamă martialia care măcar deși sorbind

închipuiri ale
doftoriilor
himicești

acrirea îndemnează lunătăciile, însă de sineși sânt strângătoare. Și cu închipuire sânt acestea: Lig.mart.solar.tniet.astring.mart. lap.haemat.in suceo granat.vel cydoniorum. Cătră acestea încă prea bună iaste zeama de patlagină. Item.pulv.cran.lum.ad. 31. Visei guere.ad 31. În ovo sorbili.succus stercoris asinini cum syrup. Myrtill.et cum ag. Platag.item caninum stereus. dintr-acestea poți să faci închipuiri de multe feliuri, să le gătească la //f. 123^r spețiarie așa: pietri albe, chelibariu galben, volon arm, sânge de smeu câte 32, sămânță de patlagină, borac, calținat câte 31, i (hapuri 4, 1, raci, piatră acră crudă) untdelemn prea bun, gran.4. Extract șofran 71 cu sirop, trandafili uscați de ajuns, să se facă magiun ádecă dulceată, darea 31 adeasea. Alta. Conserv. ros. antig. 3 VI. corall. rub. sang. drac. oss. hum. canin. câte 31 trochis de carabe.alum.crud. sem. plantag. câte 71 $\frac{1}{2}$ laud.op.gr.IV.cum s. g.syr.corall.f.elet.in status sanguinis seriosiori et scorbutico.

ajutorințe de
locuri

Afară dintr-acestea, de trebuință iaste să ne slujim și cu ceale ce să zic ajutorințe de locuri, ádecă unsori, puneri deasupra, plasturi, oblojituri, așăzări, îmbăieri, udări, și afumări, și câte altele sânt aseamenea care am lăudat și în alt loc, în ceale pentru pornirea pântecelui și oprirea. Dec<i> să se slujască la coapsă și la șolduri cu unt de trandafili, sau cu unt de gutui, sau cu unt de mirsină, sau cu unsoarea aceia căriia îi zic la spețiarie ungvento de contessa. Iar pentru locul ficatului și al rănichilor să se ungă cu ungvento de zahar cu camfor. Să moaie lână multă cu vin, și cu vreun unt din ceale mai sus zise, și să puie deasupra la locuri. Sau bureate să ude în vin, sau în smoală umedă, să o puie minunat lucrează. Sau să arză bureți să-i facă praf care să-l moaie cu câțva oțet sau vin oțătit, și să o puie cu pânză sau cu lână. Încă și ceale de curmale și de gutui, și de jir, și de muguri de rug, oblojituri puindu-se deasupra, folosesc toate, și mai vârtos aceasta: să moaie cleiul de vită în oțet cu apă până când să va topi, apoi să-l întinză pe o pânză groasă, și să-l lipească la coapsa ceaia ce pătumește. Alta. Să moaie un bureate în oțet cald și să-l stoarcă câțva, și precum iaste umed și ud să-l puie bine cald la coapsă. Alta. Să puie balega de mǎgariu ce am zis mai sus, să se moaie în apă oțetită, și udând într-însa o pânză să o leage la coapsa ei. Alta. Sau să ia sămânță de chimen, sau de mǎrariu, și frunză mirositoare și /f. 123^v sacâz, și tămâie și rășină, întocma la greotate fieștecăre, și să o piseaze mǎrunt ca praful, și să le cearnă cu sâta, și atuncea întâiu să ungi bine toată spinarea cu miare, și pre urmă să o presări pre deasupra cu praful acesta, și îndată să o acoperi seara când să va culca, așa să petreacă noaptea până în zece nopți, și va simți mult folos. Alta. Să piseaze volon armenion cu smalt, și să-l ameastece bine cu câteva albușuri de ouă, apoi muind într-însele cârpe subțiri de in să leage coapsele ei și buricul cu acestea. Alta.

Frunze de urzică fragedă, să le fiarbă mult cu vin, până când să vor topi, și cu acestea să leage coapsa ei sau mijlocul după cum vor fi calde.

Bună ajutorință pă dinafară iaste și baia la aceastași pricină. Dec<1> să fiarbă apă pentru spălare cu rădăcina cării îi zic peceatea lui Solomon, elinește îi zic poligonaton, și în limbă grecească proastă o numesc psiloriza, ádecă rădăcină subțire, și buruiana ei împreună precum iaste cu rădăcina și frunzele ei sau cu trementină, frunze de stejariu, patlagină, miosotidia, sau ceaia ce să zice coada calului, și să se scalde într-însa adeaseori. Asemenea și picioarele și fluierile picioarelor ei să le speale adeaseori cu apă fiartă cu urzici. Alta. Să ude un bureate în oțet de trandafili și să-l puie la partea cea născătoare și la gura zgăului. Alta. Să împreune zeamă de baligă de mǎgariu cu zeamă de patlagină, și să vearse înlăuntru în zgău. Alta. Să facă și oblojitură, sfărământ deschiemon, și muindu-l în oțet, și să oblojască cu dânsul coapsele, sau osul de supt spinare. De va avea dureare arzătoare și mǎncătoare la zgău, să vearse înlăuntru această facere: iniect.decoct.adstring.cum hyoscyam et papav. Alta. Sau să moaie o basma în sânge, și să o încălzească pe dedesupt cu spuză caldă, să o puie. Alta. Sau să îmbrace o cămașe care să o fi purtat întâiu bărbat până în 8 zile, și să va folosi. Iar așăzare la ceale ce le curg sânge de folos fă, fierbând oxishinon, ádecă oțet de papură, vlăstări //f. 124^r de mirsină, trandafili, frunze de ram, și mugur de rug, toate deopotrivă cu apă curată, și așăzând într-însa pre ceaia ce-i curge sânge. Asemenea așăzare poți să faci, din toate buruienile ceale mai nainte arătate. Și mai în urmă ceale ce să varsă înlăuntru prin vărsătoriu în zgău, între carele să vestească foarte zeama de patlagină care iaste de parte bărbătească, fiindcă scrie Galinos că cu nicio altă ajutorință nicidecum, ci numai cu aceasta au oprit odinioară sânge care curgea din zgău adease ori, în 4 zile. Iar după măsură atâta numai să vearse înlăuntru câte un păhar. Întocma putearnică iaste și zeama ceii ce să cheamă poligonon ádecă sângerel sau de iarba cu care spală lâna, sau de ipochistida, sau de spinul ce să cheamă acachia, sau de ceale asemenea. Nu iaste cu necuviință a ne sluji la curgerea sângelui zgăului și cu fetiluri care să numesc pessos, deci fă așa: ia tămâie, trandafili sălbatici, gogoși de răstichi, câte 31, comid arăpesc, spicul acachia, chehlibariu, corn de cerb ars, câte 32, volon armenion 72, pisează-le bine să se facă ca făina prea subțire, și muind fetilul de lână în unt de trandafil învălește-l în făina aceia și pune înlăuntru acestea ori cu lână, sau cu deagetul, sau cu unealta ce să cheamă mili, sau cu pană închipuită în lung. Și niciodată nu trebuie să ne lenevim la ceale cu afion, și mai vârtos cea de usturoiu în băutură acră. Umflătura cea peste măsură a frământării sângelui o scade și domolește spiritul de vitriol cu apă de patlagină, iar fînța

baie

udare

oblogire

vărsătură
înlăuntru

așăzare
înlăuntru

cu aceasta să
pornească
sânge din nas
1 fetil

cele cu afion

ceale cu
chelibari

nădușitoare

cea zemoasă a lui și știrimea amestecă, iar ceale ce să zic chehlibăroase întăresc părțile ceale slăbănogite, precum și hapurile de carabe. Oasele și coarnele celor cu patru picioare caninata, ádecă prin var, memia.corall.etc. amestecate cu ceale de afion. De va fi sângele mai zeros decât să cade, folosesc ceale nădușitoare și ceale pornitoare de ud care măcar că la trebuință îndemnează curățirea, însă după ce să deșărtează zerul o opresc. Uneori sângele cel oprit caută //f. 124^v ieșire prin țâțe, prin gură, prin șăzut, și cealelalte, și atuncea trebuie să-l aducem la zgău, prin mijlocul celor ce lucrează pe dinafară care am lăudat în capul ținării lunătăciilor. Iar afumări pe dedesupt fă acestea: ia o balegă de oaie sau de măgariu, și pune-o pre cărbuni aprinși și afumă coapsele ceia ce are curgere de sânge. Alta. Sau o afumă cu brostaci de râu arși, sau cu unghie de cal, sau cu tămâie, și sacâz. Sau încălzește bine rugină de fier la foc, apoi varsă-o înlăuntru cu oțet, și cu aburul afumă pe dedesupt zgăul ceia ce-i curge sânge. De va urma slăbiciune și neputință la trupul bolnavei, nu trebuie mai mult să tămăduim curgerea sângelui, căci din oprirea curgerii cea cu iarăș întoarcere, de multe ori au urmat răutoți prea greale. Curățenia aici nu trebuiaște, că mai mult întărâtă sau opreaște.

diétă
orânduitoare

Lipseaște să orânduim și pentru diétă. Dec<i> să-și facă diétă cu bucate și cu băuturi care strâng, fripte mai mult decât fiarte, arpăcaș, mac și orez și ceale aseamenea. Cărnuri de vite sălbatece, și de pasări de munte care au puteare uscătoare. De vin să se ferească, și în locul lui să bea vreo băutură strângătoare sau știroasă, ádecă oțet cu apă, însă nu reace ci cald. Și mai în scurt să se ferească de trudă și de multă mișcare a trupului, și să se liniștească la un loc, fără frică sau mânie, sau altă patimă aseamenea.

Cap 3. Pentru lepădarea de copil

Această fără vreame naștere, căriia îi zic elineaște ectrosmos (ádecă când mai nainte de vreamea cea orânduită a nașterii ceii firești să întâmplă nașterea pruncului), atâta să obicinuiască la unele muieri, încât de trei-patru ori una după alta, sau mai timpuriu sau mai târziu ș-au pierdut pruncii. Iar pricina patimii, uneori iaste în toate părțile maicii, iar alteori numai la meteahna zgăului, iar alteori și la însuși copilul. Și când ádecă se va întâmpla din meteahna maicii, mai de multe ori să naște aceasta din alte boale, precum din pornirea pântecelui //f. 125^r din tuse tare, din lesnirea udului, din trânși, din nelesnirea de pânțece, și din orice altă silnicie, ádecă cădeare, lovire, săritură, bătaie, și ceale asemenea acestora, încă și din cea în tot trupul prisosire a umădăturilor celor flegmaticești, din postire multă, din turburare și întristare peste măsură, din frică și spaimă. Iar uneori pricinuiască aceasta și curvia cea neînfrânată care mai în urmă atâta pre zgău cât și pre însuși pruncul slăbănogesc și-l gătesc spre naștere

fără vreamă. Ajutorează încă la aceasta ca o împreună pricină iarna cea foarte umedă și călduroasă, când va urma îndată după dânsa primăvara cu vânt foarte uscat și reace, precum o arată Ippocrat, că atunci începându-se vara au frică mare și primejdie de acest feliu de patimă și pierzare muierile ceale îngrecate.

Usebirea patimii

La acest fel de naștere fără vreamă, naște-se copilul uneori viu, alteori mort. Iar seamnele după care să cunoști pruncul cum că iaste mort în zgăul mume-sei sânt acestea: deaca fâțele mume-sei fără veaste să usucă, scad și să veștejască. De va fi încetat mișcarea și clătirea pruncului. Deaca cea îngrecată întorcându-se despre o coapsă spre ceealaltă să va întoarce după dânsa și sarcina ei aseamenea ca o piatră. Deaca ochii mumei să trag înlăuntru și să adâncează, fața i să negreaște, nasul îi răcească, buzele i să învinețesc, de iaste silită a-și face udul adeaseaori, sau ceealaltă trebuință. Iar mai vârtos, deaca aceste seamne și mai multe nu numai deosebit, ci și toate împreună vor urma și să vor afla la dânsa, atunci să știe cum că trupul iaste cu adevărat mort în pânțele ei.

seamnele
pruncului
celui mort

Mai nainte cunoștință

Seamne de primejdie și de pierzare (care când să vor arăta, atunci și muma piare împreună cu copilul) sânt acestea: deaca muma când să va silnici și să va întinde adeaseaori și va leșina, va rămânea uimită. De nu-și va fi simțit mădulările, sau măcar va fi uitând ceva îndată de nu va fi răspunzând la cuvântul care îi grăiesc, de nu va fi mâncând /f. 125^v deaca într-adins tremurarea apucă mădulările ei, de nu să va arăta niciunu/ dintr-acestea seamne poți să aibi nădejde pentru dânsa și să îndrăznești. Și însă măcar cum să va întâmpla lucrul, cu toate acestea iaste arătat cum că la nașterea cea fără vreamă totdeauna mai mare primejdie are muma, decât la nașterea cea după orânduială (ădecă rodul cel fără vreamă mai anevoie să desparte și cade jos), dar deaca și pentru această nevoie o apucă pe dinafară, nu prea iaste nădejde. Iar încă de iaste împreună cu curgerea sângelui lunătăciilor, și va urma și leșin, totdeauna însă mai rea primejdie iaste la acealea care încă n-au născut și într-alt chip la cealelalte care mai de multe ori au născut, mai vârtos de să va întâmpla lepădarea în lunile ceale dintâiu ale zămislirii nu iaste prea atâta primejdioasă.

Doftoria lepădării

Ceaia ce să cuvine pentru doftoria răotății aceștia, aici să cade să luăm aminte și să ajutorăm ceva până a nu să întâmpla patima, că apoi târziu va fi să o tămăduiască cineva, pentru aceasta iaste trebuință să aflăm cu luare aminte pricinile care nasc această

luare aminte
și păzire mai
nainte

pierzare, și să le gonim cât va fi cu puțință, mai vârtos aceia care au pățimit o dată, să se ia aminte pre sineș altă dată mai bine, și măcar că la unele ca acestea foarte obicinuiște patima a să întoarce. Dec<i> să se păzească de fieștece silnicie, de rădicătură, de întindere, de suștare la loc înalt, și de săritură, osteneală, lovire, cădere, și de ceale aseamene acestora. Iar mai vârtos dimprotivă să se împuternicească pre sineși ceaia ce iaste grea, cu ceale pe din lăuntru și pe dinafară.

lăsare de
sânge

Dec<i> de va fi muma mult sângheroasă (fiindcă prisosirea sângelui curând leapădă afară sarcina cea subțire) să-i sloboază sânge, usebit la a treia și a patra lună, și de doauă ori și de trei ori de va face trebuință. Iar de va prisosi într-însa umădătura cea flegmaticioasă, și aceasta aseamenea la această și luni, să se deșărteze, și să se curețe frumos și încet. Ci fiindcă n-are loc aici curățenia cea puternică, urmează mai cu cuviință ca să-l deșărtăm cu ceale nădușitoare lucruri //f. 126^r și să o scoatem afară din trupul lui.

list

Apoi după acestea pentru întărirea și pentru ca să împuternicească zgăul, să se slujască cu aceale lucruri care am scris înapoi la al doilea cap al aceștii cărți pentru curgerea de sânge a zgăului. Bine iaste foarte să adune sămânța de patlagină, și la acest feliu de trebuință să o ție gata, pisându-o mărunț, și ca doauă sau trei polturi greotătea, să ia în vin, sau în ou, sau în zeamă de bucată, să o bea când va vrea. Băutura ei să fie apă fiartă cu tormentilla, sau cu cornu de cerb ars. Iar la mâncarea ei mai bună iaste decât toate mirodiile nucșoară și frunța. Să înghiță adeaseori sacăzu sau tămâie, așa nesfârșimată. Laudă foarte la boala aceasta pre piatra ce să cheamă aetit, să o poarte cea îngrecată, ori la gâtul ei ori la partea buricului ei, sau la braț, că are lucrare firească, și ține pruncul, și nu pătimește rău, pentru care caută și la *Geoponicul* lui Agapie, Cap 214. Bună iaste încă și piatra magnetul la acest feliu de pricină, să o poarte la buricul ei. Alta. Fă o turtă de trandafili și o udă cu vin cald, apoi presară-o bine cu nucșoară pisată, și leagă-o bine caldă la buricul ei. Alta. Să jupoi vreun berbec gras și să pui untura, și într-acel ceas cum iaste caldă, să împresori cu dânsa pânțele ceia ce pătimește, și pe deasupra să o acoperi cu vreo altă haină.

hrană

legătură

Între speate și mai jos de țâțe și între amândouă coapsele, să puie o tighă mare uscată care să zice ventoza, ca să tragă sarcina în sus. Și lângă acestea să tragă brațele ei cu cârpe calde adeaseori. Foarte bun iaste siropul de paparună sălbatecă, măcar pentru împuternicirea și strângerea, măcar pentru ținerea și oprirea sângelui ce fiarbe, să facă dintr-însul șărbet cu apă de patlagină, și să bea dintr-însul adeasea cu o lingură Alta. Sau să ia vlăstări de rodii, ghindă, sau jir, coji de castane, și tiscovină, și uscându-le să le piseaze mărunț, și să le fiarbă deacia cu vin roșu, să se facă ca mazărea //f. 126^v sleită carea ungându-o pe pânză să oblojască locurile dimprejurul buricului cu dânsa. Alta. Sau așa: mărunțează în mici

tighă mare
uscată
sirop

punere
deasupra

adăpare

bucățele toate ceale mai sus zise, și le fiarbe cu vin, și atunci moaie înlăuntru un bureate (mai bun iaste cel nou) și îndată să-l storci, și așa ud și cald pune deasupra buricului ceii bolnave. Alta. Ameastecă cu ceale mai sus zise prafuri trementină, ceară și câțva seu de miel, și topindu-le fă emblastron la acest feliu de trebuință prea de folos, și-l pune la acești loc. Atâta mai bine ar fi de a-i pune înlăuntru și nucșoară. Alta. Laudă foarte și coaja de ou să o faci praf, și să o bea adeasea bolnava cu apă de patlagină. Alta. Oriunde să va afla iaste mai bună decât toate sămânța de chermeziu cu care vâpsesc ghivezii, să o sfărâmi mărunț cu puținel sacâz și tămâie, și să dai muierii într-un ou de sorbit să-l mănânce. Cu acesta să tămăduiesc de această boală italienele după obicei. Alta. Bun iaste și praful de mărgan roșu să-l bea cu rachiu care să fie dres cu mărgăritărel ce să zice grecește cacaliia, mai vârtos de va fi patima de răceală. Și la acest fel de ceas foarte folosește să ungă buricul ei și locurile dimprejur cu unt de nucșoară. De să va fi întâmplat patima lepădării din spaimă, bine iaste să bea adeaseori apă de mure. Bună iaste și apa care o scot din florile de teiu să o bea, și cealelalte împuțernicitoare ale inimii care sânt scrise mai sus aici la locurile lor.

Iar de să va fi întâmplat din urdinarea cea peste măsură a pântecelui, trebuie aseamenea să-i stăm împotrivă cu mijlocul doftoriei ce am scris acolă pentru aceasta prea îndestul. Iar de va trebui să împuțernicească inima cu alchermez la această boală, să iai aminte ca să nu aibă nicidecum mosc.

//f. 127^r Cap 4. Pentru muierasca cursoare

Cursoarea muierască iaste o curgere de multă vreame sau stricurare a zgăului, tot trupul curățindu-se, când din părțile ceale născătoare curge oarecare umezeală zeroasă, la început ádecă albă și domoală, iar adăugându-se năcreaște și jupoale, apoi sau îngălbenește sau înverzește, sau altă usebită față arată că așa iaste la față ceaia ce să deșărtează în ce chip și ceaia ce înmulțește, că alta iaste roșie ca oarecare zer nemistuit al sângelui, iar alta albă care iaste naștere a flegmei, iar alta galbenă care iaste venin amar, iar uneori pică și apătoasă, și aceasta să aseamănă cu zerul laptelui, și iaste zeros. Iar de va curge sânge curat în ce chip iase și la tăierea vinei, atunci cu de-adinsul trebuie să luăm aminte, să nu să fi făcut vreo mâncătură în zgău. Această patimă să întâmplă la toate stările și vârstele muierilor, iar fiindcă munceaște mai deosebit pre ceale bătrâne, pentru aceia să desparte de a nu fi tot acești cu sângele lunătăciilor, și curge nelipsit, uneori mai puțin, alteori mai cu îndestulare, și începe mai vârtos în vreamea lunătăciilor.

Seamne

De va fi vătămată ființa cea subțire a zgăului, iase oarecare umezeală puținică de sămânță, nu atâta lipicioasă și domoală, fără

arsură, mâncărime sau topire de trup, însă afară de cursoarea aceasta, să ia aminte uneori și altă oarecare curgere ce să aseamănă mai cu curgerea de sămânță a bărbaților, și acea curgere iaste peste rânduială și prisositoare, și de-apururea, și să chibzuiaște dintr-acest fel de seamne: locurile zgăului să zădăresc și să umedează adeaseori cu feliuri de curgeri precum s-au zis iar ceaia ce pătimeaște își piarde fața și să sfoiește, hrană nu simte, și nu are poftă de mâncare, și are năduh la umbletul ei, ochii i să umflă și picioarele, uneori cu durere iar alte ori fără durere și sau cu rănire sau arsură, sau fără acestea, ori cu necurăție și putoare, sau curat și mădulările ei să slăbănogesc și slăbesc și /f. 127^v toată ființa sângelui și a trupului să face rea, și cu această toate urmează și fierbințeală, slăbiciune și umezeală.

Usebire și pricină

Iar usebirea pricinii vei cunoaște din chipul fețelor cursorilor ce curg, precum am zis mai sus. Și dar, pre cursoarea cea mai dintâiu o pricinuiște poiezirea umezelii ceii cu sămânță cu oarecare lățime a vinelor, și să naște aceasta din desfrânarea fețelor, din lăsarea de împreunarea trupească, din odihne și bucate răsfățate, din băuturi alese și din ceale aseamene acestora. Iar pre cea mai de pre urmă cursoare o pricinuiște sângele cel așăzat rău pentru nemistuirea stomahului, și calea celor muieresti lărgindu-se și mâncându-se de materia cea știroasă și sărată. Iar cursoarea cea peste orânduială încetează la ceale bătrâne odată cu moartea. Iar cea de multă vreame face și închipuiaște pre ceale stearpe la oftică, la idropicie, și altele, iar cea domoală nu are nimic în ascundere.

Acest fel de cursoare de să va mai întoarce în fieștecare lună, și va ținea doauă sau trei zile, nu face trebuință să se oprească. Iar de va ținea multă vreame neîncetat, de timpuriu trebuie să o oprească. De va fi curgerea roșie, trebuiaște lăsare de sânge, și strânsoarea părților precum s-au zis mai sus, de va priimi putearea și vârsta ceii bolnave.

La cea mai domoală curgere iaste doftorie prea bună împreunarea bărbatului, apoi să bea zeamă de chitră sau de lămâie, sau zeama care pică din crăci fragede de salcie la începutul primăverii. Să mănânce hapuri de carabe, sau de tera sighilata, adecă pământ pecetluit sau falca peștelui ce să cheamă luțu. Și pentru moiciunea mădulărilor să facă baie răsfățicioasă cu ierburi strângătoare. Iar la boala curgerii, trebuie să se înnoiască facerea de zeamă a stomahului cu ceale de vărsat, trecând întâiu ceale mistuitoare și ceale ce să zic mirodii stomahicești. Apoi ființa cea rea a sângelui să se îndrepteaze cu sare zburătoare Oleosa et aromatica. Iar pre //f. 128^f curgerea aceasta, și părțile ceale vătămate să le întâmpinăm cu Appropriata și ceale ce strâng. Slobozirea sângelui și curățenia nu să cuvîn aici, ci numai ceale de vărsat sânt prea

vărsătoare

folositoare, și ceale nădușitoare, care sânt: decoct.esent, și tniectur.lignor.și ceale pornitoare de ud, ádecă Pillul.ex terebint.cum Rhabar.vel ipsa tereb.in vitell.ov soluta. Cătră aceastea încă florile ceale albe de urzică, rojmarin, și decoctul lui, izmă, buruiana albinei, și deosebit cleiul de copaciu atâta iaste la ființă cât și decoctul lui, mult lucrează, falca lufului cea din jos, oase de supi toate ceale Succinata, dinte de fildeș, cleiul de oase, spumă de mare, vel creta caninata.et speciatiim.priapus cervi ad 32.et putam ovor.canin.ex quibus exclusi sunt pulli ad 32. Și rețeta aceasta: R.magist.osteocoll 62.carneol.praepar. 31Ț, corall, alb. 31Ț, smarag. 31 in.in dos 31. Cum conserva rorisarini. Iar din ceale de dinafară ajutorințe covârșesc aceastea: ape fierbinți din fire, apoi și ceale mastoricești de pucioasă nearsă și de var nestins, făcute hapuri, și ceale împuternicitoare, și ad string. Șădearea în fiertură de bozu, aburituri și vârsări înlăuntru ex lign.s angt. cortic. granat. Țur. mastich. balanst.et flor. ros. rubr. in agua ebullitis, aducând la sfârșit vin tare, și să ungă și pânțele ei încălzind buruiana ce să cheamă sclarea și o numesc a fi a Sfântului Ioan, cu unt de vacă, și amestecându-o bine, apoi fierbându-o pân să va închea să se facă unsoare, să se afume pe dedesupt cu jaleș, sau cu tămâie, sau cu sacâz, sau cu ladanon, sau cu comid de arneff, sau de brad. n.M.et succin. Iar Galinos zice că cursoarea muierilor să doftorească ca și cea rea curgere de sămânță a bărbaților. Iar de va fi având înlăuntru rane să împingă vreun Linamentum mercuriale, ungându-se prin motarii. Aceastea sânt din cel himicesc.

După lăsarea sângelui și strângerea mădulărilor, la curgerea cea roșie, /f. 128^v toate acelea care am scris în capul dinapoi, cu îndrăzneală să cuvin. Hrana bolnavei să fie știroasă și îngroșătoare, băutura ei să fie apșoară, iar de va avea slabănogire, să bea puținel vin, însă știros și gros, ca să se ameștece și să se dreagă stomahul. Iar de să va fi supărând muierea de curgere albă și zeroasă, la început să nu o oprească, ci să lase să iasă ceale streine din trup, și cu cale iaste dă cea nainte să-i dea vreo doftorie scoțătoare de flegmă ca să o curățe, fiindcă această răotăte să naște din flegmă, și tot trupul să-l întâmpine ajutorind cu ceale ce usucă, aflându-se patima umezoasă, fără a înfierbânta arătat. Să trudească încă ceale mai de sus părți ale ei, și să o freace adeasea. Să mănânce cărnuri de pasări sălbatece și de alte vite câte usucă. La începutul boalei să ia câte subțiază umădăturile ceale groase și apoi le scot afară prin ud. Și sânt de acest fel: asaron și mărariu, fierbându-le cu apă și bându-le. Iar cătră aceastea și grașiță mâncându-se, și zeama ei bându-se folosește, încă și vlăstări de rug rodul și floarea, și sâmburi de ghindă și de jir, și buruiana ce să cheamă țeperig bându-se cu apă sau cu vin, mai mult oprește curgerea cea roșie. Și ipochistis, și rodul de shin

pornitoare de ud

de dinafară

care face inupere

hrană

doftorie scoțătoare de flegmă

diétă

băătură

strângătoare
cu măsură

prăjind și bându-l cu vin, samios astir, pământ pecetluit, gunoiu de iepure, sau de ied, sau de miel, sau de vițel, sau de cerb, stafide muiate zdruce, mirte, aguridă uscată, pojghiță sau coajă de cucunari, și câte s-au zis la zgăul ce curge sânge care nu sânt foarte lucrătoare. Iar mai pre urmă după început trebuie să dăm ceale ce strâng cu măsură, ádecă unt de trandafil, sau unt de gutui, și cealelalte, și ceale ștergătoare, pentru ca să nu să rănească de umădătura ce curge, pentru aceasta și cu apă caldă totdeauna să speale umădătura cea zeroasă, și după curățirea întinăciunii să se ungă iarăș cu unt de trandafir sau cu unt de meare sau cu unt de mirsină. Într-acest chip de va curge curgere galbenă și cu venin amar, la început să nu o oprești, ci curăță trupul cu vreo dof //f. 129^r torie scoțătoare de venin, și te nevoiaște să-l spargi cât vei putea cu ceale știroase și curățitoare care sânt mai folositoare pentru iuțimea umădăturii ce curge. Iar când să aduce cu durere prin vărsătoriu în zgău sau prin clistir, zeama de săcară, sau de orz, sau de orezu, sau de țap, trebuie să punem prin vreuna din doftoriile ceale fără durere, și ádecă în pornirile boalei trebuie să domolim, iar în încetări (că are uneori boala stări) a mai asemenea cu boalele ceale usebite, cu primblări, cu strigări, cu unsori, cu ventuze, cu plasturile ceale smulgătoare de perii ce stau mai sus, cu ceale tăietoare, cu frecările, cu amestecăturile, cu plasturile ceale de muștari, cu vărsările ceale din rădichi, cu într-adins nevointă, cu scăldături de vin, cu hrană împistrită ádecă în feliuri, și cu altele.

Iar când va înceta cursoarea, atunci în multă vreme să se ferească de umblare grabnică, de frecarea pântecelui și a coapselor, de mâncare iute, de ceale înfierbântătoare. și de toate ceale pornitoare de ud.

Cap 5. Pentru vătămarea poftei de împreunarea trupească, și pentru cea fără măsură desfrânare

Pofta împreunării trupesti stă în limba părții ceii născătoare a muierii (care să zice elinește clitorida), ceaia ce să întărată din umflarea umezelii ceii cu sămânță. Lipsește însăși să piarde acest fel de poftă când să va vătămă umezeala cea cu sămânță, precum la curgerea seminței ceii stricate, sau când nu să naște atâta de vârtoasă ca la cei adeveriți scorviticioși.

De nu va fi vreo altă greșală pentru împreunare, folosesc pe dinlăuntru diétă răsfățătoare, și dresuri iuți care fac umflarea umezelii ceii cu sămânță, pre care caută-le la patimile bărbaților, mai vârtos ceale ce s-au zis în capul cel pentru curgerea seminței. Iar pe dinafară trebuie să ne nevoim cu acestea: să facă așezare din furnici și din cuibul lor, să ungă limba /f. 129^v părții ceii născătoare cu ol.formic.aut bals.apoplect.cum zibeño et moscho. și ceale ce s-au zis într-alt loc întăratătoare.

înapoi la list

Umflarea cea peste măsură, și poiezirea umezelii ceii de sămânță, ține totdeauna pre acea limbă întinsă, de unde să scorneaște muierilor multa desfrânare cătră ceale trupești împreunări, și așa sângele și umezeala în părțile ceale născătoare dintr- acest fel de poiezire să întină și să umflă, și dintr-aceasta porneala vinelor să face mai grabnică și mai mișcătoare, și aceste vine să fac mai zburdătoare, de unde să naște pofta cea neîncetată de a se împreuna cu bărbat, încă și cu îndrăzneală, și nestâmpărare și nebunie care covârșire a desfânării să zice nebunie a zgăului, furor uterinus. Pricini de afară care așază aceste patimi, sânt viața cea fără întristare și fără de grijă, șadearea fără lucru și liniștea, părăsirea de deșărtările împreunărilor trupești, starea stomahului cea poiezitoare și mult umedoasă, băuturi alease, și bucate cu dresuri, copula cum membro virili mosco et oleis calidioribus illito, și câte altele sânt de aceastași lucrare. Lângă cea multă amestecare care să lucrează adeaseori, să cuvine încă să deșărteaze și să rumpă materia cea greșită, adeasea cu ceale lucrătoare de vărsare, și poiezirea umezelii ceii de sămânță să o oprească cu lăsarea sângelui adeaseori. Acest fel de muiare să mănânce lucruri acre, ádecă zeamă de lămâie, zeamă de chitră, zeamă de rogdii, mai vârtos cu țeperig încă și storsură de sămânță de cânepă, sau de mac alb, sau de răchită, să bea. Sau să fiarbă muguri de salcie, și să bea zeama lor, sau umezeala care pică atunci primăvara din ramurile și frunzele ei care iaste și mai bună și mai lucrătoare, mai vârtos să frământa cu aceastași umezeală câtăva făină să facă o turtă bună, și să o mănânce. Iar mai pre urmă de toate să înfrâneze și să strângă vinele ceale subțiri cu ceale ce să zic afionate, ádecă amorțitoare. La aceasta foarte ajutorează camforul ori singur muindu-l în băutură să-l bea, ori să-l aprinză de multe ori și să-l stingă în băutura ce va bea. //f. 130^r Pe dinafară să adaoge la zgău scoțatoare răcoritoare făcute din zeamă de răchită, de salcie, de iarba otrăvitoare ce să cheamă ioschiamos, iarba ce o numesc ardeleanii iarba grasă de cea mare, amestecându-o cu oțet făcut destilat, camfor. et sachar. saturn. Asemenea și oblojitură să facă de rută, de iarba strihnon, cu care albesc lâna, și de mac.

Iar câte opresc aprinderea păcatului, și fac încetare trupului sânt aceastea: linteă, lăptucile, grașița, crastaveții, și alte buruieni usebite.

Oauă de turtura spărgând pune afară în fața soarelui, și deaca să vor usca, dă ceii înfierbântate să bea cu apă, și va înceta aprinderea ei. Fliscuni și capere fiarbe cu apă, și să dai ceii cu fierbințeală că va înceta.

Cap 6. Pentru fierbințeala cea albă, ádecă înverzirea

Boalele care să însușesc de obște la zgău priimesc înceaperea lor din oarecare umflare și poiezire a umezelii ceii de sămânță, și din ținearea lunătăciilor. Între care boale cea dintâiu iaste fierbințeala cea

pricină

pricini de
afară

lucrătoare de
vărsătură

scoțatoare

pricina
patimii

semne

albă ceaia ce să cheamă și înverzire, patimă însușită la feate, sau la văduve, iar mai puțin și la acealea carea nu să îndestulează cu bărbații lor. Unele ca aceastea să sfoiețesc la obraz cu oarecare față negricioasă, și au ca o cunună roșcată împrejurul ochilor, să îngrijază adesea și să întristează fără pricină arătată. Bătaia vinei lor iaste nepotrivită și împistrită. Le apucă fierbințele cu încetul și fără orânduială încât de abea o pricep, și de va spori răotatea, să opresc și lunătăciile lor. Pre răotatea aceasta o pricinuiaste umezeala cea de sămânță, când să va ținea și să va strica, prin care aluatul să împărtașește cu sângele, și întinându-se zemurile să deosebesc, și așa să naște acest fel de față, fierbințele, și mai în scurt ținerea lunătăciilor. De aicea să strică și sângele și umezeala /f. 130^v și naște durerile zgăului, și patimile ce să cheamă tetanos smasmicos, vârsările, și alte întâmplătoare urmări pătimicioase. Iar cum să chibzuiești fierbințele, plăviciunea, și cealelalte întâmplătoare urmări a să fi făcut din ținerea și stricăciunea seminței (și nu adecă din reaua stare sau din oprirea lunătăciilor) ia aminte cu de-adinsul aceastea. Deaca muiarea fiind văduvă sau fată nestâmpărată, fără a să vătămă nicidecum de diéta și hrana ei, îndată și adeseaori se posomoraște și să întristează, și să prefăce fără veaste în altă față și stare, și cu toate aceastea curg fireaște obicinuințele ei. Unde lucrează și aceastea, viață cu șădeare și liniștită, adecă huzururi. diéta veselitoare, petreacere bună, băuturi alese și răsfățătoare, și altele câte adaugă și sporesc umezeala seminței.

Doftorie

Această patimă să tămăduiaște mai pre lesne cu cea mai multă adunare și amestecare, că într-acest chip dă loc și iase sămânța cea stricăta, și să însuflă înlăuntru altă sămânță bărbătească și născătoare care fiarbe și înnoiaște sângele fâmeii, și așa să naște față înflorită în trup, atâta cât featele fecioare de multe ori să schimbă și să prefac în muieri frumoase. Dec<i> Dec<i> să cuvin aici acest fel de doftorii ca să îndrepteaze umezeala seminței, și discrasia sângelui care sânt la cei himicești ceale ce să zic camphorata, succinata, castorina, myrhata care cu balsamiceasca lor puteare opresc stricăciunea seminței. Întâi essentia Myrhae cum spir.nitr.et. item saccti saturni optimum. Încă și ceale cu chitră, ceale de gutui, ceale de rogdii, magiunuri și condite, toate cu țeperig alcătuite. Poate și cu trementină să se slujască spre curățirea părților, și mai pre urmă de toate de va fi trebuință să-și lase sânge.

Pentru reaua aflare de trup a muierilor

Aicea urmează să spunem și pentru reaua aflare de trup a muierilor care să aseamănă cu aceia ce am scris înnapoi la cartea a cincea, cap 6. Să naște dar mai de multe ori când să vor ținea obicinuințele, că de acolô ies la //f. 131^r muieri feliuri de groaznice

simptomata, căci sângele cel obicinuit să încheagă și să face ca cleiul cel alunecos, și să năcreaște, și așa vatămă și spurcă și pre cealelalte umădături ale trupului, și dintr-aceasta urmează junghiuri de coaste, înneșături, arsură de vânt, poftă fără rânduială care naște patima zgăului, epilepsie, întinderi rumpătoare, melagholie, învățtoșeri mai vârtos la splină, dureri de cap tari și cu nebunie, și simt turburări la coapsă și la părțile ceale mai de sus, și mai în scurt din starea stomahului cea stricată, și din amorțirea și nemișcarea veninului celui galben ajung la flegmaticire albă, la idropicire și la alte boale ce să învechesc și nu să tămăduiesc.

de unde să
naște patima

Doftorie

Doftoria lor să face cu îndreptarea sângelui și întocmirea umădăturilor discrasiei, aducând și câte pornesc obicinuințele lor, precum zic doftorii cei himicești, martialele și mireasmele, și câte am pomenit la capul dintâiu al aceștii cărți. Și de le va mai veni asupra vreo tremurătoare pornire, să ia cninabarina, succinata castorina. Iar de va fi turburare inimii, ceale de mărgean, iar de va fi dureare de cap, lig.cc.succin.et sal.volat.antiscorb. care toate să fac și să vând de la spețiarie.

Cap 7. Pentru înneșarea zgăului sau sugrumarea

Să întâmplă și altă patimă grea și primejdioasă la neamul fămeiesc care să cheamă înneșarea sau sugrumarea zgăului și năduhul lui, când să întoarce răsuflarea, și să trage în sus cătră stomah și cătră pânțe zgăul, și așa să strâmtorează îngrădirea, și droburile ceale ce zac împrejur, și să opreaște răsuflarea ca cum ar sugruma-o cineva cu un ștreang, și o doare la inimă și leșină, și-și piarde simțirea ca cum ar fi jumătate moartă. Uneori aud și văd, iar să vorbească nu pot, simt neputință în fluierile picioarelor, obrazul li să sfoiețească și vederea li să posomoraște. /f. 131^v Iar când le ajunge întărătarea patimii, adecă înneșării, atunceă adorm și dorm, și să fac afară din minte, bătaia vinei li să împuținează și să slăbească, de multe ori să și piarde. La unele să opreaște răsuflarea de tot care răsuflă prin gură și prin nas. Și când încetează întărătarea li să rușesc umerii obrazului, ochii li să dăsfac, și din partea lor cea născătoare curge oarecare umezeală, și mațele lor ordorosc și câte puțin înceape zgăul să răsuflă, și așa iarăș le vine la loc socotința și mintea, simțirea și mișcarea. Să întâmplă boala aceasta mai de multe ori în vreme de iarnă și de toamnă, mai vârtos la ceale tinere și lesne pornitoare spre desfrânare. Și unele scapă, iar altele asupra întărătării fără veaste și în puțin ceas să sfârșesc. Puțin să deosebească boala de leșin și de epilepsie de boala uitării, și de apoplexia, precum arată Galinos și Pavel la cartea 3 Cap. 71.

Pricinile boalei

Cea mai nainte începătoare pricină a acești boale iaste aerul cel reace și des, bucate și băuturi cu zemuri groase, odihna cea de multă vreme care înmulțește gunoiul pântecelui, îmbăieri nepotrivite, priveghearea și somnul fără măsură, ferirea împreunării trupesti cea de multă vreme. Cătră acestea iaste încă mergătoare nainte și starea cea reace a omului, ce nu lasă să iasă prisosurile, și strâmtorarea treacerilor și a cărărilor prin care trebuia să se curățe zgăul, și când să va ținea vreodată sămânța sau sângele cel lunătăcesc, sau nu curg să se curățe umădăturile ceale stricate și reale, sau și din aburii cei putrezi și otrăvitori plini de vătămătoare materie care să suie din vinele zgăului deasupra la îngrădirea cea prin mijloc și la inimă și la creieri și încă și din niscarva mirosiri ce trag în nări, din care fireaște să mișcă și lesne să clătească zgăul.

Doftorie

Trebuie să întâmpinăm îndată pre cea bolnavă, cu ajutorințele ceale sănătoase și cu doftorii, că de vom zăbovi, moare curând. //f. 132^r Dec<id> îndată ce va apuca să se întărate, să-i leage bine mădulările ceale de margini cu fașă, și să-i freace fluierile picioarelor cu peatece calde și tot trupul ei, iar tălpile picioarelor ei să le oblojască și să le leage cu șteavie amară sau acră, iar pânțele să îl oblojască cu magheran fierț cu vin sau cu cimbru. Apoi să-i aducă să mirosească orice lucruri puturoase să le miroase adeasea la nas, ádecă mukul lumânării de seu după ce îl sting și pute, sau piale de preapeliță să arză și să afume nările ei. Sau lână și peatec de postav vechiu, sau plotog de încălțăminte vechiu, sau coji de ceapă și de usturoiu, sau peri de ai bolnavei, sau corn de capră, sau rășină sau smoală sau comid, sau castorhi. Iar de nu să va întâmpla alt, măcar pișat vechiu să mirose că să folosească. Și pe din jos de zgăul ei să se afume cu de ceale mirositoare, ádecă cu stiraca, cu lemn de aloi, cu scortişoară, și cuișoară și altele care mirolesc. Însă aceste mirositoare, să se păzească să nu le mirose la nas că vatămă foarte, și să aibă acoperite părțile ceale mai din sus ca să nu o ajungă nicidecum la nas acea afumare cu miros. Altă afumare care afumă pe dedesupt zgăul ei cu ulceă lușă: să puie pre cărbuni buruiana ce să cheamă sfachida, sămânță de urzici Assa toetida și unghie de capră, și cu fumul lor să afume pre ceale de supt pânțele ale ei. Iar puneri deasupra și aburitori folosesc acestea: să facă săculeț și să puie într-însul cătușniță care să cheamă grecește artemisiia, cimbru, betonică, mușătel, izmă sălbatecă, pelin, mătăcină, sămânță de in, smirnon și ceale aseamenea, fierbându-se să le pui deasupra calde la armurile <coapse> ei și supt pânțele. Aceasta lucrează foarte și nu să află altă ajutorință mai lucrătoare iar de zăbovește și să depărtează

afumări

punere
deasupra

patima, iaste trebuință să-i facă acealea toate care am arătat pentru umflătura stomahului și caută la list (*loc gol*). Iar din toate ceale ce să pun de desupt la zgău și la părțile ceale împrejurul buricului, mai ales iaste comidul acela căruia îi zic elineaste [...] iar latineaste Galbanetum și turceaste ceadâr casini //f. 132^v pe cărămidă arsă, și cu aceștia să ungă pe deasupra părțile ceale dimprejurul buricului. Sau cu unt de chehlibariu stricurat, amestecat cu unt de nard, puind deasupra și plastru printr-același clei. Încă moașa ungând deagetul ei cu unt de magheran sau de zambile să bage câtva ceas înlăuntru în gura zgăului, și să-l ungă, frecând încet până să pornească umădătura cea groasă să se tragă în jos și să curgă. Apoi să strige tare pre cea bolnavă și să o cheame pe nume, încât să o deșteapte și să rădice simțirea ei. Să-i aducă și ceale de strănutare adeaseori la nas, făcute din castorion, din piperiu lung, din iarba cu care albește lâna, din elevoron ádecă iarba lui Tatin, sau din tarhon. Ajutorează și clistirele care gonesc vântul și umflările. Și să o încingă la mijloc împrejurul deșertului cu brâu făcut de curea de om sau de piale de cerbu sau altul asemenea, căci cât stau neștrânse și neîncinse ceale ce pătinesc, alt atâta le supără următoarele întâmplări. Iar pe dinlăuntru adăpări să cuvin deosebite. Altele oarecare ce fac să nădușască, și să deșărteaze umflarea și vântul, altele iarăș cu afion care opresc tragerea, asemenea și ceale cu camfor și cu mireasme, ádecă ghimbir, livistinon ádecă devesăl, fliscumi, iunipere, Asa fortida, șofran, rojmarin și altele. Castorion să se bea adeasea, slobozește boala, să bea pe fieștecăre zi câte o drahmi cu mied sau cu vin subțire sau cu fiertură de cătușniță. Nu să laudă nimic alt să folosească mai bine decât aceasta: să stoarcă balegă de cal proaspătă, și așa fiind zeama caldă să o bea. Să cuvin cătră aceastea a-i face și așăzări, ádecă aburi, din ceale mai sus zise ierburi, să șază pre scaun găurit și să aburească ceale de sub dânsa. Să-i facă și pesson moale, ádecă fetil ca cepul de lâna pieptănată, și uns cu untură de găscă, și cu cursoarea copaciului ce să numește stiraca, cu sacâz și cu țeperig, și cu alte amestecături, să-l sucească rătund și să-l bage. Încă să-i puie tigvă ádecă venduză la coapsă și la șolduri, la vintriceale, și supt pânțele, însă cu multă flacăra //f. 133^r cât de-abia să iasă tigva. Aceastea și mai multe caută la a treia carte a lui Pavel Eghinitul Cap 71.

strănutătoare

aburi în
așăzare

Cap. 8. Pentru căderea nainte a zgăului

Zgăul uneori să rădică la părțile din sus, și atuncea să face înneccarea lui care am arătat la capul dinaintea acestuia. Iar alteori cade alătura ori de-a dreapta ori de-a stânga care să socotească rumpere și răsturnare. Iar alteori cade la părțile ceale de jos, și aceasta să zice cădere nainte a zgăului, nu cum că să clătește din legătura și locul ei, căci iaste cu neputință, ci să aruncă și să umflă la părțile ceale din jos. Și aceasta măcar că să întâmplă rar, însă din

mijlocul și
starea boalei

pricinile de
unde să naște

multe feliuri de pricini. De să va întâmpla vreodată să cază muiarea din loc înalt, și să i să îngreoneaze coasta, atuncea să slăbănogesc și să rump pielcăluțele care îl strâng, și să naște această patimă. Și la nelesnirea nașterii, ádecă când îi iaste greu a naște, și să trage cel ce să cheamă al doilea care împreună zgăul. Și din cea fără meșteșug tragere afară a pruncului mai vârtos când va fi mort, și din lovire, și rădicătură de vreo greotate, sau din treacerea suflării și a vântului în mult ceas, sau din strigare și chiot mare, sau că va fi șázut pe vreo piatră reace, sau fier sau că va fi strănutat tare cu mare pornire, sau de va fi avut multă mâhnire că și-au pierdut copiii, sau să spearie și-i iaste frică de năvălirea oștilor, sau să va fi primejduit la înnotare, sau de altă pricină asemenea care slăbănogeaște părțile și legăturile trupului. Cade zgăul și din aducerea în jos a umădăturii ceii multe care să va fi făcut lipicioasă ca cleiul și din multa naștere, când să lărgesc și să moaie peste măsură pielcăluțele sau legăturile. Dec*<i>* cade în chip rătund asemenea oului de zgripsor uneori mare, alteori mic, după cum să va întâmpla starea. Și însă pricinile le arată ceaia ce pátimește însăși de sineși și cei ce șád cu dânsa.

Seamnele boalei

Iar seamnele boalei care arată cădearea nainte a zgăului sânt acest feliu: /f. 133^v aceia care iase jos din partea cea născătoare ca o umflătură și bășică moale rătundă, ca boșul omului, iaste fierbinte, și dă dureare până înlăuntru în pânțele, udul curge puțin și capără (sic!) și uneori curge și sânge mult, și la început când cade are primejdie, nu cumva să se răcească și să urmeaze scoatere. Iar după ce să învecheaște patima, se învârtoșază și să face vârtoasă matca ádecă zgăul și mai mult nu să teame de scoatere nici simte dureare. Iar când să va întâmpla de slăbănogire iarăș nu simte dureare, ci să arată ca o umflătură fără simțire.

Mai nainte cunoștință

Când iaste patima încă proaspătă și noauă, lesne să așază zgăul la locul lui, și rămâne neclătit, mai vârtos la vârsta ce înfloreaște, iar după aceasta să strânge ádecă, însă iarăș din fieștece pricină cade nainte. De va ieși din pricini mai denainte și nu poate să se tămăduiască cu doftoriiile ce i să aduc, arată cum că i s-au lărgit foarte părțile legăturilor lui ceale de afară. De să va întâmpla din tragere silnică și pornitoare a moașai, deabia să tămăduiește. Iar deaca din pricină din lăuntru, mai cu lesnire. Cătră aceastea toate are frică să nu facă rană, sau să nu să aprinză de aerul de afară și să dobândească gangrenă.

Doftorie

Cât iaste dar de timpurie patima, îndată pe din jos cu clistiruri să deșărtăm gunoaiele din mațul cel de drept, apoi și udul din bășică

clistiruri

cu *unealta* doftoricească ce să cheamă ca^oetir, pentru ca să nu oprească pre zgăul cel căzut când îl vom rădica. Apoi ceaia ce pătîmeaște să se culce cu fața în sus, și coapsele ei să le ție mai rădicate, genuchele plecate, și fluierile picioarelor ei întinse mai departe, și atuncea încălzind partea cea căzută a zgăului cu untdelemn cald, sau cu unt de vacă, sau cu fiertură de nalbă sau de cea albă nalbă, sau făină mirositoare, sau sămânță de in ungând îndestul, să învălim cu pânză curată pe dinafară câtăva lână curată cât să se potrivească cu partea cea născătoare a ei, apoi să o muiem în zeamă de spinul ce să cheamă acachia, sau de ipochistida //f. 134^r amestecată cu vin, și așa să o băgăm înlăuntru. Iar partea cea căzută să o împingem cu încetul și fără silă toată la locul ei, până să va pune zgăul la starea sa, și pă denafară să acoperim supt pânțele cu bureate muiat în liveji sau în apă oțățită și stricurată. Și atuncea fiind culcată muiarea să puie picioarele sale unul deasupra altuia. Iar mai fără greșală ar fi să-i leage picioarele strâns cu scutece sau fașe până la genuche. Iar deaca din multa vreme să va umfla zgăul peste măsură și să va umplea de umădături și de umezeală încât să nu poată să se puie la locul să ude umflătură, să-l udăm cu zeamă de sfeclă, apoi să-l stropim împrejur cu puținel oțet, presărând cu câtăva sare măruntă pisată, și după ce să va desumfla să-l punem înlăuntru precum mai sus am zis. Iar după aceastea să-l rădicăm cu văpaie, adecă care să socoteaște de obște cum că să-i punem oală la buric și la pânțele, aducându-i și ceale ce s-au zis strănutătoare. Și deaca vor trece trei zile, să stea la sine lâna ce s-au zis mai sus, și să se așaze în aburi de vin negru acru cald, sau fiertură de mirsină sau de rug, sau malicorion. Aceasta făcându-se, iarăș să se culce ca întâiu, și scotând lâna aceia, să-i punem alta iarăș cu acealeași odată. Folosesc și oblojiturile ceale făcute de curmale, de malinorin și de linte, pentru partea cea dă supt piept și plasturi de alifie cuviincioase și până a treia zi să se tot înioiască până să va tămădui cu ajutoriul lui Dumnezeu. Dec<i> în toată vremea ce face doftoria să se ferească de mișcare și de cea multă clătire a trupului, și de acealea care o fac să strănute și să se scuture. Pânțele ei să fie deșchis, afumări pe dedesupt împuțicioase. Iar să se slujască cu ierburile ceale mirositoare care să cheamă errina, bucate cu bune zemuri, vin de tămăioasă, însă să nu fie prea pornitoriu de pânțele. Aceastea și altele caută la Pavel cartea a treia, Cap 92.

udare

tigvă

strănutătoare

oblojituri

dieta

Cap 9. Pentru bordușirea și idropicirea zgăului

Să vatămă și să strică zămislirea, și să greșaste, ca când să greșaste și să arată îmburdușirea și umflarea zgăului. căci cea adevărată tămăduire are seamne arătate aceastea: gura zgăului să închide, obicinuințele //f. 134^v să opresc (afară de acealea care au

de unde să
naște patima

sânge zeros și spumos, la ceale dintâiu luni ale îngrecării lor) zburline după trupeasca împreunare, dureri zgăului, poftă de mâncare de multe feliuri, vărsare de dimineața, greotăte de cap, dureare de dinți în luna dintâiu, umflare ce să adaugă în sus, și la mijlocul vremii simte întâi pre prunc mișcându-se. Însă ceale mai zăroase și mai slabe muieri nu simt atâta mișcarea și clătirea pruncului, fiindcă au aceiași împreună amestecare a lor, de vreme ce fieștecare are seamnele sale, încât carea va zămisli o dată, mai mult altă dată nu greșăște. Dec*<i>* la cea mincinoasă zămislire să întâmplă și să socotească umflăciunea zgăului carea naște din vânt adunat în adâncăturile lui. Că pre încet se umflă zgăul, și să opresc obicinuințele, și țâțele fac lapte și mai în scurt răsuflă vânturile uneori încet iar alte ori și mai tare. Mai chiar să naște patima din aer reace, după naștere sau după lepădare. Sau și din multa curgere a obicinuințelor, sau din multa scăldare la baie. Sau și din zgrăbunțirea sângelui ce să împănează în adâncătura zgăului și îl astupă, sau precum am zis, din adunarea vânturilor în tot trupul, fiindcă să slăbănogeaște fireasca fierbințeală. De multe ori să face și în sânul zgăului cu simțire, adecă în rărimile lui. Și mai pre urmă după naștere, când moașale nu strâng îndată și nu închid zgăul, să păzească să nu între vânt într-însul. Pentru aceasta ceale mai iscusite la acest lucru după ce să naște copilul îndată încing pre ceaia ce l-au născut, și o strâng cu beate ca nu cumva să între vânt în zgău și să se închiză într-însul. Iar după îmbăiere și după abur să câștigă patima aceasta, când după ce să va îmbăia va ieși îndată afară în vânt și va răci.

Seamnele boalei

Umflătură arătată vârtoasă să priceape supt pânțele ei, cu dureare și cu junghiu care ajunge până deasupra la îngrădirea cea din mijloc și la stomah, încă și la coastele amândoaă, și uneori la o parte de vintricele alteori la alta și până la buric și în furca pieptului. Și de multe ori să întâmplă umflarea din partea cea născătoare carea fiind adunată la //f. 135^r adâncăturile zgăului, când să clătească trupul să aud mugiri și sunete, cum pătinesc și ceaia ce simt dureare de droburile dinlăuntru pântecelui, și de vei lovi cu deagetul acest felii de umflătură sună ca toba. Deaca vântul să va aduna în rărimile zgăului, naște dureri mari și anevoie de tămăduit. Când să va întâmpla din răceala băii, sau din Stupham, mai de multe ori pricinuiască stârpire, căci răceala strâmtorează și îndeșăște treacerile seminței. Iar să usebească umflătura aceasta de umflătura cea adevărată a zămislirii, căci aceasta nepotrivită iaste și nu să adaoge pre rând, ci uneori să măreaște, alteori scade și să măreaște cu greotăte ușoară și seacă. Și de vei apăsa-o să aruncă împotrivă ca toba.

mai nainte
cunoștință
nădușală

Doftorie

De nu va opri vârsta ceaia ce pătimeaște, în locul în care lăcuiște, și vreamea anului, foloseaște să-și lase sânge, apoi să postească să nu mănânce mult și după acestea să ia curățenie scoțătoare de flegmă, ca să deșărteaze umădăturile ceale reci și dease și să împuternicească fierbințeala cea firească a stomahului cu mistuire bună și tot trupul să-l îndrepteaze, apoi să gonească vânturile ce s-au adunat. Care curățenii de multe feliuri fac cei himicești la spețiarie. Apoi după curățenie folosesc și ceale de loc care să zic ajutorințe ádecă adeasea abur, unsori să o ungă și să o tragă cu unt de trandafil sau cu untdelemn fierț cu mărariu. Lângă acestea să fiarbă rută, mătăcină, izmă sălbatecă, prasion, artemisiia ádecă cătușniță, nalbă albă și ceale aseamenea și să șază pre scaun găurit să se afume pe dedesupt. Să fiarbă sămânță de sealină sau de mărariu sau de chimen sau de smirnion de dafn, de anason sau făină de concoli și să le oblojască, să vearse înlăuntru în zgău cu ceale gonitoare și scoțătoare de vânt ádecă cu unt de rută, cu ami căriia îi zic turceaște nahuva, cu cimbru și alte fierturi de buruienile ce s-au zis mai sus și sasaфра. Iar deaca din grunjuri să va fi adunat vântul, cu ceale mai din sus ajutorințe să ungă /f. 135^v moașa deagetul ei cu vreun feliu de unt dintr-acelea, și să-l bage în partea cea născătoare a muierii ceii bolnave, încitișor și cu liniște, să moaie, să dezleage, și să scoată grunjul afară. De va rămânea răotătea și nu va înceta, iaste trebuință să se slujască cu ceale mai tari și mai lucrătoare, ádecă Linimenta unsori lipicioase, plastru de galvaneto și tacamaha moicioase, cu unt de mușătel stricurat, sau de mărariu, sau de chimen și de ceară. Sau fă alta, sau de lemnul lui Dumnezeu, de cimbru, de izmă sălbatecă câte 313, sămânță de răchită 7, 11, chentavrion mare 31, de cariu sămânță de ammis, câte 32, casia 71, vdelion și țeperig împreună 31, unt de rută, unt de mărariu împreună 61, ceară și rășină de terevinθ cât va ajunge, să le încălzească, să le facă alifie, și să o puie deasupra la zgăul ei. Uneori și zmulgeri și cu muștar trebuiesc și să se ude în ape fierbinți din fire, și să-i puie tigve mari, și altele care învață Eghinitul, la a treia carte a lui, Cap 70.

Iar idropicia zgăului iaste umezeală galbenă adunată în adâncătura lui, și are usebire de ceaia ce să cheamă mili, că să întâmplă mai de multe ori de să adună în ceale mai multe pojghițe și bășici acea albă curgere, fiindcă iaste cleioasă. Uneori să naște împreună cu îngrecarea această patimă, și în unele săptămâni mai nainte de pornire fără nicio vătămare curge umezeala. Să naște și din oprirea lunătăciilor sau din necurățenia zgăului după naștere și mai vârtos la acealea care nu au lapte. La acestea la care să va întâmpla această patimă, iaste semn mai nainte cunoscătoriu, când ar curge umezeala aceia mor.

de loc
ajutorințe

afumături pe
dedesupt
oblojitură

plastru
puternic
avrotonon

plastru

alifie
zmulgere

pricini de
unde să naște

cunoștință
mai nainte

Iar cătră doftoria boalei, de va avea muierea prunc într-însa, nu i să cuvin ceale pornitoare de ud, decât numai altele liniștite și moicioase scoțătoare de apă. Iar de nu va avea prunc într-însa, de timpuriu și îndată să-i aducă curățenii putearnice, și cu alte doftorii mai lucrătoare care să îndemneaze obicinuințele ei, și să pornească pre prunc, iar împreună și clistiruri putearnice să vearse înlăuntru în locul zgăului și acestea într-atât.

//f. 136^r Cap 10. Pentru ceaia ce să cheamă mili

pricină

Patima aceia a zgăului care să zice de obște mili, primeaște numele de la piatra morii în limba grecească, pentru nemișcarea și pentru greotatea, că precum aceia care macină iaste grea și anevoie de mișcat, așa și umflarea care răsare în zgău iaste foarte grea, și nu să răsipeaște lesne, unii o zic prunc greșit al zgăului. Pavel o zice vârtoasă umflare și împietrită, la gura zgăului și la tot zgăul. Naște-se dar din sămânța muierii și din ținearea lunătăcescului sânge pre care multa fierbințeală îl încheagă și-l împuterniceaște, și-l preface în oarecare neînchipuită care nu arată niciun chip de dobitoc, și însă să naște ca pruncul, ci fără suflet și mort ca o piatră, și pentru aceasta îi zic umflare vârtoasă.

Seamne cunoscătoare

usebirea și a idropicii

Să cunoaște această patimă din umflătura cea vârtoasă care apucă și strânge șalele din subțiimea trupului, din veștejirea obrazului, își piarde și pofta mâncării, îi încetează obicinuințele, țâțele i să măresc, încât la început socotesc unii cum că să fi zămislit cu adevărat ádecă să se fi îngrecat. Ci după vreame să aleage greșala, că urmează junghiu și durere simțitoare ca împungerea, iar nu priceape nicio pornire sau clătire precum să face la zămislirea cea adevărată. Unii iarăș sânt în bănuială să nu fie umflătura din idropicie, însă aceasta să deosebeaște foarte că iaste vârtoasă și nu să afundează nicidecum când va apăsa cineva cu deagetul, sau când o va lovi deasupra cu palma nu sună ca toba, precum să întâmplă la idropicie. Însă că uneori deaca să va învechi patima să preface și în idropică, când din pricina ei va răci ficatul ceaia ce pătimeaște. Socoteaște dar ca o îngrecare, întâi că să opresc și nu curg obicinuințele, a doauă că să umflă pânțele și țâțele ca și la ceale îngrecate. A treia că i să schimbă fața și să sfoiește, ci are multă usebire precum ziceam mai sus, că nu fac clătirea cea trebuincioasă, nici cu soroace simte vreo mișcare a pruncului nici de la o coastă la alta treace, fără numai de o vei împinge înapoi //f. 136^v face pre pânțele vartos și tare și picioarele umflăcioase. Această vătămare (precum zice Aristotel) rar să întâmplă la muierile ceale îngrecate, iar la acealea care încă nu s-au îngrecat să întâmplă uneori și după ce să împreunează trupeaște văzându-și pânțele umflat și alte seamne, socotesc cum că au

zămislit, dar așteptând vreame, și apropiindu-se anul de a naște, nu nasc nimic, nici umflătura scade ceva, ci mai vârtos rămâne iarăș asemenea până în trei-patru ani, atuncea scot și leapădă acea vârtoasă carne pre care numim aici mili care atâta iaste de tare și de pietroasă, încât deabia poate să o treacă cuiu de fier, iaste dar această mili la starea și fața ei ca piatra ce să naște în bășica bărbaților.

Mai nainte cunoștință

Această răotatē iaste cu multă vreame, și dintr-aceasta cu vreame răcind ficatul urmează idropică. Uneori ține în toată viața, și îmbătrânește și moare cu dânsa. Și mai nu are tămăduire, fără numai de o va apuca nainte cu doftorii cuviincioase.

Pricina de unde să naște

Din mulțimea sângelui lunătăcesc amestecat cu câtăva sămânță bolnavă să naște patima, precum zice Ippocrat. Sămânță zic, bărbătească căci (precum arată Galinos) muierile nu zămislesc acea carne ce să cheamă mili fără bărbat, fiindcă nu nasc ouă răsărite ca găinile, ci muiarea nu poate să nască fără bărbat ori pre acea mili ori altceva asemenea. Iar pricină făcătoare iaste slăbiciunea fierbințelii ceii firești, iar învârtoșării pricină iaste mistuirea cea rea, pentru că întinarea după cum zice filozoful iaste oarecare nemistuire. Și însemnează cum că și mai multe mile ádecă cărnuri de acealea pot a să face în zgău, și cel mai minunat lucru care scriu unii cum că la părțile lumii despre miazănoapte să află muieri care nasc lucruri de mirare, asemenea bufniței și uliului, ádecă pasări în chip de oameni înlăuntru în zgău sădindu-se omoară pe pruncul cel adevărat, și mort tăindu-l ies împreună și znamele ce s-au zis.

//f. 137^r Doftorie

Să-și facă orânduială de bucate cu bună zeamă, băutură de vin cu măsură, să lăcuiască în casă mică și întunecoasă și răcoritoare de măsură, în văzduh fierbinte și uscat. Să aibă nemișcare și netrudire, să doarmă pe șăzut și cu picioarele rădicate, vărsătura lesne nu o vatămă. Iar cea adevărată doftorie iaste să lase sânge {lăsare de sânge} din vâna ficatului ádecă din cea împărătească la cot. Iar de va fi poiezitoare să lase din vâna gleznelor. Și după ce va lăsa sânge, să se slujască cu toate cele moicioase, ádecă aburi, așăzări, oblojituri, plasturi, și fitiluri, făcute de nalbă albă și de ceaialaltă de mușățel, de sulfină, de grâu mirositoriu, de sămânță de in, și de ceale asemenea, și unsoare de nalbă albă, și plastru de zemuri, și alte câte arată Eghinitul la cartea 3, cap 64. În scurt, să ia doftorii stricătoare cuviincioase, ádecă care scot și leapădă, Relaxantia, dezlegătoare care dezlânează sângele cel închegat negru și grunjos. Iar mai minunat foloseaște la boala aceasta (mai vârtos de va fi de mult) să se

diétă

ceale de loc

ape fierte bine
din fire

scalde în ape fierbinți din fire care au fireaște putcare dezlegătoare să
puie și pessoria, ádecă fetiliuri din iarbă mare de cea albă, din
opopanaca și pessorion și nu numai umădăturile ceale apătoare
scoate ci și pre prunc ori viu ori mort. Apoi să se apuce și de câte
ajutorințe am însemnat în ceale pentru idropicie Cartea 5, Cap 6.

Cap 11. Pentru arsura zgăului

Aprinde-se și să arde zgăul pentru multe pricini ce arată
doftorul cel mai de sus, la Cartea 3, Cap 64, ádecă de lovire și de
rană, de oprirea obicinuițelor, de nașterea cea fără vreamă a
pruncului, de rănire, de cea peste măsură împreunare trupească, de
nașterea cea anevoie, de șăderea deasupra vreunii pietri, sau pe alt
chip vârtos. Din multele și necurmatele primblări, din aer adunat
înlăuntrul ei, din răceală care strânge găurealele trupului și nu lasă să
răsuflă și să sufle. /f. 137^v Să face arsura și din prisosirea sângelui
trupului, și din necurățiile ceale după naștere. I: proci.

Seamnele și cunoștințele patimii

Pre arsura zgăului urmează fierbințeală iute, durere de cap, de
coapsă, de șold, de temeiul ochilor, uneori și de coapse, apoi rumpere
de brațe, de deagete și de cerbice, și zăceare sau plecare alătura, de
durere de stomah. După împreună pătimire, gura lui i să deschide și
i să închide, bătaia vinei lor puțină și încet, și des mișcătoare, și de va
fi neputernică arsura, nu sânt atâta de tari urmările ceale
întâmplătoare, și doare foarte zgăul, iar de va fi grea, atuncea toată și
aceasta are durere cu strângere, și urmările ceale întâmplătoare mai
tari să fac. Iar deaca tot zgăul să aprinde și are durere de
pretutindenea, într-alt fel numai acea parte a lui doare carea are
arsură. Iar deaca partea cea dinapoia sa, atuncea au durere coapsele,
și gunoiul ádecă prisosul să îndeșăște și să opreaște, fiindcă să
strâmtorează mațul cel îndreptat. Iar deaca cea dinainte, atuncea
durearea loveăște mai mult la pântecelul cel mai din jos, și atuncea
anevoie să pișă, de vreamă că să strâmtorează și bășica udului. Iar
deaca [...] supt coaste atuncea să întind părțile dimprejurul gurii ceii
dinafară a zgăului, picioarele i să îngreonează, și anevoie să mișcă și
ca cum ar șchiopăta. Iar când șăzutul ei are fierbințeală să priceape
durere cătră buric, și mai în scurt când gura aceii părți născătoare și
locul dintre dânsa și dintre șăzut va avea arsură atuncea are durere
deasupra pântecelui și de-l vei atinge cu deagetul să arată foarte
împietrit, neînduplecat, încuiat, arzătoriu. Și deaca să va împuternici
și să va învechi arsura, urmează leșin i ticneală, amorțire picioarelor,
răceală genuchelor, și nădușală părților celor de margini, și ceale ce
pățimesc, bârfesc și scârșnesc dinții. Și arsura să adaoge plecându-se
spre urmare, și o doare capul, mai vârtos între frunte și între creăștet.
I: proci.

Cât pentru mai nainte cunoștința, acea arsură ádecă care căptușăște //f. 138^r mai multe părți ale zgăului, iaste mai rea, iar aceea care îi apucă gura și cerbicea, nu iaste atât de primejdioasă, că mai lesne primeaște doftoriiile. Deaca fiind muiarea îngrecată va dobândi arsură de vânt în zgăul ei, iaste de moarte, că de nevoie moare atunci pruncul. Încă trebuie să cunoaștem și aceasta: de nu va fi multă și tare arsura zgăului, trăiaște pruncul uneori. De va urma pornire multă a pântecelui, și va merge udul mult, arată cum că să tămăduiaște patima.

Doftoria boalei

La începutul doftoriei, precum ne sfătuiăște Aetie, muiarea cea bolnavă să lăcuiască în casă întunecată și căldică, și să ție înlăuntru flori cu bun miros: trandafili, micșuneale, santala, să fie în liniște de-a pururea, să nu-și miste picioarele, să postească, sau măcar să nu mănânce mult până în trei zile. Apoi pită udată, sau zeamă de orzu, sau ou cu zeamă, cu acestea să se hrănească când de una când de alta. Băutura ei să fie apă de orzu fiartă, sau zeamă de coctum de coriandru. Să se ferească de apă rece, iar de vin cu totul. Să privegheze cât va putea. De adunare și de [...] să să înfrâneze, de împreunare truască să lipsească că aceasta o foloseaște foarte. De nu va fi mergând pânțele ei, să-l scoată cu clistiri moicioase. Și de-acia de nu vor opri întâmplările, și de nu să va fi întâmplat arsura pre urmă după lepădarea pruncului, sau din cea peste măsură curgere de sânge, să-și sloboază sânge la cot, cât îi va fi putearea, și a treia zi iarăș să mai ia. Iar Galinos și Avichena îndeamnă să-și lase sânge din vâna cea curată în dosul genuchiului. Muiarea să fie culcată și picioarele rădicate. Sau să-i puie tigră la șold cu jdrelire. Iar după acestea să frece mădulările ei ceale de margini. Ude câtăva lână cu oțet de trandafil și să o puie deasupra supt pânțele ei, și la coapse. Sau curmale, sau gutui fiarbe în puținel vin, și cu unt de trandafil vărsat deasupra să puie. /f. 138^v Aseamenea oblojituri să puie făcute de sămânță de in, de făină mirositoare, de sulfină, de patlagină, de poligonon, de grașiță, și altele. Dar de va și fi ca o arsură de vânt care să cunoaște din cea multă arsură, să adăugăm la ceale mai sus zise, flori de nimfea ádecă de plămune de baltă, ioschiamon, umbrilicus Veneris, și de mac, și să oblojim. Să șază și în băi făcute de grâu mirositoriu, de nalbă albă și altele care de multe ori o am zis mai sus, și să-i ajungă apa până la mijloc, încă să-i puie și pessorion ádecă fetil, făcut cu unt de vacă, cu măduhă de cerb, cu untură de gâscă sau de găină, și cu unt de trandafil, sau gălbenări de ouă nefripte și puțin șofran, pentru ca să înceteaze durerile. Sau să fiarbă făină de orzu cu făină mirositoare și cu sămânță de in în mied sau în zeamă de smochine uscate, și să o ude înlăuntru cu aceasta. Și deaca va lua

stare și diétă

vărsare

oblojituri

băi

udare

folos din doftoriile acestea, atuncea poate fără frică să mănânce hrană mai multă și deosebită. Iar când să va însănătoșă cu voința lui Dumnezeu și să va arăta adevărat sănătatea ei, poate să meargă la baie și să bea și ceva vin subțire amestecat cu apă. Iar de nu va putea arsura să înceteaze și să se răsească, ci va înceape să coacă și să se rănească, vom scrie doftoria la capul ce urmează.

Cap 12. Pentru rănirea zgăului

Să fac uneori și rane deschise în zgău din multe răni [...] precum să fac și la cealelalte mădulări ale trupului, însă nu totdeauna la acelaș loc, că uneori la cerbicia zgăului, alteori la partea cea dimprejurul gurii lui, și alteori la sânul lui mai adânc, că bășica poate să spargă în multe locuri, uneori în însăși bășica și dintr-însa curg puroi, alteori în mașul cel de drept, iar de multe ori sparge înlăuntru în cel mai adânc sân și lărgime a lui, și prin mijlocul părții ceii născătoare să curăță ca lunătăcia. Dec<i> fieștecă rană iaste patimă urâtă și scârnăvă, dar aceasta a zgăului iaste mai scârnăvă decât toate, împuticioasă foarte și noroioasă prea. Căci muiarea ceaia ce pătimește aceasta, totdeauna pică otravă din coapsa ei, și omoară pre mulți cu putoarea și //f. 139^r întinăciunea ei. Să naște dar din nelesnirea nașterii, ádecă când cu nelesnire și cu multă silă va naște pre prunc cea îngreacă. Sau din rănirea pruncului, când moașă fără socotință și fără grijă trage pre prunc din zgău. Sau din pruncul cel stricat, sau din doftorii și băuturi iuți cum iaste casina ce să zice turcește kara ilghin, și sămânța de neghină, și din altele mai tari, cum și din curgeri muieresti. pricinuiaste încă acest felu de rănire și din atingerea și mănșirea sfrinției, și din multa țineare a gunoiului ádecă a mistuielii, poate vreodată să se facă și din însăși vătămarea zgăului, și din amestecarea a tot trupul, când să pogoară și curge prin zgău oarecare materie iute și rozătoare, corrosiva materia și face rănirea.

pricina
patimii

Seamnele și cunoștința boalei

Cunoscuse ranele zgăului chiar din durerile ceale de noaptea ale părții ce pătimește, că o împunge și o înghimpă, și între aceasta curg dintr-însa oarecare curgeri puturoase și puroi împutite și noroioase, apoi o doare și capul între frunte și între creăștet și buricul. Și de vei atinge partea să adăugează durearea și pre încet să face mai mare, încât ajunge și până la coapsa de jos și supt pantece. Aleargă încă durearea și la coadele ochilor care să întinde până la mâini, și până la deagete și la cerbice, urmează și fierbințele nu atâtă iute, ci mai moale, însă cu groază și cu scuturare. Și deși să va arăta afară rana ca să se vază, poate doftorul cel hirurgicesc să o apuce cu unealta ce să cheamă dioptrinon specillum oricularium, și să o vază curat cu pusula, ádecă cu stilcu. Iar ceaia ce rănește înlăuntru mai

adânc și nu să arată să cunoaște din necurățiile ce curg. Poate și așa să se vadă, de să va culca muiarea în loc luminos și seninos, și va deschide zgăul ei acel pusulas pus deasupra va arăta de are rănire sau ruperi. Să întâmplă și leșin la cea bolnavă, și vorovire aiurea, și de va curge lunătăciile, curg cu puroi și put peste măsură. Uneori //f. 139^v roaderea cea mare a ranei pogoară sânge cu puroi. Și când să înfierbântă rana, puțin iase afară curgerea cu noroiu sângeros și cu dureare tare. Iar când coace curge mai multă necurăție, însă nu doare atâta de tare. Iar deaca să va răni și să va deschide, atuncea curge negru și prea împuțit, și cu dureare mai mare. Tot trupul ei și mai vârtos picioarele i să umflă. Să întâmplă și alte întâmplătoare urmări care am zis la capul cel pentru arsură.

Iar cât pentru mai nainte cunoștința face trebuință să știm cum că nicio rană a zgăului să nu treacem cu nebăgare de seamă, și să o lăsam fără epimelie, ci cât cu puțință să o apucăm mai curând să o tămăduim, că fiindcă zgăul primeaște necurățeniile a tot trupul, și ființa lui iaste vânoasă, anevoie și deaca să tămăduiaște, mai vârtos de să va învechi. Cea adâncă și mai dinlăuntru rană prea anevoie, iar mai vârtos niciodată nu să tămăduiaște cea deschisă care să arată lesne și încă mai lesne să tămăduiaște când nu iaste prea înnoioasă. Și la ceale tinere când și când, iar la ceale bătrâne mai niciodată, și mai vârtos ori aduce moarte, ori să întoarce în idropică.

mai nainte
cunoscătoare

Doftorie

Întâiu diéta ceii bolnave să să urmeaze cu bună orânduială, apoi de va avea rana arsură, să sloboază sânge, pe urmă să ia doftorii care scot umădăturile ceale vătămătoare, și să vearse ori de bună voie sau cu lucrare. Apoi ceale lepădătoare, care opresc și țin materia cea stricăta să nu curgă, și îndreptează discrasia cea fierbinte a trupului care sânt precum patlagina, grașița, coriandru proaspăt, zeama acestora să i-o vearse adeasea în zgăul cel rănit. Iar de va fi având întinăciune, să ia curățenii, ádecă zeamă de orz cu miere, sau zeamă de rădăcină de curcubeu, de aristolohie, de pelin, sau de evpatorion, să bea cu mied, și să ude înlăuntru rana cea întinată cu zeamă de pelin, de chendavriu mic, de orov, de prasion, de therm ce să zice turcește atci bacla, acestea au lucrare să șteargă, amestecând puținică unsoare eghiptenească carea îi zic spețierii unguentum Apostolorum, și spălând carnea cea //f. 140^r putredă și puroioasă, pre carea după ce o vor șterge să se apuce de ceale mai domoale. Iar pre ranele ceale păscătoare și mâncătoare care să întărâtă, să le speale cu lapte de iapă proaspăt, sau de măgăriță, îndată după ce îl vor mulge, amestecându-l cu miere sau cu rădăcină de zambile. Și după ce să va șterge rana destul, să adauge la ceale mai de sus vărsări înlăuntru, topind câțeva smirnă ce îi zic turcește mersafi, aloi sabur, zambilă, și alte ce fac carne. Iar după acestea să vie și la ceale uscătoare care

diéta
lepădătoare

ucătoare

afumări pe
dedesupt

sânt unsoarea cea prin pomfoligos, ádecă prin cenuşa albă după cărbuni, de cerulla, de plumbo, şi de alte metaluri care usucă prea cu lucrare. Şi de nu vor lucra ceale ce s-au zis până aici, să cearce şi cu afumările pe dedesupt, făcute din chipuri crescătoare de carne care nasc funingine multă, şi au puteare osebită de a usca, ádecă comid şi răşină, şi cealelalte cu metaluri amestecate, să zicem: ia tămâie, sacâz, ladanon, smirnă, stirachi, arsenichi, piatra piritin întocma de fieştecare, şi trementină, şi puind pre cărbuni aprinşi afumă-o pe dedesupt. Aseamenea şi sandarahi (care să zice turceaste zampt) şi ipochistida (nar ţiţeti) deaca rana să va fi făcut din întinăciunea sfrinţiei vei adăuga la aceale mai sus şi 60 chinavar, şi să o afumi cu oala [...] însă tot trupul ei băgându-l în baie să năduşască până i se va [...] cu grajaco şi cu ceale aseamenea. Şi la ceale mai sus unsori să adaogi şi argint viu să ungă, şi să afume cu fum făcut de chinavar [...], baie de năduşit care am zis mai sus, ce să cheamă stufa, iaste prea de folos fiindcă usucă tot trupul. Iar pentru doftoria ranei caută cap 66 al lui Pavel.

Cap 13 Pentru învârtoşarea

pricină

Învârtoşarea să socotească o umflătură vârtoasă şi tare ca piatra, umflare peste fire, fără simţire, precum o arată prea înţeleptul Pavel Eghinitul, la cartea 4, cap 32. Iar de vreame ce fieştecare arsură în trei să săvârşăşte ádecă sau să dezleagă şi să răsipească, sau face puroiu şi umflare, de va sparge să face zgaibă şi rană, sau se prefacă în învârtoşare. /f. 140^v Face dar şi zgăul învârtoşare fără veaste, fără să apuce mai nainte vreo pricină arătată, iar mai vârtos din reaua tămăduire a arsurii, şi din doftoriile ceale nepotrivite, strângătoare, lepădătoare, şi mai putearnice care răsipesc subţiimea, şi grosimea o usucă, din neiscusiţa doftorului ce s-au întâmplat. Urmează însă mai mult fără fierbinţeală şi fără dureare.

Seamne cunoscătoare

Învârtoşării zgăului urmează stare slabă a trupului, umflătură de pânţece ca idropica, şi mai pre urmă adevărată şi arătată idropică. Să cunoaşte şi din alte seamne, să apuci ádecă şi să strângi supt pânţece unde să umflă vei priceape mărimea şi greotatea umflării, şi învârtoşarea ei. Încă şi din trândăvirea şi nemişcarea bolnavei. De multe ori i să strânge pânţecetele, şi udul i să oprească, iar alteori i să opresc şi obicinuiţele, iar deşi curg, însă nu arată însuşirea lor cea firească, ci toate slabe, aspre, şi cam năsipoase, şi de vei băga înlăuntru deagetul, ţi să pare că apuci sau atingi piatra. Şi ádecă învârtoşarea care cuprinde cerbicea zgăului, lesne o simte cineva cu mâna, iar învârtoşarea cea din zgău nu atâta lesne.

Mai nainte cunoscătoare

Învârtoșarea zgăului de să va zădări mai iuți doftorii să întoarcă în carchinoma, cu a urma ori putreziciune ori fierbințeală. Vreo pricină cât iaste de adânc atâta iaste mai rău. Învârtoșarea cea adevărată care nu s-au împuternicit încă, măcar anevoie, dar poate să se tămăduiască, de să va apuca doftorul cu bine și cu încetul.

Doftorie

Precum în doauă chipuri să naște învârtoșarea, ádecă din curgere groasă, reace și flegmaticioasă sau melanhólicoasă, și din arsură de vânt sau altă umflătură carea cu ceale răcoritoare și strângătoare doftorii să prefăce în fire vârtoasă. Asemenea iarăș și doftoria ei în doauă chipuri să cade să se facă. Și întâi ádecă de nu vor opri întâmplările ceii bolnave, cum am zice vârsta ei, vreamea, locul și tăierea ei, să-și lase sânge la cot puțin și de măsură, apoi să ia doftorii lesnicioase, mai vârtos moicioase și mistuitoare. Șădeare //f. 141^r să facă de zeamă de smochine uscate, de nalbă albă, de fenu grec, de sămânță de in, de fliscun, de armenisia, ádecă cătușniță, de frunze de soc, de rădăcină și frunzele de crastaveate sălbatec. Și să ungă pe deasupra pânțelele cu unt de narchis, cu unt de crin, cu untură de găscă sau de găină, sau de porc proaspătă, amestecată cu vreo unsoare. Și încă să o speale cu lapte de vacă sau de capră, împreună cu untură de găscă. Să puie și clistiruri moicioase, și câte altele scrie și arată oblojituri și plasturi și pesorii și alte, cel mai sus zis doftor la cap 68.

șădeare

unsori

Cap 14. Pentru carchinoma zgăului

Această prea grea patimă să numeaște carchinos și carchinoma, pentru că să aseamănă cu racul, fiindcă are vine întinse împrejurul ei ca picioarele racului, și fiindcă apucă cu pizmă și să încheștează ca racul cu foarfecele lui. Dec<i> câte mădulări sânt supuse la învârtoșire, acelea întră la carchinoma. Și învârtoșarea fiindcă are asemenea materie, lesne să întoarcă în carchin. Iaste dar carchinul de doauă feliuri, arătat, ádecă rănit și nerănit, ádecă ascuns. Și cel nerănit sau să zic fără rană mai de multe ori să naște [...] zgăului. Iar cel rănit la cerbicea sau gura zgăului cea dinlăuntru [...] amândoi sânt fără leac, că nu priimesc asupra lor [...] și când [...] nu o pricep, că nu dă nicio supărare sau durere, și așa [...] și din neluarea aminte treace vreamea care să cuvenea de a să apuca [...] răotatea, să nu să mărească și să se adaoge. Destul ar fi de am fi putut să oprim să nu să rănească, ádecă să nu deșchiză rană cel fără rană, sau cel rănit să nu să mărească.

Pricina a tot carchinul

Naște-se carchinul după socotița de obște a doftorilor, din umădăturile cea holicoasă ce încălzește, ádecă care fierbând izvoraște care umădătură de să va întâmpla să fie acră prea, face și rană.

Seamne cunoscătoare

Umflătura carchinului mai mult să negreaște decât arsura [...] /f. 141^v nu simte atâta arsură și fierbințeală. vinele care sânt împrejurul ei să arată umflate. Când nu e rănit iaste la gura zgăului vârtos și nepotrivit. Dă dureare la coapsă, supt pânțete, și la șolduri. Când îl vei pipăi cu mâna, sau îi vei pune vreo doftorie, îndată să aprinde și dă arsură. Iar când iaste rănit carchinul, atuncea usebit de dureare urmează învârtoșare, umflătură, și rane nepotrivite, mâncate, și mai mult întinate și împuticioase, buzele lui umflate pe de laturi să arată ca cum ar înflori și ar albi, curgeri urâte curg dintr-însul, întinăcioase, neagre, roșiatece și sângeroase. Iar umezeala și sângele cel crud care adeaseori izvoraște iaste foarte subțire, apătos, negru, vânăt, și duhneaște greu.

Mai nainte cunoștințe

Carchinul precum și la cealelalte mădulări ale trupului, așa și la zgău nicio doftorie adevărată nu priimește, atâta numai ajutoriu pofteaște de la doftor ca să nu să mărească nici să coacă. Că de va coace aduce mai mari dureri și mai mare nelesnire, și cu cât să vor apuca de el cu atâta munceaște mai mult. Carchinul nu bagă în seamă doftoriile ceale mai domoale, nu le simte, iar cu ceale tari și cu ceale silnicitoare să sălbătăcește și să întărâtă. Pentru doftoria patimii aceștia oriunde te vei întoarce pre toate le găsești pline de răotate.

Doftorie

Dec<i> pentru ca să oprim nașterea carchinului începem [...] lăsarea de sânge și scoatem sânge din braț, sau din genuche, Poplite (cu litere latine), precum și la ceale ce au curgere de sânge, pentru ca să tragem sângele cel melanholicos din locul zgăului cătră părțile ceale de aproape. Iar după aceastea cercăm cu ceale curățitoare, câte nu prea înfierbântă și deșărtează fiarea cea neagră, sau flegma cea groasă și grasă, în ce chip am scris înnapoi la cap 4 pentru curgerea muierască. Iar când va înceape carchinul, pentru ca să nu să mărească îl oprim orânduind diétă cuviincioasă, să se ferească cel ce pătimește, de bucate cu zeamuri reale care nasc umădătură melanholicoasă ádecă carne de bou, sau de cerb, sau de iepure, sau de //f. 142^r rămătoriu, mai vârtos sărată și uscată, și de pasări care să hrănesc la ape, de piperiu și de alte feliuri fierbincioase, de brânză veache, de linte, de varză, de peaște sărat, și de altele. Ci să se

lăsare de
sânge

hrănească cu zeamă de orz, cu nalbă, cu buruiana ce să cheamă atrafaxis ghiaban, spanac, sfeclă, și ceale aseamenea acestora, pești de piatră, carne de pasări de munte, pui de găină, gălbenări de ou, și altele ce mistuiesc bine și care nasc sânge bun. Vin subțire să bea, alb și nu prea vechiu, între acestea trebuiaște să deșărtăm umădătura precum am zis, însă mai fără greșală să aducem băuturile, că aici face trebuință de umezeală iar nu de uscăciune, și la acestea să fie domoale, și la fieștecăre trei zile să le ia, ca ádecă umădătura ce s-au adunat în vine să se gonească afară cu încetul, fiindcă a să scoate deodată și fără primejdie, iaste cu neputință. Să ia și siropuri făcute de miare, capnion epiθimon, cu apă, sau cu zeamă de scolopendriu pre care o numim rumâneaste limbă vecină, adianton, intiv, borangena și altele care deșărtează materia cea arsă. Iar după deșărtare zer de lapte sau mied cu epiθim, sau casia fistularia cu magiun ce să cheamă hamec să o moaie în zeamă de pui de găină. Apoi pentru ca să leapede umflătura ce curge și să o răsipească, cuviincioasă iaste zeama de alicacav itt ozumu cu unt de aguridă să faci fetil și să-l bagi. Domoleaște încă aprinderile, să fiarbă nalbă albă cu apă mult până să va terciui, și cu puțin unt de trandafil ungând să o puie deasupra. Sau zeamă de cel mai sus zis alicacav împreunează cu unt de trandafil sau cu untdelemn, gălbenare de ou, sau frunze de nalbă pisează cu lapte muieresc, și cu unt de trandafil, unge, sau vârfuri de mac pisează-le și le cearne cu sita, și le amestecă cu zeamă de poligon sau de antidii sau de coriandru, pune deasupra și udă. Iar pe dinafară oblojaște câtăva lână udată adeasea cu ceale mai sus zise zemuri, și ia aminte să nu să usuce, schimbându-o adeasea. Iar pe dinlăuntru iarăș când să va răci carchinul, împreunează lapte de muiare sau de măgăriță, cu zeamă de patlagină și varsă înlăuntru [...] /f. 142^v sau bate untdelemn cu gălbenare de ou în vas de plumb, până să va îngroșa să se facă fața lui ca plumbul, și acesta să-l verși înlăuntru care iaste prea lucrătoriu. Să arzi raci de râu, și să-i faci praf care praf să-l moi în apă de alicacav, și să amesteci și alt praf făcut de plumb sau de antimonion pisat, aceasta zic că tămăduiaște pre carchinul cel rănit, și de nu-l tămăduiaște, însă îl domoleaște și opreaște pașterea și roaderea lui. De va fi sângeros varsă deasupra zeamă de poligon cu puținică tămâie. aceastași lucrează și pessos ádecă fetil care să faci din șofran, din lapte de muiare, din zeamă de mac și lână soioasă, și mai vârtos acesta care foloseaște și la pricinile șăzutului ádecă să iai smalțu italicesc Spuma argenti lota 63, tămâie de bărbătească parte, gunoi de oi, untură de porc proaspătă, unt de vacă proaspăt, ceară câte 61, și unt de trandafil 62, și amestecându-le să le pui într-un vas de plumb, și după ce să va usca amestecă cu unt de trandafil și unge carchinul pe deasupra. Iar la carchinul cel rănit folosesc și aceste unsori: de cenușă albă după cărbuni care să zice

siropuri
μποραντζένας

magiun hanec

ungere
deasupra

zemuri

prin pomfoligon De cerussa mesue descriptum, de carussa magisteriale, de plumbo și câte răcoresc și usucă fără măsură. Dar deaca rana carchinicească va cuprinde părțile ceale mai adânci ale zgăului cât uneori să curgă sânge mult, atunceă după sfătuirea doftorului Serapion varsă deasupra zeamă de patlagină, de alicacav, de grașiță, de suliman, volon armenion, limnia sfraghida, ádecă pământ însemnat, și zeamă de iarba ce să cheamă limba țapului. Și aceasta iaste doftoria carchinului, ca cum am zice trătarea. Iar carchinu/ să numeaște de obște mîncătură.

Cap 15 (sic?). Pentru strângerea zgăului

Unele muieri lesne și adesea zămislesc și să îngrechează, dar nu pot să ție pruncul în zgău, și aceasta să întâmplă din usebite pricini, și altele din multa umezeală a firii lor, nu pot să închiză bine și să strângă gura zgăului și așa să lărgeaște și să descordează. Iar altele împotrivă au //f. 143^r gura strâmtă care nu poate să se lărgească și să se lățească pre încet cătră hrănirea și creășterea pruncului, priimesc ádecă sămânța și zămislesc, însă ceaia ce s-au zămislit lucrează pricină de moarte atâta la cea îngrecată cât și la cel ce va să se nască, pentru strâmtorarea, încât unele la a treia lună, altele la a patra, sau și la a cincea, leapădă copilul, sau mor și iale. Când pentru cea covârșitoare strâmtorare nu poate trupul să iasă, și aceasta să zice strângere sau înfrânare a zgăului, sau precum zice Pavel, îndeșire a gurii sau a cerbicii zgăului, încât nu poate mai mult să priimească sămânța, și de o și primeaște nu poate să o ție mult, că din învârtoșarea și împietrirea nu poate să se alcătuiască. Unele încă din multa căldură și fierbințelea a sângelui, și din prisosirea lui săvârșesc obicinuințele lor îndată, și așa să rădică hrana pruncului.

Pricina patimii și seamnele

Înfrânarea să face la gura zgăului, sau din mai nainte rănire, sau din umflătură ce să va fi învârtoșat acolo. Și cât pentru semn nu avem trebuință, din cuvintele bolnavei și din pipăirea mâinii poate să se cunoască patima.

Doftorie

Acealea care nu pot să ție pruncul cel zămislit în pânțece pentru multa lor umezeală, face trebuință mai nainte de zămislire să se curățe adeasea cu hapuri făcute de Stiera nera, de Benedicta, de aromatibus, adăugând și puținică rădăcină de piperiu și Sal gemma. Apoi deaca să vor curăți lunătăciile să facă pessaria ádecă fetiluri din ceale zise înapoi, și din agaricon, făcute și de tigră care curăță zgăul, să le puie deasupra. Încă și aburi moicioși, ce să zic altfelu frecări calde cu apă cu untdelemn, să ia și zeamă de grâu mirositoriu, și oblojituri câte am arătat la capetele ceale scrise mai nainte, și altele

hapuri

pessaria

aseamenea aşăzări să facă aburi, să se usuce afumându-se pe dedesupt umezeala. să-şi facă diétă de zemuri bune subţiri care nu deschid ci numai usucă. Iar de leapădă prunc din subţimea sângelui, să ia mai nainte de zămislire curăţenie făcută de rabarbaron, de smirnă, de sirop rozat şi să-şi facă diétă cu câte îngroaşe sângele şi tâmpesc iuţimea. Iar după zămislire //f. 143^v să ungă partea rănichilor cu acest feliu de alifie Ol.ros.omph.et cydon ana 63.ceruls.lotae in ag. Rus.62. Rad.bistor et coral.rub. 31 cera alba quod satis.fiat ung. Pro Renibus inungendis. Iar acealea care au sânge mult leapădă pruncul, că să însărcinează firea cu prisosul, şi deschide gurile vinelor celor ce sânt împrejur, şi scoate sânge mult, şi așa pruncul pentru lipsirea hranei ori moare, ori să aruncă afară. Dec<i> aceste care pentru acest fel de pricină să rump, folosească să lase sânge la cot din vâna cea dinlăuntru, şi să nu-şi facă diétă cu zemuri grase, şi mai vârtos când fiarbe sângele şi acrimea, însă mai puțin după trebuința stării. Iar de vor fi curgând mult obicinuințele, va lăsa mai mult. Iar cât pentru strâmtorarea zgăului, mai nainte de zămislire folosesc băi moi, aburi şi unsori pe deasupra, pentru ca să se lărgască zgăul cu căldura, însă câtă vreme iaste îngreacă şi ţine pruncul în pânţec să se ferească de acest fel de cursori, că făcând aceste ca să lărgască curând pricinuiască lepădarea. Să se ungă cu unt de crin, cu unt de migdale, cu unt de sisam, cu unt de mărariu, cu untură de porc nesărată, sau de găscă, sau de găină, sau de raţă, şi în unturile acestea să amestece încă şi câţva unt de sacăz, sau unt de shin Lenticinum care moaie cu domolire şi strânge încet, sau şi puţinţel stiraca încălzit ? dimineaţa şi seara să se afume, şi totdeauna când îşi varsă udu şi face şi trebuința sa cealaltă a lepădării mistuielii, să se liniştească, mai vârtos în vremea când are obicinuințe să se rumpă, ádecă să leapede. Să se ferească încă şi de împreunare trupească că pricinuiască lepădarea, pentru clătirea şi întinderea gurii, căci când să clătească zgăul spre priimire de sămânță mai noauă, pe pruncul cel proaspăt care încă nu s-au încheiat şi nu s-au întărit bine îl aruncă afară. De să va învechi patima, trebuie să se slujască cu ceale din mireasme afumări pe dedesupt. Iar când să vor arăta la pipăire cum că s-au muiat locurile, să-i facă ipaptismon, ádecă să învălească o funioară cu bureate uscat şi să o bage înlăuntru în strâmtoare să se deschiză şi să se lărgască. Şi de să va lepăda afară, să bage altă funioară mai groasă, încât iaste trebuință să aibă mai nainte gătite mai multe //f. 144^r deosebite părți de bureți uscați, apoi oarecare doftorie de piatră acră şi de magiun pornitoriu făcut cu miare, să aibă gata, pentru ca să ungă bureatele ce să bagă, să se facă locul mai deschis. Iar dacă nu să va deschide destul locul după ce vei vedea când scoți bureatele, şi va urma arsură, din ceale mănătoare doftorii care s-au dat, atuncea să facă acest feliu de alifie să ungă bureatele ce am zis, ádecă să ia unt de crin o unghie,

unsoare

lăsare de
sânge

unsori

alifie

alifie

rășină de terevin⁰ doauă dramuri, untură de găină 31, rădăcină de curcubeu, tămâie câte 32, și ceară cât va ajunge, și să o faci unsoare, și să ungi pe deasupra, și de va fi mare arsura, în loc de unt de crin ia unt de micșuneale sau unt de trandafil. Iar când va înceta arsura și se va lărgi locul, fă alifie de unt de trandafil, și de untură de găscă, și ungând bureatele unge pe deasupra precum am zis mai sus, până ce să va însănătoșa locul și să se întărească câte puțin, însă bureatele să nu lipsească niciodată, totdeauna să-l pui, să nu să întâmple să se împreune și să se închiză iarăș gura zgăului. Și acestea așa.

Cap. 15. Pentru nelesnirea nașterii

pricini multe
care să dau la
nelesnirea
nașterii

Din multe și usebite pricini să întâmplă nelesnirea nașterii la cele îngrecate, iar zicem nelesnire de naștere și muiarea să chinuiască mult și să strâmtorează la vremea ce va să nască. Iar lesnire de naștere când naște fără vătămare, și [...] și ușoare întâmplări. Dec<i> după cum zic doftorii să întâmplă nelesnirea nașterii, ori din greșala și vătămarea ceii îngrecate, sau din vătămarea pruncului, sau din matca ádecă învălișul lui, ori din pricina vreunui mădulariu de aproape, sau din alte întâmplări ce să vor pricinui de afară, și dar din greșala ceii îngrecate, când încă nu s-au întâmplat vreodată să nască. Și iar, de va fi bătrână care să fi trecut peste 40 de ani, și are vinele zgăului uscate. De va fi grasă și groasă, sau că zgăul ei iaste mic, sau va fi fricoasă, sau simte arsură la părțile ei ceale născătoare de copii, sau are vreo altă boală sau din fire iaste prea slabă de nu are puteare să scoată afară pre pruncul ce /f. 144^v să naște. Încă deaca mai nainte de vreme iaste silită a naște, și de iaste gura cerbicei zgăului strâmbă și întoarsă, sau va fi răsărit mai nainte într-însa vreo carne, sau din nelesnirea răsuflării, sau din umflarea bășicii. Iar din pricina pruncului are nelesnire nașterea, de va fi prea mare, sau prea mic și nu are greotăte, sau gros la cap, sau poznit, ca cu doauă capete, sau mort, sau măcar viu, dar neputincios, de nu poate să iasă, sau că foarte iaste și foarte mic, că zice Irofilos cum că o muiare au născut cinci copii la o naștere. Sau că nu urmează mijlocul cel firesc și chipul nașterii ci ori de curmeziș pătimește să iasă, sau își scoate un picior sau o mână și cealaltă o spânzură. Căci firește iaste obiceiul să-și scoată pruncul întâiu capul când să naște, și mâinile lui să le aibă întinse spre coapsele lui, și așa drept să iasă prin gura zgăului, sau și într-alt chip, să scoată întâiu picioarele, și apoi trupul tot. Iar afară dintr-aceste doauă chipuri de să va naște prunc, toate sânt peste fire. Pentru matcă sau învălișul să face nelesnirea nașterii, când nu poate să se rumpă pentru grosime, sau când să va rumpe afară din cale și mai nainte de vreme. Căci deaca să va deșărta umezeala în loc de uscăciune anevoie să rumpe pruncul. Iar pentru partea cea de

aproape [...] ori bășica iaste umflată, sau are împietrire sau oprire de ud, sau mațul cel drept iaste vătămat de trănși sau de crăpături, ori să încungiură de mistuială deasă și uscată ori de vânt gros, sau pieptul cei îngrecate să află răcitu ori are năduf încât dăbia poate să-și ia răsuflarea sau să sufle în văzduh. că toată scoaterea să face cu ținerea răsuflării. Să întâmplă și din ceale de dinafară, ádecă din răceală când suflă boreas că răceala înneacă zgăul și-l strâmtorează. Din fierbințele peste măsură aseamenea, când suflă crivățul, căci aceasta răsipeaște putearea, și face pre cea îngrecată slabă și neputincioasă spre a naște. Încă și când oarecarii neînvățați îi aduc niscare mireasme mirositoare să mirosească ca cum ádecă să împuternicească și să înnoiască răsuflarea ei însă acealea trag în sus și starea //f. 145^r zgăului, și adăugesc nelesnirea nașterii. Ci precum zice Avichena când va avea trebuință muiarea îngrecată ca să mirosească ceva mirositoriu cătră leșinarea ei, să fie puțin și cu luare aminte. Aseamenea să se ferească și de ceale strângătoare.

Seamne

Muiarea ceaia ce pătimeaște, și ceaia ce sânt împrejurul ei vor arăta pricinile ceale de afară. Iar neputința ei, precum și grăsimea o vei cunoaște din starea trupului său și din cealelalte următoare întâmplări ale boalelor neamului fâmeiesc ce s-au scris mai sus. Și pruncul cel neputincios și slab să cunoaște din cea zăbavnică și slăbănogită naștere a lui carele de iaste mort în pânțece, mai mult nu să mișcă nicidecum. Și urmează răceală împrejurul pântecelui, și dureare grea la buric, duhoarea ei puturoasă, fața obrazului ei să schimbă. De va fi pruncul mare la trup să cunoaște după chipul părinților lui și din umflarea pântecelui maicii sale. Iar cum să fie groasă matca dintr-aceasta să arată, că niciun semn din ceale zise mai sus nu urmează, și ceaia ce naște iaste sănătoasă și puternică, și pruncul să porneaște lesne.

Seamne mai nainte cunoscătoare

La nelesnirea nașterii multe reale ticăloși urmează, și de multe să primejduiaște spre moarte atâtă muma cât și pruncul ce să naște că din multa silnicie și tremurare poate să se rupă praporul (care iaste cea de la rănichi îmbrăcăminte a tuturor maților), mai vârtos a pricepe la buric, sau la șale, și așa de acolă să iasă mațele afară și împingând partea aceia partea de supt pânțece să face surpătură și vărsare. Care scuipe multe bale până a nu naște, însemnează cum că va să nască cu uscăciune și pentru aceasta urmează nelesnire de naștere. Durearea care junghie la părțile dinapoi când naște însemnează că va să fie nelesnire de naștere. Iar durearea care apucă pre muiare lângă șale și lângă părțile ceale dinainte aproape de zgău, fiind muiarea vârtoasă și sănătoasă vestește mai nainte bună naștere, ádecă cum că va să nască prunc cu lesnire.

Doftorie

Dec<i> și doftoria nelesnirii de naștere după pricini are deosebire. Cea îngrecată să se păzească de vânt prea cald sau prea rece și până în douăzeci de /f. 145^v zile

stare
 hrană
 clistiruri
 moicioase
 aburi
 pessos
 hrană
 care n-au
 născut altă
 dată

mai nainte de naștere să șază în aer de măsură, și să se hrănească cu
 bucate moi, ádecă cu ciorba de găină bătrână, cu legumi gătite cu
 untdelemn și cu zemuri grase, vin să bea dulce amestecat cu puținică
 apă, poame cuviincioase, ádecă curmale, smochine uscate, stafide și
 struguri. Să se trudească ușor. Pentru lesnirea pântecelui să se slujască
 cu clistiruri moicioase, făcute din zemuri grase, zahar, untdelemn de
 migdale, și de sămânță de in. Când să va apropia nașterea să se
 împreune trupeaște adeasea, griji și frici și întristări și alte patimi și
 turburări ale sufletului să-i lipsească, iar la glume și la veselii să aibă
 îndrăzneală. Să facă și așazări ádecă aburi, cu zeamă de nalbă albă și
 de ceaialaltă, de mușătel, de sămânță de in, de adiant, de sulfină,
 căpățână de miel. De nu va priimi abur, să moaie bureate în zeama
 celor mai sus zise buruieni, și să ude ceale dinapoi, cât ține praporul,
 coapsele, și partea cea născătoare, să le oblojască cu untură de găscă
 sau de găină, sau cu măduhă de picior de vițel. Peson să-i facă de
 ladanon, de amvra, de mosc, și să i-l puie cu șase zile sau cu opt mai
 nainte de a naște. Iar când să va apropia ceasul nașterii, să nu
 mănânce multe și usebite bucate, căci până să mistuiască fierbințele
 bucatele, să țin în pânțe și dintr-aceasta nu poate să iasă lesne
 pruncu, ci să mănânce bucată puțină și cu zeamă bună, și mistuitoare,
 precum sunt ouăle cu zeamă, carne de pui de găină și zeama lor și
 pâine muiată în vin mirositoriu, moașa să fie vreadnică și iscusită și
 temătoare de Dumnezeu carea ungând locul cu unturi moicioase și
 domoale să apuce zgăul cu încetul, pentru ca să îndrăpteaze nașterea
 spre lesnire, și nu trebuie să așaze îndată în scaun pre cea ce naște, ci
 când cască gura zgăului pentru ca să iasă pruncu mai cu lesnire,
 atuncea moașa fiind de față să o îndemneaze să se silească să nască și
 să sufere cu tărie durerea ca nu cumva plecându-se într-o parte să
 dea pricină de a să întoarce pruncu într-alt chip, ori în picioare ori
 într-alt feliu încât să se primejduiască cu durere de nelesnirea
 nașterii. Pre muiarea cea groasă, pântecoasă și grasă să o puie pre pat
 cu fața în jos, capul și obrazul ei să caute cătră [...] plecând
 genunchile cătră șolduri, încât să se aducă zgăul cu gura lui //f. 146^r
 drept supt pânțe, și să ungă moașa deagetele sale cu unt de vacă,
 sau cu untură de rață, sau de găină, sau cu unt de sisam, sau cu alte
 aseamenea, și să ungă gura zgăului, și să o apuce încet să o lărgască.
 Iar de să va întâmpla vreo fricoasă, să o mângâie și să-i dea
 îndrăzneală. Iar pre ceaia ce nu știe durerile nașterii să-i poruncească
 să ție tare răsuflarea ei căci va putea și să-i împingă mai tare partea
 de supt pânțe. Iar deaca vreo muiare din slăbiciunea sa are durere
 de naștere, trebuie să o încălzească cu bucate și cu băuturi cu bună
 zeamă și imputernicitoare, și folosească să o stropească cu apă de
 mirsină, sau de trandafili, sau cu vin criticesc amestecat cu puținel
 oțet, sau să-i dea să mirosească pâine caldă sau strugure sălbatec,

iaban ozum, sau gutuie, sau lămâie. Iar de să va întâmpla nelesnirea nașterii din pornire peste fire și închipuire a pruncului, să se nevoiască moașa cu orice mijloc domol ca să îndrepteaze închipuirea în mijlocul cel firesc, câteodată împingând pruncul, și câteodată trăgându-l, plecându-l, întocmindu-l, încât de va scoate întâi mâna sau piciorul pruncul, să nu-l apuce să-l tragă, că îndată mai tare să strânge și iase din încheietură, sau să rumpe, ci să ia aminte într-adins cu deagetele ei, să-l moaie când la umere când la sold, să-l întoarcă încet, și să-l aducă în închipuirea cea cuviincioasă. Iar deaca iarăș cu împănarea gurii zgăului să închipuiască pruncul deoparte în alt oarecare loc nepotrivit, face trebuință să-l suie mai întâiu deasupra gurii zgăului, și apoi iar să-l aducă la gură. De să vor întâmpla geameni cei ce să nasc, sau trei și mai mulți, și vor împresura gura zgăului, iaste trebuință ca pre ceialalți să-i împingă încet înlăuntru în adânc și să scoată pre acela care să arată mai gata. Deaca matca sau cămașa iaste prea groasă și tare, încât nu poate să se rupă, iaste trebuință să se taie cu meșteșug. Iar când mai nainte de vreme vor curge umădăturile care să cuprind în cămașă, și să va usca locul, trebuie să-i verse înlăuntru albeață de ou cu zeamă de nalbă sau de grâu mirositoriu, sau zeamă de orzu caldă. Iar de va spori ceva pentru nașterea, sau că pruncul iaste mort, sau capul lui prea mare, sau pentru altă oarecare pricină, atunci să facă rana pruncească, precum ne învață /f. 146^v și o arată prea înțelepții doftori, Aetie la Cartea și Pavel cartea 60 și cap 74. Pentru rana pruncească, și pentru tăierea pruncească. Și acest meșteșug iaste greu, și trebuie a să sluji cu dânsul cei mult învățați hirurghi. Iar mai pre urmă de toate ajutorințele și doftoriile care să cuvin și trebuiesc la toată nelesnirea nașterii mai aleasă iaste acesta. Să iai scorțișoară aleasă 33, Myrh.saliae Ligne vocata ana Succini candidi 31, pisează-le și le fă praf prea subțire, și dintr-acesta ca un dram în vin de tămâioasă dă

băutură aleasă

Alte ajutorințe îndemânatece

Fiarbe artemisia ádecă cătușniță, și oblojaște cu dânsa buricul cei îngrecate, și va scoate și pre prunc și cămașa. Aseamenea face să arzi scorțișoară, lemn de aloi, amvra, și puținel mohron sau chimen, și rășină, și coajă de brad, și să o afumi pe dedesupt. Deaca nelesnirea nașterii va ținea și va căsni multă vreme pe muiare, să-și lase sânge la picior cât va fi cu cuviință de-i va fi sângele cu prisos și va fi tânără, apoi să o speale cu apă fiartă cu coajă de dafn. Apoi să fiarbă vin alb cu dictamon criticesc, sau cu sămânță de răchită, și să bea. Iar comid și gogoș de dafn amească cu untdelemn, și ungând cu lână sau bumbac pune deasupra. Piatra ce să cheamă aetit ținându-se la brațul stâng, zic că nu lasă să se nască pruncul, când

lăsare de
sânge

băutură

strănutătoare

vărsarea

mireasme
mirositoareafumări pe
dedesupt

iaste zgăul alunecos și nu o va ținea. Și iar acești piatră de vei lua-o de la brațul stâng și o vei lega la coapsa ceii ce naște, fără durere face să nască. Acești {piatra iaspis smaragdul mărgeanul magnitul} lucrează și piatra ce să cheamă iaspis, și smaragdul, și mărgeanul legate la coatele și magnitul la coapsa stângă ținându-l cea îngreacă în mână. Unghe de uliu sau de curui sau de vultur, să ție supt ie, sau supt picioare, naște curând și cunună făcută de jumătate, sau rât de rămătoriu, sau urechi de măgariu, sau peane de rândurea să ție în mână, foarte îi ajută. Însă să ia aminte moașele cu de-adinsul să nu să afle nicidecum peare în casa ceaia ce naște că acestea oprescu foarte lărgimea zgăului. După ce iase și să naște pruncul, de multe ori rămâne cămașa înlăuntru, și să împreună //f. 147^r în zgău ca un cocoloș, ci te păzește să nu o scoți îndată și cu sila, că pricinuiaste multă stricăciune la creieri, la inimă și la stomah, rădicând aburi vătămători la aceste părți, și putrezind strică ceale dinlăuntru, și cu munci greale omoară pre ceaia ce pătimește. Dec*<i>* cu ceale strănutătoare trebuie să o pornim îndată și să-i oprim răsuflarea, să-i astupăm nările Deaca dar și cu aceasta nu va ieși cămașa, să-i încălzească moașa mâna cea stângă, și ungându-o precum am zis mai sus să o bage în zgău și să o tragă afară binișor fără grăbire. Încă și vărsarea folosește foarte pentru scoatrea cămeșii aceia. Și iar de va rămânea, să nu o supere mai mult, căci curând va putrezi, și dezlănându-se în sângele cel subțire va ieși afară singură. Iar pentru putoarea și împuticiunea ce să face, să mirose adesea ceale mirositoare, ádecă piatră gagaș, unghie mirositoare stirachi, tămâie, savina, vdellion, și să bea și ceale mai de sus zemuri. Să facă și pessorii de găinaț de uliu, de comid ce să zice halvani, de iarba ce să cheamă ghentiana, de sagapinon, de curcubetiță, de brionia, de boragena, de aspalθ, sămânță de răchită, de scamonia, și vromoassa cu zeamă de dictamon, de callitrid. Prapor de oaie sau de capră uscat, și pisat ca praful, să puie în vin subțire și să bea, sau să puie în pessorii, sau să o poarte ca o doftorie împotriva otrăvii. Să pui gunoiu de oaie cu unt de vacă și cu sulfină în zgău, că trage cămașa afară. Acești face și afumarea pe dedesupt cu ladanon, matricaria, smochine, hrean, găinaț de vultur, sămânță de praz, coji de usturoi, rășină, brad, elevoron alb, ádecă iarba lui Tatin, neghină, aristolohiia lungă, sau unghii și coarne de capră puind pre cărbuni aprinși să se afume, fiind acoperită cu ceale după deasupra haine ale ei, într-o oală sau într-o măsură precum va vrea. Și caută mai mult la Pavel Eghinitul cartea 7, cap 16. Iar de aici încolo scriem câteva și din cea înțelepțească doftorie a unguirilor care au dat afară de obște și pre scurt cel de odinioară prea ales Franghiscu Pariz Papai, pentru boalele muierilor, la Cartea 6, Cap. 4.

//f.147^v Din cartea ce să numeaște *Pax Corporis* a celui de odinioară filosof și doftor ungur Franghiscu Papai, ajutorințe îndămânatece și lesne la feliuri de patime ale muierilor, nainte de a naște și după ce nasc. Tălmăcite după ungurie

Cap 17. Pentru patimile ce să întâmplă la muieri mai nainte de a naște și după ce nasc

Sfătuitoare doftorie

Încă și în vreme până a nu naște copilul, mai vârtos și până a nu se îngreca și pre urmă, multe și usebite nevoi și boale au obiceiul să pătmească muierile, ádecă leșinuri, sfoiețiri, năduhuri, dureri de cap greale, și altele care am povestit îndestul la capetele ceale scrise mai nainte. Dec*<i>* când se vor întâmpla la dânsese aceste feluri de boale, uneori să bea apă de buruiana pimpinella cu șofran și cu zahar. Iar bună iaste în locul aceștia și apă de jaleș și de mătăcină, să o bea aseamenea, încă și rojmarin, și rădăcină de iarbă mare puțină, să le moaie în vin și dintr-acesta să bea pe fieștecare zi, aceasta și într-aceastași vreme ajutorează și nașterea. Bun iaste să piseaze și sâmânță de livisticon căruia îi zic turcește deveșil și să o puie în apa de iarba albinii și să o bea bolnava.

băuturi

De va înceape să o doară sânul (care de multe ori să întâmplă și fără îngrecare) și să facă bășică și să coacă, să fiarbă rădăcină de nalbă albă cu untdelemn și să-l leage cu dânsa. Sau să-l leage cu urdă de vacă proaspătă dulce, și după ce va sta și va răci asupra lui, sau să va încălzi, să puie dasupra alta. De să va fi umflat și va durea tare, să fiarbă alsin iarba căriia îi zic turcește tauk otu, iarba găinii, în apă cu unt de vacă, și să-l leage cu dânsa caldă. De va înceape să spargă, să fiarbă flori de soc cu untdelemn, și cu aceastea să-l leage. Alta. Ameastecă bălegariu de oaie cu untdelemn să se facă ca mazărea sleită și oblojaște și cu aceasta. Alta. Frunze de evpatorion care să zic //f. 148^r turcește coghiun otu, prăjaște-le cu miere și cu untdelemn, și le oblojaște. Deaca mai vârtos durearea va fi nesuferită, să fiarbă sisimvrion (ádecă hrean de râu care totdeauna înverzește, încă și în vreme de iarnă pe lângă izvoară care să zice și becabunga și dereze) cu oțet, și cu acesta să-l leage. Deaca țâța ei să va umfla și va coace sfârcul, să topească ceară albă cu unt de migdale, încălzindu-le la foc, și cu acesta să-l ungă. Alta. Bine iaste să o ungă și cu seu de cazaniu peăștele, sau cu prafu/ lui, apoi să o oblojască pe deasupra cu ceară lată curată și moale. De va crăpa țâța, și va fac plesnituri, să iai coaja cea din lăuntru a pomului ce să zice elinește oxiacanθa, iar latinește berberis, iar grecește paliuri, și să o usuci, și să o pisezi ca prafu/, și cu acesta să presări.

durere de sân
fiertură

durere de țâța

cea galbenă

De i să va înnegri țâța și să va face vânătă, și-i va fi frică să nu i să întâmple mâncătură, să fiarbă frunzele ierbii căriia îi zic

limba

durere de
matcă ádică
de zgău

de colică

mai nainte de
a naște copilu
învățătura

chinogloson, ádecă iarba câinelui, turceaște kiupem ntili, în apă amestecată cu vin, și cu aceasta să o leage. De i să va umfla zgăul și pânțele până a nu zămisli (că și aceasta să întâmplă de multe ori), să piseaze mărunț cuvion care să zice turceaște kiumbeba, și dintr-acesta să bea cu vin cald, iar pe dinafară să piseaze destul sămânță de chimen, sau sămânță de mărariu, și să amestece cu balegă de vacă caldă, și întinzându-o pe pânză așa caldă, să oblojască tot zgăul petutindenea. Pentru durerile zgăului, când mai vârtos să va rumpe din locul lui și are răceală, să ungă cu unt de nucșoară părțile ceale dimprejurul buricului. Alta. Să fiarbă un ou întreg împreună cu ghioacea lui în unt de vacă, până ce să va negri și va arde oul în tigaie, apoi untul acela de vacă să-l vearse într-un vas în apă de trandafil, și să-l speale, și dintr-acela să ia atâtă cât va încă pea într-o jumătate de ghioace de nucă care pre urmă să-l amestece cu mult miezu de nucșoară pisat, și precum va fi cu jumătatea de ghioace să pui și să legi deasupra la buricul ei, să stea toată noaptea, și până dimineța, va suge tot, această și încălzească zgăul minunat, și-l trage în sus la locul lui. /f. 148^v Deaca cătră aceastea împreună o supără și boala colicească, și-i apucă durerea șalele, precum și aceasta să întâmplă de multe ori, să freace pânțele ei încet cu peatece calde, și să o ungă cu Galbanetum și să o acopere cu țoale calde. De nu va găsi Galbanetum, să piseaze flori de mușătel cu sămânță de chimen sau de mărari, mărunț, și să le cearnă cu sita, apoi să le amestece cu unt de vacă proaspăt, și să le încălzească la foc, și muind într-însul o cârpă de pânză de în subțire, și așa bine caldă să o puie deasupra la buricul ei, și să se culce cu fața în sus să stea ca un ceas. Bună iaste și aceasta foarte cătră doftorie țărănească: albeața găinațului de găină pisându-o mărunț să o bea cu vin. Pentru năduful ce să face din zgău am zis mai sus la cap. Dec<i> după ce va simți pre sineși că iaste grea, de va vrea să nu leapede copilul, și să aibă zgăul ei împuțernicit spre a suferi bine pre cel ce are în pânțele, uneori să răcorească coapsele și marginea spinării cea dinapoi cu apă reace, și seara după ce să va culca să doarmă să bea o băutură reace de apă, și în fieștecare dimineță să mănânce flămândă câteva migdale amară, sau sâmburi de piarseci, că aceastea împuțernicesc sarcina ei ce poartă în pânțele. Iar după aceastea să nu mănânce fieștece bucate, mai vârtos acealea care prea umezesc, ádecă fealuri de poame crude și care fac umflare și vânt, nici bucatele ceale prea drease. Iar cătră luna a noauă să-și trudească trupul cu umbletul și cu primblare încet, mai mult să apropie vreamea de a naște și să se ungă pe fieștecare zi cu unt de migdale, sau unt de zambile, sau măcar numai cu ceapă fiartă ori prăjită bine cu untdelemn, pentru lesnirea nașterii. Alta. Încă pentru această și, să mănânce flămândă pe fieștecare zi ouă coapte cu zeamă, amestecându-le cu scorțișoară pisată mărunț. Alta. Sau să bea apă de scorțișoară carea va fi având puțință, și să nu să prea strângă cu hainele. Să ia aminte cu de-adinsul

să nu i să zgârcească pânțele, căci cu această să îndoiaște munca, ci trebuie într-acest fel de [...] să se hrănească cu bucate lesnitoare de pânțele care moaie și pornesc //f. 149^r pânțele. Să facă și baie de nalbă albă și de ceaialaltă. Și să se scalde puțin cu căldură cu încetul. Și ieșind din baie să se ungă iarăș cu ceale mai sus zise unturi.

Și deaca ajunge vreamea nașterii, foarte slăbeaște uneori cea îngrecată, și simte dureri groaznice, și pre lângă dureri pătimeaște și alte înfricoșate boale. Pentru aceasta trebuie să avem grijă mai de timpuriu de chiverniseala ei, și de ușurarea și lesnirea nașterii. Dec<i> să ia fiare neagră de găină, și cu aceasta să-și ungă buricul, că foarte ajutorează. Să se încingă cu piale de șarpe de care să dezbracă șarpele. Să leage la talpele picioarelor ei polipodia căriia îi zicem noi dobrancă, alții o numesc iarba Sfântului Ioan, și turceaște să cheamă țenis și bes fazi. Să-i dea să mănânce papară de vin cu șofran și cu scorțișoară, și dreasă cu nucșoară. Alta. Sau de o va apuca durearea să bea într-acel ceas apă de zambile, sau floarea cea galbenă ce iaste răsărită înlăuntrul zambilii, să o puie într-o lingură de zeamă de bucate și să o bea. Și pentru ca să împuternicească inima, să bea apă mirositoare de imerocalida care să zice și mercuralie, iar turceaște să cheamă icți țiteghi, sau apă de scorțișoară. Să fiarbă artemisiia, ádecă cătușniță care să zice turceaște sovasar, cu unt de vacă în apă, și caldă bine să o puie deasupra la stomahul ei. Alta. De nu o vor ajutura acestea să mirosească ceva strănutătoriu, cum iaste frunza de smochin, și aceasta ajutorează prea cu lucrare. Alta. Sau să bea clei de păr cu vin, decât acesta de a bea să află altă ajutorință mai bună, între acestea să se ungă și cu unsorile ce s-au zis după orânduiala lor. Alta. Laudă încă și aceasta cum că iaste prea lucrătoare: să scoți binișor și cu îndemânare tot ochiul unui iepure (în luna lui martie prinzându-l) și să iai aminte să nu să vearse nicidecum umezeala lui afară, și să-i pui piperi mult, și să-l usuci în ceva, și în vreme de trebuință așa piperat să-l întorci cu căutătura lui și să-l legi la pânțele ei, sau măcar pune-l deasupra la moalele /f. 149^v capului, acesta clăteaște și porneaște nașterea. Deaca după naștere să porneaște încet cămașa pruncului, iarăș toate aceasteași folosesc pentru scoaterea ei. Deaca după naștere are dureri mari, să fiarbă în vin cu unt de vacă, rojmarin, sau magheran, sau elevoron, ádecă iarba lui Tatin cea neagră, și să le oblojască calde. Alta. Să sfărame și să piseaze lighistinon, ádecă devesil, și să-i stoarcă zeama, și să puie și alt atâtă vin, și să-i puie și zahar, și dintr-acesta să bea un păhar bun. Aceasta foarte ajutorează. Deaca să va slobozi și să va ușura de sarcina ei, pentru ca să i să întoarcă putearea, să soarbă iarăș păpara de vin ce am zis, șofrăniță bine. Să se păzească foarte să nu o atingă aer sau vânt rece, că mistuiala aceia ce fireaște trebuie să leapede și să se curățe, să astupă și să opreaște, și așa urmează nelesnire de pânțele, junghiu, mîncătură, mușcătură, arsură, și altele aseamenea. Să se culce în loc cald, și să se

ajutorințe
după naștere

acopere bine, mai vârtos pânțele ei să-l oblojască cu seu moale de berbeace, cald și acesta ajutorează împreună foarte frumos fierbințele cea firească. Alta. Să ungă pânțele ei cu unt de chimen, cu unt de mărariu, cu unt de rută, sau cu untură de găscă, sau de rață. Alta. Sau să fiarbă flori de mușătel în lapte dulce, și să le puie deasupra. Alta. Sau balegă de vacă, caldă să o amestece cu Petz olaj și întinzându-o pre un peatec să oblojască pânțele cu ea caldă. De va fi tare nelesnirea pântecelui ei, pre urmă după ce va naște, să curățești câteva ceape, și să le fierbi mult să se moaie, și să le pisezi să se facă ca mazărea sleită, și să amesteci cu dânsle și sămânță de mărariu pisat mărunt, și flori de mușătel, și amestecându întinde-le calde pre o bucată de pânză, și oblojaște, și le leagă la părțile dimprejurul buricului ei, înnoindu-le adesea ori când să vor usca. Poți și făină de orzu și sămânță de in pisată, să fierbi cu ceapele ce am zis mai sus. Alta. Sau aceastea însuși să le pisezi bine cu gălbenări de ouă fiarte și cu ceape coapte //f. 150^r să se facă ca alifia, și fă-le plastru, și încălzindu-l pune deasupra. Deaca din pricina nașterii i să va fi umflat buricul, rade pojghița cea vearde dinlăuntru socului îndestul, și umple cu dânsa un săculecior care să fierbi în lapte dulce, și să-l legi la buricul ei. Iar după aceastea, acel săculecior să-l fierbi în vin roșu, și iarăș așa să legi.

Deaca după naștere curg orânduilele nașterii adecă umezealele în multă vreme peste măsură, încât dintr-însele să slăbănogeaște tare ceaia ce au născut, și să întristează, să puie sub țâțele ei tigve uscate fără jdreire. Alta. Să învălească deagetele ei ceale din lăuntru care poartă inealele, la amândouă mâinile ei, și să le strângă tare cu mătase. Alta. Frunze de dud sau de căpșuni, și rădăcina ei, pisează și le fă plastru, și pune deasupra la pânțele precum am zis mai sus. Aici să cuvin și toate câte am scris înapoi la al doilea cap, pentru curgerea sângelui, și pentru preacurățenia. Deaca dintr-aceasta va urma neîncetată silă a udului, iarbe pelin și mătăcină în apă, și așa calde leagă-le la șolduri și împrejurul rănichilor ei. De să va întâmpla să-i crape zgăul (care s-ar arăta din curgerea sângelui) bate albeață de ou cu lapte de muiare, și muind pânză într-însul, pune deasupra la șolduri. Între toate aceastea munci de naștere, {de va avea fâmeia multă căldură după naștere} când de o pricină, când de alta să întâmplă adeseori și fierbințele la aceaste pricini, la care luând aminte totdeauna, trebuiaște să lepădăm, și să punem nevoință la cea bolnavă, cu ceale răcoritoare și imputernicitoare doftorii după orânduiala lor. Însă de va putea să treacă trei săptămâni după naștere fără nicio arsură, adecă fierbințală, și fără încuiare de pânțele, pre urmă să se scalde totdeauna, sau a treia zi sau pe fieștecare zi. Alta. Atâta mai bine ar fi ca cea dintâi baie a ei să o facă cu apă amestecată cu vin. Alta. Magheran, iarba albinii, trandafili roșii, și orzu, și ovăs, să puie înlăuntru să fiarbă. Care nu va fi putincioasă să afle și să găsească ceale mai sus zise, să puie numai ovăs. //f. 150^v De să va întâmpla să nu

de nu v<a>
avea lapte

aibă lapte, să bea apă de chimen tânăr, sau să fiarbă chimenul cu vin, și pe fieștecare zi să bea dintr-însu/ bine, odată sau de două ori. Încă și pe dinafară, să piseaze frunze de chimen crude, și să le puie deasupra. Aseamenea foloseaște să puie deasupra la țâțe și frunze de pătrânjel. Deaca laptele va fi încheșat, și să va face ca urda, și să va închide și nu va izvorî, pre acest fel de dureare să o ușurezi într-acest chip: pisează izmă și oblojaște țâțele iar iarna când nu găsești verde, de va fi uscată izma fiarbe-o cu apă oțetită și pune deasupra. Alta. Vlăstări de pătrânjel fiarte mult în apă oțetită, și moaie într-însa o bucată de bureate, apoi stricoară-o, și așa îndată caldă oblojaște-o la țâțe, prefăcându-o după ce va răci. Alta. Pisază mărunț bob uscat sau linte, și fă coleașă moale dintr-însele amestecându-o cu oțet și cu săpun carea întinzându-o caldă pe pânză, oblojaște-o. Alta. Laudă tare pentru sporirea laptelui și această lucrare: să iai ceară și să faci dintr-însa zece grunjuri mici rătunde ca piperiul, și dintr-acelea să ia pe fieștecare zi muiarea ce au născut, și să înghiță. Alta. Și pentru ca să facă lapte mult, să piseaze sămânță de mărariu, și să-l fiarbă cu apă, și să bea cu zahar. Aseamenea și sămânță de lăptuci. Alta. Iar de să strâng țâțele și nu iase lapte, să piseaze melci, și cu zeama lor să ungă toată țâța și sfârcul împreună, și va slobozi lapte. Iar de curge lapte mult, și din mulțimea lui are dureri ceaia ce au născut, să piseaze frunze de piarsec cu o piatră bine, împreună și cu bucheron, adecă făină mirositoare, și amestecându-le să le oblojască la țâțe. Ia frunze de tigvă și patlagină împreună, și le pisează bine și le leagă la țâța ei. Atâta mai bine ar fi de le-ai pisa cu oțet. Alta. Untură de clapon, și frunza ierbii mari, pisează-le împreună, și întinzându-le pe pânză, pune-le deasupra, aceasta mult foloseaște la durearea țâței. Alta. Sau pisează linte și o ameastecă cu albeață de ou, și moaie într-însa o bucată de pânză subțire și leagă-o deasupra la țâța ce o doare. //f. 151^r. De i să va umfla țâța, și va avea arsură umflătura, ameastecă unt de trandafil cu ungvento rozato, sau cu untdelemn de obște amestecat cu apă de trandafil, și-l bate cu albeață de ou, pune și câteva fără mituri de miez de pâine, și încă întinzând pe pâine oblojaște. Alta. Sau fierbe orzu și urzică cu apă și o pune. Alta. Sau pisează sămânță de in cu untură <seu> de capră și o pune aseamenea. Alta. Sau pisează mărunț sămânță de tili, și o ameastecă cu balebă de vacă, și leagă cu aceasta.

Deaca pre urmă după înfierbințeală și arsură, să învârtoșază umflătura și să împietreaște, foi de varză și făină de bob, izmă pisată mărunț, și rădăcină de nalbă albă aseamenea pisată mărunț, pune să fiarbă mult în apă să se facă coleașă și întinzându-le pe pânză pune-le calde deasupra la învârtoșare, prefăcându-le adeseaori după ce vor răci. Alta. Bine iaste să faci și așa: să zdrucești mărunț rădăcină de nalba ce am zis, și să o fierbi de iznoavă cu untdelemn să se facă coleașă și să o pui deasupra. De să va fi rănit sânul ceii ce au născut, să iai unt de trandafil, și să-l bați bine în vas de plumb cu pisălug de

de i să va
umfla țâța

de să v<a>
împietri și
învrtoșă
umflătura

plumb sau de lemn, apoi să-l împreuni cu arpăcaș muiat în apă de trandafil/ sau cu tragacanton căruia îi zicem rumânește bradul ciumei și, clătindu-l mult, unge cu acesta locul pe deasupra, că să tămăduiasse.

de v<a>
coace

Iar de va coace curățește-o cu aceasta: ia ca o jumătate litră miare și o ameastă bine cu 8 albușuri de ou și cu puțină apă de trandafil, și ungând pe pânză lipește-o deasupra la coptură. Și pentru ca să se închiză și să se tămăduiască rana să piseaze mărunț chechidia <gogoși> și ghindă, goji de castane, aloi, tămâie și smalțu și să le cearnă cu sită subțire, să se facă praf, apoi să le fiarbă cu vin să se facă ca miarea, și cu dânsa să ungă rana. Alta. Sau să o speale cu vin fierț cu smirnă ce să cheamă turcește mirsafî, dar mai bine va fi să fiarbă cu vin și aloi și puținică vromo-asan, Asa foetida, căriia îi zic rumânește cacat de dracul, și /f. 151^v ungurește ordog szar. Caută și la *Gheoponicul* lui Agapie, Cap 260. De să va arăta vreun semn pentru carchinoma, ádecă mâncătură, dintru a negri, stoarce zeama buruienii ce să cheamă scolimos, căriia îi zic latinește Carduus Mariae, și italicește cardoni, și turcește mehrem dicheni, sau teve dicheni, și iaste pistriță, apoi pisează și câțiva raci vii în piuliță, și storcând zeama lor, pune dintr-însa și ameastă cât iaste și zeama scolimului, și amestecând udă locul carchinomei, că îndată o stinge și o șterge. Alta. Sau pisează bălegariu de capră cu miare să se facă curgătoriu, și cu acesta să ungi pe deasupra. Și atâta mai bine ar fi, de a-i presăra-o pe deasupra cu antimonion pisat mărunț care să zice și stimi, iar turcește surmatasi. Alta. Foarte bun iaste și untul de plumb care fac spețiarii, de să va întâmpla să-l găsești, și cu acesta să ungi adeasea partea. Până aici am arătat ceale îndemânatece ajutorințe din cea ungurească înțelepțească doftorie a lui Fr. Papai. Iar de aici încolo trebuie să mai arătăm câteva și de la alt oarecare doftor himicesc pentru unele ca aceastea. Vatămă-se dar laptele muierilor, când ori să împutinează și să strânge, sau să înmulțească sau să strică, împutinează-se la ceale subțiri, mârșave, uscăcioase, când prea curg umezealele după naștere, sau din nădușală și din multa băutură, sau că strângea tare țâțele în fetia lor. Dec<i> să se hrănească cu bucate zemoase cu bune zemuri. Să bea apă care întâi să fie fiartă cu flori de soc și cu lapte de vacă, sau să fiarbă vârfuri de molotru și sămânța împreună, sau sămânță de anason și untul lui, și să freace de măsură țâțele cu peatece aspre. Când să înmulțească laptele simte muiarea durori la subțiori și la spinare, și măcar că patima nu vatămă atât, însă iaste trebuință să se tămăduiască pentru ca să nu să încheage laptele în țâțele ei. Dec<i> folosească să fiarbă sămânță de răchită, și de coriandru cu smirnă, și să bea. Sau praf de chimen cu oțet sau rădăcină de sealină și sămânță de chimen, //f. 152^r și coriandru cu oțet și cu vin, și puținică piatră acră, sau asini care să zice și miosotis, turcește sigean cuirughi, sfărâmată, sau cucută și izmă crudă, să

de să v<a>
arăta vreun
semnu de
carchinoma

pentru laptele
fămeiescu

zdrucească și să puie deasupra la țâțele ei. Și acestea ádecă opresc laptele cel mult. Încă de va mulge și va stricura dintr-însul prin fier ars, lucrează foarte. Iar să strică laptele când să va închegea și să va năcri, și atunci umflătura la țâțe iaste nepotrivită și nu are dureri. Dec<i> laptele care să va închegea îndată să-l stoarcă sau măcar să-l sugă, apoi să bea Spir. Sal. Armoti. proberectif, până 71 va năduși, și după nădușală să puie plastru de Gaban. Crocat. cum Gum Animon. cum Saculis pollicis erassitici. Și de să va dezlega închegarea până în trei zile, urmează arsură cu rușală și cu strângerea simțirii, și atunci nu folosesc ceale usebitoare, numai să lase să se coacă care să îndemneaze cu ceale nădușitoare, încălzind picioare de rac, Mirh. et sal. card. bened. Pe dinafară să puie Emp. Diactuis cum gummi. și săculicioare pline cu flori de soc stropite cu rachiu și Empl. ex theriac. cum Sale Absinth. et rob Sambucj calidissime applicetur, repetendo omni hora. Și iarăș ceale nădușitoare către țâțe cu cârpe încălzite. De vor avea arsură țâțele ei din altă pricină, să încălzească hârtie vântată la foc, sau în tigaie încălzită, și să o ungă cu miare, și cu făină de bob sau de linte în apă oțățită și fiartă, amestecând și puțințel albuș de ou, să oblojască. De va urma învârtoșare din pricină de afară, nu doare. Iar din cea dinlăuntru încep pre încet să doară. Și acest feliu de învârtoșiri să prefac în carchinoma. Dec<i> să le lase, să nu le supere și să le întărească, să le aburească întâiu, încălzind cu arsură o cărămidă și muindu-o cu oțet ca să meargă aburul la învârtoșarea țâței, și pre urmă oblojind cu Emp. de ran. cum Mercur. dulc. v. Duplic item R. diach. Magn. empl. de melil. ceron. ana 61 /f. 152^v Ammon in aceto Solut 60 VI: M. et impone. Și acestea până aicea.

Cap 18. Pentru stărpirea și nerodirea

Stărpire, nerodire, nenaștere sânt tot un nume, și una aceastași însemnează. Dec<i> când vreun dobitoc nu poate să nască alt aseamenea lui să socotească sterp și neroditoriu, și aceasta să numără între următoarele întâmplări ale zămislirii. Iar greșala să întâmplă atâta din bărbat cât și din muiare, când ádecă nu au organe îndămânatece spre împreunare. Și pentru ca să vorbim de acestea mai în scurt, din partea bărbatului să întâmplă, când sămânța lui iaste nepotrivită spre nașterea de copii, ori pentru bătrânețele, ori pentru neputința și scopirea, sau și pentru grăsimea trupului, căci câți sânt grași și umflați la pânțec, nu pot să dea sămânță după cum să cade. Iar din partea muierii, când zgăul ei ori că iaste prea fierbinte, ori prea rece și umed, ori uscăcios, că nu zămislesc unele ca acestea, precum zice Ippocrat, căci îndată să stinge într-însele sămânța. Ceale grase așijderea nu zămislesc, încă și ceale slabe și uscăcioase care, deși zămislesc vreodată, însă curând leapădă, precum zice iarăș acești. Altele iar nu zămislesc pentru strâmtorarea zgăului, sau

de unde să
pricinuieste
stărpiciunea

pentru lărgimea și lățimea lui. Încă și împreunarea cea fără de voie și silnică, mai mult face nerodire. Iar cea deopotrivă iubește tocmește nașterea și pentru aceasta muierile mai mult de bună voie să îngrechează. Încă și vârsta opreaște zămisirea, ori cea prea tânără, ori cea prea bătrână. Și pentru aceasta tinerii trebuie să fie opriți de împreunare, și bărbatul adecă până la treizeci de ani să ajungă, iar muiarea până la optsprezece. Pricinuiaște nerodirea încă și aerul cel cu stare rea și vătămătoriu, că strică sămânța cu lucrarea lui cea ascunsă, ca și închipuirea trupurilor cerești. Cătră acestea încă și bucatele și băuturile ceale cu zemuri reale, îmbuibarea, beția, leanea și //f. 153^r și cea adease curvie. Sau și din multa vărsare, sau pornire a pântecelui, sau curgere de sânge, sau somn mult, sau priveghiare peste măsură, sau de va fi șazut pe vreo piatră sau fier înghețat, sau de să va fi scăldat în baie reace sau mult fierbinte, sau de va fi luat vreo doftorie care pricinuiaște stârpiciune, adecă camfor sau sămânță de răchită ce îi zic turcește aghit sau chede otu. Sau să nu fi pus bărbatul la boașele lui puneri deasupra amorțitoare și răcitoare, făcute de afion, de dischiamon (siah betirbez otu), mandragora (lufah), strihnos (hamec). Apoi multa trudire a trupului și osteneala cea peste măsură, săriturile, săltările, cădearea, lovirea, bătaia, slobozirea de sânge după urâciune, turburarea minții, mânia, frica, bucuria ce vine fără veaste, plânsul, întristarea, mâhnirea, inima rea cea în multă vreme. Acestea și altele aseamenea pricinuiesc stârpiciunea. Iar trebuie să știm și aceasta că să face și după starea sa, că sânt unii din fire fără sămânță, nici pot vreodată în viața lor să rodească, sau iarăș atâta sânt de becisnici, încât cu doftoriile ce li să aduc pot a naște. Și unele muieri cu un bărbat n-au născut, iar cu celalalt au nemerit. Unele în vârsta lor cea dintâiu n-au îngrecat, ci numai la a treia. Altele era întâi stearpe, și însă până la cincizeci de ani au zămislit.

Seamne cunoscătoare la patimile ce am zis mai sus

Usebirea pricinilor să chibzuiaște din seamnele ce arătăm mai jos: fierbințeala adecă starea cea fierbinte a bărbatului lesne să cunoaște din desimea și negriciunea perilor lui, mai vârtos la părțile lui ceale născătoare de copii și la ceale dimprejur, din ceale de sus până la coapsele lui ceale din mijloc, și această stare iaste obraznică la desfrânare și nebunia iubeștii, însă curând să satură și să scârbeaște. Iar starea cea reace să arată din rărima perilor de la părțile dimprejurul boașelor, și nu să pleacă atâta la ale împreunării truștii. Iar fierbințeala zgăului să cunoaște din fierbințeala celuilalt trup, și când obicinuițele ei ies puține și cu dureare, încât și rănesc uneori pre partea cea născătoare, și când /f. 153^v neagre să arată. Iar reace stare a zgăului arată, ținearea lunătăciilor, amorțirea locului cel cu peri de la partea cea născătoare, și a coapselor și picioarelor și gura zgăului să strânge, și de cătră împreunare să întoarce. Iar discrasia cea umedă să cunoaște, când pre urmă după ce să vor curăți lunătăciile ei îi rămâne zgăul umed. Când după împreunare i să udă peste măsură partea cea născătoare, și să întină mult, când obicinuițele ce s-au zis sânt prea subțiri și de prisos, când îndulcirea împreunării să simte puțină, și din zgău pică oarecare umezeală întinăcioasă și puturoasă, fără poftă de curs, deci sămânța la acestea să strică într-acel ceas și să stinge, precum ceale ce să nasc în bălți. Și încă starea cea uscată iarăș aseamenea stârpiciunea lucrează, pentru lipsirea hranei, ca cum ar sămăna cineva sămânță în loc năsăpos sau pietros. Dintr-acestea nu pică nicio umezeală la

împreunare și obicinuințele lor sânt rari și să cunoaște slăbiciune arătată în tot trupul lor.

Seamne cunoscătoare mai nainte

Stărpiciunea aceia care să va fi întâmplat din trănși, din bubă rănită, din învârtoșare și umflături peste fire ale zgăului, și din cea rătundă treacere a părții cei născătoare a bărbatului, nu priimește tămăduire nicidecum. Iar muiarea care iaste născătoare nu iaste supusă atâta la boale pentru rodirea, însă îmbătrânește curând. Iar cea stearpă are firea cea împotrivă. Ceale ce pentru grăsimea cea multă nu să îngrechează, seul lor cel după deasupra pântecelui strânge și micșorează gura zgăului, și pentru aceasta până nu să va subția și să scază pânțele lor nu pot să zămislească. Când va lua vreuna doftorii stărpicioase care orbesc vinele zgăului, mai mult rămâne netămăduită.

Doftorie

Dec<i> de să va întâmpla patima din discrasie fierbinte, trebuie să ție bărbatul diétă cu bună orânduială la toate cătră îndreptarea trupului său, și pentru ca să nu i să strice sămânța. Iar //f. 154^r muiarea nici prea să se odihnească, nici prea să se trudească și să se ostenească de a-și strica starea, stomahul să și-l ție bine cu bucate și băuturi cu bune zemuri. Iar cel mai ales iaste să ia aminte împreună amândoi să nu să îngrașă și să se îngroașe, că unii ca aceștia nu nasc niciodată. Și precum ne arată Galinos, să se slujască, până a nu mânca, cu ceale ce înfierbântă de măsură și care pornesc împreunarea, cu ierburi ádecă rută, orminon, erisimon, ádecă hrean sălbatec, muștar, hrean de grădină, sămânță de urzică, rădăcină de aron, piperi, satirion, anason, schila, orhis, mărariu, molotru și cealelalte care am arătat înapoi la cartea a cincea, cap 12. Să se ferească încă cu totul de rută, de izmă sălbatecă și de cea dumeasnică, că aceastea strică sămânța desăvârșit. Iar muiarea să ia curățenii cuviincioase, și să-și facă diétă bună, și să ia aminte ceale dimprejurul zgăului ei și obicinuințele sale. Uneori să mănânce niscareva ierburi mirositoare, asmățui, mărariu, sealină, smirion, și câte am zis în părțile ceale pentru ținerea lunătăciilor. Și totdeauna după ce să vor curăți obicinuințele lor atuncea numai să se împreune. Iar de să va întâmpla stărpiciunea din pricina răcelii care de multe ori să face, să-și facă adeaseaori aburi, oblojituri, afumări pe dedesupt, și feliuri de siropuri, câte înfierbântă și deschid. Să bea și castorion (care iaste o doftorie aleasă făcută din boasele jiganiei ce să cheamă castorion), apoi chimen, anason, inupere, și altele. Iar de să va întâmpla din cea peste măsură fierbânțeleală, să mănânce lăptuci, grașiță, tigve, urzici, și alte aseamene, să bea vin cu apă, somnul să-i fie mulțisor, și să se scalde în ape dulci. Să amestece zeamă de strihnu cu apă de trandafil, și muind într-însa câțeva lână să o puie deasupra zgăului. Sânt și câteva magiunuri făcute într-adins pentru această trebuință, la paticărie, ádecă cel de pomul care să cheamă moshos, cel de amvra, //f. 154^v cel de lemn de aloi, să le mănânce, muindu-le în vin alb, sau în apă de flori de rodii. Încă și al lui Miθridat, și tiriacul, și cel ce să numește Țeodoricon anacardinon, ádecă al lui Țeodor, făcut dintr-un pom de India ce iaste în chipul inimii și cu făptura și cu văpseaua. Pessoria, ádecă fetiluri, spălări, afumări pe dedesupt, toate ajutorează de le va face. Laudă foarte de a bea sămânță de bujor sau pilitură de dinte de fildeș, cu vin

boașe de
nevăstuică

roșu. Zic că boașe de nevăstuică de le va usca într-o oală la foc să le facă praf să bea cu zeamă de pilosella lucreazătare pentru zămislire, însă după trei zile să se împreuneaze deaca va lua-o. Să se afume cu balebă de iepure, cu rută uscată, cu ladanon, cu sacâz, cu comid, toate împreună. Sau cu cuișoare, scorțișoare, casia, stirachi, cu izmă sălbatecă, cu smirnă, cu gogoși de dafin, și altele aseamenea. Deaca din umezeală să va stârpi, să se slujască cu ceale ce usucă, atâta cu diéta, cât și cu ajutorințele, afară de îmbăieri. Iar uscăcioase sânt, de shin, de mirsină, de trandafili și de rug, fierturile. Sau să piseaze gogoși de mirsină sau coji de rodii, și să bea praful lor cu vin, sau alune aseamenea. Creieri de iepure fripi să mănânce să țină sămânța. Să ude pâine, și altă bucată întreagă în apă sau vin ce va fi stins oțel. Să se trudească și uneori să-și îndeamne vărsatul. Iar pre stărpiciunea cea din uscăciune o tămăduim cu ceale împotivă, ádecă să se scalde în ape dulci, să-și facă orânduială cu ceale umezoase, să se ungă cu ceale moi, zemuri grase de carne, lapte de capră, dulmale, nalbă, lobodă, să se odihnească, să se ungă cu măduhă de os de cerb, sau de vițel, sau cu untură de rămătoriu, sau de găină, sau cu unt de vacă proaspăt. De să va întâmpla pentru grăsimea trupului, să se slujască iarăș cu ceale cuviincioase, cu baie sărată și de pucioasă, și de piatră acră să se //f. 155^r îmbăiaze în multă vreme.

Câte lucrează fireaște și îndemnează zămislirea

Să ia două dramuri răsuri de fildeș, și să o bea cu vin sau singură, sau cu pilitură de inimă de cerboaică. Alta. Să facă hapuri de ghențiana, căriia îi zicem rumânește ghințură, de șofran, de frunză de mersină, și uleiu, întocma de fieștecare, și să ia câte unul de aceastea. Apoi după ce să vor curăți obicinuințele ei, și să speale bine partea cea născătoare a ei, și după patru ceasuri să se împreuneaze, să îngrechează. Alta. Să ia boșul de-a dreapta al rămătorului, de voiaște a zămisli parte bărbătească. Sau de va vrea ca să zămislească fată, să ia cel de-a stânga, și să-l usuce la umbră, apoi să-l piseaze să se facă praf, în care să adaoge și răsura de fildeș, și mărariu sălbatec, și brânză proaspătă, și zgău de vulpe, pune și atâta zahar cât trag aceastea toate, și dintr-acesta să puie în zeamă de pui de găină sau în vin alb și să îngrechează. Alta. Scrie Razis doftorul Barbaretos cel ce va vrea să nască copil parte bărbătească să ia două boașe de porc sălbatec să le mănânce și într-aceiași zi să se culce cu muiarea, și va nemeri, afară de va fi țarina neroditoare în care va arunca sămânța lui. Alta. Unii cu adevărată socotință cum că să pisezi rădăcina ierbii ce să numeaște psevdiaplion, ádecă pară mincinoasă, și rădiche sălbatecă care să zice turceaște surigean otu, iar latinează filipendula, și praful să-l bea muiarea cu vin, și va purceade grea. Alta. Să ia praf de corn de cerb, și să-l ameastece cu fiare de vacă și să-l ție muiarea lângă dânsa, și să cază cu bărbatul său, că îndată se îngrechează,

Alvert cel Mare o zice. Alta. Să bea lapte de iapă când vor înceta obicinuințele ei, sau zgău de iepure, sau boașe de țap, să le facă praf și să le bea, ajutorează zămisirea. Asemenea și iarba care să cheamă valeriana, iar turceaște fu și chediotu, răsura de chiparis, și coajă de dud, și artemisiia, ádecă cătușniță //f. 155^v folosesc. Alta. Să leage sămânță de șteavie sălbatecă (turceaște, chizu culac), și să-l ție legat la brațul ei cel stâng, să dezleagă stărpiciunea muierii. Alta. Mădulariu de porc sălbatec ádecă vâna cea de împreunare uscându-o și făcându-o praf să o bea muiarea care va vrea să se îngrecheaze, apoi după obicinuințele ei va afla ce dorește, afară de va fi desăvârșit stearpă. Alta. Unghie de berbeace, și dinți de om mort, să arză pe cărbuni, și să se afume pe dedesupt. Alta. Sau să ia patlagină și peri de iepure, și rută arsă <uscată> câte 32 și să le facă praf, și amestecându-l cu unt de nard să facă hapuri, și cu aceștia să se afume pre urmă după obicinuințele ei. Alta. Sau să se ungă cu unt de archevθ de la buric până la partea cea născătoare, și împrejurul rănichilor, și zgăul, cu acela cald, și aceasta încă fireaște lucrează spre zămisire. Alta. Să mănânce pasări zburătoare, creieri de purcei, sau de porci fierți cu puținel cimbru și apoi prăjiți, adaugă foarte sămânța. Alta. Să ție lângă dânsa mosc sau amvra, ori în mâini și în urechi, sau noaptea supt căpătâiul ei, ori înapoi la spinarea ei jos să le ție legate, însă să nu aibă atunci vreo înneacăciune a zgăului.

Cum să cunoști pre muiare de iaste grea

De să vor opri lunătăciile ei fără altă pricină sau neputință de mai nainte, însă fireaște să curăță și până la a treia și a patra lună, dar mai puțin decât după obiceiul. Iar deaca vreodată la ceale îngrecate curg obicinuințele, însemnează cum că nu iaste sănătos pruncu ce va să se nască. Deaca după împreunare va priceape vreo clătire a zgăului, sau puțină răceală și durere și greotate împrejurul rănichilor, de să vor arăta la muiare seamnele ceale firești ceale ce dovedesc îngrecarea care sânt multe și usebite, ádecă vărsare, nepoftă de mâncare, și poftă de ceale fără orânduială, că unele poftesc să mușce var, iar altele cărbuni, și altele altele, pre care altă dată nici că le caută. Întâmplă-se la dânsle și acea //f. 156^r următoare întâmplare care se zice pica, ce am scris înapoi la list. Apoi ochii ceii îngrecate să trag și să adâncează, și să negresc, fiindcă pruncu ce s-au zămisit suge sângele cel bun. De vei apuca țatele ei sânt strânse. Unii iau seama la sfârcul țatei, căci în sfârcul ceii îngrecate să naște oarecare rotocol nu atâta arătat, însă vânăt și roșu. Și la fețele unora ies peate neagre, și ca linte. Partea gâtului dinainte iaste mai caldă, iar cea dinapoi ádecă cerbicea iaste mai reace. Încă cea îngrecată începe să se trândăvească, și simte în tot trupul ei greotate, și crescând pruncu, îngrădirea ei cea dinlăuntru să rădică în sus, pentru aceeaia și răsuflarea ei iaste puțină și mai deasă, căci cea îngrecată nu răsuflă singură, ci împreună cu

seamnele ceii
îngrecate

pruncul, și pentru aceasta bătaia vinei ei joacă mai des și mai de grabi fără să se schimbe. Dec<i> deaca vei vrea să cunoști pre muiare de au zămislit sau ba, când va cădea să doarmă dă-i să bea apă amestecată cu miare, și precum zice Ippocrat de va simți durere de pânțe, au zămislit, iar de nu, n-au zămislit. Și iarăș pisează mărunț anason cu miare, și amestecându-l cu apă dă-i să bea, și lasă-o să doarmă, și de o va apuca durere la buric, au zămislit, iar de nu, nu. Alta. Udu/ muierii pune-l în vas de aramă și pune într-însu/ un piroiu de fier să stea o noapte și dimineața de vei vedea pironul că au adunat niscarva peate roșii, să știi că s-au îngreacat, iar de să vor arăta neagre și ruginite ca arama, nu au zămislit. Aceasta Mizaldos o ține pentru prea cercată.

Cum să cunoști de iaste parte bărbătească sau fâmeiască

De va fi zămislit muiarea copil parte bărbătească, iaste cu față bună, și lesne de mișcat. Iar de va fi parte fâmeiască, iaste sfoiețită la față, și lucrarea ei zăbavnică. Alta. Țăta ei cea dreaptă, de va fi mai mare și mai umflată, însemnează parte bărbătească, iar deaca cea stângă, iaste fată. căci țățele au împreună firească pătimire //f. 156^v cu zgăul. Alta. După cum zice Galinos, deaca pânțele muierii să umflă mai mult la partea de-a dreapta, însemnează că iaste parte bărbătească, iar deacă iase la cea stângă însemnează parte fâmeiască. Alta. Laptele ceia ce are în pânțe parte fâmeiască iaste mai apăsos și mai curgătoriu, fiindcă nu iaste atâta de bine mistuit. Iar laptele ceia ce are în pânțe parte bărbătească iaste mai gros și mai alb, și deaca îl vei storce pe oglindă stă rătănd ca mărgăritariul, sau ca grăunțul de argint viu. Alta. După cum zice Aetie, de vei storce în apă laptele ceii ce are în pânțe parte fâmeiască, să rumpe și să răsipeaște, iar al ceii ce are în pânțe parte bărbătească stă întreg pe deasupra. Alta. Iar mai adevărat semn și mai negreșit iaste acesta deaca bătaia vinei ceii dreapte a ceii ce are în pânțe, iaste mai putearnică și mai grabnică, iaste semn de parte bărbătească, iar deaca iarăș iaste la partea stângă, însemnează parte fâmeiască. Alta. Udu/ muierii să-l puie în vas curat, și să-l astupe bine să stea la umbră trei zile, apoi să-l stricoare prin pânză de in, și de să vor afla deasupra pe pânză niște gângăni mici ca păduchiașii, să știi că cu adevărat au zămislit, și ádecă gângăniile ceale roșii însemnează parte bărbătească, iar ceale albe parte fâmeiască. Și aceastea așa.

//f. 159^r Cartea a șaptea a Mesteșugului doftoricesc

Pentru fierbânțeli, ádecă friguri

Cap întâiu, unde însemnăm câteva mai nainte cunoștințe cu amăruntul, pentru dânsele

Întâmplare următoare de obște a fieștecăria înfierbințeli iaste acea schimbare peste fire a bății vinei în trupul omului care bătaie a vinei la fierbințele să schimbe îndată, și să face ori neputernică, ori deasă, ori rară, ori ușoară. Și ádecă cea putearnică și moale, și potrivită, iaste de bun semn, iar cea nepotrivită și mică să primejduiaște. Iar fierbânțelea nu iaste alt decât o căldură și o aprindere a sângelui dimprejurul inimii carea prin mijlocul vinelor și al închieturilor să varsă în tot trupul

omului, și așa vatămă mișcările și lucrările lui ceale firești. Vatămă-se dar la fierbințeală atât sângele și umădăturile trupului, cât și vinele ceale subțiri, iar uneori să întâmplă și răceală trupului din umădăturile ceale reale. Dec<id> patru întâmplătoare urmări să văd cu simțire la fieștecăre fierbințeală. Întâiu că să schimbă bătaia vinei. Al doilea fierbințeala, al treilea răceala, frigul fierbințelii și tremurarea, a patra schimbarea udului, după picătura lui și fața. Și pentru ca să nu vorbim mult la privirea și însușimea celor de multe chipuri fierbințeli, pre carea în multe feliuri o tâlcuiesc deosebit mai toți cuvântătorii de doftorii, trebuie să venim la împărțirea lor. Să împarte dar fierbințelele în orânduite soroace și stări, în zăbavnice și în dease și în iuți și mari //f. 159^v și dar, în orânduite soroace să zic acealea care apucă pre om, și după câțeva vreamă iarăș îl lasă, de acest feliu sânt ceale de toate zilele, ceale de a treia zi care iarăș să întorc pe fieștecăre zi, și ceale de a patra zi care sânt mai reale și mai anevoie de tămăduit decât ceale ce încetează. Iar friguri zăbavnice să zic acealea care neîncetat țin pre om, și-i înfierbântă trupul încet, precum cel adeasea, și care s-au făcut ca o fire. Iar iuți să zic acealea care apucă cu puteare tare și iute, ca ceale arzătoare și greale încât le socotesc unii să fie linguare, și împreună cu dânselle bube sau bubat. Și încă usebit de aceastea sânt friguri și de alt feliu care să zic putrede și concenitoare pentru care aici pre rând și în deosebite capete avem să arătăm din usebite mesteșuguri doftoricești. Atâta pricinile și seamnele și întâmplătoarele lor urmări, cât și doftoriile care să cuvin cu multă cercare la fieștecăre. Și dar să începem.

Cap 2. Pentru frigurile ceale pe fieștecăre zi

Din frigurile ceale începătoare care apucă pre om și iarăș îl lasă în câțeva stare de vreamă, întâiu aici arătăm ceale pe fieștecăre zi fiindcă totdeauna lucrează întârâtarea lor în ceas orânduit, apoi încetează și iarăș să întorc în cealaltă zi. Pentru aceasta zic oarecarii din cei vechi cum că să nasc din umădăturile flegmaticioase putrede, și cu urmare să-și fi având cuibul lor într-acest feliu de umădături de care să aducă multe în stomah. Însă fiindcă nu iaste atâta de crezut cum că umădătura cea flegmaticioasă să poată să se înfierbinte și să se aprinză acest feliu, încât să lucreze fierbințeală care totdeauna cu căldură și cu aprindere obicinuiaste să apuce pre om. Mai bine putem să zicem, cum că acest fel de fierbințeală care de obște o numim de toate zilele, să fie cu îndoire de trei zile, Duplex tertiana și materia ei să fie alcătuită din umădături amestecate cu venin și cu flegme stricate și putrede. Iar deaca vreodată această flegmă chiar //f. 160^r s-ar strica, ádecă să putrezească ori de tot ori din parte, atunci să naște fierbințeală, ádecă friguri de alt feliu care să numesc ipialos, după cum zice Aetie, cartea 5, cap 87. Când cei ce pătinesc simt și căldură și răceală într-aceiași vreamă ce îi apucă, și în tot trupul lor, că umădăturile care încă n-au început să putrezească, pătrund trupul și vinele, și fac răceală, iar ceale ce au putrezit să aprind și nasc arsură și fierbințeală.

Seamne și cunoștințe

Această fierbințeală mai de multe ori apucă noaptea pre om, fiindcă atuncea stăpâneaste flegma, și nu-l prea scutură, numai îl răcește, nici îl apucă fără veaste frigurile, ca ceale de a treia zi, și aceasta iaste semn cum că despre o parte la această

flegmă să-și fi având cuibul lor. Apoi după ce răcește cel ce pătimește începe câte puțin să se înfierbânteze, și uneori răcește, alteori să încălzească, și nu are seate multă, și udu/ lui nu iaste prea roșu, și stomahul i să umflă. Când apucă pre om îl ține cât de puțin până în 12 ceasuri până să-l lase desăvârșit, fiindcă materia acestor friguri să aseamănă cu lemnul ce să aprinde de foc și afumează. Și însă să întâmplă și oarece deosebire între aceste seamne, că de să va întâmpla să fie sărate umădăturile ceale flegmaticioase care să adună în stomah, atuncea dau seate multă bolnavului. Iar de vor fi acre, dau poftă de mâncare multă, ádecă îl fac să flămânzească, și să mănânce totdeauna. De vor fi dulci îl fac să doarmă mult. Iar de nu vor fi dulci, nasc nepoftă de mâncare, slăbindu-le pofta a nu putea să mănânce. Și bătaia vinei lor la începutul frigurilor iaste fără orânduială și nepotrivită, zăbavnică, mică și neputincioasă, și nici la mijloc să schimbă. Nu să nădușaste nicidecum cel ce pătimește. Varsă uneori flegme, și mistuiala lui ce leapădă iaste apătoasă, nemistuită, și reace. La aceste friguri să află tot trupul plin de umădături nemistuite și pentru aceasta cei ce sânt din fire flegmaticioși să supără mai mult /f. 160^v de aceasta și mai vârtos iarna. Bătrânii și copiii cei mici, și cei carii au odihnă și să îmbată, și să îmbuibeză, și obicinuiesc să se scalde în băi după mâncare, și încă într-alt fel cei ce să dogoresc de aceasta să fac galbeni la față fiindcă au sângele stricat și mai pre urmă să vatămă la simțire. Caută la Galinos altele mai multe de acest fel seamne ale celor din toate zilele friguri.

Seamne mai nainte cunoscătoare

Aceste friguri nu încetează curând, că au obiciaiu să ție multă vreme și mai pre urmă urmează dintr-însele uneori umflătură, alteori idropichie peste tot, iar alteori primejdioase și cu multă vreme năuciri și amorțiri și alte boale aseamenea. Uneori însuși singură firea le tămăduiaște ori cu vărsare adeasea pe deasupra, ori cu curgerea pe din jos. Deaca vor apuca ziua pe om, mai rău iaste decât când l-ar apuca noaptea, și-l silnicesc foarte. Pentru că urmează a-l lăsa noaptea, și așa face trebuință atuncea să mănânce, când atuncea trebuia să doarmă ca să-și mistuiască bucatele, să nu rămâie nemistuite și să se facă flegmă mai multă.

Doftoria frigurilor celor pe fieștecare zi

Doftoria acestora iaste mai tot una cu aceaia a celor de a treia zi. Iar usebit de aceaia să cuvine încă aici să se slujască și cu ajutorințele ceale înfierbâncioase, și mai vârtos sânt vreadnice de însemnat și acealea care deosebit să cuvin la boala aceasta, ádecă să fiarbă mult cu vin izmă și pelin, și apoi să le zdrucească, și întinzându-le pe pânză să le leage calde la pânțele lui. Alta. Să ia și vreo curățenie pentru ca să vearse după orânduială, sau cu rădiche, precum am arătat și într-alt loc. Alta. Iar pentru ca să se mistuiască umădăturile trupului ceale multe flegmaticioase și alunecoase, și să împuternicească stomahul, această băutură iaste prea de folos. Să ia un pumn de flori de mușătel, și o jumătate de pumn de pelin de Marea Neagră, și să le fiarbă mult în apă până va scădea jumătate. Apoi să puie zahar în apa aceaia, și //f. 161^r să bea pe fieștecare dimineață flămând câte un păhar bun. Alta. Foarte bună iaste la boala aceasta să fiarbă rădăcina găștei, și ceaia ce să cheamă lemn sfânt, cu apă, și dintr-aceasta să bea bolnavul pe fieștecare zi, că aceasta înfierbântează, usucă,

și scoate și nădușală. Pânțele lui să se deșărteaze cu clistiri moi, să mănânce oximeli, și câte sânt pornitoare de ud, ádecă fiertură de pătrânjăl, de mărariu, de curcubeu, și până a nu mânca să ungă pe dinafară stomahul cu unt de sacâz, sau cu unt de nard, sau cu unt de pelin. Alta proastă. Zeama de rădiche să ameștece cu zeamă de lămâie și puținel rachi și câțva zahar și să bea. Alta. Să facă și nădușală cu orz fiert sau cu pietri arse, și câte alte lucrări subțiază și dezleagă flegmele care în multe locuri am însemnat.

Cap 3. Pentru friguri de a treia zi

Frigurile care apucă pre om în fieștecare a treia zi, să numesc chiar de doftori fierbințele cu de-adinsul de a treia zi, cătră ferirea ceii neadevărate fierbințeli de a treia zi și să trage după socotința cea de obște din prisosirea veninului celui galben care în stomah și în ficat și în ceale dinlăuntru umple și să înmulțească și putrezească și să strică. Acestea țin pre om uneori în vreme mai puțină, alteori în mai lungă, precum li să va întâmpla și materia, ori mai iute, ori cu atâta iute și arzătoare. Iar alteori să nasc îndoite, cât în trei zile îl apucă de două ori, ádecă pe fieștecare zi, precum am arătat înapoi, și pentru aceasta să zice și jumătate de trei zile. Dec<i> pricina aceștii boale iaste tot acela care adauge veninul cel galben ádecă cea peste măsură căldură și fierbințelă a ficatului, multa fierbințelă și arsură a vremii, vârsta cea tânără. Bucatele și băuturile ceale mult fierbinți, și câte sânt stricătoare degrab, ádecă care să strică curând și putrezesc în stomah și în pânțele, cum sânt poamele, lăpturile și ceale asemenea.

/f. 161^v Seamne și cunoștințe

Această fierbințelă de trei zile, când va apuca pre om, acest feliu de seamne o vestesc mai nainte și-i urmează. Întâiu când înceape, scuturătate, și pre urmă iarăș îl încălzește tare și aduce seate nesuferită, și răsuflă adeasea, nu să astâmpără, și nu poate să doarmă, îl doare capul, și uneori vorbește aiurea. Iaste și alta oarecare fierbințelă, ádecă friguri de a treia zi, cu care merg împreună toate aceste următoare întâmplări, însă mai cu liniște. Ci și numai aceasta iarăș de va apuca pre om, îl ține ori câte șaisprezece ceasuri, alteori până la 18, iar cea zisă mai nainte, ține mai mult douăsprezece ceasuri, apoi îl lasă.

Usebiri și cunoștințe ale frigurilor de a treia zi

Au usebire frigurile de a treia zi de acelea care să numesc arsură, că acestea apucă cu răceală de prea mare fierbințelă, iar arsura cu căldură peste măsură. Iar de ceale ce să cheamă cartana, ádecă țitoare să deosebesc, că să arată răceala fierbințelii ca cum ar împunge și ar răni trupul. Iar răceala celor țitoare, să aseamănă cu răceala ernii. Dec<i> ceale de a treia zi nu să întâmplă niciodată fără răceală de fierbințelă mare la început, iar ceale țitoare nici în ziua dintâi împresoară cu acest fel de răceală a fierbințelii, ci câte puțin împuternicindu-se, să adauge pre încet și răceala fierbințelii, și nu simte cel bolnav nicio împungere, ci mai vârtos răcorire și frig, și atâta răceală cât răzbește și până la oase. La frigurile ceale de a treia zi iaste bătaia vinei dreaptă și

cu bună rânduială, însă după adăugirea frigurilor și mărimea să iuțească și bătaia vinelor. Lângă acestea încă când să împuternicesc aduc și seate și ard pre om, încât îi caută să se descopere și să se dezgolească, și găfăiaște des și tare și suflă afară ca o văpaie, și ceare să bea apă reace să se răcorească, și fierbânțelea să varsă deopotrivă în tot trupul, atâta la piept cât și la mădulările ceale de margini, și de o vei apuca cu mâna, întâiu și să pare arsură multă și iute carea să aduce în sus cu uscăciune. Iar după puțin, pre urmă fiind //f. 162^r mâna scade și să potolească, și atunci pot să-i dai să bea. Și după ce bea îndată iase din pialea lui abur mult carele vestește mai nainte nădușală. Urmează pre urmă și vărsare de venin, și pornire a pântecelui. Iar udu/ lui iaste veninos, roșu și plăviț, și gros de măsură, și arată oarecare fum alb. Și când ádecă udu/ iaste roșu închis, și nu să arată niciun fum, după sorocul cel dintâiu, atunci cunoaște, că frigurile până în șapte ori nu mai au să ție. Iar ține pre om când îl apucă precum am zis mai sus până în douăsprezece ceasuri, că atâta vreame să cunoaște că ține fierbințelea cea de a treia zi cât de mult, însă poate să ție și mai puțină vreame după usebirea celui mai mult și celui mai puțin, după suma și feliurimea veninului, după putearea și starea bolnavului, ce să află la trup într-acea vreame. Dec*>* pre această fierbințelea care stă până în 12 ceasuri, o numim friguri într-adins de a treia zi. Iar pre ceaia care ține vreame mai multă, nu numim într-adins, ci prelungite, ádecă care să întind și să trag mai nainte. Iar de să va întâmpla să apuce în fieștecare zi pre om acest feliu de fierbințelea cu răceală mare, și cu cealelalte seamne ce s-au zis, ale udu/ului, ale bății vinei, și altele, aceia să socotească îndoită de a treia zi, precum am însemnat la capul cel dinaintea acestuia, și pre toate acestea le tâlcuiască mai pre larg Galinos, la cap 3, cartea 2, pentru usebirea frigurilor.

Seamne mai nainte cunoscătoare

Mai nainte cunoscătoare seamne pentru această fierbânțelea avem acestea a băga de seamă: cea adevărată și iscodită fierbințelea de a treia zi cât de mult precum am zis numai până de șapte ori apucă pre om una după alta, apoi ori încetează și lasă, ori îl întoarce în altă boală oarecare. Și acest semn iaste adevărat la ceale multe care s-au cercat, afară de să va întâmpla vreo fierbințelea care să încungiure împreună cu feliurime otrăvitoare. La aceste friguri de să vor umfla și să vor bășica buzele sau nasul bolnavului, /f. 162^v iaste semn bun, cum că încetează și lipsește patima, că arsura și fierbințelea de acolo răsuflă și să curăță. Iar uneori cu curgerea pântecelui să curăță materia boalei aceștia, fiindcă veninul cel galben iaste temeiul ei care venin când să va mișca și să va clăti în trup, pornește pânțele.

Usebite doftorii

Pentru doftoria aceștii fierbințeli trebuiaște să luăm aminte și să păzim atâta boala, cât și pricinile ei. Aceasta dar caută și voiaste tot acealea umezesc și răcoresc. Iar pricina și materia ei să dezleagă și să răsipească cu ceale de vărsat cu pornirea pântecelui, cu slobozirea sângelui și cu nădușali. Dec*>* întâiu când vine și apucă pre om, numai cu flămânzia și cu nemâncarea iaste foarte bine și cu cuviință să mistuiască materia aceștii boale. Și de va avea seate fără măsură, să bea de acest fel răcoritoare

băutură care să moaie și să potolească și căldura veninului și iaste într-acest chip: să fierbi apă curată, și să o năcrești cu zeamă de lămâie, puind și puținel zahar. Alta. Aseamenea foloseaște și cea de siropuri de micșuneale făcută terciuire să o vearse înlăuntru ori cu apă fiartă ori cu apă de patlagină. Și însemnează aici ca să știi o iubitoriule de cetire că acea terciuire (ce să zice grecește, zulapion, și latinește, Sulepus et Sulapium), iaste băutură dulce, amestecată cu zeamă cuviincioasă fără nicio fiertură, ca apa cea de obște. Iar siropion (syropus) să face din fiertură sau din zemuri, și iaste îndulcit cu miare sau cu zahar, și gătit în oarecare strângere. Alta. Sau numai cu puținel oțet năcreaște apă curată și pune-i zahar, și dintr-aceasta să bea când îi va fi seate. Alta. Bine iaste să bea și apă de cicoare, ádecă Agua cicorea. Alta. Încă mai bine iaste să fiarbă iarbă cu rădăcină de cicoare și cu orz și cu rădăcină dulce și să bea. Acest feliu de bolnav să nu mănânce nicidecum ceva altă dată decât numai într-acest feliu de vreamă ca să-l lase desăvârșit, și să înceteaze de la dânsul fierbințeala, pentru ca //f. 163^r să nu poată firea cu acest mijloc să se tragă împreună în doauă părți, ci să aibă slobozenie să să mistuiască și bucatele și materia boalei. Dec<i> nu trebuiaște să-i dai atuncea să mănânce când așteaptă să-i vie fierbințeala, măcar că uneori atâta îl ține de mult încât nu iaste cu puțință să aleagem vreamă. Însă la acest feliu de vreamă poate să mănânce cu trei ceasuri mai nainte până a nu-l prinde. În scurt să zicem, la frigurile ceale de a treia zi, întâiași dată când îl apucă, după obicei, iaste domoală fierbințeala și cu nemâncarea trebuiaște să o stingem. Iar a doauă oară iaste mai grea, și atuncea cu ceale răcoritoare atâta pe dinafară cât și pe dinlăuntru trebuiaște să o potolim. Iar uneori de va fi sângerios cel ce pătmeaște, pentru folosul cel viitoriu, mai vârtos peste toate iaste mai de trebuință a-și lăsa sânge. A treia oară ce-l va prinde iaste încă mai grea decât aceaia. Dec<i> între această dată și între cea de a doauă iaste loc și vreamă cuviincioasă, atâta pentru curățenie să ia, cât și pentru (de va fi trebuință) lăsare de sânge. La mai mare și mai grea sarcină să află fierbințeala aceasta, când apucă pre om a patra oară. Și dar, atuncea pre urmă au loc și vreamă ajutorințele ceale nădușitoare care sânt sărurile ce fac cei himicești Sal Absinθi, Sal Centaurii, Sal Carolui, Benedicti și altele prea multe care îl fac să nădușască destul, și să se scoată cu aburul materia boalei. Dintr-aceasta pre urmă înceape să se pleace fierbințeala mai mult. De iaste dar cu puțință ca mai nainte cu doauă-trei ceasuri până a nu-l apuca, nici să mănânce, nici să bea, nici să doarmă nicidecum. Alte neamuri într-acest feliu de vreamă, obicinuiesc să puie clistiruri făcute de nalbă, de micșuneale, de mercorela, de andidii, de grașiță, de sămânță de peapene, și altele după orânduiala lor.

Foarte cu gust și bună la această boală iaste băutura aceasta: pisezi mărunț scorțișoară ca cinci dramuri și jumătate și să o pui într-o jumătate de păhar de apă reace curată, să adaogi și ca treizeci și trei dramuri de zahar, apoi stricoară-l binișor cu pânză deasă și /f. 163^v așa reace să o bolnavul pentru seate.

De voiești să mai și să dezlegi materia boalei, dă-i curățenie într-acest ceas când îl va apuca fierbânțeala, să o ia de dimineață flămând.

Iar de sânt îndoite de a treia zi frigurile, încât să apuce pe fieștecare zi, face trebuință să păzească acest fel de ceas (măcar fie și de dimineață, de noapte) care să fie departe mult de prins.

doftorie de
vărsat
folositoare

Pre unii la această boală îi silește vărsarea, și trebuie să ia vreo doftorie de vărsat ca să leapede afară veninul prin gură. Mai vartos și pre alții ce nu-i silește, de multe ori și mai curând îi folosește doftoria cea de vărsare pentru ca să vearse. Dec*<i>* la acest feliu de trebuință, pisează mărunț rădăcina buruienii ce să zice asaron, ádecă nard sălbatec. Și dintr-acest praf dă bolnavului ca doi sau trei sau patru poturi greotătea, în puținel vin, după putearea lui să bea. Sau fă așa: ia acest fel de rădăcină să tragă ca trei dramuri, și să o fierbi nepisată în puțintel vin, și dintr-acesta să bea. Alta. Sau măcar fiarbe apă cu orz, sau stafide, și cu prune uscate, și în fiertura lor mai fiarbe rădăcina ce am zis mai sus, și dă-i să bea ca să vearse destul. Însă această vărsătură nu iaste destulă, ci usebit de aceasta, cu patru zile mai pre urmă să ia și vreo curățenie ca să-l curățe și pe din jos. Dec*<i>* bună îi iaste curățenia ce iaste făcută de rabarboron sau alta oarecare, pentru ca să scoată umădăturile ceale veninoase. Și după ce să va curăți într-atâta, pre urmă să se slujască cu acealea care ajutorează, să topească și să scază partea ce au rămas a materiei ceii bolnăvicioase, și încă câte răcoresc arsura. De acest feliu sânt iarba evpatorion, măcrișul, cicoarea, andidiile, pelin alb, chendavrión, măcar apa fieștecării deosebit sau toate amestecate, să bea adeaseori dimineța flămând sau măcar însuși buruienile să le fiarbă împreună n și să îndulcească zeama lor și să dea aseamenea cu amăruntul. //f. 164^r Iar lângă aceastea toate, deaca pânțele bolnavului să umflă, să fiarbă mușătel și sulfina în vin amestecat cu apă, în care să moaie un ștuc de bureate, și să-l stoarcă, și așa cald să-l puie deasupra adeasea să încălzească pânțele. Iar după încălzire să-l ungă adeasea cu unt de zambile, sau cu unt de migdale, ori cu unt de capere, sau cu unt de nalbă albă, sau măcar numai cu ceapă fiartă, și unsă cu untdelemn, sau iarăș ceapă pisată cu untură de porc proaspătă, cu unt de vacă proaspăt. Bun iaste și untul de mărariu și de mușătel, să se ungă cine va avea îndemână ca să cumpere de la paticărie. Afară dintr-aceste doftorii sânt încă și altele oarecare de dinafară și dinlăuntru, cu care poate bolnavul să se slujască și să le și ia îndată atuncea când îi va veni fierbințeala ca să-l turbure și să-l clătească. Acest feliu iaste tiriacle cel bun de care să iai ca un dram trăsura și să-l ameasteci într-o lingură sau feligean de vin și când să va apropia ca să-l apuce fierbințeala, să-l bea. Și aceasta să o facă și de două ori și de trei ori. Alta. Iar acolo unde nu să află tiriacle, să fiarbă sau să prăjască nuci fără coajă cu miere sau cu zahar, și să-i dea într-acel ceas să mănânce. Alta. Iar de să teame pentru multa arsură și căldură mare ce are, fiindcă înfierbântă și tiriacle, îndată după ce îl va lua să bea un păhar de apă de patlagină. Însă aceastea toate atuncea sânt bune, și atuncea folosesc, după ce să va curăți bolnavul mai întâi bine și destul cu curățeniile. Iar pe dinafară să ungă locul ficatului cu untdelemn amestecat cu oțet de trandafili, sau măcar numai cu oțet de

rând, sau cu unt de nard, sau cu unt de pelin și cu altele aseamenea. Laudă foarte și duhul de pucioasă, căruia îi zic cei himicești Spiritus Sulphuris. Dintr-acesta să pici șase sau șapte picături în apă de patlagină sau de grașiță, și să dai celui cu friguri să bea când îl vor scutura. Alta. Încă mai bine va fi deaca ar topi mai nainte în apă ca un poltur sau două trăsura, //f. 164^v de pelin sau de păpădie care să zice grecește picralida sau atractilis și turcește sevchet bumbarek. Și apoi să o năcrească cu spiritul ce am zis mai sus, și să-i dea să bea. Alta. Foarte bună iaste și această îndemânare pentru mai degrabul: să pisezi patlagină în piuliță și să-i storci zeama într-un pahar, turnând și puținel rachiu sau oțet, și când îi va veni fierbințeala, într-acel ceas să-i dai să o bea, și va scăpa prea minunat. Poți să o și șofrânești. Aceasta iaste cercară și de noi de noauă ori în tinerețe și la alții mulți o am adus noi ca o doftorie lesne și foarte de folos, și s-au tămăduit îndată fără îndoială. Alta. Întru aceștia chip laudă foarte și pre aceasta, ádecă apa de flori de mușătel să o bea. Alta. Sau să facă așa: o lingură de apă de patlagină, și alt atâta apă de trandafil, amească cu alt atâta rachiu bun, și dă-i să bea când începe să se fierbânte, și să se culce de acia și să-l acoperi bine, că-i treace desăvârșit fierbințeala. Și iarăș pe dinafară fă așa: fă sau cumpără de la paticărie o turtă făcută de trandafil cu zahar, și o stropește cu vin fierț apoi presară pe deasupra ei miez de nucșoară pisat mărunt, și cuișoare, și scorțișoare, și frunzișoare, aseamenea toate împreună pisate mărunt, și îndată așa caldă pune-o deasupra la ficat și la stomahul celui cu frigurile. Alta. Amească îndestul nucșoară pisată mărunt, frunzișoară (care să zice elinește macher, și turcește, paspasa), cuișoare, și scorțișoare, și ceară cu rășină, și o încălzește la foc, și deaca să va înfierbânta bine întinde-o pre un ștuc de pânză și să o lipești deasupra stomahului lui. Nu vatămă să legi și câteva puneri deasupra pre dinafară la bătaia vinelor lui, fiindcă acolo să află vinele ceale învitătoare în loc cu piale subțire și slab, și lesne să împărtășesc împreună cu inima doftoriile ce să pun deasupra, și lucrează //f. 165^r arătat. Dec*<i>* pisează frunze de patlagină care să zice de parte bărbătească, și de helidonion micron, ádecă iarba rândurelii cea mică, și împreunează sămânță de urzici, și funingine, și sare, și ungându-le pe pânză ca plastru, leagă-le la bătaia vinelor, și aceasta să o faci până de trei-patru ori, și-l vei folosi. Iar la copiii cei mici așa să faci: amească bine tiriace, piperiu cu unt de scorpie, și leagă-le la degetele copilului ceale mai dinlăuntru, și la amândouă mâinile lui. Alta. Foarte bună iaste și buruiana ce să numește miosota, și pilosella, turcește, sigean kuirughi, să o pisezi cu sare și cu oțet bun și tare să se facă ca coleașa, pre carea întinzându-o pe pânză să oblojești la bătaia vinelor lui. Alta. Aseamenea poți să faci și cu buruiana ce să numește grecește aizoon <micron>, iar rumânește iarbă grasă, și latinește vermicularia, iar turcește

puneri
deasupra

oblojitură

hrană

kaghia kiuru, și cu alta căriia îi zic Bursa pastoris. Alta. Descojaște coaja cea dinlăuntru a nucii, și o moaie în oțet, și cu aceasta leagă bătaia vinei copilului. Alta. Sau așa: cicoare și patlagină, și vlăstar de soc tânăr pisează aseamenea cu sare și cu oțet și pune deasupra. Alta. Sau pisează jaleș în funingine cu albuș de ou, și întinzându-l pe pânză oblojaște. Alta. Aseamene pisează funingine, ceapă, și usturoiu, cu albuș de ou și cu oțet, și pune deasupra. Folosesc aici și apele ceale fierbinți din fire să se scalde bolnavul într-însele, ungându-se întâiu cu untdelemn. Și să mănânce lucruri umede și răcoritoare, precum sânt lăptucile, andidiile, șteavie, tigve, lubenițe și peapeni, de sorbit zemuri și ouă aseamenea, mai vârtos gălbenarea lor care iaste mai mistuitoare. Să se ferească de miare și de muștariu, și de bucate să rate și acre, și de vin aseamenea, până să va mistui fierbințeala, să bea încă apă de orzu, sau apă de scorțișoară sau de micșuneale. Și deaca va începe să se pleace ceva boala atuncea să bea și puținel vin subțire și apăsos. Iar pentru frigurile ceale /f. 165^v neadevărate de a treia zi care să trag în parte și din prisosirea flegmei ceii amestecate, aici nu avem vreme să arătăm, fiindcă atâta următoarele întâmplări, cât și doftoriile lor, nu au atâta mult usebire de ceale zise doauă fierbințeli. Dec<i> cel ce voiaște a cerceta cu amăruntul, poate să vază la Cartea a cincea a lui Aetie, Cap 81, și la Eghinit, Cartea a doauă, cap 20.

Cap. 4. Pentru frigurile de a patra zi care se numesc cartana

pricina
cartanei

Din frigurile ceale cu stări, sânt unele ce să numesc de a patra zi, și să zic cartana care apucă pre om la fieștecare a patra zi. Însăși această fierbințelă după iscodirea doftorilor filosofești iaste iarăș îndoită, ádecă cu din-adinsul și adeasea. Dec<i> să privim întâiu și mai chiar pre ceaia ce să zice de obște cartana într-adins carea să naște din fiară neagră stricată și putredă și într-atâta lungime de vreme înceape și fiarbe. Și măcar că prisosirea fierii ceii neagre, mai de multe ori să întâmplă la aceia mai mult carii sânt fireaște supuși ei, decât alții. Însă adevărat la fieștece om să află și să cuprinde. Și să zicem mai chiar, vine și din arsura veninului celui galben, și pre urmă să adauge și să înmulțească în trupul omului din ceale mai înnorioase necurătenii ale bucatelor celor mistuite. Dec<i> iaste trebuință să știm, cum că splina iaste acest feliu de drob alcătuit de la Dumnezeu în trupul omenesc, încât printr-însa să stricoară drojdiile și lăturile ceale fără folos ale sângelui, și să usebesc de sângele cel bun și cuviincios, încât totdeauna la această boală a cartanei să întâmplă împreună și stricăciune splinei, cel mai puțin, vinele și găurelele ei să încuie și să astupă, și dintr-aceasta neputând să stricoare după orânduială sângele apucă și însăși splina și să astupă și să umflă, și așa sângele înlăuntru în vine să umple cu acest fel de fiare sau venin negru putred și necurat, apoi să naște cartana.

Usebirea și cunoștința ei

Cartana, și aceasta ca și frigurile de a treia zi uneori iaste îndoită, iar uneori întreită, încât în 24 de ceasuri, și de două ori apucă //f. 166^r pre om, precum ádecă o aduce fierberea și turburarea umădăturilor trupului. Și într-alt fel să zicem, cartana să naște ori din cea firească, ori din cea peste fire melanholie, și aceasta, mai vârtos din veninul cel ars. A acestora cea mergătoare nainte iaste mai ușoară și nu atâta grea, dar cu mai multă vreamă. Iar cealaltă iaste mai grea și mai iute, căci când va lăsa pre om, să vatămă foarte, fiindcă rămân câteva urme ale fierbințelii în trup care nu să întâmplă la ceaia ce s-au zis mai sus firească melanholie, și nici nepoftă de mâncare, nici seate mare urmează.

Seamnele cartanei

Destul semn și cunoștință a ei iaste acesta care la fieștecăre a patra zi vine iarăș și apucă pre om, însăși fără aceasta să deosebeaște de cealelalte fierbințeli. Să înceape cu multă că scare și cu întindere, trupul simte grotate mare, ca cum s-ar târî pre pământ, apoi apucă răceală din fierbințeală, și îl răcește, și atâta de tare îl scutură, încât i să pare că să clătește și să tocmește și până la oasele lui. Întrarea ei face aseamenea ca aceia ce pătimesc cei speriați. Și acest feliu de friguroasă lucrare după ce va începe să împuternicească pe fieștecăre zi și să adauge până vine în stare. Iar apoi după ce îl scutură, încet-încet începe să se domolească și să-l încălzească, însă fierbânțelea nu-i iaste atâta arzătoare, ca la frigurile ceale de a treia zi. Bătaia vinei bolnavului iaste mică și rară, nu atâta grabnică. Udui lui nu iaste atâta roșu ca la cealelalte fierbințeli, ci alb, și apăsos, și subțire, ca dintr-o materie grasă stricurat.

Seamne mai nainte cunoscătoare

Frigurile ceale de a patra zi sânt obicinuite a ținea mult, și în vremea toamnei stăpânește mai de multe ori, urmând pre altă oarecare răcăcită fierbințeală și de multe ori deaca apucă pre om în vreamă de toamnă, iernează cu dânsule, și nici încetează până primăvara, iar mai vârtos uneori merge și îl ține până și în doi ani. Iar de să va întâmpla vara, mai curând //f. 166^v și mai lesne să tămăduiaște. Iar trebuie să știm, că de va apuca pre om în vreamă de toamnă, și îl vor chivernisi cu bună nevoință, peste o săptămână după sărbătoarea Sfântului Nicolae, pe la ziua Sfântului Evstratie încetează și îl lasă. Iar deaca să vor lenevi și vor tăcea și nu-l vor căuta, îl vor ținea mai până la luna lui martie. Iar pricina iaste, fiindcă trebuiaște a avea boala aceasta multe petreaceri răsfățate și răzgăiciuni, și din partea bolnavului ceare multă ascultare și răbdare care rar și pe câte undeva să face. Pentru aceasta fierbințelea cea de a patra zi să cheamă batjocoritoarea doftorilor, măcar că uneori fierbințelea de a patra zi ține multă vreamă pentru aceasta căci sânt stricate droburile omului, ádecă ficatul sau splina, când să vatămă și slăbesc, și atuncea boala aceasta la cea mai după urmă ajunge și-l întoarce în idropicie pentru umflarea drobului, mai vârtos a splinei pre care și-o are cuib fiarea cea neagră. Bătrânii carii vor trece peste 60 de ani, nu mistuiesc această boală, ci mor. Face-se însăși semn de mântuire uneori, căci aceia carii adeaseori să apucă pe dinafară, de-i vor apuca frigurile de a patra zi, scapă și să tămăduiesc desăvârșit de boala lor. Încă folosește aici la această boală multa pornire a pântecelui, iar mai vârtos uneori și încuiarea iaste bun semn, căci cu multa curățenie

scade și cuibul boalei și să tămăduiasse. Asemenea însemnează de va urma curgere de sânge din nas, sau și de vor începe să curgă trănșii însemnează cum că părăsește fierbânțele aceasta pre om. Iar uneori sau la început sau pre urma boalei, urmează gălbenare neagră care iaste semn de mare încuiare a splinei.

Usebite doftorii

diétă
cuvini coasă

Preste toate câte trebuiesc la doftoria boalei aceștia, mai mult și mai vârtos să luăm aminte cu de-adinsul la orânduiala și măsura mâncării și a băuturii, fiindcă iaste cu multă vreamă, și cu diéta cea bună să scurtează și să împuținează, iar cu cea fără orânduială și slabă, fără îndoire să măreaște și să lungească, și lângă diéta, să cade cu doftorii ceale cuviincioase să împuținăm materia boalei, și ca cum am //f. 167^r muia-o să o dezlegăm, și să-i pornim cuibul ei din trup. Iar drojdia cea noroioasă și îndeșită a umădăturilor umezindu-se cu măsură, și încet încălzindu-se să o dezlegăm. Și nu trebuiaște atâta silnicească și degrab să le apucăm, căci așa mai mult vătămăm decât folosim. După cuvântul cel de obște care zice: „lipsind doftorii, lipsește boala melanholicăscă”. Dec<i> cât pentru diéta, să mănânce bucate cu bune zemuri, mistuitoare și hrânitoare, și câte lasă puține drojdii, ádecă umedoase, și de măsură înfierbâncioase, mai mult fiarte și zemuri de sorbit, decât fripte și uscate, și câte nu fac umflare, toate ceale pră jite, măcar cu untdelemn, măcar cu unt de vacă sau cu untură făcute, vatămă foarte la boala aceasta, precum și bureții cei de făină și plăcintele. Folosesc încă și sânt trebuincioase cărnurile de dobitoace fragede, precum ar fi carne de vânaturi mici și de pasări, și pești mărunți și ceale asemenea, care va putea să le dobândească. Bune sânt lângă cealelalte bucate și caperile, sămânța de in, și orice bucată de sparanghel, de pătrânjăl, și de napi, și încă rădăcină de chimen foarte folosească, făcută ca magiunul, sau într-alt chip. Iar din poame, să dă voie la meare, la prune, la stafide, și la smochine din ceale spețiaricești la nucșoare, la frunțișoară, la șofran, la scorțișoară. Pre omul cel sărac care nu poate să găsească altele îl ajutorează sorbirea de borș, ori cu lapte, ori cu smântână, ori cu păsat, sau păpară cu apă și cu unt de vacă amestecat, sau zeamă de pacea și cu ulei de in, zeamă de carne de vacă fiartă cu pătrânjăl, și adease bucate cu drojdii, încă și ouă de sorbit.

Să se ferească de orice sânt vârtoase, uscate, lipicioase, alunecoase care sug sângele, precum iaste carnea de rămătoriu, de boi bătrâni, de găște, de rațe, și de alte pasări de apă. Asemenea să se ferească și de legumi care nasc umflătură multă și vânt, de linte, de fasole, de mazăre, și de altele asemenea. Încă și brânză veache, de nuci, de castane, și altele. Și câte sânt //f. 167^v sărate și uscate măcar la fum măcar la vânt, cărnurile ce să numesc pastramă, și câte sânt crude și nefiarte, și de orice sălături, toate ceale acre și cu miare care

îndată clătesc și aprind veninul cel negru. Băutura lui (de va fi cu puțință) să fie vin puțin, însă vechiu și foarte subțire, care de va fi tare și puternic să-l ameastece cu apă. Cu atâtă mai bine ar fi de ar pune în vin ori coji de mirichi (turcește, ilghichin), italicește tamarisco. Sau frunze de evpatorion, sau păpădie, sau cătușniță, ce să zice grecește artemisiia. Alta. Bine iaste să bea drept băutura lui apă fiartă cu rădăcină de saporină. Alta. Și apă de orzu, sau apă fiartă și scorțișoară, cu atâtă mai bine, deaca ar stinge într-însa oțel aprins în foc. Puțin să mănânce odată, și să nu îngreioaze mult cu multe bucate stomahul lui, că fiind slăbănogit și reace, nu poate să le mistuiască, și dintr-aceasta să îmbăloșază și să năcrească, și să naște venin dintr-însele, și așa lungesc și învechesc frigurile. Și cât poate foarte puțin să bea, că pre această boală nu o hrănește așa nimic alt ca umezeala cea multă, și pânțele să umflă, și mai vârtos splina, mai mult într-acel ceas care îl apucă. Și în câtă vreme îl ține de va fi cu puțință să nu bea nicidecum ceva. Iar în vremea care obicinuiaste să-l prinză, de va vrea să mănânce ceva, cu șase ceasuri mai nainte să mănânce până nu-l apucă. Iar pre urmă (de va fi cu puțință), să nu mănânce nici să bea nicidecum până îl vor lăsa desăvârșit frigurile. Cătră acestea încă să luăm aminte tare, nu cumva să i să strângă pânțele care de să va întâmpla, îndată să cade să-l ajutorăm cu ceale pornitoare. La această trebuință alte neamuri să slujăsc cu oarecare clistiri la boala aceasta, și priimesc mare folos. Dec<i> de vei vrea să moi și să subțiezi materia aceasta a boalei, la aceasta mai folositoare băutura iaste fiertură de senamichi. Dec<i> fiarbe frunzele ei după orânduiala lor cu puținică sămânță de anason, și topește îndestul și mană, și dintr-aceasta să bea. Și nu iaste bine la această boală să apucăm îndată //f. 168^r cu curățenii puternice, ci de măsură și cu încetul. După acestea a treia zi și a patra zi deaca va lua curățenia să-și lase sânge la cotul de-a stânga. Însă atâtă curățenia cât și lăsarea de sânge să se facă într-acest feliu de zi și ceas care să fie slobodă de friguri. Iar de curg trânjii, aceia decăt toate iaste mai bună, iar de nu și curg, dar firea să pleacă la această curgere care să cunoaște din însăși umflătura și din mâncătura trâșilor, să puie lipitori să-i sugă. Sau și așa: pre urmă după slobozirea sângelui la cot, în ceealaltă zi, să lase sânge și la picior din vâna gleznei. Și însă de va vedea că curge sânge negru și mai gros, să lase mai cu îndrăzneală să curgă. Iar de să va arăta sângele alt feliu galben și subțire, îndată să-l oprească. Și precum am zis, din vâna din mijloc ce să zice a splinei care iaste la cotul stâng. Unii din multe cercări ce au făcut la nevoia acestii boale, laudă ca să sloboză sânge din vână ce să cheamă salvatela.

Nu iaste destul numai o dată și o curățenie, ci să ia și alta de iznoavă, și așa pre încet – pre încet, și să se domolească și să se taie

băutura

băuturi
curățenii

hapuri
curăţitoare

materia, căci la această boală să aşează foarte veninul, şi zăbovească să se moaie şi să se dezlege. Şi aceasta iaste pricina de să tămăduiască târziu acest felu de fierbinţeală la om, că mai de multe ori când îi dau în vreo zi sau în două vreo doftorie, şi nu-l va folosi îndată să se însănătoşaze, pre urmă să obicinuiască să se îngreoneaze şi să se lase bolnavul de doftorii. Dec<i> foarte bine ar face de i-ar găti mai nainte nişte hapuri curăţitoare să se slujască cu dânsule, adecă să le ia odată pe săptămână, sau în două săptămâni odată, căci hapurile stând multă vreme în stomah, să vor muia binişor şi cu încetu fără nicio silnicie şi supărare, şi vor scoate din trup veninul cel aşăzat. Iar care nu are hapuri, poate să facă vreun magiun, cu aseamenea puteare sau vreun săculeţ băutură şi să bea dintr-însul.

băutură

Dec<i>aceasta iaste şi lesne şi folositoare, să fiarbă pelin în apă şi /f. 168^v în apa aceea să ameestece ca o jumătate de loc senamichi şi să bea. Şi așa să facă în toată săptămâna odată, sau uneori şi de două

curăţenie de
vărsat

ori, cu o zi mai nainte până a nu-l apuca frigurile. Iar când iarăş din fire sânt cu lesnire de a putea să vearse, pre aceia folosească mai mult să ia vreo curăţenie de vărsat, vomitorium, care trebuiaşte să o ia dimineata întru acea zi întru carea vor să-l apuce frigurile, măcar numai de trei-patru ori să apuce nainte şi să întâmpine într-acest chip frigurile lui, cu doftoria cea de vărsare, şi va cunoaşte cu simţire folosul lui. Dec<i> din toate lucrează mai bine, să pisezi mărunţ ca praful rădăcina buruienii ce să cheamă asar, căriia îi zic turcească asarun, şi dintr-acest praf ca un dram să bea în puţinul vin. Iar cătră acestea încă, pe fieştecare săptămână odată sau de două ori pe zi, când nu va fi luat altă curăţenie sau vreo doftorie, folosească foarte să se slujască cu clistirul care ar curăţi frumos şi îngădirea, şi să leapede pe din jos pre acea materie înnoioasă care naşte pre această boală. Şi nu trebuiaşte numai cu un felu de doftorii să stăm împotivă la această boală, că așa să obicinuiască firea la un lucru aseamenea, şi așa nu să rumpe nici să clătească nimic, ci trebuie să schimbăm doftoriiile. Lângă cealelalte între unele şi între altele trebuiaşte să zărim şi găurealele ceale încuiate şi vinele ficatului şi ale splinei, şi la acest felu de trebuinţă, lucrează foarte băutura întru carea să va fi călit oţel. Dec<i> să arză o bucată de oţel în foc până să va aprinde bine să se ruşască, apoi îndată să-l stingă ori în vin ori în apă, şi dintr-aceasta să bea bolnavul. Alta. Foarte lăudată ajutorinţă iaste pentru această boală şi aceasta: să fierbi buruiana ce să cheamă elinească hamedris, latinească trissago, italicească gamantra, şi turcească derbez, rumânească viorele, în vin şi dintr-acesta să bea adesea şi //f. 169^r însă la această boală a frigurilor de a patra zi, toate acealea sânt trebuincioase şi cuviincioase cu mult folos, câte am arătat înapoi la a cincea carte, cap 1, pentru umflătura ficatului şi cap 4, pentru boalele splinei.

băutură
lăudată

la list şi

Iar pentru ca și cu lucrările ceale nădușitoare să se deosebească și să se dezlege materia boalei aceștia, îndată ce îl va apuca fierbințeala, să puie să dezlege ca un dram de tiriace bun, în vin fierț cu viorele ce am zis mai sus, și să-l bea, și să se acopere bine până va năduși. Deaca să va încălzi și-i va fi arsură multă, să bea tiriace cu apă de patlagină, iar aceasta trebuie să o facă adesea și de multe ori. Folosește de multe ori la această boală și rădăcina care se numește Sarsaparilla, de obște saporina, să o fiarbă cu apă, și să o bea adesea pentru nădușală. Și după sfătuirea lui Galinos, apă singură pipărată să bea, să folosească. Sânt și oarecare doftorii cuviincioase ce din vechime sânt cercate pentru această boală deosebit. Ádecă, să iai candion zahar (țucher cand îi zic), greotatea ca trei dramuri, și rădăcină de piperiu două dramuri, și un dram camfor, și să le pisezi mărunț să se facă praf și dintr-acesta ca un dram amestecă cu apă căldică, și dă bolnavului să bea când îi va veni să-l apuce fierbințeala. Alta. Să laudă și aceasta: să pisezi mărunț șofran, și într-aceastași vreame să-i dai să bea într-o lingură de vin, până la un potur greotatea. Alta. Asemenea lucrează și sămânța de rută sălbatecă, să o piseaze asemenea, și cu vin să dai celui ce are friguri să bea. Alta. Și după cum zice Agapie cap. castorhion, izmă, piperiu, și smirnă, câte dramuri 4 de fieștecare, fierbi-le împreună cu vin și dă bolnavului o lingură să bea seara și dimineața. Încă și pe dinafară să-i adăugăm și ceale ce să zic ajutorințe /f. 169^v de loc spre folos. Dec<i> să-i ungă pe deasupra toată spinarea de la gât până jos cu acest feliu de unsoare, ádecă tiriace, rachiu, și unt de dafin, sau unt de nard amestecă, și încălzindu-l unge-l cu acesta, și pre urmă acopere bine. Alta. Poți să amesteci cu acestea încă și cuișoare, piperi, muștariu, și castorion (pentru ca să-l încălzească mai bine) și să șază aproape de foc și să-l ungi, și așa să se culce să doarmă. Apoi să încălzească două cărămizi, și să le ude cu vin bun, și învălindu-le cu pânză să le puie la coastele lui de-amândouă părțile. Atâta mai bine ar fi de ar pune deasupra asemenea și la tăpile picioarelor lui și la palmele mâinilor ádecă asemenea cărămizi, foarte bine și ușor îl încălzească. Alta. Sfăramă rădăcină de urzică sau rută, frunze de soc, și helidonion mic căriia îi zic turcește sergețan, și pisează-le toate să se facă ca coleașa și le amestecă cu oțet bine, și întinzându-le pe pânză leagă cu aceastași bătaia vinelor bolnavului la gleznele mâinilor și ale picioarelor lui. Să facă și scăldare, puind în apă ramuri de mirichi, buruiana ce să cheamă limba cerbului, evpatorion, lipan, și să fiarbă, și să se scalde, însă să nu fie prea fierbinte apa, ci căldică, precum iaste apa de râu în vreamea seacerii. După acestea deaca să va scălda, și va ieși din baie să se ungă peste tot trupul cu acest fel de unsori, ádecă să sfărame artemisiia căriia îi zice cătușniță (turcește, sovasar), și să-i stricoare zeama, căriia amestecându-o cu alt atâta

tiriace bun

saporina

doftorii
usebite pentru
cartanaajutorințe
de loc
alifie și unsori

baie făcută

unsoare

untdelemn să-l puie să fiarbă, și cu acesta să se ungă. Alta. Sau să ia unt de capere, de zambile, de chimen, de rută, și de migdale dulci, apoi sămânță de sealină și de zambilă sfărâmate, și puținică ceară, și împreunându-le să le facă unsoare ádecă alifie, și să se ungă adeaseori, mai vârtos la deșărtul de-a stânga. mărunțează sau pileaște câteva ceape și stoarce zeama lor și amestecând alt atâtă cu untdelemn, pune să fiarbă. Și cu acesta unge pe dinafară părțile //f. 170^r splinei.

iscusița
doftorului
Craton

Oarecare doftor vestit, anume Craton, care în veacul trecut au stătut mai întâiu doftorilor lângă trei chesari ce au împărățit unul după altul la Ghermania și au folosit pre mulți cu norocire la doftoria boalei ce să cheamă ungurească, ádecă lingoare. acesta pre cartana într-acest feliu obicinuia să o tămăduiască: pune napî în apă de fierbea bine și storcând zeama lor întâiu, vărsa de iznoavă altă apă în napii cei storși și-i mai fierbea până să topea de tot, pre carii frecând în sită să le iasă umezeala toată, îi amesteca cu unt de vacă proaspăt nesărat, și cu zahar îndestul, și apoi îi dregea cu cuișoare pisate, și cu aceasta fă cea orânduială de hrănea pre bolnav până în cincisprezece zile și-i da pe fieștecă zi să mănânce câte 5 sau 6 sâmburi de pearseci. Și când începea să-l apuce fierbințeala și să-l zburlească, îi da îndată să bea îndestul apă de patlagină amestecată cu tiriace, oprindu-l cu totul de lapte, și de orice bucate lăptoase, și de tot felul de pește.

Încă să se slujască bolnavul și cu ceale pornitoare de ud, că priimește folos destul. Dec*<i>* să bea mied cu fiertură de mărariu sau de rută sau de sealină sau de davn.

Iar să știi și să socotești mai nainte de toate mai cu de-adinsul, că la orice fel de fierbințeală, nu să cuvin la început niciuna din ceale tari curățenii că nu mai căci turbură ființa sângelui, slăbănogeaște putearea trupului și împuternicesc mai mult pre fierbânțeală, ci mai vârtos la cartana trebuie să apucăm ușor și cu încetul și nicidecum să nu aducem la început vreo doftorie, că s-au cunoscut chiar cu cercarea, cum că cu apucăturile ceale de timpuriu s-au întors cartanele îndoite și întreite fierbințeli și cu urmare încă multă vreamă și nesupuse. Dec*<i>* după aceasta să ia aminte cel ce înceape. Sânt încă și alte apucări de doftorii care din vechime cei prea /f. 170^v înțelepți și știutori doftori le-au cercat și le-au însemnat pentru trebuința cartanei, ádecă acest fel iaste, unt de smirnă: să pici dintr-însul în puținică apă de patlagină, patru sau mai mult opt picături, și să dai bolnavului să bea când îl apucă. Alta. Sau să sfărame și să piseaze hrean de apă și storcându-i zeama, să le ameastece cu alt atâtă oțet, și în vreamă frigurilor să bea dintr-însul câte două sau trei linguri. Alta. Usucă oase de șarpe și le pisează să se facă praf mărunt, și dintr-acesta ca un dram sau două pune în apă de păpădie, sau în vin să bea câte o lingură când va vrea să-l prinză și

doftorii
obicinuie

nainte băuturi

apoi culcându-se să se acopere bine. La această boală a cartanei uneori apucă dureri foarte groaznice pre om cătră părțile ceale din jos ale spinării lui. Dec<i> într-acest fel de vreamă fă un săculeț lungăreț de pânză subțire care să ajungă de din susul spinării până jos. Apoi să fierbi arpăcaș până va crăpa și cu acesta așa cald să umpli săculețiorul, și cât poate să sufere, culcându-se cu fața în jos pune deasupra spinării lui în lung și-l acopere bine.

săculeț pus
deasupra

Cap 5. Pentru frigurile ce să cheamă arsură

De vreamă ce am zis până aici pre cât am putut pentru frigurile ceale cu stări care uneori apucă pre om, iar alteori și să duc, de aici încolo urmează să povestim și pentru ceale îndeșite care apucă și țin neîncetat și nu-l lasă cu stare ca ceale zise mai sus. De acest feliu iaste întâi ceaia ce să zice fierbințele arzătoare, febris ardens. forro Hidegleles și precum orânduiaște Aetie, arsura cea prea arzătoare și îndeșită care să aprinde în veninul cel galben și putred. Iaste însă de doauă feliiuri, că una să naște din putreziciunea veninului celui galben sau din putreziciunea sângelui celui cu venin galben, în vinele care să apropie //f. 171^r de inimă sau de stomah. Iar alta să naște din flegmă sărată, să întâmplă mai vârtos la sfârșitul tomnei sau a iernii, pre urmă după multe osteneale și greale lucrări, și din nemâncare. Să aseamănă frigurilor celor cu stări îndeșite de a treia zi, fiindcă dintr-aseamenea materie și umădătură iaste, ci însă să usebeaște, pentru că la frigurile ceale de a treia zi veninul cel galben treace și încungiură în tot trupul omului. Iar la arsură umădătura cea cu venin galben să țină împreună cu sângele în vine. Dec<i> la orice friguri fierbințele nu încetează, ádecă nu simte lipsire de fierbințele, ci totdeauna să aprinde. Iar când să va clăti veninul și va fi silit, atuncea să suie răceala fierbințelii și așa să dezleagă și încetează arsura.

Seamne cunoscătoare ale arsurii

Cunoaște-se fierbințele cea arzătoare dintr-acest feliu de seamne: limba celui ce pătimeaște să usucă, să negreaște, și să învârtoșază, stomahul are mușcare, seate multă și nesuferită, privegheare, și uneori vorbeaște aiurea, gunoiul îi iaste umed și galben, aprindere prea mare, crăpare buzelor, dureare de cap.

Doftorie

Acest feliu de bolnav pentru doftoria lui face trebuință să se culce într-un loc reace, unde să-l încungiure aer dulce și răcoritoriu în așternuturi moi și adeasea făcute, acoperișuri să aibă subțiri și să le schimbe adeasea și să-l vetrelească. Bucata lui să fie din ceale răcoritoare și umezitoare, ádecă lăptuci, tigve, zeamă de orzu, șteavie acră, și ceale aseamenea. Băutura lui să fie apă de scorțișoară fiartă sau zeamă de aguridă fiartă cu apă. După mâncare să-i dai să bea apă

hrană

băutură

slobozire de
sânge

puneri
deasupra

reace, însă numai o lingură sau două, sau să amesteci șarbăt de micșunele sau de trandafil/ cu apă de orzu. Stomahul lui pe dinafară să-l uzi cu apă de trandafil, în casa lui să așterni trandafili, micșunele, nenufara care să zic turceaște nufer țigheghi și alte flori și frunze aseamenea și să o stropești adeasea cu /f. 171^v apă reace. Iar de va fi cu prisosire de sânge, și de-i va urma și arsură la ceale dinlăuntru pătımiciosului, atunci de-i va da voie vârsta și putearea și vreamea, îi va slobozi vâna până la lipsirea sângelui, precum ne sfătuiște Galinos, că îndată să răcorească tot trupul și să stinge fierbințeala, și la unii să pornească pânțele și nădușesc. Apoi să se slujască și cu puneri deasupra cuviincioase, să le puie deasupra la piept și la stomah, ádecă să piseaze curmale și să le moaie în unt de trandafili sau în unt de gutui, sau de nimfea, sau să ia apă de orz să fiarbă și să o amestece cu unt de micșunele, și udând un peatec într-însa să o puie deasupra pieptului lui. Sau să ia sămânță din ceale patru buruieni care chiar sânt reci, și să o freace mărunț, și să o amestece cu apă de micșunele, de iarba ce să cheamă limba boului, sau de andidii, amestecându-o cu puțințel unt de micșunele sau de migdale dulci, și să facă precum mai sus. Încă acest feliu de puneri deasupra atuncea numai să cuvin când iaste multă arsură. Să cuvin aici și alte oarecare doftorii ce răcoresc, ádecă frunze de viță, andidii, sângerel, lăptuci, oxilapaθα, patlagină, și răsuri de tigră, și ceale aseamenea acestora, pisându-se aseamenea și puindu-se deasupra. Și vreo basma subțire îndoindu-o să o moaie în apă căldică amestecată cu untdelemn, și să o puie deasupra la piept și la stomahul lui, foarte mângâie pre cel ce are arsură. Alta. Ia câțava lână și o pune să se moaie în apă caldă amestecată cu unt de trandafil, apoi strângându-o de sus, stoarce câte puțin deasupra pieptului celui cu arsură, și aceasta încetează prea minunat mărimea arsurii. Iar trebuie să știm că toate acestea să cuvine să le punem deasupra calde, că de vor fi fierbinți slăbănogesc putearea mădulărilor. Și iarăș ia aminte să nu amesteci oțet fără socoteală în câte aduci celui ce are arsură multă, că vatămă foarte. Iar punerile deasupra ce s-au zis mai sus care răcoresc, nu trebuie să le deprinzi la începuturile și mijlocurile frigurilor, că atuncea încă starea trupului iaste //f. 172^r la îndoire și nu să știe cum să va desface, și aprinderea încungiură ceale dinlăuntru. Dec<i> de vom pune deasupra pe dinafară ceale răcoritoare mai nainte de vreame, gonesc aprinderea înlăuntru în adâncime și așa urmează mai rea vătămare, că gonindu-se înlăuntru fierbințeala cea înfocată, rădică mai mare arsură, precum zice Galinos, iar pre urmă după ce să întăresc frigurile și să varsă aprinderea pretutindenea în tot trupul, atuncea putem a pune, căci cea peste fire fierbințeală ce au rămas împrejurul droburilor, lesne să stinge, și atuncea înceape bolnavul a răsufla mai încet, și i să ușurează seata, și cu răcoreală vetrelindu-se priimește

oarece somn și adoarme. După aceastea când va veni în stare, și nu va cunoaște alte întâmplătoare urmări, atunceea poate fără frică să bea și apă reace sau amestecată, ádecă ruptă apă. Iar apa să rumpe așa: să pui un păhar de apă fiartă, caldă în cinci păhară de apă de răchită nefiartă reace, și dintr-aceasta să bea bolnavul cel ce are îndoială, când îi va fi seate. Și fără multă vorbă frigurile ceale arzătoare, într-alt feliu nu să tămăduiesc, decât cu scoaterea umădăturilor celor veninoase, sau cu stingerea lor. Dec*<i>* să scot cu nădușala, cu vărsarea, și cu pornirea pântecelui, ádecă cu curățenia, și să sting cu băutura reace, căci cu aceasta de multe ori ceale prea fierbinți friguri desăvârșit s-au tămăduit. Iar îmbăierea numai la aceia să cuvine și folosească care au arsură fără vreo umflare, iar deaca mistuiesc mâncarea bine (care să cunoaște din seamnele udului), în ceale mai de multe ori îi ajutorează. Iar cel ce să bântuiască de arsură prea mare, de va vrea să facă șădeare și baie rece să se scalde, trebuie să fie tânăr, în stare de măsură a trupului și în vreame de vară și de uscăciune, și în toiul frigurilor, și să fie mai de nainte obicinuit a înnota în ape reci. Iar de va domoli și va ușura de măsură boala, și să va împuternici bolnavul, și va arăta semn de bună mistuire, îi iaste de folos să șază ádecă să se scalde în ape dulci și amestecate. Mai pre urmă poate să se slujască /f. 172^v și cu oarecare unsori făcute de unt de mușătel, mai vârtos deaca aerul ce să cuprinde iaste rece. Iar mai multe ajutorințe care să cuvin aici pentru arsură din ceale mai nainte zise până acum, și din ceale ce să vor zice, să aleagă și să cearce cel ce stă lângă bolnav. Însă prea alesul Aetie la Cartea a cincea a lui cătră sfârșitul capului 79 zice din tâlcuirea lui Galinos „deaca vreodată să va întâmpla să fie reace aerul cel cuprinzătoriu, și să se înfierbânte tare cel ce are arsură, puținică nădeajde de mântuire are. Și iarăș deaca la acest feliu de stare a aerului nu arată semn de bună mistuire, sau nu are tari puterile, unul ca acesta cu neputință iaste să se mântuiască, și nici să îl mai scalzi, nici să-l mai ungi, nici vin nici apă reace să nu-i dai, pentru că fiind deznădăjduită mântuirea, deșartă să lucreazătoată slujirea”. Iar la Etmüler, dascalul școalelor de la Lipsia, citim acest feliu „pentru frigurile ce să numesc arsură, nicio doftorie usebită care să nu fie cuviincioasă și la cealelalte friguri nu s-au dat, că toate cealelalte să cuvin și la aceasta, decât numai oarecare cu țeperig (precum le zic cei himicești) în loc de seate și de arsură, atât uscate cât și umede”. Dă încă și acest feliu de rețetă zisul doftor pag. 274 latinește Rh. nitr. antimon. 62 liceat in die dare, nisi liberior obsiterit Aluus. Apoi aduce „deaca bolnavul după ce va lua doftoria aceasta cu țeperig, va înceape a-și face udul îndestul și fără nicio fierbințeală, iaste semn bun pentru tămăduirea lui.” Încă și aceasta Spiritus nitri in julebis et potionibus datus contert.item laudanum opiatum prudenter exhibitum, omnem vim caloris reprimat

apă ruptă

baie rece

ungeri

oarecare mai
nainte
cunoscătoare
la cei ce au
arsură

et refraenat. Trebuie să însemnăm oarecare și de la Ippocrat începătoriul doftoricescului meșteșug care arată și învață acest feliu. La frigurile ce să numesc arsură, de va urma răceala fierbințelii, să dezleagă boala. Asupra acestora în lungime de patrusprezece zile să chibzuiaște ori de //f. 173^r viață ori de moarte. La arsură de să va întâmpla tremuriș și după aceasta de va urma vorbă aiurea, să dezleagă tremurișul. La tremuriș, în ziua a patra după ce va prinde pre om, de-i va curge sânge din nas, iaste rău, iar în ziua a șasea nu să primejduiaște atâta cătră frigurile ce să numesc arsură, și încă către cealelalte friguri, singură apă de ploaie dându-i-se, foarte foloseaște. La frigurile, arsură, de vor țiu urechile și i să vor tâmpi ochii, și nările vor mirosi greu, urmează ieșire din minte și sălbăticita nebunie, usebit de să va întâmpla să curgă sânge din nas.

Cap. 6. Pentru friguri firește

Între ceale dease friguri care apucă și țin pre om, sânt unele și mai reale care să cheamă fireșă, greceaște le numesc ectinos, iar ungureaște Minden napi Szarahto hideg teles Kinek halal a vege. Ádecă fierbințeală ce usucă și veștejitoare al căriia sfârșitul iaste moartea. Zice-se dar fierbințeală sau friguri firește căci nu să socotesc după stare ci după a avea fiindcă le are bolnavul pe dânsul îmbrăcate ca o haină și înfipite nu numai <în vinele ceale> învătătoare ci în umădături, ci și în părțile ceale tari ale trupului, ádecă în inimă, în ficat, în carne, în vine, în oase. Sânt însă fără durere, și nu fac strâmtorare la om, încât aceia carii se stăpânesc de dânsele, socotesc și gândesc cum că nu-i apucă nicidecum friguri, nici simt vreo căldură sau răceală, fiindcă toate părțile lor întregi sânt deopotrivă înfierbântate.

Pricina boalei

Să nasc dar frigurile firește în doauă chipuri, întâi și mai de multe ori din fierbințelile ceale arzătoare, când vor face vreamă multă și vor cheltui umezeala cea firească care să țină în trupul inimii, sau și când aceale arzătoare fierbințeli vor cuprinde tare trupul inimii, măcar să nu să isprăvească fireasca umezeală, și așa nu numai friguri firește să socotesc atuncea, ci și veștejicioase care veștejesc trupul omului, fiindcă atuncea mai vârtos //f. 173^v să aprind frigurile aceaste și ard ca văpaia în fălinariu. A doauă să naște când îndată vor împresura pre om, începând întâiu cu înfierbințeală de toate zilele, sau din vreo întristare și inimă rea, sau din mânie și răotăte, ori din osteneală multă și obosire cu arsură de soare. Însă mai lesne să tămăduiesc aceaste cu luare aminte friguri. Iar aceale care ajung la veștejire, din nesocotința și nepriceaperea vreunui doftor neînvățat, și vor înceape tare să se împuternicească, nu numai că iaste cu anevoie să se tămăduiască, ci și cu neputință. De vreamă ce fiind firea lor

să nasc

fierbinte și uscată, să aseamănă cu fetele lumânării, când arde mai multă parte și începe să se săvârșască, precum învață Amidinos Aetie doftorul la cartea a șasea, cap 92.

Seamne cunoscătoare ale frigurilor celor firește

Dec<i> frigurile ceale firește care vor ajunge la veștejire, să cunosc îndată și lesne, că de vei muia și vei pipăi bătaia vinei și fierbințele bolnavului, mai întâiu îl vei vedea că i să adâncează ochii foarte de să fac ca niște gropi, pentru că au scăzut ființa lor cea umedă, încât să arată și oasele care țin geanele și pleupele ochilor, și urdorele lor sânt uscate cu stare foarte întinată, ca ale acelora ce toată ziua au umblat mult loc prin pulbere supt arsura soarelui. Încă floarea cea învătătoare a feții lui să strică, piala frunții iaste uscată și întinsă, pleupele ochilor adeasea i să deschid și i să închid ca cum ar adormita, însă scoposul lor nu iaste de somn, ci de privegheare cea neputincioasă. Tâmpile obrazului lui scăzute de carnea lor, și locurile lor adâncate, că ce alt au decât numai piala și oasele, precum zicem de obște, că deaca îl vei goli ca să-l vezi, și să arată ca cum nu i-ar fi rămas nici mațe în pânțele nici vreun drob, șalele îi sânt rădicate și trase în sus, și de le vei atinge, piala lor iaste foarte uscată, încât de o vei apuca cu degetele ca să o întinzi, stă ca cureaua, bătaia vinei lui iaste subțire, vârtoasă, neputincioasă, ci însă deasă. Fierbințele lui de vei apuca-o cu mâna, și să pare slabă, și după puțin mai iute și mușcătoare, și încă mai rea de o vei ține mai mult ceas. //f. 174^r Și acesta mai vartos iaste semn adevărat și fără îndoire, când ádecă va mânca ceva acest fel de bolnav, atuncea să aprinde fierbințele lui îndată, și bătaia vinei lui atuncea să face mai mare și mai grabnică. Și însă în câtă vreme va ține fireasca umezeală la bolnav, să socotească friguri firește. Iar când să va întâmpla îndoire, cum că să nu fi rămas mai mult umezeală, atuncea iaste adevărată veștejire, ádecă oftică. Mai în scurt, udul celor cu friguri firește, iaste la început aseamenea cu al celor sănătoși. Iar de va fi stomahul vătămat să face alb, galben, și subțire, și uneori unsuros, mai vartos când să pleacă boala spre oftică, și de-l vei căuta despre o parte, și să arată ca cum ar licări deasupra lui ca niște drojdii dease. Gunoii lui la început și la creștere iaste vartos și tare, iar după ce slăbește stomahul, iaste umed și mult. Iar la treapta cea după urmă a frigurilor celor firește, pornirea pântecelui iaste deasă, și noaptea nădușeaște mult, cu topire, și pre urmă îi cad și perii.

Seamne mai nainte cunoscătoare și hotărâtoare

Această fierbințelă fireșă la început când va apuca pre om precum am zis lesne să tămăduiască, iar când să va înrădăcina și va stăpâni, anevoie, și mai nicidecum. De să va întâmpla pre urmă din fierbințelă cea putrezitoare, mai de multe ori iaste de moarte. La cei tineri cu anevoie, iar la cei bătrâni în niciun chip nu poate să se tămăduiască. Deaca fața bolnavului va fi ipocratică precum zic doftorii și va urma pornire de pânțele, și i să vor umfla picioarele, moartea stă lângă uși. Însă toată nelesnirea să se măsoare după starea vârstei și a trupului. Trebuie să știm și aceasta că acest fel de friguri rar pe câte undeva să întâmplă să se înceapă singure, ci mai de multe ori și mai chiar pre urma altor friguri, și din alte patimi ale părților celor dinlăuntru, după băutură de buruieni, din multa nemâncare, și din scârbe și întristări

peste măsură. Iar să înceapă întâiu cu ceale din toate zilele /f.174^v și de multe ori să amestecă cu ceale ce să zic friguri fierbinți.

Pentru diéta frigurilor firește

Până a nu ajunge boala aceasta la oftică, cu toată nevoia trebuiaște să o răcorim, și să o umezim cu tot feliul de mijloc, atâta pe dinafară cât și pe dinlăuntru. Văzduhul ce îl va sufla să fie reace și umed și deaca fireaște nu iaste de acest feliu în locul unde să află, să-l facem cu mesteșug, precum am arătat mai nainte la cap pentru frigurile de a treia zi. Mâncarea lui să fie iarăș aseamenea, precum zeamă de orz și puținică pâine muiată în apă reace, carne de iezi, și de pasări sălbatece, de claponi, coaie de cocoș, ouă cu zeamă, urdă proaspătă nesărată, pesti de râuri pietroase, lăptuci, andidii, tigve, spanaci, nalbă, cireasă, prune, rodii, lubenițe, smochine, și altele aseamenea. Iar laptele deosebit foloseaște pre cei cu friguri firește și toate ceale cu lapte însă să ia aminte să nu fi dobândit patima din putrezirea umădăturilor, să nu aibă durere de cap, să nu să întinză șalele lui, sau să fi lepădat prin șăzut ceva iuți din reaua mistuire a stomahului, că atuncea vatămă laptele. Mai folositoriu iaste laptele de muiare, și mai vârtos de ar vrea bolnavul să-l sugă singur ca pruncul. După aceasta foloseaște laptele de vacă, însă să fie sănătoasă, și deusebit cel unturos. Alții laudă pre cel de capră, ci mai cercat iaste cel de măgăriță. Dec<i> toate bucatele ceale cu lapte să fie proaspete, iar laptele să fie cald, adăugând câtva zahar să nu să încheage. Și cea întâiu bucată a lui și hrană să fie însuși laptele, ferindu-se de cărnuri și de altele. Iar ceale ce mistuiesc bine, și câte puțin, să mănânce. Și să-l ispitească doftorul de suferă și pofteaște mâncarea de lapte, să-i dea întâiu puținel, apoi de nu va urma vreo greotăte stomahului, sau strănutare, sau vărsare, sau greață, și nu i să va trage fierbințeala, sau bătaia vinei, atuncea să-i dea mai mult să mănânce dimineața și seara. //f. 175^r Iar deaca va mânca laptele, să nu să culce să doarmă. Încă altă hrană amestecată, ádecă coleașă de orez, zeamă de orzu, de ovăs, de migdale, inupere, alune ceale ce să cheamă pistachia ceale 4 seminte reci. Laudă unii și stridiile, racii cei de râu folosesc cu iscusință, zdruindu-se și storcându-li-se zeama și amestecându-se cu unt de vacă sărat. Și să află pilde zugrăvite de tămăduirile din slujirea ostridiilor și a brostacilor, și a broaștelor țestoase, însă cu luare aminte și cercetare a stomahului, și după pofa mâncării și mistuirea. De va avea pornire de pânțece, să bea lapte întru care să fi stins vreun oțel aprins. Să se hrănească încă cu bucate groase, de orezu, și colărez de făină. Să bea apă reace, însă de măsură, sau apă de orzu, sau apă de scorțișoară, sau vin subțire și apătos, și să mănânce mai de multe ori, însă câte puțin, să nu-și prea încarce stomahul.

hrană

Doftoria frigurilor firește

Aceasta ne învățăm întâiu de la doftorii cei vestiți, cum că la frigurile ceale firește nu să cuvin nicidecum curățenii care pornesc pânțelele. Iar de să va întâmpla vreo strângere și încuiare, să-i facă oarecare clistiruri ușoare, adăugând măduhă de casia fistularia care turcește să zice highiar sabur, pentru ca să tragă pe din jos. Aseamenea vatămă și toate doftoriile ceale dulci, și cu zahar, și cu miare, căci adaogă lipiciunea. Dec*<i>* din toate următoarele întâmplări care dau primejdie mare la cel ce are friguri firește, iaste și curgerea pântecelui cea împreună topitoare carea când să va întâmpla, trebuie ca în tot chipul să o oprim cu doftorii făcute de gutui, de trandafili roșii uscați, de lapte în care să se fi stins oțel aprins. Iar băuturi răcoritoare Refrigerantia et Stumectantia câte sânt împreunate, ádecă siropuri de micșunele, de nimfea, și andidii dumeasnice, și dări împotrivă, ceale ce să cheamă, de trandafilii lui Avva, de /f. 175^v tragacantha care să zice rumânește bradul ciumei, de mac. Iar cătră aceastea, îmbăierile făcându-se întotdeauna în ape dulci, folosesc pre cei cu friguri firește, după mijlocul ce ne sfătuiaste Aetie în capul ce s-au zis din învățătura lui Galinos. Iar după îmbăiere să se ungă cu unsori, cu unturi reci, și cu alte oarecare umezicioase, și cu aceastea să se ungă. Între cealelalte să cuvine și această alifie: să ia unt de trandafili sau de micșunele, și de tigră, unt de vacă proaspăt, nesărat, untură de rămătoriu, și amestecându-le și topindu-le, să facă alifie, cu carea să-i ungă tot trupul. Dintre acestea însăși să facă și puneri deasupra, să le puie la locul ficatului și al inimii, aseamenea și oarecare mirositoare mireasme, ce răcoresc și umezesc, precum sânt florile nimfeii, camfurul, micșunelele, și trandafilii. Sânt și alte mai multe învățături de doftorii care să cuvin la boala aceasta, și cetitoriu cel iubitoriu de învățătură de va mai căuta la cap 3 al cărții noastre ceii de a treia care cuprinde pentru offică, că și la aceale patimi ca o de obște învățătoare urmare stăpânesc aceaste necurmăte friguri firește.

clistiruri
ușoare

unsori

alifie

Cap 7. Pentru frigurile ceale îndeșite

Îndeșite să numesc de doftori frigurile ceale adeasea care numai cu o apucătură de la început până la sfârșit totdeauna într-un felu țin pre om necurmat, și să întind spre multe zile. Sau să zicem într-alt felu care fără nicio urmare schimbare îndeșesc drumul lor în multă vreme. Și sânt de doauă feliuri că unele nu arată nicidecum vreun semn de putreziciune, și aceastea sânt chip frigurilor din toate zilele ce s-au zis mai sus. Iar altele au cunoștințe arătate de putreziciune, și aceastea să numesc friguri îndeșite putrede, pentru care nu cuprinde deslușit Aetie, la Cartea a cincea, cap 71 și Pavel la cartea a doauă, cap 71. Dec*<i>* pentru această //f. 176^r fierbințeală, ádecă friguri, avem și noi la aces cap să arătăm puține.

Pricină

Să nasc acest feliu de friguri îndeșite, când la toate vinele ceale mai mari împrejurul subțiorilor și între vintre și la alte aseamenea părți ale trupului, sângele cel fierbinte și umădăturile împreună, vor putrezi întocma, și să vor sfoieți, și când încungiură înlăuntru în trup acest fel de fierbințeală sfoiețită și arzăcioasă. Că lucrurile ceale fierbinți și umede când nu pot să răsuflă, fiind astupate sau încuiate, îndată putrezesc și mucelesc lesne. Dec*<i>* aceste friguri nu apucă pre oamenii cei uscățivi, nici pre aceia carii au starea trupului lor rarănici pre cei ce au ținearea sau vârsta reace, ci pre cei ce sânt împotrivă aceloră, adecă pre cei ce au crasis fierbinte și umed, pre cei cu sânge mult și cu carne multă, și trupurile acealea care sânt vârtoase și pline de prisosiri fierbâncioase.

Seamne

Cei ce au aceste friguri, să cunosc dintr-acest fel de seamne, bătaia vinei lor iaste prea mare, puternică, grabnică, și deasă, și mearge tot întocma, și starea beregății inimii nu e după fire nici atâta vârtoasă nici atâta moale, ci cum îi iaste firea, însă curând și adeasea, să face după mărimea frigurilor. Și aceste seamne sânt de obște, și cu fierbânțeala cea fără putreziciune. Iar însușirile și ceale deosebite ale putreziciunii să cunosc din udul cel peste fire, și din bătaia vinei și fierbințeala.

Doftorie

Trebuie a cunoaște mai nainte aici cu ce mijloc să înmulțească sângele în trupul omului, când să va lenei vreodată de obicinuita lăsare de sânge, adecă de deșărtarea lui, sau când îl va ținea încuiat și nu va slobozi. Că de nu va lua sânge, și de nu-l va sluji, și de nu-l va hrăni mai cu îndămânare decât după cum s-au obicinuit, atuncea face trebuință să se înmulțească sângele precum la muiarea carea i să țin obicinuințele, și ca la cel ce are trânși și nu curg, și ca la cel ce are curgere de sânge din nas, când va sta și //f. 176^v ca la cineva stricat, și la vreun mădulariu stârvit care opresc sângele lui cu ceale ascunse. Să aprinde însă sângele când nu va răsufla și nu va ieși afară aburul și fumul lui cel fierbinte. Dec*<i>* să țină acest fel de fum pentru încuiarea și deșimea pielii, iar pialea să îndeșăste pentru răceala cea din afară, din imul pielii, din îmbăieri strângătoare, și din doftorii aseamenea, căci carele să îmbăiază în ape strângătoare sau grase, sau cu metal de argint, atunci pialea trupului curând și lesne să învârtoșează Constipatur și cu urmare nu să prefiră sângele când să înmulțească, sau când să îngroașă, sau când să îngrăse foarte trupul. Dec*<i>* dintr-aceste zise întâmplări, de va priceape doftorul cel ce stă lângă dânsul, cum să fi apucat mai nainte la bolnav, și va priceape cu de-adinsul boala și pricinile ei, îndată după sfătuirea lui Galinos să-i lase sânge, de va fi cu puțință fără leșinare. Că aceasta iaste negreșită doftorie a frigurilor ce să cheamă îndeșite, și îndată să rocoresc. Apoi să dea curățenie deșărtătoare pentru ca să scoată prisosurile, uneori să ia și doftorie de vărsat, adecă emeticon, pentru ca să vearse veninș, i dintr-acest fel de lucrări îndată urmează și nădușală. Iar de să va fi întâmplat din vreo pricină și nu va fi lucrat vreo una din ceale mai sus zise ajutorințe, atuncea ado-i și apă reace să bea, însă luând aminte să nu-l vatăme, măcar puțină măcar nimic ci să fie desăvârșit înghețată și să bea cât va vrea. Deaca pentru frica și primejdia nu să cuvine băutura de apă reace,

atuncea lăsându-o ado-i alte ajutorințe, cu care și încuiarea să se sloboază, și sațiul să scază, și căldura frigurilor să înceteaze. Iar de acest feliu poți să alegi și să iai prea multe din ceale din preajmă zise la capetele ceale scrise mai nainte care nu face trebuință și aicea să le mai scriem. Și însă vătămarea carea ar urma din băutura de apă reace cea zisă mai sus, ceaia ce să face peste măsură și fără folos și fără vreamă, acest feliu iaste: întâiu umădăturile ceale groase care nasc putreziciunea, arsura, //f. 177^r învârtoșările, umflăturile, nu le lasă să se subțieze și să se dezleage. Dec*<i>* de câte ori să aprind frigurile din următoarele întâmplări ce am zis mai sus, nu foloseaște nimic apa reace să le scoată afară, ci deocamdată numai puținică ușurare fiindcă stinge căldura frigurilor cea aprinsă. Dar pentru că rămâne pricina boalei iarăși în cuibul ei, trebuință iaste încă de iznoavă să se aprinză frigurile, și încă să fac mai reale decât ceale dintâiu, și mai anevoie de tămăduit, căci s-au învârtoșat trupul de băutura cea reace. A doauă, că vatămă pre părțile trupului ceale neputincioase și slabe, și s-au întâmplat pildă, că s-au vătămat și înghițitoarea oarecărora, de nu putea să înghiță nicio îmbucătură de bucată. Pre alții i-au vătămat la stomah, pre alții la ficat, la plămâni, la îngrădirea dinlăuntru, la rănichi, la bășică și alte părți le-au slăbit și le-au făcut mai fără lucrare acest feliu de apă reace. Iar unii îndată au căzut la năduh, la rumperi, la tremurătură și alte patimi ale vinelor. Pentru scurtarea să zic câți au dobândit vreo umflătură arzătoare sau bășicoasă, sau vârtoasă, la vreo parte aleasă a trupului, să se ferească cu totul să nu bea apă reace, nici aceia carii au astupate umădăturile ceale putrede. Iar cei ce cu adevărat știu cum că nicidecum nu să împărtășesc de acest fel de următoare întâmplări, pot fără frică să bea, mai vârtos alt atâta deaca dintâiu o au avut obicinuită. Dec*<i>* dintr-aceastea să adună cum că frigurile ceale îndeșite, să ajutorează mai vârtos din doauă lucruri, din lăsarea de sânge, și din băutura de apă reace. Iar sânt friguri prea mari, și unele totdeauna și în fieștecare vreamă când va suferi putearea bolnavului, iar altele când să arată seamnele bății vinei, a udului, și a mistuirii.

Diétă

După lăsarea sângelui doauă ceasuri, să mănânce bolnavul zeamă de orzu, și să doarmă, și deșteptându-se iarăși să mai mănânce, și așa să facă până a treia zi, însă într-acest feliu de //f. 177^v ceas să-și facă orânduială întru care era și mai nainte obicinuit, și așa vor mistui mai bine. De va fi cineva vârtos la crasis, să mănânce ceale mai subțiri, iar de va fi slab să vatămă foarte de hrana subțire. Dec*<i>* pentru înștiințarea hranei trebuiaște să luăm aminte mult la puteare. Și aceastea dar pentru frigurile ceale îndeșite putrede pre scurt am tâlcuit de la doftorii ce s-au zis Aetie și Pavel, și de la alți doftori latinești care am avut la mână.

Cap 8. Pentru lingoare care să zice boală ungurească și pentru frigurile ceale greale febris maligna

Această grea și primejdioasă boală, căriia îi zicem de obște lingoare, să numără între chipurile celor arzătoare și lungoricioase friguri fiind și aceasta îndeșită și neîncetată. arzătoare dar iaste pentru că multă arsură dă la cel bolnav. Iar lungoricioasă, adecă bolicioasă pentru că starea și puturile ei sânt ca stârvurile, și împuțicioase, și zmreduesc și pre alții mulți de multe ori. Să zice și friguri greale. Și

boală ungurească să numească de cealelalte neamuri și friguri ungurești, morbus hungaricus, febris hungarica, că această boală întâiu la Ungaria s-au arătat și au stăpânit, și de acolo s-au întins în Țara Nemțească când la 1566 al doilea Maximilian împăratul au oștit asupra lui sultan Suliman împăratul turcilor așezând tabăra lui la Comaran, atuncea au căzut și boala aceasta în oastea nemților și de acolo au ajuns la Beciu și s-au întins în toată Țara Nemțească și la alte neamuri vecine, și multă mulțime de oameni au stricat, și au murit norod nenumărat. Dec*<i>* pentru aceasta o numesc ungurii Hagmas mint egi Hadmas ádecă alt războiu ca altă răzmiriță, ca mai mulți au perit de această boală lingoare decât de armele turcilor.

Pricină

Să naște lingoarea din multe pricini, și mai de multe ori //f. 178^r necunoscute, însă să zicem câteva aici: întâiu din hrană cu neplăcere și fără gust, când va avea greață cineva și va oticni (după cuvântul cel de obște), și-l va întoarce precum zic la lingoarea cea dinafară sau când va flămânzi tare și va mânca cu răpire și va mistui rău, sau va mânca carne nesărată, nefriptă, nefiartă, crudă, sau bolnavă, sau imputită, și mârșavă, sau va bea apă clocită, iar mai de multe ori urmează când va mânca mult poame prea crude, sau putrede și stricate, și suflate de vânt slab, că din unele ca acestea să pricinuiască discrasia cea bolnăvicioasă la stomah, la umezeli, și la sângele trupului, și cu urmare la vine. Iar smreduirea (care să zice latinește contagium) ce să lipească și smreduiască și pre alții, mai vârtos pre rudenii, aceasta vine din starea cea vătămătoare a aburilor ce ies afară și a mișcărilor bolnavului, fiindcă să trag și ies, precum să întâmplă la ciumă. Și am zis că mai vârtos apucă pre rudeniii căci și la ciumă numai oamenii carii sânt de o fire și de un neam să smreduiesc, iar nu și dobitoacele ceale necuvântătoare. Această smreduire cuprinde și vatămă cu simțire stomahul, fiindcă văzduhul cel smreduit pipăindu-l împreună și asemănându-se, întină balele și duhoarea. Dec*<i>* totdeauna face greotate și mâncătură la gura stomahului cea deasupra, mai vârtos uneori s-au aflat să fie făcut stomahul și gingii.

Seamne și cunoștințe ale lingoarei

Această boală ce să zice de obște lingoare (că chiar lingoare să cheamă și să socotească ciuma) iaste un feliu de fierbânțeleală arzătoare și puturoasă ce face oarecare mâncătură otrăvitoare, ca carnea cea mortăcină, și are obiceiul să smreduiască și să cuprinză norod și oraș întreg ca și ciuma, și mai vârtos de va împresura în Țara Nemțească, nu face mai puțină stricăciune decât ciuma, măcar că între unguri nu s-au simțit atâta desăvârșit otrava ei. Iar cunoștințe are acestea: durearea de cap la această boală iaste mare foarte //f. 178^v și groaznică, mai ales de să va întâmpla să fie bolnavul plin de prisosuri ale veninului celui galben. Iar usebit de acest feliu de dureare a capului, să înceape mare și prea grea dureare de inimă, și dureare de stomah mai vârtos la gura lui cu mâncătură groaznică, atâta cât de-l vei atinge și încet pe dinafară, îndată să adauge și munceaște mai rău. Arsura iaste mai grea în tot trupul, și de multe ori scoate și zgrăbunțele ca și la cealelalte boale de pierzare. Seatea iaste peste măsură, stomahul uscat, limba aseamenea să usucă și să veștejească, și crapă ca un surcel uscat, neputință fără veaste a trupului, bătaia vinei la început iaste firească, și deodată să schimbă și merge mică și nepotrivită. Udul iaste sănătos, însă uneori și

turbure, dar subțire și apăsător la vedere, obosire trupului și durere de oase, și cu acestea curgere a pântecelui, lipsire de somn, mâhnire, nestăpânire, nepoftă de mâncare, schimbând când un picior când altul fără pricină, alte ori oticnește, și să silește să vearse, mai în scurt urmează și ieșire din fire, și vorbește aiurea, uneori i să strânge pânțele, iar mai adesea ori merge și leapădă prin șăzut mistuieli noroioase și prea împuțite. Dec<i> niște întâmplări următoare ca acestea să iau aminte la lingoare, dar ceale mai multe nu să arată care pre urmă târziu poate doftorul să le chibzuiască, și să facă cunoștință mai nainte.

Seamne mai nainte cunoscătoare la boala limichi, ádecă lingoare

La această boală sânt cu îndoială adevărat și nearătate seamnele din carele să poată cineva să cunoască mai nainte și să zică mai nainte ceva pentru ieșirea ei, decât numai usebit de feliurimea udului și a bății vinei care deabea poate să priceapă ceva. Că unii scapă și să tămăduiesc dintr-aceasta, măcar să se arate și să apuce nainte seamne primejdioase și de moarte. Unii iarăș având seamne cu bună nădejde și sănătoase, mor. Bătaia vinei //f. 179^r bolnavului cu cât iaste de întreagă și potrivită, cu atâta iaste mai bună, iar cea mică și nepotrivită, și sfiită, mai vârtos la începutul boalei iaste de primejdie. Udul de va fi aseamenea cu al celor sănătoși, sau și turbure și gros, și va rămânea tot așa și nu să va schimba, iaste semn rău, iar udul cel mistuit carele are bună vedere în câteva zile, și pre încet să așază, însemnează cu adevărat totdeauna tămăduire. Vorbirea aiurea după somn, iaste semn rău și de primejdie. De va năduși bine, și după somn va înceta vorbirea aiurea, nu se teame. La început de va urma asurzie, să primejduiască foarte, iar de va urma când să va pleca boala, însemnează tămăduire, aseamenea și de va dobândi umflătură după ureache, că răsuflă. Mai rău semn iaste deaca la lipsirea somnului lui, îi pică din nas, sau are arsură mare în cap, sau îi rușaste obrazul, căci aceasta arată cum că să-i fie pironită frământătura boalei în țeseturile capului ca un mărăcine. Iar de să vor întinde sau vor face mâncătură în palme, sau crăpături la noduri, fără să pătimească deagetele, vestesc mai nainte rumperi. De va vâna muște, sau va aduna peri, ádecă va destrăma hainele sale bolnavul iaste semn de moarte. Această boală uneori cu nădușala să întoarcă și să tămăduiască, iar alteori cu mișcarea pântecelui, și uneori materia ei aflând în sânge, răsuflă și sparge coló și coló, și oprindu-se împrejur urechilor pricinuiască asurzie la alte patimi aseamenea, însă de să va întâmpla să fie udul negru, și urechile vâjâiesc. Și de-acia nu are nicio putere bolnavul, și scârșnește dinții săi, și anevoie răsuflă, atuncea starea lui iaste de pierzare.

Doftorii la lingoare

La începutul boalei, până în trei zile poate să se slujască cu lăsarea sângelui, iar pre urmă iaste târziu și fără vreame. Dec<i> atuncea îndată la început iaste foarte de folos lăsarea de sânge ca să //f. 179^v potolească sângele ce să înfierbântă și să-l răcorească, mai vârtos supț limbă de-și va lăsa sânge iaste ajutoriu foarte mare. Însă iaste trebuință să luăm aminte mult la această boală, deaca o va fi dobândit bolnavul din vreo putoare și stârv otrăvitoriu, sau să va fi făcut din umădăturile lui ceale putrede și stricate. Și deaca se va cunoaște fealul întâiu, nu face trebuință să-l silim

nădușitoare atâta cu curățeniile, decât cu ceale nădușitoare, însă poate să ne slujim și cu acealea, dar cu ceale moicioase și domoale, ádecă cu mană și cu sinamichi sau cu sirop de trandafil deșărtătoriu (Sirupus Rosarum Solutivus) sau cu manătopită în zeamă de prune, uneori și diascordion numai însăși rădăcina de asar folosește mult și prea bine.

băutură nainte Să ia pe fieștecare zi să mănânce diascordion, precum iaste obiceaiu să mănânce tiriacle, și însă mai mult trebuie să ia dintr-acesta decât iau din tiriacle. Alta. Sau fă așa (care iaste cea mai aleasă doftorie la boala aceasta): ia camfor ca trei grăunțe de piperiu și-l pisează împreună cu zahar și dintr-acesta dă-i să bea flămând până în trei zile sau patru sau și mai mult <câte o lingură de apă de păpădie>. Alta. Deaca nu găsești ceale mai de sus fă așa: ia puținică pucioasă ca o alună, și o pisează mărunț, și o pune în oțet sau în zeamă de lămâie și dintr-aceasta să bea pe fieștecare zi flămând până în trei-patru zile sau și mai multe. Alta. Sau și așa: usucă rădăcina sadului care să zice lighistinon și iposelinon, turcește devesil, și o pisează mărunț ca praful, și dintr-aceasta pe fieștecare dimineată puind în vin încălzit, sau în apă de păpădie, să bea adeasea ori flămând, ca câte două dramuri.

Iar, după aceaste băuturi folosesc foarte și ajutorințele ceale nădușitoare, pentru ca să nădușască bolnavul. Dec<i> foarte bun și cuviincios iaste aici acel magiun care îl fac și îl fierb din rodul socului, și să încheagă ca miarea, căruia îi zic //f. 180^r spețiariei Rob Samburi. Dec<i> dintr-acesta să ia ca o nucă să mănânce, apoi să se culce și să-l acopere bine să nădușască, însă totdeauna iaste mai bine să ia noaptea doftoria cea nădușitoare, la al zeacele ceas. Alta. Iar pe dinafară ajutorează și oarecare unsori, fierbând bine mușățal și rădăcinile celui zis devesil, în vin, și cu acesta să-l ungă. Sau să-l învălească cu un lepedeu muindu-l în vin și acesta deschide găurealele ceale mituteale și nevăzute ale pielii pentru ca să răsufle aburii cei bolnăvicioși și puturoși ai trupului, și să se curățe cu nădușala. Alta. Asemenea lucrează să fiarbă în vin ori tigve pilit, ori rădăcini de șteavie amară care să zice turcește Agi bacla, și într-însa să fiarbă cămașa sau lepedeul, și să-l învălească.

alte băuturi

Foarte bun iaste la această boală să puie bolnavul adeaseori volon armenion, turcește chilermen, în apă de atractilida care să zice italicește cardoni benedetto și turcește sefchet bubarek și dintr-acesta să bea. Sau să puie măcar pre aceaia căriia îi zic limnia sfranghida și terra sighthillata, turcește Ak hermes, ádecă pământ însemnat, sau coastă de fildeș pisată mărunț, sau în locul aceștia, dinte de porc sălbatec, sau osul care să naște și răsare în inima cerbului, sau măcar coji de raci, Rac ormeny, pisându-le ca praful și topindu-le în zeamă de lămâie, să bea dintr-însa. Să află la paticarie și oarecare praf gata foarte bun pentru acest fel de pricină, ce să numește Pulvis panunicus ruber. Dintr-acesta să ia să bea în apă de atractilida ca un dram și mai mult.

Iar răcoritoare ajutorințe asemenea folosesc să-i aducă, precum iaste șarbet de micșuneale, de chitre, și de lămâi, zeamă de lămâie, de aguridă, bucate năcrite cu drojdii, și cu oțet. Alta. Bună iaste foarte și sarea de prunella, /f. 180^v Sal Prunella, să o topească în apă și dintr-aceasta să sugă și să gâdilească gâtul lui pentru ca să-și ușureze seatea. Alta. Sau așa: să piseaze raci în piuliță și să le stoarcă zeama, asemenea să piseaze și buruiana căriia îi zicem iarbă grasă, iar grecește aizoon, și în zeama lor să amestece afronitron, adecă spumă de țeperig pisată mărunt, și cu aceasta să-i speale gura. Alta. Bună iaste și apa de trandafil, Agua rozacea cu zahar. Alta. Foarte bună iaste și apa de măcriși, Agua Acetosae, turcește Kuzu Kulak sughiu, atâta să bea cât și să-i speale gura. Alta. Foarte bine și de folos iaste la boala aceasta să aibă bolnavul pentru băutură apă năcrită cu spirit de calacanθiu, adecă de vitriol. Că acesta potrivește și îndreptează umădăturile ceale putrede, și răcorește, și deschide pofta mâncării. Alta. Bun iaste și cel de struguri sălbateci (turcește, megek), și din xiniθre făcut magiun, și magiunul cel făcut din vișine să-l mănânce, și iarăș vișinile măcar verzi, măcar uscate, să mănânce adesea în loc de mâncare îl folosesc. Că de vreame ce la boala aceasta, ficatul omului iaste foarte fierbinte, și are căldură multă, și aceasta iaste pricina de să scârbește și uraște mâncarea de carne, trebuie să se hrănească cu ceale acre. Și fiindcă multa fierbințeală strânge curând pânțele, între aceaia dar să se hrănească cu zemuri gătite cu drojdii, cu zdricitură făcută de meare acre, de meare roșii și altele asemenea. Vin să nu bea nicidecum. Picioarele să i le speale cu oțet sărat, și apoi să rază rădichi neagre, și cu de aceastea să-i leage talpele. Alta. Sau așa: să fiarbă găinaț de porumb în oțet, apoi să-l întinză pre o cârpă, și să-l puie să-l leage la talpe. Și să ia aminte tare să nu i să strângă pânțele.

dieta mâncării

Aici însemnăm preste aceastea, cum că sânt încă și de alt feliu fierbințeli //f. 181^r care să potrivesc cu lingoarea la ceale de obște următoare întâmplări ale lor, precum sânt ceale ce să zic roșii, Purpurata febris, carea apucă și pre bărbați și pre muieri și copii mici, iar mai vârtos pre ceale ce au născut de curând, la carele să întâmplă și mai reale și mai primejdioase, poate că unde li să opresc obicinuințele. Iar arsura acestor friguri iaste năcrimea cea rea și grea carea când să va despărți și va ieși afară în locurile ceale de supt piale, să naște oarecare căldură și mâncătură, și solzi, și lângă aceastea să adaugă vătămarea și să face iute și de multe ori spânzură starea, și când să încumeate bolnavul, și i să pare cum că îl răsfată, atuncea cu o răceală ușoară a fierbințelii, fără veaste îl săvârșește și-l omoară. La această fierbințeală asemenea să cuvin iarăș aceasteași doflorii care am arătat pentru lingoare. I: să cuvin dar ceale ce să zic zburătoare Myrrha, Rob Samburi cum C.C. imprimis Liguor C.C. succin.etc. După zisa lui Etmüller.

friguri roșii

Cap. 9. Pentru peate, și pentru friguri pătate

La boalele și frigurile ceale greale de multe ori ies afară în pialea bolnavului niște peate micșoare care elinește să zic psiliore, iar latinește petechie, pentru aceasta și frigurile să cheamă pătate. Și nu sânt însuși seamnele frigurilor celor greale, că și la patima cea scorviticească, și uneori la frigurile de a treia zi până a nu năduși cel ce să înfierbântă, ies peate și pre urmă după nădușală pier. Următoarele întâmplări ale frigurilor celor pătate sânt acest feliu: obosire și dureare a tot trupul, putearea foarte scăzută, măcar că frigurile sânt domoale, și căldura la început iarăș domoală, numai seara i să întind, apoi să aduc asupra dureri de cap prea greale și îndeșite, /f. 181^v lipsire de somn, mâhniri, rumperi. La început nădușăste bolnavul lesne, iar după ce sporește, anevoie, și apoi la stare niciodată, lepădarea mistuielii pântecelui iaste usebiră și spumoasă și prea puturoasă care seamne sânt de obște la toate frigurile ceale reale. Iar mai în scurt la a patra zi și de multe ori la a șaptea zi, ies peate la piept, și între umere, și la subțiori, și de acolă supt pânțec, și la picioare, și la brațe, lăsând numai obrazul nevătămat. Uneori nu numai părțile ceale de afară ale trupului să umplu, ci să arată și rane vinete. Când vine boala în stare, urmează și vorbire aiurea, și rumpere minții, și îmbăloșire, ádecă scuipe adeasea bale multe. Și aceste friguri aseamenea îndeșite sânt, însă să usebesc cu peatele, din mușcătura purecilor, că aceasta face împungere roșioară la mijloc, și de o vei unge cu făină de therm amestecată cu oțet, și cu miere de cea făcută cu oțet îndată pier. Acest feliu de peate, cu cât sânt roșii, cu atâta iaste mai bine, iar cu cât sânt de neagre și vinete, cu atâta sânt mai reale, căci arată mare mortăciune pielii ceii dinafară care să face din însușirea cea veninată a răotății carea stinge aburii cei firești. Iar seamnele sănătății sânt când peatele sânt arătate în chip roșu, și pre încet să sfoiețesc și îngălbenesc și așa pier.

Pricina boalei

Să naște această patimă din stricăciunea mistuielilor celor adunate, și a sângelui, și a aburilor celor firești, și zmreduiăște tare și pre alții, însă zmreduirea ei nu iaste atâta lucrătoare ca să se ascunză vreodată, până a nu să arăta.

Cu cât rășfață pre bolnav frigurile aceastea, cu atâta sânt mai vătămătoare. Peatele de vor fi late și roșii, încât să arate în ziua a șaptea, a zecea, a unsprezecea, și a douăsprezece, și altele, fiind mai nainte vreun semn de chibzuire, de bine să chibzuiaște. Iar de vor fi puține, și vor îngreona frigurile, și udul îl va scoate nemistuit, iaste semn de moarte. De vor fi în chipul plumbului, și va slăbi putearea bolnavului, iaste mai rău. //f. 182^r Iar aceale peate care pier deodată și iarăș să întorc, sânt mai primejdioase. De va curge sânge puțin din nas după ieșirea peatelor, iaste îndoire, iar de va curge mult, după adăugirea boalei, iaste bine. Lepădările mistuielilor de vor fi neagre și împuticioase, însemnează primejdie. Aceste friguri ale peatelor sânt mai domoale decât cealelalte greale, că după stare, uneori până în șase sau opt sau mai multe zile tot aseamenea petreace bolnavul. Iar carele să va lenevi să se tămăduiască, și nu să va muta din aerul lui, mai de multe ori moare. Deaca pre cealelalte toate le are nevătămate și sănătoase, și nu-i va fi slăbit putearea în patrusprezece zile precum cealelalte iuți, încetează frigurile. Să dezleagă încă mai vârtos ori cu cea adeasea ieșire a aburilor, sau cu curgerea sângelui din nări, sau cu scoaterea udului, sau cu prefacerea materiei ceii mistuite.

Doftoritoare

La început ajutorează doftorii/le ceale de vărsare, pentru mai naintea păzire a nestâmpărării și a mâhnirii ceii prea greale care trage cu sine boala aceasta. Curățeniile vatămă toate, fiindcă frigurile ceale cu peate, lesne sânt date la curgerea pântecelui. Asemenea și lăsarea sângelui fără folos iaste și vătămătoare. Ceale nădușitoare, mai vârtos tiriaturile, sânt negreșite pentru nădușală. De va fi grea răotatea, în 24 de ceasuri să le ia de trei ori și după vârtutea puterii lui să nu-l prea învălească cu haine. După ce vor ieși peatele să lipsească toate ceale moicioase, și spălările, fără numai de mare nevoie. De va urma pornire pântecelui, să nu o oprești îndată, fără numai de să va întâmpla fără măsură, mai vârtos de nu să va fi făcut din zmreduire ci din stricăciunea celor ce să cuprind înlăuntru și așa să-l chivernisească încât să nu oprească pornirea pre ieșirea peatelor. Ceale ce să zic suflăcioase, vesicatoria, folosesc foarte a pune deasupra la picioare și la brațe mai vârtos când să vor ascunde peatele, și vor urma niscarva întâmplătoare urmări nevrișe. Vin de va /f. 182^v bea cu măsură nu vatămă, și să se ție în căldură firească. Iar cealelalte doftorii sânt toate asemenea care să cuvin la cealelalte friguri care să zic reale sau greale, ce am zis mai sus, și le cuprinde în scris Etmuleros la cap 3, închietura a șasea. Și aceastea așa.

de vărsare
folositoare

nădușitoare

Cap. 10. Pentru bubaturi sau vărsaturi

Bubatul sau vărsatul iaste o boală de obște la toți oamenii, încât între o mie d-abia să se afle vreunul care să nu să fi bubat de când iaste el. Iar pricina acestuia iaste, că n-au stătut nicio mumă acest feliu care să fi ținut și să fi hrănit în zgăul său pre prunc cu așa sânge curat și sănătos care să nu aibă vreo întinăciune sau greșală, și așa după aceastea, de acel stricat și întinat sânge împărtășindu-se pruncu, ori mai de timpuriu, ori mai târziu, trebuință iaste să fiarbă și să răsuflă afară în trup, ori cu burbuleane micșoare, roșii, ori cu bășici puțin mai mari, căroră le zicem bubat, sau vărsat, și aceasta la alte locuri și la alte neamuri, iau aminte tare moașale cu mare grijă, și deaca pruncu ce să naște va fi sângeros și roșu, după ce îi taie buricul, lasă sânge de curge mai mult, și atunci îl leagă binișor. Așadar pruncu de să va întâmpla să se bubeaze nu să bubează atâta. Uneori pre fiarberea acestui sânge stricat o dă și vreamea cu feliurimea ei, și aceasta iaste pricina că la unele rânduite locuri și eparhii încep adeaseaori de bubează copiii, iar în altă parte atunci nicio stricăciune nu să face. Dintr-aceastea dar să cunoaște cuibul și pricina boalei că iaste în sângele cel necurat, precum am zis. Și bubatul cel mai subțire, nalt, să naște din umădături mai fierbinți și mai subțiri, și să arată cu vârfurile mai mici. Iar celălalt și puțin mai mare, să trage din umădături mai reci și mai groase, feliul lui iaste ca

cuibul/ boalei

lintea. //f. 183^r Iar tot acesta să face după obiceiul, pentru ca să se curățe firea. Și să deosebesc acestea de peate, și după vederea lor și după pricină, și după următoarele întâmplări.

Seamnele și următoarele întâmplări ale boalei

Bubatul și vărsatul îl numărăm în rândul și urmarea frigurilor, fiindcă iale totdeauna încep cu arzătoare fierbințeală, mai vârtos cu acest feliu care nu ține nicio orânduială, nestatornică fiind, și arsura ei uneori iaste mai mare, alteori mai mică. Și merg naintea bubatului acest fel de următoare întâmplări după obiceiul, adecă durere de cap și de șale, iar mai vârtos și tot mijlocul îl doare, că acolo să află zăcând o vână mare, întru carea obicinuiaste să fiarbă sângele la așa vreme, și de acolo simte durere mare. Iar uneori merge nainte mahnire neîncetată și icnire și să silească să vearse, iar alteori somn adânc, și uneori frică și zbârlire, și groază, mai vârtos îl apucă și epilipsie, iar alteori nelesnire de răsuflat, răgușire și strănutare multă, ochii îi lucească, să umflă, și lăcrămează, durere în gâtleej, își iase din minte și vorbească aiurea. Bătaia vinei lui joacă degrab, tare, des, și vârtos. durere la spinare cu tremurare, obrazul i să rușaste și ca cum s-ar umfla. Fierbințeala i să prefacă, uneori iaste domoală alteori grea, tuse seacă, udul îi iaste întâiu ca al celor sănătoși, și de-acia turbure și uneori alb, cu mistuială târâcioasă. Curgere de sânge a nărilor care vine din sângele ce fiarbe carea la început vestească mai nainte ușurare boalei, iar când să face la stare vestească moarte. Să turbură și să supără neîncetat, și are priveghere grea. Uneori are și curgere a pântecelui, și ceaia ce să zice prigel și curgere de pișat, cu sânge, mâncărime la nas și la urechi, întindere trupului și căscare. Iar trebuie să știm că aceste întâmplătoare urmări ce s-au însemnat până aici, nu să fac toate împreună la un om //f. 183^v și uneori să arată cu măsură mai mare, iar alteori mai mică, și însă la începutul boalei totdeauna după obiceiul sânt mai grele și primejdioase. Lângă acestea trebuie să știm și aceasta că bubaturile nu sânt boală numai pe deasupra pielii (precum socotească norodul cel de obște), ci întărită împreună și mădulările ceale dinlăuntru. Precum s-au și întâmplat să zicem, că o muiare îngrecată au bubat, și în vremea boalei ei au născut copil asemenea bubat și mort.

Seamne cunoscătoare mai nainte

A treia zi sau a patra zi ies și răsar burbuleanele ceale mici deasupra pe piale, adecă ceale roșii care, de vor rămânea câteva zile toate asemenea până vor peri cu încetul să zic pojar sau strelici, iar de vor ieși ca bășicile roșii și de-acia vor albi și vor face împrejur cearcăn roșu sau vânat, și vor coace, și să vor învârtoșa, și să vor solzi, și să vor descoji și vor cădea, acealea să socotesc bubaturi și vărsături. Dec<i> aceste bube, mai de multe ori apucă mâinile și obrazul care să și umflă. A patra zi și de multe ori a șaptea zi ies la piept și la subțiori, și de-acia deasupra pântecelui și la picioare, și pre urmă la brațe, lăsând obrazul. Bun semn iaste la bubat de va ieși curând și lesne și va coace îndată, cât iaste mai roșu, atâta iaste mai bun semn, și cât iaste mai vânat și mai negru, atâta iaste mai rău. Asemenea de va fi roșu singur, sau alb, și spărtigos, bine iaste. Iar iaste rău de va și ieși și însă iarăș mare iaste căldura și fierbințeala, mare mâncărime a stomahului, năduh, seate peste măsură, epilipsie, curgerea pântecelui, să pișă sânge, toate acestea sânt seamne slabe și purtătoare de

moarte, mai vârtos și de va ieși bine afară bubatul, și iarăș să va întoarce și va intra, și să va ascunde înlăuntru. Sau deaca bubatul la vederea lui iaste negricios, sau vearde, sau vânat, și lepădarea mistuielii //f. 184^r îi va fi aseamenea, mai nicio nădejde de tămăduire nu are. Deaca după ce va ieși nu vor înceta întâmplătoare urmări, primejdie are. Deaca răsuflarea lui merge bine, și glasul lui iaste fără răgușală, iaste semn foarte bun și de mântuire. Iar de are năduh, și slăbeaște, și i să aprinde îngrădirea cea dinlăuntru, și are seate multă, și nu să stămpără, și să supără, și răcesc lesne bășicile, și să desumflă, și să negreaște bubatul, îndată iaste moarte. Că acestea arată cum că să stinge fierbințeala cea firească. De nu vor tămădui bine urmele bubatului, și vor vătăma vreun mădulariu din ceale mai alese, rămân pre urmă în multă vreme, de moarte următoare întâmplări.

Doftorii

Cât pentru doftoria care să cuvine la bubat și la vărsat, iaste trebuință ca în trei vremi și soroace să se facă chiverniseală de trei feliuri. Întâiu după ce va înceape boala, până să va arăta și va ieși bubatul care obicinuiaste a să face până în patru sau cinci zile, împreună cu fierbințeală arzătoare. 2. După ce va înceape să iasă, până atuncea când înceape a să coace. 3. După ce va coace bubatul, până la sfârșit.

Și la sorocul dintâiu trebuiaște să luăm aminte cu de-adinsul, să nu oprim cu niciun chip calea și socotința firii care năvălește și caută să scoată din trup materia cea otrăvicioasă, drojdioasă și putredă. Dec<i> la cei ce sânt în vârstă (de vor fi sângeroși), nu vatămă slobozirea de sânge în ziua dintâi sau a doauă. Iar într-alt chip să ne slujim ori cu vreo curățenie ușoară, sau doftorie de vărsat, sau clistiru. Din vâna de supt limbă poate fără frică să sloboză sânge cu mult folos.

lăsare
de sânge la cei
în vârstă

Pentru diéta celor bubați

Să-și facă diéta cu bucate subțiri acrișoare, ádecă zeamă de orzu curățit, căruia îi zicem arpăcaș, să o fiarbă și să o /f. 184^v năcrească cu zeamă de lămâie, sau altă zeamă aseamenea gătită cu drojdii. Să bea beare de orzu fiartă bine, sau apă fiartă. Carnea și zeama ei vatămă, că alt atâta aprinde sângele care și fără aceasta destul arde și fiarbe. Ceale prea acre și ceale ce peste măsură răcoresc, aseamenea vatămă, că încheagă sângele și opresc de a nu ieși afară bubatul și pojarul. Cu dresuri iarăș să nu mănânce, căci alt atâta mai rău fiarbe sângele. Vin așîșderea să nu bea, decât numai apă fiartă cu orzu, sau cu rădăcină de măcriș sau cu linte sau cu corn de cerb să o fiarbă, că acesta ajutorează de a ieși bubatul. Să piseaze sămânță de napi sau de morcovi, și sămânță de lămâi, și să o

usebitoare
de inimă

amestece în apă de atractilida și dintr-aceasta să bea adeseori cu lingura. Să se păzească să nu sufle vânt sau răceală. Să se acopere cu haine roșii, să le privească naintea lui pentru ca să nălucească cu mintea lucruri roșii și să se îndemneaze sângele și să iasă vărsatul mai lesne. Iar arsura cea multă să o domolească cu șărbeturile ceale răcoritoare, precum am arătat mai sus la ceale pentru lingoare.

Iar la sorocul al doilea deaca va începe să iasă bubatul, trebuie să se slujască cu lucrurile ceale ce să cheamă usebitoare, care fac nădușala subțire. Și între acestea să ia și dintr-ale inimii care împuternicesc inima, precum iaste alchermezul, cea de chitră, și lămâie, și volos armenios și altele aseamenea care am orânduit în ceale pentru lingoare. Iar curățenia și lăsarea de sânge, mai vârtos dintr-a patra zi nu să cuvine, și să lipsească de tot, măcar de să va și arăta trebuincioasă oareșcum, căci săvârșirea iaste cu îndoială. Însă bolnavul să se păzească bine și să ia aminte la ochii lui, la nas, și la gât, să nu răsară înlăuntrul acestor părți bubatul, și să se primejduiască foarte. Dec<i> să facă un săculeț de pânză subțire care să ajungă pe dinafară să-i căptușască gâtul, și să-l umple cu șofran, sau cu flori de nalbă //f. 185^r de grădină, și muindu-o în lapte de muiare, să o puie deasupra, și să o leage la gâtul lui, că aceasta moaie și răreaște pialea, și trage afară cătră sine materia cea otrăvicioasă, ca să nu între în părțile gâtului. Iar între aceasta să-i facă și gâdilire, adecă apă pentru ca să-i speale gura, și să i-o vearse înlăuntru cu zbiceala, în gâtul-i, pentru ca să se zgârcească pialea dinlăuntru, și să nu lase să răsară bubatul în gât. Alta. Să facă și aceasta: să ia miare de trandafil și puținică spumă de țeperig, căriia îi zic ungureaște Saletrom, și să o topească în zeamă de arpăcaș și cu aceasta să-i speale gura și să-i ude gâtul cu zbiceala. Aseamenea să-i păzească mai nainte și ochii, să umple iarăș acel săculeț subțire cu șofran sau cu nalbă dumeasnică de grădină și, muindu-l în apă de trandafil sau în lapte de muiare să-l puie deasupra la ochi, mai udându-l adeseori și mai puindu-l. Pentru răcoreală poate să freace încițor ochii cu puținică alamă sau cu plumb. De să vor lipi ochii, să-i ude cu lapte de muiare sau cu zeamă de arpăcaș. Alta. Sau să puie puțințel camfor și șofran în apă de patlagină, sau de ceaia ce să cheamă vugloson, iar rumânească limba boului, și cu aceasta să-i speale. Iar nările să le păzească într-acest chip: să facă fetiluri de bună slujbă, de lemn de sandal, sau de trandafil, sau de soc, și să le bage în nări, muindu-le în apă de trandafil cu camfor. Iar de să vor lipi, unge-le cu unt de migdale, sau cu lapte de muiare, sau cu unt de vacă proaspăt. De va zăbovi a să coace bubatul, nu vatămă să-l silești, ungându-l adeseori cu unt de migdale. Iar deaca poate va intra cu adevărat în ochi, pică-le deasupra adeseori câte o picătură de sânge de porumbiță, din aripile ei. Alta. Sau pune deasupra o fleaică de carne de vițel crudă, însă să fie proaspătă și caldă. Aceasta

suge afară toată umezeala cea sărată, dar după un șvert de ceas să o prefaci. //f.185^v Alta. Sau apă de patlagină, și sămânță de brostac, și puținel zahar amestecând varsă înlăuntru. Alta. Sau fiertură de sămânță de in, de grâu mirositoriu, de gutui, și de nalbă, varsă înlăuntru. Alta. Sau fă-i abur de nalbă și de sămânță de gutui. De i să vor întuneca ochii caută la paticarie Ag. Ophtalmica Ruland. vel ag.ophtal.ex croco Metallorum. De va cădea vreo vătămătură la urechi, să puie vezicatorii înnapoia lor, sau să puie Essent. Cardus bened. sau castorion cu puținel bumbac. Alta. Sau să le afume în vreo pâlnie fierbând castorion, smirnă, tigve, sămânță de mărariu, și puținel șofran, în vin. Pentru mai nainte păzirea gâtului și a gâtulejului să iai apă de prunella, de scavioza, Mucill.sem. Cydon.et Foenug cum Succo Caneri fluvia.et ag.Semper vivi. Și cu aceasta să le speli. Aceasta prea bine păzește mai nainte gâtulejul și limba. Iar de va cuprinde pe gâtulej și pre limbă bubatul cu dureare multă și cu arsură, să-l gădile încrop cu lapte de capră și cu apă de patlagină, sau măcar să o ție în gură, scotându-o adeaseori și iarăș sorbindu-o. De să va răci limba Fol.malv.arbor. 60, 55 flori de rodii sălbatece, 3, 11 Myrrh.elect. 71 Atum. 3, 55 cum S.g.mellis despumati, fiat Linimentum molle. De i să vor învărtoșa buzele și-l vor durea, să le ungă pe deasupra cu Mucil.sem.Cydon. De-l va apuca și încuiare de pantece, să ia diascordion, C.C.uisum terr.pegill.tormentill etc.

Mai în scurt, la a treia stare după ce să va coji și va înceape să se usuce bubatul, mai mult nu are frică nici primejdie, decât numai și atunci carne de vreun feliu să nu mănânce, măcar să poftască cât, ci să mănânce bucate de alt feliu, zemuri și poame. Nu vatămă de vei sparge bubele bubatului cu ac de argint, pentru ca să nu i să adânceaze locul, și să le speale pre urmă cu apă de favaria, ádecă din florile favariei, sau din rădăcina cea subțire, căriia îi //f. 186^r zic Sigilum Salomonis care iaste rădăcină albă cu peceti, și să numeaște grecește poligonaton, iar turcește Sulugean otu. Alta. Sau așa: ia apă de balebă de vacă, căriia îi zic Aqua omnium florum, stoarsă, și cu aceasta să le speli care iaste și mai bună decât toate. Iar când să va descoji și să va scutura bubatul, poate atunci bolnavul să se scoale și să umble în casă, și atunci să ia o curățenie subțire și ușoară, pentru ca să se curățe întinăciunea cea rămasă, că dintr-aceasta pre urma bubatului multe și mari rane obicinuiesc să urmeaze. Apoi după toate acestea, ajutând Dumnezeu, să slobozește bolnavul, și nu să oprească mai mult nici la mâncarea lui, nici la băutura lui. Destule sânt acestea ce am prescriș din cea mare parte ungurească, și din alte cărți ale celor vestiți filosofi doftori, câte am găsit încoace-încolo care să trebuiască la usebite feliuri de fierbințeli.

vărsare
înlăuntru
abur

afumare

gădilire

curățenie
subțire și
ușoară

Cap. 11. Pentru ciumă

ciuma de
unde să naște

Precum să osebeaște lovirea de putreziciune și de stricăciune, căci că putrezirea să întâmplă fără otrăvire, iar lovirea nu iaste niciodată fără otrăvire, așa și ciuma foarte să usebeaște de cealelalte fierbințeli arzătoare. căci ciuma să naște numai din umădăturile și aburii cei otrăvicioși, pre care otravă pre urmă nu urmează totdeauna putreziciunea. Iar această frică de ciumă întâiu și la început cade în umădăturile trupului, și le strică fără veaste cu totul, cu cea într-însele sădită și încuibată otravă. Și măcar că iaste mărturisit cum că lângă ciumă merge împreună de multe ori și putreziciunea, fiindcă umădătura trupului nostru foarte lesne să strică și putrezească, într-atâta cât uneori merge nainte putreziciunea, și apoi urmează lovirea. Și pentru aceasta să întâmplă de multe ori de să naște fierbințeala cea lovitoare din cea de obște fierbințeală arzătoare, când bolnavul la hrana lui greșăște și își iase din /f. 186^v rânduială, sau la băutura lui, sau într-alt chip. Sau și când pentru însăși ieșirea lui din orânduială ar greși și doftoria. Și pentru aceasta al doilea, în ceale mai de multe ori, în oamenii cei mai de jos și proști carii să hrănesc cu bucate și cu băuturi mai de jos, să apucă și înceape ciuma. Iar alteori mai nainte să întâmplă lovirea în trup, și d-aciia urmează putreziciunea în umădături, precum când va stăpâni ciumă a tot norodul, că atunci pe dinafară suflându-se lovirea aceia otrăvicioasă întră în trup, și așa pre urmă îi strică și îi putrezească umădăturile și dintr-aceasta să adună. A treia că de multe ori pre aceia ce îi va ajunge ciuma la început nu să arată asupra-le nicidecum vreo arsură sau arzătoare fierbințeală, ci pre urmă, după ce va apuca să se aprinză umădătura cea putredă, și fierbând fără orânduială într-însul, atuncea să aprinde și fierbințeala cea arzătoare.

Aici la ceale mai sus zise însemnă cerșind iertăciune de la fieștecăre iubit cetitoriu, cum că având socotință la toate, să le punem în cea mai de obște vorovire, pentru mai lesnirea priceaperii, la unele cuvinte am întâmpinat multă nedomirire și lipsire. Dec<i> aceasta care zicem aici frică, fiindcă nu aflăm cum să o zicem alt feliu, arătăm că însemnează oarecare putoare și împuțiciune de stârv mort care dau jiganiile ceale moarte, ce să zice latinească Cadaverositas, și rumânească mortăcină. Pentru aceasta aburii celor ciumați și împuțiciunea lor să aseamănă întocmai ca a stârvurilor. Dec<i> de astă dată le-am numit chiar lovire, și oricare înțelept poate să priceapă.

Această lovire otrăvicioasă, după usebirea boalelor celor ce merg alături cu dânsa, să schimbă și iaste de multe feliiuri, căci dintr-aceasta poate să se întâmple și ciumă și bubat, și lingoare, și altele, iar mai vârtos și ghinduri, și lepră, și alte umflături de pierzare, și însă nu iaste încă ciumă. Iar dinprotivă, și aceasta iaste adevărată //f. 187^r că nu răsare nici să naște gâlca și lepra la fiește

care om ciumat, precum încă și casa morții, nu lovește la fieștecare fierbințală arzătoare de moarte. Și iarăș la multe boale ușoare, îndată lovește numai din fiarberea sângelui cea fără veaste, mai vârtos la copii și la muierile la care pentru vreo pricină să vor fi oprit obicinuințele lor.

Și însă să întâmplă și acest feliu de boale care umblă împreună cu ciuma, și au întocma seamne ale ei. Carele măcar că și cu alte boale otrăvitoare ádecă bubat, lingoare, și alte, obicinuiesc de să trag aproape la ciumă, ci însă la ciuma cea arătată, cu mult mai minunat și fără asemănare apucă pre om. Ádecă, de multe ori la ciumă, aprinderea și arsura nu iaste mare ci liniștită și puțină, dar seatea iaste preste măsură. Și această nepotrivire ne arată, cum că starea cea dinlăuntru otrăvicioasă mistuiaște de tot părțile ceale cuprinse, iar nu aprinderea. Dinprotivă iarăș unii ciumați au mare arsură, și aprindere nemăsurată, și însă seate nu au nici cer să bea. Aceasta însemnează, cum că otrava ciumei să fi cuprins creierii lor care iaste cuibul simțirilor, și așa urmează, că măcar deși iaste arătată pricina seatei, dar nicio seate nu simte, că cu mintea lor cea vătămată nu pot să simță cum că le iaste seate. Așadar și durearea de cap și alte următoare întâmplări de ciumă care sânt neasemănate toate ce să întâmplă la alte boale. Și nu numai aceastea, ci și însuși otrava la ciumă nu iaste de un feliu, căci câtăva are fire de șorecie, și atuncea cel ce să va întâmpla ciumat, cu a fi otrava mai fierbinte, are mare căldură și fierbințală și nestâmpărare. Iar alta are fire de afion, și atuncea cel ce iaste bolnav doarme mult, căci otrava cea afionicească lucrează somn, mai vârtos să face ca cum l-ar fi lovit cataroi precum ne obicinuiam a zice în vorba cea de obște.

Dec<D> dintr-acestea ce s-au zis arătat iaste, că măcar orice iscusit doftor nu poate lesne să cunoscă mai nainte ceva adevărat pentru viața sau pentru moartea omului celui ciumat, fiindcă la unii seamnele să arată /f. 187^v de moarte și însă trăiesc și scapă, și iarăș la alții sânt seamne bune, și mor fără veaste. De multe ori bolnavul numai cu o nădușală să ușurează și să scoală, și însă îl pândește otrava, și când nu gândești îndată să arată.

Însă zicem sânt și oarecare seamne mai nainte cunoscătoare și la această prea groaznică boală a ciumei, ádecă de nu va fi arsura și aprinderea mare, de va avea mintea lui și simțirile întregi și sănătoase, deaca gâlca ce va scoate va fi moale și cu întregime mare și rădicată și de spart, că aceasta însemnează cum că firea are să arate, cum că destul pătimeaște să scoată pre putearea otrăvii afară. Și încă de va scoate gâlca curând, de va începe să se coacă, de nu va avea împreună și cărbune, că de va avea însemnează mare puteare a otrăvii, deaca cu o nădușală sau doauă va simți bolnavul vreo ușurare. La ciumă de va urma râie însemnează bine, cei ce au rane și bolesc de sfrinție, rar ciumează. Nu mă silesc să arăt aicea din voință

seamne
mai nainte
cunoscătoare
la ciumă

seamnele ceale împotrivă și slabe, pentru ca să nu vatăm și să nu spaiu pre ticăloșii bolnavi carii ar putea să citească această carte la nevoia lor.

Pentru pricinile din care să naște ciuma

pricina ciumei Pricina ciumei iaste adevărat și chiar pedeapsa de la Dumnezeu, și groaznică cercetare la oameni pentru păcate, precum s-au întâmplat în vremea lui David, atâta pentru că cel prea înalt voiaște să smerească pre vreun neam care să măreaște și să înmulțească, și să mândreaște, cât și pentru că mai ales voiaște să împărță pământul (că al Domnului iaste tot pământul și plinirea lui), la oamenii cei păcătoși, carii poftesc și fac gâlcevuri, vărsări de sânge și strâmbătăți, și să dea fieștecăruia partea lui, dar fiindcă întru tot bunul Domnul și Dumnezeu, lucrează cu mijloacele, ádecă cu pricinile ceale de a doauă, pentru aceia pre ciumă o ajutorează și o pricinuiască, tot feliul de necurății, și putreziciuni, și imputiciuni vechi care ori din mijlocul pământului sau deasupra //f. 188^r pământului să împart și cu groaznică putoare umple și spurcă aerul pre care suflăm, în ce chip iaste dezgroparea trupurilor celor moarte, la mormânturi. Când pentru vreo pricină, ori de voie, sau cutremurul pământului, sau din vărsarea și poiezirea apelor, să vor deschide vreodată, sau să vor descoperi mormânturile și coșciugurile oamenilor celor îngropați, mai vârtos de vor fi murit de mult de vreo boală de moarte și lovitoare, precum s-au întâmplat în Țara Nemțească la 1624, când au vrut să strice din temelie un turn, și făcea trebuință să sape toată gropnița, și să desfacă de tot, dintr-aceasta au curs îndată mare ciumă, întâiu în cetatea aceia, apoi s-au tins întru toată împărăția. Aici să alătură și această pricină, când în vremea războiului și a oștirilor vor rămânea neîngropate trupurile ceale moarte ale celor uciși, și să vor impuți, din duhoarea lor cea putredă să spurcă văzduhul, și să face de pierzare și de moarte, precum s-au întâmplat odinioară când un chesar au făcut războiu lângă Roma, și au căzut o sută și doauăzeci de mii de norod, ale cărora trupurile ceale moarte atâta au putrezit și s-au imputit, și au spurcat Italia, cât în trei luni au murit de ciumă mai mult decât o sută de mii de oameni. Asemenea să întâmplă și în cetăți, din gunoiu și tină, și din grămezile de scârnavii și necurății, precum au pățit-o de multe ori și în usebite vremi Parișul, cetatea cea mare a franțezilor care mai întâiu pierdea mai multe mii de oameni dintr-această pricină, dar acum s-au curățit mult, și să ține mai curată, și nu să spurcă.

pricina 3

pricina 4

pricina 5

Să întâmplă încă ciumă și în vreme de foamete, când de nevoie oamenii cei săraci și lipsiți sânt strâmtorați a mânca orice lucruri necuviincioase, iar în jitnițele și hambarele boierilor și ale bogaților, mai mult să hrănesc și să sature șoarecii, și alte jivini și viermi. Și dintr-aceasta de nevoie urmează umezeala cea rea,

stricăciunea sângelui, și a umădăturilor trupului. Iar partea aceea care să va strica și va putrezi lesne să smreduiască și ciumează. așa au început ciurma la Roma //f. 188^v după foamete, în vremea lui Galinos. așa scrie și întâiul chesar Gaie Iulie la cartea lui pentru massiliezi când le-au încungiurat cetatea, că hrănindu-se într-acea mult ținută încungiurare cu grâu jilav și muced, atâta s-au zmreduit și au ciumat, încât au rămas prea puțini, de ciură. Face-să încă începutul aceștii putreziciuni în vremea seacerii, din aburul cel vătămătoriu și de moarte al noroaielor și al bălților. Și uneori din multa fierbințeală și arsură a văzduhului ce cuprinde. Și ce să zic multe, când să va prefăce ținearea cea firească a văzduhului înfierbințeală și umezeală fără măsură, trebuință iaste să răsără boala ciurmei. Pentru aceasta și Galinos scrie că din toate ținerile văzduhului, mai rea iaste cea fierbinte și umedă care lesne priimește mănjirea ciurmei, și mai vartos să zmreduesc cei sângeroși, cu aceștia și cei hrăniți rău și cei plini de tot felul de prisosuri, iar cei ce au împotrivă, puțin simt aceasta, și lesne să izbăvesc și scapă.

pricina 6

pricina 7

Seamne cunoscătoare ale zmreduirii

Din ceale ce s-au zis să face arătat cum că ciurma stăpânește mai vartos spre sfârșitul verii, și la începutul toamnei, că atunci și văzduhul și trupurile oamenilor pentru multe pricini, pleacă mai vartos și să așază spre putreziciune. Și iarăși alte seamne ale ciurmei ce va să fie nu sânt mai adevărate decât starea timpului ceaia ce ține fierbinte și umedă care acestea fiindcă le-au arătat alții mulți îndestul, nu să cuvine aicea să vorbim multe. Dec*<i>* seamnele ceale nainte mergătoare care arată îndată că s-au zmreduit cineva, și l-au apucat ciurma, sânt prea multe, însă între acelea mai adevărate sânt acestea: întâi icnire fără pricină arătată, și de loc simte cel smreduit la vintre sau supt subțiori, sau după urechi, oarecare mică împungere sau junghiu, sau ca o arsură care o ar face cu ac aprins care să adevărează de va fi apucat nainte vreo frică și să va fi speriat bolnavul și va fi întâmpinat îndată și neobicinuită durere de cap, și fără veaste schimbare //f. 189^r și trândăvire trupului. Iar între aceasta iase în părțile ceale zise ca o bășică sau ghindă, într-alt fel să zice cărbune care însemnează cum că otrava să silească să spargă și să iasă afară din trup. Și precum zice Ippocrat, de va ieși în gât, însemnează că creierii sânt vătămăți, iar deaca din subțiori, atunci inima. Iar deaca la coapse, iaste ficatul stricat, însă nu să arată nici ies uneori gâlcile, adecă bășicile, care când să va întâmpla iaste mai de primejdie. Că însemnează cum că firea bolnavului iaste neputincioasă și slabă, și nu poate să gonească afară otrava. Iar cătră acestea bolnavul simte junghiuri multe în trupul lui. Mădulările lui ceale de afară răcesc, iar ceale dinlăuntru ard și fierb, durere de cap și strâmtorare de gură, uscăciune, seate multă, plecare spre somn,

ce vreme
stăpânește
ciurma

uneori vorovire aiurea și năduh, silă adeasea cătră vărsare, udul puturos, căutătura sălbatecă, și uitare împocișată.

Usebite ajutorințe și doftorii pentru ciumă

Orice să cuvine pentru doftoria boalei de ciumă, cu adevărat iaste cât după judecata și îmblânzirea prea puternicului Dumnezeu, numai cu postul și cu rugăciunea poate să se scoată și să lipsească și de vreme ce iaste pedeapsă și certare a păcatului, va și pocăință adevărată și fără vicleșug, precum se arată la prorocul Ieremia Cap 3. Iar încât însuși cel prea înalt, lucrează cu mijloace, ne-au și dăruit usebite ajutorințe ca să ne întâmpinăm la trebuințele noastre, nu iaste nicidecum oprit ca să fugim de primejdia cea întâmplătoare și viitoare, și să ne dăm într-o parte de la dânsa, ci slobod, mai vârtos cu legiuire și cu dreptate iaste, că aceasta, deaca cineva ce poate și-i dă mâna, ar lăsa-o lenevirii, cu nebăgare de seamă, pe dreptate s-ar osândi ca un pizmăreț, obraznic și păcătos, mândru ce ispitește pre Domnul Dumnezeu. Dec<i> trebuință iaste în vremea ciumei să se facă chiverniseală îndreptată, atâta la ceale de obște cât și la ceale deosebite lucruri, întocmai ca și în vremea /f. 189^v de războiu și de foamete. Dec<i> întâiu fiindcă stăpânește ciuma în văzduh, trebuiaște să lipsească și să se gonească toate acealea care îl spurcă și-l strică. Să ție curate toate ceale după locuri, ori conace de obște, ori case, ori târguri și ulițe și măturate de toată necurăția, bisearicile, școalele, curțile, divanurile, drumurile și cealelalte mai vârtos puțurile și fântânile, pentru că dintr-aceastea spălăm, gătim, fiarbem. Iar din casa cea zmreduită să se arunce afară toate hainele și rufe și vasele. Iaste trebuință să se ferească cu totul fieștecare (de va fi cu putință) de orice adunare și amestecare, vorovire și împreunare a celor zmreduiți, nici să se întâlnească, nici în casa lor să între, nici rufa lor să apuce, sau să ia, nici să găzduiască vreodată cu dânsii, nici la îngropare să meargă a-i petreace. Iar mai ales ruda de la ruda sa mai lesne o ia și să zmreduiască, pentru asemănarea sângelui. În multe locuri omoară încă și pre pisici, fiindcă au priceput cum că iale umblând din casă în casă au adus ciuma și au zmreduit pre mulți. Iar aceasta iaste mai mare și mai minunată că încă și cu scrisoare trimisă s-au zmreduit locul. Însă aceastea toate așa le zic eu să se facă de va fi mijloc și putință, că trebuie să căutăm bine și să chivernisim și dragostea cea creștinească și așa să cade să ne păzim de ciumă, însă lângă aceasta să nu păcătuim împotriva lui Dumnezeu și a aproapelui nostru care pentru ca să nu să facă, într-un adevăr că la așa vreme trebuiaște milostenia și facerea de bine să se facă de cătră oraș sau sat, ca doar ar putea ticăloși frații noștri creștini să scape de moartea ciumei cu mila lui Dumnezeu. Cu dreptate iaste și cu cale ca prin ajutorința noastră să nu moară de foame, deaca temându-se de ciumă îi vom închide, să se orânduiască la chiverniseala lor orașul și

cea întâiu
ajutorință
iaste buna
chiverniseală

boierimea cu obraze vreadnice, și cu poslușnici cuviincioși, mai mult temându-se de urgia și judecata lui Dumnezeu. căci într-alt felu de va întreba cineva oare iaste slobod ca să fugim de ciumă? alt //f.190^r nu putem deocamdată să răspundem, fără numai aceasta: iaste slobod la neamți, dar la unguri și la alții nu iaste, că aceia și la această pricină a ciumei și la alte nevoi, au orânduieți și obiceiuri bune și frumoase, iar cealelalte neamuri nu țin acest fel de orânduială.

a 2 a ajutorință
iaste fuga

Cu toate acestea usebim aici pre dregătorii cei mai întâiu stătători, atâta cei bisericești, cât și cei mirenești, căroră să cade întru adevăr la această nevoie, să se lase pre sineși în purtarea de grijă a lui Dumnezeu, și într-alt chip cât iaste cu puțință, păstrându-se pre sineși cu cuviincioase întăriri, și în vreme încă de ciumă să caute și să săvârșască slujba lor. Iar cealalți carii au mijloc și slobozenie și le dă mâna, pentru ce să nu meargă dintr-un loc la alt loc mai sănătos și mai curat pentru ciumă, nu văz. Că măcar și de nu să lipeaște moartea, nici nu crapă gâlca de la unul la celalalt, nici să mută să-l apuce, dar însă suflându-se, și ca cum am zice sugându-se acea putoare mortăcioasă, apucă și să lipeaște de altul ce i să va apropia și nu ajunge aceasta să zici cum că acea putoare mortăcioasă nu să mai întoarce la nasul omului, ca duhoarea feștilii ceii stinse, că iaste foarte subțire și nu o simte la început, dar deaca să împuterniceaște, destul pute și să împute mai rău, precum o arată atâtea dovediri acum în jalnice vremile noastre. Și iarăș să zicem, de multe ori acest fel de duhoare otrăvitoare iaste foarte poftită, și ca cum ar mirosi și ar linge, precum vântul cel subțirel carele obicinuiaște să se tragă în vremea seacerii la metalurile aurului, și însă îndată stinge pre om, căci are acest fel de puteare și lucrare care piarde și stinge sângele la om, până și la însuși dobitoacele, când să face lovirea lor. Și deaca Avraam Dreptul au fugit de cătră fața foametei, precum să arată la Cap 26 al Facerii, pentru ce dar nu și de cătră fața ciumei? Iaste slobod și aceasta, numai să se facă din credință. Poate Dumnezeu să păzească, și să facă și ceale preste fire, însă acestea nu ni le-au făgăduit. Și /f. 190^v ciuma nu taie totdeauna, adevăr iaste, precum din tăierea coasei rămâne iarăș destulă iarbă, ci tirănește și pedepsește și însă omul cu voia lui nu pofteaște să taie nici cel mai mic deaget al său. Galinos mare om era și vreadnic, atuncea trebuia mai mult slujba lui, însă deaca s-au început ciuma în Roma, măcar că nu era nicidecum îndatorat, dar s-au sculat de acolo și au fugit la moșia lui în Țara Grecească. Nebunie iaste să nu fugă cineva și să se dea în laturi acolo unde arată vremea și mijlocul să fie lesnire de a năzui. Încă vedem de multe ori cu ochii, și mai în toate zilele, ce dobândă și ce procopseală iau cei obraznici și aruncători în primejdie, cu vitejia și îndrăzneala lor cu care râd de cei înțelepți și cu luare aminte. Iar mai în scurt care va vrea să fugă de nevoia ciumei, întru adevăr trebuie să meargă departe, și atuncea de va și auzi degrab că au

firească
ajutorință ?

încetat, dar târziu și cu vreamă să se întoarcă, că într-alt fel nu va lua mult folos din fuga lui, mai vârtos poartă ciuma cu sine, precum cuprind aceste două stihuri care le zic latinește: Haec tria tabificam tollunt, adverbia pestem. Mox, longe, tarde, cede, recede, redi.

Și acestea ádecă sânt ceale politicești doftorii care trebuiesc pentru rana ciumei și caută cu adevăr oraș și orânduială frumoasă și obiceiuri, iar într-alt felu, toate acestea care am arătat nu să săvârșesc fără vătămare și paguba dragostei creștinești. Iar cât pentru ajutorințele ceale firești vom zice de-aici înainte după puțină. Aceasta iaste adevărată și mărturisită, cum că putearea și stăpânirea ciumei să află în văzduhul cel stricat, și altă unealtă mai lucrătoare niciuna nu iaste decât focul care să-l curățească, și să mistuiască aburii cei otrăvitori ce au răsărit, de vreamă ce și pentru amestecarea și curățirea cea după urmă a toată lumea focul s-au orânduit de la ziditoriul firii. Aceastăși //f. 191^r au făcut și începătorii doftorilor Ippocrat care în vreamă ce la Aθina cuprinsease acea mult vestită ciumă, înlăuntru în oraș și împrejurul lui la multe locuri, aprinzând atâtea grămezi de leamne și arzând, au mistuit văzduhul cel veninat și au încetat ciuma. Dec<i> nu vatămă, mai vârtos la cetățile ceale împrejurate cu zid (în carele vântul nu suflă atâta slobod, ci stă și să închide), în mijlocul palaturilor, curților și a caselor celor mari, pe fieștecă zi, dimineața și seara, să aprinză câtva foc, rumpând surceale, și tăind leamne uscate, să le puie în fân și să le arză. Și nu numai acolo, ci și pretutindenea în alte locuri, unde umblă împrejur și să adună mulți oameni, cum la târg, la besearici, la divanuri. La acest felu de trebuință mai bune sânt leamnele de stejari, de frasin, de brad, și fagul. Încă iarăș unde să vor întâmpla și să vor afla, archevθ, chiparis, dafin, mirsină, erichi, livan, stinos, și altele aseamenea care dau văpaie înaltă și mirolesc, căci fiind focul decât toate ceale ce lucrează firește mai lucrătoriu și mai puternic, numai însuși mistuiaște aceale întinăciuni de ciumă și putreziciuni ale văzduhului, și le dezleagă. Și cercarea de multe ori au dovedit adevărul, precum am zis că au făcut Ippocrat la Aθina. O Acron Acragantinos și Empedoclis la cetățile Siceliei, de care pomenește Plinie și Aetie la cartea 5, cap 24 și alții, și cu acest mijloc aerul cel umed să usucă și să face seninos. Iar leamnele trebuie să fie uscate, nu udate sau jilave, pentru ca să nu facă fumegaiuri groase. Dar însă între toate aceste leamne, mai lăudate sânt ceale de arnevθ, poate să fie cel ce face inuperile, să faci așa: taie-le bucățele ca de o palmă în lung, și despicându-le lasă-le să se usuce bine, apoi fă un grătariu de fier ca acela pre care încălzim bucatele, și pune pe dânsul cinci-șase așchii din zădă ce s-au zis mai sus și le aprinde și //f. 191^v așa aprinsă fiind, încungiură în tot cuprinsul casei, până va arde de tot, și într-acest chip să faci pe fieștecă zi de două ori, și de trei ori, sau și mai de multe ori. De va avea satu/ pădure sau dumbravă, bine iaste să

aprinză și într-însele pârjoale destule, și printre țarine, pentru ca să se curățe văzduhul cu flacăra lor. Bune sânt și afumările, să afume adesea casa cu multe feliuri, ádecă cu pelin uscat, cu jaleș, cu rojmarin, cu nard chelticesc care talieneaște să zice lavanda, turceaște sibul franțoz, trandafili uscați, rădăcină de anghelică, și rod de cucunare, ce să zice turceaște țam agați. Însă cu aceste roduri de cucunare nu face trebuință a să afuma adesea, ci mai rar, că vatămă pre cei ce au dureare la cap, mai vartos pricinuiesc și epilepsie. Ci să află la păticărie pentru bogați și boieri, oarecare mirositoare pogace, și alte multe lucruri foarte sănătoase și mirositoare.

afumări

Alte hapuri pentru cei bogați

Să iai trandafili roși verzi o jumătate litră, și să-i pisezi în pio cu pisălug de lemn, adauge și benzoin de cel bun 7 unghii, și 6 dramuri de zahar fino, și un grăunte de mosc, amestecă-le toate împreună și fă hapuri mici, învălindu-le cu foi de trandafili, și pune câte unul sau două pe fier ars să se topească îți va umplea casa și camera de miros prea mirezmit. Alta. Ia bezoin bun, dramuri 6, stiraca care să zice turceaște buhur ergheli o jumătate unghie, zahar alb trei unghii, și le topeaște în șărbet de trandafil, pune și o fărâmă de mosc și lemn de aloi o jumătate de dram, și fă hapuri mici.

hapuri
mirositoare

Alte pentru cei săraci

Ia rădăcini de zurumbac ce să zice și zidoara, și de anghelică, câte o jumătate de dram, ladin bun o jumătate de unghie, tămâie o jumătate de dram, chehlibariu două grăunțe, zmirnă ca un grăunte, inupere până în zeace //f. 192^r de nard și de trandafili câte un grăunte, aburul sau putreziciunea buruienii ce să zice bradu ciumei, topit în apă de trandafil, împreună fă hapuri, și afumă casa. Alta. Smirnă, chehlibariu, foi de rojmarin, de scordion, de rută, tămâie, gogoși de dafin, rădăcini de dipsah, pisează-le și le fă praf toate împreună care frământându-l în zeamă de rută, sau de pimpinea, fă-le hapuri, și lasă-le să se usuce.

Sânt și prafuri pentru afumat

Rojmarin, jaleș, betonica, pelin, magheran, și cimbru, să le pisezi mărunț să se facă praf, și puindu-l pre cărbuni aprinși, să-ți afumi casa. Inupere, tămâie, smirnă, sacăzu, rădăcini de cuișoare, și coji de chiparis, pisează-le și le fă praf. Iar cei mai săraci să facă această de obște: zadă de brad, sau rodul lui ce să cheamă inupere, să puie pre cărbuni și să afume. Iar cei mai bogați, cu lemn de aloi, sau cu nucșoară, sau cu cuișoare pisate, și cu altele aseamenea, să facă praf. Iar în vremea verii cu lucruri reci trebuie să curățim văzduhul, cu flori de trandafili, de micșunele, de nenufara, frunze de viță, frunze de salcie. Și pardoseala să o stropească adesea cu apă de

trandafil/ sau cu apă de măcriși, sau cu apă oțățită să o răcorească. Folosească încă să mirosească omul într-acest feliu de vreame trandafili, oțet, camfor, sandalon și ceale asemenea. Fiind dar că pucioasa și silitra are mare și minunată lucrare spre a curăți văzduhul, pentru aceia nu vatămă la cetăți să sloboază fără nicio altă teamere puști și tunuri mici și mari, dimineața și seara, mai vârtos înlăuntru în case să aprinză puțintel praf, cât să nu poată să facă pagubă.

Dietă

Trebuie să arătăm acum și pentru dietă care să cuvine să păzească omul în vreamea ciumei, carea nu iaste alt, decât o orânduială bună a lucrurilor celor ce să zic preste fire. Să zic dar de doftori lucruri preste fire //f. 192^v aceste șase îndeșite ádecă mâncare și băutură, somn și privegheare, văzduh și răsuflare, mișcare și liniștire, descărcare și patimi. Dec<i> mai ales în vreamea ciumei, foarte trebuincioasă iaste dietă cea cu bună orânduială și înfrânarea, căci cruzimea cea multă care să naște din dăsfânare, ádecă umădăturile ceale nemistuite, îndată și lesne putrezesc, și așază dedesupt arsură spre lovire și zmreduire. Dec<i> face trebuință să se ferească de orice mâncare cu umădătură rea și anevoie de mistuit, cât va putea omul și cât îl va ajunge, căci ceale anevoie de mistuit fac încuiare și strângere la ceale dinlăuntru, ádecă la ficat, la splină și la îngrădirea cea din mijloc și încuiarea aceia pricinuiaste stare către putrezire. Dec<i> trebuiaște să aleagem acest fel de lucruri care mistuiesc lesne și care după fire sânt mai mult uscate decât umede, și care tâmpesc și opresc putreziciunea, precum iaste oțetul și ceale acre, și încă toate bucatele ceale oțățite și miarea și toate ceale cu miare. Pentru aceasta când au întrebat un împărat pre Dimocrit, ce lucru i-au pricinuit acest feliu de bătrânețe bune, așa i-au răspuns: Foris oleum, intus mel, ádecă pe dinafară zădă, și pe dinlăuntru miarea. Cel ce are putere și-i dă mâna, să slujască la bucatele lui cu chitră și cu năramză, cu lămâi și cu rogdii și cu ceale asemenea acestora, căci aceste poame de Italia sânt foarte folositoare la așa vreame de ciumă să le mănânce omul, că sânt împrotivitoare la orice fel de otravă, iar mai ales chitra care scrie și Oeopombos Hios că un tiran al eparhiei Pontului anume Clearhos, pre mulți boieri otrăvea cu vicleșug, și așa pre ascuns îi omorâia, însă până au aflat lucrarea chitrei, apoi după ce au aflat-o și să păzea mai nainte cu dânsa, nu putea numai mai mult să-i vatăme. Dec<i> iaste chitra, precum o laudă și răposatul Agapie, la capul 121, la Gheoponicon, doftorie foarte de folos, împotiva ciumei, ádecă când iaste ciumă, să o mirosească, să se ungă la obraz, și să bea și din zeama ei câte puțin //f. 193^r că nu-l va atinge ciuma. Iar cătră trebuința săracilor, lângă oțet, aceași lucrare și folos are și măcrișul, atât cel ce să naște pre câmp, cât și cel din grădini, asemenea și hreanul cel de uscat și cel de apă. Alta. Bine iaste să bea și băutură făcută de pelin, și de iarbă mare, și de jaleș, pe fieștecare zi odată sau și de două ori. Alta. Iar cel ce va putea să obicinuiască, iaste foarte de folos, să ia pe fieștecare dimineață nuci curățite, și rută, și zmochine, și puținică sare, și să le piseaze, și de aceasta să mănânce pe fieștecare dimineață ca o alună. Alta. Sau să ungă o bucată de pâine cu unt de vacă proaspăt, apoi să aibă rută mărunțită, ca cum ar fi pisată, și cu aceasta să o presare și să o mănânce. Și așa să iasă afară din casă când va avea trebuință. Dar fiindcă ungurii și noi mai mult iubim slănina decât untul de vacă, pentru aceasta trebuie să aducem aminte aici și de usturoiu, însă mai nainte

când să va cuveni. Cât pentru somn, aseamenea să cade întru acest fel de vreamă să-l facem cu măsură, cum și pentru privegheare, iar mai vârtos somnul de ziua să-l curmeaze fieștecările și să-l dezveațe, că vatămă foarte, și naște multă cruziciune, și așa dă pricină cătră putreziciune, ci numai noaptea să doarmă de măsură. Și casa să fie îngrădită bine și încuiată, și afumată împrejur cu mireazmele ceale cuviincioase, acoperindu-se cu haine curate și mirositoare. Însă acela care încă au scos ciurma și s-au zmreduit, în ziua dintâi să nu doarmă nicidecum. Iar cel sănătos care trebuie a să păzi mai nainte după ce să va scula din somn dimineța, îndată să meargă spre trebuința lui pentru ca să-și deșărteaze prisosurile trupului, și să ia aminte să nu să încuie care de să va întâmpla, și nu să va deșărta pe fieștecare zi după obicei, trebuie să ia băuturile ceale ce să zic ale Rifului, sau să puie clistiruri, pentru ca să aibă totdeauna mișcare. Iar când va ieși să să deșărteaze, trebuie să ia totdeauna câte o doftorie pentru păzirea /f. 193^v mai nainte a zmreduirii, de acealea care vom arăta mai nainte. De va vrea omul să iasă afară din casa lui în vreamă ciumei, cu vreun mijloc (de iaste cu puțință) să nu să întâmple să-și trudească trupul lui atâta cât să se încălzească și să nădușască, căci atuncea trupul lui mai lesne și îndată suge și trage cătră sine otrava cea din văzduh, și pătrunde găurealele. Să lipsească și orice felu de patimă a sufletului, ádecă mânia și necazul, și frica, și spaima, și întristarea, și inima rea, și gândirea cea peste măsură, și îngrijarea, căci toate aceastea vatămă foarte și turbură umădăturile trupului și dar întristarea adună în trup umădăturile ceale slabe, iar mânia le amestecă și le turbură. Și a doauă, că la întristare și la frică și la gândire și grijă, mult mai rar și cu încetul să răsipeaște și umblă sângele în vine și în beregățile inimii, precum și bătaia vinei mai încet și mai rar joacă la așa vreamă, cu toate că face trebuință fireaște, ca tot sângele trupului omenesc (care la fieștecare om ce iaste cu stare bună și sănătos deplin, trage funturi 24 sau 25 și în fieștecare ceas să fac svâcnirile vinei ca 4500). Să se stricoare de la inimă și să treacă, dar la întristare și mâhnire, și la cealelalte patimi, mai cu trândăvire mișcându-se sângele, să prinde și să strâmtorează și, mai în scurt, să rătăcească și să închide în inimă și așa mai lesne o încheagă, încât atuncea și fără aceaste patimi, în loc de starea vremii și a boalei ceii ce vine asupră, cu mult mai subțire și mai puțină iaste putearea inimii. Pentru aceasta scrie și Plutarh la viața lui Licurg de oarecare cântăreț criticesc anume Thalys, că cu mestegugul cântării gonea ciurma de la mulți oameni. Însă cântarea noastră la așa vreamă trebuie să fie lăuta a noauă zeci a prorocului și împăratului David, zicându-se totdeauna cu buzele și cu gura, ádecă „cel ce lăcuiaște întru ajutoriul celui prea înalt, întru acoperământul Dumnezeului ceriului să va sălășlui” și cealelalte. Când va vrea cineva să iasă afară la obște, va amesteca în gură //f.194^r zurumbac sau anghelică sau pimpinela care

somn de
măsură

truda trupului

să zice turcește saporină otu și rumânește pimpinea sau chitră și lămâie, sau să mirosească rută, căci ruta cu mirosirea ei iaste foarte împotivitoare la văzduhul cel cu ciumă. Pentru trudirea trupului să zicem iarăș după sfătuirea prea înțeleptului Galinos, că în vremea aceștii mari nevoi, truda, ádecă mișcarea trupului trebuie a să face de măsură, ori lucrul de mâini, ori umbletul, ori alt fel de slujbă ce va face cineva, să le facă toate cu măsură, căci și osteneala multă, și nelucrarea fără măsură, întocma vatămă. Dec<i> să se facă trudirea de măsură, și cu mijloc amestecat, și în aer care să fie curățit și îndreptat cu afumările ceale doftoricești. Drept aceia să lipsească jocurile și săltările, încurăturile, săriturile și alte silnicii care pricinuiesc gâfăituri, încât la așa vremi trebuiaște ca mai marii orașului cu poruncă de obște să oprească focurile, mai vârtos că cercarea au dovedit adeasea oricum că s-au zmreduit prea mulți de acest feliu de netrebnicii. Iar cât pentru suflarea înlăuntru a văzduhului, lângă cealelalte care am însemnat pre alocurea în ceale mai de sus, scriem și aceasta, că după ce va însera și să va pleca ziua și soarele, ádecă deaca să va face răceală până dimineața mult mai vătămătoriu iaste văzduhul, decât altă dată. Dec<i> după ce va însera și va apune soarele, să cade să închiză sau să astupe toate ferestrele casii, măcar de ar fi în miezul verii, și despărțească pre ceale dease și turburate, putrede și lovitoare întinăciuni ale nopții. Și deaca le vom închide, să aprinză în casă afumăturile ce s-au zis. Și deaca va răsări soarele dimineața, atuncea să le deschiză, căci atuncea raza soarelui cea de dimineața, iaste cel mai bun balsam al văzduhului. Așijderea să închiză ferestrele, când iaste vremea prea înnorată, turbure, și pácloasă, sau când suflă vânturile austriacești, carii sânt prea umezi și fierbinți și gata priimesc putreziciunea și întiunea ceale otrăvite, și așa așază trupurile oamenilor spre stricăciune. Și iarăș când iaste vremea frumoasă și /f. 194^v senin, și suflă vântul despre răsărit sau cel subțire sau voreas, ádecă cel despre miazănoapte, atuncea să se deschiză ferestrele, căci aceștia să socotesc și sânt prea sănătoși pentru răceala și uscăciunea lor carea iaste împotiva putreziciunii și a pornirilor celor bolnăvicioase ale văzduhului. așa zic să fi făcut odinioară Uaron la Cherchira, ádecă la Corfus când au văzut pretutindenea în vecinătate că zăcea atâția bolnavi, au închis toate ferestrele ceale despre amiazăzi, și au lăsat deschise numai acealea prin care era să între vântul despre amiazănoapte, și cu acest mijloc s-au păzit sănătos pre sineși pre toată tovărășia lui de stricăciunea ciumei. De unde și Ippocrat orânduiaște a fi vântul voreas prea sănătos, că pătrunde văzduhul, și de să va turbura și să va înnora, îl deschide și-l înseninează, și-l face limpede și prea luminos. Această adeverează și Aristotel la Cartea a șaptea a celor politicești, cap 11, și până în ziua de astăzi toți doftorii și filosofii de obște. Dec<i> carele iubeaște să se păzească mai nainte de ciumă, pentru ca să nu să

pentru
suflarea
văzduhului
sfătuire

zmreduiască, să caute îndată acest fel de lăcaș care să fie departe de locuri zmreduite, de gropi și de mormânturi, de umblători și de noroaie, de bălți și de ape putrede și împutite. Iar de nu va putea a să da într-o parte și a fugi, să aleagă acest feliu de cămară a casii sale, și să o curățească, și văzduhul cel de noaptea înnorat și turbure să-l oprească de afară totdeauna precum am zis. Iar ziua când iaste senin, și strălucește soarele, și-l curăță, atuncia să deschiză ferestrele cămării lui ceale despre răsărit și ceale despre amiazănoapte, însă în vremea verii, dimineața, iar iarna pe la amiază ca să le bată vântul, că iaste sănătos din partea aceea. Iar ceale despre amiazăzi și ceale despre apus să le ție totdeauna închise, afară numai de să va întâmpla să se fi zmreduit în partea despre amiazănoapte, că atuncia trebuie să facă cea împotivă.

//f.195^r Alte doftorii mai deosebite și cuviincioase pentru ciună

Să ne întorcem iarăși la ceaia ce stă nainte pentru ca să arătăm câteva feliuri de doftorii ce să cuvin împotiva ciunei. Și sânt aceastea prea multe și deosebite, ádecă de multe feliuri care le-au aflat după vremi doftorii cei aleși din buruieni, din flori, din pomi, copaci și leamne, din rădăcini, din metaluri și pietri, și din oarecare dobitoace. De acest fel între ceale ce să poartă, iaste tiriacul, care iaste prea fierbâncios, însă când sânt de crasis fierbinte și îl iau, să bea după dânsul apă de măcriș sau de cicoare. Apoi după tiriac iaste ceaia ce să zice Miθridation, doftorie împotiva otrăvii cu care să slujia odinioară Miθridat, împăratul Pontului la Asia, și cu dânsa se păzea de toată otrava. Și aceasta nu iaste atât de fierbâncioasă. Apoi diascordion, care la această boală iaste cea mai numită și mai bună doftorie. Și după aceasta iaste ceaia ce să cheamă ou de aur, ovum aureum, care ține numele împăratului Maximilian, și iaste și aceasta aleasă dare împotivă. Dec*<i>* aceste patru să fac la paticării cu mesteșug, și sânt gonitoare de otravă, cercate și să iau ca și tiriacul. Din hapuri și băuturi să oselesc acealea care să numesc a lui Ruf, Pilulae Ruffi. Din care cel ce voiaște, să ia ca o jumătate de dram, și în fieștecare doauă săptămâni, sau în fieștecare lună, odată să le ia omul, sânt foarte de folos ca să-i păzească mai nainte trupul împotiva ciunei. Din rădăcini aceastea sânt mai vestite: iarba mare, ovăsul, ceaia ce să cheamă imperatoria carlina, turcește ak kutluge și tem sah, pimpinea, ghentiani, ce să zice rumânește ghințură, buruiana și rădăcina împreună, tormentilla, vistorta, petasitis, ádecă rădăcina ierbii cei mari ce să zice și devesil, și dictamos, și lucrurile ceale făcute dintr-însele, și dările împotiva otrăvii. Aici să cuvine și /f. 195^v tiriacul cel sălbatec, ádecă usturoiul, și Miθridation cel unguresc, ceapa. Și pentru ca să nu treacem și aceastea pre uscat, iată scriu și un elixir cu usturoiu, Elixir Alliatum care poate să-l facă la trebuința lui oricine va vrea. Ádecă să iai doauăzeci de căpățâni de usturoiu, și să

tiriac

Miθridation

diascordion

ou de aur

hapurile
lui Ruf

rădăcini
folositoare

usturoiu
ceapă
elixir cu
usturoiu

le curăți bine, și să le sfărâmi, și să verși deasupra de două-trei ori rachiu bun prefăcut, atâta cât să covârșască deasupra ca patru deagete și să se bălțească, apoi pune-l într-un căzânel de aramă sau de sticlă, și-l prefă. Și când va curge jos aruncă de iznoavă alt usturoiu curățit și sfărâmat ca și întâiu și zeama aceea care au curs odată varsă-o iarăș deasupra în sticlă și o prefă, așa fă până de trei ori, și aceea care va curge a treia oară să socotească elixir cu usturoiu. Dec<i> dintr-aceasta să ia cel ce voiaște să se păzească mai nainte, pe fieștecăre dimineață să bea câte o lingură, ori singură, ori de i să va părea știroasă și prea tare să o amestece cu apă de atractilida. Alta. Acestași folos dă și ceapa. Dec<i> scobească-o înlăuntru, și umple locul cu tiriac, și apoi o strânge, și învălindu-o în cârpe de in udate cu ape, pune-o să se coacă în spuză bine, și atunci stoarce-i zeama, și să o aibi drept ajutorință păzitoare mai nainte, fă așa, și frige și alte ceale într-acest chip, și dintr-această zeamă a lor să iai pe fieștecăre dimineață ca câte o lingură, și să beai, amestecându-o cu oțet tare de rută, sau de calți, ce să zice turcească isim țigheghi, sau de nalbă, că aceasta iaste mult folositoare și lucrătoare. Alta. Încă și într-alt chip, ceapa cea coaptă ce am zis mai sus, să o zdrucești și să o întinzi pe un peatec de pânză ca un plastru sau oblojitură, și așa caldă să o pui deasupra la ciuma cea scoasă, iaste foarte bună, că și otrava o trage afară și o suge, și bășica aceea să coace bine. Alta. Aicea să cuvine și buruiana cea prea folositoare care să cheamă coada șoarecelui <miriafilon>, ale cării și frunzele și florile și rădăcina sânt foarte de folos, fiindcă într-această mică și de obște //f. 196^r și în tot locul sădită buruiană au izvorât prea bunul Dumnezeu o putere ascunsă și o lucrare gonitoare și împotivitoare ciumei. Pentru aceasta în vremea ciumei mai în toată Țara Nemțească, cioclii și cei ce fac gropile și îngroapă pre cei morți, numai cu această buruiană după Dumnezeu să împuternicesc pre sine împotriva otrăvii ciumei, storcându-i zeama și bându-o cu oțet de rută, și așa ies afară, și merg la slujba lor. Alta. Și iarăș această buruiană să o pisezi bine cu puținică sare moale, și să o pui ca plastrul deasupra bubei ciumei cea scoasă cu puțintel aluat, îndată scoate și suge afară pre toată otrava. Alta. Și iarăș, aceași să o fierbi în oțet tare, și să o verși pe o cărămidă arsă, și să-ți afumi cu aburul ei hainele și țoalele și așa să ieși din casă-ți în vremea ciumei. Alta. Și iarăș, fiarbe florile ei, sau și frunzele deaca nu găsești flori, în oțet de rută, sau de calți (calendula, sarga virag), sau de nalbă, și udă într-însa o bucată de bureate, pre care să-l legi la marginea basmalii tale, și să-l miroși adesea când umbli afară. Dec<i> aceste daruri și altele are buruiana aceasta ce să zice grecească miriofilon, iar rumânească coada șoarecelui.

Pentru bezoar

Această piatră cării îi zic aravicească bezoar, mai mare are numele și auzirea, decât folosul și lucrarea, precum o au cunoscut cu multă cercare cei mai de pre urmă cuvântători doftori, și mai vârtos din vicleșugul și înșălăciunea evreilor carii o aduc și o vând, mai mult iaste mincinoasă și neadevărată, decât firească și adevărată, adecă, de vreme ce încă și la acel loc unde să naște, nu să află atâta de multă, și o răpesc tare și o strâng silnicii cei mari și boierii locului, și ei o aduc ca un dar de multă cinste drept mare har și peșcheș la voievozii și domnii ce le sânt vecini. Dec<i> cum și de unde poate să fie atâta îndestul la noi precum să veade. Însă /f. 196^v deaca voiești să o cerci de iaste bună, fă așa: ia hârtie de scris albă și curată, și o freacă sau o unge cu

potmol, și atunci să o frece pe hârtie și de va arăta față galbenă-vearde, ca a papagalului acolo unde ai frecat, sau măcar puțin să se îngălbenească, să arată atunci că iaste bună. Dec*<i>* deaca cu întâmplare să va afla undeva bezoar bun, să te slujăști cu dânsul într-acest chip: ia piatră bezoar 7 grăunțe, apă de atractilida, și oțet de rută, amândouă șase dramuri, și tiriace o fărămitură, amestecă-o și o bea. Și acest bezoar folosește și la alte boale aseamenea ciumei, precum la frigurile ceale reale și cu peate și arzătoare. Însă fiindcă are lucrarea ei cu îndoire, și să vinde cu preț prea mare, nu să prea slujăsc cu dânsa doftorii cei de acum, iar în locul aceștia, ádecă acestui bezoar pentru aseamenea lucrare au C.C.praeparatum și Flores Antimonii diaforetici etc.

Iaste încă și altă oarecare tămăduitoare de toate boalele căriia îi zic piatră filosofească tămăduitoare de orice boală, și mai ales de folos la greotătea ciumei, într-alt feliu nestricată și neîntinată, și să zice de doftorii cei himicești, Aurum Potabile, ádecă aur de băătură care și acesta mai mult să vestească decât lucrează. Pentru aceasta fiindcă-i iaste folosul cu îndoire și rar câte undeva să face nu avem trebuință pentru dânsul să spunem multe.

piatră
filosofească

Pentru camfor

Cea de vârf și mai cuviincioasă doftorie aici între cealelalte iaste camforul carele să scurge din oarecare copaciul al Chinei și al Iaponiei la răsărit, ca și tămâia. Acesta să aduce la Anglitera curățit, și de acolo să împarte cu îndestulare în toată Evropa. Dec*<i>* atâta acest camfor singur, cât și untul lui, așa să arată că covârșăște cu folosul și putearea lui //f. 197^r tot felul de bezoar. Să zicem că un grăunte de acesta ca cât un grăunte mare de piperiu să înghiță omul pe fieștecă dimineată, lesne îl aprinde fierbințelea noastră cea firească, și așa făcându-se acea prea subțire și fără nicio vătămare sau simțire bătaie a lui, mistuiește de tot pre umădăturile și aburii cei mai dinlăuntru otrăvitori și putrezi, sau cu adevărat le și arde de tot, și dezlegându-le în ceale din afară de inimă, stă împotrivă tare și cu lucrare asupra stricăciunii și bolnăviciunii.

Pentru smirna, și altele

Smirna iaste o lacrămă de copaciu ce răsare la Aravia, stricurându-se în oale. Dec*<i>* să cuvine și aceasta prea bine pentru ciună, și toate doftoriile ceale ce să fac dintr-însa, mai vârtos și altele câte într-alt chip obicinuiesc să ție și să păzească trupurile neputrede și nestricate, aici să cuvin și folosesc cu bună nemerire. Ci aceasta numai cu înțelepciune și cu socotință să luăm seama, că de vreme ce când stăpânește vreodată ciuna, încă și fără aceasta, ceale îngrecate lesne își leapădă pruncii, deci trebuie să se ferească cu totul de rută, de smirnă, și de gogoși de dafin, căci acestea vatămă și lucrează

spirit de
vitriol spirit
de pucioasă

sfătuire
pentru
năduşală

lepădarea, aici să cuvine şi spirit de vitriol. Să bea care va vrea, ori în apă curată de izvor, ori în apă de atractillida, sau de rută. Aici să cuvine încă şi pucioasă şi spiritul ei, Spiritus sulphuris, şi untul şi floarea care decât ceale mai bune doftorii nu sânt mai jos. Face-se dar din pucioasă un balsam foarte de folos, putearnic şi prea lucrătoriu, însă cu mesteşug himicesc mult socoît, Balsamus Sulphuris, etc., şi pentru aceasta nu-l scriu. Cu care foarte să împuternicească omul, să-şi ungă subţiorile şi împrejurul inimii, spinarea, printre vintre şi la zvâcnirea vinelor. Foarte bun iaste la această trebuinţă şi untul de scorpie şi nu face trebuinţă ca fieştecare om să se chivernisească cu toate acestea, ci /f. 197^v să se slujască unul cu una, altul cu alta. Măcar că trebuie să ştim şi aceasta, că nu să cade să se slujască tot cu un fel de doftorie totdeauna şi multă vreme, ci să o schimbe, ca să nu să pleace şi să se obicinuiască firea numai la una, că deaca să va obicinui, nu va mai putea să aibă tărie împotriva boalei. Dec<i> fiindcă doftoriile ceale ce să zic împotriva ciumei, sânt mai mult năduşitoare, iaste trebuinţă a povesti pentru dânsule cu mai pre larg ce mijloc să se chivernisească cel ciumat, sau omul cel ce voiaşte să scape de ciună, la năduşala lui. Să ia aminte dar la aceste cinci porunci: întâiu, de nu va putea să năduşască cu una să cearce cu cealaltă. A doauă, mai mult nu trebuieşte să năduşască, afară decât numai să sufere putearea lui. A treia, nu ajunge numai odată să ia cea de năduşală, ci şi de trei ori şi de patru ori, până va ieşi bine otrava afară. A patra, năduşala trebuie să o şteargă cu cârpe calde, ca să nu să întoarcă şi să se tragă napoi. A cincea, iar deaca după băutura cea năduşitoare nu s-ar năduşi, atuncea şi pe dinafară trebuieşte să ajutorăm firea, după arătările ceale mai de jos. Dec<i> încălzeşte la foc câteva cărămizi, apoi moaie o bucată de pânză în oţet, şi le învăleşte cu dânsa, şi le leagă la talpele picioarelor lui, iar la coastele lui pune de vei avea. bobâlcuţe de plumb pline cu apă caldă. Iar de nu vei avea, pune băşici de bou, umplute aseamenea cu apă caldă. Alta. Sau fă aşa: îndată ce vor scoate vreo pâine din cuptoriu, aşa caldă, scoate câţva miezu dintr-însa, şi umple locul cu tiriatic, şi precum iaste caldă, pune-o şi o leagă deasupra buricului lui, apoi acoperă-l bine, şi va năduşi mult cu aceasta, dar apoi acea pâine să o îngropi adânc în pământ, să nu să întâmple să se smreduiască cineva dintr-însa şi să ciumeaze. Atuncea într-aceaiaşi vreme să leage talpele picioarelor lui, pentru ca să se tragă otrava în jos dimprejurul inimii. Şi a şasea poruncă încă, să ia aminte, când ádecă după năduşală să va muia şi va slăbi mult bolnavul, atuncea după ce va năduşi, să mănânce niscar zupă acrişoară şi [...] ori năcrită cu zeamă de lămâie, sau păpară cu vin //f. 198^r sau borş de tărâţe năcite, şi să bea după dânsul un păhar de vin bun, odată numai, şi nu mai mult, fără numai de va însetoşa

iarăș. Să bea vreun șarbet răcoritoriu bun, făcut de sirop de chitră, de lămâie, de micșuneale, de struguri sălbateci, sau de măcriș. De nu va fi șarbetul acru bine, pentru ca să se facă mai răcoritoriu și mai folositoriu, să-i pice câteva picături de spirit de vitriol, sau de pucioasă Spir. vitriol., v., Sulphuris. nu iaste niciun lucru de nădușală mai lucrătoriu decât urdoarea ochilor de cerb, și acolo să usucă, că aceasta lucrează încât curge nădușala din om ca izvorul. De va lua de aceasta ca trei sau patru grăunțe de orzul trăsura, și să o puie în apă de atractillida, și să bea dintr-însa. Pentru această urdoare scrie oarecare doftor vechiu din cei nenumărați, și anume Θεομνιστος, că după ce să nasc limbrici în mațele cerbului, atuncea din îndemnarea firii merge și caută cuib și gaură de șarpe, și puindu-și acolo botul, suge și trage afară pre șărpi și-i mănâncă. Și pentru ca să nu-l vatame otrava șarpelui, îndată aleargă la câte un izvor, și-și bagă botul adânc într-acea apă reace, și așa suflă și scoate și leapădă otrava din nasu-și. Iar acea urdoare a lui care pre urmă atâta de tare să usucă în colțurile ochilor lui și să întărească și să face ca piatra și iaste mult alunecoasă și urduroasă, ci apoi fiindcă nu poate cerbul să vază cu dânsa lesne, o freacă și cade din ochii lui. Dec<i> această urdoare iaste de mult preț și poftită în Țara Turcească și pre mulți carii o dobândesc, îi păzează și scapă de primejdia ciumei, așa scriu în ziua de astăzi istoricii, mai vârtos pentru turcii din Asia. Apoi după nădușală să nu lăsăm nicidecum să doarmă omul, ci cu tot feliul de mijloc și mesteșug să-i gonim somnul, vorovind adeasea. Să-i udăm nasul cu oțet de rută, sau de hrean. Și după ce va lua doftoria cea nădușitoare și faptul cel împrotiva ciumei /f. 198^v și nu i-o va primi stomahul, ci va oticni și va primejdui să o vearse care de să va întâmpla, să rumpem o bucată de pâine, și să o udăm cu oțet, și îndată așa caldă să o punem deasupra și să o legăm pe dinafară la stomahul lui, și atuncea să-i dăm iarăș altă aseamenea buruiănă, și după aceasta să mănânce dulceață de gutui. Iar deaca iarăș încă îi iaste seate, să-i fiarbem pilitură de corn de cerb cu apă de izvor, și să picăm într-însa puținel spirit de vitriol, sau de pucioasă, cât trebuiaște pentru ca să o dreagă, și dintr-aceasta să bea. Cât pentru pricina împreunării trupești, mai vârtos acei peste măsură și neînfrânate, după sfătuirea tuturor doftorilor, în vreamea ciumei face trebuință ca să se înfrâneze și să se ferească toți de obște. Aseamenea să lipsească și băile, căci într-însele să face silă și clătire, de unde să deschid găurealele trupului și întră aerul cel ciumos în ceale dinlăuntru.

Dar de vreame ce până aici am tăcut și am lăsat ceale mai alese și prea de neam doauă ajutorințe, ádecă lăsarea sângelui din vână și curățenia, poate să se mire cineva și să se minuneaze. Însă aceasta s-au făcut pentru cuviincioase pricini care sânt scrise în jos pre rând. Întâiu ádecă, că după pilda care zice „Sfintele Sfinților”,

ce să strânge
în colțuri

urdoarea de
cerb iaste
foarte de folos
și aleasă

lacrămă
împietrită a
cerbului

mirare pentru
lăsarea
sângelui și
curățenia

aceaste ajutorințe lucrătoare nu să cade să le încredințăm la fieștecare om spre slujirea lor, ci numai la câte un doftor meșter iscusit și cercat care să le priceapă prea cu amăruntul și să le știe. A doauă, că această doauă ajutorințe la această pricină atâta sânt de neadeverite și cu îndoială, încât la unii ciumași uneori ajutorează amândouă și folosesc, iar alteori încă mai de multe ori, amândouă vatămă și să fac pierzătoare și de moarte. Dec<i> (pentru că nu iaste totdeauna bărbieriu cel ce are toc de brice) ca să nu să întâmple ucidere și moarte de om cu pricina de așa scriere a mea, mai bine sfătuiesc fără știința și sfatul acestui feliu de doftor, să se ferească de amândouă aceia carii au //f. 199^r scos ciuma. A treia, că mai de multe ori precum am zis, sânt vătămătoare amândouă, fiindcă sângele aceluia ce s-au zmreduit și au scos-o, fiarbe și iase aprins, iar curățenia ar face să fiarbă mai rău. A patra, că ciuma taie toată putearea omului, și curățenia alt atâta slăbănogeaște și împuținează putearea. A cincea, că adeasea ori împreună cu ciuma merge încă și cea urâtă curgere a pântecelui, și curățenia alt atâta mai rău ar porni. Pentru aceasta nu o găsesc a fi de folos. Asemenea și cu slobozirea sângelui nu iaste cu adevărire să se slujască cineva pentru asemeneași pricini. Întâiu, că slobozirea sângelui ar trage pre sânge către inimă care trebuia mai vârtos spre ceale de afară să-l scoată și să-l gonească, ádecă pre sângele cel ciumos și otrăvit. Al doilea, că și aceasta asemenea slăbănogeaște pre bolnav ca și curățenia. Însă pentru mai nainte păzirea și ferirea, fiindcă apucă și să lipeaște mai curând ciuma și zmreduirea de aceia carii nu au ceale dinlăuntru ale lor sănătoase și curate, pot a să sluji cu amândouă, cu lăsarea sângelui și cu curățenia, dar precum le va ceare și le va trebui crasisul, starea, înduplecarea, vârsta, petreacerea, viața, năravurile, vreamea, și feliul bolnavului. Ci trebuie să știm și aceasta că aceia carii au fântâneale pre trup, făcute cu arsură, să păzesc mai nainte bine și când neștiind să vor apropia la cei zmreduiți, îndată simt oarecare împungeri în fântâneale, însă nu să vatămă, că precum am zis cei răniți nu să zmreduiesc.

Întoarcere pentru întâmplătoare urmări ale ciumei

Pentru ceale dease patimi care urmează și merg împreună cu ciuma care să cheamă chiar următoare întâmplări, ádecă dureare de cap, năucie, curgere de sânge din nas, nestâmpărare, junghiuri, leșin, uscare de limbă, dureare și turburare de inimă, dureare de gâtlee, greață, vărsare, seate, voroavă aiurea, privegheare, arsură, și apoi curgere a pântecelui, și altele mai multe. Pentru unele ca acestea /f. 199^v zic cum iaste gândul ca să prisosesc cuvântul, că spre lungire și neplăcere s-ar întinde cartea mea, dar nici face trebuință, numai să stăm cu osârdie pentru nevoia boalei ceii de acum și aceii ce să lucrează, și acealea toate și singure și de sineși încetează și trec. Și însăși aceastea după putintă trebuie să le îmblânzim și să le ușurăm. Și cât ádecă pentru durearea de cap oblojaște talpele picioarelor lui cu frunze de rută, de rădiche, și cu aluat, să rându-le. Sau topeaște silitră în apă, și udă pânză și-i leagă capul, sau unge-i capul cu măduhă de vițel. Sau porumb viu spintecă-l în doauă, și-l pune deasupra la talpele picioarelor. Pentru năucia și somnul cel adânc, să-i freace îndată mâinile și picioarele cu peatece, să-l strige, să-l miresmească cu smochine acre și iuți sau să-i ude nasul cu zeamă de rută oțățită, sau cu castorion, cu oțet de rută. Pentru curgerea de sânge, să-i strângă brațele și pulpele cu fașe. Să-i puie tigve la deșărt și la marginile picioarelor. Sau să ție în mână broască răioasă uscată și învălită într-o cârpă, sau piatră

iaspis să spânzure de gâtul lui să se apropie goală de trupu-i. Pentru arsura și seatea, și uscarea limbii, să meastece adeasea ramuri de chitră și de lămâie cu zahar, sau să ție în gură pulpă de tamarind, sau să mănânce lubeniță, sau vișine, ori condite, ori lapte de prunella, sau să soarbă câte puțin zeamă de lămâie, ori să soarbă lapte acru cu zeamă de lămâie, sau apă de obște năcrită cu spirit de pucioasă sau de sare ori sirop cu chitră care ușurează bine arsura și seatea, și face și nădușală împreună. Pentru lovirea inimii multe și deosebite fapturi scriu doftorii care ca niște scumpe și greale mă îngreonezu să le scriu aici. Pentru vorovirea aiurea acealea care am scris mai sus de durearea capului, iarăș să cuvin să rază rădichi și să puie deasupra la moalele capului. Plămâne cald de vițel sau de berbec junghiat de curând, să oblojască //f. 200^r la frunte sau la creștet, răzând perii capului. Ori găină neagră sau porumb, spintecând în doauă să o pui deasupra caldă. La urdinare trebuie să se slujască cu diascordion. Să se ferească de toate ceale sărate și acre și de băutură multă. Să se ungă pe dinafară cu unt de mastih, cu unt de pelin, cu unt de mărariu, amestecate cu tiriace și alte rețeturi usebite care arată pre larg Etmulerie, Ungerios, Fuxios, Redoletios, Vieros, și alții prea mulți dascalii și doftorii himicești din cei mai de curând.

Pentru bășica carea să zice de obște ciumă

Cade-să să zicem acum într-adins și pentru gâlca care să zice de obște ciumă și bubă, și pentru care să cheamă cărbune, ce are arsură de foc și nesuferită care nu sânt alt nimic decât o ieșire și un drum al veninului ce năvălește și să silește să iasă din trup afară. Dec*<i>* aceste otrăvite bășici, ori într-un loc ori într-altul caută să afle loc să se spargă și să răsuflă. Iar ies mai usebit la aceale firești locuri ascunse, ádecă subțiori, la vintriceale, și după urechi.

Doftoria acelor bășici și gâlci

Și cât dar să cuvine pentru doftoria bășicilor, după arătarea și sfătuirea doftorului hirurgicesc cel vestit, anume Favrichie, întâiu trebuie să-i aburim cu abur care fac lucrurile ceale moicioase. De rădăcină de zambile, de nalbă sălbatecă, de nalbă dumeasnică, de micșuneale, de scavioza, de mușățăl, de sulfină, de rută, și de pelin, de sămânță de in, și de grâu mirositoriu care câte vei afla, pisează-le și le mărunțează și le pune în apă să fiarbă. Apoi udă într-însa câțva bureate nou, și udă adeasea locul unde stă bășica. Și această aburire, nu numai răsfată și mângâie durearea, ci și găurealele pielii le deschide, și otrava ceaia ce iaste ascunsă dedesupt o subțiază, și cu nesimțire o deosebește și //f. 200^v o răsuflă. Apoi după aburi, să apucăm ceale trăgătoare care trag afară și sug otrava. Dec*<i>* fă plastru acest felu dacă poți: ia praf de broască râioasă pisat mărunț, iar de nu vei găsi, ia praf de rădăcină de anghelică, și aluat și tiriace, și

aburire

punere
deasupra

frunze de rută și miare, și amestecându-le împreună pune-le să fiarbă, apoi întinzându-le pe pânză pune-le deasupra la bășică, și lasă să stea o zi sau o noapte, și pentru ca să se moaie și să se coacă pre urmă bășica, lipește plastru care să zice de umezeli, sau acela care să zice de sulfină, care plasturi întâiu să le mărunțezi și să le frământă împreună cu unt de scorpie, și atunci să le întinzi pe pânză, și așa să le lipești. De va începe să se moaie, însă de sineș nu să arată încă de a sparge, îndată cu mijlocul bărbiariului lasă să o spargă cu tăiere și să o deschiză și să o apease să iasă toate puroile și să se curățe și să-i puie fitil, ca să izbucnească afară otrava. Și nu iaste bine să închiză rana și să o tămăduiască curând, poate și pre urmă când va vrea, slujindu-se cu ceale ale puroilor, lepădătoare și încarnitoare lucruri după meșteșugul hirurgiei.

Iar cel să zice de obște cărbune, trebuie să-l spargă mai curând, ádecă să-l deschiză cu lanțeta, și mai târziu să-l tămăduiască, ádecă să-i închiză rana. Aceasta dar iaste o bășică roșie la vedea, mohorâtă, și rușaste împrejur care mai bine să tămăduiască. Ori negreaște, și aceasta iaste mai rea, că zmreduiasce și părțile ceale de aproape, ca gangrena, și uneori să arată bășică albă având materie coaptă, și deaca o strângi să arată uscată și înrădăcinată adânc în părțile ceale de carne. Uneori ies bășici, ádecă buboie de acelea mai multe, și au învărtoșare cu aprindere. Dec<i> la această scoatere întâiu lipește un plastru iscusit făcut de aluat, de unt de vacă, //f. 201^r de gălbenare de ou și miere, amestecă-le aceste împreună, și pisându-le pune-le să fiarbă, și oblojaște cărbunele, ádecă buboiul. De nu va sparge cu aceasta, pune-i o tigvă, ádecă vendoza, așa uscată, fără jdrelire, pentru ca să tragă afară otrava, și îndată să o spargi cu lanțeta, și să pui deasupra ceapă coaptă cu tiriace. Fiind dar că cărbunele acesta obicinuiasce de multe ori de să întoarce și de multe ori să taie de la dânsul mari bucăți de carne, și să leapădă afară, de aceasta pentru ca să nu să întoarcă, trebuie să o păzești mai nainte, un gând împrejur carnea cea sănătoasă cu unsori răcoritoare care să stingă otrava lui cea sădită și vărsată în părțile dimprejur. Dec<i> foarte bun iaste la paticărie și gătit, cel ce să cheamă latineasce Emplastrum, v.unguentum Felicis wurtii fuseum. unguentum infrigidans Galeni. ung. Album Kamphoratum.ungu. Iovis, ungv.de Cerussa etc. Să laudă încă și piatra cea scumpă zamfirul, pre care o aduc din părțile răsăritului. Dec<i> foloseasce foarte ca să jdrelească cu dânsa cărbunul, ádecă pialea pre care o încungiură locul lui, și să o tragi adeasea împrejur. Și după aceasta să ungi vârful cărbunelui cu unt de vacă cu antimoniu, că aceasta opreaște sporirea lui, și deosebeasce tot locul cel mort. Cel ce iaste sărac să piseaze câțiva raci vii, împreună cu iarba carea să zice aizoon greceasce, iar rumâneasce iarbă grasă care răsare și pă acoperișul caselor. Apoi să le stoarcă zeama, să puie și puținică miare (mai bună iaste miarea de

tigvă

unsori

zamfirul/
piatră scumpă

tranadafi/), și să le ameastece, bătându-le cu lingura, și cu aceasta să ungă împrejurul cărbunelui, și întocma lucrează. Iar deaca va priceape dureare mare, să lipsească unturile și grăsimile, ca să nu urmeaze altă patimă ce să numeaște mâncătură.

Pentru usebite ajutorințe și păziri

Să arătăm aici puține și pentru ceale ce să zic ajutorințe și /f. 201^v păziri și amuleta, ádecă niște feliuri și lucruri care le leagă sau le înghit unii, și le spânzură la gât, pentru ca să nu-i atingă sau să-i vatăme ciuma. Pre unele ca acestea multe și de multe feliuri laudă unii, și până acum în multe chipuri s-au slujit cu dânsese, și mulți s-au vătămat dintr-acestea, și cu amar le-au lepădat și s-au scârbit de iale, fiindcă acestea toate să alcătuiesc din otravă, ádecă din arsenichiu, din argint viu, din praf de broaște râioase, de șoareci, de colistavri, de năpârci. Mulți taie o bucată din piale jupuită de curând a oarecăria jigării păroase cu părul vârtos care să zice elineaste meli, și ungureaste borzu, iar latineaste taxus, și o taie cu foarfecele pialea aceaia, în chipul inimii, și o poartă spânzurată de gâtul lor, și pre aceasta o laudă mulți. Alta. Alții laudă tare argintul viu, că găuresc o alună și scot tot miezul, și umple locul cu argint viu, și gaura o astupă cu ceară tare, și așa o cos într-o basma de mătase cârmâze (că aceasta o țin drept mai bună), și într-acest chip o poartă spânzurată la gâtul lor, încât să ajută și să se atingă de locul dimprejurul inimii. La 1552, când să încungiurase o cetate a Lotrighiei ce să chema Mediomatronic, de obște Beciu, de Carol al cincelea împăratul, au căzut ciumă în oastea cea tăbărată, și înlăuntru la cei încungiurați, carii cu această doftorie gonitoare de otravă s-au chivernisit, în chipul ce am zis pentru ca să se păzească mai nainte de ciumă. Dec*<i>* deaca să întâmpla vreodată să lovească ciuma pe vreunul din cei ce ținea păzirea ce am zis mai sus, îndată crăpa aluna în doauă și trăznea fără veaste. Alta. Alții precum am zis făcea și gătea la această nevoie pază de arsenichiu, și din alte lucruri, și mai le fac și acum, însă eu fiindcă știu și am auzit de la oameni mari, și cu cercarea, și din cetirea a multor cărți și istorii, am cunoscut ce felu de moarte fără veaste au urmat de multe ori la aceiacarii//f. 202^r le purta, îndată ce ori să apropia la cuptoriu, de fierbințeala focului sau și într-alt chip, să încălzea cea păzire. Pentru aceasta aici de bună voie las facerea lor și lucrarea, mai vârtos că nu poate nici știe fieștecine să isprăvească și să urmeaze facerea și meșteșugul lor cel adevărat și desăvârșit. Că acea punere nainte, cu adevărat iaste adevărită, cum că otrava ceaia ce să pune pe dinafară, trage și soarbe cătră sineși ca cu un foale pre otrava cea dinlăuntru, de va rămânea și să va ținea împotrivirea și măsura cea bună și întocmită a fierbințelii ceii firești. Dar cine are grijă? Și cine le bagă în seamă? Și cine le pune pre acestea în mintea lui? Mai vârtos când să va da și să va obicinui ungurul sau și

ajutorințe de
pază

arsenichiu tur.
surmapasi

picături de
broaște

sfătuiri spre
folos

greul, la cea de obște doftorie gonitoare de otravă, ádecă la vin. Adevărat iaste, și foarte folosește (cine poate să aibă și să poarte) vreun adevărat smaragd, sau topazion, sau zafir, sau iachinθ, sau altceva din pietrele ceale scumpe, să le poate (sic) așa precum am zis mai sus, că deaca și aceastea de rând și totdeauna nu ar folosi, însă cu toate aceastea nu vatămă nimic. Mult vestită doftorie gonitoare de otravă să face și să săvârșăște din brostacii cei mici pre îi prind în căldura lunii lui iulie și a lui avgust, când măcar din broaștele ceale râioase, în locul cărora nici trebuiaște să căutăm altă doftorie mai bună. Să face dar într-acest chip: să iai ádecă vreuna din broaștele ce s-au zis mai sus și să o spânzuri de picioarele dinapoi, să stea afară să o arză soarele și pune dedesupt un vas făcut de ceară, ca să caute într-însul, pentru a putea să vearse și să pice în el otrava ei din gură și din ochi. Iar trupul cel uscat al broaștei, așază-l să stea în loc bun și, când îți va face trebuință, pune-l să se moaie în puțintel vin, și pune-l deasupra la buboiul ciumei, și va trage afară și va suga otrava, atâta cât să umflă și crapă. //f. 202^v Iar trebuie a ști că la cea mai nainte păzire a ciumei, nu folosește să se slujască omul numai cu o dare împotrivă, ádecă cu o doftorie gonitoare de otravă, și de un feliu, ci să o schimbe când pre una, când pre alta, pentru ca să nu să obicinuiască firea la una, precum am zis și mai sus, și fiindcă nu să cunoaște cu adevărat însuși amestecarea boalei cărea iaste deosebită, așa ne sfătuiesc cei aleși doftori dascali ai vremii de acum. Iar numai o doftorie gonitoare de otravă pentru ciumă, până acum nu s-au aflat ca să lucreze negreșit cu cercarea, că fără vreame au ostenit, și încă să silesc cei mândrii și îndrăzneți și iscoditori poruncitori, făgăduindu-se să facă secreturi, mesteșuguri, văpseale, ádecă tinctura cvintesenția, cu totul de aur și prea strălucite pentru acest feliu de păzire mai nainte a ciumei. Ci în zadar s-au nevoit și ș-au pierdut nădejdea, precum praful de șărpi, sarea cea balsamicească, arsenichiul ce să poartă, și argintul viu, și altele. Însă să scriem și câteva sfătuiri nu atâta fără folos, ádecă când iaste ciumă, dimineața până a nu ieși afară din casă-ți amestecă oțet cu apă, și-ți spală gura bine, apoi bea câțva dintr-însul, și strânge nasul bine, pentru ca să meargă mirosul până în creieri să-i curățe. Alta. Ia două nuci și două smochine, amândouă uscate, și douăzeci frunze de rută, zdrucește-le împreună, și sărându-le le mănâncă flămând, și nu te teame într-acea zi de otrava ciumei. Această dare împotrivă au ajutat pre mulți minunat, cu cercare și cu mărturie de oameni vreadnici, o scrie Mizaldos. Alta. Cel ce va mânca dimineața flămând mălaiu de meiu, nu să vatămă nicidecum de acest fel de otravă, aceșai scrie. Alta. Inupere două dramuri, și pământ însemnat două dramuri și jumătate, sfăramă-le și le împreună cu untdelemn și cu miere, și le lasă să stea bine, și când îți va face trebuință, ia ca o alună, și pune-o în mied, și o bea. //f. 203^r unii pentru mai nainte păzirea, sorb și beau

însuși udul lor. Alții mirosesc adesea anghelică, ádecă iarbă mare, sau inupere, sau gogoși de dafin, toate muiate în oțet. Mulți încă nu ies afară până nu mănâncă câte ceva. Iar la buboiul și cărbunul ce va fi ieșit, de nu va fi la vreun mădulariu ales, pune lipitori să-l sugă de departe. Dar mai bine să pui întâiu o tîgvă mare cu bătaie multă, sau pune un pui de pasăre, sau un cățel de câine, sau plămâni calzi de dobitoace junghiate de curând. Oarecare Antonie Ludovic doftor ales de la Lisvona zice cum că țiparii în vremea ciumei să mănânce cineva adesea, au lucrare firească, și tare împotrivă patimă, a nu-l apuca otrava cea ciumoasă. De fieștecare om, când să va înceape vreodată ciuma, și nu-i va da mâna să se depărteze, până a nu să sluji cu doftorii/le, trebuie să se înfrâneze cât va putea de somn, pentru ca să nu-l pătrunză otrava ciumei, și întrînd cu sângele în părțile ceale alese ale trupului, ádecă în inimă, în ficat, în splînă, în plămâni, și în stomah, să le zmreduiască. Ci stomahul să-l chivernisească cât va putea cu bucate cuviincioase, și să roage pre iubitorul de oameni Dumnezeu, cu împreună lucrarea celui ce va fi de față doftor iscusit, ca să-l scape de primejdie.

înfrânare de
somn

Trebuie să știm încă și aceasta, că ceaia ce iaste vrednică de însemnare, fiindcă am pomenit în ceale zise mai nainte, cum că din multele pricini să strică și să smreduieste văzduhul, prefăcându-se în feliurime otrăvitoare și purtătoare de moarte, din putori ádecă și din necurății, și din aburi vătămători ai pământului și ai apelor celor băltoase, ale morților celor neîngropați, ale peșterilor celor putrede și mucezite din aburii și duhoarea metalelor celor sădite înlăuntru pământului. Dec<i> într-acest chip s-au cunoscut de multe ori, că și din cutremurul pământului pre urmă să fi urmat la multe părți ciună, căci aburii cei de supt pământ împingându-se cu mare silă, și răsuflând prin găurile pământului, /f. 203^v ca niște vătămători ce sânt spurcă și înșiși văzduhul și înveninează, și așa zmreduindu-se naște pierzarea aceasta a ciumei, precum și scriu istoricii să se fi întîmplat aceasta în multe locuri și ani, și noi în vremile noastre o am văzut.

stricăciunea și
zmeduirea
văzduhului

Încă și acesta povestesc mulți scriitori, cum că oarecarii oameni fără de lege și făcători de rău, în vremea ciumei găsind pricină cu mesteșug diavolicesc, atîta pre dinafară cu alifii și unsori și prafuri, cât și pe dinlăuntru cu adăpări, zmreduiesc și strică norod nenumărat, mai vîrtos muierile ceale ce sânt vrăjitoare și otrăvitoare, căroră le zicem strigoaice, slujindu-se cu otrăvirile ceale blestemate drăcești și cu vrăjirile de morți, sau cu ceale din lăuntru ale pruncilor celor fără de răotate, sau cu oase de oameni morți, dezgropându-le din mormânturi, și mutînd putoarea lor în deosebite locuri și case, și să zmreduiască atîta lume ca și de însăși ciuma. După care lucrare rea, atuncea într-acea vreme și ucigașii de oameni diavoli, din depărtarea lui Dumnezeu întrînd în mormânturi, în trupurile ceale moarte ale morților, să fac vârcolaci, și încungiurînd noaptea cu tina aceaia

lucrare rea a
oarecărora
strigoi și
meșteri

zmreduiesc văzduhul și răsuflările oamenilor, și așa cu pricina ciumei strică multe mii, și nu încetează până nu găsesc undeva pre vârcolac și-l ard, care o au văzut și cu ochii oarecari bărbați vreadnici de cuvântare și o mărturisesc prin scris în istoriile lor și nu iaste de necrezut. Dec*<i>* împotriva unora ca acestora nu avem mai adevărită nicio dare împotriva, decât rugăciunea și cearere către Dumnezeu, pentru ca să nu cădem în ispită, și pentru ca să ne păzească de pânditurile începătorului de reale și vicleanului Asmodeu.

Mai în scurt aici la această carte a noastră cât au fost cu puțință pentru dovedirea și trebuință fraților ce să vor întâmpla, am arătat puțințele dări împotriva și doftorii gonitoare de otravă, împotriva //f. 204^r înfricoșatei boale a ciumei, atâta pentru păzirea mai nainte și cea din vreme chiverniseală a celor ce vor să se depărteaze și să scape de primejdia ciumei, cât și pentru sfătuirea și mângâierea celor ce au căzut acum într-însa, și a celor zmreduiți. Însă fiindcă toată grija unora ca acestora, și toată socotința și nădejdea lor stă la cercetarea doftorului și nevoitoriului carele să află lângă dânșii, și de la dânșul așteaptă folos și mântuire, pentru aceia trebuie să zicem de acum nainte și de mijlocul nevoinței și al slujirii.

Ca cum am zice, spre pildă, să arătăm un tânăr de 25 de ani sănătos, sângeros, cărnos, și întreg la mădulări, și voinic rumen ca un trandafil, pre carele toate seamnele îl arată sângeros carele astăzi de dimineată la șapte ceasuri au început a să zburli, și îndată a-l tremura fierbințelea. Dă acia i-au urmat degrab și arsură mare și aprindere, ochii îi sclipesc și lăcrămează, capul îl doare tare, și la noauă ceasuri au început să-l împungă tare și să-l junghe între vintre, ce iaste dar? Alt nu iaste mai mult, decât arătat au început ciurma. Dec*<i>* într-adins au trimis să cheame pre doftor, dar și fără el au priceput cei de lângă dânșul cum că iaste ciurmă cu adevărat. Ce trebuiaște dar să facă? Îndată să-i sloboază sânge, fiindcă o ceare toată starea trupului, și crasisul împreună. Ci însă pentru pricinile ce s-au zis mai sus, trebuie tare să socotim, oare nu poate rămânea și fără slobozire de sânge? Să-i dea dar o băutură nădușitoare pentru ca să nădușească, însă fiindcă iaste voinicul sângeros și de stare fierbinte, nu face trebuință să-i dea băutură prea înfierbântătoare, ci să ia patru loturi, ádecă unghii, apă de măcriși și de atractillida, apă de tiriace, aqua theriacalis, a patra unghie, sirop de chitră, sau de nalbă, sau de micșuneale, doauă unghii. Să puie și puțințel bezoar, și să le amestece toate cu lingura, să se facă o băutură, și aceasta să o bea deodată toată, //f. 204^v apoi să se culce, și să-l acopere bine, să facă un ceas și mai mult, și așa să se nădușească. De nu vor putea să găsească ceale mai de sus lucruri, să-i dea o jumătate unghie de tiriace în apă de măcriș, sau alta aseamenea. Iar nădușalele lui să le șteargă cu pânzături calde, și să-l premenească cu alte cămăși curate. De va

slobozire de sânge

nădușire

tiriace

leşina din multa căldură, să-i dea să mănânce vreo doftorie împuternicitoare de inimă, {de inimă} ádecă alchermez, în apă de borangena, şi cealelalte. De nu iaste alt, o băutură bună de vin. Apoi după năduşală, să-l răsfeate cu vreo gustare făcută de vin, precum am arătat mai sus. D-acia deaca vor trece opt ceasuri să-i dea altă băutură năduşitoare mai puternică, şi să-l acopere iarăş bine, şi cealelalte să i le facă toate iarăş aseamenea ca întâiu, trecând alte opt zile, să-i dea iarăş alta mai puternică, ádecă de aceastaşi, însă mai mult în chipul şi orânduiala care am zis, încât să năduşască în 24 de ceasuri de trei ori bine şi mult, pentru ca să iasă otrava şi să se tragă devreame afară, însă cu socotinţă şi cu acest feliu de mijloc, de va suferi putearea lui multa năduşală, căci aceasta iase cu multă silă. Şi iarăş cu toate acestea nu să prea cade să răsfiţăm pre bolnav spre stricăciunea lui şi piarderea. Apoi în cealaltă zi iarăş de trei ori să năduşască în 24 de de ceasuri, însă cu alt feliu de doftorii năduşitoare. Bună ar fi ceaia ce să zice rob, ádecă petimez, aceasta iaste zeama aceia care scot din rodurile socului, şi o fierb, şi să încheagă ca mustul, sau ca horşaful. Îi zic araviceaşte Rob Sambuli. Dec<i> dintr-aceasta să ia în apă de azmăşuiu sau în apă de atractillida, să nu să obicinuiască firea la una şi de un feliu. Şi cu acest mijloc (aşa gândesc) destul iase şi răsuflă otrava din trup. Iar după acestea a treia zi trebuiaste să scădem şi să-l năduşim de doauă ori în zi, de d-acia numai o dată. Dec<i> până într-o săptămână tot aşa să ţie şi să se facă doftoria lui cea //f. 205^r năduşitoare, şi aceasta cu socoteală, nu cumva să se întoarcă fără veaste şi să lovească buboiul, ádecă scoaterea ciumei care de să va întâmpla iaste foarte de primejdie şi de moarte. Şi aceasta iarăş să cade să luăm aminte, ca după doftoria cea năduşitoare, să-i dăm vreun şărbet răcoritoriu şi împuternicitoriu de inimă, să bea, precum am scris mai sus, cel mai puţin măcar a piliturii cornului de cerb fiertură, acrindu-o cu chitră sau cu lămâie sau cu altceva acritoriu (precum şi pentru aceasta am scris) care şi pentru seate iaste foarte bun. De va fi silit să vearse, atâta pe dinlăuntru cât şi pe dinafară trebuie să-i împuternicim stomahul cu ajutorinţele ceale cuviincioase. Pe dinafară ádecă, mai bun iaste plastrul de crusta panis, şi plastrul stomahicesc, care ungându-le pe pânză să le oblojască deasupra stomahului. Sau să încălzească cărămidă şi să o ude cu oţet de trandafili, şi cu vin bun, şi învălindu-o îndoit cu vreo pânzătură să o puie deasupra. Iar pe dinlăuntru să ia vreo doftorie împuternicioasă, din ceale ce s-au mai zis. Şi cu acest mijloc până într-o săptămână şi mai nainte poate să aibă bună nădejde de slobozenie, însă cu adevărat să aibă grijă pe fieştecare zi să ia vreo dare împotiva ciumei, remedium contra pestem, şi să se afume cu ceale ce s-au zis. Iar pre buboiu şi pre cărbune după arătarea care am zis mai sus, să-l doftorească cei ce

răcoritoriu

plastru

cărămidă
caldă

sânt pe lângă dânsul, chivernisind asemenea și domolind patimile ceale ce să aduc împreună care să cheamă următoare întâmplări, ádecă dureare de cap, arsură, curgere de sânge, vorovire aiurea, privegheare, urdinare, rumpere, și altele, cu ceale cuviincioase ajutorințe, stând lângă dânșii cu toată nevoința, până ce cu mila Atotputearnicului Dumnezeu va călca pre picior bolnavul ce ni s-au încredințat, și să va însănătoșă, și va scăpa desăvârșit. Iar Atotpricinuatoriului și Ziditoriului a toate Dumnezeu, meria doftorului și mântuitoriului sufletelor și trupurilor noastre, ca stăpânului tuturor doftorilor și purtătoriului de grijă a toată doftoria, laudă și mare //f. 205^v încuviințare, încă și pentru cei ce să săvârșesc, cinste și mărire să i să dea, acum și pururea, și în veaci netrecuți, Amin.

//f.206^r Cartea a opta a Meștesugului doftoricesc Pentru boale de dinafară

Cap1 Pentru arsura a multor umflături gâlci și bășici

Într-această a noastră a opta și de pre urmă carte avem a cuprinde pentru patimile de afară și boalele trupului omenesc carele fiind și aceastea multe și usebite, trebuie să scriem, de nu toate, dar câteva mai alease, arătând după obiceiul ce am început, în vorbă proastă. Întâiu dar să zicem pentru arsură care însemnează umflătură cu fierbințeală ce dă dureare și aprindere, precum iaste brânca, buboiul, buba rea, și cealelalte. Să naște dar aceasta, când să va înfierbânta și să va îngroșa sângele, și să va înfige în vreun mădulariu, pentru ca să răsuflă, drept aceaia, și rumpe din adânc, și junghe, și face multă aprindere, ca cum ar arde cineva acea parte. Și pofteaște cel ce are dureare să i-o răcorească Și aceasta ádecă iaste cea mai de obște umflătură care de multe ori se întâmplă de sineși, fără de lovire. Doftoria aceștia pre scurt să o zicem: deaca dar va slobozi crasisul și vârsta celui ce pătimeaște, și locul, și vremea, să-și lase sânge la cot în partea aceaia unde s-au făcut umflătura, ori în vâna cea din mijloc, ori în cea mai dinlăuntru. Apoi să caute unde stă umflătura, de nu să va fi apropiind lângă cap sau lângă inimă, îndată la început trebuie să stingă aprinderea umflăturii, și să o întoarcă înapoi cu ceale răcoritoare. Iar de să va întâmpla să fie aproape, /f. 206^v ádecă după ureache, sau la subțioară, sau la gâtlej, sau la piept, și mai vârtos de va fi umflătura otrăvicioasă (care clătește și mintea omului celui bolnav) nu trebuiaște ca să o întoarcă înapoi cu ceale răcoritoare, căci așa ar înneca părțile ceale alese, ci cu orice mijloc și meșesug să o tragă afară cu ceale fierbincioase și cu usebitoare (deaca nu să răsepeaște) cu oblojituri și plasturi. Dec*<i>* mai întâiu de toate precum am zis, slujindu-se cu slobozirea sângelui,

ce
însemnează
arsura

pricina de
unde să naște

lăsare de
sânge

fierbincioase
usebitoare

să ia aminte, de iaste umflătura în partea stângă, să-i sloboază sânge la dreapta, și de va fi la dreapta, să-i sloboaze la stânga, mai vartos încă, de va fi la părțile ceale mai din sus să sloboaze sânge la ceale de jos, ádecă la vâna gleznei, ca să se tragă materia cea rădăcată a umflăturii în părțile ceale de jos, ca cum am zice, când iaste umflătura la subțioară, sau la coaste sau la pânțele.

După lăsarea sângelui să se slujască îndată cu cele moicioase și usebitoare, ádecă, să frământa curând câtăva făină, cu apă caldă, cu untdelemn, sau (de nu se va întâmpla untdelemn) cu ulei, și așa caldă întinzându-o pe o pânzătură să o oblojască deasupra umflăturii. Alta. Sau așa: să moaie turtă de foi de trandafili în vin cald, și să puie deasupra. Alta. Sau să fiarbă unt de trandafil și ceară cu puținel vin, și într-însul să moaie câtva bumbac scărmanat, sau lână soioasă, și nespălată, și să o puie caldă deasupra la umflătură. Alta. Sau după sfătuirea lui Galinos, să fiarbă aizoon ádecă iarbă grasă, și scumpie, cu vin și cu arpăcași, și să puie deasupra de nu va avea durere tare.

Iar de va avea durere tare, să facă oblojitură de patlagină, de linte, de strihnon, de miez de pâine, și unt de trandafil, și să puie deasupra. Însă puțin mai nainte să moaie câtva bureate în vin acru, sau în apă rece, și să-l puie deasupra la umflătură. acesta gonește înapoi curgerea cea aprinzătoare, și o usucă, și împuternicește părțile //f. 207^r ceale dimprejur.

De va începe să se coacă, însă nu să răsipească, ci să mărească și crească, trebuie să puie ceale de copt și ceale moicioase, precum iaste la patcarie plastrul ce să cheamă de zemuri. Alta. Sau să fiarbă frunze de chimen, sau frunze de molotru, flori de mușătel, rădăcini sau frunze de nalbă de obște, sau nalbă de grădină, și sămânță de in, cu lapte dulce, să le fiarbă bine și destul, și apoi să le zdrucească, și ca o oblojitură caldă să o puie deasupra. Alta. Sau așa să facă: rădăcină de zambile, rădăcină de nalbă de grădină, și frunze de micșuneale, să fiarbă tare cu lapte dulce, și după ce vor fiarbe să le zdrucească cu puținel unt de vacă, sau și cu seu de rămătoriu, și cu aluat oțățit, și întinzându-le ca plastru pe o pânzătură să o leage la umflătură.

De va fi umflătura mai în față, și nu adânc, trebuie numai să o răcorim în acest chip: alicacavon, aizoon, ádecă iarbă grasă, grașiță, sau ioschiamon, sau lăptuci, sau vatrachion, ádecă iarba broaștei, ori toate acestea împreună, sau oricare să va întâmpla, și cât vei afla de acestea, pisează și le stroarce zeama, și muind într-însa o pânzătură, oblojaște umflătura cea aprinsă, schimbându-o adeseaori deaca se va usca. Pentru ușurarea durerii, poți să pui și puținel șofran.

De va trece arsura umflăturii, iaste semn cum că au luat destulă răcoreală, ci însă, nu trebuiește atâta să o răcorim, încât să o învinețească care de să va întâmpla a să face ori de la o punere

oblojitură

de copt

puneri
deasupra

răcoritori

oblojituri și
puneri
deasupra

deasupra *ori* de la *alta*, pisează sămânță de coriandru și o cearne cu sita, sau făină de orzu cernută subțire, sau toate împreună, amestecă cu *vin* și oblojaște ca cu un plastru. *Alta*. Sau făină mirositoare, sămânță de in, *unt* de vacă, rădăcină de nalbă albă, și ceale aseamenea.

De va coace umflătura, care să cunoaște și din încetarea durerii, sparge-o cu simceaua cu care *jdrelesc* pentru tigve și o spală cu apă //f. 207^v sărată caldă, sau cu mied, sau cu *vin*, și cu mursă, ca să se șteargă și să se dezmoștească carnea cea moartă. *Alta*. Sau fiarbe buruiana ce să cheamă *tiθimalon*, turcește *sutlegen*, în apă oțătită și spală cu zeama, și îndată să oblojaști cu frunzele calde. *Alta*. Sau pune gunoi de oaie în oțet cald și leagă deasupra. Sau și așa: fiarbe buruiana ce-i *zicem* sângerel, care să cheamă grecește *poligonon* și *chiclamion* iar turcește *hinzirsummer*, cu apă oțătită și cu zeama ei spală, iar cu frunzele oblojaște. De să va fi copt și să va fi muiat, taie cu simceaua, *ădecă* sparge-o. Iar de *vei* vrea ca să se spargă singură fără să o spargi, sfăramă nuci tare și apoi sămânță de muștariu pisat mărunt, sfăramă cu frunze de varză verzi cu ceapă coaptă, cu aluat năcrit, și cu găinați de porumb, pisează-le toate acestea împreună să se facă ca mazărea, și cu aceasta să oblojaști. *Alta*. Sau pisează mărunt grâu mirositoriu, și amestecă cu gălbenare de ou, și o leagă deasupra. *Alta*. Sau amestecă găinați de porumb și făină de orzu, cu oțet cald, și bătându-l cu lingura bine, încălzește-le de a două oară și oblojaște. *Alta*. Bine iaste să zdrucești și dade cu miare și cu miezu de pâine și să le oblojaști. *Alta*. Rade hrean, și amestecă des cu făină de orzu, și atuncea pune-le în oțet amestecat cu miare, să fiarbă bine, și întinzând pe pâine, pune deasupra, și aceasta curând deschide umflătura. Iaste umflătură și de alt feliu, moale, albă, și fără arsură care se cheamă bășică și bubă reace și nu iaste roșie, nici doare atâta când o atingi, precum cea arzătoare umflătură, sau vre o umădătură reace și mucedă a trupului, fiind iute și mușcătoare supt piale sau la partea cea cărnoasă, să înalță și fiarbe.

pricina bășicii

Doftoria bășicii

Această bășică, la început, trebuie cu pânzături sau cu basma //f. 208^r calde să o frece bine, apoi să amestece untdelemn cu oțet, puind și sare și piperiu, și să o încălzească la foc, și să o bată tare cu lingura, și după ce o vor freca cu pânzăturile ceale calde, atuncea îndată să o ungă cu unsoarea ce am zis mai sus. *Alta*. Sau așa: ia piatră acră, și țeperig, și sare, și pune-le în apă oțătită, sau măcar în oțet amestecat cu leșie tare, apoi să pui într-însele flori de sulfina sau de mușătel, și să le pui împreună să fiarbă bine, și într-această fiertură să moi câțva bureate nou, și stricurându-l, *ădecă* storcându-l, pune-l cald deasupra la umflătură, dimineața și seara, prefăcându-o și mai încălzindu-o. Iar de nu ai bureate, pune un peatec de lână, sau lână soioasă și nesplă lată. De nu va ajunge bureatele să apuce toată

unsoare

umflătura, să-l taie în lat, sau de iaste bumbac, să-l întinză pe doauă peatece, și încălzindu-l să-l ude în fiertura cea mai din sus, și să-l leage la bășică. Alta. Sau și așa de nu iaste alt: să o speale cu leșie caldă iute, în care să fi topit silitră, sau sare, și un codricel de să pun. Alta. Sau să piseaze bine cu untură veache rădăciana buruienii ce să cheamă aron care să zice turcește ghilan ghestighi și cu aceasta să o leage, că iaste foarte lucrătoare la scăderea unor gâlci ca acestea. De nu să va rășăpi și cu acest mijloc, ci mai vârtos se măreaște și creaste umflătura, adună vâsc care să face prin copaci și ameastecă cu var nestins, și cu untură veache și pisează-le bine, și cu aceasta să legi. Alta. Sau usucă rădăcină de nalbă albă, și freacă mărunț, și o fiarbe bine cu untdelemn și cu untură veache, apoi scoate zeama, și ameastecă cu smalțu pisat mărunț, și o bate cu lingura adeasea la foc pân ce să va îngroșa, și întinzându-o pe pânză oblojaște.

Să fac umflături și de alt feliu, buboale, bășici, și gâlci, din vânt împreună și din alte reale umădături, care deaca le apeși cu deagetul, și se pare că iarăș se întorc cu zvâcnire, neauzindu-se însă niciun glas, precum zice Eghinitul, la cartea a șasea, cap 32 /f. 208^v și le numeaște dezlânări. Dec<i> spre tămăduirea unora ca acestora, fiarbe rută, sămânță de pătrânjăl, și de chimen, și de mărariu, cu vin tare, și după ce vor fiarbe bine, stoarce vinul, și rade săpun bun înlăuntru, varsă și untdelemn, și pune să mai fiarbă mult, încât să se facă ca alifia, și cu aceasta să le ungi. Alta. Sau așa: fiarbe bine rută, și semințele ce am zis mai su, în apă oțetită și moaie bureate nou și abureaște cu dânsul cald. Alta. Bun iaste aici plastrul care se zice De Baccis Lauri ádecă făcut de gogoși de dafin și cel de sulfină să-l pui deasupra și să-l lipești la acet feliu de umflătură. Alta. Sau să fierbi făină de orzu, de meu și de bob, mult, până să va îngroșa, în vin, și întinzându-l pe pânză ca un plastru, să-l pui cald deasupra la umflătură. Alta. Sau să faci plastru de praf de ipochistida, sânge de smeiu, aloi și tămâie, întocma de fieștecăre, și să ameasteci cu albuș de ou, și să-l lipești. Însă ia aminte aceasta de obște, că deaca vor înceape să iasă niște umflături ca acestea, cea mai bună și mai de folos iaste într-acel ceas să iai vreo curățenie bună pentru ca să scurtezi și să împruținezi umădătura cea rea care naște și aduce acestea și așa pre urmă să apuci să tămăduiești dezlânările ce s-au zis, muindu-le și cocându-le, și, după acestea, ori cu ajutorințele ceale cuvincioase să le destupi ádecă să le deșchizi, precum mai sus am zis sau să le tai cu simceaia. Iscusită doftorie de copt și de scos puroiu iaste peste toate rădăcina de nalbă albă, grâu mirositoriu, rădăcină de zambile, sămânță de in, măcar orcare dintr-acestea să le piseaze bine cu untură veache de rămătoriu, și cu aluat acru făcând ca un plastru să o puie deasupra.

Alte umflături iarăș și gâlci, să nasc uneori în trupu omului vârtoase și tari ca piatra cu materie pietroasă care să cheamă învârtoșări și sânt de doauă feliiuri: o învârtoșare iaste

dezlânări

alifie

plastru

curățenie

cocătoare și
scoțătoare de
puroiu

de unde
să naște

unturi

punere
deasupra

abur

oblojitură

punere
deasupra prea
lucrătoare

//f. 209^r vârtoasă preste fire încât nu o simte omul și aceasta mai nu să tămăduiasse. Iar alta iaste simțitoare și poate să se tămăduiască. Dec<i> toată învârtoșarea să naște din umădătură lipicioasă și groasă, sau și din flegmă îndeșită și încheșată foarte, care să conăcește și să prinde și să încheștează în vreo parte a trupului, și nu să moaie să se răsipească. Uneori să sădească singură ea, și îndată să mărească. Iar alteori să întâmplă și neștiința și neprocopsirea doftorilor, cariipeste măsură răcoresc și strâng gâlcile. Drept aceeaia când va înceape acest feliu de umflătură, și are vreo simțire, măcar și puțină, trebuie să o muiem cu unturi și măduhă, cum din osul pulpei cerbului, sau de vițel, sau de bou. Sau cu untură de gâscă, sau de leu, sau de urs, sau de pardal, sau de capră, ori cu rășină de terevinθ sau de laricas, care să zice turcește iabigeam. Măcar oricare dintr-aceaste unsori să topești la foc și să ameasteci cu oțet și cu drojdii groase de ulei și cu cleiu de prun sau de cireș și, zdruindu-le, bine cu lingura, să le încălzești, și luând pânză să pui deasupra la umflătură. Alta. Bine iaste să-i faci și abur. Să arzi adecă fier de piatră și să-l uzi cu oțet și cu aburul să-i aburezi umflătura. Oțetul dar iaste folositoriu la această patimă, însă atunce numai când să va arăta că să moaie, pentru că subțiază și dezleagă umădăturile, dar alt feliu vatămă vinele. Alta. Fiiarbe bine o broască de ceale verzi, apoi să o zdrucești bine cu untdelemn, sau cu măduhă de os de picior al vreunui dobitoc și oblojaște cu aceasta. Și încă mai lucrătoare să va face, de vei pune și țeperig pisat mărunț. Alta. Să iai ceva plumb și să-l subțiezi cu ciocanul să se facă lat și să ajungă cât să cuprinzătoată umflătura, apoi să-l ungi pe de o parte cu argint viu și partea aceeaia să o pui deasupra la umflătură. acesta iaste foarte bună tragere și moaie bine. Alta. Aceasta iarăș încă lucrează prea bine: //f. 209^v să iai frunze de buruiana cea mare care să cheamă tiθimallon, și urzică tânără, și chendavrion, și foi de tigră și de varză, și să le pisezi împreună bine, apoi să pui untură veache, și să le încălzești până vor fiarbe bine, într-o tigaie, și pune deasupra așa calde cât va putea să sufere. Alta. Pisează mărunț sămânță de θerm care să zice turcește agi bacla și o fiarbe cu oțet și cu miare, și fă plastru, și oblojaște, că aceasta moaie bine pre acest feliu de umflături vârtoase și pietroase. Alta. De aceastași puteare și lucrare iaste și aceasta: freacă bălegariu de capră, pune și altă atâta făină de orzu, și pune să fiarbă în miare și în oțet, întocma de fieștecare și fă asemenea plastru, că moaie bine și răsipeaște. Alta. Și smochină, și aceasta iaste prea bună pentru ca să moaie tot felul de umflătură vârtoasă, mai vârtos de o vei zdruce cu silitră, sau cu rădăcină de micșuneale pisată mărunț, sau și cu aloi. Alta. Prăjaște rădăcină de nalbă cu untură de gâscă, sau de găină, sau de porc, și oblojaște. Deaca cu toate aceastea nu să va muia învârtoșarea, trebuie să cercăm cu ceale cocătoare, ca să facă puroiu,

însă cu ceale de măsură și mai domoale, pentru că cu ceale tari să întorc lesne în gangrenă rănită. Iar învârtoșarea care dă dureri și să arată că iaste carchiniciosă, mai bine iaste să o lăsăm neatinsă sau să o silim mai mult să se facă vârtoasă ca piatra, topind țeperig în oțet. Și cealelalte.

Cap 2. Pentru pleșuvirea și cădearea perilor, ádecă rărimea părului

Această patimă să naște din uscarea și împuținarea umădăturilor trupului ceale hrănitoare care adapă și hrănesc rădăcinile perilor precum să întâmplă de multe ori la boala lingorii la brâncă și la alte neputințe arzătoare și greale. Dec<i> arătat iaste că rărimea pielii face a nu să ținea perii tare. Iar lipsirea //f. 210^r umezelii care ar naște perii, întâiu face să se subțiază, apoi de nevoie să cază, precum zice Actie Amidinos, la cartea 6, cap 56. are încă patima aceasta și alte doauă chipuri: năpârlirea și cădearea care le cuprinde în scris aceștia Actie acoló și Pavel la cartea 3, cap 1, însă fiindcă să întâmplă mai rar, noi aici numai pentru pleșuvirea și pentru perii cei ce cad avem a cuprinde, urmând la toate înțelepciune a doftoriei cea uigurească a lui Franghisc Papai pre carea o au numit *Pax corporis*, ádecă pacea trupului. Dec<i> cât să cuvine pentru doftoria aceștii boale, socotind întâiu boala cea temeinică a ei, trebuie să întărim starea capului și să gătim umădătură bună, pentru ca să aducem oarecarea îndeșire de măsură pielii, amestecând ceale ce umezesc cu acealea care strâng depotrivă. De acest fel iaste ladinul amestecat cu unt de shin, însă capul să fie ras când îl va unge. Iar doftorii hrănitoare și păzitoare de peri sânt aceastea: adianton, care să zice și politrihon, ádecă cu peri mulți, și turceaște, balticara. Să naște la bălți, pre carea fierbându-o cu leșie subțire, să-și speale capul cel pătmeaște. Alta. Aceștia foloseaște să fiarbă cu leșie spic de nard care să cheamă turceaște siobul fringhi și hrean de apă, nasturtium acvaticum, turceaște ghiaban cachesi și pelin și lemnul lui Dumnezeu și rădăcină de helidoni, chirlaghici otu, să o fiarbă aseamenea cu puțintică leșie și să-și speale capul sau să fiarbă gutui singure fără leșie. Apoi după spălat, precum arată Galinos, pentru perii cei ce cad nu iaste alt mai bun decât ladinul ce s-au zis, amestecat cu unt de shin sau cu unt de mirsină sau cu unt de nard. Alta. Unt de micșuneale sau unt dulce de migdale, să iai după spălat și să ungi capul încet și moale. Alta. Boștina cea după urmă și drojdiile care rămân când fac ceara să o fierbi ca leșia și cu aceasta să-și speale capul adeaseaori. /f. 210^v Alta. Să iai iarba care să zice peristeruli, latinește verbenaca, și turceaște chiuvergin otu, să fie vearde, împreună cu rădăcinele ei, și să o pui în unt de aguridă să stea la soare câteva zile, apoi să storci untul și să ungi. De nu vei găsi peristeruli vearde vei sfărâma și uscată, cu rădăcinele împreună, și să

pricina
patimii

păzitoare
de peri

ladin

unsori

unsoare

unt de guşteri
cum să face

cerni cu ciur des, apoi să o amesteci cu untul ce s-au zis, până se va îngroşa să se facă ca o răzuială, şi să o pui în vas de aramă să stea până va mucezi şi va putrezi, şi cu aceasta să te ungi, că nicio altă doftorie nu să întocmească cu aceasta. Alta. Să legi într-un peatec de pânză subţire ladin şi pelin alta atâta, şi zece grăunţe de arneviθ, adecă cucunare, şi să o pui în undelemn să să moaie până în cinci zile, şi cu acesta să te ungi pe cap, şi nici perii nu-ţi cad şi nici mătreaţă nu face. Alta. Ia doauă părţi de ladin şi o parte de iarba adianton, şi pune-o să stea în vin sau şi unt de mirsină, şi te slujaşte aseamenea. Alta. Sau arde neghină şi amestecă-o cu apă şi te unge, că cercarea aceştia s-au cunoscut că sădeaşte perii prea minunat, măcar la cap, măcar la barbă, mai vârtos şi la sprânceane de vor cădea. Alta. Fearbe leşie cu puţinică cenuşă, apoi pune adianton, efpatorion, şi frunze de iaderă, toate întocma să fiarbă împreună şi stoarce toată umezeala, şi păzească-o bine acoperită, cu carea de vei spăla sau vei uda capul de doauă ori sau de trei ori pe săptămână, şi apoi după ce să va usca, să ungi cu unsoarea ce să va zice mai jos, cu neputinţă iaste să nu-ţi răsără peri mulţi şi prea lungi, încât să se înrădăcineaze tare şi cu statornicie. Iar unsoarea să face aşa: să arzi albine câte voieşti, fă şi alt atâta sămânţă de in arsă şi pisată, şi amestecă-le cu unt de guştere vearde, şi fă unsoare, şi cu aceasta să-ţi ungi capul dimineaţa şi seara, şi în puţină vreme vor răsări peri fără seamă, şi nu vor mai cădea, însă întâi să-ţi speli capul cu leşia ce am zis mai sus. Iar untul //f. 211^r de guştere să face aşa: prinzând câţiva guşteri verzi vii să-i pui într-un vas de sticlă plin cu untdelemn, să stea aproape la foc în preajmă până ce să vor topi înlăuntrul, apoi să laşi să stea la soare 14 sau doauăzeci de zile, şi aşa să face adevărat unt de guşteri. Iar de va fi căzând părul de vreo boală, după cum zice Aetie, arzând soc şi cu alifie prea umedă amestecând, unge. Că aceasta îndeşăşte şi pialea şi nu lasă a cădea. Alta. Rădăcini de hameleon negru fierbând cu vin, unge capul îndestul. Alta. Şi unsoarea de narchis ungându-se nu lasă a cădea părul. Ladin şi trandafili mărunţind în vin vechiu, unge, că păzească şi-i negrească. Caută mai mult acolo. Iar cât pentru pleşuvirea să iai aminte acestea măcar orice feliu de pleşuvire a fi: stoarce zeamă de ceapă, şi cu aceasta unge şi freacă tare partea cea pleşuvită a capului până să va roşi locul (şi iaste bun semn de să va roşi), apoi să aibi cenuşă de cârţiţă arsă, sau de albine arse, sau de licurici (însă acestea toate să le pui vii într-o oală nouă, şi să le aşăzi într-un cuptoriu cald până să vor usca să se fac praf), ori una ori alta dintr-acestea care să va întâmpla sau şi toate împreună, ia cenuşa lor şi o amestecă bine cu mied şi cu aceasta unge adeaseori partea cea pleşuvă. Alta. Sau fă aşa: adună un pumn de muşte şi le zdrucească cu trementină de neam bun şi cu gălbenări de ouă, să se facă unsoare şi cu aceasta unge deasupra pleşuvirea.

Cap 3. Pentru ceaia ce să numește chelie

Chelia iaste un felu de râie, și i să apucă numai pialea capului și o ține, și cu multe găuri o strică și o găurește împrejur, ca molia postavul. De unde pre urmă iase și țâșnește //f. 211^v oarecare umădătură întințioasă și groasă și lipicioasă, aseamenea mierii carea pascăndu-se pre încet, și câțva uscându-se, coace și să bășichează pretutindenea pialea capului. Să naște dar patima din umădături zeroase, mîncăcioase și mușcătoare, sărate și stricate care răsuflând din starea trupului, și adunându-se supt pialea capului și, acolo stricându-se, să umflă și scobesc rădăcinile pielii ceii cu păr, și așa rod și găuresc pialea. Iar stricăciunea și otrava umădăturilor acelora arătat să fac dintr-aceasta, că mai vârtos la copii apucă și să lipească mai mult, când să vor apropia lângă cei ce pătinesc una ca aceasta, și încă mai rău de să vor culca într-un așternut și supt un acoperemânt.

pricina

Doftorie

Doftoria acești boale să obicinuiască de obște și să orânduiaște așa: tot capul și toți perii să-i rază desăvârșit, și perișorii cei mici și rădăcinile lor să le smulgă cu cleștulețul. Să deșărteaze împreună și să curățească umădăturile ceale reale și sărate și umede din trup, cu vreo curățenie bună, diéta și hrana lui să o orânduiască cu cuvință. Să se înfrâneaze și să se ferească câțava vreme de lucruri sărate, și de bucate care aprind și îngroașă sângele, și de băuturi aseamenea. Și făcându-se aceasta, să se slujască pe urmă cu ceale usebitoare, lepădătoare, cu doftorii ungătoare, câte să cuvin atâta pe dinlăuntru, cât și pe dinafară. Dec<i> întâiu rădăcinile și fulgii perilor să le smulgă și să le scoată cel ce să va întâmpla de ajutoriu aproape, într-acest chip: să ia arpăcaș doauă părți, și să-l piseaze mărunț, și o parte smoală de topit și stricurată, și să le amestece bine, topindu-le la foc, și întinzându-le pe o pânză deasă, să o lipească ca plastrul deasupra la cap, și peste puțin să o tragă cu silă afară, și așa să smulgă și ies și toate ceale stricate rădăcini ale perilor care stau //f. 212^r ca ghimpii. Iar după aceastea, îndată chendavron, sau rădăcină de iarbă mare, ori și amândouă, să le fierbi cu vin tare, și cu acesta cald bine să-i speli capul, și după spălare să-l ungi cu unt făcut din gălbenare de ou. Care unt să face așa: să răscoli câteva ouă bine și să le scoți toată gălbenarea, și aceastea să le prăjăști bătându-le cu lingura, și atuncea cum sânt calde, ádecă gălbenearile, să le stricori tare printr-o pânză, ca să le iasă tot untul, și cu acesta să-l ungi după spălare. Sau fă așa: pisează mărunț pucioasă, și o fă praf carea să o amesteci adeasea în vin cald, și udând pânză pune deasupra. Alta. Sau și așa care iaste mult lucrătoare: să fierbi leșie de cenușe de salcie, cu vin tare și vechiu, pre carea stricurându-o, și iarăș fierbându-i zeama de

zmulgerea
perilor

spălare
unt de ouă
cum să face

iznoavă, să pui într-însa magheran, lemnul lui Dumnezeu, trandafili roșii, și iarbă mare rădăcina. Și pe fieștecare săptămână să-i speli capul cu aceasta de două ori sau de trei ori, și după ce îl vei spăla să-l ștergi și să-l usuci bine cu otreape calde. Alta. Cu untură de porc fără sare, unge de multe ori capul la soare, până ce vor ieși toate răotățile și întinăciunile, apoi să așăzi trementină într-o oală să se topească, de acia să-i pui suliman zdrucit cu scuipat, și să fiarbă împreună cu trementină, și pune și ochi de râmătoriu, și așa cum fiarbe să o iai de la foc, și să aibi două trei ouă proaspete, pre care spărgându-le să le pui înlăuntru și să le ameesteci să se facă ca alifia, și să ungi capul la soare sau la foc, pentru ca să se facă bună alifia. Și rumpe perii cei groși, și să nu uzi capul cu apă, ca să se însănătoșeze. Alta. Pentru copiii cei mici, să iai untură de porc nesărată, și să ungi capul copilului ca să iasă răotățile cheliei. Alta. Rădăcini de asfodel pisează bine, și puindu-le într-un vas să iai ud de copilă nestricată ca de șase ani, și să-l pui la soare să stea, sau lângă foc, ca să se facă ca zeama, și atunci /f. 212^v să ungi capul de patru cinci ori.

Altă doftorie cercată la chelbășie care în trei zile tămăduiaște cu adevărat

Ia o broască răioasă de ceale mari, și o arde, și fă praf, și unge capul chelbașului cu untdelemn, și-l adapă dintr-acest praf trei zile, și te vei minuna. Alta. Ia nalbă sălbatecă și o fiarbe cu apă de mare până va rămânea a zecea parte. Și după ce va fiarbe zdrucește-o și o freacă bine, pune în vin, țeperig și calacan, și o ameestecă, și cu aceasta unge și freacă capul bolnavului. Aceasta atâta lucrează cât mai mult nu să mai naște chelbășia. Alta. Ciripie și pucioasă, sfărâmă împreună, și unge cu dânselle pe deasupra. Și apoi spală cu fiertură de țerm sau spală-l cu fiertură de tîgvă sălbatecă. Alta. Sau fearbe aschella și deaca să va dezlâna și să va muia, scoate-i zeamal și împreunând cu untdelemn unge. Alta. Prăjaște cu untdelemn stafide sălbatecilor și unge. Și acestea adecă într-atâta, caută și la cartea 115 de la *Gheoponiconul* răposatului Agapie Criteanul.

Cap 4. Pentru guși și umflăturile și gâlcile de supt piale ce să zic și broaște

Aceaste umflături și prisosiri de carne, ce să nasc mai vârtos la partea dinainte a gâtului, și supt bărbie, și în alte locuri ale trupului, să numesc latinește Strumae et Scofulariae, iar ungureaște Golyava et szaca. Iar de grecii de acum și de noi să zic și să numesc guși și ghinduri. Sânt dar și aceastea de multe feliuri însă toate dintr-o pricină să nasc. Dec*<i>* această patimă ori iaste din neamul părinților, ca cum ar fi dată de la părinți care mai nu are tămăduire, sau să trage din umădăturile ceale flegmaticioase ce sânt amestecate cu sângele. Care umădături supt piale, iar uneori mai adânc, între părțile ceale cănoase, răsar și să //f. 213^r încuibază și să prefac în carne în chipul mânătărcilor. La care pre urmă multe învătătoare vine să țeș și să împletesc, întocma ca și carnea cea putredă și sălbatecă (care să cheamă gangrenă), obicinuiaște să se nască în rane. Această patimă după obicei și fireaște iaste de obște la unele locuri de munte și la oameni carii lăcuiesc la rădăcinile munților și deosebit zic cum că pricina să fie râurile ce curg pe acolo și știubeaiele ale căror ape măcar că sânt subțiri și ușoare însă foarte reci. Să usebesc dar în multe chipuri, că unele sânt mari, iar altele mici. Altele din fire sânt moi, iar altele tari. Câte sânt iarăș moi, arată oareșcum învârtoșare înlăuntru, dar fără arsură și fără durere. Și nici sânt atâta moi

ca adunarea de seu, nici atâta tari ca învârtoșarea, și umflătura lor iaste umflată împrejur și întocma. Iar ceale tari fac și arsură și dureare, și umflătură nepotrivită, și de le vei apuca se întărită. Patimi asemenea acestora sânt și adunările de seu, bubuale și umflăturile ceale cu umezeală în chipul mierii. Care pre larg le arată Pavel și Aetie și Galinos. Poate însă omul să se păzească mai nainte de boala aceasta. Cât pentru doftorie întâi să-și deșărteaze și să-și curățe trupul cu niște curățenii bune scoțătoare de flegmă, care să-i scoată umădăturile ceale apătoare, apoi să se slujască cu ceale moicioase, uscăcioase, și usebitoare ajutorințe. Mare și minunată puteare și lucrare are căpătâna de mort. Deaca acest feliu de ticălos bolnav ar bea totdeauna dintr-însa la trebuința lui, și aceasta să obicinuiască multă vreme, cu vederea ochilor ar priceape cum scade, atâta gușa, cât și ceaia ce să numeaște broască, orice ar fi. Asemenea puteare are și bureatele cel nou. Să ia o bucată mare, și să o puie într-o oală noauă în cuptoriu aprins, să se usuce, încât să poată să-l sfărâme și să-l freace să se facă praf mărunț și dintr-acest praf să ia flămând pe fieștecăre zi, cu două ceasuri mai /f. 213^v nainte până a nu prânzi, să bea cu vin cald ca un dram, mai vârtos la acest feliu de vreme, ádecă după ce să va face șfertul al patrilea al lunii, până la lună noauă în fieștecăre lună până la o săptămână. Alta. Bună iaste și urzica cea neagră care să cheamă latinește scrofularia, și turcește sirata otu. Să ia rădăcina, și să o puie într-un vas cu vin să stea să se moaie un ceas, și să bea din vinul acela. Alta. Sau așa să facă: să scoată cu căzănelul apa aceștiași urzici negre, mărunțindu-o toată împreună cu rădăcina ei, și să puie într-însa praf din bureatele cel uscat și pisat. Sau praf de cenușa de sobol uscat (care încă iaste mult mai lucrătoriu) și dintr-acesta să bea. Însă pre sobol să-l puie viu într-o oală noauă să arză în cuptoriu până se va face cenușă sau scrum. Și aceasta să se freace să se facă praf și să se slujască cu dânsa precum am zis mai sus. Alta. Prea bună iaste și aceasta pe dinafară, măcar la oricare gușă, sau broască, ori pe ce parte a trupului va fi: să pui țeperig în unt de scorpie să se topească, și cu acesta să o ungi adeaseori, și apoi după unsoare să aibi câțva plumb bătut subțire și lat și să-l ungi bine cu argint viu și să-l pui deasupra la gâlca ce să numeaște broască. acesta o răsipește cu lucrare. Alta. Încă la tot fealiul de gâlcă și broască poți să faci și această băutură de folos pentru ca să se facă mai mult bine priimită. Ádecă să usuci bureate nou și să-l faci praf, precum am zis mai sus, și dintr-acest praf să iai ca un dram, și să-l ameasteci cu o jumătate dram de scorțișoară pisată mărunț și cernută cu sita, și cu rădăcină de crin vânăt iarăș atâta și pisat mărunț, și amestecând să beai pe fieștecăre dimineată și seară în vin cald. Alta. Săpă rădăcină de urzică neagră ca un pumn bun, și o spală și o zdrucește tare să se facă ca coleașa, apoi ia o bucată de untură de porc, veache, și o spală bine să iasă sarea, și pisează iarăș de iznoavă

curățenii
scoțătoare de
flegmă

căpătâna de
om mort

bureate nou

mai nainte
băutură

unsori de loc
și puneri
deasupra

băutură
de folos

unsoare de
folos

rădina ce am zis mai sus, împreună cu untura, și puindu-o într-un vas //f. 214^r îngroapă-o în pământ, și lasă-o să stea acolo până în două săptămâni, și apoi iarăș o fiarbe, și o stricoarăre prin pânză, și o strânge să iasă toată umezeala carea să o ai la păstrare bună, și cu aceasta în fieștecare seară să ungi gâlca sau gușa când te vei culca. Alta. Foarte bună iaste și aceasta: să pisezi var nestins mărunț și să-l cerni cu sita, și să-l amesteci cu miare să se îngroașă bine și ungând pe puținică pânză, să o pui câteodată noaptea deasupra la gâlcă. Alta. Făină de țerm să fierbi cu oțet cu miare sau balegă de vacă să fierbi cu oțet, și să o ungi. Deaca cu acestea toate nu să supune gușa ca să scază, și stă cu întărire, poate și cu meșteșug hirughicesc să se tămăduiască. Precum arată doftorii cei mai sus numiți Aetie ádecă și Pavel.

buboiu de
unde să naște

Cap 5. Pentru alte umflături, gâlci, și bube, și buboaie

Sânt și alte usebite umflături care să nasc în trupul omului, pre care le numim în multe chipuri, uneori bube, alteori gâlci, și alteori bășici, și lepră. Dec<i> aici arătăm deosebit pentru umflătura ce să cheamă buboiu, și să naște acesta din sânge îngroșat și care fiarbe, căci acest sânge să silească să răsuflă, să spargă, și să se arunce afară în vreun loc și parte a trupului. Iaste dar bubă ascuțită, arzătoare, vârtoasă, și nu să face mai mare decât oul de porumb, însă până când să ajungă să coacă și să se moaie, supără foarte, și cu groaznice dureri munceaște și tirănește pre om, aducându-i și fierbințeală arzătoare. Lesne să tămăduiască de va fi ascuțit ádecă țuguiaț sau moțat și nu va fi prea vârtoș. Iar de va fi vârful îndoit, ca cum ar vrea să spargă în două părți, și de va fi negricios sau vânăt, iaste anevoie și mai primejdios.

Doftorie

Această bubă, trebuie curând să luăm aminte să se coacă și să se moaie cu ceale cuvincioase ajutorințe. Dec<i> iaste bine să facă și aceasta /f. 214^v îndată cel ce să supără. Să meastece flămând câteva grăunțe de grâu, și acea făină pre carea o au udat cu balele lui ceale flămânde, așa îndată să o puie deasupra la buboiu. Alta. Bun iaste și plastrul cel de zemuri să-l lipească deasupra, că iaste și cocătoriu și fără durere, ádecă îl și coace, și durerile le încetează. Alta. Sau așa fă: fearbe rădăcină de zambile, sau o ceapă, și o zdruceaște tare, puind și gălbenare de ou, și puținică făină, sau aluat acru, și cu puțințel șofran, încât să se facă acestea toate ca coleașa, și întinzându-le pe pânză, oblojaște buboiul. De va coace și să va sparge buboiul unge-l cu trementină amestecată cu miare de trandafil. Alta. Sau pisează tămâie ori mastih, mărunț, și amestecă cu miare și pune deasupra. Și acestea așa pentru buboaie.

Iar ceaia ce să cheamă bubă rea măcar că are aceastași naștere, însă iaste mai arzătoare, și să naște din sânge mai des și mai fiert, și

punere
deasupra

plastru de
zemuri

oblojitură

nu numai că răsuflă și iase în trupul omului, ci încă îl și strică și-l putreazește. La început să arată ca oarecare bășică ce s-ar fi întâmplat din arsură, neagră și sigipie și ca o rană. Dar pre urmă curând se umflă împrejur ca un cearcăn și-și face moț și carnea dimprejur arde și fiarbe. Urmează împreună și rădicarea stomahului sâlă spre vărsat, turburare inimii, și nepriceapere, și uneori și năucie. Care întâmplătoare urmări arată feliurimea cea otrăvicioasă a ei. Această bubă uneori vine și să trage împreună cu ciuma, precum am scris în capul cel după urmă al cărții trecute. Iaste alteori și fără ciumă în fieștecare altă vreme să întâmlă. Și cu adevărat mult pierzătoare și primejdioasă iaste această bubă care și nu ține multă vreme, ci începând cu dureare tremuricioasă și mare, îndată și deodată apucă și lovește înlăuntru și într-acel ceas încetează durearea ei, care iaste semn cum că otrava ei au împresurat //f. 215^r creierii și pentru aceasta nu are simțire, ádecă nu simte dureare. Dec<i> și aceasta nu să supune atâtă lesne la doftorii, mai vârtos de va lovi să iasă aproape la mādulările trupului ceale mai alease, ádecă lângă creieri, la inimă, sau după urechi, sau supt subțiori. La această grea umflătură și bubă, trebuiaște ca îndată să întâpinăm pre om cu ceale nădușitoare. Dec<i> foloseaște să-i dăm degrab tiriace să bea cu apă de soc, ca o alună, și culcându-se să-l acoperim bine să nădușască. Să-i sloboază și sânge la picior. Și așa să tragă otrava în jos din părțile ceale mai alease. Apoi să-i lase sânge în partea cea dinprotivă la cot din vâna ce să cheamă din mijloc care vine în dreptul bubei și să lase să curgă bine sângele. Măncarea lui și băutura lui să fie răcoritoare, și gătită din ceale acre, de lămâi, de chitre, de oțet, și oțățite orice feliu sânt, luând aminte cu de-adinsul să nu i să strângă și să i să astupe pânțele care, de să va întâmpla, degrab să-l întâpinăm cu ceale cuvincioase. Spre împuternicirea și ținerea inimii și a stomahului, să ia câte puțin cărmăzu, ori singur, ori topindu-l în apă de mercuralie, sau în apă de dude, sau de mure, sau de nalbă. De nu are cărmăzu și singure apele ierburilor celor mai sus zise sânt bune și folosesc. Sau să amestce vin cu apă, și să o șofrănească bine și să facă dintr-însa păpară, și să mănânce. Împrejurarea bubei să o însemneaze bine împrejur cu dalta de foc, și însemnându-o să o speale cu apă caldă sărată și oțățită. Iar după aceastea să piseaze linte mărunț, și să puie și câtăva făină de săcară, și să le încălzească, fierbând cu apă cu miare, să se facă coleașă, și cu aceasta să oblojască locul. Iar împrejurarea ei să o speale cu oțet de trandafil, pentru ca să nu să întinză mai nainte arsura ei. Alta. Încă iar, pisează câțiva raci vii în piuliță, și stricoară-le zeama, și o șofrănească, și cu aceasta unge împrejur. Bună iaste și apa cea stricurată de patlagină, s-o ude cu aceasta împrejur. //f. 215^v Pre urmă de vei vrea să coacă și să spargă, pisează tare rută multă, aluat, și smochine, pune și puțintică sare, și o leagă cu

pricina

nădușală

lăsare de
sânge
hrană

de inimă

oblojitură

cocătoare

unsoare
lipicioasă

acestea, și în trei zile se va usebi carnea cea sănătoasă din cea putredă. Alta. Sau fă așa: pisează tare câteva nuci, și ceape coapte, și să le bați cu gălbenare de ou, și cu puținel oțet vechiu, și întinzând oblojaște buba. Alta. Sau iarba căriia îi zicem coada calului, să o sfărâmi vearde împreună și cu rădăcină de iarbă mare, și să pui deasupra. Aceasta, ori de va fi buboiu patima, ori bubă rea, ori altă bubă, îi sugerează afară otrava, încetează durerea, și o coace frumos. Și pentru ca să dezrădăcinezi cu totul pre buba cea rea, să nu vatăme părțile ceale dimprejur, mărunțează în mici bucăți o rogdie acră, și o fiarbe cu oțet, până să va topi bine, și întinzându-o pre o pânză pune deasupra. Și când să va mări udă-o cu oțet, și deaca va înceta arsura ei, vei vindeca rana pre urmă după orânduiala și meșteșugul ei, și vei face această lipicioasă unsoare: unt de trandafil, suliman, plumb ars, smalțu, trandafili roșii, rădăcină de iarbă mare, flori de măceșe, volon armenion, și ca doauă grăunțe de camfor, amesteacă-le toate acestea și le fiarbe, și împreună ceară albă îndestul, să face unsoare prea de folos, și cu aceasta unge rana bubei, până să va închide, și să va însănătoșă frumos.

pricină

Cap 6. Pentru umflătură de sub unghii

Durearea aceștii patimi să naște uneori foarte groaznică, fără nicio umflătură, și atâta doare, cât după împreună pătimire, pătrunde de multe ori tot brațul și muncește durerea, și încă și fierbințeală apucă pre om dintr-aceasta. Face-se dar din mâncătură iute și mâncătoare care conăcește și apucă osul împrejur și vinele ceale mișcătoare, ce să zic întinzătoare. Și nu iaste alt //f. 216^r decât o rumpere mică cu dureare la unghii și izvoraște din oșciorul cel vătămat al încheieturii ceii de margini și pentru aceasta durearea junghe și merge pân înlăuntru la osul deagetului, mai vârtos de va ajunge acolo și se va întări acea umădătură otrăvicioasă și mușcătoare și să va învechi, atunci strică și pre însuși osul, și deaca se va răni tare, aruncă și osul afară. Această patimă când va stăpâni tare și se va face peste măsură, să numește ochiu de găină.

Doftorie

O doftorie singură hirughicească la această otrăvitoare și prea grea neputință, iaste aceasta: să împungă cu simceaua cea de lăsarea sângelui, și să spargă bine și adânc carnea supt unghie până înlăuntru, și să o strângă până va ieși afară tot sângele cel otrăvicios, și atunci să leage deagetul și rana cu gălbenare de ou sărată. Alta. Bună iaste și aceasta: să zdrucești rădăcină de urzică, și să o fierbi cu vin, și să o pui deasupra, și aceasta va coace fără zăbavă. Uneori iarăș se naște umflătură de sub unghii, cu umflătură ca și cealelalte bube, însăși aceasta dă dureare multă, și aduce și fierbințeală la cel ce

pătinește. Dec<i> la toată patima de unghii nu iaste altă doftorie mai bună și mai lucrătoare decât untul de pucioasă, Oleum Sulphuris. Cu acesta să o ungi adeasea, că îndată încetează durerea, ca un tămăduitoriu de dureri. Alta. Sau și așa topește tiriace bun în rachiu tare, în care să uzi pânză subțire, să o legi la deaget adeasea și pentru ca să nu treacă să mergă umădătura cea otrăvicioasă până în inimă, trebuie să iai aminte cu de-adinsul ca să-l verși înlăuntru cu zeamă de raci stricurată, sau de alt feliu răcoritoare, care am însemnat mai sus pentru buba rea.

unt de
pucioasă

Cap 7. Pentru brâncă

Această patimă căreia îi zicem brâncă, nu iaste alt decât o arsură a pielii, sau sânge cu venin galben, strâns și aprins supt piale /f. 216^v iar după cum zice Galinos, iaste umflare din sânge fierbinte și subțire alcătuită, uneori cu rănire, iar alteori și fără rănire. Dec<i> din orânduiala ei i să înțeleagă și pricina, că să naște brâncă din venin galben, când împreună cu sângele să va aprinde în vine, și să va umfla supt piale, de unde însăși pialea să înfocază care foc să întinde cu mare arsuă și cu dureri atâta că uneori din multa înfocare pleznește pialea și face crăpături multe și mici.

pricina de
unde să naște

Seamnele și fealurile ei

Brâncă iaste mai fierbâncioasă decât ceaia ce să cheamă arsură, și fața ei iaste plecată mai mult spre îngălbenire, și de o vei atinge, lesne să ascunde sângele înlăuntru, și iarăș să întoarcă și rușaste îndată. Iaste însă de multe feluri, că alta iaste foarte arzătoare și roșie, alta roșie galbenă, alta mai ușoară de nu dă durere, și alta mai grea și mai cu durere. Mai cu durere, când se va răni vreun mădulariu al trupului, și va răsări brâncă înlăuntru în os, sau să va întâmpla din vreo zdruncinare a osului. Oricând începe ádecă pe dinafară, și pre urmă întră și să trage înlăuntru la ceale mai din adânc părți. Sau și când va coace, și va începe să piară, sau când va apuca capul și obrazul omului, că de să va întinde și va trece spre gât, îndată face durere de gât, și îneacă și omoară pre cel ce pătinește. La brâncă uneori să întâmplă și gâlci după urechi, și să umflă împrejur urechile omului. Iar mai adeasea până a nu apuca pre om brâncă, a cu o zi sau cu două zile mai nainte, obicinuieste de-l apucă fierbânțele arzătoare și aprindere a trupului, și pre această următoare întâmplare o numesc doftorii brâncă arzătoare.

Doftoria brâncii

Fiincă iaste de acest feliu lucru al firii, prin mijlocul căruia scoate și gonește arsura cea dinlăuntru, ádecă din inimă, din ficat, și din plămâni, și din cealelalte droburi, către părțile ceale de afară, drept aceeaia putem aici întâiu să ajutorăm firea cu nădușali. Dec<i>

ajutorință nădușitoare	bună iaste //f. 217 ^r la acest feliu de pricină apa de pădădie, sau apa de flori de soc scoasă să bea adesea cel ce are brâncă, în care să puie ori volon armenion, sau (care nu găsește altceva) pământ însemnat care să zice de obște creta ori ochi de raci, sau (care poate) puținică piatră bezoar sau praf de mărgăritari pisat mărunt și să bea. Iar de nu are
băutură	arsură multă și fierbânțeleală mare, poate să bea și apă de soc amestecată cu tiriac. Într-alt chip, de va avea arsură, și iaste sângeros cel ce pătumește, într-acel ceas să ia sânge de la cotul drept, din vâna cea din mijloc, sau dintr-a ficatului care să cheamă și împărătească, mai vârtos de va fi ieșit brânca în obrazu. Iar de va fi ieșit la părțile
lăsare de sânge	ceale mai de jos de gât, atunceă să ia dintr-a ficatului. Iar de va fi ieșit la picioare, să ia de la cot, însă despre partea aceea unde va fi ieșit
curățenie	patima. Iar de va opri ceva a nu slobozi sânge, să ia curățenie cuviincioasă scoțătoare de venin, sau și clistir făcut de feliuri moicioase. Iar pe dinafară pe urmă trebuie să aducem ceale
udare și punere deasupra	lepădătoare și usebitoare ajutorințe, și cu aceastea să spălăm și să împreunăm brânca ca să o râsipim, iar nu cu ceale ce răcoresc care o gonesc înlăuntru, Reprimentia afară de va ieși la picioare, departe de inimă și de cap, și într-un cuvânt să zicem, cu niciun feliu unsuros și seios să nu atingem brânca, căci acealea astupă și închid găurealele pielii, și așa încuie înlăuntru fierbânțeleală și arsura brânicii carea
oblojitură	firește caută să iasă afară să răsufle. Dec <i><i></i> să fiarbă încet apă de soc și să ude într-însa un peatec de pânză și să o puie deasupra, prefăcându-o după ce să va usca. Alta. Sau așa: încălzește apă de soc, și pune într-însa frunze de viță să se moaie și le pune. Alta. Sau flori de soc, ori verzi, ori uscate să fiarbă cu vin și așa într-însul cald
punere deasupra ciripie	să moaie pânză, apoi să o stoarcă și să cuplușască partea cea cu brânca și adeaseori să o împröpeteze. Alta. Țin și aceasta de prea folositoare /f. 217 ^v de a stinge această fierbințeleală și arsură, ádecă să moaie un peatec de pânză în orice feliu de sânge, și să o stoarcă, apoi să o ude ori cu oțet de trandafil, sau cu oțet curat, sau măcar cu vin, și să o oblojască. Alta. Sau așa să facă: să piseaze smirnă și tămâie, ori deosebit ori și împreună, și să le fiarbă în vin tare, și până iaste cald să moaie într-însul un peatec de pânză, și să o puie deasupra la acea parte. Aceasta iaste mult usebitoare, însă udându-o cu aceasta
	preseară-o cu pucioasă pisată mărunt, ori cu flori de pucioasă, ori cu creta pisată mărunt, pentru ca să o usuce. Alta. Sau așa: moaie foi de tutun, sau foi de varză, sau de ioschiam, ce să zice turcește siah betirbez otu, și să le pune deasupra la brâncă. Alta. Bună iaste și (unde nu să va afla alt) și balega de oaie, să o ameastece bine cu vin cald, și să o puie deasupra, pre cât va putea să sufere. Uneori atâtă iaste de puternică arsura și înfocarea patimii acesteia, încât plesnește și crapă pielea cu bășicuțe mici, de multă aprindere, încă face și rană, și apoi naște dureri groaznice și mari. Aceasta ca să

apuci mai nainte, unge locul cu unsoare albă cu camfor. Iar de nu să va întâmpla de aceasta, ia alifie albă de care fac bărbierii, iar deaca nu să află și de aceasta, freacă albeață de ou și stoarce apa, frecând, și o amestecă cu apă de trandafil, cu apă de soc, sau cu apă de flori de vatrahiu, sau de mazăre. Și cu aceasta să o ungi, și poți să amesteci și tămâie pisată mărunț, sau smaltu. Alta. Bun iaste aici și vin cald cu smirnă și cu tămâie, să stropești cu dânsul, precum am scris mai sus. Alta. Sau fă așa: amestecă împreună apă de alicacav, de trandafili, de curpene, sau de lăptuci, pune înlăuntru și oțet, și amestecă bine puind și șofran, și așa precum iaste //f. 218^r cald udă un peatec de pânză subțire, și oblojaște improspătându-o adeasea. Aceasta ușurează mult durerile și iaste fără usturime. Alta. Încă și orice feliu de materie, pânză sau postav, să fie cu față cărmăzie, să o uzi în vin cald, și să o pui deasupra, că într-această văpseală cărmăzie stă toată putearea. Alta. Încă și spirtus vini crocatus et camphoratus, linteă spermate ranae impraegnata. Fel carpionis phteriaca cum sale absinthii succus solani, semper vivi, portu lacae, psilii, Hyoschyami, lactucae, intyborum, lenticula palustris etc. De va cuprinde brânca picioarele omului, fiindcă atuncea iaste departe de inimă care iaste partea cea aleasă, putem să dăm napoi arsura ei și focul, cu ceale răcoritoare, adecă cu aceale ajutorințe care răcoresc. Dec<i> stoarce zeama de alicacav, vesicaria, sau de lăptuci, sau de patlagină, ori toate împreună ori deosebit, amestecă și oțet, și tămâie pisată, și oblojaște. Alta. Ciripie, camfor, smalt, pisează-le mărunț ca praful, și le bate cu apă de trandafil, puind și puțințel oțet, prefiră-le cu lingura și le încălzește la foc, și muind pânză într-aceasta, scoate-o caldă și o pune deasupra. Pentru ușurarea durerii poți să-i pui și urdă dulce sau orice fel de lapte închegat. Arde piatră acră, fă-o praf, amestecă-o cu lapte acru sărat, și cu puțințel camfor, și oblojaște umflătura cea înfierbântată și înfocată a brâncii. Aceasta o potolește și o scade. Focul și văpaia brâncii o potolesc și o sting buruienile acestea: patlagina, iarba grasă, chiclaminon, grașița, manguna, măcrișul, frunzele de viță, lăptucile, gherontiul, alicacavon, bursa pastoris, vatrahiul, frunze de salcie, tranfili, micșuneale, nenufaris, și alte oarecare. Dec<i> dintr-aceastea oricare vei afla, zdrucește-le în piuă și le fiarbe cu vin, și întinzându-le pe pânză //f. 218^v și pune-le deasupra. Alta. Sau așa: stoarce din zemurile ierburilor acestora câte vei afla, pune și amestecă și câțva vin și-l încălzește puțințel. și cu acesta spală brânca. Alta. De va fi vară, taie bucăți o tigvă sau peapene sau lubeniță și cu aceastea oblojaște picioarele ceale cu brâncă. Aceasta iaste bună și fără usturime. Și încetează atâtă focul cât și durerile. Mult folos fac aici și afumările, care sunt chehribariul, sacâzul, tămâia, trandafili uscați, cuișoare, smirnă, ramuri de chiparis, jaleș uscat, spic de nard. Aceastea, ori toate împreună, ori și deosebit

alifie cu
camfor

oblojitură

câte încetează
văpaia și
aprimdere

fără usturime
afumări

o parte dintr-însele, întâiu să le piseaze, și să le facă praf, apoi să le puie pre cărbuni, și să afume adeasea cu dânsul/ partea cea cu brâncă.

Mai nainte cunoștință

Brânca ce nu s-au tămăduit bine, să întoarce în ranătârătoare, deci să apucă mai nainte cu aceasta suceus nasturtii cum cerussa, liθarg. Lacte lunae et croco Martis. Ceaia ce din lăuntru și ceale de dinafară să mângâie ca o lesne de tămăduit. Iar ceaia ce să aduce de dinafară la ceale dinlăuntru, iaste grea. Deaca din os ce să va fi golit, iaste rău. Asemenea și de să va preface în puroi, sau va cădea în putreziciune, de moarte iaste, și mai fără tămăduire, după cum zice (altă mână) Ippocrat.

Cap 8. Pentru râie

pricina de
unde să naște

Râia nu iaste alt nimic decât o învărtoșare zădărată pre fața pielii cu mâncărime, cu carea pre încet să cheltuiască și să strică trupul. Să naște din umădătură melanholicioasă, iar mai mult din cea sărată și groasă și alunecoasă flegmă carea, înmulțindu-se, se încuibează supt pialea trupului, și pe dinafară face mâncărime, și zădăraște a să scârpina omul adeasea. Iaste încă de multe feliuri, și scoate de multe ori și oarecare solzi de carne ca tărățele.

//f. 219^r Doftorii de râie

diétă

curățenie

care iaste
șarber

Fiindcă să naște râia din prisosirea flegmei ceii sărate, întâiu să cade să se ferească bolnavul cu totul de câte nasc fiarea cea neagră, sau flegma, iar care sânt aceastea le vom arăta nainte în capul cel pentru carchin. Iar cu câte sânt bune de zeamă și lesne de mistuit, și curățesc sângele, cu acelea să-și facă diétă. Vin să bea bun, însă amestecat cu apă. De va fi trupul cărnos și plin, să-și lase sânge din vâna cea din mijloc. Dec<i> câți se supără de patima aceasta, întâi să ia vreo curetenie bună, odată și de doauă ori, ca să șteargă umădătura cea sărată, și să o scoată afară din trup. De acest feliu sânt mai vârtos șarbeturile, care iaste un nume peste tot, și însemnează o băutură îndulcită din oarecare zeamă tocmită, și amestecată cu sirop nefiert, ca apa. Să ia dar de această băutură, să amestece cu zeamă de carne de vacă fiartă și să bea. Alta. Sau rădăcina cea rășinoasă carea să zice talapti de va fi uscată, să o mărunțeaze ca prafu, și să puie dintr-însul ca un dram în zeama ce am zis mai sus, și să soarbă, îndată îi face pornire. Sânt și băuturi care să zic de fumarie, iarăș pornitoare. Apoi după curățenie peste câteva zile, să facă baie puind în apă să fiarbă măcriș de câmp, împreună cu rădăcinile lui, și într-aceasta să se scalde pe fieștecare zi de câte doauă ori. Iar atâta mai lucrătoare ar fi de ar pune și o jumătate fund pucioasă pisată, să fiarbă înlăuntru. Alta. Bună lăutură iaste și aceasta: să puie apă să fiarbă cu foi de măcriși, de sfeclă, de nalbă, ori albă ori de obște, de fumarie care să

zice turcește ciah tare și vrej de peapeni și să adauge într-însele sare și tărățe. Iar cu atâta mai lucrătoriu să face de vei lucra baia cu a fierbe în apă bozi și elevoron, ádecă iarba lui Tatin, împreună cu rădăcinile lor. Iar după îmbăiere să ungă lângă foc sau la foc cald cu unt de dafin, în care să puie și să amestece pucioasă și iarba lui Tatin pisată mărunț, ádecă rădăcină de iarba lui Tatin uscată, aceasta sughe foarte însă //f. 219^v usucă, și cu mici bășici răsuflă afară, trăgând și scoțând umădăturile ceale sărate. Alta. Sau măcar aceste prafuri pisate să le amestece cu untură veache, și cu aceasta să-l ungă. Alta. Sau așa să facă: să încălzească trementină cu unt de vacă reace încet la spuză, pentru ca să nu să arză, și să puie și puținică sare mărunță, și deaca se va încălzi, să spargă un ou, și să-i ia gălbenarea, și puind și puțințel argint viu, stins în untură veache să le amestece, și să-l ungă cu acestea pe fieștecare seară, când va vrea să se culce. Alta. Să puie într-un săculeț făină de linte, de bob, de orz, și tărățe, și cu aceasta să presare râia. Iar la râia cea uscată care numai cu mâncărimea și fără umezeală, așa uscat să întinde și face mâncătură, să cuvin aceste sfătuiri. Să se scalde întâi bolnavul, în apă curată și subțire, și după scăldare să-l ungă cu unt de trandafir sau cu unt de micșuneale, sau cu unt de zambile, sau cu zeamă de nimfea, sau de pătrânjel stricurat. Alta. Sau așa: pisează mărunț sămânță de mac, sau macul însuși tot și varsă deasupra apă amestecată cu oțet, apoi stricoară apa printr-o pânză, și cu aceasta să speli adeasea pre cel râios. Mai în scurt, cel prea iscusit doftor Pavel Eghinitul, prea multe doftorii scrie pentru râie, la cartea 4, cap 2, și poate a le vedea acolo cel ce va fi iubitoriu de învățătură. Dar să zicem puțințele și pentru mâncărime care cuprinde aceștia iarăș acolo la cap 4.

Pentru mâncărime

Mâncărimea care face pre om să se scarpine și să se freace adeasea, să naște și aceasta din umădătura cea rea, însă are usebire, după vârstă, și după crasis și diéta, și după vreamea și locul lăcuinței. Iar umădătură rea să înțâleage aici ori veninoasă, ori flegmaticioasă sărată, și putredă care poiezează și mai vârtos obicinuiască de să face la deșert și la părțile ceale dimprejur. Dec<i> ia țeperig și-l pune în oțet, și cu acesta să speli mâncărimea. Alta. Sau pică câteva picături de spirt de vitriol, în apa buruienii //f. 220^r rândureali sau în cea de pelin sau în cea de chentavriu, cât va ajunge ca să năcrească apa și cu aceasta să speli bine trupu/ cel cu mâncărime. Alta. Bună iaste și aceasta: să pisezi mărunț sămânță de muștariu și să o pui în rachiu, să se moaie, și cu aceasta să ungi pre cel cu mâncărimea, aproape la foc, sau la loc cald. Alta. Sau unge trupu/ ce are râie uscată cu unt de vacă proaspăt, apoi presară-l cu cenușă de viță. Alta. Sau udă-l cu zeamă de grâu mirositoriu sau de sfeclă sau de tărățe sau de nalbă, sau de

baia

ungere

scăldare

pricina
mâncărimei

spălare

unsoare

afumare

orzu. Alta. Să se scalde adeasea cel ce pătimeaște în apă sărată. Iar de se va învechi răotatea, foloseaște și să se scalde cu ceale zise mai sus, însă să se și afume cu afumări făcute de jaleș, de mirichi, de cimbru, de mercorella, de mătăcină și de gogoși de dafin. Alta. Să facă zeamă de rădăcini din tigră sălbatecă, și să se slujască cu acea acra salamură ce am zis mai sus, scaldându-se. Alta. Să sfărame coji de nuci tinere, cu pucioasă vie și cu zeamă de sealină, apio, și cu aceasta să se ungă și să se freace cu de-adinsul în scaldătoare, că aceasta mărturiseaște Pavel că pre mulți au folosit și râioși și cu mâncărime. Poate să facă și săpunuri fiarte de rădăcini de măcriși, să se săpunească, că prea minunat foloseaște la orice râie și mâncărime. Caută și la Gheoponicul lui Agapie, Cap 163.

Cap 9. Pentru carchin și mâncătură

pricina de
unde să naște

seamnele
carchinului

Carchinul iaste o patimă prea grea, și cea mai rea și mai scârnăvă decât toate umflăturile și bubele, de obște să numeaște mâncătură. Această răotăte uneori singură și de sineși, fără veaste să înceape în vreun mădulariu al trupului omenesc. Iar alteori pre urmă după ceale vârtoase, tari, și pietroase umflături care să zic scorjiture, să naște și vine din umădătură melanholicioasă, iute și acra, având ființa arzătoare și fierbătoare, /f. 220^v care făcându-se mai iute, scocioraște rană urâtă și rea și mâncătoare. Dec<i> când să înceape carchinul de sineși, întâiu să arată și iaste burbuleană mică ca un bob, însă vârtoasă și foarte tare, și îmboldeaște și junghe și dă dureare mare și să bate și zvâcneaște când doare, ca vână ce umblă și să arată cu adevărat și niște vine neagre mici umflate înlăuntru și împrejurul lui, pline de sânge rău și pre urmă după puțin creaste și durearea mai cu tărie și zvâcnirea aseamenea. Și mai în scurt, după ce să va deschide rană, mănâncă și cheltuiaște părțile ceale dimprejur, pascându-le cu dureare groaznică și neasemănată. Iar când să înceape din alte pietroase învârtoșeri, atuncea i să arată prefacerea, că învârtoșarea aceia, ádecă acea umflătură vârtoasă și tare care întâi nu durea, înceape a să dogori cu aprindere multă și să bate și doare tare și pe dinlăuntru junghe ca cu niște piroane. Și aici iarăș să arată aseamene vine neagre pline și întinse împrejur-i, aseamenea cu picioarele de rac, de unde au luat și numirea aceasta a să numi carchin, ádecă rac. Și fiindcă izvoraște din adânc sângele cel rău care să înmulțească, pentru aceasta ies la arătare vinele de mai sus. Fața carchinului iaste ca de spuză, ádecă sângipie și plecată puțințel spre mohorât, și câțva negricioasă. Și dar, cătră cei ce privesc, să arată moale carchinul, iar la cei ce pipăiesc, iaste tare și prea vârtoș. Durearea carea munceaște iaste ca o împungere și să trage în lat. Și deaca să răneaște mănâncă carnea neîncetat și paște și sapă în adânc, și nu iaste cu puțință să-l oprească, și scoate niște zer și puroi, mai

fața
carchinului

reale decât toată otrava hiarelor celor sălbatece și foarte scârnăvă, din prisosirea și putoarea lui. Și acestea dar sânt seamnele și pricinile carchinului.

Pentru doftoria carchinului

Această răotăte, la începutul și nașterea ei, până nu să înfige și nu să înrădăcinează în mădulariu, poate să să tămăduiască cu nevointă și //f. 221^r îndămânare, iar deaca să va mări și să va rădica în umflătură mare și arătată mai nu are tămăduire. Și nu poate cineva să o tămăduiască, fără mâna și meșteșugul chirurgului. Și aceasta să întâmplă pentru cea peste măsură grosime a umădăturii, carea nu poate nici să se leapede nici să se răsipească cu doftoriile, nici cu vreo curățenie a tot trupul. Că doftoriile ceale mai domoale nu le bagă în seamă, nici le simte, iar cu ceale tari să sălbăticește și să mânîe. Drept aceia când iaste carchinul în putearea lui și să va fi întemeiat, în zadar și fără folos cercăm și piardem vreamea, că nu apucă nicidecum doftorie precum am zis, decât că tăiem cu totul afară partea ceaia ce să paște de carchin, ádecă să deosebim tăind cu briciul carnea din partea cea sănătoasă. Iar când încă nu s-au împuternicit atâta și n-au covârșit cu putearea, poate să fie nădejde mai multă. Dec<i> până a nu să răni partea cea cu carchinul, ia suliman, și tină de aceia care să face la năcovalne când ascut săcurile și alte lucruri de fier, și pune-le într-un vas de plumb (care măcar cine poate să-l facă și să-l bată să lățească din plumb, să-l facă tas) și să le freci cu unt de trandafil, sau cu unt de crin albastru, sau de micșuneale albe. Ori cu unt de zambile, sau (de nu iaste alt) numai cu untdelemn de obște, și să o ungi cu aceastași care usucă bine și potoleaște durerile. Alta. Sfăramă strihnon, buruiana care să zice turceaște, hamep și it ozumu, și storcându-i zeama moie într-însa un peatec de pânză îndoit, și pune deasupra la acea parte, că foloseaște foarte. Alta. Sau lână moale să moi în zeama ce am zis mai sus, luând aminte să nu să usuce, și adeasea să o uzi și să o pui. Iar deaca bolnavul nu poate să ție niște puneri deasupra ca acestea când să scoală să-și facă trebuința, își va face acest feliu de alifie de trandafili, 62, zeamă stoarsă a rodului de strihnos 61, 1½ suliman spălat, și plumb ars și spălat, /f. 221^v sirup 2, smalț 3, tămâie un dram, cenușă albă după cărbuni o jumătate de dram, ceară albă, ½. Să le încălzească pre acestea toate la foc, și să le facă unsoare, ádecă alifie, și să ungă pe fieștecăre zi partea ce pătimeaște. Alta. Pământ însemnat, care îl numesc limnia ghi și volon armenion, și zeamă de aizoon, ádecă de iarbă grasă, și stafide acre, să le piseaze în piulițe de plumb să se facă ca cleiul, și să o ungi. Alta. Arde raci și fă praf, și cu cadmia pisat (aceasta iaste o piatră metalicească care să zice turceaște, tutil), ameastecă-o și o presară, sau unge-o cu alifie. Alta. Sau de iarbă mare (ghiara otu), zeamă cu pâine să pui deasupra. Alta. Sau nalbă

cum să apuci
nainte rănirea
carchinului

punere
deasupra

alifie

dări împrotivă
plasturi

fiartă, singură, sau amestecată cu pâine să pui deasupra. Alta. Sau trandafili, sulfină, sămânță de mac, freacă cu vin de tămâioasă și fiarbe puțin și bate cu gălbenare de ou și o așază. Mai în scurt, adeaseori și totdeauna să dai acestui fel de bolnav câteva dări împrotivă, care să împrotivesc otrăvilor, precum iaste tiriacul, mitridation, să mănânce. Alta. Emplast. Ex Sturno diutis trito cum ol. Ros. et croco in Morario Plumbeo cum Pistillo plumbeo calide illinetur externe item Emp. ex oleo Ran caum CC uif et Saturno Similiter ductis.

Deaca voiești să se păzească, pentru ca să nu să spargă și să se rănească carchinul, ia suliman și volon armenion și le amestecă cu untdelemn, pune și zeamă de aizou, ádecă de iarbă grasă, stricurată și de alicacav sau și de lăptuci aseamenea stricurată și lasă să fiarbă toate împreună, apoi moaie într-însa lână groasă și pune deasupra la umflătură. Alta. Să zdrucești raci vii împreună cu cojile lor și să-i pisezi bine și să-i pui deasupra la patimă.

praf presărând
pe deasupra

Iar de va sparge și să va face rană, și să va arăta carchinul, stoarce zeama de alicacav, și udă într-însa un peatec de pânză de in //f. 222^r și pune deasupra. Și deaca să va usca, să-l mai uzi îndată iarăș, și să-l pui. Alta. Și de va fi rana umezoasă și zemoasă, freacă suliman mărunț, și volon armenion, și tămâie, și făcând praf, presară cu dânsul. Iar de iaste rana uscată, amestecă praful de mai sus cu apă scoasă din albeață de ou, și cu unt de trandafili, și-l amestecă bine cu lingura, și cu aceasta o unge. Bine iaste să adaugi și aloi pisat mărunț. Alta. Bună iaste și aceasta câteodată: să pui într-o oală noauă raci vii să arză în cuptoriu, apoi să-i pisezi și să-i faci praf mărunț, și cu acesta să presări rana carchinului. Alta. Bună iaste și cenușa albă după cărbuni carea se numește tuția să o amesteci cu apă de lăptuci și cu aceasta să o speli. Pentru această patimă iaste alcătuită într-adins și oarecare alifie ce îi zic la paticarie ungventum Diaponipholygos. Însă pentru mai de graba și mai lesnirea, pisează sămburi de nuci, și frământându-i într-o tigaie, scoate-le untul și cu acesta unge carchinul, și încă să-l impresori cu praf făcut din leamne de salcie putrede și mucedu. Alta. Sau așa: pisează bine stafide cu foi de rută, să se facă coleașă, și cu aceasta oblojaște. Alta. Adună sămânță de urzici și o pisează bine să se facă praf mărunț, care să amesteci cu zeamă stoarsă de raci, și cu aceasta oblojaște. Alta. Laudă încă și zeama de alicacav și de patlagină, să o amesteci cu praf de arseniu, și să o pui deasupra, cu pânză de in udată într-însa.

alifie

oblojituri

tăierea
carchinului

Fiind dar că iaste adevărit și cercat, cum că carchiniciile să întărită și să sălbătăcesc mai mult cu doftoriile și cu lucrarea mâinii, și mai vârtos acealea care au făcut rane, de să va apuca cineva de lucrarea cu mâna, nu vatămă, ca întâiu să deșărteaze trupul cu curățenie, de umădătura cea melanholicioasă și să apuce pre urmă cu îndemănare, să taie desăvârșit cu briciul toată carnea cea vătămată,

//f. 222^v încât să nu rămâie nicio rădăcină, și să lase să curgă sângele, nici să-l oprească curând, ci mai vârtos să apease părțile ceale de aproape să iasă tot sângele cel gros și atunci să înceapă să doftorească locul, precum iaste obiceiul a să tămădui și cealelalte rane. Până aici dar încetăm și sfârșim cuvântul nostru pentru cel pentru carchin, fiindcă la cap 14 al cărții a șasea Pentru carchinicia zgăului am scris mai multe.

Cap 10. Pentru înghețarea mădulărilor de ger și pentru degerăturile din palmele mâinilor și talpele picioarelor

De multul frig și ger al iernii, să întâmplă de multe ori de îngheață mădulările ceale de margini ale trupului, ádecă mâinile sau picioarele, sau urechile, sau altă parte, și alteori urmează dintr-acest felu de înghețare și niște crăpături rănicioase, în palmele mâinilor și în talpele picioarelor care să zic de doftori himetla, ádecă degerături de iarnă. Pentru care cuprinde doftorul cel cuvântătoriu Eghinitul, la a treia carte a lui, cap 89, și scrie la acestea usebite doftorii. Iar noi aici însemnă pentru scurtarea câteva cu lesniri și îndămănitece din înțelepciunea doftoriei ceii ungurești. Dec<i> zicem la arătare, că partea aceia care va fi înghețată de iuțimea gerului, îndată într-aceleas să o freace bine cu zăpadă, apoi să zdrucească nap înghețat sau copt, mult să se facă ca coleașa, și cu acesta să obleaște. Iar după aceastea deaca va înceape să se furnicheaze și ca cum ar amoriți partea cea înghețată, să ia untură veache și untdelemn, și puținică ceară, și să le încălzească în tigaie, și cu piperiu pisat să le pipăreaze bine, și ungându-le pe pânză, să o puie deasupra. Alta. Sau și așa: să pipăreaze bine fiare de bou, și să o ameastece cu puținel rachiu, și să o ungă. Alta. Sau așa să facă: partea cea înghețată să o cufunde în apă reace, și așa să o ude de multe ori, până ce să va suge și va ieși toată răceala //f. 223^r afară, apoi să ia rojmarin sau gogoși de dafin, sau jaleș, ori sămânță de cucunare, să le fiarbă cu lapte dulce, și muind într-însul vreo cârpă, așa calde abureaște și oblojaște. Alta. Sau și așa: Fearbe napi și le stoarce zeama, fierbându-i în apă foarte sărată, și cu aceasta spală mădulariul cel înghețat. Iar crăpăturile și degerăturile care grozăvesc și de multe ori rănesc palmele și talpele, tămăduiaște-le într-acest chip: arde într-o oală raci vii, sau melci, să se facă cenușă, și o ameasteacă cu untură veache, sau cu grăsime de găscă, și ce aceastea unge-le adeasea. Alta. Bună iaste și untura de cerb, amestecată cu pucioasă pisată și să le ungi. Alta. Sau așa fă: ia un cap mare și scoate miezul și pune în locul miezului untdelemn, sau unt de trandafil, apoi pune într-un vas costorit, sau oală smălțuită, să se coacă bine în cuptoriu, și după ce să va coace, pune-l într-o pânză deasă, și-l stoarce să iasă toată zeama cea cu untdelemn, și cu acesta unge adeaseori crăpăturile care s-au făcut din răceală.

frecare

punere
deasupra

oblojitură

spălare

unsoare

Cap 11. Pentru arsura focului și de zeamă fiartă

răcoritoare
lepădătoare

alifie

oblojitură

praf

ungere
fără usturime

La vreun mădulariu al trupului care, după întâmplare, ori îl va arde focul, ori îl va juli apă fiartă, trei întâmplătoare urmări urmează, *ădecă* *dureare* groaznică, *bășicare* și *rănire*. Dec*<i>* aceste părți pre care le-au ars focul să zic arse de foc și pre acestea îndată trebuie să le întâmpinăm cu ceale lepădătoare și răcoritoare cum iaste apa de alicacav, de patlagină, apă de trandafil, de nimfea. și de lăptuci. Aceaste ape dar. ori toate împreună. sau oricare vei găsi dintr-însele, bate-le cu lingura cu albeață de ou, și cu aceasta unge partea cea arsă, însă să nu o atingi cu mâna, ci cu o pană. Și așa de vei apuca îndată mai nainte, nu să bășichează. Apoi să frângi în spuză câteva rădăcini de zambile și să le zdrucește să se facă coaleșă carea, amestecându-o //f. 223^v cu unt de trandafil, pune-o la arsură. Alta. Sau bate cu lingura tare, gălbenare de ou, cu unt de trandafil, și cu acesta unge-o. Alta. Bine iaste să ungi și cu unt de plop, că iaste mult răcoritoriu. Alta. Sau cu ciripie, de va fi copil crud să o ameesteci cu apă, iar de va fi mare în vârstă, cu oțet moale să o ameesteci, sau cu oțet cu apă, și să-l ungi. Alta. Unii laudă să iai pământ noroiu din locul unde stau vasele de apă, și să-l ameesteci cu albeață de ou și să-l ungi. Alta. Încă precum zice Pavel, un ou întreg crud, în ceasul ce să va întâmpla arsura să-l spargi, și învălindu-l cu lână moale să-l pui deasupra, că aceasta și răcorește de măsură, și usucă fără mușcare, și nu lasă a să bășica. Alta. Aceastăși face și cerneala cea de scris, să mânjăști cu dânsa împrejur. Alta. Sau cu tămâie muiată cu apă. Alta. Sau cu linte fiartă, ori cu năut aseamenea fierț și zdruclit să-l oblojești. Alta. Sau să zdrucești foi de sfecle crude, apoi să le fierbi puținel, și muindu-le cu vin să oblojești. Alta. Sau ameestecă cu apă piatră acră pisată, și cu albeață de ou. Alta. Sau cu volon armenion aseamenea. Alta. Sau să sfărâmi lemn de sandal, și să-l ameesteci cu apă de trandafil scoasă, adăugând și puținel camfor, și să pui deasupra acestea și altele folosesc în vremea prea minunat, însă precum am zis, să nu le atingi cu mâna. Alta. Să zdrucești raci vii de râu, cu unt de vacă proaspăt nesărat, și așa să-i fierbi până vor ruși, și să oblojești. Deaca voiești pe urmă să usuci arsura, ia coji de cucunare, sau de plop, sau de prin, să fie uscate, și pisează-le mărunt cu smalțu și cu tămâie, și le cearne pre toate, și o presară cu praful. Bine iaste să presări și cu molie. Bine iaste să o speli și cu apă cu miare. Alta. Sau să pisezi tare sămânță de in, ori cu ulei, var pisat mărunt, albeață de ou, în apă de trandafir și cu aceasta să ungi. Alta. Bună iaste și aceasta: să arzi talpă de papuc vechiu, să se facă cenușă, și să o pisezi, și cu //f. 224^r aceasta să presări pe deasupra. Alta. Aceastăși lucrează și cenușa făcută de cocean ars de varză. Încă și balega de oaie mult folosește să o pisezi cu ulei și puind și puținică ceară și să o încălzești la foc și cu aceasta să ungi locul. Iar usturimea care dă arsura o potolim cu de acest feliu: pisează lăptuci, și stoarce-le zeama, și o ameestecă cu

lapte dulce, și unge pe deasupra. Alta. Aseamenea ajutorează și lucrează, să sfărami foi de varză crudă, și cu zeama lor să o uzi. De să va fi julit vreo parte a trupului cu apă fiartă, sau cu untură arzătoare, îndată într-acel ceas să sari locul, apoi să pisezi pucioasă mărunț, și amestecă praful cu apă de trandafil, și pune și camfor, și muind într-însa un peatec de pânză de in, pune deasupra la partea cea julită, înprospătându-o pe tot ceasul de câte ori să va usca. Alta. Sau așa fă mai curând și lesne: amestecă oțet cu apă reace, și moaie într-însul un peatec de pânză, și cu acesta o răcoreaște, învălindu-o, și adeasea iarăș udându-o, și de-acia presară-o cu praf de coji de cucunare și cu cealelalte ce am zis mai sus. Alta. Sau după cum zice Agapie, carne cenușă, și o moaie cu oțet, și udă într-însa pânză, și pune deasupra. Alta. Sau albeață de ou, bate-o cu lingura bine în apă de trandafil, și udă pânză într-însa, că într-o zi și o noapte să tămăduiaște. Alta. Sau terciuiaște smântână cu untură veache și pune deasupra, ori unge locul. Aceasta iaste prea bună să ungi orice feliu de arsură sau julire. Și atâta mai bine ar fi, de ai împreuna înlăuntru și gălbenare de ou, că iaste și răcoritoriu și fără usturime, răcoreaște, și potoleaște usturimea. Alta. Bun iaste și cleiul să ungi cu dânsul partea cea arsă de foc. Alta. Răsuri de teiu să le fierbi mult cu lapte și cu aceasta să o speli adeasea. Alta. Fiarbe bine raci și în zeama lor topeaște unt de vacă proaspăt, că foloseaște mult să o speli sau să o ungi cu aceasta, mai vârtos /f. 224^v de să va fi făcut arsura de praf de puscă. Alta. Fiare de taur cu apă îndestul unge fiind topită. Sau vlăstări de crini ori de zambile ori de narchis, frecând cu apă de trandafil și făcând ca niște cleiu, unge. Iar arsurile ceale bășicate nicidecum nu trebuie să le descojască la început sau să le spargă, ci să le speale adeasea cu vin cald amestecat cu unt de vacă topit și să le întoarcă cu încetul, până vor scădea singure. Iar de vor rămânea în multă vreme, să le spargă cu acul, pentru ca să curgă afară umezeala lor ca nu întinzându-se să strice și să mănânce părțile ceale de supt dânsule. Iar ceale încă rănite, presară-le cu adianton uscat pisat mărunț, sau cu frunze uscate de mirsină arse și făcute cenușă. Sau frecând grașiță cu arpăcaș, oblojaște. Sau gunoiul de porumb învălind în pânză arde. Și muindu-i cenușa în untdelemn te slujaște cu dânsa, și va fi minunată doftorie. Și coajă de brad arzându-se și presărându-se, foarte foloseaște. Precum zice Pavel la cartea patru, cap 11. Și iarăș după cum zice Etmuleros unt de vacă proaspăt să bată în vas de plumb cu fiertură de nalbă, și udând într-însa foi de varză să le puie deasupra calde, apoi să aducă ceale strângătoare de rană și ceale curățitoare, ca să se încărneaze rana. Ádecă cu unsoare de Calce viva, in aqua frigida, sexies vel septies lota. Addito oleo rosaceo et vitell. Ovi. Etc.

ungere

unsoare

praf

Cap 12. Pentru pojar, și alte bășici mici, și pentru zbârcituri

seamne

pricina

Pojarul iaste ca râia, mai vârtos răotatea cărnii obrazului. Să numeaște de doftori lepră grecească. Dec<i> ies oarecare burbuleane solzoase nu atâta umede, dar mai reale cu mâncărime târându-se împrejurul buzelor și la părțile ceale de aproape ale obrazului. Într-alt feliu de vom zice, iaste o stricăciune a pielii și deșime care dă mâncărime neîncetată și nu numai, grozăveaște și supără //f. 225^r obrazul omului, ci face și murdalâc scârnav cu burbuleane mici care, scărpinându-se, să sângerează. Naște-se dar pojarul, când zerul sângelui cel subțire și iute să va amesteca cu umădăturile ceale groase ale trupului, care curând se prefac în râie și în lepră, precum zice Pavel la Cartea patru, Cap trei. Iaste răotate urâtă și face mâncărime mare și întindere și primejdie nu puțină și uneori să târaște peste tot obrazul până și la ochi.

Tămăduirea pojarului

slobozire de sânge

unsoare

spălare

Cătră doftoria pojarului face trebuință ca întâiu să ne slujim cu niscareva ajutorințe cuviincioase care să curățească umezealele ceale slabe, sărate și umădăturile ceale apătoare din trupul celui ce pătimeaște, luând aminte cu de-adinsul chibzuirea de la cea mai domoală patimă a pojarului până la cea sălbătăcită carea se zice latineaște meutagra și să aseamănă cu chelia. Și de la cea răsărită de curând, până la aceia carea s-au învechit, dec<i>, de să păstrează bine poiezirea sângelui trupului, poate să sloboază sânge. Iar de nu, să ia curățenie de acest feliu care am zis și pre urmă să apuce unsoarele și oblojiturile. Când dar va înceape a răsări pojarul, îndată și numai cu scuipat flămând să-l ungă omul și să-l freace adease, priimește mult folos și-l tămăduiaște. Aseamenea lucrează după cum zice Pavel și comidul de măr roșu ungându-se. Alta. De nu ajunge aceasta și nu lucrează, ia vitriol și-l topeaște bine în vin cald sau în apă de pelin și cu acesta unge pojarul pe deasupra. Alta. Sau așa fă: freacă mărunț smirnă să se facă praf și topeaște-l în oțet de vin și, încălzindu-l la foc, spală cu el adeaseaori pojarul. Alta. Sau și așa: pisează în piuă rădăcini de crini sau de zambile să se facă ca coleașa, ameastecă și albeață de ou și puțințel camfor și iarăș mai pisează-le împreună tare și cu aceasta unge. Alta. Putearnic încă /f. 225^v și lucrătoriu iaste și untul de drojdii, oleum tartam și untul de antimoniu ori singur să-l ungi ori amestecat cu apă de trandafil cu camfor.

Pentru bube roșii

§1 Alt feliu de pojar mai iaste, oarecare rușală și spurc bășicat ce iase iarăș în obrazul omului sau la nas, sau la buze și la umerii obrazului care mai vârtos vara să înoiaste mai mult. Pricina aceștia iaste flegma cea sărată sau umădătură de acest feliu, care din multa

căldură să va fi amestecat între sânge, și silindu-se să iasă afară, să încuibază sub piala cea deasupra. Dec*<i>* de va fi din umădătură sărată face mâncărime, iar de va fi din alt fel de umădătură arsă, atuncea iaste mai uscat și mai cald spurcul. Pentru aceeaia foarte bine iaste aici, cercetând mai întâiu pricina patimii, să deșărteaze pânțelele cu vreo curățenie bună de acest feliu de umădături, și apoi să sloboază sânge ori din vâna cea împărătească, sau din salvatella la cotul stâng. Și aceasta făcându-se, trebuie să deșchiză ficatul, și să-l răcorească. Să fiarbă dar iarba soarelui cu apă sau rădăcinile ei, și să bea zeama. Sau să mănânce adeasea rădăcinile aceștii ierbi în loc de sălată puind untdelemn și oțet. Alta. Poate să le facă și dulceată, âdecă magiun aceste rădăcini ale ierbii soarelui, sau și rădăcinile de chimen, sau de pătrânjăl și să mănânce dintr-însa cu mult folos. Alta. Cui va da mâna să ia esenția de mărgean (tinctura corallorum), și dintr-aceasta să pice pe fieștecare zi câte zece sau douăsprezece picături în apă de iarba soarelui, și să bea. Lângă aceste băuturi mai nainte, ado și unsoarele ce să cuvin. Unge dar acest fel de parte rușită și întinată, cu acea unsoare pre care o numesc la paticarie ungventum album camforatum. Camphoros fejer ir. În fieștecare seară și dimineața spală-o cu leșie făcută de cenușă de raci arși. Alta. Bine iaste să o ungi și cu unt de drojdii, în care să ameasteci și câțva suliman, și puținel camfor. //f. 226^r Alta. Sau smălț și pucioasă pisează mărunț ca praful, și ameastecă-l bine cu apă de trandafil, puind și puținel oțet, și cu aceasta să o ungi. Sau moaie foi de parietaria în oțet și o udă. Alta. Sau țeperig pisat mărunț ameastecă cu zeamă de parietaria și cu puținel oțet și unge sau cu zeamă de varză scoasă. Sau să se ungă, ori să mănânce rădăcini de măcriși. Iar când să învechesc și nu pier acest feliu de pojariuri și rămân totdeauna rușalele în obrazul și în nasul omului, ia pucioasă și rădăcină de piperiu cumpănite întocma fieștecare și pisează-le mărunț, varsă și vin tare peste dânsule și puținică apă de trandafil, pune îndestul și untură de porc bună noauă, și lasă să fiarbă bine mult ceas, până ce va scădea vinul, și atuncea stoarce-le printr-o pânză tare. Și deaca se va răci, unge-l cu aceasta noaptea. Iar dimineața spală-l cu apă scoasă de bob sau cu borș dulce și căldicel. Alta. Sau zdrucește frunze de răchită cu oțet. Alta. Sau fiarbe rădăcină de lipan cu oțet, și unge pe deasupra. Și altele multe care scrie Aetie, la Cartea opt, capul 60.

§2 Aici să numără și alte pojariuri oarecare, ce să numesc de doftori negi. Și aceștia să nasc din umădături groase și tinoase ale sângelui, mergând împreună și oarecare materie flegmaticioasă și alunecoasă, supt piala trupului carea într-alt chip spre hrănirea trupului fiind orânduită, să oprească în câte un loc și stă deasupra, și atârnă afară, ca bureatele pe copaciu. Acești negi mai de multe ori stăpânește <nesc>la obraz, și ies pe mâinile omului. Iar de vor răsări la picior, li să zice cuie, ca cum ai zice ochiu de găină, ci acesta nu să

curățenie
slobozire de
sânge

băutură

magiun

unsori

udare

ungere și
spălare

seamne

pricina

aruncă așa afară ca negul, deasupra în piale, ci numai pe dinlăuntru să simte, și uneori doare tare, și numai învârtoșarea lui să simte deasupra. Și adecă negul uneori de sineși singur piare și să usucă, iar alteori rămâne deasupra //f. 226^v și foarte grozăvește locul ori în obraz ori în mână, și stă aruncat afară, precum în nasul celui de odinioară Chicheron, în ce chip și la cel zis cuiu de picior să opreaște umbletul omului și iaste greu. Dec*<i>* de iaste negul aruncat bine afară, leagă-l strâns la rădăcină cu un fir de ață sau ibrișim sau păr de cal, și pe fieștecă zi să-l tragi câte puțin, până când să va tăia și va cădea. Apoi deaca va cădea, trebuie să presari rădăcina cu vitriol ars sau cu piatră arsă, pentru ca să o mănânce să nu-i răsără iarăș. Alta. Sau ia o nuia din copaciul ce să cheamă simida, nyirfa și o aprinde și cu marginea ei cea arsă să arzi adeasea negul, că va peri. Alta. De a să pearde negul bine iaste să faci și aceasta: să iai apă de ploaie care să adună în vreo trupină de prin sau de stejariu, și cu aceasta să-l speli. Alta. Sau să arzi coji de salcie și să ameasteci cenușa cu oțet tare și așa să o ungi. Alta. Încă și balegă de oaie pisează bine cu oțet și unge negul, că va peri. Alta. Iar aceasta iaste și lesne și adevărată și mai cercată decât toate: vara să cauți iarba rânduiei (sic) care să naște pe lângă garduri și să zgămai întâiu negul câtva cu unghia până va sângea și atuncea sfăramă rădăcina de iarba rândurealii și cu zeama cea galbenă care scoate unge-l și-l freacă o dată sau de două ori, că negreșit va peri de tot. Alta. Așijderea și laptele buruiei ce să zice iarba cucului sau și țeperigul topit în apă, lucrează. Alta. Și spiritul de pucioasă sau de vitriol, spiritus sulphuris aut vitrioli. Alta. Sau să sari bine melci vii, până vor aspuma balele lor, și cu aceale bale să ungi și să freci negul. Iar de va răsări la boașe R. AG Plantaginis, mercur. Praecipit. Et alum dissolvantur inviecm. Et cum pluna luic liguori intincta tangatur verruca, guae pedetentin marcescens decidet. Iar ceaia ce să cheamă furnicire iaste o umflătură amorțită, //f. 227^r și răsărire rătundă negricioasă, își are starea lată, și pialea tare, și deaca o scarpini simți mușcare ca de furnici, de unde au luat și numele. Să tămăduiaște însă aceasta așa mai de obște: să iai drojdii de vin arse, și var nestins, și rugină de aramă, întocma de fieștecă, și să le pisezi, și să le pui toate să stea în pișat de copil nevârstnic, și cu acesta să speli furnicirea, că piare, precum au cercat-o și au lăsat-o în scris doftorul Orivasie. Alta. Ia zgură de aramă, arsenichiu, sandarahi, țaparicon, toate trei j, pisează-le și le fă praf, și-l ameastecă cu laptele buruiei ce să zice laptele cucului, apoi varsă dintr-însa într-o ghioace de ghindă sau de alună, și pune deasupra la negi, la furniciri, și la cuiele picioarelor, să le împresoare bine pentru ca să nu să întinză mai nainte la părțile dimprejur, și curând să dăzrădăcinează. Și deaca vor cădea, apoi ranele lor să tămăduiesc lesne cu cea de obște doftorie a ranelor, iar mai vârtos prea minunat folosește praful de sângerel, ce

dezrădăcinare

unsoare

doftorie de
furnicire

să zice grecește, miriófilon, și un feliu de buruiană ce să numește gheranion carea latinește să zice herba Roberti.

Cap 13. Pentru părțile ceale uscate

Uneori tot trupul omului să usucă, și să face slab și fără carne, iar alteori numai un mădulariu, ádecă mâna, piciorul. Și aceasta să naște că iaste sângele slab și stricat, și netreabnic spre a hrăni și a învia partea. Sau că să închid găurealele în vine, și să opresc să nu ia sângele să-l hrănească, în ce chip să întâmplă când să cărceiază, și să preclătește, și să scintește vreun mădulariu, că atuncea să împrăștiaze și să mută și însăși vinele din locul lor cel firesc și să întorc alt feliu.

pricina
patimii

Doftoria patimii

Pentru doftoria boalei aceștia a uscăciunii, trebuie întâiu să cercetăm /f. 227^v cu de-adinsul pricina, ca să o aflăm de unde s-au întâmplat, și așa apoi să apucăm doftorii. Și însă, ori din ce pricină să va fi făcut, iaste trebuință să ne nevoim ca iarăș să aducem sângele într-aceale părți uscate, încălzindu-le ori cu frecări uscate și împuternicitoare, sau cu unsori, până vom priceape că apucă să se hrănească și să crească. Dec*<i>* aceste doauă ajutorințe putem să isprăvim într-acest chip: întâiu să frecăm partea aceea tare cu pânzături, atâta cât să rușască, apoi să o ungem cu unt de gogoși de brad, fenyó mag olaj, sau cu unt de chehlibariu, sau cu unt de migdale, sau cu unt de dafin, sau (care nu găsește alt) cu untură veache topită și fiartă în rachiú tare. Alta. Sau așa: piperiu pisat, și sămânță de muștariu pisat asemenea bine, amestecând cu untdelemn să o ungem. Alta. Bun iaste și untul de nard, și untul de cărămidă, Tegla olaj, căruia îi zic spețierii, oleum philosophorum, și untură de pisică sălbatecă, să o ungem, aceastași face. Iar lângă acestea, și plastrul ce să cheamă de umezeli, să-l tragem pe pânză subțire, și să-l punem deasupra la partea cea vătămată, și necurmat să stea deasupra lipit. Iar pe dinlăuntru foarte bine iaste să bea adeasea din apa aceea care scot din plămâni sau ficatul vițelului. Alta. Care nu poate și nu-i dă mâna, să facă alt mijloc: să adune într-un vas apa aceea care curge din gura calului când îl adapă, și dintr-aceasta să bea bolnavul pe fieștecare zi o dată de doauă ori, obicinuindu-o multă vreme până când să va însănătoșa.

frecare
unsoare

plastru

adăpare

Cap 14. Pentru zgârcirea sau zbârcirea

Uneori să zgârcesc mădulăriile trupului, și de nu va apuca mai nainte din vreme să le tămăduiască, rămân cu totul zgârcite, și pre această patimă o numesc doftorii zbârcire. Dec*<i>* să naște aceasta ori din vreo vătămare a vinelor celor mari care mișcă cărnurile //f. 228^r ceale groase ale trupului sau din altă învântejire a acestorași

pricina
patimii

curăţeni
ajutorinţe de
loc

ungere
deasupra

plastru

baie din fire

baie

abur

sau când însuşi vinele vor coace, şi dintr-acel fel de zer să vor coace şi să vor usca. Oricum va fi să cade să luăm aminte începutul şi pricina boalei, de unde să va fi întâmplat. Şi de va face trebuinţă, să ne apucăm mai întâiu cu curăţeniile, decât cu alte ajutorinţe de afară, şi apoi cu frecări, cu aburiri, cu puneri deasupra, şi cu ajutorinţe moicioase să ungem bine pe deasupra vinele ceale zgârcite. Foloseaşte aici cu lucrare untul de limbrici, şi unsoarea cării îi zic speşierii, unguentum nervinum in ir. Alta. Cel ce nu are alt, să piseaze tare untură cu jaleş vearde, iar de să va întâmpla iarnă va fi jaleşul şi uscat, să-l piseaze mărunţ şi să-l cearnă cu sita, şi să-l fiarbă cu untură la puşintel foc, apoi printr-o pânză deasă să stricoare toată zeama şi cu aceasta să ungă partea aceaia. Alta. Găureaşte în fund o oală zmăltuită, şi pune într-însa câţiva brostaci de cei verzi, şi pune-i la foc să se coacă înlăuntru în oală, şi pune dedesupt alt vas să pice într-însul grăsimea lor, şi cu aceasta unge, şi freacă tare zbârceala, că să deschide. Alta. Aceastaşi lucrează şi untura jigăniei cării îi zic elineaşte meli, iar unii din rumâni, borza şi măduha de oase de bou şi untul de migdale. Alta. Bine iaste să faci şi aceasta: ia o găscă grasă sau raţă şi o jumuleaşte şi-i scoate toate măruntaiele din lăuntru şi le leapădă, şi împlineaşte locul cu jaleş, cu magheran, şi de vei afla şi rojmarin, şi cimbru, toate acestea mărunţeaşă-le şi gogoşi de brad iarăş mărunţite, apoi coase-o cu aţă şi o pune în frigare la foc să se frigă bine, până ce i să va scurge toată untura, care untură amestecă-o bine cu oţet de vin, şi o încălzeaşte la foc, şi cu dânsa aşa caldă unge adeasea părţile ceale zgârcite. /f. 228^v Apoi după unsori să oblojască partea cu plastrul acela ce să numeaşte la paticărie, Emplastrum nervinum, întinzându-l pe o piale moale şi subţirică şi puindu-l deasupra. Alta. De nu să va afla nicăiri acest plastru, fă în locul acestuia aşa: fiarbe sămânţă de in cu vin şi rade într-însul săpun de rufe, şi-l fiarbe bine până să va face ca coleaşa carea aşa caldă să o întinzi pe pânză şi, după unsoare, oblojaşte-o la acea parte.

Iar cătră acestea toate să-l ducă încă şi la ape fierbinţi din fire, să se scalde acolo de multe ori, căci apa cea de metaluri împuterniceaşte foarte fierbinţea cea firească. Alta. Iar deaca acest feliu nu poate să se facă, să sape îndestul rădăcini de cireşi sălbateci şi, mărunţindu-le în mici bucăţi, să puie în apă să fiarbă, în loc de baie, şi într-aceasta să şază şi să se îmbăiaze. Sau măcar partea cea zgârcită să o ude cu dânsa adeasea, fiind caldă. Alta. Să-i facă şi abur să-l aburească, foarte foloseaşte. Adecă să fiarbă în lapte sau în vin jaleş, şi magheran, şi cu aceasta să ude scrum ars, şi să-l aburească acoperit cu vreun cearceaf. Şi după aburire să-l ungă deasupra iarăş, şi să-l oblojască precum mai sus.

**Cap 15. Pentru când va cădea cineva din loc înalt,
sau după cal, sau să va arunca și va sări jos**

Când să va întâmpla să cază cineva jos din loc înalt, sau îl va trânti calul, sau să va arunca și va sări, și va dobândi vătămare și patimă bolnăvicioasă, ce să cade să facem, și cu ce să ne slujim, fiindcă aceasta de sineși de multe ori se întâmplă, pentru aceia iaste nevoie, iaste și trebuință. Dec<i> iată arătăm pre scurt, că devreame ce la acest feliu de stare, de multe ori îl doare inima pre om, și rămâne uimit, drept aceia îndată într-ace/ ceas, trebuie să-i dea vreo doftorie înputernicitoare de inimă. Și de nu să va întâmpla //f. 229^r altceva de față, să fiarbă vin cu scorțișoară și să o șofrănească și să-i dea dintr-însa o băutură să o bea caldă. Alta. Sau așa: miez de pâine albă, să puie să fiarbă în vin șofrănit și atâta mai bine ar fi de ar pune înlăuntru și câtva volon armenion pisat să se facă încheagat ca coleașa carea așa caldă să o întinză pe pânză și să oblojască cu dânsa locul inimii pe dinafară. Alta. De va nemeri vreame să găsească cârmâz cel ce pătimește într-ace/ ceas, acolo unde leșină, să ia ca o alună să o bea ori cu vin cald sau cu apă de mercuralie sau cu apă de flori de teiu sau și cu apă de azmățui. Încă fiindcă la acest fel de cădeare de multe ori să întâmplă și poate să se spargă pe din lăuntru vreo vână din carea să curgă sânge ce pre urmă să încheagă și să strică și dintr-aceasta urmează apoi multe și greale următoare întâmplări. Dec<i> pentru ca să le abatem pre acelea trebuie să apucăm acest feliu de doftorii care și pre sângele cel încheagat să-l răsipească și să-l scoată afară din trup prin ud și prin mistuială. Acest feliu de lucrare are și să cuvine aici apa de azmățui să-i dea adeasea să bea. Alta. Încă să sfărâmi cărbune de prin și să-l pisezi mărunț ca praful care să amesteci cu vin cald și să bea. Alta. Încă să fiarbă cu vin lemn oșu și dintr-însul cald să bea cel ce pătimește. Alta. Bine iaste să bea și pucioasă pisată mărunț și cernută cu sita, amestecându-o în vin cald, atâta mai bine ar fi încă florile de pucioasă, flores sulphuris. Alta. Bună iaste și smoala să o bea aseamenea ori cu vin ori cu apele ceale zise mai sus. Alta. La paticărie să vinde o unsoare cuviincioasă ce să numeaște unguentum rubrum, ádecă unsoare roșie. Aceasta să o bea cu vin cald mai vârtos când iaste proaspătă și poate cu aceasta să ungă și mădulările care îl /f. 229^v dor. Alta. Bun iaste și untul de trementină, să bea cinci sau șase picături cu vin, sau cu apele ceale zise. Alta. Foarte bună usebitoare puteare au și ochii de rac, să-i pisezi mărunț și să bea praful lor cu vin sau cu ceale mai sus zise ape. Cătră aceastea încă și Gheoponiconul lui Agapie la cap. 160 ne învață așa: balebă de bou, sau de cal sau de măgariu să fiarbă împreună cu oțet și așa caldă să puie acolo unde simte durere legându-o cu pânză și să nu să scoale din așternut până în trei zile. Iar de priceape că iaste vreun mădulariu spart pe dinlăuntru, să bea volon armenion care

de inimă

beare

băutură

iaste ca piatra roșie că să tămăduiaște. Și acestea ádecă așa. Însă să ia aminte foarte cu de-adinsu/ cel ce pătimeaște aceasta să nu i se încuie pânțele, că pricinuiaște dureri mari și groaznice.

Cap. 16. Pentru multe feliuri de zgaibe și rane

pricina

Zgaibă să socoteaște când să va deschide vreo rană cu zer de sânge în vreo parte de carne a trupului cum iaste la deșărturi și în țesuturile trupului, usebit de oase. căci când va ajunge zgaiba să rănească osul, să zice car sau molie. Dec<i> are nașterea ei și pricina pe dinlăuntru, ádecă din umădătură sărată, mușcătoare, iute, și din sânge screpucios care roade și scoate puroi și deschide rană în mădulariul unde va conăci. Și iaste de multe feluri rănirea. Alta. Ádecă iaste prea mare și să întinde, iar alta mai mică, ádecă și numai deasupra în piale. Un feliu de rană să trage în lung și găureaște și treace printre cărnurile ceale groase, încât de va înceape la genuche să pogoară până la fluire și pulpe și acolo sparge și iase între cărnurile ceale grose ale pulpelor. Și iarăș alt feliu de rană iaste foarte usturătoare, iar alta nu atât, ci mai vârtos dă mâncărime. //f. 230^r Alta încă face și viermi înlăuntru. Dec<i> pricina acestor rane iaste precum am zis, ori umezeala cea rozătoare și sărată carea izvoraște din lăuntru, ori și alta oarecare de afarămâncare sau băutură iute și mușcătoare, sau aseamenea doftorii, precum iaste arsenichiul, mercurion, și altele. Iar uneori vin numai din stârvire sau lovire grea, și slăbănogindu-se și subțindu-se partea de lovire, și întărâtându-se, deschide rană. Pentru aceeaia cea parte ca o vătămată și slăbănogită, izvoraște într-însa, și încuibează umădătura cea rea care să înmulțească. Dar însă uneori rana cea grea și din altă zmreduire și lipire să întâmplă, a vreunii slăbiciuni otrăvicioase, ádecă din împuțiciuni și nădușăli, și încă din adunarea cea de aproape a celor răioși sau sfrințiți oameni, mai vârtos de să va culca cineva cu unii ca aceștia, sau să va încălzi, sau să va spăla împreună, îndată pătrunde cu nădușala otrava lor cea mușcătoare, și vatămă și strică pe cel ce s-au apropiat.

pricina
ranelor

Seamne cunoscătoare mai nainte

Cu cât iaste mai adâncă rana, cu atât mai anevoie să tămăduiaște, și mai vârtos de să va întâmpla la acest feliu de mădulariu care iaste fireaște umedos, ádecă gura, buza, coapsa și altele. De să va însănațoșa odată rana, și iarăș va înceape de iznoavă a să dăschide și a să răni, iaste semn cum că osul cel de dedesupt sau s-au stricat și s-au ros ca lemnul de molie. Deaca și într-alt chip omul iaste neputincios, și trupul lui sfoiețit și gălbinișos, anevoie i să tămăduiaște rana, că iaste plin de umădături reale care anevoie să deșartează. Încă iar și din zerul sângelui ce izvoraște poate cineva să cunoască mai nainte, că deaca acest zer, ádecă puroaiele ceale

putrede ce izbucnesc, nu sânt nici prea dease și coapte, nici prea apătoare, *ădecă* umedoase, *ci* de măsură, apoi de vor fi albe la vedea, și de pretutindenea aseamenea și întocma, atuncea arată semn bun spre tămăduire. Iar dimpotrivă, de vor /f. 230^v fi prea umede ca apa de tină, sau gălbencioase, sau vinete, sau negricioase, și prea puturoase, nu arată nicio nădejde spre tămăduire.

Doftorie

La acest feliu de stare iaste trebuință să luăm aminte seamnele ceale zise mai sus, că de o va aduce nevoia mai nainte de a apuca doftoria ranei, să cuvine cu curățenie și cu slobozire de sânge să curățim și să gătim mai nainte tot trupul, pentru ca să apuce și să lucreze mai bine și mai lesne doftoriile. Apoi să-i orânduim diétă cuviincioasă, *ădecă* orânduială bună la mâncare și la băutură, că mâncarea multă și nesăturarea, nu lasă nicidecum să se însănătoșeze acest feliu de rană. Dec<i> măcar bucată, măcar băutură, de va fi fierbincioasă care face căldură, vatămă. Aseamenea vatămă și orice bucate dulci și sărate. Acestea deaca se vor orândui, trebuie să mistuim umezeala cea din rană, *ădecă* să o coacem, și să o gătim spre curățenie. Iar mai pre urmă cu ceale făcătoare de carne să hrănim rana, și mai în scurt cu ceale vindecătoare de rane să facem piale de carne nouă, pentru ca să se închiză rana desăvârșit. Dec<i> bine iaste ca acest fel de rănit bolnav la așa vreme să obicinuiască această băutură în câteva zile adeaseori. *Ădecă* să fiarbă cu apă lemnul ce să zice gvaghiaco, saparina, și sasafrasa, și să bea dintr-însa, că acesta cu nădușala care aduce și cu mijlocul udului, curățește tare din trup umădăturile ceale putrede și stricate care izvorăsc din tot trupul și răsufă în partea cea rănită. Alta. Bună doftorie iaste și untul de trementină și untul de iberic și untul de smirnă și valsam de pucioasă ori toate acealea să le ameastece, ori deosebit, mistuiesc tare și curăță puroile. Dec<i> după aceastea să lipim sau să udăm pânză curată în unturile ce am zis mai sus. și să o punem. și apoi vreun plastru dintr-acestea //f. 231^r Emplastrum griseum, szurca flasloram. empl apostolorum, Apostolon ira. sau empl. Album coctum, Fejer flastrom. Să-l tragem pe pânză. și să-l lipim. Alta. Sau așa: fiarbe cu vin frunze de evpatoriu și sângerel care să zice grecește miriofillon și frunze de ibericon și rădăcini de aristolohia toate împreună, apoi stoarce-le și ameastece într-acel vin fierț cu o gălbenare de ou și unt de trementină și smirnă și aloi pisat mărunț, turbură-le bine cu lingura și cu aceasta spală rana. Alta. Lucru bun de a hrăni și a crește carnea la ranele acealea iaste mai ales cel negru Emplastrum fuscum vurtii, vel potius ungventus, unsoare neagră de vurtie. Dec<i> într-această unsoare ce o vei cumpăra, împreunează aloi, mastih, smalțu galben, și smirnă, toate pisate mărunț, și unge locul cu dânsul. Apoi întinde pe pânză un

deșărtare

diéta

băutură
nădușitoare și
pornitoare de
ud

unsori

udare

plasturi

spălare
de carne

legătură	plastru căruia îi zic speșierii de trei doftorie, și pune deasupra, acesta hrănește curând și adaugă carnea. Alta. Sau fă așa: suliman, smalțu și tămâie pisând mărunț ca praful, amestecă-le cu zeamă stricurată de alicacav, și pune-le să fiarbă până ce să va scădea zeama, apoi varsă într-însele unt de trandafil, sau untdelemn, atâta mai bine ar fi de a-i pune între acestea și unt de trementină. Sau fă legătură, și pune deasupra muiată. Alta. Sau așa: într-un fund de untdelemn amestecă bine patru loturi de minău, și-l pune într-o cratiță de pământ smălțuită, sau într-o tigaie costorită, să fiarbă încet pre cărbuni, clătindu-o adesea ca să se amestece bine minăul care va zăbovi până în câteva ceasuri, apoi moaie într-însul un peatec de pânză moale, însă să fie bun și tare care când o vei scoate afară și să va răci, pune-o într-un blid, și o netezește bine cu un cleaște udă cu apă, și pune deasupra la rană ca un plastru. Și altădată iarăș cât au rămas încălzește-o, și i-o pune aseamenea. /f. 231 ^v Alta. Bine iaste uneori să și presări rana cu zahar pisat mărunț, că și acesta o usucă și o curățește. Și acestea ádecă așa. Pentru curățirea ranelor, doftorii cei himicești, următorii lui Parachels, orânduiesc ale lor doftorii Bals. sulphuris aut terebintinatus, aut cum oleo linii, vel nuc jugland. Expr. paratus. Item Bals. Peruvianus. Item. Optimum Mundificatium fit. Să răscoci un ou bine, și gălbănarea lui să o bați cu miare și cu vin, și de iaste rana rea, adaugă și Mercur. praecipit. sau Mercur. vivo. Aquo spir. nitr. abstractus fuț. Când va crește carnea și să va întocmi rana în față, ádecă umflătura se va face întocmai cu pialea, ia seama bine și vezi să nu aibă carne sălbatecă care să zice prisosire de carne și, de va fi aceasta, trebuiaște să-i pui ceale mănătoare ca să o mănânce, deci arde gogoși de răstichiu și coji de rogdi și piatră acră și, pisându-le, fă praf și lângă acestea pisează mărunț tămâie, smirnă, sânge de zmeu, suliman și grișpan și le amestecă toate împreună să fie întocma la sumă cu ceale mai de sus și cu acest praf presară rana și va mânca carnea cea slabă. De nu vei afla acestea toate care am zis, slujaște-te cu oricare să va întâmpla și singură piatra acră uneori iaste destul. Iar de vrei vrea să închizi și să vindecă rana, fă praf de acest feliu, ádecă ghioci de ou și ia sânge de zmeu, smalțu, și rădăcină de tormentila și pisează-le toate deosebit, să se facă praf, și amestecându-le împreună, presară cu acesta rana, pe fieștecare zi de două ori. Alta. Sau așa fă, amestecă acest praf cu o unsoare căriia îi zic ungento de cenușa cea albă după cărbuni, și întinzându-o pe pânză pune deasupra și oblojaște. Alta. Iar după cum zice Agapie, foi de rogdii și calacan, pisează-le, și cu praful lor presară umflătura și să va tămădui. Sau usucă rojmarin //f. 232 ^r și-l fă praf, și pune-i sau praf de bureate ars. De va fi rana întinată și putredă, și împuțită, amestecă tiriace cu rachiu, și cu acesta o spală. Sau cu fierțură de var nestins amestecând și puțintică mercurie dulce, ori fiarbe balegă de
punere deasupra	
presărare	
balsamuri himicești	
praf	
oblojire	
spălare	

capră și amestecă cu vin vechiu. Sau scoate zeamă de meare putrede și de aristolohia răundă, și o împreună cu rachiu și cu mercurie dulce și cu aceasta le spală. Uneori precum am zis mai sus răsar și viermi într-acest feliu de rane pre care viermi poate să-i scoată cineva cu ciupitoarea de fier, iar de nu va putea lesne să-i dezrădăcineaze cu ciupitoarea, face trebuință să-i strice într-acest chip: fiare de bou să amestece cu vin cald, apoi să tocmească un peatec de pânză de in, și muindu-o într-însul să o puie deasupra. Alta. Sau să fiarbă aloi și smirnă cu vin și să puie deasupra aseamenea. Alta. Sau să piseaze sămânță de therm, și făcându-o praf mărunț să presare cu dânsul pe deasupra. Alta. Mor încă cu totul viermii, cu fiertură de pelin, de evpatorion, de chendavron și de pradium. Alta. Încă și zeamă de izmă sălbatecă să o pice adesea deasupra ranei, omoară și strică viermii. Încă și alte multe aseamenea buruieni care am arătat la cartea 2, cap 3, că omoară viermii cei din urechi. Alta. Iar Arhighenis și Oeodot doftori aleși, poruncesc această unsoare: să iai făioară, și polion, și smoală umedă tot de o măsură, și să le pisezi, și să ungi pe deasupra rana cea cu viermi. Alta. Foloseaște încă foarte un fitil destrămură de pânză de in să-l uzi cu scuipatul tău cel flămând și să-l pui deasupra, că și acesta omoară viermii, și pearde semnul ranei, precum zice Aetie. Știut facem aici către iubitoriul de învățatură cetitoriu cum că pentru acest feliu de rane s-au aflat și au folosit și alte prea multe /f. 232^v cuvântătoare de doftorii ajutorințe spre tămăduirea lor care toate ca ceale ce sânt aseamenea la lucrare, însă multe la lungimea cuvântului de bună voie aici le lăsăm și nu le scriem. Aseamenea și cea de multe feluri osebite a acestor rane și numele și chipurile care le arată pre larg și în deosebite capete Pavel Eghinitul, în cartea a Patra, ádecă suciturile încheieturilor, stărvirile cărnii, rumperile, zdrucirile, tragerile, gâlci rănite, rane cu durere și cu arsură, fără puroi, adâncate și cu prisosuri de carne, umede și împutite, umezeli reale, pașteri, putreziciuni și mâncături, rane neagre și sânuri și rumperi în sus, și rane în încheieturi, și părțile ceale prea vânoase și curgătoare de sânge, și ceaia ce să cheamă fistula, ádecă fluier, și câte alte întâmplătoare urmări sânt aseamenea acestora răncioase, și doftoriile lor le tâlcuiaște acolo cu amăruntul, însă fiindcă ceale mai multe au trebuință de mesteșug hirurgicesc, și de ajutorințele lui ceale cuviincioase, și pentru că sânt afară din scoposul nostru le lăsăm, și nu mai vom însemna încă câteva pentru gangrena și mâncătura, și pentru alte oarecare boale mai vestite, și așa vom sfârși această carte a opta a noastră.

omorătoare
de viermi

unsoare

aducere
aminte către
cetitoriu

Cap 17. Pentru gangrena și mâncătura

Gangrena nu iaste alt nimic după cum zice Pavel, la cap 91 al cărții a patra, decât o amorțire a părții pentru mărimea arsurii, care amorțire încă nu s-au făcut îndată, ci va să se facă. Dec<I> la această

gangrena ce
iaste

patimă, ace/ mădulariu al trupului ce pătimește nu iaste încă cu totul amorțit și fără simțire, ci pre încet începe să ajungă către amorțire și stingere. Această răotate atât puteare are, cât de nu vei apuca să o tămăduiești mai din vreme și curând, lesne primește stare de mort partea ce pătimește și vărsându-se în tot trupul omoară pre om, că să stinge pre urmă toată //f. 233^r viața lui și simțirea și mișcarea. Iar când mădulariul ce pătimește va rămânea mort desăvârșit, și să va lipsi cu totul de simțirea și însuflețirea lui și de mișcarea cea viicioasă, atuncea patima nu să socotește mai mult gangrenă, ci mîncătură și scobire. Deosebește-se încă și într-alt chip gangrena de mîncătură, căci gangrena apucă numai părțile și vinele ceale cămoase, iar mîncătura și pre însăș oasele, și înlăuntru lor încă să face. Mai în scurt pre această stricăciune și nesimțire desăvârșit a părții ce pătimește. o numește norodul cel de obște în ziua de astăzi, focul Sfântului Antonie.

Pricina de unde să naște patima

Naște-se gangrena și mîncătura, când arsura cea mare în vreun mădulariu al trupului, nu va putea nici să se răsipească nici să se prefacă în puroi, și așa nu va putea să se dezlege într-însul putearea cea viicioasă. Sau și când în arsurile ceale covârșitoare să piarde fierbințelea cea firească și să stinge cu totul, tocma ca văpaia cea mică de focul cel prea mare. Iar umflătura, mai de multe ori să întâmplă și la oasele părții, când carnea ce stă împrejurul lor, născând copturi reale le va uda și le va putrezi.

Seamnele patimii

Să cunoaște patima dintr-acest feliu de seamne: vederea carea întâi să arată în fața arsurii înflorind, să prefacă pre încet în întunecare, apoi negreaște, și desăvârșit piare și să stinge. Apoi durearea cu totul încetează, și bătaia vinei piare desăvârșit, și nu lucrează mai mult, fără a nu să sfârși încă boala, și însă simțirea să amoarte. Dec<i> mădulariul ce era negru să face moale și putred, și scoate putoare rea ca oarecare mortăciune. Și la gangrenă ce s-au început, să simte încă puțină zvâcnire de vână, ci fără veaste împreună cu fierbințelea să piarde și aceasta, și părțile care s-au muiat, pre încet- pre încet putrezesc și să veștejască. Iar la mîncătură piiala de sineși, când o vei apuca poate să se despărtească din părțile ceale du prin prejur. Și iarăș însemnează /f. 233^v că la mîncătură, partea cea amorțită, uneori are încă oarecare mișcare, fiindcă să mișcă de vana cea lungăreață carea are încă sănătos firul ei. Să întâmplă și alteori din zdruire și lovire și altă vătămare a vinelor de dinafară sau din răceală multă a părților celor vânoase, sau din vreo otrăviciune sau și din vreo boală grea. Dec<i> gangrena care să va fi întâmplat din pricină din lăuntru, anevoie să tămăduiaște, căci de vei despărți despre o parte, răsare la ceaialaltă și mai pre urmă părțile ceale vânoase, să vatămă și mai lesne de dânsa, și să tămăduiesc și mai anevoie. Și dar pentru seamne destul iaste.

Doftorie

De vreme ce iaste arătat cum că din arsura sângelui ce prisosește să naște gangrena, drept aceaia scoposul doftoriei aceștia iaste mai ales ca degrab să se deșărteaze, și să se usuce sângele acela care s-au vârat și s-au încuibat într-acea parte și pricinuiaște amorțirea, fiindcă nu pot vinele ceale mari și învitătoare, să se deșchiză

și să se lărgască, și să vearse într-însa putearea și mișcarea cea viicioasă, pentru strâmtorarea locului. Dec<i> să face deșărtarea aceasta, a slobozi sânge dintr-acea vână carea se arată mai umflată împrejurul părții ce pătimește sau toată partea împreună cu carnea dimprejur să o taie cu briciul, sau să o scobească {tă iare} cu multe și dease și adânci jdreli. Alții pun lipitori ca să sugă vinele ceale mai mici după aproape, însă mai bine și mai mult lucrează zdrelirile ce am zis, dar după starea și mărimea boalei, că cu cât iaste mai mare, cu atâta și doftorie să cade să-i punem. Pentru aceasta trebuie să mai multe și mai adânci jdreli când va ajunge până la oase, iar de nu, fie numai cu tăieri de obște. Și deaca vom lăsa să curgă sânge destul din jdreli, să spălăm îndată locul cu apă sărată, pentru ca să iasă afară sângele cel gros ce obicinuieste să se încheage. Apoi să aducem vro doftorie cuviincioasă către rane putrede, ádecă care să oprească putreziciunea //f. 234^r și să o dezleage, cum iaste făina de ovoros care să zice turcește ghiaban mergemec sau de neghină, iar de nu să va întâmpla de acestea fie și de bob, cu oțet și cu miare, sau măcar singur oțet cu miare să puie, căci unele ca acestea cu uscăciunea lor mistuiesc puroile și șterg putreziciunea, și cu răceala lor, partea ce încă nu s-au vătămat o împuternicesc și o opresc. Și deaca să va potoli arsura și mânia boalei, să-l ungă pe deasupra acei părți cu unsoarea ce să cheamă eghiptenească, că iaste prea prea bună. Alta. Iar de voiești să o faci mai lucrătoare și mai putearnică, adauge-i câtăva sare. Alta. Lintea spir. Teriacali camphorato inpraegnata, pulvere Aloes et Myrrh. Cons persa. Alta. Sau zeamă de varză. Sau fiertură de țeperig cu pișat de copil mic și decoctum scor. Antimon. in aceto. Alta. Sau oblojitură de balebă de cal fiartă cu vin. Laudă încă cătră aceasta mai ales arsenichiul, precum îl zic Sublimatum curat și correctum care să-l faci praf sau să-l moi în vin și, udând într-însul puținică destrămată sau bumbac, să-l pui între locul cel sănătos și între cel bolnav, că aceasta într-acel ceas oprește patima și mai vârtos fără durere. Iar de va aduce nevoia, usebește cu lanceta partea cea vătămată din cea sănătoasă. Însă la toate acestea, pentru ca să apuci lucrul mai cu pază, vei lua aminte la firea și starea și vârsta celui ce pătimește și la tăierea ce face părților trupului, căci unele putrezesc curând, iar altele să tămăduiesc anevoie. Altele îndată simt lucrarea doftoriei, iar altele cu vreamă multă mai pre urmă. Încă de vor trebui și ceale arzătoare, face trebuință să arzi între partea cea sănătoasă și cea vătămată. Și însă acestea toate, și tăierea și arsura, uneori n-au puteare și nu folosesc nimic. Dec<i> numai o doftorie lipsește, a despărți cu totul întreg acel mădulariu ticălos care începe să se amortească, pentru ca să rămâie sănătos /f. 234^v celalalt trup al omului, și îndată cu fier ars să arză locul cel sănătos, pentru mai ferita negreșire, ca să stea și sângele, și să se oprească și

slobozire de
sânge

doftorie
cuvincioasă

unsoare
eghiptenească

udare	putreziciunea, căci putrezirea ca o otravă cu picătura ei vatămă și pre partea aceea care iaste întreagă și sănătoasă. Iar după arsură, udă locul cu zeamă de praz, sau cu praz sărat, că acesta usucă și strânge putreziciunea și oprește curgerea umădăturilor celor reale. Și deaca vei vedea că s-a uscat putreziciunea, pentru cădearea focului, fă oblojitură de făină de orz sau de făină de grâu, fiartă cu unt de idră, și pune deasupra. Sau doftoria ce se cheamă chefalion, unge cu miare pe deasupra sau cea de patru doftorii. Alta. Sau sfărămă pâine cu busuioc sau cu pătrânjăl, <sealină> și pune deasupra. Sau rădăcină de panachie ce să zice turceaște gevsir sau de aristolohie, sau de zambile galbene, zdrucește și amestecă cu miare și oblojaște. Alta. Sau măcar făină de orov, amestecă cu tămâie și cu miare, și aceasta oblojaște la părțile ceale mai moicioase. Că aceastea toate fără nicio roadere scot zgaiba arsurii și curățesc. Iar țărani, ca să scoată zgaiba arsurii, o ung cu unt de vacă sau cu altă oareacarea grăsimi și, după ce să ia zgaiba, spală locul cu oțet, apoi fac plasturi de miare și de câteva gălbenări de ou bătute cu făină de orzu și pun deasupra. Apoi după două zile sau trei, pentru ca să se curățe mai bine, adaugă la plastrul ce am zis mai sus, și ca zece dramuri smirnă aleasă. Și făcându-se aceastea așa, tămăduiesc desăvârșit rana cu ajutorințele cealea vindecătoare de rane. Încă iarăș scriem și câte aduce cel mai sus zis Eghinit: rugină rasă, chinavar, piatră acră zdrobită, pisându-le cu apă, unge pe deasupra gangrenele ce sânt oblojite cu jdrelire împrejur. Alta. Făină de //f. 235 ^r neghină cu rădiche și sare, uneori și borboane din oțet scoase, semințele cu pojghița cu sare și cu oțet cu miare, sâmburi de nuci împărătești, frunze de mirsină fiarte în vin cu miare, rădiche cu oțet și foc, până la os rănește. Și la mâncătură iarăș aseamenea să deosebească partea cea sănătoasă de cea neputincioasă, ori cu fier ars, ori cu cela ce să zice unt de antimoniū și să tragă jur împrejurul părții ceii moarte pentru ca să se oprească să nu treacă mai încolo pornirea amorfirii. De iaste mâncătura ușoară, să jdrească adânc locul, și să speale jdreliturile cu rachiu sau cu oțet, apoi să-l ungă cu unsoare eghiptianescă. Sau cu unsoarea lui Hartman ex Merc. praecipitato cocto ad conscitentiam cum oleo nucum. Și aceastea făcându-se, să oprească și de acia încolo sporirea, cu punere deasupra ex. Scord. Absinθ. Bace. Junip. Myrrha et Aloe fiarte ori în oțet ori în vin, ori în leșie, adăugând Alum Vitriol et Sal mar. Iar de iaste mâncătura grea și mai rea, face trebuință să taie afară partea cu cuțit <cosor> de doftorie rătăcit și să se fiarăstruiască de iaste os. Sau cu cuțit drept ars care lucru iaste mai groaznic și cu dureare, însă nu sângerează atâta. Deaca mâncătura iaste din pricină de dinafară, să jupoaie pielea în jos atâta cât să poată să se taie oarece din partea cea sănătoasă. Iar de iaste făcută din pricina din lăuntru să se facă tăierea mai lată în partea cea sănătoasă, că și rana carea să va
oblojitură	
unsoare țărănească	
ungere deasupra	
punere deasupra	

fi făcut la partea aceia să o tămăduiască cu ceale cocătoare și lepădătoare, tocma ca și rana cea de curând.

Cap. 18. Pentru boala cea franțoească, ádecă frinția

Această prea rea și scârnăvă boală, pe carea unii o numesc franțoească, /f. 235^v alții italicească, sau ișpanicească, și mai în scurt, neapolitanicească, de obște se zice frinție, și boală afrodiacească, boală a celor ce curvesc peste măsură. Iaste feliu de boală nouă care de multe vreamă cei vechi nu o au cunoscut, precum o mărturisesc astăzi toți doftorii filosofi. Și să împărțășește și să lipească prin împreunare de la unul la altul. Și spurcă pre cel de aproape, Malum contagiosum. Mai vârtos când să naște din împreunare de bărbat și de muiare, urâtă și prea pângărită patimă, care să înceape cu niște bășici urâte și spurcate, întâiu la boasele omului, apoi întră și în cealelalte din afară părți ale trupului, și scociorească dureri multe și usturime la încheieturi și la oase, și mai vârtos noaptea, și mai în scurt scoate bube reale, și aceastea după vreamă să sfârșesc și ajung la rane prea reale și spurcate care de multe ori vatămă și pre însuși oasele și le strică.

feliu/ boalei

Pricina și nașterea frinției

Pricina aceștia iaste discrasia cea umedă a multor întâmplătoare urmări, și aceasta să orânduiește cât pentru usebirea umezelii și a trupurilor celor ce pătimesc, de unde așa o scriem împrejur boala franțoească, ádecă frinția. Iaste o discrasie rea a părților de dinafară cu umădătură pângăricioasă, din împreunare curvească, dobândită cu mijlocire sau fără mijlocire căriia mai vârtos urmează bube și rane reale și usturimi. Alții orânduiesc că să naște din ceale patru umădături care din fireasca lor stare s-au întors și s-au făcut spre arsură rea. Că acest feliu de discrasie întâiu spurcă umflarea sângelui, apoi să naște umădătura cea rea și dintr-aceasta ies bășici la ceale din afară, bube, rane și dureri care dureri după vreamă să împuternicesc și supără mai vârtos noaptea, iar ziua încetează.

//f. 236^r Seamnele și cunoștințele patimii

Dintr-acest feliu de semne să cunoaște și să arată ceaia ce să zice frinție. Întâiu împrejurul părților celor născătoare ies niște bășicuțe cojoase, vârtoase și alunecoase care uneori scot și oarece puroi. Încă în frunte și pe la rădăcinilor perilor, încep să înflorească și să răsară burbuleane de multe feliuri care uneori fără să se slujască cu vreo doftorie să usucă și cad, iar alteori iarăș încoace și încolo răsar. Urmează și dureare de cap, cu strâmtorare și muncă de gât și între speate și acest feliu de dureare după vreamă să pogoară până la brațe și la încheieturile picioarelor și, precum am zis, îl căznească mai mult noaptea decât ziua. Încă iarăș după dureri urmează și gâlci prestre fire la încheieturi care anevoie să răsipesc, și târziu cu multă vreamă

să coc, și de multe ori să prefac în noduri și în învârtoseli. În ceriul gurii și în ceale din lăuntru ei colțuri ies niște bășicuțe neagre și puturoase. Încă și înghițitoarea de multe ori să rănească la această boală. La unii și puroi și bășicuțe carnoase răsar în cap, din materia cea cleioasă și groasă a lor, care pentru umezeala lor sânt întâiu domoale, și pentru fierbințeala sângelui, nu sânt atâta reci, și cu ceale fierbinți, ádecă să domolesc, iar cu ceale reci și cu ceale umede se întărită. Iar după vreamă deaca să imputernicească patima, atuncea mai mult răcească. Și întâiu părțile de afară pătimesc, ádecă capul, încheieturile, picioarele, pulpele, pieptul, apoi și ceale din lăuntru. Și deaca rana să va fi întâmplat întâiu la partea cea născătoare a bărbatului, arătat iaste că s-au făcut din împreunare, și din moiciunea și împreunarea vreunui trup mânjit. Deaca la coapse, din clătirea acestorași părți sau din vreo materie otrăvicioasă, deaca din somn, atuncea ia pialea vătămare din /f. 236^v haine sau din apropierea omului celui întinat și din duhoarea și aburii lui, când cină și zac jos. Pentru aceia cei cariisă împreunează întorcându-și obrazul, și fără sărutări, nu să mănjesk atâta, nici scot burbuleane în frunte și înapoi în ceafă. Să deosebească această boală de lepra ceaia ce să cheamă elefantiasis, că aceasta are nașterea sa în părțile ceale din lăuntru ale trupului, iar frinția în ceale dinafară. Mai în scurt toți o zic că să se fi adus de la India sau de la Americhi. Cei ce pătimesc să fac posomorâți și pierd lucrarea cea de pofta împreunării și băgătoriul lor să face moale și umed, fără numai de va fi făcut rană ori pe din lăuntru ori pe dinafară, că rana face gâdilire de împreunare. Și doare și pieptul la această boală fără nicio arătată nelesnire de răsuflare, îl dor și spatele și umerii și ceafa care toate acestea sânt seamne prea adevărate ale aceștii boale.

Doftoria frinției

De va fi patima de curând, mai lesne se tămăduiaște. Dec<i> să cade ca să poarte grija doftorul întâiu pentru orânduiala mâncării lui, și a să lașului lui. Să șază dar în casă care să aibă aer fierbinte de măsură, să nu-l lovească niciun vânt, mai vârtos cel despre amiazănoapte, mâncarea lui să fie cu bună zeamă și bine mistuitoare, să se ferească cu totul de sărături și cărnuri uscate și de câte nasc umădătură alunecoasă, reace și groasă și de câte sânt umflăcioase. Vin să bea subțire și alb, să lipsească ceale acre care fac aburi în cap și ceale prea fierbinți aseamenea, că ard sângele. Să se ferească cu totul de împreunarea trupeză în câtă vreamă va avea boala, că îi aduce și alte vătămări, dureri la încheieturi, și altele, să nu aibă turburări în minte, ádecă mânie, urgie, întristare, frică, grijă, nestâmpărare, și ceale- //f. 237^r lalte. Dec<i> de va fi trupul sângeros, și-i va îngădui vârsta, ceasul vremii, și putearea, să-i lase sânge la vâna cea din mijloc la cocoșitură. Iar de nu va fi vreo poiezire de

dieta celui
bolnav

lăsare de
sânge

sânge, să lipsească slobozirea sângelui, și să-i deșărteaze pânțele cu curățenie cuviincioasă, însă mai întâiu să se gătească pre sineși cu de acest feliu care deschid găurealele, și subțiază umădăturile ceale groase, ádecă să fiarbă o fiertură de flori de micșuneale, de borangena, de buruiana limba boului, ce să zice greceaște vugloson, de fumaria, limbă vecină, cassuθa, evpatorion, chihorion, foi de Sena, sămânță de anason, de mărariu, de rusc, coji de gogoși mirositoare, și răsad de pui de ceapă, și prune cincii la număr, și polipodion, ce îi zic rumânii dobrancă și θimon și epiθimon după măsura care scrie Leonard Fucsiu la Cartea lui cea de a cincea. Acestea toate să le puie să fiarbă în apă cât să va întâmpla să ajungă, până ce va scădea jumătate și atunci să o stricoare și să-i puie zahar să se facă dulce și să bată și albeață de ou, adăugând și oțet cu miare și puținel sirop de fumaria și să se facă băutură mult trebuincioasă, și dintr-aceasta să bea dimineața și seara, câte patru și ½ de unghia în câteva zile.

curățenie
cuvincioasă

Iar după acest feliu de gătire mai nainte, să ia așa curățenie, dare împotivă indicească și hameh 2 ½ de unghii, dare împotivă de seni solutiv 1 și ½ unghie. Și din fiertura cea mai de sus unghii 3 să le ameastece toate acestea și să le ia drept curățenie. Poate să ia și acest feliu de hapuri: de fumaria, și ceale ce să cheamă ermodactila câte 71, agaricon făcut ca hapurile 7 es și ceale ce să cheamă diacridi, două grăunțe și zeamă scoasă de fumarie, să le facă acestea toate hapuri 15 și să le ia pe fieștecare dimineață. Iar de să va cunoaște /f. 237^v că iaste multă umădătura cea rea a trupului ce patimește, poate să mai ia iarăș aceiași doftorii.

curățenie

După curățenie să puie tigue la spatele lui, ádecă vendeze, la brațele lui, la ceale dinapoi ale lui, și la coapse, cu jdreire, și să se slujască cu scaldare uscată care să-i facă nădușală și să scoată umădăturile ceale vătămatoare, și aceasta să o facă adeaseori în lungime de câteva zile. Și când va vrea să se scalde, să ia în ziua aceea această băutură: rădăcină de sealină sălbatecă și de pătrânjăl și de mărariu, câte o unghie, sămânță de mirsină de jos, de sparanghel și de lighistinon 33, izmă sălbatecă, lemnul lui Dumnezeu câte o mână, 1½ să le fiarbă în două litre de apă de izvor până va scădea a treia parte, apoi storcându-o și puindu-i zahar îndestul, să o ameastece cu albeață de ou, și cu șărbet acru, și cu oțet cu miare câte două unghii și dintr-aceasta să bea pe fieștecare dimineață câte patru unghii. Alți doftori sfătuiesc să se slujască cu ceaia ce să zice stufa, și sudatorion, căriia îi zic și baie laconicească, și să face într-acest chip: să puie să șază într-o moldă sau albie ori într-o puțină până la gât și să-i facă abur uscat până va năduși destul, și aceasta să o facă adeaseori că iaste prea de folos. Dec<i> cu acest mijloc și mesteșug, întru adevăr, și cu ajutorul lui Dumnezeu, frinția aceea care de curând va fi început și nu să va fi învechit ca să se împuțernicească, poate să se tămăduiască prea lesne.

tigue

scaldare
uscată pentru
nădușală

stufa

xilaghion ce
iaste și de
unde îl aduc

Deaca dar iarăș patima iaste veache, și de multă vreme căznește trupul bolnavului, atuncea năzuim la slujirea lemnului indicesc, căruia îi zic grecește xilaghion, și turcește, perhamber agaci. Pre acesta îl aduc de la Americhi, mai vârtos de la ostrovul Sfântului Dominic și al Sfântului Ioan, însă trebuie să fie tânăr, bun, și greu și rășinos, iar nu vechiu și putred. Și de vei vrea ca să-l cerci de bun, pune-l în foc //f. 238^r și de să va aprinde curând și va face vâpaie, iaste bun, căci încă nu s-au pierdut mustul cel rășinos, și fagurul de mult al lui, care să țină în lungimea vremii sale. Încă să fie verde cimșiros și negricios la față, iute la gust, amar și fără plăcere, și știros, și cam căpărătoriu. Dec<i> să face acesta spre doftoria frinției într-acest feliu: să-l rază cu pila sau cu fierăstrăul și să fie răsurile cât de mărunte, să-l facă de tot răsură care să-l puie să fiarbă în apă de izvor curată și aleasă, în vas de sticlă și la fieștecare litră a prafului acestuia să adaoge apă de doauă ori pe atâta și să-l lase să se moaie într-o zi și într-o noapte, apoi cu mare luare aminte și grijă să-l fiarbă pe cărbuni la foc mic, până în șase ceasuri, încât să scază a treia parte sau și mai mult. Unii încă adaogă apă mai multă sau mai puțină, după trebuința boalei. Însă totdeauna să ia spuma cea alunecoasă și lipicioasă și cu dânsa să ungă ranele și bășicile și burbuleanele bolnavului sau să le freace, sau măcar să moaie pânză într-însa, și să o puie deasupra. Așadar fiertura aceaia după ce o vor stricura-o într-un pahar de sticlă, să socotească de-aciaa agua medicata, ádecă apă de doftorie. Iar aceaia care amestecă cu cel mai sus zis lemn și o stricoară și o împreunează cu altă atâta de doauăzeci de ori apă curată și o fierb iarăș la foc lin până scade a patra parte, să zice fiertură subțire, Decoctum tenue. Dec<i> dintr-aceasta să bea bolnavul în loc de vin, la prânz și la cină. Curățind dar pre bolnav mai întâiu cu mijlocul ce am zis mai sus, în ziua ceaialaltă dimineața să-i dai să ia ca patru unghii și mai mult din cea mai sus zisă apă de doftorie, pre urma cinei cu șapte-opt ceasuri și să o bea caldă. Apoi să se culce și să-l acopere bine cu haine, să stea în pat cu liniște până în trei ceasuri, pentru ca să poată să să nădușască bine. Și deaca /f. 238^v să va scula, și să va curăți de toată mistuiala dinlăuntru, atuncea să se primble încet și cu liniște în casă, și să aibă ferestrele și crăpăturile închise și astupate bine, mai vârtos de să va întâmpla iarnă de pretutindenea, pentru ca să nu-l sufle vântul sau răceala, și să-i astupe găurealele trupului. Iar după ce va lua fiertura ce am zis mai sus, peste șase ceasuri să prânzească puținel și ușor, ádecă de patru sau cinci, sau cel mai mult șase unghii de pâine, frământată bine și coaptă bine, și sărată de măsură, și un pui mic fiert cu apă, mai mult nu i să dă voie să mănânce. Băutura lui aseamenea să fie fiertură subțire, acea a doauă care s-au zis mai sus. După prânz iarăș aseamenea să se primble încet prin casă, sau stând în scaun, să șază, să glumească și

fiiarbere

hrană

băutură

petreacere
veselitoare

să vorbească împreună cuvinte de bucurie cu ai casii și cu prietenii, sau cu organe de muzică și cu cântece, și cu basne și cu alte mijloace de jocuri și de bucurie să se slujască, ori să joace tavlia, ori cărțile sau alt joc veasel și trecătoriu de vreme, și să se ferească cu totul să nu doarmă ziua. Iar deaca noaptea pentru usturimile și durerile ceale multe, și pentru alte pricini nu poate să doarmă, va dormi puțin oarece și ziua, dar nu îndată după mâncare, că somnul ce va apuca îndată după mâncare, umple creierii de aburi fumoși și naște feliuri de curgeri în jos. După prânz deaca vor trece șapte ceasuri, atuncea să cine bolnavul, și atuncea iarăș să nu mănânce mai mult de cum au mâncat la prânz. Iar mai vartos de își are capul plecat și lesne la curgeri, să fie cina lui cu mult mai ușoară și mai puțină decât prânzul. Iar după cină cu două ceasuri, în chipul ce am zis mai sus, să ia iarăș aseamenea câtașime de fiertura aceaia de doftorie, caldă și apoi primblându-se câțva ușurel prin casă, să se culce în pat să doarmă. //f. 239^r Dec<i> așa să facă bolnavul care bolește de frinție, adeasea și cu urmare, până în treizeci sau patruzeci de zile după sfătuirea doftorului care stă lângă dânsul. Și însă ceale zise ajutorințe toate pot să se ia și mult și puțin, precum va fi trebuința, și precum o va ceare atât putearea bolnavului, cât și starea boalei. Drept aceaia oarecarii doftori filosofi, afară de singură pâine, sau puțințele prune, stafide, migdale, nucșoare cu zahar, nu-i dau bolnavului să mănânce altceva, însă doftorul cel iscusit, lesne cunoaște și știe ce să facă la așa vreme, adecă o socoteaște de rost, cum că nu să cuvine la fieștecare unul și aceștiași mesteșug al orânduiei mîncării, că mai lesne suferă nemîncarea câți au crasis flegmaticios și umed, decât aceia carii îl au cu fiare galbenă și uscată. Iar la socoteala hranei trebuie să luăm aminte năravul, vârsta, și starea locului. Pentru aceasta neamții, francezii, și alții, a căroră lăcuință pleacă spre amiazănoapte, din pricina văzduhului ce cuprinde care iaste oarece mai reace decât la alte locuri mai fierbinți, fiindcă au poftă mai multă, și mistuiesc și mai bine, trebuiaște și hrană mai multă și mai îndestul, încât și la slujirea lemnului indicesc ce s-au zis, mai cu slobozenie iaste trebuință să se hrănească, nu numai pentru numele și însușirea, ci și pentru obicinuința mijlocului lor, încă și când sânt ei sănătoși mai puțin să înfrânează. La care mesteșug unii doftori neînvățați, carii să zic îndămăniteci la mână, iar nu la privirea meșteșugului, fiindcă nu iau aminte bine cu chibzuire, ci orânduiesc una și aceștiași diétă la toate trupurile, nu iaste de mirare deaca mulți bolnavi de acest felu, prin cea prea cu de-adinsul strâmtorată hrană cu mijlocul slujirii și al băuturii lemnului ce s-au zis, au căzut la mai greale și mai putearnice răsuflări și //f. 239^v deșărtări, și urmând primejdioase privegheri și dureri fără măsură încât au slăbănogit putearea trupului, așa au ajuns la ohtică și veștejire de pierzare. Pentru aceasta la cei mai sus numiți

somn puțin

cina

hrană

poate fi
reventul

ce iaste Shina

băutură de
rând

saparina

următoare
întâmplări ale
frinției

nu iaste adevărată diéta cea subțire și strâmtă, mai vârtos unde să va întâmpla să fie sângele cu fiare galbenă și neagră care cu hrana ce umezește trebuie să se îndrepteaze și să se prefacă în starea lui. Să cuvin încă și acestea cătră doftoria aceștii boale. Aqua ȕericalis adolitis, aliquot guvis Decoctionis Communis Grajaci, provocat suduiei in morbo italico inueterato. Item decoctum Guajaco, Palma sancta, scina, Sal saparilla. Rasura ligni guajaci tib. 1 corr ejusdem 74. Fiat in fusco, in 36, 12 Agua font et decoc.ad consumpt.tertiaie partis.ut supra și altele nenumărate care arată cei himicești. Dec<i> precum s-au adus de la India această boală la noi evropenii, așa iarăș de acolo ne aduc și doftoriile ceale cuviincioase ei, ádecă acest lemn, și altele. Pre care prea înțeleapta purtare de grijă a Ziditoriului așa au iconomisit, ca acolo unde stăpâneaste această prea grea boală să se afle de față și doftoriile ceale cuviincioase spre îndestulare. Shina iaste o rădăcină de o papură, să aseamănă cu rădăcina de rodie, noduroasă și rară, și când iaste tânără iaste grea, iar deaca să învecheaste iaste prea ușoară, fața ei să aseamănă cu galatti, iaste bună, însă să deosebeaste la lucrare, și nu are miros. Aceasta să face pentru frinție într-acest chip: să o crape în mici fășii, și să le fiarbă în apă de izvor, și dintr-aceasta să bea bolnavul seara și dimineața. Însă trebuie să le fiarbă de trei ori și a doauă oară și a treia oară cu mai puțină apă, dar întâiu să o puie mărunțită să stea să se moaie în apă //f. 240^r până în 12 ceasuri și când va fiarbe să ia aminte să nu să afume, și să o ție în loc cald. De aceasta să ia bolnavul dimineața, și să se acopere în așternut până ce va năduși. După nădușală să-și facă diétă cu înfrânare precum am zis mai sus. Din salsaparilla carea să cheamă și saparina, aseamenea facere să face ca și din shina și cu aseamenea diétă. Iar pentru ceale de multe feliuri următoare întâmplări, care de multe ori merg împreună cu boala aceasta și deosebit pentru doftoria lor, fiindcă să întinde lungimea cuvântului în larg încât nu avem cu adevărat de multe ce sânt pe care să însemnăm și pe care să lăsăm, de bună voie le-am trecut cu vederea. Și ajung acestea ce am scris până aici.

Cap 19. Pentru lepră care să zice fildeșie

feliurimea și
împărțirea
fildeșiei

Patima care să zice de obște lepră, iaste o spurcăciune, sau să zic după obiciaiul vremii de acum o scârnăvie a pielii în trupul omului care să aseamănă cu pialea de fildeș, și să împarte după feliurime. 1. În lepră arăpească, care iaste această fildeșie, și satiarismos care face bășici mici în piale și iaste ca și carchinicia în tot trupul cu rea putoare. 2. În lepra elinească, ádecă lihina carea să târaște la ceale de aproape cu solzi și mâncărime. Și a treia în lepră evreiască cea făcută cu adevărat peste fire, că era aceasta deosebită de la toate noroadele, și numai la neamu evreilor. Aicea noi am socotit, ca între

lepră
arăpească

cealelalte nenumărate boale, să scriem încă puțintică arătare pentru ceaia ce să cheamă fildeșie, carea nu iaste alt decât carchin a tot trupul, și să numește așa că tot trupul omului la patima aceasta //f. 240^v iaste și să face aseamenea cu pialea de fildeș, fiindcă să spurcă cu oarecare spurcăciuni neagre, aspre, și nepotrivate, și groase, și întinăciuni solzoase, vinete și sălbatece și să îndeșaste mai vârtos la arapi, pentru aceasta și lepră arăpească să socotească, să cheamă încă și satiriasis, după cum zice Galinos, că cei ce pătimeșc de aceasta să aseamănă satirilor la față, precum vom zice mai jos, că au poftă multă spre a să împreuna, fiindcă le prisosească sămânța, din ființa materiei ceii groase în vasele ceale cu sămânță. Încă și leontiasis, ádecă de leu, fiindcă să lătească cu umflătura fruntea celui ce să pătimească și să face scorojoasă ca pialea sprânceanelor leului. Iaste dar o patimă foarte rea și prea grea, și să numără între acealea care nu au tămăduire, și grea, ádecă iaste cătră însuși cel ce pătimească, iar nesuferită cătră cea ce privesc, că să scârbesc de el foarte, cât mai vârtos și însuși ai lui și rudeniile să feresc cu totul de adunarea și cercetarea lui și cu adevărat nu iaste bine a să aduna cineva cu unii ca aceștia, fiindcă văzduhul ce să suflă să spurcă de putoarea ranelor și de vătămarea suflării lor.

Pentru pricina răotății aceștia

Nașterea și pricina răotății aceștia vine din fiarea cea neagră care să adună din sânge gros, turbure și drojdios, sau din fiarea cea galbenă arsă sau din flegmă sărată, încât într-această patimă mai vârtos cad aceia carii pentru hrana lor cea rea grămădesc și adună în trupul lor acest feliu de sânge gros și cleios și cu fiare neagră.

Seamnele și cunoștințele lui

Aceia carii să primejduiesc să cază într-această boală, sânt mai mult trândavi și răsuflă cu anevoie și sânt grei la umblet, adeaseaori li să strânge pânțele, udu/ lor iaste aseamenea cu al //f. 241^r dobitoacelor, răsuflarea gurii lor grea și puturoasă, râgâituri dease de care și ei să îngreonează, pofta mâncării lor nu iaste atâta pierdută, iar pornirea cătră împreunarea trupească iaste întinsă. Și când va ajunge patima și va ieși afară în piale, întâiu umerii obrazului li să îngroșază, bărbia lor să lărgaște, apoi rușesc nu numai cu față înflorită, ci și vânătă, din perii capului lor cea mai mare parte să răresc, și sprânceanele lor cad, nasul li să zbârceaște, urechile li să lățesc, buzele li să îngroașă, glasul li să răgușaște, și vinișoarele de supt limbă li să zbârcesc și învinețesc care însemnează cum că și însuși ceale din lăuntru să află la acest feliu de stare, întocmai ca și cum să arată la unii porci în ceale din lăuntru, care să cheamă pietri. Iar uneori și în tot trupul să află acest feliu de covârșiri, și mai vârtos

la marginile frunții și ale bărbiei. Lângă acestea încă, trupul lor să arată că să mărească și simt oarecare greutate anevoie de purtat și sânt puțin la suflet întru toate ale lor, unii dintr-înșii pătinesc înecare în vis și altele. Dec<i> măcar că această patimă să arată să fie mai fără tămăduire, însă după cum zice Aetie, să cade să arătăm semn de iubire de oameni și să meargem nainte cu cercarea până la ceale după urmă ale răotății să nu oprim nelesnirea ei și greutatea.

Doftoria leprei ce să zice fildeșie

Întăiu când să scoală din somn, să freace încet și adeasea mâinile lui, apoi să aibă pânțele înlesnire, să se primble, sau să-l poarte pre scaun, să-i vorbească și cu altele aseamene să-l străduiască. Să-i șteargă nădușala când va năduși să-l ungă cu untură de urs, sau cu untură de vulpe, sau de nu va fi de aceasta, fie și de capră sau de taur, sau de pasări, ori cu unt de vacă proaspăt. Și între această vreme, să /f. 241^v moaie grâu mirositoriu și orzu, amestecând și puținel țeperig și oțet, și să-l stropească, apoi să-l și îmbăiaze sau să-l scalde, că răotătea creaste când nu să îmbăiază. Folosesc și aburiturile ceale uscate, să-l aburească pe dedesupt. Și după nădușală îndestul, bine iaste de va ști să se scalde în ape de mare, {înnotare} sau în ape fierbinți cu pucioasă și cu piatră acră. Dec<i> aburitori să-i facă de fumaria, de cimbru, de scavioza, de măcriși, de mușătel, de sulfină, de izmă sălbatecă, și de altele aseamenea. După aburi și îmbăiare, să-i șteargă trupul de nădușală. Și pentru doftoria mănăcirmei să-l ungă cu unt de mirsină sau cu unt de trandafil sau cu unt de sacâz frecat cu oțet și cu vin sau cu vreo fiertură strângătoare, precum de patlagină, sau de sfeclă sau de elxichi să-l ude sau măcar numai cu unt de vacă proaspăt să-l ungă. Și după ce îl va șterge cu pânzături subțiri să se odihnească puținel ca o jumătate de ceas. Apoi să ia apă caldă în gură pentru ca să vearse, băgându-și și deagetul după puțin, să-i dea să bea și vin cu pelin sau cu cimbru, ca o jumătate de cupă, și apoi să mănânce proaspătă de orzu sau de grâu, sfecele, lăptuci, nalbă, șteavie, leuștean, varză fiartă în doauă ape, și îndulcită, și capere, zeamă de orzu, ouă cu zeamă, fidea, sau lapte cu miare, carne de pasări sălbatece, iezi, pui de găină, pești moi, smochine, stafide, pearie făcute horsaf. Iar de cealelalte de toate să se ferească. Mai bine să mănânce de doauă ori câte puțin, decât odată să se îngreoneaze. Prânzul lui să fie neamestecat, băutura lui vin subțire, alb, și cu apă, sau apă de scorțișoară. Iar de vin tare și de împreunarea muierii să lipsească cu totul în toată ținearea boalei. Somnul ziua îl vatămă, iar noaptea îi iaste prea de folos. //f. 242^r După puținel ceas deaca va cina, să se primble încitișor, pentru ca să i să așaze bucatele mai bine. Și acestea ádecă pentru diétă. Iar cât pentru ceaialaltă doftorie la începutul boalei îndată trebuiaște să-i lase

sânge, mai vârtos primăvara, căci atunci obicinuiaste a să naște această răotate și a să întinde, că înviază cu aceasta oareșcum fierbințele cea firească, și să ușurează trupul cu simțire. Însă să-și lase sânge de o parte, și la amândouă cotele de la vâna cea din mijloc sau mai din lăuntru, dar cu măsură, că în cel de prisos vătămat sânge, puțin să află bun și curat. Și după lăsarea sângelui ca vreo nouă-zece zile, să ia aceia ce să cheamă ipilaton care am scris în capul dintăiu al cărții noastre cei dintăiu pentru melanholie. Apoi peste puține zile să bea zer de lapte până în trei păhară, sau mai mult până în cinci, și nu mai sus, flămând, puind înlăuntru și puținică scamonia, sau epiθimon, sau foi de seni, și să o facă adeasea. Că face trebuință cu toată nevoița să umezim toată starea răotății din trup, și să o aducem de iznoavă în alt fel de stare. Iar toată aceasta să face după soroace, uneori cu diéta, alte ori cu curățenii cuviincioase, și apoi cu ceale de vărsare, cu ceale imputernicitoare, și cu câte strâng și usucă pialea. Să-i puie tigve ușoare la gura stomahului pe dinafară, și la amândouă părțile deșărtului. Și după ce vor isprăvi un rând de doftorii, iarăș să înceapă celalalt ca mai întâiu, decât numai lăsarea de sânge să nu o mai facă, că mult îl vor vătăma, Iar cealelalte toate de trei și de patru ori pe an trebuiaște să le slujască pre rând după cum orânduim, că cu adevărat iaste grea și rea patima aceasta, și nu să moaie lesne și pentru aceasta va multă nevoiță, pentru ca să nu să întoarcă spre mai rău. Mai în scurt aici folosește prea minunat <tiriacul lui Adromah>, făcut de năpârci care iaste ca o adunare pre scurt a toată doftoria la această boală să-l ia în vreme după ce va lua /f. 242^v curățeniile, și încă să și ungă bolnavul pe dinafară pialea cu dânsul. Mai minunată încă doftorie și prea de folos iaste, să mănânce bolnavul și carne de însăși această năpârcă, încă trebuiaște să o mănânce făcută într-acest chip: întâiu să le taie capul și coada ca patru deagete în lung, apoi să le jupoaie de piale, și să scoată și toate ceale din lăuntru lor, iar trupul celalalt al lor să-l speale bine cu doauă sau trei ape. Apoi să le puie într-o oală nouă să fiarbă cu apă destulă precum fierb peștele ce să cheamă aheli, puind înlăuntru și puțințel untdelemn și cu praz și cu mărariu și să lase să fiarbe carnea lor până să va muia bine. Și deaca va fiarbe să o sare de măsură și așa să o dea bolnavului șazănd la soare, însă să aibă capul acoperit bine. Și nu ajunge numai odată sau de doauă ori să o mănânce, ci de multe ori, de vreme ce nu are nicio primejdie, ci mai vârtos îi dau mult folos. Să fie însă năpârcile proaspete, ádecă prinse de curând și tăiate de curând și din locuri umedoase. Că acealea care să hrănesc la țarmurile mării și în alte locuri sărate sânt cu sare și dau seate multe (sic!). Această bucată dar a năpârcilor, în multe locuri a cărților lui o laudă și o vestește prea înțeleptul Galinos pentru cei bolnavi de lepra ce să zice fildeșie. Încă și pe dinafară, mai vârtos când să îmbăiază,

lăsare de
sânge

băutură

tigvă ușoară

tiriacul lui
Andromah

facerea
năpârcilor

spălare cu
ceale
lepădătoare

unsori pe
deasupra

carnea de
arici doftorie
aleasă

să ia bolnavul pre ceale lepădătoare Detergentia și Repurgantia, precum iaste țeperigul, pucioasa vie, spumă de mare, ostracon, supia, neghină, și măcriși, cu care și așa uscate pot să-/ freace. Sau să le piseaze mărunț, și să le împreune cu oțet sau cu unt de trandafil, sau cu unt de sacâz, și să-i ungă trupul. Folosesc toate și acealea care am scris mai sus la Cap 12 al aceștii cărți, pentru lepra ce să zice lihina. Iar bubele ceale umflăcioase care să întărită și să aprind în obrazul bolnavului, să le ungă cu zeamă de patlagină, sau de sângerel, sau de grașiță, sau //f. 243^r de lichion, de ipochistida, de aloi, și de ceale aseamenea. Iar de nu vor avea vreo fierbințeală, să se slujască cu acealea care am arătat în cel mai sus zis Cap ce cu prinde pentru râie.

Încă și aceasta să cuvine să o scriem și să nu o treacem care ne arată înțeleptul Aetie, la cap 171 și 172 al cărții a doauă a lui. Cum că usebit de carnea năpârcilor, iaste foarte de folos și carnea ariciului. Dec<i> carnea aceștii jigăanii să o usuce cel ce are patima fildeșiei și să o bea câte puțin, să folosească minunat, și nu numai unul ca acesta, ci și cei ce au stomahul stricat și friguri și cei ce pătinesc de rănichi și asudează, mare ajutoriu priimesc, că are puteare foarte usebitoare și uscăcioasă. Încă și ficatul lui uscându-se la soare și bându-se, foarte ajutorează pre cei cu fildeșie. Și alte multe lucrări scrie acolo zisul Aetie, cum că ariciul ar fi o ajutorință foarte de folos la multe feliuri de patimi.

Cap 20. Pentru doftorii și pentru mușcături otrăvitoare

ce
însemnează
dilitirion

Câte patimi și boale să întâmplă și să nasc pe din lăuntru și pe dinafară în trupul omului, din umădăturile ceale ce să înmulțesc și scad, îndestul am arătat până aici. Trebuință iaste de acum nainte să însemnăm câteva care dau vătămare și mai pierzătoare lucrare, din apropierea vreunii jigăanii sau obrazu, care toate pre larg le istoresc și Dioscorid la Cartea a șasea a lui și Pavel Eghinitul în toată Cartea a cincea a lui, pentru multe, pentru multe feliuri de tiriacuri și doftorii gonitoare de otravă. Dec<i> întâiu vom zice pre scurt puține oarecare pentru buruieni otrăvitoare și în treacere. Apoi vom scrie câte una anume pentru adăpările și mușcăturile ceale otrăvitoare, însă toate pre rând în deosebite scrieri. Pentru cea mai lesne socotință și cuprindere a celor ce citesc. Iaste dar, care să zice dilitirion //f. 243^v și aceasta să socotească fieștecare otravă de moarte ce vatămă și omoară pre om și ori prin gură să priimește, ori cu puteare de afară face stricăciune. Dec<i> acea otravă care o ia cineva prin gură iaste cu totul împotiva hranei ceii firești, căci hrana cea firească să prefăce în sânge și înviază toate părțile trupului, iar otrava dimpotivă oriunde va intra prefăce trupul în starea ei cea stricăcioasă și-/ dezlânează, precum focul într-o clipeală toate paiele le prefăce în ființa lui și le mistuiaște. Iaste dar otrava de trei feliuri și să alcătuiască ori din saduri ori din jigăanii, ori din metaluri. Și dar din saduri precum iaste

omagul, coriandrul, cucuta, ioschiamos, mătrăgună, afionul, toxicon
ixia, suliman, bureți de cei răi, și altele aseamenea. Iar din jiganiile
ceale otrăvitoare, precum iaste șarpele, năpârca, aspida, salamandra,
gândacii, omizile, iepure de mare, broasca râioasă, lipitoarea, câinele
turbat, păianjenul, coropișnița, scorpiia, viespile și albinile, amfisvena,
ceale ce să cheamă chenhrion, cherastis și vasiliscul, și altele
aseamenea. Din metaluri iarăș, precum iaste ipsosul, argintul viu,
varul, sulimanul, șorecia, sandarahi, spumă de argint, adarchi, plumb,
și ceale asemenea. Ale căroră tuturor atâta lucrările și seamnile, cât și
doftoriile pre rând le vom arăta. Însă aceasta trebuie să știm mai
deosebit că la orice feliu de otravă ce va avea omul, mai lesne
lucrează și slujaște doftoria ce să dă înprotivă care să o ia până ce
încă să află în stomahul lui și nu s-au răsipit, iar deaca să va fi răsipit
de acolă în mațe, și pre urmă în ficat și va fi trecut până la vine,
atuncea anevoie iaste a să apuca cineva de dânsa și a să sluji pentru
ca să o biruiască și să o potolească altfelu, decât numai cu lucrurile și
ajutorințele ceale nădușitoare. Dec*<i>* nu //f. 244^r să cade să
zăbovească nicidecum într-acel ceas omul cel otrăvit, ci deaca va
priceape cum că au băut otravă, îndată să caute să apuce mai nainte
cu doftoria cea cuviincioasă. Cei vechi când vrea să vază și să afle
deaca încă sta otrava numai în stomah, sau să răsiptia mai încolo,
facea acest feliu de cercare, punea în pișatul omului celui otrăvit o
gălbeneare de ou cu albeața împreună și deaca să strica sau negriia și
pușia oul, era semn cum că otrava au trecut în vine. Iar deaca oul
acela în pișat numai să încreșia și rămânea galben, însemna cum că
încă numai în stomah iaste. Îndată nu iaste mai bună și mai
îndămânatecă doftorie, decât cea de vărsare, ádecă să vearse pe
deasupra. Dec*<i>* într-acel ceas să bea curând apă caldicică,
amestecată cu untdelemn, sau cu unt de vacă, sau să bea lapte dulce.
Alta. Sau să rază rădiche și storcându-i zeama să o bea. Ci fiindcă
iaste de multe feliuri acest feliu de adăpare otrăvicioasă iată
înceapem câteva să le zicem pre rând, împreună cu doftoriile lor, și
întâiu ceale ce să zic metaluri, apoi pre rând și pentru cealelalte toate.

întâmpinare
de vărsare

§1. Pentru antimoniu

Antimonion iaste un feliu și o materie metalicească, tare și greu
și lesne de sfărâmat în chipul plumbului, să zice italiceaște antimonio
crudo, și ungureaște Piskolth, turceaște, demir bozan sau antimat, iar
greceaște apla să cheamă sidirachi, ádecă fierișor cu care își vâpsesc
muierile sprânceanele. Dec*<i>* acesta are puteare de pucioasă și
îneacă pre om când îl va înghite. Cine dar după întâmplare va bea
antimonion crud, să piseaze îndată volon armenion, sau creta, și să-l
amestece bine cu vin și să bea. Însă fiindcă iaste și fumul lui, și
mirosul de pierzare, și mai de moarte, precum îl simt vărsătorii de aur
și mesterii, și alții oarecari, că nu iaste cu puțință a să abate de el

ădecă de antimoniu, când de nevoie să vor sluji cu dânsul. Pentru aceeaia unii ca aceștea mai întâiu să mănânce /f. 244^v și să meastece în gură frunze de rută împreună cu unt de vacă proaspăt sau măcar singur untul de vacă, ori lămâie, sau chitră, sau ovăs să meastece, ori să bea apă de ovăs, sau să mănânce rădăcină de piperiu.

§2. Pentru apa cea trăgătoare de aur

doftorie
băutură

La patricării să face cu meșteșug alhimicesc oarecare apă ce desparte aurul din cealelalte metale, căriia îi zic Agua Fortis et Agua Excretionis, ungureaște, valahto viz. Dec<i> de va bea cineva dintr-aceasta, face groaznică turburare pântecelui, și cu înfricoșate dureri strică pre cei ce au băut. Pentru aceeaia unul ca acesta, îndată să freace arpăcaș și să-l facă ca balele și dintr-acesta să bea o băutură bună. Alta. Sau să adune sămânță de gutui, sau sămânță de in și să o moaie în apă, apoi să o piseaze bine, să se facă ca laptele și dintr-aceasta să bea, căci aceasta scoate și ia toată putearea cea turburătoare și mușcătoare a aceștii ape.

§3. Pentru argint viu și smalt

doftorie

Argintul viu căruia îi zic doftorii Mercurion vivon, iaste o ființă metalicească cunoscută de toți, însă are și el lucrare vătămătoare și să socoteaște între ceale cu otravă, și de multe ori printr-însul să otrăveaște omul, că înghițindu-se aduce greotățe în stomah, și turburări întinse ale pântecelui și ale mațelor, încă și mănâncă mațele, tocma ca și smaltul, și încuie udul, și să umflă trupul, și să face ca plumbul. Dec<i> să apucă nainte cel ce pătimeaște acest feliu: să pice câteva picături de unt de drojdii în vin cu pelin, sau sare de pelin, Sal absinthii, să moaie în vin, sau măcar numai flori de pelin să fiarbă în vin, pentru ca să se facă amar, și să bea dintr-acesta că va scă pa. Alta. Sau întâiu să vearse, apoi să bea zeamă de pelin, de isop, sau de sealină cu vin. //f. 245^r Iar Dioscorid zice, să bea lapte o băutură bună cât va putea, apoi să-l vearse, și după vărsare să-i puie clistir făcut de untură de găină cu apă și cu miare. Asemenea vatămă și fumul lui și mirosul, și spre lepădarea lui bine iaste să meastece bolnavul rădăcină de anghelică, sau rădăcină de mărariu, sau de chimen, sau să mănânce vreo doftorie de ceale ce să topesc în gură, sau apă de buruienile aceastea, sau numai o băutură de vin tare să bea bine.

§4. Pentru ghipsos

doftorie

Ghipsosul iaste și să face de pietri arse, făcut asemenea cu varul, și deaca bea cineva dintr-însul, să înneacă și să primejduiaște, pentru aceasta trebuie să-l apuce nainte cu aceale ajutorințe care să cuvin și la bureții cei sălbateci. Să fiarbă nalbă și să-i bea zeama, sau să facă spălare dintr-însa, ori să fiarbă leșie de cenușă din leamne de smochin, sau de viță, și să o bea cu vin, sau apă cu unt de vacă

încălzit, să bea până va vărsa, apoi să ia două dramuri de doftorie ce să cheamă miθridation, să bea cu vin.

§5. Pentru sandaraha, var, și șorecie

Sandaraha și șorecia iaste aseamenea materie uscată, și ca cum ar fi arsă, făcută dintr-aceasteși metaluri. Dec<i> aceasta și șorecia și varul, o lucrare au vătămătoare, că deaca va bea cineva vreodată dintr-însele, dobândește dureri mari în mațe, cu mușcare groaznică și seate multă, și cu asprime în gât, și tuse, și urmează năduh, și nelesnire de ud, și curgeri sângeroase ale opririi pântecelui. Trebuie a aduce unora ca acestora ceale moicioase ca să dezlege pânțele și să-l facă lesne umblătoriu, precum iaste zeama de nalbă dumeasnică și de nalbă sălbatecă, și fiertură de sămânță de in, sau de țap, sau de orez, sau să bea cel ce pătimește lapte dulce îndestul cu mied, și să mănânce /f. 245^v zemuri grase și bune.

doftorie

§6. Pentru ierburile ceale otrăvitoare de obște

Câte otrăvi apucă nainte din buruieni și din rădăcinile lor, toate au de obște doftorie împotrivă pre tiriac, să-l ia cel otrăvit fără teamere și îndestul de ajuns. Să ia dar ca o jumătate de nucă topindu-l în vin cald, și culcându-se să se acopere bine cu haine, pentru ca să nădușască. Și de să va întâmpla să aibă praf de mărgean, sau volon armenion pisat, să ameștece cu tiriacul. Alta. Sau buruiana atractilida să o fiarbă cu vin, și așa precum iaste amară să o bea. Alta. Bine iaste să piseaze și sămânță de lămâie ca 15 grăunțe, și să le bea cu vin. Iar otrava buruienii ceii mari care să zice strihnon manicon, italicește, solatro furioso, și ungurește nagy fű, și alt feliu doricnion, fiind chip de alicacav, nu o biruiaște nicio domolește nicio altă doftorie atâta de curând, ca când să bea cel ce o mănâncă îndată oțet tare. Iar seamnele lucrării ei sânt aceastea: la gust să arată ca laptele, apoi urmează turburare pântecelui adeasea, și să usucă limba și sângele să rădică fără veaste în sus, și gunoiul mistuielii lui să aduce mucos ca al celor încuiați la pânțele. Dec<i> iaste de ajutoriu lui după cum zice Pavel, mied, lapte de măgăriță, sau de capră, vin să bea dulce și cald, cu puțin anason, și să mănânce migdale și piepturi de găini fripte bine, și conhilii crude și fripte, și raci, și astachi, și să bea zeama dintr-înșii.

tiriacul iaste
dare
împotivă de
obște
adăpări mai
nainte

doftorie

§7. Pentru bureții cei răi sau ciupercile

Orice feliu de bureate otrăvicios aduce în necări desăvârșit, precum pătimesc cei ce au dureare în gât, și ca cei ce sânt siliți de turburarea pântecelui, face oprire de ud, mâncătură cu dureare în mațe și icnire adeasea. Dec<i> face trebuință să apucăm //f. 246^r nainte degrab pre cel ce pătimește, și îndată să-i facem leșie de viță, și dintr-aceasta să bea fără teamere și cu nebăgare de seamă. Bine

doftorie

ajutorință
de obște

iaste să bea și mied, și la toate acestea poate să puie înlăuntru și tiriatic. Iar fieștecare om ce să va fi adăpat sau va fi mâncat vreun feliu de otravă, să mănânce cu îndrăzneală migdale, nuci, alune, și zmochine îndestul, căci acestea toate sting putearea otrăvii. Și lângă acestea să bea adeasea și totdeauna tiriatic, ori șofranit, ori și singur. Alta. Bine iaste să mănânce și orice mâncare gătită cu unt de vacă și cu untdelemn. Alta. Bună iaste și rădichia neagră să o mănânce adeasea. Alta. Frunze de peri sălbateci, sau și rodul împreună, să le fiarbă cu mânătărci și să le mănânce, opreaște și goneaște înnecearea. Sau ouă de găină să mănânce cu oțet amestecat cu apă, puind ca un dram aristolohiia. Sau să bea pelin amestecat cu vin, cu miare și cu apă. Sau rădăcină de panachia, ce să zice turceaște, gevsir, sau sămânța ei cu vin, sau drojdie arsă cu apă, ori să mănânce muștariu, sau hrean, și usturoiu crud, vin bun pipărat, și ceale aseamenea.

alta la
fieștecare
otravă

De să va întâmpla să se umfle cineva de otravă, să ungă partea cea umflată a lui, cu untul ce să zice unt roșu, oleum Hyperies sau cu unt de scorpie, ori să lipească într-adins plastru făcut de tiriatic, întinzându-l pe pânză. Sau să ia sânge de la o rață ori dumeasnică ori sălbatecă, și cu acela să ungă umflătura, mai vârtos sângele de rață să-l ameastece cu vin și să-l bea cel ce iaste otrăvit, și după aceasta să se acopere bine. Acesta are mare puteare și lucrare, că rața fiind otrăvitoare din fire, trage otrava afară, și de să întâmplă vreodată să moară și să putrezească de putoare, să nasc dintr-însa broștăcei otrăvicioși. Și acestea ádecă să cuvin la fieștecare om otrăvit, orice feliu de otravă ar fi.

**/f. 246^v §8. Pentru ioschiam, sau dischiam, căruia îi zicem
rumâneaste, bobul porcului**

doftorie

Dioschiamul de să va întâmpla să-l mănânce cineva, să face afară din minte ca un beat, însă lesne să tămăduiaște, dar pătimeaște amețelă la cap și aduce somn greu, ochii să rușesc, mâncătură și tremurare în trup și dureri, aspumează gura, i să otrăveaște răsuflarea, și mai pre urmă înneceare. Pentru aceasta cel ce pătimeaște să bea mied îndestul, lapte ori de măgăriță, ori de capră, ori de vacă. Sau să fiarbă smochine uscate și să le bea zeama. Sau inupere, sau sămânță de crastaveți, ori să bea vin sărat și amestecat cu untură de rămătoriu proaspătă. Ori sămânță de urzică, sau țeperig cu apă, ori antidii, și muștariu, și hrean, sau ceapă, și usturoiu. Iar toate acestea să le ia cu vin, apoi să se culce. Tămâie, castorion, rută, izmă, belzuina, gogoși de dafin, cardamon, lazerpișion, stiraca, toateându-se cu vin, coajă de rădăcină de mure, balsamându-se cu lapte, și făină de grâu frământându-se cu vin, și ungându-se la pânțele.

§9. Pentru mătrăgună

Mătrăguna iaste un sad și aceasta ca o otravă, și fiindcă are un miros foarte greu și neplăcut, nu să înșală lesne cineva să o mănânce sau să o bea, pentru amărăciunea ei, însă cel/ căruia să va întâmpla, îndată adoarme și doarme, și cade la trândăvire. Îi folosește dar de va vărsa, și să bea mied, țeperig, și pelin cu vin. Capul să i-l ungă cu unt de trandafir și cu oțet, să-l strige, să-l deșteapte, și să-l scuture. Să mirosească evpatorion, piperiu, castorion, și muștariu, și rută, pisate mărunț cu oțet, cu smoală umedă, și să-l afume cu fumegaiu de lumânare de seu stinsă, și de nu-și va veni în simțire, să-i aducă ceale de strănutare, Sternutatoria, //f. 247^r sămânță de coliadru, sau de vlihuni, ádecă de mătăcină, să o bea cu apă, sau cimbru cu apă, clistiruri, frecări cu pânzături peste tot trupul, tigve la ceafă, la umeri, și napoi. Să-i leage strâns până îl va dura deagetele mâinilor și ale picioarelor. Să-i puie la nări praful de ceaia ce să zice iarba lui Tatin, rodul mătrăgunii copt și fără sămânță oricine va mânca nu să vatămă. Iar crud și cu sămânță oricine va mânca să primejduiasse de moarte. Pre tot trupul îl apucă arsura cea nesuferită, și pre limbă o usucă fără măsură, și pentru aceasta cu gura deschisă stă uimit cel/ ce pătimește, pentru ca să ia răsuflare, și de nu-l vor apuca nainte curând într-adins, i să face rumpere și moare. Dec*>* prea puternică și prea gata ajutorință iaste la el tiriicul cel ales al lui Andromah, să-l bea cu apă, că într-acel ceas îl izbăvește. Un alt doftor pomenește că deaca acest feliu de bolnav ar petrece o zi întreagă flămând și nemâncat, și apoi să bea vin ales, și să mirosească oțet cu castorion, s-ar folosi lesne să scape de răutatea mătrăgunii. Însă adevărată dare împotrivă ei iaste rădichia cea dumeasnică, să o mănânce adesea în trei zile cu sare și cu pâine.

doftorie

tiriicul/
ajutorință prea
gata

§10. Pentru omag

Omagul iaste o buruienă care să naște în pietri, și în lazuri, și o scrie Dioscorid în cartea 4, cap 65, altfelu să zice omorătoare de câini și de lupi. Dec*>* iaste și aceasta una din ceale otrăvitoare buruieni care când o va mânca sau o va bea cineva i să pare cam dulce și știroasă, ci pre urmă de va vrea să se scoale amețește și-i vine întunecare și lăcrămează și simte durere în piept și împrejurul inimii și la șale și împreună să îndeșăsc vânturile și suflările. Iar otrava lui să gonească cu vărsarea, sau cu clistiri pe dedesupt, sau cu fiertură de cimbru, //f. 247^v de rută, de prasiu, sau de pelin, cu vin, cu pelin, sau cu evzomon, cu lemnul lui Dumnezeu, cu hameleon, și hamepitin, sau un dram balsam de mac, amestecat întocma cu vin și cu miare, și cu lapte, cu castorion, cu piperiu, și cu rută. Încă și fluire de ied, de iepure, cu oțet, rugină de fier, ori singur fierul, sau argint, sau aur încălzit, și stins în vin, să bea cel/ ce pătimește, că să ajutorează. Sau zeamă de cărnuri grase de vacă, să ameștece cu vin

doftorie

seamnele
patimii

și să soarbă. Iar alt oarecare doftor Petru sfătuiască două dramuri de pământ însemnat (terra sigilata), să ameștece cu apă caldă și să-l silească să vearse, și după ce va vărsa să ia două dramuri de tiriac, în vin fiert cu rădăcină de Ghentiani. Și însă mai adevărată dare împotivă a omagului iaste rădăcina aristolohiei ceii lungi. Iar seamnele ceale cunoscătoare și întâmplările ceale următoare care urmează omagului ce s-au băut, mai deslușit să zicem sânt acestea: după acea aspră îndulcire simte pe limbă oarecare amărăciune, apoi să strâng subțiorile, și urmează mâncărime în stomah, și de nu-l vor apuca nainte curând pre bolnav, i să întunece ochii și i să rușasc, apoi urmează și tremurare și umflături în tot trupul, ca idropicia.

§11. Pentru coriandru

seamne și
lucrări

doftorie

Aseamenea și coriandrul, căruia cuvântătorii doftori elinești îi zic corion și corianon, iaste și el otrăvicios și să aseamănă la greotătea mirosului cu cucuta și face sămânță goală și rătundă, cu un miros rău. Pre acesta cine-l va mânca sau îl va bea, i să îngroașă glasul și vorbească aiurea ca un beat, și spune cuvinte necuviincioase și urâte, fără rușine și mai tot trupul lui să cunoaște din miros cum că s-au adăpat de iarba aceasta. Dec<i> doftoria lui, atâta Pavel cât și Dioscorid, cu o întocmire și cu un cuvânt o arată așa cum că iaste foarte lesne ca întâiu să se silească cu unt de zambile să vearse apoi //f. 248^r să bea bine vin neamestecat, sau cu pelin, și pre urmă câteva ouă să le deșarte în untdelemn, și să le bată în salamură și să le soarbă. Încă și însuși salamura singură (Muria) bându-se, și zeamă sărată de găină sau de găscă sorbindu-se, și vin dulce (Musiles), cu praf luându-se. Și usebit de acestea folosească să bea tiriac cu vin bun care iaste o dare împotivă știută tuturor și prea cercată, vulgare vinotoxicum. Pentru răgușire aseamenea ca să ghidele gâtul folosească și pentru piept așijderea. Iar cât pentru stricăciunea creierilor, folosească confețio de mosh, de amvra și altele aseamenea împuternicitoare de cap și de inimă.

§12. Pentru cucută

Cucuta iaste iarbă otrăvitoare și purtătoare de moarte, pentru aceasta nu să prea slujăsc cu dânsa doftorii la doftorii, precum o scrie Dioscorid în cartea 4, cap 67. Coceanul ei are noduri și iaste tare ca cel de mărariu, frunzele îi mirosesc greu și sânt înguste, vârful îi iaste cu multe ramuri și umbros, florile îi sânt albe, și sămânța mai albă decât anezul, rădăcina îi iaste găurită și nu atâta adâncă, când iaste tânără să aseamănă cu sealina, și în loc de sealină cu nebăgare de seamă o iau unii, și gustând, să primejduiesc de moarte. Fireasca otravă a cucutei iaste foarte de pierzare și purtătoare de moarte precum am zis, căci cu putearea și lucrarea ei cea răcitoare (ădecă care face răceală peste măsură), ce ține în foi și în sămânța ei, omoară

pre cel ce o ia, precum o arată Nicandru la ceale gonitoare de otravă ale lui. Lucrările ei ceale vătămătoare să scriu din cuvânt în cuvânt, de Dioscorid la Cartea 60, Cap 11 într-acest chip: „Cucuta înghițindu-se aduce ameteți și atâta întunecare la ochii omului, încât nu poate să caute de departe nici cât de mic ceva, turbură mintea și înțeleagerea, părțile lui ceale de margini răcesc, și mai în scurt cel ce pătimește, tremurând, nu poate să răsuflă de /f. 248^v încuiarea vântului din beregata sângelui dinlăuntru, ci cu silnicie să înneacă și moare”. Pentru aceasta îndată la început, precum de multe ori am zis și la cealelalte otrăvi, trebuie ca să adormim pre cucută cu vărsarea, apoi să ne nevoim cu frunze de brad să scoatem aceaia care au intrat în mațe, și așa pre urmă să alergăm la cea prea adevărată ajutorință, adecă la darea de vin bun și curat, făcându-l și amestecându-l în rânduri, aducându-i între acestea și băutură de lapte de măgăriță sau de vacă, sau pelin cu vin și cu miare și cu castoriu, cu rută și cu piperiu.

seamne

doftorie

Sau izmă cu vin și cu cardamomon, ori stiraca o unghie și piperiu cu sămânță de urzică și de struguri, sau frunze de dafin fiarte moi, sau izmă, ori zeama ei cu vin dulce care să zice musile, și încă singur acest musile bându-se folosește îndestul spre tămăduire. Iar cel mai nainte pomenit Petru de Abono laudă cum că să ia bolnavul doauă dramuri de tiriace, și să bea în fiertură de dictamon, sau de ghentiani, sau de vin singur.

§13. Pentru afion

Aceasta iaste o iarbă căriia îi zicem noi mac și iaste cunoscută la toți, deci zeama aceștia făcându-se cu mesteșugul seplasierilor, să face oarecare chip ca laptele și lacrima cea deasă, pre care doftorii o numesc opion, iar turcii afion. are miros neplăcut tocma ca mărăguna, și pentru acest miros nu pot cei ce viclenesc să o facă otrăvită încât să nu să cunoască răutatea lor. Căruia dar, să va întâmpla să bea zeama de afion, aceaste următoare întâmplări să arată, îl apucă îndată pornire în jos, și năucie, cu mâncărime mare și răceală, într-atâta cât când să va împuternici otrava, face trebuință să stea rădicat cel ce pătimește, și să se scarpine, și tot trupul lui mirosă ca afionul, obrazul i să umfle și îngălbenească, buzele i să rușesc, subțiorile i să //f. 249^r lărgesc în jos. Să întunecă adeasea. Nasul i să strâmbează, limba i să îngreonează, șalele i să zbârcesc, înceape să și răcească, răsuflarea i să apucă, vederea i să vatămă și ochii, și mai în scurt urmează tragere și moarte. Dec*<i>* iarăș într-aceștia chip, folosește vărsarea și spălările, și să bea oțet cu miare sărat, sau să mănânce miare cu unt de trandafil cald. Sau să bea vin îndestul cu pelin ori cu scorțișoară, sau numai oțet cald, ori țeperig cu apă, sau cimbru cu leșie ori cu musilen, sau sămânță de rută sălbatecă cu piperiu și cu vin și cu panachia, ori piperiu cu castorion și cu mied. Ori saturaia

seamne și
următoare
întâmplări ale
afionului

doftorie

sau cimbru fiert cu vin. Și trebuie pre cel ce pătimește să-l rădicăm ádecă să-l învităm cu ceale mirositoare, sternutatoria. Și pentru mâncărimea deasupra lui să-l scăldăm în baie, și să-l aburim, și după acestea să soarbă zemuri grase, cu vin sau cu passo, ádecă musile dulce. Și măduhá încă bându-se cu untdelemn folosește. Iar după cum zice Avichena să cuvine castorion și velzuino, și tiriacle iaste cea aleasă doftorie. Miθridation cu vin, slujirea adeasea a smochinelor sălbatece. Să tragă adeasea pre cel adăpat de barbă și de păr, și să-l scuture, și să-l învârtejască, să-l miresmească cu mosc, cu castorion, cu benzoin și cu amvra, și tot trupul să-l ungă cu unt de crin, cu unt de costos, și cu quintessenta tericali a lui Maθiol, că mult folosește. Și însemnează cătră acestea, că și alt oarecare sad ce să zice smilax, latinește taxos, turcește lunghia, iaste și acesta vătămătoriu, și pierzătoriu, că aduce răceală în tot trupul, și înneceare și năduh, și aprindere vânturilor în sânge, și friguri, și curgere pântecelui, și mai în scurt grabnică moarte. Dec<i> și acesta cu aseamenea doftorie să mângâie ca și afionul, precum îndemnează zisul Dioscorid la cartea 60, cap 12.

/f. 249^v §14. Pentru suliman

lucrarea
sulimanului

doftorie

băutură

tiriacle

Sulimanul cu carele împodobesc muierile, să numește elinește, psiniθion, și iaste știut la toți. Dec<i> are și el lucrare otrăvicioasă, că de să va întâmpla să înghiță cineva dintr-însul, gingiile și ceriu gurii și limba și dinții să albesc, și urmează turburare pântecelui, tuse, uscare limbii, marginile i să răcesc, mintea scade, mădulările i să amortească, putearea i să slăbească, mâncărime îl supără la stomah și la trup, coastele i să umflă, răsuflarea i să apucă, urmează și înneceare, și albiciune peste tot trupul. Aicea ajutorează scamonia, bându-se cu mied, și ceale pornitoare de ud, că cei ce pătimesc să pișă uneori negru, alteori sângeros. Să se ferească de somn, să se nevoiască a vărsa, bând mai nainte apă cu miare fiartă și cu unt de narchis, sau unt de crin, sau cu fiertură de lobodă și de napi, sau fiertură de smochine și de nalbă, sau lapte fiert, sau susan, bătut în vin, sau leșie făcută de viță, sau unt de magheran, sau sâmburi de piiarseci fierți cu apă de orzu, ori sâmburi de prune aseamenea. Sau comidul care iaste din copaciul ce să numește fteleia și frunzele acestui copaciu cu apă caldă, sau zeama buruienii ce să zice θapsia, ori să facă clistiriul de zeamă de varză și de untdelemn fără sare. Încă și miθridation și tiriacle cu vin, și să bea și vin neamestecat, să folosească cel vătămat.

§15. Pentru ixia

lucrarea ixiei

Ixia iaste oarecare umezeală omorătoare și pierzătoare, ca vâscul lipit la rădăcinile sadului, ce să cheamă hameleon negru. De să va întâmpla să o înghiță cineva, i să pare la miros și la gust ca busuiocul, și aduce arsură mare la limbă, și nebunie, și opreaște toată

ieșirea mistuielilor, și aduce turburare pântecelui cu leșin, mațele ádecă să învârtăsc dar nu iase nimic pe din jos. Dec<i> să cuvine și acestuia doftoria cea de vărsare. Și după ce va vărsa, să bea apă în care //f. 250^r să fi muiat pelin sau vin așijderea muiat pelin într-însul, ori oțet singur, ori oțet cu miare, sau sămânță de rută sălbatecă, ori rădăcină de sulfiu, sau fierțură de cimbru țapului cu apa ce s-au zis mai sus, ori cu lapte sau cu trementină, ori nard, ori castorion. Sau silfion, câte a șasea partea dintr-un dram, încă și nuci cu vin și cu rășină, sau castorion, rută pisată mărunt, câte un dram toate deopotrivă, și încă zeamă de hamelea, de ȝapsia, de pelin cu mied și cu oțet cald să bea. Și tiriace sau miθridation amestecat cu tămâie și cu santonicon, și oblojiturile ceale de inimă puindu-se deasupra la locul inimii. Și oarecare cu zahar (conserva) făcute de ceea ce să zice evfrasia, sau de limba bouului, de mărgăritari, de mărgean, de răsuri, de pietri scumpe, de mosh, și alte lucruri împuțernicitoare de inimă. Și o cârpă muiată în unt de trandafir și amestecat cu oțet, să o puie deasupra la încheietura capului lui, caută la Pavel, cartea 5, cap 47.

§16. Pentru păianjăn

Cine să va întâmpla să înghiță păianjăn, i să umflă stomahul, și lăcrămează ochii, întărâtă udul, și mai vârtos la boasăle omului acolo să dă. Darea împotrivă a aceștii următoare întâmplări, iaste ca îndată, de va fi cu puțință să ia vreo doftorie de vărsat ca să vearse, și apoi să se slujască adeasea cu tiriace precum am zis mai sus. Dec<i> trebuie să luăm aminte aceia care orânduiaște Dioscorid la Cap întâiu al Cărții 16 ca ceale de mâncare și ceale de băutură totdeauna să le ție omul acoperite în casă, și să caute cu nevoință ceale deasupra podini ale casei, că de multe ori cad niște gânganii, mici ádecă, dar pricinuiesc nu puțină pierzare și primejdie, cum iaste păianjănul, coropișnița, omida, și alte târătoare care mai vârtos la vase de vin să adună împrejur din mirosul lui, //f. 250^v și ori sorbind izbucnesc, și varsă otravă de tot pierzătoare, sau căzând să încheagă și mor și de multe ori s-au făcut unele ca acestea pricină de moarte. Iaste și un feliu de păianjăn care de va mușca pre cineva, aduce dureri tari la șale, și mâncărime, și nelesnire de ud, și uneori închegare. Dec<i> cei ce să mușcă de unele ca acestea să întâmpină cu acest ajutoriu: să bea chimen sălbatec, sau sămânță de răchită, ori frunză de brad, fierbându-le, sau numai usturoi să mănânce, și să soarbă vin neamestecat, că să folosesc îndată. Încă și alte seamne scrie Pavel la cap 7 al cărții 15 pentru mușcarea păianjănului. locul să arată umflat ca de o împunsură, dar nu doare, nici iaste fierbinte, ci rușaste de măsură, și face răceală și mâncărime, și tremurare, și greotăte în trup, și nădușală reace, și osteneală multă, și îngălbenire, și întărătare deasă a udului spre scoatere, la unii încă urmează și oprire de ud, și întindere mădulariului, ochii le sânt umezi, și au nedeslușire la limbă,

doftorie de
a vărsa

băuturi

lucrarea
păianjănului
doftorie prin
vărsare
mai nainte
păzire

altă apucare
nainte

seamnele
patimii

vărsare de apă asemenea păiejăniturilor, iar alții și cu udul și pe dedesupt scot acest feliu de păiejănituri, și de vor șadea în apă caldă să ușurează într-acel ceas, dar iarăș li să întoarce durearea mai tare. Îi ajutorează însă să frământa puținică cenușă de leamne de smochin, și să ameastece cu sare și cu vin, și să puie deasupra pe dinafară la mușcătură, sau rădăcină de rodie sălbatecă pisată mărunț, sau aristolohiia cu făină de orz și cu oțet, sau raci de râu să fiarbă cu lapte și cu sămânță de selină și să le bea zeama, sau frunze de chiparis cu vin, și să tămăduiesc.

§17. Pentru împungerea viespile și a albinelor

apucare
nainte

Când vor împunge pe cineva viespile și albinele, urmează durere și mâncărime la împungere, și de să va arăta umflându-se locul împrejur boldul rămâne în rană. Dec<i> face trebuință ca întâi să scoatem boldul, apoi să spălăm locul cu moare de sare. Sau pre însăși //f. 251^r veaspea sau albina zdrucindu-o să o punem deasupra la acel loc. Alta. Bună iaste și aceasta, ca cel ce iaste mușcat să speale locul cu însuși pișatul lui, apoi să-l ungă cu balebă de vacă caldă. Alta. Sau să piseaze iarba albinei ori izmă, și cu aceasta să leage. Alta. Sau să-l ungă cu balebă de bou, sau cu tină, ori cu zeamă de smochine, sau cu frunze de dud sau de nalbă, zdrucite, sau cu făină de orz frământată cu oțet să oblojască, ori să-l aburească cu aburi de salamură.

§18. Pentru mușcătura coropișniței

lucrare
doftorie

Coropișnița iaste otrăvicioasă. De va mușca pre cineva, negreaște locul și să umflă, și uneori să arată uscăcios, iar alteori dintru început să răneaște și doare, și tot trupul simte mâncărime. Dec<i> cătră doftoria uniia ca aceștiia, să piseaze sare mărunț și să o ameastece cu oțet, și cu aceasta să ude mușcătura, sau cu oțet cu sare, sau rută pisată mărunț să puie deasupra. Și să bea aristolohiia cu vin, sau iarba cucului, ori izmă sălbatecă, ori trifoi, ori zeamă de rădăcina lipanului, sau rută sălbatecă.

§19. Pentru mușcături de scorpie

lucrarea și
seamnele
mușcăturilor
de scorpii

Pre oricare va mușca scorpiia, îndată locul care s-au împunssă înfierbântă și să învârtoșază, și să intinde și rușaste, și dă durere nesuferită, uneori înfierbânțeală, alteori răceală, și durere îi vine asupră fără veaste. Uneori să ușurează și treace, alteori iarăș să întărâtă. D-aciia urmează nădușală și tremurare, și simțire de frică, și marginile mădulărilor răcesc, și să umflă vintricealele, și răsuflare multă iase prin șăzut, și partea i să întinde, și i să zburlesc perii celui mușcat de scorpie, și i să sfoieștească obrazul, și junghiul care face mușcătura să aseamănă ca cum l-ar îmboldi cu acul în toată pialea trupului. Dec<i> mai grabnică și prea gata îndemănatecă ajutorință

iaste, să pice /f. 251^v în rană câțva lapte de smochine proaspăt, sau pre însăși scorpie care l-au mușcat să o sfărâme îndată, și să o puie deasupra să stea la rană, singură i să face doftorie la însăși mușcătura ei. Pentru oarecare tainică întâmplare împotrivă a firi lor căriia îi zic patimă împotrivă. Ori zdrucește-o îndată și sărându-o o pune împreună cu sămânță de in, și cu nalbă albă. Alta. Sau împreunează pucioasă care nu să fi pus la foc, cu rășină de trementină, și să o oblojești ca plastrul. Alta. Sau comid ce îl aduc de la Siria care să zice halvani galbaneto iar turcește geadir kasini să-/ topești cu izmă sălbatecă, și cu aceasta să ungi pe deasupra. Sau făină de orzu frământată cu vin să pui deasupra sau cu fiertură de rută. Alta. Ori pisează sămânță de trifoi și pune deasupra la rană. Alta. Sau gălbenare de ou cu sare pune deasupra. Și acestea ádecă pe dinafară la locul cel mușcat să cuvin a să pune deasupra la locul cel mușcat. Iar pe dinlăuntru feliul de băuturi lucrează prea cu folos spre doftoria celor răniți de scorpii, ádecă aristolohiia, mai vârtos cojile ei, ca două dramuri, cu vin, rădăcină de ghentiana pisată, mătăcină, și gogoși de dafin puține pisate, și izma sălbatecă cu oțet și cu apă fiartă mult îndelung, și cu toate ceale mai sus zise, frunze de chiparos cu vin și cu rută, lapte de smochine, silfion de să va afla, zeamă de pefchedan, zeamă de trifoi, sămânță de busuioc, acestea toate bându-se ajutorează și gonesc otrava. Ajutorează încă și acestea aseamenea cătră războirea împotrivă a otrăvii, să se scalde adeasea cel mușcat de scorpie, să nădușcă, să bea vin cu apă, și alte aseamenea să facă precum mai sus.

ajutorință de
vreame

adăpări

Și de vreamă ce am ajuns la scrierea celor purtătoare de otravă, și a mușcăturilor celor otrăvicioase, care să întâmplă din multe feliuri de jigani, și hiară, și jivini, târătoare de uscat și //f. 252^r de apă, dintru a căroră otravă obicinuiesc a să face multe feliuri de prefaceri în trupul omului, ádecă umflături fără veaste, seate nesuferită, ieșire din minte, dureare mare, de multe ori și moarte ticăloșită, precum odinioară în vreamă cea veache au pătimit izrailteanii în pustie și o scrie Sfînta Scriptură la Cap 21 al numerilor stih 6, 7, 8. Că într-aceste au ajuns norodul, încât mai să aprinsease într-înșii focul de mușcăturile șarpilor și apoi măcar cât de mult bea, însă alt atâta crăpa și murea până a priceape vreo ușurare a seatei lor. La care pământ și în ziua de astăzi să înmulțesc și să hrănesc multe feliuri de jigani otrăvicioase, mai vârtos șarpi.

§20. Pentru nevăstuică

Nevăstuica iaste o jiganie otrăvitoare, mai vârtos când să întărâtă, și pre cine va mușca îl apucă dureri strângăcioase, și rușafă la dinți, și urmează bășici umede împrejurul mușcăturii, și părțile dimprejur să negresc, și apoi să jupoaie pialea, și să arată rana albă, și deaca să roade rana să arată țesături vânoase, și cătră acestea cad

lucrare

doftoria
mişcării

oblojitură

încă și oarecare părți putrede, și să face pășune ca la ranele ceale târătoare, încă urmează și turburare la mațe, și oprire de ud, și să varsă împrejur oarecare umezeală reace. Doftoria aceștia iaste să facă cel ce pătimește plastru de comid, și să puie deasupra, ori singur, ori cu oțet muiat bine. Alta. Sau făină de orzu frământată cu oțet și cu miare, să oblojască mușcătura. Alta. Sau și pre însuși nevăstuica de să va întâmpla să o prinză, să o spintece și să o puie deasupra. Alta. Sau tarhon să oblojască deasupra, sau coji de rodii dulci, ori nalbă sălbatecă, ori usturoi pisat, sau napi muiati în oțet, ori să-i oblojască cu orzu ars și cu oțet muiat, sau să-i ude cu salamură caldă, ori să fiarbă lemnul lui Dumnezeu, sau hrean de apă, ori iarba cucului, ori evzomon, ori comid, sau /f. 252^v gogoși de ceale moi de chiparis cu oțet și cu miare, sau jaleș, sau tarhon cu vin, ori rădăcină de hameleon, sau gunoi de ied, ori de miel, sau rădăcină de ghentiani, ori buruiana porumbului. Acestea toate pentru adăpare. Încă pentru mușcătura nevăstuicii și a coropișniții, oblojaște smoală umedă și cu sare, sau rodul chieșului cu miare, ori usturoiu cu frunze de smochine și de chimen, sau frunză de izmă sălbatecă ori de orzu și cu oțet asemenea oblojaște. Și încă pre însuși nevăstuica care l-au mușcat, de o vor prinde să o zdrucească cu vin, și să o bea cel vătămat, că să folosească deosebit.

§21. Pentru mușcăturile de șarpe și de năpârci

seamne

lucrare

Muscat de șarpe să socotească acela pre care va fi mușcat vreun șarpe și fiindcă sânt șerpi de multe feliuri, ádecă năpârci, aspidi, idre, ceale ce să zic amfizvene, ádecă care petrec în ape și pre uscat, vasilischi, și altele, trebuie mai întâiu de toate să scriem puțineale pentru năpârci. Dec<i> năpârca când va mușca pre om, la început urmează dureare prea tare în locul mușcăturii, apoi și în tot trupul și, unde iaste mușcătura, să arată doauă jdreliri mici una lângă alta și curge sânge dintr-însele și niște umezeală puroioasă pre urmă să face ca untul de lemn, și aceasta precum zic iaste otrava jiganiei, să fac încă și bube roșii împrejurul mușcăturii și negricioase și fără piale și întunecare și dezlegare stomahului și leșin și la cei ce au venin vărsare și oprire de ud și împrejurul mușcăturii ies burbuleane ca pojarul, apoi să face pășune, ádecă rană păscătoare, și pătrunde nu numai ceale pe dinafară, ci și ceale dinlăuntru trupului, și gingiile omului să sângerează, le urmează încă și tremurare, și dureare de cap, și nădușală reace împrejur, și înceape a i să aprinde ficatul, și urmează turburare mațelor. Asemenea seamne să arată //f. 253^r și la aceia pre carii i-au mușcat jigania ce să cheamă amfizvena care iaste șarpe înfricoșat cu doauă capete, asemenea cu ceaia ce să zice scolopendra ucigătoare de șărpi, pentru care vom vorbi mai mult în ceale mai dinainte. Dec<i> să primejduiesc mai rău cei ce sânt

mușcați de partea fâmeiască a acestui neam de năpârci decât de partea bărbătească, încă câți au mâncat ceva și sânt sătui, puținel să vatămă de mușcăturile năpârcii.

Doftorie

La mușcătura năpârcii prea lucrătoare ajutorință iaste mănecarea de usturoiu și bearea de vin neamestecat încât, de o va suferi aceasta, nu-i trebuie altă doftorie. Cel ce iaste mușcat să mănânce și praz și ceapă și tarhon prea tare și brostaci cu zeamă și sânge uscat de broască țestoasă de mare cu chimen sălbatec, pacea de iepure sau de neavre sau boașe de cerb uscate, zeamă de frunza albinei, creieri de găini, rădăcină de panax fiartă cu vin, rădăcină de lipan, nucșoare pisate, balegă de capră puindu-se adeasea deasupra cu vin, dafin, lemnul lui Dumnezeu și comid. Puindu-se deasupra ca plastru și cimbru vearde să se puie la rană pui de găină viu, să spintece prin mijloc și să-l puie deasupra cald, făină de orov topindu-se cu vin și cu mușătel pisat, făină de orz frământată cu oțet să oblojască, dar întâiu să încălzească locul cu abur, rug și cu vin. Anhusa subțire la foi (aceasta iaste o iarbă cu care rușăsc), rută sălbatecă să bea cu vin, tărâte fiarte în oțet, zeamă de trifoi stricurată. Iar când să vor sângera bășicile, sparge-le și nu le jupui, apoi spală-le cu apă multă, și le oblojaște cu linte fiartă cu miare până să vor vindeca de tot. Iar darea împotivă cea de năpârci, deusebit lucrează la acestea bându-se și puindu-se deasupra la rană. Însă la fieștecare mușcătură de șarpe, degrab să sfărâmi capul șarpelui și să-l legi la rană. Alta. Sau oase de orice fel /f. 253^v de șarpe (care trebuie să le aibă cineva mai denainte păzite pentru întâmplătoarea trebuință), pisează-le mărunț ca praful, și-l ameastecă cu vin cald, și dintr-acesta să bea câte un dram cel mușcat de șarpe. Alta. Sau precum am zis mai sus, să spintece o găină vie și într-acel ceas să o puie deasupra la mușcătură, și va suge afară otrava. Cu toate acestea care am arătat până aici să doftorească și mușcătura șarpelui celui cu două capete care umblă și nainte și înapoi ca racul. Iar ceaia ce să cheamă scolopendra de care am adus aminte mai sus, și să zice omorătoare de șarpi, atâta de moarte otravă are, încât și pre însuș șarpilor îi otrăvește. Și când vreodată să înmulțească această hiară, norod întreg scoate din lăcuința lor, precum scrie Oeofrastos că s-au întâmplat la arietini. De o vei rumpe în două, rămâne vie și o parte umblă nainte, iar ceaialaltă napoi. La mușcătura aceștia folosește cenușă cu oțet să se puie deasupra. Schila, și mățacina, bându-se, și rută și izmă cu vin. Iaste și alt feliu de șarpe care să cheamă de stejariu, fiindcă lăcuiaște și să hrănească lângă rădăcinile stejarilor, foarte otrăvicios, și atâta de pierzătoriu, încât de-l va călca cineva, i să jupoale piciorul, și ies bube multe pe fluierile picioarelor, și cel mai minunat lucru

mâncare de
usturoiu, și
bearea de vin
neamestecat
hrană

puneri
deasupra

apucare
nainte

scolopendra

doftorie
stejariu
șarpe
pierzătoriu

lucrarea lui

care povestesc, iaste că de să va apuca cineva să-/ tămăduiască i să jupoaie mâinile. Și de va vrea cineva să ucigă pre această fiară, zic că pute foarte ca și el, și nicidecum nu poate mirosi altceva. Iaste dar lung ca de doauă coturi și gros, și greu la umblet, îmbrăcat cu solzi vârtoși peste tot trupul. Și la acesta să cuvin iarăș aceleași ajutorințe care am zis pentru năpârci, însă după potrivirea întâmplărilor. Și încă să se adape cu aristolohia și cu vin, trifoiul aseamenea, rădăcină de lipan, și rodul cel moale de orice stejariu bându-se. Asemene și rădăcinile de prin tăindu-se și oblojindu-se

feliurile
aspidelor

//f. 254^r §22. Pentru mușcătura de aspidă

lucrarea

De trei feliuri sânt aspidole. Una să cheamă scuiitoare din scuiatul ce aruncă când să încolăcește pre om, cu întoarcerea ei. A doauă, de uscat carea trăiaște și să hrănește lipită la pământ, și în alt loc nu lăcuiaște. A treia, ceaia ce să cheamă helidonia carea iaste aseamenea rândurelii, fiind pe deasupra neagră, și pe dedesupt albă. Dec<i> ceaia ce să numeaște scuiitoare, iaste cu mult mai pierzătoare decât toate, că puindu-se din drept întinde și rădică gâtul ei, și cu nemerire potrivind depărtarea scuipei și aruncă otrava în trupul omului, și îndată îl omoară. Pre acest feliu de aspidă zic istoriile că să fi pus supt țâța sa cea stângă împărăteasa Cleopatra, și o au mușcat, și îndată i-au adus moarte prea iute, când vrea Avgust Chesar să o aducă la Roma pentru ca să o facă pompă. Mușcătura aspidolei să arată și să aseamănă ca împungerea cea mică de ac fără rădicare, și scoate sânge puținel, și îndată pică negru, și să naște întunerice la ochi, și osteneală de multe feliuri în tot trupul, însă ușoară și cu dulceață, precum zice Nicandru la stihirile lui, fără osteneală piare bărbatul. De-acia fața celui mușcat să sfoiește și înverzește, dureare de inimă puțină, și fruntea toată să trage în sus, geanele și umerii obrazului încep a tremura și a să clăti fără simțire, ca cum ar dormi. Dec<i> pre unul ca acesta îndată îl ia moartea și nici până la a treia parte a zilei îl lasă să trăiască, iar mai vartos otrava aspidolei ceii surde în doauă sau trei ceasuri îi dă sfârșitul. Ceale de parte fămeiască sânt mai reale decât ceale de parte bărbătească și ceale mai tinere decât ceale mai bătrâne și ceale groase decât ceale mârșave. Acealea care lăcuiesc în locuri uscate, de munte, și pietroase, mai a curând omoară, decât acealea care trăiesc în părți umede, băltoase, și la țărmuri, și la răsărit și în părțile Austriei sânt mai vătămătoare decât în părțile //f. 254^v de la amiazănoapte, și ceale flămânde, mai mult decât ceale sătule, în vreamea verii, mai mult decât în vreamea primăverii. Și când le întărită cineva sânt mai reale decât când sânt în liniște. Și la omul carele are găurealele și vinele strâmte, lucrează mai mult otrava decât la acela care le are largi și

deșchise. La mușcarea aspidiei iaste semn bun de va bea cel mușcat chendavron și să nu-l vearse. Iar de-l va vărsa iaste semn de moarte. Aici să cuvin iarăș toate ceale mai sus zise dări împotivă pentru doftoria. Însăși sugerea cea prin gură foarte folosește spre orice feliu de mușcătură sau rană purtătoare de moarte, atâta numai să ia aminte cel ce sugă, să nu să întâmple cumva să aibă gura lui răniță. Țăranii pun târtiță de găină la mușcătură pentru ca să sugă, sau găină vie spintecată pun deasupra, și deaca să răcească pun alta proaspătă într-adins, Guinta Esentia Theriacalis a lui Maθiol, și untul cel aflat de dânsul prea deosebit lucrează, că într-o clipeală de ochi goneaște și scoate firea și putearea otrăvii. Toți încă cei ce să vor mușca de șărpi otrăvicioși, de obște să se ferească de somn, să nu doarmă nicidecum, decât numai de-l va fi mușcat aspidă. Iaste și alt neam de șărpi la Africhi, aseamenea otrăvicioși și de moarte care să numeaște cornos, fiindcă are în fruntea lui două coarne ca niște linguri, și pre cine va mușca îndată îl omoară, lungimea lui iaste de un cot și de două, pânțele lui iaste plin cu solzi deși cu carii când să târaște șuieră și face sunet ca un burduf, și umblă strâmb și alătura. Cel ce să va mușca de acesta să muncească până în nouă zile, și-și cheamă singur moartea și apoi moare. Iar după ce îl mușcă să rădică locul și să umfle și face bășici vârtoase, și curge dintr-însul puroi uneori neagre, alteori galbene și verzi, //f. 255^r apoi să dezlânează și să umfle. Mădulariul firii i să întinde, mintea i să uimeaște, ochii i să întunece și mai pre urmă de toate omul întins de tremurare piare. Până a nu-l cuprinde otrava desăvârșit, de-l vor apuca nainte cu câte am arătat mai sus la aspidă, își scapă viața. Alt șarpe care să zice curgătoriu de sânge, pe cine va mușca, îndată începe să-i curgă sânge din gură, din nări, și din tot trupul, mușcătura acestuia grăbindu-o până a nu apuca să se pișe sânge, o tămăduiaște mănecarea de usturoiu, și stafide cu pâine și băutură de vin cu apă adeasa și să se silească să vearse. Iar locul mușcăturii să-l speale cu apă reace, și bășica celui ce pătimește să se aburească cu bureate ud și cald. De prisos iaste a scrie aici toate cealelalte feliuri de șărpi, adecă care să cheamă dipsas, însetoșată, arzătoriu, meos și altele, lucrările lor și mușcăturile lor ceale otrăvitoare, și mai în scurt ajutorințele lor ceale cuviincioase. Cel ce va vrea citească-le la a cincea Carte a lui Pavel, cap 61 și 21, și la a șasea carte a lui Dioscorid, cap 38, 39, 40.

§23. Pentru șarpele de apă

Pre care va mușca șarpele de apă, face rană care să lătească și crească și să face neagră și ies puroiu multe și puturoase, ca acelea care obicinuiesc de să fac la ranele ceale târătoare și la alte bube puturoase și nu să tămăduiaște răutatea aceasta cu multă vreame și cu silă. Dec*<i>* să piseaze cimbru, și, muindu-l cu apă, să-l puie

mai nainte
cunoștință la
mușcătură

doftorie

ferire de
somn

cornos

curgătoriu de
sânge
doftorie prin
mănecare de
usturoiu

lucrare

doftorie

meios

doftorie

seamnele celu
mușcatlucrare și
vătămare
groaznică a
vasilicului

deasupra la mușcătură. Sau cenușă de stejariu amestecată cu untdelemn. Sau să mănânce făină de orzu amestecată, *ádecă* frământată cu miare. Sau doauă dramuri de rădăcină de aristolohiia muiată în oțet cu apă să bea ca doauă păhară, sau zeamă de prasiu cu vin, sau hrean sălbatec, sau rod de lipan *ori* floarea lui, sau sămânță de mărariu cu vin *și* ceară proaspătă să mănânce cu oțet. Trebuie să știm *și* aceasta, că acest șarpe de apă *când* lăcuiaște înlăuntru în apă să numeaște idra *și* nictrida, iar *când* iase *și* umblă afară la //f. 255^v uscat să zice idră de uscat, chipul ei iaste ca aspida cea mică ce umblă pre pământ, afară numai că are gâtul mai lung. De va fi înlăuntru în ape sărate, să înfrânează firea otrăvii ei *și* să tâmpeaște. Iar în câtă vreme lăcuiaște afară pre uscat, să face *și* mai ascuțit. Usebit de ceale zise mai nainte ajutorințe, sânt de folos toate încă ceale de obște numărate cătră cei mușcați de șărpi, *și* să cuvin toate tiriacurile ceale împotriva otrăvii, rodul de chiparis *și* de mirsină fieștecăre câte un dram bându-se cu mied sau cu miare de trandafil. Ori var nestins amestecând cu untdelemn *și* cu ceale aseamenea unturi, apasă-l *ádecă* îngroașă-l bine *și* pune deasupra la rană. Cel ce să numeaște meios iaste *și* acesta un șarpe de apă, *și* să cheamă așa căci are tot trupul lui pestriț cu niște peate *și* seamne micșoare, ca grăunțele de meu galben. La mușcarea acestuia ajutorează sămânță de lăptuci cu sămânță de in, oblojindu-se *și* ținvra (care să zice *și* satureia, *și* turceaste, elnegen) pisată, *și* rută sălbatecă, *și* iarba cucului, zdrucindu-se împreună cu lipan *și* puindu-se deasupra. Încă *și* cu băuturi folositoare să-l adape, *ádecă* rădăcină de chentavriu sau de aristolohiia, dramuri 2 în trei păhară de vin, sau cardamomon, *și* ghentiani aseamenea. Iar seamnele la cel mușcat de dânsul să arată într-acest fel ca *și* de năpârcă. Întâiu să răneaște carnea *și* curge *și* putrezească ca *și* la cei idropicoși, *și* urmează trândăvire *și* atârnare, *și* precum zice doftorul Esasistratos, până *și* ficatul să vatămă *și* să strică de dânsul, *și* bășica, *și* șăzutul, că o au cercat anatomicii *și* au aflat stricate părțile ceale din lăuntru.

§24. Pentru vasilisc *și* alte oarecare

Această hiară omoară pre om *și* pre orice jiganie, numai cu căutarea lui *și* cu șuieratul. *Și* pentru aceasta rar să întâmplă să-l vadă cineva cu ochii lui viu, ci *și* mort, de să va atinge cineva de dânsul //f. 256^r moare îndată. Cu șuierătura lui trage afară pre toți șărpii, nu umblă târându-se ca ceialalți, ci umblă drept până la mijloc, *și* oriunde să va sălășlui, pre toți pomii de acolă *și* buruienile *și* copacii usucă, nu numai *când* le va atinge, ci *și* *când* le va sufla. Pietrile cu cea firească puteare otrăvicioasă a lui le sfăramă. *Și* de să va întâmpla să mușce pre vreun dobitoc sau pre vreun om, îndată să face rana galbenă ca aurul. Însă cu această stricăcioasă *și* prea pierzătoare fiară

numai o jiganie mică ádecă nevăztuica să luptă și-l omoară, ci de putoarea și putreziciunea lui cea otrăvicioasă, mai pre urmă moare și ea împreună. La mușcarea vasiliscului nicio doftorie împotriva otrăvii nu să află. Măcar că Erasistratos sfătuiște ca să bea 33 de castoriu și de mac, însă alt doftor n-au însemnat nimic.

nevăztuica
iaste
împotrivoare
lui

§25. Pentru salamandra, căria îi zicem șolomendriță, și pentru vătămarea ei

Salamandra iaste o jiganie târătoare otrăvicioasă, aseamenea gușterului și otrăvește pre om cu mușcarea sau cu balele ei, sau cu spuma și mucii ei care scoate cu nădușala trupului său, sau și când va intra și va trece în vreo bucată. Încă oarecari au istorisit cum că să fi murit fameliu întregi care au mâncat pâine coaptă într-acest feliu de cuptoriu ce fusease aprins și ars cu leamne mânăzâte de salamandra. La Germania să află multe și umblă adeasea pre uliți și în pădurile ceale băltoase. Partea deasupra a trupului ei să aseamănă cu mătasea cea neagră, iar pe dedesupt iaste roșie, precum la unele bălți ale Italiei să arată niște crocodeli de uscat, mici și negri, și multe feliuri de aceia carii să află la părțile Alexandriei. Și la Aravia încă să află gușteri lungi ca de un cot. Și la Nisa, cetatea Indiei, de multe feațe, lungi de 24 de pași /f. 256^v și la ostroavele celor ce să zic ale Fericiților și mai vârtos la ceaia ce să numește Canaria, mulțime multă și nenumărată sânt. Dec<i> pre care să va întâmpla să vatăme salamandra, i să înfierbântă limba, vorba i să împeadecă, mintea i să strică, tremurare și trândăvire și groază cu răceală de fierbințeală urmează în trupul luiși la unele locuri jur-împrejur să negreaște și, de să va învechi și va stăpâni otrava, fără a nu grăbi putrezește și să strică toată partea curgând. Iar precum zic alții, ies mulțime de peate albe în tot trupul care după puțin roșesc și mai pre urmă să negresc și jupoai pre tot omul. Iaste dar salamandra mai reace și mai umedă decât toate jigăniile. La vătămarea ei ajutorează toate acealea care să aduc pentru gândaci, iar deosebit aceastea rășină de brad sau comid să sfărame cu miare și să o lingă cel ce pătimește sau crini și frunze de urzici să fiarbă cu untdelemn și să bea zeama. Folosesc și ouăle de broască țestoasă de mare sau de baltă sau și de uscat să le fiarbă sau și zeamă de brostaci fierți cu rădăcină de erighiu Carduus Mariae, turceaște meirmen dikenii. Avichena lângă aceasta adauge ramuri de chiparis, și stiraca, turceaște, buhur ergheri, și sămânță de urzică fierbându-se și bându-se.

lucrarea
șolomendriței

chipul ei

vătămare

adăpări

§26. Pentru înghițirea lipitorii

Care bând apă să va întâmpla de a înghiți lipitoare și să va pogori în stomahul, simte oarece pișcare în gura pântecelui, că acesta iaste semn cum să fi înghițit lipitoare, iar uneori scuipă și sânge

seamnele
vătămării

scoaterea
lipitorii

înflorit *cel* ce pătimeaște, scuipând cu silă, pentru că să lipească lipitoarea în gâtleeju. Dec<î> pre lipitorile ceale înghițite le scoate salamura, ádecă moarea de sare sorbindu-se. Leșie de silfion cu sare și cu oțet, sau zeamă de rădiche cu oțet, ori să mănânce untdelemn proaspăt care omoară și pre iale și pre alți viermi ai pântecelui. Iar de să va fi agățat lipitoarea în mijlocul //f. 257^r gâtleejului, să ghidele cu leșie tare cu apă de piatră acră, cu oțet și cu puținel vitriol, sau țeperig cu apă, sau cerneală de caraboiu fiartă cu oțet, sau salamură cu muștariu. Iar de să va fi lipit la rădăcina gâtleejului încât să ajungă cătră gură, atuncea cu o unealtă hirurghicească care să aseamă<nă> ca ciocul de cocor, să o tragă afară, însă să fie mesterul mult îndemânatec și cercat. De va fi stătit în beregăți, să ție în gura lui făină de rodii și apă reace, și va ieși singură, fiindcă simte răceala. Poruncește încă Dioscorid să ne ferim de niște buruieni care le-am arătat într-alt loc, ádecă de iarba lui Tatin, și de ceale ce să numească 0apsia, de zeamă de crastaveate sălbatec, și de ceaia ce să zice agaricon negru, căci acestea aduc înneări și mistuieli peste măsură, și aici nu să cuvin. Unii au dat la *cel* ce pătimeaște ca să înghiță doftoria ce să zice coreos. Iar eu, zice Galinos, totdeauna m-am slujit cu usturoiu singur și n-am avut trebuință de coreos.

§27. Pentru broaște râioase de uscat și pentru ceale de baltă

tiriac

scăldare

Sânt niște broaște de uscat mari și pestrițe care să zic râioase, deci acestea sânt otrăvicioase și vatămă mult, atât cu duhoarea și suflarea lor, cât și cu curgerea nădușelii, și încă cu pișatul lor care mai vârtos îl udă la sămănăturile grădinilor. Împotriva otrăvii acestora iaste îndămânatec tiriacul, ori singur ori cu vin să-l ia omul. Alta. Sau așa să facă, să fiarbă rută cu vin și să bea, apoi să se scalde în baie Hypocaustum Sudatorium vel vaporarium, pentru ca să iasă și să se gonească otrava afară împreună cu nădușala. Sânt și alt feliu de broaște de apă și de bălți, care să numesc iarăș râioase, și acestea aseamenea otrăvicioase și încă mai vătămătoare decât ceale de uscat, care să hrănesc în păduri. //f. 257^v Și iarăș în locuri reci și umbroase și întunecoase sânt ceale mai reale. Vatămă dar și mânzălesc pre cei ce întâmpină, cu mușcarea, și cu balele, și cu nădușala, și gunoirea, și pișatul lor, și încă aceia carii vor mânca ceva pângărit de dânsule, cu amar să muncesc și mor, ádecă poamă, sau altceva, că aduc fierbințeală și uscăciune limbii, rumperi și încuiare pântecelui, și pornire spre uscare, vărsare, amorțire simțirilor, mișcare cu rumpere a stomahului și putoare gurii și năduf, năucire minții, uneori și curgerii seminții fără voieși să umflă trupul și să sfoiețească și să smolească. Aici să cuvin aceste doftorii, întâiu vărsarea, apoi să ia tiriac, și miθridation, cu vin, până în trei zile. Sânge de broască testoașă de mare cu chimen, pacea de capră cu vin, cvintesenția de

doftorie

tiriac al lui Matθiol, prea minunat foloseaște. Sau un grăunte mic de piatra smaragdul să se bea cu vin. Încă la o carte de doftorii sfătuiască aceasta: să spintece un catâr și să-i deșerteaze toate măruntaiele și îndată până iaste proaspăt cald să bage într-însul pre bolnav să stea până să va răci stârvul și așa să facă de multe ori ori în catâr ori în cal până ce va simți că s-au însănătoșat. Iar sfătuire veache iaste să între într-un cuptoriu cât va putea să sufere căldura. Foloseaște și baia cea cu mesteșug, și riovarvaron ceaia ce să aduce la cei idropicoși și confeturi de curcoma, iar mai vârtos pietricica care să află în capul brostei râioase. Iar după cum zice Pavel și Dioscorid beare de vin multă bun, rădăcină de trestie doauă dramuri și de papură iarăș atâta cu vin și, fără multă vorbă, trebuiaște să silească pre bolnav ca să umble și să alearge degrab, și să se încure și să se miște, pentru amortirea care are, mai vârtos și să se scalde adeasea pe fieștecare zi.

baie cu
mesteșug

băuturi

§28. Pentru gândaci și omidă de brad, și ceaia ce să cheamă vupristis

//f. 258^r Aceaste mici gângănii, gândacii, omida de brad și ceale ce să cheamă vupristida, sânt aseamenea otrăvicioase și de pierzare care vatămă mult ori cu mușcarea, cu împungerea și cu mânzălirea lor sau când vor intra și vor spurca vreun lucru de mâncare sau de băutură al omului sau și când să va întâmpla să le înghiăă cineva și lucrează și aceastea deosebite și bolnăvicioase întâmplătoare urmări, precum le arată cel de multe ori zis Pavel la cap. 31, 32 și 33 al cărții a cincea și Dioscorid cap.1, 2 și 3 al cărții a șasea a lui unde și doftorii le lor pre larg le tâlcuiască cu băuturi cuviincioase și cu doftorii de vărsat și curățenii și puneri deasupra, ungeri și oblojituri și câte alte ajutorințe trebuiesc iar noi dintr-ale lui alegem câteva pre scurt și scriem pentru urmarea care am apucat. Untul de migdale dulci de-l va lua cel ce pătimeaște, să foloseaște, încă mai putearnic și mai lucrătoriu iaste untul de brad făcut de strovilia proaspete că acesta toată arsura și iuțimea otravei și durerea cea cumplită o goneaște și o opreaște. Baie făcută de rădăcină de nalbă sălbatecă, flori de nalbă dumeasnică și de tigră, cu aceastea să se slujască. Untul de aguridă cu apă de patlagină sau de grașiță sau tiriac să ia. Mădulariul firii și boașale de să vor umfla, să le ungă cu unt de trandafil, cu unt de micșunele, de nenufara și de aguridă sălbatecă și cu acela care îl numesc ialienii Balsamini și Caranzi și altele.

doftorii a
acestora

§29. Pentru cei mușcați de jiganii turbate și pentru patima cea temătoare de apă

Mușcați de câini să zic aceia pre carii să-i fi mușcat vreun câine turbat și această mușcare iaste foarte vătămătoare, otrăvicioasă și pierzătoare și peste măsură muncitoare precum o vom arăta aici spre îndestulare din sfătuirile doftorilor celor ziși mai sus, Aetie, Pavel și Dioscorid. Dec<i> fiindcă câinele iaste /f. 258^v dumeasnic și de casă

seamnele
câinelui turbat

frică de apă

seamnele
mușcării de
câine turbat

și să înmulțească mult și să obicinuiască între oameni, poate să turbeaze de multe ori, și din însăși patima aceasta a lui. Dec<i> anevoie poate să se păzească cineva de dânsul totdeauna. Drept aceea de să va întâmpla să mușce pre cineva, negreșit i să primejduiască viața, de nu să va grăbi cu ajutorințe de multe feliuri. Turbează dar câinii mai mult în vremea seacerii, la căldură, când iaste fierbințeală multă și arsură prea mare. Însă uneori turbează și când îi va cuprinde și-i va pătrunde răceală mare. Iar seamne au acestea: câinele când va turba să întoarce cu totul și despre băutură și despre mâncare ádecă nu poate nici să mănânce nici să bea, măcar că are seate neasemănată, însă pentru că le piare simțirea cea chibzuitoare, scot spume multe din gură și din nas. Suflă greu și le spânzură urechile și să fac nebuni și fără simțire, de nu cunoaște mai mult nici pre stăpânul său, caută sălbătăcească și să posomoraște peste obiceiai și fără nicio întârâtare face năvală și aleargă după fiește ce om și suflă asupra fieștecăruia dobitoc, și în scurt mușcă pre oricare să va întâmpla măcar cunoștință, măcar necunoștință, și de va mușca, atuncea îndată nu dă dureare groaznică, nici altă vătămare într-acel ceas, numai cât doare puținel rănirea. Iar pre urmă urmează cea prea grea patimă care să numească frică de apă, căci mușcătura câinelui turbat lucrează în trupul omului minunată și streină prefacere, și mai în scurt după ce îl va stăpâni otrava turbării, atâtă frică și ferire groaznică de apă pricinuiască încât acest feliu de bolnav nu numai că nu bea nicidecum, ci nici a vedea apa cu ochiul nu suferă, ci o uraște și fuge de dânsa și nu numai de apă, ci și de toate alte lucruri umede. Dec<i> toți când sânt mușcați de câine turbat, și ori din leane nu s-au slujit cu doftoria cea cuviincioasă lor, sau și din neștiință, rău și nu cum s-au căzut să va fi doftorit, cad la această patimă a teamerii de apă și mai mult o pătimesc cei cu umezeli reale, //f. 259^r unii după 40 de zile, iar alții și după mai multă vreme. Dec<i> să întâmplă boala aceasta cu multă întindere a vinelor, și rumpătoare vărsare a sângelui din lăuntru și rușire a tot trupul, mai vârtos obrazului, și cu nădușire și slăbiciune, și încă mai rău să bolnăvească, cât ar zări și ar vedea ori apă sau altceva lucind ca oglinda sau ca sticla, că i să pare că-și veade fața roșie și sălbatecă și plină de mânie, și ca cum i s-ar năluci în apă că iaste chipul câinelui care l-au mușcat, și fără răsuflare sau trecere de vreme pătimească, iar unii și latră ca câinii, și pre care întâmpină aleargă să-l mușce, și mușcătura îl doboară la aceiași patimă.

Pricina și cunoștința patimii aceștia

Pricina următoarelor întâmplări care s-au arătat mai sus și a faptelor, iaste arătată, și cunoscută tuturor, cum că au cuprins și au stăpânit otrava pre toate ceale mai alease părți, iar cum că să teame și să scârbească de apă, zic oarecarii cum că aceasta vine din uscăciunea cea peste măsură fiindcă desăvârșit s-au prefăcut și s-au schimbat

ființa cea umezicioasă a trupului. Iar oarecare doftor anume Rufos au arătat cum că și această patimă a teamerii de apă să fie un felu de melanholie, când otrava să aseamănă și urmează pre umădătura trupului precum o știm, că unii melanholicoși nălucesc și să tem de multe feliuri care să arată cum că să întocmesc cu aceia care dovedesc că celor ce pătimesc li să nălucească câinele ce i-au mușcat. Pentru adevărata cercare și dovedire ne sfătuiască și doftorul unguresc Franghiscu de Papa la cartea a X a *Păcii Trupești*, cap. 31 și zice: “să cade ca să aflăm întâiu și să ne încredințăm pentru patima acesta care arată acest felu de seamne, oare să se fi întâmplat din mușcătura câinelui turbat sau nu. Și poți aceasta (zice) să o cunoști într-acest chip: Dejghioacă sâmburile de nucă, și-l pisează încet și-l întinde pe pânză ca un plastru, și oblojaște, adecă pune deasupra la mușcătura aceea și să stea vreamă destulă, /f. 259^v apoi leapădă-l să-l mănânce vreo găină, și de va muri dintr-acesta găina, atunci să adeverează cum că câinele care l-au mușcat au fost turbat. Asemenea poți să cerci și cu o felie de pâine, precum însă povestesc cei mai mulți, puținței au scăpat de această patimă, și aceștia nu cum că s-au mușcat de însuși câinele cel turbat, ci de om mușcat și turbat au dobândit și cu toate acestea prin nevointă și cercare mulți și din cei mușcați de câine s-au mântuit”.

cercarea
mușcării de
câine turbat

Dec<v> de iaste adevărat cum că mușcătura să fie de câine turbat, îndată să o jdrelească bine cu simceaua împrejurul ranei, și să o apease, apoi să-i puie tigră, adecă ventuză ca să sugă otrava afară, împreună cu sângele, până a nu să răsi și să se împuternicească mai mult. De nu să va putea a să face aceasta, să arză o bucățică de fier în foc, și cu aceasta să arză locul mușcăturii. Și după acestea o ceapă coaptă, ori singură, ori cu tiriace muiat bine să o puie deasupra. Apoi pre cel ce iaste mușcat așa și turbat, să-l puie cu de-a sila de nu va vrea, să se scalde în apă. Și să se ție înăuntru în casă în loc cald să nu răcească. Usebit de aceasta să aducem și oarecare băuturi într-acest chip: să pui raci vii într-o oală noaună, și să-i lași să arză în cuptoriu să se usuce, apoi să-i pisezi mărunț să se facă praf, și dintr-acesta ca un dram să bea bolnavul adeasea cu vin cald, sau cu apă de spinul ce să numească Atractilida. Alta. Sau să sfărâmi raci vii, și să le storci zeama, și amestecându-o cu oțet să-i dai celui bolnav să bea, și aceasta lucrează tare, încât ca o desăvârșită doftorie amortește și potolește otrava. Sau așa, rădăcină de ghențiană care și turcește să numească ghencian și smirnă împreună, ca un dram de fieștecare și doauă atâtea de praf de racii cei arși, pisează-le toate împreună amestecându-le și dă bolnavului să bea câteodată pe fieștecare zi cu vin cald. Asemenea și praf de buruiana care să zice alisron Rubia minor, turcește chioc, până în 40 de zile //f. 260^r să bea cu mied. Alta. Să fiarbă măcriși cu apă, și cu aceasta să speale rana, și apoi să o presare cu praf de aceștiași buruiană. Alta. Buruiana care să cheamă vecina râului, latinește, fontalis, elinește, potamoghiton, turcește,

doftorie
jdrelire

adăpare

ghiol otu, cu care să o puie deasupra la mușcătură. Alta. Coji de smochin sălbatec topindu-se și făcându-se praf să-l bea cu apă.

unsori
tigve lipitori

oblojitură

zeamă și
fiertură de
măcriș

punere
deasupra

Nu ajotorează aicea nici slobozirea sângelui, nici vreo curățenie, ci să cuvine să lățim rana împrejur cu briciul, lepădând carnea după alătura înfingând simceaua mai adânc, și apoi sângele și umezeala să o tragem cu tigve putearnice, sau și cu lipitori să o sugă. Sau arzătorul cel zis mai sus, ori de fier ori de argint, sau de aur. Iar deaca cel ce pătumește să va întâmpla fricos, și nu va suferi pre acesta, să ne slujim cu altul. Cu arzătorul carele să cheamă mort, căruia îi zic spețierii Sublimatum, cu vreo unsoare reace închiegată, și cu aceasta până în două zile scade toată rana, însă totdeauna să se ungă îndestul cu unt de vacă, și să stea desupra ei untul de vacă. Alta. Sau să oblojască rana pe dinafară cu aluat amestecat cu țeperig. Alta. Sau să facă tină din cenușa de frasin amestecată cu pișat de copil mic și să oblojască. Bună iaste și cenușa de viță. Alta. Sau să oblojască cu foi de papură, sau cu smoală, și până în nouă zile să nu lase să se închiză rana și să se însănătoșeze, ci să izvorască și să răsuflă. Sau pisează papură și-i stoarce zeama, și muind pânză într-însa pune deasupra. Asemenea lucrează și zeama de anagallida care turcește să cheamă pauc otu. Și mușățelul și rădăcină de măcriș fierbându-se, că știu (zice Aetie) pre un bătrân care numai cu măcrișul au tămăduit pre cel mușcat de câine, că au vărsat zeama măcrișului peste rană și au oblojit cu dânsul și-i da să bea dintr-însul și foarte lăuda cum că doftoria acesta poate mult. /f. 260^v Să pișă dar mult cei ce iau măcrișul neamestecat, drept aceia au tămăduit el și pre cei cu gălbenare, iar noi tămăduim cu dânsul și un feliu de râie ce să cheamă lihina, pisându-l cu oțet, și cu aceștia rădăcină a măcrișului ajutorăm la mâncărimi. Asemene încă face și șteavia cea sălbatecă cea înghimpoasă care are rădăcină lungăreață. Alta. Moaie tiriace în unt de trandafir și pune deasupra la rană. Iar unii ficatul câinelui ce au mușcat, îl dau omului ce aiste mușcat, să-l mănânce fript. Și afară de aceasta, ficatul de coțofană de mare care să numește elinește εθρία, latinește mergus, friptă cu puținel undelemn și sare, foarte de folos o țin, că zic cum că atâta să fi lucrând încât de o va mânca cel ce pătumește, îndată ceare apă să bea. Ca și altă pasăre de mare ce să cheamă ippocampus, italiceste falopa și adăpându-se cu levcanthemon și mușățel și smoală iudaicească și băătură de crin indicească, pelin și zeamă de usturoiu și altele multe. Să aștearnă supt dânsul piale de urs sau de junincă de mare, mai vârtos de scroafă sălbatecă, că întregește mintea. Arzându-se dar pialea aceștia și făcându-se cenușă în băătură, încetează patima fricii de apă. Iar după ce se vor tămădui ranele să i să dea iarba lui Tatin cea albă spre pîiarderea a toată patima, căci câinii cei ce turbează deaca mănâncă iarba lui Tatin cu arpăcaș, varsă

și îndată își vin în fire și să slobozesc de turbare. Și acestea până aici destule sânt. Să-și facă dar dietă cel ce pătimește cu câte tâmpesc și taie putearea otrăvii: Vin vechiu și dulce și lapte aseamenea, usturoiu, ceapă, praz, nu-l vatămă, și numai cu ceia ce să zice iarba preapeliții slujindu-se să va ajutara. Să se ferească de lipsire și de sațiu, mai vârtos de lipsire, că întinde răotățile umezealelor, să se nevoiască a avea totdeauna pornire de ud și de mistuire, și aceasta pot să o facă buruiana ce să zice scandix mâncându-se, mărariu, criθmon, //f. 261^r chihorion, cicoare, sparanghel, șteavie de grădină și sălbatecă, pești moi la carne, raci de râu, pasări sălbatece, vin bun și subțire, și altele. Trebuie să știm încă și aceasta, că nu numai din ceale zise pricină turbează câinii, ci și când vor mânca niscar cărnuri putrede și împutite, de care să vor fi apropiat și le vor fi lins alte hiară și dobitoace otrăvicioase, sau le va fi ajuns vreo strălucire de fulger, sau când vor sorbi niscar zemuri drease peste măsură ádecă cu piperiu mult sau cu rădăcină de piperiu, și ceale aseamenea. Teamerea de apă nu are vreame orânduită ca să se arate la om, că uneori în ziua dintâiu, alte ori într-a șaptea, alte ori la patru zeci, și până la un an, încă și până în șapte ani o pătimesc unii. Și nu să apucă todeauna numai din mușcătura câinelui, ci și din adunarea cu omul cel turbat, sau de va fi atins spuma câinelui de loc gol al trupului. Semn de tămăduire iaste, de să vor arăta în oglindă sau în pișatul lui niște cărnuri aseamenea ca niște cățăluși mici. Iar pentru mai nainte cunoștință trebuie să însemnă m: cu cât mai mult va curge sânge din rana mușcării, cu atâta mai bine să tămăduiască, și nu are frică turbarea. Și când mai curând să închide și să astupărana, cu atâta mai multa frică are, și să primejduiască mai rău, că mulți negrăbindu-se, în două sau trei zile au murit. Dec<i> cu doftoriile totdeauna și în multă vreme să se slujască, că de multe ori peste câteva luni, uneori și după un an întreg iarăși vine și să întoarcă teamerea de apă. Pentru aceasta iaste bună doftoria cea grabnică și silnică, să-l cufunde cu sila pre bolnav în apă reace, căci cu acest mijloc îi treace și frica și încetează și nebunia. Încă și mușcarea câinelui care nu iaste turbat, și aceasta are oarecare otrăviciune, precum zice Pavel. Dec<i> îndată ce să va întâmpla să mușce vreun așa câine, să-ș ude palma bine cu oțet și să o puie peste mușcătură. Încă să piseaze țeperig cu oțet //f. 261^v și să-l stricoare. Apoi să ia bureate nou și să-l moie în oțet gol, sau în oțetul cel cu țeperig care s-au zis mai sus, și să-l puie deasupra până în trei zile, udându-l adeasea, și numai cu acesta să însănătoșază desăvârșit. Alta. Sau să frământa făină de orov cu untdelemn și să puie deasupra. Alta. Sau bureate nou, ori lână leroasă să o moaie în oțet cu untdelemn și să o puie deasupra. Alta. Sau frunze de rug să le mărunțeaze mărunț și muindu-le în oțet să oblojască mușcătura. Alta. Sau să zdrucească

dietă

ceale de ud

altă pricină a
turbăriiteamerea de
apămai nainte
cunoștințăla mușcătura
altui câine
neturbatpunere
deasupra

ceapă cu miare ori cu cimbru, cu sare, și ceapa și miarea împreună, sau buruiana care să zice prasion negru, turceaște firasiun, să zice încă și valloti, aseamenea să puie deasupra. Dec<i> de să va întărâta și să va înfierbânta mușcătura să puie iarăș pe cea mai sus zisă făină de orov frământată cu miare, că aceasta iaste doftoria ei. Iar de va avea fierbințeală, să sfărame zmalț, și să-l ameastece cu apă, și cu acesta să-l ungă. Și acestea dar ajung până aici pentru cei mușcați de câini turbați sau de oameni.

§30. Pentru cei mușcați de oameni

Mușcătura omului, ádecă care să va întâmpla să muște pre alt om, și aceasta să numără cu vătămrile ceale otrăvicioase, mai vârtos precum zic mai reale să fac ranele acealea care să vor întâmpla din mușcătura omului, și mult mai cumplite decât ceale ale altora. De să va fi întâmplat flămând acela care au mușcat, sau va fi mâncat legumi mai nainte, mai vârtos linte, la aceasta deosebită ajutorință iaste într-acest chip: să ungă întâiu cu untdelemn mușcătura, apoi să zdrucească rădăcină de mărariu și amestecându-o cu miare să o oblojască. Alta. Sau făină de orzu să ameastece cu oțet de vin, sau cu oțet de trandafil, și să o oblojască, schimbându-o adeasea. Iar deaca va înceta arsura, să o doftorească și pre aceasta ca pre cealelalte rane de obște.

§31. Pentru mai naintea păzire a celor otrăvicioase

//f. 262^r Anevoie iaste foarte și neadeverit mijlocul cu care să poată cineva a să păzi mai nainte de otrava ce îi vine asupra și de vicleșugul celor ce o dau, căci acei răi ucigași carii de voia lor vrea să otrăvească vreun om, să mesteșugesc în tot chipul să nu-i priceapă, ca să nu pătimească rău, și așa cu meșteșug și cu vicleșug îl vânează. căci otrava care iaste din fire amară la gust, ei o ameastecă cu dulceturi, iar aceia care iaste cu greu miros, o ameastecă cu mireasme. Și iarăș în loc de doftorii care să dau pentru tămăduire, otrăvesc lucrurile ceale ce să aduc, și mai vârtos la cei sănătoși, ádecă pelin, isop, cimbrul țapului, crin, lemnul lui Dumnezeu, castorion și altele. În curățenii aseamenea și în băuturi, câte să potrivesc la gust pun, ádecă la vinul acru, la cel dulce, în zemuri, în mied și în arpăcaș și în alte lucruri de mâncare cu care după trebuința hranei ce să va întâmpla să slujaște omul. Dec<i> câți au bănuială vreodată să nu-i otrăvească, trebuie să se ferească de ceale drease, și de ceale dulci, și de ceale sărate și de ceale acre, și mai vârtos când le vor fi seate mult să nu bea mult, sau când vor flămânzi să nu mănânce mult și de-așupa (sic!), că împlinindu-li-se pofta, să fac lesne priimitori. Iaste încă și de alt feliu păzire mai nainte mai negreșită, ca mai întâiu să ia cei ce au bănuială niște lucruri împotriva otrăvii care pot să

doftorie

luare aminte
și dietă mai
nainte
cunoscătoare

dezlâneaze putearea cea otrăvicioasă, și să o facă fără lucrare. Și sânt de acest fel: să guste mai întâiu câteva smochine uscate, împreună cu ceale ce să zic nuci împărătești, și chitre, și un dram de sămânță de nap să bea întâiu cu vin, sau frunze de izmă sălbatecă sau ceaia ce să zice pământ însemnat, iarăș atâta cu vin. Ori frunze de rută și nucile ce s-au zis mai sus sau doauă zmochine și un grunji de sare să apuce mai nainte flămânzi și nu-i va vătăma niciun feliu de otravă. Încă și alte oarecare dări împotrivă să ia mai nainte pe fieștecare zi, ca cât un grăunte, să vor //f. 262^v păzi mai nainte negreșit, precum iaste cel de sching <sching> și de sângiuri amestecată și însuși Miθridation cel mare care obicinuia împăratul Pontului Miθridat luându-o pe fieștecare zi pentru mai nainte păzirea otrăvii, și deaca s-au primejduit să-l prinză romanii, de doauă ori au băut dintr-însa ca să moară, și n-au putut lucra ca să moară de otrava cea purtătoare de moarte care au băut și așa s-au junghiat singur. Ci de vreame ce să întâmplă de multe ori și fără pândire de oameni a să otrăvi cineva după întâmplare de niscarva jigării otrăvicioase ce să încuibeză în copaci, mai vartos în brazi și în locuri pustii, și vor pica sau vor arunca otrava lor în vase de bucate, sau de vin, sau din podina caselor vor cădea gânganii otrăvicioase, precum am scris mai sus, trebuie să ia aminte să-și acopere vasele bine și totdeauna să șteargă podinile și colțurile casei, și să omoare păianjării și alte gânganii care toate sânt otrăvicioase.

De să va întâmpla să bea vreodată cineva otravă de moarte ori din vicleșug de oameni vrăjmași care să-l fi adăpat ori cu voia lui de bună voie va fi băut, și căindu-se iarăș poșteaste să-și scape viața. Deaca o va priceape și să va arăta otrăvitura, să află iarăș și la aceasta cuviincioase ajutorințe cu care să se slujască îndată și degrab, că de va zăbovi, și va treace vreame cu lenevire, să împuterniceaste otrava și să face anevoie de ajutorit și de tămăduit. Dec<id> curând, nimic mutând vreame, să încălzească untdelemn cu apă și să bea cu sila ca să vearse sau de nu să află untdelemn în loc, fie și unt de vacă cu apă caldă sau cu fiertură de nalbă, de sămânță de in, de trag, de urzică, de grâu mirositoriu sau fidea, că aceastea silesc și spre a vărsa și spre a umbla pânțele, și iuțimea otrăvii o tâmpesc. Întâi dară untul de lemn, cea aleasă și cea mai adevărată dare împotrivă, pentru multele lucrări, și trebuie să-l ameastece precum am zis cu //f. 263^r fierturile ceale cuviincioase, ádecă de nalbă, untură de găină, zeamă de cămuri unsuroase, sau de găini, și unt de vacă, pământ roșu, lemnul lui Dumnezeu, agaricon, erisimon, rădăcină de irictu, sămânță de morcov, nard chelticesc, castorion, măduhă de smiceale de corn, flori de trandafil, zeama ierbii ce să numeaste prasion, izmă și zeama ei, ce să zice Laserpitium, sagapinon, zeamă de pevchedan, zeamă de panax, aristolohiia lungă, sămânță de rută sălbatecă, frunze de betonică. Toate aceastea luându-se cu un dram de vin, usebit fieștecare cu undelemn, întâmpină prea gata. Lucrează foarte și fiertura buruienii ce să zice

miθridation

apucare nainte
de folosdare
împotrivă,
întâi untul de
lemn
fiertură

polion, ádecă pimpinea, și turceaște, saparina otu. Și să bea seseli, și să lingă smoală umedă. Ajutorează încă mai mult tiriacul cel de năpârci, și nu ajunge de un fel și de o sumă cu fieștecare dintr-acestea să apuce nainte omul, că nici aceaști puteare au aceastea, ci după măsura băuturii de otravă, împătrit și încincit dându-se foloseaște și nu numai odată pe zi, ci și de două ori, precum sfătuiaște și Galinos.

Pentru mâncările și băuturile ceale de casă, otrăvicioase la noi

Acești ales doflor Clavdie Galinos, împreună și Aetie Amindinos la cartea cea pentru lucruri otrăvicioase, scriu cum că și apa cea foarte reace și înghețată, bându-se fără băgare de seamă, și vinul cel tare, mai vârtos cel dulce, luându-se fără măsură îndată după ce va ieși din baie, sau după drum și alergătură cu multă osteneală, sau după altă multă trudă, îndată să vatămă omul, și ca de otravă să omoară, că îi urmează întâmplătoare urmări aseamenea celor purtătoare de otravă, ádecă înneări, și dureri de multe feliuri, la care lăsarea de sânge degrab făcându-se, și deșărtarea dezleagă primejdia ce atârnă asupra. Alții iarăș zic, cum că nu numai /f. 263^v apa cea rece și vinul cel mult aduc următoare întâmplări purtătoare de moarte, altele și altele multe feliuri de otravă, din ceale obicinuie la noi, săvârșesc feliurimea și însușirea și lucrarea, ádecă cărnuri și peșturi fripți și puși în loc reace foarte și umed, de să păzesc multă vreme, întocma așa vatămă și muncesc ca și bureții cei otrăvicioși, măcar că după două zile deabea să cunosc seamnele stricăciunii. Încă și cărnurile ceale fripte să îmbracă cu feliurimea celor otrăvicioase, de la vei pune în vase cu capace așa calde și să le învălești strâns cu o pânzătură să nu poată să răsuflă, aseamenea și alte lucruri de stârv care ori din slăbiciune să vor fi stricat ori șarpi sau scorpii sau câini turbați le vor fi atins sau de trăznet să vor fi lovit. Acestea toate oricine să va întâmpla să mănânce, nasc în trup umădături reale, melanhólicoase și leșinuri și curgere de pânțe și nebunie și trândăvire și mai pre urmă moarte, încă și icrele peștelui ce îi zicem somn sânt prea otrăvicioase și foarte purtătoare de moarte, deci să se ferească fieștecarele să nu le mănânce. Iar de să va întâmpla cineva să mănânce alt feliu de peștiuri care stau în locuri zmârcoase, ia vătămare nu puțină și pentru ofșoria să mănânce îndată peare sălbatece. Aseamenea și care va mânca cărnuri (precum am zis) sugrumate, sau mortăcină, trebuie să vearse și să puie clistiruri pe dedesupt și să bea vin bun de tămâioasă, sau vin cu gutui. Și deaca va vărsa, să ameastece cu vin pământ însemnat și odagaci și sacâz și să-/ bea, că să va tămădui cu ajutoriul lui Dumnezeu.

Cap 21. Pentru ceale mai alese boale ale pruncilor celor mici, atât pe dinafară cât și pe dinlăuntru

Întâiu, pentru cum să cunoaște pruncul cel sănătos cel născut de curând

Pruncul ce să va naște sănătos să cunoaște îndată din însăși nașterea //f. 264^r cu acest feliu de seamne: întâiu ádecă din starea maicii care l-au născut, de va fi fost sănătoasă în toată vremea ce au purtat în pânțele. Al doilea, deaca născându-se pruncul și puindu-se pre pământ, va plânge cu putearea cea cuviincioasă. A treia, de va avea toate părțile și simțirile lui întregi și sănătoase și toate găurealele ceale firești neoprite, ádecă urechile, nările, gâttelejul, gaura udului și degetariul și vor fi lucrătoare mișcările ceale firești ale fieștecăria părți, iar nu trândave și învârtelirile și întinderile încheieturilor, toate după cum să cade și cu orânduială și la mărime și la chip, și la simțiri, să fie nevătămat și întreg. Și dar, după tăierea buricului să înfease pre prunc după obiceiul. D-acia trebuie să-i dăm mai nainte de toată hrana miare prea bună aspumată să lingă, iar unt de vacă să lipsească cu totul, fiindcă iaste rău la stomah. Și după aceastea mied cald să-i pice în gură. Apoi să-i mulgă însuși mumă-sa laptele cel gras din țâțele sale și muind întâi țâțele cu apă căldică să dea pruncului să sugă. Iar mai bine ar fi să nu sugă laptele mume-sei până a patra zi, ci al doicii ce va fi de față. Trebuie încă și să scalde pre prunc după hrana lui, de două ori ziua. Apoi deaca îi va cădea buricul a treia zi sau a patra zi, să arză ghioghi de melci să-i facă praf mărunt, sau unghie de rămători să arză și să presare locul. Sau cu plumbu arsu și amestecat cu vin, să ungă pe deasupra și să-l leage. Doica aseamenea trebuie să fie sănătoasă și nu bătrână și să fi născut parte bărbătească și să se păzească de bucate cu zemuri reale și de ceale prea uscate și iuți și știroase și acre și amară și cu miros greu și prea fierbinți ferindu-se de desfrânare și de băutură de vin și să-l ție în brațe trei-patru luni, și să-i aibă scutele totdeauna curate că precum zice Galinos că au văzut pre un copil ziua și să urgisea și scutecele lui era foarte întinate și necurate și copilul /f. 264^v aseamenea murdărie și întinat, deci au poruncit curând să-l speale și pre el și așternutul să i-l curețe și să-i schimbe scutecele și fașăle și deaca s-au făcut aceasta au încetat pruncul și de plâns și de răutăciune și îmblânzindu-se, au adormit. Însă fiindcă să întâmplă niște următoare întâmplări sau și bolnăviciuni la copiii și pruncii cei mici, că ei ádecă nu pot însă să vorbească și să arate durearea și nevoia lor și numai cu plânsul și cu necazul să strâmtorează și să necăjască, pentru aceia scriem aici câteva patimi și bolnăviciuni ale lor, împreună și cu doftoriile lor ceale de folos și cuviincioase ale lor, toate pre rând, una după alta.

seamnele
pruncului
celui sănătos

pentru hrana
pruncilor
celor născuți
de curând
sfătuire

§1. Pentru când are pruncul multă arsură, ádecă aprindere

pornirea
pântecelui

De multe ori să înfierbântă și dobândește arsură multă pruncul și îl doare capul și dintr-aceasta atâta i să trag și i să lipesc ochii încât de abia poate să-i deschiză. Dec<i> la acest feliu de stare văzându-l, s<ă> face trebuință să căutăm, nu cumva să i să fi strâns pânțelele că dintr-aceasta să naște atâta căldură, cât și durerea capului. Drept aceeaia întâiu trebuie să-i slobozim pânțelele cu vreo punere dedesupt sau cu vreo zeamă. Și deaca să va face aceasta, încălzește încitișor câțva lapte dulce și udă într-însul o bucată de pânză subțire, și-i leagă fruntea cu aceasta, poți să pui și puținel șofran în lapte. Alta. Sau pune câțva șofran {punere deasupra} în apă de trandafir cu camfor, în care muind pânză, pune deasupra. Alta. Sau mărunțează tigve în mici bucăți și pune-o să se moaie în apă de trandafir și cu aceasta oblojaște fruntea copilului. Alta Sau sfăramă ádecă pisează bine foi subțiri de micșuneale, ci flori de mușătel și le moie cu apă de nard și întinzându-le pe pânză subțire, oblojaște aseamenea. Alta. Sau bate cu lingura albeață de ou în apă de trandafir, pune înlăuntru și puținel oțet și muind pânza, pune aseamenea deasupra și să va însănătoșa.

oblojitură

//f. 265^r §2. Pentru când ies rane și pleasne în capul copilului

spălare

Pleasne, ádecă oarecare zgaibe mici găunăsoase să fac câteodată în capul copilului, pe dinafară în piale, și curge materie dintr-însele, deci într-acea vreme să razi o tigvă, și să o fierbi cu mied, și cu aceasta spală-i capul. Alta. Sau ia unt de trandafir, și unt de inupere, și puținică pucioasă, și grijpan, și gunoiu de porumbiță sau de porumbu, și împreunându-le pisează-le bine, și unge pe deasupra pleasnele în capul copilului. Alta. Sau arde melci albi împreună cu coaja lor, și-i fă praf, și cu acesta preseară pleasnele, sau flori rodie pisează și presară pe deasupra, sau amestecă-le cu apă, și udă pe deasupra, sau aloi să pisezi mărunț cu pătlagină, și să pui deasupra. Vezi nenumărate la Aetie, cartea 6, cap. 68.

ungere
deasupra

§3. Pentru spuzu ce să face la copil

udare și
spălare

Nu iaste altă patimă mai obicinuită și mai de obște la copiii cei mici ca spuzul ádecă înfloritura cea după piale, și nu trebuiaște să o tămăduiască așa curând, mai bine să lase să iasă afară acea necurată și rea umezeală ce s-au adunat încă în zgăul mume-sei. Dec<i> după ce va înflori și va ieși destul, atuncea trebuie să-l usuci bine într-acest chip: la vremea și ziua Sfântului Ioan Predteciu, în luna lui iunie, să aduni nuci verzi crude, și pisându-le să le pui într-un căzanel și să verși deasupra lor apă cât va trebui, și încălzind să le scoți apa ca cum scoți rachiul, și cu această apă de nuci verzi udând pânză subțire, spală adeaseori spuzul copilului. Alta. Bine iaste să le ungi aceale spuzuri și cu apă amestecată cu miare, că și aceastea le usucă. Alta. Sau fă așa, pune pucioasă să fiarbă bine cu vin și să speli cu aceasta,

și în locul unde să va întâmpla să se rănească, preseară cu tămâie pisată mărunț, iar de să vor umfla și vor plesni, pisează pucioasa mărunț și o pune //f.265^v să se moaie în apă de trandafil, și spală-l cu aceasta, încă atâta mai bine iaste și cu lapte de pucioasă de la paticărie, Lac sulfuris, să-l bată cu vin cald, și cu acesta să speli spuzul. Încă lângă acestea trebuie să scalde pre copil cu apă caldă cu trandafili, sau cu frunze de mirsină, sau de shin, și apoi să ungă spuzul cu unt de trandafil, sau cu unt de shin, și câteodată și cu săpun să-l curățească mai încetișor. Trebuiaște încă ca și doica să-și facă dietă cu bucate mai dulci, și pre prunc nici să-l prea sature, nici să-l lipsească de hrana lui. Și de i să va opri pânțele, să puie puțină miare în hrana lui cea fiartă. Iar de nu va asculta nici așa, să puie și puținică trementină ca cât un grăunte de năut. Și iarăș de i să prea îngreonează pânțele să-i dea puțințel păsat. Pentru ca să se coacă spuzul mai lesne, să adape pre prunc cu ochi de rac cu smirnă, și pe dinafară să ude spuzul cu Lixivio Solutivo tartarisato.

scăldare

dieta doicii

udare

§4. Pentru când să zavistuiască pruncul și să deoache de vreun voitoriu de rău, și să strică cu vederea

Cât pentru arsura și aprinderea copilului, aceia care să numeaște de obște dăochiare, sau căutare cu ochi răi, să cuvine a zice câteva, că iaste de crezut cum când cineva care voiaște răul altuia, raza ochilor lui, când neclipit îl va căuta, îl vatămă, și mai vartos pre pruncii cei mici carii au pialea trupului lor subțire, și lesne de trecut. Iar aceasta întâiu să arată cu fierbințeală peste măsură în moalele capului, că acolo înceape să bată și ca cum ar lovi cu un cuiu. Iar pricina iaste că pruncii cei mici sânt din fire fierbinți și umezi la crasis. Drept aceia uneori pentru vreo pricină, ori din hrana cea rea a doicii, ori din arsură de afară a fierbințelii soarelui, că să aprinde și să întărească focul într-înșii, ádecă fierbințeala lor cea firească, și urmează d-acia arsură și durere //f. 266^f de cap, și nestâmpărare, Alatlansag și altele din care li să adâncează ochii, lăcrămează, și fac urdori, fața li să îngălbenească, și slăbesc, și scad, și uneori urmează și curgere pântecelui.

seamnele pruncului celui deochiat

Dec<i> câte să cuvin pentru pricina cea dinlăuntru a patimii, fiindcă le iaste firea nepriimitoare, face trebuință să ne slujim cu doftoriiile mai mult, și mai ales cu doica, precum am zis mai sus, a-și face orânduială cu bune zemuri. Iar pe dinafară o gălbănare de ou să o bată cu lingura în apă de trandafil, și muind pânză subțire moale de in, să i-o puie deasupra la șale. Alta. Sau așa: să puie deasupra frunze de tigve, sau să rază tigră, ori măcar lubenițe, ori frunze de alicacav, ori de care vor găsi dintr-acestea, să le puie să se moaie în apă de trandafil, și să le șofrănească, și cu acestea să leage moalele capului copilului. Alta. Să piseaze frunze de urzici verzi bine în piuă, și de-acia să le amestece bine cu unt de brad, căruia îi zic la paticărie Popium, și întinzându-le pe pânză să-i oblojască fruntea. Alta. Să

legături pe deasupra

scăldare

stoarcă zeamă de alicacav, în care udând pânză să puie deasupra la frunte. Bine iaste să facă și baie cu aceastași iarbă de alicacav, să se scalde într-însa, numai să păzească pre prunc, să nu se întâmple să înghiță dintr-această apă, că să vatămă. Și aceastea așa.

înfierbântă-
cioase

Să cuvin încă aicea și ceale înfierbântăcioase să le aducă pe dinafară, căci fierbânțelea cea pe dinafară suge afară pe cea din lăuntru. Dec<i> pune să fiarbă cât de mult rojmarin uscat, și spic de nard, și magheran, cu vin tare, și cu aceasta să speli tot trupul pruncului, încă și capul lui, atuncea când îl vei adormi. Și după ce îl vei adormi învălește-l bine cu haine calde, și lasă-l să doarmă așa până ce va năduși, și-l vei vedea cu ochii cum că îi treace arsura și toată patima. Alta. De nu vei găsi ceale mai sus ierburi, ia cimbru sălbatec, /f. 266^v magheran, chimen, mărariu, satureia sau iarba cucului, și să le fierbi cu vin bun. Iar de va fi vinul slab, vei adăuga într-însul și rachiu, și cu această apă să scalzi pruncul și să-l adormi. Iar de te temi, ca nu cumva și din multa arsură să cază copilul la epilipsie (care vei priceape-o de să va zburli și va tremura), pune în ierburi ce s-au zis mai sus ca un dram de castorhi, ádecă castorion. Sau de nu vei afla aceasta, pune rădăcină de bujor, sau frunză de vâsc îndestul, sau lipan. Iar la moalele capului iaste de folos aceasta: să frământă aluat uscat și muced, cu rachiu și cu sare și cu unt de chehlebariu, și să-l faci ca o pogace și să-l pui deasupra. Alta. Și numai singur aluatul de-l vei muia cu rachiu, iarăș folosește, sau și proaspăt de-l vei frământa cu vin și cu sare, îndată ajutorează, pentru grăbirea și lesnirea. Alta. Sau fă așa: răscoace un ou și tăindu-l în două să-l pipărezi și într-acel ceas așa bine cald cât îl vei suferi, leagă-l la moalele capului. Aceaste ajutorințe toate sug și trag afară din lăuntru arsura și fierbințelea.

puneri
deasupraapă de
cărbuni

Pentru descânțece și vrăjitoareștile șoptiri, cu care obicinuiesc unele muieri a să sluji la dăochiatul copiilor, fiindcă nu să arată vreo puteare sau lucrare firească într-însele, nu avem trebuință să scriem nimic, măcar una singură, apa de cărbuni cu care să slujăsc, de o vom lua-o drept cercetare, aceasta se arată că oarecare lucrare din lăuntru din cărbuni, fiindcă aceștia sting arsura și o adorm, și fac și nădușală. Dec<i> nu iaste fără de folos, de vor da pruncului să bea îndestul dintr-această apă de cărbuni. Iar să speli pruncul pe dinafară cu dânsa, nu plătește mai mult decât cum l-ai spăla cu apă de trandafil, lucrează ádecă spre a răcori, și doarme mai lesne după dânsa.

§5. Pentru spaima copiilor

//f. 267^r Deaca să spare în somnul său copilul, fiindcă vine aceasta din amărăciunea și răsuflarea cea acră care mai adeaseori să suie din stomah în creieri, ádecă din năcrimea laptelui care nu să mistuiască bine și să amăraște, să cade să-i dăm miare curată să lingă îndestul, cu aceasta gonește în jos pricina patimii, încă să-i facă și astupătoare de miare fiartă și cârpă cu săpun și să o puie, pentru ca să tragă în jos din părțile ceale mai de sus acea materie amară și năcrită.

§6. Pentru turburarea și neliniștirea copilului

De multe ori să turbură, și nu să stâmpără nicidecum pruncul, ci să necăjaște și plânge, și să aruncă într-o parte și într-alta, și aceasta ține multă vreme. Dec<i> să naște aceasta ori din multa arsură care are, sau din durearea pântecelui său, ori din aburii cei amari carii s-au zis mai sus, că să suie din stomahul lor în cap, în creieri, și împung pojghița căpătânii, când ádecă sug mai mult decât le încap stomahul, și nu pot să mistuiască. Iar uneori să întâmplă aceasta și din limbricii carii să află în pânțele lor. Dec<i> să cuvine și aici să luăm aminte la pricina boalei. Și nu face trebuință îndată prin vreun lucru cu afion să uimim sau să amorțim capul copilului, căci cu acest fealiu de pricină de multe ori obicinuiască să-l apuce și pe dinafară ádecă a avea epilipsie. Numai să mulgă din țâța mâne-sa sau a doicii câțva lapte, și să-l șofrănească, și să-l puie deasupra la moalele capului lui, iar picioarele lui să le ungă cu măduhă ori de oase de cerb, sau de picioare de bou, dogorindu-le la foc. Alta. Sau să fiarbă lăptuci cu vin și cu unt de vacă, și să le leage la talpele lui, și capul aseamenea să i-l leage cu lăptuci. Alta. Sau așa: în lapte de țâță și în gălbenare de ou să amestece sămânță de mac alb, și să le bată des să le facă plastru, și cu acesta să-i oblojască geanele și tâmplele.

pricină

punere
deasupra cu
lapte de țâță

§7. Pentru epilipsia copiilor celor mici

/f. 267^v Încă și patima epilipsiei curând să întâmplă la copiii cei mici. Și să cade aici iarăș să cercetăm, și să aflăm pricina patimii de unde să naște, că uneori să trage din spaimă, iar alte ori din laptele cel slab care suge, și din turburarea și clătirea limbricilor. Și încă și din multa căldură. Și așa întâiu aceste următoare întâmplări să le tămăduim, precum o aduce trebuința. Dec<i> foarte bun iaste și să vestească cheagul de iepure să-l usuce în cuptoriu, și să-l pisezi mărunț ca praful, și dintr-acesta să dai copilului să bea câte puțintel în apă ori de micșuneale ori de bujor sau de lipan. Alta. Sau în apa ierbii ce să cheamă buruiana tusei, sau în zeama ei stoarsă să moi vreo pânză subțire, și să învălești tot trupul pruncului, și așa să-l pui în pat să adoarmă, tâmplele și moalele capului lui să le ungi adeasea cu unt de chehlibariu, și să-l afumi cu praf de chehlibar, și să lipești la moalele capului plastru căruia îi zic spețierii Emplastrum pro Bregmate, și să-l ție câțava vreme. Alta. Sau așa: să iai aluat acru, și rădăcină de bujor rasă, și să le moi aceastea cu unt de chehlibariu, și cu rachiu, și întinzând oblojaște moalele capului, și să stea câteva zile. Alta. Care nu poate să afle alt, să puie deasupra o bucată de pâine ruptă, udându-o cu rachiu. Alta. Rade rădăcină de bujor și leagă-o cu un crâmpeiu de pânză la gâtul copilului și totdeauna freacă nasul și nările lui cu dânsa. Alta. Bine iaste să-i dai să bea o lingură de untdelemn, pentru ca să poată să vearse. Alta. Încă și puțintică apă de flori de teiu să-i dai adeasea să bea, și să-l afumi adeaseori cu buruiana care să numește Ghentiani mică, uscându-o, și pisându-o, și puindu-o pre cărbuni aprinși.

cheag de
iepure

plastru

punere
deasupra

adăpare
afumare

§8. Pentru încheștarea și nemișcarea pruncului

ungere pe
spinare

scăldare

Uneori ca de frică și de răceala fierbințelii, amorteșc și să încheagă mădulările pruncului, și rămân fără mișcare, atunci //f. 268^r să iai unt de castorh, sau unt de rută, sau rută fiartă cu vin, și cu rădăcină subțire de asar, sau unt de zambile, ori unt de micșuneale galbene, ori seu de jigania ce să cheamă melis Borz, sau untură de găscă grasă, topită cu jaleș, sau oricare să va întâmpla dintr-aceastea, și să-i ungi pe dinafară toată spinarea, și greabenul, din ceafă până la coapsă. Alta. Sau să fierbi tîgvă sălbatecă cu vin, și cu aceasta să speli și să scalzi pruncul care iaste cu mult mai lucrătoare. Alta. Pentru scăldat să fierbi floarea soarelui cu totul precum iaste, cu apă curată și cu aceasta să scalzi adeaseori pre prunc. Și după scăldare să-l ungi bine cu unsoarele ceale de mai sus și, culcându-l în așternut, să-l acoperi bine să doarmă.

§9. Pentru curgerea și arsura urechilor

aburire sau
opărire

La unii copii să aprind și curg urechile multă vreme, și încă ani, și uneori să întâmplă aceasta cu mare usturime și durere. Dec<i> la această boală ia buruiana ce să cheamă cunelion, Cunilla, și izmă, și sămânță de in, și le mărunțează, și cu aceastea umple un săculețu de pânză subțire cât să ajungă să acopere ureachea copilului, pune-o așa să fiarbă în vin și apoi scoate-o și o stoarce și așa caldă pune-o la ureache cât va putea să sufere și într-acest chip opărește-l adeasea. Și câteodată să pici și vreo două picături de unt de migdale amară, sau unt de sămburi de piarseci. Alta. Ori spală-l adeasea cu însuși pișatul lui. Alta. Fiarbe mușătel, magheran, cunelion, cu apă amestecată cu vin, în care să uzi câțva bureate și, storcându-l, să-l pui deasupra în loc de abureală, așa cald precum iaste. Alta. Sau să pici înlăuntru albeață de ou cu lapte de muiare. Alta. Sau ceale ce să zic mațe de pământ cu apă de trandafil să pici înlăuntru. Iar cătră umezealele ceale curgătoare ale urechilor, amestecă cu vin, piatră acră pisată și moaie /f. 268^v într-însul câtăva lână curată și moale care să o pui la soare să se usuce, și iarăș să o mai moi, și iarăș să o usuci, și să o faci aceasta până a treia oară, și atunci să o păzești uscată acea lână și, când va fi trebuință, ia dintr-însa și pune la ureachea ce are durere, că să va folosi. Sau pică vin cu miare, ori vin vechiu ori sofrănit.

§10. Pentru ceale ce să zic afțe care să fac în gură și pe buzele copiilor

Să întâmplă și altă patimă la gura și buzele copiilor celor mici care să numește afța, când să bășichează și crapă buzele lor ca coaja și au usturime și durere peste măsură. Și sânt afțele aceastea rane reale și târătoare care să întâmplă mai mult la copiii cei mici. Întăiu încep de la gingii, apoi căptușesc și tot ceriul gurii și toată gura și mai

pre urmă și omșorul și înghițitoarea care părți de să vor cuprinde, anevoie să tămăduiasse pruncul. Iaste dar aftha uneori albă, alteori roșie și alteori neagră. Iar mai rea decât toate și mai de moarte iaste cea neagră. Patima aceasta să naște ori din căldură și fierbințeala sângelui și a laptelui ce sugă pruncul sau că iaste prea vârtos sfârcul țâței. Dec<i> la această nevoie fă așa: pisează pătlagină și-i stoarce zeama care zeamă să o fierbi cu unt de vacă proaspăt și cu untură de găină, și să o lași să fiarbă bine, apoi ia o pană moale și cu aceasta unge buzele și gura copilului, apoi ia sacăz sau tămâie pisată mărunt, și o amestecă cu albeață de ou, și o pune la crăpătura buzelor lui. Alta. Bună iaste și untura ce aspumează pre carea o scoate bucătariul din bucată cu lingura, îndată ce așa caldă scoate spuma cea grasă să ungi cu dânsa. Alta. Foarte bun iaste și untul de zambile galbene, să ungă cu dânsul. Alta. Topește seu de oaie cu untdelemn, și cu puținică ceară, //f. 269^r apoi pune-o în apă de trandafir să se amestece să mirosească și să o aibi păzită, și în vreme de trebuință unge locul cu dânsa. Alta. Trandafilii sfărâmați, sau florile lor, și șofran împreună, și puținică smirnă, amestecă. Sau gogoși de răstichi și coajă de livan, fieștecare cu miare amestecându-se, folosească. Și lângă acestea încă și miedul și zeama de rodii dulci mult de folos iaste să ungă pe deasupra.

unsoare

§11. Pentru durearea și putreziciunea gurii

De va avea pruncul dureare de gură care să se aprinză și să fiarbă și să înceapă și gingiile lui a să strica, pisează frunze de dud, și stoarce-le zeama, care zeamă pre urmă fiarbe-o cu miare și păzește-o bine până la vreme de trebuință, și când va trebui unge gura pruncului cu dânsa. Nu vatămă să amesteci înlăuntru și câtăva salitră, sau coji de rodii să le usuci și să le faci praf mărunt cercându-l cu sita să-l amesteci cu zeama de dud ce s-au zis mai sus. Alta. Bună iaste și miarea de trandafil să o measteci precum s-au zis mai sus. Alta. Bun iaste și siropul de grașiță cu smirnă pisată mărunt sau și fără smirnă, amestecat. Alta. Sau așa pisează gogoși de răstichiu, și le fiarbe în apă de patlagină și cu fiertura aceasta spală gura copilului. De i să va fi ars limba copilului, freac-o cu coajă de piiarsecă ori vearde, ori uscată, apoi fiarbe gogoși de răstichi sau de prin ori coji de rodii ori toate împreună, sau care vei vrea ori vei găsi, cu apă oțetită, și cu aceasta spală gura copilului. Iar gingiile să i le ungi cu unt de trandafil sau cu miare de trandafil, care să o amesteci cu frunze uscate de ipochistida, și pisate ca praful, sau cu pojghiță de sâmburi de nucă, și cu aceasta să ungi adeasea gura și limba copilului. Alta. Rădăcină de micșunele (Radix ixeos) /f. 269^v pisează-o mărunt, și o amestecă cu miare, și cu aceasta să ungi pe deasupra. Iar de să va arăta și la gura copilului vreo putreziciune carchinicească, rade mărunt corn de cerb și-l amestecă cu coji de

ungere în gură

spălare

rodii pisate mărunț, să se facă împreună un praf, și după spălare presară pă deasupra gura copilului.

§12. Pentru mâncărimea dinților și răsărirea lor

Aceasta nu iaste alt decât o mâncărime la gingii, până a nu răsări și să iasă afară dinții copilului, că mai nainte de răsărirea dinților să face înlăuntru oarecare durere și mâncărime pre care o simt copiii la gingiile lor, când să silesc dinții să iasă și să strâng împreună și să lovesc gingiile, de unde să arată usebirea. Că alta iaste mâncărimea dinților și alta răsărirea, căci răsărirea dinților iaste rumperea dintelui ce s-au întărit, iar mâncărimea iaste durerea dintelui celui răsărit înlăuntru gingiilor și mâncărimea. Că întâiu răsar și să înfig dinții omului în cuibul lor, apoi deaca încep să se întărească, pornesc a ieși, însă la amândoa (*sic!*) urmările aceastea să face durere și usturime mare, și mult să strâmtorează și să căznesc pruncii, și nu să stâmpără nici dorm, arsură multă și curgere de pânțece, și să zburlesc și să înfricoșază, și de multe ori îi apucă și epilepsie, încă și mor unii dintr-aceasta.

Dec<i> încep pruncii a scoate dinții, după cum zice Aetie, la a șaptea lună, împungându-se ca de un bold, și usebindu-se dedesupt locul dintelui, și arsuri urmează gingiilor și fălcilor, și mâncărime în găurile urechilor, umezindu-le urechile, și unii să vatămă și la ochi și li să sângerează coadele ochilor, și li să turbură pânțele de multe ori din pornirea și arsura stomahului. Dec<i> trebuie ca cu nemerire să căutăm și să vedem locul gingiei, unde are să iasă dintele care lesne putem să o priceapem dintr-aceasta că pruncul într-acest felu de vreme să atinge și să pipăie în gură și strânge gingia și locul unde iaste a ieși dintele și să arată acel loc //f. 270^r rădicându-se pre încet – pre încet mai sus și să și albeaște oareșce. Dec<i> nu face trebuință să așteptăm până să ajungă durerea, ci îndată după ce vor trece ceale șapte luni să freace adeasea gingiile copilului cu deagetul, ungându-l cu unt de vacă proaspăt nesărat, că acesta mōaie bine gingiile și face să spargă și să iasă mai lesne dinții. Iar preste toate altele, iaste lăudată pentru această trebuință măduha sau creierii de iepure, sau sânge din creasta cocoșului, să freace cineva gingiile cu aceastea. Alta. Sau ameastecă creierii iepurului cu miare și cu unt de vacă și unge-le cu aceastea adeasea. Iar deaca și aceastea nu apucă, fiindcă ale unora copii sânt gingiile mai tari, face trebuință de bărbiari să taie cu briciul locul acolo unde albeaște. Și deaca ori așa, ori alt felu să vor răni gingiile, unge-le cu aceasta mai îndemănatecă: să pisezi tāmāie mărunț și, muindu-o în miare și în unt de vacă, unge-le cu aceasta și să vor tāmădui. Iar pruncului să-i dai să mănânce creieri de iepure fierți sau fripiți ori și de oaie. Sau miare fiartă cu măsură și să nu-i dai ceva tare să mănânce. Că fireaște zic

seamnele
răsării
dinților

frecare la
gingii

ungere
deasupra

hrană

cum că lucrează la răsărirea dinților creierii ce s-au zis mai sus, ca și rădăcina de tîgvă sălbatecă să o frămânți în vas de aur sau de argint și rădăcină de rug. Și de să va întâmpla dinte de năpărcă parte bărbătească, să-l pui într-un vas de argint, și să atingi locul. Și să poarte totdeauna împrejurul stomahului piatra cea vearde ce să cheamă iaspis. Iar la tremurarea pruncilor carii scot dinții, prea bine ajutorează floarea soarelui fierbându-se cu apă spre a să scălda. Încă să se ungă și cu unt de crin, și de papură, și de tîgvă. Dec*<i>* răsărind dinții încep a-și mușca deagetele și fățele, pentru aceeaia să fie în gură rădăcină de stînjăn albastru, și nu atîta uscată, și să ungă gingiile lor cu miare și cu unt de vacă. Aceasta ajutorează și la ranele gingiilor.

dinte de
năpărcă

piatra iaspis

//f. 270^v §13. Pentru brostăcelul de supt limbă

Cînd înceape să facă pruncul aceeaia ce să cheamă brostăcel supt limbă, îndată să-l apuci și să-l freci cu țeperig pisat mărunt, sau cu piperiu, sau cu gogoasă de răstichiu pisată mărunt, apoi să ungi cu cerneală de care scrii. Alta. Sau așa: puținel var nestins, gogoși de răstichi, și piatră acră, pune să fiarbă în oțet, și deaca va da undă, moaie înlăuntru o cărpă și cu aceasta freacă tare gura și brostăcelul. Alta. Sau fă așa: iarbe isop cu oțet, și cu acesta spală-l și după ce îl vei spăla, preseară-l cu flori uscate de isop pisate mărunt ca praful, acesta îl usucă prea minunat.

frecare

Hirurgul cu ciupitoarea să apuce și să apease brostăcelul, apoi să aibă praf pisat mărunt de sare și de piperiu, și puținel bureate ars. Iar supt bărbia lui să oblojască cu acest feliu de plastru, ádecă să ameasteci puținel găinați de gâscă cu miare, puind și puținel vin tare, și să le pui să fiarbă mult pînă va scădea vinul, și așa cald să pui deasupra și să legi la bărbia lui. Pentru aceasta am scris deosebit mai multe înapoi la a două carte, Cap 9, și să citească cel ce va vrea spre folosul lui.

oblojire

§14. Pentru tusea copiilor și trohna

Deaca tusea supără pre copil, să iai tămâie, trandafili uscați și magheran, și nard italicesc, și să le pisezi să se facă praf mărunt, cu care să presari totdeauna (cînd îl pui să doarmă) moalele capului lui, udându-l mai întâi cu rachiu. Alta. Sau așa să faci: pune totdeauna câte puținică miare la rădăcina limbii lui, și aceasta va usca umădătura ce să înmulțească care naște tusea. Alta. Sau și așa: ia unt de anason, unt de vacă proaspăt, nesărat și câțva șofran și amească-le împreună și cu acestea unge-i pieptul pe deasupra și gâtulejul și după urechi. Iar talpele picioarelor lui //f. 271^r unge-le la foc cu seu de țap sau de capră amestecat și muiat cu rachiu sau cu unt de chehlibariu ori cu untura peastelui ce să cheamă luțo și rumânească îi zicem știucă sau cu unt de dafin sau cu unt de inupere. Alta. Sau unge-i

presărare a
capului

punere
deasupra

ungeri pe
deasupra
plastru

hrană și
băutură

unsoare

magiun

îndulciri

pieptul cu untură de găină ca, muindu-*l*, să poată pre urmă mai lesne să-*și* ia răsuflarea. Alta. Bine iaste să pui^e la moalele capului plastrul paticariei ce s-au zis Emplastrum pro Bregniate. Alta. Sau aluat acru și pisat bine cu rachiu și cu *unt* de chehlibariu (de va găsi) sau cu *unt* de inupere. De va fi pruncul mărișor, dă-*i* să mănânce dimineața și în fieștecare seară smochine coapte și să bea zămșoară de sămânță de cânepă șofrănită însă nu oțăjită, ci cu zahar, să fie căldicică bine. Alta. Sau să bea apă de molotru cu zahar, sau apă de chimen încălzită aseamenea. Iar Pavel ne sfătuiaste să scalde pre prunc bine cu apă căldicică îndestul, și să-*i* ungă capul cu miare, și după acestea să apease încitișor limba lui cu deagetul, și vârsând flegmă multă să va folosi. Alta. Doauă dramuri de strovila, un dram sămânță de crastaveți, trei dramuri de tragacanθa, căria îi zicem rumâneaste, bradul ciumei, nouă unghii miare curățită de spume, ameastecă împreună, și făcându-*le* magiun dă copilului să lingă. Iar bradul ciumei moaie-*l* cu vin vechiu. Alta a lui Ippocrat. Să iai gălbénare de ou copt, și alt atâta susam, și un grunj de sare de mijloc, și pisându-*le* îndestul cu miare dă să lingă. Alta. 30 strovili, și 30 migdale, sămânță de in și zeamă de rădăcină dulce, câte go 2 și miare îndestul, dă-*i* să lingă. Alta. Iar face bine și chimenul cu miare, și ammi turceaste să zice nahuva hiti. Dec<i> toate aceste îndulcitori întocma lucrează și folosesc pentru tusea și trohna copiilor celor mici.

§15. Pentru durearea gâtului

/f. 271^v Când să va înmulți umezeala cea fierbincioasă, și să va pogorî din creieri în înghițitoarea copilului, naște dureare groaznică care vei cunoaște-*o* pipăindu-*o*, și din umflătura care să arată. Dec<i> unge-*o* pe dinafară cu *unt* de micșuneale sau cu *unt* de migdale sau măcar numai cu *unt* de vacă proaspăt și dă-*i* să lingă sirop de mure. Alta. Sau topeaste zahar în apă de trandafil caldă să se încheage și să se facă groșcioară cu zahar, și dintr-aceasta dă-*i* să înghiță. Iar de să va umfla gâtulejul copilului, arde gogoși de rastichi, sau gogoși de gorun, și le pisează bine, și praful să-*l* amesteci cu puțintică făină de săcară, și muindu-*le* cu miare, să le pui să fiarbă puțintel, apoi să le întinzi pre pânză, și așa calde să le legi la gâtul copilului. Alta. Sau așa: pisează și carne cuib de rândurea și-*l* frământă cu sămânță de in, și-*l* leagă la gât, sau fiarbe-*l* cu vin până ce să va încheaga ca mazărea, și pune deasupra. Alta. Sau ia gunoi de câine care să hrănească cu oase, și-*l* ameastecă cu miare, și-*l* fiarbe până să va încheaga să se facă ca plastru, și-*l* oblojaște.

ungere pe
deasupra
sirop

legătură la gât

plastru

§16. Pentru astuparea nărilor

Când să vor astupa nările copilului, ameastecă lapte de muire cu untdelemn, sau cu *unt* de vacă topit, ori cu zeamă de lăptuci stoarsă, sau fiarbe stihade cu oțet, turceaste îi zic sari karampas, și

lera ei, lasă să ajungă în nările copilului și îndată să vor destupa. Sau fiarbe sfecclă aseamenea cu oțet și să aburești nasul lui.

§17. Pentru când oticneaste și varsă copilul

Deaca va fi oticnind și va fi vărsând mult copilul, rumpe o bucată de pâine și o moaie în oțet, apoi să o bați tare cu gălbenele de ou răscopt, adăugând și tămâie pisată mărunț, și de să va afla ismă vearde, storce-i zeama și o ameastecă, iar de vei găsi //f. 272^r uscată, sfărâmă-o mărunț, și ameastecă prafu/ lui înlăuntru, și încălzește-le la foc, apoi întinde-le calde pre un peatec de ceva, și-i oblojaște pe dinafară stomahul. Alta. Sau așa: pune trandafili roșii și coji de lemn de stejariu să fiarbă cu oțet, și moaie într-însul câțva bureate care, storcându-l, pune-l îndată udare la gura stomahului și dă-i chitră și lămâie să mirosească sau vreun măr mirositoriu ori îi dă adesea să lingă și să înghiță sirop de izmă. Alta. Ori pisază pătrânjal de apă, Apium palustre, visi Petreselem, turceaste ghiol crevezi, mult cu felie de pâine și-i pune deasupra stomahului. Alta. Sau tămâie pisată mărunț ameastecă cu albeață de ou și, muind într-însa o cârpă de in subțire, pune deasupra gurii stomahului. Alta. Fiarbe pelin și izmă cu vin și pune deasupra la stomah.

oblojitură

sirop

punere
deasupra

§18. Pentru durearea de inimă și a pântecelui

Când îl doare inima sau pântecelul pre copil, trage mari munci și dureri și nestămpărări și să ticăloșaste foarte, aseamene și când i să turbură pântecelul de vânt sau de mâncărimea vreunii materii mușcătoare din stomah, pentru carea și gunoiul lui să face vearde la vedea ca gripanul verderame. Dec<i> când să va întâmpla acest feliu de stare fă așa: încălzește apă de izmă și udă într-însa o bucată de bureate, apoi storce-o și îndată așa cald cât va putea să o suferă, pune-o deasupra la stomahul lui. Alta. Sau așa: încălzește untdelemn și-i pune șofran și unge pe deasupra cu dânsul cald pe dinafara stomahului lui și așa să adormi pre prunc, acoperindu-l bine cu toate calde. Alta. Ia unt de mușătel și unt de izmă sau de pelin ori toate împreună și încălzește la foc încet și pune și ameastecă pușintel camfor și cu acesta căldicel unge-l. Iar usebit de aceaste doftorii, slujaște și cu toate acealea care am scris mai sus la cea deusebiă scriere a 17 pentru oticnirea și /f. 272^v vărsarea pruncilor.

udare caldă

ungere

§19. Pentru când să umflă și iase afară pântecelul

La unii copii li să umflă foarte pântecelul și iase afară, și ține așa multă vreamă care urmează după cea mulțitoare fierbințală sau când copilul mănâncă mult și să prea satură fără orânduială și să însărcinează atâta cât nu poate să suferă stomahul lui, ci stând nemistuit multă vreamă orice mănâncă, atunceea și vinele ceale mici ale mațului celui din mijloc să umplu și să umflă, încât de abea își iau

pricina
umflăturii

ciorbă de
carne de vacă

răsuflarea când umblă. La acest feliu de copii umflați la pânțe, foloseaște să le dea pe fieștecare zi ciorbă de carne de vacă fiartă oțăiță cu drojdii de vin. Iar între acestea ce/ mai puțin măcar a treia zi ca un dram, rădăcină de micșuneale pisată mărunt ca făina, să o bage în pușintel vin amestecat cu apă sau în zeama vreunii bucate, să le dea să soarbă și să înghiță. Alta. Sau măcar sămânță de bujor aseamenea pisându-o mărunt să o dea copilului. Alta. Ia frunze de soc sau de bozu împreună cu florile lor, și le fiarbe în vin în care udă o cârpă bună și apoi stoarce-o, și într-acel ceas așa caldă învălește cu dânsa pre prunc, și pune-l să adoarmă. Alta. Sau așa: fiarbe rută cu untdelemn, apoi stoarce-o, și ameasteacă sămânță de chimen sau de pătrânjăl cu untul de lemn ce/ stors, pisată mărunt, și cu aceasta așa caldă unge pe deasupra pânțelele pruncului adeaseori, și-i treace.

§20. Pentru când să țină pânțelele copiilor

De să va fi strâns pânțelele copilului și nu umblă, încălzează lapte dulce, și-i pune zahar îndestul, și dă-i să soarbă îngroșat, și să va porni. Alta. De vei putea să găsești unt de migdale nou, bun iaste să-i dai aseamenea în zeamă de vreo bucată. Alta. Umples o coajă de nucă, și cu fiare de bou sau de vacă, amestecată cu unt de vacă, și pe fieștecare noapte învălește-o bine, și pune-o să stea legată deasupra buricului. //f. 273^r Alta. Sau fă un cep de săpun și de miare (Medicobalanus, v. Supositorium), și pune-l la șazutul copilului, că îi va porni pânțelele îndată. Alta. Sau așa mai curând și lesne: taie în lung o ceapă sau un praz, sară-o și o bagă aseamenea. Alta. Poți să faci acest feliu de băgare și de cocean de varză, sau de sfeclă, sau de slănină de rămătoriu, și puindu-o precum s-au zis mai sus, iarăș aseamenea îl vei ajutara cu folos, și-i va porni pânțelele. Alta. Ia stafide, și scoate semințele dintr-însele, și migdale curățite de coajă, pisează-le bine împreună cu zahar să se facă ca mazărea, și dintr-aceastea dă pruncului adeaseori să mănânce.

punere
deasupra

§21. Pentru urdinarea pruncilor

Uneori iarăș să întâmplă împotrivă, și are urdinare pruncul, și slăbeaște preste măsură, și alt nu iaste nimic care să strice și să împușineaze mai rău putearea și sănătatea pruncului, ca urdinarea cea multă. Dec<i> la acest fel de ceas, să iai trandafili roșii, și chimen, și gutui, și fierbându-le cu oțet, pisează-le bine să se facă ca mazărea, și așa calde întinzându-le pe pânză pune deasupra, și le leagă la stomahul lui. Alta. Ia cheag de miel sau de iepure cât un grăunte mare de piperiu și moaie-l într-o lingură de apă, și dă-i să bea, însă deaca vei da acesta mai mult să nu lași să sugă până în multă vreme, că ar stinge și ar încheaga laptele care suge, și atunci i să strânge pânțelele mai rău. Mai bine iaste atunci cea câtăva vreme până la o jumătate de zi să-l hrănească cu fidea, sau cu altă bucată făcută de

făină. Sau așa. Alta. Ia o bucată de morun gras, din bășica lui, și fiarbe-o cu lapte, sau cu vin, sau cu apă, și dă-i să bea zeama câte puțintel. Alta. Când fierbi bășica morunului cu apă, bate-o cu lingura bine, și făcând lapte de migdale, să-i dai dintr-acesta să bea. Aceasta iaste băutură cu gust, și foarte folositoare spre a opri curgerea pântecelui. //f. 273^v Alta. Ia măcar orice feliu de ficat, și-l frige sau îl fiarbe, apoi usucă-l încât să poți să-l pisezi mărunț ca praful, și acest praful ficatului fiarbe-l cu lapte dulce, și dă copilului să mănânce, că să va opri.

Iar după sfătuirea prea înțeleptului Aetie, când curge pânțelele pruncului, trebuie să lăsăm scaldătura și legătura, și să luăm floare de viță, și acachiia, și sacăz, întocma de fieștecare, și pisându-le mărunț, să punem deasupra gălbenare de ou cât va fi destul, și aceasta să le mai muitem, și să ungem pe deasupra pe dinafară stomahul pruncului, și între speate, și să punem deasupra o apucătură de lână roșie, legându-o deasupra, că aceasta lucrează fără durere. Iar mai nainte de toate, doica să-și facă dîetă cu hrană de zeamă bună. Iar deaca pânțelele copilului va scoate pospăioase mistuieli, pisează izmă cu vin roșu și puind leagă deasupra pânțecelui. Iar de iaste oprit pânțelele, porneaște-l cu cep, sau numai cu mied, spală-l dedesupt, și ameastecă miare în hrană, sau armenisia căriia îi zicem, cătușniță, florile ei freacă-le cu untdelemn împrejurul buricului, și să va slobozi.

punere
deasupra de
folos

§22. Pentru când se sloboade în jos șazutul copiilor

Când va ieși mațul șazutului copilului, din cea adeasea silă și tragere, atunci să pisezi mărunț gogoși de răstichi sau aloi sau volon armenion ori arpăcaș, și cu praful acesta să-l presări și să-l împingi să între înlăuntru. Alta. Sau să fierbi spic stufoș cu vin roșu și cu zeama aceasta să ungi mațul. Alta. Sau arde melci când ies din cojile lor și, spalându-i întâi bine, fă praful și presară pă deasupra, că să tămăduiaște. Alta. Sau pisează ghioghi de stridii și le cearne ca praful și cu acesta preseară pe deasupra. Alta. Frunze de mirsină verzi, moaie-le cu vin și pune deasupra. Alta. Sau după cum zice Agapie, pisează sare mărunț, și preseară //f. 274^r mațul de 5-6 ori, că să tămăduiaște. Alta. Sau te slujaște cu moare de sare caldă, că foarte bine face. Aseamenea și apa de mare foloseaște.

Iar de să umflă mațul când iase, fiarbe gogoși de răstichi, sau coji de stejariu, ori trandafili roșii, ori coji de rodii, sau toate împreună, de le vei găsi, cu vin amestecat cu apă, apoi moaie într-însul câva bureate, și-l stoarce, și cu el așa cald să aburezi, și să oblojaști mațul, apoi să-l presări cu vreun praful din ceale ce s-au zis și să-l împingi înlăuntru. Alta. Sau așa fă: ia silitră și pisându-o mărunț ameastecă-o cu fiară de bou, și unge dintr-însa cu o pană mațul cel ieșit, și așa de sineși să va trage înlăuntru, încă și la copii, nu numai la prunci. Alta. Iarba care să cheamă Anagallis, Morsus Gallinae,

praful

punere
deasupra

aburire

ungere

Pauk otu, sfăramă-o aseamenea, și sticurându-i zeama îl vei unge cu dânsa.

§23. Pentru scremetul pruncilor

Deaca să silească și să screame pruncul ca să se gunoiaze, căznindu-se de multe ori, și cu toate acestea nu iase nimic dintr-însul, și numai în zadar să pedepsească, fă-i baie, fierbând apă cu lipan într-însa, scaldă pre prunc, și iarăș cu frunzele lipanului freacă și unge mațul lui. Și încă apa scaldăturii vărsându-o pe zgură de fier, aburească șazutul pruncului, pe scaun găurit. Alta. Sau ia o mână de foi de molotru verzi, și le pălească pe jăratec, și așa calde pune-le deasupra la acel loc.

scăldare

aburire

punere
deasupra

sfătuire cu
orânduială

praf de răme

mai înainte
adăpare

punere
deasupra

ungeri

fetil

§24. Pentru limbrici

De are copilul limbrici în pânțele, urmează multe întâmplătoare urmări și boale dintr-înșii. Dec<i> așa să faci: când vei vrea să dai pruncului vreo doftorie pentru limbrici, întâiu să-l lași să flămânzească bine, și atunci mai vartos apucă limbricul otrava ce-i vei da de pierzare. Iar când limbricul iaste săturat bine cu alte /f. 274^v bucate, nu poate mai mult a lucra aceia ce îi vei da, și-ți iaste osteneala zadarnică. Dec<i> dă copilului să bea prafu de răme în ou copt cu zeamă, sau în lapte fier, sau în mied. Alta. Ori frământă făină curată cu apă limpede să se facă de curs și umedă ca laptele, vărsând înlăuntru și puțințel zahar, și dintr-aceasta dă copilului cu o lingură să bea adeasea și vor ieși limbricii. Alta. Sau ia apă de polipodion, căruia îi zic rumânii dobrancă, sau apă de grâu nou și vearde, și aceasta dă-i să bea. Alta. Sau curățească poighițele de ceapă, și pune-o să stea într-o oală cu apă câțva ceas, și aceasta dă-i să bea. Și ia aminte când îi dai doftorie pe din lăuntru, că trebuie și cu cea pe dinafară să întărăți și să pornești limbricii, ádecă cu amândoaă odată. Dec<i> ia frunze de piarseci, sau răsad ori foi de ceapă, și le pisează mult cu oțet, să se facă tearci, și le leagă deasupra la buricul copilului. Alta. Udă-i încă și pânțelele cu rachiou și-l preseară cu smirnă sau cu aloi pisat mărunț, sau cu praf de pelin uscat pisat mărunț. Alta. Sau unge-i pânțelele cu unt de migdale amară, sau cu unt de sâmburi de piarseci. Și acesteá ádecă fă-le întâiu. Și după ce l-ai face unge-i șazutul până înlăuntru la gaură, cu lapte dulce amestecat cu miare. Alta. Sau taie o bucată de cașcaval vechiu și putred, și fă-i ca un cep, și ungându-l bine cu miare, pune-l în șazutul lui. Alta. Sau o bucată de carne de rămătoriu uscată, fă-o ca cepul, și i-o bagă înlăuntru. Și cu acest feliu de mijloc, ceale mai sus luate amară și neplăcute, gonesc în jos pre limbrici, și simțind și pe ceale de dedesupt puse, fug îndată după dânsese, și așa ies din copil.

Iar deaca sânt siliți limbricii spre părțile ceale din sus, ádecă cătră gură, sau cătră nări, precum să întâmplă de multe ori care

//f. 275^r de obște să zice cum că să pișe limbricii. Dec<i> atunci trebuiaște să-i tragem în părțile de sus, puind adeasea la gura pruncului zahar sau miare curată ori lapte fierț cu miare, însă să nu-l înghiță, ci cât să-și speale gura care mirosindu-o limbricii, îndată aleargă după dânsa, și așa ies afară din gură. Iar cel himicesc zice: Vernes proliciunt Clysmata ex Lacte et Sacharo dulc. C. C. s. igne, mirha. Sal vol. Liquor. Interne necant decoct. Mercur, vivi dulc. Lig. Succin. Externe applicetur olve hepat.cum felle tacin. Superimposita vesica bubula.

întărâtări cu
miare

§25. Pentru boșirea copilului

Deaca din cădeare, sau săritură, sau lovire, ori altă oarecare silă, să va întâmpla să se boșască pruncul, și-i va ieși mațul în pialea boșelor sau în altă parte a coapsei, măcar că totdeauna seul lui obicinuiaste a se pogori, îndată fără zăbavă să cade să-l leage cu legătură cuviincioasă de acest feliu: să piseaze tămâie mărunț și să o amestece cu albeață de ou, apoi să moaie într-însa bumbac, sau cârpe moi de in, și să puie deasupra, însă mai întâiu să ungă cu vreo unsoare mațul cel lăsat, și să-l împingă în sus, apoi să puie deasupra bumbacul cel muiat, sau cârpa, și să o leage strâns cu o betelie de pânză bună, sau făcută de piale subțire, și să o ție legată multă vreme până în câteva luni și în fieștecare a treia zi să schimbe și să prenoiască această legătură. Alt atâta mai bine, să face să iai gogoși de răstichi, chehlibariu, spin tufos, făioară ori toate acestea sau ori care vei găsi, să amesteci cu tămâia ce am zis mai sus. Alta. Sau așa: pune linte să fiarbă bine cu patlagină, apoi zdrucește-o bine să se facă ca mazărea făcălită și, așa caldă precum va fi, întinde-o pe un peatec de ceva și leagă-o strâns la loc.

legătură
cuvincioasă

§26. Pentru pruncii cei buricoși

//f. 275^v Aseamenea să întâmplă la copiii cei mici din multul plâns și necazul lui și din altă oarecare strâmtorare și silă i să umflă și iase afară buricul și uneori coace cu arsură și umflătură fierbinte și cu dureare peste măsură. Dec<i> și aici să cuvine prea bine, să pisezi iarăș tămâie, și să o amesteci bine cu albeață de ou, și puind pre cârpe de in să legi deasupra buricul cel ieșit. Alta. Această face aici și lîntea ce am zis mai sus, fierbându-se și zdruindu-se cu patlagină și legându-se deasupra. Alta. Sau așa: pisează mărunț spic de nard și-l amestecă cu trementină și cu aceasta să-l legi. Alta. Sau arde o bucată de pânză și ia-i cenușa, arde și puțințele gogoși de răstichi și le ia cenușa și amestecă-le cu albeață de ou și, făcând plastru, lipeaște-l la buricul copilului. Alta. Sau udă-l cu moare de sare, sau cârpe de pânză leagă în trei zile, și iarăș le prefă. Alta. la șteavie amară, și praf de unghie de măgariu, arsă, și cărămidă aseamenea

legătură

plastru
punere
deasupra

arsă, și pisându-le mărunț pune-le deasupra, și apoi leagă-le. Alta. Pisează rășină de cucunare, și ameștecă cu miare și cu piatră acră pisată, și pune-le la foc să fiarbă puțintel, ori pre cărbuni. Și când să vor așza, pune deasupra adeaseori, și deaca să vor topi să iai dintr-această și rășină, și să pui deasupra în latul buricului, schimbând pe fieștecare zi, și în loc de cărpă pune frunză de patlagină, sau de iaderă. Alta. Ia piatră acră go 15, drojdii de vin tare go 1, gogoși de răstichi dram 2, și topindu-le ameștecă-le cât să se îngroașă, și unge deasupra buricul pruncului, apoi moaie bureate în oțet cu apă, și pune deasupra pe dinafără.

aburire

De va avea căldură și fierbințeală buricul pruncului, răcoreaște-l cu acest feliu de aburire: adună hă mei și pătlagină, și le fiarbe cu vin roșu, sau cu apă amestecată cu oțet, și după //f. 276^r după ce vor fiarbe, terciuiaște-le bine împreună, și așa calde pune-le și le leagă deasupra. Iar deaca umflătura să va fi întâmplat din vânt, și dintr-aceasta să umflă buricul (care să cunoaște când îl apeși, să întoarce iarăș, și să aruncă înapoi), atunce la hămeiu și patlagina ce s-au zis mai sus vei adăoga și sămânță de mărariu, și pîmpinela, și gogoși de dafin, să fiarbă împreună.

legătură

§27. Pentru frecarea și opărirea

Uneori să freacă și să opăresc coapsele și boasăle și șăzutul pruncului, încât să și jupoaie și i să rănească pialea de iuțimea udului care fiind dureare usturătoare face multă supărare și nestămpărare la prunc. Dec<i> părțile lui ceale opărite să le speale cu lapte dulce, și să le ungă cu unsoarea ce să cheamă albă, unguentum album. Alta. Sau așa: să piseaze pătlagină și să-i stoarcă zeama, carea să o făcălească cu untură de rămătoriu și să o puie să fiarbă, apoi iarăș mai stricurându-o prin pânză deasă și tare, să ungă cu dânsa partea cea opărită, atâta mai bine ar fi de ar adăoga și vin și tămâie pisată mărunț. Alta. Sau așa: smalț pisat mărunț, și untdelemn și albeață de ou, ameștecă-le împreună, și unge cu aceasta. Iar de să va fi jupuit pialea, pisează bine mărunț arpăcaș, să se facă ca făina care să-l cerni cu sita și cu acesta vei presăra opăreala. Alta. Poți să o presări și cu tămâie pisată mărunț sau cu vlihuni, ádecă mătăcină uscată și pisată mărunț ca praful, sau cu frunze uscate de mirsină sau cu trandafili sau cu papură mirositoare, căria îi zic grecește chipiron, și turceaște, meche samani.

unsoare

praf ca făina

§28. Pentru gâlcile și bășicile pruncului

La orice feliu de bube, gâlcii, și bășici, ale pruncilor celor mici, de obște aceasta să faci: ia linte și meare curățite de coajă, și le pune împreună să fiarbă mult, apoi le zdrucește și le treci prin sită, //f. 276^v, pune în zeama lor și puțintel untdelemn cât va ajunge, pentru

alifie pentru
uns

arsă, și pisându-le mărunț pune-le deasupra, și apoi leagă-le. Alta. Pisază rășină de cucunare, și amească cu miare și cu piatră acră pisată, și pune-le la foc să fiarbă puțintel, ori pre cărbuni. Și când să vor așza, pune deasupra adeaseori, și deaca să vor topi să iai dintr-această și rășină, și să pui deasupra în latul buricului, schimbând pe fieștecare zi, și în loc de cârpă pune frunză de patlagină, sau de iaderă. Alta. la piatră acră go 15, drojdii de vin tare go 1, gogoși de răstichi dram 2, și topindu-le amească-le cât să se îngroașă, și unge deasupra buricul pruncului, apoi moaie bureate în oțet cu apă, și pune deasupra pe dinafără.

aburire

De va avea căldură și fierbințeală buricul pruncului, răcoreaște-l cu acest feliu de aburire: adună hă mei și pătlagină, și le fiarbe cu vin roșu, sau cu apă amestecată cu oțet, și după //f. 276^r după ce vor fiarbe, terciuiaște-le bine împreună, și așa calde pune-le și le leagă deasupra. Iar deaca umflătura să va fi întâmplat din vânt, și dintr-aceasta să umflă buricul (care să cunoaște când îl apeși, să întoarce iarăș, și să aruncă înapoi), atunce la hămeiu și patlagina ce s-au zis mai sus vei adăoga și sămânță de măriu, și pimpinela, și gogoși de dafin, să fiarbă împreună.

legătură

§27. Pentru frecarea și opărirea

Uneori să freacă și să opăresc coapsele și boasăle și șazutul pruncului, încât să și jupoaie și i să rănească pialea de iuțimea udului care fiind dureare usturătoare face multă supărare și nestâmpărare la prunc. Dec<i> părțile lui ceale opărite să le speale cu lapte dulce, și să le ungă cu unsoarea ce să cheamă albă, unguentum album. Alta.

unsoare

Sau așa: să piseaze pătlagină și să-i stoarcă zeama, carea să o făcălească cu untură de rămătoriu și să o pue să fiarbă, apoi iarăș mai stricurându-o prin pânză deasă și tare, să ungă cu dânsa partea cea opărită, atâta mai bine ar fi de ar adăoga și vin și tămâie pisată mărunț. Alta. Sau așa: smălț pisat mărunț, și untdelemn și albeață de ou, amească-le împreună, și unge cu aceasta. Iar de să va fi jupuit pialea, pisează bine mărunț arpăcaș, să se facă ca făina care să-l cerni cu sita și cu acesta vei presăra opăreala. Alta. Poți să o presări și cu tămâie pisată mărunț sau cu vlihuni, ádecă mătăcină uscată și pisată mărunț ca praful, sau cu frunze uscate de mirsină sau cu trandafili sau cu papură mirositoare, căria îi zic grecește chipiron, și turcește, meche samani.

praf ca făina

§28. Pentru gâlcile și bășicile pruncului

La orice feliu de bube, gâlcii, și bășici, ale pruncilor celor mici, de obște aceasta să faci: ia linte și meare curățite de coajă, și le pune împreună să fiarbă mult, apoi le zdrucește și le treci prin sită, //f. 276^v, pune în zeama lor și puțintel untdelemn cât va ajunge, pentru

alifie pentru
uns

ca să se facă o alifie apătoasă, și cu aceasta unge bubele, gălcile, și bășicile, că să vor tămădui.

§29. Pentru deșimea cea păroasă a pruncilor

Au și altă oarecare boală pruncii cei mici, la carea măcar că sug îndestul și mănâncă și să hrănesc, dar nu să cunoaște, nici să veade ceva asupra lor, ci numai să usucă și să vestejască, și slăbesc, și din zi în zi să mârșăvesc și slăbănogesc. Și precum zice Aetie, când să vor aduna prisosuri grase și fumegoase, supt pialea trupului, nasc oarecare peri, și fac desime în trupșorul lui. Să întâmplă dar boala aceasta din viermii cei subțiri și păroși carii răsar supt piale, carii atât sânt de subțiri ca și părul, și însă nu să arată, nici poate cineva să-i vază, fără numai când scaldă pre copil să-l freace cu miez de pâine cu miare, sau să leage într-un peatec de pânză cenușă cernută mărunț cu sita, și cu aceasta să-l freace, și după frecare să stricoare apa care au scăldat copilul, prin pânda cea cu cenușa, și atuncea vor găsi cu vederea ochilor viermii, ori în cenușă, ori în miezul de pâine. Dec<u> acești viermi sugând umezeala cea hrănitore a trupului, nu iaste cu puțință a nu slăbi și a nu să mârșăvi pruncul, și a nu să usca. Și să nasc acești viermi mai vârtos la subțiori, și la spinare, și la brațe. Pentru aceasta trebuie ca totdeauna și pe fieștecare zi, când scaldă copilul să-i freace necurnat părțile ce s-au zis, cu mijlocul care am arătat, ádecă cu cenușa și cu miezul de pâine. Și de vreme ce în baia, ádecă în scădătura cea caldă, obicinuiesc aceștiași viermii păroși să scoată capetele lor afară, pre urmă trebuie să frecăm cu miezu de pâine părțile și spinarea trăgând în jos, și așa să taie și cad capetele lor. Alta. Sau și așa să facă: să fiarbă leșie de tufă de stejariu, și într-însa să puie tigve mărunțite sau rase, să fiarbă împreună, și cu această leșie să scalde pre prunc. Și deaca să vor arăta că scot //f. 277' afară capetele lor viermii, atuncea îndată cu un brici să-i rază încet.

Și însă măcar ori din ce pricină va slăbi și se va usca trupul, de mult folos iaste să-l scalde adeasea în apă fiartă cu frunze și cu flori de iarba ce îi zic latineaste tanacetum, și greceaste potentila, iar turceaste, coghion otu. Sau măcar numai mădulările lui ceale uscate și slabe, să le speale de multe ori cu dânsa. Și usebit de aceasta, să le ungă adeasea cu unt de râme care îl fac spețierii. Iar Aetie îndemnează să arză smochine uscate, și pisându-le să freace locurile ceale împăroșate. Alte. Sau să piseaze mazăre să o facă făină, ciripie, silitră, ghioci și albeață de ouă. Și cu acestea să scalde săpunindu-l. Sau să fiarbă rășină și cu apă și să-l scalde. Și acestea așa.

§30. Pentru patima copillor ce să cheamă siriasis

Siriasis iaste o patimă grea la pruncii cei născuți de curând, din câte să întâmplă cu fierbințeală, și iaste o arsură la părțile creierilor, și la moalele capului, unde urmează adâncime, cum și ochilor, cu

de unde să
naște patima

frecare cu
cenușa de mai
sus

scăldare de
folos
unsoare

alte scăldături

fierbințeală arzătoare și cu gălbenire și uscăciune trupului, și nepoftă de mâncare. Dec<i> Să cuvîn aici toate câte cu măsură însufletează capul și înfierbântările sîngelui. Adecă gâlbenare de ou cu apă de trandafil, pusă deasupra moalelui capului ca o glavie, și schimbată adeasea. Alta. Sau frunze de floarea soarelui puse deasupra la moalele capului, ori răsuri de tîgvă, ori de peapene coaja ce stă împrejurul cîrnii. Ori zeama strihnului de grădină cu apă de trandafil, ori zeamă de coriandru asemenea cu apă de trandafil, să ude capul și tot trupul și să-l ungă. Sau frunză de viță ori pisând grașiță cu apă de trandafil să ungă moalele capului. Sau cu pișat de scorpie, cu floarea soarelui, și cu zeama ei, să ungă deasupra moalele capului.

punere
deasupra
răcoritoare

//f. 277^v §31 Pentru pruncii ce horcăiesc sau hărăiesc

De vream ce cele mai multe doici, fiindcă să hrănesc cu bucate nepotrivite, facu și laptele lor slab și cu zeamă rea, și dintr-acest fel de pricină, încă și pruncii cei de stare bună ajung la multe feluri de slăbiciuni, măcar că uneori și pe dinafară să întîmplă multe boale, adecă când să va hrăni pruncul cu hrană de zeamă grasă, și va aduna flegmă în pîntecele lui, atuncea începe să hărăiască. Dec<i> să-i dai sămînță de in cu miare să lingă, sau pușintel chimen cu miare, sau mied fiebinte picînd adeasea în gură. De să va învechi muncindu-se cu hărăirea moaie-ți în untdelemn deagetul cel arătătoriu și unge-i beregățile, și altă dată apasă rădăcina limbii lui, și silească să vearse, căci deaca va vărsa îndată să izbăvească de supărarea hărăirii.

ajutorință prin
gură

§32. Pentru pruncii cei fără de glas

Să nasc unii prunci fără de glas, și nu pot să vorbească, pentru vreo pricină ce s-au întîmplat mai nainte, iar mai vîrtos aceasta urmează când să închide pîntecele și nu merge. Dec<i> dă-i să bea zeamă de varză cu pușintică sare, sau pică înlăuntru, că îndată dezleagă pîntecele și îl așază, încă să-i punem și cep în șăzut precum s-au zis mai sus.

§33. Când trebuie să înfărcăm pruncii

Până când iaste pruncul tînăr și crud, trebuie să se hrănească cu lapte și să sugă, iar după ce să va întări, să-l obișnuiască cu vin cu miare, sau cu vin dulce, sau cu lapte și cu fidea, apoi ouă de sorbit, că mestecările la dînșii fac numai bale. Iar bătută să-i dea pușintel vin cu apă. Iar când va apuca pruncul să mănânce hrană de pâine care să întîmplă multora la luna a douăzeci atunci trebuiaște cu încetul să uite și să se dezveaște de fătă. Însă deaca după înfărcare va bolnăvi, iarăș trebuie să-i mai dăm lapte, și deaca îi va treace boala, iarăș să ia câte pușintel hrana cea //f. 278^r mai de sus și așa de acia nainte să se înfarce. Iar după înfărcare trebuiaște să se fie pruncii în răsuflare și

râzgâiciune de jucărei, cu hrană ușoară și de zeamă bună, vin puțin, că cel mult rădică aburi în cap, dar nici apă reace să nu prea bea, ci după hrană să bea apă limpede și prea bună. Iar pre cei de câte șase-șapte ani, atâta copii cât și copile, trebuie să-i dea la dascăli blânzi și miloși, spre învățătura cărții, carii cu răsuflare și bucurie să-i învețe, că răsuflarea sufletului spre bună hrana trupului mult folosește. Iar de la patrusprezece ani până la 21 să cuvine osteneala învățăturilor și învățătura cuvintelor filosofesti, și mai multe trude pentru putearea trupului, ca trudindu-se cu sufletul și cu trupul, să se oprească a să sluji cu pornirile spre curvie. Că de doisprezece ani fiind pruncii trebuie a merge la cărturari, și în vreme cuviincioasă să adaoge și pre alți nevoitori și dascăli ca întărindu-se în stare și obiceiuri bune să fie plăcuți despre toate și lui Dumnezeu și oamenilor, că mulți petrecând în năravuri reale și trăind fără înfrânare, au stricat firi bune și alții iarăș, proști fiind născuți după trup, cu înțeleapta viață au îndreptat lipsele ceale multe, Aetie, Cartea 20, cap. 29.

GLOSAR

Cuvinte românești*

A

abătătură, s.f. (~ din drum)
 aconitu, s.n. (bot.) – omeag
 ácopa, adv. (MD II) – fără întrerupere
 acoron, s.n. (bot.) (*adică zambilă galbenă de baltă*) (MD II), lat. *Iris pseudacorus*
 adineț, s.m. (med.) – un fel de neg
 aizou, s.n. (bot.) (MD II) (~ *căriia îi zicem rumânește iarbă grasă*)
 alcărmâz, s.n. – cârmâz
 alsin, s.n. (bot.) (MD II) (~ *iarba căriia îi zic turcește tauk otu*)
 ami, s.n. (bot.) (MD II) – un fel de cimbru, lat. *Trachyspermum ammi* (~ *căruia îi zic turcește nahuva*)
 amorțire, s.f. – anestezie
 amvliopia, s.f. (med.) – ambliopie
 amvră, s.f. – ambră
 Anadol, n.pr. – Anatolia
 anatomicii, s.m. pl. (MD II)
 andidie, s.f., pl. antidii (MD II) – andivă
 Anglitera, n.pr. (MD II)
 antidoton, s.n. (MD II) – antidot
 antimonie, s.f. (bot.) – antimoniu, tăciune, răstic (*adică piatra răsticului*)
 apăciune, s.f. – acumulare de lichid
 apla, adv. (MD II) – în limbaj popular
 apoplecticon, adj. (*nesimțitoriu*) (MD II) – cu efect anesteziant
 apostemă, s.f. – abces
 apucătură, s.f. (MD II) – conținutul unui pumn
 aravică, adv. – în arabă

arepos, adj. – cu aripi
 arigon, s.n. (bot.) (MD II) – agaricus, un fel de ciupercă, lat. *Agaricus augustus*
 arm, s.n., pl. armuri (MD II) – partea de sus a piciorului
 arnogloson, s.n. (bot.) (~ *ădecă patlagină*) (MD II)
 artiriiaca, adj. – arterial
 asar, s.n. (bot.) (MD II)
 aschitis, s.n. (med.) – ascită
 asmățui, s.n. (bot.) (MD II)
 aspuma, vb. (MD II) – a spuma
 astacos, s.m., pl. astachi (MD II) – rac
 avrotonon, s.n. (bot.) (*lemnul lui Dumnezeu*) (MD II)

B

bandraviță, s.f. – verucă, neg
 băgătoriu, s.n. – organ sexual masculin
 bătătură, s.f. – bătaie (a venei)
 bântui, vb. refl. (*să bântuiaște de arsură*) (MD II)
 bârfi, vb. – a delira
 beare, s.f. (MD II) – 1. băutură; 2. bere
 Beci, n.pr. – Viena
 betegos, adj. – bolnăvicios
 bezoar, s.n. (med.) – agregat de substanțe nedigestibile care stagnează în tubul digestiv
 bobălcuță, s.f. (MD II) (~ *de plumb*) – boabă
 bogace, s.f., pl. bogaci – covrig

* Ocurențele din MDI apar fără proveniență. Explicațiile cu caractere cursive provin din manuscrisele ediției.

bolicios, adj. (MD II) – de boală
 bolnăviciune, s.f. (*patimi și bolnăviciuni*) (MD II) – boală
 borboană, s.f. – boabă (~ de strugure)
 borză, s.f. – un animal (?)
 boșât, adj., (med.) – cu hernie
 bubuală, s.f. (med.) (*adunare de seu*) (MD II)
 bucheron, s.n. (~ *ădecă făină mirositoare*) (MD II)
 bulgur, s.n. (*arpăcaș sau bulgur*) (MD II)
 buruiană, s.f. (MD II) – plantă
 busăoc/busioc s.n.

C

cafaltă, s.f. – mic dejun
 cagri, s.n. (MD II) – un fel de rac
 calamita, s.f. (MD II) (*piatră de ~*)
 camfora/camfură, s.f. – camfor
 capnion, s.n. (MD II) – 1. un fel de rășină;
 2. struguri de culoare cenușie
 capon, s.m. (MD II) – cocoș castrat
 îngrășat pentru mâncare
 caravon, s.n. – (*raci de mare*) (MD II)
 carchin, s.n. (med.) – cancer
 carchinicia, s.f. (med.) (MD II) – tumoare
 cancerigenă
 carchinoma, s.f. (med.) (MD II) – carcinom
 (~ *ădecă mâncătură*)
 cartama, s.f. (med.) – (*frigurile de a patra zi*)
 castorh, s.m. – castor
 cațetira, s.f. (~ *care iaste unealtă
 chirurgicală*) (MD II) – cateter
 cămașă, s.f. – placentă
 căpărat, adj. – zgâriat
 căpărătoriu, adj. (MD II) – aspru, care zgârie
 cățătime, s.f. – cantitate
 ciupitoare, s.f. (med.) (MD II) – pensetă
 cebăluială, s.f. – ameteală
 cer, s.n. – stejar
 ceruitoare, adj. (~ *ădică ca ceara*)
 ceva, adv. – puțin
 chefalea, s.f. – durere de cap
 chehlibăros adj. (MD II) – asemănător
 chihlimbarului
 chermeziu, s.f. (bot.) (MD II) – de culoare
 roșie
 chian, s.n. – o pasăre cu pene albastre,
turdus cianus (MD II)

chichidia, s.f. – *tufă de gogoși* (MD II)
 chilin, s.n. – chilim
 chimenon, s.n. (bot.) – chimion
 chiparis, s.n. (bot.) (MD II) – chiparos
 chiperon, s.n. (bot.) (*aceasta iaste chip de
 trestie mirositoare*)
 chipuri, s.n. (MD II) – varietăți
 chirofilon, s.n. (bot.) (MD II)
 chit, s.m. (bot.)
 chitridă, s.f. (med.) – icter
 chiverniseală, s.f. – administrare de
 medicamente
 chivernisi, vb. – a administra un tratament
 cicir, s.n. – borș
 cilibiu, adj. – delicat
 cimbistră, s.f. (med.) – pensetă
 cimșâr, s.n. – lemn de merișor
 cimșiros, adj. (*verde ~*) (MD II)
 ciorăi, vb. (*țiuiește și ciorăiește tare*) – a
 chiorăi
 ciripie, s.f. – un fel de nisip negru și roșu
 care se presară pe ceva scris cu cerneală
 civert, s.n. – ultima fază din ciclul lunar
 cocoșitură, s.f. – protuberanță
 colărezi, s.n. pl. (*ădică doftorie lipicioasă
 pentru ochi*)
 coleșăță, s.f. (dim. de la *coleașă*) –
 mâncare făcută din făină fiartă
 colofonia, s.f. (bot.) (MD II) – colofoniu,
 sacâz
 colurion, s.n. (med.) (MD II) – colir
 comid, s.n. (MD II) – gumă
 concenitor, adj. (MD II) – nimicitor,
 distrugător
 condită, s.f. (med.) – pastilă
 conion, s.n. (bot.) (~ *care sânt niște ierburi
 otrăvitoare*) (MD II)
 copaibe, s.f. pl. (MD II) – ulei obținut din
 copaci leguminoși din genul *Capaifera*
 copturos, adj. (med.) (MD II) – infectat
 coralion, s.n. (~ *ădecă pietri roșii*) (MD II)
 coriandru/coriandron, s.n. (bot.) (~ *care
 sânt niște ierburi otrăvitoare*) (MD II)
 covacii, s.m. (*fierarii ădică ~*)
 crasis, s.f. invar. (med.) (MD II) (~ *rea*) –
 amestec
 culac, s.n. – colac
 cunună, s.f. (med.) (MD II) – cearcăn
 curățenie, s.f. (med.) – purgativ

cursură, s.f. (med.) – supurație
curui, s.m. – uliu

D

dafnon s.m. (bot.) (~ *ădică postârnacu sălbatec*)
dafnu, s.m. (bot.) – dafin
damasaniu, s.n. (bot.) (MD II), lat. *Fistula pastoris*
dășărt, s.n. (*ădecă supt coaste*)
despuiere, s.f. (med.) – rană, herpes
deșărtător, adj. – solubil
dezlegător, adj. – relaxant
diavit/diaviti, s.n., (*trighel*) (MD II) – diabet
dicot, s.n. (med.) – decoct
discolie, s.f. – dificultate
discrasia, s.f. (med.) (MD II) – discrazie
dispnie, s.f. (med.) – dispnee
dovâncă, s.f. (MD II) – scobitură
dovâncătură, s.f. (MD II) – scobitură
drahmi, s.f. invar. – drahmă
drob, s.n. (MD II) – organ intern
dropică, s.f. (med.) – idropică
dropicos, adj. (med.) – bolnav de idropică
duh, s.n. – spirt
dulma, s.f. (MD II) – dovecel
dumeasnic, adj. (MD II) – domestic

E

ecligma, s.f. (med.) (MD II) – un fel de alifie
ectromos, s.n. (med.) (MD II) – avort
elat, s.n. (bot.) (MD II) – brad
electurion, s.m. (*magiun*) /eletuarion (MD II)
elevor, s.n. (bot.) (~ *negru căruia îi zicem iarba lui Tatin*) (MD II)
elihris, s.n. (bot.) (MD II) – siminoc
Ellispond, n.pr. (MD II) – Helespont
ematostat, s.n. (MD II) – cornalină
embion, s.n. *ădecă fitilașile* (MD II)
emeticon s.n. (med.) (MD II) – medicament contra greții
empiricos, adj. (~ *ădecă iscusiți*) (MD II) – cu experiență
emplastron, s.n. (MD II) – compresă

eparhie, s.f. (MD II) – regiune
epimelie, s.f. (MD II) – atenție, grijă

F

fandasic/fantasia, s.f. (~ *ădică părerea*)
favarie, s.f. (bot.) *Sigilum Salomonis*, care iaste rădăcină albă cu peceți și să numeaște greceaște poligonaton, iar turceaște Sulugean otu.
făcăli/făcălui, vb. (MD II) – a pisa
făioară, s.f. (MD II)
fărâma, s.f. – bucată
felegean, s.n. – cană
felime, s.f. – sortiment
fetie, s.f. – tinerețea unei femei
fiangu, s.n. – nod
ficaticesc, adj. (MD II) – hepatic
ficăcios, s.m. (MD II) – bolnav cu afecțiune hepatică
fiește, pron. – fiecare
filav, adj. – firav
fipa, s.f. – fistulă
fistachia, s.n. pl. (MD II)
flămânzie, s.f.
flegmasire, s.f. – ardere
flegmonii, s.f. pl. (~ *ădică arsură înfocată la creieri*)
flemui, vb. – a arde
flevotomie, s.f. (med.) – secționarea vaselor de sânge
flogera, s.f. (med.) – fistulă
franghi, s.m. pl. – francezi
frânci, s.m. pl. (MD II) – francezi
frâneț, s.n. (~ *care ține ghindul*) – suport (MD II)
frecătură, s.f. – frecție
frinție/sfrinție, s.f. (MD II) – sifilis
frunța, s.f. (bot.) (MD II)

G

gălbenare, s.f. (~ *de ou*) – gălbenuș
gâlgâială, s.f. (med.) – gargară
gentiani, s.f. (bot.) (~ *căria îi zic rumânii ardeleni ghințură*) (MD II)
ghind, s.n. (*guși și ~*) (MD II)

ghințură, s.f. (MD II) – noduli în mușchii bolnavului
 glodura, vb. (MD II) – a umple de noroi
 goajă, s.f. – coajă uscată din jumătate de dovleac
 gopli, vb. – a ciopli, a scobi
 goști, s.f. pl. (~ de rodii) (MD II) – coji
 grăbime, s.f. – grabă
 grămăjuie, s.f. (varsă sânge cu ~) – cheag de sânge
 grece, s.f. – limba greacă
 gresie, s.f. – tablă
 grișpan, s.n. (văpseala cea verde ce să numește ~) (MD II)
 grunț, s.m. (sânge închegat, ádică ~) (MD II) – cheag de sânge
 gurgur, s.n. (la gâtlej, ádică la ~)

H

halivonicesc, adj. (MD II) – preparat din halvan
 halvan, s.n. (MD II) – un fel de rășină
 hamepitu, s.n. (bot.) (~ ádecă brăzișori de cei mici) (MD II)
 haragmi, s.n. (MD II) – creștătură (cu ~)
 herefilon, s.n. (bot.) (MD II)
 himonicon, s.n. (bot.) (MD II) – pepene
 horsaf/horșaf, s.n. (MD II) – marmeladă
 hrisulcu, s.n. – aliaj de diverse metale
 humularia, s.f. (MD II)

I

ibrișim, s.n. (MD II) – ibrișin
 iconomisi, vb. (MD II) – a administra un tratament
 idee, s.f. – specie
 intivos, s. (MD II) – un fel de andivă
 ioschiam, s.n. (bot.) (~ căriia îi zicem iarba sau bobul porcului) (MD II) /
 ioschiamon, s.n. (~ care iaste de să zice iarbă otrăvitoare) (MD II)
 ipericon, s.n. (bot.) (MD II) – sânziană
 ipiricească, adj. fem. (MD II) – provenită din Epir
 ipocras, s.n. – vin roșu fiert cu mirodenii
 ipohondriacos, adj. (med.) (MD II) – inghinal

ipohondrion, s.n. (med.) – zona inghinală
 ishiada/ishias, s.f. (med.) – sciatică
 ishiadicesc, adj. (MD II) – care ține de nervul sciatic
 ishuria, s.f. (med.) – disurie
 iviricesc, adj. – din Georgia
 ivirida, s.f. (MD II)

Î

împietros, adj. – cu litiază
 împistrit, adj. – variat (cu hrană împistrită, ádecă în feliuri) (MD II)
 împocișat, adj. – încrucișat
 împuternicios, adj. (MD II)
 închiare, s.f. (MD II) – închegare
 închicinea, adj. fem. (tuse ~) – puțină
 închipuire, s.f. – formulă; poziție
 încrop, adv. (să-l gâdăle ~ cu lapte de capră și cu apă) (MD II) – amestecat
 încumăta, vb. refl. (MD II) – a prinde curaj
 încurătură, s.f. – goana calului
 îndevânt, s.n. – puseu
 inghimpos, adj. – împungător
 îngrădiș, s.n.
 întingător, adj. – îndelungat
 întocma, adv. (MD II) – în mod egal
 întocmi, vb. (MD II) – a se potrivi
 înviitor, adj. – vital
 jdrelire, s.f. (zgârăire)
 juli, vb. (MD II) – bășica

L

lanțeta, s.f. – bisturiu
 lavanta, s.f. (bot.) (nard chelticesc care talienează să zice ~) (MD II)
 laz, s.n. – 1. teren despădurit, pășune, fânaș;
 2. albia râului
 lăteț, adj. – lat
 lăută, s.f. – psalm
 lepedeu, s.n. (MD II) – chilim
 lera, s.f. (MD II) – murdărie
 leros, adj. (MD II) – murdar
 levcanther, s.n. (MD II)
 lipiciune, s.f. (MD II)
 Lipsia, n.pr. (MD II) – Leipzig
 Lipta, n.pr. (MD II) – Leipzig

list, s.n. (MD II) – pagină
liură, s.f. (vin oțefit, ~ sau livefu)
livan, s.n. (bot.) – (coajă de ~)
livej, s.n. (MD II) – vin de fructe
livistinon, s.n. (bot.) (~ *ădecă devesăl*) (MD II)
liθispaermon, s.n. (MD II)
lot, s.n. (lotul iaste de patru dramuri) (MD II)
lotarion, s.n. (MD II)
luceală, s.f.
lucrare, s.f. – efect
lunătăcie, s.f. – menstruație
lusimahios, s.n. (MD II)
luțo, s.n. (rumânește îi zicem ștucă) (MD II)
luzie, s.f. – nebulie

M

magiun, s.n. (~ *ădică dulceată făcută de trandafili roșii*) (MD II)
maie, s.n. – luna mai
malvaticesc, adj. – de nălbă (MD II)
manguda, s.f. – cucută
marchiat, adj. – al doctorului Marciatus (MD II)
martianon, s.n. (MD II)
marule, s.f. pl. (bot.) (~ *ădică lăptuci*)
massiliezi, adj. m. pl. (MD II)
mastoricesc, adj. – făcut de un specialist
matcă, s.f. – uter
melagholie, s.f. (MD II)
melanolicos, adj. (MD II)
melia, s.f. (bot.) (MD II) – frasin
memlebie, s.f. (~ *ădică năhut prăjât*)
metahirisi, vb. (MD II) – a folosi
mie, s.f. pl. (~ *de pâine*) (MD II) – fărâmituri
migdalogala, s.f. (~ *lapte de migdale*) (MD II)
migmă, s.f. – amestec
mili, s.f. (unealta ce să chiiamă ~) (MD II)
mir, s.n. (~ *ădică alifie*)
mirezmit, adj.
mirmichia, s. (med.) – un fel de neg
moște, s.f. (când va fi iarna cu ploii și cu ~) – moină
moldă, s.f. (sau ~ sau albie) (MD II)

moraiții, s.m. pl. – locuitorii Moreei
mosc/mosc, s.n.
motarii, s.f. – organ sexual feminin
moxă, s.f. (med.) – instrument pentru cauterizare
mulgătură, s.f. (med.) – extract
murdalâc, s.n. (MD II) – murdărie

N

nard, s.n. (bot.) (MD II) – lavandă
narθica, s.f. (MD II)
neamurile, s.n. pl. – varietăți
nemistui, vb. – a nu mistui
nenufara, s.n. (bot.) (MD II) – nufăr
nesclicpit, adv. – fără să clipească
nevriș, adj. (MD II)
nevrite, s.f. pl. (med.) (MD II)
nicotinia, s.f. (~ *ădică tabac*)
nisaștea, s.f. (păpară ori ~) – fiertură de făină
niscar, pron. (MD II)
niscovat, adj. – (?) de origine neclară
nișter, s.n. – bisturiu

O

obraznic, adj. – îndrăzneț
odagaci, s.n. – lemn de aloe
odinioară, adv. – o singură dată
ofporie, s.f. (MD II) – bunăstare
onisc, s. (acesta iaste o gânganie căreia îi zic latinește millepeda) (MD II)
opopanaca, s.f. (bot.) (MD II) – opoponax
opos, s.n. (~ *zeamă de silfii și de sealină*) (MD II)
ordoros, adj. (MD II) – care chiorăie
ordorosi, vb. (MD II) – a chiorăi
organe, s.n. pl. (unealte sau ~) (MD II)
ormion, s.n. (MD II)
oximeli, s.n. pl. (MD II)

P

pacea, s.f. (~ *de porc*) (MD II) – picior
panax, s.n. (MD II)
paparună, s.f. (MD II) /paparoane, s.f. pl. (~ *ădică floare de macu, ădică foi de macu albu*)

parietaria, s.f. (bot.) – paracherniță
 parigoris, vb. – a consola
 Parișul, n.pr.
 păscător, adj. (med.) – (despre o rană) deschis (MD II)
 păsiclit, adj. – continuu
 pășune, s.f. (med.) – rană deschisă
 pățimaș, adj. (med.) (MD II) – bolnav
 pătimicios, adj. (med.) (MD II) – bolnăvicios
 pătiocampi – insectă, lat. *Thaumatococcus*
pityocampa
 pârjoală, s.f. – foc
 peatecă, s.f. – petec
 pessoria, s.f. (~ *ădecă fetil din iarbă mare de cea albă*) (MD II)
 petasitis, s.n. (bot.) (~ *ădecă rădăcina ierbii cei mari ce să zice și devesil*) – petasites (MD II)
 pierzător, adj. – mortal
 pișuitoare, s.f. (med.) – pipetă (*să o sugă cu o ~*)
 plăviciune, s.f. – culoare deschisă
 plotog, s.n. (~ *de încălțăminte*) (MD II)
 podalgia, s.f. (med.) (MD II) – durere de picioare
 pogace, s.f. pl. (med.) – pilule
 politicesc, adj. (MD II) – artificial
 poltur, s.n. (MD II) – unitate de măsură
 ponegreală, s.f. – înnegrire
 porpodarii, s.f. pl. (MD II) – omide
 pospai, s.n. (MD II) – strat subțire (de făină)
 pospăios, adj. (MD II) – subțire
 potlog, s.f. pl. (~ *de taur*) – bucată de piele cu care se cârpește încălțăminte
 potrivă, adv. – deopotrivă
 practicos, adj. – practicant
 prasion, s.n. (MD II) – praz//prasiu, s.n. (MD II)
 prăfi, vb. (MD II) – a preface în pulbere
 prin, s.m. – stejar
 prisosime, s.f. – exces
 privealiște, s.f. – teatru
 procoviță, s.f. – pătură
 profθaxi, vb. – a preveni
 prosteste, adv. – ca oamenii simpli
 psevdiaplion, s.n. (~ *ădecă pară mincinoasă*) (MD II)
 pur, s.m. (bot.) – plantă erbacee, lat. *Allium rotundum*

pusula/pusulas s.f. (med.) (*ădecă ...stile*) (MD II) – un instrument medical, lupă (?)

R

răpire, s.f. (*va mânca cu răpire*) (MD II) – grabă
 rățăchie/rătechie, s.f. – razachie, vin roșu
 războinic, adj. (MD II) – periculos
 rămătoriu, s.m. – porc
 rând, s.n. – ordine
 râura, vb. – a uda
 revmatică, s.f. (med.) (*curgerea cea cu curgerea, ădecă cu revmatică*) (MD II) – reumatism
 revmatici, s.f. (MD II)/revmatismos, s.n. (MD II) – reumatism
 riobarbaron, s.n. (bot.) (MD II)
 rionponticon, s.n. (~ *piatră de vârful muntelui de mare*) (MD II)
 rodozahari, s.n. (*magiun de trandafiri roșii*) (MD II)
 romaicon, adv. – în greacă
 rotocoale, s.n. pl. (~ *sau hapuri*)
 rucă, s.f. (bot.) – rucola
 rufă, s.f. (MD II) – haină
 rumelioți, s.m. pl. – locuitori ai provinciei otomane Rumelia

S

sad, s.n., pl. saduri (MD II) – plantă
 saganicon, s.n. (MD II)
 sagapin, s.n. (MD II)
 salamura, s.f. (~ *ădecă moarea de sare*)
 saparină, s.f. (bot.)
 sarcocola, s.f. (bot.) (~ *care iaste o lacrimă a unui copaci*) (MD II)
 sasafrasa, s.f. (bot.) (MD II)
 satiriicios, adj. (MD II) – care suferă de satiriazis
 satiriu, s.m. (MD II)
 saturia, s.n. (bot.) (MD II)
 savina, s.f. (bot.) (MD II)
 saxifraghia, s.f. (bot.) (MD II)
 sângerel, s.n. (bot.) (~ *care la Ardeal să zice coada șorecelui*) (MD II)
 sângeros, adj. – care sângează

sângipiu, adj. (MD II) – de culoarea sângelui (?)
 scaros, s.m. (iht.) *peșteului de mare ce să chiiamă* (MD II 263)
 schila, s.f. (bot.) (MD II)
 schin, s.n. (bot.) (MD II)
 scolopendra, s.f. (*și la aceia pre carii i-au mușcat jigania ce să cheamă amfizvena, care iaste șarpe înfricoșat cu doauă capete, aseamene cu ceaia ce să zice ~ ucigătoare de șărpi*) (MD II)
 scorbiticesc/scorviticesc, adj. (MD II) – care ține de scorbut
 scorbiticios, adj. (MD II) – care ține de scorbut
 screpucios, adj. (d.) (MD II) – cu puroi (?)
 sealină, s.f. (~ *calului care se zice grecește iposelinon*) (MD II)
 seios, adj. (MD II) – murdar
 senamichi, s.f. (*fiertură de ~*) (MD II)
 seplasier, s.m. (MD II)
 seticios, adj. (MD II) – însetat
 sfachel, s.n. – sfacel, porțiune de țesut mortificat
 sfătuire, s.f. – sfat
 sfiit, adj. – uimit
 sfraghida, s.n. (bot.) (~ *limnei, peceate de baltă*) (MD II)
 shinon, s.n. (bot.) (~ *aceasta iaste pom care se face la Hio*) (MD II)
 sigipiu, adj.
 sifunul, s.n. (~ *adică cu piștoaie*) – sifon
 simptomata, s.f. pl. (MD II) – simptome
 sinah/sinahi /sinanhi, s.f. – guturai
 sion, s.n. (bot.) (MD II)
 smirion, s.n. (bot.) (MD II)/smirniu, s.n. (MD II)
 smoli, vb. (MD II) – a da cu smoală
 smorida, s.f. (iht.) (MD II) – un pește marin
 soldachela, s.f. (bot.) *varză de mare* (MD II)
 spaghiricesc, adj. (MD II) – alchimist
 spasmos, s.n. (~ *adică zgârcirea vinelor*), /spasmu, s.n. (tămăduirea lui ~)
 spalucire, s.f. (*în chipul spalucirii cărnii*) (MD II) – luciu
 spartigos, adj. (MD II) – sfărâmicios
 spețiarie, s.f. (MD II) – farmacie
 spice, s.n. (~ *de usturoiu*)
 spin, s.m. (bot.) ~ *ce se cheamă acachia* (MD II)
 spurc, s.n. (MD II) – murdărie

stacti, s.f. – rășină (~ *ădecă lacrămă de smirnă*) (MD II)/ stahti, s.f. (~ *o lacrămă prea mirositoare care curge din smirnă*) (MD II)
 stânjin, s.n. (bot.) – iris (~ *albastru*) (MD II)
 stârlici, s.n., pl. strelici – pete
 stârvi, vb. (MD II) – a se atrofia
 stârvi, s.f. (MD II) – atrofiere
 stenohorisi, vb. – a se stenoza
 stenosis, s.f. (~ *durerea dimprejurul plămânilor*) – stenoză
 stifos, adj. – astringent
 stîlc, s.n. – instrument medical
 stiriție, s.f. (~ *care luminează la coșuri*)
 strangulare, s.f. – stricurare (MD II)
 strămișit, adj. – destrămat
 strelici, s.n. pl. (med.) (MD II) – pojar
 strovilos, s.n., pl. strovili (MD II)
 stufa, s.f. (MD II) – baie de aburi
 subțios, adj. – subțire
 sufloiu, s.n. (MD II) – pipetă
 sulac, s.n. – penis (uman)
 suliman, s.n. – machiaj
 sulinare, s.f. (med.) – vase de sânge, artere
 supuri, s.f. pl. (~ *ădică zemuri*)
 suțiu, s.n. (med.) – panarițiu

Ș

șcheto, adj. – simplu
 șoldesc, adj. – al șoldului
 șolomendriță, s.f. – salamandă
 șorecei, s.m. (anat.) mușchi (~ *să numesc cărnurile ce sânt înlăuntru*)
 știrosire, s.f. (MD II) – iuțire
 știubei, s.n. (MD II) – trunchi scorburos
 pus vertical în pământ ca să se adune și să vină la suprafață apa unui izvor
 știuculeț/ștucureț/ștoculeț, s.n. – bucată mică
 ștuc, s.n. (MD II) – bucată
 șvert, s.n. (~ *de ceas*) (MD II) – sfert

T

talapti, s.n. (bot.) (*rădăcina cea rășinoasă carea să zice ~*) (MD II)
 tamarindos, s.n. (bot.) (~ *adică chiparis sălbatec*)
 tartaron, s.n. (~ *ădecă drojdii*) (MD II)
 tavlie, s.f. pl. (MD II) – joc de table

tăbări, vb. (MD II) – a face tabără
 tâlcui, vb. – a traduce
 tâmpi, vb. (MD II) – 1. a atenua; 2. a diminua
 tefter, s.n. – foaie de hârtie (*pielea lor a fi ca niște ~uri uscate*)

telal, s.n. – crainic
 tenchiu, s.n. – măsură de greutate
 ticneală, s.f. (*leșin i ~*) (MD II) – amețeală
 tili, s.m. (bot.) (~ *grâu mirositoriu*) (MD II)
 timbanitis, s.n. (med.) (~ *ca cum am zice rumânește toboșoiu*) (MD II)
 tirăni, vb. (MD II) – a tiraniza
 tirănu, vb. (MD II) – a tiraniza
 tiriatic, s.m. (med.) – preparat medicinal care conține opiu
 tiriatic, s.n. (bot.) (*tiriaticul cel sălbatec, adecă usturoiul*) (MD II)
 tirighie, s.f. – tartru
 tormentila, s.f. (bot.) (MD II), lat. *Potentilla erecta*
 trăsătură, s.f. (med.) (~uri *adica rane*)
 trăsura, s.f. (MD II) – cantitate măsurată cu cântarul
 trătare, s.f. (MD II) – tratare
 trănji/trunj, s.m. (med.) (MD II) – hemoroid
 trementină, s.f. – rășină de conifere
 trementinu, s.n.
 trezvit, adj. (*apa ~*) (MD II) – trezit, răsuflat
 trupină, s.f. (MD II) – tulpină

T

țimpere, s.f. (~ *acra făcută cu oțet și cu miere și cu apă amestecată*)
 țucher, s.n. (MD II) – zahăr

U

uncie, s.f. – unitate de măsură
 unghie, s.f. – uncie
 unt, s.n. (~ *de ghiară*) – alifie, unguent

utârnice, s.f. (*dimineața la ~*) – slujba de dimineață

V

văpsea, s.f. – tinctură
 vâpseală, s.f. – vopsea
 vârnă, s.f. (*adica rănire la mațe*)
 vârtoasă, adj. fem. (*muiarea ~*) – însărcinată
 verdos, adj. – de culoare verde
 vetreli, vb. (MD II) – a face vânt, a ventila
 vinos, adj. – de vin, din categoria vinului
 violes, s.f. (bot.) (~ *adica micșunele*)
 voreas, s.n. (~ *adecă cel despre miazănoapte*) (MD II) – crivăț
 vrana, s.f. – cep
 vrion, s.n. (bot.) (~ *mușchiu de copaciu*) (MD II) – alge
 vrionie, s.f. (bot.) (*viță albă*) (MD II) – o ciupercă otrăvitoare

Z

zadă, s.f. (bot.) (MD II) – arbore rășinos, lat. *Larix decidua*
 zahar, s.n. (~ *adica dulțuri*) vârnă, s.f. (~ *adancă adica rănire la mațe*)
 zaharoton, s.n. (MD II) – cu zahăr
 zamfir, s.n. (MD II) – safir
 zavistie, s.f. (MD II) – invidie, pizmă, gelozie.
 zefc, s.n., pl. art. zefcurile – distracție, chef
 zefclendirisi, vb. – a se distra
 zidui, vb. – a zidi
 zivet, s.m. (*care iaste jiganie mirositoare în chipul pisicii*)
 zmâcnia, s.f. – un fel de neg
 znam, s.n. – semn
 zogherean, (bot.) s.n.
 zulap, s.n./zulapion, s.n. – julep, fiertură cu zahăr
 zurumbac, s.n. (bot.) – ghimbir

Cuvinte grecești^{*2}

A

- αβροτόνον (bot.) – chiparos mic, *apa* ~ 37^v, 43^r, *zeamă* ~ 156^r
 acrohorton (gr. ακροχορδών) (med.) – verucă, ~ și *bandrăvițe*. *adinești* 22^r
 αγραίκόν (bot.) – sfârlog, băloșel, burete de câmp 27^r, 52^r, 144^v, 145^r, *roțițe de* ~ 154^v
 αγουρίδες (bot.) – castraveți 26^r
 αγριάδα (bot.) – viță sălbatică, *apă* ~ 154^v
 αγριόλαδον, *untdelemnul cel crudu, ádică care îl facu din măslina crude. Acesta să numește prostește* ~ 57^r
 αγριολάπαθον (bot.) – măcriș sălbatic 30^r
agriolapaθu orezu de ~ 3^v **agriolapaθ** rădăcină de ~ MDII 15^r
agriomirsini, rădăcină de ~ MDII 50^v
 αγριομαλάχη (bot.) 69^r
 αγριοσισάρων – (bot.) – cărbuni; clopoței sălbatici 31^v
 αγριοσυκία (bot.) – smochin sălbatic 80^v
 αγρώστις (bot.) – albei, pir, ~ *curcubiță, ádică obicinuită buruiană care face vârful ca spicu de grâu*, 76^r MDII **agrostis** (de ~ *ádecă de curcubiță*) 53^v
 αγχόνη, – sugrumare 88^v
 αγχούσα (med.) – înecare 156^r
 αγύρατος (corect αγήρατος) – fără vârstă, etern *λίθος* ~ 110^r
adarchi (gr. αδάρκη), (bot.) – albăstrea mare MD II 113^v
 αδένες, *bureții urechilor ádică ... rădăcinile lor, care să numescu elinește* ~
 αδιάντος – care nu a fost udat 36^v 145^v
 αειζών (bot.) – iarbă grasă 24^v, 26^r, 28^v; ~ *μικρόν* 80^r; *zeamă de* ~ 84^v
 αζογρέα (bot.) 158^r, *foi uscate της* ~ 160^r
 αιγειρινός – de plop negru 41^v
 αιγύλωψ, *ádică izbitură lăcrămând ochii* 60^v, 77^v
 αιγυπτία – din Egipt 85^v
 αίμα (med.) – sânge 127^v
 αιμοράυδες (med.) – hemoroizi, *trânji uscați și trânji ișâți la șăzutu, elinește să numește* ~ 156^v

- ακακία (bot.) – salcâm 61^v, ~ *ή άμωργον ή λύκιον* 67^r, 127^v, ~ *de scumpie* 134^r, 134^v, 145^v, 146^v, 148^r, 149^r, 151^r, 152^v, 155^v, *zeamă* ~ 156^r, 160^r **acachiia**, 67^v, 90^v, 125^v, MDII 64^r, 65^v, 69^r, 80^r, *care este un soiu de spin* 83^v, 92^r, 121^v, 122^v, 124^r, 133^v, 273^v
 ακανθιον (bot.) – acant, ~ *ρίξης* 54^r/ *άκανθη*, 85^v, 135^r, ~ *αιγυπτίαν* 155^v
 άκορον (bot.) – obligeană, trestie mirositoare, 32^v, 47^r, ~ *care și γαλάγας mare și trestie mirositoare să numește de la Metiol* 124^r MD II **acor** rădăcină de ~ *ádecă de zambilă galbenă* 8^v
 ακμή, *la* ~ *ádică la punctum*
 αλαβάνη (> it. *albana*) (bot.) – varietate de struguri. *ráșână* ~ 43^r
 alesticon (gr. αλεστικόν) – făină
 αλεφάγγινα 57^v
 αλθαία (bot.) – nalbă, 27^r, 37^v, 42^v, 52^v/ *αλθεία* 37^v MDII **alθea**, s.f. (~ *ádecă nalbă sălbatecă*) 112^v
 αλνυκάκαβον (bot.) – plantă solanacee, ~ 61^v, 81^v, 67^v, 77^v, 80^r, *rădăcină* ~ 80^r, **alicacav** – MDII 69^v, 77^v, 107^v, 142^r, 217^v, 218^r, 221^v, 222^r, 223^r, 231^r, 245^v, 266^r, **alicacavi** – MDII 80^v/ **alicacavon** MDII *care iaste un fel de poamă* 107^v, 207^r, 218^r
 αλκεία (corect αλκέα) (bot.) – un sortiment de nalbă 148^r
 άλκολα (med.) ~ *care sânt la gură rane în față* 79^r
 αλλάτιον – sare 64^r *făcute αλάτια* MDII 42^r
 αλσύνη (bot.) – rocovină, mierluță 69^r, *alsin iarba căriia îi zic turceaște tauk otu* MDII 147^v
 αλυκός – sărat 58^r, *must* ~ 43^r, 137^r
 αλώη (bot.) – aloe 64^r, 131^v
 αμαζών, *roțița care să numește των αμαζόνων* 131^v
 αμαράκον (bot.) – magheran 26^v, **amaracon** (~ *magheran*) 31^v, MDII 117^v
 αμαύρωσις (med.) *întuneceală și nu vădu bine, și aceasta se numește întuneceală și negureală* 60^v

* Sunt redată cu caractere aldine cuvintele ce apar în manuscris în chirilice în loc de litere grecești.

αμβλυοπία (med.) – ambliopie, *să întuneacă și lumina lor, care să numește ~, ádică vedere întunecată* 60^v
 άμβρα (bot.) – ambră, 58^r, 128^r
 άμμιον – miniu 52^r
 αμονιακόν/αμωνιακόν – amoniac 54^r, 72^v 133^r
 άμυλον – amidon, *ádică făină făcută pentru scrobeală care întărescu cu ea pânzele* 58^r, 81^r, 87^v, *glistir cu ~ fiartă* 134^v; *~ ádică făină albă încheată cu care întărescu tulpanurile* 148^r
 άμωμον (bot.) – amom, arbust indian, *φύλλα ~* 54^r, 77^v, 78^r
 άμωργον, 67^r
 ανά, prep. – câte 131^v
 αναγαλλίς (bot.) – intiță, răcoina, 54^r, *~ ή κυκλαμίνου*, 31^v, **anagallis**, MDII 274^r
 αναγαλύδα (bot.) – cebarea, *zeamă της ~* 82^v, **anagalida**, MDII 260^r
 Ανδρόμαχος, 82^v
 άνθος (bot.) – floare 41^v, *~ νυμφαίας* 48^v, *~ από βούλωσον* 51^r, 52^v, 58^r, 128^r, *~ ρογδιών* 149^r
 άνιζον (bot.) – anason 52^r
 αντακαίως, *bășacă de morun (care să zice elinește ~)* 150^r
 αντιάδες (med.) *~ să numescu elinește cărnurile acelea care să vădu de amândouă părțile dăspre rădăcina limbii, la gâttej ádică la gurgur* 86^r
 αντίδιον (bot.) *~ πλατυφύλου* 52^v
 αντίδοτον – antidot 28^r, 38^r 54^r; *~ δια μόσχου γλυκέως*, 58^r; *~ του Φίλωνος*, 68^v
 αντιμόνιον – antimoniu, 65^r
 αντράκλα, *aceste răcoritoare ~* 26^r
 αντράλλη (med.) *ameșeală* 30^v
 ανώδεινον – calmant, *leacuri ~* 80^r; *ανώδεινα διάφορα οπού παύουσι τον πόνον* 82^v, 85^v
 απατώριον 156^r
 απόβρασμα (med.) – decoct, *~ lezâi ádică are fierte cu leacuri* 87^v, *~ με συρόπιον* 149^v
 απομέλι – un fel de hidromel 46^r
 απομωρώσις, *și nebuniia cu urmare ~* 47^v
 αποπληξία (med.) – apoplexie 32^v, 38^v, 137^v, **apoplaxia** MDII 131^v

αποσφονιάζω (din dial. cretan) – a stoarce de zeamă 30^v
 αποφλεγματισμός – oprirea flegmei 48^v
 άργη, *însemnează astfel de patimă care aduce uitare nepricepută și nesimțită la om* 43^r
 arhig (gr. αρχηγός) (bot.) – năut galben
 αριστολογία (bot.) – cioane, talpa-gâștei; *creasta-cocoșului* 38^r, *της λεπτής ~* 49^v, 50^r, *~ rătundă*, 66^v, 77^v 133^r, 154^r *rădăcină ~* 83^r, 87^v, 48^v, 83^r; *foi ~ rădunde*, 154^v **aristolohia** 69^v, MDII **aristolohia** 18^v, 20^r, 34^v, 36^v, 57^v, 63^v, 70^v, 95^v, 96^r, 123^v, MDII 50^v, 76^r, 132^r, 192^r, 263^r
 αρόσιμος – de cultură
 άρρωστος – bolnav, *στομαχικοί άρρωστοι*, 131^v
 αρτεμησία (bot.) – pelin, 54^r, **artemisiia** MDII (*~ căreia îi zic rumânii ardeleani cătușniță*) (MD II)
 αρτυριακόν – răgușeală, *βράγχος και ~*
 αρτηριοτομία – incizie pe artere 31^v
 αρωματικός – aromatic, *trestie ~ sau ινδικόν numită* 85^r
 ασκαρίδελε (rom.) 156^r
 asclipiad (gr. ασκληπιάδα) (bot.) – asclepias MD II 35^r, 36^v
 ασκοκήλη (med.) *umflătură de borduf* 90^r
 ασπαθ (gr. άσπαθος) (bot.), lat. *Calicotome villosa* MD II 146^v
 άσσαρον (bot.) – Asarum, ghimbir sălbatic 52^r, *rădăcină ~*, 136^v 155^v MDII **asar** 32^r, 105^v, 179^v
 ασφόδελος (bot.) – crin de pădure, 66^v
 ατρακτυλίδα (bot.) – un fel de ciulin, 31^v *sămânță ~*, 130^v, **atractilida**, 59^v, MDII (11 ocurențe)
 atrafaxis (gr. ατράφαξις) (bot.), lat. *Atriplex hortensis* – lobodă MDII (*buruiana sălbatecă sau dumeasnică ce să cheamă ~* 106^r, *buruiana ce să cheamă ~ ghiaban* 142^r)
 αφάκη (bot.) – bob-de-țarină, 29^r
 αφρόνιτρον (bot.) *borșul de ~ ádică spumă de silitră* 45^v, 42^r, **afronitron**, MDII 180^r
 αχαῦκος (corect αχαῖκος) – din regiunea Ahaia 114^v
 Αχήθεος ιερά 59^v

B

- βαλανείον (med.) – inhalație, ~ η ατμόλουτρον, *afumătură de abur* 80^v
 βαλανισμός (med.) – supozitor, ~ και βαλανός *ădică cepu făcut* 142^v, **valanismo** MDI 155^v
 βαλαύστιον/βαλαύστα (bot.) 131^v, 134^f, 146^f, 160^f/βαλαυστία, *ădică flori de rodii*, 145^f, 155^v
 βαλεριάνα (bot.) – valeriană, της φου *ădică* ~ 103^f
 βαλσαμίων – balsam 37^v, 62^v, **valsam** MDI 84^f, MDII 230^v
 βαρσάμιον (bot.) *zeamă de* ~ 62^v
 βασαία (bot.) *lacrimă* της ~ 88^v
 βάτζινα (bot.) *mure, ădică ~ albe, când sânt încă necoapte și acre* 145^v
 βατραχίον (bot.) – limbariță; boglar, *zeamă de tov* ~ 77^v
 βδέλιον (bot.) – un fel de palmier și rășina acestuia 72^v, *hapuri ce să zicu* ~ 159^f, **vdelion**, MD II (8 ocurențe) *acesta iaste un lemn negru și să naște la India* 57^v
velachidiia (gr. Βελεκίδα < βέλεκος) ~ *ădică ghindurele, și migdălele, și alunele* 86^f
 βελίς (bot.) *flori βελίδος* 148^f, μικράς ~ 160^f
 βεσικαρία (bot.) – bășicoasă; ~ ψύλλιον 26^f
 βιασμός (med.) *ădică silință cu scremete* 143^f
 βιόλα (bot.) – micșunea 26^v; βιόλες, 27^v, 28^v, 41^v, *sirop de* ~ 43^f, 51^f, 52^v, *viole:* 104^v, 109^v; **violes** 48^v, 116^f
 βιόλαδον – ulei de micșunele 26^v, 41^v; *unt de* ~, 42^f, 48^v
 βιωλάτο (it.) violet, 130^v, **violado** – 130^v
 βλυχούνι, *ădică mătăcină* 48^v, 47^f, 52^f, **vliuni** MDII 247^f, 276^f
 βοσκού πήραν (bot.) – traista-ciobanului 149^f
 βου, *căci ~ adăugându-să la vreun cuvânt însemnează creștere și covârșire* 127^v
 βούγλωσσον (bot.), lat. *Borago officinalis*, *limba boului* – limba-mielului 27^f, 52^f, 64^f
 βουδογλωσσόνερον – apă de limba-mielului, ~ *iaste iarbă aleasă la doftorii și să*

numește încă și evfrolinon, talienește boranzena, arăpește lesan al saur, ungurește borago 62^f

βούλιμος (med.) – bulimie, ~ *va să zică grecește λίμα pă limbă proastă, ădică o foame nespūsă și fără sațiu* 127^v

βουρνέα (> sp. borne), (bot.) – drob-de-munte, *foi pisate* ~ 62^v

vupristis (gr. βούπρηστης) – un fel de gândac MDII 257^v

vurție (gr. βούρτζα) (bot.), probabil καλλιστήμονας, lat. *Callememon citrinus* MDII 231^f

utristidon (gr. βουτρίδι) – molie 22^v

βραχνά, (med.) ~ *innecus* 58^f

βράχος (med.) ~ *răgușare* 55^v

βρυονία (bot.) – mușchi, porigine, *viță albă*, 48^v, 66^v, *frunze de* ~ 79^f, 87^v, *rădăcină* ~ 79^f, **vrionie**, MDII 110^f, 112^f

vromoassa (gr. βρωμοάσσα) ? – Asarum, ghimbir sălbatic MD II 147^v *puținică vromo-asan, Asa foetida, căriia îi zic rumânește cacat de dracul* 151^f

Γ

γάλα – lapte 48^v

γαλάκη (bot.) ~ *mare* 124^f, 146^f

γαλάζιος – albastru 51^f, 82^v

γαργαρέωκα (med.) *oareșcare cărniceă mică, la partea cea mai dinlăuntru în gură, să arată aninată când deschide cineva gura lui bine, și-și întinde limba lui în jos. Care cărniceă, elinii cei vechi o numea ~ și κίωνα. Iar acum la vremile cele mai după urmă, cei mai noi o numescu κλωνίδα, iar grecește o numescu σταφυλίτης*, 85^f

γεντιανή (bot.) – gențiană 36^f, 48^v

γεράνιον (bot.) – sânziană, *ce să zice astăzi iarba sfântului Iacov* 148^f

γιγαρτόν (bot.) – sămânță de pepene 150^v

γγιδίον (bot.) – gulie, ~ *ήτοι χοιριφυλλίου, care să numește prosteste asmațuchio*, 43^f

γισκλαρέα (bot.) 98^f

γκολοπένδριον (> σκολοπένδριον) (bot.) – ferigă, iarbă, creasta-cocoșului 27^f

γλαύκιον (bot.) 67^r, *zeamă* ~, *care îi zic la spițarie μέμυθον*, 67^v, 68^r, *zeama* ~ *ce-i zic la spițarie μέμυθον* 78^v; *foi* ~ 87^v, 131^v MDII 142^v, **glafchion**

glicoriza (corect. gr. γλυκύρριζα) (bot.) – lemn-dulce; unghia-găinii MDII 59^r, 67^r, 69^v, 77^v

γλυκύπικρον – dulce-amar 151^r

γλυστήρι (med.) – supozitor, ~ διάσημον 142^v, **glistir** MDI (142 ocurențe), MDII 60^r s.f. 113^r; **clistir**, s.n. (5 ocurențe), MDII (47 ocurențe)

γλυστόλαδον (med.) – ulei ce însoțește supozitorul 38^r

γλύστρες – limbrici, *aceste îngrozite jăgănii, care să nascu înlăuntru în mațele omului, elinește să numescu ελμίνθες și ερμίνγες, grecește* ~ 152^v

γλυχόνιον – un fel de mentă, pitulicea-verde, ~ *ήγουν τζούμπριτζα* 28^v, 30^r, 39^v, 40^r, 43^r, 43^v/γληχόνα, 26^r, **glihonion** MDII 60^v, 117^r

γογγύλια (bot.) *napi* 30^v

Δ

δαδί – facă, făclie, *ádică zadă cu untdelemn* 80^v

δαιμοναριά (bot.) – măselariță 80^v

δαφνόμυλα (bot.) – 156^v

δάφνος (bot.) – dafin 52^r, 130^r, 132^r

διαγλαύκα – un fel de tablete, *colăreșii carii să vând în pătăcărie, ce să numescu* ~ 67^r

δίαίτα (med.) – dietă, regim alimentar, ~ *cumprănă* 25^v, 26^v; ~ *αναγκαία* 31^v; ~ *καθολική*, 42^v, 66^r

διακόδιος (med.) ~ *κονφέκτο*, *ádică magiunul care îl facu din vârfuri de macu care să numescu de la elini codic* 57^r, 80^v

διάκροκα – din șofran 67^r

διάνθος (bot.) – garofiță 52^v, 59^v, 116^v, 128^r

διαπευστικόν (med.) 42^v

διάροδα – din trandafiri 67^r

διάρροια (med.) *iaste multă curgere și mergere a pânticelui, făr<ă> vreo durere, ori rănire, ori volburare măcar crudă și nemistuită, ieșând prisoseala afară măcar mistuită* 143^r, *διάρροια*,

rănire a mațelor merge pântecile mult, și atunci să zice obștit 143^r; *διάρροια*, (rom.) 144^r, 144^v, 145^r, 146^v; *urdinarea* ~ 147^r, 149^v, 150^r, 151^r

δια σμίνα – 67^r

διαφορβίον – *alior tabletă din ευφόρβιον* 112^r

διαφοριτικά (med.) 42^r, ~ *răsipitoare* 81^v

δικταμόν (bot.) – diptam, *devesel* 80^v, 136^v, 154^r, 155^v MDII **dictamon** 117^r, 146^v, 147^r 248^v **dictamos** 195^r **dictam** 118^v

διοσπολητικόν – un medicament 131^v

δισκυάμον (bot.) – măselariță 82^r, 84^v; *sămânța* ~ 82^v; *zeamă* ~ 87^v, 157^v, **dischiamă** – MDI 27^r; **dischiam** MDII 246^v; **dischiamon** MDII 107^v, 153^r

dipsa (gr. δίψα) – sete MDII 255^v

δηλητήριον – otravă 12^v, 18^v **dilitirion** MDII 243^v

δρακοντέα (bot.) – tarhon, *rădăcină της* ~, 65^r/δρακόντια, *foi de* ~ 62^v, 66^v; *mustu* ~ 66^v, *ádică οφιοβότανον* 148^r, 156^v /δρακοντι (rom.) 156^v

δρακόντιον (med.) *patima ce să numește* ~ 156^v, **dracontion** 156^v ~ *ádică trupșoare atârmate*

δράκων – dragon, *zmeu*, 76^v, 127^v; *sânge* ~ 134^r, 148^r, 149^r; ~ *αίμα* 151^r, 152^v, 156^v, 159^r, 160^r

δράλλη (med.) 9^v *ζάλη* 9^v *întunecare, amețelă* 20^r

dropachismos (gr. δροπακισμός), MDII *ceea ce să numeaște* ~, *ádecă zmulgere* 41^r

δυσεντερία (med.) – dizenterie 147^r; ~ *curat să zicem nu iaste altceva fără numai o vârnă la mațe și o rănire* 146^v; *δυσεντερία* (rom.) 146^v, *δυσεντερία* (rom.) 146^v, *δυσεντερία* (rom.) 147^r, **disenterie** (42 ocurențe)

δυσηκοΐα – hipoacuzie 67^r

δυσκρασία (med.) 81^v **discrasie** 81^v (89 ocurențe)

δυσωδία – miros urât 67^v

E

εγνηρικόν *mir* ~ *ce-i zicu πόπιον* 157^v

εγκάθισμα, *șăzătură* 152^v

εγκαύσις (med.) *a durerii de capu din friguri care o numescu doftorii* ~ 26^r

εγχύμα (med.) – infuzie 66^v MD II
 εγχύματα έρρινα **errina eghimata**,
ádecă cu câte puîu și trag la nasu
 εγχυμάτισμα – infuzie 69^r, 149^r
 έγρες (< magh. *egres*) (bot.) – agrișe
 είλεος (med.) – colică, *altă patimă*
chinuitoare ce să cheamă elineaste ~,
prostește στροφή 138^v ~ durerea
mațelor celor subțiri 142^r
 εθυία MDII *coțofană de mare care să*
numeaste elineaste ~260^v
 εκπτεσμός (med.) *ádică tescuire de umezeala*
ochilor 60^v
 εκπυτικά 68^v; ~ *cocătoare 72^r*
 εκτυκός (med.) – hectic 54^r
 ελατήριον – 44^r, 64^r, 90^v, 91^v, 100^v, 101^r
elatirion, *un lucru afățator de la*
pățicarie care îi zic ~ 91^v iarba de
curățenie care să chiiamă ~ MDII 19^r
 ελέβορον (bot.) – bozățel, ~ *άσπρον 43^v,*
rádăcină de ~, dá cel negru, ádică cu
rádăcina lui 45^v, ~ albu 70^v, 71^r; ~
negru 73^v, 77^v, 78^v; ~ μέλανος, 80^v, 82^v;
~ sálbatec 83^v, 144^v, 145^r; ελλεβόριον,
~ albu 47^r; /ελλέβορον, 38^v, elevor 47^r,
66^v, MDII 113^v, elevoron 48^v, 58^r, 59^v,
69^r, 160^v, MDII 87^r, 132^v, 147^r, 149^v,
219^r
 ηλεκτουάριον (med.) – preparat farmaceutic,
το δια κιδωνίου ~ 32^r, electuarion
MDII 64^r
 ελένιον (bot.) – anin negru, *rádăcina του ~*
132^r, 154^r, 155^v, elenion 95^v MDII
~ ádecă ... iarbă mare 47^r
 elihris (gr. *ελίχρησος*) (bot.), lat. *Helichrysum*
 – *siminoc MDII 64^v*
 ελλίχνιον, *ádică feștilă, 76^r*
 elimon (gr. *έλυμον*) (bot.), lat. *Panicum*
miliacum – hrișcă MDII ~ care să zice
în limba proastă grecească tatarca 33^r
 ελμίνθες – limbrici 152^v
 εμβλοστόνος (?) 54^v
 εμβροχή (med.) ~ *ήγουν περέχυμα 26^v, 28^v,*
41^v, 42^v, 45^v, 47^v, 48^v, 52^v, 57^v, 80^r;
stropheală, 71^r
 εμετικόν (med.) ~ *de vărsătură 32^r, ~*
pentru vărsat 57^v, emeticon sau
pricinuitor de vărsătură MDII 2^v
 έμετος (med.) – vomă, ~ *πρώμος 133^v*

εμοδία (med.) *când să sângerează gingiile*
care să întâmplă din iuțimea zeurilor,
și să numește ~, 84^v/εμοδίες, ádică
amorfire gingiilor 84^r
 εμπελεκτικά (< it. *beletto*) – *de culoare roșie*
 51^v
 εμπροσθάτονος, (med.) *întinderea cea de*
nainte când capul și grumazii și celălalt
trupu rămâne întinsu înaintea la piept
 52^v
 ένεμα (med.) – clismă, clistir, *spălătură*
intestinală 38^v
 ενζώμιον, *must 77^v*
 εντεροκήλη, *umflătura dintre mațe ~ 91^r,*
~, umflătura de mațu ~ și umflături
dintre coapsă 92^r
 entivos (gr. *έντυβος*) (bot.) – *andivă MDII*
 58^r v. *ίντηβον*
 επίθεμα (med.) ~ *punere pă dasupra 61^v,*
επιθέματα, oblojături 54^r, 57^v, ~
ανώδονον fără durere punere 61^v, ~
σακούλι 62^r, 65^r, 82^v 125^v, 141^v; ~
τοπικά 28^v, οζύπορα 131^v
 επίθυμον (bot.) – *plantă care parazitează*
cimbrișorul, 45^v, 51^r, 52^r MDII epiθim
142^r, epiθimon 86^r, 142^r, 237^r, 242^r
 επικέδνον (bot.) 29^r
 επιπλοκήλη, MDII *cădeare deasupra a*
pielii ~, 90^v, επιπλοκήλη, umflare
încolăcită ~ 91^r
 επίπλοον (med.) MDII *acea piale care*
acopere mațele să zice ~ elineaste 90^v
 επιστόμιον – *muștiuc 38^v*
 επιτηδειότητα – *îndemânare ~ vreunui fâlcer*
 επίχρησμα (med.) ~ *ungere 25^r, 28^r, 43^v; ~*
αλείψημον 45^v, ~ unsoare 54^r, 78^v;
επιχρίσματα, unsori 79^v
 επουλίδες – *hipertrofia gingiei 84^r*
 επουλωτικά – *ale gingiei 85^v*
 erichi (gr. *ερείκιος*) MD II 15^r, 191^r
 εριθρόδανον (corect *ερυθρόδανον*), (bot.) –
brociu, garanță 155^v/ερριθροδάνον, 76^r
 MD II *ερυθροδάν ádecă de lemn roșu*
 ερμίνγες, (med.) *elinește să numescu*
ελμίνθες și ~, grecește γλύστρες, lat.
limbrici 152^v
 ermuvotanon (gr. *ερμοβότανον*) (bot.),
 lat. *Herba mercurialis*

έρπυλλον, (bot.) – alămăioară, serpun 28^v, 29^v, 30^r, 42^v, 45^v 47^r; MDII **erpilon**, 15^r f. 19^v **serpilon** 117^v

ερυγγείον (bot.) – scai vână, lat. *Eryngium*, care iaste o iarbă cu foi înguste și mici și are flori în chipul aurului și în chipu ochiului 37^v, 80^v, 159^r MDII **irighion** rădăcina buruienii ce să chiiamă irighion sau a spinului celui albu 29^v **erighiu** Să iai zahar din rădăcina ~95^v, cu rădăcină de ~ *Carduus Mariae*, turcește *meirmen diken* 256^v

έρυκη (gr. ερείκη) – un fel de tufiș, rodu της ~ 87^v

εύζωμον (bot.) toate să fie acre și care subție și încălzesc, precum iaste... ~ άδεδά ruca MDII 26^v **evzomon** 247^v, 252^r

evrisimon (gr. ερύσιμο), lat. *Erysimum officinale* MDII 50^v

ευπατωρίον, zeama του ~ 85^v, foi ~ 136^v, **evpatorion** MDII (13 ocurențe), **efpatorion** MDII 210^v

ευφόρβιον (bot.) – alior 26^v, 29^v, 32^v, 34^r, 54^r, căci aceasta iaste un fel de comidu foarte fierbinte 66^r, 71^r, 77^r, 140^r, zeamă ~ 155^v MDII **evforvion** 30^v

ευφρασία (bot.) apă de ~ 62^r MDII **evfrasia** 250^r

evfrolinon MDII ~, talienește *boranzena* 62^r

Z

ζάλη (med.) – amețelă, και αντρέλλη 30^v

ζηδουάριον (bot.) (bot.) – ghimbir 154^v, **zidoara** MDII 191^v

ζιγγιβέρι (bot.) 27^r

ζιζύμβριον (bot.) 29^r

ζίνζιφα (corect ζιζυφία) (bot.) – specie de arbore fructifer meridional, zuzub, zizif 27^v

ζουλάπιον (< arab.. *ḡulāb* < pers.. *gulāb*) (med.) – preparat farmaceutic din apă, esențe de plante și zahăr sau miere folosit ca emolient sau ca diluant pentru alte medicamente ~ de *trandafir* 27^v, 130^v

ζουρουμπάκ (bot.) – ghimbir 86^r **zurumbac** (~ ce să zice și *zidoara*) MDII 191^v, 194^r

ζόχος (cu variante ζόχι, ζοχή, ζόχιον greaca veche *σόχος*) (bot.) – plantă care se mănâncă fiartă MDII 2^r **soghos sălata** albastră care să chiiamă ~

ζυδίον 152^v

ζωμός – zeamă 54^r

ζωντίμιον 156^v

Ζωπυρίου (? > Ζωπυρίων) leacurile του *Ισοθέου*, το ~

ζωχόν 136^v

H

ηδύχροον (corect gr. ιδιόχροος) – care are propria culoare 77^v

imicrania (gr. ημικρανία) (med.) 29^r

ημεροκαλλίδα (bot.) – 117^r, **imerocalida**, ~ care să zice *mercuralia* MDII 149^r

ημιονίτις (bot.) ~ *φουμαρίας* 51^r; *νερόν* ~51^r

ipialos (gr. ηπίαλος) (med.) – febră mare cu frison, MD II 160^r

ηράκλιον *untdelemn* de alun care îi zic ~ 82^r

ηχνευμένος (bot.) *perii* του ~ 156^r

Θ

thapsia (gr. θαψία) (bot.), lat. *Thapsia garganica* MDII 249^v, 250^r, *aceastea aduc în necări și mistuieli peste măsură* 257^r

θήρμον (bot.) – cafelețe, sămânță ~, care îi zic *talienii lupino* 69^v; *făină* ~ 154^v, 155^v, 158^r/θερμοβότανον, ce să numește *latinește lupu us*, și *ungurește comlio* 80^v/θερμοβότανον, 142^v **therm** 102^v, MDII 52^v, 102^v, 113^r, 118^v, 139^v, 181^v, 200^v, 121^v, 213^v, 232^r /**thermos** 9^r /**therme** 9^v 14^v

thaspis (gr. θάσπης) (bot.), lat. *Thlaspi caerulescens* – un fel de nard 7^v

θύρμπη (bot.) ήτοι θύμβραν, άδικά τζούμπριτζα 80^v/θύρμπον, 62^v **thrumbi** MDII 65^r, 67^v

θύμβρα (bot.) ~ ήτοι *σατουρήια* 47^r, 80^v, 138^v

θύμος (bot.) – cimbrisor, ~ *uscat* 43^v, 45^v, 51^r, 52^r, 65^r, 80^v, 127^r, 155^v

I

- ιατρικά – remedii, medicamente, έρρινα ~
ádică carele le pun la nas 30^r
 ιατροσόφιον (med.) – tratat de medicină
 54^v, *iatrosof* (17 ocurențe), *obștitul* ~
 63^v, ~ *cel obștit* – 88^r
 ivirida (gr. ιβηρίδα), (bot.), lat. *Iberis*
sempervirens MDII 113^v
 ιερά Γαλινού (med.) 48^v
 ιερά πικρά ιεράπικρά (med.) *doftoria ce*
să cheamă ~ 28^r, 47^r, 141^r; ~του
 Γαληνού, 127^r, 140^v
 ιερά Ρούφου 47^r
 Ιεράπολις ~ της Συρίας 67^r
 ιεροβοτάνον (bot.) *rădăcină* ~ 80^v
 ινδικόν – din India 85^r
 ίντηβον (bot.) – andive, lat. *intubus* 126^v și
zururi precum este și trahanao și
ίντηβα MDII *andide care să chiiamă*
intivos 41^r
 ιοβόλος – care otrăvește 12^v
 ixia (gr. ιξία) (bot.) – vâsc 22^v, MDII 243^v,
 249^v
 iposelinon (gr. ιπποσέλινον) (bot.) MDII
rădăcina sadului care să zice
lighisticon și ~, turcește devesil 179^v
 ιποροκράς sau o băutura ce-i zic prostate
 ~ 113^v
 ιπομάραθρον (bot.) – un fel de mărar 48^v
 ιπουρίδα (bot.) *aceasta iaste o buruiiană*
ca coada calului cu care spală vasele,
care îi zic la Brașov țiperig 75^v, *ipurida*
MD II buruiiană ce să cheamă rumânește
țeperig, iar grecește ipurida 63^v
 ιριγγίον – *rădăcină* ~, 136^v
 irigheronta (gr. ?) s.n. (bot.) MDII ~ sau
coriandron căruia îi zicem iarba
otrăvitoare 89^v
 ιριόλαδον, *ádică unt de zambacu sau unt*
de crin amestecat cu oțet mai iute,
 47^r/ιρυόλαδον 45^v
 ίρις (bot.), *ádică micșunele* 36^v, 53^v, 66^v;
rădăcină ίρυδος ιλλυρικής 83^r, 85^v /ίρη,
 83^r, 155^v
 ίρινος (corect ίρινος) – ulei sau parfum de
 iris, 29^v
 isthomodis (gr. ισθμώδης) (med.) – *vadurile*
care să numescu de la anatomichii ~
 56^r

ισόθεος – atributul lui Hipocrat „egalul
 zeilor” *leacurile* ~
 ισώπον (bot.) – isop 32^v

K

- καθάρσιον, *curățenie* 25^r
 κακαλία (bot.) 38^r, 58^r, *cacaliia, roada cea*
neagră a bujorului, MDII mărgăritărel,
 36^v, 59^v, *să-l bea cu rachiul care să fie*
dres cu mărgăritărel ce să zice
grecește ~126^v
 καλακάνθη (bot.) – calaican 42^r, *ia de la*
spițărie albu sau romaicon ~ 62^r,
calaicanθ 25^r
 καλαμίνθα (> it. *calaminta*) (bot.) –
 somnișor 29^r, 30^r, 39^v, 45^v, 47^r, 80^v,
 126^v, 146^v, 154^r, ~ *πρασσιού* 130^r, 131^v,
 sirop ~132^r, 140^v, *unt de ~, 146^r, 151^r,*
 154^v, 156^r
 καλκίδα ~ *ádică σύκαλκες* 80^r
 callitrida (gr. καλλιτριίδα) (bot.), lat.
Tetraclinis articulata MDII 147^r
 καμφοράς (med.) 42^r – camfor
 κανθαρίδα – gândac gângănii care le zic
elinește ~, 61^v
 κάπνιον (bot.) – fumăriță, fumu-
 pământului, safterea 27^r, 45^v, 52^r,
capnion MDII 142^r
 καπνίσμα (med.) – afumare 58^r
 καπνός – fum 37^v
 καρδιαλγία (med.) *durere de inimă* 135^v
 κάρδος (bot.) – spin; pălămidă 132^v, 133^r,
cardos 24^v, 74^r
 κάρειον, *poamele care trecu curându,*
precum iaste to ~ 140^v
 καρηβαρία (med.) *îngreuiere de cap* 25^r,
carivaria 24^r
 καρμάρη (bot.) *rădăcină* ~ 83^r
 κάρος, *ádică vătămarea lucrărilor celor*
stăpânitoare afară din răsufare 43^v,
aceasta iaste lipsirea simțirilor și
tuturor mișcărilor, ádică o nesimțire și
o nemișcare la tot trupul, cu vătămarea
lucrărilor celor stăpânitoare, rămânând
sănătoasă și nevatămându-să numai
răsufarea, 44^r *caros* MDII 45^r, 46^v
 καρπισία (corect καρπησία) (bot.) – un fel
 de plantă otrăvitoare 155^v

καρπός – fruct 37^v

cardama (gr. καρδαμάς), (14 ocurențe), MDII 86^r, 113^v,

cardamon (gr. κάρδαμον), (bot.) – 52^r, **cardamon** 114^v, MDII 85^v, 86^v, 95^r, 246^v, **cardamomon** MDII 248^v, 255^v

κασία (bot.) – arbore din Antile 66^v, 77^v, 132^r, 133^v, *măduhă* ~ 152^r, 155^v/κασσία, 77^v, *μασσούρια* ~ 144^r, **casia** 114^v, 141^r, MDII 63^v, 117^r, 135^v, 154^v,

καστόρειον (bot.) – castoreum, 29^v, 34^v, 37^v, *vinul mai nainte bine fiertu cu ~*, 38^r, 39^v, 42^v, 43^v; ~ *arsu* 43^v, 45^v; *iarba de ~* 47^r, 54^r, 64^r, 70^v, 131^v, 133^r, 134^v, 140^v **castorh** MDII *rășină sau smoală sau comid, sau ~* 132^r, 268^r **castorhi un dram de ~**, *ădecă castorion* 169^v

κατάκλυσμα, ~ *ανώδυνον, lapte de măgăriță ~* 80^v, *muietură* 71^r ~ *ανώδυνα διάφορα*, 80^v,

καταλήψις (med.) *apucare* 45^r

κατάπλασμα (med.) *cataplasma adică plator* 26^r, 54^r; *oblojire* – 61^v; *καταπλάσματα διάφορα*, 67^v, 85^r, **cataplasma** 26^r, 30^v, 58^v

καταπότιον (med.) *καταπότα ~ ή σφαιρίδια εξ ηλεκτρον (de chihlibar)* 58^r, ~ 64^r

κατάρος, *cataru și guturaiu* 55^v

καταφορά, *elinește ~ και άγρυπνον κόμα Iaste dar aceasta o negândită și fără veste ținere și apucare, atât la minte, cât și la tot trupul omului, pierzându toată simțirea și mișcarea* 44^v

κατάψυχα (med.) 66^v

κατέβασμα – *coborâre*, MDII 90^r

κατεχόμενος, *ădică coprinși au ținuți*, 45^r

κατοχή ~ *και κατάλυσις adică ținere și apucare* 45^r, 44^v

κάτοχος ~ *και καταλήψις, adică ținere și apucare*, 44^v 41^r *κατώχοι ή κατεχομένοι, adică coprinși au ținuți* 45^r

καυτήριο (med.) *fântănea*, 39^v

κέδρον (bot.) – *cedru, rădăcină ~* 80^v

κελτικός – *celtic*, 85^v, 130^r

κεντάβρειον (bot.) – *albăstrea*, 31^v/ *κεντάβριον*, 38^r, 48^v, 52^r, 54^r, 66^v; *cenușa ~*, 87^v; *zeama ~* 69^v; ~ *mic* 136^v, 154^v; ~ *μικρόν* 142^v, 154^r / *κενταύριον*,

~ *mic*, 133^r, 140^v, 155^v, 133^r, 156^r; ~ *κόμην*, 156^r, MD II **chendavriu** (~ *mic*) 9^r, 15^r, 39^v, 139^v **chendavriou** ~ *mic* 7^r, 105^v, ~ *mare* 118^v, 163^v, 209^v, 212^r, 232^r, 254^v

κεραμηδόλαδον 117^r – *ulei cu pilitură de cărămidă*

κυρηναϊκόν – *din Cirenaica*

κηρσοκήλη (med.) MDII *seamne* ~ 94^r

κικίδια, – *ricină*, 30^r, 155^v, 160^r

κινάγχις (med.) ~ *από την συνάγχην, και την παρακινάγχην από την παρασυνάγχην, și συγάγχην zic volburarea care coprinde șoricei cei dinlăuntru a gâtului, Παρασυνάγχην, iar când coprinde pre cei din afară șoricei, азăjderea κινάγχην, numescu când șoriceii dinlăuntru ai gâtului să chinuiescu din volburare, Παρασυνάγχην, iar când cei din afară dar Galinos această osebite arătat o defaimă*, 89^r, *chinanhi* – MDI 88^v

κινάμωμον (corect *κιννάμωμον*) (bot.) – *arbore de scorțișoară* 62^v

κινός βατον (bot.) ~ *ădică de trandafir sălbatic* 145^r

chili (gr. κοίλη) MDII *vâna ce să cheamă* ~ 6^r

κιρίκης (med.) – *tenie*, ~ *και ταινίαι* 152^v

κίρσιον (bot.) *pălămidă* 51^r

chihorion (gr. κιχώριον), (bot.) – *un fel de andivă*, lat. *Cichorium* MDII 20^r, 237^r, 261^r

κίσσηρις (corect *κίσσηρος*) (bot.) – *iederă* 83^r

κίωνα, 85^r/κινονίδα 85^r

κλύσμα (med.) – *clismă* 81^v

κλυστήρι, 28^v, 45^v, ~ *να συχνεύεται* 148^v, ~ *ναρκοτικών* 149^r, ~ *ρυπτικών ήτοι παστρευτικών*, 149^v, ~ *κλυστήρι ρυπτικών glistir spălător*, 151^r

κλώθησις της καρδιάς, *ădică durere cu junghiu la buric* 135^v

κνίκον (bot.) – *trifoi* 155^v, 156^r

κνοιδή (bot.) – *urzică, grăunțe ~*, 140^r

codic, *vârfuri de macu care să numescu de la elini* ~

κοιλιακό (med.) – *diaree*, ~ *και φλούσο*, 143^r

κόκινος (corect *κόκκινος*) – *roșu*, 70^v, 78^r

κολιάνδρον – coriandru, 31^v/κορυάνδρον, 66^v
 κολλύριον (med.) – colir 62^r
 κολοκινθίδα, ~ιερά, 43^v, 64^r/κολοκινθήδα, 69^v
 κολυσαύρα (bot.) *unt* ~, 88^r
 κόμη – păr (de), smoc 30^r
 κομινόλαδον, *care-l facu din flori του υπερικού* 158^r
 κομιτζιάλη, *boală* ~ 34^v
 κομμαιγηνόν, ~ *καλούμενον μύρον* 66^r
 κόμμη – smoc, ~ *μπενζοήν* 85^v
 κονήλη, (bot.) – cimbru 52^r
 κονκολάλευρον 133^r
 κόνυζα (bot.) – lat. *Erigeron viscosus* 54^r
 κονφέκτο (med.) *ádică magiunul care îl facu din vârfuri de macu care să numescu de la elini codic* 57^r, 80^v
 κοπάριον (med.) – bisturiu mic, 160^v și cu *oareșcare istrumentu* ~
 κόπρος – excrement, ~ *του λύκου δραστικωτάτη cācat albu de lupu* 141^v
 κοράλινα 155^v
 κοράλλιον – coral, *siropul του ~ (care îl pot cumpăra cei bogat)* 144^v
 κόρυζα (med.) *când să rușaste nasul și pică mukul* 55^v, *ádică picături din nas* 56^v, **coriza** 55^v, 56^r, 56^v, 57^r, 58^v
 κόστον (bot.) – costus, plantă aromatică din India, 54^r, *aceasta iaste o iarbă mirositoare și prea frumoasă și să face numai la ευδαίμονα Αραβία* ~ 84^v, **cost** 84^v, MDII 112^r, **costos** 249^r **costul** 84^v
 κούβιον (bot.) – arbore de piper din India, *grăunțe de ~* 31^v, *sămânță de ~* 40^r, *prafu de ~* 59^v
 κουκουναρέα (bot.) – cucunar, *rodul de ~ în vin roșu*, 145^r, *cucunarea* 81^r
 κουκουναρόλαδο – ulei de cucunar, 34^r
 κουμαρόριζα (bot.) – rădăcină de chimen, 159^r
 κουμουλαρία, 148^r
 κουμπεμπέ (> it. *cubebe*) (bot.) – arbore de piper din India, *sămânță de κουβίου ádică* ~, 40^r
 κουνέλιον (bot.), MDII *σατουρίαν ήγουν ~* 33^v, *la foi de iarbă ψυλλίου ce-i zice prostește ~, talienește persicaria* 145^r **cunelion**, *Cunilla* MDII 268^r

κουρά – smoc 27^r
 κουσολύδα (bot.) – plantă cu proprietăți vindecătoare pentru răni, *σύμφυτον ήτοι* ~ 80^r
 κριθαρόνερρον – apă de orz 43^r
 criθmon (gr. κρίθμον) (bot.), lat. *Crithmum Maritimum* – chrithmum
 κρισάνθεμον (bot.) – crizantemă, *foi de ~ uscate* 84^r
 κροκόδης – ca șofranul, ~ *και αστέρα κροκόδης, rotife ~ și care să numește αντίδοτον του Φίλωνος* 68^v
 κρόκος (bot.) – șofran, 29^r, 41^v, 67^r
 κτεις – specie de stridie comestibilă, κτένια 134^r
 κύκινον 66^r
 κυκλάμινον (bot.) – ciclamă, 29^r, ~ *χυλόν* 43^v, *zeama proaspătă του ~* 64^r, 77^r, *zeamă του ~* 142^v, *must του ~* 158^r, *ρădăcină του ~* 158^r **chiclamínu** 30^r, **chiclaminon** MDII 207^v, 218^r
 κύμεν (bot.) – chimen, 130^r, 52^r
 κύνα, *sāmāntā ~ ce-i zicem prostește praf de limbrici* 154^v
 κυνάμωμον (> sp. *cinamomo*) (bot.) – cinamon, *scorțișoară* 66^v, 79^v, 140^r
 κυννάγχη (med.) ~ *και αγχόνην*, 88^v
 κυνόγλωσσον (bot.) – arățel, *hapuri* ~ 130^r, 141^r, 149^r MDII **chinogloson** ~ *adecă limba câinelui* 148^r
 κυτέρης (bot.) 134^r, 155^v
 κυρίνος ~ *και πορφύρας scoici și alte conhilii de mare ce le zic grecii ~*, 72^v
 κυσνδία 125^v
 κύτερνα – de culoare roșie 51^r
 κώλιτζα (med.) – colică 137^v
 κώλιτζος – de colică, ~ *στροφός, colică și învârtejătură de buricu* 135^v
 κωλοκήθη (κολοκύθι) (bot.) – dovleac 24^v
 κωλοκυθίδα 31^v
 κώλον (med.) – colon, *mafu cel gros ce să numește ~* 137^v
 κόμα (med.) – comă ~ *άγρυπνον ádică somnu cu uimire* 41^r, *άγρυπνον ~ iaste dar aceasta o negândită și fără veste finere și apucare, atât la minte cât și la tot trupul omului, pierzându toată simțirea și mișcarea* 44^v, *nepriveghere, precum am zice somnu dus și nu*

împreună alcătuit 45^r, coma – 45^v
(8 ocurențe)

A

- λαβράκος – un fel de pește 65^r
λάδι – ulei, λάδια πρόσφορα 36^v
λαθυρίον (bot.) – specie de plantă cu
calități purgative 78^r
λαναρία (bot.) 44^r, aceasta iaste o buruiiană cu
care înălbescu lâna, numindu-o spîșerii,
lanariia și sapunariia
lapaθ (gr. λάπαθος) (bot.) – măcriș, MDII
18^v
λάσαρ (bot.) 77^v, lasaru 86^r
λειεντερία (med.) *lienteria*: ~ άδικά
scoaterea bucatelor nemistuite fiind
mafele subțiri 145^v, 146^r
λεοντοπόδιον (bot.) 148^r
λεπήδιον (bot.) – plantă medicinală din
care se extrage acidul pentru iaurt 37^v,
lepidion, MDII buruienii ceii iviricești,
pre carea unii o numesc ~ 113^v
λευκακάνθις (bot.) 54^r
λεύκωμα (med.) *albeață* 60^v
λήθη (med.) ~ va să zică uitare și
negândire 43^r
λήμνια, pāmāntu ~ 76^v
λήρος (med.) *nebuniia* 47^r
λιβανότηδα (bot.) ~ άδικά rozmarin 54^r
λίθος – piatră, ~ γαγάτης, 43^v, ~ αρμένιον
52^r
λίμα (med.) άδικά o foame nespūsă și fără
sațiu 127^v
λιμνίαν σφαγίδα – *terra sigilata* 67^v, 148^r
λιριόλαδον – ulei de (?)
λογές – feluri de, tipuri 28^r
λοιενερία και λιξουρία (med.) *nu poate
omul să mistuiască bucata, ieșānd
afară pā din jos așa nemistuită precum
au intrat și aceasta să cheamă* ~ 143^r
λούβεβραν 60^r
λούγκα (cf. alb. *lungë* – abces) (med.) –
oreion, tumoare în lungul urechilor,
umflătură la bureții urechilor άδικά la
rădăcinile lor, care să numescu elinește
αδένες, și iaste aceasta care o numim
grecește ~ 71^r, 71^v

- λουμπινάρια (bot.) – lupin, niprală 136^v
λυγυστικόν (bot.) 131^v MDII *lighisticon*,
~ άδικά *devesil* 149^v *rădăcina sadului
care să zice* ~ 179^v, 237^v
λύκιον (bot.) lat. *Lycium* – goji 67^r, care să
zice și *πηξάκάνθη*, 83^r
λυμνία ~ γη 160^r, ~ σσφραγίδα, 145^v, 151^r,
156^r, 159^r
λυότη, άδικά *lucieala mafelor precum să
pricepe din însuși numele acesta* 145^v

M

- μακροπύπερι (bot.) 63^v
μαλάθρον (bot.) – mārār 52^r
μαλικόριον, άδικά *coji de rodii* 145^r
μάνδρα 41^v, 42^r
μανδραγόρα (bot.) – mandragoră 71^r
μανία (med.) – manie, ~ άδικά *nebunie rea*,
47^v
μάννα – mană 77^v
μαράθρον (bot.) – mārār 27^v
μαρασμός – ftizie 31^v, *ohtica iaste o
patimă de moarte și grea la tāmăduire,
grecește să cheamă φτικίό, elinește
φθίσιν φθοήν τηκεδώνα και* ~ 112^v
μαρούλιον (bot.) – salată verde 26^r
μαρσύπιον (corect μαρσίπιον) – săculeț
μαύρωσις, *întuneceala* 63^r
μεγάλον (bot.) *rădăcină* ~ 160^r
μεγεράνι (rom.) – măghiran 39^v
μελάνθιον – neghină 57^r, 70^v, ~ pisat 82^v,
133^r, 140^r, 155^v/μελάνθιον 133^r,
melantion 80^v
meli (? gr. μέλη) – (?) *untura jigāniei căriia
îi zic elineāste meli, iar unii din
rumāni, borza* MDII 228^r
μέλι – miere 34^r, 141^v ~ *αέριον* 144^r
μελι/υλώτον (bot.) *sulfină*, 26^v, 29^r, 39^v,
42^v 57^v, *plastor de ~ ce să numește din
sulfină*, 80^r
μελισσόχορτον (bot.) 47^r, 68^v
μελισσοβώτανον (bot.) 129^v
μελιώλαδον – ulei de sulfină 144^v, 145^r
μέμυθον 67^v, 78^v
μερκουρέλα (> it. *mercurella*) (bot.) –
trepădătoare; brei, ~ άδικά *σκαπολάχανον*,
103^r
μεροκαλλίς, 58^r

μεσεντέριον (med.) 138^r
 μέσπιλον (bot.) – moșmoană, zeamă ~ 134^v,
 135^r **mespili** (gr. μεσπίλη) – MDII
 μετοχέτευσις, *partea prin care merge udul,*
care să numește ~ 145^v
 μηκώνιον (bot.) – mac 54^r
 μηλιολάδον, *aloiu cu* ~, 155^v
 μήλον (bot.) – măr, ~ *του μανδραγόρου* 41^v
 minix (med.) – meninge, *peșița care*
învăluie împrejur creierii care peșiță să
numește elinește ~ 24^r
 μικρόν – mic 140^v, 156^r
 μύλτος σινωπική, (~ *adică vâpseală roșie*)
 μίσυ – sol vitriolic, cuperoză galbenă, ~
arsu 67^v, 79^v
 Μνησαίον, 37^v
 μολόχα (bot.) – nalbă 52^v
 μοσκοκούκουδον (bot.) 57^v
 μοσχάτος – aromat (adj.), *alifie* ~ 128^r
 μοσχόκουνα (bot.) 146^v
 μόσχος – mosc 128^r
mohron (gr.? μοχρόν) (bot.) MD II 146^v
 μουλσοβίνα (> it.) – mied 71^r
 μουμία 151^r
 μούσκευμα – amestec, ~ *του επίθυμου* 52^r
 μουσχάτα, *frunză manios* *adică* ~ 148^r
 μπεβονία 37^v
 μπελετζικά (? > it. *belezza*) (bot.) – lăsnicior
 51^r
 μπετόνικα (> it. *betonica*) (bot.) – petunie
 32^v, **betonică**, 24^v (15 ocurențe), MDII
 76^r, 132^r, 192^r, 263^r
 μπίζια (bot.) *să scoafă coceanul* *της*
χαμαικτής *ήτοι σαμπούκου* *ήγουν* ~ 36^v
 μποραντζένα (bot.), lat. *Borago officinalis*,
 50^r, 63^v/μποραντζίνα, 27^r – boranță,
 limba-mielului, siropuri ~, MDII 142^r,
boranzenă 62^r etc. (11 ocurențe),
 μπούρσα παστόρις (bot.), lat. *Bursa pastoris*
 148^r
miacanθa (gr. μυακάνθα) (bot.), lat. *Laurus*
alexandrina MDII 9^v
Miθridat (gr. Μυθριδάτης) MDII 118^v, 154^v,
 195^v
 Μυθριδάτον (bot.) – (?) mătrăgună. 54^r
miθridation MDII 195^{r-v}, 245^r, 249^{r-v},
 250^r, 257^{r-v}, 262^v
 μυλινός, 131^v – făcut din piatră de moară
 μύνθα (bot.) – mentă, 146^r

μυξάρι 154^r
 μυοπία (med.) – miopie, 60^v, *să micșorează*
și vederea și nu văd departe ochii, și
aceasta să numește ~, *adică scurți la*
vedere, 60^v
 μυος ότις (bot.) – miozotis, *ori de iarba*
care se numește ~ 148^v
 μυρίκη (bot.) – iarbă lemnie, tamarisc 51^r,
 65^r, *roadă de* ~ 79^v **mirichi** 78^r, 86^r,
 MDII 15^v, *sare de tamarisc* *ădecă de*
~41^v, 43^r, ~ (turcește, ilghichin),
italicește tamarisco 167^v, 169^v, 220^r
mirici 13^r
mirmichia (gr. μυρμηκία) (med.) – un fel
 de verucă ~ *adică zmăcnițe* 22^r
 μυροβάλανον (bot.) – plantă aromatică 51^r,
coji de ~ *galbene*, 144^r, ~ *dulce*, 133^v, ~
rădăcină *dă iarbă dulce* 27^r, ~ *din vie*,
 145^r, 144^v
 μύρον – unguent 41^v, 42^r, ~ *αιγειρινόν* *ήτοι*
πόπιον 42^r, ~ *αιγειρινόν* 41^r, 66^r, ~
συνπτικόν 127^v
 μυρσίνη (bot.) – mirt 47^r, **mirsină** 67^r (13
 ocurențe), MDII 59^r (26 de ocurențe),
mirsin MDI 92^r, 109^r, 110^r, 115^r, 118^r,
 134^r, **mirsin** 92^r, 127^v, 145^r, 151^{r-v},
 152^r, 153^r
 μύρτα (bot.) – coarne, 150^v **mirtă** – MDII
 59^r, 79^v, 80^r, 121^v, **mirte** MDII 128^v
 μύσιν – sulfat de fier sau cupru, μύσι
 78^r/μύση, 88^r
 μυωτήδα (bot.) *zeamă* ~ 156^r
 μωρά (med.) – coșmar 58^r
 μωρώσις (med.) *adică nebunie copilărească*
 46^v

N

ναρδόλαδον – ulei de nard 34^r
 νάρδος (bot.) – nard 25^r, 47^r, 67^r
 ναρδοστάχην – cenușă de nard 70^v
 ναρκωτικά – narcotice, *amorfitoare* 68^v,
 141^r
 νενούφαρον (bot.) – nufăr 43^r, *nenufara*,
 s.n.pl. MDII 171^r, 192^r, 218^r, 258^r
 νέσπολα (< it. *nespolo*) – moșmoană,
 144^r, 144^v, 150^r, 150^v, **nespola** 79^r,
 MDII 103^v
 νιγέλλα (< it. *nigella*) (bot.) – chica-
 voinicului 83^r

νίτρον ~ οπτόν με κόκκινον κνηδίου 43^r, ~
εριθρόν 155^v

nisticon, (? gr. νηστικόν) MDII *maful ce
să chiiamă* ~ 22^r

νομή (med.) – aplicarea unui bandaj 77^v

νόσος (med.) – boală, ~ *υπατική* 146^v

νυκταλοπία, *ádică ca cum am zice orbul
găinilor* 60^v, *ádică orbul găinilor* 64^r

νυμφαία (bot.) – nufăr, plămân de baltă 26^r
26^v, 27^v, 28^v, 52^v ~ *οπού την λέγουν*

νενοφάριν, **nimfea** MDII *o numesc
plută sau plumâne* 78^r, *ádecă plămâne*

de baltă 79^v, 138^v *pluta care să face la
bălfi care să numește și plumuni* 77^r

Ξ

ξάνθιον (bot.) – iris sălbatic, xanthion, lat.

Xanthium strumarium 80^v, 81^r, *rádăcină*
~ 83^v MDII **xanθion** 50^v, **xanθiu** 71^r

ξιφάρι (bot.) *buruiiana ce să numește* ~
145^r

xilaghion (gr. ξυλάγιον) (bot.), lat. *Lignum
Quaiacum* MDII ~, *și turceaste,
perhamber agaci. Pre acesta îl aduc de
la Americhi, mai vartos de la ostrovul
Sfântului Dominic și al Sfântului Ioan,
însă trebuie să fie tânăr, bun, și greu și
rășinos, iar nu vechiu și putred* 237^v

ξυλαλόη (bot.) – lemn de aloe 27^v

xilolapaθon (gr. ξυολάπαθον) (bot.) MDII
*zeama rodului de ~ 3^r, magiunul care
să face din rodul vișinilor și din rodul
de ~ 3^v*

ξυροφταλμία (med.) – uscăciunea ochilor 65^v

xiniθra (gr. ξινίθρα) (bot.), lat. *Oxalis
triangularis* – trifoi nobil MD II 180^v

Ο

οινάνθη – floarea-vinului 131^v

οξαλίδα/οξαλίσ (bot.) 43^r, *μάκρις ήγουν
γουραονίτζαν* 41^v, 79^r

οξυανακάνθη ~ *de mure* 145^v

οξύβαρος (bot.) 110^r

οξύζαχαρι – oțet cu zahăr 26^r

οξύκρατον, *ádică oțet cu apă* 135^r, 159^v

οξύλαπαθον (bot.) – ștevie, MDII 37^v, *doftorii
ce răcoresc, ádecă oxilapaθα* 172^r

οξύμελι – oximel, ~ *απλόν* 27^v, 28^r, ~
σκυλλητικόν 32^r, *ιουλιάνιον* ~ 37^v, 43^v,
82^v/οξύμέλις, 54^r

οξύρόδινον 43^r

οξύφοινίκια (bot.) – tamarin, ~ *κοινώς
ταμαρίνδος* 27^r

όπιον (bot.) – opiu 41^v

οπισθότονος (med.) *întinderea cea din
dărăt când capul și grumazii rămâne
întinsu îndărăt* 52^v, 53^v, 54^v

οποβάλαμον 54^r, 80^v

οποπανάκα (> sp. *oropanax*) – oropanax,
34^v, 54^r/οπουπανάκα, 39^v, **oropanaxa**
MDII 73^r, 137^r, 112^v, 118^v

οπός – suc, ~ *ήγουν νερόν της κακαλίας*
36^r, ~ *ήτοι νερόν της ακτής*, 40^r, ~
βαλσάμου 66^r

ορίγανον (bot.) – oregano 31^v

ορισέλιον (bot.) – țelină de munte, 140^r

ormion (bot.) (gr. όρμιον) – un fel de praz
98^r *sămânță* ~

οροβός (bot.) – măzărichea-cucului 29^r

ορχίς (med.) – testicul 148^r

οσφραντικά, *mirositori* 57^v, 36^v

οφιοβότανον (bot.) 148^r

οφιόγλωσσον (bot.) – limba-șarpelui 148^r

όχρα – ocru, *văpseală, ce să zice* ~, 76^r

Π

πάγχριστος, – folosit în toate împrejurările
(*scabasia* ~)

παιωνία (bot.) – bujor 37^r, 38^r, *apă de* ~
37^v, *coccanul* ~ 38^r/πεωνία – bujor, 36^v,
peonia 37^r

παλιουρεία (corect παλιούρι, παλιουρος)
(bot.) – plantă cu *τεπί rădăcina της* ~
144^v, **paliuri**, MDII 148^r

παμπύρι (bot.) ~ *ádică sămânță de chimen
sălbatec* 140^r

Πανακέα (bot.) *της* ~ *floarea Maicii
Precistii* 54^r

παντονική (bot.) *sămânță* ~, *ádică prafu de
limbrici* 154^v

παράδερμα (med.) ~ *του κεφαλίου, bătaia
de cap* 24^r

παρακινητός 148^r

παραπληγία (med.) – paraplegie 32^v

παρασυνάγχην (med.) 89^r

parthenion (gr. παρθένιο) (bot.) – crizantemă

MD II iarba preapeliții 46^v, 79^v, 87^r

παρθενούδι (bot.) 80^r, MDII **parthenudiu**,

~ căriia îi zic frantozaste parietaria 71^v

παρίσθμια (med.) ~ și Αντιάδες să numescu elinește cărnurile acelea care să vădu de amândouă părțile dăspre rădăcina limbii, la gâttej, ádică la gurgur, iar dup<ă> vorba cea proastă a grecilor le zicu astăzi velachidiia, ádică ghindurele, și migdălele, și alunele 86^r

παρουλίδες (med.) – tumori ale gingiilor 84^r, **parulis**, 85^r, pl. **parulides** 85^r,

parulida 85^r,

παρωτίδα (med.) – oreion, tumoare în jurul urechilor, ~ ádică λούγκα 71^v

παχύσματα (med.) 77^v

πενηδίων (sau poate πένης – ητος – sărac) – (?) o plantă 95^v

πεντάφυλον (bot.) 37^v, care să numește și τορμεντήλα 82^r

περδίκιον (bot.) 68^v, rădăcina ~ 80^r

περιστέριον – porumbel, **porumbu** 25^v

περιστέρων (bot.) – verbină, sporici, urzicuțe, 30^r, 63^v, 70^v, 80^v

peristeruli (gr. περιστερούλι) MDII iarba care să zice ~, latinește verbenaca, și turcește chiuvergin otu 210^v

πετζόλαδον 33^r, 37^r, 154^r laptele cel dulce amestecat cu ~, ungur. peri olai

πευκεδανός (bot.) ~ amar ca rășina 43^r

πηξακάνθη (bot.) 83^r (Dioscoride)

pinachida (gr. πινακίδα) – pilule ~ ádică tăblițe de doftorii, ce să numescu tabule 59^v

πιστορία – o plantă care crește în Toscana 154^v, 155^v

πᾶτιοcampi (corect πιτυοκάμπη) – o insectă *Thaumetopoea pityocampa*

πλάτανος (bot.) – platan, flori de ~, 81^r, foi de ~ 84^v

πληθόρα ~ și mulțime numescu doftorii grecești prisosirea celor patru supuri, ádică zemuri sau prisosimea a singur sângelui 27^r, 143^v, 143^v

πνευματοκήλη, MDII umflătură de vânt, ~ *ramex flatusus* 90^v

πλευρίτης – pleurită, *Durerea și junghiu* care să întâmplă înlăuntru la coaste, de la doftorii elinești să numește ~101^v

πνιγαλίονα, *innecus*, 58^r

ποδάγρα (med.) 11^r, 18^v **podagrie** 21^v,

MDII 47^v, 56^r durori de picioare 96^v

ποδόνιπτρον, a spăla picioarele 25^r

πόλιον (bot.) – dumbeț 51^v, 69^v, 77^v, 100^v, **polion**, MDII 132^r, 263^r

πολυγονάτον (bot.) *Sigilum Salomonis*, care iaste rădăcină albă cu pecefi, și să numește grecește poligonaton, iar turcește Sulugean otu.

πολυγονίον (bot.) – criptogamă de baltă; pipirig, rușinea-ursului, barba-ursului 75^v

πολύγονον/πολυγώνιον (bot.) – sângerel 26^r, 31^v, *zeama* ~, 48^v, 67^r, 67^v, 69^r, 148^r, 149^r, *zeama του* ~ ádică πολυκομπίον, 148^v, **poligonon** MDII 61^v, 64^r, 93^r, 124^r, 207^v **poligon** MDII 142^{r-v}

πολυκομπίον (bot.) – coada-calului 148^v

πολύποδα (med.) brâncă sau bubă cu puroi la nas ádică umflătură și bubă cu puroi 77^v

πολυπόδιον (bot.) – dobrancă 27^r, 38^r, 51^v, 52^r, 154^v, 155^v, 158^r/πολυποδίον, *ρίζα* ~, 45^v, **polipodion**, MDII 73^v, 273^r, 274^v, rădăcină de dobrancă care să cheamă grecește ~ 111^v, 149^r

politrihon (gr. πολύτριχον) (bot.) – părul fetei

πόμα – pomadă, ~ εύχρηστα 141^v

πομφόλυξ, *aloiiu* ~ 62^r, πομφόλυγα ήτοις αββατήσας ή της κομίτησας, *unsoare*, care îi zicu ~, 62^v, 63^v, 81^r **pomfoliga**, MDII 69^v, ádecă... cenușa albă după cărbuni 140^r, 142^v

πόπιον, *mir* ... ce-i zicu ~ 41^v, 42^r, 157^v, 159^r

πορφύρα – purpură 72^v

potamoghiton (gr. ποταμογείτον) (bot.), lat. *Potamogeton lucens* MDII 260^r

ποτεντήλα (> it. *potentilla*) (bot.) – cincidegete, flori ~ 154^v, *sămânța της* ~ 154^v, **potentila** MDII 277^r

ποτόν 37^v, ~ αρμόδιον băutură cuviincioasă 50^r

πουλικαρία – praf de purici

πράσιον (bot.) – praz 96^r, 100^r, 105^v, 123^v, 154^r, **prasion** MDII 110^r, 134^r, 139^v, 261^v, 263^r

πρεπαράτα (lat. *praeparata*) 155^v
 πρινόκουκα (bot.) – cărmăz, ~ *ce să numescu caria* 144^v
 πρίνος – stejar 36^v, *τα άνθη του* ~ 37^r
prionitis (gr. πριονίτης) (bot.) – plantă din clasa prinodermelor
 πρόγνωσις – previziune 147^v
 προπότισμα, *băutură* 25^r
 πταρνικά ~ *strănutătoare* 39^v
 πτέρις (bot.) – ferigă, 154^r, *zeamă* ~ 155^v, *zeama της* ~ 156^r
 πτισάνη, *adică apă de orzu fiartă* 28^v, ~ *χυλός* 43^r, ~ *ζωμόν*, *adică zeamă de orzu sau de ovăș*, 43^r
 πτυράκα 54^r
 πυξόλαδον – ulei de merișor 37^r
 πυρέθρον – românică 32^v, 40^r, *apă ca să speli gura bolnavului* *adică* ~ 34^r, *pirethru, tarhon indienescu* ~ 156^v, **pirethron** MDII 112^r, 113^v
 πυρίαμα, *pilituri cu săculeț* 57^r
 πυτία ~ *adică rodu de pefcu pisat* 110^r
 πυτύαν *adică cu laptele încheat, ori stătut* 110^v

P

ραδίκι (bot.) – ridiche 159^r
 ραμπάρπα (bot.) – rubarbă 144^v, **rabarbaron** MDII 122^v, 142^r
 ράμνος (bot.) – măliniță, pațachină
 ρανίδες – picătură, ~ *χρήσιμοι* 62^v
 ραποντικόν (bot.), lat. *Rhaponticum* 109^v
 ραφανίδα (bot.) – hrean 47^r, 57^v
 ρηομπάρμπαρον, 42^v, **riobarbaron** – MDII 63^v
 ρίβες (< lat. *Ribes rubrum*) (bot.) – coacăză, *zeamă de* ~ 145^v
 ρίζα (bot.) – rădăcină, 37^v
 ριτίνη (ρητίνη) (bot.) – o plantă folosită la fabricarea săpunului 33^v
 ροάς (bot.) – mălură, ~ *ήγουν σωμάκι* 67^r
 ρόδα – rotiță, tabletă, ~ *από βιώλες* 27^r
 ροδοδάφνη – leandru, *untdelemn* *της* ~ 155^v, **rododafni** 82^v
 ροδομέλι – miere roșie 43^r
 ροδόμηλον (bot.) – măr roșu 42^v
 ρόδον (bot.) – trandafir 52^v

ροζάδον – de trandafiri, *sirop* ~ 133^v, **rozado** 115^r, 130^v
 ροια – ας – care curge, *ροιάδων οφθαλμών*, *adică pentru ochii care lăcrămează* 64^v
 ρουξ (bot.) – oțetar, *ρούδι κόκινον care spițerii îi zicu sumah, și rumânește scumpie* 78^r
 ρούστις, MDII 145^v *adică scumpiia carea uneori fierbu o unghie dintr-însa cu zer*
 Ρούφος, *hapuri ce să numescu του Ρούφου*, 155^v
 ρυπτικά, *leacurile cele curățitoare* 146^v

Σ

σαγαπηνόν (> it. *sagapeno*) – suc de plantă umbeliferă, 39^v, 43^r, **sagapinon**, MDII 147^r, 263^r, **sagapin** MDII 93^v
 σακουλικαθάρσιον 59^r
 σακούλιον – săculeț, ~ *καθαρτικόν* 59^r
 Σαμίδας (bot.) – Samidas, *copaci* ~, 159^r *să nascu la copaci* ~, lat. *chiinda*
 σαμπούκον (bot.) – soc (> it. *sambuco*), *să scoată coceanul της χαμαικτής ήτοι* ~ *ήγουν μπίζια* 36^v
Samniaminos (gr. σαμιάμιθος) *gânganie târătoare care să suie pe păreții caselor, să zice greceaste~ și latineaste stellio* MDII 87^v
 σαμψύχον (bot.) – măghiran; sovârf 26^v
 σάνδιξ (bot.) – chinovar, *plastor από* ~, 67^v
 σανδονικός – din chinovar, 155^v MDII **sandonic** 9^r
 σανικούλα (lat. *sanicula*) 148^r *σαντάλιον* (bot.) – santal, ~ *πορφυρούν* 127^v; *σαντάλων* 130^v, 144^r, 145^v, **santala**, MDII 138^v
 σανταράχη (bot.) – moartea-șoarecilor; *pâinea-albinelor* 78^r, 83^v, 77^v, **sandarahi** 78^r, 97^v, MDII 110^r, 118^r, 140^r, 227^v, 243^v, **sandaraha**, MDII 245^r
 σαρδωνικόν – piciorul-cocoșului, ~ *cu zmochină* 156^r, **sardonicu** MDI 54^v
 σαρκοκήλη, *άdecă prisosire sau umflare de carne* MDII 90^r
 σατουρία (bot.) ~ *ήγουν κουνέλιον* 33^v, 39^v/σατουρήνα 127^r, **saturia** MDII 103^r, 117^v, 249^r, 255^v, 266^v

σένα (> it. *sena*) (bot.) – specie de siminichie, *φυλάκια της* ~ 51^r, 52^r, *φύλλας* ~, 45^v, *sena* MDII 237^r
 σερύφιον – broască din Seriphos 154^r, *zeamă fiartă* ~, 155^v
 σεσέλι (bot.) – ricin, ~ *ή αριστολογία* 37^v, 54^r, *seseli*, MDII 263^r
 σεύκλον (bot.) – sfeclă, *ράδăcină του* ~, 82^v
 simida (gr. *σημύδα*) (bot.), lat. *Betula pendula* MDII 55^v, 226^v
 σίδιον – coajă de rodie 67^v/συσίδιον 152^v
 sicalin (gr. *σικαλινός*) (bot.), lat. *bromus erectus* MD II 31^r
 σικύα (med.) – ventuză ~ *venduze* 57^v/σικία, 32^v
 σίλφιον (bot.) – anghelină, *silphium*, plantă ombeliferă din Cirenaica, 43^r, *ράδăcină* ~ 54^r, 100^v/σήλφιον, *ce să cheamă și lasaru, dar prostește, κόμμη μπενζοήν, o aduc din părțile Indii*, 85^r, *silfiu*, MDI 54^r, MDII 64^v, *silfion* MDII 76^r, 250^r, 251^v, 256^v
 sisimvriion (gr. *σισίμβριον*) (bot.) MDII 51^r, 51^v, ~ *άdecă hrean de râu care totdeauna înverzește* 148^r
 σιτίον – aliment 37^v
 σκαμμωνία (bot.) – plantă purgativă 52^r, 64^r/σκαμονία, 140^r, 147^r, 155^v, *scamomie* 59^v, 69^v, MDII 118^v, 147^r, 242^r, 249^v
 σκαρολάχανον (bot.) – trepădătoare; brei 103^r, 152^r
 σκαρφή, 69^v
 σκυλλοκρόμιον (bot.) – ceapă de mare
 σκίρρος (med.) *schir*, ~ *άdică bube cu puroi împietrite* 130^v
 σκούλη, σκύλλα (corect σκίλλα) (bot.) – ceapă de mare 50^r
 scolimos (gr. *σκόλυμος*) (bot.) – *scolymus* ~, *căriia îi zic latinește Carduus Mariae* MDII 151^v
 σκόνη – praf, ~ *πυρέθρον* 43^v, ~ *ανώδυνος* 140^v
 σκόρδον (bot.) – usturoi 72^v
 σκορδόφθαλμοι (med.) – (?) hipermetropie
 σκορριπίοιδον – alifie de scorpiion 43^r
 σκοτοδύνη ~ *και σκότωμα* 30^v
 σκοτυνάγρα ~ *των οματίων* 63^r
 σκότωμα, *σκοτοδύνην και* ~ 30^v

sclarea (gr. *σκληρέα*) MDII 128^r
 σκρόπουλο (> it. *scrupolo*) – măsură de greutate (extrem de mică) 155^v **scropila** 155^v *rotife de dovleacu câte* ~ 1
 σκυλλητικόν – care vine din *Skylletium*, *οfet de miere* ~ 130^r, *οfetul το* ~, 130^r/σκυλλητικόν, *οfet* ~ 68^v
 σμύλιον (σμίλαξ) – tisă salsaparila 72^v
 σμύρνιον ~ *άdică maferona* 140^v
 σουμακί/σουμαχί (bot.) – sumac, plantă din clasa *Rhus* sau *Toxicodendrorum*
 σουλάνος – miop ~ *și scurți la vedere* 64^v
 σπασμός – spasm 52^v, **spasmos** 34^v (32 ocurențe), pl. *σπάσμα*, MDII 90^r
 σπέρμα (bot.) – sămânță, ~ *άγνου, să zice sămânță de cânipă* 29^r
 σπίλας – o rocă marină
 σπικάτον, 66^r
 σπόδιον – țărână, cenușă, ~ *pisat măruntu* 149^v, *rotife de* ~, 145^v/σπονδίον 159^r MDII *spodiu* 64^r
 σπονδυλίον (med.) – vertebră 37^v, 39^v, 47^r/σπονδύλλιον 42^v σπόρον – sămânță, ~ *κουβί κοινώς λεγόμενον κούμπεπε*, 31^v, ~ *της παιωνίας* 37^r, ~ *νακίμου* 41^v, ~ *νοσκιάμου* 42^r, ~ *ανίζου* 52^r
 σπουδαστομαχικά 124^r
 σταγόνες – picături 82^v
stafilinon (? gr. *σταφυλίνος*) s.n. (bot.) MDII ~ *pre care îl numim rumânește postărnac*
 σταφυλίτης (med.) *omușor, limburuș* 85^r
stacti (gr. *στάχτη*) (bot.) 57^v *picături de zmirnă care să numește* ~, *άdică lacrimi de zmirnă*
 στιδία 84^v, 85^r/στύδια 150^v
 στοίρακα (στήριγξ) (bot.) – podval 98^r, 114^r, 114^v, 131^v, 200^v
 στοιχάς (bot.) – un sortiment de lavandă 26^v, 32^v, 48^v 52^v, 57^v, 70^v, **stihada** 74^r, MDII 111^r, 271^v
 σουλάνος (med.) – miop
 στουκίδα (bot.)
 στροίχνον (bot.) – solaneu, *zeama της* ~ 81^v, 121^r
 στρούθιον (bot.), lat. *Herba lanaria* ~ *ήτοι λαναρία*, 43^v, 48^v, 70^v, *ράδăcină* ~ (*aceasta iaste o buruiiană cu care înălbescu lâna, numindu-o spițerii*,

lanariia și sapunariia 81^r **struθion**,
MDII 50^v

Στρούχνος, *mustul lui* ~ 66^v

στροφή, *altă patimă chinuitoare ce să
cheamă elineaste είλεος, prostește ~,
care este o durere și junghi de mafele
ceale subfiri* 138^v

στροφός – colică 135^v, κώζιτζος ~

στρύχνος – pătlăgea, pătlăgea vânăta 24^v,
26^r, 42^r, 68^v, *apă de* ~ 67^v, **strihnu** 67^v,
MDII 80^r, 154^r, 277^r, **strihnon**, MDII
80^v, 81^v, 82^v, 130^r, 206^v, 221^r, **strihnos**
MDII 153^r 221^r

στυμμέταλον – antimoniu, ~ *care îi zic
altfel αντιμόνιον* 65^r

στυπτικά – astringente, *leacurile cele
stifoase* 146^v

στύραξ, 72^v (bot.) – plantă din familia
Styracaceae/στύρακας – copac cu
rășină mirositoare: 97^v

στυφός – strepezitor 29^r, **stifos**: MDI 32^r
(93 ocurențe),

στυχάς (bot.) – un fel de lavandă

συγάγη, 89^r, ~ *când să vatămă și
pățimescu rău vinele care să coboară
la stomah* 89^r

σύκαλκες (bot.) *καλκίδα*, *άδικά* ~ 80^r

σύμφυτον (bot.) – specie de plantă
medicinală cu proprietăți coagulante, ~
ήτοι κουσολύδαν 80^r, 148^r, 160^r, *foi* ~
149^r, *ρădăcină* ~ 149^r, *σămânță* ~ 148^r

συνάγη (med.) *boala gâtului și a gâtuleului
care înneacă pă omul, latinește să
cheamă anghina, ungurește teoriocghiec,
iar elinii o numescu ~ κυννάγη και
αγγόνην, grecii pă limba proastă
αγγχούσα* 88^v, ~ *κι κινάγη* 89^v

συναπισμός, 47^r, **sinapismi** 55^r

σύνθεμα – amestec, ~ *δια σένης* 52^r

σύνθετον – compus 27^v

σύριγγξ, 84^r/~ *άδικά flogera iaste un vadu
strimtu și adâncu la lungime și
înfășurat împrejur cu piele tare și
pietrouasă* 160^v *σύριγγες εν τη έδρα*,
160^v

συρόπι – sirop, ~ *από βούγλωσον* 51^r, ~ *από
επίθυμον* 51^r, ~ *δια κοραλλίου* 149^v

σφερίδια (corect σφαιρίδια) – cocoloașe
58^r

σχίνος – crin de baltă, simsă 47^r, *floare* ~
83^r, **shin** MDII 64^r (11 ocurențe)

σωγχίον (bot.) – soc 131^v

σωμάκι (bot.) – mălură 67^r

σώρυ, 78^r, 83^v, *iaste vitriol, άδικά
calacanθu, vânăat ori negru* 160^v

T

ταινίαι – tenie, *κιρίκης και* ~ 152^v

ταμαρίνδη – tamarin 148^v, 141^v

τεινεσμός (med.) – tenesm 143^r

τερμινθόλαδον – ulei de terebint 34^r

τετάνος – tetanos, *άδικά încetarea și
uscăciunea. Iaste dar când grumazii
omului, împreună cu obrazul să apucă
și rămâne mereu și nemișcat, și nici
într-o parte nu poate să să întoarcă
nici într-alta, ci stă drept și dăspre
amândouă părțile întinsu* 52^v

τεύκριον (bot.) – jugănel, *ρădăcina* ~ 150^r

τζαπαρικών (bot.) 160^v,

τζέμερη (med.) 10^r *greață și plecate* 20^r

τζηγγήρν/τζιγήρι, *ήτοι τζήπουρα, borșu*
126^v, 147^r

τζηλκούρα, (?) 136^v

τζήπουρα, *borșu* 126^v

τζηρίτζες, *φλύκταια ήγουν* ~ 11^v

τηκεδόνα, *οhtica iaste o patimă de moarte
și grea la tămăduire, grecește să
cheamă φτικιό, elinește φθίσιν, φθοήν ~
και μαρασμόν*

τήλη – schinduf, sfindoc 54^r/τόλη, *mustu
de ~, 27^r, 61^v, 85^v, ~ άδικά salcie de
mare, 79^v, ~ Αρτεμήςας 79^v făină
τόλινος, 131^v, 133^r, 139^v, 141^r, 142^v,
151^r, 152^v, 157^v, 160^r, tili, 90^v, 112^r,
MDII 59^r, 92^r, 104^v, 151^r*

τιθυμαλλίς – alior, *puținică frunză din
ρădăcina του* ~ 136^v, *ρădăcină* ~ 80^v, 82^v

ticoliθos MDII ~ *άdecă piiatră topitoare
căriia îi zic spezialii piiatră
iudaicească* 58^r, ~ *άdecă piiatră topită*
54^r, *άdecă piatră siriacească* 71^v
ticoliθion (MD II)

τιμητικά – care pot fi tăiate 43^v, 66^v

τορμεντήλα (bot.) – scrântitoare (sp.
tormentila) 82^r, *ρădăcină* ~, 149^r, 149^v,
150^r, *ρădăcină της* ~ *cu apă* 144^v,
tormentilla MDII 66^r, 126^r, 195^r, 231^v

τούτζια (rom.) – tuci (~ ca pământul)
 τραγάκανθα (bot.) – atragant 87^v, 148^r,
 149^r, 151^r **tragacantha** 98^r, **tragacantha**
 MDII 59^r (8 ocurențe)
 τριανδάφυλλα (bot.) – trandafiri, κόκκινα ~
 41^v
 τριβόλια (bot.) ~ *ádică turifă* 136^v
 τρίματα θαψίας, *care o zicu acum spișerii*
pulvis turbis 55^r
 τρόπος – mod, fel, manieră, ~ της διαίτης
 124^r
 τρουγλύτηδα (corect τρωγλίτης) – rândunică
 ce trăiește în peșteri
 τρυξ (bot.) – tirighie, foloștină
 τρωγλύτηδα – din peșteră, *zmirnă* ~ 83^r
 Τυθίμαλος (?) 83^v

Y

υαίνα – hienă, *iaste o jăganie sălbatică*
care să hrănește la Africa și învață
vorba omului și strigând înșală pe
oameni și-i omoară 64^r
 υδραῖλος – ulei cu apă 54^r
 υδρόγαρον (bot.) – garum în apă 126^v
 υδροκίλη, MDII ~ *umflătură de umezeală*
 90^r **idrochili** 99^r
 υδρομέλι – hidromel 43^r
 υδρόμηλον – un fel de băutură, ~ γλυκόν
 42^v
 υδροροζάτον (corect υδρορόσατον) – apă
 de trandafiri 42^v
 υοσκιάμον (bot.) – măselariță, grăunțe ~
 61^v, *sămânță* ~ 80^r, *rădăcinile* ~ *ήτοι*
της δαιμοναριάς 80^v, *foi* ~ 82^r, *rădăcina*
~ ce să zice mai prosteste *δισκνάμου*
 82^r/υοσκιάμον, 53^v, 80^r, 155^v, *flori του*
 ~, 158^r/υοσκινάμον, 68^v, 69^r, 73^v,
sămânță του ~, 157^v, **ioschiamon** MDII
 81^v, 89^r, 138^r, 207^r, 217^v **ioschiam**
 MDII 82^r, 89^v, 246^v, **ioschiamos** – 103^r,
 130^r, 243^v
ipaptismon (gr. ? υπαπτισμός) MDII 143^v
σά-ι *facă* ~ *άδεκά* *σά* *invălească* *o*
funioară cu bureate uscat și să o bage
înlăuntru în strâmtoare să se deschiză
și să se lărgească
 υπερικόν (corect υπέρεικον) (bot.) –
 sânziană 113^v, 114^v, 144^v, 149^r, 154^v,
 155^r, 155^v, 158^r

υπερσαρκώματα 77^v
 υπνωτικόν (med.) – somnifer, ~ *σπύρονον*
ήγουν το αλκακάβον 41^r
 υποβόλεμα – supozitor 38^v
 υποκαπνίσματα – afumări de jos 145^r
 υποκιστήδα (bot.) – plantă parazită a unui
 arbust mediteranean, *zeamă* ~ 85^v,
 127^v, 134^r, 134^v, 145^v, 146^v, 148^r, 149^r,
 151^r, 152^v, 155^v, 156^r, 160^r, **ipochistida**
 MDII 64^r ~ *car să face la Africhi* 92^r
 /**ipochistis** 69^r, 128^v
ipocras (gr. υποκράς) – vin roșu fiert cu
 mirodenii MDII 103^r
 υποχονδριακόν (med.) – ipohondrie – *acest*
chip de melanholie o numescu elinii ...
 ~ 49^r
 υπουρής (bot.) – harn, pofil, ~ *iarba lui*
Tatin, 148^r, 149^v, 151^r,
 υπομάλαθρον (corect υπομάλαθρον) (bot.)
 – mărar mare, 52^r **ipomalaθron**, MDII
 39^r
 υριγέροντα (bot.) – *iarba* ~ 156^r
 ύσοπον (bot.) – isop 154^r/ύσώπον 54^r, 156^r
 υστέρα (med.) *zgău*, *mitră*, *matcă* 35^r

Φ

φάκλα (bot.) – *tei*, *foi de* ~ *άdică de tei*, *ce*
σά zice *și φάκλα*, 144^v
 φαρμάκον – medicament, ~ βασιλικόν 68^v,
φάρμακα, ~ *θερμαντικά* 82^r
 φασκομηλιά – salvie, *jaleș* 26^v
 φεγγάριμα – epilepsie 36^r
 φθίσις, – *ftizie*, *ohtica iaste o patimă de*
moarte și grea la tămăduire, {*ce iaste*
oftica} *grecește* *σά* *cheamă* *φτικιό*,
elinește ~ 112^v
 φθοή (med.) – *ftizie*, *ohtica iaste o patimă*
de moarte și grea la tămăduire *grecește*
σά *cheamă* *φτικιό*, *elinește* ~ 112^v
 φικά (? < it. *fica* – fruct proaspăt), *gogoși*
și ~
 φιλόνιον (bot.) – *drobita confeto* *ce* *σά*
cheamă ~ 82^r, 141^r/φιλόνιον 130^r
 (corect gr. *φελόνιον*), lat. *Gemista*
tinctoria
 φλεβοτομία, *lăsare de sânge* 25^r, 28^v, 30^v,
 38^v, 41^r, 45^v, 64^r, 81^v, 87^v, **flevotomie**
 59^v etc. (19 ocurențe)

φλεγμονή (med.) – flegmon 67^v, **flegmoni** 25^v

fliscuni (gr. φλισκούνη) (bot.), lat. *Mentha pulegium* – busuiocul-cerbului MD II 36^v, 82^r, 130^r **fliscun** 141^r

φλώμον (bot.) – coada-mielului; captalan negru, *aceştii ierbi îi zicu ungurii buruiana sfântului Gheorghe, şi latinii primula veris* 80^r/φλώμον 80^v

φλούδα – coajă, ~ της ρίζας μάνδρας, 41^v, 42^r

φλούσο (> it. *flusso*) (med.) – diaree 143^r

φλυκτένα ~ *ca cum am zice băşăcare* 60^v

φουλλιάτον, (?) *foliatum* – esenţă de nard 66^r

φουμαρία (< sp. *fumaria*) (bot.) – fumăriţă, safterea 51^r

φους (?) (bot.) – valeriană

φρένεςις (med.) 40^r

φρενήτις (med.) ~ *ădică cei ce vorbescu aiurea* 40^r

φτικιό (med.) – ftizie, *ohtica iaste o patimă de moarte şi grea la tămăduire, greceşte să cheamă ~, elineşte φθίσιν φθοήν τηκεδώνα και μαρασμόν* 112^v

φυσάλιδα (bot.) – pălălu 42^r

φυσιογνωμία (med.) – fizionomie, aspectul feței 81^v

φυσώδες (med.) – melancolie, *acest chip de melanholie o numescu elinii ~ και υποχονδριακόν* 49^r

X

χαλβάνη (bot.) – galbanum, un fel de răşină a unei plante ombelifere 34^v, 39^v, 54^r, 82^v, 68^v, 67^r, **halvani** 74^r, 97^r MDII 102^v, 107^r, 114^r, 117^v, 118^v, 147^r, 251^v

χάλκανθος (bot.) – calaican, ~ *ήτοι καλακάνθι* 48^v, 77^v, 78^r/χαλκάνθη 77^v, 78^r

χαλκίτης – minereu de aramă 79^v, ~ *arsu* 81^r, ~ *coaptă*, 52^r, 78^r, 84^v, 87^v, 160^v

χαμαιδάφνη (bot.) – lăurea 149^v/χαμεδάφνη 43^r

χαμαιδρυς (bot.) – tufă 52^r, **hamedris** MDII *viorele* 168^v

χαμαικτῆ (bot.) – soc, *σă scoafă coceanul της χαμαικτῆς ήτοι σαμπούκου ήγουν μπίζια* 36^v

χαμαιλέον (corect χαμαιλέον) (bot.) – cameleon, vâsc 80^v, 156^r, **hameleon** MDII 122^r, 211^r, 247^v, 249^v, 252^r pl. **hamelea** MDII 250^r

χαμαιπύτης (corect χαμαιπίτης) (bot.) – dumbeţ 52^r 79^v, ~ *πράσιον* 155^v, **hamepit** MDII 112^r, 112^v, 247^v

χάπια – hapuri, ~ *δια κυνογλώσσου* 141^r

himonicon (gr. χειμονικόν) – pepene (cuvânt din Eptanez) MDII 59^r, **himonicu**, MDII 36^r, 57^v

χελιδώνιον (bot.) – grăuşor, negelariţă 63^v

χόρδαψις – o boală a intestinelor 142^r

χολερικός (med.) *ădică din prisoseala veninului, care patimă o zic doftorii osebitu ~ και χολέρων* 122^r, 133^r

χολεριόνδες (med.) *ădică cei ce să supără de venin* 133^v

χολέρων (med.) *ădică din prisoseala veninului, care patimă o zic doftorii osebitu χολερικόν και ~* 122^r

χολεσμόν (med.) 133^r

χόνδρον – *δια χόνδρουροφήματα* 42^v

χρίσμα (med.) – ungere 67^v

χρυσά χάπια, – hapuri aurite 57^v

χύσιμον (med.) – vărsare MDII 90^r

Ψ

ψάρος, *pasărea care să numeşte ~* 34^v

ψιλλίον (bot.) – măghiran 130^v, *foi de iarbă ~ ce-i zice prosteşte κουνέλιον, talieneşte persicaria* 145^r

psiniθion (gr. ψιμύθιον) – cremă de înfrumuseţare MDII 249^v

Cuvinte, denumiri și titluri latinești

- Acidum volatile**, ~ iușimea cea zburătoare MDII 99^r
Agrimonia, buruiana ce să cheamă grecește *evpatorion*, iar latinește ~ MDII 89^r
Agua Acetosae, apa de măcriși, MDII 180^v
Agua cicorea, apă de cicoare, ádecă ~ MDII 182^v
Agua Fortis et Agua Excretionis oarecare apă ce desparte aurul din cealelalte metaluri, căriia îi zic ~, MDII 244^v
Amuleta, ádecă niște feliuri și lucruri care le leagă sau le înghit unii, și le spânzură la gât, pentru ca să nu-i atingă sau să-i vatăme ciurma MDII 201^v
Anghina, latinește să chiiamă ~ MDI 89^r
Apium palustre, pătrânjăl de apă, visi **Petreselem**, turcește ghiol crevezi MDII 272^r
Aqua interus, această patimă care o numim noi idropică, iar latinește ~ MDII 21^r
Aromatica, sare zburătoare ~ MDII 127^v
Arquatus, boala căriia i să zice în limba proastă grecească *chitrinada* și elinește se numește *icteros* și *icterichinosos* și *vasilios*, iar latinește și ~ MDI 16^r
Asa foetida, căriia îi zic rumânește *cacat de dracul*, și ~ MDII 151^r
Atractilida, în apă de care să zice ~ italicește *cardoni benedetto* și turcește *sefchet buba Auri*, latinește ~ MDI 57^r
Aurium tinitus, urletul și fiuirea urechilor, latinește ~ MDI 69^v
- Balsamus Sulphuris**, MDII 197^v
Benedicta Laxativa MDI 140^v, 142^v MDII 32^v
Berberis, pomului ce să zice elinește *oxiacantha*, iar latinește ~ MDII 148^r
Bursa pastoris, buruiană care îi zic latinește ~ MDI 75^v
- Cadaverositas**, oarecare putoare și împușiciune de stârv mort care dau jiganiile ceale moarte, ce să zice latinește ~ și rumânește *mortăcină* MDII 178^r
Calculus, această piază latineștesă numește ~ MDII 48^{r-v}
Camphorato, nici sicuasis sau alt oarecare ajutorință rănitore, la boala aceasta, căci la MDII 31^r
Candion, zahar ~ (țucher când îi zic) MDII 169^r
Caninata, Oasele și coarnezle celor cu patru picioare MDII 124^r
Cardus Mariae, MDII 151^v, 256^v
Cartana, din frigurile ceale cu stări, sânt unele ce să numesc de a patra zi, și să zic ~ MDI 21^v MDII 161^v, 165^v, 166^r, 169^r, 170^r
Cibo modicus sibi medicus, încă să ia aminte aseamenea și aceaste patru cuvinte care zic latinii, ~, ádecă cel ce iaste împușinat cu mâncare își iaste lui și doftor. MDII 109^r
Colofonia, iarba ce să numește ~ MDII 89^v
Comitalis, latinii îl numescu boală *κομτζιάλην* MDI 34^v
Confectio hyacintina, poate să slujască și cu ecligma și facerea care să zice latinește la speșieri ~ MDII 41^r
Congelation, latinește să numește de la doftorii cei mai noi ~, ádică împreună închegare și înghețare MDI 44^v
Conserva, zaharoton care iaste făcut dintr-însa, ádecă ~ MDI 16^v MDII 41^v, 75^v, 128^v, 129^r, 144^r
Contagium, iar smreduirea care să zice latinește ~ MDII 178^r
Convulsio, spasmosul latinește se numește ~ MDI 52^v
Cunilla, buruiana ce să cheamă *cunelion* ~ MDII 268^r

De aromatibus, MDII 143^r

De Baccis Lauri, ádecă făcut de gogoși de dafin Baccis, MDII 32^v, 33^v, 47^r, 208^v

De Benedicta hapuri făcute de ~ MDII 143

Destillatione, elinii o numescu catarul, latinii ~ MDI 55^r

Duplex tertiana, fierbințeală care de obște o numim de toate zilele, să fie cu îndoire de trei zile, MDII 159^v

Electuarion ~ ádecă magiun MDII 64^r

Elixir Alliatum și un elixir cu usturoiu MDII 195^v

Fabaria, latinește ~ MDI 91^v

Febris ardens, fierbințeală arzătoare, forro Hidegleles și precum orânduiaște Aetie, arsura cea prea arzătoare și îndeșită care să aprinde în veninul cel galben și putred. Iaste însă de două feliuri, că una să naște din putreziciunea veninului celui galben sau din putreziciunea sângelui celui cu venin galben, în vinele care să apropie MDII 170^v

Fistula pastoris, rădăcină de damasaniu care să zice latinește ~ MDII 50^v

Fistula, rana șăzutului, ce să numește elinește σόπιγγξ, ádică flogera (sic!) și latinește ~ MDI 160^v

Furor, latinește să numește ~ MDI 47^v

Galbanetum, ádecă iarba câinelui, MDII 107^r, 131^v, 148^v

Gangrena, mâncătura ~ MDII 200^r, 232^v, 233^{r-v}

Hernia, MDII 90^r

Incubus, efialtul iaste o patimă de ale capului care să numește latinește ~ MDI 58^v

Laserpitium, izmă și zeama ei, ce să zice ~ MDII 263^r

Laterum dolor, Durerea și junghiu care să întâmplă înlăuntru la coaste ... latinește ~ MDI 101^r

Levor intestinorum, grabnică ieșare celor ce să mănâncă și să bea latinește să zice ~ MDI 145^v

Levor intestinorum, grabnică ieșare celor ce să mănâncă și să bea care ies într-acestași chip precum s-au mâncat. Latinește să zice și ungurește hassinul las 145^v

Lignum Nephriticum, lemn ce să numește la spefiarie ~ MDII 42^v

Lilium cumvalium, iarba care o zicu latinii ~ Această iarbă zic și spic MDI 58^r

Lupulus, θερμωφόταρον ce să numește latinește ~ MDI 81^r

Martialia, ceale făcătoare de mireasme să deosebesc ceale ce să cheamă ~ MDII 122^v

Matricaria, parthenudi (care latinește să zice ruta muraria, și parietaria și ~ MDII 51^r

MedicamTerrea Alcalirata, ádecă praf împotriva gâlcilor ce să cheamă broaște MDII 94^r

Medicobalanus, v. Supositorium MDII 273^r

Millepeda, gânғанie căreia îi zic latinește ~ MDII 54^r

Miosota, buruiana ce să numește ~, frunzișoară (care să zice elinește macher, și turcește, paspasa) MDII 165^r

Muria, însuși salamura singură MDII 248^r

Nuscitiozi, latinește să numescu ~ MDI, 64^r

Oleosa, sare zburătoare ~. MDII 127^v

Palpitatio cordis, bătaia inimii iaste patimă prea iute și mult primejdioasă, ádică zvâcnitură, mișcare îmboldită și lovire de inimă. Latinește ~ MDI 115^v

Parietaria, parthenudi (care latinește să zice ruta muraria, și ~ și matricaria) MDII 51^r

Pilosella, buruiana ce să numește miosota, și ~ MD II 165^r

Pina, fără orânduială poftă de mâncare pre carea latinii cei învățați o numescu ~ MDI 128^r

Poplite, scoatem sânge din braț, sau din genuche, ~ MDII 141^v

Primula veris, aceștii ierbi îi zicu ungurii buruiana sfântului Gheorghe și latinii ~ MDII 80^v

Prunela, MD II 93^r

Pulvis panonicus ruber, praf gata foarte bun pentru acest fel de pricină, ce să numește ~ MDII 180^r

Punctum, la ακμήν, ádică la ~ MDI 128^r

Purulentus, zice răniți cu puroi, iar latinii îi zicu și ~ MDI 110^v

Radix ixeos, rădăcină de micșunele MDII 269^r

Ramex flatulosus, umflătură de vânt MDII 90^r

Ramex inguinis, umflătură de coapsă MDII 90^r

Ramex intestinis, de piale și de maț MDII 90^r

Ramex intestinorum, să zice vărsare de mațe εντεροκόλη, kinek à Bele le jar 90^r

Ramex omenti, să cheamă cădeare deasupra a pielii MDII 90^v

Ramex varicosus, pogorâre încolăcită MDII 90^r

Ramex, surparea iaste grea și ticăloasă la om, . Iar critenii și moraiții frânci îi zic paripa. Iar latinește să zice ~ MDII 90^r

Regius morbus, boala căriia i să zice în limba proastă grecească chitrinada și elinește se numește icteros și icterichinosos și vasilios, iar latinește ~ și și ungurește sargalsag. Iaste aceea care noi rumânește îi zicem gălbinare MDII 16^r

Relaxantia, dezlegătoare MDII 137^r

Remedium contra pestem zi să ia vreo dare împotriva ciumei ~ MDII 205^v

Rubia minor, buruiana care să zice alisron, turcește chioc, MDII 259^v

Ruptura, Surparea iaste grea și ticăloasă la om,... Iar latinește să zice Ramex și hernia și ~ MDII 90^r

Ruta muraria, parthenudi (care latinește să zice ~, și parietaria și matricaria) MDII 51^r

Saparina, ~ ádecă salsaparila MDII 3^r

Sapponacea, ceale ce să fac din săpun ~ MDII 105^r

Sasafrasa, MDII 3^r

Scandix, buruiana ce să zice ~ MDII 260^v

Scorvitus, iaste și oarecarea altă boală melanholicască ce să numește latinește ~, iar elinește adevărat cum să zice nu gălesc MDII 44^r

Scrofularia, bună iaste și urzica cea neagră care să cheamă latinește ~, și turcește sirafa otu MDII 213^v

Seminis profluvium, curgerea seminței ce să zice latinește ~ MDII 82^v

Sigilum Salomonis, rădăcina cea subțire căriia îi // zic care iaste rădăcină albă cu peceți, și să numește grecește poligonaton, iar turcește Sulugean otu. MDII 185^v–186^r

Simida Betula, copaciul care să zice ~ MDI 55^v

Sirupus Rosarum Solutivus, sirop de trandafil deșărtătoriu MDII 175^v

- Specillum oricularium**, cu unealta ce să cheamă *dioptrion*, și să o vază curat cu pusula, adecă cu stilcu. MDII 139^r
- Spirita**, doftoriile ceale mistuite adecă ~MDII 74^v
- Spirito vitae**, precum vezicatoriile scobiturile să le încălzească cu ~ MDII 32^r
- Spiritus cohlearum**, folosește foarte a-și face adesea dieta mai vârtos cu lapte de capră puindu-i și ceva zahar, sau să fiarbă împreună cu laptele răsuri de rădăcina hinei, și cu fumarian, și să pice câteva picături~ MDII 46^r
- Spiritus Sulphuris**, duhul de pucioasă, căruia îi zic cei himicești ~. MDII 164^r
- Stellio**, gânganie târătoare care să suie pe păreții caselor, să zice grecește *samniaminos* și latinește ~ MDII 87^v
- Sternutatoria**, ceale de strănutare, MDII 246^v
- Strumae et Scofulariae** aceaste umflături și prisosiri de carne, ce să nasc mai vârtos la partea dinainte a gâtului, și supt bărbie, și în alte locuri ale trupului, să numesc latinește ~, iar ungurește *Golyava et szaca* i MDII 212^v
- Stufa**, baie de nădușit ... ce să cheamă ~ MDII 140^r
- Sublimatum curat și correctum**, arsenichiul, precum îl zic ~ MDII 234^r
- Succolata indica**, MDII 75^r
- Sudatorio**, slujască cu ceaia ce să zice MDII ~ 237^v
- Sulepus et Sulapium**, ce să zice grecește *zulapion*, și latinește ~ MDII 162^r
- Supuratus**, zice rănifi cu puroi, iar latinii îi zicu ~ MDI 110^v
- Suppressio urinae**, oprirea udului ce să numește elinește *ishuria*, iar latinește ~ MDII 71^v
- Syropus**, iar siropion ~ să face din fiertură MDII 162^v
- Syrupus de althaea**, Iar între aceastea poate să ia câte puțin și câteva pă dinlăuntru care moaie găurealile udului, iar de acest fel sânt la spejairie, ~ MDII 53^r
- Tabies**, Ohtica iaste o patimă de moarte și grea la tămăduire, grecește să chiiamă... latinește ~ MDI 112^v
- Taxus**, jiganii păroase cu părul vârtos care să zice elinește *meli*, și ungurește *borzu*, iar latinește ~ MDII 201^v
- Tinctura Sulphuris vitriolati**, tinctura împotriva ofticii, ~ MDII 79^v
- Tinctura Sulphuris vitriolati**, 79^v
- Tofus**, pietrilor zgrăbunțe ca varul stins ce să cheamă latinește ~ MDII 99^r
- Tormina**, Această cumplită boală ce să numește elinește *δυσεντερία* curat să zicem nu iaste altceva *tormina* MDI 146^v
- Transpirationem**, răsuflarea cea afară 105^r
- Trissago**, buruiana ce să cheamă elinește *hamedris*, latinește ~ italicește *gamantra*, și turcește *derbez*, rumânește *vioarele* 168^v
- Ulțerațio intestinorum**, vârnă la mafe și o rănire. Latinește *tormina et ex.* 146^v
- Unguentum nervinum**, unsoarea căriia îi zic spejierii ~ MD I 80^r
- Unguentum Agrippa**, o numescu spejierii ~ MDII 31^r
- Vermicularia**, rumânește iarba grasă, și latinește ~ MDII 46^r
- Veternus**, somnu adâncu și înecat latinii îl numescu ~ MDII 43^r
- Volvulus**, latinește să zice ~ MDI 142^r

Cuvinte turcești

A

afiion (corect afyon) – opium MDII 247
 aghit (corect ağıt), *sămânță de răchită ce îi zic turcește ~ chede otu 153^r*
 ak hermes, *terra sighthillata, turcește ~ 180^r*
 ak kutluge (corect ak kütlü), *ovăsul, ceaia ce să cheamă imperatoria carlina, turcește ~ 195^r*
 asar, 4^r, 35^r, 35^v, 50^v, 105^v, 168^v, 179^v, 268^r/asaron, 4^r, 10^r, 30^v, 32^v, 34^r, 35^v, 50^v, 57^v, 116^v, 163^v/asaronu, 9^v/asarun, *rădăcina buruienii ce să cheamă asar, căriia îi zic turcește ~, 168^v*

B

bacla (corect bakla), *agi ~, atci ~ MDI 180^v, 139^r, 139^v, 180^r, 209^v*
 balticara, *adianton, care să zice și politrihon, âdecă cu peri mulți, și turcește ~ 210^r*
 bes fazi, *dobrancă, alții o numesc iarba Sfântului Ioan, și turcește să cheamă țenis și ~ 148^r*
 buhur ergheri /buhur ergheli (corect șuhur hergele), *stiraca, turcește ~ MDII 191^v, 256^v*

C

ceadâr casini, *latinește Galbanetum și turcește ~, 132^r*
 chede otu (corect kedi otu), *sămânță de răchită ce îi zic turcește aghit sau ~, 155^r/chedi otu, iarba care să cheamă valeriana, iar turcește fu și ~ 155^r*
 chilermenii (corect kilermenii), *volon armenion, turcește ~ MDII 180^r*
 chioc, *buruiana care să zice alisron Rubia minor, turcește ~ MDII 259^v*
 chirlaghici otu (corect kirlangiç otu) 210^r
 chiuvergin otu (corect kü vergin otu), *iarba care să zice peristeruli, latinește verbenaca, și turcește ~ MDII 210^v*
 ciah, *fumarie, care să zic turcește ~ MDII 219^r*

ciah betirbez otu (corect siah betirbez otu) – *măselariță, dischiamon ~ MDII 153^r, 217^r*
 cust, *Aceasta iaste o iarbă mirositoare și prea frumoasă și să face numai la evđalıpova Apaßla, ... și o trebuiescu doftorii la multe doftorii, arăpește sandașihin, turcește ~ MDI 84^v*

D

derbez, *vioarele, buruiana ce să cheamă elinește hamedris, latinește trissago, italicește gamantra, și turcește ~, rumânește vioarele MDII 168^v*
 demir bozan, *~ sau antimat MDII 244^r*

E

elnegen, *țimvra care să zice și saturiia, și turcește ~, 255^v*

F

firasium, *buruiana care să zice prasion negru, turcește ~, să zice încă și valloti, MDII 261^v*
 fu otu, *iarba care să cheamă valeriana, iar turcește chedi otu și ~ 155^r*

G

geadir kasini, *sau comid ce îl aduc de la Siria, care să zice alvani, Galbaneto, iar turcește ~ MDII 251^v*
 gevsir, *rădăcină de panachie, ce să zic turcește ~ MDII 234^v, 246^r*
 ghencian, *ghențiană care și turcește să numește ~ MDII 259^v*
 ghiaban mergemec (corect yaban mergemec), *făina de ovoros, care să zic turcește ~ MDII 234^r*
 ghiaban cachesi (corect ğia kabak kakesi), *nasturtium acvaticum, turcește ~ MDII 210^r*
 ghiara otu – *iarbă mare 221^v*

ghilan ghestighi, aron, care să zice
turceaște ~ 208^r

ghiol crevezi, pătrânjăl de apă MDII 272^r
ghiol otu, buruiana care să cheamă vecina
râului, latinează fontalis, elinează
potamoghiton, turceaște ~ MDII 260^r

H

hamep (bot.) – solaneu sfăramă strihnon,
buruiana care să zice turceaște ~ MDII
221^r

highiar sabur (corect hünhâr sabir),
măduhă de casia fistularia, care
turceaște să zice ~ 175^r

hinzirsumunu (corect hirzirsumunu), buruiana
ce-i zicem sângerel, care să cheamă
grecează poligonon, și chiclaminon,
iar turceaște, ~ MDII 207^v

I

iabigeam (corect iahştam), răşină de terevinθ,
sau de laricas, care să zice turceaște ~
MDII 209^r

icţi ţiţeghi (corect hisim çiçek), apă
mirositoare de imerocalida care să zice
și mercuralie, iar turceaște să cheamă
~, sau apă de scorţişoară 148^r 195^v

it ozumu (corect ič üzüm) – strihnon,
buruiana care să zice turceaște, hamep
și ~ MDII 221^r

K

kaghia kiuru (corect kahya küru), buruiana
ce să numească grecează aizoon
micron, iar rumânează iarbă grasă, și
latinează vermicularia, iar turceaște ~,
MDII 165^r

kara ilghin – tamarisc, casina ce să zice
turceaște ~ 139^r

kiupem ntili, ádecă iarba câinelui,
turceaște ~ 148^r

koghini otu/coghiun otu (corect kuzum
otu), frunze de evpatorion 148^r, 277^r

kuzu kulak sughiu (corect kuzu kulak
suyn), apa de măcrişi, Agua Acetosae,
turceaște ~ 180^v

L

lunghia, oarecare sad ce să zice smilax,
latinează taxos, turceaște ~ MDII 249^r

M

meirmen diken, rădăcină de erighiu
Carduus Mariae, turceaște ~, 256^v

meche samani (corect mekke samani),
papură mirositoare, căriia îi zic
grecează chipiron, și turceaște, ~ 276^r
musile, vin îndulcitu (căruia îi zic
turceaște ~) 58^r, 52^v

N

nahuva, cu ami căriia îi zic turceaște ~,
135^r, ~hiti, cu ammi căriia îi zic
turceaște ~ 271^r

nufer ţiţeghi, nenufara, care să zic
turceaște ~ 171^r

P

paspasa, frunţişoară (care să zice elinează
macher și turceaște ~) 165^r

pauc otu (corect pauk otu), anagallida,
care turceaște să cheamă ~ 274^r

perhamber agaci (corect piygamber agači),
legnum vitae, MDII 234^v, 246^r

S

saparina otu – saparină, pimpinela, care să
zice turceaște ~ 194^r

sari karampas (corect sari karabaş), stihade
cu oţet, turceaște îi zic ~ 271^v

sefchet bubarek (corect sevchet bubarek),
apă de atractilida, care să zice italicează
cardoni benedetto, și turceaște ~ MDII
180^r

sergețan (corect serçe san), *helidonium mic*
căriia îi zic turcește ~ MDII 169^v
siah betirbez otu, *dischiamon* (~) 153^f,
ioschiam, ce să zice turcește ~ MDII
217^v
sibul franțoz (corect sümbul fransız), *nard*
chelticesc, care talienește să zice
lavanda, turcește ~ 191^v
siobul fringhi, *spic de nard*, care să cheamă
turcește ~ MDII 210^f
sirata otu (corect siyah otu), *urzica cea*
neagră, care să cheamă latinește
scrofularia, și turcește ~ MDII 213^v
sovasar, *cătușniță*, care să zice turcește ~,
149^f, 169^f
sugean (corect sigean kuyruğu) – *miosotis*,
151^v, 165^f
sulugean otu, *Sigilum Salomonis*, care
iaste rădăcină albă cu peceți și să
numește grecește *poligonaton*, iar
turcește ~ 186^f
surigean otu, *rădiche sălbatecă*, care să
zice turcește ~ 155^f
sutlegen (corect sütlegen), *buruiiana ce să*
cheamă tiðimalon, turcește ~ 270^v
surmatasi (corect sūrina tași), *antimonion*
pisat mărunt, care să zice și stimi, iar
turcește ~ 151^v

T

tauk otu, – *rocovină*, *mierluță*, *iarba căriia*
îi zic turcește ~ 147^v

teve dicheni (corect tava dikenî), *zeama*
buruienii ce să cheamă scolimos, ..., și
turcește *mehrem dicheni*, sau ~, MDII
151^v
tem sah, *ovăsul*, *ceaia ce să cheamă*
imperatoria carlina, ... și ~ 195^f
tilchi tasaghi, *boșul câinelui*, turcește ~,
grec. orhis 86^f
topalacu, *o iarbă ce o zic turcește* ~ 98^v
tutil, *cadmia pisat* (aceasta iaste o piatră
metalicească care să zice turcește ~)
MDII 221^v

T

țadir kasimi, *ceaia ce să cheamă grecește*
halvani, și latinește *galbanetum*, iar
turcește ~ 107^f
țam agați (corect țam agası), *rod de cucinare*,
ce să zice turcește ~ MDII 191^v
țenis, *dobrancă*, alții o numesc *iarba Sfântului*
Ioan, și turcește să cheamă ~ 148^f

X

xiuregu otu, *aloiu spălată în apă αργιάδας*,
turcește să zice ~ MDI 155^f

Z

zampt, *sandarahi* (care să zice turcește ~)
140^f

Cuvinte maghiare

A

arena, *această piatră latinește să numește*
calculus, iar ungurește ~, MDII 48^v

B

belfaia techeres (corect bélsavarodás),
Durerea mațelor celor subfiri elinica să
numește ειλῶς, din învăluirea chinului,
căci întoarce și învăluie cu durere

mațele, de unde latinește să zice *volvulus*,
ungurește ~ 142^f

boragoț, *talienește boranzena*, *arăpește*
lesan al saur, ungurește ~ 62^f

borsufa, *ádică ciorbeaua făcută de vin*, și
de zahar, și de gălbenuș de ou, care o
numescu bucătarii cei ungurești ~ 120^f

C

comlio, latinește *lupulus*, și ungurește ~ 80^v
chidorazam, ~ la stomah

E

- elevenghibire, ziduarion făcutu, care să zice ungurește ~ MDII 9^r
 elivacoșcodaș (corect farkasvakság), orbul nopții, sau orbul găinilor 64^r
 elivenghionber, așâjderea și magiumul της ζυδοαρίας ce-l zicu ungurește ~ 123^r

F

- fiolghiumah, πρινόκουκα ce să numescu cariia, ungurește ~ 144^v
 fioltigaș (corect fül csengése), Urletul și fiuirea urechilor, latinește aurium tinitus, sanitus, ungurește ~ 69^v
 fioltiovmeg dagadasa (corect fül duzzanat), Aceasta iaste o patimă și o umflătură la bureșii urechilor ádică la rădăcinile lor, care să numescu elinește adēves, și iaste aceasta care o numim grecește λούγκαν, ungurește ~ 71^r

G

- găctiodobogas (corect dobog), Bătaia inimii iaste patimă prea iute și mult primejdioasă, ádică zvâcnitură, mișcare îmboldită, și lovire de inimă. Latinește palpitation cordis, ungurește ~ 115^v
 ghionghi virag (corect gyöngyvirág – lăcrămioară, mărgăritar), iarba care o zicu latinii lilium cumvalium, iar ungurește ~, elinește poate să numește μεροκαλλίς, ή κακαλία. Această iarbă zic și spic 58^r
 ghiori (corect görcs), spasmosul latinește se numește convulsio, și ungurește ~ 52^v
 golyava et szaca (corect golyva), Aceaste umflături și prisosiri de carne, ce să nasc mai vârtos la partea dinainte a gâtului, și supt bărbie, ... să numesc latinește Strumae et Scofulariae, iar ungurește ~ MDII 212^v

H

- hagmas mint egi hadmas, ádecă alt războiu ca altă răzmiriță, că mai mulți au perit de această boală lingoare decât de armele turcilor MDII 177^v
 halioghiu, întuneceala elinește μαύρωσις, și latinește obscuritas visus, și ungurește ~ 63^r
 hassinul las (corect hasmenés) zicând că iaste λειεντερία, o grabnică ieșare celor ce să mănâncă și să bea, care ies într-acestași chip precum s-au mâncat. Latinește să zice levor intestinorum, și ungurește ~ 145^v

L

- lengher țibre (corect cibereleves – ciorbă preparată cu borș), ciorbeaua făcută de vin, și de zahar, și de gălbenuș de ou, care să o dregi cu scorțișoară 120^r

M

- meg szakadas, hernia și ruptura iar ungurește tokösseg și ~ MDII 90^r
 minden napi Szarahto hideg teles Kinek halal a vege, Între ceale dease friguri care apucă și țin pre om, sânt unele și mai reale care să cheamă fireșă, grecește le numesc ectinos, iar ungurește ~ MDII 173^r
 modereș chiomas (corect lidércnyomás), Efialtul iaste o patimă de ale capului care să numește latinește incubus, și ungurește ~ 58^v

N

- nachia (corect nátha), Pentru cataru, ádică troahnă. Această patimă care o numim noi astăzi pă limba noastră guturaiu, elinii o numescu catarul, latinii destilationen, ungurii ~ 55^r

nagy fű, otrava buruïenii ceii mari, care să
zice *stihmon manicon*, *italiceaște*, *solatro*
furioso, și *ungureaște* ~ MDII 245^v

O

oldalmilalaş, (corect *mellhártyagyulladás*)
Durerea și junghiu care să întâmplă
înlăuntru la coaste, de la doftorii
elinești să numește πλευρίτης, latinește
laterum dolor, ungurește ~ 101^v

Ordog szar, asa foetida, căriia îi zic
rumâneaște *cacat de dracul*, și
ungureaște ~ MDII 151^v

P

Piskolth, *Antimonion* iaste un feliu și o
materie metalicească, tare și greu și
lesne de sfărâmat în chipul plumbului,
să zice italiciceaște antimonio crudo, și
ungureaște ~ MDII 244^t

S

saletrom, *spumă de țeperig*, căriia îi zic
ungureaște ~ MDII 185^t

sargalsag (corect *sárgaság*), *gălbinare*,
boala căriia i să zice în limba proastă
grecească chitrinada și elineaște se
numește icteros, și icterichinosos, și
vasilios, iar latinește regius morbus, și

arquatus, și ungureaște ~ MDII 185^t, ~.
iaste aceea care noi rumâneaște îi
zicem gălbinare MDII 16^t

sarga virag, *calți ... calendula* MDII 195^v
șțaraș beteșăg (corect *szárazbetegség*), *Ohtica*
iaste o patimă de moarte și grea la
tămăduire, grecește să cheamă φτικίό,
elinește φθίσιν φθοήν τηκεδώνα και
μαρασμόν, latinește tabies, ungurește ~
112^v

T

teoriocghiec (corect *torokgyulladás*), *boala*
gâtului și a gâtulejului care înneacă pă
omul, latinește să cheamă anghina,
ungurește ~ 88^v

V

valahto viz (corect *választóvíz*), *apa cea*
trăgătoare de aur. La paticării să face
cu meșteșug alhimicesc oarecare apă
ce desparte aurul din cealelalte
metaluri, căriia îi zic Agua Fortis et
Agua Excretionis, ungureaște ~ MDII
244^v

viz korsag *Această patimă care o numim*
noi idropică, iar latinește aqua
interus, și ungureaște ~ MDII 21^t

Cuvinte italiene

Cardeni benedetto MDII 180^t

Gamantra, *buruiana ce să cheamă elineaște*
hamedris, italiciceaște ~, și turceaște
derbez, rumâneaște viorele 168^v

Lavanda MDII 191^v

Linio santo, MDII 3^t

Lixivio Solutivo tartarisato *Pentru ca să*
se coacă spuzul mai lesne, să adape pre
prunc cu ochi de rac cu smirnă, și pe
dinafară să ude spuzul cu ~ MDII 265^v

Stiera nera, *hapuri făcute de* ~ MDII 143^t
Succo medicato, e ribes MDII 79^v

Ungvento de contessa, *Iar pentru locul*
ficatului și al rănichilor să se ungă cu
~ MDII 123^t

Ungvento de zahar, *cu camfor*, MDII 123^t
Ungvento pomato, *sau cu unsoare de*
mere, ádecă ~ MDII 57^t

Ungvento rozato, *unsoare de trandafil,*
ádecă MDII 57^t

FACSIMILE

ACADEMIA
• MSSE •
ROMÂNĂ

101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611
 612

Facsimil 4. Ms. nr. 725, Biblioteca Genadion, Atena.

1890s in Europe

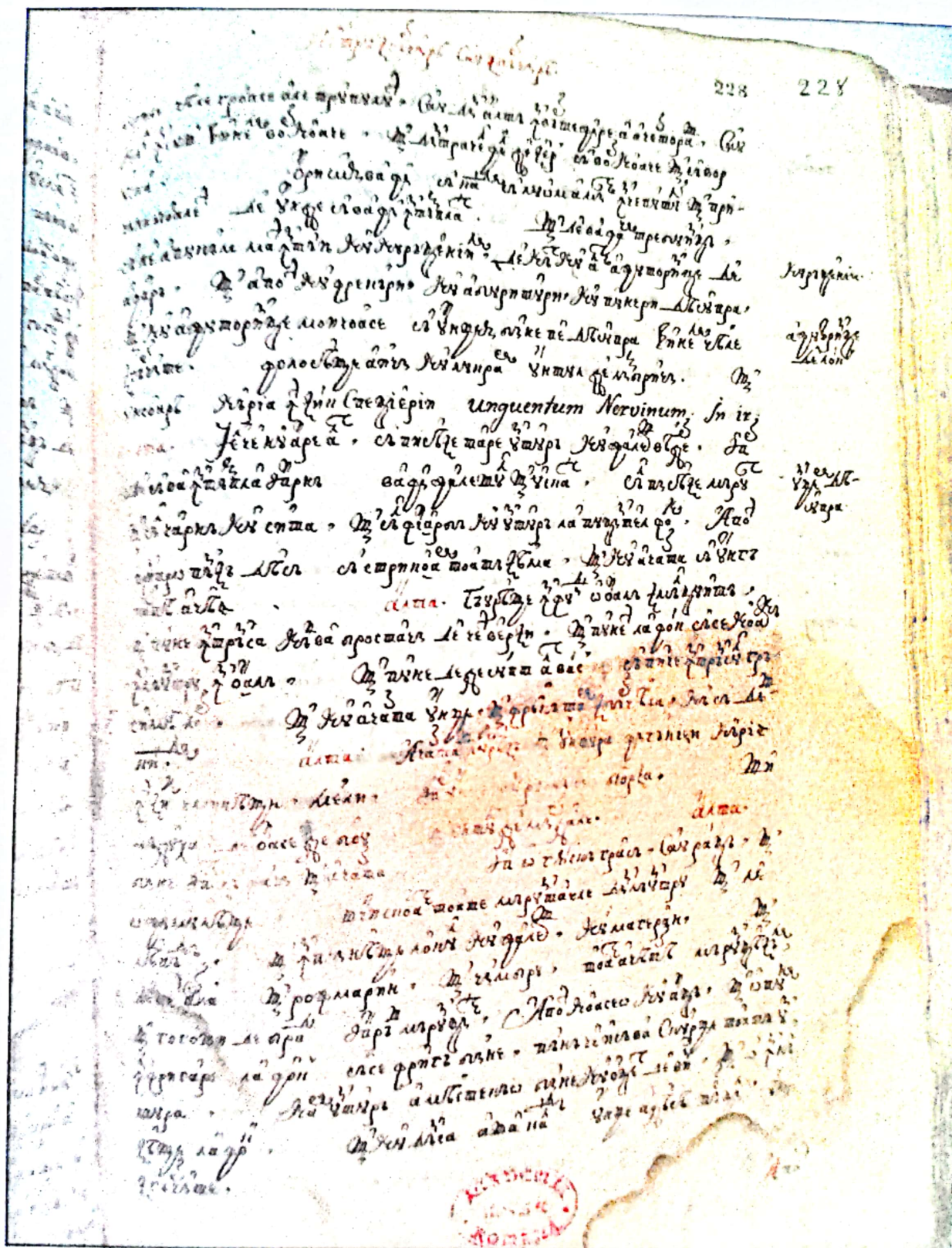
[illegible]

Facsimil 6. Ms. rom. BAR nr. 933, f. 5^v.

f. 1. r. *[Handwritten text in a cursive script, likely a medieval manuscript. The text is dense and fills most of the page. It begins with a large initial 'f' and continues with several lines of text. The script is characteristic of the 14th or 15th century. There are some corrections and additions visible throughout the text.]*

Facsimil 9. Cota Doc. Ist. BAR CXC VII/12.

Facsimil 10. Ms. rom. BAR nr. 4841, f. 228^r.

решился.

Κυριακή καὶ ἐξ ἑξῆς τοῦ κατ' ἡμέραν, καὶ ἔμπαν
ἡμετέρας ἡμῶν κατὰ τὴν ἐργασίαν.

十

• Lapis nostri opes d' vos cuncting amici,
Convictus quondam dulcis membra mei!
• Auctorem vobis istius oratio crebris
Indicat, ingenua quam sit in arte ratio,
Arte vobis fasset, Hauris mea Musa, seu ultra
Plendum potius compita fere debem.
Si quis in his igitur Sencis occurrerit error
Gravo faveat graja vestra mihi.
Corripite o Scij, quondam placabile vulgus,
Et male committis vobis aditus fidem.
Nam vix perstritam Solens in amice Indici;
Altenus cunct plerum Sencij soni.
Plens quoq' laeta, dum longa rubigine nobis,
Jam procul a Sencis quam fuit ante mater.
Et porquam nostris cecidit Sors prolepta vetus
Ingenuum vantis excedit omnes malis.
Indignum quamvis fuit hoc, tamen apile vobis
Sentes, nam magnas cuiq' reparat opes.
Fouison in mentem vobis quantaque reducet,
Nequeq' de vestri parte fuisse choi.
Nunc etiam memini custodio pectore vestri
Iura Sodalitij, quod mihi non prius.
Iste nam vobis quosq' nos Superestis amorem
Reddere duno vivam dumq' Superestis ero.

Χρονολογία Ἰουδαίων, διαλαμβάνουσα ἐν συνόψει τὰ
 ἄξια μνηστέα παρὰ τῶν Χειρῶν Περσέων, μέγα
 καὶ τὴν Οὐρανίαν καὶ Ἑρδελίαν καὶ Ἰσχυρὰ
 αἰνὰ ἰσχυρὰ, ἀπὸ Χειρῶν Γεννηθέντος μέγα σπέρματος,
 ἐν διαστήσει Χρονολογίας τοῖς ἑνὶ ἡμέρῃ εἰς ἀνάμνησιν
 φέρει, καὶ ἐκ τῆς ἐλαχίστης Ἰουδαίας Ἀδάμ,
 πρὸς χάριν τῶν φιλοφρονούντων Ἀναγνόντων ἐπι-
 μελῆς συνετέλεσται.

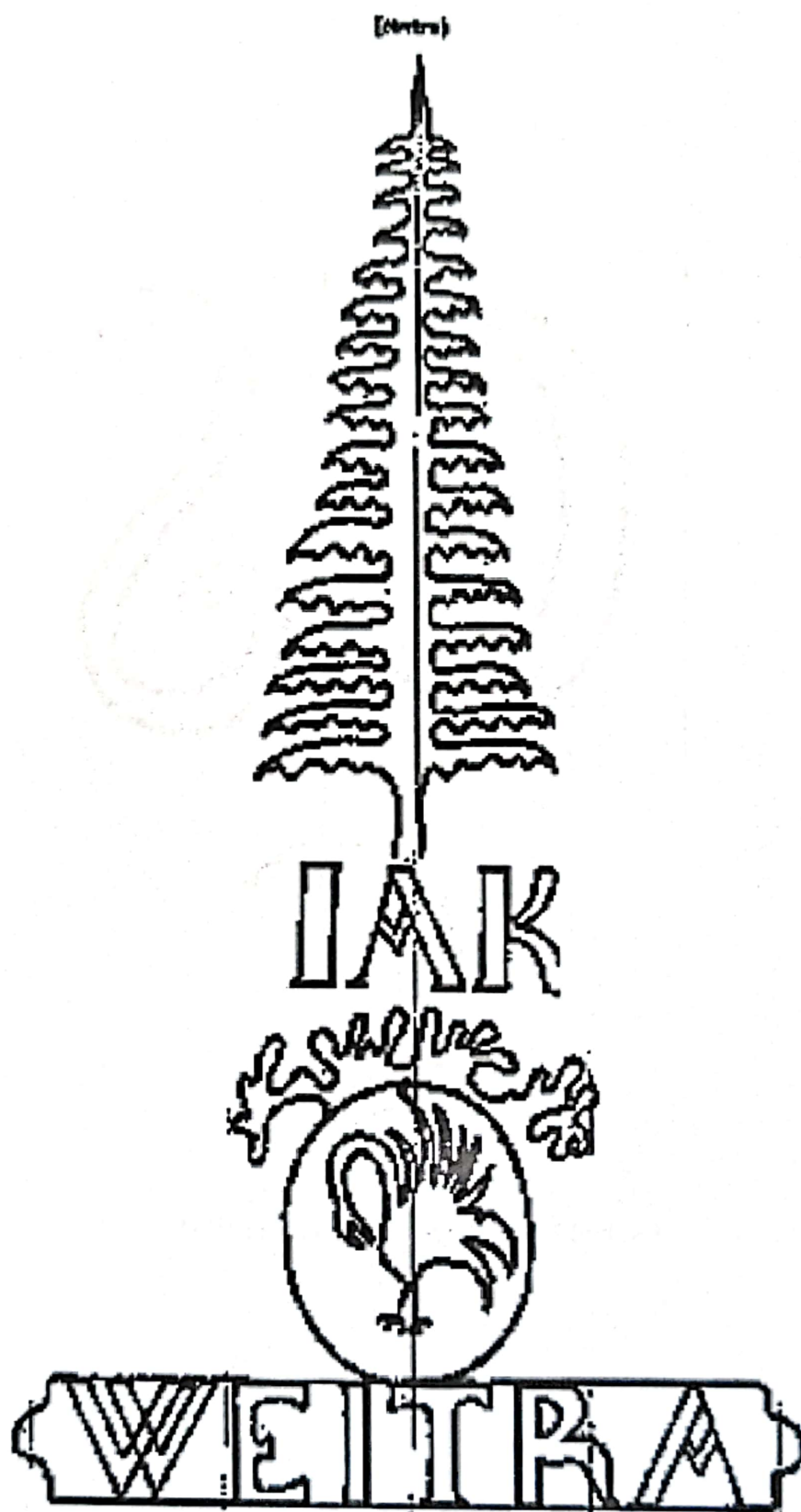

Ο ποροχρὺς Διὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, Ὁ Κίερος αὖτις
 Εἴς τὸν Θεὸν Ἰουδαίων Χειρῶν, διατλήσας ἡμῶν Συνουσίαν
 ἀπὸ Χει-
 ρῶν Γεν-
 νηθέντος.
 βέλον ἐκινδυνεύσας, Ἑλκυσθεὶς ἀφ' ἑσέως ἐν τῇ Ἀ-
 γίᾳ Ἀνταρτικῆς Μαρίας, ἐν ἑστῇ ἀπὸ Κτίσεως Λό-
 σπης, καὶ ἡμῶν μετὰ τῆς Γεννηθείσης 5508. Καὶ δὲ
 τὸς Λατίνους, μετὰ τῆς ἐκείνης ἡμετέρας τῆς Βιέννης
 καὶ κατὰ τὰς Ἑφθαλμίδας 3949. Μονα-
 χίας τοῦ Ἀγίου Καίσαρος 42. Κτίσεως Ἰάκωβος τοῦ
 Προβούλου 756.

1. Εἰσέτι τὸ Πανάγιον Βρέφος κέλευεν ἐν τῇ φάτις αὐτοῦ
 σκεῖν τὸν αἰῶνα. Ἡ Οὐρανία ἡμέρα περὶ τῆς 40. ἡμέρας
 μετὰ 40. ἡμέρας περὶ τῆς 40. καὶ αὐτὴ ἡμέρα
 καὶ αὐτὴ ἡμέρα αὐτοῦ ὁ Δίκος αὐτῆς Προβούλου Συ-
 μέν. Μετὰ δὲ τὰς χρηματικὰς ἀπὸ τοῦ Ἀγίου
 Δίκου Ἰουδαίας, κατέλαβεν αὐτὸ καὶ τὴν Μαρίαν αὐτοῦ
 καὶ αὐχέρησεν ἐν τῇ Ἀγίᾳ.
2. Ὁ Ἀνταρτικὸς Ἡρώδης ἐφύλασεν 14000 Νύκτας ἐν τῇ
 Βαβυλῶνι. Ἐπὶ τὰς μετὰ τῆς Βαβυλῶνι ἀναστάντας.
3. Ὁ Χειρῶν ὑπὸ τῆς ἀπὸ τῆς Ἀγίας καὶ αὐτὴ κατὰ τὴν
 αὐτὴν εἰς τὴν Βαβυλῶνι πόλιν ἐκ τῆς Ἀγίας κατὰ τὴν Μαρίαν
 αὐτοῦ, καὶ τὴν Μαρίαν Ἰουδαίας.

Ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Ἀγίας
 Ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Ἀγίας

Facsimil 12. Ms. gr. BAR nr. 129.

1675

Facsimil 15. Filigranul predominant în MDI.

Facsimil 16. Filigranul predominant în *MDII*.

SUMMARY

This is an edition of *The Art of Medicine*, the first medical treatise written in Romanian, a manuscript made up of two parts, i.e. manuscripts no. 933 and no. 4841 of the Romanian Academy.

The date inscribed on it is 1760, the place in which it was issued is the town of Sibiu and its signed author is a famous merchant member of the trade company of Sibiu, Ioan Adam.

The two manuscripts are in perfect sequence and represent the first (ms. no. 933) and the second volume, respectively but were written by different persons.

The philological study of the present edition, in keeping with former studies (and confirmed by the watermarks of the paper used), argues that the manuscript was copied in the last decades of the 18th century.

One of those who contributed to it, namely to the first volume, is possibly Rigas Fereos/Velestinlis, a man involved in the administration of Wallachia as a princely secretary who was to become, among other things, the author of the constitution of an imagined first Balkan federation. His handwriting is identical to that in ms. no. 933 and one of his works, a theatre play written and kept on Romanian soil (called the *Whirlpool of Madness*), satirizing a local 18th century prince, Nicholas Mavrogeni, has the main character, a tyrant, informed on the description of madness which appears in this manuscript (f. 40 and 47).

The treatise is far from original. Its sources are the following: 1. the ancient medical authors Hippocrates (mentioned more than sixty times in the text and called *the greatest and most important of all doctors*), Galen (regarded in even greater prestige and mentioned more than one hundred times), and Dioscorides (mentioned in the Greek part of the manuscript); 2. the Christian doctors Oribasius, Aetios of Amida, Paul of Aegina; 3. the Arab doctors Yahya ibn Sarabyun and Avicenna; 4. the Persian doctor Al Razi; 5. Albert the Great; 6. the more modern Leonhard Fuchs and Michael Ettmüller; 7. Possibly Diderot's *Encyclopédie* (a Latin distich in ms. No. 933 f. 190^v seems similar with one in the first edition of 1751, Volume 12, pp. 452–455). An important source of the provided remedies is popular and traditional local medicine.

The Art of Medicine seems to be a retort to a medical book entitled *Pax Corporis*, written and published in 1690 in Transylvania by Francisc Pariz Papai which is translated within the text.

It starts with two prefaces: the first provides a history of medicine and the second the history of doctors. Both are written in Greek and are not provided with a translation (although one is included by the editor of the present edition).

The various chapters of the treatise proper, which is written in Romanian, are dedicated to the whole body addressing the diseases of every organ and less so of

every limb: the head (chapter I), its parts (chapter II), the heart and the lungs (chapter III), the stomach and intestines (chapter IV), the liver, the spleen and other organs (chapter V).

The diseases are described in detail. For instance, melancholy, a topic of great interest in the 18th century, is dealt with on five pages.

The remedies, devised for the rich and for the poor with specific mentions, range from pharmaceutical formulas written in full to natural remedies sourced in plants and animals. There are thousands of these making use of the plant names in Romanian, Greek, Turkish, Hungarian and Italian.

A chapter (number VI) is dedicated to gynecology and concentrates on matters of conception, fertility and mainly birth. Syphilis is mentioned about 20 times, as a sign of its frequency.

Chapter VII is dedicated to fever, i.e. to temperature and its various causes, while chapter VIII concentrates on external afflictions.

The final chapter, number IX, is devoted to pediatrics. It addresses the diseases of children and their remedies.

Written against the background of the commercial company of Sibiu (founded in 1639), the work is outstanding in the scope and organization of the subject matter also in its intention to make it a useful tool for people who are speakers of both Romanian and Greek and who live in the area of the Balkans and Romania.

CUPRINS

Cuvânt-înainte (<i>acad. Victor Voicu</i>)	5
Izvoare și lucrări de referință	9
Abrevieri	11
Studiu filologic.....	13
Studiu lingvistic	53
Notă asupra ediției	109
MEȘTEȘUGUL DOFTORIEI	113
Ms. rom. BAR nr. 933.....	115
Ms. rom. BAR nr. 4841	504
Glosar.....	863
Indice general.....	899
Facsimile	1001
Summary	1019

